51

[illegible] 1752–1756

PETRUS DE MARCA

DE CONCORDIA SACERDOTII

ET

IMPERII.

ILLVSTRISSIMI VIRI

PETRI DE MARCA

ARCHIEPISCOPI PARISIENSIS

DISSERTATIONVM

DE CONCORDIA

SACERDOTII ET IMPERII

SEV

DE LIBERTATIBVS

ECCLESIAE GALLICANAE

LIBRI OCTO.

QVIBVS ACCESSERVNT EIVSDEM AVCTORIS

DISSERTATIONES ECCLESIASTICAE

VARII ARGVMENTI.

Nec non IVSTI HENNINGII BOEHMERI Selectae observationes libros de Concordia illustrantes.

In hac novissima editione adiiciuntur CARMINI FIMIANI *Adnotationes in* PETRI DE MARCA *Concordiam & Opuscula, atque Animadversiones in selectas* BOEHMERI *Observationes.*

NEAPOLI

APVD VINCENTIVM VRSINVM MDCCLXXI.

SVMTIBVS FRANCISCI ORIAE.

SVPERIORVM FACVLTATE.

VIRO SVPERILLVSTRI

PETRO SEGVIERIO
GALLIARVM CANCELLARIO.

ROVIDENTIA DEI factum arbitror, ILLVSTRISSIME DOMINE, *ut edendorum librorum de Concordia Sacerdotii & Imperii a viro pacis amantissimo compositorum captum consilium fuerit eodem ferme tempore, quo dissociata est concordia Summi Pontificis & Regis Christianissimi, quae nuper interrupta fuit fato concordiae raro sempiternae. Arduum enim est, eodem loco potentiam & concordiam esse. Quapropter bene cum rebus humanis agitur, quoties mortalium aliquis ita compositus & temperatus invenitur, ut pacem quam bellum malit, & rationem inire non recuset retinendae concordiae inter Principes; procul a turbulentis veterum Britannorum moribus, qui pacis incommoda differentes, aeque discordiam praepositorum, aeque concordiam subiectis exitiosam esse aiebant. Immensum a seditiosa illa persuasione abfuit interpres hic pacis & concordiae, cuius Dissertationes de Concordia Sacerdotii & Imperii sub felicibus tui nominis auspiciis in lucem nunc emittuntur*, VIR ILLVSTRISSIME. *Hic enim, quum intelligeret, breve esse confinium pacis & belli, ac vitari vix posse, quin Sacerdotii & Imperii concordia interdum dissolvatur, arctissimis licet vinculis adstricta, ex eaque discordia necessario oriri perniciem cum magna reipublicae calamitate coniunctam, omne studium omnemque industriam suam in id convertit, ut modum commonstraret, quo res ad concordiam adducerentur, si caeco casu & volubilitate fortunae Regnum & Sacerdotium inter se committerentur; vel si statim revocari concordia non posset, rempublicam summa dignitate defendere liceret, ac tamen interim debita Sedi Apostolicae reverentia non omitteretur. In quo argumento adeo feliciter versatus est, ut facile deinceps futurum sit occurrere discordiis, habiturusque sit orbis Christianus re-*

*medi*a

media ante malorum experimentum. Quum autem decrevissem in publicum emittere hos libros, secundum quod ipse supremis sermonibus mandaverat, investigaremque sub quibus auspiciis eos prodire iuberem, tu in primis occurristi, VIR SVMME, *pluribus de caussis, ac inter alias, quod Illustrissimum Archiepiscopum Parisiensem, eorum auctorem, summa semper benevolentia prosecutus sis viventem, memoriamque exstincti sanctissime conserves. Sane non institui heic laudare pietatem tuam,* CANCELLARIE ILLVSTRISSIME, *ac singularem tuam reverentiam in Sedem Apostolicam, obsequium in Principem, aut fidem in rempublicam: quae omnia in te adeo clara & illustria sunt, ut prorsus inutile futurum sit, si his diutius immorer, aut encomium tuum heic enarrare contendam. Illud tantum dicam, nemini potius dedicari posse hos libros, quam viro harum rerum peritissimo, & cui ingenium sit natum ad alendam concordiam Sacerdotii & Imperii, atque adeo tibi eo quoque nomine in primis deberi. Neminem enim arbitror adeo peregrinum esse in historia nostri temporis, ut nesciat, magnam a te curam semper adhibitam, ne quid de sacrorum religione minueretur, constantemque omnino fuisse adversus eorum audaciam, qui Romani Pontificis auctoritatem deprimere tentarunt in variis occasionibus. Idem tamen Libertatis Ecclesiae Gallicanae, ut decebat summum Galliarum Cancellarium, propugnatorem acerrimum te semper praestitisti, mirabili temperamento inter invictam contradicendi libidinem & proiectam adulationem, adeo, ut quidam* LIBERTATIS SACERDOS *dici possis. Accipe igitur,* VIR AMPLISSIME, *munus hoc meum ea, qua soles, benevolentia; meque ingentium tuarum virtutum veneratorem cultoremque esse patere, qui nemini mortalium concedo in ea obsequii gloria.*

Lutetiae Parisiorum Kalendis Iunii,
anno MDCLXIII.

STEPH. BALVZIVS.

STEPHANI BALVZII TVTELENSIS

PRAEFATIO
AD LECTOREM.

RAECLARE Germanicus apud Tacitum in secundo annalium libro, *Non hoc praecipuum amicorum munus est*, inquit, *prosequi defunctum ignavo questu, sed quae voluerit meminisse, quae mandaverit exsequi*. Defleo equidem illustrissimum virum ac sempiterna memoria dignum Petrum de Marca, Archiepiscopum Parisiensem, optimum Moecenatem ac patronum meum; ac tametsi lamenta & lacrymas fortasse aliquando deponam, nam hactenus non deposuisse me, vere dicere possum; dolorem tamen ac tristitiam ponere non velim, semperque meminero mandatorum eius. Mandavit autem ille supremis sermonibus, ut curam susciperem lucubrationum eius, sive earum, quae iam editae fuerant, sive etiam illarum, quae nondum prodierant in lucem. Sciebam, destinasse illum nova editione donare Dissertationes de Corcordia Sacerdotii & Imperii, si diutius in vita fuisset, illisque addere libros, qui promissi ab eo in praefatione fuerant, pulcro sane & utili consilio. Ea de caussa quum, illo mortuo, relegerem schedas eius, putavi debere me ab illarum Dissertationum editione incipere in exsequendis mandatis eius. Accessit deinde auctoritas illustrissimi viri Francisci Bosqueti, Episcopi Monspeliensis, virtutum & litterarum antistitis: qui pro veteri amicitia, quae illi cum Marca fuit, & pro eximia quadam in me propensione, me statim verbis amantissimis & honorificentissimis hortatus est, ut quamprimum me accingerem ad novam earum editionem, cuius adornandae consilium ab Auctore non ita pridem captum fuisse noverat. Et ut vehementius me, licet ad id sponte currentem & mandato Moecenatis adstrictum, incitaret, additionem quamdam postea misit, quae edita est in capite primo libri secundi, cuiusque scribendae occasionem deprehendere poteris, lector, in epistola, quam vir illustrissimus ad me pro sua humanitate tum scripsit, quae edita est inter elogia. Multi praeterea amicorum me crebro monuerunt, ut libros istos editionis honore donarem, nihil posse me praeclarius aut pulcrius efficere pro Gallicanae Ecclesiae & istius florentissimi Regni gloria; debere me etiam istud memoriae illustrissimi Archiepiscopi,

ne paterer intercidere opus tot annorum & tam eruditarum vigiliarum. His de caussis manum operi admovens, priores quatuor libros recensui, emendavi, aliquot additionibus ab Auctore ipso compositis auxi; denique notis illustravi, ubi occasio tulit. Addidi deinde tomum secundum integrum, nunquam antehac editum; in quo edendo praecipue opus fuit mea cura & diligentia. Nam praeterquam, quod libri isto tomo comprehensi describendi fuerunt ex autographo viri illustrissimi, sextus liber itemque septimus Gallice tantum exstabant, ideoque vertendi fuerunt in linguam Latinam, quod etiam contigit in ultimis duodecim capitibus libri octavi. Nam nihil moror operam, quae conlocata est in conficiendis capitum breviariis.

Quum editio isthaec vulgata fuisset, ita publica omnium ordinum Galliae gratulatione suscepta est, ut vix quisquam fuerit eorum, qui haec studia amant, qui librum illum statim non legerit; nemo, qui non admiraretur consilium & industriam operis. Itaque omnes summum virum ferre laudibus, quod tam acer ultor violatae disciplinae ecclesiasticae fuisset, & Libertatum Ecclesiae Gallicanae propugnator & studiosissimus & fortissimus. Videre erat eruditos & istarum rerum curiosos venire festinos ad typographum, tamquam vererentur, ne non brevi superesset exemplar venale. Neque vero intra Galliam substitit hic ardor. Perrupit etiam claustra oceani ac maris mediterranei, montesque ac flumina superavit. Nam praeter Italos, Hispanos, Anglos, Belgas, Batavos, Germanos, qui vicini nobis sunt, quique librum illum ad se mitti e Gallia postularunt, delatus est etiam usque ad ultimos fere Pannoniarum fines. Vnde in universum aestimanti, affirmare licet, vix unquam emersisse librum, qui tanto favore generis humani exceptus sit, & cui tam praesto tamque constanter adfuerit eruditorum hominum approbatio.

Sed adversus haec reclamant ranae quaedam & cyniphes & muscae moriturae, (ut Vincentii Lirinensis verbis utamur) dicentes, tomum secundum istius operis esse imperfectum; lucubrationes porro, quae a doctis viris componuntur, pro infectis habendas esse, si non ultimam manum illis admoverint; istas editas fuisse ex apographo Gallico nullius auctoritatis, ex eoque versas fuisse in linguam Latinam: cum porro multa ex opinionibus suis circa potestatem ecclesiasticam mutasse, postquam factus est Episcopus. Satis audacter, ut opinor. Vnde enim habent, Marcam non admovisse ultimam manum his dissertationibus? Immo ego certus sum, admotam ab illo fuisse paullo ante quam moreretur, id est, initio anni millesimi sexcentesimi sexagesimi primi. Quod qua ratione evenerit, paucis exponam. Res enim est magni momenti. Agebatur tum de iudicandis Episcopis, qui formulae adversus quinque propositiones e Iansenio excerptas subscribere recusarent. Quum ea res a conventu Ecclesiae Gallicanae, qui tum

Pa-

Parisiis habebatur, delegata Marcae fuisset una cum nonnullis aliis Episcopis & secundi ordinis clericis, iussit ille, ut sibi traderem dissertationes de Conciliis provincialibus & nationalibus Galliae, & de iudiciis canonicis Episcoporum. Illas ergo relegit diligenter: & tandem, quum eas mihi rursum commisisset servandas, his omnino verbis usus est: *Haec tu mihi serva diligenter. Quo tempore scribebam dissertationes istas, totum illud negotium mihi, ut video, valde perspectum erat. Dissertatio praesertim de iudiciis canonicis Episcoporum est plurimi facienda. Nihil a me unquam elaboratum est tam accurate*. Ita de se loquebatur vir modestissimus, non dicturus, si putasset, dissertationes illas ad incudem revocandas esse.

Aiunt deinde, illas editas ex Gallico exemplari nullius auctoritatis, & in Latinam linguam versas, a Baluzio nimirum. Atqui Baluzius descripsit ex autographo viri illustrissimi, non ex apographo quodam mutilo aut imperfecto; ut vere scriptum ab illo sit, eas ex autographo editas fuisse. Necessarium autem fuit illas verti Latine, quia reliquae partes operis Latinae erant. Id vero fecit Baluzius ea fide & ea diligentia, ut ne aemuli quidem eius ausi hactenus sint, eum arguere malae fidei, facturi haud dubie, si qua lux mendacii & imposturae astulsisset. Vbinam igitur est crimen, quod severi illi alienorum factorum dictorumque censores imputant Baluzio?

Quod vero aiunt, Marcam multa ex opinionibus suis circa potestatem ecclesiasticam mutasse, postquam factus est Episcopus, nescio quid intelligant verbis illis generalibus. Nam si de fide agitur, ille semper docuit, damnationem haereseon ad Ecclesiam pertinere, & in huiuscemodi rebus Principes sequi debere, non praecedere; neque puto, illos, qui ista scribunt, velle dicere, ipsum sententiam in hoc suam mutasse. Quod si disciplinae ratio attenditur, non diffiteor, quin illi contingere interdum potuerit, quod istarum rerum curiosis contingere saepe solet; nimirum, ut post multas vigilias, postquam caussas maturius ac diligentius examinarunt, abiectis primis cogitationibus suis, vera pro falsis amplectantur. Regula enim ac lege fidei, quae una omnino est, ut Tertullianus ait, sola immobili & irreformabili manente, cetera admittunt novitatem correctionis. Attamen illud est magnificum ad gloriam istorum librorum, quod Illustrissimus Archiepiscopus nihil in illis censuit esse mutandum. Cur enim, si mutavit sententiam, non igni abolevit istas dissertationes, ne quid ex veteribus opinionibus suis superesse posset? Atqui ita non damnandas esse arbitrabatur, ut etiam sub finem vitae eas se dignas esse pronunciaret, ut supra diximus. Eant ergo ridicula hominum figmenta. Maneat suus libris istis honor & sua reverentia.

Reliquum est, ut heic nonnulla dicamus ad commendandam istam editionem, non sane captandae hinc gloriae caussa, sed ut sciant lecto-

res, quantum utilitatis ex ea derivari possit in publicum. Ea quippe prima mihi semper cura fuit. Igitur admonendus est lector, novam istam editionem multo emendatiorem esse, quam ceteras; tum adnotatum fere ubique esse in margine, si quod de eadem materia tractatur in diversis totius operis locis; laudatos plerosque scriptores in margine, qui consuli possunt ab eo, qui caussam quampiam accurate cognoscere voluerit, reddita Latine loca quaedam, quae Gallice tantum exstabant in fine libri sexti; denique nihil omissum esse, ut haec editio prodiret emendatissima, adeo ut affirmare liceat, mendas non admodum multas remansisse in tam vasto opere.

Deinde, quum liber quintus, in quo tractatur de dignitate & auctoritate Legatorum Sedis Apostolicae, imperfectus esset, tum mea sponte, tum amicorum hortatu hanc in me curam suscepi, ut eum supplerem, non sine magno labore. In illo autem supplemento fuse disserui de Vicariatu Episcoporum Thessalonicensium & Arelatensium, de frequentia legationum, de cupiditate, avaritia, fastu, & luxu Legatorum, de procurationibus eorum, de facultatum examine, antequam munere suo fungantur. Haec sunt praecipua capita illius supplementi.

Occasio postulat, ut quoniam mentio incidit libri quinti, qui gravissima errandi caussa Fageto fuit, heic nobile illius mendacium detegam. Ex qua cura nostra illum maximum fructum percipient eruditi, quod facile intelligent, quam parva ei fides habenda sit in rebus magni momenti, quum in istis levissimis immensum aberret a vero. Ait ille, dissertationem de Legatis Latine scriptam a Marca esse, Anno MDCXL. ante quam liber Optati Galli, cuius occasione scriptus est liber de Concordia, prodiisset in publicum, illamque manu scriptam Cardinali Richelio & Cancellario traditam a Marca esse *de publico nil cogitante*. Haec sunt enim Fageti verba. Quis vero de re ista dubitare posset post testimonium reverendi illius viri, qui tum adeo assiduus auctori erat, ut priores quatuor libri de Concordia ante manu eius descripti sint, postquam eos Marca elucubraverat, quam typographo traderentur? Aliter tamen se res habet. Nam tractatus iste de Legatis scriptus tantum fuit post quatuor libros de Concordia; editusque simul cum aliis statim fuisset hic quintus liber, nisi praecipitata fuisset editio operis cura Eminentissimi Cardinalis Richelii, ut dixi olim in praefatione mea ad libros de Concordia. Adhuc tamen illud ipsum probabo manifestissimis argumentis. Heic vero mihi lucem commodissime praeferet ipse reverendus Fagetus, qui quo tempore dissertationes istae componebantur ab illustrissimo viro, eas, ut toties dictum est, manu sua describebat; ubi vero ventum est ad librum quintum, cuius editione supersederi placuit, operam suam interrupit, postquam aliquot tantum paginas descripsisset, quae sunt in

po-

potestate mea. Initium itaque istius tractatus, quale manu Fageti descriptum habeo, tale est: *Liber V. cap. I. Post assertam superiore libro conservandarum Libertatum Ecclesiae Gallicanae auctoritatem, Legatorum a latere dignitas & claritudo priorem locum sibi vindicat in his dissertationibus*. Respicit itaque ad librum quartum operis de Concordia, in quo agitur de appellationibus tamquam ab abusu. Rursum dissertationem istam scriptam esse post alios libros de Concordia, evincit vel iste locus ex capite XIV. huius libri V. §. V. *Cur autem in Concilio Francofordiensi haec synodus admissa non fuerit, diximus libro II. cap. XVII.* Librum porro istum ab auctore scriptum esse, ut ederetur simul cum quatuor prioribus, probant sequentia verba ex cap. X. §. I. *Sed restitutionem istam Theodoreti accurate discutimus tomo secundo in exercitatione de iudiciis canonicis Episcoporum*. Ita nos hunc locum edidimus in prima editione. Vnde interim colliget lector fidem meam in edendis his libris. Quum vero postea animadverterem, hunc tractatum a primo tomo, cui destinatus erat, transisse in secundum, voces illas *tomo secundo* iugulavi, ut inutiles & superfluas.

Cogitasse porro Marcam de edenda dissertatione illa de Legatis, colligitur etiam ex dissertatione de epistola Vigilii, in qua §. XII. ita scribit: *Prima enim semper fuit in synodis oecumenicis sententia Romani Pontificis, qua non exspectata, nihil decerni moris erat; quemadmodum servari solebat in senatusconsultis ad orationem Principum factis, ut dicam tomo secundo de Concordia Sacerdotii & Imperii*. Respiciebat enim ad caput septimum & octavum libri quinti de Concordia.

Probant haec, ut ego quidem arbitror, dissertationem de Legatis scriptam esse post susceptum consilium scribendi operis de Concordia, Marcam porro de publico cogitasse, quum illam scriberet, contra quam asserit Fagetus. Sed quod addit idem reverendus vir, Marcam dissertationem istam manuscriptam dedisse Richelio & Cancellario, omnino ridiculum est. Nam ea perfecta nunquam fuit, ob praecipitationem, quam diximus, Cardinalis Richelii, & vix ad quartam partem pervenit rerum, quas in libro illo ponere destinaverat auctor; ut planum est ex praefatione eius, in qua rationem consilii sui exponit. Daturus autem non fuit ille pro sua prudentia opus imperfectum, praesertim summis viris. Si quid heic memoriae habuisset Fagetus, si librum illum vidisset, quo tempore ista scribi consentiebat, non incidisset in hunc pudendum errorem. Sed, ut video, non tractavit editionem libri de Concordia, quam ego procuravi; & transversum praeterea illum egit impotens libido destruendi, quae a me scripta erant; tum etiam deforme obsequium, quod auctoribus suis praestitit in scribenda vita illustrissimi Archiepiscopi. Simile mendacium de libro de Primatibus nos nuper deteximus in praefatione nostra ad tres dissertationes illustrissimi Archiepiscopi.

Post constitutum tempus, quo liber quintus scriptus est, necessarium videtur nonnulla dicere de tempore, quo tres libri sequentes elucubrati sunt. Sextus & septimus compositi Gallice sunt an. MDCXL. traditique tum manu scripti Cardinali Richelio. Libri octavi sexdecim priora capita confecta Latine sunt anno MDCLII. post reditum Marcae ab Hispania citeriori. Duodecim vero ultima eiusdem libri capita, quae continent satis uberem dissertationem de Investituris & de iure Regaliae, anno MDCXL. Gallice conscripta fuerunt. Quod ideo visum est admonere, ut eatur obviam audaciae quorumdam quidvis calumniantium.

Edidi in calce harum dissertationum duo Opuscula Hrabani Archiepiscopi Moguntini, quae nondum in lucem prodierant. Cuius autem momenti sint haec Opuscula, docet praefatio nostra cum illis excusa.

Denique addidi notas meas, interdum uberes, sicubi occasio tulit; interdum breves: itemque nonnulla ecclesiasticae antiquitatis illustria monumenta, quae hactenus latuerant.

Constitueram olim refellere per transennam ea, quae adversus varia istarum dissertationum loca sunt obiecta a Ioanne Davide, Christiano Lupo, & aliis quibusdam recentioribus scriptoribus. Verum quum animadvertissem, bonas horas posse melius collocari, quum praesertim intelligerem, ea esse leviuscula, quam ut aliquam curam meam mereantur, abieci institutum illud, & paucis contentus, quae vel tenuissima sunt, reliqua omisi. Certe difficile non erat, ea omnia argumenta diluere. Sed multum temporis in ista vana disputatione consumendum erat in nullum reipublicae litterariae usum.

Illud quoque, quamvis non sit magnum operae pretium, data occasione addam; ostendisse me in praefatione ad Opuscula illustrissimi viri, falsa esse, quae de illo & de Cardinale Richelio scripsit Ioannes Gerbasius in tractatu de Caussis Maioribus; illum vero propterea vehementer adversum me commotum statim post evulgatam illam praefationem meam, quum destinasset mihi facere contumeliam publicam, typographorum opera, ut assolet, usum esse, ut in eo loco, ubi me nominaverat, adderet, me esse hominem leviculum & egregie maledicum. Et tamen ego nullis eum iniuriis lacessiveram, nullo contumeliae genere affeceram. Tantum verbis modestissimis tuitus eram famam illustrissimi Archiepiscopi, quam ille laceraverat. Possem, si vellem, eius memoriae iustissima & aequissima de caussa insultare. Illud unum mihi sufficiet, monere lectores, ut consulant Aegidium de Bellamera, qui in Glossa ad cap. *Afros.* dist. 98. levitatem impingit Guidoni de Baisio, qui Gallos vocaverat stolidos & leves.

Vale lector; & quum leges istas dissertationes, mihi bene precare, qui illas ab interitu vindicavi.

ELO-

E L O G I A

EX LIBRO, CVI TITVLVS,

ESTAT DES COURS ECCLESIASTIQUES,

Auctore Ioanne Bordenave. Canonico & Officiali Lascurrensi apud Benearnos, edito Parisiis, anno MDCXXV.

LOQVENS hic Auctor in cap. XII. de Ioanne de Marca, Vicario generali & Canonico Lascurrensi, qui officium Consiliarii in Consilio ordinario & suprema Palensi curia impetraverat, ait : *Mais quelque tems apres il resigna sa charge à Messire* PIERRE DE MARCA *son neveu ; le quel par ses rares qualitez & vertus hereditaires a merité que* LOVIS LE JUSTE, *sçachant qu'il estoit le restaurateur & tutelaire de la religion catholique en ces quartiers, la colomne de l'Eglise, le protecteur des Ecclesiastiques, le Mecenas de ses fideles sujets, le refuge des gens de bien, l'astre brillant du païs, l'Encyclopedie ou l'intelligence parfaite de toutes sciences, fit de son propre mouvement l'erection d'une charge extraordinaire de President au Parlement de Pau, dont il l'a gratifié en reconnoissance de ses bon services, & l'a pris pour son Conseil auprés de ses Gouverneurs & Lieutenant generaux de Bearn & de Navarre. Ces mots tres veritables couchez à l'honneur de ce grand & devot personnage, qui n'ayant encore attente l'age de trente ans surpasse en merveilles tout ce que nous sçaurions apostropher de luy, soient dits par occasion & comme en passant.*

Vir clarissimus Ioannes Sarablancatus in confutatione Paraenetici ad Gallos de schismate cavendo, pag. 13.

AT enim multis honorum insignibus emta est opera & manus ad facinus, quod comparatur, & ad iura & auctoritatem Patriarchae diligenter praescribenda, ut eum nascentem velut pretiosi panni & ornamenta excipiant. Quaenam haec tua, Optate, vanitas & inconstantia? Consiste alicubi, & apud te statue, qualem fingere velis Patriarcham. Si nullo iure, nullo privilegio, ne calatis quidem totius Galliae comitiis creari potest, cur perturbaris? Quid est, quod unum hominem ingenio validum tanto partui suffecturum timeas? Si caussa est aliqua & arcana potestas, quibus haec dignitas non minus apud Gallos, quam in aliis gentibus possit institui, o stultitiam timoris tui! Incautos admones, & abscondenda profiteris. Arcessis quae metuis; irritas cupiditatem, non coërces licentiam; magister es flagitii, non hostis. Sed ut cominus confligam, vir ille eruditus maiora habuit aulae invitamenta, & admirabili sapientia, studio in rempubl. poene singulari, & incredibili rerum cognitione, in sanctiore Concilio locum obtinuit, & summa cum gravitate & dignitate tuetur. Ea autem est disciplina & fidei in Deum integritate, ut aliis studiis, quibus mirifice praestat, nullum poene ad laudem locum relinquat. Quumque in mediis impietatis & rebellionis fluctibus versaretur, parsque maxima popularium a Deo, alii a Rege deficerent, in rempubl. & religionem pari fide exstitit, & tanto ante quam de schismate sermones moverentur, Praesidis infulas, constantis & pii animi praemia, quae dari poterant, amplissima accepit. Quae quum Ita sint, quae vis a consuetudine prioris vitae, a diuturna possessione innocentiae momento temporis abdu-

duxit? Quae caussa mores & naturam ipsam repente mutavit? Neque enim inveterata virtus tam subito in pravum deflecti potest, ut idem nunc in coetu catholicorum sanctissimo, in celeberrimo religionis domicilio, Rege Christianissimo audiente, belli adversus auctoritatem summi Pontificis suscipiendi lituus sit; quem aetatis cursus sancte & innocenter usque ad hoc tempus explicatus non tantum extra suspiciones perversae & nefariae disiunctionis, sed etiam procul a sermonibus debuit collocare. Sed de tanto viro non sunt plura disputanda.

Epistola clarissimi viri Ioannis Ludovici Guezii Balzacii ad Illustrissimum virum PETRUM DE MARCA, *qua illi grates agit ob missum librum De Concordia Sacerdotii & Imperii.*

A Monsieur de Marca, Conseiller du Roy en ses Conseils d'Estat & Privé.

MONSIEUR,

Apres vous avoir dit, que j'ay receu avec beaucoup de ressentiment l'honneur que vous m'avez fait, il faut que je vous dise de plus que je prens part à l'honneur que vous faites à nostre siecle, & qu'il me fascheroit bien de mourir sans avoir veu vostre travail en sa derniere perfection. Ce travail, Monsieur, ne sera pas une vaine montre de science, ny un simple ornement des Bibliotheques. Ce sera une piece necessaire à l'ordre des choses, & qui manquoit à la gloire de la France. Il embellira tout ensemble le Public, & fortifiera l'Estat. Les Rois le conteront parmy leur Domaine, ou le mettront au nombre de leurs tresors. Et si dans une profonde doctrine vous n'aviez une plus profonde humilité, vous me permettriez de le preferer aux Boucliers tombez du Ciel, aux Images estimées fatales, & aux autres Gages sacrez de la grandeur & de l'eternité des Empires. Mais vous ne voulez pas qu'on aille si haut pour l'amour de vous, & vous n'avez garde de vous presenter vous-mesme avec tant de pompe. Le titre que vous avez donné à vostre beau livre est moins superbe & moins figuré. Il ne menace pas le Monde par une insolente metaphore, quoy que sa modestie promette pourtant ce qu'il n'y a qu'une parfaite intelligence qui puisse tenir. Vous entreprenez, Monsieur, le plus grand accommodement dont on ait oüy parler depuis qu'il y a des querelles sur la terre. Et bien que la Prestrise & la Royauté soient deux Puissances naturellement amies, voire deux filles d'un mesme pere, elles sont si souvent broüillées ensemble per les interests de leurs domestiques qu'il seroit difficile à l'Equité mesme de reüssir en cette reconciliation. Il est besoin pour cela de garder un temperament, dont la chaleur Françoise n'est guere capable, & beaucoup moins le faste Romain. Il ne faut ny un esprit d'esclave, ny un esprit d'ennemy. Il faut une ame remplie de lumiere & vuide de passion. Il faut reconnoistre le pouvoir du Roy, & deferer à l'auctorité du Pape; mais il faut dépendre absolument de la verité, qui est la superieure du Pape & du Roy, & la plus forte des choses du monde. Quelle gloire vous sera-ce si on croit que c'est elle seule que vous avez eü dessein d'obliger, & si on dit que vous avez defendu ses droits comme si vous estiez à ses gages & que vous eussiez receu d'elle le commandement d'escrire des livres. La belle chose, Monsieur, que d'estre appellé un jour L'HOMME DE LA VERITE'. Je n'ay rien apperceu en vos Escrits qui puisse nuire là dessus à vos esperances & à une si noble pretension, si vous l'avez euë en escrivant. Rien n'y sent le lasche ny le rebelle. Et quoy que je n'aye encore consideré que les dehors de l'Ouvrage & deux ou trois pieces de l'Entrée, je n'ay pas laissé d'en comprendre la merite en gros. J'ay veu d'abord que vostre science est sage, que vostre liberté est discrete, & que vostre zele n'est pas aveugle. La pluspart des livres sont remarquables par le defaut de ces qualitez;

litez; & la plufpart des lecteurs fe paffent aifement de ces qualitez, quand ils ne les trouvent pas dans les livres. Pour moy, je ne cherche plus autre chofe, depuis que mes cheveux gris m'ont adverty de chercher le folide & le ferieux. Mais particulierement, Monfieur, j'eftime fi fort cette fageffe fçavante que fans elle je ne fçaurois eftimer ny tout le Latin de Baronius, quand il y en auroit des montagnes, ny tout le Grec de Cafaubon, quand il feroit plus Attique, qu'Athenes mefmes, ny tout l'Hebreu & l'Arabe de Scaliger, quand il en fcauroit plus que les Rabins & que le Muphty. Par cet appas du bons fens & de la raifon, fi bien preparé, vous emportez mon efprit, apres avoir gagné mon cœur par un autre charme; & je ne fuis pas moins en cecy voftre partifan que d'ailleurs je fuis obligé d'eftre,

MONSIEUR,

Le 6. Aouft 1641. Voftre, &c.

Ex libro Gallico, cui titulus *Traité de l'Abus*, auctore Carolo Fevret.

EX PRAEFATIONE.

LOQUENS hic auctor de colloquio quodam inter ipfum & Sereniffimum Principem Henricum Borbonium Condaeum, qui Fevretum interrogaverat, an aliquis fuiffet, qui de appellationibus tamquam ab abufu tractaffet ex profeffo, ait: *Et adjouftay qu'un des grands hommes de ce fiecle, autant en doctrine qu'en experience, avoit entrepris un Ouvrage qu'il avoit intitulé* DE CONCORDIA SACERDOTII ET IMPERII, *où il remontoit jufques aux fources, pour dans la fuite des fiecles rechercher curieufement les plus infignes contentions qui fe fuffent meuës entre les Puiffances fpirituelles & temporelles; & par la verité puifée dans l'hiftoire des Conciles & des Aucteurs plus celebres qui vivoient & qui avoient écrit au temps mefme que ces controverfes s'eftoient agitées, fait voir en quoy l'une des jurifdictions avoit envahy & ufurpé les droits de l'autre; mais que ce grand Perfonnage avoit laifsé l'Oeuvre imparfait, lequel (s'il euft efté conduit à fa fin) pouvoit donner un grand acheminement, tant à la connoiffance des entreprifes, que des remedes convenables pour les arrefter. Alors ce Prince, apres avoir beaucoup eftimé le perfonne & le merite de l'Aucteur, fit deux ou trois tours: puis en un moment retournant à moy: Tenez pour tout affeuré (me dit-il) que pour parler de l'Abus certainement, il fuffiroit &c.*

Epiftola celeberrimi & eruditiffimi viri Hieronymi Bignonii, Regii in Parlamento Parifienfi Advocati, fcripta ad illuftriffimum virum Petrum de Marca, Archiepifcopum Tolofanum, die XIV. Aprilis MDCLV.

MONSIEUR,

JE repute à finguliere faveur, comme certes j'en ay eu grand'joye, de voir qu'il vous ait pleu avoir mon advis de chofe qui vous touche & voftre dignité. C'eft un témoignage d'eftime que je ne merite point, & une preuve affeurée de l'honneur de voftre amitié & d'une parfaite confiance. Je reçois cette cy en grace, & vous fupplie de me la continuer. Mais l'autre me donne tant de confufion que je m'en plains à vous de vous-mefme, au lieu de vous en remercier. Et s'il m'eft permis de paffer plus autre fans bleffer par trop de familiarité le refpect que je vous ay voüé, je vous dirois volontiers, que vous vous raillez, quand vous vous feignez demander confeil à une perfonne telle que je fuis, vous, dis-je, qui eftes un fonds inefpuifable de tout ce qui fe peut fça-

sçavoir, & qui enseignerez toute la posterité par vos doctes écrits. Pour le mieux & plus doucement interpreter, je croy que voulant me conserver l'honneur de vos bonnes graces, & m'en donner de nouvelles asseurances, vous avez pris cette occasion, pour ne me faire pas un simple compliment, mais vous servir de cette maniere de mystere ou de figure, comme dans les choses sacrées, pour representer vostre disposition interieure, & servir de gage de vostre amitié. C'est de ce chef, que je vous remercie tres-humblement, comme de chose dont je fais capital, & que je souhaite avec plus de passion & j'ose dire avec ambition; parce que je vous confesse que je feray tousjours vanité d'estre creu aimé de vous; & ne refuseray jamais pour mon advantage les témoignages, que vous en rendez, quoy qu'ils soient plus charitables que veritables. Mais de plus, je souhaiterois, que vous y fussiez trompé le premier, par ce principe de charité, qui croit tout, afin d'estre tousjours mieux aimé. Apres cela, j'ose vous dire que je me resjoüis de vous voir en cette disposition de paix & d'accommodement, comme une personne, qui soustient courageusement sa dignité, mais par necessité de charge, sans chercher noise, ny s'amuser à toutes ces puntilles de ceremonies, qui divisent les corps & aigrissent les esprits. Au fonds, je tiens vostre pretention toute bonne, &c.

Mais revenons au proverbe, Sus Minervam, *pour me renfermer dans le neant de mon ignorance, & en mesme temps dans ce profond respect, qui me fait estre & dire pour jamais,*

MONSIEUR,

Vostre tres-humble & tres-obeissant serviteur & ancien confrere

H. BIGNON.

R. P. Ludovicus Cellotius in appendice Concilii Duziacensis.

NOvam litis veteris memoriam refricant acta eius integra, quae debemus ego tuque humanitati illustrissimi & reverendissimi D. Petri de Marca, Archiepiscopi Tolosani, cuius virtute seculum nostrum fruitur, doctrinam sequentia praedicabunt.

Vir clarissimus Franciscus de Roye, Antecessor Andegavensis, in Vindicatione epochae Vercellensis Concilii adversus Berengarium.

QVVM non ita pridem editionis honore donassem vitam, haeresim & poenitentiam Berengarii Andegavensis Archidiaconi, videbar omne tulisse punctum, quod in illud opusculum incidisset MAGNVS ILLE TOLOSANVS ARCHIEPISCOPVS. Immo & eram favente invidia felix, quod huic meae paginae publicum ψηφισμα tanti viri accessisset, eoque vindice nec Probum timebam.

Vir clarissimus Henricus Valesius in praefatione ad Eusebium.

CEterum ad invitandos lectores in ipso operis vestibulo doctissimam epistolam collocavi, quam illustrissimus ac reverendissimus Archiepiscopus Tolosanus Petrus de Marca, vir divinarum humanarumque rerum scientia instructissimus, ad me scripsit de prima Evangelii praedicatione in Gallia. Quidquid igitur taedii ac molestiae ex lucubrationum mearum lectione contraxerint studiosi, id huius epistolae eruditione & amoenitate facile detergent.

R. P.

R. P. Philippus Labbeus in pag. 78. tomi primi amplissimae collectionis Conciliorum omnium.

NE vero leviter tantum ac dicis caussa videamur meminisse illustrissimi ac reverendissimi PETRI DE MARCA, Parisiensis Archiepiscopi, omnium iuris pontificii consultorum eruditissimi, placet heic in observationis nostrae subsidium & veritatis canonicae adversus quosdam scriptores firmamentum intexere integrum caput quintum libri tertii admirandi prorsus operis de Concordia Sacerdotii & Imperii: *Antiquo iuri, &c.*

Idem pag. 192. eiusdem tomi primi Conciliorum.

VNum heic tantummodo subiungam, me libros illos octo (Constitutionum Apostolicarum, quae tribuuntur Apostolis ac sancto Clementi) a peregrino solo, cuius extremae margini iacent iusti plerisque incogniti, avulsos erutosque in proprium nativumque locum transtulisse, quum mea sponte incitatum, tum clarissimorum virorum consilio atque auctoritate fretum, praesertim vero illustrissimi ac reverendissimi PETRI DE MARCA, Archiepiscopi Tolosani, a Christianissimo Rege ad Archiepiscopatum Parisiensem die XXVI. Februarii huiusce anni MDCLXII. nominati, & a summo Pontifice die V. Iunii, cum maxima meritorum eius commendatione translati: quem, si haec studia praecipue spectaveris, eruditorum nostri seculi principem appellasse, nunquam pigebit. Sed heu! dum ista typis parantur, die XXIX. Iunii eiusdem anni ad superos abiit, bonis eruditisque omnibus inconsolabiliter lugentibus.

Illustrissimi Episcopi Monspeliensis Epistola ad Stephanum Baluzium.

FRANCISCVS Episcopus Montispessulani Baluzio suo S. P. Gratas accepi litteras tuas, gratissimas dicerem, nisi de amicissimi mihi viri morte luctum renovarent. Antiquam enim necessitudinem, quae nobiscum intercedebat, morte dissolutam non lugere nequeo. Meministi earum lacrymarum, quas inter amplexus mutuos, dum vale ultimum apud Fontem-Belliaudi diceremus, praesagus futuri illius amor expressit, quibusque me totum perfudit; easque dum in memoriam revoco, vix ipse a lacrymis & gemitibus abstineo. Fatebor tamen, mi Baluzi, primas, quas misisti, eius epistolae chartas, quam de vita tanti viri ad nostrum Sorberium scribis, renovando dolorem, aliquantulum illum levasse. Nam eius animi imaginem elegantiori stilo verius depingis, quam ille tuus pictor Batavus vultum eius & habitum corporis, ea in tabula, quam mihi discessuro Marca noster dedit, meam vicissim accipiens, penicillo suo delineavit. Doleo tamen semper non tam defuncti sortem, quam nostram. Etenim ille, ut spero, vivit felix inter beatas mentes; & nos adhuc inter syrtes & scopulos in hoc pelago navigamus, incerti, quo navis nostra appulsura sit. Beatum etiam illum praedico, quod licet in omnium animis vivere debeat, industria tua & scriptis tuis apud posteros semper victurus sit. Perge itaque, & ex iniquis epistolae spatiis egrediens, dignum tanto viro opus aggredere, ac per latum virtutum eius campum liberiori stilo decurre. Ne defraudes exspectationem publicam dissertationum earum fructu, quas olim edidit, quasque apud te illum morientem deposuisse intelligo. Si ad secundam, quam meditabatur, libri de Concordia Sacerdotii & Imperii editionem animum appellis, mitto tibi additamentum (*), quod autographum eius habeo; cuius rationem tibi reddere non me piget. Quum commentario de veteris Ecclesiae Gallicanae libertatibus, ut loquimur, eiusdem Ecclesiae comitiorum iussu incumberem, incidi in locum eius scriptoris anonymi, qui ementito Gallicanae liber-

(*) Vid. lib.2. cap.1. §.3.

tatis propugnandae titulo, librum nota censoria iam olim adustum, regia sanctione proscriptum, ac perpetuis tenebris damnandum, in lucem edere ausus est. Illo falsam thesim, scilicet laicorum aeque ac clericorum coetum Ecclesiam Gallicanam componere, eiusque communi decreto publica eius Ecclesiae negotia decidi, & non solum Episcoporum iudicio, ad quos propositionem de difficilibus negotiis, quae ad ipsorum vocationem spectant, tantum pertinere scribit, & auctoritate amici nostri fulcire nititur. Quamvis fraudem scriptoris facillime detegerem, & delusam eius mentem in aequivoco, ut loquuntur logici, quum libertatis, tum Ecclesiae nomine adverterem. Alia est enim significatio Ecclesiae, dum fideles omnes complectitur, ut & libertatis, qua singulos fonte baptismatis renatos Christus donavit; alia Ecclesiae, quae etiam apud antiquos scriptores solum clericalem ordinem, ut & libertatis, quae ius & facultatem seu potestatem universam regendi Ecclesiam sacerdotali ordini, in primis Petri Apostolorum Coryphaei successoribus divina constitutione tradita, comprehendit. Quam non solum fallaciam, sed illam etiam, quam idem scriptor coetus universi populi Gallicani, quos Statuum Regni comitia vulgo nominamus, cum Episcoporum Conciliis permiscens, eo colore, quod synodi nomine uterque coetus nuncupetur a scriptoribus eius aetatis, qua secundae & tertiae stirpis regiae Principes imperium habuerunt, invictis argumentis, quum ex ipsius anonymi laciniis, tum ex probatae auctoritatis scriptoribus, in amplis meis commentariis manifestam omnibus fecisse mihi persuadeo. Adivi tamen amicum nostrum; & ostenso fuco obscuri hominis illius, qui, ne poenas criminis lueret, & maiori securitate in Christi sponsae dotem praecipuam, scilicet libertatem, impie debaccharetur, fictitium titulum operi suo affixerat; rogavi amicum, ut ipsemet doctrinae suae vindex esset. Annuit libenter, ad viri deliramenta subridens; & postridie dedit mihi chartam, cuius pariculum tibi mitto. Eo itaque, mi Baluzi, utere; & si placet, vel vitae historiae, vel operi de Concordia insere. Plura de tanto viro scriberem, quae ex longa necessitudine mihi soli, ut reor, nota sunt; sed ea maioris otii sunt, & tuae suavissimae litterae me inter Natalis Domini solemnia tam in Missis, quam in concionibus ad populum adeo occupatum deprehenderunt; ut vix amanuensi, quem probe cognoscis, in effigiem amici nostri magis oculis intentus, quam animo, his dictandis attentus hasce lineas dictare possim. Me ergo ama semper, & vale. Montispessulani, sexto Kalend. Ianuarii, anno MDCLXII.

EPISTOLA EMINENTISSIMI CARDINALIS CORRADI AD STEPHANVM BALVZIVM.

Perillustri & admodum Reverendo Domino, D. Stephano Baluzio, Canonico Remensi.

PERILLVSTRIS ET ADMODVM REVERENDE DOMINE.

Acceptae profecto mihi fuerunt litterae tuae, Baluzi erudite. Nam hominis recti studiosi, atque eius, qui praeclarae memoriae PETRI DE MARCA, illius civitatis Archiepiscopi, summa mecum, dum in humanis agebat, amicitia iuncti discipulus exstitit, sincerae humanitatis officia prae se ferunt. Quod autem epistolam miseris a te conscriptam, qua doctissimi ac piissimi illius Praelati mores vivendique rationem, ac res gestas scriptisque mandatas enarras, hoc gratissimum omnino fuit. Quippe veram prae oculis meis exhibet tanti viri effigiem: cuius quoniam viventis amplexibus, ac suavissima perfrui consuetudine magna locorum distantia vetuit, nunc vita functi illustria monumenta virtutis assidue contemplari licebit. Nam illius vitam probatissimam optimo cuique exemplar & memoriam omnibus seculis recolen-

colendam merito dixerim. Agamus itaque, mi Baluzi, ut, quae vir praestantissimus scriptis suis edocuit, & quae a ceteris scribenda ipse fecit, nos quoque pro viribus imitemur; ut vinculis demum huius humanitatis soluti, vita cum eo (ut sperare fas est) fruamur aeterna. Quod faxit D. O. M. a quo veram precor tibi felicitatem. Romae VII. Kalend. Aprilis MDCLXIII.

D. V.

Ad officia paratissimus.
I. Cardinalis CORRADUS.

CLARISSIMI VIRI IOACHIMI PASTORII, HISTORIOGRAPHI Serenissimi Regis Poloniae Casimiri, epistola ad clarissimum virum Antonium Baluzium Varsaviae regio lateri assistentem.

Generosissime Baluzi, Domine & amice honoratissime.

VITAM magni viri Petri de Marca Archiepiscopi Parisiensis descriptam a plurimum reverendo agnato tuo Stephano Baluzio Canonico Remensi cum gratiis remitto tibi, postquam illam non sine magna animi voluptate perlegi. Quippe qui singulari & quodammodo insita inclinatione feror ad hoc genus monumentorum, quod insignium virorum virtuti actionibusque donat praemium immortalitatis; ceteris vero mortalibus exemplum ponit, quod imitentur, ac veluti face praevia ducantur in similem verae gloriae tramitem. Si quis autem hominum sacra dignitate illustrium, Petrus utique ille hanc docti penicilli operam meritus est; cui de civilium honorum statione in ecclesiasticam transgresso vitae color non unus, nunquam tamen nisi pulcherrimus fuit. Utique enim is experrectae indolis vigorem, suavem ad devinciendos animos genium, indefessam ad res laudatissimas industriam, doctrinam, prudentiam, dexteritatemque in agendo, perpetuum denique in augendo virtutis & sapientiae regno studium ostendit. Certe, ut ex agnati tui elegantissima epistola, vera nimirum tanti viri effigie, intelligi potest, nunquam ille quievit, sed semper & faciendo magna & scribendo, utilem se orbi iuxtaque admirabilem reddidit, amator iuxta cultorque omnium, qui aut facerent aut scriberent aeternitate digna. Video de Rege suo, video de republ. sacra, litteraria, civili optime meritum. Video rebus praesentibus ita intentum fuisse, ut simul multa egregia in abysso vetustatis morientia aut iamiam moritura erueret de tenebris, venerandisque adeo priscorum temporum ruderibus & suum seculum & futura instrueret ornaretque; eo ipso profecto dignissimus immortalitate, quod quidquid immortalitate dignum crederet, id, quantum in se erat, non pateretur mori, & ideo immortalitatis magistros, etsi ipsos mortales, diligeret foveretque ipse eorum & dux indefessus & exemplar consummatum. Utinam plures ei similes in omnibus regnis reperiantur aut fiant, lectis tanti viri vestigiis, quae agnatus tuus & descripsit epistola sua, & maiori opere, quod promittit, descripturus est. Aut fallimur vehementer, aut melius longe efflorescent res humanae, ac seculum, quod totum ferreum aut luteum est, ad aureum propius accedet. Prorsus aureum enim propter adultam & praevalidam hominum pravitatem vix in his terris promittere nobis audemus. Vale, magne amice, atque hunc ineuntem annum auspicato incipe & decurre. Dat. Varsaviae Kal. Ianuarii, anno MDCLXVII.

Tuae generositati addictissimus Ioach. de Hirtenberg,
Past. Reg. Mai. Secret. & Historicus.

VITA

ILLVSTRISSIMI VIRI

PETRI DE MARCA

ARCHIEPISCOPI PARISIENSIS,

SCRIPTORE STEPHANO BALVZIO TVTELENSI.

INTER multiplices rerum humanarum casus, quibus haec vita nostra obnoxia est, nihil nobis gravius accidere posse certum est, quam eorum, qui nobis cari fuerunt, exitus, quantumvis maturi & felices videri possint ob longam aetatem, gestos honores, genus, divitias, patriam incolumem, & cetera felicium argumenta. Sed tamen superstitibus magni solatii loco est suavissima magnorum virorum memoria; quae & statim post eorum abitionem sacrosancta est, & in aeternitate temporum vivet, posteritatem non reformidans. Quum vero ad omnes pertinere possit istud solatii genus, tum praecipue eorum est, qui, quum familiaritate coniuncti fuissent cum magnis viris, eorum gesta moresque posteris tradere instituunt. Mihi certe vitam illustrissimi ac celeberrimi viri & omnium seculorum memoria digni Petri de Marca Archiepiscopi Parisiensis ante hos quadraginta annos scribenti mira quaedam suavitas & delectatio aderat, in recenti quamvis dolore, quum irem per tot illustria facinora ab eo patrata & per memoriam ingentium eius virtutum. Grande deinde mihi solatium accessit ex ea, quae hunc meum librum secuta est, virorum clarissimorum approbatione; quorum etiam plerique mihi gratias egerunt, optare se interim significantes, ut, quae delineata tantum erant in hoc opere, fuse in altera editione explicarentur. Quo loco exsultandum mihi in primis esse video ob praeclarum testimonium mihi redditum ab eo, qui nuper Romanam Ecclesiam sanctissime ac sapientissime rexit Clemente Papa IX. ad quem, tum Cardinalem Rospigliosium nuncupatum, quum libri istius mei exemplum misissem, ut ad virum, quem Marca plurimi semper fecerat, ille pro sua singulari humanitate conatum illum meum approbavit, simulque hortatus est, ut idem argumentum fusiore stilo pertractarem. Lubet heic integram hominis excellenti ingenio praediti & multa rerum ac bonarum litterarum cognitione imbuti epistolam describere, quam ad me tum scripsit.

PER-

PERILLVSTRIS & admodum Reverende Domine. Non diffiteor, illustrissimi viri Petri de Marca Parisiensis Archiepiscopi mortem acerbam mihi & luctuosam fuisse, quum nefas esset, non dolere Praesulem religione & doctrina eximium, Apostolicae Sedis observantissimum, & in magno auctoritatis gradu positum, alienissimo Christianae reipublicae tempore nobis ereptum. Gaudeo nunc, cum a dominatione tua tam vivis eloquii coloribus egregie depictum, & prope ab interitu vindicatum, dum sapientissimi Praesulis vitam eximia elegantia tam affabre delineasti. Quod autem non minori humanitate meo de illius virtutibus testimonio tantum tribuere volueris, ingentes tibi habeo gratias, eruditissime vir. Reliquum est, ut fusiore stilo, quemadmodum facturum te spondes, idem argumentum pertractes ad iugem posteritatis memoriam & Gallicanae Ecclesiae laudem. Ceterum benevolentiae tuae significationibus tam propensa voluntate respondeo, ut nihil praetermissurus unquam sim, quod in ipsius commoda proficisci a me possit, & dominationi tuae cuncta fausta ac felicia ex animo deprecor. Romae V. Martii MDCLXIII.

Studiosissimus dominationis tuae
I. Cardinalis ROSPIGLIOSIVS.

TANTI Pontificis imperio fretus, tum doctissimorum hominum adhortationibus incitatus, considerata etiam malignitate ultimorum temporum, quibus bonae illustrissimi Archiepiscopi famae periculum imminet a domesticis & propinquis, rursum, quasi a calce ad carceres revocatus, decurrere spatium institui, necessario videlicet argumento. Hactenus enim eius famam externa maledicentia verborum contumeliis laceraverat; a nullo hactenus familiari inimico, qua peste nulla ad nocendum efficacior esse potest (1), a nullo hoste domestico fuerat impetita. Exortus est subito vir reverendus Paulus Fagetus Presbyter Benearnensis, apud Marcam, cuius erat consanguineus, a prima statim pueritia altus & educatus, ac studiis litterarum ab eo admotus, credente viro optimo posse doctorum ac praeceptorum ope mitigari etiam infelicissima ingenia; hebetes enim & indociles, ut Quintilianus ait (2), non magis secundum naturam homines edi, quam prodigiosa corpora & monstris insignia. Exortus est, inquam, subito Paulus Fagetus, aetate quidem senex, sed novus ac novitius omnino scriptor: qui quum anno demum aetatis suae sexagesimo animum a cura faciendae rei transtulerit ad scribendum, edito nuper in publicum libro de vita illustrissimi Archiepiscopi, nihil prius aut antiquius habuit, quam ut famam eius omni crudelitate laceraret; ingratus & impius, si prudens ac voluntarius fecit; imprudentissimus vero, si tum maxime laudari a se Marcam existimavit, quum maxime conviciis proscinditur & im-

(1) Boet. lib. 3. de consolat. Philos. (2) Quintil. lib. 1. cap. 1.

& impostura vexatur. Illam inconsideratissimam ac dementissimam improbitatem retundere animus est, non odio aut invidia adversus Fagetum, sed ut gloriam excellentissimi viri tutam praestem ab istius temeritate. Sentio enim atque intelligo, hanc mihi curam incumbere, ut ulciscar iniurias mei Archiepiscopi, cui, quidquid hoc est bonarum litterarum, quod in me est, totum debeo; quippe qui quum me unice diligeret, multum operae posuit, ut ego bonis studiis atque artibus expolirer; denique qui mihi famam suam visus est commendare moriens, quum mihi dono dedit schedas ac lucubrationes suas, earumque editionem mei arbitrii esse voluit. Parcant ergo mihi manes tanti viri, si in necessaria eaque iustissima defensione asperius interdum ac vehementius in consanguineum eius insurgere ac invehi videbor. Vellem equidem omnem verborum asperitatem fugere. Sed ipse me cogit acrem esse ac vehementem, qui hominem de universa Ecclesia, de florentissimo hoc regno, de Fageto ipso, & de me quoque optime meritum per summam vel audaciam vel imprudentiam traducit.

Constituto semel istius libri consilio & ratione, antequam destinata componam, illud quoque admonendos esse putavi lectores, non imitaturum me reverendum illum virum, qui & vagitus infantis memorat & crepundia, incredibilem librorum aviditatem in eo commendans, qui adhuc in cunis attinebatur. Omittam quoque narrationem ludorum, quibus puerilis aetas oblectabatur, sive aucupium illud coturnicum erat, sive alius generis. Sit haec diligentia hominis otio suo abutentis. Nobis enim, qui praeclara tantum magni viri facinora, & ex quorum commemoratione aliquid utilitatis in publicum redundare potest, enarrare instituimus; ista pro vanis habentur & indignis, quae in hanc historiam referantur. Hominis vitam scribimus, non infantis, non pueri; hominis autem non vulgaris, sed primarum in republica partium; denique talis, qualem demonstrat Tacitus in vita Agricolae. Hic enim, quum soceri sui viri clarissimi vitam scribere destinasset, transcursis raptim pueritiae & adolescentiae ac iuventutis annis, cito se ad illustria viri facta dictaque convertit, ratus inutilem ac superfluam esse omnem aliam diligentiam.

Scio argumentum istud a me susceptum tantae esse dignitatis, ut scriptorem desideret eloquentissimum simul & eruditissimum, adeoque ausum esse me multum supra vires meas. Sint haec sane vera. Sed quoniam historia quoquo modo scripta delectat, nemoque hodie est, cui tam bene notus fuerit Marca, quam mihi, praesertim in his, quae spectant ad studia litterarum, putavi debere me hanc curam sanctae illius memoriae, & laudaturos propterea aequos lectores hunc meum honestissimum conatum. *Quid enim honestius est*, ut magni viri(3) verbis utamur, *quam eorum excitare memoriam, qui omni doctri-*

na

(3) Cuiacius lib. 1. Observat. cap. 9.

na exculti & ornati aliquando vixerint ? Eum enim virum, ut ad Athanasium Athanasii, Episcopi Ancyrani, patrem scribebat Basilius magnus (4), qui scientiarum disciplinae plurimum operae navavit, gentiumque & urbium principatus gubernavit, & ad magnam progenitorum virtutem zelo quodam ferebatur, etiam quod ad vitam attinet, exemplum virtutis proponi posse puto.

Quod si cuipiam ieiuna nimis videatur tota ista narratio, tuebor me exemplo sancti Hieronymi, qui, Nepotiani vitam scribens, his omnino verbis alloquitur lectorem: *Et sicut hi, qui in brevi tabella terrarum situs pingunt, ita in parvo isto volumine cernas adumbrata, non expressa signa virtutum; suscipiasque a nobis non vires, sed voluntatem.* His ita praefatis, descendamus nunc ad rem ipsam.

I. Montes Pyrenaeos, qua Gallias ab Arragonibus Navarrisque disterminant, accolunt Benearni, Gallica gens, sed quae tamen aliquid admixtum habet Hispanici moris. Vetus illic & illustris est familia Marcarum; in qua sexcentis ferme abhinc annis militari fama claruit Garsias Marca Praefectus equitum Gastonis Benearnorum Principis, quum is anno MCXVIII. Caesaraugustam Arragonum civitatem obsedit cepitque; ut ex archivo Ecclesiae beatae Mariae Columnensis (vulgo *Nuestra Señora del Pilar*) apud Caesaraugustam collegit Melchior Solerius, Abbas Canigonensis, auctor Hispanus. Posteri eius, ut ex monumentorum fide constat, militaribus & ipsi studiis inclaruerunt, avitae erga Principes suos fidei & reverentiae retinentissimi, & memores Garsiae gentis auctoris, donec alternantibus rerum humanarum vicibus inter togatos haberi coepere circa annum millesimum quadringentesimum quadragesimum. Ea enim tempestate praeclarus in primis fuit Petrus de Marca, vir in iure consultissimus: qui negotiorum procurationi generali in universis Principis sui ditionibus admotus est, & ad praesidentiam consiliorum eius tandem evectus. Non immorabor in recensendis Petri posteris, ne nunc longius incepto abierim. Memorabuntur autem in tempore, quum opus istud meum de vita illustrissimi Archiepiscopi fusiori stilo tractabitur. Hunc interim libellum honori eius destinatum, tametsi incondito sermone scriptum, professione pietatis excusatum iri spero.

II. Ex ea igitur generis claritate in Benearnis ortus est Petrus de Marca, in oppido Gantensi, haud procul urbe Palensi, IX. Kalendas Februarias, anno MDXCIV. patre Iacobo, matre Catharina Larteta, singularis exempli femina. Septimo mense editus, quum in imbecillo tenuique corpusculo vires ad sugendum non adessent, lactis in os immissione primum vitae mensem transegit. Dein accessere ad mammas labella, suetoque infantium more nutrimentum hausit. Verum quum ipse vix quadrimestris esset, nutrix gravida effecta, puero mammam prae-

(4) S. Basilius Epist. 54.

praebere prohibita est: quem quum a se divelli eo praetextu aegre pateretur, lac caprinum muliebri melius esse dictitans, quo utentes rusticorum pueri ad eam, qua vigere solent, corporis firmitudinem perveniunt, eo traxit parentes, ut finerent eum lacte caprino per reliquum infantiae tempus educari. Ea tempestate Calvinismus foede grassabatur in Benearno, ubi catholicae religionis publica professio iam ab anno MDLXIX. publico edicto vetita erat; expulsis insuper sacerdotibus Dei, atque omni ritu sacrorum in exsilium acto, ne quid usquam priscae religionis occurreret. Et quum intelligerent pauci, qui supererant, catholici, unum esse in Ecclesia baptisma, quod rite quoque ab haereticis usurparetur, liberos suos, ob penuriam sacerdotum, ministris haereticorum tingendos offerebant, pessimo exemplo. At non Iacobus filium suum citra conscientiam Presbyteri voluit baptizari; sed extra fines patrios deferri curavit, in dioecesim videlicet Tarbiensem, ubi Romana sacra publice colebantur nullo contradicente. In monasterio igitur sancti Petri Generensis a monacho Benedictino, qui tum ex usu prisco parochi officium illic implebat, baptizatus, Petri nomine donatus est. Sed haud dubie praetermitti non debet, bonum illum monachum in modum oraculi addidisse baptismi caeremoniis celebrem illam Iesu Christi sententiam: *Tu es Petrus, & super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam*. Sciant, quibus moris est fortuita aspernari, inesse illis interdum aliquid fatidicum, quod neque tolli, neque mutari fas est. Nam secundum imprudens monachi effatum sic Marca per omnem vitam, etiam matrimonii curis illigatus, studuit fidei catholicae adversus haereticos stabiliendae rebusque Ecclesiae conservandis, ut iam anno MDCXXV. haud multum triginta annos egressus, restaurator tamen & tutelaris catholicae religionis in Benearno, columna Ecclesiae, personarumque ecclesiasticarum protector, publico elogio dictus sit a clarissimo viro Ioanne Bordanova Canonico Lascurrensi in libro tunc Parisiis edito de statu tribunalium ecclesiasticorum, qui in omnium manibus versatur, cuiusque nova dein editio ante hos quinquaginta annos prodiit. Neque destitit postea, quum post mortem amantissimae uxoris ex Parlamento Palensi, ubi Praesidis munere fungebatur, in sacrum consistorium adlectus est, quin res & personas ecclesiasticas suo semper favore praesidioque confoveret; quod & maiori pondere confecit, postquam beneficio piissimorum Regum ad Consoranensem primum, dein ad Tolosanam ac Parisiensem cathedras evectus, & a summis Pontificibus approbatus, intellexit locum esse virtutibus patefactum. Nunc ad incepta redeo.

III. Admodum adolescentulus sedem ac magistram studiorum habuit civitatem Auscorum, qui Aquitanorum clarissimi dicuntur a Pomponio Mela vetusto scriptore; ubi litteras humaniores didicit apud Patres Societatis Iesu, qui animum eius postea philosophiae praeceptis im-

imbuerunt in collegio Tolosano. Deinde per tres continuos annos in Academia Tolosana, quae tum in Iure docendo ceteras Europae facillime anteibat, ius civile & canonicum audivit, usus magnis doctoribus, Guillelmo Marano, Iacobo Cadano Scoto, Vincentio Chabotio, & Iano a Costa, qui tum publice ius utrumque in ea civitate profitebantur. Sed in primis secutus est Cadanum tunc interpretantem Novellam constitutionem CXXIII. Imperatoris Iustiniani, virum, ut ipse aiebat, in utroque iure consultissimum, sed qui canonicum calleret ad miraculum, bonasque litteras legum ac canonum cognitioni addidisset: eorumque tarditatem deplorabat; qui obscuritatem in Cadano deprehenderent. Memoria teneo solitum ipsum narrare optimam methodum studendi iuri canonico sibi ab eo viro traditam, atque illum addidisse stimulos iuvenili animo, dum diligentiam eius ac sagacitatem, natumque ad litteras ingenium laudibus identidem extolleret. Ea nimirum fuere praeclara initia magnarum rerum, quae postea secutae sunt & fundamenta singularis eruditionis, quam sequens aetas in Marca est admirata, quamque nos omnium intime agnovimus ex assiduo convictu. Struebat videlicet iam fortuna magnum virum, celeberrimum in utraque toga mox futurum. Nam paullo post, anno nimirum MDCXV. in supremum Benearni Consilium cooptatus, sapientissimi senatoris & amantissimi patriae civis munus summa cum omnium laude exercuit; licet tenera aetas ei oneri sufficere posse haud videretur. Sed non ultra progrediar, quin te heic paullisper detineam, lector, ut tecum admirer arcana divinae providentiae, quae iuvenem nullis rerum experimentis edoctum noscere ingenia hominum, rudem adhuc insidiarum saeculi, versutiis tamen haereticorum exposuit, talique in tempore capessendae reipublicae iter ingredi voluit. Solus enim in illo Consilio catholicus fuit, dum collegae eius omnes Calvinianis erroribus impliciti erant. Impatienter id procul dubio ferebat Marca. Itaque nunquam cessavit a conquirendis remediis adversus tam ingens malum, donec eius precibus & votis exoratus Deus huc flexit corda Christianissimorum Regum, ut neminem in eo senatu esse paterentur alterius religionis professorem, quam catholicae. Vidit optimus vir redditam penatibus avorum religionem priscam, iis postea leges dantem, quibus per tot annos subiecti fuerant catholici, quum saevientibus edictis proscriberentur, non aliam ob caussam, quam quod gliscenti perfidiae Calvinistarum acrius, quam temporibus illis permissum erat, se opponerent.

IV. At Marca, egregiae tum spei iuvenis, Margaritam Forguesiam, splendidis natalibus ortam, quippe e nobili & vetusta apud Aquitanos Levitanensium Vicecomitum familia prognatam, sibi ea tempestate iunxit: quam postea defunctam anno MDCXXXII. doluit vehementer, licet plures liberos in solatium marito reliquerit. Ea fuit caus-

sa non repetendi matrimonii. Narrabat ipse primum annum, qui optimae & amantissimae coniugis mortem secutus est, citra ostentationem transactum a se esse in luctu, quod desiderium exstinctae non posset pati, cum qua vixerat mira concordia per tot annos, nec unquam oblitus est.

V. Incidit in ea tempora gravis occasio in caussa fidei apud Benearnos, quae latere Marcam non sineret. Rex quippe Ludovicus XIII. vestigia patris Henrici relegens, (quem compertum habebat animo destinasse rem catholicam in ea regione prorsus restituere, ni morte praeventus fuisset) decreto sacri consistorii lato apud Fontem-Blaudi, oppidum dioeceseos Senonensis palatio regio nobilitatum, VII. Kalend. Iulii anni MDCXVII. statuit, ut libera bonorum omnium ad Ecclesias & personas ecclesiasticas in Benearno pertinentium possessio ipsis permitteretur, sive illa decimae essent, sive alterius conditionis. Atque ut promtior esset illius decreti executio, sacra Principis epistola commeavit ad Ecclesias Benearnenses, quae se Reformatas dicunt, qua iubebantur delegatos ad comitatum mittere, queis coram restitutio illa fieret. Eam ob rem ministris haereticorum atque aliis quamplutibus eiusdem sectae hominibus apud Orthesium (Benearnensium id oppidum est ad Gabarum fluvium in dioecesi Aquensi) convenientibus A. D. XIII. Kalend. Augusti, una omnium vox fuit, vitam ante amissuros, quam restitutioni ei consentirent, qua pessumdari statum religionis ac reipublicae in Benearno manifestum erat. Quae vox altius penetrabat, quam, ut oporteat oblivisci. Missus itaque Ioannes Paullus Lescunius, Senator Palensis, nihil intentatum reliquit, quo Regis animum a proposito dimoveret. Sed efficere non potuit, quin mense Septembri edictum exiret a Principe, quo Catholici ritus in universas Benearni parochias revocabantur, ac decretum mense Iunio latum confirmabatur. Sequenti tum anno Renardus libellorum supplicum in regia magister in Benearnum missus, cum amplissima potestate, ut edicti exsecutionem urgeret, quum Palum pervenisset A. D. VII. Iduum Iuniarum, sequentibus dein diebus plurimum operae posuit in tam laudabili negotio. Verum obstinatorum nimis pertinax ingenium eo usque processit audaciae, ut habito senatu amplissimo decretum ab iis praescriptum sit III. Kal. Iulii anni MDCXVIII. eorum sententiae, ut fit, accedente Marca, licet inter deliberandum contradixisset, quo palam pronuntiarunt, actis inferi non posse regium illud edictum, quod supra retuli, neque etiam decretum, quod praecesserat; quinimmo postulandum esse a Ludovico, ut res in eodem statu, in quo tunc antea erant, esse sineret, si salvam rempublicam suorumque subiectorum incolumitati prospectum vellet. Senatusconsulti huius exemplum cum sua ad Principem relatione misit confestim Renardus, ac postridie Kalendas Iulias Palo excessit. Discessum eius secuta sunt varia

varia & multiplicia caelo terraque prodigia. Etenim, ne singula commemorem, V. Nonas terra bis tremuit in unico Benearno, adnotatum quippe, tum non alibi contigisse illum terrae motum; Lascurrensis Ecclesiae tintinnabulum sponte signum dedit, nulla mortali manu tactum; pluit demum sanguine, eoque infectae arbores & spicae segetum ac frumentorum. Sepulcra quoque operta sanguine haud procul Olorone civitate. Crucem quin etiam rubeam in aëre visam discurrere quidam tradidere. Atque haec facilitate credentium vulgata, quum plerique more humani ingenii interpretarentur, ut futurorum praesagia; alii, ut diversa sunt hominum ingenia, irae numinis adscriberent; quidam tamen ab utrisque dissentientes ad solos naturalium caussarum nexus referebant, quod propius vero crediderim. Neque multo post, VIII. nimirum Kalendas Augusti, e sacro Regis consistorio scribuntur ad senatum Palensem litterae nomine Principis, ut fit: quibus iubebatur, quantocius edictum anni superioris in acta curiae referre, eiusque exsecutionem maturare & cetera, quae ad rem quoquomodo pertinerent, sedulo agere; sciturus Regem ea auctoritate adversus rebelles usurum, quam pietati eius ad coërcendam talium temeritatem commisit Deus. Incredibilem profecto rem, quaeque vix fidem apud posteros habitura sit, dicturus sum. Quum optimos illos Calvinistas, qui tum negotiis publicis praeerant apud Benearnos, quique se sapientissimos rerum existimabant esse, latere nequaquam posset Christianissimi Regis consilium de restaurando catholicae religionis exercitio in ea regione: tamen, quae fuit illorum temeritas, post intellectam ex frequentibus rescriptis voluntatem regiam, ultimis eius litteris apertissime testatam, ausi sunt dicere in os eius, quum in Aquitania degeret, mandatum illud postremum, de quo supra memoravi, non sine ambagibus esse, neque ipsis liberum fuisse regiis iussis obsequi. Actum erat prorsus de religionis negotio, ac praeclarum sanctumque Ludovici consilium infectum remanebat, ni suadente ac urgente Iacobo Marca, qui ad comitatum ea de caussa venerat, Rex iter Beneamicum arripuisset anno MDCXX. licet contra tendente Lescunio, qui sectae suae ruinam in eo positam esse intelligebat (5). Memoratur Luynii vox, qui tum praecipua apud Principem gratia vigebat, quum Iacobo dixit, quandoquidem ita ipse suaderet, iturum Ludovicum in Benearnum, sed eventum Iacobo haud dubie imputandum iri, si res secus, quam dicta sit, caderet; quippe Principi cauta potius consilia cum ratione, quam prospera ex casu placere. Pollicebatur enim Iacobus cuncta advenienti Ludovico cessura. Porro heic se Petro obtulit occasio strenue laborandi pro religione avita, cuius restituendae modum & arcana consiliorum, in quibus omnis haec ratio sita est, & Regi ipsi & participibus secretorum eius aperuit.

 Quo

(5) Estat des Eglises Cathedrales & Collegiales de Bordenave page 849. 852. 865.

Quo factum est, ut, quum anno MDCXXI. sapientissimus Princeps Consilium Palense in Parlamentum more Francico mutaret, memor operae ingentis, quam in fidei negotio posuerat Petrus, eius merita rependit nova Praesidis dignitate, quam in eum gratis contulit, indulta etiam prolixa aetatis venia. Meminit ipse huius rei in libello Barcinone edito anno MDCXLVI. pro defensione libri de Concordia Sacerdotii & Imperii. Referam autem ipsa verba: *Sed uno avulso non defuit alter, qui rem Christianam promoveret, felicis memoriae Iacobus pater quondam meus: cuius laboribus, adiuncta quoque sollicitudine & industria mea, id effectum est, ut edicti regii pro restauranda per universas Benearni paroecias religione bonisque ecclesiasticis restituendis lati exsecutio, cavillationibus haereticorum per longi temporis moras elusa, ab ipso gloriosissimae & immortalis memoriae Rege Ludovico XIII. perpetraretur.*

Post aliquot exinde annos, quum & Anglorum in Ream insulam irruptio & Rupellensium civium temeritas coëgissent Regem ei urbi bellum indicere atque inferre, maximumque propterea & fortissimum exercitum in ea loca duxisset, Marca eo se contulit, nescio quam ob caussam; & interim dum Rupellae obsidio in longius trahebatur, mense Iunio profectus est Fontenayum in Pictonibus ad Ioannem Beslyum, apud quem mansit per biduum, quod insumtum est praecipue in colloquiis litterarum. Id ego legi in epistola, quam die XXVI. Iunii Beslyus scripsit ad Andream Duchesnium.

VI. Hactenus res domi gestas placuit perstringere. Nunc maior rerum mihi nascitur ordo, ex quo abductus a patria, & in sacrum consistorium evocatus, quod anno MDCXXXIX. contigit, quampluri-mas proferendi ingenii illustres occasiones nactus est, quod qua ratione actum sit, paucis expediam. Forte iis diebus Rex Ludovicus XIII. caussa exciderat in sacro consistorio. Existimabat ipse iniuste fuisse iudicatum. Itaque de ea re conquestus apud virum superillustrem Petrum Seguierium, Galliarum Cancellarium, ei coram Eminentissimo Cardinale Richelio praecepit, ut duos viros eruditione ac pietate praestantes deligeret in illud consistorium admittendos; neque se curare Parisiensesne forent, aut ex provinciis, modo tanto muneri pares reperirentur. Tum temporis Marca, qui a Parlamento Palensi delegatus in comitatu degebat, Cancellario innotuerat. Igitur Seguierius (fuit enim semper illi viro mira erga eruditos omnes ac litteratos benevolentia, ut non iniuria saeculi nostri Maecenas dictus sit) clarissimum virum Petrum Puteanum, bibliothecae Regiae praefectum, in suas aedes evocat, oratque, ut pro ea, quae illi cum Marca erat amicitia, ei persuadeat rem ipsi honorificam, reipubl. utilem, ac Principi gratam facturum, si sepósito tantisper repetendae patriae desiderio, Lutetiae cum dignitate vellet habitare; ceteros magnis

gnis ambitionibus expetere, ut in numerum consistorianorum admittantur, ipsi illud in primis beatum contingere, quod a Principe expeteretur. Recepit lubens Puteanus se facturum. Ad Marcam ergo specie visentis ingressus, destinata in longum iaciens, exquirit, quod ei consilium esset post peracta negotia, quorum caussa heic attinebatur, velitne revisere patrios lares, an vero Lutetiae commorari, ubi eminentes virtutes aliquo in pretio sunt? Ad quae Marca modeste, ut assolet, respondit, si alicuius gratia statueret vitam degere Parisiis, id haud dubie facturum, ut Puteani amicitia frueretur; sed praeterquam, quod nullum sibi in urbe negotium erat, nullae occupationes, cupere se in patriam redire, ubi, procul urbis illecebris, cum dignitate licebat vivere. Tum Puteanus, non ultra differendum ratus, rem ordine, ut sese habebat, exponens: Neque tibi, inquit, deerit dignitas, neque occupationes; velis tantummodo. Quid moror diutius? Marca ad Cancellarium deductus, & honorifice ab eo acceptus, ac paucis post diebus apud Ruellum Cardinali Richelio monstratus, demum Regi indicatus, mirabili utriusque approbatione in sacrum consistorium adlectus est; adeo, ut asseveraverit Ludovicus, se, si Marca sibi tunc in mentem venisset, Cancellarium fuisse liberaturum onere conquirendi hominem, quod sibi probe cognitus esset, amicum etiam suum esse Marcam dictitans. Inutile fuerit referre, quam sancte ius suum cuique tribuerit, quamdiu inter consistorianos sedit. Id unum adnotasse sufficiat, omnium in se ora vultusque convertisse, dum quotidie in eo collegae eius deprehenderent admirabilem quamdam sapientiam cum magna eruditione coniunctam. Crescit enim, (ut recte scriptum est ab Auctore dialogi de claris Oratoribus) cum amplitudine rerum vis ingenii; nec quisquam claram & illustrem orationem efficere potest, nisi qui caussam parem invenit. Quae porro tam magnae menti sese offerre poterat caussa in Parlamento Benearnensi, quae non infra magnitudinem eius iaceret?

VII. Anno MDCXL. historiam Benearni & circumiacentium populorum, antea ipsis quoque indigenis aut prorsus incognitam, aut fabularum admixtione foede laceratam ac depravatam, Marca edidit summa cura & diligentia; eiusque fidem probavit auctoritate veterum historiarum & Geographiae scriptorum, ac etiam actorum veterum ex variis archivis & manuscriptis codicibus descriptorum, quae publici item iuris facta sunt. Dicata autem a Marca fuit illustrissimo Seguierio, velut aeternum observantiae in eum suae monumentum.

VIII. Sequens mensis Martius materiam praebuit novis sermonibus ob editionem libelli paraenetici ad antistites Regni de cavendo schismate, quod prae foribus adesse nuntiabat Optatus Gallus. Sub eo namque nomine latere voluit auctor, satis alioqui cognitus, si larvam illi detrahere liberet. Occasionem turbandi sumebat ex editione volu-

minum

minimum de Libertatibus Ecclesiae Gallicanae, quae anno superiore prodierant cura clarissimi viri Petri Puteani; atque item ex rumore vulgi differentis, eam Cardinali Richelio mentem esse, ut, omisso Episcopo Romano, Patriarcha in Galliis constituatur. Aiebat praeterea magnum virum in partes tractum promissis ingentibus, qui scripto defenderet, quae pro ea caussa Cardinalis facturus erat, neque dubitatur, quin Marcam intelligeret. Quum invidia haec gravaret Cardinalem, eodemque telo Rex peti videretur, ad quem cuncta Richelii consilia referri omnes noverant, Marcae per Archiepiscopum Burdegalensem Regis nomine imperatur, ut adversus hunc libellum scribat, sed ea methodo, ne libertates Ecclesiae Gallicanae, quas per latus non occulte petebat Optatus, aliquam paterentur iniuriam; quinimmo id sedulo ageret, ut omnes intelligerent, Libertates illas nihil detrahere de reverentia, quae debetur Romanae sedi, quam prae cunctis semper nationibus Galli constantissime retinuerunt. Suscepit curam libens. Neque enim fas erat repugnare Principi, cui se carissimum esse sciebat, praesertim iusta imperanti; non Cardinali Richelio, cui omnia Regis consilia innitebantur, quique Marcam plurimi haud dubie faciebat. Itaque anno MDCXLI. editis dissertationibus DE CONCORDIA SACERDOTII ET IMPERII, *sive* DE LIBERTATIBVS ECCLESIAE GALLICANAE, (hanc enim interpretationem apponi in limine efflagitavit typographus, quod ex eo librum existimaret vendibiliorem futurum) sic scriptionem suam temperavit, ut relicta discussione iuris, quod utrique potestati competit, ad solam facti inquisitionem, quae fines veterum possessorum demonstrare posset, se contulerit, ut ipse praefatur in admonitione ad lectorem. Porro, quod spectat ad reverentiam, quae sedi Romanae debetur, tanta eam testimoniorum ex antiquitate petitorum nube asseruit, ac tam diserte; ut fas sit existimare, neminem unquam, non dicam Gallum, sed nec Hispanum etiam, aut Italum, qui modo intra limites aequi constiterit, auctoritatem Romani Pontificis in altiori fastigio conlocasse. Offendit tamen (quis crederet?) hic liber Romana ingenia; nullam aliam ob caussam, ut Marca existimabat, quam quod in fronte operis admoneret, heic agi de Libertatibus Ecclesiae Gallicanae. Vnde Romanis (*quorum aures teneritudine quadam plus trahuntur*, ut ait Auxiliaris Praefectus apud antiquum scriptorem vitae sancti Hilarii, Episcopi Arelatensis) promtum fuit sibi persuadere, illum libertati Ecclesiasticae adversari, qui de libertatibus Ecclesiae Gallicanae (proh nefas!) agebat ex professo.

IX. Heic sese mihi castigandus offert Fagetus, non levem ob caussam, sed ob gravissimum admissum flagitium erga memoriam illustrissimi Archiepiscopi, quem desertorem ac proditorem facit libertatum Ecclesiae Gallicanae. Ait enim, illum, *statim atque huiuscemodi operis*

ris (id eſt, libri de Concordia Sacerdotii & Imperii) *folia*, *quibus res ad Apoſtolicae ſedis auctoritatem pertinentes tractabantur*, *lucubraſſet*, *ea coram clariſſimo & doctiſſimo Theologo*, *amico ſuo*, *qui ſtipendiis Romanis pro iuribus ſummi Pontificis fidiſſime militare audiebat*, *& brevi poſt ab eodem ſummo Pontifice cathedrali cuidam Eccleſiae praefectus eſt intra fines Galliae*, *perlegere ſolitum eſſe*; *ut ſi quid ei forſan occurreret ſedis Romanae iuribus contrarium*, *libenter & amice moneret*. *Probavit equidem ille*, *me teſte*, *quaecumque ad hanc materiam ſpectabant*; *vel ſi quid minus placuiſſet*, *confeſtim vidit ipſe emendatum*. *Fuit enim Marca ſedis Apoſtolicae ſemper religioſiſſimus cultor*, *& ad vitam eccleſiaſticam*, *ut diximus*, *propenſus*; *ideoque aditum ad eccleſiaſticas dignitates ſibi praecludi nullo pacto volebat*. Video, Fagetum heic ſuum teſtimonium multum commendare, acta iſta ſe praeſente identidem heic & alibi repetens, quo maior ſit iſtius narrationis auctoritas. At contra nimia illa diligentia & affectatio mihi ſuſpecta eſt; omninoque puto illum iſta poſuiſſe, ut illorum deſideriis obſequeretur, quorum ingenio ſtiloque uſus eſt in ſcribenda vita illuſtriſſimi Archiepiſcopi. Nam quamvis multoties Marcam audiverim differentem de his, quae occaſione libri de Concordia acciderunt, altum ſemper ſilentium de re iſta, nullae de Theologo illo, cuius fide ac potius perfidia deceptus eſſet, querelae. Probabile autem non eſt, illum hanc graviſſimam querelam omiſſurum fuiſſe in dolore ſuo, ſi quam conquerendi cauſſam habuiſſet. Sed quod iugulum petit, ſi iſta vera ſunt, cur in tot epiſtolis, quas Romam ſcripſit occaſione libri de Concordia, cur in ſchedulis & libellis propterea oblatis Romanae curiae, nullam Theologi illius mentionem fecit? Nam vel hac unica ratione tueri ſe facile poterat, nihil ſcripſiſſe ſe in eo opere, quod approbatum antea non fuiſſet a doctiſſimo Theologo Romanae ſedi addictiſſimo, & qui ſtipendiis Romanis pro iuribus ſummi Pontificis fidiſſime militare audiebat; nihil egiſſe ſe improbe, neque imprudenter; cuncta communicaſſe, & ſi quid minus placuiſſet illi Theologo, confeſtim emendaſſe. Omnino purgatio illa erat optima, nihilque habuiſſet Romana curia, quod reponeret adverſus hanc argumentationem. Nihil tamen iſtiuſmodi uſpiam legitur in epiſtolis, quas Marca tum ſcripſit Romam, quamvis illae & multae ſint, & ut plurimum ſatis prolixae. Itaque probabile eſt, iſta addita ab auctore vitae, Fageto non repugnante, quod is ea ratione imminutum iri putaret nimiam auctoritatem libri de Concordia Sacerdotii & Imperii.

X. Addit Fagetus, fuiſſe Marcam ſedis Apoſtolicae ſemper religioſiſſimum cultorem & ad vitam eccleſiaſticam propenſum; *ideoque*, inquit, *aditum ad eccleſiaſticas dignitates ſibi praecludi nullo pacto volebat*. Scio, Marcam valde cupiiſſe, ut nominationem de ſe factam ad Epiſco-

Episcopatum Conforanensem sequeretur confirmatio summi Pontificis, multaque pro illa obtinenda egisse ac scripsisse. At non inde colligi potest, illum sese ob eam caussam accommodasse ad mores & instituta ingeniorum transalpinorum, quod nollet aditum ad ecclesiasticas dignitates sibi praecludi. Immo certus sum, illum potius renuntiaturum fuisse iuri, quod illi quaesitum erat ad Episcopatum Conforanensem, quam quidquam ageret adversus veritatem. Atque id exemplis probandum est ex ipsius scriptis petitis.

XI. Anno MDCXLIV. Franciscus Cardinalis Barberinus ad eum scribens IV. Idus Martias, ita demum illi collatum iri Episcopatum Conforanensem significavit, si aliquo inchoati operis specimine paginas editas quantocius transmitteret, ex quibus appareret, hallucinationes libri de Concordia non tam eius fuisse commissas arbitrio, quam importuno alienae ambitionis imperio expressas. Si Marca talis fuisset, qualem eum depingit Fagetus, nihil facilius, quam ut aditum sibi patefaceret ad cathedram Conforanorum. Fecit igitur, quod suadebat Barberinus? Non ita sane. Sed sueta animi magnitudine & constantia adversus pertinaciam Romanae curiae recusavit istam conditionem, ut duram, alienam ab ingenuo viro, ac proinde impossibilem. *Alterum scribendi modum*, inquit (6), *nisi sum immodestus, plane mihi repudiandum duco. Dura enim alienaque ab ingenuo viro ac proinde impossibilis conditio mihi imponitur, scilicet, ut Blondelli confutationi proludens aperte profitear, vel saltem suspicioso dicendi genere significem, mihi vim illatam, ut veritati fucum facerem.*

XII. Anno dein MDCXLVII. scribens ad amplissimum virum Petrum Seguierium, Galliarum Cancellarium, IV. Idus Iunii, ait, exspectare se ultimum responsum curiae Romanae pro Episcopatu Conforanensi, de quo bene sperare illum iubebant ultimae litterae; conditiones porro, quae sibi ob eam caussam imponerentur, non accepturum se, si nimis durae essent, ac potius renunciaturum omni iuri suo, quam eas suscipere. *J' attens la derniere resolution de la Cour de Rome, que l' on me fait esperer devoir estre favorable. Les conditions que l'on m' imposeroit pouroient estre si dures, que je me porterois plustost à renoncer a toutes mes pretentions, que non pas de les executer.*

XIII. Quoniam mentio incidit Episcopatus Conforanensis, cuius caussa valde coniuncta olim fuit cum libro de Concordia, res postulare videtur, ut celeberrimi negotii originem & initia repetamus. Quinto Kalendas Ianuarii anni MDCXLII. Rex Ludovicus XIII. ad Episcopatum Conforanorum, cui tunc ob paralysim renunciaverat Bruno Ruada, eorum Episcopus, Marcam animo lubentissimo nominavit ac gaudenti. Fas enim sit audita loqui. Sane credi vix potest, quantum ea re

(6) Epistola illa edita est inter Prolegomena.

ea res placuerit omnibus iis, quibus aliqua honesti cura erat. Nuntius certe Apostolicus, qui tum Parisiis degebat, Hieronymus Grimaldus, Archiepiscopus Seleuciensis, viri laudes insigni elogio prosecutus est in epistola scripta Kal. Iulii anni MDCXLIII. ad Eminentissimum Cardinalem Antonium Barberinum, Vrbani octavi summi Pontificis fratris filium; qua eum ultro flagrantissime rogavit, ut suffragatione sua apud Pontificem iuvaret Marcam, dignum haud dubie, ut scribit, qui Conforanensi Ecclesiae praeficiatur. Cardinalis vero ille, ubi semel ei Marca innotuit, sic eum in suam recepit amicitiam, sic negotia eius in diversis occasionibus procuravit, etiam ante quam rogaretur, ut Marcae prorsus persuasum fuerit, neminem diligentius aut flagrantius amari ab illo Cardinale. Ipse vero fratris eius Eminentissimi Cardinalis Francisci Barberini, cuius quoque dein singularem benevolentiam & humanitatem expertus est in omnibus suis negotiis, auctoritatem & auxilium imploravit, ut approbato Principis de se iudicio, Conforanensis Ecclesia utilem deinceps habere posset Episcopum. Respondit his humanissime, suo more, operam Marcae suam non defuturam apud Pontificem, sed quaedam in libro de Concordia Sacerdotii & Imperii scripta esse, quae molliri oporteat, ut delicatis quorumdam ingeniis satisfiat; id vero si semel praestitum sit, sperari posse, ut quamprimum Marca voti compos evadat. Interim a Pontifice delegatur Episcopo Marinoneo, Lucae Holstenio, atque aliis quibusdam ministerium, ut librum illum serio perlegant; adnotentque, si quid contra debitam Romanae sedi reverentiam excideret auctori. Et Holstenius quidem quamplurima in eo contineri retulit, quae explicatione indigerent; quaedam etiam esse, quae Romana iura violent, sed in occulto: tanto quippe ac tam singulari artificio librum hunc esse perfectum, ut distingui vix possit, quae pars eius Ecclesiae Romanae faveat, quaeve noceat. At Marinoneus, vir apud Italos singularis eruditionis fama celebris, scripto promsit sententiam pro Marca honorificam, & Romanis haud spernendam. Asseveravit enim, nihil in eo opere contineri, quod nota inurendum sit, neque permittendum esse librorum censoribus, ut in illud saeviant: quinimmo tam docte ac erudite novaque methodo auctoritatem Romani Pontificis per Gallias & ceteras Occidentis & Orientis provincias illic asseri, ut vel ob hoc ipsum auctori eius deberi existimet maius aliquod praemium, quam sit Conforanensis Episcopatus; grates quin etiam agendas. Scilicet tanta est vis veritatis, ut etiam ab iis maxime colatur, quos ei maxime adversari velis. Mansit tamen occultatum hoc clarissimi & eruditissimi viri testimonium de viri amplissimi lucubratione; tantaque cautione provisum est, ne vulgaretur, ut nulla Marcae industria, nulla ars efficere potuerit, ut exemplum eius in Galliam mitteretur. Ceterum post relationem a delegatis factam coram summo Pontifi-

ce Cardinalis Barberinus Marcae significavit, cupere se, ut sententiam suam de cura Principum in rebus ecclesiasticis liquido promeret, eosque legibus Ecclesiae subiectos esse in iis rebus, non vero praeesse, doceret. Quod ille, ut erat minime contumax, abunde effecerat. Sed quae tum temporis accidit Vrbani Pontificis mors luctuosa, novam morarum seriem introduxit.

XIV. Meliore tamen fato, quamquam eadem prorsus diligentia, sub successore eius Innocentio X. rebus Marcae prospectum est, adnitente in primis Cardinale Bichio, viro sapientissimo, qui in sacro consistorio, quod IV. Idus Decembris anni MDCXLIV. habitum est coram summo Pontifice, & tanti viri virtutes ingentibus laudibus est prosecutus, & ut Episcopatus Consoranorum in eum conferretur, maxima contentione egit. Verum intercedente Francisco Cardinale Albicio, tum Assessori sancti officii, (sic vocant tribunal inquisitionis) qui in memoriam Pontificis & Cardinalium importune revocavit querelas adversus librum de Concordia Sacerdotii & Imperii olim excitatas, magnasque & iustas de eo conquerendi caussas esse affirmabat. Innocentius, natura cunctator, & qui per imprudentiam nihil eorum praetermitti volebat, quae ad dignitatem & auctoritatem sedis Apostolicae pertinere existimabat, librum hunc examinandum de integro commisit Cardinalibus Barberino, Spadae, Pancirolo & Rapaciolo; ad quos ea de caussa exstant aliquot illustrissimi Archiepiscopi epistolae, quibus eos orat, ut finis tandem aliquis imponatur his rebus. Relatio porro negotii demandata est Cardinali Barberino; qui eo ipso, ut ita dixerim, momento, quo de eo acturus erat in congregatione Cardinalium delegatorum, in Galliam se contulit, ubi aliquandiu mansit.

Antequam de iis, quae post hanc novam delegationem secuta sunt, disseram, puto praetermittendum non esse testimonium Burgetii, Doctoris theologi Parisiensis, qui tum Romae erat. Is ergo in historia caussae Iansenianae narrat, se fuisse cum Albicio in aedibus eius, eo ipso tempore, quo Guesferius, qui Romae negotia Regis Christianissimi gerebat, ad eum venit, ut ei commendaret caussam Episcopatus Consoranensis. Tum vero, ait, magnam inter eos propterea fuisse contentionem, Guesferio instante atque urgente summo cum studio, ut Marca, quem virum magnum & doctissimum esse aiebat, tandem aliquando fieret Ecclesiae illius Episcopus: Albicio contra magnis animis tendente & per inconsiderantiam eo usque progresso, ut diceret, Marcam esse manifeste haereticum, nullumque unquam haereticorum fuisse magis iniquum adversus Ecclesiam: porro summum Pontificem nunquam consensurum, ut ille fiat Episcopus; nam si id faceret, idem esset, ac si lupum mitteret in ovile, *sarebbe mettere il Lupo tra le mandre*. Testimonium istius Theologi in ista concertatione praesentis

tis ostendit, Albicium valde averso a Marca animo fuisse. Nunc redeamus ad institutum nostrum.

XV. Quia nova isthaec pontificia delegatio negotium deinceps protractura erat in longum tempus, Marca praevertendum ratus, & ut omnem scrupulum ex animis iudicum delegatorum evelleret, libellum Barcinone edidit anno MDCXLVI. XIV. Kalendas Aprilis, *quo editionis librorum de Concordia Sacerdotii & Imperii consilium exponit, opus Apostolicae sedis censurae submittit, & Reges canonum custodes, non vero auctores esse, docet.* Hic est enim libelli huius titulus, quem integrum heic adscribere placuit. Eum porro A. D. VII. Kal. insequentis mensis Octobris Romam ad Innocentium misit cum elegantissima epistola, quae edita est inter Prolegomena novae istius editionis libri de Concordia. Quod autem libelli huius fatum fuerit, malo discas ex epistola eius ad Cardinalem Pancirolum scripta, cuius ea sunt verba: *Tandem ex praescripto gravium virorum libello publicato, offensiones, quae ex prioris libri editione, unde dilationis occasio, contractae erant, delere curavi. Hunc libellum ab Eminentia tua lectum atque recensitum, & beatitudini Innocentii X. Pontificis Maximi oblatum, cum approbationis suae suffragio, docuerunt me amicorum litterae, quantumque eo nomine tibi deberem. Nunc restat, ut in delegatorum Eminentissimorum Cardinalium coetu libello comprehensa sententiae meae professio expendatur; ut eorum relatione sanctissimus Pater de meo in ecclesiasticam libertatem studio certior factus, Episcopatus petiti gratiam mihi faciat. Sed novas in diem necti moras in habenda congregatione non sine gravi animi sensu nuper accepi. Indixerat diem Eminentissimus Cardinalis Spada. Intercessit Reverendissimus Assessor sancti officii, caussatus absentiam Eminentissimi Cardinalis Barberini, unius ex iudicibus delegatis; de qua monendus esset summus Pontifex, ut absentis loco alium forte pro suo arbitrio substitueret. Non conqueror de dubio moto, sed de mora, quae inde sequitur.*

XVI. Recte quidem Marca metuebat tarditatem Romanorum moramque rerum, sed eo magis, quod sciret legatum Philippi IV. Regis Hispaniarum eo secreta molitione tendere, ne dignitas Episcopalis ei adderetur, cuius nimia iam auctoritas erat apud Catalanos, gentem religiosissimam, quaeque nominis Episcopalis mirum in modum cultrix est. Annus tamen MDCXLVIII. finem negotio Ecclesiae Consoranensis attulit; cui tandem aliquando Marca praefectus est idibus Ianuarii, quinto demum anno postquam ab immortalis memoriae Ludovico XIII. ei cathedra isthaec destinata fuerat. Supererat ordinatio, quae ante fieri non poterat, quam Marca ad Presbyteri honorem pervenisset. Clericus quippe factus a Ioanne Episcopo Lascurrensi anno MDCVIII. XVI. Kal. Octobris, non ultra progressus

 erat.

erat. Itaque anno MDCXLVIII. IV. Nonas Aprilis, Presbyter ab illustrissimo Episcopo Babylonico, Bernardo a Sancta Theresia consecratur apud Barcinonem: in qua urbe ordinatum quoque Presbyterum fuisse, licet resistentem, sanctum Paullinum, Nolanum dein Episcopum, notius est, quam ut Marcam latere posset (7). Quam ob rem inter ordinationis solemnia eius opem & auxilium imploravit pro recta Ecclesiae sibi commissae administratione, ut me ex eo memini saepe audivisse: & paucis ante obitum diebus, quum a me admonitus esset, in ea tempora incidere festum diem illius Sancti, rogavit Presbyterum, qui eum in hoc morbo visere solebat, ut eo die sui meminisset in Missae sacrificio, commemorans tempus ordinationis suae apud Barcinonem peractae. Dein A. D. XIX. Kalendarum Novembrium eiusdem anni Barcinone digressus, Narbonem petiit. Illic ab Archiepiscopo Narbonensi, Claudio Rebeo, Conseranorum Episcopus est ordinatus in cathedrali Ecclesia sanctorum Iusti & Pastoris, praesentibus & Archiepiscopo assistentibus, Clemente Bonzio, Episcopo Biterrensi, & Nicolao Pavillone, Alectensi item Episcopo, suffraganeis Ecclesiae Narbonensis. Ab iisdem Episcopis paullo post, nempe XIII. Kalend. Ianuarii, in eadem Ecclesia Narbonensi consecratus est vir illustrissimus ac sapientissimus, mihique (quamvis enim audacia sit in verbo, dicetur tamen) amicissimus, Franciscus Bosquetus, Lodovensis Episcopus, qui nuper Ecclesiae Monspeliensi praeerat, vir huic nostro Archiepiscopo ab adolescentia sine fuco & fallaciis amicus; cum quo adeo coniunctе vixit, ut ad extremam aetatem amicitia eorum creverit, permanseritque usque ad extremum vitae diem. Neque aliam amicitiae huius caussam fuisse crediderim, quam eam, quam adfert Cicero in oratione pro A. Cluentio: *Iam hcc fere scitis omnes*, inquit, *quantam vim habeat ad coniungendas amicitias studiorum ac naturae similitudo*. Erat enim ille eruditissimus & humanissimus. Sed de tanti viri virtutibus differere, neque huius loci est, & multi retulere. Vnum addiderim, nihil esse tam excelsum, quod illae non mereantur. Haud inutile porro fuit, haec eo loci observare, quandoquidem & ipsi Narbonenses (ut me audivisse memini, quum in ea civitate essem anno MDCLIX.) cum aliqua laetitiae voluptate memorant illustre hoc amicorum par eodem anno, & ab iisdem Episcopis Episcopos fuisse consecratos. Neque illud omittendum hoc loci, Innocentium Pontificem, cui malitia quorumdam hominum Marcae virtutibus invidentium persuaserat, eum sic averso a Romana Sede animo esse, ut nulla Pontificum benevolentia nullaque gratia ad eius auctoritatem extollendam trahi unquam posse videretur; ad tentandum eum quadam opportunissima occasione usum esse paullo ante, quam in cathedra Conseranorum conlocaret. Mota erat temporibus

(7) Vide lib. 8. de Concordia cap. 6. §. 5.

poribus illis gravis quaestio de duplici capite in Ecclesia, plerisque unicum tantum caput, videlicet beatum Petrum, in ea constituentibus; quibusdam vero censentibus, Paullum quoque Ecclesiae caput cum Petro fuisse. Quum haec quaestio distraheret in partes ingenia hominum eruditorum, atque interim dignitas Romanae sedis tentari videretur, Innocentius, qui apprime noverat, Marcam in primis ecclesiasticae antiquitatis peritum esse; ratus praeterea evenisse occasionem, qua eius animum erga sedem Romanam experiretur, aperire sententiam iubet. Ille nihil cunctatus, exercitationem Barcinone V. Kalendas Iunii anno MDCXLVII. scripsit *de singulari Primatu Petri*: quam Innocentio, ad quem statim missa est, valde placuisse ex eo intellectum est, quod eam publice legi iussit, ac singularem quamdam de Marcae in sedem Romanam propensione accepit opinionem. Ceterum haec, quae supra dicta sunt, quamquam plures per annos gesta, coniunxi; ne, si secus actum fuisset, series narrationis interrumperetur. Nunc ad temporum ordinem redeo.

XVII. Initio anni MDCXLII. Marca domestico vulnere, & eo gravi, ictus, Iacobum patrem amisit, fato interceptum apud Benearnos, quum ipse Lutetiae commoraretur, quae absentia haud dubie animum eius valde afflixit. Neque tamen casum illum, ut plerique solent, per lamenta ac moerorem muliebriter tulit; sed post iusta paterno funeri persoluta, revolutus ad studia & ad negotiorum tractationem, haudquaquam sibi otium lugendi reservavit, negotia videlicet pro solatiis accipiens. Ea quippe tempestate inventam a se in bibliotheca Regia Vigilii Romani Pontificis epistolam decretalem pro confirmatione quintae synodi oecumenicae, quae Constantinopoli habita est, hactenus ineditam & omnibus doctis incognitam publici iuris fecit; addita etiam elegantissima dissertatione, qua Vigilii institutum in perplexa trium capitulorum disputatione asseruit, ut ipse loquitur. Edidit quoque ad calcem huius dissertationis epistolam Eutychii ad Vigilium, itemque aliam Vigilii ad Eutychium, utramque Graece, quum Latine tantum exstarent; nec non etiam anathematismos XIV. editos ab eadem synodo, qui Latine tantum habebantur excusi, Graeca lingua evulgavit ex eodem codice regio. Quid vero de hac editione postea ipse senserit, accipe ex libello eius Barcinone edito anno MDCXLVI. cuius supra mentionem feci (8): *Sane explicari non potest, quantum huius epistolae publicatio profuerit ad firmandam Apostolicae sedis auctoritatem erga Concilia generalia, quae apud Gallicanos Academiarum magistros, maiorum suorum decretis inhaerentes, valde nutabat*. Porro dissertatio haec edita tum fuit in ingentibus illis Conciliorum tomis, qui e typographia Regia prodierunt; in quos etiam coniecta est altera Marcae dissertatio *de Primatu Lugdunensi & ceteris*

(8) Vide praefationem nostram ad tres dissertationes Petri de Marca.

ris Primatibus, cum Notis ad canones aliquot Concilii Claromontani sub Vrbano secundo celebrati. Hanc ultimam dissertationem longe auctiorem edere rursum instituerat, si diutius in vita fuisset. Nihil tamen, quod alicuius momenti sit, addidit, aliis occupationibus praepeditus.

XVIII. Tum temporis Catalonia, nobilis Hispaniarum provincia, libertatis amore, & odio adversus dominantes, a quibus atrocia se perferre querebatur acrius, quam ut nulla iusta conquerendi caussa esset, in fidem se ac clientelam Christianissimi Regis contulerat, misso ob eam rem ad Ludovicum XIII. nobilissimo ac sapientissimo viro Iosepho Margarito, quem in villa, cui Valli-Spinosae nomen est, residentem prope Tarraconem, ac nihil minus cogitantem, quam ut consensu gentis in bellum traheretur, Catalani ex decreto omnium ordinum provinciae sibi ducem ob nobilitatem eius & virtutem praeposuerant; vi etiam acturos minitantes, si cunctaretur. Neque nobilitas diutius demonstranda est. Quippe antiquum in citeriori Hispania Margaritorum genus, fecundum illustrium virorum. Itaque gratiis sibi a Rege actis, filiisque duobus apud eum obsidibus ultro relictis, in Cataloniam remeans, gubernatoris etiam provinciae dignitate postea auctus, & Hispanis ostendit, quantum belli artibus valeret, & fidem suam Regibus nostris multoties approbavit clarissimis argumentis. Sed praeterea opus haud dubie erat prudenti Visitatore, (summi id magistratus nomen est, splendidae in primis administrationis) qui provinciales iudices egredi terminos fori prohiberet, audentes poenis coërceret, ac, si id e republica esse existimaret, loco moveret; provinciamque inquietam recenter ad nos versam legumque municipalium amantissimam consilio magis, quam vi in officio contineret, imperioque Francico parere assuefaceret. Igitur Marcam deligi placuit, virum in quo multa civilis prudentia, singularis in omnes comitas ac facilitas pene incredibilis inerant cum severitate & gravitate coniunctae, praeter admirabilem rerum divinarum humanarumque intelligentiam. Acta haec anno MDCXLIV. quo ipse Barcinonem pervenit A. D. VII. Kalend. Maii. Et Marcae quidem, praeter auctoritatem ab Hispanis olim Visitatori generali Cataloniae tribui suetam, concessa est etiam a Ludovico Rege in milites & copiarum ductores iurisdictio, & mandata aerarii cura. Quod si libuisset commodis propriis utilitatique servire, remque familiarem augere ex pecunia publica, nihil facilius. Nam & provincia dives & parata peccantibus, & Princeps ad retinendam Cataloniam & ad propagandos imperii fines tum maxime intentus, eam illuc pecuniam mittebat, quae perpetuos sumtus suppeditaret, nec solum necessarios, sed etiam liberales; & praefecti aerario in omnem aviditatem proni quantalibet facilitate redemturi erant mutuam dissimulationem mali. Sed horum neutro

tro

tro corruptus est. Quinimmo, quum intelligeret, neminem adeo abstinentem & integrum in hoc munere esse, quin suspicionibus avaritiae pateat, nolletque sibi in posterum imputari posse, quod Cataloniam avare habuisset, curam hanc a se removeri enixe efflagitavit; exemplum videlicet Datiani Patricii secutus, qui gratia quapiam donatus ab Imperatore Constantino, *auferri sibi id cum tanta instantia depoposcit, cum quanta alii poscere consuerunt*, ut ait ipse Constantinus in Codice Theodosiano (9). Neque tamen Marca statim obtinuit, quod petebat. Verum, quum nihil ex ea petitione remitteret, pertinaciterque in dies regiam maiestatem urgeret, ut administrationem illam in alium transferret, tandem impetravit. Itaque liber & solutus ab hac cura, posthac totus ad bene gerendam rempublicam intentus, primum omnes Catalanos blande complecti, deinde singulos comiter appellare, postremo linguam eorum & mores addiscere; quo sic instructus, facilius dein in eorum se amicitiam insinuaret, auctoritatemque sibi apud ipsos conciliaret. Neque profecto spes eum sua frustrata est. Nam hinc factum, ut ei omnes Catalani, superba alioquin & gloriosa gens & adversus potestatem contumax, honores, quos possent, publice haberent, felicesque se esse existimarent, quod tam boni viri familiaritate uterentur. Quippe sic se Barcinone gerebat in privatis congressibus, ut deposita potestatis persona, communis infimis, par principibus videretur, comitate & alloquiis officia provocans singulorum. In negotiis vero publicis severitatis semper & auctoritatis retinens, saepius tamen minitando, ut monuit Apollonius Tyanaeus (10), quam puniendo vim imperii solidavit; diversus nimirum a moribus Galbae Imperatoris, quem Svetonius tradit per octo annos varie & inaequabiliter Hispaniam Tarraconensem rexisse, ac primo quidem acrem, vehementem, & in coercendis quidem delictis vel immodicum fuisse. At Marca, ut dixi, lenis quam vehemens ac severus videri maluit; ratus haud dubie dari ea ratione per provinciam documentum, Francorum dominationem haud procul a libertate abesse, sed istius modum placere. His artibus provinciam difficilem & inquietam, annonae, vini & olei fecundam, inimicitiis & licentia discordem ac mobilem, rerumque novarum avidam, septem per annos in officio continuit, & Regi firmavit adversus Hispanorum artes & conatus.

XIX. Scilicet Marca iis dotibus iisque virtutibus erat ornatus & instructus, quas, uti paullo post videbimus, Serenissimus Princeps, Ludovicus Borbonius Condeus, in eo magistratu requirebat, qui Cataloniam teneret, si modo pacatam provinciam habere vellet. Gnarum id Annae Austriacae, Francorum Reginae, quae tum sub Rege pue-

ro

(9) L. 1. De annona & tributis.
(10) *Philostr. in vita Apollon. lib. 5.*

ro negotiorum publicorum administrationi praeerat. Etenim Marcam mittens in Cataloniam, splendidissima illum dignitate summaque auctoritate praeditum esse voluit; omnibusque, quos sequentibus temporibus in Cataloniam misit, in primis mandavit, ut ne quippiam agerent, Marca inconsulto. Quo loco commemoranda mihi occurrunt mandata, quae XV. Kal. Februar. anni MDCXLV. data sunt Henrico Lotharingico Comiti Harcuriano, quum ad regendam vice Regis Cataloniam destinaretur. Iuvat heic ipsa mandatorum verba describere, digna profecto, quae in hanc historiam referantur: *Le Sieur de Marca, qui a esté envoyé Visiteur general en Catalogne avec ordre de prendre connoissance des affaires de la Justice, Police, & Finance, & de toutes autres selon le pouvoir de cette Charge, estant homme de grande capacité & de science, & d'une probité singuliere, appellé à la dignité d'Evesque, & particulierement estimé de la Reyne, Elle recommande à Monsieur le Comte d'Harcourt de le considerer particulierement. Et comme il à ordre de luy rendre toute la deference qu'il doit à sa qualité & à ses charges, & de luy donner compte de l'estat de toutes choses; aussi l'intention de sa Majesté est qu'il le traite avec tout honneur & prenne ses avis sur toutes affaires & occurrences, & ait en luy une confiance entiere. Que le dit Sieur de Marca ayant eu ordre de sa Majesté, à son depart d'auprés d'elle, de demeurer ordinairement à Barcelone, pour en l'absence du Viceroy, & pendant qu'il est à la campagne, avoir soin des affaires de la Ville & de celles du Pays, comme aussi de ce qui s'y peut offrir pour le service de sa Majesté & le secours de l'armée, avec charge d'agir tousjours sous l'auctorité du Viceroy: l'intention de sa Majesté est, que le dit Sieur Comte d'Harcourt se repose sur luy, lors qu'il ira commander l'armée, de ce qui sera à faire du costé de Barcelone; & que lors qu'il en partira il le fasse ainsi connoistre à tous, & quelle est la creance qu'il prend en luy, à fin que toutes choses reüssissent en ses mains ainsi, qu'il est convenable.*

XX. Integrum locum referre visum est duabus de caussis, nimirum, ut ostenderem, quanta & quam magnifica esset Annae Augustae opinio de Marca, & ut refellerem ineptam observationem reverendi illius viri, qui nuper vitam eius emisit in publicum. Hic enim tractans istud ipsum argumentum, ait, novum Cataloniae Prorogem Comitem Harcurtium pervenisse Barcinonem principio anni MDCXLV. *cum peculiari mandato, ut in omnibus, quae ad provinciae, EXCEPTIS ARMIS, administrationem pertinerent, Visitatoris consiliis uteretur.* Istud vero a veritate alienissimum esse, ostendit locus supra descriptus ex mandatis, quae Comiti Harcuriano data sunt; in quibus sic ille cuncta iubetur communicare cum Marca, sic in omnibus negotiis & occasionibus uti eius consiliis, ut nihil omnino excipiatur.

Vnde

Vnde manifeste vanitatis & mendacii arguuntur, quae de hac caussa scripsit Fagetus.

Accipe nunc Danaum insidias, & crimine ab uno
Disce omnes (11)

Lubet enim illi reddere sua verba.

XXI. Tanta autem dignatio eius erat, ut, quum mense Augusto anni MDCXLVII. apud Barcinonem atroci morbo laboraret, certatim omnes ad templa, quae propter hunc morbum noctu & interdiu cunctis patebant, concurrerent, caelestem pro eo opem imploraturi & serenissimus Princeps Condeus, qui tum Cataloniam vice Regis obtinebat, ad visendum eum e castris, quamvis procul dissitis, in urbem veniret pridie Nonas Septembris; quum antea de valetudine eius sollicitus crebro per nuntios invisisset, quo nihil honorificentius Marcae contingere poterat.

XXII. Operae pretium est referre in hoc loco, ad laudem & gloriam magni viri, quis fuerit serenissimi Principis dolor ob istum morbum, quae opinio de Marca, qui metus ex morte eius. Primum enim, misso eam ob caussam veredario ad Cardinalem Mazarinum e castris ad Verdunum III. Non. Septembris, ei significavit necessariam sibi visam fuisse hanc curam, ut eum admoneret Marcam in extremo vitae periculo versari, magnamque esse hanc iacturam; mittendum esse quamprimum in Cataloniam alium quempiam virum probum, capacem, & qui aliqua negotiorum provinciae cognitione imbutus sit, denique, qui plurimum comitatis habeat & firmitudinis; haud dubie his verbis innuens mittendum esse virum, si inveniri posset, qui iisdem dotibus esset ornatus, quibus Marca: quod si istiusmodi homo non reperiretur, futurum, ut Mazarinus, Aquensis Archiepiscopus, qui in Cataloniam non ita multo post venturus erat, eam provinciam recturus vice Regis, incursurus esset quotidie in magnas difficultates; vitandum id esse: ire se interim Barcinonem, ut tumultibus occurrat, qui occasione mortis istius excitari possent. Praestat autem ipsa Principis verba referre. *J'ay creu vous devoir envoyer cet courrier en toute diligence, pour vous avertir de l'estremité de Monsieur de Marca. C'est une perte pour le service du Roy tres considerable. Je croy qu'il est absolument necessaire d'y en renvoyer promptement un autre qui aye la capacité, la reputation, & en general la connoissance des affaires, qui soit doux & ferme pour s'accommoder à l'humeur des Catalans; faute dequoy Monsieur vostre frere se trouveroit tous les jours obligé à se commettre avec les Consistoires. Ce qu'il est bon d'eviter, ayant quelqu'un par qui on fasse*

(11) Virgil. l. 2. Aeneid.

faire & recevoir les propositions delicates. Cela m' oblige d' aller en toute diligence à Barcelone, pour empescher les desordres que cette mort-là pourroit apporter. Ad ea Mazarinus respondit XVI. Kalend. Octobr. angi se atque dolere vehementer ob miserabilem statum valetudinis Marcae; multum tamen bonae spei hinc sumere, quod post acceptum a Principe nuntium de morbo eius, nullas deinde litteras eius habuerit; hinc colligere se, Marcam melius habere; haud dubie hanc iacturam, si eveniret, magnam fore: praecipuum autem futurum in dolore locum suum, tum propter amorem & reverentiam, quae viro debetur tot insignibus virtutibus praedito, sed maxime, quia omnino persuasum habebat, neminem esse, qui tanto cum fructu personam sustinere posset, quam is in Catalonia sustinebat; praeterea eum esse Marcam, quem ipse plurimi semper fecisset. *Je suis tousjours en grande inquietude du pauvre Monsieur de Marca, & conçois neantmoins beaucoup d' esperance de ce que depuis l'avis, que vous m' avez donné de sa maladie je n' ay plus eu de vos nouvelles, inferant de là qu' il se porte mieux. Certainement ce seroit une grande perte que nous ferions, & qui me toucheroit sensiblement, tant pour l' affection & l' estime que chacun doit avoir pour une personne de si grand merite, que pour la connoissance que j' ay, qu' aucun autre ne sçauroit si bien servir le Roy que luy dans l'employ qu' il a en Catalogne. Outre qu' en mon particulier j'en ay tousjours fait grand estat.*

XXIII. Eodem tempore Marefchallus Gramontius, qui in eam provinciam missus erat cum serenissimo Principe Condeo, scribens ad Cardinalem Mazarinum, aiebat, existimare se multum dolorem accepturum illum audita misera valetudine Marcae; neque id iniuria: quippe difficillimum esset inveniri successorem illi parem in administranda Catalonia: quaerendum tamen quantocius aliquem, cui haec provincia demandari possit, ut eatur obviam difficultatibus, quae Archiepiscopo Aquensi occurrerent in initiis novae dignitatis, si non adesset aliquis Marcae non impar, qui eum consiliis suis iuvaret. Haec sunt ipsa Gramontii verba ex iisdem castris ad Verdunum postridie Kalendarum Septembris: *L' estremité en la quelle est reduit Monsieur de Marca causera bien assurement du desplaisir a vostre Eminence, & avec grande raison, estant assez difficile qu' un autre soit en sa place, qui l' occupe aussi avantageusement, que luy pour le service du Roy. Sourquoy je prendray la liberté de dire a V. E. qu' il est temps d' y songer de bonne heure; puisque si Dieu vient à disposer de luy, Monsieur vostre frere se trouveroit assez embarassé dans ces commencemens, s' il n' estoit assisté d'une personne intelligente, qui peut faire les mesmes fonctions du dit Sieur de Marca.* Rescribens autem Mazarinus ad Marefchallum, his omnino verbis usus est: *Je suis en grande inquietude de la maladie de Monsieur de Marca. Je reconnois avec vous, qu' il*

qu' il seroit bien mal-aisé de remplir cette place d' une personne, qui rüessit aussi bien parmy ces peuples-là ; & que si mon frere à son arrivée estoit privé des lumieres & des assistances qu' il peut luy donner, ce seroit une grande disgrace pour luy.

XXIV. Patebant, ut dixi, templa noctu & interdiu Barcinone propter hunc morbum, ad eaque certatim omnes sponte conveniebant, caelestem pro eo opem imploraturi. Eximium sane erat illud amoris eorum argumentum. Sed ea erat Barcinonensium pietas & caritas in Marcam, ut ambitu urbis coërceri non posset. Atque adeo ex ea egressi quamplures ad templum Monserratense, inclytum per indigenas advenasque, vetusta fama ac praecipuo cultu beatissimae Mariae Virginis celebre, quod XXX. M. P. hoc est, iter unius diei, abest ab urbe Barcinonensi, pedibus accesserunt, vota pro incolumitate eius nuncupaturi. Publice quin etiam civitas universa votum fecit; ac Consulum cura factum est, ut duodecim Capucini, quo hominum genere nescio, an aliquid sit aut melius aut sanctius, nudis pedibus, sandaliis etiam depositis, nomine civitatis ad Montemserratum proficiscerentur; additis duodecim puellis, quae vestibus albis usque ad talos demissis indutae, ac crinibus fluxis, nudis quoque prorsus pedibus in illa aetatis teneritate iter illud confecerunt, ut votum civitatis ad illam ipsam aedem persolverent. Et ne soli Barcinonenses eum diligere viderentur, preces quoque ad Deum publice per totam provinciam pro eadem caussa ultro fundebantur a populis aliarum urbium ac pagorum Cataloniae, Barcinonensis civitatis exemplum secutis. Neque enim quisquam iubebat. Certe in universum aestimanti, affirmare licet, neminem unquam advenam apud Catalanos tam flagranti desiderio fuisse celebratum. Marca vero, qui se tot religiosissimorum hominum votis a morte revocatum esse iudicabat, grates Deo pro restituta quondam valetudine acturus, & ne insalutata beatissima Virgine Cataloniam relinqueret, ad Montemserratum & ipse pervenit anno MDCLI. dissertationemque illic IV. Idus Aprilis elucubravit *de origine ac progressu cultus Beatae Mariae Virginis in Monteserrato;* quae manu eius scripta, in Archivo monasterii posita est. Testatur id ipse in epistola data ad clarissimum virum, Petrum Valerium Diazium, Iurisconsultum Hispanum, quem postea Rex Hispaniae constituit Praesidem rationum in regno Neapolitano & summum Iustitiarium Aragoniae, qui tum apud Bresconem haud procul Agatha captus detinebatur iure belli: *Nunc superest, Vir clarissime, ut quam a me litteris tuis exigis, reddam de Ioannis Guarini olim Montisserrati cultoris aetate sententiam meam : quae sic temperata est intra limites veri & falsi, ut, hoc repudiato, illud asserat. Ea de re dissertationem peculiarem illo in monasterio olim scripsi, post veteres illius chartas accurate discussas, quum anno MDCLI. illic deprecationis caussa consisterem; quae dis-*

dissertatio mea manu exarata reposita est in archivis eiusdem domus a pio viro Battle tunc conventus Abbate. Ceterum, quum ea dissertatio fato quodam deperdita esset, de quo apud Marcam conquestus est R. P. Franciscus Crespus, Bagiarum Abbas & sanctae theologiae Professor Regius in Academia Ilerdensi, qui tum historiam monasterii Monserratensis scribebat, eius exemplum ad hunc Abbatem missum est, quum Perpiniani ageremus. Marca vero sic ad eum rescripsit, praefatus aliqua in initio epistolae, de cultu, qui debetur beatissimae Virgini: *Sed praesentem quam supplicibus votis ad aedem Montisserrati conceptis opem praestare solet, ego duobus iisque gravissimis morbis, quum Barcinone degerem, fere confectus, experimento didici, eius patrocinio, velut ex ipsis mortis faucibus ereptus. Quare gratias huius beneficii publicas acturus, superatis montis iugis, ad sacram aedem vetustae illius imaginis custodem quum accessissem, vice tabulae a naufragis appendi solitae & montis descriptionem & conscriptam de oratorii atque imaginis vetustate lucubrationem dicavi: quae in archivis domus tunc recondita, quum hodie non exstet, eius exemplum ad te transmitto*. Tum paucis agit de antiquitate loci, admonetque Crespum, ne in ea historia scribenda, falsis, ut Hispani solent, testimoniis utatur: *quae Gallis*, inquit, *fabularum istiusmodi detegendarum peritissimis ludibrium debent, & reliquae narrationi, licet alioqui vera, auctoritatem demunt*. Ceterum narrationem rerum a Marca in Tarraconensi Hispania gestarum, quae commentarium integrum postularet, maiori operi reservo. Interim his fruere.

XXV. Sed ante quam ab hoc loco discedam, res postulare videtur, ut rursum nonnulla dicamus de libro de Concordia Sacerdotii & Imperii. Exegerant Romani a Marca saepissime, ut condemnaret, quae in eo libro scripta erant adversa moribus Italorum. Ille vero constanter recusaverat, ut supra vidimus. Denique hoc anno MDCXLVII. multa scripta actaque sunt in hac caussa, quae silentio transmittenda non sunt. Toto illo anno multis modis tentatus est Marcae animus. Et is quidem ita constitutus erat, quamdiu sanus fuit, ut decreverit nihil remittere ex privilegiis Ecclesiae Gallicanae, quantumcumque urgeretur, ac potius renunciaturum omni iuri, quod habebat ad Ecclesiam Consoranorum; at si quippiam valde ridiculum sibi offerretur subscribendum, non repugnaturum quidem, sed statim evulgaturum sibi dictum fuisse, hoc esse novum ius curiae Romanae, nihil tamen facturum, quo Gallicanae Ecclesiae privilegia damnare videretur; nisi si eodem tempore Legatus Regius aut Cardinalis Protector publice protestarentur, schedulam, quae ab ipso subscribenda exigeretur, nihil detrimenti afferre nostris privilegiis. Hanc illi tum mentem fuisse patet ex laudata superius epistola ad Cancellarium scripta, in qua haec leguntur: *Les conditions, que l'on m' imposeroit pourroient estre si du-*

res

res que je me porterois plustost à renoncer à toutes mes pretentions, que non pas de les executer; comme j'ay fait entendre à Monsieur le Cardinal d'Este par la lettre du . . . . dont la copie est cy jointe. Si l'on me propose des articles à signer, encore qu'ils soient ridicules, je n'y feray point de difficulté, parce qu'ils en seront responsables, & je publieray que ces Officiers m'ont enseigné que c'estoit le nouveau droit de la Cour Romaine. Je ne pourrois pas consentir à signer quelque clause qui condamnat les Privileges de l'Eglise Gallicane. Au contraire je desire, que l'on conserve dans ma declaration la reserve que j'y ay apposée de ces Privileges; ou bien que Monsieur l'Ambassadeur ou le Protecteur des affaires de France protestent, que la declaration qui me sera presentée s'entend sans prejudicier aux Privileges de la France.

XXVI. Ita constitutus erat Marca die decima Iunii, quum sanus adhuc esset. Incidit paullo post occasio Romanae curiae admodum favorabilis, morbus videlicet, quo Marca laboravit sequenti mense Augusto. Hac pulcherrima occasione usus Vincentius Candiottus, qui tum in Catalonia morabatur, ut nomine Pontificis caperet spolia Episcoporum decedentium, & ut reditibus Episcopatuum frueretur sede vacante, & aliquandiu post factus est Episcopus Balneoregensis, schedulam aegroto subscribendam obtulit pridie Idus Augusti, prorsus contrariam destinatis Marcae, dum sanus erat. Sed bene habet, quod in actis publicis tum apud Barcinonem confectis adnotatum est, ita contigisse, quo tempore Marca iacebat in lecto infirmitatis caussa. Praestat autem integra acta describere.

Hoc est exemplum bene & fideliter Barcinone sumtum a quodam publico & authentico papyreo instrumento declarationis, sano & integro ac fide digno, tenoris sequentis. Ego infrascriptus Petrus de Marca profiteor, me in omnibus sequi & amplecti eam doctrinam de iurisdictione ac immunitate ecclesiastica ceterisque rebus & caussis ecclesiasticis, quam docet Romana Ecclesia, eique firmiter adhaerere. Quaecumque vero huic doctrinae contraria scripsi in libro de Concordia Sacerdotii & Imperii, & in epistola Hyacintho Messades Archidiacono Empuritano Ecclesiae Gerundensis directa, a me editis, quae postea decretis sacrae congregationis indicis damnata sunt, ea quoque & nunc damno, & in altera illius libri editione me emendaturum spondeo, eamdemque Romanae Ecclesiae doctrinam etiam in reliqua operis parte a me edenda me sequuturum promitto. Profiteorque, singularia illa iura, quibus in negotiis ecclesiasticis Rex Christianissimus utitur, nonnisi ex privilegio apostolico posse exerceri. Alioquin legitime non usurparentur. (PETRVS DE MARCA.) *In Dei Nomine. Noverint universi, quod anno a nativitate Domini millesimo sexcentesimo quadragesimo septimo, die vero Mercurii decima quarta mensis Augusti eius-*

eiusdem anni intitulata, in mei Notarii infrascripti & Pauli Faget sanctae Fidei Prioris, ac Doctoris Petri Pont, & Francisci Matthew Artium & Medicinae Doctoris civis Barcinone, testium praesentia, illustrissimus & reverendissimus Petrus de Marca, in supremo Navarrae senatu Praeses, sacri-Regis Christianissimi consistorii Consiliarius, constitutus personaliter intra quandam mansionem domorum suae propriae habitationis, quam fovet in platea nuncupata divae Annae, in lecto iacens infirmitatis caussa, habens prae manibus suprascriptum folium papyreum seu confessionem & promissionem respective narratorum supra, perlecta ipsa scriptura submissa voce, suum nomen in fine propria manu subscripsit & firmavit. De quibus omnibus & singulis, sicut praedicitur, actis, dictis, gestis & secutis, in continenti dictus illustrissimus dominus Petrus de Marca petiit & requisivit instrumentum confici, & sibi ac aliis cuia intersit tradi & liberari, prout de mandato illius illustrissimo domino Vincentio Candiotto, Collectori apostolico acceptanti tradidi per me dictum & infrascriptum Notarium. Quae fuerunt acta Barcinone sub anno, die, mense, & loco, ac testibus praesentibus ad praemissa vocatis specialiter & assumtis atque rogatis, prout superius continetur.

XXVII. Huius rei mentio etiam exstat in ea vita illustrissimi Archiepiscopi, quae a Fageto edita est, itemque in observationibus, quae circumferuntur, Eminentissimi Cardinalis Albicii ad librum meum de vita Marcae. Haec sunt eius verba: *Deus autem optimus maximus, qui opera Petri Marca in ecclesiasticis functionibus uti volebat, dum Barcinone commorabatur, exitiali morbo illum corripuit. In ea infirmitate ad cor reversus protestationem & revocationem, quae sequitur, in manibus Episcopi Balneoregensis, in Catalonia tunc temporis spoliorum Episcoporum Collectoris, emisit. Ego infrascriptus Petrus de Marca, &c.*

XXVIII. Anno MDCLI. quum pestilentia Barcinonem invasisset, Marca mense Martio se contulit in monasterium sancti Hieronymi Murtensis, quo singulis aestatibus secedere consueverat; ibique aliquandiu commoratus, dein ad Granollerium accedens, & ad Ostalricum, demum iter Galliarum ingressus est mense Iulio. Haud sane alias tristior fuit Barcino; ac diem abitionis eius sic universa civitas prosecuta est, ut lacrymis desiderii futuri dolorem indicaret. Celebratur adhuc eorum vaticinatio, qui longam malorum seriem provinciae imminere praedixerunt, quandoquidem eam Marca deserebat. Neque tamen is omnem eius curam abiecit. Nam Margarito, quem ex urbe ad alteram fluminis Bisaucii ripam, Moncadam inter & Gruam, X. M. P. a Barcinone distantem evocaverat prid. Idus Iulii, Catalanorum salutem & negotia commendavit; profusisque utrinque lacrymis, tamquam non amplius visuri, discessere, Margaritus ad tuendam

dam urbem, quam paullo post Hispanorum copiae obsederunt, Marca vero in Galliam. Fuit sane semper magna inter eos amicitia, ac tanta conspiratio consensusque virtutum, ut Marca plurimi faceret Margaritum, eumque valde amaret, hic vero Marcam in primis coleret & observaret, ac velut alterum parentem diligeret. Catalanos porro omnes, a quibus se plurimum amari Marca nosset, ipse quoque peculiari quodam semper amore prosecutus est, ut omnibus notum est, qui Marcam noverant, & ab eo scriptum est in quadam epistola, data ad Eminentissimum virum, Iacobum Cardinalem Corradum, cui perpetua & constans cum Marca fuit amicitia & praecipua in eum inclinatio. Ac postquam in Galliam remeaverat, laetabatur supra modum, quum occasiones nanciscebatur ad gratificandum hominibus illius gentis; id quod non raro accidit. Ceterum peragrata Catalonia & Gallia Narbonensi, ad Consoranos tandem perveniens, qui in Pyrenaeis Aquitanicis siti sunt, eorum civitatem solemni pompa ingressus est III. Non. Augusti. Quamquam animus ejus modicis contentus & inanium contemtor facile transmissurus erat hunc triumphalem apparatum, nisi id Consorani efflagitassent non mediocri studio, quo suam in eum observantiam publice testarentur.

XXIX. Vndecimo dein Kalendas Septembris Carolus de Montchal, Archiepiscopus Tolosanus, vir sane pius & doctus excessit e vita apud Carcassonem, ubi tum conventus Galliae Narbonensis habebatur; cuius corpus initio mensis sequentis Tolosam delatum, supremo officio mandatum est in Ecclesia cathedrali. Inter Episcopos vero, qui funus curarunt, adfuit & Marca; cui vetus cum Carolo fuerat familiaritas ob similitudinem morum, & quia eruditionis fama conglutinat amicitias insignium virorum. Memoria teneo, adstantium oculos in Marcam, quem mihi tum primum videre contigit, praecipue fuisse coniectos, comitante iam fama, archiepiscopatum Tolosanum ei destinari. Neque reticebo, tam magnum virum Carolo visum fuisse Marcam, ut cupiverit imaginem eius in tabella depictam habere, quo eam in bibliotheca sua, quae magna & locuples erat, conlocaret inter illustrium virorum imagines, quibus illa erat ornata. Ceterum ipse Tolosa paullo post digrediens, Regem adiit, ut iuramentum fidelitatis, quod vocant, pro episcopatu Consoranensi praestaret praesens praesenti ex antiquo & recepto apud Gallos more, nisi Princeps remittat. Praestitit autem VII. Kalend. Februarii anni MDCLII.

XXX. Actum dehinc de archiepiscopatu Tolosano: quem quum plures Episcopi cuperent peterentque, Marca, licet Regis animum nulla prece tentasset, ad eum nominatus est VI. Kalend. Iunii. Operae pretium est edere in hoc loco fragmentum ex epistola, quae a sapientissimo viro ea de caussa ad Innocentium X. Pontificem Romanum scripta est. *Non me latet*, inquit, *quantopere huic oneri ferendo vires meae sint*

sint impares: quarum tenuitatis apprime conscius, ne dignitatem illam exambirem plane sum deterritus. Attamen tanti Principis de me iudicium fecit, ne illam nec petenti oblatam detrectarem, ex mero debiti obsequii officio divinae opitulationis certissima praesidia exspectans, si Sanctitatis vestrae, quae Christi Domini vices gerit in terris, consensus accedat & auctoritas, quae a priori Ecclesia exsolvere & alteri praeponere Sedis Apostolicae privilegio sola potest. Ego sane polliceri nolim, immensis & insolitis Ecclesiam Tolosanam utilitatibus ex mea translatione auctam iri; sed industriae qualiscumque meae probandae latiorem campum in eius regimine apertum iri, quam in Ecclesiae Conseranensis angustis finibus inficiari non debeo. O me felicem, quando veteris illius atque sanctissimi sacerdotis Exsuperii exemplo (qui ex praesidatu in Hispaniis acto cathedram illam suscipiens, eam deinde rexit iuxta pium atque prudens Innocentii primi ad eius consulta responsum) licebit per Innocentii decimi decretum, post gestos magistratus regios in Gallia & Hispania, episcopatus quoque curis functo mihi, Tolosanae sedis administrationem capessere! Sciebat sane vir eruditissimus, diversum ab Exsuperio, Episcopo Tolosano, fuisse Exsuperium illum, qui praesidatum in Hispaniis egit. Quis enim ignorat? Verum quum argumentum esset accommodatissimum ad rem, quam tractabat, sciretque praeterea, Principum aures ita esse formatas, ut nihil nisi iucundum laetumque accipere velint, vim aliquam inferre veritati non abnuit, ut Pontificem alioqui difficilem ac morosum, sibi faventem ac propitium habere posset. Quod ideo retuli, ut datur obviam scrupulosae cuiusdam scriptoris diligentiae, qui in adversariis suis adnotavit, lapsum heic esse Marcam. De quo admonitus a me vir optimus paucis ante obitum mensibus, risit hominis supinitatem, qui non animadverteret, cuiusmodi argumentum in ea epistola tractaretur. Neque enim historia scribebatur. Non displicet profecto hominibus eruditis, quod oratores veri limites nonnunquam excedunt in compositione verborum, ut auditorum aures aliqua voluptate permulceant & alliciant. Ceterum quoniam propter hanc observationem meam contigit inimicos illustrissimi Archiepiscopi in memoriam eius insultare, ac si gravissimum flagitium admissum ab eo fuisset, quum tamen illa veri dissimulatio, in re alioqui levissima, neque fidem laederet, neque bonos mores, & isto modo deliniret Pontificis animum; quum alioqui prudentissima illa οἰκονομίας ab illo toties inculcata regula permittat interdum ὑποθέσει, ut aiunt Graeci, δουλεύειν, ostendendum est illum non erravisse sic agendo, aut si erravit, auctoritate & exemplo sancti Cypriani, Episcopi Carthaginensis, fecisse. Habet enim, ut Cicero ait, ut in aetatibus auctoritatem senectus, sic in exemplis antiquitas. Adnotat autem vir clarissimus Nicolaus Rigaltius ad epistolam LXVII. sancti Cypriani, eam non esse tam invidiosam Papae Stephano, nec tan-

tantum illi tribuere, quantum Baronius existimavit, alias enim esse passim Romanis Episcopis multo faventiores. *Adeoque*, inquit, *semel hic notabimus, quod ubique fere observabitur, Carthaginiensem pro Romano dicere, quae ad propositum dicentis maxime faciant; sic quandoque magis, quandoque minus intendere, quandoque parcius, quandoque liberalius concedere, prout expedit oeconomiae Christian ac propitium habere Romanum.*

XXXI. Ex iis, quae hactenus dicta sunt de gente & adolescentia illustrissimi Archiepiscopi, facile est colligere, vana falsaque esse ea omnia, quae de illo leguntur in epistola quadam Guidonis Patini; nimirum illum fuisse infimae sortis hominem, natum & educatum in secta Calvinistarum, eaque derelicta, arripuisse institutum Iesuitarum, eorum odia propterea promeritum, uxorem postea duxisse, tum Consiliarium & praesidem fuisse factum in Parlamento Palensi, dein Comitem consistorianum favore Petri Sequierii, Galliarum Cancellarii, missum deinde in Cataloniam, donatum episcopatu Consoranensi; Iesuitas expertum esse gravissimos adversarios in curia Romana, qui aegre ferebant, se a Marca fuisse derelictos, & bullas episcopatus Consoranensis tum demum obtinuisse a Papa, postquam cum illis rediit in gratiam; denique archiepiscopatum Tolosanum emisse a Cardinale Mazarino centum quinquaginta millium librarum pretio. Si quis ista comparaverit cum iis, quae vere a nobis dicta sunt supra, is profecto eas falsas narrationes reponet inter tricas & apinas, & si quid vilius istis.

XXXII. Sed illud incommodum in primis Marcae accidit, quod inter tumultus domesticos ad archiepiscopatum Tolosanum nominatus, rursum moram rerum experiri necesse habuit, variis de caussis, ac inter alias, quod Iansenismi apud Innocentium accusatus quum fuisset a malevolo quodam, cuius nomen edere nunc non libet, purgationis occasio exspectanda fuit. Nam originem & caussas morarum, & qui earum auctores fuerint, alio in tempore memorabo, postquam locus non erit invidiae, neque periculum ex veritate; quae, ut ait Poëta comicus Afer, plerumque odium parit. Quod nisi Pontifex constitutionem suam adversus doctrinam Iansenii tum temporis edidisset, futurum erat, ut Marca sententiam Romanorum exspectaret ultra biennium. Bene igitur habet, quod tandem in Consistorio habito X. Kalendas Aprilis anni MDCLIV. placuit purpuratis patribus & eorum patri Innocentio, ut vir summus Ecclesiae Tolosanae post longi temporis moras praeficeretur. Datum id haud dubie ingentibus eius in Ecclesiam & Apostolicam sedem meritis, & votis populorum, ac praeterea urgentissimis Regis Christianissimi litteris, cui Romanorum mora & tergiversatio in re tanti momenti iamdiu displicebat. Sexto Kalend. Iulii eiusdem anni Parisiis in Capella Borbonia nunc diruta, quae haud

procul castro Luparae visebatur, Marca iuramentum fidelitatis, ut moris esse adnotavi supra, Regi Ludovico XIV. praestitit pro archiepiscopatu Tolosano. Et quia vetere instituto Romanus Pontifex consuevit Metropolitanis dare pallium de corpore beati Petri sumtum, *plenitudinem videlicet pontificalis officii*, ut loquuntur veteres & novae formulae, quo in ordinationibus & certis tantum festis anni diebus in provincia uti eis licet, illud nomine Innocentii decimi Pontificis Maximi III. Nonas Iulii, Archiepiscopo nostro concessit Dominicus Seguierius, Episcopus Meldensis, qui Petri, Galliarum Cancellarii, frater erat. Ceterum paullo ante interfuerat consecrationi Ludovici XIV. Regis Christianissimi in Ecclesia Remensi.

XXXIII. Sequenti tum mense Novembri Marca profectus in Galliam Narbonensem, in cuius conventibus Archiepiscopus Tolosanus habet ius primae sententiae, Idibus Decembris advenit in urbem Monspeliensem; ubi conventus illius anni agebatur a serenissimo Principe Contio tum e Catalonia reduce. Suum hoc iter versibus ipse exposuit anno aetatis suae sexagesimo. Vt inde appareat, vires illas mentis, quae iuventam quasi divino quodam spiritu ac furore afflant, seni non defuisse, vividamque illi ac viridem senectam obtigisse. In postremis sic habetur:

Monspelium advehimur, quo nos tractoria Regis
Legitimis promtos evocat obsequiis.
Conventus Occitanae tunc gentis habebat
Contius Hispano victor ab hoste redux.

XXXIV. Habito tandem conventu, Tolosam ad sedem suam pervenit Idibus Martii, anno MDCLV. absque pompa: quam ut evitaret, dixit, adventum in urbem suum in ea incidere tempora, quae Pontificem prohiberent agere diem festum atque solemnem, quippe dies illa fuit sequenti die post Dominicam Passionis. Perstititque postea secretis ac publicis sermonibus solemnia haec recusare; adeo ut, quum conventui Narbonensi praesideret anno MDCLIX. ac civitas Tolosana eum per legatos ac frequentes litteras oraret, ut pateretur honores sibi haberi publice, qui omnium ordinum consensu decreti erant, nunquam ad id animus eius flecti potuerit. Certe posteritas ad eximium quoddam decus & laudem huius civitatis haud dubie referet, quod viro optimo & praestantissimo amplissimos & maximos honores habuerit, ac summa observantia viventem coluerit. Neque sua laude fraudabuntur Canonici metropolitanae Ecclesiae sancti Stephani. Etenim Pontificem suum Marcam sic per omnem vitam reveriti sunt, ut filii solent parentes, a quibus se plurimum diligi sciunt. Dederunt profecto posteris magnum sapientiae ac virtutis exemplum, quando subortis aliquoties dissidiorum inter ipsos & Marcam occasionibus, eum omnium

omnium suarum controversiarum iudicem & arbitrum esse non semel scripto rogaverunt; nec unquam lis inter eos contestata est; id, quod opinor, nemini ante Marcam contigerat antistiti. Non poenituit illos istius obsequii, nec est, cur poenitere debeat; atque utinam tales in futurum nanciscantur Archiepiscopos, qui Marcam aliquo modo referre possint. Sed revoco me, ut ad id revertar, unde digredi me coëgit pietas & optimi viri sancta memoria.

XXXV. Haud multo post adventum eius habitus est Tolosae conventus Episcoporum provinciae Tolosanae: in quo, quum agendum esset de mittendis delegatis ad comitia generalia cleri Gallicani, Marcam in primis eligi placuit; isque Lutetiam mense Augusto ea de caussa profectus est. Verum vix illuc pervenerat, quum ex praecepto Principis in Galliam Narbonensem remeans, conventui eius praefuit apud Pedenatium, locum amoenissimum in dioecesi Agathensi situm. Interim cleri Gallicani comitia Parisiis habebantur. Illuc itaque Marca se conferens anno MDCLVI. perhonorifice in eo coetu susceptus XIII. Kal. Aprilis; deinceps in plurimis occasionibus ostendit, quanta ingenii vi polleret, & quam praeclara eruditione ac doctrina praeditus esset. Nam auctoritatem Romani Pontificis, quam per summum nefas aliqui deprimere conabantur, fortiter & strenue vindicavit adversus aemulos. Gnarum id in Alexandro septimo, qui post absoluta demum comitia honorificas ad Marcam litteras die XXII. Novembris anni MDCLVII. scripsit; quibus ei grates egit ob assertam sedis Apostolicae dignitatem, &, ut deinceps pergeret in eadem reverentia, verbis amantissimis hortatus est. Scripsit tum temporis historiam sive *Relationem* (sic enim ipse vocavit Gallico vocabulo, quum Gallice scripta sit) rerum in Gallia gestarum in caussa quinque propositionum ex libro Cornelii Iansenii excerptarum; quae in commentariis cleri Gallicani descripta, seorsim dein edita est. In ea originem & progressum mali, pertinaciam eorum, qui doctrinam Iansenii tuebantur, summorum Pontificum decreta adversus illam, catholicae Ecclesiae consensum, & cetera, quae interim contigere, apertissima & dilucida admodum narratione explicavit, nemine prorsus adiuvante. Id autem ea de caussa visum est adnotare, quod in epistolam quamdam a coetu illo ad Regem scriptam Kalendis Septembris anni MDCLVI. irrepserit, relationem illam fuisse confectam ab Archiepiscopo Tolosano & ab Episcopo Montisalbani. Tanta autem erat Episcoporum Gallicanorum de Marca opinio, ut, quum scribendae erant litterae de re quapiam gravi, hoc ei onus summo consensu imponerent, ut pro omnibus ipse scriberet, secuti videlicet exemplum Episcoporum Africanorum, qui Aurelium Carthaginis Episcopum eo munere fungi voluerunt in Concilio Carthaginiensi (12), & Episcoporum

(12) Codex Canon. Ecclesiae Afric. c. 89.

rum item Africanorum apud Sardiniam magno numero exſulantium iuſſu Regis Traſamundi, qui Fulgentio Ruſpenſium Epiſcopo utebantur in pari cauſſa. *Propterea*, inquit Ferrandus, Diaconus Carthaginienſis in libro, quem ſcripſit de vita eius(13), *quandocumque reſcribebant conſulentibus, Epiſcoporum nomina cunctorum dicebantur in titulo, ſed ſolius beati Fulgentii ſermo tenebatur in ſtilo*. Exſtant ſane novem epiſtolae ad ſanctiſſimos Eccleſiae Romanae antiſtites a Marca ſcriptae nomine Epiſcoporum Gallicanorum, quarum pleraeque ſunt editae: quae licet aliorum Epiſcoporum nomina contineant, ab uno tamen Marca dictatae ſunt. Exſtant praeterea quamplures epiſtolae ad diverſos ſcriptae ab Epiſcopis Gallicanis, quarum auctorem eſſe Marcam ſatis compertum eſt.

XXXVI. Nondum finis impoſitus erat comitiis cleri Gallicani, quae anno demum MDCLVII. A. D. X. Kalendarum Iunii dimiſſa ſunt, quum derepente infauſtis auſpiciis prodiit libellus famoſus ſub titulo epiſtolae ad illuſtriſſimum Dominum de Marca Archiepiſcopum Toloſanum, quo eius fama atrociter proſcindebatur, & auctoritas Romanae ſedis per ſummam audaciam aperte violabatur. Libellum hunc ſecutus eſt alius haud moderatior, & ipſe, ut prior, abſque auctoris nomine. Cenſebant plerique amicorum praeclare facturum Marcam, ſi nebulonum iſtorum improbitatem retunderet, ut univerſi agnoſcerent putidas eorum calumnias, & ut eos ſuae puderet impudentiae. Alii contra inferius dignitate & gravitate eius rati, ſi quidquam reponeret, praeſertim, quum impoſtorum nomina ignorarentur, ſuadebant; ne ſibi hunc laborem adſciſceret, neve luctaretur cum umbris. Ipſe, utrum reſpondendum eſſet, meditationi ſuae reliquit; ac tandem abſtinendum cenſuit, contemnendos exiſtimans, ut ipſe aiebat, latentes poſt columnas mali nominis debitores. Itaque is honor audacibus illis ſcriptoribus non obtigit, ut in eos ſtili mucronem Marca ſtringeret. At Romae & Lutetiae libri eorum publicis edictis prohibiti ſunt & cremati; ut illic quoque eſſet Concordia Sacerdotii & Imperii, quemadmodum ipſe ſcriptum reliquit in quadam epiſtola.

XXXVII. Anno MDCLVIII. VII. Idus Aprilis incidit in gravem morbum, quem pleuritim medici vocant a dolore laterum, quo tantum non periit; ac viaticum, ut nos Chriſtiani vocamus, tamquam diſceſſurus accepit, tribuente, ut optaverat aegrotus, illuſtriſſimo Apamiarum Epiſcopo, Stephano Cauleto, ſuffraganeo Eccleſiae Toloſanae, qui tum forte Lutetiae aderat. Convaluit tamen ex eo morbo, ac menſe Maio, ex medicorum ſententia, in villam Iſſiacum in agro Pariſienſi ſitam, quae IV. M. P. abeſt ab urbe, ſe contulit, vitandi caloris cauſſa, & ut procul urbis impedimentis valetudini daret operam. In hac ſolitudine, ſi tamen ſolitudo vocandus eſt locus, in quo tantus vir degebat, reſpirare paullulum coepit, & privati vi-

ri

(13) Ferrandus in vita Fulgentii c. 20.

ri vitam aliquantiſper egit. Inviſebant eum amicorum intimi, non ob aliud, quam ut laetos cum eo dies agerent, & ſic valetudini eius conſulerent. Igitur confirmatus a morbo & a novis tentationibus cogitavit de profectione in ſuam dioeceſim, a qua eum abduxerat rerum publicarum neceſſitas; eamque ob rem libros ſuos, ſchedas, ſupellectilem denique omnem Toloſam praemiſit menſe Auguſto.

XXXVIII. Sed quum ad profectionem ſe diligenter praepararet, cui necti poſſe moras non providebat, praeter exſpectationem ac deſiderium ſuum Lutetiae retentus eſt iuſſu Principis. Et quia ipſe, quo licentiam abeundi facilius impetraret, aiebat, ſibi decorum non eſſe, ut abſque ulla cauſſa aut privata aut publica abeſſet a ſua dioeceſi, inventa eſt ratio, qua ſcrupulus omnis ex animo eius evelleretur, adlecto videlicet eo in numerum Miniſtrorum ſtatus. Ita vocant eos, quos Princeps ſecretis ſuis propius admovet, & quorum conſiliis utitur in republica adminiſtranda. Diploma tamen ſtatim datum non eſt ob ſubitum Regis diſceſſum & praecipitem profectionem ad urbem Lugdunenſem; ac in Burgundia demum confectum eſt, apud Divionem, XVII. Kalendas Decembris. Haud pigebit compendio referre verba huius diplomatis: in quo Princeps ait, ſe, quum intimum Conſilium crearet, ſtatuiſſe unum etiam antiſtitem in illud admittere, quo ſuam in clerum Gallicanum inclinationem ac propenſionem indicaret, & quia agnoverit neminem Epiſcoporum Gallicanorum hoc honoris gradu digniorem eſſe, quam Marcam, ob ſingularem intelligentiam eius & probatam longa experientia in negotiis publicis induſtriam, tum etiam ob magna eius in rem Gallicam domumque regnatricem merita, quibus omnibus rebus bonam de ſe exiſtimationem, magnam famam, & benevolentiam regiam populorumque promeritus ſit, quum ſapientiam conſiliorum eius conſecuti ſemper ſint eventus felices; his videlicet de cauſſis ſibi viſum eſſe, ut vir ille, cuius praeterea maiores magnam reipublicae operam navaverint in iis rebus, quae ad religionem catholicam ſtabiliendam & ad proſperum regni ſtatum conſervandum pertinuerunt, ad dignitatem Miniſtri ſtatus vocaretur, ut deinceps in omnibus regiis conſiliis haberet ius ſententiae. Neque profecto Princeps ſapientiſſimus ſilentio tranſmiſit res ab eo praeclare geſtas domi foriſque. Summis enim laudibus extollens ſapientiam iudiciorum eius, quamdiu ſenator & praeſes fuit in Parlamento Palenſi, ac dein poſtquam inter conſiſtorianos admiſſus eſt; flectens poſtea ad prudentiam eius in exercendo munere Viſitatoris generalis Cataloniae, ait, adminiſtrationem eius, quae ſeptem per annos duraverit, eo maiori dignam praeconio, quod in difficillima tempora inciderit, planeque opus fuiſſe prudentia eius & caritate in rem publicam, ut regia auctoritas in ea provincia retineretur.

XXXIX. At Marca iuſſus Principem ſequi, Pariſiis diſcedens III. Nonas

Nonas Novembris, Lugdunum pervenit XVII. Kal. Decembris: quo paullo post advenere etiam Dux & Ducissa Sabaudiae ac sorores Ducis, ut Regem Ludovicum XIV. matremque eius, Annam Austriacam, & Philippum Ducem Andegavensem illic agentes inviserent. Vidimus autem in ea urbe Eminentissimum Cardinalem, Hieronymum Grimaldum, Aquarum Sextiarum Archiepiscopum, quem suis apud Antonium Cardinalem Barberinum officiis adiuvisse Marcam supra retuli, quum sedis apostolicae Nuntium ageret apud Ludovicum Regem, anno millesimo sexcentesimo quadragesimo tertio. Neque silebitur in tempore, quam non vulgari amicitia Marcam ea tempestate honestaverit. Vidimus etiam illic illustrissimum virum, Iosephum Mariam Suaresium Episcopum Vasionensem, cui magna cum Marca intercedebat amicitiae necessitudo, quique me aliqua sua benevolentia prosecutus est, & quibusdam memoriis ornavit usui futuris in libris meis de vita rebusque virorum illustrium Lemovicensium. Marca porro Lugduni commoratus usque ad Idus Ianuarii anni insequentis, ea die, Rege Lutetiam redeunte, ipse ex praecepto eius Narbonem petiit, Conventum Galliae Narbonensis illic habiturus. Igitur Ararim navigio ingressi propter Athanacum, ubi quondam Augusti aram fuisse collocatam, docuit Marca in libro de Primatu Lugdunensi, in Rhodanum mox delabimur; ac Viennam, Valentiam, Avenionem, Tarasconem, Belliquadrumque praetervecti, Arelatem demum pervenimus A. D. XVII. Kalendarum Februarii: ubi ab illustrissimo viro Francisco Grignano civitatis illius Archiepiscopo, & ipso intimo haud dubie Marcae amico, splendide ac peramanter hospitio accepti sumus. Postridie transgressi in Galliam Narbonensem, proxima nocte diversati in oppido sancti Aegidii, ac sequenti die in Montepessulano, dein XIII. Kalend. transito Araure fluvio, propter quem olim situs erat vetus Cessero, Biterras pervenimus. Narbo nos deinde hospites habuit XII. Kalend. Februarii.

XL. Illic agendo conventui maxime intentus Marca, intervallis tamen negotiorum utebatur ad noscendas antiquitates urbis. Aderat illustrissimus Bosquetus, Episcopus Monspeliensis; laetabaturque quod vir sibi amicissimus tantam curam Narbonis, unde ipse ortus erat, haberet; ac simul loca circumiacentia invisebant, scrutantes secreta maris, & vasta stagnorum spatia dinumerantes; stupendamque veterum Romanorum industriam & audaciam mirati sunt, qui alveum, rupto etiam aliquot in locis saxo, Ataci flumini aedificaverunt in medio stagno per immensum spatium. Instituerat equidem Marca, peculiarem librum edere, quo singillatim de his omnibus rebus dissereret. Erant enim quamplurima notatu digna; sed quae tamen eruditum scriptorem desiderarent, ut obscura fabulis & a veritate ab utero aberrantia in viam reducerentur. Verum omisit hoc consilium, postquam

poſtquam anno ſequenti nactus occaſionem de iis agendi, nihil eorum praetermiſit in libris, quos ſcripſit de limitibus Galliae Narbonenſis & Hiſpaniae Tarraconenſis. Ceterum eum illic agentem atrox caſus perculit, mors videlicet Archiepiſcopi Narbonenſis, a quo ordinatum eſſe Marcam ſupra retuli: qui vita excedens apud Narbonem XVII. Kalend. Aprilis, quatriduo poſt ingenti luctu provinciae ſepultus eſt in Eccleſia cathedrali, ſacra funeris peragente Marca. Tum vero peracto conventu Narbone excedens pridie Kalend. Aprilis, III. Nonas Toloſae ſe reddidit.

XLI. Tum temporis Eminentiſſimus Cardinalis Mazarinus in extremos Galliarum limites profectus, apud vicum ſancti Ioannis Luzienſis ad oceanum conſtitit in dioeceſi Baionenſi, quo eum accedere compulerat deſiderium revocandae pacis inter potentiſſimos Galliarum & Hiſpaniarum Reges iamdiu de gloria magis, quam de imperio certantes. Illuc Mazarinum aſſecutus Marca, & ab eo comiter ac benigne acceptus, ac ſecretorum eius aliquoties particeps factus, non ante receſſit, quam ab ipſo admonitus eſt, Regem brevi Toloſae adfuturum, ubi conventus Occitaniae habendus inſuper erat. Intellexit Marca aperiri ſibi viam reditus in ſuam dioeceſim. Itaque ea protinus arrepta, in Benearnum denuo pergens (nam antea illic quoque fuerat menſe Iulio), dein ad vicum Aquenſem, quem ob aquarum ſalubrium copiam vulgato vocabulo Vaſconico Bagnerias nuncupant, demum Toloſam ſe retulit VII. Kal. Octobris.

XLII. Haud multo poſt aperiuntur comitia Occitaniae apud Auguſtinianos; atque interim Rex Ludovicus, Philippus frater, & amborum mater, Anna Auſtriaca, Toloſam advenere pridie Idus Octobris, cum ampliſſimo totius aulae comitatu. Advenientes Marca excepit in introitu Eccleſiae cathedralis, veſtibus pontificalibus, ut fieri ſolet, indutus; habita quoque brevi ad Principem oratione, qua teſtaretur laetitiam apud eas gentes conceptam ob pacem factam, & ob adventum eius in hanc urbem. Dein ſupplicationes Deo actae. Ceterum ea fuit Marcae felicitas in his comitiis, in quibus praeſedit, ut & privilegiorum provinciae conſervandorum rationem invenerit, (quod illi maximam apud poſteros gloriam peperit, eorumque in eum amorem mirifice auxit) & Regi inſuper fidem ſuam probaverit. Sane poſt actum conventum, ipſe, comitantibus omnium ordinum in comitiis conſiſtentium viris, ad palatium archiepiſcopale, ubi Rex cum tota familia regia habitabat, progreſſus, ut moris eſt, munera provinciae maieſtati eius obtulit VI. Kal. Ianuarii, habita quoque oratione plena dignitatis & eruditionis accommodatae auribus Principis.

XLIII. Anno MDCLX. menſe Ianuario habitus fuit conventus Epiſcoporum provinciae Toloſanae: in quo, ut in ſuperiore, actum fuit de mittendis delegatis ad comitia generalia cleri Gallicani, ac prae-

praeterea de eligendo Agente generali in rebus cleri, cuius electio eo anno pertinebat ad Episcopos Tolosanos. Piget referre historiam huius conventus, nimium profecto cognitam ex sermonibus hominum, & ob pertinaciam contendentium de administratione illa. Neque aliud a vobis, aequissimi lectores, exegerim, quam ne refricetis obductum vulnus, neve traducere velitis eos, qui silentii mei auctores sunt. Satis illi poenarum viro optimo dederunt.

XLIV. Iam antea Mazarinus, quum facta pace Tolosam venisset, Marcae significaverat, Regem in eum coniecisse oculos, ut una cum illustrissimo viro Hyacintho Serronio, Episcopo Arausicano, qui Perpiniani apud Ruscinones morabatur, & cum iis viris, quos Hispaniarum Rex ob eamdem caussam missurus erat in eas regiones, expenderet, qui fuerint olim limites Galliae Narbonensis & Hispaniae Tarraconensis in ea Pyrenaeorum montium parte; hanc enim esse conditionem pacis, ut Gallia coërceatur intra suos limites antiquos, qua Cataloniam attingit. Igitur Tolosa digressi A. D. XI. Kalendarum Martii, ad Carcassonem cito. Deinde Livianam, Narbonem, Leucatam ac Salsulas, nota priscis scriptoribus nomina, pervenientes, postremo Perpinianum ingressi sumus V. Kalendas: ubi Marca habitavit in aedibus Iosephi Margariti, veteris amici. Advenientes porro nos splendide accepit Arausicanus Episcopus, obviam etiam progressus usque ad Salsulas, quae X. M. P. absunt a Perpiniano. Quin & urbs Perpinianensis, quasi convulsa sedibus suis, prorsus quasi migrare putaretur, ut Hieronymi verbis utamur (14), ad excipiendum spectandumque Marcam effusa, obviam quoque ei processit usque ad aliquot milliaria. Ipse vero inter venerantes gratantesque aspiciebatur, eo laetior, quod durare viros in amicitia & abesse adulationem intelligeret, ac praeterea apud eos valere memoriam veteris sui erga eos amoris & rerum ab eo praeclare gestarum in his regionibus. Intererat videlicet iam tum, quod est pulcherrimum, posteritati suae. Vidimus Perpiniani venientes apud eum Catalanos, non ob aliud, quam ut sui in eum amoris abundantiam illi ostenderent; viri boni, si se amari intelligant; asperi & duri, si se contemni noverint.

XLV. Exspectabantur interim Hispanici delegati; quos rumor erat statim adfuturos ac Marca pervenisset ad Ruscinones; eam solam esse caussam morarum. Intelleximus postea commentum id fuisse, quum vidimus eos adeo lente festinare, ut non ante loco se moverint, quam nostri ad Mortaram, tum Cataloniam loco Regis Hispani tenentem, misissent clarissimum virum, Petrum a Ponte, Abbatem Arularum in dioecesi Helenensi, qui fuerat olim in familia Marcae, rogaturum, ut eorum profectionem urgeret, & ut cum eo consultaret de loco, ubi commode tractari posset limitum utriusque regni definitio. Tandem igitur

(14) *Hier. in epist. de muliere septies icta.*

igitur advenerunt Ceretum XIII. Kalendas Aprilis: quo se quatriduo ante contulerant Marca & Serronius, ne illis mora ullo pacto imputari posset, quum ex Abbate audivissent de eo loco inter ipsum & Mortaram convenisse, & delegatos brevi adventuros. Ceretum porro oppidulum est satis amoenum haud procul Teco flumine, XVI. M. P. a Perpiniano, in extremis ferme comitatus Ruscinonensis finibus. Nam ad quartum ab eo milliarium spectatur castrum Bellaguardiae; infra quod visebantur olim tropaea Pompeii in summo Pyrenaeo posita, quae, ut docet Strabo, Hispaniam & Galliam disterminant; isque locus hodie est in confinio Galliarum & Hispaniarum.

XLVI. Accidit autem, ut, quum Ceretum pervenissemus, Serronius pro imperio edixerit, ut rustici illarum partium gratis paleam alendis delegatorum equis subministrarent. Sueta haec ut plurimum in his regionibus equorum pabula; ne videlicet animal suapte natura superbum nimia lascivia insolesceret, si foeno tantum, quod ibi pinguissimum nascitur, aleretur. Aequissimum porro videbatur, ut illos privatim quisque de suo iuvaret, qui reipublicae caussa relictis sedibus suis in eas regiones venerant non sine magnis sumtibus. Itaque edictum illud promto obsequio amplexi sunt populi; videbanturque quotidie erumpentes e montibus rustici, paleam, ut iussi erant, deferentes. Marca tamen nihil earum rerum, quae venales erant, accepit sine pretio, gnarus videlicet temporum, quibus Cataloniam & adiacentes regiones mirabili abstinentia & integritate administraverat, adeoque hunc vitae ordinem non deferendum. Has hominis virtutes sponte celebrabant indigenae, publice reputantes moderationem eius, & quod toto vitae tempore aequabilis esset, nulli gravis, & in neminem contumeliosus.

XLVII. Duo illi viri, quos Rex Hispanus cum Marca & Serronio committere voluit, erant Catalani, atque ideo rei, quae tractanda erat, propiores, viri sane graves, & huic negotio non prorsus impares. Qui primas tenebat in hac delegatione Eques erat ordinis Divi Iacobi, vocabaturque Michaël Salba, vir severus & tristis, vultusque ad gravitatem compositi. Alteri, qui Catholici Regis Consiliarius erat in senatu Cataloniae, nomen fuit Iosepho Romeo, ingeniosissimo viro & festivo, utpote Dertosensi, & salutaverat Musas. Cum his Marca apud Ceretum expendit veterum loca, quae Ruscinonensem tractum ac circumiacentes populos Galliis assignant, initio ducto a promontorio Aphrodisio, in quo templum Veneris, & Cervaria loco, qui Galliae finis dicitur a Mela. Tum Melae locus explicatus nova ratione, adductis auctoritatibus ex auctoribus finium regundorum. Reiecta & explosa Ferdinandi Nonii, hominis Hispani, editio: qui absque ulla vetusti codicis auctoritate, & contra constantem omnium editionum ac librorum fidem, vim etiam apertam inferens bonae menti, textum Melae audacissime, ne quid gravius dicam, corrupit,

ut Hispanis suis gratificaretur. Disputatum, an monasterium sancti Petri Rodensis, ultra quod aliqui aiebant, templum Veneris fuisse situm in altera promontorii parte, intra Gallias retineri deberet; tametsi a longo tempore fuerit in regione Emporitana, quae dubio procul Hispaniarum portio semper fuit. In disputationem quoque venit comitatus Confluentinus, asserentibus Hispanis eum olim pertinuisse ad Comitatum Ceretaniae ac distingui debere a Ruscinonensi; contra affirmante Marca, eum semper fuisse in dioecesi Helenensi, & partem quondam Ruscinonensis comitatus. Capsirium etiam, (quis crederet?) exiguus terrae angulus, ubi Atax fluvius Gallicus oritur, in controversiam deductum est; licet olim fuerit in dioecesi Narbonensi, & nunc sit in dioecesi Alectensi, quae a Narbonensi resecta fuit auctoritate Ioannis XXII. Pontificis Romani. Quaesitum postea, an Ceretani, ut hodie intelliguntur, fuerint olim intra terminos Galliarum, an vero Hispaniarum portio. Atque heic a Marca obiter emendata est vulgata Strabonis versio a Guillelmo Xylandro confecta, quae Ceretanos ait esse gentem Hispanicam; ostensumque est, Graecum Strabonis textum nihil aliud docere, quam Ceretanos esse maximam partem Hispanicae gentis, atque adeo aliquam Ceretaniae partem Galliis attribuendam. Itum dein ad Vrgellenses & vicinos illis populos; quos ea de caussa, inter ceteras, ad Gallos pertinere debere aiebat Marca, quod in Pyrenaei iugo positi sunt, ut docent Eginhartus & Poeta Saxonicus; & quod Ecclesia Vrgellensis a Carolo Calvo, Francorum Rege, cuius praeceptum authenticum vidimus ex archivo illius Ecclesiae ad Marcam delatum, inter ceteras Septimaniae, quae Galliae pars est, posita esse videatur. Addidit totum Vrgellensem tractum eo tempore in Septimania fuisse, quandoquidem Ludovicus Pius Imperator in praecepto suo, quod idem authenticum vidimus ex archivo eiusdem Ecclesiae allatum, monasterium sanctae Gratae, quod erat in dioecesi Vrgellensi, vult frui eadem libertate & iisdem privilegiis, quibus cetera monasteria intra Septimaniam posita fruebantur. Intellexerunt Hispani, sibi rem esse cum magno viro & antiquitatis peritissimo. Itaque, quum non viderent vias exeundi ex his difficultatibus, ac tamen nollent sibi quidquam imputari posse, totum negotium de industria conturbarunt specie reverentiae erga duos Administros regios, missis demum ad eos codicillis apud Ruscinones in prioratu beatae Mariae de campo confectis VIII. Kalend. Maii, in quibus continebantur diversae eorum sententiae circa limites in Pyrenaeo figendos. Ceterum haec, quae dicta sunt, quamquam interfuerim omnibus testis oculatus; tamen ex relatione uberrima, quam de iis rebus Marca scripsit, quaeque ab eo missa est ad amplissimum virum, Michaelem Tellierium amicum suum, bona fide excepi, quod non usque adeo credere velim meae memoriae, ut, si quae scripto tradita sunt, non existimem consulenda.

XLVIII.

XLVIII. Discedens autem Marca Perpiniano, ubi graviter aegrotavit, dissertationem reliquit de theca reliquiarum sancti Ioannis Baptistae, quae servatur in Ecclesia Dominicanorum Perpinianensium, a se compositam per intervalla febris, ac Patribus illis traditam VI. Nonas Maii. Qua die iter ingressi sumus, Tolosam redituri. Eo quum perventum esset postridie Nonas, neque satis virium Marca haberet ad conficiendam viam usque ad vicum sancti Ioannis Luziensis, ut illic Regi ac Cardinali Mazarino, pacis arbitro, rationem redderet rerum a se apud Ruscinones gestarum, sententiamque suam coram promeret, quae apta videbatur ad finiendam controversiam de limibus Cataloniae & Galliae Narbonensis, mihi, quo ipse amanuensi in his omnibusque aliis rebus utebatur, onus imposuit deferendi illuc comprehensam scripto sententiam suam manu propria subscriptam. Haud dubie adventus meus Hispanorum consilia turbavit, spe iam & opinione Ceretaniam omnem devorantium; adeo, ut Administri regii in diversum abierint, dum Ceretaniam uterque Regi suo vindicare studet. Celebratam tum memini Philippi Quarti, potentissimi Regis Hispaniarum, vocem, ipsi honestam, pro Marca honorificam. Agebatur, ut dixi, de Ceretania. Et quia Princeps ille intelligebat, res in eo statu positas esse, ut, aut redeundum esset ad bellum, aut Ceretania dimittenda, optabat, ut Marca praesens heic adesset; conquieturam enim statim controversiam, quae sapientia viri facile componeretur. Et ingens afflictis Hispaniae rebus solatium videbatur Ceretaniae imperium amittere iudicio tanti viri, cuius magna per Europam fama & auctoritas erat. Sed tandem eo ventum est industria ac sapientia Mazarini, qui consiliis & eruditioni Marcae plurimum tribuebat, ut relictis prorsus intra Gallias comitatibus Ruscinonis & Confluentis, Capsirioque & valle Querolii, magna etiam Ceretaniae pars nostris finibus accederet, iuxta novam Strabonis interpretationem. Tum vero redux ego apud Tolosam, convalescentem ex recenti morbo Marcam reperi; qui paullo post ad castrum Archiepiscopale, cui Balmario nomen est, secundo ab urbe lapide secedens, illic operam dedit explicandae huic nobili controversiae de limitibus regnorum, de quo libro, quoniam occasio tulit, pauca isthic olim disserui; ut interim, dum editio eius adornari posset, scirent curiosi antiquitatis, quid in eo contineretur.

XLIX. Instituerat olim Marca, qua erat in Cataloniam ac Catalanos propensione, historiam illius gentis scribere; quam magna ex parte confecerat in secessu Murtensi, haud procul Barcinone, ubi duos libros composuit ex quatuor, quos meditabatur. Titulus autem eorum erat, CATALONIA ILLUSTRATA. Mutanda inscriptionis occasio & caussa fuit delegatio regia ad investigandos veteres regnorum limites. Quippe quum legendo deprehendisset totum illum tra-

ctum, de quo controvertebatur, ab Eginharto aliisque illius aevi annalium scriptoribus aliquando vocari *Marcam Hispanicam*, interdum vero *Limitem Hispanicum*, usus est opportunitate materiae, ut libro titulum faceret de suo nomine. Itaque sic inscriptus est: MARCA HISPANICA, *sive* LIMES HISPANICVS. In libro primo proponit geographicam descriptionem comitatuum Ruscinonis, Confluentis & Ceretaniae, dein tractus Vrgellensis & circumiacentium populorum, Capsiriique, & Querolii, & si quae aliae regiones in quaestionem veniebant. Caussas dubitandi in utramque partem adfert, & rationes decidendi, emendatis per occasionem aut illustratis veterum scriptorum locis, quibus in hac operis parte utitur. Tum conquisita origine Atacis fluminis, quem Polybius Narbonem nominat, digreditur paullisper ad antiquitates urbis Narbonensis, cuius moenia priscis temporibus alluisse Atacem manifeste probat contra recentiorum quorumdam opinionem. Capitolium Narbonis ac thermae ubi fuerint, indicat. Septimaniae vocabulum recens & sero repertum, nimirum post pulsos a Gothis Romanos, unde a Sidonio effictum sit, nove prorsus ac dilucide explicat; deducens videlicet originem eius, non a Biterra Septimanorum, ut plerique, sed ab ea septem provinciarum Galliae portione, quae Gothis cesserat iure belli, quam Sidonius vocat Septimaniam Gothorum. Investigat ubinam hodie sit Illiberis, magnae quondam urbis & magnarum opum tenue vestigium, utrum sit ipsa civitas Helenensis, an vero Caucoliberis, ac pro Helena definitum. Titi Livii locus de Illiberi explicatus & illustratus. Ostenditur hallucinatio eorum, qui Concilium Eliberitanum apud Caucoliberim celebratum fuisse volunt, decepti affinitate nominis. Generales dein regulas ad disterminandas regiones proponit petitas ex verticibus montium, divergiis aquarum, & finibus dioeceseon. In secundo libro agit de vetustis populis Cataloniae seu Hispaniae Tarraconensis, & quam provinciae illius partem quisque eorum occupaverit. Non praetermittuntur nova nomina, & inventae dein urbes aut oppida. Habet insuper egregiam & elegantem Montisferrati descriptionem. In tertio demum describit historiam illarum partium a temporibus Pipini Francorum Regis usque ad Hugonem Capetum, *praecipue incumbens*, ut ipse ad Valerium Diazium scribit, *rebus ecclesiasticis explicandis, videlicet descriptioni bellorum adversus inimicos crucis Christi gestorum, sive Sarraceni, sive alio quolibet nomine appellentur;* non omissis Ecclesiarum constructionibus monasteriorumque & aliorum piorum locorum fundationibus. *Nec invideo*, inquit ipse in epistola ad Lucam Holstenium, *Regum nostrorum gloriae, quorum opera a temporibus Pipini usque ad Hugonem, religio in illis partibus restaurata est*. Vanum ergo est, quod ait Fagetus, illustrissimum Archiepiscopum libris Marcae Hispanicae,

quorum

quorum duos iam olim composuerat apud Barcinonem, duos alios addidisse occasione controversiae de limitibus regnorum in Pyrenaeo figendis. Etenim unicus tantum liber additus est. Quod si reverendus ille vir mihi credere non vult, qui assiduus auctori fui, quum ista scriberet, qui meam ipsi operam in hoc commodabam, denique, qui opus illud penes me habeo, non video, quibus illum testimoniis convincere possim. Satis tamen erit ostendisse, illum graviter errasse in ista re narranda; adeoque mirum non esse, si in rebus gravioris momenti fidem & diligentiam eius desiderare cogimur.

L. Perfecto demum opere, postquam caniculae furentis aestus deferbuerat, Marca cogitavit de profectione in urbem regiam. Ergo Tolosam relinquentes pridie Nonas Septembris, Burdegalam advenimus VII. Idus; ubi vir illustrissimus, Henricus Bethunius, Burdegalensis Archiepiscopus, qui semper constans in amicitia Marcae fuit, eum detinuit per biduum, ut suum in eum amorem illi ostenderet. Dein per Santones, & Engolismenses, Pictonesque transeuntes, ceterosque regiae illius viae populos, Lutetiam demum pervenimus IX. Kalendas Octobris.

LI. Septimo dein Idus Martii MDCLXI. vita concessit Eminentissimus Cardinalis Mazarinus, inedia, purgationibus, & vi ipsius morbi, qui diuturnus fuit, consumtus. Morte eius distracta est Ludovici domus. Nam quae unius animo regebantur, separari deinceps ac dividi coepere. Principe tamen summam rerum in se trahente, ac vigentem se & parem ingentibus negotiis ostendente. Igitur assignato cuique munere suo a Principe, rebus ecclesiasticis cum maiestate eius tractandis admotus est Marca, cumque eo illustrissimus vir, Harduinus Perefixa, Ruthenorum Episcopus, & R. P. Franciscus Annatus, Presbyter e societate Iesu, qui conscientiam Principis regere solebat ea tempestate. Constituta haec XVI. Kalend. Aprilis. Illud autem singulare eo die accidit, quod, quum electio de viris illis a Rege facta nota ubique esset, & apud omnes pervulgata, unus tamen Marca fortunae suae ignarus erat, donec iussu Ludovici adveniens in aedes eius Perefixa, qui eo demum mortuo ad Archiepiscopatum Parisiensem nominatus est, hunc illi nuntium attulit ex insperato. Octavo post die additus his est vir illustrissimus Henricus Lamotha Hodencurius, Rhedonensis olim Episcopus, nunc vero Auscorum Archiepiscopus. Ea porro insecuta sunt tempora, quae latere Marcam non sinerent, industriamque eius ac doctrinam, ob magna, quae suborta sunt negotia, desiderarent. Animus non est ea persequi, tum quia de omnibus longum esset dicere, tum etiam, quod quaedam omittere in praesens iuvat ob recentem invidiam, cui imparem me esse agnosco; quae tamen dato tempore non reticebo, quum vitam optimi viri paullo uberius describere aggrediar.

LII. Kalendis dein Novembris, post confecta feliciter negotia, quorum caussa ex Fonte Blaudi Lutetiam iussu Regis Marca venerat una cum illustrissimo viro Caelio Picolomineo Nuntio Apostolico, graviter aegrotare coepit, ac tam atroci morbo, ut licet ex eo emerserit, satisque firma valetudine visus sit per aliquot menses, nunquam tamen prorsus convaluerit. Composuit illa tempestate Gallica lingua dissertationem de infallibilitate Papae, quam ego ab ore dictantis excepi. Ea fuit postrema lucubrationum eius.

LIII. Extremo anno Eminentissimus Cardinalis Retzius, Archiepiscopus Parisiensis, in gratiam reduci cupiens cum Rege, a qua iamdiu exciderat, eius animum per amicos tentavit; ac Princeps optimus passus est frangi severitatem suam, ut longi exsilii taedium tolerantem in gratiam recipiens, magnum clementiae suae exemplum daret. Coeptum inde quaeri in civitate rerum novarum avida, quisnam Ecclesiae Parisiensi praeficeretur, quod statim dictum ac statim vulgatum sit, Cardinalem illum Archiepiscopatu cessurum. Plures itaque erant in ore vulgi, multos, ut solet, destinantis, dum unus eligatur. Sed Marca praecipue celebrabatur, nullis in hoc suis sermonibus; sed quia, quum par videretur, Princeps quoque in eum inclinare credebatur. Igitur omni civitate finem huius negotii impatienter exspectante, IV. Kalend. Martii anno MDCLXII. Ducissa Retzii ad Regem detulit chirographum Cardinalis apud Commerciacum in dioecesi Tullensi confectum XV. Kalendas Martii, quo pura & simplex cessio, ut vocant, Archiepiscopatus Parisiensis continebatur. Quo factum est, ut Marcam Rex ad se statim accerseret, nihil minus cogitantem, quam ut de Archiepiscopatu Parisiensi illo die ageretur. Neque enim sciebat, quid accidisset. In cubiculum itaque interius, ubi Princeps solus erat, introductus, & ab eo comiter acceptus, ex ipsius ore brevi intellexit, liberum maiestati eius deinceps esse, quem liberet Ecclesiae Parisiensi praeficere, quod in manu haberet chirographum Cardinalis Retzii sponte eam deserentis. Addidit, nihil hac Ecclesia illustrius esse inter Gallias, nec ullum esse sacerdotium, quantumvis amplissimum, quod cum Parisiensi possit comparari. Illud autem se Marcae eo lubentius donare, quod existimaverit, virtutes eius tantas esse, ut facile primum ille locum obtineat inter Episcopos Gallicanos; sciretque praeterea fidem eius in familiam regnatricem longa experientia probatam esse. Proinde acciperet, quantum Princeps tribuere amico posset & amicus a Principe accipere. His dictis, chirographum Marcae tradidit. Ille vero grates agens, memoriam beneficii huius sempiternam fore pollicetur, quandiu vita suppeteret, Archiepiscopatusque Parisiensis donum sibi datum eo magis aestimandum esse dixit, quod regale esset, ac praeterea, quod in eum ultro conlatum; qui, ne paullo humanius de propriis virtutibus senti-

re

re videretur, illum petere noluerat. Quia tamen Princeps sapientissimus, quem ipse velut Dei interpretem in hoc negotio intuebatur, quandoquidem Ecclesia in eum contulerat ius nominandi Episcopos, existimaverit ipsum tam illustri beneficio dignum esse, nolle se muneribus eius obniti, neque altius scrutari, quibus de caussis ipsum supra omnes collegas suos extolleret; satis sibi esse, quod a Principe & a tali Principe eligeretur. Fidem dein suam in Regem perpetuam fore affirmavit; ac tamen eam augeri non posse, quum tanta foret, ut nec recenti beneficio obligatus, eoque maximo, maiorem praestare possit; sed agniturum Regem, quanta sit, quoties mandata eius ad se perferrentur. Reposuit Ludovicus, nihil addubitare se de fide promissorum eius; ceterum ei facillimum haud dubie futurum regiis iussis obsequi, quae semper intra limites aequi consisterent. Insigne visum earum litterarum initium, quas eo die Princeps ad Alexandrum Septimum Pontificem Romanum scripsit, ut eum consilii sui certiorem faceret; in quibus ait ingentes virtutes, intelligentiamque, & singularem pietatem Marcae, ac magnam & amplissimam operam ab eo in multis arduis negotiis navatam Ecclesiae, sibi, & reipublicae, eius apud se ponderis fuisse, ut ipsi Parisiensem archiepiscopatum ob hoc donaverit, quo tantis virtutibus gratificaretur, praemiumque illis debitum tribueret.

Tres-saint Pere, Les grandes qualitez, la suffisance, & la singuliere pieté de Messire Pierre de Marca Archevesque de Toulouse, & les grands & recommendables services qu'il a rendus à l'Eglise, à Nous, & à cet Estat dans les affaires les plus importantes, nous convians de plus en plus à le gratifier. Nous luy avons accordé & fait don de l'Archevesché de Paris vacant par la dimission pure & simple, que nostre tres-cher & tres-amé Cousin le Cardinal de Retz dernier titulaire & possesseur d'iceluy en à faite par acte du XV. du present mois. Ce que nous avons bien voulu faire sçavoir à vostre sainteté, & la supplier & requerir autant que nous pouvons à ce que son bon plaisir soit à nostre nomination, priere, & requeste de pourvoir le dit sieur de Marca du dit Archevesché de Paris, luy octroyant & faisant expedier les Bulles & provisions Apostoliques necessaires suivant les memoires & instructions qui en seront presentées à vostre sainteté, laquelle nous prions Dieu, Tres-saint Pere, vouloir longuement maintenir & garder pour le bien & utilité de son Eglise. Escrit à Paris le XXVI. jour de Fevrier 1662.

Vostre devot fils le Roy de France & de Navarre

LOVIS.

Ceterum vulgato Principis facto, manifestum fuit, quae laetitia huius civitatis, quae omnium alacritas fuerit, ex eo aestimantium, quantus

quantus Princeps futurus esset Ludovicus, qui admodum iuvenis tam sapienter eligeret, & ad aeternam eius gloriam pertinere facinus illud asseverantium, eoque laudes eius illustrari. Ipse vero boni facti sibi conscius, tacere non poterat; sed apud omnes praedicabat, velut sententiam singulorum exquirens; laetabaturque haud dubie vehementer, quum accedere intelligeret universorum consensum, procul ab adulatione.

LIV. Sed praeclare scriptum est, nihil infra lunam esse, nisi mortale & caducum. Venio enim ad fatalem illum & acerbum diem, quo vir optimus nobis post magnum & diuturnum morbum ereptus est. Falluntur profecto, qui existimant, diem adimere aegritudinem hominibus, & dolores quantumvis magnos, vetustate mitigari. Dies enim non modo non levat luctum hunc meum, sed etiam quotidie auget magis; adeo, ut non sperem, unquam adimi posse, quamdiu durabit recordatio viri illustrissimi, quae non perpetua esse non potest. Ita numinis in res nostras fuit hic casus & debita sceleribus nostris poena; atque utinam lentiori gradu ad vindictam sui divina ira processisset. Sed finem facio querelarum, ne non tam calamitatem nostram deplorare, quam Deum incusare videar, & veniam ad id, unde me affectus meus abstraxit.

LV. Quinto Idus Maii, quae dies Iovis dicebatur, Marca satis diu in horto suo post prandium ambulavit, laetus, & nulla aegritudinis signa praeferens. In cubiculum tamen postea secedens, lassitudinis mentionem forte iniecit; quam morbi indicium esse quis credidisset post longam ambulationem? Hora dein quarta decubuit, requiem defatigato corpori concessurus, ut ipse aiebat, sed re vera ex vi morbi. Quippe iam tum febre laborabat, quamvis leviter. Certe is initio morbus fuit, ut & ipse & medici eum contemserint, licet nihil interim omitterent eorum, quae ad restituendam valetudinem eius necessaria & opportuna esse existimabant; adeo, ut septimum post diem visus sit melius se habere, crederetur que prorsus convaluisse. Sed subito tanta vis morbi prorupit XII. Kalend. Iunii, ut de vita eius metuere & medici coeperint, licet metus suos fateri nollent. Scio enim uni ex ipsis, qui eo die ad visendum eum bene mane venerat, lacrymas excidisse abeunti; quamvis alacritatem vultu prae se ferens, bono nos animo esse iuberet. Ita quippe comparati sunt medici, ut, quamquam saepe intelligant, tamen nunquam aegris, aut iis, quibus illorum salutem curae cordique esse norunt, illo morbo dicant eos esse morituros; ne utrisque molestiam exhibere videantur, neve moerorem illis accersant ante tempus. Tum primum vero Marca, quasi fatalem ac supremum diem imminere praesentiret, desperare de vita coepit; sciens videlicet gravius aegrotare eos, qui, quum levati morbo videntur, in eum de integro incidunt. Itaque licet Vicario

sancti

fancti Sulpitii (nam in ea parochia aegrotabat) initio morbi peccata sua confessus esset, iterum tamen V. Kalendas eo munere perfunctus est diligenter, ac postridie Viaticum publice accepit cum magna reverentia, ut decebat tantum virum. Meminisse possunt, qui aderant, quis fuerit tum vultus eius, quae modestia totius corporis, quamque reverenter ac demisse venientem ad se Christum acceperit, prolocutus coram omnibus oratione brevi, sed docta & religiosa, sententiam suam de praesentia Corporis Domini nostri Iesu Christi, in sanctissimo Eucharistiae Sacramento, dicens confidere se in meritis Iesu Christi, qui pro omnibus hominibus pretiosissimum sanguinem suum in ara Crucis effuderat. His ita dictis, componens se rursum in omnem reverentiam, deprecatusque errores suos & graves in Deum offensiones, ac pluries repetens indignum se esse, ut Dominus apud eum ingrederetur, Viatico se instruxit, arbitrio divino, quod reliquum erat, ex animo prorsus permittens. Excussit profecto nobis omnibus lacrymas, tametsi laetitiam imitari coram pro virili quisque nostra studeremus, ne intelligere videremur, eum in magno vitae periculo versari. Nihilo tamen melius ipse de se existimabat, vanas esse & inanes spes nostras dictitans; adeo, ut quum aliquot post diebus recreatus quodammodo videretur e morbo, nihilque deinceps metuendum esse medici pronuntiassent, ipse dixerit, illos triumphum canere ante victoriam. Recruduit enim statim morbus atrocius. Itaque Marca parum spei ponebat in remediis humanis: sed preces continuo ad Deum apud se fundens, facile abstinebat ab omni sermone, nisi quando medici aderant, aut Vicarius sancti Sulpitii. Reliquo ferme temporis neminem suorum admittebat praeter necessarios, nisi quum ipse alios vocari iubebat. Nam externorum nemo in cubiculum eius introducebatur. Attamen quando dolor intervalla dabat, animumque relaxabat, me lubenter audiebat legentem aliquod caput ex novo Testamento, vel ex libro de amore Dei, quem sanctus Franciscus Salesius, Gebennensium Episcopus, composuit. Horum enim librorum lectione valde capiebatur, sive sanus esset, sive aegrotus. Memoria teneo, ipsum medicis, qui taciturnitatem illam in eo accusantes, suadebant, ut aliquorum familiarium colloquia apud lectum suum sustineret, hactenus respondisse, auditurum se lectionem alicuius libri, ut morem illis gereret. Adeo pertinax fuit silentii propositum, ut temperamentum quaereret, quo medicorum monitis obtemperaret, ac tamen nihil ex obstinato silentio remitteret. At Vicario interroganti, cui praecipue meditationi insisteret in tam diuturno silentio, dixit, multas menti suae cogitationes obversari, sed praecipue cogitare de discessu ex hac vita, ideoque a se rationem anteactae vitae serio exigere, Deique misericordiam crebro implorare, quo veniam delictorum sibi tribuere dignaretur. Addidit, se memoria repetere, quae si-

bi ex observationibus suis in novum Testamentum & in psalmos Davidis in mentem tunc veniebant, qui animum divinis alimentis pasceret.

LVI. Tanta autem magnitudo animi in eo fuit, ut, licet morbi longinquitas omnes patientiae terminos excedere suaderet, ac vis ipsa morbi absque dolore esse non posset; nunquam tamen impatientiae aut doloris signum dederit, nisi quum dormiebat. Scilicet robustus & excelsus animus inferius dignitate sua existimabat, si dolere videretur; cohibuissetque impetum naturae dolores suos confitentis, si tam in potestate nostra esset moderari affectibus dormientium, quam vigilantium. Sed habent nimirum fortassis animus & corpus vicissitudines suas. Ac sicut vigilantes animi imperio, corporis servitio magis utimur, ut Sallustius dixit; ita corpore in libertatem vindicato per somnum, animus ei servire cogitur & sensus eius palam promere. Vnde dubitare cogor, verane sit Zenonis sententia, qui contrahi animum & quasi labi ac concidere existimavit, dum homo dormit; an contra, manentibus aliorum sententiis, animi quidem firmitudo semper eadem sit, ac tamen corpori nonnihil concedi debere intelligat, ut concordia inter utrumque perseveret.

LVII. Initio mensis Iunii, diem non memini, Marca visus est mortalitatem explere; intercepto videlicet pulsu venarum, & frigore iam occupante extrema corporis, oculis quinetiam conturbatis; eoque in statu permansit ad aliquot horas. Intelleximus nos, ea esse funesta mortis praeludia, quae quater aut quinquies ante obitum eius contigere, non sine magno metu ac stupore nostri, quoties evenirent. Nec ipse, quamvis non ignorante, cuiusmodi praesagium esset abscessio illa pulsus in aegroto, signum aliquod moeroris vultu aut voce dedit: sed eodem vitae ordine relinquendas esse terras arbitratus, abiecit omnem vivendi spem; ac tamen se totum medicis permisit, ne de benignitate Dei desperare videretur. Memoriae interim suae incuriosus non fuit; quando etiam sapientibus, ut ait alicubi Tacitus, cupido gloriae novissima exuitur. Etenim quum nollet perire lucubrationes suas, persuasumque in animo haberet, id quod sanus ac bonae mentis pluries dixerat, illas mihi uni notas esse, neque ab alio legi facile posse ob frequentes lituras; & quia nemo alius cogitationum eius peritus erat, vocari me quadam nocte iussit sub initium, si bene memini, mensis Iunii; quumque mandata quaedam verbo dedisset, ad extremum relinquere se mihi dixit omnes schedas ac lucubrationes suas, ut mea cura emitterentur in publicum. Haud dubie nihil mihi praeclarius contingere poterat, quam ut vir summus moriens tali me honore dignaretur, hasque ultimas voces pectori meo relinqueret. Sed quoniam reverendus ille vir, cuius in initio istius libri fecimus mentionem, ausus est nuper scribere, falsa me

pro

pro veris suppofuiffe; quamquam non fit operae pretium, excutienda tamen eft illa hominis temeritas & graviffimis argumentis docendum, vanam & ftolidam effe narrationem eius. Antequam vero ad eam materiam defcendam, neceffarium arbitror de me aliqua dicere; quum ex his etiam, quae dicturus de me fum, colligi poffit vanitas iftius Fageticae fcriptionis. Quippe ex favorabili praeftantiffimi viri de me iudicio, tum ex fingulari eius in me bonitate profectum eft, ut is extremum illud mandatum mihi dederit, de quo nunc conqueritur Paulus Fagetus. Defendendi cauffa haec, non gloriandi, loquor; tametfi probe fciam, mihi vitio aut infolentiae verti non poffe, fi gloriarer in eo, quod vitam meam multum exornat, actam nimirum meliorem aetatis meae partem cum fummo viro, amatum me ab eo fuiffe, fic enim gloriari poffum; denique illum bonam de moribus & ftudiis meis opinionem habuiffe, nullo fane merito meo, fed tamen habuiffe. Si ifta gloriarer, quis reprehenfione dignum putare poffet? Ad me igitur venio, narraturus, quo pacto in domum magni viri admiffus fim, quibus gradibus venerim in familiaritatem eius, quae fuerit illius de me opinio ex praecipuo eius in me amore defcendens.

LVIII. Habitabam Tutelae Lemovicum in aedibus clariffimi viri, & de quo plura dicerem, nifi pater meus effet, Ioannis Caroli Baluzii, quum Marca, qui antea quoque pro fua fingulari humanitate, & occulta quadam in ignotum hominem inclinatione fuo tempore eruptura, plures ad me litteras familiares manu fua dederat: Ioanni Baluzio, fratri meo, qui tum Lutetiae morabatur & ad vifendum eum venerat, epiftolam ad me mittendam tradidit prid. Kal. Iunii anni MDCLVI. qua me, nondum illi de facie notum, verbis honorificentiffimis & amantiffimis Lutetiam evocabat, ut apud eum effem, & ut de ftudiis noftris inter nos (quidni enim eius verba referam?) communicaremus. Dubitatum non eft, quin mihi rebufque meis conduceret ifthaec occafio. Itaque Tutela difcedens A. D. XVIII. Kal. Iulii, quum deinde Lutetiam perveniffem, habitare apud Marcam coepi III. Kal. Iulii, quae dies Iovis dicebatur, hora fere undecima aut non multo fecus. O felicem illum diem & aeterna memoria dignum, nifi is ipfe poft fexennium rediens, tam atrox animo meo vulnus inflixiffet, ut laetitia illius diei nequaquam comparanda fit cum dolore, qui ex morte eius fecutus eft. Quippe fexennio poft, eadem die III. Kalend. Iulii, Iovis quoque dicta, eodem ferme momento illum amifi, quo coeperam eius contubernio frui. Sed ad rerum ordinem. Igitur ex illo die affiduus ei comes, ita, ut quoad poffem ab eius latere nunquam difcederem, five in urbe effet, five peregre proficifcebatur, didici, quantum homo homini praeftet, & doctus indocto. Neque enim unquam ad eum accedebam in tot annorum fpatio, & in tam frequentibus interrogandi audiendive occafionibus, quin abirem doctior.

ctior. Erat namque tantus eius in me amor, ut me nihil celaret suarum observationum; eaque me familiaritate apud ipsum uti concessit, ut libere interrogarem, si quid inter studendum occurrisset, quod assequi facile non possem. Iam ea erat in illo bonitas, ut persaepe anteverteret quaestiones meas, mecumque liberalissime ac lubentissime communicaret, quod ipse recenter adnotaverat. In libris autem componendis haud dubie nemine alio studiorum socio & adiutore utebatur, quam me ipso; id quod vir optimus non tacebat, ubi occasio tulisset. Nam & apud amicos & scriptis etiam litteris hoc, quidquid in me est, ingenii & bonarum litterarum laudibus abunde prosequebatur, ut omnes intelligerent, me ab eo non mediocriter amari & aliquo apud eum in pretio esse. Quo factum est, ut dixi, ut, quum cogitaret de lucubrationibus suis, eas mihi volens lubensque reliquerit, nullis in hoc precibus meis, quidquid importune garriat graculus ille Fageticus. Quod si factum fuisset, dissimulaturus non eram, ut nec alia dissimulavi, quae non erant tanti momenti. Nam & gloriosum hoc quoque mihi fuisset, habitam a summo viro fuisse rationem petitionis meae.

LIX. Ista quum ego scripsissem statim ferme ab obitu illustrissimi Archiepiscopi, pervulgatusque fuisset hic meus liber, nemo tamen toto illo intervallo, quod excurrit ab editione usque ad annum MDCLXVIII. quidquam adversus hanc meam narrationem reposuit. Tandem vir reverendus Paullus Fagetus emersit e tenebris; & accepto pessimo consilio, quum instituisset in publicum edere dissertationes quasdam, quas ipse ait esse illustrissimi Archiepiscopi, vitam quoque eius scribere aggressus est; in qua quum permulta dixerit contraria veritati, tum praefracte contendit, illustrissimum Archiepiscopum mihi non solum non donasse schedas suas, sed disertis verbis iussisse, ut eas traderem eius filio Galactorio de Marca, id quod me fecisse asseverat. Tum in furiosis illis ac dementibus satyris, quas adversum me vulgavit, & quibus nomen meum famamque obscurare se posse credidit, quum illas dictaret, acriter in me insurgit ac debacchatur, ac rursum clamitat, Marcam iussisse, ut schedas illas Galactorio restituerem, repudiatamque a summo viro fuisse petitionem meam, cuius ea fuerat temeritas, ut earum editionem mihi commendari postulaverim. Primum admiror hominis impudentiam, qui rem, quam ipse scit esse falsissimam, perfricta fronte mordicus contendit esse veram. Si quid in me criminis fuit, statim arguendum erat, nec sexennii silentio praetereundum. Ea argumentatio, ut ego quidem arbitror, plurimum momenti habet in hac caussa. Sed tamen Fageti narrationem esse falsam, ostendam etiam argumentis. Deinde aperiam originem huius mali, & quibus furiis agitatus Fagetus ista adversum me meditatus sit.

LX.

LX. Primum illud obſervandum eſt hoc loco, agnoſcere Fagetum & confiteri, verſatum eſſe me *accurate* in deſcribendis his, quae acta dictaque fuerunt per morbum illuſtriſſimi Archiepiſcopi, atque ob eam cauſſam praetermiſſum ab illo eſſe iſtud argumentum. Deinde illud quoque ab aequis lectoribus poſtulo, ut etiam ex hac reverendi illius viri confeſſione colligant, habendam mihi eſſe fidem in narratione rerum, quas aegrotante Marca contigiſſe adnotavi, eo tempore, quo divinare non poteram futurum aliquando, ut Fagetus evaderet ſcriptor vitae eius. Nam ex his duabus obſervationibus patebit manifeſte vanitas iſtius Fageticae fabulae. Itaque ſcripſi initium iſtius morbi incidiſſe in diem V. Idus Maii, aegrotum melius ſe habuiſſe poſt ſeptimum diem, ita, ut crederetur prorſus convaluiſſe; ſed ſubito tantam vim morbi prorupiſſe VII. Kalend. Iunii, ut de vita eius metuere & medici coeperint. Vnde ſequitur evidenter, eum cogitare non potuiſſe de ſtatu lucubrationum ſuarum a die ſeptima morbi uſque ad decimam ſextam. Et tamen Fagetus ait, illum *undecimo circiter morbi die* imperaſſe Baluzio, ut lucubrationes ſuas redderet *perilluſtri Praeſidi de Marca, eius filio, quamprimum ex urbe Pali Lutetiam Pariſiorum venturo*, huicque illum praecepto ſe *gnaviter* obtemperaturum reſpondiſſe. At ſi iſta contigere, poſtquam Marca deſperavit de valetudine recuperanda, ut patet ex ſerie narrationis Fageticae, omnino conſtantiſſimum eſt, non contigiſſe undecimo circiter morbi die. Nam eo tempore ita ſe bene habebat Marca, ſaltem in ſpeciem, ut amotus nobis eſſet tum omnis metus, & ipſe de nulla alia re magis cogitaret, quam de valetudine recuperanda. Eo autem ſalvo, ſalvae quoque erant lucubrationes eius, quae, eo vivente, penes ipſum eſſe debebant, adeoque penes Baluzium; neque opus erat, ut earum editionem iſte ſibi committi poſtularet, quam curaturus eſſet ille, quem tunc victurum eſſe, & ipſe & nos omnino credebamus. Sed hinc quoque narratio Fageti deſtruitur, quod ait iſta mandata Baluzio eſſe, quo tempore Praeſes exſpectabatur. Quippe is undecimo circiter morbi die nondum ſciebat, patrem aegrotare; adeoque rumor nondum eſſe poterat, illum Lutetiam quamprimum adventurum. Nam & illud certum eſt, captum a Praeſide non fuiſſe conſilium veniendi Lutetiam, niſi poſtquam intellexit patrem in extremo vitae periculo verſari, & Palo digreſſum non eſſe ante medium menſem Iunium, id eſt, ante trigeſimam ſeptimam circiter morbi diem. Itaque Lutetiam advenit V. Nonas Iulii, id eſt, ſecundo & quadrageſimo die poſt diem undecimam morbi, & quinquageſimo quarto ab initio morbi, quinto autem a morte patris.

LXI. Huc uſque (ut cum Hieronymo (15) loquar) de criminibus meis,

(15) Hieron. lib. 2. adverſ. Rufinum.

meis, immo pro criminibus meis, quae in me quondam subdolus laudator ingessit, non ut debui, sed ut potui, moderato dolore respondi. Superest, ut quae de schedis illis ac lucubrationibus olim dixi, ea nunc repetam, non in aversione, ut tum factum est, sed eo ordine, quo peracta sunt. Statuit ergo Marca de lucubrationibus suis, postquam desperare de vita coepit, id est, post diem VII. Kal. Iunii. Tum me vero ad se vocavit, ut dixi, ac praesente reverendo illo viro mandata quaedam dedit in aurem; dein palam ac voce quantum licebat elata mihi dono dedit schedas ac lucubrationes suas, earum editionem mihi verbis minime ambiguis commendans. Referam enim ipsa eius verba. *Quoad vero schedas ac lucubrationes meas*, inquit, *eas tibi habeto, tibique illas commendo. Nosti consilia cogitationesque meas*. His dictis, avertit oculos, & in altera sponda recubuit. Ego vero ad Fagetum, qui in cubiculo aegroti aderat, & ad domesticos quosdam conversus, *Audistis*, inquam, *ultima verba illustrissimi Archiepiscopi?* Heic omnes uno consensu affirmare, se nihil audivisse, quod secessissent in angulum cubiculi, quum viderant Marcam iubentem, ut aurem meam admoverem ori eius. Tum ego: *Dedit ille mihi schedas ac lucubrationes suas, earumque editionem mihi commendavit.* Illi rursum affirmavere se nihil audivisse. Testis est mihi Deus, quia non mentior, & quod rem, ita ut gesta est, exposui, summa fide & eximia erga defunctum reverentia.

LXII. Res poscere videtur, ut posteaquam a me repuli istius maledicentiae vim, originem eius caussamque edisseram, ut etiam hinc colligere possit lector, quam nulla fides habenda sit reverendo illi viro adversum me scribenti. Meminerat Fagetus veteris temporis, quomodo a prima statim pueritia in domum Marcae translatus fuerat, quomodo vir summus ita descendisset olim ad eius curam, ac crudo ingenio crustulis ita blanditus esset, ut etiam primis litterarum elementis imbuendum susciperet, mox ad grammaticam & cetera impulisset, ac succedente tempore cum illo studia sua liberalissime communicasset, illoque amanuensi per multa tempora usus esset, ut etiam istis pulcherrimarum rerum illecebris inescaret iuvenilem animum. Ex eo profectum meminerat, ut ei vir illustrissimus olim commiserit custodiam schedarum suarum, quas ille per multos annos servavit, donec Marca, qui meae fidei mandaverat schedas, quae apud ipsum erant Lutetiae; dein, quum Tolosam venissemus, permulta, quae in potestate Fageti erant, mihi tradi iussit. Tum ille, quamquam his rebus non utebatur, primum tergiversari, postremo fremere & indignari, quod thesaurus ille avaro incubatori auferretur. Ea fuerunt initia dissidii dissensionisque nostrae, quae deinde in apertam discordiam erupit. Etenim, quum postea illustrissimus Archiepiscopus venisset Lutetiam, & Fagetus in aedibus eius habitans videret omnia ad

ad me translata esse, nullam porro negotiorum aut studiorum cognitionem sibi dari, graviter & iniquo animo tulit illum contemtum, & in me, tamquam huius mali caussa essem, qui sibi potius imputare debebat, omnes machinas movit, ut me ab ea possessione dimoveret. Denique eo res evasit, ut & nullum inter nos commercium esset, quamvis intra eosdem parietes habitaremus, quamvis communis nobis mensa esset: idque sciente Marca, cui mores & ingenia Fageti iamdiu displicebant, quique satis intelligebat, unde profectum erat odium eius adversum me. Sed ad illud odium, velut cumulus, accessit morbus illustrissimi Archiepiscopi. Ferre non potuit Fagetus, se praesentem praeteritum ab eo fuisse, quum de statu lucubrationum suarum decerneret, se, inquam, qui se gloriatur non averso a Musis animo esse, & magnam de summa sua eruditione concepit opinionem. Hinc illae lacrumae. Hanc ille ob caussam commoto & exulcerato adversum me animo est. Putavit enim, haec postrema mandata mihi dari non potuisse a summo viro, quin inde statim colligi deberet, parvam fuisse Marcae de Fageto opinionem; quandoquidem de re cogitans praeclarissima, consanguineum suum praeteribat, ut curam hanc imponeret homini extraneo. Hunc dolorem suum frequenter patefacit reverendus ille vir in satyris adversum me scriptis, in quibus identidem clamitat, necessario descendisse se ad istud argumentum, iniurias suas ulturum, & famae suae consulturum, quam tentari ac pessumdari vociferatur ex hac narratione mea. Sed his omissis, ad rerum ordinem redeo.

LXIII. Tertio Idus Iunii, quum appropinquare se supremis Marca crederet, nihilque omissum vellet ex officio boni Christiani, iterum sacri Corporis Dominici pignus accepit, secreto tamen, neque ut viaticum; ac toto ferme illo tempore, quo Missae sacrificium in cubiculo eius faciebat Presbyter domesticus, intecto capite esse voluit, quo reverentius se erga Deum haberet; removitque manum meam, qui caput eius operire tentaveram.

LXIV. Gravescere interim coepit valetudo eius & in extremum discrimen adduci, adeo, ut & medici ipsi, omissa dissimulatione, an quod antea bene speraverant, aliquot post diebus monuerint, vix ullam esse spem vitae. Octavo Kalend. Iulii, urgente febre, & recedente rursum motu venarum, dubitarunt, tanta vis morbi erat, an postridie reperturi essent vivum. Ergo media fere nocte accitus Vicarius impertiit ei Extremam Unctionem; praebebatque se ipse ungendum, ad omnia intentus, & loquenti interdum respondens. Rediere dein vires, velut ad novos conatus, mirantibus medicis senem diuturno & acerbo morbo vexatum tamdiu vivere.

LXV. Postera dies levamentum aliquod dolori eius attulit, perlatis Alexandri septimi litteris, quibus eum faciebat certiorem de translatione

tione eius ab Ecclesia Tolosana ad Parisiensem. Eas ipse legi iussit, attentissimeque audiit. Neque dubitavit asserere, Archiepiscopum se Parisiensem prorsus esse, & Ecclesiam urbis regiae deinceps, se vivo, pastore orbatam dici non posse, postquam nominationem Principis Romana sedes approbaverat. Praestat autem eas hoc loco referre.

Venerabili fratri, Petro, Archiepiscopo Parisiensi.

ALEXANDER PP. VII.

VEnerabilis frater, salutem & Apostolicam benedictionem. In consistorio secreto, quod hac mane habuimus, fraternitatem tuam ad Ecclesiam Parisiensem ex Tolosana transtulimus: nec dubitamus, quin zelus, virtus & auctoritas tua rebus omnibus archiepiscopatus istius, & praesertim Iansenismi zizaniis, uti scribis, diuturna praesulis absentia succrescentibus evellendis omnino salutaris futura sit. In quo sane pietatis aliarumque virtutum tuarum iniuria foret, si eas adeo praeclare spectateque tanto cum bonorum omnium plausu currentes adhortari vellemus. Porro sacrum collegium venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium quum promeritis tuis, tum paternae caritati erga te nostrae tribuit, ut expensarum pro expeditione facilitatem eam, quae pro temporis rerumque circumstantiis fieri maxime potuit, libenter indulserit. Omnipotentem Deum piis conatibus tuis in ista pastorali vigilia propitium faventemque precamur, Apostolicam benedictionem fraternitati tuae peramanter impertientes. Datum Romae apud sanctam Mariam maiorem sub annulo Piscatoris die V. Iunii MDCLXII. Pontificatus nostri anno octavo.

LXVI. Iam antea Canonici Parisienses, quo dolorem suum universis testatum facerent, pro valetudine Marcae, quem summopere optabant ex eo morbo convalescere, preces ad Deum quotidie fundebant in sacrificio Missae; eoque exemplo idem factitatum est eorum iussu in parochialibus Ecclesiis & in monasteriis. At visis tunc Alexandri litteris, quas a me ad eos perferri Marca iussit, solemnes in cathedrali Ecclesia preces, ut mos est in magnis Pontificum Parisiensium periculis, fieri decreverunt; exposito videlicet ad adorandum sacratissimo Corpore Domini nostri Iesu Christi IV. Kal. Iulii, ut fideles populi ad matrem Ecclesiarum Parisiensium supplices accederent, Dei misericordiam pro eo aegrotante imploraturi. Par cura fuit serenissimi Principis, Henrici Borbonii, Abbatis Monasterii sancti Germani Pratensis apud Lutetiam, qui III. Kalend. preces quoque solemnes, exposito item sanctissimo Corpore Domini nostri Iesu Christi, pro eadem caussa fieri imperavit in Basilica sancti Germani; anxiis quoque ob eam rem

rem & valde sollicitis monachis Benedictinis Congregationis Sancti Mauri in illo monasterio habitantibus, quorum fuit magna erga viventem reverentia, quosque vir optimus haud vulgari amore prosequebatur. In ceteras quoque regni urbes & provincias manavit hic populorum ardor & caritas in Marcam; adeo ut in quamplurimis Galliarum monasteriis & Ecclesiis assidue eius sanitas a Deo flagrantissime postularetur, ut ex multorum sermonibus & litteris intellectum est. Sed quo Tolosanos piaculo taceam? qui quum viventem Marcam plurimum amaverint, non passi certe sunt ei defieri vota sua in lamentabili hoc casu. Constat sane tanta ac tam religiosa fuisse populorum vota, ut ni aliter divina providentia iam ab initio morbi statuisset, haud dubie aegrotus a morte revocari debuerit. Sed venerat novissima eius hora & ultima periodus calamitatum nostrarum. Horret animus commemorare tempus illud, quum ex horto optimi viri, ubi forte ambulabam, propere accitus sum, ut extremum eius spiritum exciperem. Itaque statim in cubiculum eius festinavi, metuens videlicet, ne absente me moreretur. Spirantem sane adhuc inveni, sed ita spirantem, ut plane iam exanimis dici potuerit. Quippe sic eum subito vis morbi oppressit, ut nullus corporis illius sensus officio suo fungeretur. Neque multo post extinguitur inter amplexus & lacrymas suorum. Paucioribus tamen lacrymis compositus est; & novissima in luce desideravere aliquid oculi eius, carissimum videlicet filium, quem unicum habebat, Galactorium de Marca, patris in munere Praesidis Palensis successorem & Abbatem monasterii sancti Albini Andegavensis, qui quinto demum Nonas Iulii huc advenit.

LXVII. Decessit Marca ad III. Kalendas Iulii, quae dies divo Petro Apostolo sacra erat, hora fere undecima matutina, aut non multo secius, nono & sexagesimo aetatis anno nondum exacto, quum novem & quadraginta dies eum saeva vis morbi attinuisset in lecto. Parvum forsitan & leve memoratu videbitur, quod dicturus sum. Dicam tamen. Quum eum nos, qui domestici eius eramus, quotidie ad mortem tendere cerneremus, spemque omnem abiecissemus, optabamus sane, ut, si vita concessurus erat ex hoc morbo, abiret saltem in die festo divi Petri, cuius nomen ipse ferebat. Audiit preces nostras Deus, nostrumque luctum exiguo hoc solatio levare voluit; utinamque eadem facilitate apertas aures habuisset ad vota, quae concipiebamus pro valetudine eius.

LXVIII. Hactenus res vivo Marca gestas memoravi, & quae aegrotante eo ac moriente contigerunt. Nunc, quoniam fortuna nos ei superstites esse voluit, reliqua persequar, ne supremum officium mortuo negare videar. Inter medicos nihil convenerat de morbi genere, neque caussam invenerant; licet artem suam optime callerent, & in id omni studio incumberent, ne fallerent, neve fallerentur;

tur; nam & amici erant. Occultam vim morbi esse affirmabant, quantum arte assequi poterant. Quippe febris interdum remissior, saepe ex nullis caussis apparentibus augebatur; & medicamenta, quae frequenter suggerebantur, singulares omnino effectus consequebantur, & aegroto utiles. Decies profecta vena est. Decies bene cessit; ac aegrotus toties visus est melius habere. Pertinacia tamen morbi semper eadem; & ipse crebro querebatur, se ex visceribus laborare, manumque iecori identidem admovebat; unde coniiciebant medici, ac ex aliis etiam indiciis, intestinum illud esse laesum & affectum. Abscessum quoque suspicabantur alicubi inesse: quem tametsi manifeste deprehendas, quod est difficillimum, quomodo medicinam adhibebis? Igitur, eo mortuo, postularunt, ut exanimati corporis anatomia fieret, tum ut morbi genus deprehenderent; tum etiam, quod dicerent utile domui eius futurum. Aperto itaque cadavere pridie Kal. Iulii, viscera omnia integra & admodum sana apparuerunt; iecore tamen ac pulmone exceptis, in quibus vis morbi residebat. Illud utcumque livescens, & prae ardore febrili friabile, manibus vel leviter compressum, totum facile discerpebatur, & in exilia abibat frustula. At maior pulmoni impressa labes. Nam praeterquam, quod totus utrinque extima sui parte pleurae firmius adhaerescebat, fere totus insuper lobus dexter abscessu praevio suppuratum passus, in frustula crassiuscula ex mero pure compacta concreverat. Mox, recedentibus medicis, corpus lotum more Christianorum, & vestibus pontificalibus, ut fieri solet, convestitum. Pallio quoque archiepiscopali ornatum, in sarcophago plumbeo conditum est, cui iuncta fuit aenea lamina, in qua haec scripta fuerunt:

HIC. IACET. CORPVS. ILLVSTRISSIMI. AC. REVERENDISSIMI. D. D. PETRI. DE. MARCA. ARCHIEPISCOPI. PARISIENSIS. ET. TOLOSANI. QVI. OBIIT. III. KALEND. IVLII. ANNO. DOMINI. MDCLXII. AETATIS. SVAE. LXVIII. MENSE. V. DIE. VI. ANIMA. CVIVS. REQVIESCAT. IN. PACE. AMEN.

LXIX. A prandio sepultura peracta est a Canonicis ceterisque Presbyteris, & clericis cathedralis Ecclesiae Parisiensis, hora fere nona, funeris sacra peragente Decano; corpusque Marcae, ut ipse vivens optaverat, humatum est in choro illius Ecclesiae, infra cathedram Archiepiscoporum. Suprema haec ei persoluta pridie Kalend. Iulii. Fuere, qui publici funeris pompam requirerent, compararentque, quae in superiorum Pontificum Parisiensium mortibus honora & magnifica facta fuerant. Vnum occurrit, quod respondeam, decessisse illum in loco non suo, adeo, ut difficillimum fuerit omnia observare solemnia, quae in praedecessorum eius funeribus observata fuisse memorabant; festinatam quinetiam sepulturam ob diuturnum morbum, & ne filius eius, qui propediem adventurus erat, reperiret corpus insepultum.

LXX.

LXX. Reliquit Marca praeclaras lucubrationes multas, praeter eas, de quibus supra memoravi, dignas profecto, quae manibus eruditorum hominum terantur. Psalmorum enim Davidis LXXXII. priorum atque item LXXXVIII. sensum litteralem & perpetuum exposuit iuxta mentem LXX. Interpretum ac editionis eius, quam vulgatam vocamus; additis glossis, ut ipse vocat, sive annotationibus ad locos difficiliores, & indicatis etiam interdum eruditorum virorum diversis ac discrepantibus sententiis: perfecissetque hoc opus, si longiorem illi vitam Deus tribuisset. Instituerat praeterea componere integrum opus de veteribus canonum collectionibus, praesertim Romanae Ecclesiae; non omissis interim canonibus Africanis, in quibus multa persaepe occurrunt, quae lectorum diligentiam morantur, quaeque viri docti manum haud dubie desiderant, ut difficultates complanentur. Nec tamen omnino periit hoc opus; supersuntque ex eo fragmenta aliquot magno usui futura eruditis. De exemtionibus quoque monasteriorum edere destinaverat aliquot dissertationes. Illud tamen admoneri in primis convenit, illas nunquam fuisse elucubratas ab illustrissimo viro.

LXXI. Sed in primis deplorandum est, Marcae per valetudinem eius non licuisse epistolam scribere, quam ultro promiserat se scripturum ad clarissimum & eruditissimum virum Philippum Labbeum, Presbyterum e societate Iesu: in qua Honorium Romanum Episcopum, quem seculi nostri malignitas in Concilio sexto oecumenico damnatum esse contendit ut Monothelitam, ab ea labe prorsus immunem reddidisset, ostendissetque, nihil aliud in eo damnatum esse, praeter negligentiam, & quia varie se gesserat. Primo enim probare decreverat evidentissimis argumentis, germana esse acta illius Concilii, neque a Graecis corrupta, contra quam visum est nonnullis viris eruditissimis. Deinde probasset, Honorium illic fuisse damnatum, non quia Concilium putarit, illum docuisse haeresim; ut quidam existimant; sed quia Sergii Patriarchae Constantinopolitani & Cyri Alexandrini consultationem ambiguis responsis eluserat, neque statim damnaverat haeresim tunc recens emergentem. Vnde data populis Orientis occasio credendi, Monothelitarum opinionem non esse haereticam, quandoquidem eam prima sedes non feriebat anathemate. Scilicet Honorius eo deceptus est, quod Patriarchae illi pollicerentur, Orientem universum, ubi Nestorii & Eutychetis errores vigebant, ad unitatem Ecclesiae catholicae rediturum, Conciliique Chalcedonensis decretum de duabus naturis in Christo unitis amplexurum, si concedi aliquo modo posset, unicam in Christo voluntatem fuisse. Et quum nova haec opinio, ut sunt omnia ferme nova, interpretationi tum obnoxia esset, quando videlicet nondum damnata erat ab Ecclesia; Honorius, quo facilius Orientem a vetustis erroribus revocaret, οἰκονομικῶς & per dispensationem a summo iure recessit, ut Marcae verba ad

hunc

hunc locum traham. Haec tamen dispensatio infeliciter illi cessit: ut iam pridem observatum est in libro tertio de Concordia cap. XIII. §. IX. Nam hinc factum, ut damnationis sententiam in eum pronunciaverit sexta synodus, persuasumque fuerit orbi universo, illum insanam unius voluntatis opinionem fovisse, quam incipientem exstinguere debuerat. Adferam heic loca veterum, quibus sententiam suam fulcire Marca destinaverat, ut epistolae illius iacturam aliqua mea diligentia resarciam. Agmen ducet Leo secundus, Pontifex Romanus; qui de Honorio in Synodo sexta damnato loquens, haec ad Hispanos Episcopos scribit: *Qui flammam haeretici dogmatis non, ut decuit Apostolicam auctoritatem, incipientem exstinxit, sed negligendo confovit*. Sui similis est idem Leo in epistola ad Imperatorem Constantinum Pogonatum: cuius verba in contextu quidem Latino subobscura sunt, sed in Graeco mire conveniunt cum verbis epistolae ad Hispanos. Ὅστις ταύτην, inquit, τὴν Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν οὐκ ἐπεχείρησε διδασκαλίᾳ τῆς Ἀποστολικῆς παραδόσεως ἁγνίσαι, ἀλλὰ τῇ βεβήλῳ προδοσίᾳ μιανθῆναι τὴν ἄσπιλον παρεχώρησε. Quae sic rectius exprimi censebat Marca: *Qui hanc Apostolicam Ecclesiam non est conatus illustrare doctrina Apostolicae traditionis, sed profana proditione puram maculari permisit*. Imperator Constantinus manifeste docet, Honorium in hac fidei caussa se varie gessisse: *Ad haec & Honorius*, inquit ille in edicto suo, *qui fuit antiquae Romae Papa, huiusmodi haereseos confirmator, qui etiam sui exstitit oppugnator*: ὁ τῆς αἱρέσεως βεβαιωτής, καὶ αὐτὸς ἑαυτῷ προσμαχόμενος. *Significat*, inquit Marca, *pugnantia inter se scripsisse Honorium, atque hoc pacto haereseos fuisse confirmatorem. Quae in eamdem cum Leone sententiam recidunt*. Haec vero loca congesserat Marca, antequam discederet Parisiis, ad Fontem-Blaudi accessurus, anno millesimo sexcentesimo sexagesimo primo. Quibus addere volebat locum quemdam ex Diurno Pontificum a Labbeo indicatum, ubi scriptum est, Honorium pravis Monothelitarum dogmatibus, fomentum impendisse. Existimabat enim Marca negligentiam Episcopi in caussa fidei crimen esse, quod depositionis poena plecti deberet. In cuius sententiae probationem adferebat rescriptum Imperatorum Honorii & Theodosii ad Aurelium Episcopum Carthaginiensem, datum V. Idus Iunias Ravennae, Monaxio & Plinta Coss. *Comminatur enim Princeps secundum canones*, ut Marca scribit, *Episcopatus amissionem iis, qui segniter se gesserint adversus Pelagianos, & praeter expulsionem a civitatibus, quae poena saecularis est, interdictam quoque in perpetuum communionem*. Addunt Imperatores: *Vna enim eademque culpa est eorum, qui aut dissimulando convenientiam, aut non damnando favorem noxium praestiterint*. Idipsum docent, ut Marca adnotatum reliquit, Leo primus & Innocentius tertius in Concilio Lateranensi. Vnde colligebat ipse, potuisse Honorium a sexta Synodo damnari, non quod do-

docuisset haeresim, aut quod Monothelitis consensisset, sed ob negligentiam in damnando eorum errore; quum eadem sit culpa, ut inquiunt Imperatores, eorum, qui aut dissimulando convenientiam, aut non damnando favorem noxium praestiterint. Nam *inferiorum ordinum culpae* (ut ait Sanctus Leo in epistola tertia) *ad nullos magis referendae sunt, quam ad desides negligentesque rectores: qui multam saepe nutriunt pestilentiam, dum necessariam dissimulant adhibere medicinam*. Primum enim Honorii silentium, aut, ut cum Augustis loquar, dissimulatio ex epistolis Papae Leonis secundi deprehenditur; qui eum redarguit, quod Monothelitarum haeresim negligendo confoverit, & quod proditione sua Apostolicam Ecclesiam, quae pura erat, maculari permiserit. Eaedem Leonis epistolae docent, eum favorem noxium praestitisse huic pestiferae doctrinae, quam non, ut decuit, Apostolicam auctoritatem incipientem exstinxit, sed negligendo confovit. Constantinus quinetiam Imperator hoc sensu dixit, Honorium fuisse huius haereseos confirmatorem. Sed praeterea exstant ipsae Honorii epistolae ad Sergium Patriarcham scriptae, & in Synodo sexta recitatae, ob quas Synodus illa, quum agnovisset eum aliquo modo tergiversatum esse in caussa fidei, sententiam damnationis in eum protulit, ut negligentem; quod negligentia Episcopi in caussa fidei crimen sit atrocissimum, cui omnem veniae spem praecidunt iidem Augusti. Nam quod ad Honorii doctrinam attinet, iam alii probaverunt, eum prorsus aversum fuisse ab errore Monothelitarum, neque illis unquam consensisse; ut inutilis omnino futura sit mea opera, si velim hanc partem suscipere probandam. Dispensatio mera fuit, & quoddam velut obsequii genus; quo populos Orientis demereri studebat, ut eos dein facilius ad unitatem Ecclesiae catholicae reduceret. Habes heic, erudite lector, delineationem quamdam rudem epistolae eius, quam vir eruditissimus scribere decreverat: quae si ab eo confecta fuisset, dubium non est, quin singulari beneficio sibi devincturus fuerit Apostolicam sedem.

LXXII. Manent praeterea adhuc quamplurimae dissertationes ecclesiasticae, a me separatim editae, nimirum.

De stemmate Christi.

De tempore adventus Magorum: Et an Reges fuerint?

De patria Vigilantii.

De tempore synodi Sirmiensis plenariae: Et de Valentis & Ursacii venia.

De canone quinto synodi Constantinopolitanae.

De synodica epistola synodi Illyricianae habitae decreto Valentiniani senioris, quae exstat apud Theodoretum libro 4. histor. eccles. cap. 9.

De forma regiminis a Christo instituta in Ecclesia: Et de discrimine clericorum & laicorum ex iure divino.

In cap. Clericos. 3. q. 4. *de clericis brachio saeculari tradendis*.

LXXIII.

LXXIII. Praeter ea opuscula illustrissimi viri, habentur quamplurimae eius epistolae Latinae ad diversos scriptae: quae si referrentur in volumen, magnum procul dubio facerent. Exstant enim scriptae eius nomine, quamquam & aliquoties alieno, ut supra monui, epistolae ad summos Pontifices, Cardinales, Episcopos & alios viros, dignitate aut eruditione praestantes: quarum nonnullae, ut dicam, quod res est, continent tantum familiare litterarum inter magnos viros commercium multo urbanitatis sale aspersarum; at ceterae, quae magno in numero sunt, tractant de multis ingentibus negotiis publicis ac privatis, aut de rebus ad rem litterariam illustrandam spectantibus. Exstant etiam quamplurima Gallice scripta opuscula, quae recensere longum esset: quorum quaedam tantum heic adnotabo, ut gustum reliquorum praebeam. Nam omitto de industria magnam molem narrationum sive relationum, codicillorum sive memoriarum, (Gallice *Memoires*) & epistolarum, quas Gallice scripsit occasione diversorum ingentium negotiorum, quae & ipsae magno volumini sufficere possunt.

Questions notables de l'Histoire de France.
Traité du Sacre des Roys de France.
De la publication du Concile de Trente.
Des Indulgences.
Des resignations voluntaires des Evesches.
De l'information des vie & moeurs des Evesques nommez.
Des reparations des Eglises ordonnées par les Bulles aux Evesques.
Du droit de visite qu'ont les Evesques aux Eglises des Reguliers.
Traité de l'approbation des Reguliers pour confesser.
Du droit des Coadiuteurs.

LXXIV. Lubet heic in fine huius libri aliquantisper excurrere per laudes & memoriam magni viri, inita nimirum pulcherrima comparatione inter illum & Agricolam Taciti socerum. Vterque enim gradatim ad summos honores pervenit, quibus in republica quisque sua functus est. Agricola Britanniam provinciam tenuit ultra septem annos; Marca vero Cataloniam tantumdem temporis administravit. Ambo illustri genere nati, speciosas opes habuere, non tamen nimias. Neuter fortunas suas auxit ex pecunia publica, neque ex bonis provincialium. Prudentia in utroque par, & humanitas prope singularis. Vis enim tibi compendio describam illustrissimum Archiepiscopum? Audi Tacitum de Agricola loquentem: *Quod si habitum quoque eius posteri noscere velint, decentior quam sublimior fuit; nihil metus in vultu: gratia oris supererat. Bonum virum facile crederes, magnum libenter.* Nihil dicas interesse inter eos; nisi quod Marca felicior Agricola, bonos Principes nactus est, longioremque ac tranquilliorem vitam vixit.

LXXV.

LXXV. Rursum operae pretium puto heic describere versus aliquot Terentii, quod eos huic meo instituto mirifice convenire arbitrer; malimque elegantissimi poetae verbis uti, quam meis, ut animi mei sensa exprimam.

Sic vita erat, facile omnes perferre ac pati
Cum quibus erat cumque una; his se dedere,
Eorum obsequi studiis, adversus nemini,
Nunquam praeponens se illis,

Magnam esse facilitatem eius & comitatem omnis ordinis homines ultro confitebantur ac praedicabant; quae tanta fuit, ut vel humillimae sortis homines facile admitteret, comiterque exciperet, quoties eius ope indigebant, neminem contemnens, & in neminem contumeliosus. Attamen eius facilitas non sine gravitate erat, neque comitas sine severitate; adeo, ut quum viri auctoritate gravis honorem nusquam corrumpi per familiaritatem fineret, difficile intellectu esset, utrum eum amici magis vererentur, an amarent. Nam, quod est rarissimum, (recurrit enim Agricola) nec facilitas illi auctoritatem, nec severitas amorem deminuit. Viros vero litteratos ac studiis doctrinisque deditos non referrem in familiaritatem eius admissos, quum id satis superque notum sit, nisi me ita agere moneret versus ille Terentianus: *Nunquam praeponens se illis*. Etenim quamvis litteratos, qui ad eum frequenter tamquam ad omnis eruditionis parentem ac magistrum veniebant, eruditione superaret, nunquam tamen se supra illos extollebat; adeo, ut si cui modestia eius nota non fuisset, quaesiturus famam fuerit; atque in hunc modum eruditionis gloriam, ut de Nepotiano ait Hieronymus, declinando, eruditissimus habebatur. Nempe moderabatur eruditioni suae, ne cui se praeponere videretur. Nam vincere, velut Agricola, inglorium arbitrabatur. Nemini adversus fuit, nisi malis; nec inimicitias cum aliquo exercuit, nisi coactus, ac semper remisit; quamquam & magnae interdum caussae erant, ob quas suscipere inimicitias cogeretur, nisi erectum & sublime ingenium cohibendos existimasset motus iracundiae. Christianum in primis ac religiosum pectus habuit, offensionum immemor, & moris maiorum summus imitator. Quippe sedem Apostolicam summo semper studio prosecutus est; eiusque dignitatem & iura saepissime vindicavit adversus eos, qui coërcendam clamitant intra certos limites Romani Pontificis auctoritatem, quamvis persaepe non intelligant, quid veneranda antiquitas praeceperit custodiri. Neque tamen temperamenti egebat; nec, ut plerique solent, deformi obsequio excessit limites veri; constans in primis adversus vim externam, quoties aliqua tentabantur contra priscum morem, aut contra iura Regum Christianissimorum. Erat enim ille unus ex omnibus maxime aptus ad fovendam Concordiam Sacerdotii & Im-

Imperii, quum pari auctoritate & gratia apud summos Pontifices & Reges Francorum viguerit, dum utrorumque iura, quod est difficillimum, fortiter ubique propugnaret, absque alterutrius iniuria aut offensione.

LXXVI. Postquam defuncti sumus narratione vitae illustrissimi Archiepiscopi, quum iam ad finem operis perventum sit, operae pretium est, heic referre, quantus sanctissimi D. N. Clementis Papae IX. dolor fuerit audita morte eius; ut in eo desinat hic liber, a quo incepit. Is ergo, tum Cardinalis Rospigliosius, ita scripsit ad clarissimum virum Samuelem Sorberium die XXXI. Iulii anni MDCLXII.

Perillustris Domine, Quanto moerore me affecerit luctuosus obitus illustrissimi & sapientissimi Praesulis Petri de Marca, vel ex propria animi aegritudine colligere dominatio tua abunde potest. Neque enim te latet, qualiter singulari ipsius humanitati me profitebar obstrictum, quantumque insignibus eiusdem meritis tribuebam: quo sublato, plurimam in Christiana republica factam esse iacturam intelligunt & dolent omnes. Vitae tamen innocentia & assiduum religionis studium quum illi aditum ad caelorum praemia patefecisse non dubie existimentur, nostras etiam lacrymas abstergere & dolorem temperare possunt, sperata tanti viri felicitate. Haud mediocre etiam exhibebunt mihi solatium occasiones omnes, quibus paratissimam erga dominationem tuam voluntatem aliqua ratione declarandi, quemadmodum impense cupio, opportunitas praebeatur, cui prosperos rerum omnium eventus a Deo enixe precor. Romae XXXI. Iulii MDCLXII.

Studiosissimus dominationis tuae
I. Cardinalis ROSPIGLIOSIUS.

LXXVII. Eant nunc, qui famam illustrissimi viri dehonestare conati sunt maledicentissimis satyris suis. Pudeat illos suae temeritatis post tantum tamque illustre maximi Pontificis testimonium de Marca. Nam praeterea quaecumque ira & odio adversus eum vel dicta vel scripta sunt, ea omnia intercident, nihilque horum veniet ad posteritatem. Sola rerum praeclare ab eo dictarum, scriptarum, factarum memoria aeterna erit. Et sicut pia posteritas, quae suam cuique gloriam sine adulatione & invidia rependit, eos laudabit, qui Marcam vel honoribus vel laudibus prosecuti fuerint; sic in eos vehementer insurget, qui & viventis virtutes allatrare soliti erant, & in mortuum dein insultarunt. Mihi quoque aliquando defuncto gratias, ut spero, agent posteri, quod magni viri vitam moresque descripserim, & quod operum eius editionem procuraverim. Existimo autem etiam laudem suam apud posteros habituram constantissimam fidem & reverentiam meam erga memoriam eius.

Lutetiae Parisiorum anno MDCCIV.
ARMAN.

ARMANDO-IOANNI
EMINENTISSIMO
CARDINALI,
DVCI DE RICHELIEV,
FRANCIAE PARI.

EM arduam aggredior, Eminentissime Cardinalis, Sacerdotii & Imperii Concordiam; quae ab aliquot saeculis adeo vexata est partium studiis, ut excitatae ob violatos iurisdictionis ecclesiasticae & regiae terminos controversiae in aperta quandoque bella eruperint, quae funestissimis dissidiis Ecclesiae corpus lacerarunt. Civilius quidem agitur hodie; ita tamen, ut frequentes & paene quotidianae in actu rerum positis occurrant contentiones, quae secundum varias caussarum figuras, ob dignitatem laesam, vel imminutam auctoritatem, accenduntur, & Christianae Reipublicae Principes inter se committunt. Enimvero, quoniam non natura, sed hominum vitio factum, ut ambae illae potestates, quae amico foedere coniungi debuerant, in dedecus Christiani nominis aliquando divellantur ab invicem, utriusque dignitatis in te uno facta consensio certissimum est argumentum, posse Eminentiae tuae opera atque industria res ita componi, ut, quae dissidere videntur, in eam concordiam mutuo conspirent, quae a divino numine utriusque potestatis auctore decreta est. Dignum sane facinus summa illa virtute tua, qua id assecutus es, ut orbis Christiani fata temperes ea auctoritate, quam pietati erga se tuae Princeps gloriosissimus contulit. In ceteris quidem administrationis tuae momentis omnia supra fidem & fere ad miraculum patrata sunt; seu quis provincias regni pacatas atque compositas, perduelles domitos, sanctitatem altaribus restitutam inspiciat, quam profana factiosorum scelera polluerant; seu quis recreatos socios atque foederatos, prostratos hostes potentissimos, & ad implorandam pacem propemodum adactos contempletur. Quare in hac, quam arduam dixi, Sacerdotii & Imperii Concordia omnia supra votum cessura te auspice & auctore probi omnes sibi pollicentur, vel eo praecipue nomine, quod ardua sint & fere conclamata. Ceterorum mortalium circumscripta virtus rerum mole subsidit, difficultatibus frangitur; sed divinae menti tuae, quam merito prudentiae & fortitudinis veluti familiarem genium appellare licet, concessum est

inex-

inexspectata perficere, ut saeculum nostrum & posteros immortalibus beneficiis cumules. Tibi namque Deus optimus maximus, ut daret aliquod potentiae suae & bonitatis specimen, adimplenda reservavit, quae denegavit ceteris, ut nos imbecillitatis humanae admoneret. Ego quidem, Eminentissime Cardinalis, utriusque potestatis consensionem, quam in ipsis rerum argumentis violatam aliquando perspiciebam, studiose optavi, efflagitavi. Et quia hoc tuae Eminentiae propositum esse intellexi, ut ratio quaedam iniretur ad conciliandam alendamque Sacerdotii & Imperii societatem, aliquot dissertationibus elucubratis in eam operam incubui. Ingens profecto ad placendum eruditis quibusque & piis hominibus illecebra, quod illae optatam a te concordiam attingunt. Sed operis dignitas ingenii mei tenuitate atque penuria eruditionis deteritur. Hoc quidem censurae obnoxium, quam non exoro. Eam tantisper sustineri peto, donec Eminentiae tuae iudicio hae qualescumque exercitationes vel stent vel cadant. Periclitarentur sane apud eruditissimum pectus tuum, nisi humanitatis esset aeque ac totius divini humanique iuris sacrarium. Illam itaque comitatem, qua unumquemque in summo illo dignitatis fastigio demereris, enixe obtestor, ut hunc quoque conatum meum blande excipias, vel ex eo capite, quod tuo instituto aliqua ex parte obsequitur. Satis huic operi decoris accedet, si patiaris sub augusti nominis tui auspicio his dissertationibus publicari consilia tua de concordia potestatum fovenda: quarum altera purpurae suae te fecit participem, altera suae administrationis summam in te deposuit. Mihi vero ad optatae felicitatis incrementum nihil deerit, si hoc quoque beneficium a te impetravero, ut mihi devotissimo tui cultori liceat, exemplo veterum, qui Principes viros imaginibus ex decreto collatis ornabant, hoc monumentum, velut propositi tui quamdam imaginem, Eminentiae tuae ponere.

P. DE MARCA.

ILLV-

ILLVSTRISSIMI VIRI

PETRI DE MARCA

ADMONITIO AD LECTOREM,

Quae & PRIMA PRAEFATIO dici poteſt.

EDITA ANNO MDCXLI.

Vmma divini Numinis benignitate duobus maximis praeſidiis inſtructa eſt humani generis ſocietas ad felicitatem conſequendam, Sacerdotio, & Imperio: quorum alterum divinis miniſteriis ſe impendit, alterum componit reipublicae ſtatum, & humanae vitae tranquillitatem procurat; ita, ut ex utriuſque concordia, Chriſtiana Reſpublica cumulatiſſimis incrementis augeatur (1). Vtraque poteſtatum ſuis limitibus eſt circumſcripta, & in diſtitis omnino negotiis exercetur; quum illa ſpiritualibus addicatur, haec publicis occupata ſit; ſed, ita ferente rerum conſtitutione, adeo vicinae ſunt ambae, ut difficile ſit, etiam prudentiſſimo cuique, fines controverſos dirimere. Certae quidem regulae in genere aſſignari poſſunt, quibus invicem diſterminentur; ſed multa accidunt in ſpecie propoſita, quae peritiſſimos arbitros fallant, vetentque, ne fines, ut par eſt, inter eas poteſtates regere poſſint. Quae locum habent non in controverſiis fidei, quae longo intervallo remotae ſunt a cognitione Principum; nec in rerum publicarum adminiſtrationibus, quae alienae ſunt a cura paſcendi gregis; ſed in quamplurimis diſciplinae capitibus, quae perſonas aut res ipſas reſpiciunt, atque adeo ab utraque poteſtate valde probabili utrinque ratione vindicari poſſunt. Itaque inſtituti mei non eſt, his diſſertationibus Sacerdotii & Imperii iura metiri, & fines dirimere, vel adiudicationibus portionem cuique ſuam aſſignare. Huic enim diſputationi, quae dominii quaeſtionem attingit, quaeque divini & humani iuris callentiſſimum tractatorem exſpectat, fateor me omnino viribus imparem. Nec fortaſſe exercitatiſſimo Theologiae & iuris anteceſſori res iſta feliciter cederet; quippe verendum eſſet, ne quum ex unius

(1) Novella Iuſt. 6. Ἱερωσυνη τε και Βασιλεια συμφωνια τις ἀγαθη παν εἰ τι χρηστον τῳ ἀνθρωπινῳ χαριζομενη γενει. Greg. VII. l. 1. ep. 19. ann. 1073. *Status imperii glorioſius regitur, & ſanctae Eccleſiae vigor ſolidatur, quum Sacerdotium & Imperium in unitate Concordiae coniunguntur.*

ſcientiae regulis poteſtatis huius fines metiretur, inconſulto alteram laederet. Quod ipſo rerum experimento quotidie diſcimus & dolemus, quum factionibus potius furentis circi, quam modeſtis academiae exercitationibus, diſtractos videamus ab invicem magiſtrorum animos, qui vel eccleſiaſticae auctoritati, vel regiae, prout impetus tulerit, ſe praecipites addicunt. Sane ſi verum profiteri liceat, eorum contentionibus prope effectum eſt, ut ſinceram cognitionem iſtiuſmodi negotiorum amiſerimus, & a concordia & ſocietate illa paene exciderimus, ad quam fovendam iuſſu divini Numinis adſtringimur. Diſcedendum eſt igitur a diſputationibus & diſſidiis opinionum, ſi quis conſenſionem ambarum poteſtatum retinere aut reſarcire velit.

II. Relicta diſcuſſione iuris, tutior eſt plane facti inquiſitio, quae fines veterum poſſeſſorum demonſtrare poſſit: cuius cognitionem aſſequemur, ſi antiqua monumenta revolventes, quid utriuſque poteſtatis Principes in re controverſa aliquando egerint, accurate expendamus. Attamen diſſimulandum non eſt, viam iſtam publicam multis inſidiis & veluti latronum praetenturis expoſitam eſſe: quia ſcilicet in expanſa illa ſaeculorum ſerie varia occurrunt exempla hinc & inde uſurpatae iuriſdictionis, quae ancipitem animum ad deſperationem inveniendae veritatis adigant. Sed generoſa mens his difficultatibus terreri non debet, quin ſaltem *pro modulo ſuo* ad tam grande bonum pervenire conetur. Enimvero plerique eruditiſſimi viri in hac diſcuſſione induſtriam ſuam collocare recuſant, calumniae metu; quae infeſtiſſima ſemper iis fuit, qui hanc operam ingreſſi ſunt, pietatis erga Eccleſiam aut Reges laeſae crimine impoſito, & aliquando fatis adeo iniquis, ut ab utraque parte deſerti vel etiam repudiati ſint. Semper tamen prae me tuli non ita deſtitutas eſſe res humanas, quin modus quidam non omnino Principibus ingratus ſuperſit de utriuſque poteſtatis concordia diſſerendi, qui verſatur in iiſdem rationibus, quas ipſi ſequuntur ad mutuam ſocietatem inter ſe conſervandam. Quotidie incidunt de uſurpatione iuriſdictionis controverſiae, quae prudentia quadam ita temperantur, ut in bellum apertum non erumpant. Quid vetat eadem veſtigia premere ſcribendo, quae Principes agendo? Pacem autem & conſenſionem retinent illi, mollitis, non exaſperatis rerum emergentium articulis. Quemadmodum in placitis Stoicorum multa remittebant tetricae illius doctrinae magiſtri ὑποθετικῶς, ut ſe ſe reliquorum hominum opinionibus accommodarent; ita Chriſtianae politiae antiſtites οἰκονομικῶς a ſummo iure recedebant, ut concordiae litarent. Videbant enim, ſi pertinaci ſtudio Sacerdotium vel Imperium iura ſua intemerata retinere niteretur, eam eſſe negotii conditionem, quae funeſto diſſidio Pontifices & Reges a ſocietate avulſos infauſtis digladiationibus inter ſe collideret. Attamen, quum remiſſio illa, niſi certis limitibus concludatur, in abiectionis vitium

deſci-

desciscat, necessariae sunt regulae quaedam, intra quas prudentia, quae omnino in his negotiis adhiberi debet, se contineat. Porro regulae illae in eorum axiomatum cognitione constitutae sunt, quae communi utriusque Reipublicae suffragio sunt recepta, vel quae frequentioribus theologorum & iurisconsultorum sententiis comprobantur. Deinde sincere separanda sunt a certis & receptis sententiis ea, quae in controversiam adducuntur inter partes. Quum autem quaestiones istae non in theoria tantum & in mera veri indagatione versentur, sed praecipue in actu rerum se quotidie exerant, non adeo solliciti esse debemus de subtili argumentorum collectione, quam solerter expendere gesta Pontificum & Regum, quorum pietas commendatur; ut perspiciatur, quid in huiusmodi contentionibus secuti fuerint, iura sua retinendo vel remittendo, quidve Sacerdotium & Imperium inter se dimicantia aliquando commiserit. Non me latet, eamdem controversiam diversis saeculis varie temperatam pro moribus Principum & utilitatibus Reipublicae, idemque ius varie disceptatum, toleratis uno saeculo, quae altero damnata sunt iterumque reposita. Vnde colligere licet, disceptationes istas non omnino iuxta exquisiti iuris rationes componi solitas, sed ex aequo & bono, unitatis & concordiae alendae studio, ex utraque parte quamplurima remissa fuisse. Quare ea mente in explorandis veterum exemplis versabimur, ut inde non inferamus iuris, quod alterutri potestatum competit certissimam probationem, sed indulgentiae & remissionis usum in simili specie.

III. Infinitum esset omnia persequi, quae vigente imperio in orbe Christiano acciderunt, vel in singulorum Regum Christianorum provinciis. Itaque dissertationes istas imperii Gallici finibus conclusi, eo consilio, ut inquirerem in eam rationem, quam maiores nostri amplexi sunt, ut Sacerdotii & Imperii pacem inviolatam servarent, eamque cum illa compararem, cuius est usus in foro quotidianus. Quas exercitationes ita institui, ut in quaestione veteri *nove* omnia potius, quam *nova* concinnarem. Etsi enim plerique nostrum has controversias attigerint, res ipsas potius breviter significasse, quam ex professo tractasse dici possunt; ea ingenii indulgentia usi, ut omnia in unum fascem congesserint, aut digressionibus ab instituto alienis propositum non impleverint, vel si qui felicius versati sint in hoc negotio, solam fori trituram amplectentes, historiae ecclesiasticae & canonum antiquorum cognitionem neglexerint. Quam supellectilem ad exornandas dissertationes istas adhibendam & veteris memoriae tempora mihi repetenda esse putavi, quae novis observationibus subinde in hoc opere illustrantur. Sed lectorem monitum velim, ne litem meam me fecisse existimet, si qua illi inter legendum Pontificum vel Principum acta parum accepta fuerint, quum alie-

alienum factum ipse praestare non debeam, neque eius mentionem faciam ad constituenda iura alterutrius potestatis, ut ante dixi, sed ad muniendos veterum exemplis mores, qui hodie vigent cum summa Sacerdotii & Imperii concordia. Eam toto isthoc opere fovere conabor, resignatis huius disciplinae arcanis; quum sinceritas huius consensionis omnem simulationem aversetur, teste Gregorio septimo (2). In quam rem praecipue incumbendum est, quod ut idem auctor loquitur, *sicut duobus oculis humanum corpus temporali lumine regitur, ita his duabus dignitatibus in pura religione concordantibus, corpus Ecclesiae spirituali lumine regi & illuminari probatur*. Institui itaque omnia iurisdictionis ecclesiasticae & regiae capita explicare, quae in confinio utriusque potestatis posita sunt. Quo in opere eum ordinem tenebo, ut uniuscuiusque controversiae originem & progressum, & varias iuris factique mutationes aperiam, easque componam cum moribus, quibus hodie utimur, quasque vulgo *Libertates Ecclesiae Gallicanae* appellamus. Consuetudinis forensis probatio non aliunde melius instrui potest, quam ex actis publicis, quae in collectionem suam summa fide & diligentia retulit auctor (3) syntagmatis, quod *Libertatum Ecclesiae Gallicanae* nomine inscribitur. Eas libertates quum anonymus quidam scriptor libello famoso laesisset, harum dissertationum edendarum occasionem praebuit, ut monui capite primo libri primi. Vbi quantopere proficiat accurata harum controversiarum cognitio, adductis, quae ex istiusmodi contentionibus in Oriente & Occidente olim emerserunt exemplis, abunde ostendi.

IV. Porro quam his dissertationibus elucubrandis operam navavi, non omnino male mihi collocasse videbor, si saltem illud obtinuero, ut magistratus, quibus legum publicarum exsecutio concredita est, lineas a maioribus praescriptas non egrediantur: nec putent ex praeiudiciis rerum iudicatarum ex ambiguo, ut fit plerumque, iure regulas novae disciplinae ecclesiasticae constituendas, sed potius ex receptis & veris maiorum regulis iudicia componenda. Alioqui nisi limes aliquis in hoc controversiarum genere defigatur, non leve iurisdictioni ecclesiasticae periculum immineret; quod aliter averti non poterit, quam si tyronum, qui ad gerendos magistratus erudiuntur in scholis, fervida ingenia praeceptis quibusdam mature sufflaminentur. In eam rem dissertationes istae forsan usui esse poterunt; quae saltem id assequentur, ut novo vulnere, si quod antea illatum est, Ecclesiae iurisdictio externa non petatur, & ut regii magistratus auctoritate sibi delegata cum summo sedis Apostolicae cultu

(2) Greg. VII. lib. 1. ep. 19. *Concordiam istam sacerdotii & imperii nihil fictum, nihil nisi purum decet habere.*
(3) P. Puteanus.

cultu & reverentia in litibus iudicandis & regni iuribus custodiendis utantur.

V. Exposito consilio meo, superest, ut breviter totius operis delineationem proponam. De Libertatibus Ecclesiae Gallicanae disserturo tria mihi praestanda videntur. Fundamenta, quibus earum moles innititur indagare; tum in quibus libertates illae versentur constituere; deinde per singulos libertatum articulos ita decurrere, ut hodierno fori usu Concordia Sacerdotii & Imperii procurari demonstretur. Pars ista, quae singula capita rimatur, operis utramque fere paginam faciet; quum tamen duae aliae praetermittendae non fuerint, ne rudes & imparati ad propositam materiam accederemus. Duo Libertatum fundamenta constituo. Primum versatur in suprema Romani Pontificis per Gallias auctoritate. Secundum in supremo Christianissimi Regis imperio. Ac primum quidem exsequitur liber primus, quo necessitas communionis cum Apostolica sede asseritur, tum ex eo quod Romanus Pontifex sit caput universalis Ecclesiae, tum ex eo, quod specialiter constitutus sit Occidentis Patriarcha. De hoc patriarchatu Occidentis copiose disputatur, canonis Nicaeni sexti explicatio nova proponitur, & Rufini vexatissimus locus *De Ecclesiis suburbicariis* nova interpretatione illustratur. Auctoritas Romanae sedis per Occidentem, ipsasque Gallias expenditur; quae illi integra vindicatur, tum in legibus ferendis ad repellendas novitates, sanciendamque disciplinam, tum in iudiciis sine provocatione reddendis; ad cuius auctoritatis illustrationem nova per relationes & consultationes ratio aperitur. Deinde docetur immunem esse Romanum Pontificem ab inferiorum iudicio. Eam sedis Apostolicae dignitatem Gallos suis officiis semper excoluisse, adeo, ut tuitio Romanae Ecclesiae hereditario iure in Reges Francorum transmissa sit; quam prae ceteris Regibus gloriosissimus Princeps Ludovicus XIII. praestitit, opera & consilio Eminentissimi Cardinalis Ducis Richelii. Quae omnia comprehensa sunt libro primo.

VI. Secundus liber secundum Ecclesiae Gallicanae fundamentum explicat, nempe supremum Regis imperium. Ac primo quidem constituta Ecclesiae Gallicanae significatione, quae ecclesiasticam & civilem potestatem complectitur, de discrimine utriusque potestatis disputatur ex mente veterum. Deinde suprema Regis Christianissimi auctoritas *in temporalibus* asseritur variis testimoniis Romanorum Pontificum; quae illustrantur. Inquiritur etiam, ob quam rationem Rex Francorum *Imperator in regno* appellatus fuerit. Tum disputatur, an Principibus liceat res Ecclesiasticas attingere. Qua in quaestione discrimen Regum Iudaeae & nostrorum accuratissime demonstratur. Deinde controversia divisionibus aliquot solvitur, quae Reges vetant, ne fidei negotia, Sacramenta, ritus, & disciplinam cleri, immo & Episco-

Episcopatuum institutionem suis legibus constituant; quae omnia ab auctoritate Ecclesiastica pendent, ubi etiam ostenditur, quem modum servaverit olim Ecclesia, si Principes hac in parte peccarent. Attamen tuitio canonum & decretorum Apostolicae sedis Principibus iure divino & specialiter Regibus Francorum concredita est, ut eorum exsecutionem legibus suis muniant; quod probatur aliquot exemplis, quae disputationem uberrimam de Chorepiscopis extorserunt. Docetur autem eas leges Ecclesiasticas praesidio regio muniri, quae promulgatae in Gallia & receptae sint. De quo disputatur copiose.

VII. Tertio libro, quid sit Libertas Ecclesiae Gallicanae, eiusque differentia cum privilegio, inquiritur. Tum libertas illa constituitur in usu canonum & decretorum, tam veterum quam mediae aetatis & recentiorum; ubi de variis collectionibus canonum differitur. Deinde refellitur opinio viri eruditi, qui libertatem in sola veterum canonum usurpatione constituebat, & in ea sententia, quae summum Pontificem Concilio generali subiicit. Romanam sedem perpetuum canonum suorumque decretorum consuetudinumque receptarum robur polliceri; quod idem est, ac Libertates Gallicanas inviolatas spondere. Quatenus canonibus & decretis derogari soleret olim, & posterioribus saeculis, tractatur accurate; doceturque eximia fuisse in eo genere auctoritatis Romanae sedis potestas. Quae vires dispensationum, & quis earum modus hodie in Gallia; ubi de scandalo, quod novitates sequitur. Tum de iure antiquo & recentiori privilegiorum a sede Apostolica indultorum una cum regio consensu.

VIII. Deinceps aggredienda est explicatio singulorum capitum, in quibus Libertates Ecclesiae Gallicanae versantur. Ac primo quidem de appellationibus, quae vulgo *ab abusu* dicuntur, differitur libro quarto. Quae tractatio ceteras antecedere debet; quia tuitio regia otiosa esset, & reliqui libertatum articuli facile labefactarentur, nisi connecterentur hoc uno vinculo. Harum appellationum formula quidem novitia est; sed res ipsa, id est, tuitionis regiae imploratio, quum disciplina Ecclesiae infringitur, una cum imperio Christiano coaluit; quo praesidio usi sunt Pontifices Romani, & ipsa Concilia oecumenica; quum praecipue id Principibus incumbat, ut canones sua etiam auctoritate confirmatos & legibus publicis adscriptos se invitis contra utilitatem publicam conculcari non patiantur. Quem modum tenuerint Galli nostri in secunda & tertia Regum dynastia, quum sedis Apostolicae decretis contra canones receptos vel contra regni iura premerentur, vel quum ab Episcopis similia tentarentur in utroque illo casu, relatis controversiarum argumentis, docetur. Et tandem appellationis hodiernae usus cum superioribus componitur, & in quibus articulis locum obtineat, ostenditur. His quatuor libris absolvitur tomus primus.

IX. To-

IX. *Tomo secundo*, de Legatis Romani Pontificis ad Regem missis tractatur. Huius tractationis occasione variae Legatorum species & munera explicantur, eorum praecipue, qui ad synodos oecumenicas missi vices Romani Pontificis gerebant. Vbi de sedis Apostolicae dignitate & auctoritate in illis Conciliis ex mente veterum adversus Novatores huius saeculi disputatur. Deinde agitur de Apocrisiariis ad Principes missis, & de Vicariis Romanae sedis per varias Dioeceses, & de Pallio, quo Vicarii illi ornabantur. Gradu postea facto ad mediae aetatis usum, quibus mandatis instructi Legati ad synodos provinciales accederent, discutitur. Eorum frequentia, & tandem desuetudo. De facultatum examine in curia, antequam munere suo fungantur. Tum de annatis dissertatio instituitur; ubi de earum origine, & de controversiis, quae ex ea occasione Ecclesiam vexarunt. Disputatur, an maiores nostri recte earum exactionem in simoniae censum retulerint. Et tandem concluditur, eas a simoniae labe abesse; verum in Gallia non praestari ratione debiti, sed titulo subsidii, cuius modus immutari non possit invitis Regibus nostris & Ecclesia Gallicana.

X. Altero libro agetur de conciliis provincialibus & generalibus totius Dioeceseos Gallicanae, quae vulgo *Nationalia* vocantur. Inquiretur diligenter in provincias huius Dioeceseos, earumque iura investigabuntur. Deinde disputabitur de Regum & synodorum auctoritate, quam in constituenda disciplina exercebant.

XI. Tum *De iudiciis canonicis Episcoporum*. In qua dissertatione explicatur, quis ordo servatus fuerit a primis Ecclesiae temporibus usque ad Concordati publicam pactionem in deponendis Episcopis, non solum in Gallia, sed etiam per universas Orientis & Occidentis provincias. Vbi nova ratione genuinus sensus Concilii Sardicensis & Africani, & controversiarum Athanasii, Chrysostomi, Flaviani, Theodoreti, Acacii, aperte constituitur adversus novatores & detortas aliorum interpretationes.

XII. Hanc excipiet altera dissertatio *De iudiciis clericorum*. Quid Episcopis antiqui canones, medii, & recentiores tribuerint; quid Principes sibi reservaverint, variis temporibus, nunc remissiores, nunc retinentiores. Heic agitur *De delictis communibus & privilegiatis*. Hanc partem exsecutus est (4) vir eruditus; sed in Iustiniano haesit, mille annorum serie praetermissa, quae tamen variis hac de re concertationibus famosa exstitit.

XIII. *Iudicia canonica in laicos* persequar exercitatione speciali; quae in crimina illa inquiret, quae censurae canonicae subderentur olim; quis ordo iudiciorum; quae deinde accessio medio iure facta fue-

(4) Benignus Milletot Divionensis.

rit ; ubi de veterum excommunicatione & de ritibus poenitentiae multa dicentur ad illustrandam canonum vetustatem, quorum cognitio desuetudine ipsa vere obliterata est. De immutatione, quae in toto illo genere inducta est, unde originem habuerit ; & quo iure utamur hodie in his articulis.

XIV. *Privilegia Capitulis & monasteriis concessa* frequentissimas contentiones in Ecclesia excitarunt ; quae flagrabant initio, quando Episcopi iure suo deiiciebantur ; sed usu ipso familiaria reddita quum essent, multitudine exemtorum & novitate animos Episcoporum accenderunt. Quae composita in speciem, recrudescere incipient, nisi remediis opportunis prospiciatur. De quibus agitur diatriba unica.

XV. Concludam tomum secundum dissertatione *De matrimoniis*: Vbi expendetur, quid Ecclesia, quid Principes in hanc usque aetatem in hoc negotio egerint ; quod ita temperabitur, ut nulli relinquatur offensionis occasio.

XVI. *Tomus tertius* differit *De bonis ecclesiasticis*. Vbi de oblationibus & agris, eorumque bonorum proprietate & usu vel usufructu, quatenus iurisdictionis regiae illa subiaceant, & poenis ecclesiasticis muniantur. De tributorum pensitationibus & immunitate. Tum invasio bonorum ecclesiasticorum a Carolo Martello & ceteris Principibus facta discutietur, una cum sententiis latis adversus invasores. Hoc in loco latus se aperit campus agendi de decimis, id est, de earum origine, distributione inter Episcopum & clerum, & de laicorum possessione. Deinde agitur de immobilium acquisitione sine venia Principis, vel cum eius gratia, quae apud nos *Amortisatio* dicitur. De feudis Ecclesiae concessis sub conditione fidei & obsequii. Quae sit apud nos *regalium* origo, nova ratione inquiritur. Tum de advocatione & defensione Comitum, quae olim in plerisque provinciis viguit, differitur. Accedit disputatio de contributionibus, quae Regi a clero penduntur, & cuius decreto alienatio bonorum ecclesiasticorum fieri debeat. Has dissertationes claudunt excerpta quaedam selecta de beneficiorum origine, deque hodierno illorum statu.

XVII. Sed quia disceptatio antiquitatis canonicae, a foro remota, tirones ab ea indaganda deterret, adiungitur *Epitome practica* controversiarum, quibus tribunalia publica quotidie fervent, cum rebus iudicatis ; quae aut iure veteri aut medio vel novo niti docentur, ut pax & concordia Sacerdotii & Imperii semper retineatur.

XVIII. Promissa harum dissertationum in tres tomos distributarum editione, non me latet, quibus me nominibus obstringam, ob quae locupletior aliquis vadimonium desereret. Sed mecum civili more acturos omnes existimo, qui conatum in magnis rebus laudandum norunt, & neminem ex liberalitate conveniendum, vel saltem ab eo non exigendum, nisi in quantum facere potest. Si quis vero morosus obtorto

obtorto collo me in ius vocandum putet, atque mecum ſtricto iure velut ex ſtipulatu agendum, illa mihi ſaltem exceptio ſupererit, verborum obligatione neminem teneri, niſi iuxta verborum conceptionem. Atqui iam initio monui, quemque *pro modulo ſuo* tantum ad negotii huius diſcuſſionem invitari; adeoque illud, quantulumcumque ſit, quod pro viribus meis in hanc rem contulero, me ſponſione pleniſſime liberabit. Satis ſit intendiſſe digitum ad fontes & nova methodo rebus alioquin obſcuris lucem aliquam intuliſſe; ne ceteris induſtriae ſuae in eodem campo probandae occaſionem praeripuiſſe videar. Interim vero, quae in huius generis lucubrationibus contingere ſolent, allucinationes & παροράματα ab aequis lectoribus mihi condonari poſtulo. Et ſupplex utriuſque Reipublicae Principes obteſtor, ne quid a me ſcriptum eo animo interpretentur, ac ſi alterum alterius iniuria augere vellem, vel de mutuis amborum iuribus tranſigere. Nihil in definitionibus arbitrio meo affero, ſed narro. Nihil novi in regulis conſtituo; ſed ne quid invitis partibus innovetur moneo, ut ſit perpetua Sacerdotii & Imperii concordia.

SECVNDA PRAEFATIO

ILLVSTRISSIMI VIRI

PETRI DE MARCA

EDITA ANNO MDCXLI.

FFECTVM erat, & omni ex parte typis excusum opus istud, quum eruditissimi Theologiae magistri illius recensendi laborem in se susceperunt, veriti scilicet, ne quid mihi vel incogitanti excideret alienum a Theologiae regulis, quod propositae a me concordiae aliquo pacto officere posset. Ingenti sane beneficio me ipsum atque lectores aequissimos affecerunt, quo retractatis diligentissime his nostris dissertationibus capita quaedam adnotarunt, quae illis visa sunt indigere uberiori interpretatione. Quare, ut eorum consiliis morem geram, non expungam sententiam meam, sed explicabo; eadem facilitate deleturus, si quid incautius huic chartae illitum monuissent; qua interpretationem aggredior, quam illi utilem fore censuerunt.

I. Ac primo quidem existimant, plerisque visum iri mollius, quam par sit, a me perstringi tomos libertatum Ecclesiae Gallicanae, decreto sacri Consistorii & sententiis Episcoporum praedamnatos, quum lib. I. cap. I. §. II. his verbis utor: *cruda quaedam & minus decocta verba scriptoribus illis exciderant*. Sed si quis numerum integrum perlegat, deprehendet sententias tomo primo contentas separari a scriptorum persona, qui eas protulerunt. Ac illas quidem disertissime *impias sententias & profanas vocum novitates* esse scripsi. Quod autem attinet ad auctorum nomina, eorum memoriae parcendum censui; & ne quis suspicionem haereseos illis iniiceret, incautius locutos dixi, & studio erga Principem elatos, in verba quaedam *cruda & minus decocta* erupisse. Ergo sententiae quidem impiae, quas eodem numero descripsi: sed mens scriptorum pura ab haeresi, etsi aestu quodam immoderato abrepta desciverit ab officio.

II. Notant a me scriptum lib. II. cap. III. §. VII. *in criminibus saecularibus potestatem ecclesiasticam monita tantum & consilia adhibere posse, non autem laicos peccantes coërcere poenis*. Hoc quidem a me scriptum: sed ut Ioannis Parisiensis sensum verbis meis exprimerem, loco eius laudato. Instituitur ibi quaestio, an ratione peccati Ecclesia saecularium negotiorum cognitionem publicam ad se trahere possit. Refero veterum Parisiensium theologorum opinionem, quae in

in forum inducta est; nempe solam fori interioris in poenitentiae Sacramento auctoritatem ad poenas canonicas & satisfactiones indicendas reservatam Ecclesiae; quae censuris crimina saecularia, ut caedes, & latrocinia a laicis patrata coërcere non possit, sed monitis tantum homines a criminibus avertere. Ceterum quid ipse in hac disputatione sentiam, tom. II. in exercitatione *De iudiciis canonicis in laicos* me dicturum spopondi; & in antecessum observavi, in manifestis sceleribus olim locum fuisse censuris, quarum usus deinde ab aliquot saeculis paene abolevit, conniventibus Episcopis; exceptis certis quibusdam casibus, quos in illa dissertatione exsequemur.

III. Timendum aiunt, ne videatur suspiciosis hominibus sequi, ex eo, quod Regibus Iudaeorum ceremonias sacraque constituendi auctoritatem ratione unctionis vindico, me ius aliquod eximium ea in parte Regibus nostris tribuere velle ex privilegio regiae unctionis. Sed meo quidem iudicio nullus superest coniecturae locus, ubi conceptis & apertis verbis Reges omnes Christianos ab eorum iurium communione submoveo. Etenim c. IV. & V. lib. II. comparationem Regum Christianae Reip. cum Regibus Iudaicis a pragmaticis nostris institutam, quo veterum illorum Regum iura in nostros transcribant, accurate expendo, ut constet unicuique, aliam esse Christianorum Regum caussam, quibus integrum non est res Ecclesiasticas tractare. Itaque statum regni Iudaici iuxta mentem Maimonidis describo, tributa Regi belli gerendi & iudiciorum aliquot extraordinariorum potestate, & assignato summo Pontifici sacrificiorum ministerio. Ceterum summam iudiciorum, seu civilium, seu religiosorum, quae maioris essent momenti, penes Synedrium a Mose institutum ex Pontificibus atque laicis conflatum residere docui, & in illud collegium iure proprio adscitum fuisse summum Pontificem, senatorum suffragiis, nisi aliquo vitio aliunde prohiberetur. Itaque iurisdictio apud Iudaeos *mixta* erat; quae ex praecepto Domini apud Christianos est omnino *distincta*. Quare permiscere iterum vices & a mandatis Christi resilire Regibus nostris non licet unctionis illius praetextu, qua tempore inaugurationis delibuti fuerunt. Regiae enim unctionis effectus hic est apud nostros, quem ex solemnium precationum formulis colligere licet, nempe, ut religiosior maiestatis veneratio Regibus concilietur, & gratiae spiritualis unctio illis a Deo conferatur, qua spiritu sapientiae & disciplinae imbuti, & regere se ipsos valeant, atque clerum populumque sibi subditum, victoriamque de hostibus *visibilibus, & invisibilibus* reportare, ut patet ex formula ab Hincmaro pronuntiata in coronatione Caroli Calvi (1). Non me latet a synodo Constantinopolitana habita sub Polyeucto Patriarcha anno DCCCCLXX. defi-

(1) In Capit. Caroli Calvi Tom. 35. anno 869. & in Coronat. Ludovici II. ann. 877.

definitum, eam eſſe vim & efficaciam unctionis imperatoriae, ut peccata deleat aeque ac tinctio baptiſmi. Vnde Ioannem Tzimiſcen Imperatorem, Eccleſiae aditu expulſum ob caedem Nicephori Phocae deceſſoris ſui, Polyeuctes iterum communione reſtituit, nulla poenitentia indicta, eo praetextu, quod unctione imperatoria crimen abolitum fuiſſet (2). Quod pertinere potuit ad excuſationem ſubeundae poenitentiae canonicae; ſed ad criminis veniam porrigi non debuit abſque foedae adulationis blaſphemia. Ex eodem quoque adulationis fonte hauſerunt Graeci, docendi munus aeque Imperatori competere ac Patriarchae, ob vim unctionis, *δια την του άγιυ χρισματος δυναμιν*, ut loquitur Balſamo (3). Quod alienum eſt ab inſtituto Domini & ab Eccleſiae ſenſu, quae unctionem adhibuit ad procurandam Regibus reverentiam, ut dixi, & ſubſidia divinae gratiae impetranda. Ceterum quum apud Iudaeos ſola ſanctitas exterior ſolemnibus Moſaicorum rituum conciliaretur, Reges Iudaici ad decernendum de religioſis huiuſce generis unctione externa conſecrari poterant; praecipue quum ex eodem unguento conficeretur, quod Moſes ad ungendos Pontifices & vaſa ſacra altariaque concinnaverat, & ea tempeſtate, ut dixi, confuſae & permixtae eſſent iurisdictionum functiones: adeo, ut maiora quaeque Pontificis & reliqui ſynedrii conſilio a Rege peragerentur, ut monui ex Ioſepho.

IV. Aiunt colligi poſſe ex iis, quae ſcripta ſunt lib.II.cap.X.§.VIII. nempe *Decreta de fide lata non indigere Principis imperio, ut adſtringant Chriſtianos*, idem ius conſtituendum non eſſe, quod attinet ad decreta de diſciplina. Sed eodem loco aperte docui, *exſecutionem publicam & forenſem* decretorum a Principibus permitti, id eſt, eam quae in publica fori cognitione verſatur. Quaeſtionem vero illam conſulto omiſi, qua diſceptari poteſt, an conſcientiam obligent ea decreta, quae diſciplinam exteriorem reſpiciunt, id eſt, eam, quae non in ſacrificiis & ritibus ſacrorum occupatur, ſed in iuriſdictionis functione. Haec enim theologis reliqui tractanda; qui more ſuo expendent, an leges minus ſolemniter promulgatae ſubditos in foro interiori adſtringant; vel aliis modis ſibi perſpectis difficultatem expedient. Ceterum lib. II. cap. XVII. §. V. uſum, qui ſervatur in Gallia, antiquorum Patrum praeiudicio firmatum videri dixi, qui rerum a ſynodis definitarum confirmationem a Principibus petebant. Cuius argumenti vis in eo ſita eſt, ut dicam ex ordine a Conciliis ſervato cordatos homines facile ſibi perſuaſuros, ad Regum noſtrorum iniuriam aliquo pacto pertinere, ſi in ſpecie ſimili iiſdem quoque officiis non excolantur: adeo, ut decretorum de diſciplina latorum exſecutio publica non urgeatur, donec eorum conſenſus interceſſerit.

V. Ob-

(2) *Balſam. in can.* 12. *Ancyr.* Balſamo in ſupplemento ad p. 774.
(3) Idem in Meditato de Privileg. Patriarch.

V. Observavi lib. II. cap. XI. §. IX. Gregorium magnum *auctoritate delegata* legem a Mauritio latam publicasse, & secundi capitis exsecutionem suspendisse. Vnde inferri posset, Apostolicae sedis dignitati quamdam iniuriam fieri; quum e contra ex eo S. Gregorii facto eruditissimi viri collegerint, legem illam a Principe in religionis detrimentum editam, a summo Pontifice iure proprio rescissam fuisse. Scio, quid illis hac in re placuerit, quod eo loco non omnino dissimulavi. Sed tantum ab eorum opinione absum, ut in Apostolicae sedis dedecus hoc cessurum existimem, si iure suo & primatus vi aliquid in eo negotio egisse dicatur S. Gregorius, ac non potius auctoritate sibi tamquam Patriarchae a Mauritio mandata. Constitutionem Mauritius ediderat, qua vetabat, ne illi, qui actibus publicis essent implicati, adsciscerentur in clerum; ne milites in monasteriis ad conversionem susciperentur. Quia vero Principibus tunc solemne erat, exemplo Iustiniani, leges de rebus ecclesiasticis latas non solum Praefectis praetorio publicandas committere, sed etiam Patriarchis, ut eas Metropolitis ederent, hi vero Episcopis, Mauritius sancto Gregorio hanc novam legem promulgandam mandavit. Ille vero non quibuslibet Episcopis eam transmisit, sed (ut par erat agere Patriarcham, iuxta praescripta legum) Metropolitis Occidentalis patriarchatus, quorum provinciae solidae, vel earum pars aliqua imperio Orientis parebant. Attamen, quia Praefectis praetorio, ad quos leges dabantur, liberum erat, ex Novella Iustiniani, si quid utilitati publicae adversaretur, ad Principem referre, atque interim exsecutionem suspendere; eadem auctoritate usum fuisse Gregorium dixi in temperanda Mauritii lege: cuius primum caput observari iussit; secundum vero, quod milites a monastica vita amplectenda arcebat, epistola sua ad Metropolitanos data suspendit; quod Imperatori gratissimum esse significat. (4) Ex facti serie constat eadem epistola, proindeque eadem auctoritate, legis partem unam publicatam, alteram vero suspensam fuisse. Atqui Gregorius ipse Mauritio rescripsit (5), se *iussioni subiectum esse, Imperatori obedientiam praebuisse missa constitutione per diversas terrarum partes*. Sane Apostolicae sedis principatus ad eam servitutem demitti non potest, ut iussioni Principis subiectus dicatur, eique obedientiam exhibere. Quare vel hinc patet, alio titulo, quam summi pontificatus publicandae legis curam suscepisse Gregorium. Nullis enim praeceptis, iterum dico, vel delegationibus submitti potest summae illius auctoritatis & dignitatis apex. Quod exemplo suo docuerat olim Constantinus Augustus, qui iudicium Donatistarum non Melchiadi Papae, sed Gallicanis & Italis aliquot Episcopis mandavit, ut summo Pontifici adsiderent, excepto a de-

(4) Greg. lib. 7. ep. XI.
(5) Idem lib. 2. ep. 61.

delegationis formula Melchiade; quemadmodum alibi monui ex Eusebio, Optato & Augustino (6). Qui iure primatus egisse volunt Gregorium epistola illa ad Metropolitanos scripta, qua secundum legis caput suspendit, incauti sectariis latus aperiunt, qui ex eodem facto colligunt, ratione primatus Gregorium subiectum fuisse praeceptis Mauritii. Deinde non advertunt, suspensam tantum fuisse legis exsecutionem, sed ultimum legis temperamentum aut immutationem a Principe Gregorium exspectasse: *Aut temperando*, inquit, *pietas vestra aut immutando vigorem eiusdem legis inflectat*. Satius ergo mihi videtur totum istud negotium ad mores eius saeculi accommodare, asserendo, publicandam legem Gregorio, ut Patriarchae, demandatam; qui delegationis auctoritate usus exsecutionem suspenderit, & quid sibi videretur ad Mauritium retulerit, ut deinde Princeps legem mutaret vel temperaret. Si quis autem penitius indagare velit, quaenam esset mens S. Gregorii in huius negotii articulo, reperiet, nihil eum tantopere curasse, quam ne quid egisse videretur in hac caussa summo iure pontificio. Itaque licet in epistola ad Metropolitanos data reipsa Patriarcham agat, nec aliquid contrarium huic cogitationi litteris suis significet; attamen in epistola ad Mauritium suggestionem a se fieri scribit, iure privato, non autem, ut ab Episcopo, vel servo, iure Reipublicae: *Ego autem*, inquit, *indignus pietatis vestrae famulus in hac suggestione, neque ut Episcopus, neque ut servus, iure Reipublicae, sed iure privato loquor; quia, serenissime Domine, ex illo iam tempore dominus meus fuisti, quando adhuc dominus omnium non eras*. Quibus verbis eleganter ostendit, sibi liberum quidem fuisse ex iure publico, & iuxta Reipublicae constitutiones, vel ut Episcopum, id est, Patriarcham, vel ut servum, id est, imperii obsequio addictum, suggerere Principi, quae utilitati publicae contraria essent; sed malle hoc agere iure privato & veluti familiari collocutione (7). Hinc factum, ut suggestionis epistolam noluerit a Responsali Romanae sedis publice porrigi, sed secrete a Theodoro Mauritii medico. Ceterum ex huius facti specie constat, quod eodem loco adnotavi, summos Pontifices olim rescripta Principum, etsi a canonibus aliena, non rescidisse contrariis rescriptis. Attamen, ne quis suspicaretur, in gratiam Principum illud a me dictum ambitiose, duo veteris disciplinae certissima axiomata protuli. Primum est, constitutiones Principum canonibus & decretis receptis contrarias nullas esse ipso iure. Alterum, quod ex primo sequitur, exsecutioni non esse mandandas, & ab earum observatione Episcopos abstinuisse, quantum fieri poterat absque dissidio. Consulto autem ab ea quaestione indaganda temperavi, an Pontifici libe-

(6) Lib. 4. cap. 3. §. 1.
(7) Idem l. 2. ep. 64.

liberum esset, summo iure regias constitutiones, quae disciplinam affligerent, suo decreto in irritum mittere. Praeterquam, quod enim alienae sunt ab instituto meo iuris disceptationes, generaliter dici potest, non abesse a periculo praefractam, si qua promeretur, huius controversiae decisionem; quae fortasse in universum pronuntiari non potest. Etsi enim de iure non dubitetur, quandoquidem, ut dixi, certa est regula, non subsistere leges canonibus contrarias, superest discussio in specie & hypothesi proposita, an lex illa speciales canones violet; unde contentiones gravissimae accendi possunt, quae tractandae sunt adhibita prudentia illa & remissione, quam veteres οἰκονομίαν & dispensationem appellarunt; de qua variis in locis scripsi (8). De fidei vero & rituum quaestionibus, quas alienas esse a munere regio dixi, si forte leges a Principibus ferrentur adversae summorum Pontificum vel Conciliorum definitionibus, nulla ratio dubitare sinit, quin anathemate publico damnari possint a summis Pontificibus; ut Henoticum Zenonis a Felice III. Typus Constantis a Martino I. & Ecthesis Leonis Isaurici a Gregorio II.

VI. Observant, durius videri, quod lib. II. cap. XVI. §. VI. *verum dominatum esse penes Reges, non autem penes sacerdotes*, scripsi; & §. VII. *in legibus ecclesiasticis locum non habere summum imperium, in quo ordo imperandi & parendi id exigit, ut subditi dominorum mandatis cedant, quemadmodum Apostoli disertissime docuerunt.* Itaque, ne quis me in crimen vocet, ac si auctoritatem omnem ecclesiasticis decretis abrogare vellem, expendenda sunt, quae illo loco tradidi; scilicet hanc esse certissimam Theologorum & Iurisconsultorum sententiam, nec legibus ecclesiasticis, nec saecularibus seu publicis subditos obstringi, donec tacito vel expresso consensu receptae fuerint; ad eum vero consensum adhibendum subditos ex officio teneri iuxta praescriptum iuris divini, nisi leges eorum commodis aperte officiant. Ab hac regula nunquam discedo, quando de legibus ecclesiasticis agitur. Enimvero manifesti criminis reum me futurum existimavi, si eamdem, quam plerique Theologorum viam terunt, ipse quoque iuris studiosus insisterem, nihilque eximium in Principum auctoritate constituerem; praesertim, quum Dominus ecclesiasticam potestatem & regiam componendo, Apostolos allocutus haec verba protulerit: *Reges gentium dominantur eorum, vos autem non sic*. Quod discrimen, ut apertius fieret, ius privatum penes Reges esse dixi, quo privatorum commodis consulunt, legibus populorum tacito suffragio firmatis controversias ambigui iuris temperantes. Ius quoque publicum, quod in negotiis publicis versatur, ita Regibus commissum scripsi, ut constitutiones & mandata, quae hanc partem imperii attingunt, ab eorum nutu pendeant, nec indigeant ullo civium consen-

(8) Vide lib. III. cap. XIII.

ſu. Itaque pacis & belli ſummum atque liberum arbitrium, & ſubſidium, quae ad utriuſque temporis rationes neceſſaria ſunt, ad ſolum Principem ſpectat, ob dominium illud ὑπερέχον ſive ſupereminens, quemadmodum Ariſtoteles loquitur, quod provinciarum diſpendio totius Reipublicae ſalutem procurare permittit. In hac imperii parte verum & merum dominatum conſtituo: qui longe abeſt ab Eccleſiae auctoritate, quae ita ſingulorum ſaluti eſt addicta, ut neminem perdere poſſit ad ſervandos ceteros. Quare hoc ſenſu verum dominatum Regibus, non autem Sacerdotibus, vindicavi, exemplo Bernardi, qui apoſtolatum Eugenio tribuit, ſed abdicat dominatum. Quod tamen non impedit, quin ſumma auctoritas & imperium in Eccleſia conſtituatur, immo vero & Monarchia in Romano Pontifice. Sed ſummum imperium, quod deſpoticum vocant, ab Eccleſia amovetur: cuius adminiſtratio ariſtocratico regimine temperata eſt, ex ſententia omnium Theologorum. Nulla ergo in parte poteſtati Eccleſiaſticae derogo; ſed Principibus ſaltem noſtris merum ius imperandi aſſero; adeo, ut duris quoque & acerbis Principum *dyſcolorum* mandatis, ſi quae forte temporum neceſſitas extorſerit, cedendum ſit; quod tamen obſequii genus adeo diſtricte a Chriſtianis Eccleſiae benignitas non exigit.

VII. Dubium videri aiunt, quid ipſe ſentiam de Concilii Florentini decreto; quod ita expreſſiſſe videor in cap. VIII. §. V. libri III. ut ſummam poteſtatem a Chriſto Pontifici Romano traditam Concilium definiviſſe dicatur ea lege, ut illa Pontifex utatur iuxta modum, qui & in actis Conciliorum oecumenicorum & in canonibus continetur. Itaque, ut nullam carpendae ſententiae meae occaſionem relinquam, aio, Graecos abſque ullo diſſidio in id conſpiraſſe cum Latinis, ut Romanum Pontificem ſucceſſorem Petri Apoſtoli & Chriſti Vicarium profiterentur, eique in Petro plenam & ſummam adminiſtrandae Eccleſiae poteſtatem a Chriſto collatam. Ceterum de modo poteſtatis illius exercendae gravem controverſiam motam fuiſſe inter partes, Graecis contendentibus id fieri debere *iuxta canones*, Latinis vero iuxta *dicta Sanctorum*. Tandem formula decreti conſcripta eſt Graecis & Latinis verbis; ita tamen, ut aliquod diſcrimen intercedat inter contextum Graecum & Latinum, prout hodie concipitur. Verborum Graecorum haec eſt ſignificatio. Summam quidem eſſe Pontificis auctoritatem, eamque illi a Chriſto collatam fuiſſe, ſed quatenus quove modo exerceri debeat ad communionem Eccleſiae fovendam, exemplum petendum eſſe non ſolum ex canonibus, ſed etiam ex actis Conciliorum oecumenicorum, functionemque huius auctoritatis ita diſponendam, ut privilegia Patriarcharum maneant intemerata. Haec interpretatio nihil demit de auctoritate ſedis Apoſtolicae; quippe quae nihil aliud contineat, quam vulgatum illud & receptum ab omnibus Theologis axioma,

nempe

nempe monarchicum Ecclesiae statum administratione aristocratica temperari ; ita tamen ut Episcopi omnes Romano Pontifici, tamquam capiti, iure divino subiiciantur. Neque enim decretum Florentinum decernit Pontifici subeundas esse leges omnes, quas illi Concilia praescribere voluerint ; sed modum illum adhibendum esse in summae auctoritatis functione, quem ipsi Pontifices in Conciliis oecumenicis secuti sunt, quemadmodum & actis Conciliorum & canonibus exprimitur. Quibus verbis etsi canonum ratio habeatur, nullo pacto tamen dignitas Apostolicae sedis laeditur : quin potius summopere commendatur apud peritos antiquitatis ecclesiasticae, quum splendidiora testimonia ad vindicandam summam Romani Pontificis auctoritatem ex actis octo Conciliorum oecumenicorum petantur. Qua de re uberrime disputo in dissertatione *De Legatis* tomo secundo, ubi demonstratur, Romanos Pontifices in illis conciliis imperatoria auctoritate potitos fuisse. Ceterum ex contextu Latino assertio potestatis colligitur potius, quam modus functionis ; etsi privilegia quoque Patriarcharum inibi conserventur ; quod eodem fere recidit. Necessaria tamen visa est ad pervicaciam Graecorum infringendam & coniunctionem Ecclesiae procurandam haec prudens dispensatio; quae nihil de rei ipsius momento demit, etsi verbis subblandiatur. Si cui tamen videatur, nullum esse discrimen contextus Graeci & Latini in verborum significatione, per me licet, ut iudicio suo fruatur.

VIII. Privilegium ob merita concessum transire in naturam contractus, & ideo revocari non posse, scripsi lib. III. cap. X. §. II. Quod a me per transennam dictum est, non discussa quaestione, (nec enim locus id exigebat) quae a magistris disputatur cum omnibus divisionibus ; quos, si cui vacat, liberum erit consulere & ab iis addiscere, ratione abusus, & ob caussam publicae utilitatis, privilegium quoque eius generis aliquando revocari posse.

IX. Iurisdictionem synodis olim prorogatam fuisse Principum rescriptis dixi libro IV. cap. III. §. III. Quae disceptatio in quaestione facti versatur. Consulto enim a quaestione iuris abstinui, an scilicet ea delegatio, quam Episcopi ea tempestate suscipiebant, ratione aliqua niteretur. Immo vero initio libri IV. disertis verbis lectorem monui, quaecumque ab antiquis Imperatoribus in caussa disciplinae ecclesiasticae gesta essent, hodie a Regibus usurpari non posse.

X. Imaginum confractores de haeresi damnatos dixi eodem libro IV. cap. VIII. §. IV. licet de capite disciplinae ageretur. Quaenam vero sit mea sententia, loci laudati integra lectio demonstrabit. Usum imaginum distinguendum scripsi a contumacia ; quae respuit definitionem Ecclesiae usum illum legitimum esse constituentis. Usus ima-

imaginum inter capita disciplinae referri debet ; quemadmodum Paschatis celebratio die dominico peragenda , non autem decima quarta Luna . Qui ob has controversias secedebant ab Ecclesiae communione , schisma conflabant . Sed ob contumaciam adversus decretum Ecclesiae , quae Paschatis celebrationem diei dominicae affigit , quaeque utilem esse imaginum usum & ab idololatria alienum decernit , ob contumaciam, inquam, illam haereticis accensentur ii omnes, qui definitionem Ecclesiae non amplectentes , diffidio pertinaciter immorantur . Quaestio iuris haeresim respicit . Quaestio vero facti , unde orta est contentio , est disciplinae caput , & materia schismatis . Eo tendit oratio mea in loco laudato; quae ad patrum & canonum antiquorum illustrationem,in hoc haereseos & schismatis discrimine, valde conducit , & arcanum quoddam aperit ad retinendam iurisdictionis ecclesiasticae dignitatem .

XI. In controversia , quae temporibus Ludovici Regis VI. emersit ob clericos inopes a Praepositis regiis praetextu salariorum vexatos , animadversionem ad Regem pertinere scripsi eodem lib. IV. cap. XIII. §. II. nec fuisse locum excommunicationi, quam a Paschali II. clerici elicere conabantur. Quod ex sententia Ludovici & curiae regni dixi; quae hodie quoque cogitationes illas non deposuit , in simili specie abusivam excommunicationis promulgationem decretura. Attamen nec summo Pontifici, nec Episcopis inde potestas excommunicandi adimitur , de qua uberius tomo II. in exercitatione *De iudiciis canonicis in laicos*.

XII. Fines dioeceseon & reditus Ecclesiarum regiae iurisdictioni subesse dixi eodem capite §. tertio. Quod petitum est ex usu Galliae: ubi quae de bonorum ecclesiasticorum possessione , fructibus , & plerumque etiam de proprietate oriuntur lites , apud magistratus saeculares disceptantur. Eius consuetudinis originem copiose explicabo tomo tertio.

XIII. Rebuffi opinionem iniquiorem erga appellationes ab abusu in disputationibus canonicis scripsi lib. IV. cap. XIX. §. VI. quod eas coërceat casibus in iure expressis, vel in quibus Reges habent iurisdictionem a Papa delegatam . Scilicet eius auctoris propositum fuit de Papae delegatione conceptis verbis scripta loqui ; quum tamen apud nos obtineat,ex delegatione quoque tacita seu conniventia & tolerantia summi Pontificis plerasque harum controversiarum in foro disceptari , ut monui capite superiori eiusdem libri quarti.

XIV. Libro III. ostendi , summam remittendorum canonum auctoritatem esse penes summum Pontificem; qui veniam facere potest non solum decretorum Romanae sedis , sed etiam canonum a Conciliis oecumenicis editorum . Itaque si aliquando accidit , ut derogationum vel dispensationum ratio non habeatur , observavi difficultatem non pro-

proficisci ex eo, quod Galli existiment derogandi vel dispensandi potestatem non competere summo Pontifici, si de generalibus Conciliis agatur; quamvis hoc veluti axioma a pragmaticis Gallicanis usurpatum hucusque fuerit. Id vero tribuendum ostendi prudentiae & cautioni, quam Galli adhibere soliti sunt, ne quid novi in disciplinam inducatur. Quod probari posse scripsi ex eo, quod dispensationes, quae aliquo exemplo nituntur, etsi alias arduae & difficiles, admissae sunt a maioribus nostris, eo solo praetextu, quod vitium novitatis abesset. Novum sane hoc theorema visum est eruditissimis viris, qui quotidie in foro versantur, existimantibus hac ratione quidem sedis Apostolicae dignitatem coli, cuius suprema dispensandi auctoritas etiam in decretis Conciliorum generalium asseratur; sed fortasse minus prospici libertatibus Ecclesiae Gallicanae, quae mutato veteri axiomate convelli posse videntur. Attamen, si maturius verba mea pendantur, nullum discrimen inde creari potest consuetudinibus & disciplinae receptae in regno; quum id quaerendum relinquam, an nova rescripta derogationum vel dispensationum novitate laborent, quae in scandalum descifcere possit, adversus sententiam summorum Pontificum. Ceterum, ut morosioribus hac in parte satisfaciam, splendido testimonio utar, ex quo constabit, apud maiores nostros in novis dispensationibus id unum vel maxime discussum fuisse, an aliquod exemplum novae dispensationis reperiri posset.

Martinus V. anno MCDXXVI. Ioannem *de Rochetaillée* Archiepiscopum Rotomagensem dignitate Cardinalitia ornavit, & ab Ecclesiae Rotomagensis vinculo absolvit (9). Enimvero quia non infrequenter acciderat, ut promoti Cardinalatum recusare mallent, quam Ecclesias suas deserere, inde *iuxta varietatem temporum & opportunitatem emergentium casuum introductum fuisse* observat Martinus in litteris suis datis octavo Kalendas Iunii, *quod aliquibus de Ecclesiis, quibus praeerant, evocatis ad statum Cardinalatus, ex huiusmodi caussa eaedem Ecclesiae sunt dimissae, per illos, sicut antea in spiritualibus & temporalibus gubernandae; & hoc saepius expertum est Ecclesiis talibus non mediocriter profuisse*. Quapropter idem Summus Pontifex eodem beneficio Ioannem prosequi constituit, ut iis sumtibus par esset, quos ad tuendam Cardinalatus dignitatem expendere oportebat. Declarat itaque, suae mentis non fuisse, ut Ioannem, nisi de eius consensu, ab Ecclesia Rotomagensi absolveret, neque, ut absolutione illa administrationem eiusdem Ecclesiae in spiritualibus & temporalibus illi adimeret; sed velle, ut dictae Ecclesiae curam gerat *ad beneplacitum Apostolicae sedis*. Ea tempestate Henricus Angliae Rex, & sub eius auspiciis Ioannes Dux Betfordiae patruus Henrici, urbem Parisiorum & omnes cis Ligerim regiones iniusta dominatione premebat,

(9) E regesto Camerae Comput. Paris.

bat, afflicto Caroli VII. Regis imperio. Ducis itaque Betfordiensis commendatione & beneficio Archiepiscopus auctus Cardinalatu testatus est publico scripto, se nolle huic provectioni assentiri, nisi ad illam & ad Ecclesiae retentionem Henrici & Ducis consensus accederet. Quare rescripto Principis die XXVII. Iunii dato illi concessum est, ut novam Cardinalatus dignitatem susciperet, Ecclesiaeque Rotomagensis curam & usumfructum retineret in vim prioris vel alterius tituli (administrationis scilicet, vel commendae) sibi concedendi; ea conditione adiecta, ut, si quae hac occasione Regi deberentur obventiones, eas praestaret, & novum, si res ita ferret, fidei, & obsequii sacramentum. Aliis quoque litteris regaliorum fructus, si qui fortasse ob vacationem Ecclesiae Rotomagensis debiti essent, Ioanni concessit. Eas litteras, Pontificias & Regias, Ioannes Camerae Computorum Parisiensi (ubi aderant Ioannes Lucemburgius Episcopus Tarvanensis Franciae Cancellarius, Episcopus Belvacensis, Primus Praeses curiae Parlamenti, & insigniores aliquot viri) cum libello supplici porrexit, protestatus Ecclesiam non vacare, quia aliter summus Pontifex statuerat, cuius auctoritati derogaretur, si quid in contrarium fieret, ac proinde non esse locum nec novo sacramento fidei, nec regaliorum perceptioni; attamen ne graves inde contentiones orirentur, se rem omnem arbitrio Cancellarii temperandam ultro committere.

Negotio disceptato, haec fuit sententia Consilii: a Ioanne exigendum, ut doceret, an Ecclesia Rotomagensis vel alia Archiepiscopalis a Cardinalibus retenta fuisset, & regio quoque nomine indagandum esse, quid in simili specie gestum olim fuisset, ut eadem quoque gratia in illum conferretur. Quum autem Ioannes prolatis duobus rescriptis demonstrasset, Humbertum Delphinum Viennensem cum Patriarchatu Alexandriae Remensis quoque Archiepiscopatus administrationem retinuisse, decretum fuit, ut beneficio Pontificis & consensu Regis Ioannes quoque Archiepiscopatu una cum dignitate Cardinalitia potiretur. Haec sunt verba Decreti; quae hic transcribenda duxi, quia in aliis capitibus usui quoque esse poterunt.

In superioribus editionibus huius praefationis addita est in hoc loco pars rerum in caussa tunc actarum, Verum ut integrum istud negotium facilius innotescat lectoribus, visum est heic ipsa acta integra referre ex eo ipso codice, ex quo Marca sumserat haec fragmenta.

Le Lundy XIX. jour d'Aoust l'an MCCCCXXVI, presens au burel les Seigneurs dont les noms ensuivent.

M. Loys de Lucemborc Chancellier de France.
L' Evesque de Beauvais.
M. le Premier President du Parlement.
M. l'Abbé du Mont S. Michel.

M. de

M. de Chaſtillon
M. de Courcelles
M. de S. Pierre
M. de Clamecy } Chevalliers.

Maiſtres Clers { M. de Dangeul.
Le Treſorier de Reims
L' Arcediacre de Thieraſche
A. Courtenache } des Comptes

Maiſtres Lays { M. de Lalier
P. de Canteleu Treſorier
L. Guerin
B. Le Couteiller
R. Doriac } des Comptes

M. Raoul de Rouſſel.
M. Philippe de Ruilly
M. R. Maſſue } Maiſtres des Requeſtes de l'Oſtel du Roy.

De la partie de Tres Reverend Pere en Dieu Monſieur Jean de Rochetaillée Arceveſque de Rouen furent preſentées & leües les letres apoſtoliques & royaulx, avec une requeſte, dont les teneurs enſuivent. Et premierement la teneur des letres Apoſtoliques.

TENOR BULLAE APOSTOLICAE.

MARTINUS Epiſcopus, ſervus ſervorum Dei, dilecto filio Ioanni, aſſumto in Presbyterum S. Romanae Eccleſiae Cardinalem, ſalutem & Apoſtolicam benedictionem. Romani Pontificis providentia circumſpecta univerſis orbis Eccleſiis, praeſertim metropolitanis, ut feliciter in ſpiritualibus & temporalibus gubernentur, proſpicit diligenter, & ſanctae Romanae Eccleſiae Cardinalibus, ut expenſarum onera, quae ipſos oportet de neceſſitate ſubire, commodius ſupportare valeant, libenter, prout eſt decens & congruum, de ſubventionis auxilio providet opportuno. Quum itaque nos de diverſis regnis atque provinciis aliquos Praelatos & alios litteratos magnique conſilii & experientiae viros elegerimus, & ad impertiendum nobiſcum onera univerſalis Eccleſiae ad ſtatum Cardinalatus vocaverimus & aſſumſerimus, teque, cuius virtutes & merita nobis etiam familiari experientia nota ſunt, a vinculo, quo Eccleſiae Rotomagenſi tenebaris, de fratrum noſtrorum conſilio & Apoſtolicae dignitatis plenitudine abſolventes, te cum certis aliis hodie in generali conſiſtorio publicaverimus Presbyterum ſanctae Romanae Eccleſiae Cardinalem, nos, ne a quoquam haeſitari valeat, an propter hoc ab eodem vinculo, te forſan non conſentiente, ita abſolviſſe intenderimus, ut praefatae Rotomagenſi Eccleſiae praeſidere non poſſis, & propterea te velle difficilem reddere aſſumtioni & publicationi huiuſmodi aſſentiri, ſicut in caſu ſimili reperitur per nonnullos aliis temporibus factum eſſe & aliquos penitus recuſaſſe, ac iuxta varietatem temporum & opportunitatem emergentium caſuum introductum eſt, quod aliquibus de Eccleſiis, quibus praeerant, evocatis ad ſtatum Cardinalatus, ex huiuſmodi cauſſa eaedem Eccleſiae ſunt dimiſſae, per illos ſicut antea in ſpiritualibus & temporalibus gubernandae, & hoc ſaepius expertum eſt Eccleſiis

clesiis talibus non mediocriter profuisse, super his salubriter providere volentes, ac attendentes singularia dona virtutum, quibus te Altissimus insignivit, quodque tu eamdem Rotomagensem Ecclesiam hactenus ita laudabiliter in spiritualibus & temporalibus rexisti & gubernasti, prout gubernas & regis etiam de praesenti, sicut fide digna testimonia nos informant, ut non indigne merearis, quod cum dignitate Cardinalatus ipsam Rotomagensem Ecclesiam, sicut prius retineas & gubernes, ex praemissis & aliis rationabilibus caussis ad hoc animum nostrum moventibus, & ne ad subeundum expensarum onera, quae pro statu tuo decentius tenendo subire oportebit, reditibus careas opportunis, auctoritate Apostolica ex certa nostra scientia tenore praesentium declaramus, nostrae mentis & intentionis fuisse & esse, sic & non aliter, nisi de tuo consensu te ab eodem vinculo absolvisse, & in eiusdem Romanae Ecclesiae Cardinalem publicasse, ac ad statum Cardinalatus assumsisse, quod per absolutionem, publicationem & assumtionem huiusmodi dictae Rotomagensi Ecclesiae, cui hactenus laudabiliter praefuisti, usque ad beneplacitum nostrum & sedis Apostolicae praeesse non desinas sicut prius, sed illam, quam per huiusmodi absolutionem, publicationem & assumtionem nequaquam vacare decernimus, in spiritualibus & temporalibus, eius continuando administrationem, gubernationem & curam, huiusmodi durante beneplacito regas, dirigas & gubernes, ita, quod ipsa Rotomagensis Ecclesia tuae curae & administrationi commissa per tuae diligentiae studium fructuosum, quamdiu illi praefueris, felicia in eisdem spiritualibus & temporalibus suscipiat incrementa, praedicta absolutione, ac constitutionibus Apostolicis, ceterisque contrariis non obstantibus quibuscumque. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae declarationis & constitutionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumserit, indignationem omnipotentis Dei & beatorum Petri & Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum. Datum Romae apud sanctum Petrum VIII. Kalend. Iunii, Pontificatus nostri anno nono. Et sub plica sic scriptum erat: R. de Montepoliciano. Et super plicam sic: Gratis de mandato Domini nostri Papae. Ioanne de Vado.

Fol 40. HENRICVS Dei gratia Francorum & Angliae Rex universis praesentes litteras inspecturis salutem. Laudabilia servitia, quae universali Ecclesiae nobisque ac rei publicae regni nostri Franciae dilectus & fidelis Consiliarius noster Ioannes Archiepiscopus Rotomagensis, retroactis temporibus multipliciter impendit & de die in diem impendere non desinit incessanter, nos inducunt, ut propterea eidem Consiliario nostro nos reddamus liberales. Quamobrem certificati quod carissimus patruus noster Ioannes regnum nostrum Franciae regens, protector & defensor nostri Angliae regni, & Dux Bedfordiae, sub nomine nostro & dicti Regni nostri Franciae ad generale Concilium, quod tunc in Senis sedebat, & ad summum Pontificem nonnullos destinavit ambaxiatores ad instandum inter cetera apud eumdem summum Pontificem pro assumtione & promotione ad Cardinalatum quorumdam Praelatorum eiusdem nostri Franciae regni, nomina eidem exprimendo, inter quos sic promovendos dictus Consiliarius noster, ut audivimus, fuerat ex parte dicti patrui nostri primo nominatus, & deinde praefatus summus Pontifex haec in sua gerens memoria praefatum Consiliarium nostrum una cum aliis in huiusmodi statu Cardinalatus per eum assumtis in quatuor temporibus ultimo transactis Cardinalem pronuntiaverit, prout fertur; quibus ad ipsius Consiliarii nostri notitiam deductis, protestatus est de non praebendo suum dictae promotioni consensum sine nostro & dicti patrui nostri beneplacito ac etiam voluntate, hoc idem a nobis humiliter exposcendo, & etiam quod in dicto statu Cardinalatus praefatam Ecclesiam Rotomagensem cum emolumentis eiusdem, sicut prius retinere valeat & pacifice possidere. Notum igitur facimus, quod nos praemissa attendentes, & ex praeteritorum conjectura firma

qua spe tenentes, quod ipse Consiliarius noster universali Ecclesiae nobisque & regnis nostris utilem quamplurimum & fructuosum se exhibebit, & ne in augmentum sublimioris status & honoris debita careat provisione aut ea frustretur, eidem Consiliario nostro, matura dicti patrui nostri deliberatione praehabita, annuimus, & concedimus ut dictae promotioni, quam gratam habuimus & habemus, suum praebeat assensum pariter & consensum; & quod eam prosequatur, etiam quae talis status requirit faciendo & implendo; volentes ulterius & dicto Consiliario nostro de nostra gratia speciali praemissorum consideratione concedentes, ut dictam Ecclesiam Rotomagensem cum illa integritate honorum & emolumentorum, cum quibus eam de praesenti tenet & possidet, & hactenus tenuit & possedit, iuxta titulum sibi datum & concessum dandumve seu concedendum retinere, continuare & possidere, ac eis uti pacifice valeat & gaudere: ordinationibus, statutis aut mandatis contrariis factis aut faciendis non obstantibus quibuscumque; eo tamen salvo, quod si aliqua iura aut deveria nobis propter hoc debeantur, illa dictus Consiliarius noster solvere & facere, ac etiam, si sit opus, debitum nobis de novo praestare tenebitur iuramentum. Nostrae autem una cum his intentionis exsistit, ut si pro aliqua nostra regnorumque nostrorum vel alterius eorumdem utilitate aut alia rationabili caussa de curia Romana vel aliunde ad nos sive ad dictum regnum nostrum Franciae praefatum Consiliarium nostrum vocari contingeret, infra annum a die notificationis auctoritate nostra sibi factae personaliter venire teneatur, nisi aliud infra dictum tempus a nobis habuerit in mandatis; & insuper intendimus, quod licet nostra praesens concessio post decessum dicti Consiliarii nostri, vel si contingat eum huiusmodi Archiepiscopatum dimittere, nullum possit inferre praeiudicium ordinationibus aut statutis in favorem dictae Ecclesiae vel alias editis, quin plenariam sui roboris, ut antea obtineant firmitatem. Quocirca dilectis & fidelibus Consiliariis nostris Parlamentum nostrum Parisiis tenentibus, & per quos in futurum Parlamenta nostra nec non Scacarium nostrum Normanniae tenebuntur, gentibus etiam Camerae computorum nostrorum Parisiis, ac Thesaurariis Franciae, gubernatoribus financiarum nostrarum, nec non universis Baillivis & aliis Iustitiariis nostris, aut eorum loca tenentibus, & eorum cuilibet, prout ad eum pertinuerit, tenore praesentium praecipimus & mandamus, quatenus dictum Consiliarium nostrum ac ipsius gentes, officiarios & procuratores pro eo nostra praesenti gratia, concessione, & voluntate uti & gaudere plenarie faciant & permittant, omni impedimento cessante; quod si fuerit appositum, amoveant totaliter aut faciant amoveri. In cuius rei testimonium praesentibus litteris nostrum fecimus apponi sigillum. Datum Londoniis die XXVII. Iunii anno Domini MCCCCXXVI. Ainsi signé. Per regem ad relationem Domini Regentis regnum Franciae, Protectoris regni Angliae, Ducis Bedfordiae. I. Milet. Et dessous le ploy desdites letres estoit escrit. Iohan.

HENRY par la grace de Dieu Roy de France & d'Angleterre à nos amez & feaulx les gens de nos Comptes à Paris, & aux Tresoriers generaux gouverneurs de toutes nos finances de France & de Normandie, salut & dilection. De la partie de nostre amé & feal Conseiller Jehan Arcevesque de Rouen nous à esté exposé que combien, que pour contemplation de nous & à la requeste de nostre tres cher & tres amé oncle Jehan Regent nostre royaume de France, Protecteur & defenseur de nostre Royaume d'Angleterre, & Duc de Bedford, icellui nostre Conseiller ait esté pronuncié Cardinal par nostre Saint Pere le Pape, lequel lui ait laissié ledit arcevesché en continuant le premier tiltre, neantmoins nostre dit Conseiller doubte que aucuns veuillent dire, s'il acceptoit ledit estat & dignité de Cardinal, avoir soubs umbre de ce vocation ou dit Arcevesché & icellui cheoir

en Regale, qui seroit en son tres grand grief, dommaige & prejudice, se sur ce ne lui estoit pourveu de remede convenable, en nous requerant humblement icelui. Pour ce est il que nous considerans les grans & notables services que nostre dit Conseiller nous à faits & fait continuelment ez affaires de nous & de nostredit royaume de France, attendu aussi que par nos autres letres & pour certaines causes & considerations nous mouvans avons à nostredit Conseiller ottroyé que oudit cas de Cardinal il puit avoir & retenir ledit Arceveschié, ensemble les fruits & emolumens qui y appartiennent, à icelluy nostre Conseiller avons par l'advis de nostredit oncle donné & ottroyé, & par ces presentes donnons & ottroyons dez maintenant de grace especial tout le droit de Regale qui ou temporel de ladite Eglise & Arceveschié de Rouen nous peut ou pourra competer & appartenir, se le cas advient que il accepte ledit estat de Cardinal. Et posé ores que le nom ou tiltre soit mué, ou que ladite Eglise & Arceveschié lui soit baillié en commande, en administration perpetuelle, ou autrement, voulons & à icellui nostre Conseiller de nostredite grace & par l'advis que dessus avons ottroyé & ottroyons que durant le temps de ladite Regale, se elle y eschiet, il ait, preigne, & parçoyve les fruits, prouffis, & revenus de ladite Eglise & Arceveschié de Rouen tout ainsi que nous ferions, ou que nos Officiers pourroient faire & debvroient le temps de regale durant. Si vous mandons, commandons, & expressement enjoignons que nostredit Conseiller, ses gens & officiers pour lui vous faites, souffrez, & laissez joir & user de nostredite grace, don, & ottroy, sans le souffrir, travailler, molester, ou empescher en aucune maniere au contraire. Et par rapportant ces presentes & recognoissance ou certification de nostredit Conseiller que luy ses ou officiers pour luy auront eu & receu le droit qui à cause de ladite Regale, se elle y escheoit, nous pourroit appartenir, nous voulons & mandons nostre Vicomte de Rouen & tous autres qu'il appartiendra en estre & demourer quittes & deschargiez par vous nosdites gens des Comptes & par tout ailleurs sans aucun contredit ou difficulté, nonobstans quelxconques mandemens ou defenses a ce contraires. Donne a Londres le XXVII. jour de Juing, l'an de grace MCCCC. vingt & six, & de nostre regne le IV. Ainsi signé. Par le Roy à la relation de Monsieur le Regent le royaume de France, Protecteur du royaume d'Angleterre, Duc de Bedford. I. Milit.

A NOSSEIGNEURS & gens de la Chambre des Comptes du Roy nostre Sire residens a Paris. Pour la partie de Messire Jean Arcevesque de Rouen se dit & propose que comme pour contemplation de nostre Sire & au pourchas de tres excellent Prince Monsieur le Regent le royaume de France, Jean Duc de Bedford nostre Sainte Pere le Pape és quatre tems de Penthecousté derreniers passez ait prononcié Cardinal avec plusieurs autres, & celui mesmes jour ait dit & declairé non avoir esté ne estre de son entencion d'avoir voulu pour ce oster ne amouoir ledit Evesque de son Arceveschié ne de son Eglise de Rouen, se ce n'estoit de sa voulenté & consentement, mais lui laissoit & laisse regir & gouverner comme devant, sans lui donner titre nouveau ne riens immuer au premier, fors que en accumulant l'estat & honneur de Cardinal, ainsi comme par la teneur de ses letres Apostoliques audit Arcevesque sur ce addrecées puet plus plainement apparoir, & depuis venue à sa cognoissance ladite prononciation en la presence de Reverend Pere en Dieu Monsieur Loys Evesque de Therouenne Chancellier de France accompagné lors de Messieurs les Evesques de Beauvais & de Noyon & de plusieurs autres notables personnes du grant Conseil du Roy nostre Sire & autres protesta solemnellement que il n'entendoit ne vouloit accepter l'estat de Cardinal ne le acceptoit pour quelque acte ne chose qu'il feist ne deist sans le bon plaisir du

du Roy nostre Sire & de consentement de Monsieur le Regent, & sans ce que son Eglise de Rouen lui demourast avecques les fruits & emolumens, ainsi comme par instrument sur ce fait puet plus plainement apparoir. Et ces choses exposées au Roy nostre Sire, par l'advis & deliberation de Monsieur le Regent, aians agreable ladite promotion dudit Arcevesque à l'estat de Cardinal, a voulu & mande que ledit Arcevesque accepte ledit estat de Cardinal, & y donne son consentement & poursuive les choses appartenantes à icellui estat, & en outre que son Eglise de Rouen avec tous ses prouffis & emolumens lui demeure comme devant, avec del titre comme nostre Saint Pere le Pape lui à baillé ou baillera, soit en continuant le premier, ou par maniere de commande ou administration perpetuelle, ainsi comme par ses letres patentes a vous presentées puet plus plainement apparoir., & encores lui a donné & ottroié, se droit de Regale y avoit, tout tel droit avec les prouffis & emolumens qui pourroient estre escheus ou escherroient pour ceste fois à lui appartenans, ainsi comme par la teneur de ses certaines autres letres à vous semblablement presentées peut apparoir. Et pour ce que, selon la consideracion d'aucuns, par la presentation à vous faite desdites letres & la requeste faite d'avoir vos letres attachées au vidimus d'icelles, il sembleroit qu'il acceptast l'estat & dignité de Cardinal, il dit, propose, & proteste, & fait dire & protester que par ce ou par autre acte qu'il ait fait ou face ne qu'il die, il n'entend accepter ledit estat & dignité de Cardinal senon qu'il soit premierement asseurez de pouvoir retenir son Eglise, qui ne feroit pas pour avoir vos attaches, ne il ne les demande pas fors selon la teneur des letres du Roy nostre Sire, c'est assavoir pour lui valoir si & quant il accepteroit ledit estat. Et aussi il n'est point de necessité de ce determiner encores. Car nostre Saint Pere ne lui à point envoié encores *insignia Cardinalatus*. Et oultre dit & fait dire que pour ce qu'il escript es letres royaulx, que ou cas qu'il acceptera ledit estat, qu'il face serement de nouvel, se il le doit faire, ou s'il est expedient, que combien qu'il soit tenu de defendre & soustenir les droits du Roy nostre Sire & les prerogatives & preeminences de sa couronne de France, & le veuille bien faire, sy n'est il pas qu'il ne plaise bien au Roy, & semblablement à Monf. le Regent, & à vous Nosseigneurs ses Conseillers en sa Chambre desdits Comptes, qu'il allegue & propose ses raisons, qui lui semblent convenables à ses defenses. Et pour ce il dit & fait dire que il ne treuve pas par son conseil qu'il doive prester ne faire nouveau serement, pour ce qu'il l'a fait une foys, & quant il n'y a point de nouvelle vocation ne mutacion de tiltre. Car le Pape le veult estre Cardinal par telle maniere qu'il ne laisse point d'estre Arcevesque, & accumule le tiltre de Cardinal à la dignité Arciepiscopal. Autrement sembleroit que le Pape ne le peust faire, & feroit trop graudement derogué à la puissance & autorité de l'Eglise, & aussi pourroit prejudicier audit Arcevesque & aussi à son Eglise de Rouen, & par plusieurs autres raisons que l'en pourroit dire & alleguer. Neant moins pour ferer tousjours au Roy nostre Sire, & lui rendre honneur & reverence deües, aussi pour eviter plusieurs altercations qui pour occasion de ce se pourroient eslever & mettre sus, & par la grant confiance qu'il a de la haulte circonspection dudit Monsieur de Therouenne Chancellier de France & de sa prudence, il est prest de s'en soubsmettre & s'en soubsmet a son dit, prononciation, ou ordonnance, c'est assavoir que se il dist, prononce, ou ordonne que ledit Arcevesque par maniere d'expedient ou de renouvellement du premier serement ou autrement qu'il le face, il le fera & prestera. Et semblablement se soubsmeit à son dit, prononciation, ou ordonnance en semblables cas ou autres dependens, pourveu que à lui & à vous nos autres Seigneurs plaise vous de recevoir & admettre la protestation dudit Arcevesque, laquelle

quelle il fait & proteste que il ne lui puisse ne doive prejudicier en autres cas, ne pour ce en autres cas ne puisse estre dit ne prouvé que il y ait eu ne ait nouvelle vacation ne mutacion de tiltre, mais qu'il demeure tout entier de pouvoir tenir & defendre au contraire comme paravant, avec les autres protestations requestes & conclusions en tel cas & semblables deues ou appartenans.

APRES la lecture desquelles letres & supplication, pource que la matiere sembla estre bien dificile, furent toutes lesdites letres & requestes baillées par l'ordonnance de la court à l'un des dessus nommez du Conseil, pour tout veoir & rapporter le lendemain, & ce pendent on voiroit ez comptes des Regales se on trouveroit riens qui servist à la matiere, & si appelleroit on aucuns de la court de Parlement.

Et ledit lendemain, presents encores avec les dessus nommez ceulx qui ensuivent, c'est assavoir, Me. I. Aguen President en Parlement, Mes. P. de Matigni des Requestes de l'ostel, Ia. Branlart, G. Perriere, T. Cotin, Gaillart, Jayer, Longueul le jeune, B. Le Viste, G. Le Duc, tous de Parlement, apres le rapport fait du contenu esdites supplication & letres, la matiere ouvert d'un costé & d'autre, pour ce qne on n'avoit pas asséz trouvé es comptes, fu dit que on retourneroit le lendemain, & que chacun pensast à la matiere.

Et le Mercredy ensuivant XXI. dudit mois, pource que par lesdits comptes ne fu aucunement trouvé que autrefois l'arceveschié de Rouen eut esté en la main d'aucun Cardinal, & mesmement que la dignité d'Arcevesque estoit metropolitaine, qui avoit sous soy moult de suffragans, lesquels & aussi les singuliers supposts de l'Eglisse avoient & avoir devoient en moult de cas recours a leur souverain Metropolitain, lequel recours toutesvoyes ils ne pouroient bonnement avoir se ledit Metropolitain estoit Cardinal & resident en court de Rome, comme la dignité de Cardinal le requiert, fu dit & conclut que len parleroit encores audit Mons. l'Arcevesque pour savoir se il sauroit monstrer que ledit Arceveschié de Rouen ou autre archeveschié eussent onques esté en main de Cardinal, & aussi se informeroit on sur ce du costé du Roy, & se on trouvoit que autresfois eust esté fait en cas semblable, on le pourroit aussi bien faire audit Mons. l'Arcevesque, tout consideré, en faisant le serement de feaulte & tout ce qu'il devroit faire.

Item le Lundy XXVI. dudit mois, presens tous les dessus nommez, de la partie dudit Monsieur l'Archevesque de Rouen furent produites dux letres, par lesquelles apparoit que autrefois le viels Dalphin Humbert fu Patriarche d'Alexandrie & administrateur perpetuel de l'Eglise de Reims. Apres la lecture desquelles letres, sembla au Conseil que puisque autrefois l'arceveschié de Reims, que l'en tenoit estre moult notable & autant que l'arceveschié de Rouen, avoit este ez mains d'un Patriarche, on povoit aussi bien consentir que ledit Monsieur l'Arcevesque de Rouen, oudit estat de Cardinal, pour aucun temps, jusques à ce que pourveu lui fust autrement, peust tenir ledit arceveschié, mesmement attendus les grans services qu'il avoit fait au Roy nostre Sire & à Mons. le Regent a grant peine & travail de son corps, & qu'il estoit tres notable Seigneur, de grant reputation entre tous les Cardinaux, & povoit moult bien servir le Roy & ses royaumes de France & d'Angleterre & autrement attendues les divisions qui sont en ce royaulme; & si le vouloit le Roy ainsi estre fait par ses letres cy-dessus transcriptes, & pour les causes contenues en icelles. Et pour les raisons dessus touchées & autres qui longues seroient à escrire, fu conclut & appointé que si tost comme ledit Mons. l'Arcevesque de Rouen aura declaré sa voulenté estre tele, c'est assavoir qu'il accepte ledit estat de Cardinal, Mons. le Chancellier devra donner letres pour prendre & mettre le temporel dudit arceveschié de Rouen en la main du Roy nostre Sire pour cause de Re-

Regale, & pour icelui gouverner, commetra gens & Officiers de par le Roy. Et apres ce se ledit Monf. l'Arcevesque requiert l'enterinement des premieres letres royaulx cy-dessus transcriptes apres la bulle du Pape, par lesquelles le Roy lui ottroye que oudit estat de Cardinal il puisse tenir ledit arcevesché de Rouen &c. icelles letres, rejettées premierement & avant tout oeuvre toutes les protestations par lui faites & contenues en sa requeste cy-dessus transcripte au dos de ce present feuillet, lui seront enterinées en faisant par lui premierement & avant tout oeuvre & de nouvel le serement de feaulté en mains dudit Monsieur le Chancellier pour le Roy. Et si promettra que se le Roy pour aucunes causes touchans lui, sesdits royaulmes, ou l'un d'eulx, ou pour autre juste cause le mande à venir de court de Rome ou d'ailleurs pardevres lui, il y venra en personne dedans un an à compter du jour que on lui aura ce notifié de par le Roy; se toutesvoyes dedens ledit temps le Roy ne lui mande autre chose. Et de ce baillera ledit Monsieur l'Arcevesque ses letres patentes.

Et ce fait, ledit Monsieur le Chancellier pour le Roy lui baillera letres patentes en la forme accoustumée, addreçans aux gens des Comptes & Tresoriers, aux Bailli & Viconte de Rouen &c. par lesquelles il leur signifiera que ledit Monsieur l'Arcevesque de Rouen Cardinal aura de nouvel fait le serement accoustumé & la promesse devant dite. Lesquelles letres lui seront enterinées par lesdites gens des Comptes, en faisant & payant les droits & debvoirs pour ce deubs & accoustumez. Et avec ce seront lors par lesdites gens des Comptes & Tresoriers enterinées les autres letres royaulx cy-dessus transcriptes, par lesquelles le Roy donne audit Monsieur l'Arcevesque de Rouen tous les profiz & emolumens du temporel dudit Arcevesché, qui lui pourroient appartenir à cause de Regale.

Et teles furent les deliberation & conclusion du Conseil sur le contenu ez letres de nostre Saint Pere, royaulx & requeste presentées par ledit Monsieur l'Arcevesque de Rouen.

Cy apres s'ensuit ce que depuis a esté fait en ceste matiere. Et premierement est à savoir que le XXV. jour de Fevrier ensuivant ledit Monsieur l'Arcevesque en la presence de Monsieur le Chancellier & autres du Conseil accepta ladite dignité de Cardinal. Et pour ce Monsieur le Chancellier en fournissant le premier point de la conclusion du Conseil prinse en ceste matiere, laquelle est cy-dessus escripte en la fin du feuillet precedent & commencement de cestui, bailla letres royaulx pour prendre en la main du Roy le temporel dudit Arcevesché pour cause de Regale; dont la teneur est telle.

Henry par la grace de Dieu Roy de France & d'Angleterre à nos amez & feaulx Conseillers les gens de nos Comptes, Tresorier & general gouverneur de toutes nos finances en France, salut & dilection. Comme nostre amé & feal Conseiller Jehan de Rochetailée Arcevesque de Rouen ait puis certain temps ença par nostre Saint Pere le Pape & les Cardinaulx du Saint Siege & Colleige de Rome esté appellé a la dignité de Cardinal, & en signe de ce lui ait esté envoié le chappel d'icelle dignité, lesquelx dignité de Cardinal & Chappel ycelluy nostre Conseiller ait aujourd'hui en la presence de nostre amé & feal cousin l'Evesque de Therouenne Chancellier de France & des gens de nostre grant Conseil acceptez, par quoy la temporalité dudit Arcevesché de Rouen soit venu en nostre main par Regale, nous vous mandons & enjoignons que ledit temporel & jurisdiction seculiere dudit Arcevesché de Rouen vous prenez & mettez ou faites prendre & mettre par ceux qu'il appartiendra en nostre main, & tous les fruits, prouffis, revennes, & emolumens quelxconques d'icellui Arcevesché durant ladite Regale faites par nos Officiers, a qui il appartiendra lever, recevoir, exploicter, & gou-

& gouverner comme il est accoustumé de faire en tel cas. Car ainsi nous plaist il estre fait. Donné a Paris le XXV. jour de Fevrier l'an de grace mil CCCC. vint & six, & de nostre regne le quint. Ainsi signé. Par le Roy a la relation du grant Conseil. L. Calot.

Item s'ensuit l'expedition de la Chambre des Comptes faite sur ycelles letres Royaulx.

Les gens des Comptes du Roy nostre Sire à Paris, & le Tresorier & gouverneur general de toutes les finances dudit Seigneur, aux Prevost & Receveur de Paris, au Bailli de Rouen, & tous les Vicontes dudit Bailliage, & à tous les autres Justiciers & Officiers du Roy nostredit Seigneur, ou à leurs Lieuxtenans, salut. Par vertu des letres royaulx ausquelles ces presentes sont attachées sous l'un de nos signetz, nous vous mandons & enjoignons & a chascun de vous, si comme à lui appartiendra, que le temporel & juridicion seculiere de l'arcevesché de Rouen de nouvel venu en Regale par la promotion de Messier Jehan de Rochetaillée à la dignité de Cardinal, vous tantost ces letres veües prenez & mettez ou faites prendre & mettre en la main du Roi nostredit Seigneur, & tous les fruits, prouffiz, revenües, & esmolumens dudit temporel, durant icellui Regale, vous Receveur & Vicontes rendez chascun en droit soy en vos comptes, en accomplissant icelles letres royaux, selon leur forme & teneur. Donné à Paris le XXVI. jour de Fevrier l'an mil CCCCXXVI.

Item le Mercredy de relevée XXVI. jour de Fevrier mil CCCCXXVI. presens au burel Monseigneur de Noyon President, Messieurs M. Dangeul, le Tresorier de Reims, l'Arcediacre de Thierasche, A. Courtevache, M. de Lalier, I. Guerin, B. le Cousteiller, R. Doriac, de la partie de tres Reverend Pere en Dieu Monseigneur Jehan de Rochetaillée Cardinal aiant le gouvernement de l'arcevesché de Rouen furent presentées certaines letres royaulx pour avoir delivrance du temporel dudit arcevesché; lesquelles lui furent entreinées comme il s'ensuit. Et premierement la teneur desdites letres royaulx.

Henry par la grace de Dieu Roy de France & d'Angleterre à nos amez & feaulx Conseillers les gens de nos Comptes à Paris, & le Tresorier & general gouverneur de toutes nos Finances, en France, salut & dilection. Comme par nos autres letres patentes données le XXV. jour de ce present mois de Fevrier vous aions mandé que à cause de ce que nostre amé & feal Conseiller Jehan de Rochetaillée Arcevesque de Rouen avoit esté puis certain temps ença prononcié au Saint Siege de Rome Cardinal, en signe de laquelle dignité lui eust esté envoié le chappel rouge, & que en la presence de nostre amé & feal cousin l'Evesque de Therouenne Chancellier de France & des gens de nostre grant Conseil se foit deliberé ledit XXV. jour de accepter lesdites dignité & chappel, lesquelles il a aujourd'hui solemnellement acceptées en l'Eglise de Paris, parquoy les temporel & jurisdicion laye dudit arcevesché sont venus en nostre main par Regale, vous lesdits temporel & jurisdicion meissiez & feissiez mettre par ceulx qu'il appartiendra en nostre main & sous icelle gouverner comme en Regale, & il soit ainsi que nostredit Conseiller Cardinal ait aujourd'hui fait le serement de faculté ez mains de nostre amé & feal cousin l'Evesque de Therouenne Chancellier de France, lequel serement pour l'absence de nous en France & de nostre tres cher & tres amé oncle Jehan Regent icelui nostre royaume de France nous avons à ce commis & lequel serement il estoit tenu de faire à cause de ce que dit est, nous vous mandons & à chacun de vous, si comme à lui appartiendra que à cause dudit serement de feaulté non fait vous ne empeschez ou souffrez estre empesché en aucune maniere nostredit Conseiller esdites temporalité & jurisdicion d'icellui arce-

arcevesché de Rouen, ains nostre main mise & tout autre empeschement fait & donné esdites temporalité & jurisdicion à cause de ladite Regale ostez & levez ou faites oster & lever & mettre à plaine délivrance; laquelle main mise & tout autre empeschement en avons osté & levé, ostons & levons par ces presentes. Et voulons que par icelles rapportant, avec certification de nostredit Conseiller, par laquelle il appare que nostredit Conseiller, joisse paisiblement desdites temporalité & jurisdicion d'icelle archeveschié, nous voulons tous ceulx qu'il appartiendra en demourer quittes & deschargez par vous nosdites gens des Comptes. Car ainsi nous plaist-il estre fait. Donné a Paris le XXVI. jour de Fevrier l'an de grace mil CCCC. vint & six, & de nostre regne le quint. Ainsi signé. Par le Roy à la relation du grant Conseil, les Evesques de Beauvais & de Noyon, le Seigneur de Saint Pierre, Maistre Pierre Canteleu, & autres presentes. L. Calot.

Item ensuit la teneur de l'expedition sur icelles.

Les gens de Comptes du Roy nostre Sire à Paris, & le Tresorier & gouverneur general de toutes les finances dudit Seigneur, aux Bailli & Viconte de Rouen, & à tous les autres Justiciers & Officiers du Roy nostredit Seigneur, ou à leurs Lieuxtenans, salut. Il nous est apparu par letres du Roy nostredit Seigneur données à Paris le XXVI. jour de Fevrier mil CCCCXXVI. que Monsieur l'Arcevesque de Rouen, à present Cardinal, a fait le serement de feaulté ez mains de Monsieur le Chancellier de France à ce commis pour & au nom de Roy nostredit Seigneur, lequel serement de feaulté il estoit tenu de faire, à cause de ladite cardinalité pour le temporel dudit arcevesohié; desquelles letres royaulx nous vous envoyons le vidimus attaché à ces presentes sous l'un de nos signetz. Si vous mandons & enjoignons par ces presentes & à chascun de vous, si comme à lui appartiendra, que vous faites, souffrez, & laissez joir & user plainement & paisiblement par ledit Mons. le Cardinal Arcevesque des fruiz, prouffiz, revenües, & esmolumens appartenans à ladite arcevesohié, sans lui faire mettre ou donner aucun destourbier ou empeschement en icelle par deffaulte dudit serement de feaulté non fait, en paiant à vous Viconte les droitz devoirs, s'aucuns en sont pour ce deubs au Roy nostredit Seigneur, se payez ne les a; pourveu toutes voyes qu'il n'y ait autre cause raisonnable d'empeschement pourquoy faire le doyez, laquelle, ou cas qu'elle y seroit, nous reservez à fin deuë. Donné à Paris le XXVI. jour de Fevrier l'an mil CCCC. vint & six.

Apres ces choses ainsi faites Maistre Nicole Loiseleur ou nom & comme Procureur de l'Eglise de Rouen comparu en ladite Chambre ledit jour de relevée, disant qu'il se opposoit à ce que on ne procedast à faire à Monsieur de Rouen aucune deslivrance du temporel de l'Eglise de Rouen, requerant ceste opposition estre enregistrée & jour lui estre assigné pour dire les causes de son opposition. Et apres ce que ledit Procureur ot fait exhibition de ses letres de procuration données le premier jour de ce present mois de Fevrier mil CCCCXXVI. lesquelles font mention de certain accort fait entre ledit Monf. de Rouen Cardinal & lesdits de l'Eglise de Rouen, ou quel est faite mention que lesdits de Rouen se pourroient opposer & ledit Monsieur de Rouen protester au contraire, & neantmoins les choses demourroient en estat jusques à trois ans en esperance d'accort, dit à esté audit Maistre Nicole que les expeditions des letres dudit Monf. de Rouen avoient ja esté commandées, mais neantmoins ceste presénte opposition seroit enregistrée; & lui a esté jour assigné a ung mois pour venir dire les causes de sadite opposition. Et avec ce a esté commandé à moy Jehan le Begue Greffier de la Chambre de faire savoir audit Monsieur de Rouen ceste presente opposition & assignation de jour pour venir dire ce qu'il lui plaira à l'encontre de ladite opposition, non mie

que

que la Chambre en veuille entreprendre la cognoissance, mais lors elle advisera ce que elle aura à faire en ceste matiere. Laquelle chose fu incontinent mar moy Greffier dessus nommé signifiée & dite audit Monsieur le Cardinal; lequel respodi qu'il en estoit content.

Item s'ensuivent les letres que ledit Monsieur le Cardinal a baillez pour enteriner les letres royaulx cy-dessus derriere escriptes.

In nomine Domini Amen. Per hoc praesens publicum instrumentum cunctis pateat evidenter & fiat manifestum, quod anno eiusdem Domini millesimo CCCCXXVI. more Gallicano, indictione quinta, die vero mensis Februarii XXVII. Pontificatus sanctissimi in Christo Patris & Domini nostri, Domini Martini, divina providentia Papae quinti, anno decimo, in mei Notarii publici testiumque infrascriptorum ad haec vocatorum praesentia personaliter constitutus Reverendissimus in Christo Pater & Dominus, Dominus Iohannes, miseratione divina Tituli sancti Laurentii in Lucina Presbyter Cardinalis Sanctae Romanae Ecclesiae, Archiepiscopus Rotomagensis, sive Ecclesiae Rotomagensi praesidens, de & super eo, quod Dominus noster Rex suas concessit litteras sub data Londoniis XXVII. Iunii anno currente, per quas placuit sibi & placebat, quod cum dignitate & titulo Cardinalatus retinere posset Ecclesiam suam Rotomagensem iuxta formam & tenorem litterarum Apostolicarum super hoc sibi concessarum in Curia computorum praefati Domini nostri Regis pro parte eiusdem Domini Cardinalis, ut dicebat, exhibitarum & deinde in libris eiusdem registratarum, in quibus quidem litteris regiis inter cetera cavebatur, quod intentionis regiae serenitas exsistebat, ut si pro aliqua sua regnorumque suorum vel alterius eorumdem utilitate aut alia rationabili caussa de curia Romana vel aliunde ad suam maiestatem regiam, sive ad dictum regnum Franciae ipsum Dominum Cardinalem Consiliarium suum vocari contingeret, infra annum a die notificationis auctoritate sua regia sibi facta personaliter venire teneatur, nisi aliud infra dictum tempus a sua regia serenitate habuerit in mandatis, prout in eisdem litteris regiis haec & quaedam alia plenius continentur, quodque venerabile Consilium Camerae computorum in deliberando concordandoque & concedendo verificationem ipsarum litterarum regiarum deliberaverant & ordinaverant habere litteras & instrumentum, per quas se obliget & appareat, eum remanere alligatum, debere ad vocationem regiam venire & comparere, ut praefertur, & etiam, quod omnia & singula alia contenta in eisdem litteris, prout ad ipsum pertinebat, adimpleverat & perfecerat, ut dicebat, ex sua certa scientia & deliberato proposito gerens in affectione & voluntate velle obedire Domino nostro Regi Dominoque Regenti & eorum mandatis iuxta possibilitatem suam, recognovit & recognoscit & etiam confitetur debere ac teneri ad vocationem Domini nostri Regis seu Domini Regentis, eius durante regentia, quotiens eum vocari contigerit seu vocabitur, iuxta efficaciam & tenorem dictarum litterarum regiarum & deliberatorum in dicta camera computorum, & quoad hoc etiam obedire, quod facere vult, & bona fide promittit & intendit. De quibus omnibus & singulis praefatus Dominus Cardinalis petiit & voluit per me Notarium subscriptum sibi fieri instrumentum publicum. Actum & datum Parisiis sub sigillo eiusdem Domini Cardinalis Archiepiscopi Rotomagensis anno, indictione, mense, die & pontificatu praedictis, praesentibus ibidem venerabilibus & discretis viris Dominis & Magistris Roberto de Saava Canonico Lexoviensi, Iacobo Croiseti Rectore Ecclesiae parochialis Montis rubei Parisiensis dioecesis, & nobili viro Iohanne de Montefalcone scutifero, testibus ad praemissa astantibus. Et ego Petrus Salomonis, Clericus Suessionensis dioecesis, in artibus Magister, & in Decretis Licentiatus, publicusque auctoritate apostolica Notarius, quia praemissis omnibus & singulis, dum sic ut praemittitur per dictum Do-

Dominum Cardinalem, Archiepiscopum Rotomagensem recognoscerentur agerenturque & fierent, una cum praenominatis testibus praesens fui, eaque sic fieri vidi & audivi; idcirco his praesentibus litteris sive publico instrumento sigillo ipsius Domini Cardinalis roborato, signum meum solitum hic me subscribens apposui in fidem & testimonium omnium & singulorum praemissorum. Sic signatum. P. Salomonis.

Et est assavoir que combien que ledit XXV. jour de Fevrier icelui Mons. l'Arcevesque eust declairé en la presence dudit Mons. le Chancellier & gens du grant Conseil du Roy, que il estoit deliberé de accepter & eust accepté ladite dignité de Cardinal, toutesvoies le lendemain XXVI. jour dudit Fevrier fu chantée en l' Eglise de Paris une Messe solemnelle de Nostre Dame, en laquelle fu ledit Mons. l'Arcevesque, Messieurs les Chancellier, Prelats, & autres gens du grant Conseil du Roy. Et fu ledit Mons. l'Arcevesque à l' offrande, & nul autre. Et la Messe achevée, se tirerent lesdits Messieurs l' Arcevesque, Chancellier, Prelats &c. au grant (10) hostel. Et illec ledit Arcevesque estant à genoux, ledit Monsieur le Chancellier print le chappel de rouge, qui durant la dite Messe avoit esté sur ledit grant hostel, & lequel chappel avoit passé à deux ou trois mois esté par nostre Saint Pere envoié audit Monsieur de Rouen, qui recevoir ne l'avoit lors voulu, & pour ce avoit esté mis en depost en ladite Eglise de Paris. Et apres aucunes paroles dites par ledit Monsieur le Chancellier audit grant hostel, il leva ledit chappel, & le mist & assist sur la teste dudit Mons. le Cardinal. Et ce fait, monterent à Cheval, & alerent disner sur ledit Mons. le Chancellier.

(10) Aurel.

ILLUSTRISSIMI VIRI

PETRI DE MARCA
RESPONSIO AD NOTAS
LUCAE HOLSTENII

In Tomum primum de Concordia Sacerdotii & Imperii

EDITA ANNO MDCLXIII.

Raditae mihi quum essent superioribus diebus ab Eminentissimo Cardinali Grimaldo, Nuntio Apostolico in Gallia, singularis prudentiae & immobilis erga sedem Apostolicam fidei viro, Notae eruditissimi cuiusdam viri in libros nostros dissertationum de Concordia Sacerdotii & Imperii, quos Romae amica manu recensuit; ad officium meum pertinere putavi, ut animadversionibus ab eo factis, explicata instituti mei ratione, satisfacerem.

I. Sunt autem tria praecipue, quae desiderata video in dissertationibus nostris. Primum est, in rebus historicis, quas a me ita temperari, vel explicari cuperet, quemadmodum a viris celeberrimis Bellarmino, Baronio, Perronio Cardinalibus, aliisque factum est, ne sedi Apostolicae contumeliosae videantur. Stupui, fateor, in eius notationis lectione. Nihil enim tam alienum a mente mea fuit, quam, ut vel levi suspicione sedis Apostolicae dignitatem laesisse viderer. Quin potius eam omnibus officiis semper colui, & iisdem dissertationibus adversus aemulos eius maiestatem non irrito, ut opinor, conatu vindicavi. Scio quidem, adversus nova, quae ex intima vetustate protuli argumenta apud Hollandos volumen excudi, quod novae victoriae materiam rei Romanae studiosis praebebit. Interim aequum est, ut eam offensionem diluam, quae viri eruditi & amici animum in dissertationibus nostris pupugit.

II. Exempla profert, quibus pietatem Ecclesiae debitam a me violatam existimat. Scilicet lib. 1. cap. 1. §. IV. occasionem schismatis Orientalium in usurpatas ab iis Dioeceses ita contuli, & Henrici Imperatoris adversus Gregorium VII. in episcopatuum investituras, ac si privatis commodis ducti summi Pontifices eas discordias excitassent; quum tamen constet Graecorum schisma ex dissidiis de religione motis pro-

profluxisse, & adversus Henrici contentiones, ob simoniacam pravitatem, & duram servitutem, qua Ecclesias praemebat.

III. Quod attinet ad Orientales, non diffiteor equidem, quin novis observationibus historiam illam illustraverim, ut Graecos ambitus, perfidiae & ingrati animi vitio, foedo schismati & professae haeresi prolusisse demonstrarem. Dioeceses Illyricianae, Calabria, Sicilia, & reliquae provinciae usque ad Thraciam distractae sunt a Romano patriarchatu per vim & tyrannidem Leonis Isauri, in odium vindicatarum imaginum. Restituta Ecclesiae pace, eas Dioeceses tandem repetit Hadrianus I. minaturque abstensionem iurisdictionis ecclesiasticae & tot provinciarum invasoribus. Quid alienum a canonibus? Detrectant Graeci. Quid iniquius? Iterum restituto Ignatio in sedem Constantinopolitanam, Hadriani II. Legati Dioeceses avulsas repetunt. Spondent Graeci; dein tergiversantur, & consuetis ludificationibus a rebus promissis discedunt. Summo beneficio Ioannes VIII. Photium communioni ecclesiasticae & sedi CPolitanae post obitum Ignatii reddit. Promissam Dioeceseon restitutionem urget. Renuit versipellis homo, scelus meditatur; atque, ut possessionem retineat, caussae coniectionem in aliud caput transfert; de summa religionis litigat; de processione sancti Spiritus, de violato fidei symbolo, de sabbato, aliisque articulis controversiam movet, & a communione sedis Apostolicae recedit. Quis non damnet Photii impietatem? Quis non faveat Romanorum Pontificum caussae? Res suas repetunt, iuxta canones. Recusat invasor, & schismate lacerat Ecclesiam. Haec est summa narrationis, quam illo capite institui: in qua, quid sit Apostolicae sedi iniuriosum plane non video.

IV. In Henrici Imp. dissidio, de investituris episcopatuum per virgam & annulum disceptatum dixi; quod verum est, & in eo erat caussae iugulus. Ante consecrationem annulo & virga pontificia a se donandos vel investiendos Episcopos contendebat Henricus ex antiquo more. E contrario disputabat Gregorius, rei spiritualis investituram a laico Principe conferri non posse. Addebat hinc sequi deplorandam Ecclesiae servitutem, abuti eo privilegio Principem, sacerdotia pecuniis redimi, & cetera id genus. His vitiis remedium adhiberi potuisset. Sed origo mali tollenda erat. Itaque in synodo Romana sub Gregorio VII. dein in aliis quoque Conciliis habitis ab Vrbano II. & Paschali II. laicorum investiturae per annulum & virgam damnatae sunt; quibusdam haeresi, aliis vero schismati eas accensentibus. Peculiarem hac de re nec sane inelegantem dissertationem, a me in praefatione libri promissam propediem in lucem dabo. Quid autem a me in hoc capite peccatum sit, ignoro. Asserebat libertatem Ecclesiae adversus investituras Gregorius. Recte; idque tandem obtinuit. Contra nitebatur Henricus. Male; & ab eo usu tandem cessatum est.

 Ni-

Nihilominus tamen de his capitibus disceptatum fuit acerbissime Vnde colligi posse dixi, quemadmodum etiam ex schismate Graecorum, excitatis de iurisdictione contentionibus litigantium animos ita plerumque accendi, ut ab officio suo discedant. Privati vero commodi caussa Pontifices discordias aut excitasse aut fovisse nusquam dixi, vel saltem suspicioso scribendi genere insinuavi.

V. Notat quasi per transennam vir eruditus, me pleraque historiae ecclesiasticae capita ex damnata M. Antonii de Dominis Republica desumsisse. Doleo, fateor, meam vicem: qui pro auctoritate sedis Apostolicae integro primo & tertio libro dissertationum atque alibi passim ex historia ecclesiastica pugnans, ab eius adversario argumenta petivisse dicor. Immo vero profiteri non dubito, eorum maximam partem industriae meae deberi, utpote quorum nemo ex proceribus nostris hucusque meminerit. Sane Spalatensis lectioni aliquoties incubui; sed, ut cum eo dimicarem, eiusque argutias retunderem. Quod aperte a me factum in disceptatione gravi de episcopatuum institutione, quam ille Principibus permittit: in alia quoque, de canonibus Antiocheni Concilii: & in tractatu de dispensationibus, libro tertio. Alibi quoque, tacito auctoris nomine, strictim hominis versutias carpo, novisque solutionibus rem totam conficio. Eminentissimorum Cardinalium Bellarmini, Baronii, Perronii nominibus assurgo, eorum commentationes veneror; sed meas observationes, illis intactas, in rem communem confero; id unum prae me ferens, novatorum caussam tam nostris telis peti, quam ceterorum rationibus est concussa & labefactata. Ceterum, ut ad Spalatensem redeam, nihil ab eo haurire potui, quod ad tractationem meam conferret, eo, quod liber ille, quo de iudiciis ecclesiasticis disputabat, undarum fluctibus periit, qui forte flammis periisse debuerat.

VI. Secundo notat vir eruditus, me in eo gravissime peccare, quod prolatis virorum gravium exemplis, quibus vulnus aliquod inferri videtur iurisdictioni ecclesiasticae, a decisione quaestionis abstineam, neque de mollienda facti specie, ut praestiterunt eruditi viri, ullo pacto curem, eo scilicet animo, ut dubia & suspensa mens lectoris eo vergat, quo tanto praeiudicio depressa fertur; quam artem secutus videor in tractatu de appellationibus ab abusu, quas usurpatas olim in Ecclesia, exemplo Athanasii & perduellis Nestorii, doceo; non addita sententia mea, an eius rei usus sit legitimus, nec ne quum tamen, vestigia Baronii secutus, potuissem totum id negotium ad vim Principum referre, qui gravi servitute Ecclesiam vexabant. Gravis sane accusatio, si iuris disputationem in rebus controversis promisissem: a qua tamen de industria me recessurum dixi, ne de finibus utriusque iurisdictionis ego privatus homo transfigere viderer. Facti disceptationem in me suscepi; ut pateret, quid gestum in expansa

pansa annorum serie, sine ullo animorum dissidio, vel cum acerrimis contentionibus, ut ex eo viri prudentes colligerent, quid in simili specie sequendum vel fugiendum foret. Attamen id prae me fero, in eximiis & nobilioribus controversiis, quae inciderunt in quatuor dissertationum libros, me in alterutram partem disertissime pronuntiasse, & ubique iurisdictioni ecclesiasticae, quantum res patiebatur, immo & saepissime praeter instituti mei rationem, favisse. Conferantur, si placet, celeberrimorum in foro Gallicano iurisconsultorum positiones contumeliosae in sedem Apostolicam & ecclesiasticam iurisdictionem cum iis definitionibus, quas ego primus inter tot magistratus, immo & inter theologos, (quia res istas, licet gravissimi momenti, non attingunt) conceptis verbis asserui. Et tunc caussa cadam, nisi palam constet, me bonae caussae firmissimum esse vindicem.

Hae sunt meae definitiones.

I. *SUpremam in rebus ecclesiasticis auctoritatem per Gallias exercuisse Romanum Pontificem, iudiciis ad relationes & appellationes redditis, ab eo tempore, quo fides Christiana in Galliis floruit ad hanc usque aetatem.*

II. Papam iure divino esse universalis Ecclesiae caput, atque adeo Gallicanae, quae illius est membrum.

III. Generalia decreta a Romanis Pontificibus in Gallias aeque ac in reliquas provincias missa: quae magno applausu ab Imperatoribus Romanis, deinde a Francorum Regibus post constitutum regnum usque ad hanc aetatem suscepta sunt.

IV. Nullum esse crimen, cuius ratione Papa deponi possit excepta haereseos publice professae caussa. Quod verum esse testimoniis veterum docetur; & praeterea hanc esse antiquam Ecclesiae Gallicanae definitionem demonstratur.

V. Papam solvere posse & dispensare valide & licite a canonibus Conciliorum generalium, etiam sine caussa: dummodo haec dispensatio non tendat ad labefactandum Ecclesiae statum. Ubi nova plane ratione de toto hoc negotio differitur iuxta iuris antiqui regulas, atque praesentem usum.

VI. Libertates Ecclesiae Gallicanae consistere in usu & praxi canonum atque decretalium tam veterum quam recentiorum, easque non pendere a sola praxi antiquorum canonum. Ubi ostenditur necessitate cogente Pontifices variis temporibus, pro bono publico Ecclesiae, ad novas leges condendas progressos.

VII. Papam, praeter eum primatum, quo universae Ecclesiae praeest, solum esse & immediatum Occidentis Patriarcham. Regibus vero non competere ius aliquod episcopatum vel metropolim instituendi, multo minus patriarchatum. VIII.

VIII. Appellationum ab abusu ob canones violatos cognitionem saltem restringendam esse & terminandam eo fine, ut ob scandalum emergens exsecutionem interim impediat eius iudicati, quod a iudice ecclesiastico latum erit adversus constitutiones ecclesiasticas. Attamen hoc praetextu curiis supremis non licere de negotio principali, quod est mere ecclesiasticum, pronuntiare, usumque contrarium alienum esse a mente & a praxi veterum Principum & Regum Christianissimorum.

Adversariorum contrariae positiones.

I. Pontificem Romanum nullam auctoritatem in Galliis exercuisse ante sextum saeculum.

II. Toto illo sexcentorum annorum intervallo Regem solum Ecclesiae Gallicanae ut caput praefuisse, non autem Papam.

III. Non competere Papae, ut leges ecclesiasticas condat, quae Gallos obligent.

IV. Papam a dignitate & sede sua deiici posse, si gravissimum scandalum Ecclesiae inferat.

V. Nullo in casu vel specie licere Pontifici aliquid statuere vel dispensare adversus canones generalium Conciliorum.

VI. Libertates Ecclesiae Gallicanae consistere in usu antiqui iuris comprehensi canonibus veteris Ecclesiae, & ad Curias supremas pertinere, ut eum usum suis senatusconsultis seu arrestis restituant.

VII. Gallis competere ius eligendi & constituendi supremum aliquem Patriarcham, si Pontifex regiis rationibus sese non accommodet.

VIII. Regi liberum esse, ut constitutiones ferat in rebus ecclesiasticis, quae sint eiusdem roboris ac leges de rebus saecularibus latae.

IX. Curiis supremis ius competere in dirimendis appellationibus ab abusu, de principali negotio ecclesiastico decernendi; quemadmodum saepissime usurpatur in foro.

His addi possunt capita libertatis Gallicanae a Massono proposita in opusculis Agobardi; quae tamen, ut aliena a cultu sanctae sedi debito diserte refelli, obiurgatis etiam antiquis Episcopis Gallicanis, lib. IV. cap. XI.

VII. Quoniam autem in ius vocor ob appellationes ab abusu, necesse est, ut pauca, sed necessaria, ea de re verba faciam. Rei substantiam a novitio & nupero nomine distinguendam dixi. Quod ad rem attinet, imploratum fuisse omnibus saeculis Principum praesidium adversus vim, quae praetextu iudiciorum ecclesiasticorum inferretur. Attamen eam cautionem adhibuisse Principes Romanos, ut de re canonica iudicium non ferrent, sed iudices darent, evocatis ad synodum Episcopis, iuxta canonem Concilii Milevitani; aliquando tamen ultra quam par esset evagatos, translato ab una in alteram provinciam iudi-

iudicio, & prorogata iurisdictione, poenisque suspensionis a sacrorum administratione & depositionis indictis; quas poenas a Principibus hodie irrogari non posse diserte scripsi lib. IV. cap. I. §. VI. & cap. XVIII. §. II. explicato Theodosii rescripto, & obiter castigato Iustiniano. Generaliter vero lectorem monui lib. IV. c. I. §. I. his verbis: *Quaecumque apud veteres Principes in his caussis olim viguerunt, locum apud nos habere non possunt: nec immutata aliquantisper disciplina antiquum illum ordinem ullo pacto admittere potest*.

VIII. Sane Athanasii exemplo usus sum, ut docerem tuitionem Principis ab eo viro expetitam. In quo referendo & explicando duo praestiti. Mortono, Ivello & aliis Anglicanis scriptoribus, licet eorum nomine omisso, respondi, qui ex hac appellatione Athanasii ad Constantinum iudicia canonica Principibus subiiciunt; quorum opera & interpretationibus pragmatici quidam e nostris saepissime utuntur. Deinde vero limites certos figere volui appellationibus ab abusu in tritura fori Gallicani. Quatuor vitia seu nullitates synodi Tyriae ostendi. Athanasium appellasse ob dolum, insidias & vim hostium potius quam iudicum. Constantinum vero cognitionem suscepisse, ut de tumultu & de vi illata coram se ageretur; ut docui ex ipsis rescripti verbis lib. IV. cap. II. §. VII. Vnde cap. XX. §. III. collegi, si contra omnem iudiciorum ordinem per dolum, machinationem, & circumventionem iudicio ecclesiastico Episcopi vel clerici opprimerentur; vel etiam, si offensionis publicae periculum immineret ob apertissimam canonum violationem, Principum tuitione subsidium peti posse, necessitate cogente, ex sententia quoque huius aevi Theologorum Caietani, Victoriae, Suaris & Covarruviae, ut interim mandatorum iniustorum exsecutio impediatur. Statimque subiunxi haec verba: *Si quis ad hanc necessitatem coërcere velit patrocinium regium, usus fori quotidianus periclitari videbitur, quo ab ipsis interlocutionibus Episcoporum appellatur, tamquam ab abusu, non exspectato ultimo iudicio; multo minus exspectata Metropolitani vel summi Pontificis cognitione, qui res contra canones ab Episcopis iudicatas emendare potuisset. Sane praxis illa & fori tritura sola remedii celeritate niti potest*. Deinde constitutionem regiam propediem edendam dixi, quae his morbis medeatur. Non potui liquidius sententiam meam de toto isto negotio significare, de qua sane plerique magistratus conquesti sunt, eo praecipue nomine, quod cleri Gallicani expostulationibus nunquam adeo aperte appellationes istae petitae fuissent.

IX. Sed Nestorii factum adhibuisse dicor. Immo vero & discussi, ut sedis Apostolicae auctoritatem tuerer adversus novatorum impetum, qui Theodosii rescripto eam valde laedi putant, quo rei iudicatae a Caelestino contra Nestorium exsecutio suspenditur. Dupliciter respondi;

di; sed strictim, meo more. Primo factum Theodosii vix sustineri posse. Secundo suspensionem illam tribuendam, non regiae auctoritati, sed iuri ipsi, quo decernitur, appellatione vel restitutione in integrum pendente nihil innovandum; Nestorium conquestum, quod inauditus damnaretur; synodum generalem petivisse, quae concessa fuit a Theodosio. Nolui autem ad locum illum communem confugere, de vi Principum & Ecclesiae servitute. Excipiunt enim rescriptum illud Principis a synodo Ephesina probatum & actis insertum. Quare non levem operam mihi navasse videor in detegenda, ex ipsis Caelestini verbis, Concilii a Nestorio facta petitione, quae omnes scriptores huc usque fugerat; unde retusus est mucro argumenti, quod adversus iurisdictionem pontificiam ex suspensione a Theodosio indicta parabatur. De appellationibus autem ad futurum Concilium, quae apud nostros utramque paginam faciunt, ea cautione adhibita dixi lib. IV. cap. XVII. ut summam sedis Apostolicae auctoritatem semper tuitus sim; alia plane ratione in ea disputatione versatus, quam theologi quidam scholastici, quorum commentarii ea de re editi passim apud magistratus & pragmaticos, ut inepti traducuntur.

X. Tandem eas definitiones iuris civilis amplecti insimulor, quae iurisdictioni ecclesiasticae officiunt. Verbis istis generalibus instituta accusatio dilui non potest, nisi exceptione generali; qua profiteor omnino alienum a sententia mea fuisse, ut iurisdictionem ecclesiasticam laederem, quam integram praestari debere toto opere disertissime testatus sum. Sed testimonium Guillelmi Okami laudavi ex Dialogo Militis & Clerici, qui fuit Ecclesiae infensissimus hostis. Probe quidem novi, Okamum favisse Ludovico Bavaro atque pro eius partibus dimicasse adversus Ioannem vigesimum secundum. Sed nihil ex eius scriptis hausi; quippe, qui ex antiquorum penu Okamo intacta depromsi, quae meis commentationibus conferre posse videbantur. Laudavi sane locum quemdam ex Dialogo Militis, quem recte Notator Okamo tribuendum monuit; sed, ut sententiam theologorum illius aetatis, scilicet Ioannis Parisiensis & aliorum, expenderem, de excommunicationibus ob crimina saecularia inflictis. Quantum vero illi dialogo tribuerim, docent verba mea lib. II. cap. III. §. VII. nempe defuisse auctori cognitionem antiquae disciplinae, ne rem ipsam omnino assequeretur. De ipso autem excommunicationum usu secundum veteres speciali exercitatione me acturum ibidem spopondi; ne quis existimet, eorum me sententiam amplecti, de quorum ignoratione tacere non potui.

ILLU-

ILLUSTRISSIMI VIRI

PETRI DE MARCA
LITURA CENSURAE ROMANAE,

EDITA ANNO MDCLXIII.

OBSCURAE sunt omnibus caussae, ob quas Romae censura lata est adversus librum dissertationum de Concordia Sacerdotii & Imperii. Etenim in universum asseri potest, auctoris animum quam longissime absuisse ab omni consilio laedendi iura sedis Apostolicae vel ecclesiasticae iurisdictionis. Quin potius indubitatum est omnes eius rationes & consilia ad restaurandam Ecclesiae auctoritatem spectasse & impugnandas novas regulas, quae in curias saeculares ab iis, qui harum rerum minus periti sunt, paullatim inducuntur. Eam in rem multum confert auctoris a munere regio, quo est ornatus, profecta dignitas: qui omnibus honoribus in curia suprema apud suos functus, hodieque in Consistorio regio adsidens, nulla apud supremarum curiarum senatores suspicione laborare potest. Contra quam accidit, quum theologis, tum canonistis, quorum lectioni vix alicui senatorum vacare libet, & quibus solemnia illa quotidie obiiciuntur, scilicet eos in sua caussa loqui, atque de materia sibi omnino incomperta tractare. Deinde vero longe diversa ab ea, qua scholastici utuntur, methodo de rebus propositis disputat, quae Gallorum liberalibus ingeniis est accommodata. Scholastici enim subtilium argumentorum acumina sectantur ad propositi sui probationem, vel in recentiori decretalium aut sane huius vel superioris saeculi scriptorum allegatione ut plurimum immorantur. Auctor autem iste res ipsas ab origine repetens, argumenta momentaque rationum, historiae ecclesiasticae & canonum legumque auctoritati coniungit, ut ecclesiasticam iurisdictionem suis fundamentis stabiliat, ipsoque usu Principibus & populis accepto confirmet. Hac tractandi ratione in falsis illis regulis impugnandis versatur, quibus libertates Ecclesiae Gallicanae inniti pragmatici nostri hucusque docuerunt. Etenim auctores, qui hac de re egerunt, has atque alias sedi Apostolicae contumeliosas positiones protulerunt. Nempe;

I. PONTIFICEM *Romanum nullam auctoritatem in Galliis exercuisse ante sextum saeculum.*

II. Toto illo sexcentorum annorum intervallo, Regem solum Ecclesiae Gallicanae ut caput praefuisse, non autem Papam.

III. Non competere Papae, ut leges ecclesiasticas condat, quae Gallos obligent.

IV. Papam a dignitate & sede sua deiici posse, si gravissimum scandalum Ecclesiae inferat.

V. Nullo in casu vel specie licere Pontifici aliquid statuere vel dispensare adversus canones generalium Conciliorum.

VI. Libertates Ecclesiae Gallicanae consistere in usu antiqui iuris comprehensi canonibus veteris Ecclesiae; & ad curias supremas pertinere, ut eum usum suis senatusconsultis seu arrestis restituant.

VII. Gallis competere ius eligendi & constituendi supremum aliquem Patriarcham, si Pontifex regiis rationibus sese non accommodet.

VIII. Regi liberum esse, ut constitutiones ferat in rebus ecclesiasticis: quae sint eiusdem roboris ac leges de rebus saecularibus latae.

IX. Curiis supremis ius competere in dirimendis appellationibus ab abusu, de principali negotio ecclesiastico decernendi; quemadmodum saepissime usurpatur in foro.

Definitiones illae copiosissime & robustissime refutatae sunt ab auctore, adeo felici eventu, ut plerisque magistratuum fere iam persuasum sit, eas ab imperitis aut Ecclesiae iniquis hominibus positas fuisse. Quoniam vero de rebus istis accurate vix disceptari potest, quin necesse sit in haereticos huius temporis, qui sedis Apostolicae auctoritatem convellunt, incidere, quae illi ex antiquitate petunt testimonia sincere & absque cavillationibus explicantur. Qui conatus iis, qui apud eos illustriores sunt, & magnam nominis famam obtinent, adeo gratus fuit, ut eorum ingenia ad severiorem informationem suscipiendam paraverit. Itaque docuit auctor:

I. SVpremam in rebus ecclesiasticis auctoritatem per Gallias exercuisse Romanum Pontificem, iudiciis ad relationes & appellationes redditis, ab eo tempore, quo fides Christiana in Galliis floruit ad hanc usque aetatem.

II. Papam iure divino esse universalis Ecclesiae caput, atque adeo Gallicanae, quae illius est membrum.

III. Generalia decreta a Romanis Pontificibus in Gallias, aeque ac in reliquas provincias, missa: quae magno applausu ab Imperatoribus Romanis, deinde a Francorum Regibus post constitutum regnum usque ad hanc aetatem suscepta sunt.

IV. Nullum esse crimen, cuius ratione Papa deponi possit, excepta haereseos publice professae caussa. Quod verum esse testimoniis veterum docetur; & praeterea hanc esse antiquam Ecclesiae Gallicanae definitionem demonstratur.

V. Papam solvere posse & dispensare valide & licite a canonibus Conciliorum generalium, etiam sine caussa, dummodo haec dispensatio non tendat ad labefactandum Ecclesiae statum. Ubi nova plane ratione

ratione de toto hoc negotio differitur iuxta iuris antiqui regulas atque praesentem usum.

VI. Libertates Ecclesiae Gallicanae consistere in usu & praxi canonum atque Decretalium tam veterum quam recentiorum, easque non pendere a sola praxi antiquorum canonum. Vbi ostenditur, necessitate cogente Pontifices variis temporibus, pro bono publico Ecclesiae, ad novas leges condendas progressos.

VII. Papam, praeter eum primatum, quo universae Ecclesiae praeest, solum esse & immediatum Occidentis & Galliarum Patriarcham. Regibus vero non competere ius aliquod episcopatum vel metropolim instituendi, multo minus patriarchatum.

VIII. Appellationum ab abusu ob canones violatos cognitionem saltem restringendam esse & terminandam eo fine, ut ob scandalum emergens exsecutionem interim impediat eius iudicati, quod a iudice ecclesiastico latum erit adversus constitutiones ecclesiasticas. Attamen hoc praetextu curiis supremis non licere de negotio principali, quod est mere ecclesiasticum, pronuntiare, usumque contrarium alienum esse a mente & praxi veterum Principum & Regum Christianissimorum.

IX. Quid vero auctor sentiat de legibus regiis in caussis ecclesiasticis statim dicetur.

Quamplurimis aliis regulis libri corpus passim refertum est, quae cleri utilitatibus valde conducunt, variisque observationibus illustratur, quae non solum saecularium, sed etiam haereticorum argumentationibus refellendis sunt apprime utiles.

Id unum crimen imputari potest auctori, quod usurpatum in regno Galliae a Rege eiusque supremis curiis usum patefecerit. Sed expendendum est magistratum regium, cui ea de re scribendi cura iniuncta est, impositum sibi munus detrectare non debuisse: praecipue, quum ita se gesserit, ut summopere coluerit sedis Apostolicae & Ecclesiae maiestatem, atque gravi stilo quamplurimas definitiones falsas proscripserit, quae utriusque auctoritatem labefactabant: praeterea vero eam cautionem adhibuerit, ut in neutram partem deciderit, an usurpatus a Regibus usus in variis negotiorum figuris legitimus esset vel e contra, id tantum monuerit, eum usum ab Ecclesia tolerari, atque mutua tolerantia pacem & concordiam potestatum quum ecclesiasticae tum saecularis foveri.

In iis vero regulis generalibus, quas posuit pro Regum suorum auctoritate, intra sententias communi Doctorum suffragio receptas se continuit. De suo vero distinctiones, observationes, probationesque novas adiunxit, quae definitiones illas evertunt, quae in gratiam potestatis saecularis a plerisque invehuntur. Asserit ergo,

I. Reges a Deo potestatem suam immediate trahere.

II. Tuitionem Ecclesiae illis a Deo commissam, tam ratione personarum & rerum, quam ipsius disciplinae.

III. Nullum illis ius competere ad leges suo arbitratu condendas in iis, quae fidem aut disciplinam ecclesiasticam respiciunt: sed ad eorum munus pertinere, ut edictis suis canonum & decretalium exsecutionem urgeant.

IV. Constitutiones ecclesiasticas in provinciis publicandas esse, & tacito consensu recipiendas, aeque ac constitutiones regias.

V. Concordatis initis inter sedem Apostolicam & Regnum Francorum confirmatam esse Regibus nostris auctoritatem recipiendarum in regno legum ecclesiasticarum. Ostenditur vero, eos ita se gerere in ea receptione & admissione, ut praecipue disquirant, an novae constitutiones, veterem & receptum usum immutantes, tranquillitatem civium laedere possint.

VI. Concilium Tridentinum constitutionibus regiis receptum esse in iis, quae ad fidem pertinent, & in plerisque etiam disciplinae capitibus; in ceteris vero articulis recipi posse, immo vero & publicari, quandocumque Regibus constabit, nullam esse suspicionem motuum ex eo in regno excitandorum. Quod assertum est adversus magistratuum regiorum opinionem, qui ad libertates regni pertinere putant, ut Concilium Tridentinum nullo casu vel tempore in regno publicetur.

Persuasum erat eruditioribus omnium ordinum viris, dissertationes istas ea industria & prudentia temperatas, quaeque Privilegio regio munitae erant, cum grata animi significatione Romae excipiendas potius quam censura ulla perstringendas, quae doctorum virorum & procerum animos laesit: qui ex eo colligunt, & prae se ferunt, tutius esse antiquis definitionibus inniti, quandoquidem temperata ea de re disserendi ratio repudiatur; quae in id tantum instituta erat, ut concordia cum Romanae curiae officialibus aleretur.

LI-

LIBELLVS,

QVO

EDITIONIS LIBRORVM DE CONCORDIA SACERDOTII ET IMPERII consilium exponit, opus Apostolicae Sedis censurae submittit, & Reges canonum custodes, non vero auctores esse docet Petrus de Marca, ordinarius in sacro Regis Consistorio Consiliarius, in supremo Navarrae Senatu Praeses, Visitator generalis in Principatu Cataloniae & Comitatibus Ruscinonis & Ceritaniae, ad episcopatum Conforanensem a Rege nominatus.

EDITVS BARCINONE ANNO MDCXLVI.

EVocato ex provincia Benearnensi & in sacrum Regis Consistorium adlecto, post expertam per aliquot annos meam erga Dei Ecclesiam & Principem Augustissimum immobilis fidei atque pietatis constantiam, impositum est mihi onus gravissimum *de libertatibus Ecclesiae Gallicanae* differendi. Vt nefas erat detrectare imperium, ita non alienum ab instituto meo esse duxi, si hac quoque in parte Ecclesiae Catholicae & sedis Apostolicae caussam agerem, cuius maiestatem semper colui, eamque saepissime adversus haereticos, exemplo maiorum meorum, pro viribus meis vindicavi, quum in Benearnensi provincia labe haereseos infecta Praesidis munere fungerer. Sciunt Galli & exteri, qui historias Regni istius florentissimi cum aliqua cura legunt, avorum meorum Ioannis & Hieronymi eius filii prudentia, fortitudine, addo etiam & auctoritate, qua pollebant, tum ob natalium claritudinem, tum ob munerum in republica gestorum amplitudinem, emergentes in Benearno haereses compressas primum, dein debellatas, donec Hieronymus, avus meus, cum ipsa religione catholica, ita volente Numine, corruit. Sed uno avulso non defuit alter, qui rem Christianam promoveret, felicis memoriae Iacobus pater quondam meus; cuius laboribus, adiuncta quoque sollicitudine & industria mea, id effectum est, ut edicti regii pro restauranda per universas Benearni paroecias religione bonisque ecclesiasticis restituendis lati exsecutio, cavillationibus haereticorum per longi temporis moras elusa, ab ipso gloriosissimae & immortalis memoriae Rege Ludovico XIII. perpetraretur. Itaque instituti mei & pietatis avitae retinens, rationes imperii Gallici in tuendis privilegiis & libertatibus suis in eo positas esse scripsi, ut a summo cultu, quem Christiani omnes sacrosanctae sedi Apostoli-

cae

cae atque Pontifici maximo debent, nunquam discederetur. Quare necessario mihi dimicandum fuit cum viris eruditissimis, qui de hisce libertatibus commentariis editis olim, iis positionibus nituntur, quae catholicae Ecclesiae dignitatem summopere laedunt. Quae sane commentationes a tanti nominis viris profectae eas radices in quorumdam animis egerunt, ut curiarum supremarum plerique magistratus non aliis fere auspiciis negotia ecclesiastica dirimant. Itaque prudenter disceptatio illa aggredienda fuit, eo tenore modoque servato, ut iuribus & privilegiis regni non derogaretur, quemadmodum sedis Apostolicae auctoritas integra praestanda erat. Quod aliter obtineri non poterat, quam si disceptatio ad facti discussionem, omissa iuris disputatione, restringeretur. Id vero actum ea cautione adhibita, ut in neutram partem decisum sit, an usurpatus publica auctoritate a Regibus Christianissimis usus in variis caussarum figuris legitimus esset vel e contrario. Par enim erat Ecclesiae Romanae exemplum sequi, quae conniventibus oculis usum illum tolerat, ut monui in praefatione dissertationum, atque ac dissimulatione & indulgentia pacem concordiamque potestatum, quum ecclesiasticae, tum civilis prudentissime fovet. Abstinerem a referendis contumeliosis illis sedi Apostolicae definitionibus, quas aperte proscripsi, nisi operae a me in eo positae reddendam rationem esse viderem. Docent itaque celeberrimi apud nos auctores Romanae communionis, non solum Carolus ille Molinaeus, sed praeterea clarissimi viri Fauchetius, Pasquierius, Pithoeus, Hotmannus, Servinus, aliique libertatum Gallicanarum consarcinatores, quamvis non omnes omnia:

I. Pontificem Romanum nullam auctoritatem in Galliis exercuisse ante sextum saeculum.

II. Toto illo sexcentorum fere annorum intervallo Regem solum, post Principes Romanos exactos, Ecclesiae Gallicanae, ut caput praefuisse, non autem Papam.

III. Non competere Papae extra Concilium, ut leges ecclesiasticas condat, quae Gallos obligent.

IV. Papam a sede & dignitate sua deiici posse, si gravissimum scandalum Ecclesiae inferat.

V. Nulla in specie licere Pontifici aliquid statuere adversus canones generalium Conciliorum.

VI. Libertates Ecclesiae Gallicanae consistere in usu antiqui iuris comprehensi canonibus veteris Ecclesiae, & ad Curias supremas pertinere, ut eum usum senatusconsultis suis paullatim restituant.

VII. Gallis competere ius constituendi summum aliquem Patriarcham, si Pontifex regiis rationibus sese non accommodet.

VIII. Regi liberum esse, ut constitutiones ferat in rebus ecclesiasticis, quae sint eiusdem roboris ac leges de rebus civilibus latae.

IX. Cu-

IX. Curiis supremis ius competere in dirimendis appellationibus ab abusu, de principali negotio decernendi: quemadmodum saepe usurpatur in foro.

Adversus regulas illas copiose disputatum est nova methodo, quae Gallorum liberalibus ingeniis esset accommodata. Non enim subtilium argumentorum tricae vel scriptorum huius superiorisve saeculi testimonia cumulata sunt, ut acumine vel mole machinae adversariorum everterentur; sed rebus ipsis ab origine petitis argumenta momentaque rationum, historiae ecclesiasticae & canonum legumque auctoritati coniuncta sunt, ut ecclesiastica iurisdictio suis fundamentis stabiliretur, ipsoque usu Principibus & populis Christianis accepto confirmaretur. In quo laboratum est adeo felici eventu, ut multis persuasum sit, eas definitiones ab istarum rerum imperitis aut Ecclesiae iniquis hominibus positas fuisse. Quoniam vero de rebus istis vix accurate disceptari potest, quin necesse sit in haereticos huius temporis incidere, qui sedis Apostolicae auctoritatem convellunt, quae illi ex antiquitate petunt testimonia, pleraque sincere & absque cavillationibus explicantur. Qui conatus iis, qui apud eos celebriores sunt, & magnam nominis famam obtinent, adeo gratus fuit, ut eorum ingenia ad severiorem informationem suscipiendam paraverit. Itaque sequentes regulas, ex adverso aliarum, variis locis sparsas constitui. Lib. I. de Conc. Sac. cap. X.

I. SVpremam in rebus ecclesiasticis potestatem & auctoritatem per Gallias exercuisse Romanum Pontificem iudiciis ad relationes & appellationes redditis, ab eo tempore, quo fides Christiana in Galliis floruit ad hanc usque aetatem. Lib. II. cap. 2.

II. Papam iure divino esse universalis Ecclesiae caput, atque adeo Gallicanae, quae illius est membrum. Lib. I. c. 5. & 9.

III. Generalia decreta a Romanis Pontificibus in Gallias aeque ac in reliquas provincias missa: quae magno applausu ab Imperatoribus Romanis, deinde a Francorum Regibus post constitutum regnum ad hoc tempus suscepta sunt. Lib. I. c. 11.

IV. Nullum esse crimen, cuius ratione Papa deponi possit, excepta haereseos publice professae caussa. Quod verum esse testimoniis veterum docetur; & praeterea hanc esse antiquam Ecclesiae Gallicanae definitionem demonstratur. Lib. III. cap. 14. & 15.

V. Papam solvere posse & dispensare valide & licite a canonibus Conciliorum generalium, etiam sine caussa publica; *dummodo haec dispensatio non tendat ad labefactandum Ecclesiae statum. Vbi nova plane ratione de toto hoc negotio differitur iuxta iuris antiqui regulas atque praesentem usum.* Lib. III. cap. 2. & 6.

VI. Libertates Ecclesiae Gallicanae consistere in usu & praxi canonum atque decretalium tam veterum quam recentiorum, easque libertates non pendere a sola praxi veterum canonum. Vbi ostenditur necessi- Lib. I. c. 3. 4. 5. 6 & 7.

cessitate cogente Pontifices variis temporibus, pro bono publico Ecclesiae, ad novas leges condendas progressos,

VII. Papam, praeter eum primatum, quo universae Ecclesiae praeest, solum esse & immediatum Occidentis & Galliarum Patriarcham.

Lib. II. cap. 8. & 9. *VIII. Regibus vero non competere ius aliquod Episcopatum vel metropolim instituendi, multo minus Patriarchatum.*

Lib. II. cap. 6. 8. 10. 11. 13. *IX. Regibus a Deo commissam esse tuitionem Ecclesiae, ut edictis suis decretorum & canonum promulgatorum exsecutionem urgeant, non autem, ut arbitratu suo leges condant in iis, quae fidem aut ecclesiasticam disciplinam respiciunt.*

Lib. II. c. 13. *X. Concilii Tridentini regulas fidei omnes, & disciplinae praecipuas, constitutionibus regiis admissas, cetera vero atque adeo Concilium ipsum publicari posse, quandocumque Regibus Christianissimis constabit, nullam esse suspicionem motuum ex ea promulgatione in regno excitandorum. Quod assertum est adversus magistratuum regiorum opinionem, qui ad libertates regni pertinere putant, ut Concilium Tridentinum nullo casu vel tempore in regno publicetur.*

Lib. IX. cap. 10. *XI. Appellationum ab abusu ob canones violatos cognitionem restringendam esse saltem & terminandam eo fine, ut ob scandalum emergens ex novitate exsecutionem interim impediat eius iudicati, quod a iudice ecclesiastico latum erit adversus canones & decreta. Attamen hoc praetextu curiis supremis non licere, ut de negotio principali, quod est mere ecclesiasticum, pronuntient, usumque contrarium alienum esse a mente veterum Principum & Regum Christianissimorum.*

Non me latet, quin aliqua mihi per arduum clivum enitenti exciderint, quae Romae variis observationibus perstricta sunt. Sed in iis, qui edendi supersunt tomis eam viam insistere decrevi, quae omnium offensionum caussas amoveat. Praecipue vero in id incumbam, ut monita generalia, quae priore tomo tironibus praescripta sunt, quo in reddendis iudiciis a iuris ecclesiastici laesione sint cautiores, rebus ipsis & specialibus caussis applicem, in quibus praeter constitutionum regiarum mentem contra canones peccari in negotiis magni momenti frequenter contingit. Tunc latius sese aperiet materia de iure ipso disputandi, ad canonum & decretorum pontificiorum auctoritatem vindicandam: quae in rebus ecclesiasticis sola vim legum obtinent, & ad publicam tantum exsecutionem regiis rescriptis muniuntur. Quaecumque vero ea de re in posterum edam, quemadmodum eas, quas evulgavi dissertationes ex solemni formula summo sedis Apostolicae iudicio submitto. Scio hac in parte me Gallicanae Ecclesiae instituta sequi, quae in Concilio Turonensi secundo docuit, ad sedem Apostolicam pertinere, ut quibuscumque Tractatorum scriptis auctoritatem addat vel demat.

Vt

Vt autem illorum metui consulam, qui dissimulatam a me & consulto praetermissam discussionem iuris in eo libro suspicantur, lucubrationibus meis ad facti disquisitionem coërcitis, ut scilicet liberius, quandocumque occasio tulerit, in eam partem vergam, quae Principibus sit benignior, in antecessum de praecipuo totius controversiae capite, quaenam sit mea sententia liquido promam. Praecipuum vero disputationis momentum in eo situm est, ut sciatur, an res Ecclesiasticae canone regantur vel lege; id est, an libera sit apud Principes potestas de negotiis ecclesiasticis ex arbitrio suo decernendi facultas, an vero tota illa auctoritas penes Ecclesiam resideat.

Anglo-Britanni, postquam ab Ecclesiae communione desciverunt, hoc ius velut eximiam regii imperii partem Principibus aperte vindicant; non solum si de disciplinae articulis, sed etiam, si de fidei caussa agatur; ea tamen conditione, ut Episcoporum consilium non respuant, sed decretum vimque legis ecclesiasticae ab auctoritate Principis pendere doceant. Pragmatici vero Gallicani a fidei quidem definitionibus Principum cognitionem submovent, sed disciplinae curam propemodum omnem ad eius imperium revocant.

Quoniam vero utriusque opinionis fundamentum comparatione nititur Ecclesiae Christianae cum Republica Iudaeorum, ac si Principibus Christianis insignis iniuria fieret, si ea illis potestas denegetur, quam Reges Iudaeorum in Synagoga obtinebant, ut sincerius huius quaestionis disquisitio instruatur, simulque sciatur, quid iuris in Principes Christianos e Synagoga derivari possit, de pontificia & regia dignitate apud Iudaeos pauca dicenda sunt; unde quoque Christi Domini nostri effatum de iurisdictionum discrimine illustrabitur. Vniversum Reipublicae corpus a Mose in Arabum desertis fundatae a Rege, quem aliquando constituendum decreverant, e Pontifice, Sacerdotibus, Levitis & Consiliis ita compactum est, ut regnum sacerdotale dicatur in capite XIX. Exodi. Distincta quidem erant munia Sacerdotum & Regum, non tamen iis finibus, qui apud Christianam Rempublicam praescripti sunt. Belli gerendi & imperii administrandi ratio ad solum Regem pertinebat, ut sacrificiorum rerumque sacrarum in templo administratio penes solos Pontifices erat. Quae vero de rebus sacris & profanis oriebantur contentiones, ad Regem, ad Pontifices & Consilia devolvebantur, ita, ut quaedam esset iurisdictionum commixtio. Praeter cetera eminebat magni synedrii auctoritas, a quo non erat provocatio: quod constitutum a Mose ex viris LXXI. ita tamen, ut senatores legerentur e splendidioribus familiis; Sacerdotibus ac Levitis, aeque ac ceteris, in hunc coetum adscitis; potestate senatoribus per manuum impositionem primum, deinde sequentibus saeculis per verborum formulam collata. Qui auctoritate in hoc amplissimo coetu praecellerent, si Rab-

binorum commentationes sequamur, duo fuere, Princeps Confessus; quem *Nasi* vocabant, a ceteris delectus, qui Mosis locum tenebat. Inter ceteros, qui praestabat aetate, primum locum ad Principis dexteram obtinebat, quem *Patrem Consistorii* appellabant.

Pontifex maximus ab iisdem Rabbinis ad eum consessum adlectus fuisse dicitur, si alias sapientia polleret; alioqui, nisi a Collegio admissus, iudicia nec rerum sacrarum nec civilium attingebat. Aliis vero Iudaeorum magistris placuit, Pontificem maximum ex vi dignitatis suae senatui adscriptum, nisi aliquo aetatis aut personae vitio prohiberetur. Omnes tamen eius dignitatem adeo imminuunt, ut priores in consessu synedrii partes Praesidi, quem vocant *Nasi*, tribuant. Quidam autem e recentioribus eruditi viri, qui frequenter in novi Testamenti paginis praecipuam synedrii auctoritatem Pontifici maximo delatam vident, ut Iudaeorum traditiones cum ea narratione concilient, post Assamonaeorum tempora inductum aiunt, ut Pontifex maximus apud synedrium Praesidis auctoritatem usurparet. Haec Rabbinorum figmenta licet in opere *De Concordia* ad exemplum gravium virorum absque ulla nota retulerim, heic tamen, ubi sententiam meam me promturum profiteor, inter meras magistrorum illorum hallucinationes referre non dubito. Nullus enim ex Scriptura sacra locus adduci potest, ex quo vel ariolando saltem colligi possit illa *Nasi* prae Pontifice in synedrio auctoritas vel dignitas. Immo vero, si Scripturae veteris, quae in promtu sunt, testimonia diligenter expendantur, graviores controversiae, tum civiles & criminales, tum de ritibus, Sacerdotis imperio & decreto iudicis in Deuteronomio committuntur, id est, pontificiae & regiae auctoritati, quae in synedrio permixta vigebat. Adeo autem in eo consessu eminebat Pontificis maximi dignitas, ut synedrii decreta ab eius imperio proficisci dicerentur. Quare Iosephus, cui perspecta erat veteris Reipublicae administratio, inter cetera Mosis instituta, hoc quoque recensuit: *Ne Rex aliquid ardui ageret, nisi ex Pontificis atque senatorum sententia*. Itaque non est, quod *Nasi* ille a Rabbinis in scenam productus, Pontificem maximum loco moveat, cui primus consessus & rerum gerendarum auctoritas a sacra Scriptura & a veteribus perpetuo tributa sunt.

Adsciti quoque erant in earum curarum partem Reipublicae Iudaicae Principes, qui iudicis primum nomine, deinde vero Regis dignitate imperium administrarunt. Vnde legitur in libris Paralipomenon, Reges non solum res civicas domi militiaeque procurasse, sed etiam religiones ceremoniasque constituisse, aut restaurasse. David enim octo sacerdotum stationes a Mose constitutas sedecim auxit, ita ut viginti quatuor stationibus sacrificiorum ordo esset distributus. Levitas in classes viginti quatuor idem Rex edicto suo divisit, ut facilius ministeria sua sacerdotibus impenderent. Cantorum aedituorumque statio-
nes

nes totidem instituit. Eadem cura Salomonem incessit, ne ceteros Reges enumerem, qui rerum divinarum curam gessere. Quod ab iis iure regio tentatum fuisse concedo, ne adversarii, dissimulatam a me fuisse vim argumenti, conquerantur. Enimvero munus illud usurpasse, quod vatum praerogativa pollerent, (quo recidit passiva respondendi ratio a viris eruditis usurpata) vix mihi persuadeo. Si enim Davidem excipias, & forte Saulem, ceterorum nemo inter Prophetas recensitus est. Sed Salomon, Iosaphat, Ezechias, & Iosias, ius & potestatem in res sacras exercuerunt, quod ea Regibus auctoritas ab ipsis Reipublicae Iudaicae primordiis concessa esset; ideoque a Mose decretum esset, ut eodem unguento delibuti essent, quod e quatuor speciebus aromatum semel ab eo confectum, & vase corneo inclusum, ad ungendos Reges ipsos, Pontifices, Arcam testimonii, ceteramque sacrorum supellectilem per novem saecula usque ad Iosiae Regis tempus suffecit. Ceterum non ita mero potestatis regiae imperio res istas sacras Principes attingebant, quin ex synedrii praescripto aliqua ex parte penderent, ut docuit Iosephus.

Synedrii vires a Romanis infractae primum, dein ab Herode quoque imminutae, tandem post Archelai Regis relegationem, Iudaea in provinciae formulam redacta, penitus exstinctae sunt in ea parte, quae Reipublicae administrationem contingebat, quae in Caesarem optimo iure translata est; sola quaestionum legis Mosaicae discussione synedrio Hierosolymitano relicta. In eo positae erant res Iudaeorum, quando subdola interrogatione pulsatus est Dominus noster, an censum liceret pendere Caesari, id est, utrum ex patriis legibus liceret summum Caesaris in Iudaeam imperium hac tributi pensitatione profiteri. Tunc inspecto numismate census, aperte respondit, quae sunt Caesaris reddenda Caesari, & quae sunt Dei, Deo. Quo divini Verbi oraculo non solum census pensitatio confirmata est, sed generalibus verbis sancitum est summum Caesaris imperium in Iudaeam, & secretio duarum potestatum constituta; ita, ut nec Pontifici, nec magno synedrio ius aliquod residuum fuerit in gravium & criminalium caussarum discussione, nec Caesari in cognitione rerum sacrarum, ut patet ex variis locis novi Testamenti. Quare nulla potest in hoc quidem capite institui comparatio inter Synagogam & Ecclesiam: quia, quae apud illam erant permixtae & confusae iurisdictiones, apud hanc sunt discretae & omnino separatae. Neque sane de Regibus Christianis bene merentur, ut existimo, qui regiae dignitatis auctoritatem in Republica Christiana ex institutis Iudaicis metiuntur, quum apud Reges Iudaeorum non adeo soluta esset & libera rerum gerendarum potestas, quin a magno synedrio in rebus controversis penderet, ipsamque rerum civilium administrationem cum Pontifice & senatu, in controversiis saltem ambiguis Princeps communicaret.

Inspiciendum ergo est, absque ullo veteris legis praeiudicio, an Principibus Christianis post constitutam a Christo potestatum divisionem aliquid liceat circa res sacras & ecclesiasticas. Antiquitatis sententiam abunde expressit synodorum ille Praeses Hosius Cordubensis, dum Constantium Principem, qui se disceptationibus ecclesiasticis immiscebat, officii sui graviter admonet iis verbis, quae retulit Athanasius: *Tibi Deus*, inquit, *imperium commisit*, *nobis*, *quae sunt Ecclesiae*, *concredidit*. *Et quemadmodum*, *qui tuum imperium malignis oculis carpit*, *contradicit ordinationi divinae*, *ita & tu cave*, *ne*, *quae sunt Ecclesiae*, *ad te trahens*, *magno crimini obnoxius fias*. *Date*, *scriptum est*, *quae sunt Caesaris*, *Caesari*, *& quae Dei*, *Deo*. Elegantissime versantur in hoc argumento Gregorius Nazianzenus orat. XVII. Isidorus Pelusiota lib. III. epistola CCXLIX. Synesius epist. LIII. Chrysostomus homilia XV. ad 2. Cor. Quare certissima est illa regula, quam Felix, summus Pontifex, ex mente antiquorum patrum Principibus sequendam proponit, scilicet, illis nihil in caussis Dei relictum praeter obsequii gloriam, in epistola ad Zenonem data: *Certum est*, inquit, *hoc rebus vestris esse salutare*, *ut*, *quum de caussis Dei agitur*, *iuxta ipsius constitutum regiam voluntatem sacerdotibus Christi studeatis subdere*, *non praeferre*, *& sacrosancta per eorum praesules discere potius*, *quam docere*, *Ecclesiae formam sequi*, *non huic humanitus sequenda iura praefigere*, *neque eius sanctionibus velle dominari*, *cui Deus voluit clementiam tuam piae devotionis colla submittere*; *ne*, *dum mensura caelestis dispositionis exceditur*, *eatur in contumeliam disponentis*. Quibus addi potest famosus ille Gelasii I. locus relatus in Capitularia Caroli & Ludovici, ut vicem legis publicae in Gallia obtineret, quem Gratianus non omisit.

Sed quum tractatio ista in duo summa genera dividatur, nempe in ea negotia, quae regulam fidei, & in ea, quae disciplinam respiciunt, per partes est discutienda. Sane nullam penes Principes spiritualem auctoritatem esse, in confesso est apud omnes, quum ligandi & solvendi potestatem & pascendarum ovium curam Petro praecipue & Apostolis ceteris Christus tribuerit, & iis, quos ipsi huius ministerii participes facturi essent. In quo nulla Regum mentio: quibus haec potestas asseri non potest, quae omnem naturae ordinem exsuperat, nisi disertissime illis a Deo collata sit. Christus quidem, quum Ecclesiam suam institueret, Regum dignitatem non laesit, sed eam quoque non auxit. Quare Principes Christiani de rebus fidei controversis leges ferre non possunt; quum haec potestas Ecclesiae distributa sit, cui, ut columnae fidei Christianae praedicatio secundum scripturarum & veteris traditionis tenorem innititur. Quod apertissime professi sunt ipsi Principes, ut in re certissima argumentis congerendis non sit opus. Vnde quum Valentinianus senior interpellatus

esset

esset ab Hypatiano, Episcoporum Orientalium legato, pro restauranda fide, quam Constantius pessumdederat, respondit, teste Sozomeno lib. VI. *sibi, qui unus e laicorum numero erat, non licere, se eiusmodi negotiis interponere*. Ceterum, quod verbo testatus fuerat, rescripto constituit, nempe fidei caussas a sacerdotibus esse iudicandas. Exceptione huius legis usus est S. Ambrosius, quando recusabat de fide cum Auxentio disputare in consistorio Principis lib.V.ep.XXXV. *Nec quisquam*, inquit, *contumacem me iudicare debet, hoc quum asseram, quod augustae memoriae pater tuus non solum sermone respondit, sed etiam legibus suis sanxit, in caussa fidei vel ecclesiastici alicuius ordinis eum iudicare debere, qui nec munere impar sit, nec iure dissimilis. Haec enim verba rescripti sunt. Hoc est, sacerdotes de sacerdotibus voluit iudicare*. Idem Ambrosius vehementi oratione sacrilegium istud a mente Principum dispellit: *At certe si vel scripturarum seriem divinarum vel vetera tempora retractemus, quis est, qui abnuat in caussa fidei, in caussa, inquam, fidei, Episcopos solere de Imperatoribus Christianis, non Imperatores de Episcopis iudicare?* Mox: *Si conferendum de fide, sacerdotum debet esse ista collatio; sicut factum est sub Constantino augustae memoriae Principe, qui nullas leges ante praemisit, sed liberum dedit iudicium sacerdotibus*. Theodosius iunior Candidianum Comitem synodo Ephesinae interesse iussit, *ea lege & conditione, ut cum quaestionibus & controversiis, quae circa fidei dogmata incidunt, nihil quidquam commune habeat. Nefas enim est, eum, qui sanctissimorum Episcoporum catalogo adscriptus non est, ecclesiasticis negotiis & consultationibus sese immiscere*.

Quamvis autem de fide nihil decernant Principes, attamen exemplo Constantini magni Conciliis adesse possunt, ubi de fide tractatur, quae communis est aeque laicis ac clericis. Hoc prae se tulit Marcianus Imperator in oratione sua ad synodum Chalcedonensem act. IV. *Nos enim*, inquit, *ad fidem confirmandam, non ad potentiam aliquam exercendam, exemplo religiosi Principis Constantini, synodo interesse voluimus, ne ulterius populi pravis suasionibus separentur*. Quare Patricius Florentius, mandato Imperatoris Theodosii, synodo Ephesinae habitae sub Flaviano contra Eutychem interfuit, quia tractabatur de fide, ut ait diserte Imperator in rescripto. Quae non sunt accipienda eo sensu, quasi de fide tractare Florentio fuerit liberum; sed ut ostendatur, cur adversus regulas, quae laicos a Conciliis arcent, licuerit Florentio interesse tractationibus illius synodi; nempe, quia de fide agebatur. Sane quum legerentur acta istius synodi, & interlocutio Florentii recitaretur his verbis: *Qui non dicit ex duabus naturis & duas naturas, non dicit recte*, retulit ille, se nihil tale interlocutum; nefas enim sibi esse, de dogmatibus decernere. Nicolaus I. in epistola ad Michaëlem rationem aperuit, cur laici sy-

nodis

nodis interesse possint, ubi de fide tractatur; nempe, *quia fides universalis est, & omnium communis, quae non solum ad clericos, verum etiam ad laicos, & ad omnes omnino pertinet Christianos*. Vnde Synodus VIII. can. XII. haerens vestigiis Nicolai fatetur Principibus liberum, synodis Oecumenicis interesse, quando de fide agitur, quamvis illos a ceteris Conciliis arceat, & ab ipsa fidei definitione, quam a Principibus omnino alienam esse diximus.

Si agatur de disciplina canonica, eius cognitio synodis debetur, non autem magistratibus, vel etiam ipsis Principibus. Vnde Athanasius Concilium Tyrium graviter exagitat ex eo capite, quod universae Ecclesiae erat notissimum, scilicet in iudicia ecclesiastica nihil Imperatori licere. *Si istud iudicium Episcoporum*, inquit, *quid commune cum eo habet Imperator?* Haec est sententia eius rescripti a Valentiniano editi, cuius verba superius ex Ambrosio retulimus, in caussa fidei vel *ecclesiastici ordinis*, iudicium competere sacerdotibus, id est, in fidei & disciplinae negotiis. Caussae enim ecclesiastici ordinis ad eas quaestiones pertinent, quae canonicae dicuntur, ut constat ex Hincmaro, qui locum Leonis I. ubi eadem verba usurpantur, egregie interpretatus est in opusculo quinquaginta quinque capitum capite decimo. Hae sunt ecclesiasticae consultationes, a quarum cognitione laicos submovit Theodosius II. in epistola ad synodum Ephesinam superius laudata. Sententia ista, quam tuemur, in Concilio Chalcedonensi explicata est a Cecropio, uno e tribus Episcopis missis ad vocandum Dioscorum, Episcopum Alexandrinum, qui iudicio synodi stare nolebat, nisi cognitioni interessent iudices a Principe delegati. Inanem vero hominis spem in his verbis repulit Cecropius: *quando canonicae quaestiones examinantur, neque iudices neque alios laicos interesse oportet*. Quod ipse quoque Iustinianus diserte fatetur Novella LXXXIII. Et Basilius Imperator in allocutione ad octavam synodum act. X. *Laico cuicumque*, inquit, *nulla ratione de Ecclesiasticis caussis disputandi, fas esse dico*. Quibus praeiverat Marcianus Imperator, qui exemplo suo docuit, quid sequi debeant in posterum Principes, quando clericorum & monachorum disciplina constituenda est. Etenim, quum monachorum erga Episcopos cultum & obedientiam, monasteriorum cum consensu Episcopi aedificationem, clericorum a saecularibus negotiis secessionem, & in sibi assignatis Ecclesiis assiduam & sedulam administrationem Marcianus constitui vellet, quia plane haec capita ecclesiasticos ordines attingunt, a quibus publicam auctoritatem Valentinianus senior submoverat, de his noluit legem ferre, sed satius esse putavit, ut synodi decreto statuerentur. Protulit haec capita Marcianus, quae relecta publice a Berociniano, in canones Concilii iisdem verbis relata sunt, act. VI. *Divinissimus & piissimus dominus noster ad sanctam synodum dixit: Quaedam capitula sunt, quae*

quae ad honorem vestrae reverentiae vobis servavimus, decorum esse iudicantes, a vobis haec regulariter potius formari per Synodum, quam nostra lege sanciri. Hinc est, quod de ritibus, ceremoniis, Sacramentis, cleri functione, conditionibus, censura & disciplina canones a Conciliis, & decreta a Pontificibus Romanis, tamquam de materia sibi subiecta frequentissime edantur, & vix ulla proferri possit constitutio veterum Principum, quae hac de re lata fuerit, ex mero potestatis saecularis imperio.

Secutas quidem hac in parte leges publicas videmus, sed non antecessisse, iuxta mentem Iustiniani, qui Nov. LXXXIII. ait, ipsas leges post canones & ad illos fovendos edi. Quod discrimen si accurate expendissent neoterici quidam, non adeo se absurdis opinionibus implicuissent, quibus auctoritatem Principum ultra limites a Deo praescriptos porrigunt. Sane etsi leges ecclesiasticis & spiritualibus rebus indicere, non contineatur intra fines regiae potestatis, attamen canonicas constitutiones suis etiam legibus tueri, ex officio Principes tenentur, ut docet Augustinus ep. L. CLXIV. CLXVI. & alibi, unde Sixtus in epistola ad Ioannem Antiochenum ait, eleganter caelestem Regem foederatos habere Reges terrarum. Leo I. epist. LXXX. ad Leonem Imperatorem in eam sententiam: *Debes incunctanter advertere*, inquit, *regiam potestatem tibi non solum ad mundi regimen, sed etiam maxime ad Ecclesiae praesidium esse collatam, ut ausus nefarios comprimendo, &, quae bene sunt statuta, defendas, & veram pacem iis, quae sunt turbata, restituas*. Alibi idem Pontifex profitetur, (nempe epist. XXXIII.) *res humanas aliter tutas esse non posse, nisi quae ad divinam confessionem pertinent, & regia sacerdotalis defendat auctoritas*. Hinc factum, ut singula quaeque Concilia oecumenica decretis imperatoriis confirmata sint, ad tuendam canonum exsecutionem publicam, & compescendos auctoritate Principis, quando opus erit, eos, qui rebus semel decisis se contumaces exhibuerint.

Sed quo proposito leges illae de confirmandis Conciliorum decretis ab Imperatoribus ferrentur, Facundus, Hermianensis in Africa Episcopus, accurate expressit. Florebat sub Iustiniano, a quo trium capitulorum caussam discuti aegerrime ferebat; ideoque multis verbis Principum audaciam exagitat, qui canonicas quaestiones ad suum iudicium revocare tentant, eosque ad exemplum Marciani Principis provocat, de quo haec sunt eius verba lib. XII. cap. III. *Sciens igitur ille modestissimus Princeps Oziae Regi non impune cessisse, quia sacrificare praesumsit, quod licitum est singulo cuique etiam secundi ordinis sacerdoti, multo magis impune cedere non posse cognovit, vel, quae iam de fide Christiana rite fuerant constituta discutere, quod nullatenus licet, vel novos constituere canones, quod nonnisi multis*

& in

& in unum congregatis primi ordinis sacerdotibus licet. Ob hoc itaque vir temperans, & suo contentus officio, ecclesiasticorum canonum exsecutor esse voluit, non conditor, non exactor. Hic est certus limes, quem regiae auctoritati in his negotiis praefigere oportet; ne inconsulto trahamur ad eam adulationem, qua principibus suis totius ecclesiasticae disciplinae summam Graeci deferebant, ut patet ex verbis Demetrii, Bulgariae Archiepiscopi ad Cabasilam. *Imperator*, inquit, *ut communis Ecclesiarum Epistimonarcha exsistens & dictus, synodalibus praeest decretis, & robur tribuit, ecclesiasticos ordines componit, & legem dat vitae politiaeque eorum, qui altari serviunt, hoc amplius & iudiciis Episcoporum & clericorum, & vacantium Ecclesiarum electionibus.* Quae verba petita ex libro V. iuris Graeco-Romani ideo retuli, ut pateat, quantum infima illa aetate abesset Graeculorum servitus a constantia veterum. Quamvis, ut verum fatear, non omnes ea tempestate Orientis Episcopi in libertatis ecclesiasticae perniciem conspirarent. Exstat enim in Regis Christianissimi bibliotheca manuscriptus liber temporibus Palaeologorum publicatus, quo provinciarum aliquot Episcopi graviter expostulant de retractato ab Imperatore iudicio synodali, quo Patriarcha Constantinopolitanus, quia erat *trisepiscopos*, quod vitium olim obiectum Gregorio Nazianzeno, dignitate sua deiectus fuerat. Constanter aiunt, *Epistimonarchiae* potestatem ad quaestiones canonicas dirimendas non porrigi, permissumque Principibus canonum praesidium, non autem dominium. Vnde pragmatici quoque nostri id colligent, frustra ab iis ambitiosa Demetrii verba in testimonium adduci, quum a Graecis quoque destitutam videant extraordinariae illius auctoritatis propugnationem. Retulissem Graecis verbis elegantissimum illud testimonium, quemadmodum & ceteros, quos protuli, locos, nisi carerent Graecis characteribus civitatis istius typographi.

Tuitio autem illa, quam Principes canonibus impertiuntur, *ut tutores & vindices vetustatis*, quemadmodum loquitur Iustinianus alicubi, canonum sententiam aliquo pacto egredi non debet. Alioqui irritum est & inane quodcumque Principis edictum adversus canones in rebus ecclesiasticis latum. Haec est libera illa vox synodi Chalcedonensis, in quam patres a iudicibus interpellati simul omnes erupeրunt: *Contra regulas pragmaticum nihil valebit. Regulae patrum teneant.* Quod synodi decretum Marcianus edicto suo firmavit anno CDLIV. in l. *Privilegia* C. de sacros. Eccl. *Omnes pragmaticas sanctiones, quae contra canones ecclesiasticos interventu gratiae & ambitionis elicitae sunt, robore suo & firmitate vacuatas cessare, praecipimus.* Ita, ut sententia ista in dubium adduci non possit, in quam Principum aeque ac synodorum vota conspirant, nempe soli ecclesiasticae iurisdictioni subditas esse tum fidei, tum disciplinae ecclе-

clesiasticae controversias, ad Principum officium id unum pertinere, ut legibus suis canonum & decretorum Pontificiorum exsecutionem tueantur & foveant, ea conditione, ut, si quid adversum canonibus decretis constituerint, nullum sortiatur effectum.

Harum regularum adeo constans est atque certa definitio, ut regii Consistorii in Gallia proceres pragmaticorum cavillationibus se circumscribi non patiantur; atque adeo, si quando a regiis magistratibus aliquid a constitutionibus ecclesiasticis alienum tentatum fuerit, cura & sollicitudine viri Superillustris PETRI SEGVIERII FRANCIAE CANCELLARII, pro sua erga Ecclesiam & Regem fide, proque ea, qua pollet, divina ingenii vi & solertia, eruditionis praestantia, atque rerum usu, regii Consistorii decreto in integrum restituatur. Sane dissimulandum non est, in variis caussarum figuris cognitionem adversus clericos a regiis magistratibus suscipi, lites de possessione beneficiorum & iurium ecclesiasticorum motas ab iisdem dirimi, & alia quaedam nonnulla in foro disceptari, quae iure communi ad iurisdictionem ecclesiasticam pertinent. Sed eam potestatem usurpant, tum ex privilegio atque ex indulgentia sedis Apostolicae, tum ex pactis cum eadem sede initis; quam alioqui, quatenus decretis & canonibus esset contraria, sine dubio abiicerent.

Sed istam nobilem controversiam ceterasque huius generis, in quibus inspiciendis me versari oportet, diligentius & cum otio tractabo, quando per regiam Maiestatem licebit soluto a severioribus ordinandae Cataloniae curis, quibus ex eius mandatis adstringor, ab hac provincia discedere. Interim a pristino colendae Romanae Ecclesiae studio non destiti, publicata elegante illa Vigilii summi Pontificis epistola decretali hactenus inedita, immo vero etiam incognita, pro confirmatione quintae synodi, de qua tantopere eruditi laborabant. Eam vero epistolam non solum ex arcanis bibliothecae regiae penetralibus erutam in lucem edidi; sed dissertatione quoque satis accurata, & illius epistolae fidem ex vetustissimo codice Graeco descriptae & Vigilii institutum in perplexa trium capitulorum disputatione asserui; incautamque Eminentissimi Cardinalis Baronii narrationem, quae Romanae Ecclesiae potestatem pessumdabat, ex genuino actorum quintae synodi sensu dispunxi; gratiam a piis tanti viri manibus consecuturus ob pietatem, eius exemplo, a me omnium fidelium matri hac in parte studiose exhibitam. Sane explicari non potest, quantum huius epistolae publicatio profuerit, ad firmandam Apostolicae sedis auctoritatem erga Concilia generalia, quae apud Gallicanos academiarum magistros maiorum suorum decretis inhaerentes valde nutabat.

Accessit altera quoque a me confecta lucubratio *De Primatu Lugdunensi & ceteris Ecclesiae primatibus:* in qua novis ex mera anti-

quitate petitis observationibus passim Romani Pontificis dignitas amplificatur, eiusque in Metropolitanos per Occidentem & Orientem, explicatis Concilii Chalcedonensis canonibus, nondum, ut puto, intellectis, antiquissima primi iudicii cognitio demonstratur. Vt autem perpetuum esset meae erga sedem Apostolicam observantiae monumentum, duas illas, quas retuli, dissertationes in elegantissimum Conciliorum corpus, quod e typographia regia Parisiis nuper prodiit in lucem, excudi curavi; adornatis quoque specialibus singularum exercitationum editionibus, ut earum lectio antiquitatis ecclesiasticae studiosis facilius pateret; neminemque lateret, omnia mea consilia ad reverentiam parenti & magistrae omnium Romanae Ecclesiae exhibendam destinari: cuius cognitioni supremoque iudicio, ut dixi, atque Innocentii X. Beatitudini, qui hodie divini Numinis auspiciis Ecclesiae unitatem regit, quascumque publicavi lucubrationes, devotissime submitto.

Barcinone XIX. Martii MDCXLVI.

SCHEDVLA

ILLVSTRISSIMI VIRI

PORRECTA ROMANIS,

EDITA BARCINONE ANNO MDCXLVI.

ETRVS DE MARCA ordinarius in sacro Regis Christianissimi Consistorio Consiliarius, in supremo Navarrae Parlamento Praeses, ad Episcopatum Consoranensem nominatus fuit a Rege immortalis memoriae Ludovico XIII. die XXVIII. Decembris MDCXLII. Superiori *tunc* anno publicaverat librum *De Concordia Sacerdotii & Imperii:* de quo controversia mota fuit Romae, ac si libertati ecclesiasticae in quibusdam capitibus adversaretur.

Post nominationem suam Eminentissimi Cardinalis Barberini auctoritatem interpellavit, ut eius ope sibi episcopatus a summo Pontifice conferretur. In quo operam suam Eminentissimus Cardinalis spopondit, dummodo ratione aliqua offensae quorumdam ex libri illius editione contractae Marca satisfaceret. Rescripsit ille iuxta Eminentiae suae sententiam. Interim Episcopus Marinoneus, vir in curia Romana magni nominis, ad discutiendum librum delegatus, retulit scripto, nihil in eo contineri, quod esset nota inurendum; immo vero lucubrationi illi episcopatum deberi.

Hac

Hac relatione facta, postulavit Eminentissimus Cardinalis a P. de Marca, ut sententiam suam de cura Principum in rebus ecclesiasticis liquido promeret, eosque legibus Ecclesiae subdi, non praeesse, in iis rebus doceret. Quod ille abunde impleverat. Sed fato intercepti felicis memoriae Vrbani VIII. obitus, negotii istius lineam interrupit.

INNOCENTIO X. in Pontificatum evecto, Eminentissimus Cardinalis Bichi de nominatione illa egit in sacro Consistorio die X. Decembris MDCXLIV. Sed suggerente Illustrissimo & Reverendissimo Assessore S. Officii, querelam factam adversus librum *De Concordia*, sua Sanctitas libri discussionem commisit Eminentissimis Cardinalibus Spadae, Barberino, Pancirolo, & Rapaciolo. Relatio negotii Cardinali Barberino mandata, qui illo paene momento, quo de libro acturus erat in congregatione Cardinalium delegatorum, in Galliam se contulit.

Enimvero, quoniam libri nova discussio negotium istud protractura erat in diuturnum tempus, ut omnem scrupulum amoveret ab animis iudicum delegatorum, *libellum* Barcinone Marca publicavit, quo editionis suae consilium explicat, quod in colenda & augenda Ecclesiae Romanae dignitate praecipue versatur. Deinde opus integrum eiusdem Ecclesiae & Innocentii X. summi Pontificis censurae submittit, & Principes custodes canonum esse docet, non autem auctores. Quidquid vero praeter canonum & decretalium mentem in Gallia circa res ecclesiasticas agitur, id fieri ex privilegiis Apostolicis, non autem mero iure regio, ut quidam autumabant, Marcae persuasum esse. Hunc libellum eo proposito typis mandari curavit, ut publica esset doctrinae, quam in hac parte sequitur, professio; ita ut, si quem dissertationum eius editio laeserat, huius libelli editione curaretur.

Iis, qui apertas haereses scriptis suis inspergunt, venia datur, dummodo se summi Pontificis censurae submittant. Immo vero & haereticis post publicam sacrilegae impietatis professionem resipiscentibus indultos in Gallia episcopatus fuisse, notissimum est. Quid ergo est, quod non exspectare debeat P. de Marca a summi Pontificis clementia; quum non solum Romanae Ecclesiae auctoritatem libro illo priore amplificaverit, sed etiam *libello* nupero Reges a rebus ecclesiasticis regendis diserte arcuerit, & in omnem eventum, quidquid peccavit in libri editione, censurae Pontificis Maximi subiiciat?

Nihil amplius ex iure decretalium ab haereticis redeuntibus ad fidem catholicam exigitur, quam ut suae perseverantiae fideiussores praestent. Quam iuris severitatem implet in hac caussa. Profert enim attestationem quatuor Archiepiscoporum & octo Episcoporum Ecclesiae Gallicanae, qui constantiae & pietatis eius erga Ecclesiam illiusque iurisdictionem se sponsores Marcae perhibent, aiuntque, habendam esse rationem eius temporis, quo librum edidit, quia tunc Praesidis mu-

munere fungebatur; atque addunt, nullum a suae professionis hominibus editum fuisse tractatum, qui tantopere Ecclesiae iuribus faverit.

Quod reliquum est, exspectat, ut Eminentissimi Cardinales delegati tamdem aliquando cognitionem ea de re instituant, Ecclesiae vacanti & viri clarissimi famae prospiciant, immo vero Ecclesiae dignitati, utpote quae cum illius fama aliquo pacto coniuncta sit; praesertim quum de ea, quemadmodum & de vita ipsa, aliquoties periclitatus fuerit, quum adversus sectarios de fide disceptaret, & edicti regii in Benearno pro catholicae religionis tuitione lati exsecutionem, iuxta munus sibi a Rege impositum, olim urgeret.

ILLVSTRISSIMI VIRI
PETRI DE MARCA
EPISTOLAE DVAE,
EDITAE ANNO MDCLXIX.

Eminentissimo & Reverendissimo Cardinali Francisco Barberino.

EMINENTISSIME CARDINALIS,

Inis litteris ad me datis benignam tuae in me benevolentiae propensionem expertus, qua ratione debitas tanto beneficio gratias rependere possim, vix dispicio, eo maxime, quod Eminentiae tuae studium per spatium longioris temporis in difficillimo negotio promerendi mei caussa confligetur. A sexdecim mensibus, an mihi conferenda sit episcopatus dignitas, Romae controvertitur, ex eo solum capite, quod liber a me editus *De Concordia Sacerdotii & Imperii* publica censura notatus sit, ac si iurisdictioni ecclesiasticae esset iniquior; ac proinde alienum videatur a dignitate sedis Apostolicae, eum pontificio muneri praeficere, qui de auctoritate ecclesiastica sit male meritus, nisi novis officiis prioris culpae veniam provocet. In eam sententiam conceptae erant Eminentiae tuae litterae, mense Aprili anni superioris ad Eminentissimum Cardinalem Grimaldum Nuntium Apostolicum scriptae; quibus tamen copia mihi fiebat, qua vellem ratione, huic difficultati occurrerem. Arripui hanc occasionem testandi mei erga Eminentiam tuam obsequii, prolixiori epistola ad te scripta (1), qua insti-

(1) Priorem illam epistolam non edidimus, iisdem ferme verbis concepta est, quibus supra vidimus conceptam esse Lituram Censurae Romanae & Libellum.

instituti mei in eo conscribendo libro rationes exposui; simulque docui, praecipuas regulas, numero quatuordecim, quas ad tuendas Ecclesiae Gallicanae libertates pragmatici in foro usurpare solent, a me sedulo proscriptas fuisse, ut sedi Apostolicae contumeliosas, & contrarias definitiones novis & illustribus argumentis propugnatas; ita, ut grati animi potius, quam commotioris significatione excipiendus mihi viderer. Praeterea vero disertis verbis, quaecumque de controversiis illis canonicis scripseram, summo sedis Apostolicae iudicio commisi, ex solemni formula, qua sola etiam haereseos labes libris publicatis inspersa dilui solet. Placuit Eminentiae tuae devoti Ecclesiae filii professio. Attamen, ne qua mihi suspicio superesset, sine caussae cognitione librum damnatum fuisse, Notas ab eruditissimo viro in eum librum accurate scriptas ad me transmisisti; quibus tria vel quatuor capita indicabantur, in quibus dignitati sedis Apostolicae videbar iniuriosus; licet, quemadmodum vir eruditus praefabatur, tantum esset operis artificium, ut, quamvis noceret, vix patere posset, qua ex parte. Respondi Notis illis copiose (2), & ostendi, me tantum abfuisse a sede Apostolica minus colenda, ut etiam in capitibus adnotatis eius dignitatem maximopere foverim. Non dubitabam, quin petitionis meae tandem ratio aliqua haberetur, quum successit Eminentiae tuae mandatum, quo Blondelli ante omnia refutandi onus mihi iniectum est. Non deprecatus sum laborem; quin potius illum ultro amplexus sum, & futuri operis veluti pignus quoddam, recens a me editam *De Primatibus* dissertationem tibi tradendam curavi; id unum enixe petens, ne per unum & alterum annum consutando Blondello insumendum negotium meum distraheretur. Benigne postulationem meam excepit Eminentia tua, & litteris Febr. mense ad me datis studiosam mei operam pollicita est. Has secutae sunt litterae ad me quoque datae IV. Id. Martias, quibus, ex consilio graviorum virorum ad priorem culpam diluendam damnor, duplici modo demonstrato, quo huic officio satisfacere possim. Primum sic adsignant, ut scripto sententiam meam in quaestionibus iuris a me consulto praetermissis exponam, *& tutius aequiusque esse ostendam* (haec sunt epistolae verba petita ex epistola Felicis,) *ubi de caussis Dei & Ecclesiae agitur, ut Principes voluntatem sacerdotibus Christi studeant subdere, non praeferre, Ecclesiae formam sequi, non huic humanitus sequenda iura praefigere, neque eius sanctionibus velle dominari, cui Deus voluit ipsos piae devotionis colla submittere.* Alterum bene merendi argumentum in refellendo Blondello constituunt, ita tamen, *ut satis sit ad optimi Pontificis gratiam promerendam, si aliquo inchoati operis specimine paginas editas quantocius transmiserim*,

(2) Intelligit Responsionem ad Notas Holstenii, quae supra edita est p. cxiv.

rim, ex quibus appareat primi illius operis hallucinationes non tam meo commissas fuisse arbitrio, quam importuno alienae ambitionis imperio expressas. Primum satisfaciendi modum penitus amplector, exarata hac de re epistola, quam ad te scribo, petito eius dandae colore ex administratione Cataloniae mihi nuper a Rege Christianissimo collata. Quare quum bona fide exsolvam, quod a me nunc exigitur, nihil caussae superesse video, cur velut ex compacto votorum meorum compos fieri quantocius non possim; praecipue si graves illi & eruditi viri publicatam a me Vigilii epistolam una cum mea dissertatione contemplentur, quae labantem in Academia Parisiensi Pontificiam auctoritatem erga Concilia generalia fulcivit, inspiciantque postremam a me editam *De Primatibus* dissertationem, ubi novis argumentis ex mera antiquitate petitis eadem sedis Apostolicae auctoritas illustratur. Qui duo tractatus, quum in lucem prodierint post latam censuram, satis benignam praebent Eminentiae tuae caussam, ad partes meas tuo praesidio fovendas, absque ulla dignitatis ecclesiasticae laesione; adiecta praesertim nova de iure Principum in rebus ecclesiasticis dissertatione, qua epistola altera continetur, quam huic adiungo. Alterum scribendi modum, nisi sum immodestus, plane mihi repudiandum duco. Dura enim alienaque ab ingenuo viro ac proinde impossibilis conditio mihi imponitur, scilicet, ut Blondelli confutationi proludens aperte profitear, vel saltem suspicioso dicendi genere significem mihi vim illatam, ut veritati fucum facerem. Atqui a servitute absum tantopere, ut eo ipso libro novi patriarchatus instituendi spem omnem ademerim, de quo rumor erat, principes viros serio cogitasse, nostramque adhibitam operam, ut eius dignitatis novae fundamenta iacerentur. Mitto, quod a Maiestate Regis Christianissimi ad ordinandam provinciam Cataloniae misso, neque otium suppetit, neque libri sunt ad manum, quibus instructum esse oportet eum, qui de Blondello refellendo vel tantillum cogitet. Quare ab Eminentia tua summopere efflagito, ut quantocius meae petitionis rationem haberi curet, ne tantis dilationibus pudor meus oneretur, quae graviores esse solent ipsa repulsa, quae uno saltem ictu hominem conficit.

Eminentiae tuae

Barcinone die 15. Maii anno 1644.

Addictissimus & devotissimus
MARCA Episc. Consoranensis nominatus.

BEA-

BEATISSIMO PATRI

INNOCENTIO DECIMO PONTIFICI MAXIMO.

BEATISSIME PATER,

DVbitassem profecto supplicibus hisce litteris Apostolicam purpuram adorare, nisi mecum reputassem, ideo dignitatem Sanctitatis vestrae ad fastigium orbis evectam, ut conspicua omnibus esset eius singularis clementia, quae universos ad sui aditum humanissime invitat. Accedo itaque Christi famulus ad patrem, ovis ad pastorem, & quod praesens ipse officii genus explere cuperem, Beatitudinis vestrae pedibus advolutus, hac charta devotionis meae interprete quam demisse fieri potest, exsolvo. Non solum in Ecclesiae universalis apice constitutum, ut custodem & rectorem unitatis veneror; sed praeterea eximias animi dotes, partam per indefessos ad Ecclesiae incrementum susceptos labores illustrem famam, splendoremque nominis in Innocentio X. unus inter ceteros laudum eius praecones sanctissime colo. Immo vero illud quoque sincere profiteor, me, nescio quibus pietatis illecebris ad venerationem Innocentii nominis benigna propensione trahi. A primo eius nominis summo Pontifice praecipuorum disciplinae veteris capitum cognitioni intime admotus, tanti muneris vicem variis observationibus meis ad magistri explicationem adhibitis rependere curavi. Illius autem, quemadmodum & Innocentii II. III. & IV. iuris divini ac humani regendaeque Reipublicae callentissimorum Pontificum laboribus, & assiduis pro fidei & disciplinae custodia curis quantum debeat orbis Christianus, ab illis edita decreta & annalium monumenta testantur. Quae omnia, ut me illorum observantiae iampridem addixerunt, ita in uno Innocentio X. decessorum suorum huius nominis Pontificum virtutes, quas in unum veluti corpus ad invicem compactas solus complectitur, continuatis reverentiae meae studiis deinceps venerari pergam. Quod ut felicius exsequi pergam, in partem sollicitudinis adscisci, & Episcopatui Consoranensi, ad quem regia nominatione designatus sum, a Sanctitate vestra admoveri omnibus votis expeto. Non opes, quae mihi abunde ex patrimonio meo suppetunt, nec decus, quod, ut ferunt tempora, ex toga mihi potius est, quam futurum sit ex infula; nec desidiam, a qua semper aversus fui; sed opus ex Apostoli monito flagrantissime desidero: sperans

rans fore, ut hoc meum ſtudium in Eccleſiae amplificationem cedere poſſit. Editus ex mandato regio a me tunc curiae Parlamenti Praeſide diſſertationum *De Concordia Sacerdotii & Imperii* tomus primus, ac ſi minus eccleſiaſticae libertati faveret, petitionem meam hucuſque retardavit. Fateor, eo in libro Principis partes pro muneris mei ratione foviſſe, Praeſidemque potius impleviſſe, quam Epiſcopum. Enimvero illud aſſerere fas eſt, eo in opere me, licet nondum ſacerdotem, tamen pro ſacerdotali geſſiſſe, ut loquar cum Sidonio, & regulas quamplurimas, quae in Galliarum tribunalibus calent, ſedi Apoſtolicae contumelioſas, contrariis definitionibus profligaſſe. Sed nullas mihi ex eo gratias haberi velim; quemadmodum nec ex iis, quae plerumque incurri vitae periculis, in tuendis, exemplo maiorum meorum, Romanae Eccleſiae adverſus haereticos privilegiis. A ſola Sanctitatis veſtrae benignitate, illis fortaſſe pietatis erga Eccleſiam meae teſtimoniis provocata, ornandi mei conſilium exſpecto. Et ne libri publicati invidia deſideriis meis obeſſet, libello altero Barcinone edito, quem huic chartae adiunxi, hallucinationes meas deprecatus ſum, opus cenſurae Beatitudinis veſtrae ſubmiſi, quam prona mente amplexurum voveo, & aſſertorem vindicemque libertatis eccleſiaſticae futurum, quod mecum quatuor Archiepiſcopi & octo Galliarum celebratiſſimi nominis Epiſcopi Sanctitati veſtrae ſpondent. Quare ſupplex iterum Beatitudinem veſtram enixe rogo, ut canitiem meam a repulſae iniuria, &, quae generoſis animis acerbior eſſe ſolet, dilationum contumelia vindicet, & ad Epiſcoporum cathedram e ſubſelliis magiſtratuum devotiſſimum ſui oratorem traducat: qui & in myſtica nominum recitatione tanti beneficii memor, & in tomorum, qui publicandi ſuperſunt, editione non ingratum aget. Deus incolumem ſervet Beatitudinem veſtram, cuius pedes humillime deoſculatur

Barcinone XXVI. Septembris MDCXLVI.

Addictiſſimus & obſequentiſſimus eius famulus
MARCA Epiſcopus Conſoranenſis nominatus.

IVSTI

IVSTI HENNINGII BOEHMERI
DISSERTATIO
DE NECESSITATE ET VTILITATE STVDII *HISTORIAE ECCLESIASTICAE* IN IVRIS ECCLESIASTICI PRVDENTIA. (*)

ETERES ICtos Romanos ad conceptum iurisprudentiae in genere consideratae etiam *notitiam rerum divinarum atque humanarum* requisivisse, Iustinianeis primis notum est: simul tamen constat, ICtos recentioris aevi (nam de ineptiis glossatorum nihil dicere attinet) in hoc iurisprudentiae requisito mirifice fluctuasse, illudque diversimode explicuisse. Quidam, varium omnium scientiarum de rebus humanis & divinis apparatum hac notitia designari arbitrati sunt, quippe quo ICtus carere haud posset, si recte suo officio fungi vellet: sed vereor, ne Romanis ICtis hac ratione aliquid affingant, quod a mente eorum alienum fuerit; neque enim credibile est, illos in definitione iurisprudentiae illa adduxisse, quae *remote* quodammodo ad iurisprudentiam pertinent, & primario conceptum iurisprudentiae non ingrediuntur. Scientiae utique ceterae *perficiunt* hanc prudentiam, non *constituunt*. Alii hac notitia iuris publici & privati, alii, iuris profani & sacri divisionem contineri, sibi & aliis persuadere conati sunt; quum tamen definitio haec non de certis speciebus iurisprudentiae, sed *in genere* concepta esse videatur, quatenus ad omnes iuris species applicari possit; & praeterea verba antea adducta *notitiam rerum* non *iurium* expostulent, ut nunc aliorum opiniones praeteream.

Meo quidem iudicio ICti veteres ad conceptum iurisprudentiae, pro habitu mentis sumtae, duo requisivisse videntur, primo *scientiam iusti & iniusti*, seu solidam iuris ipsius cognitionem, deinceps etiam *accuratam & prudentem iurium applicationem*, quippe quibus duabus partibus tota absolvitur iurisprudentia, ut alterum sine altero esse non possit in disciplina, quae maxime practica est. De priori ut nihil nunc dicam, evidens est ex communi sensu, ap-

(*) Hanc Dissertationem, quae in ceteris editionibus selectas eius in Petri de Marca Concordiam Observationes praecedit, ideo heic in principio collocare visum est, quia in hac editione suum quaeque Observatio librum subsequitur.

applicationem iurium fieri ad negotia in vita communi occurrentia; quum leges hunc in finem latae sint, ut dirigant negotia, & res hominum. Haec autem applicatio aliter fieri prudenter nequit, nisi quis ante omnia notitia facti & negotii, cui ius applicandum est, satis instructus sit, seu nemo potest recte iudicare, an praedicatum *iusti & iniusti* subiecto insit, nisi naturam subiecti omnino perspectam cognitamque habeat. Et quia notitia rerum, & negotiorum in applicatione iurium omne fert punctum, videntur ICti Romani satis accurate in conceptu iurisprudentiae *notitiam humanarum & divinarum rerum* requisivisse. Deinde nec hoc negari potest, leges & iura a legislatoribus ita scribi, vel saltem scribi debere, prout negotiorum natura diversa hoc postulat: & quum negotia inter homines tam diversa & variantia reperiantur, non adeo mirandum est, quod iura quoque tam varia & diversa inde oriantur, quemadmodum etiam, quando negotia inter homines crescunt, ad iura quoque ingentes accessiones fieri, necessum est. In prima aetate mundi, ubi simplicitate omnia erant composita, iura pauca admodum exstitisse, vel ipse Tacitus fatetur, neque enim iura publica cognita esse poterant, ubi respublicae nondum erant conditae: sicuti iura dominiorum & finium adhuc quasi in abdito latebant, quamdiu communio inter homines illibata permanebat. Et quid de *iure Ecclesiastico* dicam, quod Ecclesiis demum institutis suam obtinuit originem, & in immensum post excrevit modum, ubi negotia Ecclesiastica tam insigne acceperunt incrementum? Quum itaque pleraque iura ex indole negotiorum nata sint, nova inde certe exsurgit ratio, quare in iurisprudentiae conceptu *notitia rerum divinarum & humanarum* requiratur, quum, sicuti pleraque iura inde originem traxerunt, ex natura negotiorum quoque interpretanda, & deinceps ad illa prudentes applicanda sint. Et in hoc demum prudens iurium cognitio & applicatio consistit, si quis quasi ex intimis negotiorum penetralibus possit iura deducere, & pro variis eorum circumstantiis applicare. Ineptus utique erit iurium publicorum interpres, qui negotia publica rerumpublicarum haud intelligit, qui imperii & subiectionis indolem nondum perscrutatus est, & qui notitia iudicialium negotiorum destituitur. Quis mercatorum, nautarum, opificum caussas dirimere satis aptus est, nisi prius de eorum negotiis & rebus instructus sit? Quis iura sacra prudenter interpretabitur, qui negotiorum ecclesiasticorum notitiam vel nullam vel superficiariam habet, qui, quomodo Ecclesia cohaereat, quale regimen in ea obtineat, qualem disciplinam habeat, & denique quomodo tota structura corporis ecclesiastici & Hierarchia comparata sit, nondum percontatus est?

Equidem hac ratione infinitas, immo quae in unum hominem non cadunt, rerum notitias in ICto necessarias esse, quis obiicere posset, quum

quum fieri non possit, ut ICtus simul mercaturae, medicinae, chirurgiae, opificum, aliorumque arte instructus sit. Ast nec hoc quis desiderabit praecise a ICto, quum duplex hic supponi debeat notitia, vel *immediata*, quam nulla informatione praevia ICtus possidet; vel *mediata*, quam ex informatione peritorum artis consequitur, ad quam toties recurrendum est, quoties ICto de eiusmodi rebus ius dicere necessum est, cuius notitia ab eo exigi nequit. Sic enim, an virgo pepererit, nec ne? ex obstetricum & Medicorum relatione haurire debet; an vulnus lethale occiso inflictum sit, ad Medicorum iudicium spectat, a quibus ICtus informatus iura deinceps applicat. Sed tamen quaedam negotia sunt ita omnibus hominibus communia, ut horum notitia carere ICtus non possit: quorsum pertinent *res humanae* in vita communi quotidie obvenientes, sive publica, sive privata negotia respiciant, & deinceps *divinae*, seu *ecclesiasticae*, quae sacra respiciunt omnibus hominibus communia, quibus ICtus aeque & magis imbutus esse debet ac quidem ceteri, neque adeo Theologi ICtis invidebunt, si negotiorum ecclesiasticorum notitiam ad suum trahant forum, quippe quae in Iuris Ecclesiastici prudentia requiritur.

Quum itaque *de negotiorum ecclesiasticorum notitia recte & prudenter comparanda* iam quidem pro ratione scopi mei sollicitus, & subinde demonstraturus sim, ita demum ad verum iurium ecclesiasticorum intellectum deveniri posse, tota dissertationis meae ratio huc redibit, *quibus mediis potissimum haec notitia rerum ecclesiasticarum a ICto obtineri queat?* Non errabo sane, si *historiam ecclesiasticam* heic unice ducem & lucem nominem, mediante qua quis recte, & prudenter negotia ecclesiastica diiudicare queat. Quid enim aliud sunt antiquitates ecclesiasticae, quam relationes de caussis ecclesiasticis, prout a primis saeculis ad usque nostra tempora sese habuerunt, & quarum occasione tam infinita iurium & canonum moles nata est. Sane haud erraverunt, qui dixerunt, historiam esse *testem temporum, lucem veritatis, vitam memoriae, magistram vitae, nuntiam veritatis*, quum ex illa demum recte cognoscatur, quis fuerit status primitivae Ecclesiae, quis postea sensim introductus, qui fuerint mores, quae disciplina, quae conciliorum ratio, quaenam imperantium circa ecclesiastica potestas, quae rerum mutatio, quae instituta recentiora, quae occasiones hoc vel illud introducendi, & quae sunt infinita alia, quae sane ingentem demum veritati lucem afferunt, quoties de iure disquiritur, ita ut origines rerum ecclesiasticarum recte evolvisse, sit unicum medium ad solidam iurium ecclesiasticorum prudentiam adspirandi, quod si negligatur, *superficiaria*, immo saepe & plerumque *falsa* exinde nascitur eruditio.

Neque vero hoc ipsum facile quis in dubium vocabit, qui pristinorum temporum faciem, & rem litterariam in illis vigentem

suum Decretum ederet, antiquitatum ecclesiasticarum copia ut ut informi refertissimum, mox quoque *Decretistarum* nomen celebratum est, qui glossis suis lucem eidem afferre conati sunt, sed ita se exhibuerunt, ut documentum apertum praebuerint, se omni antiquitatum ecclesiasticarum notitia fuisse destitutos, atque adeo nil, nisi ineptias & vana eloquia, proferre potuisse. Postquam deinceps Decretales Pontificum collectae & in unum redactae sunt corpus, crevit studium iuris Canonici; sed ut interpretes fere Decretum Gratiani negligerent, & unice in Decretalibus illustrandis occupati essent, ut ut rursus plerumque infelici conatu interpretationes earum aggressi fuerint. Quod autem ab explicando Decreto mox deterriti fuerint, simul quoque ignorantiae historiae ecclesiasticae, quae eo tempore adhuc in tenebris latebat, adscribendum, absque qua tamen Decretum intelligi nequit, quo ipso factum, ut rariores sint commentarii in Decretum, Decretales vero sub pondere commentatorum quasi gemant. Et tamen, si verum fateri licet, hae ipsae itidem lucem non aliunde, quam ex historia ecclesiastica accipiunt, uti ICtus Hispanus Gonzalez Tellez suo exemplo docuit, qui proinde omnibus commentatoribus merito est praeferendus. Et quum rursus plerique commentatorum hac ipsa destituti fuerunt, misere in plerisque hallucinati sunt, vel veras & adaequatas rationes adferre haud potuerunt. Ast postquam historia ex tenebris in lucem protracta, studium quoque iuris Canonici aliam faciem induere, & pristino nitori restitui coepit.

Id tamen merito doleo, quod plures in hac perversa opinione versati fuerint, quasi studium historiae ecclesiasticae solis Theologis relinquendum sit, nec ad ICtorum professionem referri debeat. Testatur de hac opinione publica praxis omnium Academiarum, quum etiam in Academiis Protestantium Professoribus Theologiae haec sparta unice tribui soleat, quasi tantummodo e re eorum sit, antiquitates ecclesiasticas evolvere & in suos convertere usus; ICti autem ab hac disciplina, tamquam a foro suo aliena, abstinere debeant: quo ipso factum est, ut hactenus fere inauditum fuerit, a ICtis antiquitates historicas doceri; & tamen eadem necessitas addiscendae historiae ecclesiasticae ICtos premit, quam Theologi ratione suae professionis agnoscunt, quippe per quam demum ad verum intellectum iuris ecclesiastici deveniunt, & negotia ecclesiastica quoad intimam naturam suam intelligunt. Debebat merito hoc studium & Theologis & ICtis esse commune, ut ut diverso forsan scopo; quemadmodum ad iura publica recte intelligenda historia imperiorum ICtis commendata esse debet. Ast quia ICti ab omni aevo magis iuri privato incubuerunt, & recentior aetas ad iuris publici culturam quorumdam animos applicuit, & ita studium historiae civilis apud plurimos exci-

citavit; tamen adhuc iuris eccleſiaſtici cultura eo, quo debebat fieri, modo penes ICtos admodum rara & tepida eſt, ut neceſſe ſit, quaſi e ſomno Iuriſconſultos excitare. Interim quum iam hiſtoriae eccleſiaſticae ſtudium, apud exteros mirifice excultum deprehendamus, ſane ſubſidia tam egregia in promtu ſunt, ut ſpes ſit, fore, ut Ius Eccleſiaſticum quoque his ipſis ad meliorem culturam redigatur. Deinceps quoque id ipſum mirifice ICtos a ſtudio hiſtorico abſtraxit, quod illud Theologi non tantum unice occupaſſent, ſed etiam ita pertractaſſent, ut Iuriſconſulti parum exinde proficere potuerint. Id enim in comperto eſt, hiſtoriam eccleſiaſticam ut plurimum ita a pleriſque eſſe traditam, ut controverſiae circa haereſes & dogmata fidei plena manu tantum enucleatae ſint; cetera, quae ad mores Eccleſiarum & diſciplinam eccleſiaſticam pertinent, ſuperficiarie tantum, vel ad minimum non eadem diligentia & ἀκριβείᾳ fuerint explicata. Et tamen haec ipſa, quae *diſciplinam eccleſiaſticam* attingunt, ad ICti forum referenda ſunt, quippe ex quibus mores eccleſiaſtici hauriendi, & ſtatus eccleſiaſticus, ex quo iura fluunt, cognoſcendus eſt. Solos tamen heic excipio Theologos Gallicanos, qui egregiam in hiſce evolvendis impenderunt operam, ut fere his ipſis gloria reſtitutae hiſtoriae eccleſiaſticae quoad hanc partem, quae circa diſciplinam eccleſiaſticam verſatur, adſcribi debeat: Excitavit ſine dubio horum ſtudium ardor in defendenda libertate eccleſiarum Gallicanarum, quae nulla alia ratione defendi potuit, quam ut diſciplina eccleſiaſtica ab antiquiſſimis repeteretur temporibus, & hoc modo contra quaevis attentata nova aulae Romanae muniretur. Excitavit hoc ipſum Io. Launoium, & Edmundum Richerium Theologos Pariſienſes ad ſcribendum; quin haec eadem cauſſa fuit, quod illuſtriſſimus Archiepiſcopus Pariſienſis Petrus de Marca Diſſertationes haſce *de Concordia Sacerdotii & Imperii* ederet, quae diſciplinam eccleſiaſticam ſumma cum eruditione depingunt, & ubique illuſtrant, de quibus deinceps ſpeciatim dicendum eſt. Huc quoque collimant inſignes labores Ludovici Ellies du Pin, viri in antiquitate eccleſiaſtica facile principis, & Ludovici Thomaſſini, qui *novam & veterem diſciplinam eccleſiaſticam* optima methodo per ſingula ſaecula diſtincte explicat, & magnam ubique eruditionis ſuae apud lectorem excitat admirationem. Cui ignoti ſunt Natalis Alexandri ſtupendi labores, & quis Antonii Pagii *critica in Baronium* laetis non excipit ulnis? Qui itidem ſtatum rerum eccleſiaſticarum ſollicite indagarunt, ut ut hi omnes, prout in hoc ſtudio fieri ſolet, ſaepe ſtudiis partium abripiantur. Optandum itaque foret, ut ſecundum horum veſtigia hiſtoria eccleſiaſtica in uſus eorum, qui iuri operam dant, conſcriberetur, in qua per omnia ſaecula ſtatus eccleſiaſticus genuinus repraeſentaretur, & diſciplina eccleſiaſtica cum moribus va-

riis

riis iusto ordine traderetur, & ad cognoscenda iura ecclesiastica applicaretur, quae ratio ICtis sane multum proficere posset. Et hoc modo quoque illi, qui iura ecclesiastica & canonica addiscere student, prius praeparandi essent, ne illotis manibus ad studium iuris ecclesiastici accederent, ad quod hac doctrina praeparati absque ullo labore & difficultate postea pervenire possent. Hoc autem non aliter fiet, quam si hi ipsi, qui iura docent, suo exemplo praeeant, & genuinum usum historiae ecclesiasticae auditoribus suis in studio iuris ecclesiastici sedulo inculcent.

Atque ita hactenus brevibus ostendi, quam necessarium sit ICto studium antiquitatum ecclesiasticarum ad leges scriptas ecclesiasticas recte intelligendas & applicandas. Quum vero praeterea Ecclesiae regantur *iure non scripto*, & infinita exinde decidantur, nova & quidem praegnantissima inde emergit ratio, quae ICtos ad hoc studium trahere possit. Hoc ut eo rectius intelligatur, natura iuris non scripti ecclesiastici paucis excutienda est. Quod enim Episcopi Allemanniae Hadriano rescripserunt, apud Radevicum *lib. I. de gest. Frider. Imper. c. 16.* aientes: *Duo sunt, quibus nostrum regi debet imperium: leges Sanctae imperatorum, & usus praedecessorum & patrum nostrorum;* id etiam iuri ecclesiastico convenire nemo negabit. Eleganter id ipsum confirmat Basilius *l. de Spir. S. c. 27.* ubi ait: *Dogmatum, & institutorum, quae in Ecclesia servata sunt, alia quidem habemus ex doctrina, quae litteris consignata est; alia vero ex Apostolorum traditione ad eos transmissa in mysterio recepimus. Quae utraque eamdem vim ad pietatem habent. Atque his nemo sane contradixerit, qui vel exigua legum ecclesiasticarum peritia sit praeditus. Nam si aggrediamur ea, quae non scripto, sed tantum consuetudine constant, repudiare, impudentes Evangelio & quidem in praecipuis ipsius partibus officiemus: vel potius ipsamet instituta ad inane quoddam nomen redigemus. Exempli caussa, (ut, quod primum maximeque commune est, primo loco commemorem) eos, qui in Domini nostri IESV CHRISTI nomine spem posuerunt, figura Crucis signari, ecquis scripto docuit? dum oramus, ad Orientem solem converti, ecquae nos litterae docuerunt? Verba invocationis, quum panis Eucharistiae, & calix benedictionis offertur, quis ex patribus sanctis scripta nobis reliquit? non enim iis contenti sumus, quorum Apostolus, & Evangelium mentionem fecerunt, sed alia quoque quum antea, tum post, dicimus, utpote quae magnum momentum ad ipsum mysterium habeant, doctrina non scripta, sed tradita eruditi. Benedicimus aquam baptismatis, & oleum unctionis, atque illum ipsum praeterea, qui baptizatur, ex qua scriptura? nonne ex occulta & mystica traditione? Quid? ipsam olei unctionem quis sermo scriptus docuit? Quod homo ter mergendus sit, unde accepimus? Abrenunciare satanae atque angelis*

gelis

gelis eius, & reliqua omnia, quaecumque in baptismo observamus, quae scriptura iussit? Annon haec ipsa maxime vulgata, sed secreta doctrina, quam quieto minimeque curioso silentio patres nostri custodierunt? Probe quidem illi intelligentes, mysteriorum maiestatem taciturnitate servari. Apparet itaque ex hoc loco, quem etiam Gratianus, sed corrupte, repetiit in c. 5. D. II. Basilium satis accurate inter se distinguere leges ecclesiasticas scriptas ab iis, quae α) per manum traditae sunt, vel β) consuetudine sunt roboratae, quae ius non scriptum constituunt.

Quod si utrumque ius & scriptum & non scriptum conferamus, evidens est, hoc longe antiquius illo esse, quum tribus prioribus saeculis magis iure non scripto dirigerentur Ecclesiae, id quod etiam facile fieri poterat, postquam tanta corruptio, quae post erupit, nondum occupaverat Ecclesiam. Et quidem adhuc tempore Cypriani Ecclesias iure non scripto directas fuisse, fatetur ipse Augustinus *lib. 2. de baptism. contr. Donat. c. 9.* aiens: *Hac attestatione satis ostendit, multo magis se fuisse commemoraturum, si quid hac de re transmarinum vel universale concilium factum esset. Nondum autem factum erat, quia consuetudinis robore tenebatur orbis terrarum, & haec sola opponebatur inducere volentibus novitatem.* Quum itaque primitivae Ecclesiae disciplina iure non scripto comprehensa fuerit, non aliunde notitia eius comparari potest, quam ope historiae ecclesiasticae, quae demum nobis illa conservavit, quae ad ius non scriptum illorum temporum referri debent. Et quidem huius cognitio vel eo magis necessaria est, quoniam ex hoc iure plerique canones scripti postea profluxere, & negotiorum ecclesiasticorum vera & genuina imago hauriri potest, quod vel illi agnoscunt, qui disciplinam recentioris aevi ad illa tempora referre student, ut eo maiorem illi concilient auctoritatem. Qui itaque antiquitates ecclesiasticas priorum saeculorum ignorat, ille subsequentium saeculorum canones & exinde porro nata iura diiudicare nequit; immo quum status Ecclesiae purioris ostendat, quomodo iura ecclesiastica comparata esse, & quale regimen in Ecclesia obtinere debeat, firmatur simul animus lectoris, ut eo securius de tota Ecclesiarum structura iudicium ferre queat. Magnum enim praesidium ad doctrinam adfert, exemplis illustrioribus illam posse condecorare.

Sed quum etiam plura alia posterioribus temporibus per consuetudinem invaluerunt, quorum origines & occasiones historia ecclesiastica nobis conservavit, certe non potest non studium historicum apprime esse necessarium; quod ut eo clarius fiat, natura *iuris non scripti ecclesiastici* paucis evolvenda est. Sicuti ius omne dependet a voluntate eius, qui iuri ordinando praeest, atque adeo scriptura per se ad essentiam legis haud requiritur, sed tantum ad iuris constituti con-

fer-

servationem, ita ius non scriptum itidem ex voluntate eorum, qui ius statuunt, quidem fluit, sed alio modo, quam per scripturam conservatur. Et quidem, ut de modis conservandi ius non scriptum ecclesiasticum constet, praesupponendum est, sub illo complecti partim *expressa instituta*, quae quidem expressa voluntate sunt adornata, sed per scripturam non publicata, partim etiam *tacita*, quum etiam facto ipso voluntas nostra declarari queat. Quod attinet priora instituta expressa voluntate eorum, qui ius ecclesiasticum adornandi facultate pollent, concinnata, illa conservantur *per traditionem*, & confirmantur *per observantiam & praxin constantem*. Vt de *traditionibus* tantum heic edisseram, facile constat, eius naturam potissimum in hoc consistere, ut per hanc perpetuam & continuatam relationem apud posteros conservetur memoria instituti alicuius antiquissimi de manu in manum quasi ad posteros derivati; adeoque non tam inducit ius novum, sed ius antiquum praesupponit, quod ita conservat, & sic instar testimonii historici est de antiquo quodam instituto, & hoc intuitu fidem aliquam historicam, id est, probabilem operatur. Opponitur itaque hoc sensu scripturae, quemadmodum Tertullianus *de corona militis cap.* 3. huc quoque respexit, aiens: *Si legem postulas, scripturam nullam invenies: traditio tibi praetenditur auctrix, consuetudo confirmatrix, & fides observatrix*. Idem praeterea *cit. l. c.* 3. in antecedentibus notanter ait: *Ergo quaeramus, an & traditio, nisi scripta, non debeat recipi? Plane negabimus recipiendam, si nulla exempla praeiudicent aliarum observationum, quas sine ullius scripturae instrumento, solius traditionis titulo, & exinde consuetudinis patrocinio vindicamus*. Quod deinceps per varia exempla rituum ecclesiasticorum ad exemplum Basilii illustrat. Aperte heic Tertullianus docet, observantias eiusmodi niti traditionis titulo, & exinde praesumtionem veritatis sortiri, seu habere fidem historicam. Antequam ratio scribendi cognita esset, quam plerique ad tempora Mosis reiiciunt, instituta & facta antiqua per traditiones conservanda erant: immo quum apud Germanos paullo serius leges & facta scripturae mandari coeperunt, non alia conservandi harum rerum memoriam potuit esse ratio, quam per traditionem, ex quo etiam factum, ut tam paucissimae leges statum publicum concernentes scriptae reperiantur, sed maxima pars earum ex antiqua observantia deducenda sit, quemadmodum in A. B. non raro ad illas provocatur. Sic enim in *cap.* 28. §. *6.* conceptis dicitur verbis: *invenimus etiam ex clarissimis relationibus & traditionibus antiquorum illud a tempore, cuius contrarii iam non habetur memoria, per eos, qui nos praecesserunt feliciter, esse iugiter observatum &c.*

Illud ipsum quoque in ecclesiastica observantia deprehendi, multa sane testimonia scriptorum ecclesiasticorum demonstrant, qui pro ob-

ser-

ſervantiae eccleſiaſticae fundamento adſtruendo communiter provocare ſolent ad aliquam antiquam traditionem. Prodeat Socrates, qui *lib.* 5. *hiſt. Eccl. cap.* 21. ita loquitur: *De ſynaxi variae conſuetudines ſunt. Nam quamquam omnes ubique in orbe terrarum Eccleſiae ſingulis ſeptimanis vertentibus die ſabbati myſteria celebrant, Alexandrini tamen & Romani ex antiqua traditione illud facere renuunt*. Fundabant itaque Romani & Alexandrini ſuam obſervantiam eccleſiaſticam circa ſynaxin in antiqua traditione, quaſi antiquo inſtituto id ſemel ita conſtitutum eſſet. Conf. *idem lib.* 5. *cap.* 27. Porro Nicephorus *lib.* 12. H. E. *cap.* 43. fatetur, quod ſucceſſores in officio ſacro ritus, & quae ad liturgica pertinent, tamquam leges quaſdam ab anteceſſoribus acceptas, per manus poſteris tradiderint, *non ſatis pium neque ferendum eſſe arbitrantes, ſi traditiones, in quibus educati eſſent, non honorifice colerent, ſed contemtim reiicerent*. Innocentius I. *in epiſtola ad Decentium Eugubinum Epiſcopum* §. 4. omni ſabbato ieiunandum eſſe, ait, quod Apoſtoli illa die ieiunaverint, *ut traditio Eccleſiae habet*: & *in epiſtola ad Victricium Epiſcopum Rotomagenſem*, formam, quam Romana Eccleſia tenet, ſervandam eſſe adhortatur, cuius obſervantiae non aliud fundamentum allegare poteſt, quam *quod Apoſtolica & patrum traditione ſit conſtituta*. Expreſſius de traditionum huiuſmodi efficacia & fide Hieronymus *adverſ. Lucifer.* loquitur, aiens: *An neſcis etiam hunc eſſe Eccleſiae morem, ut baptizatis poſtea manus imponatur, & ita invocetur Spiritus Sanctus?* Haec erat obſervantia eccleſiaſtica. Iam de fundamento eius ſollicitus eſt, dum pergit: *Exigis ubi ſcriptum ſit? in actibus Apoſtolorum. Etiamſi Scripturae auctoritas non ſubeſſet, totius orbis in hac parte conſenſus inſtar praecepti obtineret. Nam & multa, quae per traditionem in Eccleſia obſervantur, auctoritatem ſibi ſcriptae legis uſurpaverunt, veluti in lavacro ter mergitare*.

In primis autem, quae per omnes Eccleſias aequaliter obſervabantur, & tamen per praeceptum ſcriptum non reperiebantur diſpoſita, per traditionem ab Apoſtolico inſtituto promanaſſe credebantur, qua de re Auguſtinus paſſim loquitur. Sic enim *l.* 4. *de Baptiſmo cap.* 24. hanc regulam, quam illuſtriſſimus Petrus de Marca *de Concord. Sacerd. & Imper. lib.* 6. *c.* 1. §. 7. *in fin.* graviſſime commendat, fundamenti loco ponit: *Quod univerſa tenet Eccleſia, nec Conciliis inſtitutum, ſed ſemper retentum eſt, non niſi auctoritate Apoſtolica inſtitutum rectiſſime creditur*. Idem inculcat Auguſtinus *lib.* 2. *de Baptiſmo cap.* 7. aiens: *quam conſuetudinem credo ex Apoſtolica traditione venientem, ſicut multa non inveniuntur in libris eorum, neque in Conciliis poſteriorum, & tamen, quia per univerſam Eccleſiam creduntur, non niſi ab ipſis tradita & commendata creduntur*. Atque hoc intuitu Imperatores *in l.* 2. *Cod. Theod. ne ſanct. Baptiſma iter.* ita diſpo-

nunt: *Nihil aliud praeci pi valemus, quam quod Evangeliorum & Apostolorum fides & tra ditio incorrupta servat.* Quemadmodum itaque hoc de traditionibus, quae facta, & instituta ecclesiastica respiciunt, intelligendum est, ita fidem aliquam historicam operantur, cui tamdiu standum, donec probetur contrarium. Nam ficuti historici saepe nobis imponunt, ita satis credibile est, per traditiones vulgo multa innotuisse, quae a vero longe abhorrent, uti de canonibus Apostolicis aliisque apocryphis inter eruditos constat. Atque id ipsum quoque indicat Socrates de controversia circa festum Paschatis, rubi dissentientes utrinque traditionibus nitebantur, sed illas satis tueri haud poterant. Ita enim *lib.5. hist. eccl. c.22.* ait: *Nusquam igitur Apostolus, nec ipsa E vangelia, iugum servitutis illis imponunt, qui ad praedicationem accedunt, sed Paschatis festum & alios dies festos ipsi homines suis quisque loc is propter remissionem laborum, & memoriam salutiferae passionis, sicuti voluerunt, & consuetudine quadam celebrarunt. Neque Servator hoc aut Apostoli nobis lege aliqua observandum esse mandarunt, neque poenam nobis aut supplicium Evangelium vel Apostoli, sicut Iudaeis lex Mosis comminatur, sed historico tantum modo ad reprehensionem Iudaeorum, quod homicidium diebus festis exercuerint, & quod Christus tempore Azymorum passus sit, conscriptum est in Evangeliis. Erat igitur scopus Apostolis, non de festis diebus sancire, sed rectam vitam ac pietatem inducere. Mihi autem videtur, quod, quemadmodum* ALIA MVLTA SINGVLIS LOCIS IN CONSVETVDINEM ABIERVNT, *ad eum modum & Paschatis festum, propterea quod nemo Apostolorum, sicut dixi, quidquam de illo sancivit. Quod vero ex* CONSVETVDINE *magis, quam* EX LEGE *aliqua inde ab antiquo apud singulos observari coeperit, res ipsa declarat.*

Ad diiudicandam itaque traditionum veritatem status ecclesiasticus & negotiorum ecclesiasticorum cohaerentia omnino ponderari debent, ut ius non scriptum genuinum a spurio separemus, & praetextus iuris ecclesiastici detegamus. Ast vero hoc ipsum absque historiae ecclesiasticae notitia fieri nequit, quae etiam praeterea rationes iuris non scripti suggerit, absque quibus iurium scientia revera mortua est. Sicuti enim lex scripta absque ratione revera sensum genuinum, quem habet, operari in animo discentis nequit, ita idem quoque de vero intellectu observantiae ecclesiasticae dicendum est. Hinc fit, ut saepe leges ecclesiasticae tam scriptae, quam non scriptae perverse applicentur, quia ob defectum historiae rationes legum illarum latent, vel ineptae, & incertae adducuntur, quae tamen discentis animo certitudinem ingenerare nequeunt. Vt enim de iure publico Germanico illustrifs. Dom. Cocceius *in iur. publ. prudent.* statim ab initio in *monitis* §. 2. observat, quod in ceteris iuris disciplinis ratio prae-

praestat, id in iure publico Germaniae historiam praestare, & subinde id ipsum his verbis illustrat: *Ius publicum Regiminis Germanici nulla olim lege comprehensum, non ab alio fere principio accersitur, quam a longaeva consuetudine, quae quid est, quam antiquitatis Germanicae historia?* ita eadem ratione de iure ecclesiastico id ipsum affirmare possum. Scilicet in illo historiam idem praestare, quod in ceteris iuris disciplinis ratio praestat. Nam & hoc ius per tria priora saecula nulla fere lege scripta comprehensum fuit, nec ab alio principio accersitur, quam a longaeva observantia & consuetudine, quae quid aliud est, quam antiquitatis ecclesiasticae historia?

Pergo ad illa instituta ecclesiastica, quae quidem expresse haud introducta sunt, sed *tacite*, seu magis *consuetudine* invaluerunt. Praestat hac de re praemittere assertum Hermogeniani in *l.* 35. *ff. de LL.* aientis: *Ea, quae longa consuetudine comprobata sunt, ac per plurimos annos observata, veluti TACITA civium CONVENTIO non minus quam ea, quae scripta sunt, iura servantur.* Certe Romana legislatio in Republica libera ut plurimum per conventionem fiebat, & hoc intuitu *in l.* 1. *ff. de LL. communis Reipublicae sponsio* dicitur, quo intuitu ICtus ait, consuetudinem constare pacto tacito, sicut leges expresso. In coetu ecclesiastico idem obtinere, supra iam monitum est, quum quodlibet collegium res collegii sui per pactum determinare queat. Illud tamen maiorem habet difficultatem, ex quo talis tacita conventio colligi possit? si dicis, ex factis parata; est obiectio, non constare, an talia peracta sint animo reliquos vel se obligandi, quum potius videantur ex mera libertate esse peracta. Ad hoc dubium removendum, inquirendum est, ex quibus circumstantiis colligi possit, facta ab agentibus non ex mera libertate, sed ex quadam *necessitatis opinione* peracta esse, vel saltem communiter in hoc vel illud institutum consensum esse.

Caussam communis approbationis alicuius instituti constituere in Ecclesiis potest: (I.) *Auctoritas eorum, qui Ecclesiis praesunt.* Haec enim vis auctoritatis est inter homines, ut facile eos in venerationem rapiat, ad obsequium spontaneum mentem hominis inclinet, studium imitandi actiones eius, qui auctoritate pollet, excitet, & complacendi cupiditatem apud singulos promoveat. Approbamus omnia, quae loquuntur & fiunt ab iis quorum auctoritate ducimur, ex quo praeiudicium auctoritatis natum est. Quo sanctiori vita itaque hi, qui Ecclesiis praesunt, ceteris praelucent vel alia ratione plebem in admirationem rapere possunt, eo magis facta eorum quaevis ansam praebent, ut mox illa imitentur, mutuo ipso facto in illa conspirent, & tandem inde similiter agere assuescant, & apud posteros continuent, ex quo tandem observantia ecclesiastica oritur,

u 2 seu

seu perpetuus usus ostendit, antea in hoc institutum tacite fuisse consensum. Notae sunt diversae observantiae antiquae de temporibus ieiuniorum, de ritibus circa sacram synaxin & baptisma, quae omnia non instituto aliquo expresso semper constitisse, verosimile est, sed, si forsan praepositus Ecclesiae die sabbati ieiunia servavit, ex libertate mera, reliqui hoc factum eius statim imitati sunt, &, omnes eius actiones ad instar normae sibi esse, duxerunt. Et quia Apostoli etiam hisce in arbitrariis actionibus sua gaudebant libertate, hinc sine dubio factum, ut ab eorum actionibus multae observantiae, quamvis inter se diversae postmodum invaluerint, quum non potuerit non eorum auctoritas maxima in Ecclesiis esse. Quot alii post Apostolorum tempora praefuerunt Ecclesiis, quorum sane auctoritas maxima semper fuit?

Ad communem consensum (II.) homines in collegio quodam, & sic quoque in Ecclesia allicere potest *ratio decori publici*, id quod etiam mores hominum format, ut facile intra Ecclesiae limites penetrare potuerit. Est quidem alias decori haec ratio, ut liberas habeat observationes, sed ubi semel in collegium aliquod introductum, & ad ordinem & decorum in collegio servandum relatum est, facile in necessitatem aliquam transire potest. Decorum enim commune sponte omnes ad sui imitationem trahit, quia ita comparati sunt homines, ut magis decoro studeant, quam verae honestati; immo nomen honestatis decoro imponant, quoniam sentiunt, communiter ab omnibus pro turpi quodam facto haberi, si quis se ad decorum publice receptum haud accommodaverit, immo pessime de eo, qui decorum negligit, iudicari. Quum itaque omnes tam tenaciter decorum ab antiquo usitatum, & e vita civili & moribus eorum, qui collegiis intersunt, in Ecclesiam deductum observaverint, & successores sancte illud retinuerint, non potuit non inde tacitum pactum seu consensus tacentium elici. Et quum fere decorum per singula loca variet; inde quoque factum, quod tanta diversitas ratione liturgiarum tandem introducta fuerit. Sane multas ex decoro civili tractas esse in Ecclesiam observantias, res ipsa loquitur. Non aliunde enim primatus, nonnullis Ecclesiis ab antiquo competens, deduci potest, quam a celebritate civitatum, in quibus tales Ecclesiae fuerunt. Celeberrimae erant in tribus prioribus saeculis civitates Roma, Antiochia & Alexandria, ad has perpetuus hominum confluxus ex omnibus locis praesto erat; ex quo fiebat, ut etiam illarum civitatum Episcopi tamdem tacita quadam ceterarum Ecclesiarum consensione, se ad decorum civile accommodantium primatum prae aliis obtinerent, qui in *can. 6.* Concilii Nicaeni proinde ex moribus antiquis deducitur, quin eadem ratione, qui in metropolitanis erant Ecclesiis Episcopi paullatim, itidem ex decoro civili praerogativam obtinebant.

Haec

Haec omnia si in unum colligantur, satis ostendunt, Historiae ecclesiasticae notitiam ICto esse pernecessariam & utilem. Haec enim ostendit (1) occasiones institutorum ecclesiasticorum, (2) statum ecclesiasticum per omnia saecula animo repraesentat, quo mutato iura quoque mutantur, (3) indolem negotiorum ecclesiasticorum sistit, (4) rationes iuris ecclesiastici veras a spuriis discernere docet, (5) origines rerum exhibet, (6) prudentiam in applicando instruit, (7) iura non scripta & observantias ecclesiasticas conservat & suggerit, & (8) fidem traditionum vel infringit vel confirmat, ut reliquas hactenus relatas utilitates nunc praeteream.

Sicuti vero iam supra dictum est, adminicula potissimum ab illis petenda esse, qui mores ecclesiasticos & disciplinam ecclesiasticam tradiderunt; ita inter illos nunc quidem potissimum commendandus, & reliquis iudicio & brevitate ut & perspicuitate praeferendus videtur, illud Galliae sidus, PETRVS DE MARCA, Archiepiscopus quondam Parisiensis, cuius sane merita in rem litterariam tanta sunt, ut eius memoriam nulla oblivio deletura sit. Non necesse est, viri huius insignem extollere eruditionem, aut fata referre, quum nitidiori calamo utrumque iam praestitum sit ab illustri Stephano Baluzio *in epistola ad Samuelem Sorberium de vita, rebus gestis, moribus & scriptis illustrissimi Viri Petri de Marca*, antea quidem anno 1663. separatim Parisiis edita, nunc vero operi huic satis convenienter praefixa. Et si vel maxime aliunde de eius moribus & doctrina haud constaret, tamen praesentes *de Concordia Sacerdotii & Imperii* dissertationes satis sufficiens testimonium de tanti viri eruditione & acumine iudicii in rebus ecclesiasticis edere possent. Tam varia enim refertae sunt doctrina, & antiquitatum ecclesiasticarum copia, ut Io: Schilterus *de libertate eccles. Germaniae lib.* 1. *c.* 4. §. 1. *in fin.* recte Petrum de Marca *antiquitatis sacrae promum condum*, & Caspar Zieglerus, *de Episcopis lib.* 1. *c.* 4. *Virum summum & in rebus ecclesiasticis versatissimum* appellet, quo intuitu idem de eodem praedicat *lib.* 3. *c.* 31. §. 2. 3. quod *iuris Canonici veteris & novi scientissimus* fuerit, & ita quoque eodem iudice *lib.* 2. *c.* 5. §. 98. *omnem laudem superaverit*. Sed in immensum mare me immitterem, si omnia eruditorum encomia de illustrissimo Archiepiscopo cumulare vellem, quae utique tam obvia sunt, ut non nisi vel ab impudentissimis, vel ab arrogantissimis, qui aliorum gloriam invido iudicio sibi obesse existimant, haec negari aut in dubium vocari queant. Sane praesentes hae dissertationes statum Ecclesiae antiquissimum ita repraesentant, ut in intimam eius cognitionem quis deduci, & iura ecclesiastica faciliori negotio eo ipso intelligere queat. Libertate in scribendo, non adulatione usus est, nisi quod quandoque, ne Romanae aulae proceres irritaret, leniori stilo uti ex regulis prudentiae debuerit & quaedam in illorum

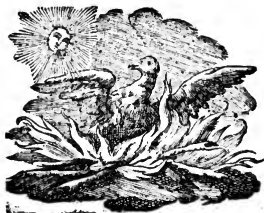
partes

partes trahere, quae, si omnes huiusmodi circumstantiae abfuissent, forsan alia via ex antiquitate ecclesiastica deducta fuissent. Est haec humanarum rerum conditio, ut non semper quid scribi debeat, nobis sit integrum, praesertim si quis inter discordantes media via incedere, & praecavere debeat, ne plus iusto iniquior in alterum esse videatur. Scripsit illustrissimus Auctor pro libertate Ecclesiarum Gallicanarum & sic iura Regis & Cleri Galliae tueri debuit adversus Romanae aulae attentata, sed tamen quodammodo periculosum videbatur, scribere contra aulae Romanae praetensiones, uti loquuntur, cui utique obedientiam se debere, optime scivit, quo ipso necessum fuit, doctrinas ita temperare, ut neutri obesse videretur. In quo tamen admirandum viri eruditissimi ingenii acumen elucet, quum totam rei seriem ita connectat, ut accurato iudicio omnia perpendenda sint, si, quid in eo forsan desiderari debeat, explorare quis velit.

Vt ut itaque eruditiores hinc inde quaedam, censura quadam digna, in hisce dissertationibus animadverterint, tamen non propterea statim reiiciendae sunt; quin potius, quum pleraque & egregia & solidissima sint, sedula lectione perpendendae, quoniam potiora in iis capita iuris ecclesiastici a primis suis deducta sunt fontibus, & aliae egregiae observationes de disciplina ecclesiastica non quotidie obviae inibi deprehenduntur, quibus proinde acutissimus Antonius Pagi in suis *criticis ad Baronium* saepissime usus est, ut ut non potuerint non offendere auctorem quemdam anonymum, qui *de libertatibus Ecclesiae Gallicanae* scripsit librum, Leodii anno 1689. editum, magis auctoritatis praeiudicio, quam eruditione & iudicio refertum, ut adeoque, quid ab eius iniquis censuris expectandum sit, facili coniectura quilibet assequi possit. Qui proinde exoptatos in iure ecclesiastico profectus facere intendit, nec vulgaribus Doctorum & incertis acquiescere sententiis, hoc duce illustrissimo & doctore eidem opus erit, praesertim quum ei in hoc studiorum genere fortuna comitem dederit egregium, scilicet illustrem STEPHANVM BALVZIVM, virum in antiquitate ecclesiastica versatissimum & summo iudicio praeditum, ceu eius varia monumenta cedro digna abunde testantur. Debemus illustri huic viro editiones varias operum Petri de Marca, & in primis illud humanitati eius singulari acceptum ferre debemus, quod libros quatuor posteriores harum dissertationum ab interitu vindicaverit, totumque opus eruditissimis additamentis & observationibus illustraverit. In primis vero admirandam viri notitiam antiquitatis ecclesiasticae ostendunt additamenta ad *lib. quintum* post *caput* XVIII. adiecta; in quibus legationum sedis Romanae seriem & fata optime depingit, & magna eruditione enucleat.

Atque hae rationes non potuere non me impellere, ut novam huius operis *de Concordia Sacerdotii & Imperii* editionem meditarer, ut ita quo-

quoque in Germania nostra, in qua hactenus opus hoc nunquam editum fuisse constat, & praesertim in nostris Academiis uberior huius libri esset copia, quem qui studio iuris canonici incumbunt, eo facilius sibi comparare possent, quem antea non absque difficultate e terris peregrinis impetrare potuerunt. Rubricas, quae hactenus defuerunt, singulis capitibus adieci, ut series rerum in quovis capite obvenientium statim oculis lectoris sese sisteret; & tandem uberiorem indicem, quem materiarum dignitas postulabat, fieri curavi, ut hoc modo lectoris diligentiam & industriam sublevarem. Praeterea adiectae etiam sunt *Dissertationes selectae ecclesiasticae*, quas ante hac separatim ediderunt Stephanus Baluzius & Paulus de Faget, quae libros hosce *de Concordia Sacerdotii & Imperii* mirifice illustrant, cuius instituti rationem explicui in speciali praefatione, praedictis dissertationibus praefixa. Denique quum plura in hisce libris deprehendantur, quae in favorem aulae Romanae sunt scripta, nonnulla etiam uberiorem illustrationem desiderare visa fuerint, quaedam autem ab iniquis rerum aestimatoribus impugnata sint, quae optime in antiquitate ecclesiastica fundata sunt; necessarium esse arbitratus sum, quasdam observationes ecclesiasticas subiicere, hunc in primis in finem, ut *ista* secundum trutinam veritatis examinarem, & ea, qua par est, modestia discuterem, *illa* ulterius explanarem, *haec* vero contra adversarios munirem, & a dubiis obmotis liberarem. Atque has ipsas observationes ea concinnavi methodo, ut potiores materias antiquitatum ecclesiasticarum, ICtis in primis necessarias, complecterentur, & vel separatim ne quidem adhibito tractatu Petri de Marca, in plerisque intelligi & legi possint. Hisce fruere B. L. & nostris studiis ulterius fave. Dab. in regia Fridericiana, die XXIX. Ianuar. Anno MDCCVIII.

DE

DE CONCORDIA
SACERDOTII ET IMPERII,
SEV
DE LIBERTATIBVS ECCLESIAE GALLICANAE
DISSERTATIONVM
LIBER PRIMVS.
CAP. I.
De consilio Auctoris, & variis schismatum caussis.
SYNOPSIS.

I. Ex editione voluminum de Libertatibus Ecclesiae Gallicanae *calumnia schismatis impacta est Gallis famoso quodam libello, & Libertates contumelia affectae. Inde nata occasio harum Dissertationum.*

II. Refellitur calumnia ex iis, quae gesta sunt post eorum voluminum editionem: quae damnata sacri Consistorii decreto, & Episcoporum sententia, Libertatibus illaesis.

III. Qui Libertates illas religiose expendit, viam schismatibus praecludit, non recludit. Frequentiores contentiones ob invasam iurisdictionem; unde bella & schismata.

IV. Schisma Graecorum originem trahit ex usurpatione Dioeceseon. Leo Isaurus ob Imagines damnatas excommunicatus, Illyrici dioecesim a Romana Ecclesia avulsam Constantinopolitanae tribuit.

V. Hadrianus I. hanc frustra repetit in septima Synodo. Minatur excommunicationem. Nicolaus petitione excidit, & a Bulgarica dioecesi depulsus est.

VI. Ignatius, pulso Photio, restitutus ope Hadriani II., Bulgariam sibi addici cu-

ravit in octava Synodo. Hadrianus minas excommunicationis intentat. Photius, post obitum Ignatii recepta sede, Ioannis VIII. consensum extorsit, ea lege, ut Bulgaria restituerentur. Ioannes spe artibus Graecorum elusa, Photius est anathemati antiquo redditus. Inde schisma, quod auctum est per controversias dogmatum.

VII. Dissidium Gregorii VII & Henrici ob iura Investiturarum, & libertatem Ecclesiae.

VIII. Ex eadem libertate laesa fluxit schisma Friderici I. Hadriani IV. & Alexandri III.

IX. Et dissensio Friderici II. Gregoriique IX. Schisma quoque Ludovici Bavari.

X. Galli pacem cum Ecclesia & iura sua retinuerunt: a dissidio quandoque non alieni, si iuribus suis minuti fuissent, ex Ivone.

XI. Bonifacii VIII. & Philippi Pulcri dissidium ob iurisdictionem.

XII. Laudandi, qui laborant in constituendis utriusque potestatis finibus ex mutua possessione.

I.
Rodiit nuper e tenebris inauspicatus libellus, quo famam sibi comparare sceleſtiſſime conatur infanus ſcriptor, id praecipue curans, ut, Regni Gallici dignitate verbis atrocibus violata, hanc etiam nefandi ſchiſmatis labem inurat Eccleſiae Gallicanae; tamquam in eo ſit, ut, propediem erumpente diſſidio, novus Patriarcha velut caput inſititium iam lacero corpori & detruncato imponatur. Huius facinoris calumniam vir clariſſimus, & nominis aeque ac eruditionis celebritate conſpicuus, Iſaacus Habertus (1) elegantiſſima & fortiſſima oratione diſpulit. Enimvero quia perfidus ille artifex imaginarii ſchiſmatis, inter cetera deploratae cauſſae argumenta, male conceptam opinionem, veluti tibicine quodam, fulcire videtur editione duorum voluminum, quae ſub Libertatum Eccleſiae Gallicanae titulo proſtant; eoque nomine in invidiam omnes Regni ordines trahere nititur, ac ſi eo propoſito publicatum eſſet illud opus, ut ſacroſanctae Sedis Apoſtolicae auctoritas veluti ludibrio quodam traduceretur, Epiſcoporum iura profligarentur, & his artibus omnium animi ad meditatum diſſidium provocarentur; neceſſe eſt, ut in iſto etiam capite calumnia illa ſtudioſe proteratur, quo & calumniatoris ſupinitas in affingendo crimine pateat, & Libertas Eccleſiae Gallicanae aſſeratur, quae veluti per inſidias hoc dicendi genere contra fas omne impudentiſſime petitur. Quum autem ſacra quoque Imperii Gallici iura, & fori quotidianam trituram haec quaeſtio complectatur, in eam ſagaci cura incumbendum eſt; & deinde ſollicite perſpiciendum, an volumina illa debitam Sedi Apoſtolicae pietatem laedant; an vero operis illius, a viro pacis & tranquillitatis publicae ſtudioſiſſimo compoſiti, ſugillatio impoſtoris illius Pſeudo-Galli audaciae ſit adſcribenda. Tantum onus ſicut ultro ſuſcipere temerarium foret, ita impoſitum detrectare religioſum, ei potiſſimum, cuius omnis in obſequio virtus ſita eſt: maxime vero quum ea ſit Eccleſiae Gallicanae cauſſa, quae nullis adiumentis egeat, & rationibus probe ſubductis, paria ſemper cum aequitate fa-

(1) Habertus Eccleſiae Pariſ. Theologus, poſtea Epiſc. Vabrenſis in Rathenis.

faciat. Fiducia igitur iuris, atque imperio fretus provinciam mihi demandatam fuscipio; fperans, neque me apud aequos bonofque gratiam defideraturum, neque cauffae tenuitatem ingenii mei obfuturam.

II. Poterat fane hoc argumento hariolus nofter fuperfedere, nifi eum animi aegri impotentia in calumnias praecipitem daret. Nullum namque ab horum voluminum editione difcrimen in Ecclefiam derivari poterat; quum & auctoritate publica deftituerentur, & Nuntii Pontificii querelis hac de re apud Regem delatis optime cautum effet. Titulus ille Libertatum Ecclefiae Gallicanae Pontificis Apocrifiarium omnia etiam tuta timentem commovit, fufpicantem fcilicet aliqua nova dogmata in detrimentum Apoftolicae Sedis his libris procudi. Auxit metum importune aliquibus locis ingefta tomo primo aliquot impiarum fententiarum mentio; nempe, *Nihil iuris in Gallicanas Ecclefias Romano Pontifici fex primis faeculis competiviffe. Clodovei temporibus Regem fummum in terris & primum a Chrifto caput Ecclefiae Gallicanae fuiffe, non autem Papam. Non licere Papae extra dioecefim fuam excommunicationes ferre;* & eius generis alia. Eximia illa, quae in Gallia femper viguit ad fummum Pontificem colendum propenfio, & impenfa Eminentiffimi Cardinalis Ducis Richelii cura ad retinendam Regni & Ecclefiae pacem, fanctioris Confiftorii decretum ftatim provocavit, quo librorum iftorum commercio eft interdictum. Quod non ita interpretari oportet, ac fi Libertates Ecclefiae Gallicanae Regis decreto profligatae effent. Tot enim illi tantique labores, quos ad focios iuvandos, ad fines Regni tuendos proferendofque Rex Chriftianiffimus impendit, id fufpicari neminem patiuntur, ut pro defertore eorum iurium habeatur, quae ab invictiffimis Regibus Clodoveo & Carolo Magno, & a fanctiffimo & immortalis memoriae Rege Ludovico IX. fub Libertatis Ecclefiae Gallicanae nomine Coronae Regiae afferta funt. Eo confilio tantum interdictio decreta eft, ut omnibus conftaret, iuftis Nuntii petitionibus locum effe, & alienas a Gallorum fententia & moribus opiniones apud nos non foveri. Eiusdem Eminentiffimi Cardinalis opera cogitur Epifcoporum, qui erant in comitatu, coetus fatis frequens; qui profanas vocum novitates exofi, diris totum opus extemplo devoverunt; non fcrupulofa inquifitione follertiam, fed celeritate ftudium fuum probare fatagentes. Quod tamen per temporis anguftias non licebat, in graviffimos aliquot Theologos difcutiendi operis laborem refuderunt; qui mandata poteftate, & quafi vicaria, diftringendarum impiarum fententiarum, & publice, fi quae inter legendum inciderent, profcribendarum munere defungerentur. Ex ordine rei geftae fatis fe prodit impacta calumnia, ita ut legis Remmiae reum poenae fubducere nullo rhetorum colore fas fit. Scilicet ex eorum voluminum editione fchifma timendum erat, quorum corpus auctoritate publica profcriptum eft, eo folum praetextu, ut dixi, quod cruda quaedam & minus decocta verba quibusdam fcriptoribus abhinc quinquaginta annis exciderant, quum labentibus patriae rebus, & Re-

gno in partes scisso, Principis caput colore pietatis quaesito petebatur.

III. Sed nolo in ea haerere responsione, quae argumenti imbecillitatem prodit, & mentem aversam impostoris. Maius aliquid moliendum est. Docendum nempe, editione illorum voluminum, quibus Libertates Ecclesiae Gallicanae continentur, schismatibus viam praecludi, non recludi. Absit autem, ut sacri Concilii decretum imminuere velim, aut Episcoporum sententiam infringere, qui iustis suffragiis pietatem adversus profanas aliquot voces ulti sunt. Hoc unum dumtaxat affero, eum, qui religioso & sincero animo expendendarum Ecclesiae Gallicanae Libertatum partes in se recipit, rectam inire viam, quam persequi oporteat ad evertendam Ecclesiae & Regni dissensionem. Atque adeo si intra hosce fines coërceri possit editio Syntagmatis illius politici, consilium editoris ita interpretari par erit, ut procuratum ab eo fuisse dicamus duarum potestatum consortium potius, quam earum diffidium ab homine privato tentatum. Quotidie in iis negotiis versamur, quae in confinio iurisdictionis ecclesiasticae & regiae posita sunt. Nihil frequentius apud summa Curiarum tribunalia, quae vice sacra iudicant, iis litibus, quae fori praescriptionibus continentur. Itaque non male merentur de re publica, qui sacrorum finium regundorum arcanam disciplinam in lucem emittunt; ut neminem lateat, quae ratio iis tenenda sit, quibus propositum est, offensiones, ob confusos iurisdictionum fines plerumque accensas, praecavere. Non aliunde enim uberior contentionum seges & proventus in societatem humani generis redundare solet: quae in apertum aliquando bellum apud Reges erumpunt, & schismaticam divisionem, velut aliquod bellum sacrum (in quo de finibus disceptabatur olim), in Ecclesiam important (2).

IV. Lugendum illud schisma, & omnibus saeculis deplorandum, quod florentissimas Orientis Ecclesias a Capite suo avulsit, non in aliam caussam coniiciendum est, quam in contentionem, quae ob dioeceses malo more usurpatas exarsit (3). Non enim in eam haeresim, quae de

(2) Gregor. Nazianz. Orat. ad 150. Patres Λεγεσθω γαρ των και πολεμος ιερος ως και βαρβαρικος. *Bellum sacrorum de finibus apud Plutarchum, & alios.*

(3) Iniquum prorsus Holstenio visum est, quod in hoc capite adnotatum est, schisma Orientalium fluxisse ex controversia, quae inter Summos Pontifices & Orientalem Ecclesiam exarsit ob dioeceses malo more usurpatas, & Episcopo Romano per vim ablatas. Illam quidem criminationem fortiter repulit Illustrissimus Archiepiscopus, adeo ut ope nostra nequaquam indigeat; satisque sit monuisse lectorem, ut adeat responsionem eius ad notas Holstenii, quae edita est inter Prolegomena. Quid si vir prisci moris amantissimus, maiorum nostrorum, qui regnante S. Ludovico vixerunt, exemplum secutus, caussas illius schismatis imputasset avaritiae superbiaeque Romanorum? Tunc videlicet data fuisset bella occasio invehendi in hominem. AEvo namque sancti Ludovici Francorum Regis Capitula provinciarum Remensis, Senonensis, & Rothomagensis, scriptis ad Clementem IV. sum-

de processione Sancti Spiritus dimicantes Ecclesias postea collisit, referenda est huius diffidii caussa, sed in eam, de qua dixi, dioeceseon usurpationem (a): unde nata est Graeculis occasio de summis Christianae religionis capitibus & certis quibusdam disciplinae articulis litis movendae adversus Romanam Ecclesiam, ut secessionem suam necessariam

summum Pontificem gravissimis litteris anno MCCLXVII. (*) adversus exactiones Curiae Romanae, non dubitaverunt palam obiicere, tamquam rem certam & cunctis notam, hinc ortum esse schisma Ecclesiae Orientalis: *Ceterum quod propter huiusmodi exactiones*, inquiunt, *Orientalis Ecclesia ab obedientia Romanae Ecclesiae recesserit, patet cunctis*. Eamdem inter alias caussam attulere Fratres Praedicatores, dum anno MCCLII. adversus Graecorum errores scriberent. Exstabat eorum liber manuscriptus in Bibliotheca Bavarica, unde editus est Ingolstadii a Petro Stevartio in Tomo singulari anno MDCXVI., & hinc translatus in tomum quartum Bibliothecae Patrum. *Tertia occasio fuit*, inquiunt Praedicatores, *quam ipsi aliquando nobis in familiari colloquio assignaverunt, scilicet superba nimis exactio Legatorum Papae. Dicebant namque referentes, quod quando Legati summi Pontificis ab ipsa Sede Apostolica annuatim Constantinopolim chrisma deferebant, nisi octoginta librae auri a clero & urbis populo, praeter alia dona & munuscula, eisdem impenderentur, non recedebant. Taceo age, aiebant, de pompa & superbia, quam ipsi ostendebant*. Vide epistolas Germani Patriarchae Constantinopolitani ad Papam Gregorium IX. & Cardinales, quae exstant apud Matthaeum Parisium. Claudam vero hanc observationem meam illustri loco Guillelmi Durandi Episcopi Mimatensis, cuius haec sunt verba ex libro secundo de modo generalis Concilii celebrandi cap. VII. *Proverbium vulgare est: Qui totum vult, totum perdit. Ecclesia Romana sibi vindicat universa. XCIII. dist. Diaconi sunt. Unde timendum est, quod universa perdat. Nam (sicut Salomon ait Proverbiorum XXX.) qui multum emungit, sanguinem elicit. IV. dist. Denique. Sicut habetur exemplum de Ecclesia Graecorum, quae ex hoc ab Ecclesiae Romanae obedientia dicitur recessisse*. Vide etiam Petrum de Alliaco in libro de reformatione Ecclesiae edito in Concilio Constantiensi. BALUZ.

(a) Imperare mihi non possum, ut in Parisiensis Archiepiscopi sententiam concedam, caussam Orientalis ab Occidentali Ecclesia dissociationis a contentione pro restitutione Ecclesiarum a Romana διοικήσει divulsarum arcessentis. Earum quidem restitutionem Hadrianus I. a Constantino ac Irene, & Nicolaus I. a Michaële Augusto depoposcerint, & quidem frustra; quid tum? Anne ex justa hac postulatione tam foedum schisma aut enatum est, aut oboriri umquam potuit? Profecto, qui veram & propriam tanti mali caussam sedulo quaeret, is a prorupta Photii audacia & perfidia, itemque a Bardae ac Gregorii Syracusani nequitia unice repetendam putabit: quod non aliunde potest luculentius educi, quam ab ipsa factorum serie. Scilicet Ignatius Patriarcha CP. Bardam Michaëlis Imp. avunculum, ac Imperii moderatorem, quod liberius iusto viveret, & dimissa uxore, nuru abuteretur, communione arcuit. Bardas ira incensus Ignatium, falso oblato maiestatis crimine oppressum, in exsilium depulit: tum, Episcopis aulicis & Patriciis missis, ei persuadere frustra conatus est, ut pacis ergo Patriarchatu se abdicaret. Agebat tum CPoli Gregorius Asbesta Syracusanus Episcopus, quem gravium criminum reum Ignatius (adhuc enim Sicilia Byzantino Imperio & Patriarchae suberat), sententia sua a Benedicto III. confirmata, deposuerat; quam Asbesta, fretus Bardae gratia, spernens, dignitatis insignia semper servavit. Is gratiam patrono suo relaturus,

(*) Epistola haec exstat in chronico Normanniae, inter Scriptores Hist. Norman.

riam omnibus comprobarent. Rem certam narrabo, etsi fortasse non omnibus obviam, qui mediae aetatis scriptores terunt. Leo Isaurus per

rus, adductis in sua studia Episcopis nonnullis Aulae studiosis, conciliabulo facto, Ignatium deposuit; Photiumque Bardae devinctissimum Patriarcham dixit, & neophytum laicumque sex dierum spatio ordinavit. Photius autem ad Ignatium exagitandum nervos intendens, Bardae desert, eum novas in exsilio res moliri; unde varie cruciatus, vinculis onustus Mitylenem deportatus est. Tum faventibus Barda & Michaële Imp. in congressu Episcoporum, praemiorum spe aut exsilii metu corruptorum, Ignatium exauctoratum & sacerrimum dixit. Quod vero Photius multos Episcopos, maximamque populi partem ab Ignatio nihilominus stare animadverteret (adeo ut Episcopi in aede S. Irenes collecti eum excommunicarint, depositumque a Patre, Filio, & Spiritu sancto pronuntiarint); missis legatis confirmationem ordinationis suae a Nicolao I. petiit, quibus Arsam Spatharium Imperator adiunxit. His auditis, Pontifex Rodoaldum Portuensem & Zachariam Anagniensem Episcopum Byzantium legavit, ut Iconomachorum reliquias comprimerent, &, Ignatii caussa diligenter cognita, ad eum referrent; data ad *Michaelem* epistola, qua Ignatii depositionem, inconsulto Pontifice, & ordinationem Photii, ex ordine laicorum a Gregorio Syracusano ob scelera deposito peractam, improbat, & Illyrici restitutionem urget: ad Photium vero scribit, se eius ordinationem canonum ingratiis institutam habere ratam non posse, donec de ipsius fide ac gestis per legatos admoneretur. Legati minis deterriti, muneribusque deliniti omnem Photio favorem pollicentur. Is in synodo congregata in templo SS. Apostolorum anno DCCCLXI. Ignatium indignis modis habitum per vim exauctoravit. Hanc synodum *ληστρικὴν latrocinalem* appellant Stylianus Neocaesariensis, & Nicetas Paphlago. Theognostus Archimandrita clam Romam profectus, Nicolao aperuit omnem Ignatii caussam, & synodi latrocinalis acta. Interim legati praevaricatores muneribus onusti Romam rediere; nihilque aliud nuntiarunt, quam Ignatium fuisse depositum, & Photium in sede CP. confirmatum. Nicolaus autem in synodo Romana IV. anno DCCCLXIII., re diligenter excussa, Ignatium restituit, & per vim fuisse depositum ac excommunicatum pronuntiavit; depositionis sententiam in Photium tulit, anathemate ei indicto, si aut sacra attrectare, aut Ignatium exturbare pergeret; Asbestamque eius ordinatorem denuo damnavit. Multas consilii sui rationes attulit, quod nempe Photius ex ordine laicorum ordinatus esset, inque Ignatii insontis & superstitis sedem irrupisset: quod a Gregorio Syracusano Episcopo damnato & deposito fuisset ordinatus, seque depositorum & excommunicatorum communione & familiaritate foedasset: quod contra fidem datam, nihil se in Ignatium moliturum, accito perditorum Antistitum conventu, depositionis & anathematis sententiam in eum dixisset: quod legationis maiestate spreta, Apostolicos legatos a mandatis Romani Pontificis avertisset, eosque in schismaticorum communionem adduxisset: quod tandem Ignatium eiusque fautores immani persecutione exagitasset, nec vexare desineret. Hac re audita, Photius in rabiem actus, conciliabulo eodem an. DCCCLXIII. accito, inaudito ante Nicolaum anathemate vicissim damnavit, librumque conviciis refertum in eum conscripsit. Tum odio furens in Romanam Ecclesiam, varias in eam calumnias commentus est; multaque illi crimina & haereseon capita obiecit, quorum unum, quod Spiritum Sanctum ex Patre, Filioque procedere Latini dicerent. En Orientalis Ecclesiae schisma Photio auctore conflatum, apertaque haeresis. Quis nunc illud ob Bulgariam Romanae sedi denegatam enatum, eoque nomine Nicolaum Photio indignatum asserat? Sane Bulgaria christiana sacra am-

per omnes Imperii Constantinopolitani provincias usum Imaginum in templis edicto abrogavit, & confringi iussit. Gregorius II. & III. coactis Romae Conciliis tantum nefas damnarunt, & contumaces anathema amplexa est an. DCCCLXV. ineunte, aut DCCCLXVI. declinante (*vid. nostr. animadv. ad Boehmer. obs. in lib.* 1. *Concord. cap.* 1. §. 6.): Nicolaus autem Photium ut alienae sedis invasorem canonumque osorem iam communione arcuerat an. DCCCLXIII. Nec Photius Bulgariae usurpationem molitus est, nisi post an. DCCCLXVI.: quo factum, ut Nicolaus in suis de caussa Ignatii & Photii epistolis numquam questus sit, aut innuerit, avulsam a sua dioecesi Bulgariam, nisi in iis, quas post eum annum DCCCLXVI. dedit. Non equidem contentionibus pro avulsarum ecclesiarum restitutione, sed Photianae audaciae ac nequitiae tanti mali caussa adscribenda. Hinc Photius ῥίζα τις, καὶ πάσης κακίας ἀρχὴ, *radix quaedam, totiusque mali principium* Ioanni Patriarchae CP. *orat. de union. & pace ecclesiar. veter. & novae Romae*; & πρῶτος σχισματικὸς, μᾶλλον δὲ αὐτουργὸς καὶ δημιουργὸς τοῦ σχίσματος, *princeps schismaticorum, immo vero auctor & opifex schismatis* merito dicitur Ioanni Methonensi *in ep. Marci Ephesini*. Michaële interfecto, Imperator renuntiatus est Basilius Macedo, qui Nicolai P. sententiam exsecutus, Photium, restituto Ignatio, CPolitana sede deiecit an. DCCCLXVII. Nicolai successor Hadrianus II., Concilio Romae habito an. DCCCLXVIII., Photium novo perculit anathemate, eiusque librum in Nicolaum comburi iussit. Eius auctoritate indictum a Basilio Concilium CPolitanum IV. an. DCCCLXIX., quo Photius eiusque fautores diris devoti. Ignatio an. DCCCLXXVII. denato, mutatae res in Byzantina Ecclesia. Idem enim Basilius Photii adulationibus illectus, eum patriarchicae sedi restituit, confirmationemque a Ioanne VIII. petiit. Indulsit Pontifex paci consulturus, missis CPolim legatis; modo tamen coram synodo cogenda eorum, quae in Ignatium & Nicolaum peccarat, veniam precaretur, & Bulgaria Romanae Sedi restitueretur. At vaferrimus nebulo, deceptis legatis, pontificias litteras truncavit, immutavit, interpolavit: tum habito conciliabulo in aede S. Sophiae an. DCCCLXXIX., cui Episcopi CCCLXXXIII. suarum partium adfuere, damnavit memoriam Romanorum Pontificum, praeter Ioannis VIII.: abrogavit Concilium oecumenicum VIII. sub Hadriano II. nuper habitum: reiecit vocem *Filioque* inclusam Symbolo ad explicandam S. Spiritus processionem etiam a Filio, sancito anathemate in omnes, qui eam non reiicerent: suam in CPolitanum episcopatum restitutionem confirmavit: tandemque decrevit, hanc synodum pro oecumenica VIII. habendam. His flagitiis percitus Ioannes VIII. anathema in Photium dixit, Marinumque CPolim legavit, omnia eius conciliabuli acta rescissurum. Ecquis nunc ob Bulgariam non restitutam in nequissimum caput incurrisse Ioannem adfirmabit? Nonne potius tot ipsius flagitia, legati decepti, litterae corruptae, prodita Ecclesiae & Apostolicae Sedis caussa, Synodus oecumenica VIII. conciliabulo illo proscripta, haeresis de processione Spiritus Sancti confirmata, Pontificis zelum excivere? Ioannis successores Marinus I. & Hadrianus III. Photium exsecrari non destitere. Tandem Leo Sapiens Basilii filius litteris obsecundans Stephani V. an. DCCCLXXXVI. Photium episcopatu deiectum detrusit in monasterium; eique Stephanum Porphyrogenitum fratrem suum curavit sufficiendum. Pulso Photio schisma interiit, vetusque inter utramque Ecclesiam concordia revixit: suasu enim Leonis Imp. Byzantinae dioeceseos antistites, data ad Stephanum V. epistola, eius communionem, veniamque habitae cum Photio societatis, ac indulgentiam pro Stephano Patriarcha, qui a Photio diaconus fuerat inauguratus, expostularunt

mate defixerunt (4). Hinc, qui Ravennae & in ceteris Italiae provinciis excubabat exercitus, coniunctis populorum studiis in rebellionem adeo praefracte erupit, ut de novo Imperatore constituendo cogitaret, nisi Gregorius Pontifex summa auctoritate intercessisset; in eo sistendum ratus, ut communione Ecclesiae, non Imperii dignitate, Leoni esset interdictum (5). Quoniam tamen a Pontifice, non sane nominatim, sed per consequentiam quamdam, abstentus erat Ecclesiae communione, atque inde rebellionis occasio erat profecta; dolorem suum ita ultus est, ut supra patrimoniorum & latifundiorum capionem quae in Sicilia & Calabria sita erant, earum omnium provinciarum, quae a Sicilia usque ad Thraciam per Illyricum, Epirum, Achaiam, & Macedoniam porrigebantur, administrationem ab Ecclesia Romana avelleret, & Constantinopolitanae tribueret.

V. Post quinquaginta exinde annos, occasione septimae Synodi Nicaenae captata, quo Legatos suos misit Hadrianus I., ut Ecclesiae laboranti in Oriente & ob Imagines confractas discissae opitularetur, restitutionem dioeceseos abscissae tanto iustius petivit, quod Ecclesia Romana per summum scelus hanc vim passa erat ab haeresi, quae tum in Synodo proscribebatur. Sed nihil promovit Legatorum conatus, ut hac de re graviter apud Carolum Magnum Francorum Regem conqueritur Hadrianus (6); adeo, ut animo fixum sibi esse profiteatur, Graecos illos tot monitionibus rebelles, & alienae dioeceseos pervasores pertinacissimos, nisi quantocius eam Ecclesiae Romanae restituant, inter haereticos censere. *De dioecesi*, inquit ille, *sanctae nostrae Romanae Ecclesiae tam Archiepiscoporum quam Episcoporum, seu de patrimoniis, iterum increpantes commonemus, ut, si noluerit ea sanctae nostrae Romanae Ecclesiae restituere, haereticum eum pro huiusmodi erroris perseverantia esse decernamus.* Primo fortasse omnium in mentem venit Hadriano, ut, quae a Canonibus excommunicatione tantum plectitur alienorum bonorum iniusta detentio, in haereseos censum veniret ob destinatum & defixum in errore illo propositum. Quae anathematis comminatio effectum tandem sortita est, postquam Romanorum

runt & obtinuerunt. Eadem, qua pater, religione Romanam sedem coluit Romanus Lecapenus, qui ab Ioanne XI. veniam aetatis per legatos Romam missos petiit, ac obtinuit, ut Theophylactus filius Patriarcha inauguraretur. Sopitum schisma instauravit Michaël Cerularius Patriarcha CP. an. MXLIII., oppressumque extingui passus non est Marcus Ephesinus Archiepiscopus, qui in Florentina Synodo an. MCCCCXXXIX. Latinos ob insertam Symbolo vocem *Filioque* haereticos appellavit. FIMIAN.

(4) Vid. lib.3. c.11. §.3.

(5) Anastasius in vita Gregorii.

(6) In Apologetico ad Carolum pro Imaginibus, sub finem: *Dudum quippe quando eos pro sacris Imaginibus erectione adhortati sumus, simili modo & de Dioecesi tam Archiepiscoporum, quam & Episcoporum Sanctae Catholicae & Apostolicae Romanae Ecclesiae commonentes quaesivimus restituere: quae tunc cum patrimoniis nostris abstulerunt, quando sacras Imagines deposuerunt, & nec responsum quodlibet exinde dederunt.*

rum patientiam morosae Constantinopolitanorum ludificationes exhauserunt. Etenim quum a Nicolao I. Michaël Imperator Legatos impetrasset in eum finem, ut una cum Synodo in Oriente cogenda Ignatii Patriarchae exauctorationem, & adulterium Photii, id est, Constantinopolitanae sedis incubationem, consensu suo firmarent, Nicolaus non insuperhabuit sedis suae iura; quin potius provinciarum Illyrici, Macedoniae, Thessaliae, Achaiae, Epiri, & Siciliae petitionem renovavit (7). Verum nulla tam honestae expostulationis habita ratione, a Bulgaria (quae erat Illyrici non contemnenda portio, & recens ad fidem converso Rege Michaële, ad Romanae Ecclesiae dispositionem accesserat) per vim a Constantinopolitanis fuit deturbatus.

VI. Successit huic iniuriae Ignatii vitium: qui licet Romanae sedis beneficio & auctoritate in octava Synodo, detruso Photio, Ecclesiam suam receperit; tamen a Legatis Hadriani II. rogatus (8), ut vicem Ecclesiae Romanae rependeret, restituta Bulgaria (ceteras enim provincias Pagani & Saraceni misere lacerabant), adeo se alienum praestitit, ut, subornatis Vicariis trium sedium patriarchalium Alexandriae, Antiochiae & Hierosolymorum, eam Dioecesim sibi ab iis addici curaverit (*b*), reclamantibus licet Romanae sedis Legatis, qui de hac re secum

(7) Nicolaus I. ep. 2.

(8) Anastas. in vita Hadr. II. & in praefat. Syn. VIII.

(*b*) Scribit Archiepiscopus noster, Ignatium, Sedis Apostolicae beneficio restitutum, adeo abhorruisse a Bulgaria ei restituenda, ut subornatis trium patriarchalium Orientis sedium legatis, eam *Διοίκησιν* sibi addici adlaborarit. At dica haec Patriarchae sanctissimo Romanaeque Sedis studiosissimo nullo antiquitatis testimonio cuditur, & invidia conflatur. Vnum id compertum est, Hadrianum II. Basilio Macedoni scripsisse, ut Ignatium *ab illius regionis dispositione coerceret; alioqui nec ipsum canonicam fugiturum ultionem*. Hadriani successor Ioannes VIII. *ep. ad Ignat.* depositionem ei minatur, nisi Byzantinos clericos e Bulgaria revocaret. Multa vero sunt, quae Ignatium omnis vitii fraudisque absolvunt. In Concilio CPolitano IV. Hadriani II. Legati strenue adversus Byzantinos Bulgariam Romanae Sedi asseruerunt; tum Ignatium compellarunt, ut siquid querelae haberet, Apostolicae Sedi significaret, quibus ille: *Absit a me*, inquit, *ut* EGO HIS PRAESVMTIONIBVS CONTRA DECOREM SANCTAE SEDIS APOSTOLICAE IMPLICER, *qui nec ita iuveniliter ago, ut mihi subripi valeat; nec ita seniliter deliro, ut quod in aliis* REPREHENDERE DEBEO, *ipse committam*. Palam ergo coram coetu fassus est, *praesumtionem*, hoc est, temerarium iniustumque esse contendere de ea re, palam spectare Bulgariam ad Sedem Apostolicam; nec obscure suos in contraria studia nitentes carpsit, suumque ab ea caussa animum maxime alienum ostendit. Multa porro ex antiquitate suppetunt, quae Basilii Macedonis opera factum suadent, ut Bulgaria, recens christianam fidem amplexa, CPolitanae addiceretur Ecclesiae. Ecce tibi Auctorem *vitae ipsius Basilii cap. LXV.* *ἀλλα ταις τυ βασιλεως συχναις παραινεσεσι, και ταις λαμπραις δεξιωσεσιν, ἐτι δε και μεγαλοψυχοις φιλοτιμιαις τε και δωρεαις. Α'ρχιεπισκοπον τε πειθεσθαι καταδεξασθαι, και Ε'πισκοποις καταπυκνωθηναι την χωραν ανεχεσθαι*, *porro frequentibus Imperatoris* (Basilii) *hortationibus, munificisque officiis, & magnificis muneribus suadetur* (Bulgaris), *Archiepiscopum admittere, regionemque illam suam Episco-*

secum agi non posse, utpote mandato destitutis, contendebant, & per summam iniuriam antiquissima Ecclesiae Romanae iura & recentem possessionem convelli. Qui motus animi fuerit Hadriano II., ipse ostendit epistola ad Basilium Macedonem Imperatorem (9), qua Ignatio abstentionem minatur, nisi a Bulgaria discesserit. Ignatii obitus Orientis statum immutavit. Photius anathemate toties ictus, & ab octava Synodo totius orbis suffragiis discinctus, Constantinopolitanam sedem per gratiam Principis repetit, accedente sacerdotum consensu. Interpellatur Ioannes VIII., ut decreto suo omnium votis pro pace illius Ecclesiae suffragetur. Annuit ille; non rescissis quidem tot iudiciis a Nicolao & ab octava Synodo adversus Photium redditis, sed earum damnationum indulgentia concessa; ea tamen lege, ut Bulgariam Ecclesia Romana reciperet, alioqui Photium excommunicationis poena constringeret (10). Photius conditionem adiectam adeo non implevit, ut in ea Synodo, quae ad eius restitutionem sanciendam coacta est Constantinopoli, considentibus Apostolicae Sedis Legatis, Bulgaricae Dioeceseos quaestio, quasi de finibus Imperii ageretur, ad Imperatorem sit remissa; & insuper sancitus canon, ne abstenti a Photio in communionem susciperentur a Romano Pontifice (11). Basilius Imperator Graeca fraude Ioanni os sublinire se posse putavit, & suo officio defungi, si litteris suis testaretur, per se liberum esse Pontifici, ut Bulgariam retineret. Interim tamen nec revocati sunt Episcopi, quos sedes Constantinopolitana iis provinciis praefecerat, & summissus est Michaël Rex Bulgarorum, qui eorum ministerio Ecclesias suas procurandas Ioanni contestaretur; adeo, ut & voti reatum & schismatis cri-

scoporum frequentia stipari. Vides nunc potius Basilii, quam Ignatii opera missos ad Bulgaros Theophylactum primum Archiepiscopum, Episcopos, & monachos, pulsis inde Grimoaldo aliisque Latinis; Augustumque nihil non effecisse, ut eam gentem in Byzantina sacra adduceret. Nimirum eius valde intererat, Bulgaros iamdiu Graeco Imperio infensos eo religionis nexu CPolitanae Ecclesiae suae adligare; quum experientia constaret, saepe in populis sive subigendis, sive in officio continendis religionem prae armis valuisse. Cur porro Hadrianaei Legati variis modis ab Augusto exagitati, quod nihil de constantia in adserenda Romanae Ecclesiae Bulgaria decederent, si e re sua ratus non fuisset, Bulgaros CPolitanis sacris addici? Quid, quod iam pridem Graecos Augustos ecclesiasticarum διοικήσεων pro arbitrio definiendarum ac partiendarum libido pervaserat? Si itaque Ignatius a suis in Bulgariam iuribus praetendendis palam non descivit, id necessitatis fuit, non voluntatis, ac Imperatori, cui morem gerere cogebatur, adscribendum. FIMIAN.

(9) Hadrian. II. in ep. ad Basilium, quae exstat sub finem Concilii VIII. editionis Anast. *Favore vestro frater & coepiscopus noster Ignatius in Bulgarorum regione consecrare praesumsit antistitem*. Infra: *Saltem nunc iam dictum Praesulem ab illius regionis dispositione salubribus monitis quaesumus coërcete, alioqui nec ipse canonicam fugiet ultionem; & ii qui praesulatus vel alterius officii sibi nomen illic usurpant, cum excommunicatione, qua jam tenentur adstricti, etiam proprii gradus jactura carebunt.*

(10) Ioannes VIII. ep. 199. 200. & 201.

(11) Act. 3. & 4. Conciliabuli sub Photio habiti, apud Baronium ann. 880.

crimen Michaëli Pontifex exprobrandum duxerit (12). Itaque & Bulgaricae Dioeceseos restitutio denegata, & suae communionis impertiendae abstentis a Photio arbitrium praecisum, adeo Ioannem commovit, ut Photium anathemate feriret, quemadmodum docet Formosi Pontificis epistola ad Stylianum (13). Ex eo tempore interrupta sunt communionis consortia ; & Leo Imperator , Basilii filius , velut opimis quibusdam spoliis de Ecclesia Romana relatis , notitiam episcopatuum , qui ordinationi Constantinopolitanae Ecclesiae subiacent, iis provinciis auxit , quae , ut ipse loquitur, *a Romana Dioecesi avulsae sunt* (14).

VII. Eadem strages Occidentem aliquando foedavit , dissidio inter Ecclesiam & Imperium e variis de iurisdictione contentionibus orto , quod Gregorium VII. & Henricum IV. inter se commisit (15) ; nec potuit incendium , quo Europa flagrabat , exstingui , donec pax Ecclesiae reddita fuisset iis conditionibus, quibus depacti sunt Callistus II. & Henricus V. (16). Contentio illa , quae corpus Ecclesiae in duas veluti factiones divisit, & verum schisma conflavit, non aliunde sumsit originem , quam ex episcopatuum Investituris , quae per annulum & virgam concedebantur : quas quidem Gregorius , & eum secuti Pontifices , Urbanus II. & Paschalis II. (17) , libertati ecclesiasticae adversas asserebant : e contra Henrici ambo , pater & filius , eas in eorum iurium censum referebant, quae a Carolo Magno quaesita Imperio , per longissimi temporis usum vim constituti habere profitebantur , a quibus excidere illis fas non esset, quamdiu Imperium retinerent : atque adeo , si ob assertam regni libertatem aliqua excommunicatione necterentur , eam nullius momenti futuram .

VIII. Dissensionem vero illam , quae inter Fridericum I. , & Hadrianum IV. Alexandrumque III. exarsit, quaeque tot luctuosis cladibus celebratur apud auctores, sola hinc Imperii asserendi, hinc Ecclesiae in libertatem vindicandae cupido excitavit. Hadrianus ab hominii sacramento liberos Episcopos contendebat, & Imperium Romanum suo beneficio Friderico collatum . Fridericus vero hoc telo peti dignitatem suam ratus , & Imperii iura ad feudorum servitutem demitti , excanduit ; hacque ratione *unitatem scindi, inter Regnum & Sacerdotium schisma fieri* , edicto testatus est (18). AEgrum animum & saucium curare conatus est Hadrianus , sed crudum vulnus, quod Fridericus toto corpore exceperat , tam levi remedio obduci non potuit : quinimmo quum Hadrianus Imperii hostes in Italia sublevasset, pestis

(12) Ioannes epist. 250. ad Basilium. Ioannes epist. 297. ad Michaëlem ; & in Appendice ep. 2.

(13) Formosus ep. ad Stylianum: *Ioannes anathemate Photium damnavit, quando ille seduxit Eugenium , & eius socios, qui pro rebus Bulgariae venerant.*

(14) Notitia Leonis Imper. Lib. I. Iuris Graeco-Romani: *ἀποσπασθέντες ἐκ τῆς Ῥωμαϊκῆς διοικήσεως.*

(15) *Anno MLXXX.*

(16) *Anno MCXXII.*

(17) *Videndus tract. Sigeberti de unit. Eccl.*

(18) Fridericus in edicto anni 1157.

illa recruduit; & in Alexandrum successorem propagata, schismate corpus Ecclesiae laceravit.

IX. Quid loquar de funesta illa dissensione, quae Fridericum II. & Gregorium IX. inter se collisit? Calamitatem illam accepto ferendam docet fides annalium violatae a Friderico Clericorum & Ecclesiarum immunitati: quam Honorius III. quum excommunicatione vindicasset, inde luctuosissimi belli & schismatis sub Gregorio IX., licet aliis coloribus quaesitis, occasio nata est (19). Mitto Ludovicum Bavarum, qui iura Imperii Romani quum asserere tentaret adversus Ioannem XXII., horrida belli tempestate, & misero schismate Italiam & Germaniam concussit (20).

X. Quod ad Gallos attinet, ita se in his discriminibus semper gesserunt, ut constantia prudentiaque sua & iura sua retinuerint, & pietatem erga Romanam Ecclesiam non laeserint; quae etiam omne studium suum in id contulit, ut de Francorum Regibus optime mereretur. Sane tacendum non est, Gallos quandoque ita comparatos, ut si praefracte cum illis actum fuisset, in dissidium abiissent potius, quam Ecclesiam Gallicanam veluti capite minui sustinuissent; ut fidem faciunt litterae ab Ivone Episcopo Carnotensi ad Paschalem II. datae, quibus Pontificem serio monet, ne Noviomensis Ecclesiae divisione tentata, Tornaci Episcopum instituat contra veterem consuetudinem. *Novit*, inquit ille (21), *paternitas vestra, quia regnum Francorum prae ceteris regnis Sedi Apostolicae semper fuit obnoxium; & idcirco, quantum ad ipsas regias personas pertinuit, nulla fuit divisio inter Regnum & Sacerdotium. Quod ergo hactenus cum pace & utilitate Ecclesiae observatum est, humiliter petimus, ut de cetero observetur, & Regni Francorum pax & summi Sacerdotii nulla subreptione dissolvatur. Quod idcirco praelibamus, quia audivimus, clericos Tornacenses apud Apostolicam sedem venisse petituros, ut apostolica praeceptione proprium possint habere Episcopum, & Noviomensis Ecclesiae frustrare privilegium. Quod ne fiat, sicut filii & fideles rogamus, & consulimus, ut statum Ecclesiarum, qui quadringentis ferme annis duravit, inconcussum manere concedatis; ne hac occasione schisma, quod est in Germanico Regno adversus Sedem Apostolicam, in Galliarum Regno suscitetis.* Tunc scilicet in Germania vigebat schisma illud, quod Investiturarum prohibitio excitarat, de quo superius locuti sumus.

XI. Piget referre famosam illam Bonifacii VIII. & Philippi IV. Francorum Regis concertationem, quae adeo exarsit, ut Pontificis Regisque dissidio, etsi nullo cum Sede Apostolica facto divortio, sit dehonestata. Sed si quis penitius mali caussas introspicere velit, inde labem

(19) Ioann. Villani l. 6. cap. 16. Vinc. Bellonac. l. 30. c. 129.

(20) Vide vitas Paparum Avenion. to. 2. p. 470. & seqq.

(21) Ivo ep. 238. *Vide infr. lib. 4. cap. 13. §. 3.*

bem illam profectam sentiet, quod summus Pontifex maiestatem Regis & Regni imminuere vellet, & ecclesiasticae iurisdictionis, ultra quam par esset, pomoeria proferre (22). Cessatum est ab hac divisione cura & studio summorum Pontificum, qui constitutionibus illis, quae iuribus Regni vim quamdam inferebant, ita derogarunt, ut restitutione utrinque facta, res eo loco positae essent, quo erant ante Bonifacii praeiudicatam sententiam.

XII. Itaque non abs re mihi praefatus esse videor, iis hominibus cumulatissimas laudes deberi a probis cordatisque viris & pacis ecclesiasticae amantibus, qui in id unum omnem laborem suum & diligentiam impendunt, ut fines utriusque iurisdictionis, ecclesiasticae & regiae, ex mutua utriusque possessione constituant. Enimvero quia uno ictu & latus petitur Libertatum Gallicanarum, & consilium eius, qui duo illa volumina, quae Libertates illas complectuntur, summo studio & indefesso labore collegit: necesse est, ut in rem ipsam descendamus, & fundamenta, quibus moles Libertatis Ecclesiae Gallicanae innititur, diligentissime perscrutemur, simulque in illud inquiramus, an iis Libertatibus Apostolicae Sedis reverentia labefactetur, an potius foveatur. Quo peracto, tum demum aliquot capita expendemus, quorum usus est in foro quotidianus, & testimoniis a collectore nostro assertus. Unde planum unicuique fiet, an consiliō promovendi schismatis, an vero avertendi dissidii, tot sudores huic collectioni ab auctore suo impensi fuerint.

C A P U T II.

De primo Libertatis Ecclesiae Gallicanae fundamento, communione & unione Ecclesiarum.

S Y N O P S I S.

I. Divisio operis in tres partes.

II. Primum Libertatum Ecclesiae Gallicanae fundamentum, suprema Sedis Apostolicae auctoritas eiusque communio.

III. Necessitas communionis breviter attingitur, ad refellendam impostoris calumniam.

IV. Origo communionis & unitatis in Ecclesia Romana, ex Cypriano & Optato, quorum genuinus sensus expenditur.

V. Quos secuti Hieronymus & Gelasius.

VI. Hanc communionem ut necessariam Galli retinuerunt, ex Irenaeo & Avito.

VII. Duplici vinculo adstricti; tum quia summus Pontifex est caput universalis Ecclesiae, ex Conciliis Aquileiensi & Chalcedonensi; tum quia Patriarcha Occidentis.

I. TRia sunt potissimum, quae in istis Dissertationibus demonstranda mihi proposui. Primum est, Ecclesiae Gallicanae Libertatem eo praecipue fundamento niti, ut supremam Apostolicae Sedis auctoritatem

(22) Vide lib. 2. c. 3. §. 8.

tem & profiteatur & omnibus officiis colat. Alterum, auctoritatis illius uſum a Pontificibus apud nos ita ſemper temperatum fuiſſe, ut & de ſumma Pontificis auctoritate nihil deceſſerit, & iura Regni Eccleſiaeque Gallicanae vim ſuam obtinuerint; in id ſemper adnitentibus Regibus, ut in diſciplina eccleſiaſtica & ſacris Coronae Regiae iuribus conſervandis paria facerent. Poſtea vero, quae adhuc generalius paulo & παχυμερῶς fuerint aſſerta, adeo vera eſſe docebimus, ut Eccleſiae Gallicanae deinceps ſuggillandae nullus omnino relinquatur locus.

II. Hoſtes Eccleſiae & Gallici imperii aemuli, atque etiam quamplurimi homines minime mali, ſed in uſu rerum parum verſati & antiquitatis eccleſiaſticae imperiti, nomen ipſum Libertatum Eccleſiae Gallicanae deteſtantur, quaſi apertam ab Eccleſia Romana defectionem blaſphemiae proximam inducat. Hi ex aequo & Romanae Eccleſiae iniurioſi ſunt, ac ſi libertatem omnem averſata, deſpotica quadam vel potius tyrannica poteſtate iura omnia infringeret; & Eccleſiae Gallicanae pudorem onerant, quaſi libertatis cuiuſdam retinens eſſe non poſſit, & ſimul pietate debita matrem ſuam proſequi. Itaque, ut omnibus fiat ſatis, liquido & ſecundum ſententiam meam omniumque Gallorum aſſero, praecipuum primumque libertatis eccleſiaſticae fundamentum apud nos hoc eſſe, ut principatus Apoſtolicae Sedis ſuum locum ſemper obtineat. Etenim quum Eccleſia Gallicana inter praecipua & illuſtriora Eccleſiae univerſalis membra cenſeatur, totius vero corporis caput in Eccleſia Romana ſit conſtitutum; fieri non poteſt, ut verae Eccleſiae libertatibus fruatur, niſi capitis huius communioni inſerta ſit. Retineri autem communio illa non poteſt, niſi officiis illis caput excolatur, quae principatui Apoſtolicae Sedis nemo ſanus unquam negaverit. Docendum itaque eſt, Gallos ab ipſis Eccleſiae primordiis uſque ad noſtram aetatem & communionis eccleſiaſticae originem in cathedra Petri conſtituiſſe, & ſupremam Eccleſiae auctoritatem huic Sedi collatam ſemper coluiſſe iuxta varios illos gradus, quibus eam pro bono publicae diſciplinae, temporis ratione habita, Pontifices Romani explicare conſueverunt.

III. Prima illa huius capitis pars, quae communionis cum Romana Eccleſia neceſſitatem attingit, poſſet a me hoc loco praetermitti, niſi famoſus ille libellus, qui huic ſcriptioni anſam praebet, hoc nomine Galliae magiſtratus in crimen adduceret, quaſi de hac intervertenda vel conſervanda communione parum ſolliciti eſſent. Quamvis itaque articulus iſte tam copioſa lucubratione a viro clariſſimo ſit explicatus, ut mea opera non indigeat; ne tamen aliqua ſuſpicio ſuperſit, poſſe aliquem e magiſtratuum numero ad communionem illam diſſolvendam, ut minus ſibi perſpectam, praemiis invitari (quod tentatum fuiſſe, per ſummam impudentiam & calumniam impoſtor ſuadere (1) nititur), pauca

(1) Vide Baluzium *de vita Marcae cap.* 8.

ca verba hac de re faciam, eoque libentius, quod inde gradus struitur ad explicandam asserendamque Ecclesiae Romanae per Gallias auctoritatem.

IV. Sane communi omnium Ecclesiarum consensu fuisse receptum, ut ad cathedram Petri, tamquam in descriptione circulari lineae ad centrum, respicerent, non solum nos docuit Leo primus, sed etiam omnes Africani Patres: quorum testimonio hac quidem in caussa satius est uti quam ceterorum, quippe qui nullius gratiae, aut adulationis apud ipsos haereticos hac in re suspecti sunt, quum libertatis Ecclesiae Africanae semper acerrimos vindices se praestiterint. Cyprianus itaque docet, Ecclesiam Romanam esse *Petri cathedram & Ecclesiam principalem, unde unitas sacerdotalis exorta est* (1). Optatus vero Milevitanus Episcopus sacrilegi schismatis a Donatistis in Africa conflati sceleStam divisionem inde damnare & evertere conatur, quod ab Ecclesia Romana discessissent, ubi est origo & radix unitatis. *Igitur negare non potes, scire te in urbe Roma Petro primo episcopalem cathedram esse collatam, in qua sederit omnium Apostolorum caput Petrus, unde & Cephas appellatus est: in qua una cathedra unitas ab omnibus servaretur, ne ceteri Apostoli singulas sibi quisque defenderent; ut iam schismaticus & peccator esset, qui contra singularem cathedram alteram collocaret* (2). Hunc autem verborum Cypriani & Optati germanum sensum esse existimo, licet aliorsum a plerisque torqueantur; nempe, quum Ecclesia (quae instar corporis, nexu quodam mystico, Christo ut capiti cohaeret) nihil aliud sit, quam *plebs ab Episcopo collecta*, unum tantum episcopatum unamque cathedram in illo corpore constitui oportere; cuius cathedrae dignitas summa Christi liberalitate Ecclesiae collata est iis verbis, quibus Petro administrandarum clavium & pascendi gregis curam demandavit. Porro Petrum solum a Christo interpellatum, ut unitas Ecclesiae demonstraretur, & Petro dignitas illa tribueretur, qua *totius Ecclesiae repraesentaret figurata generalitate personam*, ut cum Augustino loquar; atque hoc pacto & hac verborum formula de industria ad eum finem a Christo concepta unus episcopatus instrueretur, cuius quidem pars a singulis Episcopis in solidum possideretur, ita tamen, ut eius fons & origo ab uno inciperet, a principe videlicet Apostolorum Petro: atque adeo nulli liceret, neque ipsis etiam Apostolis, episcopatum tenere alienum a communione & consortio unitatis, quae viget in cathedra Petri.

V. Quapropter eleganter veritatis ille assertor Hieronymus ita efformatum fuisse corpus Ecclesiae docuit (3), ut capite constituto schismatis tolleretur occasio, eiusque capitis rationem in cathedra Petri collocatam;

(1) Cyprian. *epist.* 55.
(2) Optatus *Lib. II. contra Parmen.*
(3) Hieronymus *Lib. VIII. contra Jovin.*

tam; ex quo proinde ſequatur, eum, qui alienus ſit ab Eccleſiae Romanae communione, a compage totius corporis avulſum, in peregrinitatem quandam redigi. Quam ſententiam exemplo ſuo teſtatus eſt, quum, per varias factiones Oriente diſcerpto, Antiochena Eccleſia trium Patriarcharum ſchiſmate vexaretur: *Ego*, inquit ille, ***nullum primum, niſi Chriſtum, ſequens, beatitudini tuae, id eſt, cathedrae Petri, communione conſocior; ſuper illam Petram Eccleſiam aedificatam ſcio. Quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus eſt. Si quis in arca Noe non fuerit, peribit regnante diluvio*** (5). Iuxta Cypriani, Optati & Hieronymi ſenſum Gelaſius (6) Eccleſiae Romanae principatum arceſſit ab unitate Eccleſiae, quam Chriſtus ſermone ad Petrum directo inſtituit. Etenim in tractatu adverſus Graecos ait, invicto Patrum Nicaenae Synodi iudicio vetuſtiſſimum Romanae ſedis honorem fuiſſe iudicatum; utpote qui Domini recordabantur ſententiam: *Tu es Petrus &c.* & rurſus: *Ecce ego rogavi &c.* & illud: *Paſce oves meas. Quare igitur ad Petrum tam frequens Domini ſermo dirigitur? Numquidnam reliqui ſancti & beati Apoſtoli non erant ſimili virtute ſuccincti? Quis hoc audeat affirmare? Sed ut, capite conſtituto, ſchiſmatis tolleretur occaſio, & una monſtraretur compago corporis Chriſti, quae ad unum caput glorioſiſſima dilectionis ſocietate concurreret, & una eſſet Eccleſia, cui fideliter crederetur, unaque domus unius Domini & unius Redemtoris, in qua de uno pane & de uno calice nutriremur.*

VI. Commune hoc officium communionis cum Eccleſia Romana, cui impendendo cum ceteris provinciis Gallia adſtringitur, cognoverat ante omnes vetuſtiſſimus ille Lugdunenſium Antiſtes Irenaeus, qui unus ſcripſit, quod omnes ſentiebant. *Ad Romanam Eccleſiam*, inquit, *propter potentiorem principalitatem neceſſe eſt omnem convenire Eccleſiam* (7): quaſi diceret, iuxta ſinceriorem illorum verborum interpretationem, eam eſſe vim unitatis, quae principium & originem a Petri ſede trahit, ut cum ea ſentiendi neceſſitatem ceteris imponat. Propagatam in ſequentes aetates apud Gallos huius veritatis apertam profeſſionem, docet Avitus Epiſcopus Viennenſis: qui ad Hormiſdam, quum ſollicitius ſcriberet (8), ut a Graecorum calliditate ſibi caveret, qui, concordiam verbis pollicentes, dolo fortaſſe agebant, ait: *Quin ſecurus non dicam de Viennenſi, ſed de totius Galliae devotione polliceor, omnes ſuper ſtatu fidei veſtram captare ſententiam; orate, ut ſic nos perditorum profeſſio fucata non fallat, ſicut ab unitate, quam regitis, veritas comperta non ſeparat.*

VII. Sa-

(5) Idem Hieronymus *ep. ad Damaſum.*

(6) Gelaſius I. in tract. adverſus Graec. edito a R. P. Sirmondo.

(7) Irenaeus lib. 3. cap. 3. *Propter potentiorem principalitatem*, id eſt, priorem & potiorem originem. Ne quis hic Romanum Imperium ſomniet.

(8) Avitus ep. 87. ad Hormiſdam anno 517.

VII. Sane duplici nomine ad retinendam cum Ecclesia Romana communionem Galli obligantur; quia in Romana sede tum universalis Ecclesiae caput, tum Occidentalis Ecclesiae patriarchatum suspiciunt. Constat enim, illos, aeque ac Concilium Aquileiense (9) cui praeerat Ambrosius, *totius orbis Romani caput Romanam Ecclesiam* agnoscere, *unde in omnes venerandae communionis iura dimanant*. Adeo ut a Concilii Chalcedonensis societate alienos se esse putarent, nisi iuxta sexcentorum illorum Patrum sententiam (10), non solum singularum Ecclesiarum, sed etiam universalis Ecclesiae caput Romanum Pontificem profiterentur.

C A P U T III.

De divisione ecclesiarum, & trium praecipuarum iure Patriarchico.

S Y N O P S I S.

I. De Patriarchatu Occidentis agitur, ut auctoritas Romanae Ecclesiae per Gallias sincerius expendatur.

II. Ecclesiarum divisio per provincias ad exemplum Imperii, ab Apostolis. Probatur e Petro & e variis locis Pauli; ubi de Creta.

III. De Asia, cuius etiam mentio apud Ioannem; de Achaia & Macedonia.

IV. Huc allusit Tertullianus.

V. Origo trium praecipuarum metropoleon, Romanae, Alexandrinae, Antiochenae. Earum sacerdotes Archiepiscopi, Exarchi & Patriarchae tandem dicti. De Patriarchis Iudaeorum in Oriente. Emendata lex Codicis Iustinianei. Illis deletis, Patriarcharum nomen cessit Archiepiscopis christianorum.

VI. Canonis sexti Nicaeni interpretationes breviter recensentur.

VII. De iure Patriarchico trium Episcoporum hic agi probatur, praeter aliorum argumenta, ex Hieronymo, Innocentio, & Theodoreto.

VIII. Etsi ceterorum quoque Metropolitarum iura hoc canone firmentur; ex collatione canonis secundi Constantinopolitani cum Nicaeno colligitur, hic etiam agi de Dioecesibus Asiana, Pontica & Thracica. Earum mentio sub Constantino.

IX. Explicatus insignis Socratis locus de Dioecesibus & de Patriarchis. Dioeceseon limites non violandos sancitum canone secundae Synodi. Lege Theodosii certi Episcopi designati ad communionis consortium. Emendata & illustrata lex 3. Cod. Theodos. de fide catholica. De iure dandae communionis per Thraciam.

X. Error Socratis, qui Nectario Episcopo Constantinopolitano hoc tributum putat. Et Sozomeni, qui urbe regia coërcet. Ius illi collatum indefinite, ad exemplum Romani Pontificis. Altera Socratis hallucinatio, qui sententiam canonis secundae Sy-

(9) Epist. Conc. Aquil. ad Gratianum: *Totius orbis Romani caput Romanam Ecclesiam, atque illam sacrosanctam Apostolorum fidem ne turbari sineret, obsecranda fuit clementia vestra: inde enim in omnes venerandae communionis iura dimanant.* (Quidam legunt, *commonitionis*.)

(10) Epist. Synodica Conc. Chalced. ad Leonem: *ὧν σὺ μὲν ὡς κεφαλὴ μελῶν ἡγεμόνευες.*

Synodi & Theodosii miscet. Patriarchae apud Socratem iidem cum Episcopis delectis a Theodosio ad fidei consortium.

XI. Asiana Dioecesis ecclesiastica ex undecim provinciis, quarum una est Asia proconsularis. Eius metropolis & totius Asianae Ephesus. Ponticae Dioeceseos fines. Vicarii sedes, Caesareae in Cappadocia. Unde dignitas Episcopo, qui Ponticae praeerat. De Thracica & eius Exarcho. Explicatus consessus Concilii Chalcedonensis. Thracica sub Episcopo Constantinopolitano. Duae reliquae Dioeceses in eius ditionem transierunt decreto Concilii Chalcedonensis.

XII. Obiicitur, non agi de patriarchico iure in canone Nicaeno, ex iure ordinationum, quod Episcopo Alexandrino competit per Aegyptum; quale Romano Pontifici non competebat, nisi in metropoli Romana. Fines antiqui metropoleos Romanae.

I. NOn aliena erit a proposito nostro de patriarchatu Occidentis accuratior disceptatio, immo vero prorsus necessaria, si Ecclesiae Gallicanae cum Romano Pontifice communionis vinculum perfecte cognoscere, eiusque, quam per Gallias & ceteras Occidentis provincias exercuit, auctoritatis fines perspectos habere velimus. Non possum in eorum sententiam ire, qui recens Graeculorum schismaticorum commentum esse putant tributionem illam omnium Dioeceseon, quae Occidentem Romano Pontifici veluti patriarchatum limitibus suis circumscriptum assignat. Fateor equidem, id a Zonara & Balsamone observatum in commentariis, quos ad sextum canonem Concilii Nicaeni ediderunt (1). Sed non ideo veterum menti hanc commentationem adversari censendum est, quod Graecis sit approbata. Quia vero dignitas Romanae sedis augetur ex hac tractatione, quae alioqui densis tenebris est obsepta, lucem aliquam illi fenerari conabor; quam, ut maior sit, in contractum velut orbem cogam.

II. Ecclesias ad exemplum Romani Imperii per provincias ab Apostolis ita tributas fuisse (*a*), ut inter fratres eius Episcopi prima senten-tia

(1) Zonaras. καθως ϗ των ἐν τῃ Ῥωμαιων ἐκκλησια Ἑσπεριων ἀρχειν ἐθος ἐκρατησε.

(*a*) Implicata quaestio est, quam Apostoli, eiusque successores in Ecclesiis fundandis formam secuti sint, an ad normam Romani Imperii eas constituerint, an solius urbium celebritatis caussa earum prae ceteris frequentiores elegerint, an denique eorum, qui christianam fidem excipiebant, praecipue rationem habuerint? Archiepiscopus noster hoc loco, & *Exerc. de singulari primatu Petri n. 9.* putat ad exemplum civilis divisionis Ecclesias fuisse fundatas, inque iis constitutos Metropolitas, quae provinciae caput essent. Hoc idem sedet Baronio *ad A. C. XXXIX. n. 10. seq.* Schelstratio *in antiq. illustrat.* Dupino *de antiq. Eccles. discip. diss. I. §. 7.* Theodoro Meyero *in politia Ecclesiae primitivae ad politiam civilem formata*, aliisque. Bacchinus *diss. de ecclesiastic. hierarch. originib. part. 1.* contendit, Ecclesias ab Apostolis constitutas non ad civilis regiminis formam, sed Synedriorum Hebraicorum rationes: quod tamen multis persuadere non potuit. Sunt qui urbium potius celebritatem frequentiamque, quam Imperii τυπον spectasse Apostolos aiunt. At qui rem nullo partium studio ductus expendet, plane comperiet neque semper, neque numquam ab Apostolis ac Patribus habitam fuisse civilis divisionis rationem: quod non obscure demonstrarunt Bacchinus *cit. loc.* Berterius Πιθαν. *diatrib. 2. cap. 4. & 6.* Aleander *de regionib. suburbicar. cap. 1. & 2.* Sirmondus *de regionib. & Eccles. suburbic.* Norisius *diss. de V. Synodo cap. 10.* Georgius *exercit. de antiq. Italiae metropolib. cap. 22.* aliique doctissimi viri. FIMIAN.

tia haberetur, cui metropolitanae urbis episcopatus concreditus fuisset, absque ullo negotio probari potest (2). Inde est, quod epistola Petri canonica Christianos, ad quos est data, provinciarum Romanarum limitibus circumscribat, *Ponti*, *Galatiae*, *Cappadociae & Asiae* (3). Quae ratio provinciarum in ecclesiastica dispositione semper viguit; adeo ut Nicomedia Bithyniae, Caesarea Cappadociae, Amasea Ponti, Ephesus Asiae proconsularis primatum metropoliticum prae ceteris provinciarum illarum civitatibus obtinuerint. Idem ius Ancyra apud Galatas sibi semper vindicavit; ita ut Ancyrana Ecclesia inter apostolicas eo nomine a Iulio I. apud Athanasium recenseatur, quod Ecclesiis Galatiae provinciae, cuius metropolim Ancyra teneret, Paulus epistolam suam direxerit (4). Hoc Apostolorum fuisse propositum, illustrius sane ostendi non potest, quam ex demandata Tito Cretae insulae sollicitudine, ut Presbyteros (seu mavis Episcopos, ut ipsemet Paulus sequenti versiculo interpretatur) oppidatim constitueret (5). Manus imponitur Episcopis a synodo provinciae, cui saltem tres Episcopi praesentes intersint, ceteris scripto consensum praebentibus; sed ea lege, ut Metropolitano τὸ κῦρος decretum & totius negotii auctoritas servetur iuxta canones Nicaenos. Hanc formam non aliunde profectam censere par est, quam ex Apostolorum institutione, quae a Paulo hic delineatur. Ordinatio equidem fit a collegio & coetu Episcoporum, *per impositionem manuum presbyterii*; sed ea conditione, ut unus aliquis potiori iure decretum interponat ad vicem Titi, qui disponendam & ordinandam provinciam a Paulo suscepit. Unde fluxit, ut Creta provinciae ecclesiasticae, & Gortyna civitas metropoliticum privilegium illius insulae eximium semper habuerint.

III. Asia proconsularis, Attali Regis legato ad Romanos delata, Ephesum urbem tamquam provinciae metropolim colebat, ut testatur Antonini Imp. rescriptum (6), qui ad desideria Asianorum rescripsit, Proconsulem ad eam urbem ea de caussa appellere debere, quum ingrederetur provinciam. Asia vero ita constituta fuit, ut septem Episcopis, quos Ioannes recenset (7), commissa fuerit, eo tamen ordine, ut ab Ephesi dignitate nihil decederet: atque ideo in ea civitate Paulus lares quodammodo fixit, quum Asiam ad fidem erudiret, ut conqueritur Demetrius in Actis (8); & Ioannes Ephesum cathedra sua cohonestavit (9). Cui non erit ignota Achaia in provinciae formam a Romanis redacta, (cuius metropolis erat Corinthus, ut docet Annaeus Flo-

 rus

(2) Vide lib. 6. cap. 1.

(3) 1. Petr. I.

(4) Paulus ep. ad Galat. I. & 1. Cor. XVI. meminit collectarum, quae fiunt in Ecclesiis Galatiae.

(5) Ep. ad Tit. I. *Reliqui te Cretae, ut constituas per civitates Presbyteros, sicut & ego disposui tibi*. Κατα πολιν.

(6) L. 14. ff. de Offic. Proconf.

(7) Apocalypf. I.

(8) Act. XIX. & XX.

(9) Codex martyrii Timothei apud Photium memate 254. Irenaeus lib. 2. cap. 17.

rus (10)) is consilium Pauli perspectum habebit, cur litteras suas non solum ad Corinthios, verum etiam ad omnes, *qui sunt in Achaia, fratres* perscribat (11). Nempe Achaia & Corinthus nexu metropoleos & provinciae ad invicem continebantur; ut & Thessalonica & Macedonia. Quae ratio eumdem Paulum impulit, ut suis litteris & Thessalonicenses & *ceteros, qui erant in Macedonia* (12), fratres admoneret.

IV. Sane apud veteres summa ratio habita fuit earum Ecclesiarum, quae ab ipsis Apostolis institutae sincerius fidei traditiones conservasse censebantur (13). Verum non immoror huic privilegio. In id enim dumtaxat in praesentiarum elaboro, ut pateat veterum testimonio, Ecclesiarum per provincias divisionem ab Apostolis fluxisse. Huic sententiae innititur Tertullianus, quum, haereticorum praescriptionibus elisis, eos ad Apostolicarum Ecclesiarum traditiones provocat. *Proxime est tibi Achaia, habes Corinthum. Si non longe a Macedonia, habes Philippos, habes Thessalonicenses. Si potes in Asiam tendere, habes Ephesum. Si autem Italiae adiaces, habes Romam* (14).

V. Verum etsi forma dividendarum provinciarum & metropoleon ab Apostolis manaverit, haec tamen divisio ab Episcopis, qui erant in maioribus urbibus constituti, per incrementa variorum temporum aucta, tandem ultimam dispositionem consecuta est. Vnde profectum, ut celebriorum civitatum Episcopi ius quoddam eximium in ceteras Ecclesias adepti fuerint; quod ei privilegio respondet, quo ratione originis potiuntur erga colonias a se deductas eae urbes, quae inde *Matres* appellantur a veteribus (*b*). Ius autem illud officiis quibusdam

(10) Florus l. 2. c. 16.

(11) 2. Cor. I. *Ecclesia Dei, quae est Corinthi, cum omnibus sanctis qui sunt in universa Achaia.*

(12) 1. Thessal. IV.

(13) *Vide infra lib. 6. c. 1. lib. 7. c. 4. §. 7. c. 16. §. 7. 8. & Baluzii Notas ad Agobardum pag.* 112.

(14) Tertull. de Praescript. cap. 36.

(*b*) Pulcre hic observat Cl. Archiepiscopus, celebriorum urbium Episcopos ius quoddam eximium in ceteras Ecclesias ab illis exortas institutasque fuisse adeptos, exemplo urbium, quae aliarum conditores ac veluti parentes habebantur; unde *μητροπόλεις*, h. e., *matres* appellabantur, omnique observantia ab urbibus, quibus ortum dederant, colebantur. Sic *Heraclea* Ponti mater deductarum coloniarum dicitur in nummo apud Bonarotam in *observationib. ad numismata Cimelii Carpinei* inter Gordiani nummos: ΗΡΑΚΛΕΩΤΑΝ ΜΑΤΡΟΣ ΑΠΟΙΚΩΝ ΠΟΛΙΩΝ *Heracleotarum matris coloniarum.* Eodem sensu Albam Romae *parentem* appellat Florus *lib. I. cap.* 3. & *lib. III. cap.* 18. queritur, Latium, Picenum, Etruriam, & Italiam Romae, quae ob deductas colonias earum regionum mater erat, bellum intulisse: *quid hac clade tristius? quid calamitosius? quum omne Latium, atque Picenum, Etruria omnis, atque Campania, postremo Italia contra MATREM AC PARENTEM suam Vrbem consurgerent.* Hae porro urbes *parere* dicebantur: quo sensu accipiendi sunt Plinius *lib. V. cap.* 19. ubi *Tyrum olim partu claram, urbibus genitis, Lepti, Vtica, & Carthagine* adfirmat: & Tertullianus *de pallio c. 2. Romanos Phryges pariunt: & cap.* 1. Vticam *Sororem* Carthaginis appellat. Iura & privilegia metropoleon ratione Coloniarum egregie praeter ceteros persequitur Spanhemius *de usu & praestant. numismat. diss.* IX. *p.* 58. *t.* 1. FIMIAN.

dam continebatur; quae validiora erant vel remissiora inter Ecclesias, prout usu & consuetudine invaluerant. Iuris istius quasi possessione in plerasque provincias conspicuae erant tres illae Imperii Romani civitates, Roma orbis domina, Alexandria Aegyptiaci regni princeps, & Antiochia regina Orientis (15): quarum civitatum Episcopi eximiis privilegiis gaudebant; quae consuetudine & moribus firmata primum, postea Nicaenae Synodi decreto sancita sunt. Sane dissimulandum non est, eo canone tres illos antistites Episcoporum tantum, vel ad summum Metropolitanorum nomine censeri: qui saeculo sequenti in Concilio Ephesino Archiepiscoporum titulo aucti, in Concilio Constantinopolitano Exarchorum Dioeceseos dignitate decorati, tandem in Concilio Chalcedonensi promiscue Archiepiscopi, Exarchi, & novitia dictione Patriarchae sunt appellati. Neque enim Patriarcha ille Alexandrinus, cuius meminit Fl. Vopiscus (16), ad res Christianorum pertinet, licet viris doctis aliter fuerit aliquando visum (c). Iudaeis Alexandrinis praefectus erat ille Patriarcha (17), ex instituto, cui Hierosolymorum excidium praebuit originem. Etenim distracti per varias provincias Iudaei Alexandriae & apud Orientem quosdam sibi constituere praepositos sub Patriarcharum nomine; qui spectabiles, clarissimi & illustres ab Imperatoribus habiti, dignitatem illam hereditario iure ad posteros transmittebant, aurum coronarium per apostolos suos exigebant, Primates provinciis praeficiebant, qui in his caussis, quae tam ad superstitionem eorum, quam ad forum & leges pertinent, ad similitudinem arbitrorum iudicarent, donec illis Honorii rescripto ea iudi-

(15) Dio Chrys. Orat. 32. Herodianus, Iosephus de Bello Iud. l. 3. c. 3.

(16) Fl. Vopiscus in Saturnino.

(c) Scite de Patriarcha Iudaeorum, non Christianorum Noster accipit Hadriani verba in epist. apud Vopiscum in *Saturnino* 8. *Ipse ille* (lege *Hillel* cum Isaaco Vossio) *patriarcha, quum Aegyptum venerit, ab aliis Serapidem adorare, ab aliis cogitur Christum*. Ei occinunt Pearsonius *vindic. Ignat. part.* 1. *cap.* 11. Suicerus *thes. Eccles. V.* πατριαρχης; & Binghamus *orig. Eccles. II.* 17. Egregie labitur Salmasius *de primat. Papae cap.* 4. verba illa de Alexandrino Episcopo interpretans: hic enim nec necesse habuisset in Aegyptum venire, utpote qui in ea suam habebat sedem; nec ulla vi ad Christum colendum fuisset adigendus, utpote gnarus, ipsum christiani nomen haec a se flagitare. Referenda ergo sunt ad Patriarcham Iudaeorum, cui adamussim congruunt, qui Tiberiade in Palaestina residebat, non qui Alexandriae constitutus fuit, uti putat Marca noster. Post excisas namque Hierosolymas duo patriarchae a Iudaeis constituti; quorum alter *Tiberiade* regendis Iudaeis per Romanum, alter *Babylone* Iudaeis per Persicum imperium dispersis praeerat cum summo imperio, steteruntque ad exitum circiter saeculi quarti, quo penitus desuevere. Conf. Petav. *ad Epiphan. p.*53. & *ad epist.* XXV. *Iuliani*. Toutteum *ad Cyrill. Hierosolymit. p.* 171. Montfaucon. *ad Chrysostom. tom.* 1. *p.* 481. Petitum *var. lect. II.* 10. & *var. obs. III.* 3., & Walchium *Histor. Patriarchar. Iudaeor. quorum in libris iuris Romanorum fit mentio.* FIMIAN.

(17) Patriarcharum Iudaicorum frequens mentio Tit. Cod. Th. de Iudaeis, & Caelicolis, apud Origenem, Epiph. Cyrillum, Theodor. & Palladium.

iudicii reddendi potestate est interdictum. Ab anno quadringentesimo quarto ad annum quadringentesimum vicesimum nonum incidit Iudaicorum Patriarcharum *excessus ille*, ut cum Theodosio (18) loquar, quibus exstinctis, eorum nomen Archiepiscopis Christianorum communicatum est. Quod ab Orientalibus profectum est, quibus nota erat Patriarcharum, qui apud Iudaeos viguerunt, nomenclatura; non vero Occidentalibus, apud quos nulli Patriarcharum Iudaei floruerunt, si vera lectio in Codice Iustiniani e Theodosiano restituatur (19). Sane Concilium Chalcedonense in acclamationibus Leoni Patriarchae multos annos vovet (20); & Diaconi Alexandrini libellos suos porrigunt cum hac inscriptione: *Sanctissimo ac beatissimo universali Archiepiscopo & Patriarchae magnae urbis Romae Leoni, & universali Concilio.* Quin & iudices cognitores, Dioeceseon Exarchos, Patriarcharum Dioeceseos nomine compellant. Placuit posteris novitate sua istius vocis usus, adeo ut ea nihil frequentius in constitutionibus Iustiniani & actis Concilii Quinti; propterea quod Patriarchae appellatio & Archiepiscopi & Exarchi Dioeceseos significationem complectebatur, id est, & Episcoporum seu *patrum*, & *regionis* universae seu *Dioeceseos praefectum* exprimebat; quemadmodum apud Iudaeos Patriarcha ἀποδοσμοις suis & πατριαις erat praepositus. Praeivisse videtur patribus in Chalcedonensi Concilio coactis Socrates historicus (21), qui Dioeceseon Episcopos a Synodo Constantinopolitana designatos Patriarchas vocat ob iura & consortia communionis, quae retinenda erant cum delectis a synodo Episcopis, ut fraudulenta haereticorum contagia vitarentur.

VI. Tribus ergo istis Archiepiscopis seu Patriarchis eximia illa, quae moribus antiquis quaesita illis erant in ceteras provincias privilegia, totius orbis consensu sunt confirmata canone sexto Nicaeni Concilii, cuius interpretatio doctissimorum virorum ingenia exercuit. Sane studio nimio partium & ἀμετρια της ἀνθολκης multa illis exciderunt, a quibus scribendis dubio procul temperassent, si disputationis aestus abfuisset. Inde factum, ut Rufini explicatio sit lacerata, qui Alexandrino Episcopo Aegypti, & Romano suburbicariarum Ecclesiarum sollicitudinem hoc canone tribui observavit. Apud (22) hos enim totius orbis Ecclesiae suburbicariae habentur, id est, Episcopo Vrbis subditae; (23) apud istos, suburbicariae Ecclesiae intra Occidentem coercentur. Emersit (24) nova quae-

(18) L.29. & ult. C. Theodos. de Iudaeis.

(19) *Petitus, qui erudite hac de re scripsit, censet Occidentis provinciis Patriarchas Iudaeos praefuisse ex l.* 17. Iudaeorum C. de Iud. *Sed legendum ex eadem lege, quae exstat C. Th.* quod de Occidentalibus partibus Patriarchis conferri consueverat. *Scilicet addita dictione*, Partibus, *quae abest a C. Iustiniani.*

(20) Act. 1. Concil. Chalc. Λεοντος πολλα τα ἐτη, πατριαρχου πολλα τα ἐτη. Act. 2. οἱ ὁσιωτατοι πατριαρχαι διοικησεως ἑκαστης, ἐπιλεξαμενοι ἑνα η δευτερον της ἰδιας διοικησεως. Act. 3.

(21) Socrates lib. 5. cap. 8. πατριαρχας κατεστησεν.

(22) Ill. Bellarm. & Baron. Cardin.

(23) Ill. Card. Perron. & plerosque alios.

(24) V. Eruditissim. Cl. Salmas.

quaedam viri celeberrimi sententia, quae peritissimorum virorum industriam (25) provocavit (*d*), ut eam esse repudiandam omnibus probarent.

(25) V. Cl. R. P. Iac. Sirmond.

(*d*) Quibus limitibus saeculo quarto Romanus patriarchatus coërceretur, magna animorum contentione disputatum. Rufinus, qui an. CCCC. vixit, Nicaenum canonem VI., tot summorum virorum lucubrationibus celeberrimum, sic Latine vertit, ut *Ecclesias suburbicarias* Romani Antistitis dioecesi subiiciat. At quae Ecclesiae regionesque suburbicariae fuerint, & num Nicaenus canon, quem vertit, de patriarchis, an metropolitanis loquatur, non expressit Rufinus. Hinc bellam sibi ansam delatam putarunt Romani nominis hostes angustis limitibus coërcendi Summi Pontificis potestatem. Primus in arenam descendit Iac. Gothofredus edita sine nomine *coniectura de suburbicariis regionibus & Ecclesiis, seu de praefectura & Episcopi urbis Romae dioecesi*, Francof. MDCXVII., qua Romanam dioecesim aevo Rufini intra territorium Praefecti urbi, centesimo ab urbe lapide comprehensam, h. e. Picenum, Tusciam, Latium, & Valeriam scripsit. Ei opposuit Iac. Sirmondus *censuram coniecturae Anonymi scriptoris de suburbicariis regionibus*, Parif. MDCXVIII. qua ostendit peculiarem Romani Pontificis uti patriarchae stricte sumti dioecesim constare decem regionibus suburbicariis, quae Vicario Vrbis parebant, nempe Piceno suburbicario, Campania, Tuscia & Umbria, Apulia & Calabria, Brutiis & Lucania, Samnio, Valeria, Sardinia, Sicilia, & Corsica; canonem vero Nicaenum componere Alexandrinum cum Romano Episcopo quoad iura patriarchica, nihilque adeo officere Romano primatui in universam Ecclesiam. Profligatas iam coniecturas tueri adgressus est Gothofredus *in coniecturae eius vindiciis advers. Sirmondum*. Interim ei quasi succenturiatus accessit Claudius Salmasius *in amici ad amicum epistola de regionib. & eccles. suburbicar.* Parif. MDCXIX. qua contendit Nicaenum canonem VI. de metropolitico iure agere, eoque conferri Alexandrinum cum Romano episcopo, quoad iura metropolitica tantum; & per *ecclesias suburbicarias* a Rufino intellectum Praefecti urbici territorium. Utrique satisfecit Sirmondus *Adventoria Caussidico Divionensi* (Salmasio Parisiis agenti) *adversus amici ad amicum epistolam, cum censura coniecturae alterius Anonymi* (Gothofredi). Haud ita multo post Salmasius infarsit *Eucharisticon Iac. Sirmondo pro Adventoria*, Parif. MDCXXI. quod Sirmondus reiecit gravi ac brevi *Propemtico Cl. Salmasio adversus ejus Eucharisticon libris II.* Parif. MDCXXII. Ita contentioni finis impositus; ut nemo fuerit, Valesius inquit, qui Sirmondi sententiam ambabus, ut aiunt, ulnis non exceperit. In sententiam Sirmondi concessere viri sapientissimi Hieronymus Aleander iunior *in refutatione coniecturae Anonymi scriptoris de regionibus, & eccles. suburbicar.*, Iacobus Gutherius *in specula ad Iac. Leschasserii observationem de eccles. suburbic.*, Dupin. *de antiq. eccles. disciplin. diss.* I., Duguet *tom.* I. *diss. LXXX.*: quin & ipsi haereticarum partium homines Blondellus *de primatu in ecclesia p.* 606. 613. 625. *seqq.*, & Christian. Kortholdus *commentatione historico-ecclesiastica de ecclesiis suburbicariis*. Pro Salmasii sententia iterum dimicarunt Caveus *de veteri politia eccles. cap.* 13., Beveregius *in can.* VI. *Nicaen.* Petitus *miscellaneor. III.* 23. Basnagius *ad A. C. CCCXXV.* §. 52. *seq. Annal. tom.* 2. & Launoius *diss. de recta Nicaeni canonis* VI. *intelligentia*, & in *propugnatione eius advers. Henric. Valesium*. At is satis poenarum dedit quum aliis, tum Valesio *diss. contra Launoium de recta* VI. *Nicaeni can. intelligentia*, ad calcem Histor. Socratis, & Sozomeni. Non desunt porro doctissimi viri, qui Romanum Patriarchatum per solidum Occidentem extendunt, Rufini versionem aut insuper habentes, aut *ecclesias suburbicarias* ab eo occidentales dictas fuisse aientes, ut Marca noster hoc loc. & infra *cap.* 4. *n.* 1. &

rent. Huius quaestionis duo praecipua sunt capita. Primum est, hoc canone nullam iuris patriarchici mentionem fieri, sed tantum Alexandrinum & Antiochenum Episcopum in iis, quae ad ius metropoliticum pertinent, cum Episcopo Romano conferri. Alterum vero, metropolim Romanam Rufini temporibus, circa annum quadringentesimum, iis provinciis definitam (Piceno scilicet, Tuscia, Latio, & Valeria), quae suburbicariae dicebantur, quod a iurisdictione Praefecti urbi penderent, & ad centesimum lapidem porrigebantur. Quamquam litis huius dirimendae arbitrium in me non receperim; quia tamen facili negotio contentiones illae componi posse mihi videntur, si nova quadam interpretatione & novo probationum genere, quae ab aliis discussa sunt, adiuventur, meam sententiam inter tales tantosque viros ferre non dubitabo.

VII. Nullus apud me est dubitationi locus, quin tres illi Episcopi inter se invicem, quod ad ius patriarchicum attinet, hoc canone componantur (e), ut docuit vir eruditissimus R.P.Sirmondus: quum enim iurisdictio Alexandrini Episcopi quaquaversum porrigeretur, non solum per Aegyptum, quae ab Augusto in provinciam fuerat redacta, sed etiam per Pentapolim & Lybiam, quae regno Cyrenaeorum auctae Aegypto accesserant, quumque Antiochiae privilegia per Orientem canone Nicaeno sancirentur; quorsum solius metropoleos Romanae ratio habita fuisset, relicto patriarchatus per Occidentem privilegio, si quod Romanus Pontifex obtinebat? Aliorum argumentis addam Hieronymi & Innocentii primi auctoritatem, qui dubitare non sinunt de iure patriarchico Antiocheni Episcopi canone Nicaeno decretum fuisse. Ille enim conceptis verbis affirmat, Antiochiam secundum canones Nicae-

nos

1. & 5. & *cap.5. per totum*. Valesius *cit. loc.* Morinus *exercit. ecclesiastic. lib. I. exerc.* 30. Coeffettau *contr. Spalatens. part. 2. lib. 4. cap. 2. lib. 1. exerc. 31.* Lupus *in canon. Nicaen.* VI. *Scholior. part.* 1. Nat. Alexander *in saec.* IV. *diss.* 9. Pagius *critic. Baronian. ad A. C.* CCCXXV. *n.* 34. Schelstratius *antiq. illustr. tom.* 1. *p.* 57. *seq. & tom.* 2. *diss.* 6. Berterius *lib.* 1. *πιθανων* cap. 3., Orlendius *orb. sacr. & prof. part.* 1. *lib.* 6. *cap.* 4., & Fontaninus *de amplitudine peculiaris provinciae Summi Pontificis ut Romani metropolitae.* FIMIAN.

(e) Num canon Nicaenus VI. de patriarchico, an metropolitico iure sit accipiendus, non idem omnibus. Primus Salmasius commentus est, in eo agi de metropolitico tantum iure, h. e., de sola Episcoporum ordinatione, eoque Alexandrinum cum Romano Episcopo conferri. Reiectum Salmasii commentum instaurarunt deinde Launoius, Bacchinus, Arrighius, Duguetus, aliique. At Nicaenum canonem de patriarchis intelligendum, eoque Alexandrinum Episcopum cum Romano componi non solum quod ad ius metropoliticum, sed & quoad patriarchica iura, demonstrant Marca noster, Dupinus, Natalis Alexander, Antonius Pagius, Orlendius, ceterique. Argumenta pro hac sententia a Valesio adversus Launoium prolata adeo valuere, ut Launoius in *propugnatione dissertationis de recta Nicaeni canonis* VI. *intelligentia* saepius confessus sit, se numquam dixisse, Nicaenos Patres in can. VI. de ordinatione sola locutos esse, sed de toto patriarchico iure statuisse. FIMIAN.

nos esse metropolim Orientis (26). Hic vero scribit, Antiochenae Ecclesiae delatam fuisse a Nicaena Synodo non unius tantum provinciae sive metropoleos administrationem; sed totius Dioeceseos orientalis, id est, quindecim provinciarum, quae Oriente continebantur. *Revolventes itaque*, inquit, *auctoritatem Nicaenae Synodi, quae unam omnium per orbem terrarum explicat mentem sacerdotum, quae censuit de Antiochena Ecclesia cunctis fidelibus, ne dicam sacerdotibus, esse necessarium custodire, qua super Dioecesim suam, non super aliquam provinciam, recognoscimus constitutam* (27). Idem ergo censendum est de Episcopis Romae & Alexandriae: ad quorum exemplum, ut docet canon, Antiochenae Ecclesiae iura constituuntur (28); ut non solius metropoleos privilegia, sed etiam patriarchica, canone illo firmata fuerint. Accedit Theodoreti (*f*) testimonium, qui titulo primo collectionis canonum, quae exstat in codice manuscripto Bibliothecae Regiae (29), docet de dignitate & iuribus Patriarcharum hoc canone Nicaeno agi. Περι της ὁρισθεισης τοις πατριαρχαις ἐκ των κανονων τιμης. Και περι του μη ἐξειναι τινι αὐτων ὑφαρπαζειν ἐπαρχιαν ἑτερῳ προσηκουσαν ἐπι χειροτονιᾳ και διοικησει. ἀλλα και τας ὑφαρπαγεισας ἠδη τοις ἀδικηθεισιν ἀνταποδιδοσθαι. Της ἐν Νικαιᾳ συνοδου κανον ϛ, ζ. Της ἐν Κωνσταντ. Συνοδου καν. γ. δ. Της ἐν Ἐφεσῳ Συνοδου καν. ζ. *De tributo per canones Patriarchis honore. Et non licere eorum alicui provinciam alteri competentem invadere pro ordinatione aut administratione, sed eas, quae iam invasae sunt, iis, quibus iniuria facta est, restituendas. Nicaenae synodi canon VI. Eiusdem synodi canon VII. Synodi Constantinopolitanae canon III. Eiusdem canon IV. Synodi Ephesinae canon VII.*

VIII. Neque vero obstat, quod eodem canone Concilii Nicaeni ceterorum Metropolitarum privilegia confirmentur. Quippe nihil vetat parte prima canonis trium praecipuorum Episcoporum seu Metropolitarum, Romani, Alexandrini, & Antiocheni, iura consuetudine inducta sanciri, & deinde generalibus verbis ceterorum omnium privilegiis caveri. Enimvero praeter generalem illam iuris metropolitici confirmationem, videtur canon Nicaenus insignem quandam provinciarum administrationem insinuare, quae tribus illis Patriarchis non competeret (30). Constituto namque iure Alexandrinae Ecclesiae ad exemplum

(26) Hieronymus ep. ad Pammachium. *Cuius locus relatus est c.* 10. §. 3.

(27) Innoc. ep. ad Alex. Antioch.

(*f*) Noster Auctorem *συναγωγης των κανονων ἐκκλησιαστικων*, *collectionis canonum ecclesiasticorum* facit Theodoretum Cyrrhi Episcopum, deceptus codice Bibliothecae Regiae Parisiensis. At collectionem hanc Ioanni Scholastico Patriarchae CP., qui sub Iustiniano claruit, iure vindicant Christoph. Iustellus eius collectionis editor *in praef.* Beveregius *Cod. canon. vindic. cap.* 8. Pagius *critic. Baron. ad A. C.* DLXXVIII. *n.* 4. Fabricius *Biblioth. Graec. tom.* XI. aliique. FIMIAN.

(28) Can. Nic. VI. *Similiter autem & apud Antiochiam.*

(29) *Vide infr. lib. 3. c. 3. §. 8. & l. 7. c. 8. §. 6.*

(30) Can. VI. Nic. *Similiter autem & apud Antiochiam ceterasque provincias sui privilegia serventur Ecclesiis.*

plum Romani Episcopi, simile ius, ὁμοίως, decernit Antiochiae *& in ceteris provinciis*, καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις. Ergo in quibusdam aliis provinciis praeter Antiochenam, Alexandrinam & Romanam erant similia administrationis πρεσβεῖα. Earum nomen edit canon secundus Constantinopolitanus, quo, Aegypto commissa Episcopo Alexandriae, & Oriente concredito Antiochiae Episcopo, Asiana, Pontica & Thracica Dioeceses suis synodis administrandae iuxta Concilium Nicaenum demandantur. Trium istarum Dioeceseon ab Orientali distinctarum meminit Theodosius senior apud Theodoretum (31). Et ante illum Constantius, qui ad Seleuciense Concilium frequentes adesse iussit Episcopos Orientis & Asianae Ponticaeque Dioeceseos. Ipseque adeo Constantinus Imperator meminit Episcoporum Asianae & Ponticae in Paschae celebratione consentientium (32).

IX. Quare non est, quod aliquis sibi persuadeat, tres illas Dioeceses & Ecclesiae etiam πατριαρχίας a Synodo Constantinopolitana institutas fuisse, ut colligi videtur e Socrate (33); cuius sententiam, nondum satis expensam, illustrare non alienum ab hoc loco esse duxi. Quum Orientales Ecclesiae per quadraginta annos variis haeresibus vexatae, sub Theodosio liberius respirare coepissent, secunda synodus ab illo Principe Constantinopoli coacta Arianorum, Macedonianorum & ceterorum eiusmodi blasphemias anathemate defixit. Tum, postquam fidei prospexisset, disciplinam quoque attigit, constituta Ecclesiarum administratione secundum canones Nicaenos; eo adiecto, ne Dioeceseon Exarchi positas extra fines suos Ecclesias invaderent; sed Aegyptus, ut dixi, Alexandrino Episcopo, Oriens Antiocheno, Asiana, Pontica & Thracica Dioeceses suis synodis committerentur. Haec quidem disertis verbis in canonibus secundae synodi continentur. Ceterum, quia religionis intererat, ut Episcopi haeretici ab Ecclesiis pellerentur, haec regula praescripta est a Theodosio, de synodi sententia, ut ii soli Episcopi inter orthodoxos censerentur, qui communionis vinculo cum certis quibusdam Episcopis per unamquamque Dioecesim a lege designatis necterentur; quos ideo prae ceteris Imperator delegit, quod cum emendatae vitae fama religiose suis Ecclesiis praeessent. Itaque datum est, non praecipue sedium dignitati, sed personarum gravitati, ut ab iis Episcopis, tamquam a quibusdam capitibus, communionis iura manarent per unamquamque Dioecesim. Eo retulit Episcoporum illorum designationem Sozomenus. *Hos enim*, inquit, *& Imperator quoque visos & coram allocutus approbavit; de quibus & integra constabat fama, quod suis Ecclesiis religiose praeessent* (34). Exstat Theodosii constitutio in Codice Theodosiano (35), quae praecipit, Episcopos ad Ecclesias obti-

(31) Theod. l. 5. c. 23. Idem l. 2. c. 27.
(32) Euseb. l. 3. de vita Const. cap. 18.
(33) Socrates l. 5. c. 8.
(34) Sozom. l. 7. c. 7. δόξα ἀγαθὴ περὶ αὐτῶν ἐκράτει, ὡς τὰς ἐκκλησίας εὐσεβῶς ἀγόντων.
(35) L. 3. C. Th. de Fide Cathol.

obtinendas admitti ex communione & consortio *probabilium sacerdotum*: scilicet quos communicare constiterit Nectario Episcopo Constantinopolitanae civitatis, Timotheo Alexandrino in Aegypto, in Oriente Pelagio Laodicensi & Diodoro Tarsensi; in Asia proconsulari & Asiana Dioecesi Amphilochio Iconiensi & Optimo Episcopo Antiochiae in Pisidia; in Pontica Dioecesi Helladio Caesareae, Otreio Militenae & Gregorio Nyssae, in Thracica cum Terentio Scythiae & Martyrio Episcopo Martianopoleos. Absunt a Codice Theodosiano verba illa, *In Thracica.* Sed lacunam illam e Sozomeno (36) explevi, ut sententia non hiaret. Etenim Aegyptiaca, Orientali, Asiana & Pontica Dioecesibus enumeratis, sola superest Thracica; cui aeque ac ceteris prospiciendum erat. Id factum designata communione duorum Episcoporum, scilicet Terentii Scythiae & Martyrii Episcopi Martianopoleos. *Martyrii* enim legendum e Sozomeno, non *Marmarii*, ut habet lex Codicis Theodosiani. Thracica Dioecesis sex provinciis constabat, Europa, Thracia, Haemimonto, Rhodope, Moesia secunda, Scythia. Episcopus Tomorum omnibus Ecclesiis Scythiae praeerat, ut testantur alibi Sozomenus (37) & Theodoretus (38). Vnde Terentius Scythiae Episcopus eleganter dicitur in dicta lege, & recte a Sozomeno Tomorum Episcopus. Martyrius Martianopoleos Concilio Constantinopolitano subscripsit, ut Moesiae Metropolita; quae est Moesia secunda, una e sex provinciis Thracicae Dioecesis.

X. Inde patet error insignis Socratis, qui iura communionis per Thraciam decreta fuisse Nectario a Synodo & a Principe affirmat; quum ex Sozomeno & legis Theodosianae serie a nobis restituta constet, ius communionis per Thraciam indultum Terentio Tomensi & Martyrio Martianopolitano; Nectario vero in urbe Constantinopolitana, ut quidem Sozomenus existimavit: Νεκταρίῳ ἐν Κωνσταντίνου πόλει. Ceterum e verbis legis indefinite ius illi tribuitur: *Quos constabit*, inquit lex, *communione Nectario Episcopo Constantinopolitanae Ecclesiae, Timotheo nec non intra AEgyptum Alexandrinae urbis Episcopo esse sociatos*. Potestas dandae communionis delata Timotheo Alexandrino coërcetur intra AEgyptum. Sed ius Nectarii Episcopi CPolitani nullis limitibus circumscribitur. Ratio est in promtu. Quia in eodem Concilio primatus honoris post Romanum Episcopum illi collatus est. Vnde colligere licet, quanta esset in hoc communionis iure Romani Pontificis auctoritas, quum ad illius exemplum regiae urbis Episcopus, tunc ad secundum gradum evectus, privilegio illo per solidum Orientem frueretur, non autem per solam Thraciam, etsi speciali quodam iure in ea Dioecesi auctus esset. Expuncto errore illo Socratis, advertenda est altera eius hallucinatio, in eo, quod sententiam canonis se-

(36) Sozom. d. c. ἐν δὲ ταῖς περὶ Θρᾴκην, καὶ Σκυθίαν πόλεσι.

(37) Sozom. l. 7. c. 19. & 25.

(38) Theod. l. 41. c. 30.

cundi cum lege Theodosii permiscuit, quum tamen multum inter se distent. Limites Dioeceseon a synodo Nicaena praescriptos violandos non esse, canone constituitur. Theodosii vero lege, in Dioecesibus Episcopi deliguntur ad consortium communionis, non autem ad iurisdictionem patriarchalem exercendam. Quod patet ex ipso legis contextu, ex eoque praecipue, quo in Orientali Dioecesi, seu in Patriarchatu Antiocheno, Pelagius Laodicensis & Diodorus Tarsensis designantur ad communionis vinculum; quum tamen supremus auctoritatis apex in Orientali Dioecesi ad Patriarcham Antiochenum pertineat ex canone Nicaeno, & ex canone secundo Concilii Constantinopolitani. Etsi vero hic Socrates aberraverit, non utique in pudendum errorem, qui a plerisque illi affingitur, prolapsus est, quasi scripserit, patriarchatus institutos fuisse a secunda synodo: quo sensu, paullo post Socratem, Patriarcharum nomen apud auctores ecclesiasticos invaluit. Etenim quum secunda synodus auctoritatem ecclesiasticam per Dioeceses distinctam a Nicaeno Concilio repetiverit, & Socrates Dioeceseon institutionem non tribuerit secundae synodo, sed Patriarcharum designationem per unamquamque Dioecesim, evidenter patet, de illis Episcopis egisse Socratem, a quibus communionis consortium penderet; praecipue quum Episcoporum delectum lege Principis confirmatum scribat. Paullo post aetatem Socratis Patriarcharum nomen inditum est Episcopis, qui communionis & auctoritatis principatum in suis Dioecesibus tenerent.

XI. Porro tres illae Dioeceses, quas supra recensui, Patriarchis Alexandrino vel Antiocheno non suberant. Asiana Dioecesis in Notitia Imperii decem provinciis constat, quae Vicario Praefecti praetorio orientis parebant, scilicet Pamphilia, Lydia, Hellesponto, Pisidia, Lycaonia, Phrygia utraque, Lycia, Caria, & insulis. Attamen in politiae ecclesiasticae ratione Asiana Dioecesis undecim provincias complectebatur, teste Theodoreto (39). Quod explicandum est e Theodosii lege (40), quae Asiam proconsularem ab Asiana distinguit, licet eas in unum corpus, quoad statum & communionem ecclesiasticam, cogat. Itaque, Asia proconsulari adiecta ad decem provincias Asianae Dioeceseos, conficitur numerus undecim provinciarum ecclesiasticarum a Theodoreto designatus. Asia, strictissime sumto vocabulo, a Romanis nomen accepit; qui regnum Attali Pergameni testamento sibi delatum cernentes, ditionem illam in provinciae formam redegerunt; Asiamque de continentis nomine appellaverunt, teste Strabone [41]. Eius administrationi Proconsulem praefecerunt; qui magistratus continuatus est sub Imperio; quamvis statum Asiae proconsularis Constantinus

(39) Theod. l. 5. c. 28. de Asiana: ὑπὸ ἕνδεκα καὶ αὐτὴ ἀρχόντων ἰθύνεται.

(40) L. 3. C. Th. de Fide Cathol.

(41) Strabo l. 13. οἱ δὲ ἐπαρχίαν ἀπέδειξαν τὴν χώραν, Ἀσίαν προσαγορεύσαντες ὁμώνυμον τῇ ἠπείρῳ.

tinus Magnus immutaverit, ab ea recisis Lydia, Caria, Hellespontо & Cycladibus, quae in speciale provinciarum nomen transierunt. Vnde factum, ut Eunapius, quum Asiae recentioris proconsulatum describeret, a Pergamo & ora maritima in continentem Caria tenus, & ad Tmolum montem ex parte Lydiae porrexerit. Sub Arcadio Hellespontus & insulae redditae sunt proconsulatui, ut patet ex Notitia Imperii. Solidae proconsularis Asiae metropolis erat Ephesus; quae in politia ecclesiastica in Asianam Dioecesim eamdem dignitatem retinuit, teste Chrysostomo [42]; adeo, ut ei ius patriarchicum tribuat Evagrius [43], quum scribit, Timotheum AElurum Ecclesiae Ephesinae ius patriarchicum restituisse, quod ei synodus Chalcedonensis ademerat.

Pontica Dioecesis totum tractum a Bithynia usque ad Armeniam, adiecta Galatia & Cappadocia, complectebatur, & Vicario parebat, quem Gregorius Nazianzenus Ποντικῆς διοικήσεως ὕπαρχον vocat [44]. In ratione Imperii e provinciis decem conflata erat; sed in dispositione ecclesiastica undecim provinciis constabat, teste Theodoreto: cuius discriminis rationem reddimus alibi [45]. Sedes praecipua Vicarii Ponticae Dioeceseos constituta est Caesareae in Cappadocia; qua in urbe, quae olim Mazaca, Reges Cappadocum lares fixerant, ut observat Strabo [46]. Hinc Episcopi Caesareae dignitas, qui solidae Dioecesi Ponticae praeerat, teste Nazianzeno. Vnde Basilio conciliatum Archiepiscopi Caesareae nomen, & Alypio apud Photium [47]. Quare Ponticae Dioeceseos synodum Thyanis sub Eusebio Episcopo Caesareae celebratam refert Sozomenus [48], & Gerontium Nicomediensem Metropolitam in Bithynia ordinatum fuisse ab Helladio Caesareae Episcopo. Litterae etiam Basilii exstant invitantis ad synodum Caesareae habendam τοὺς τῆς Ποντικῆς διοικήσεως Ἐπισκόπους [49].

Dioecesis Thracica sex provinciis in laterculo Imperii & in Ecclesiae notitia constabat: in qua, post deletum a Severo Byzantium, praecipuam dignitatem urbs Heracleae sive Perinthi obtinuit, ut testantur Herodianus [50] & Procopius (51). Inde quaesitus eius Episcopo Exarchi Thraciae titulus; quamvis deinde vis huius administrationis in urbem Regiam uberioribus privilegiis paulatim transcripta sit.

Quare non frustra monui, canone Nicaeno significari Dioeceses Asianam, Ponticam, & Thracicam, quae a tribus Patriarchis non penderent; sed, synodis suis commissae, Exarchos suos comiter colerent, Asiana Ephesinum, Pontica Caesareensem, Thracica Heracleensem, deinde Constantinopolitanum. Vnde profectum, ut hi tres Exar-

(42) Chrysost. in ep. ad Ephesios.
(43) Evagr. l. 3. c. 16. τὸ πατριαρχικὸν δίκαιον.
(44) Greg. Nazian. de laudibus Basilii.
(45) Lib. 1. c. 9.
(46) Strabo l. 12.
(47) Photius in Bibl. Tmem. 51.
(48) Sozom. l. 6. c. 12. l. 8. c. 6.
(49) Basilius ep. 291. & 256.
(50) Herodian. in Severo.
(51) Procop. l. 4. de aedific. Iust.

Exarchi potiorem locum in ſubſcriptionibus, & ſeſſionibus generalium Conciliorum obtinerent. Quod videre eſt in Concilii Chalcedonenſis conſeſſu, qui ſic diſpoſitus erat, ut ante cancellos altaris in medio ſederent glorioſiſſimi iudices & ampliſſimus ſenatus. Ab eorum laeva ſedebant Legati Romani Pontificis, Anatolius Archiepiſcopus Conſtantinopoleos, Maximus Antiochiae, Thalaſſius Caeſareae, Stephanus Epheſi, *& ceteri Epiſcopi Orientalis, Ponticae, Aſianae & Thracicae Dioeceſeon, exceptis Palaeſtinis* [52]. Ex quo loco patet, Exarchos Dioeceſeon fuiſſe, Maximum quidem Antiochenum Orientalis, Thalaſſium Caeſareenſem Ponticae, Stephanum Epheſinum Aſianae & Anatolium Conſtantinopolitanum Thracicae. A parte dextera iudicum conſidebant Dioſcorus Archiepiſcopus Alexandriae, Iuvenalis Hieroſolymorum, Quintillus Heracleae primae Macedoniae vices agens Anaſtaſii Theſſalonicenſis Epiſcopi, cum reliquis Epiſcopis Aegyptiacae Dioeceſeos, quae ſuberat Alexandrino, & Illyricianae, quae a Theſſalonicenſi Vicario Romani Pontificis regebatur. Ad hunc enim Anaſtaſium elegantem illam epiſtolam decretalem dedit Leo primus, quae toties laudatur. Aderant praeterea in hoc latere Palaeſtini Epiſcopi, quos ab Orientali Dioeceſi diſtractos, Epiſcopus Hieroſolymorum ſibi aſſerebat. Ceterum Thracica Dioeceſis iam tum a Conſtantinopolitano Epiſcopo pendebat, depulſo Heracleenſi. Quod per conſequentiam e privilegio primatus in ea Dioeceſi facile invaluit, ad cuius ſynodum Conſtantinopolitana Eccleſia pertinebat. Quod in fraudem impulit Socratem, quum iura communionis per Thraciam Nectario tributa fuiſſe ſcripſit. Huc alludit epiſtola Marciani Imperatoris, qua praecipit Anatolio, ut accedat ad Concilium Chalcedonenſe, una cum Epiſcopis ſub ſacerdotii ſui cura conſtitutis, id eſt, cum Epiſcopis Thracicae Dioeceſeos [53]: quod ideo monui, ut ab inquiſitione horum Epiſcoporum viri eruditi ceſſarent.

Idem ſeſſionum ordo in ſuperioribus Conciliis obtinuerat. Etenim in ſynodo Epheſina, cui præfuit Cyrillus, poſt Iuvenalem Hieroſolymorum ſedent Memnon Epheſi, Flavianus Philipporum vicarius Rufi Theſſalonicenſis Epiſcopi, Firmus Caeſareae Cappadociae, & Theodotus Ancyrae (54): quamvis alibi, per errorem ſcriptoris, Theodotus antecedat: ſed ſententiae latae contra Neſtorium poſt Firmum ſubſcripſit. In Epheſino Concilio ſub Dioſcoro poſt priores Patriarchas ſedent & cenſent Stephanus Epheſi & Talaſſius Epiſcopus Caeſareae Cappadociae (55). Quare videtur dubitandum non eſſe, quin Dioeceſeon Exarchi canone II. CP. commemorati Epiſcopos Epheſi, Caeſa-

(52) Act. 1. Conc. Chalced. τ̃ς τε Α᾽νατολικης, κ Ποντικης, και Α᾽σιανης, και Θρακικης, ἀνδ τ̃ Παλαιστινων.

(53) Part. 1. Conc. Chalc. c. 37. ἐις ἐκ των ἐκκλησιων τ̃ ὑπο τ̃ φροντιδα τελεσων τ̃ ἀγιωσυνης.

(54) Syn. Epheſ. T. 2. cap. 1. *editionis Peltani* T.2.cap.1. T.2.c. 10. & 23.

(55) Conc. Chalc. Act. 1.

ſareae & CP. adiecto Heracleenſi complectantur. Id ex eo valde iuvatur, quod in Concilio Chalcedonenſi iudices unicuique Dioeceſi Orientalis Imperii ſuum Patriarcham aſſignant (56). Non eo tamen inficias, quin potiori iure in Dioeceſes ſuas tres illi eximii Patriarchae uterentur; ita ut ſola ſynodorum univerſæ Dioeceſos indictio & Concilii προεδρεια, Exarchis ceteris competiviſſe videatur. Quae ratio componendae contentionis, quae viros eruditiſſimos etiam in hoc capite colliſit, non aliena a vero mihi eſſe videtur, atque adeo novis quibuſdam argumentis hanc diſputationem illuſtrandam cenſui. Ceterum tranſcripto Heracleenſis Epiſcopi iure in Conſtantinopolitanum, duo reliqui Exarchi ab auctoritate ſua deiecti ſunt, quum ſedes Conſtantinopolitana in patriarchicam dignitatem evecta, trium iſtarum Dioeceſeon adminiſtrationem liberam decreto Concilii Chalcedonenſis obtinuit. Quae immutatio effecit, ut Orientales Eccleſiae, quae per quinque Dioeceſes porrectae erant, Aegypti, Orientis, Ponticae, Aſianae & Thracicae, ad tres redactae fuerint, ſcilicet Aegypti, Orientis & Boſphori ſeu Thraciae, id eſt, Conſtantinopoleos, apud Theodoretum (57), qui poſt Concilium Chalcedonenſe hiſtoriam ſcripſit.

XII. Sed ut repetam quaeſtionem initio propoſitam, non diſſimulanda eſt inſignis difficultas, quae noſtram ſententiam videtur impugnare in eo, quod tres illos praecipuos orbis Epiſcopos, Romae, Alexandriae & Antiochiae, quoad ius patriarchicum inter ſe componi canone Nicaeno contendit. Nodus in eo verſatur, quod Alexandrini Epiſcopi auctoritas in ordinandis omnibus Aegypti Epiſcopis adverſus Meletianos hoc canone conſtituta ſit; ut fatentur omnes eruditi, & egregie probatur ex epiſtola ſynodica Concilii. Porro iure illo ordinandorum Epiſcoporum uſum non fuiſſe Romanum Pontificem per omnes Occidentis provincias, adeo certum eſt, ut nec ipſorum Metropolitarum ordinationem in pleriſque provinciis ſibi vindicarit (58). Vt explicatior ſit huius quaeſtionis enodatio, conſtituendi prius ſunt Romanae metropoleos fines. Neque enim exiſtimo, Rufini aetate regionibus illis ſuburbicariis ad centeſimum uſque lapidem fuiſſe circumſcriptos. Vetat namque Notitia illa Vaticana vetus (59), quae ſexaginta novem epiſcopatus, ex quibus Romana provincia conflata erat, nobis exhibet; qui quidem non ſolum Latinam regionem, ſeu Campaniam recentiorem ad Sinueſſam, Marſos ſeu Valeriam, Picenum & Tuſciam ſuburbicariam complectebantur, ſed etiam Tuſciam annonariam, Vmbriam & Picenum annonarium; quas regiones Notitia illa vetus barbara voce Marchiam Vmbriae indigitat, Marchiae nomine utrumque Picenum comprehendendo. Fundus huius meae ſenten-

(56) Locus laudatus eſt §. 5. huius capitis.

(57) Teod. l. 5. c. 34. *Epiſcopi Occidentis non prius cum Epiſcopis Aegypti, & Orientis, & Boſphori, & Thraciae communicare voluerunt.*

(58) *Vide lib. 6. cap. 4.* §. 8.

(59) Extat apud Card. Baron. an. 1057.

tentiae est insignis locus epistolae synodicae Concilii Sardicensis, & alter Athanasii (60); ubi earum provinciarum Episcopi, qui Athanasio communicabant, recensentur, scilicet Romae, Italiae, Campaniae, Calabriae, Apuliae, & ceterarum per Occidentem & Orientem provinciarum. Non poterant liquidius Romanae provinciae limites circumscribi, qui ei a Vaticana Notitia tribuuntur. Italia hinc eam coërcet, inde Campania Felix & Capuana. Porro Italia, cuius metropolis erat civitas Mediolani, complectebatur eas provincias, quae Vicario Italiae parebant, & porrigebantur usque ad Tusciae annonariae, Vmbriae & Piceni fines, ut docuit vir eruditissimus P. Sirmondus. Campania vero, cuius metropolis erat Capua, incipiebat a Sinuessa ad Silarim Lucaniae fluvium. His autem finibus eae regiones fere intercipiuntur, quibus provincia Romana constat in Notitia veteri Vaticana; cuius fides ex his Athanasii & Concilii Sardicensis locis egregie illustratur.

C A P U T IV.

De finibus Ecclesiarum Orientalium & Occidentalium, & Patriarchatu Occidentis.

S Y N O P S I S.

I. Ut satisfiat obiectioni, docetur Romanum Pontificem esse Patriarcham Occidentis, deinde confertur cum Alexandrino in ordinationibus. Ecclesiarum divisio in Orientales & Occidentales probatur plurimis testimoniis veterum.

II. Error eorum notatus, qui Orientales Ecclesias ab Antiocheno patriarchatu non distinguunt. Cui Oriens specialiter dictus tribuitur, a Concilio secundo & Ephesino.

III. Fines Ecclesiarum Orientalium & Occidentalium iidem qui olim Imperii. Thracia Orienti accensa. Solidum Illyricum Occidenti.

IV. Antiqua divisio Imperii sub Diocletiano, Constantino & Valentiniano. In confiniis Illyrici & Thraciae Ecclesiarum & Imperii limes, scilicet in Succorum angustiis, ex Ammiano & Socrate, & ex Concilio Aquileiensi; ubi dictio Succorum *restituitur. Constantinopolis vinculum Orientis & Occidentis apud Nazianzenum.*

V. Tomus Occidentalium in Concilio Constantinopolitano explicatus. Asserta vetus lectio τῶν δυτικῶν.

I. SUperest, ut iugulum caussae petamus, & ut difficultati propositae satisfiat, duorum capitum probationi, quibus tota disputatio conficitur, nos accingamus. Quorum primum in eo versabitur, ut doceat, Patriarchatum Occidentis a veteribus tributum fuisse Episcopo Romano. Alterum vero, quod fortasse a nullo tentatum fuit, componet Alexandrinum Episcopum cum Romano in potissimo illo iure patriarchico, quod ordinationes Episcoporum respicit.

Quod

(60) Athanas. ep. ad solitar. vit. agentes.

Quod attinet ad primam illam partem, nullo negotio veritas eius instruetur, si, testimoniis veterum recte expensis, ostendamus, totius Ecclesiae corpus statim a Concilio Nicaeno in Orientales & Occidentales Ecclesias fuisse distributum, & Occidentalibus Ecclesiis nullum alium praefectum fuisse praeter Romanum Pontificem. Emicat illa hereditatis Christi in duas partes divisio temporibus Constantii Imperatoris; ita tamen, ut altius, id est, a veteri consuetudine Ecclesiae, huius divisionis origo repetatur ab Episcopis Orientalibus synodi Sardicensis, quorum sunt haec verba: *Hanc novitatem moliebantur inducere, quam horret vetus consuetudo Ecclesiae, ut in Concilio, Orientales Episcopi, quod forte statuissent, ab Episcopis Occidentalibus refricaretur, similiter quidquid Occidentalium partium Episcopi ab Orientalibus solveretur* (1). In eam sententiam Constantius Princeps rescripsit ad Concilium Ariminense, quod Episcopis e toto Occidente accitis constabat: *Non enim de Orientalibus Episcopis in Concilio vestro patitur ratio aliquid definiri. Proinde super his tantum, quae ad vos pertinere cognoscit gravitas vestra, tractare debetis*. Non inquiro, an iusta sit Orientalium expostulatio, aut quod Constantius rescripto vetuit Occidentali Concilio, scilicet ne de rebus Orientalibus pronuntiaret; (qua de re dissertationem satis copiosam, si res usui futura sit, in publicum fortasse emittemus) sed id tantum pertendo, eam fuisse illis, immo & superioribus temporibus, Ecclesiae disciplinam, ut Occidentales Ecclesiae in unum veluti corpus compactae ab Orientalibus discernerentur. Et ne quis excipiat, me testimoniis schismaticorum uti, laudabo ipsum Ambrosium & Aquileiense Concilium ex Episcopis Occidentalibus conflatum, qui Aquileiam convenerant Imperatorum iussu. Querebatur Palladius Episcopus, Arianae haereseos reus, se nisi generali & pleno Concilio respondere non posse, nempe absentibus sacerdotibus Orientis, *ad quos Praefectus Italiae litteras dederat, ut, si vellent convenire, in potestate haberent* (2). Excipit Ambrosius: *Quia scierunt consuetudinem huiusmodi, ut in Oriente Orientale esset Concilium, intra Occidentem Occidentalium, ideo putaverunt, non esse veniendum*. In ipsis etiam veterum Romanorum Pontificum Liberii, Damasi, Siricii, Innocentii & Caelestini epistolis Occidentis Episcopi ab Episcopis Orientis sunt discreti (3).

(1) Epistola synodica Concilii Sardic. Orient. in Fragmentis Hilarii.

(2) Concil. Aquileiense sub Ambrosio.

(3) Caelestinus in ep. ad Nestor. *Pelagianos telis unitae sententiae Oriens Occidensque percussit*. Liberius Ep. XI. *Episcopos Orientis ad sanam sinceramque mentem reversos cum orthodoxis Occidentis Episcopis concordare*. Damasus in ep. syn. apud Theod. l. 2. c. 22. *De hac ipsa fide quum Episcopos Orientis, tum Occidentis, nobiscum una gloriari constat*. Siricius in ep. ad Am. c. 1. *Quod etiam totus Oriens Occidensque custodit*. Innoc. in Decr. c. 51. *Nos autem omnesque per orientales & occidentales Ecclesias*.

Haec divisio Gregorio Nazianzeno (4), ob simultates, quae tunc temporis apud Episcopos vigebant, adeo inauspicata visa est, ut Orientem & Occidentem, quemadmodum finibus & imperiorum limitibus, ita etiam animis distractum iri pertimesceret. Invaluit tamen quotidiano Ecclesiarum usu illa discretio; ita, ut Philippus Caelestini Pontificis Legatus in Concilio Ephesino professus fuerit, eam synodum conflatam esse ex Episcopis Ecclesiae Orientalis & Occidentalis (5). Nihilque frequentius apud antiquos ecclesiasticos scriptores hoc Ecclesiarum discrimine inter legendum occurrit.

II. Vnum tamen est, quod antiquitatis ecclesiasticae amantem hac in parte monitum velim, ne inconsulto in eum errorem incidat, in quem viri docti impegerunt, quum, variis Orientis significationibus non exacte perpensis, quae de Orientis Ecclesiis generaliter dicuntur, Antiochenae Ecclesiae incaute tribuerunt. Etenim Oriens in dispositione Imperii Romani eas provincias omnes complectitur ab ipsius Vespasiani temporibus, quae a Thracia per Aegyptum & Asiam minorem usque ad Euphratem & Tigrim pertinent. Hae provinciae quinque Dioecesibus comprehendebantur, Thracica, Pontica, Asiana, Orientali & Aegyptiaca, quae magistratibus sibi praefectis parebant, ut superiore capite uberius dixi. Idem ordo servatus fuit in ecclesiastica disciplina; ita, ut quemadmodum Aegypti Dioecesis in novem Metropolitanos divisa, Alexandriae Patriarcham colebat; sic Dioecesis Orientis specialiter dicti, quae quindecim provincias complexa erat, ab Antiocheno Patriarcha regeretur. Itaque longe distant Orientis Ecclesiae, quum Occidentalibus opponuntur, utpote quae quinque Dioeceses integras Orientalis Imperii comprehendant, ab Orientis Ecclesiis, quando cum aliarum Dioeceseon Episcopis, id est, Aegypti, Thracicae, Ponticae & Asianae componuntur, ut fit canone secundo Constantinopolitani Concilii: *Orientis Episcopi Orientem tantum gubernent, servatis privilegiis, quae Nicaenis canonibus Ecclesiae Antiochenae tributa sunt*. Inde est, quod Ioannes Antiochensis, qui schismate Concilium Ephesinum vexavit, in actis Conciliabuli dicitur *Episcopus Antiochiae, quae est metropolis* (*) *Anatolicae Dioeceseos* (6). Et ipsum Conciliabulum hac se inscriptione iactat: *Sacra Synodus Dioeceseos*

(4) Greg. *το τε ἰσων και το ἰσπιεζειν κ κινδυνευειν της γνωμης ὀυχ ἡττον ἡ των τοπων γενεσθαι τμημασι.*

(5) Concil. Ephes. par. 2. act. 3. *ἀνατολικης και δυτικης ἐκκλησιας.*

(*) Sic Luitprandus in libro II. cap. XII. loquens de Romano Imperatore Constantinopolitano post Leonem cognomine Sapientem, Anatolicas vocat gentes orientales, Graeco etiam verbo utens: *Primo quo Romanus suscepit Imperium anno, nonnullae ei gentes, praesertim ἀνατολικαι, hoc est, orientales, visae sunt rebellare.*

(6) In Conc. Ephes. ep. 2. act. 1. *Ιωαννε τε Ἐπισκοπε της Ἀντιοχειων μητροπολεως τ' ἀνατολικης διοικησεως.*

tascos Orientalis, ceterique una cum ipsis ex diversis Dioecesibus & provinciis congregati (7).

III. Id solum superest indagandum, quibus finibus Ecclesiae Orientis & Occidentis regerentur. Sed statim occurrit canon secundus Concilii Constantinopolitani toties laudatus, qui de hac re sollicitis curam omnem eximere potest. Convenerant Constantinopolim ex omnibus Orientalis Imperii provinciis, litteris Theodosii Imperatoris evocati, antistites, qui canone secundo Ecclesiarum Orientalium terminos praescripserunt; adeo, ut eas intra Dioeceses Thracicam, Ponticam, Asianam, Orientem & Aegyptum coërcuerint, ac proinde ceteras omnes Dioeceses Occidenti dimiserint, nempe Illyricum solidum, Italiam, Gallias, Britannias, Hispanias & Africam. Scilicet, ut ante monui, iidem erant Imperii Orientalis limites & Ecclesiarum Orientalium. Thracia in confinio Illyrici constituta Orienti accensebatur; ut Illyrici integra praefectura, quae Macedoniam, Daciam, Achaiam, & ceteras quasdam provincias complectebatur, ad Occidentem pertinebat, aeque ac Africani litoris sex provinciae, ut docuit Zosimus (8). Thraciam Orienti Vespasianus Imperator addixerat, teste Eustathio (9): quod apud omnes deinde Principes obtinuit, qui Thraciam, licet freto Propontidis & Hellesponti ab Asia discretam, Orienti accensuerunt. Immo & sub Theodosio Illyriciana Dioecesis in duas partes secta est; adeo, ut Imperio Orientis accesserit Illyrici pars illa, quae Macedoniam & alias quasdam provincias continebat, ut patet e Iornande & e Notitia utriusque Imperii, quae fines Orientalis Illyrici & Occidentalis describit.

IV. Quae immutatio nihil de Ecclesiarum statu detrivit. Itaque Illyrici & Thraciae limites, ut olim Imperii utriusque, sic etiam Ecclesiarum fuere. Hanc divisionem Imperii primus tentavit Diocletianus, quum sibi & Galerio Maximiano retinuit Orientem, Regia constituta in urbe Nicomediensi; Occidentemque Constantio patri Constantini & Maximiano Herculio distribuit, datis huic Illyrico, Italia & Africa, illi Britanniis, Hispaniis & Galliis, apud Eutropium (10). Constantinus autem, quum solidam, a morte Licinii, Romani Imperii suscepisset administrationem, & ei trium filiorum caritas esset antiquior, quam reipublicae cura, illis orbem testamento partitus est; ita tamen, ut primus Occidentis partes, Constantius vero Orientis obtineret (11). Valentinianus senior secutus exemplum tam foedae divisionis Valentem fratrem effusa liberalitate consortem Imperii designavit, eique Asiae & Aegypti tradidit dominatum; Europa suae ditioni

E 2

(7) In actis Conc. ἁγία σύνοδος τ. ἀνατολικῆς διοικήσεως, καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς ἐκ διαφόρων διοικήσεων καὶ ἐπαρχιῶν συνηγμένοι.

(8) Zosimus lib. 2. histor.

(9) Eust. in Dionys.

(10) Eutrop. lib. 10.

(11) Socr. l. 1. c. 85. πρῶτος τῶν ἑσπερίων μερῶν.

tioni reservata, ut inquit Theodoretus (12). Quod accuratius descripsit Sozomenus (13), qui, antiquos utriusque Imperii limites immutatos non fuisse, satis ostendit. Valenti, inquit, *tribuit provincias, quae ad Orientem sitae sunt. Eas vero, quae ab Illyrico usque ad oceanum occidentalem, & eam, quae est ex adverso continentem usque ad extrema Africae, sub sua potestate constituit*, id est, praefecturas Italiae, sub qua continebatur Africa, Galliarum & Illyrici. Hos Imperiorum limites Ammianus Marcellinus (14), qui sub Iuliano floruit, in confinio Illyrici & Thraciae, in ipsis Succorum montium angustiis locat. *Consertae*, inquit, *celsorum montium summitates Hoemi & Rhodopes, quorum alter ex ipsis Istri marginibus, alter ab Axii fluminis citeriori parte consurgit, in angustias tumulosis collibus desinentes, Illyrios interscindunt & Thracas*. In iisdem Succorum angustiis Occidentalium Ecclesiarum fines constituit Concilii Aquileiensis epistola (15) ad Theodosium, si locus illustris, qui cubat in mendo, nitori suo restituatur. *Equidem*, inquiunt Patres, *per Occidentales partes duobus in angulis tantum, hoc est, in latere Daciae Ripensis ac Moesiae, fidei obstrepi videbatur. Quibus tamen nunc, post Concilii sententiam, vestrae favore clementiae opinamur illico consulendum. Per omnes autem tractus atque regiones aethnicorum claustris usque ad oceanum manet intemerata fides. In Orientalibus autem partibus cognovimus quidem*, & quae sequuntur. Legendum prorsus est, *a Succorum claustris*, non *aethnicorum*. (*) In eam sententiam adnotavit Socrates, dissidio Sardicensis Concilii Orientalium & Occidentalium abruptam communionem, utriusque autem Ecclesiae confinium in Succorum montium angustiis, quae Illyrios dividunt a Thracibus, positum fuisse; quos ille montes σσουκις vocat; ita, ut ὅρος fuerit ὅρος τῆς κοινωνίας, ut inquit eleganter Socrates (16). Ad solutionem illam communionis, quae ob Maximi Cynici ordinationem inter Orientales & Occidentem intercesserat (17), & cui resarciendae operam dabat Concilium Constantinopolitanum, Gregorius Nazianzenus respicit, quum occiduae & orientalis orae velut nodum Constantinopolim esse pa-

(12) Theod. l. 4. c. 5.

(13) Sozom. l. 4. c. 6.

(14) Ammianus Marcellinus lib. 22. & lib. 27. *Succorum patescunt angustiae Thracias dirimentes & Daciam*.

(15) Epistola 11. Conc. Aquil. edita a V. C. Sirmondo in Theod. pag. 74.

(*) Apud sanctum Ambrosium, ubi haec epistola exstat, legitur *& vicorum claustra*; quam lectionem non esse bonam, eique praeferendam esse emendationem Petri de Marca, recte monet R. P. Iacobus de la Baune in praefatione ad tomum I. operum Sirmondi. Victor Tunonensis P. C. Basilii anno XX. *usque ad Sucas Constantinopolim veniunt*.

(16) Socrates lib. 2. hist. c. 18. καὶ ἦν ὅρος τῆς κοινωνίας αὐτοῖς τὸ ὅρος τὸ λεγόμενον σισουκις, ὅπερ ἐστὶν Ἰλλυριῶν καὶ Θρᾳκῶν. *Vir eruditissimus Henricus Valesius recte monuit legendum σουκκοι, vel σουκκεις*.

(17) Concil. Italiae editum a Sirm. in Appendice Cod. Theodos.

patribus congregatis pronuntiabat (18); quo hinc & inde extrema provinciarum capita pertingerent, & inde velut a communi fidei emporio refunderentur. Etenim Thracicam Dioecesim hic scriptor velut appendicem Constantinopoleos intuebatur, & communionis interversae fideique afflictae restitutionem hinc exspectandam prae se ferebat.

V. Sed ut nihil reliqui sit pervicaciae, docendum est, secundum Patrum Constantinopolitanorum sententiam pro Occidentalibus haberi eos, qui circumscripti non sunt Dioecesibus illis quinque, Thracica, Pontica, Asiana, Orientali & Aegyptiaca. Quod patet e canone quinto illius synodi, quo libellus Occidentalium approbatur his verbis: *De tomo Occidentalium. Nos etiam Antiochenos suscepimus, qui unam confitentur Patris & Filii & Spiritus sancti divinitatem* (19). Scio in controversiam adduci tomum istum Occidentalium. Repudiata etenim Zonarae & Balsamonis interpretatione, qui de canone fidei in Sardicensi Concilio promulgato verba illa accipiunt (20), illustrissimus Card. Baronius de Damasi epistola synodica scripta ad Paulinum Antiochenum, quae refertur a Theodoreto, hunc canonem accipiendum existimat (21). Quod viro erudito displicuit, qui exserte asserit locum esse mendosum: quoniam *verba ista, de tomo Occidentalium, quae tituli vicem praestant, significare videntur canonem agere de nescio quo Occidentalium libello. At vero canon*, inquit ille (22), *nihil minus exsequitur; sed tantum approbat ea, quae definierant Antiocheni, unam confitentes Patris & Filii & Spiritus sancti divinitatem*. Vnde animum sumsit antiquam lectionem movendi, ita, ut *Antiochenos* substituerit *occidentalibus*, id est, Διθικοὺς, ut ille quidem legit, τοὺς δυτικοὺς. In quo dupliciter peccatur, tum in sententia detorta & inconcinna, quam antiquae lectioni huius canonis affingit; tum in nova omnino voce & omnibus scriptoribus incognita, quam ille comminiscitur, quum asserit Antiochenses voce hybrida & a Syriaca deducta *Dithicos* appellatos, quasi diceres *lucis consitos*, a luco Daphnensi, quo ornabatur Antiochia. Tenebras illas discutiet vera & sincera mens illius canonis, quae ita constitui & enarrari paucis verbis potest. Quod attinet ad epistolam Occidentalium, qua docent, se communionem Antiochenorum amplecti, quia rectam fidem profitentur, etsi Meletii & Paulini schismate laborent, nos etiam eosdem Antiochenos iam antea suscepisse testamur, quia nobis constitit, eos unam Patris & Filii & Spiritus sancti confiteri divinitatem (23). Vnde sequitur

(18) Greg. Naz. ἴσως τι καὶ ἰσθμὸν λήξεως εἶναι σύνδεσμον, εἰς ὃν τὰ πανταχόθεν ἄκρα συντρέχει, καὶ ὅθεν ἄρχεται ὡς ἐμπορίου κοινοῦ τῆς πίστεως.

(19) Canon 5. περὶ τόμου τῶν Δυτικῶν. καὶ τοὺς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἀπεδεξάμεθα τοὺς μίαν ὁμολογοῦντας πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος θεότητα.

(20) Zonaras & Balsamon in comment. huius can.

(21) Card. Baron. ad annum 381.

(22) Petitus var. lect. l. 3. c. 2.

(23) Vide Henr. Vales. in Notis ad Theodoret. lib. 5. c. 3.

quitur, alium esse tomum Occidentalium, qui commemoratur in hoc canone, ab epistola synodica Damasi ad Paulinum Antiochenum, vel saltem cum illa epistola aliam adiunctam fuisse ad Orientales Episcopos Constantinopoli congregatos. Nihil enim vetat, quin eodem tempore & eodem exemplo perscripta & missa fuerit ad Paulinum & ad synodum Constantinopolitanam. Inde etiam sequitur, veterem omnium codicum lectionem non esse sollicitandam, quae Δυτικοὺς, seu mavis Occidentales huic synodo cognitos exhibet. Nec est, quod vir eruditissimus coniecturam suam fulciat ex emendatione tentata in libello oblato (24) contra Ibam Edessenum in synodo Berytensi; ubi Synodi Antiochena & Tyria, in eius Episcopi caussa habitae, ἀνατολικὴ dicuntur & δυτικὴ: quam ille in ἰδικὴν immutat, ut Antiochena eo vocabulo significetur. Sane alia mens est libelli, ubi Antiochena synodus ἀνατολικὴ dicitur, sive Orientalis, quia urbs Antiochia est metropolis Orientis. Tyria autem dicitur δυτικὴ, seu Occidentalis, ratione habita situs, quem Tyrus obtinet in Dioecesi Orientis. Phoenicia enim, ubi sita est colonia Tyri, porrigitur ad partes occidentales Dioeceseos Orientalis.

C A P U T V.

De iure Patriarchico Pontificis Romani in Occidente.

S Y N O P S I S.

I. Singulae Orientis Dioeceses suis Patriarchis & Exarchis commissae. Solidi Occidentis Dioeceses octo Romano Episcopo. Eo sensu explicatae Maiores Dioeceses *in Concilio Arelatensi primo.*

II. Romanus Pontifex caput Occidentis, e Basilio & Augustino, cuius locus explicatur; ex Hieronymo, Cyrillo Alexandrino, Concilio Ephesino.

III. Innocentius refert originem huius institutionis. Illyricum sibi aeque ac ceteras Dioeceses vindicat.

IV. Romanus Pontifex Patriarcha dictus, etiam Occidentis a Iustiniano; cuius locus explicatur.

V. Romani Episcopi Patriarchae nomen non sumserunt, ex Gregorio; quamvis iure patriarchico uterentur, & ab aliis dicerentur Patriarchae. Quinarius numerus Patriarcharum in synodis sexta & octava.

I. CONstituta Ecclesiarum in Orientales & Occidentales divisione, necesse est, ut statim cordato lectori veniat in mentem, aliquo disciplinae ordine earum administrationem constitisse. Quod si curiosius rimetur, statim inveniet eodem modo, quo quinque illae Orientis Dioeceses ita suis Primatibus erant commissae, ut Aegypto praeesset Alexandrinus Patriarcha, Orienti Antiochenus, Asianae Dioe-

(24) Refertur in Concil. Chalced.

Dioecesi Ephesinus Exarchus, Ponticae vero Caesareae in Cappadocia Episcopus, & Thracicae Constantinopolitanus, qui tandem, ut dixi, tres istas Dioeceses, Asianam, Ponticam, & Thracicam decreto Concilii Chalcedonensis suae sedi asseruit; ita Dioeceses Occidentis ea ratione Metropolitis suis concreditas fuisse, ut Romano Episcopo tanquam totius Occidentis Patriarchae subessent, qui tantum a ceteris Patriarchis administratione distabat, quantum dignitate & auctoritate. Cuiusque enim illorum potestas unius Dioeceseos finibus coercebatur, integrae autem & solidae totius Occidentis Dioeceses Romani Episcopi auctoritate gubernabant ur. Hoc discrimen fortasse respiciebant Concilii Arelatensis sacerdotes, quum epistola sua ad Silvestrum testantur, eum *Maiores Dioeceses* tenere; quia scilicet septem vel octo Occidentis Dioeceses obtinebat, nempe in Italia duas, Illyricum solidum, quod ex una Dioecesi in duas postea est discerptum, Gallias, Britannias, Hispanias & Africam.

II. Sane ne effusam illam Romani Pontificis administrationem commentus fuisse videar, laudabo testes omni exceptione maiores, hinc Basilium ab Oriente, qui conceptis verbis Episcopum Romanum *Occidentalium Coryphaeum* esse scribit (1), id est, illius Ecclesiae principem, hinc vero Augustinum ab Africa. Hic quum adversus Iulianum Pelagianum testimonia Cypriani ex Africa, Irenaei, Rheticii, Olympii, Hilarii e Galliis, & Ambrosii ex Italia protulisset, ista verba subiungit: *An ideo contemnendos putas, quia Occidentalis Ecclesiae sunt omnes, nec ullus in eis est commemoratus a nobis Orientis Episcopus? Quid ergo faciemus, quum illi Graeci sint, nos Latini? Puto tibi eam partem orbis sufficere debere, in qua primum Apostolorum suorum voluit Dominus gloriosissimo martyrio coronare; cui Ecclesiae praesidentem beatum Innocentium si audire voluisses, iam tunc periculosam iuventutem tuam Pelagianis laqueis exuisses* (2). Ecclesia, cui praesidebat Innocentius, nulla est alia, quam Occidentalis, cuius solius hoc in loco mentionem facit Augustinus, ut frustra sint novatores, qui ad Romanam haec verba referunt, cuius ne meminit quidem. Certum quidem est, ab Augustino Occidentalem Ecclesiam ex eo capite illustriorem reddi, quod Occidens ea sit orbis pars, in qua princeps Apostolorum martyrio confectus sit, ac proinde compositus cum Oriente primas partes dignitatis ferre debeat; unde sequatur, maximi ponderis esse debere adversus Pelagianos Innocentii sententiam, qui Occidentali Ecclesiae praesideret. Basilio & Augustino addamus Hieronymum, qui epistola ad Marcum, *Haereticum me*, inquit, *cum Occidente*, *haereticum me cum Aegypto*, *hoc est*, *cum Damaso Petroque condemnent*. Quid apertius? Vt Aegyptum tanquam specialem Alexandrini Patriarchae Dioecesim Petro Alexandriae Episcopo tribuit Hieronymus, ita & Damaso

(1) Basilius ep. 10. *δυτικῶν κορυφαῖον*. (2) Aug. l. 1. contra Iulian. c. 6.

maſo Epiſcopo Romae ſolidum Occidentem. In eam ſententiam idem auctor, quum coelibatum ſacerdotum adverſus haereticos aſſereret, totiuſque Eccleſiae conſuetudinem ad comprimendam novitatem teſtimonii pondere advocaret, trium patriarchatuum limites deſcribit. *Quid facient*, inquit, *Orientis Eccleſiae, quid Aegypti, & ſedis Apoſtolicae, quae aut virgines clericos accipiunt, aut continentes; aut ſi uxores habuerunt, mariti eſſe deſiſtunt* (3). Si calculum ineamus, ſubductis ex ſolido orbe Romano Orientis Eccleſiis, id eſt, Antiochiae, una cum Dioeceſibus Aſianae, Ponticae & Thracicae, ſubducta deinde Aegypto, ſolae ſuperſunt Eccleſiae ſedis Apoſtolicae, id eſt, Occidentales, ut ante dicebamus. Ex eo eſt, quod Cyrillus Ioannem Antiochenum monet neceſſum eſſe, ut ii omnes latam a Caeleſtino Pontifice Romano adverſus Neſtorium ſententiam ſequantur, qui *totius Occidentis* communionem amplecti volunt (4). Etenim Occidentis provinciae per legatos ad ſynodum Romanam convenerant, cui Caeleſtinus praefuit; ut teſtatur ipſa ſynodus Epheſina (5), quum de adventu Arcadii, Proiecti & Philippi Legatorum a Caeleſtino & ſynodo Occidentalium miſſorum referret ad Imperatores. Quare non dubitaverunt iidem Epheſini Concilii patres, adverſus procaciam Ioannis Antiocheni commoti, ad Principes haec ſcribere: *Perabſurdum enim eſt ducentorum & decem ſanctorum Epiſcoporum ſynodo, quibus & univerſa Occidentalium ſanctorum Epiſcoporum multitudo & per ipſos reliquus totus terrarum orbis conſentit, triginta numero ſe opponere*. (6)

III. Innocentius ipſe (7), quem Occidentali Eccleſiae praeſidentem laudabat Auguſtinus, non ſolum earum Eccleſiarum principatum Romanae ſedi vindicat, ſed huius inſtitutionis originem eo refert, quod Occidentis Eccleſiae a Petro aut eius in ſede Romana ſucceſſoribus fuerint conſtitutae. *Praeſertim*, inquit ille, *quum ſit manifeſtum in omnem Italiam, Gallias, Hiſpanias, Africam, atque Siciliam, inſulaſque interiacentes nullum inſtituiſſe Eccleſias, niſi eos, quos venerabilis Apoſtolus Petrus, aut eius ſucceſſores conſtituerunt ſacerdotes. Aut legant ſi in iis provinciis alius Apoſtolorum invenitur aut legitur docuiſſe? Qui ſi non legunt, quia nuſquam inveniunt, oportet eos hoc ſequi, quod Eccleſia Romana cuſtodit, a qua eos principium accepiſſe non dubium eſt; ne dum peregrinis aſſertionibus ſtudent, caput inſtitutionum videantur omittere*. Plane caput inſtitutarum in Occidente Eccle-

(3) Hieron. adverſus Vigilant.

(4) Epiſt. Cyrill. in Concil. Epheſ. p. 1. cap. 21. ὡς καὶ ἀνάγκη πείθεσθαι τοὺς ἀντεχομένους τῆς πρὸς ἅπαξ τὴν Δύσιν κοινωνίας.

(5) Eph. Conc. p. 2. act. 3. in relatione ad Imppp. αὐτόθι συναχθέντες (1. οἱ κατὰ Δύσιν ἐπίσκοποι) παρόντος καὶ τοῦ τῆς μεγάλης Ῥώμης ὁσιωτάτου ἐπισκόπου.

(6) In ep. ſynod. οἷς καὶ πᾶν τὸ πλῆθος τῆς δύσεως τῶν ἁγίων ἐπισκόπων συνεψηφίσατο.

(7) Innoc. in epiſtol. ad Decent. Eugub.

clesiarum Romanam Ecclesiam Innocentius vult haberi. Solae desunt calculo nostro Illyricianae Dioeceseos Ecclesiae, quarum hoc loco non meminit Innocentius. Certum est tamen, eas aeque ac ceteras Occidentis provincias Apostolicae sedis constitutis paruisse, eamque sedem, ut Ecclesiarum caput excoluisse. Nolo mihi fidem haberi. Dicat pro se ipse Innocentius in ea epistola [8], quam ad Rufum Episcopum Thessalonicae, (quae Illyrici metropolis erat) & ad ceteros Episcopos Macedoniae dedit, quum eorum litteris a Vitali Archidiacono delatis rescriberet: *Adverti, sedi Apostolicae, ad quam relatio tanquam ad caput Ecclesiarum missa currebat, aliquam fieri iniuriam, cuius adhuc in ambiguum sententia ducevetur*. Quin & alio loco iure patriarchico usus est Innocentius (9) in retractando Bubalii & Tauriani Episcoporum Illyrici iudicio (10). Ut dubitandi nullus possit superesse locus, quin per Illyricianam aeque ac per ceteras Occidentis Dioeceses Pontificis Romani auctoritas patriarchica explicaretur.

IV. Si quis vero morosus his testimoniis cedere nolit, nisi apertis verbis ab aliquo Pontificem Romanum Occidentis Patriarcham pronuntiatum fuisse ostendamus, etiam hac in parte morem illi geremus. In Concilio Chalcedonensi (11) Leo diserte Patriarcha veteris & magnae Romae dicitur; & in litteris Iustini Imperatoris Hormisda Pontifex Patriarcha quoque appellatur. Praeterea Iustinianus anno DXLI., quum Patriarchas quinque recenseret, primo loco meminit Patriarchae Hesperiae & Romae. Haereticis adscribit eos (12), *qui non sunt membrum sanctae Dei catholicae & apostolicae Ecclesiae, in qua omnes concorditer sanctissimi Episcopi & totius orbis terrarum Patriarchae, scilicet Hesperiae* (*) *& Romanae, & huius Regiae civitatis, & Alexandriae, & Theopoleos*, (id est, Antiochiae) *& Hierosolymorum, & omnes, qui sub eis constituti sunt, sanctissimi Episcopi apostolicam praedicant fidem atque traditionem*. Hesperiam in Notis ad hunc locum non sincere viri docti Italiam reddunt, ac si Pa-

(8) Innoc. ep. 22. & in Decretis cap. 50.

(9) Decret. c. 35.

(10) Vide Addit. ad cap. XVII. lib. V.

(11) Act. 3. Synod. Chalced.

(12) Nov. 109. de privilegiis dotis haeret. *ἐν ᾗ παντες ὁμοφωνως οἱ ἁγιωτατοι πασης της οἰκυμενης πατριαρχαι, ὁτε της ἑσπεριας Ρ'ωμης, και ὁ ταυτης της Βασιλιδος πολεως*. Ex editione Scrimgeri. V. Cl. Dionysius Gothofr. in Notis ad No. Iust.

(*) Consuluimus super ea re veteres codices MSS. bibliothecae Colbertinae. Et in codice quidem signato 530. exstat, quod tacendum est, editio vulgata. At codices 215. & 244. habent *& Esperiae Romae & huius Regiae civitatis*. Hinc ergo validae confirmatur coniectura illustrissimi Archiepiscopi. Eam praeterea confirmat epistola nondum edita Ioannis VIII. ad Paulum Episcopum Anconitanum fungentem legatione in Germania & Pannonia. *Non solum*, inquit, *intra Italiam ac ceteras Hesperiae provincias, verum etiam intra totius Illyrici fines, consecrationes, ordinationes & dispositiones Apostolica sedes patrare antiquitus consuevit*. Istius epistolae fragmentum habetur apud Gratianum 16. q. 3. c. 14. *Porro*.

Patriarcha Italiae tantum censendus esset Episcopus Romanus. Cui ergo cedent ceterae Occidentis provinciae? Et qua ratione, si eas a Romano patriarchatu excipias, omnes totius orbis tractus quinque Patriarchis suberunt, ut Iustinianus hac Novella contendit? Itaque Hesperia Occidentem significat. Qua voce usus est antiquus Novellarum interpres (13), utpote a mediae aetatis scriptoribus frequentissime usurpata ad significandos Occidentis tractus; etsi apud veteres & alios quoque auctores Italiam non raro significet. Quo sensu apud Theodoretum (14) Occidentales Episcopi οἱ τῆς Ἑσπερίας dicuntur, & Ἑσπέριοι apud Socratem (15). Fortasse sincerior est lectio Scrimgerianae editionis, quae patriarchatum Romanum non dividit in Hesperiam & Romam, sed uno membro complectitur Ἑσπερίας Ῥώμης, id est, Occidentalis Romae, ut distinguatur a nova Roma Orientalis Imperii; quae quidem a Synesio Orientalis Roma dicitur (16), quemadmodum vetus illa Occidentalis nomine designatur: Τῆς ἑῴας Ῥώμης καὶ τῆς Ἑσπερίας φυλάττοις μὲν τῶν πόλεων ξυνωρίδα.

V. Tamen hic dissimulandum non est, etsi iure patriarchico in Occidente fruerentur Episcopi Romani, sese Patriarcharum nomine iactare non consuevisse, sed auctoritatem suam sola sedis Apostolicae appellatione explicuisse. Quod eruitur e laudabili quodam loco petito e sancti Gregorii Magni regesto, scilicet e mandato, quod Ioanni Defensori Hispanias adeunti dederat, ut Episcoporum Hispanorum conatum infringeret, qui Stephani Episcopi a provinciali synodo deiecti appellationem alienam a canonibus & a more Ecclesiarum contendebant. *Contra haec si dictum fuerit*, inquit, *quia nec Metropolitanum habuit, nec Patriarcham, dicendum est, quia a sede Apostolica, quae omnium Ecclesiarum caput est, caussa haec audienda ac dirimenda fuerat; sicut & praedictus Episcopus* (scilicet Stephanus) *petiisse dignoscitur, qui Episcopos alieni Concilii iudices habuit omnino suspectos* (17). Ex eo consilio profectum est, quod idem Gregorius quatuor Patriarcharum tantum mentionem facit in epistola ad Brunechildem Reginam Francorum, qua eorum ignorantiam percellit, qui a decretis synodi Chalcedonensis discedebant: *Sed ita illos erroris labes imbibit, ut, ignorantiae suae credentes, universam Ecclesiam atque omnes quatuor Patriarchas, non ratione, sed malitiosa mente tantummodo refugiant* (18). Nempe quia sedis Apostolicae principatus eximium aliquod ius, non solum in Occidentis provincias, quae iure patriarchico solius Episcopi Romani sollicitudini patuerunt, sed etiam in ceteras Orientis Ecclesias, quae illi, ut supremo capiti per Patriarchas suos connectebantur, obtine-

(13) Nov. 123. dicitur Patriarcha πρεσβυτέρας Ῥώμης. C. de sum. Trin.
(14) Theodoretus l. 5. c. 23.
(15) Socrat. l. 2. c. 29.
(16) Synes. orat. de frat.
(17) Greg. lib. XI. Reg. ep. 54.
(18) Greg. l. 7. ep. 5. & l. 2. c. 37.

tinebat . Noluit ergo Patriarcha audire Gregorius ; sed etiam non alienum a se duxit iure patriarchico uti per Occidentis provincias . Quem morem secutus est Innocentius III. (19), qui quatuor Patriarchas numerando , Romanam Ecclesiam intra dignitatis illius limites non cogit . Ceterum in Conciliis Romana inter patriarchales sedes recensebatur , ut patet ex synodica epistola Concilii sexti (20), qua Constantinum Pogonatum patres rogant , ut actorum synodi exemplaria ad quinque patriarchales sedes mittantur, ἐκδοθῶσι τοῖς πέντε πατριαρχικοῖς θρόνοις . Inde Theodorus Studita (21) ecclesiasticum corpus πεντακέφαλον vocat, quinque Patriarchis ad unius capitis formam redactis , ut explicuit Balsamo (22) ; quemadmodum Gregorius beati Petri sedem, *unius in tribus locis* esse scripsit (23) . Octava etiam synodus quinarium sedium patriarchalium numerum agnovit ; & Nicolaus I. in responsis ad Bulgaros Romanam Ecclesiam inter patriarchales recensuit, licet ceteris dignitate & auctoritate praecellat (24) . (*)

 CA-

(19) C. *Grave.* de praeb. & dign. c. *Antiquae.* de privil. Extravag. *Sancta Romana.* de elect. in commun.

(20) Act. 18. sextae syn.

(21) Theodorus Stud. apud Baron. ann. 819. §. 35.

(22) Balsamo de Patr. privileg. ὡς αἰσθήσεις πέντε μιᾶς κεφαλῆς. Idem τοὺς ἁγιωτάτους Πατριάρχας πέντε , μίαν οἶδα μὲν κεφαλὴν τοῦ σώματος πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ.

(23) Greg. l. 6. ep. 37.

(24) Nicol. ad consulta Bulg. c. 32.

(*) Addere vero visum est insignem locum ex libro secundo Anselmi Episcopi Lucensis adversus Guibertum : in quo Nicolaum secundum Papam redarguens ob mutata Patrum decreta, auctoritati eius opponit decreta sanctorum quinque Patriarcharum , in quibus Romanum primo loco ponit . *Sed ut tandem*, inquit , *invincibili gladio feriamus*, *praefatus Nicolaus , unus scilicet Patriarcha , cum quolibet Episcoporum Concilio non potuit abrumpere, immo nec mutare non obviantia fidei praefata decreta sanctorum quinque Patriarcharum , scilicet Romani , Alexandrini , Antiocheni , Hierosolymitani , Constantinopolitani .* Sequenti dein aetati visum est, servandam esse Romano Pontifici suam praerogativam etiam inter loquendum & scribendum ; adeoque Romanum Pontificem non esse connumerandum cum ceteris quatuor Patriarchis, quum eorum caput supremum esset. Itaque Innocentius III. Romanum Pontificem in scribendo distinguit a Patriarchis. In historia vero Concilii, quod apud Lugdunum habuit Innocentius huius nominis quartus, quum Aquileiensi Patriarchae datus esset locus post Antiochenum , Constantinopolitanus & Antiochenus , qui aderant , graviter & iniquo animo id tulere, ac sedem eius everterunt, dicentes illum non esse *de quatuor Patriarchis* . Ita enim legitur in historia illa , prout edita est in tomis Conciliorum. Sed in veteri codice manuscripto bibliothecae Regiae, in quo eadem historia exstat, numerus Patriarcharum non exprimitur, atque tantum auctor, alios Patriarchas dixisse , Aquileiensem sedere non debere iuxta eos, *quum non esset de Patriarchis*, id est, quum non esset Patriarcha. Sane hanc ultimam lectionem adiuvat , quod legitur apud Udalscalcum in narratione de controversiis inter Hermannum Episcopum Augustanum & Eginonem Abbatem sancti Udalrici , ubi ista habentur in capite XVI. apud Henricum Canisium tom. 2. antiquae lectionis cap. 217, *Ab Episcopo Aquileiensi , qui abusive Patriarcha vocatur , sub pallio VViberti haeresiarchae, praemissis duobus iuramentis ordinatur*. Vide etiam Gregorium VII. lib. 2. epist. 39.

CAPUT VI.

De partibus iuris Patriarchici Pontificis Romani, & primo quidem de indictione Synodorum.

SYNOPSIS.

I. Agitur de comparatione Alexandrini Episcopi cum Romano. Ius patriarchatus frequentius exercebatur in Dioecesi Vrbicaria & in Italica, quam in ceteris Occidentis provinciis.

II. Synodorum indictio, Episcoporum ordinatio, & iudicium de maioribus caussis sunt partes iuris patriarchici. Concilium Romanum ex Episcopis Italiae; ut patet ex Iulio, epistola Orientalium, & synodica Concilii Sardicensis, quae explicatur; & ex Liberio.

III. Concilium istud auctoritate Romani Pontificis evocatum probatur ex epistola Gallae Augustae, & synodis Romanis sub Felice & sub Symmacho.

IV. Haec synodus generalis Italiae videtur originem traxisse ex conventu habito in caussa Pauli Samosateni. Ante synodus Italica & Romana differebant. Postea Concilium Romanum utramque complexum est.

I. Restat, ut asserto Occidentis patriarchatu in eam rationem sollicitius inquiramus, qua ad exemplum Romani Episcopi iura Alexandrinae sedis per Aegyptum, Libyam & Pentapolim Nicaena synodus metiebatur. Hic distinctio quaedam adhibenda est; qua non animadversa, de componendo iure patriarchico duarum istarum sedium desperandum est, dicendumque cum viris eruditissimis de sola metropolitica auctoritate hoc canone comparationem iniri. Occidentis Ecclesiae per plures Dioeceses porrectae erant, ut superius monui, quae suis quaeque synodis constabant; ut ostendere esset in proclivi de Africana, Illyriciana, & Gallicana, immo & de Hispanica. Italia in duas Dioeceses divisa, Italicam nempe & Vrbicariam, quum a sede Apostolica non longe abesset, frequentioribus beneficiis ab ea fovebatur; adeo, ut ius illud omne praecipuum, quo Patriarchae in suis Dioecesibus potiebantur, Episcopus Romanus in sua Dioecesi Vrbicaria, & fortean in Italica, exerceret. In ceteris vero Occidentalibus provinciis summam auctoritatis vim & dignitatis apicem conservabat quidem; sed non eam in omnibus rerum articulis, aeque ac in Italiae provinciis, explicabat.

II. Ius Patriarchae in eo versatur, ut Episcopos sibi subditos ad Concilium evocet, ordinationes Episcoporum celebret, & de maioribus caussis iudicium ferat. Romanus Episcopus synodum omnium Italiae Episcoporum, ut proprium & ordinarium Romanae sedis conventum, cogebat, & per omnes Italiae provincias, vel saltem per Vrbicariam Dioecesim, Episcoporum ordinandorum iure fruebatur. Concilium

cilium Romanum ex Episcopis Italiae conflatum fuisse, docet Iulius I. Pontifex, in epistola ad Orientales, quae exstat apud Athanasium: *Nam tametsi solus sim*, inquit, *qui scripsi, non meam tamen solius sententiam, sed omnium Italorum & omnium in his regionibus Episcoporum scripsi. Certe ad constitutum tempus convenere Episcopi, & eius sententiae fuere, quam vobis iterum significo.* (1) Quare Orientales Episcopi Athanasio communionem restitutam a Iulio & a solis Episcopis Italis observarunt in synodica sua epistola, quam Concilii Sardicensis nomine ediderunt: *Ad Iulium Romam perrexit, sed & ad Italiae quosdam ipsius partis Episcopos; quos seducens per epistolarum falsitatem, ab eisdem perfacile in communionem est receptus* (2). Ex eo autem, quod Italiae Episcoporum conventus ordinarius Romae haberetur, profectum est, ut eis impensius Romanus Pontifex immineret, curamque suam ad illos frequentiorem extenderet; atque illo proinde nomine synodus Sardicensis, relatione facta eorum omnium, quae gesta erant Sardicae ad Iulium Pontificem, ab eo petierit, ut omnes Siciliae, Sardiniae & reliquae Italiae provincias scriptis suis earum rerum certiores redderet. Quod quidem munus ad Metropolitanos in singulis provinciis pertinebat, sed in duabus Italiae Dioecesibus ad Romanum Episcopum iure patriarchico. *Tua autem excellens prudentia*, inquit Concilium, *disponere debet, ut per tua scripta, qui in Sicilia, qui in Sardinia & in Italia sunt fratres nostri, quae acta sunt & quae definita cognoscant; & ne ignorantes eorum recipiant litteras communicatorias, quos extra episcopatum iusta sententia declaravit* (3). Liberius vero in epistola ad Constantium Imperatorem, se litteras Orientalium de caussa Athanasii legisse Concilio, id est, Episcopis Italis, profitetur. (4)

III. Enimvero ne quis cavilletur, coetus quidem Episcoporum Italiae habitos, sed litteris Romani Pontificis non fuisse coactos, necesse est, ut Gallae Placidiae Augustae epistola, quam ad Theodosium Imperatorem dedit, rem totam conficiamus. Testatur religiosa mulier, se, quum ad altare B. Petri accessisset, cultum Apostolo exhibitura, a Leone Episcopo exoratam, ut a Theodosio convocandum generale Concilium impetraret, quo vulneri mederetur, quod fides ab Ephesino latrocinio erat passa. Leo autem erat *Episcoporum multitudine circumseptus, quos ex innumerabilibus civitatibus Italiae pro principatu proprii loci seu dignitate collegit*, inquit Galla Augusta (5): In

(1) Iulius in ep. ad Orient. apud Athan. Apol. 2.

(2) Exstat apud Hilarium in Fragmentis parte 2.

(3) Epistola synodica Concilii Sardicensis apud Hilarium.

(4) Liberius ep. 2. ad Constantium.

(5) Epistola Gallae parte 1. Concil. Chalced. c. 26. περιεστοιχισμενος πληθει ἐπισκοπων, ὅστινας ἀπο ἀναριθμητων πολεων ἐν τῃ Ἰταλιᾳ συνηγαγεν ὑπο τ ἀρχης του ἰδιου τοπου, καὶ τ ἀξιας.

In hanc ſententiam ſynodus Romae coacta circa annum CDLXXXIV. ſcripſit ad Conſtantinopolitanos haec verba : *Quoties intra Italiam propter eccleſiaſticas cauſſas , praecipue fidei , colliguntur Domini ſacerdotes , conſuetudo retinetur , ut ſucceſſor praeſulum ſedis Apoſtolicae ex perſona cunctorum totius Italiae ſacerdotum iuxta ſollicitudinem ſibi Eccleſiarum omnium competentem cuncta conſtituat , qui caput eſt omnium* (6) . Atque ideo addunt inferiori loco eiuſdem epiſtolae : *Beatiſſimus vir Felix , caput noſtrum , Papa & Archiepiſcopus* (7) . Sane de Siciliae Epiſcopis , licet freto ab Italia ſecretis , teſtatur abunde Leo, ternos ex eorum ſynodo quotannis Romam fraterno ſociandos Concilio indiſſimulanter occurrere debere (8). Hinc profectum , ut in ſynodo Romana ſub Symmacho , quam Rex Theodoricus ex omnibus Italiae provinciis coëgerat , recte obſervatum fuerit , hanc ſynodum ab ipſo Papa convocari debuiſſe ; cuius voluntatem interceſſiſſe ſcripto docuit Theodoricus.

IV. Vnus tantum ſupereſt , quem eximere oportet a lectoris animo , ſcrupulus , unde ortum habuerit haec ſynodus Romana Italiae finibus circumſcripta . Poſſem veteri conſuetudine me tueri , quae ſanae huic inſtitutioni , ut & ceteris eccleſiaſticae diſciplinae articulis , incrementum dedit . Sed fortaſſe non inepte huius conventus originem inde repetere poſſumus, quod ad profligandam Paulli Samoſateni haereſim ab Aureliano Imperatore conſtitutum fuit , ut Italiae Epiſcopi Romam de hac quaeſtione tractaturi ſe conferrent . Etſi enim vocandorum Epiſcoporum ius Romanae ſedi concedamus ; nemo tamen inficiabitur , quin coetus frequens Romae haberi vix poſſet ſub paganorum Principum Imperio , niſi cogendi Concilii gratiam Imperatores facerent . Quod quum ab Aureliano impetratum occaſione unius cauſſae fuiſſet , praeiudicio ſuo ſynodum ex Romana & Italica permixtam conſtituit ante Nicaeni Concilii tempora . Quum enim Paullus Samoſatenus Antiochiae Epiſcopus , duplici ſynodo Antiochena damnatus , domo epiſcopali abſcedere nollet , Aurelianus interpellatus hac de re *praecepit , ut domus Eccleſiae illis tribueretur , quibus Chriſtiani Italiae & urbis Romae Epiſcopi per litteras tribuendam praeſcriberent*, teſte Euſebio (9) . Sane ante hoc tempus (quod incidit in annum CCLXXII.) Italiae Epiſcopi ſeorſim a Romanis conveniebant ; ut factum eſt, quum damnatus eſt Novatianus anno CCLV. a ſynodis Romana , Italica & Africana ; quamvis deinde ab iis relatio miſſa fuerit ad Cornelium Romanum Epiſcopum , qui hac de re ſuis litteris mo-

(6) Synodica ep. Concilii Rom. ſub Felice.

(7) Vide infra lib. 5. cap. 37. §. 3.

(8) Leo in Decreto c. 13.

(9) Euſeb. lib. VII. hiſt. c. 30. *τούτοις νέμειν προστάττων τὸν οἶκον, οἷς ἂν οἱ κατὰ τὴν Ἰταλίαν, καὶ τὴν Ῥωμαίων πόλιν ἐπίσκοποι τοῦ δόγματος ἐπιστέλλοιεν.*

monuit Fabium Antiochenum (10). Sane, si exstaret integra Cornelii epistola, cuius nobiliora fragmenta protulit Eusebius, fines utrique synodo Romanae & Italicae, quos tunc temporis obtinebant, sine ullis ambagibus assignaremus. In extrema enim epistola (ut testatur Eusebius) Episcopos, qui Romam profecti, Novatiani dementiam condemnabant, & Ecclesias, quibus singuli praeerant, Cornelius recensebat. Attamen nemo est, qui sibi persuadere non possit, Romanam synodum iis Episcopis constitisse, qui non solum sub metropoli degebant, sed etiam ceteris quibusdam, qui per Campaniae oras, Bruttios & Apuliam erant constituti: Italicam vero ex iis conflatam Episcopis, qui provincias Italiae Transpadanas incolerent. Sane ad Italicam synodum e pluribus provinciis convenerant Episcopi, ut ipsa docet nominis significatio; quod uni Italiae provinciae tribui non solet. Quum autem urbis alicuius celebritas tot Episcopos variarum provinciarum in unam synodum Italicam coëgerit; par est etiam credere, Romanae civitatis dignitatem, immo & ipsius Pontificis, non adeo neglectam, quin e pluribus etiam Italiae provinciis synodo Romanae frequentes adessent Episcopi. Et ut apertius promam, quod sentio, plane mihi persuadeo, ipsius Cornelii tempore in ecclesiasticae disciplinae ordine duas veluti Dioeceses apud Italiam constitutas fuisse, e quibus Italica & Romana synodus constarent: quae liquidius patuerunt, quum Italia lege Constantini duobus Vicariis Praefecti praetorio est assignata, quorum alteri sedes esset Mediolani, alteri vero Romae.

CAPUT VII.

De secunda & tertia parte iuris Patriarchici, ordinatione Episcoporum, & iudicio in caussis maioribus.

SYNOPSIS.

I. Ordinatio Episcoporum pertinet ad Patriarchas. Restricta ad Metropolitas in patriarchatus Constantinopolitani institutione. Antiquis Patriarchis omnium Episcoporum ordinatio competebat, ut Antiocheno, ex Innocentio.

II. Et Alexandrino in solida Dioecesi Aegyptiaca. Quod Metropolitarum iura non omnino tollebat, ex Concilio Nicaeno & Synesio.

III. Idem ius competebat Romano in Provincia Urbicaria. Antiqua regula: Qui pertinent ad synodum, pertinent ad consecrationem; *probatur ex Novella Iustiniani, quae emendatur. Dubitatur de Italicae Dioeceseos Episcopis, & de ipsis Metropolitis Mediolanensi & Aquileiensi.*

IV. Urbicariae autem Dioeceseos Episcopos ordinatos ab Episcopo Romano, docetur e Caelestino. Metropolitani in Urbicaria Dioecesi.

V. Eorum iura servata in ordinationibus Epi-

(10) Hieron. in Cornelio: *Cornelius Romanae urbis Episcopus scripsit epistolam ad Fabium Antiochenum de synodo Romana, Italica & Africana.*

Episcoporum, ad exemplum Alexandrini Episcopi & Thessalonicensis, qui erat Vicarius Romani in Illyrico.

VI. Brevis & nova interpretatio canonis sexti Nicaeni, ex Rufino. Idem ius Alexandrino in Aegyptiaca Dioecesi competit, quod Romano in Vrbicaria. In ceteris non componuntur invicem. Novatorum argutia refellitur nova responsione.

VII. Patriarchicum ius Romani Pontificis in reliquis provinciis Occidentis versabatur praecipue in maioribus caussis. Concilia Dioeceseon Occidentalium coniuncta cum Romano per relationes & Legatos.

VIII. Gallicanam Ecclesiam ius illud patriarchicum semper amplexam esse, docetur aliquot testimoniis selectis. Quod obtinuit in prima, secunda & tertia Regum dynastia.

I. NVnc de iure ordinationum tractandum est; quod Patriarchis adeo competit, singulari quodam privilegio, ut, quum ad honorem primatus, quo fruebatur Episcopus Constantinopolitanus, facta est auctoritatis illius patriarchicae accessio ex decreto Concilii Chalcedonensis, saltem Metropolitanorum omnium, qui praeerant viginti septem provinciis trium Dioeceseon Thracicae, Asianae & Ponticae, ordinationes illi addictae fuerint, aut celebrandae ab ipso Patriarcha in urbe Regia, aut eius mandato in provinciis; ut docet canon XXVIII. Concilii Chalcedonensis (1), & magistratuum interlocutio, quae exstat inter acta Concilii. Recisa est tunc aliquo pacto plena illa, quae ad Patriarchas spectat, ordinandorum Episcoporum potestas, ut novae auctoritati fovendae faciles se praeberent provinciarum Metropolitani. Alioqui certum est, antiquis illis & maiorum gentium Patriarchis ordinationes omnium Episcoporum, non tantum Metropolitarum, competivisse. Id aperte docet Innocentius I. (2), qui Alexandro Antiocheno Episcopo, hac de re consultus, ita rescripsit: *Itaque arbitramur, frater carissime, ut, sicut Metropolitanos auctoritate ordinas singulari, sic & ceteros non sine permissu conscientiaque tua sinas Episcopos procreari. In quibus hunc modum recte servabis, ut longe positos litteris datis ordinari censeas ab his, qui nunc eos suo tantum ordinant arbitratu. Vicinos autem, si aestimas, ad manus impositionem tuae gratiae statuas pervenire. Quorum enim te maxima exspectat cura, praecipue tuum debent mereri iudicium.* Non novum ius aliquod constituit Innocentius, etsi Metropolitanos Dioecesis Antiochenae a quasi possessione ordinationum episcopalium depellat; sed ius quaesitum sedi Antiochenae a synodo Nicaena, & temporis iniuria quodammodo interversum, restituit. Praefatur enim Innocentius, Antiochenam Ecclesiam non super aliquam provinciam, sed super Dioecesim suam a Nicaeno Concilio constitutam. Vnde sibi argumentum parat ad ordinationes Episcoporum totius Dioeceseos Antiochenae sedi addicendas.

II. Quod attinet ad Alexandrinum Episcopum, ex synodi episto-

la

(1) Canon. 28. Concilii Chalced. Act. 16. ἐι τε κατ' ἐπιτροπὴν ἀυτȣ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ.

(2) Innoc. in Decretis cap. 45.

la patet (3), omnes Episcopos Aegypti eius decreto ordinatos. Sed illustrior erit huius rei probatio, si testimonia Synesii expendantur. Pentapolitana regio Cyrenensium urbi Ptolemaidi suberat, ut totius provinciae metropoli. Metropolitanam illam Ecclesiam Synesius obtinebat, & iure suo provincialium Episcoporum curam gerebat, adeo ut & in eorum mores & ordinationum vitia inquireret. Ius tamen constituendorum Episcoporum suae provinciae non sibi arrogat, sed Alexandrinae sedi ex antiquis moribus; ea tamen lege, ut ordinandus Episcopus suffragio cleri & populi electus, a Metropolitano primum sit approbatus, deinde Alexandrini Episcopi decreto manus impositionem suscipiat. Vnde patet summa Episcopi Alexandrini auctoritas; ita tamen, contra quam plerisque videatur, ut Metropolitani dignitas non sit omnino neglecta, cui sollicitudo totius provinciae immineat; adeo, ut & synodum provinciae cogere possit, quemadmodum a Synesio factum saepissime; etsi omnia maioris momenti ad Patriarcham sint referenda. Quae dixi perspecta erunt e duobus Synesii locis. Alter est de Palaebiscae in Pentapolitana provincia Episcopo: *Quamobrem unum illum & solum Palaebiscae Episcopum creatum, sed neque legitimum, contra iura vero omnia, quantum de senioribus accepi, quum neque sit Alexandriae constitutus, neque a tribus hic ut maxime ordinandi signum datum* (4). Alter est de Olbiatis Episcopo in Pentapoli; cuius electionem Synesius suffragio suo probavit, sed decreto Theophili Alexandrini eam confirmari necesse esse docet: *Meo quoque illum suffragio renuntio; ac pergratum quidem mihi erit, si illum in episcopatu collegam & socium habuerim. Vnum adhuc superest, sacra tua scilicet manus. Hoc uno Olbiatis opus est, mihi vero precibus* (5).

III. Sane ex comparatione Alexandrinae & Antiochenae sedis cum Ecclesia Romana, (quae inita est, ut initio monui, in iis, quae ad iura patriarchica pertinent) nulli dubium esse poterit, quin Romanus Pontifex Episcoporum ordinationes, non solum in provincia Romana, quo iure quamplures Metropolitani potiebantur, sed etiam in vicinis quibusdam provinciis obtineret. De provinciis Vrbicariis, id est, de provinciis illis decem, quae Vicario urbis parebant, & per Campaniam, Bruttios, Apuliam, Calabriam, ad Siciliam usque protendebantur (6), non est aliquis dubitandi locus. Vt enim Dioecesis Orientalis addicta fuit Antiocheno Episcopo a Nicaena synodo, unde iura ordinationum sequebantur, quemadmodum nos docuit Innocentius; ita etiam Dioecesis Vrbicaria saltem urbis Episcopo concessa fuit a sy-

(3) Epistola Nicaeni Conc. ad Alexandr. lib. 1. cap. 9. ἐπισφραγίζοντος τοῦ τῆς καθολικῆς Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου.

(4) Synesius ep. 67. ad Theoph.

(5) *Ibid.*

(6) *Provincias urbicarias eas esse, quae Vicario Vrbis parebant, docuit eruditissime V. Cl. R. P. Iac. Sirmondus.*

a ſynodo Nicaena, unde etiam ordinationum iura per decem illas provincias conſtituuntur. Hoc etiam alio argumento conficietur, quod nobilioribus ingeniis gratum futurum exiſtimo. Veteris diſciplinae hoc erat praecipuum caput, ut ſynodis ſe ſiſterent Epiſcopi apud eum, cuius arbitratu ordinati erant. Vnde profectum eſt, ut *pertinere ad alicuius Concilium*, vel *ad conſecrationem* promiſcue & paſſim dicantur Epiſcopi, qui a Primatibus ſuis pendent. Hinc eſt, quod Iuſtinianus Novella ſua ſecundum canones ſtatuat, *convenire apud beatiſſimos Patriarchas illos, qui ab ipſis ordinati ſunt, & qui non habent ius alios Epiſcopos ordinandi, ut apud ſanctiſſimos Metropolitas cuiuſque provinciae eos, qui ab eis ſunt ordinati* (7). Quam conſtitutionem ita Photius in Nomocanone interpretatur, ut Metropolitanorum ſynodos apud Patriarchas, & Epiſcoporum apud Metropolitas cogendas eſſe dicat (8). Ex qua Photii explicatione colligitur elegans reſtitutio in contextu Novellae Iuſtinianeae deleta particula (*) μη; ut deſcripti ſint Metropolitani his verbis: *Ii, qui a Patriarchis ordinati ſunt, & habent ius alios ordinandi*. Alioqui, ſi negationem retineas, nullus erit verborum illorum ſenſus. Non enim moror Balſamonis explicationem, qui de Archiepiſcopis & Metropolitanis, quibus nulli ſubſunt Epiſcopi, Iuſtiniani Novellam interpretatur (9). Nondum enim invaluerat nupera illa & a poſterioribus Principibus Graecorum excogitata Archiepiſcoporum dignitas, qui a Metropolitarum ſynodo refecti, nullis Epiſcopis praeerant: qua de re alibi. Porro, quum ſuperius ſynodorum conventum tam Vrbicariae Dioeceſeos, quam Italicae ſpeciali iure ex antiqua conſuetudine Romae ſaepe habitum demonſtraverimus, quid aliud inde conſeqni poteſt, quam Epiſcopos earum provinciarum ab Epiſcopo Romano, aut eius decreto ordinatos fuiſſe? Haereo in Epiſcopis Italicae Dioeceſeos, quibus manum impoſitam in Mediolanenſi provincia ab Ambroſio, docent eius epiſtolae (10), & idem ab Aquileienſi uſurpatum (11). Nec mirum, quum Ita-

(7) Nov. CXXXVII. c. 4. συνιεναι παρα μεν τοις μακαριωτατοις πατριαρχαις ἐκεινοις τοὺς παρ̕ ἀυτων μεν χειροτονȣμενȣς, μη ἐχοντας δε δικαιον ἀλλȣς ἐπισκοπȣς χειροτονειν.

(8) Photius T. 8. Nomocan. c. 8. συνοδȣς των μητροπολιτων παρα τοις πατριαρχαις, και των ἐπισκοπων παρα τοις μητροπολιταις.

(*) Quamvis coniectura illuſtriſſimi Archiepiſcopi videatur optima, admonendum eſt tamen, & Haloandri & Scrimgeri editiones habere negationem, eamdem autem exſtare etiam in vetuſtiſſimo & optimo codice Graeco bibliothecae Colbertinae ſignato num. 924. Illud quoque data occaſione admonebo, conſtitutionis iſtius tempus in eodem codice Colbertino ſic adnotatum eſſe: DATVM N. K. APRI. CONSTANTINOP. IMP. D. N. IVSTINIAN. PP. AVG. ANNO XXXVIII. POST CONSVLATVM BASILII V. C. ANNO XXIII. (id eſt anno Chriſti DLXIV.)

(9) Balſam. in Supplem. ad canon. Synod. in Trullo pag. 1122. edit. Pariſ. an. 1620.

(10) Ambroſ. ep. 82. & alibi.

(11) Greg. lib. VI. ep. 14.

Italica illa synodus ad Romanam Aureliani Principis tempore accesserit, ut ante dicebamus; ideoque par erat ius integrum servari Metropolitis in suos Episcopos. Sane de ipsis metropolitanarum sedium Episcopis in Italica Dioecesi decreto Romani Pontificis, ad manus impositionem venisse, tentari posset e Pelagio & Gregorii regesto, qui auctoritatem ordinandae Mediolanensis & Aquileiensis Ecclesiae suae sedi ex antiqua consuetudine vindicant (12); quamvis non me lateat, quid possit in contrarium dici (13).

IV. De Vrbicariae autem Dioeceseos Episcopis, qui ab ipsa nascentis Ecclesiae origine se urbis synodo sistebant, dubitare non sinit Caelestinus Pontifex, qui Apuliae & Calabriae ordinationes sibi arrogat: *Audivimus, quasdam propriis destitutas rectoribus civitates Episcopos sibi petere velle de laicis, tantumque fastigium tam vile credere, ut hoc his, qui non Deo, sed saeculo, militaverunt, aestiment nos posse conferre, non solum male de suis clericis, in quorum contemtum hoc faciunt, iudicantes, sed de nobis pessime, quos credunt hoc posse facere, sentientes* (14). Itaque non solius Metropolitani Episcopi, sed omnium Episcoporum per illas provincias constitutorum ordinationes sibi asserit. Metropolitani Episcopi mentionem feci, quia viris eruditis assentiri non possum, qui provincias istas Metropolitis destitutas fuisse putant, quum vera ratio in contrariam sententiam impellere debeat. Etenim cuique provinciae suus praeesse debet Metropolitanus, ut decrevit Nicaena synodus (15), & Innocentius (16), atque Leo suis decretis (17) sanxerunt. Si ergo in provinciarum censum Campaniam, Calabriam, Apuliam, Bruttios, Siciliam & Sardiniam adsciverimus, confecta erit probatio. Atqui Athanasius Campaniam, Apuliam & Calabriam iis provinciis annumerat (18), quae eius communionem retinuerant. De Apulia liquido Innocentius his verbis: *Innocentius Agapeto, Macedonio & Mariano, Episcopis Apulis. Multa in provincia vestra contra canones ecclesiasticos decretaque maiorum usurpari a plurimis & relationes diversorum & suggestiones fidissimae retulerunt* (19). Idem Episcopis per Bruttios litteras suas dedit (20). Calabriae, Siciliae, Sardiniae Metropolitanos videre est in Gregorii regestis (21), & provinciarum Campaniae, Calabriae, Bruttiorum & Siciliae Episcopos in subscriptionibus epistolae synodicae illius Concilii, quod ab Agathone habitum est Romae (22). Non me latet, quin obiici possit, non

(12) Gregor. lib. 2. epist. 31. c. *Illud est* 1. q. 11. c. *Pudenda*. 24. q. 1.

(13) *Vide lib. VI. cap.* 4. §. 7.

(14) Caelestinus universis Episcopis per Apuliam & Calabriam constitutis.

(15) Nicaen. Syn. c. 5.

(16) Innoc. in Decr. c. 9. & 10.

(17) Leo in Decr. c. 32. & in ep. 88. c. 4.

(18) Athan. in ep. ad solitar.

(19) Innoc. in ep. ad Apulos.

(20) Idem ad Bruttios.

(21) Greg. in regesto Ep. Syn.

(22) Conc. Rom. sub Agathone in Actis Concilii sexti.

non fuiſſe perpetuum, ut ſingulis provinciis civilibus, quae aliquando anguſtiſſimis limitibus finiebantur, ſui praeeſſent Metropolitani; immo vero in dicta Concilii Romani ſynodica epiſtola Picenum & Tuſciam inter provincias Italiae deſcribi, quarum tamen maxima portio in ordine eccleſiaſtico a Romana metropoli penderet. Sed illud non impedit, quin extra Romanam metropolim, cuius fines ex veteri Notitia & ex Athanaſio deſcripſimus, neceſſario aſſignandae ſint aliae metropoles. Reſtant enim in Italiae continenti quatuor provinciae, Campania ſcilicet, quae a Conſulari, Samnium, quod a Praeſide regebatur, Apulia cum adiuncta Calabria, quae Correctori ſuberat, & Bruttia cum Lucania, quae alteri Correctori parebat. Ex inſulis, Sicilia erat ſub Conſulari, Sardinia & Corſica ſub ſuis ſingulae Praeſidibus. Quin Siciliae adminiſtrationem eccleſiaſticam obtineret Metropolita Syracuſarum (*a*), dubitare non ſinit epiſtola Conſtantini Im-

(*a*) Nihil eſt, cur Marcae noſtro, eccleſiaſticas metropoles in Eccleſiis ſuburbicariis admittenti, adſentiamur; ſatis enim compertum eſt, eas metropolitanis diu caruiſſe. Calarim quidem metropolim Sardiniae fuiſſe inde uſque a ſaeculo quinto, colligitur cum ex Theodoreto *H. E. lib. II. c.* 15., cui Lucifer Calaritanus *Metropolitanus inſularum Sardiniae* dicitur, tum maxime ex Gregorio M. *lib. IV. ep.* 9., qua praecipit Ianuario Calaritano, ut provinciales Synodos bis in anno celebret, *Sicut mos dicitur fuiſſe provinciae Sardiniae*. Et *lib. IV. ep.* 29. eidem mandat, ut *ſecundum priſtinum morem ordinet Antiſtitem urbis Phauſianae*. Calaritanum vero metropolitam non novae, ſed antiquae inſtitutionis fuiſſe, proclive conficitur ex eodem Gregorio *Lib. IX. ep.* 8., qua iniungit epiſcopis Sardiniae, ut *antiquam Eccleſiarum ſuarum conſuetudinem exſequentes, tam de ſuſcipienda paſchali denunciatione*, quam *ſi pro cauſſis propriis alio eis eſſet commigrandum*, a *Metropolita* ſuo (Calaritano) commendatitias litteras peterent, *nec eum poſtponere in aliquo praeſumant*. Quod vero pertinet ad eas regiones ſuburbicarias, quibus Regnum noſtrum coaluit, inde uſque ab eo tempore, quo metropolitica dignitas in Eccleſia eluxit, ad Leonem Iſaurum, qui an. DCCC. imperabat, nulli apud nos Metropolitani extitere; ſed Epiſcopi omnes noſtrates Romano Pontifici arctiſſime adhaeſerunt. Ab Iſauro autem ad Ioannem XIII., h. e. an. DCCCCLXVIII., Metropolitae nonnulli in Regno inſtituti fuere in Calabria & Sicilia, ſed a Patriarchis CPolitanis. Tandem ab Ioanne XIII. primum Metropolitanorum dignitas Epiſcopis nonnullis Regni conferri coepit, eiusque exemplo ab aliis paſſim Romanis Pontificibus. Nec ullum faceſſunt negotium, quae Noſter habet, ut Metropolitas in Eccleſiis Regni ante id tempus ſtatuat. Epiſcopum enim Syracuſanum Metropolitam Siciliae fuiſſe, non probat laudatus Conſtantini locus ex *ep. ad Chreſtum Syracuſanum* apud Euſeb. *H. E. lib. X., cap.* 5. qua iubet, ut Arelatem Synodi gratia ſe conferat, adiunctis *ſibi duobus* SECVNDI ORDINIS, *quos ipſe eligendos putaverit*, *συζευξας σεαυτω και δυο γε τινας των εκ του δευτερου θρονου*. Verbis enim *duobus ſecundi ordinis* non deſignantur Epiſcopi *ſecundae ſedis*, ut Chreſtus fuerit *primae ſedis* Epiſcopus, h. e. Metropolitanus, ſed presbyteri, qui *ſecundi ordinis Sacerdotes* dicebantur: veteres enim ſacerdotium in duos ordines partiti ſunt, in unum, quo poteſtas conſecrandi & ſacrificandi, & in praeſtantiorem alium, quo praeterea poteſtas ſacros miniſtros inaugurandi confertur. Ita Claudianus presbyter *antiſtes in ordine ſecundo* dicitur Si-

Imperatoris ad Chrestum Syracusanum apud Eusebium (23), neque de Calaritano Episcopo Sardiniae Metropolita Theodoretus (24). Capuam vero Campaniae metropolim fuisse, disertis verbis testatur Athanasius (25); quae tamen minuta capite pristinam dignitatem circa annum DCCCCLXX. recuperavit beneficio Ioannis Papae (26). Vrbem autem Rhegium, quae in Bruttia sita est, metropoleos dignitate ornatam fuisse, discimus ex Notitia veteri Ecclesiae Constantinopolitanae, quae inter metropoles avulsas a Romana Dioecesi Syracusas recenset atque Rhegium ex Italiae provinciis. Non est tamen dissimulandum, in eadem diatyposi seu laterculo provinciarum (27) Metropolitam Rhegii collocatum esse in ordine trigesimo secundo Metropolitarum, qui a sede Constantinopolitana pendent, inscriptumque Calabriae Metropolitam; quum tamen, ut dixi, Rhegii civitas sita sit in provincia Bruttiae. Vnde nolim aliquis colligat, mendum irrepsisse in textum, sed innovationem factam fuisse in provinciarum Italiae inferioris appellatione & tributione. Perseverabat adhuc Agathonis Papae temporibus provinciarum Calabriae & Bruttiae antiqua distinctio. Etenim in subscriptionibus epistolae synodicae Concilii Romani (28) recensentur inter Episcopos provinciae Calabriae Locrensis, Tarentinus, Thurinus, Taurianus, Tropeianus, Vibonensis & Hydruntinus in contextu Graeco melius, quam in contextu Latino, ubi provinciae Bruttiorum adscribitur. Inter Episcopos vero provinciae Bruttiorum annumerantur Consentinus, Crotonensis, Scyllaciensis & Tempsanus. Sed quadraginta sex posthaec annis (29) pars illa Italiae, quae ab Imperatoribus Constantinopolitanis retenta est, Calabriae nomen est indepta. Quod pro-

Sidonio Apollinari *lib. IV. ep.* 11. Episcopi in *primo*, presbyteri in *secundo ordine* constituti dicuntur Optato *lib.* 1. *n.* 13. Exstant & leges Theodosii ac Valentiniani, quae *de secundis Sacerdotibus* agunt. Gregorius Nazianzenus *carmine de vita sua* narrans, quomodo invitus a patre suo presbyter ordinatus sit, *καμπτει*, ait, *βιαιως εις θρονους τους δευτερους*, quo loco secundum thronum presbyteris tribuit; nam Episcopi in Ecclesia sedebant in sublimiori throno, presbyteri in humilioribus subselliis. Nec vero Capuam ecclesiasticam adstruit metropolim Athanasius *ep. ad Solitar.*, ubi meminit Vincentii Capuae Episcopi, quae *εστι δε*, inquit, *αυτη μητροπολις της Καμπανιας*, *est metropolis Campaniae*; namque *μητροπολιν* vocat Capuam ratione civilis ordinis, non ecclesiastici; nec in dioecesi suburbicaria civiles metropoles etiam ecclesiasticae fuerunt. Primus Ioannes XIII. an. DCCCCLXVIII. metropolica dignitate Capuam donavit: tantum abest, ut *capite minutam pristinam dignitatem recuperarit beneficio Ioannis circ. ann.* DCCCCLXX. Rhegium a Romana Dioecesi cum aliis Calabriae & Siciliae Ecclesiis opera Leonis Isauri ad metropoleos decus evectum a Patriarcha CPolitano, ultro fatemur. Fuse argumentum hoc persecuti sumus in *de ecclesiasticis Italiae metropolibus quum veteribus, tum novis*. FIMIAN.

(23) Euseb. l. 10. c. 5.

(24) Theod. l. 2. c. 15.

(25) Athan. ep. ad solitar.

(26) Leo Ostiens.

(27) Diatyposis Leonis Philosophi.

(28) Anno 680. In synodica ep. Concilii Rom. sub Agathone. Act. IV. sextae syn.

(29) Anno 726.

probatur eximie duobus teſtimoniis Hadriani & Eginhardi. Hic enim ait, Carolum Magnum obtinuiſſe *Italiam totam, quae ab Augusta Praetoria uſque in Calabriam inferiorem, in qua Graecorum & Beneventanorum conſtat eſſe confinia* (30). Beneventum eſt urbs primaria Samnii, cuius Ducatui portio quaedam Apuliae & Lucaniae fortaſſe erat adiuncta. Ceterum Calabriae nomine tunc Bruttia, Lucania, Apulia & Calabria ſpecialiter dicta ſignificabantur. Similis huic locus apud Hadrianum I. qui ad Carolum ſcripſit, Adalgiſum Ducem acceſſiſſe *ad Miſſos Imperatoris* (ſcilicet Graeci) *in partibus Calabriae iuxta confinium Ducatus Beneventani* (31). Hinc factum, ut in diatypoſi Graeca Rhegium dicatur metropolis Calabriae, quamvis pertineat ad provinciam Bruttiae, non autem ad Calabriam ſpecialiter dictam. Duodecim autem Epiſcopatus huic metropoli adſcripti in illa diatypoſi partim ſiti ſunt in Bruttia, ut Conſentiae, Crotonae, Scyllacii, qui provinciae Bruttiae accenſentur in ſynodica Concilii Romani ſub Agathone; partim ſiti ſunt in Calabria, ut Locrenſis, Vibonenſis, Taurianus & Tropeianus, qui inter Epiſcopos Calabriae deſcribuntur in dicta epiſtola. In Calabria antiqua & in Apulia duae metropoles excitatae videntur a Graecis poſt tempora Leonis Iſauri, Hydruntina ſcilicet & ſanctae Severinae. Earum meminit diatypoſis Leonis Philoſophi, quae nupero Graecorum invento nullum epiſcopatum Hydruntinae ſubiicit; ſanctae Severinae vero Metropoli, quae Calabria quoque dicitur, quatuor Epiſcopatus ſubmittit, quorum unus eſt Acherontinus in Apulia. Ea tempeſtate ceteri Epiſcopatus, ut Barienſis, Brunduſinus, aliique in Apulia diſtracti erant ab Imperio CP. per Ludovicum II. Imperatorem, Lotharii filium. Si Notitia vetus provinciarum Italiae in manus noſtras incidiſſet, certiorem antiquae diſpoſitionis eccleſiaſticae deſcriptionem dediſſemus. Interim, quod ad praeſens inſtitutum attinet, certum eſt, comparationem Alexandrini Epiſcopi cum Romano non ruituram, etſi pauciores Metropolitanos in Dioeceſi Vrbicaria conſtitueremus, quum ea comparatio in eo praecipue verſetur, quod utrique Dioeceſes ſuas pleno iure adminiſtrarent.

V. Ordinationes vero eo modo ab Epiſcopo Romano in iis provinciis celebratas, quem ſequebatur Alexandrina Eccleſia neceſſe eſt; nempe ut electis cleri & populi conſenſu Epiſcopis, Metropolitani primum accederet auctoritas, deinde ad eius relationem decretum Apoſtolicae ſedis interponeretur. Eo iure uſos fuiſſe Metropolitanos Aegyptiacae Dioeceſeos docebat Syneſius. Et hunc morem ſervatum in Dioeceſi Illyriciana Occidentalis Eccleſiae, docet Leo Pontifex in epiſtola ad Anaſtaſium Theſſalonicenſem Epiſcopum illius Dioeceſeos praefectum; cui vices ſuas Leo delegarat, ut ſedis Theſſalonicenſis di-

(30) Eginh. in Vita Caroli.
(31) Hadrianus I. ep. 90. in cod. Carolino.

dignitas Apoſtolicae ſedis auctoritate augeretur: *De perſona autem conſecrandi Epiſcopi & de cleri plebiſque conſenſu Metropolitanus Epiſcopus ad fraternitatem tuam referat, quodque in provincia bene placuit ſcire te faciat, ut ordinationem rite celebrandam tua quoque firmet auctoritas; quae rectis diſpoſitionibus nihil morae aut difficultatis debebit afferre, ne gregibus Domini diu deſit cura paſtorum* (32). Vnde colligitur, eundem ordinem obſervatum in Dioeceſi Vrbicaria, ſeu in decem provinciis ſuburbicariis.

VI. Quare, ut explicatio canonis ſexti in pauca contrahatur, rectiſſime & ex uſu recepto Rufinus componi inter ſe Alexandrinum & Romanum Epiſcopum in eo ſcripſit (33), quod ille Aegyptiacae Dioeceſeos ἐξουσίαν habere debeat, eodem iure, quo Epiſcopus Romanus utebatur in Dioeceſi Vrbicaria, ſeu, ut Rufinus elegantiſſime loquitur, *in Eccleſiis ſuburbicariis*, id eſt, in iis Eccleſiis, quae decem provinciis ſuburbicariis continebantur. Earum enim provinciarum & ſynodus, & ordinatio, & plana liberaque adminiſtratio, ad Epiſcopum Romanum pertinebat; ut Epiſcopo Alexandrino in Aegyptiaca Dioeceſi, & Antiocheno in Orientali. Sapienter autem Rufinus comparationem his finibus coërcuit, quia ſcilicet uberiori iure fruebatur Romanus Pontifex, quam ceteri Dioeceſeon ſingularum Exarchi. Etenim & plures maioreſque Dioeceſes tenebat, ut cum ſynodo Arelatenſi loquar, & principatum totius Eccleſiae gerebat: in quibus duobus capitibus duos illos Patriarchas cum Romano non componi Rufinus cenſuit, ſed tantum ratione habita Eccleſiarum ſuburbicariarum.

Vſus eſt hac voce Rufinus inſuper habito diſcrimine, quod inter *ſuburbicarias* & *urbicarias* regiones a viris eruditis eſt animadverſum, qui ſuburbicarias dici eas, quae non longe abeſſent ab urbe adnotarunt; urbicarias vero, quae Vicario urbis parebant. Ceterum hanc κυριολογίαν anxie & ſcrupuloſe obſervavit ille canonum interpres Dionyſio antiquior, qui ſexti canonis Nicaeni ſententiam his verbis expreſſit: *De primatu Eccleſiae Romanae & aliarum civitatum Epiſcopis. Antiqui moris eſt, ut ſuburbicaria loca & omnem provinciam ſua ſollicitudine gubernet* (34). His verbis, in quibus explicandis fruſtra viri eruditi laborarunt, metropolim & Dioeceſim Romani Epiſcopi deſignavit. Per loca ſuburbicaria regiones illas quatuor intellexit, quae, aliquot civitatibus adiectis, integram metropolim Romanam e ſexaginta novem epiſcopatibus conflatam conſtituunt, ut dixi ſuperius. Per *Provinciam* autem more ſuo Dioeceſim ſignificat, nempe Vrbica-

(32) Leo in epiſt. ad Anaſtaſ. Theſſal. & in Decret. c. 36.

(33) Rufinus lib. X. hiſt. c. 6. *Vt apud Alexandriam & in urbe Roma vetuſta conſuetudo ſervetur, ut ille Aegypti, vel hic ſuburbicariarum Eccleſiarum ſollicitudinem gerat.*

(34) Antiquus interpres canon. MS.

cariam (35). Solet enim interpres ille διοικήσεως vocem, quae in Concilii Constantinopolitani canone II. & in cap. IX. & XVII. Concilii Chalcedonensis exstat, provinciae vocabulo explicare, ut vidimus in veteri MS. codice. Itaque ex sententia huius interpretis nostra opinio Rufinique comparatio omni ex parte confirmatur.

Haec distinctio, quae nondum, ut existimo, observata fuit, novatorum argutias refellit; qui comparationem trium Patriarcharum ea conditione institutam putant a Concilio Nicaeno, ut primas quidem partes Romanus obtineret, ceterum in sua Dioecesi quisque summo iure cum sua synodo uteretur. Perspicere enim debuerant, mores antiquos hoc canone firmari, atque adeo totam, quantacunque erat, Romani Pontificis auctoritatem. Quare prudenter Rufinus non in omnibus articulis, sed in eo iure patriarchico, quod obtinebat in Dioecesi urbicaria, Romanum Pontificem cum Alexandrino Episcopo conferri adnotavit.

VII. Si quis autem ius praecipuum Romani Pontificis in ceteras Occidentis provincias curiosius expendat, summum quidem illud esse reperiet, sed non ita explicatum, ut synodos ordinationesque Episcoporum sibi adscisceret, quemadmodum in suburbicariis provinciis.

In maioribus tantum caussis, in legibus ferendis, in relationibus discutiendis, ad conservandam unitatem Ecclesiae, auctoritas illa patriarchica versabatur. Hac ratione Concilia Gallicanae, Africanae, & ceterarum Dioeceseon, cum Romanis Conciliis connectebantur; ita, ut plena synodus Occidentalium e synodo Romana constaret, coniunctis ceterarum Dioeceseon synodis, quae, si de caussa communi ageretur, per legatos decreta sua referebant. Haec est sententia Concilii illius Romani, quod sub Agathone habitum est adversus haeresim Monothelitarum; cuius epistola synodica ad Constantinum Pogonatum Imperatorem missa & actis sextae synodi inserta testatur, omnes illas synodos, quae per Occidentis & Septemtrionis provincias ad oceanum usque porrectas ab Episcopis coguntur, qui apud Longobardos, Sclavos, Francos, Gothos atque Britannos degunt, ad synodum Apostolicae sedis pertinere. Quum enim moram Legatorum excusaret, quos a synodo Romana Constantinus exspectabat: *Numerosa multitudo nostrorum*, inquit, *usque ad oceani regiones extenditur, cuius itineris longinquitas in multi temporis cursum protelatur. Sperabamus deinde de Britannia Theodorum consamulum & coëpiscopum nostrum magnae insulae Britanniae Archiepiscopum & Philosophum cum aliis, qui ibidem usque hactenus demorantur, exinde ad nostram humilitatem coniungere, atque diversos huius Concilii Episcopos in diversis regionibus constitutos, ut a generalitate totius Concilii servilis nostra suggestio*

(35) In dicto cod. Exarchum Dioeceseos (cuius mentio in c.17. Conc. Chalc.) vetus ille interpres reddit *primam sedem provinciae*.

ſtio fieret ; ne , ſi pars tantum , quod agebatur , cognoſceret , partem lateret . Et maxime quia in medio gentium tam Longobardorum, quamque Sclavorum , nec non Francorum & Gothorum, atque Britannorum, plurimi confamulorum noſtrorum eſſe noſcuntur , & qui de hoc curioſe ſatagere non deſiſtunt , ut cognoſcant, quid in cauſſa apoſtolicae fidei peragatur (36).

VIII. Inter ceteras autem Occidentis provincias , quae Sedis Apoſtolicae principatum & ius illud patriarchicum ad Eccleſiarum diſſitarum rationes accommodatum colebant , illuſtriorem ſemper locum obtinuerunt Eccleſiae Gallicanae . Gallias enim recenſet Innocentius , quum de Eccleſiis a Romana Sede inſtitutis verba facit (37). Cui adſtipulantur Epiſcopi Gallicani in epiſtola ad Leonem , quum inde religionis fontem & originem manaſſe in Gallias profitentur . Idem ille Innocentius teſtatur etiam , Galliarum Epiſcopos de maioribus cauſſis ex veteri conſuetudine ad Romanam Eccleſiam retuliſſe (38) . Immo vero & legatos ſuos ad Concilium Romanum miſiſſe, quum fidei cauſſa adverſus haereticos eſſet ſtatuenda , docet ſynodus Romana habita ſub Damaſo apud Theodoretum (39) , & Occidentalium ſynodus ſub Agathone , cui tres Legati Galliarum interfuere (40) . Quare , ut antea dicebam , apud Gallos Eccleſiae Romanae reverentia eo ſemper nomine floruit , quod eſſet communionis eccleſiaſticae caput per univerſam Eccleſiam, & ſpeciali quodam iure per omnes Occidentis provincias . Ea de cauſſa in ſynodo Galliarum a Pipino & Carolomanno Ducibus coacta anno DCCXLIII. Galli profeſſi ſunt , ut teſtatur Bonifacius Moguntinus, *unitatem & ſubiectionem Romanae Eccleſiae fine tenus vitae velle ſervare , ſancto Petro & eius vicario velle ſubiici* (41) . Non deſciverunt poſteri a tam laudabili & neceſſario propoſito . Quin potius omnibus ſaeculis Reges Chriſtianiſſimi, ipſumque Eccleſiae Gallicanae corpus egregiis facinoribus ſcriptiſque monumentis teſtatum fecerunt , nihil eſſe ſibi antiquius , quam ut, antiquam conſuetudinem a iure divino manantem , quae reverentiam Apoſtolicae Sedis ipſiuſque communionem exigit , frequentiſſimis officiis renovarent .

(36) Epiſtola Agathonis, & Synodi Romanae Act. 4. Concilii VI. *συν πασαις ταις συνοδοις ταις ἀνηκουσαις τῃ συνοδῳ του Ἀποστολικου θρονου* . Infra : *κ) διαφοροις πασης συνοδου ἐπισκοποις ἐν διαφοροις κλιμασι τυγχανοντας* .

(37) Innoc. in ep. ad Decentium .

(38) Innoc. ad Victricium Rotomag.

(39) Theodor. 1. *ἐντετυχοντες δε κοινωνυς ἰσχε των γραμματων ἐξ Ἰταλιας, κ) Γαλατιας τε της Γαλλιας ὀνομαζομενης εἰς την Ῥωμην συνεληλυθοτες* .

(40) Epiſt. Conc. Rom. ſub Agathone

(41) Bonifacius epiſt. 105.

CAPVT VIII.

De auctoritate Pontificis Romani in legibus condendis.

SYNOPSIS.

I. Auctoritas Romani Pontificis in condendis legibus ecclesiasticis. Dictata Gregorii VII. Regula Basilii, canones non condi ab uno Episcopo. Et Iulii, Romanum Episcopum esse praecipuum, non solum.

II. Quidquid sedes Apostolica sancit, pro lege habendum, ex constitutione Valentiniani. Vsus Codicis Theodosiani in Gallia in rebus civilibus & ecclesiasticis. Illustratus Agathias.

III. Valentinianus non tribuit eam auctoritatem Romanis Pontificibus, sed fovit. Ante generalia decreta edebant; ut Liberius in controversia de baptismo Arianorum. Iustitia decreti nihil detrahit de auctoritate decernentis.

IV. Siricius aliquot decretis disciplinam iuvit. Superiores clericos ab usu uxorum abstinere iussit, consuetudinem in legem vertens, poena adiecta auctoritate sedis suae.

V. Decreta Innocentii per Occidentem, etiam in Antiochenam Ecclesiam. Vnde illustratur Concilii Ephesini locus de Romanae Ecclesiae iure in Antiochenam.

VI. Zosimi decreta adversus monachorum & laicorum ambitum per provincias missa. De intempestivis neophytorum ordinationibus, quibus poenam addidit, & prohibitionem extendit. Qui dicerentur neophyti. Caelestini decreta ante Valentiniani legem. Posteriores Pontifices potiore iure in id incubuerunt.

I. A Communionis cum Romana Ecclesia necessitate ad eam auctoritatem inspiciendam accedamus, qua per Gallias ac per universas, potissimum Occidentis, ac etiam aliquando per Orientis provincias, non reluctantibus Episcopis aut Imperatoribus, potita est. Hoc in tribus articulis praecipue versatur, qui summae iurisdictioni competere solent, nempe in legibus ferendis, in iudiciis sine provocatione reddendis, & in ea dignitate Principis, ut a nemine iudicetur.

Primum illud condendarum legum privilegium in negotiis ecclesiasticis, quod Romano Pontifici asserimus, ab adulatione profectum illi existimabunt, qui postremis Ecclesiae saeculis potestatem illam ad se Pontifices revocasse putant, ut se Conciliorum auctoritati vel aequarent vel praeferrent, quique ius illud a Gregorio VII. Romanae sedi vindicatum sibi persuadent his verbis, quae in illius Dictatis habentur: *Quod illi soli licet pro temporis necessitate novas leges condere.* Alienum a veteris Ecclesiae disciplina dicent, ut canones Ecclesiis condantur ab uno tantum Episcopo, quum id Episcoporum coetui competat, ut e Basilio observavit Photius in Nomocanone (1). Ad-

(1) Photius in Nomoc. T. 1. cap. 4. τούτως οἱ κανόνες ἐκδοθῆναι, ὅτι οὐχ ὑφ' ἑνὸς ἐπισκόπου, ἀλλ' ὑπὸ τ κοι-

Addent, contendisse Iulium cum Orientalibus (2), Ecclesiae universae regulas constitui non posse, Romano Episcopo inconsulto. Vnde Socrates (3) & Sozomenus hauserunt, Ecclesiae Romanae hoc esse privilegium, ut sine illius sententia canones Ecclesiis non praefigantur, sed ex eo tantum confici, in consortium legum ferendarum adscitum Episcopum Romanum; immo primum illi suffragium delatum (4), (quod praerogativam suffragii dixere veteres, quum de Principibus Romanis loquerentur) non autem factum, ut solus sibi iura illa vindicet. Potiorem eum fuisse, non solum.

II. Tamen discedere non possum ab eo privilegio, quod tributum fuisse Romanae Sedi veteres Imperatores agnoscunt, praecipue quum antiquae regulae Basilii & Iulii non adversetur. Hilarius Episcopus Arelatensis metropolitana dignitate cognitione Leonis I. summi Pontificis, in Concilio Romano habita, deiectus est anno CCCCXLV. Quam sententiam Valentiniani Imperatoris rescripto muniri, ut illius exsecutio nulla cavillatione impediretur, Leo facile impetravit. Sed illius constitutionis expendenda sunt verba, quae novatoribus huius saeculi sanguinem suffundere possunt. *Quum igitur*, inquit, *sedis Apostolicae primatum S. Petri meritum, qui princeps est sacerdotalis coronae, & Romanae dignitas civitatis, sacrae etiam synodi firmarit auctoritas*. Ex eo scilicet primatu comparat argumentum, quo fulciantur ea, quae deinceps statuit de iure ferendarum legum, his verbis: *Verum ne levis saltem inter Ecclesias turba nascatur, vel in aliquo minui religionis disciplina videatur, hoc perenni sanctione decernimus, ne quid tam Episcopis Gallicanis, quam aliarum provinciarum contra consuetudinem veterem liceat sine viri venerabilis Papae urbis aeternae auctoritate tentare; sed illis omnibusque pro lege sit, quidquid sanxit vel sanxerit Apostolicae sedis auctoritas*. Haec novella Valentiniani III. constitutio Codici Theodosiano adiuncta est; cuius codicis usus apud Gallos Romanae Legis nomine in rebus ecclesiasticis invaluit. Id docent & canon primus Concilii Aurelianensis (5) congregati anno DXI. & canon XX. & XXI. synodi Turonensis II. (6) anno DLXVII. & Hincmarus Remensis Archiepiscopus. Immo etiam ex Clotarii Regis edicto Romanis legibus Codice Theodosiano comprehensis, Romanorum, id est, Gallorum, qui a Francis non trahebant originem, contentiones dirimebantur (7). Vnde illustrari

(2) Iulius apud Athan. Apol. 2.

(3) Socrates lib. 2. c. 5. μη δειν παρα την γνωμην τȣ ἐπισκοπȣ Ῥωμης τας ἐκκλησιας κανονιζειν.

(4) Vid. l. 5. c. 7.

(5) Can. 1. Conc. Aurel. *De homicidis, adulteris, & furibus, si ad Ecclesias confugerint, id observandum decernimus, quod ecclesiastici canones decreverunt & lex Romana constituit.*

(6) Can. XX. Syn. Tur. *Quia etiam Lex Romana constituit.* Can. XXI. *Sacra sententia legum.*

(7) Edictum Clotarii ann. 560. *Inter Romanos negotia caussarum Romanis legibus praecipimus terminari.*

debet insignis Agathiae locus, qui ait, Francos politia Romana ut plurimum uti, & *legibus iisdem* (8). Itaque profiteri possumus, Valentiniani constitutionem per Gallias vim legis, etiam post deletum Imperium Romanum, consensu & edicto Regum obtinuisse.

III. Nolim tamen, quod e Valentiniano protuli, eo sensu accipi, ac si tum primum legis ferendae auctoritas sedi Apostolicae a Principe collata esset, quum tantum eo rescripto fota sit & confirmata. Etenim ante huius constitutionis promulgationem decreta quaedam generalia a Romanis Pontificibus edebantur, quae missa per provincias, disciplinae ecclesiasticae ordinem ubique sancirent. Quae a Liberio profecta sunt, eius sunt generis, ut dignitate primum locum sibi facile vindicent. Trecentis e toto Occidente per litteras Constantii Principis evocatis Ariminum Italiae urbem Episcopis, & dolo aut minis eo adactis, ut *consubstantialis* vocem e formula fidei Nicaeae edita delerent, Liberius, qui Concilio Ariminensi non interfuerat, Concilii istius profanam sententiam, utpote fidei & Nicaenae formulae adversam, decretis suis infregit; hoc insuper addito, in quo a plurimis peccabatur, ne baptizati ab Arianis ad denuo suscipiendum baptisma redigerentur; decretaque sua hac de re edita per provincias emisit, ut testatur Siricius Pontifex his verbis: *Quod non licet*, (id est, baptismum ab Arianis collatum iterari) *quum hoc fieri & Apostolus vetet, & canones contradicant, & post cassatum Ariminense Concilium missa ad provincias a venerandae memoriae praedecessore meo Liberio generalia decreta prohibeant* (9). Damnatio a Liberio de synodi Romanae sententia in Concilium Ariminense prolata omnes Occidentis Episcopos, qui se Arianos esse mirabantur, ut loquar cum Hieronymo, eo adegit, ut per provincias frequentibus synodis habitis, quam in generali Concilio perfidiam amplexi erant, saniori mente damnarent, & Liberii communioni, a qua exciderant, hoc pacto restituerentur. Hoc testatur Orientalibus Episcopis ipse Liberius: *Omnes illi fere Episcopi, qui Arimini convenerant, quique vel fallacibus inescati illecebris, vel vi compulsi, a fide tum quidem desciverant, nunc tamen ad sanam mentem reversi, fidei formulae ab Episcopis Arimini convocatis editae anathema denuntiarunt, & fidei catholicae & apostolicae Nicaenae confirmatae subscripserunt, & nobiscum iam una communicant* (10). Quod autem sincera fides & canonum disciplina his decretis confirmatur, eorum quidem iustitiam commendat, nihil autem de auctoritate Pontificis detrahit: quae in eo viget, quod decreta illa generalia sint & per provincias mittantur ad exemplum edictorum & principalium constitutionum, nec circumscripta

(8) Agathias Histor. l. 1.

(9) Siricius in Decretis c. 1.

(10) Liberius ep. XI. ad Orientales.

pta sint finibus Romanae Dioeceseos, ut ceterorum Patriarcharum decreta, quae suis cuiusque Dioecesibus continentur.

IV. Qui secuti sunt Liberium Pontifices constitutis generalibus fidei & disciplinae caverunt ante Valentiniani imperium. Siricius (cuius tempus confertur in annum CCCXXCV. statim ab obitu Damasi) consultationi Himerii Tarraconensis Episcopi ea rescripsit, quae ab omnibus custodiri iubet. Sane totius epistolae contextus id unum spirat, ut non solum Episcopi quinque provinciarum Hispaniae suis decretis pareant, sed omnes in universum sacerdotes & clerici. Enimvero quibusdam in locis vis illa praecipiendi sese prodit; ut capite VIII. quo cavetur, ne inexploratae vitae homines, quibus etiam fuerint numerosa coniugia, ad cleri dignitates promoveantur. Hanc definitionem verbis istis claudit: *Quid ab universis post haec Ecclesiis sequendum sit, quid vitandum, generali pronuntiatione decernimus* (11). Quin & decreta sua canonibus exaequat his verbis: *Quamquam statuta sedis Apostolicae vel canonum venerabilia definita nulli ignorare sit liberum*. In nullo autem capite illustrius emicat eximia illa sedis Apostolicae auctoritas, quam in ea constitutione Siricii, quae sacerdotibus, presbyteris & ministris fibulam imposuit, & usu coniugum, quas duxerant ante ordinationem, severe interdixit. Scio equidem, tres illos gradus universalis Ecclesiae consuetudine (cuius testes sunt locupletissimi Eusebius (12), Hieronymus (13), Ambrosius (14) & Epiphanius (15)) ad eam temperantiam adstrictos fuisse. Sed multum interest inter consuetudinem & legem. Consuetudo violata pudore contemtores plectit. Lex vero contumaces gradibus suis mulctat. Paphnutius, quum de hac lege in Nicaeno Concilio sancienda ageretur, scilicet, ut superioris gradus clerici ab uxoribus suis abstinerent, ab ea promulganda patres avertit, relinquendosque consilio suo clericos hac in parte suasit; quum satis caelibatui prospectum videretur canone Neocaesariensi, quo cautum est, ne Presbyter uxorem ducat, alioqui gradu suo pellatur (16), ut docent Socrates (17), Sozomenus (18) & Gelasius Cyzicenus (19); quorum narratio apud me nulla suspicione laborat, licet viris celeberrimis aliud videatur. Sed quod in Concilio Nicaeno tentatum fuerat, ratione temporum suadente, Siricius in necessitatem vertit, & consuetudini vires legis addidit, poenis in comtemtores inflictis, sedis suae auctoritate. *Hi vero*, inquit, *qui illiciti privilegii excusatione nituntur, & sibi asserunt veteri*

(11) Siricius in Decretis cap. 8. & 15.
(12) Euseb. l. 1. Dem. Evang. c. 9.
(13) Hieron. lib. 1. adversus Iovin. & saepe alibi.
(14) Ambros. de offic. l. 1. c. ult.
(15) Epiph. haeres. 59.
(16) Conc. Neocaesar. c. 1. *quod Concilium editum est ante Concilium Nicaenum*.
(17) Socrates lib. 1. c. 8.
(18) Sozom. lib. 1. c. 22.
(19) Gelasius Cyzicen.

teri hoc lege concessum, noverint se ab omni ecclesiastico honore, quo indigne usi sunt, Apostolicae sedis auctoritate deiectos (20). His verbis planum facit, poenam illam e veteri consuetudine non esse profectam, sed nunc primum a se ex privilegio sedis suae sancitam. Quod etiam eleganter colligitur ex Innocentio, qui aliquot annis post Siricii constitutum veniam legis facit iis, quibus nondum fuerat nota. *Si ad aliquos*, inquit, *forma illa ecclesiasticae vitae pariter & disciplinae, quae ab Episcopo Siricio ad provincias commeavit, non probatur pervenisse, his ignorationis venia remittetur, ita ut de cetero penitus incipiant abstinere*. Subdit vero: *Si qui autem scisse formam vivendi missam a Siricio deteguntur, neque statim cupiditates libidinis abiecisse, illi sunt modis omnibus submovendi., qui, post admonitionem cognitam, praeponendam arbitrati sunt voluptatem* (21). Haec iuris ignorantia locum habet ratione poenae novo quodam iure, quod nondum satis cognitum est, decretae; non vero si qua legibus antiquis poena indicta esset, a quibus se tueri ignorantia iuris nemo potest, ut docent Iurisconsulti.

Porro isthaec Siricii constitutio non solis urbicariae Dioeceseos, vel etiam Italiae finibus conclusa est, sed etiam ad Africanas provincias commeavit. Africani nulla certa lege scripta ad continentiam illam clericorum obstringebantur ante Concilium, quod synodum Carthaginensem sub Genetlio habitam antecessit. Etenim secundo canone huius synodi (quae coacta est anno CCCXC.) refertur, *in Concilio praeterito*, quum de continentiae & castitatis moderatione tractaretur, tres gradus Episcoporum, Presbyterorum & Diaconorum, *conscriptione quadam castitati per consecrationes annexos fuisse* (22). Unde constat tunc primum, *in Concilio praeterito*, (id est, ad summum anno CCCLXXXVIII. ea de re scriptam fuisse legem apud Africanos. Atqui Siricii epistola ad eosdem decreta fuerat in synodo Romana anno CCCLXXXVI., ut necesse sit, post tempora Siriciani constituti ante annum CCCXC. de hac continentia tractasse Concilium Africanum; cuius definitio ob quorumdam refragationes renovanda fuit canone secundo dictae synodi Carthaginensis habitae sub Genetlio. Porro, ut proniores redderentur clerici ad eius continentiae observationem, patres exemplo Siricii eam ab Apostolis & ab ipso antiquitatis usu arcessunt. Continentiam enim & pudicitiam, quam Episcopis praescribit Apostolus, ad hanc speciem, interpretatione sua ex usu petita, non ineleganter trahunt; etsi prima huius disciplinae necessitas a Siricii constitutione & a priore Concilio Africano initium sumserit. Quare non absque ratione in Concilio Carthaginensi V. habito anno CCCXCVIII. quum de incontinentia clericorum refer-

(20) Siricius in Decretis c. 7.
(21) Innoc. in Decretis c. 21.
(22) Conc. Carth. II. c. 2.

referretur, placuit patribus, Episcopos, Presbyteros & Diaconos ab uxoribus abstinere, *secundum priora statuta* (23), id est, iuxta duorum Conciliorum antecedentium definitionem. Tandem in Zellensi Concilio (24) dubitantibus Episcopis, quid binis Siricii epistolis ad Africanos constitutum fuisset, relectae illae anno CDXVIII. & iuxta earum praescriptum decreta sunt iterum aliquot disciplinae capita; quorum summam retulit Ferrandus Diaconus in breviatione canonum (25). Inter cetera vero capita non omissum est illud, quod clericorum continentiam sancit.

Macedonia quoque, Thessalia & Graecia, quae inter Occidentis Ecclesias recensebantur, in huius constitutionis observatione a finitimis Orientis Ecclesiis dissidebant. Etenim Socrates (26), dum varias provinciarum consuetudines in ieiuniis & aliis disciplinae capitibus enumerat, hanc in Thessalia, Thessalonica, Macedonia & Graecia invaluisse observat, ut clero deiiciatur, qui non abstinuerit ab uxore, etiam legitime ante ordinationem ducta: quamvis, ut scribit idem auctor, in Oriente hoc quidem ab Episcopis & illustrioribus clericis custodiretur, sed nulla legis necessitate adstrictis. Non meminit quidem Socrates constitutionis a Siricio editae, qua Macedonicae Dioeceseos Episcopi tenerentur. Sed qui *deiectionis* poenam in Macedonia, Thessalia & Graecia inflictam considerabit, non eam aliunde repetere poterit, quam a prima illius origine, id est, a Siricii auctoritate, qui Socratis historiam quinquaginta annis antecessit.

V. Innocentius ipse decretis suis (27) Occidentis Ecclesias ornavit; immo & ipsam Antiochenam Ecclesiam, quae caput est Orientalis Dioeceseos, constitutis suis disposuit. Etenim quum de iure ordinationum suborta esset apud Episcopos illarum partium contentio, hinc ex usu quodam provinciarum suarum ordinationes Metropolitanis sibi vindicantibus, inde Alexandro Episcopo Antiocheno Episcoporum non solum provinciae suae, sed etiam totius Dioeceseos Orientalis ordinandorum ius sibi ex praescripto Concilii Nicaeni asserente, Innocentius consultus rescripsit (28), quae illi aequiora videbantur, quaeque vim suam per Orientem obtinuerunt, ita ut Antiochenus Episcopus plenam ordinationum auctoritatem receperit. Hinc est, (ut mihi

(23) Conc. Carth. V. cap. 3.

(24) Concil. Zellensis fragmentum sub Zosimo, quod vulgo Telense dicitur.

(25) Ferrandus Diac. Tit. 16. *Vt Episcopi, Presbyteri & Diaconi ab uxoribus abstineant.* Conc. Carth. cap. 1. Conc. Zellense.

(26) Socrates l. 5. Histor. c. 22. Γενομενος κληρικος ἐκει, i. e. in Thessalia, ἣν νομῳ γαμησας πριν κληρικος γενηται, μετα το κληρικος γενεσθαι συγκαθευδησας αὐτῃ, ἀποκηρυκτος γινεται. Infra: φυλασσεται δε τουτο το ἐθος ἐν Θεσσαλονικῃ, και αὐτῃ Μακεδονιᾳ και Ἑλλαδι.

(27) Exstant decreta Innocentii in Codice Canonum Eccl. Rom.

(28) Innoc. in Decret. c. 45. 46. 47.

mihi quidem videtur) quod triginta exinde annis elapsis Iuvenalis Episcopus Hierosolymorum in Concilio Ephesino dixit, morem invaluisse, ut sedes Antiochena ex apostolica quadam consuetudine a Romano Episcopo disponeretur & iudicium acciperet (29). Qui locus satis obscurus erit, nisi hinc lucem accipiat. Certum quidem est, Pauli Samosateni Antiochiae Episcopi caussam ultimo iudicio in Concilio Romano decisam: quod referri potest ad τὸ δικάζεσθαι. Sed nihil est, quod respondeat τῷ ἰθύνεσθαι praeter decreta Innocentii.

VI. Zosimus monachorum (*quorum*, inquit ille, *solitudo omni frequentia maior erat*) & laicorum ambitum, qui ad episcopatum contendebant, litteris ad Gallias Hispaniasque, immo & in ipsam Africam transmissis, repressit, decretumque suum poena sancivit: *Sciet quisquis hoc postposita patrum & apostolicae sedis auctoritate neglexerit, a nobis districtius vindicandum; ut loci sui minime dubitet sibi non constare rationem, si hoc putat post tot prohibitiones impune posse tentari. Contumeliae enim studio fit, quidquid interdictum toties usurpatur* (30). Sane vetita fuerat a Paulo (31) & a Concilio Nicaeno (32) festinata neophytorum ordinatio; sed de neophytis loquebantur, qui recens essent fidei inserti. Inde tractum exemplum, ut neophyti dicerentur novitii clerici & nuper e monachorum vel laicorum numero in clerum (33) adscripti, quos ad summum sacerdotium statim non admitti debere, Concilii Sardicensis canone XIII. decretum fuerit; sed nullo metu poenae coërcebantur. Hanc auctoritate sua Zosimus addidit contra novitios istos clericos, quos ipse post Concilium Sardicense neophytos appellat; & ad presbyterii & diaconatus gradum prohibitionem extendit, ut docet ipse in epistola ad Patroclum Arelatensem: *Si enim Apostolus neophytum sacerdotio non statim cumulari iubet, & hoc idem canonum statuta sanxerunt, hoc addimus nostra sententia, ut quisquis de cetero vel summo sacerdotio vel presbyterii gradu, vel diaconatus crediderit cumulandum, sciat & se gradus sui subire iacturam, nec in illum valitum esse, quae contulit: ut saltem ab ordinatione praecipiti metus iste summoveat, quos examinata discussio coërcere debuisset.*

Quid commemorem Caelestinum? qui litteris ad Episcopos Viennensis & Narbonensis provinciae datis, se in speculis a Deo constitutum officii sui instinctu provocari dicit, ut ab illicitis revocet, & vigilantiae suae diligentiam comprobando, quae coërcenda sunt, resecet, &, *quae observanda sunt*, *sanciat*; statimque regulas quamplurimas decernit de iis, quae ad clericorum quemdam amictum super-

(29) Ephes. Concil. part. 2. Act. 4. παρ᾽ ᾧ μάλιστα ἔθος αὐτὸν Ἀντιοχέων θρόνον ἐξ Ἀποστολικῆς ἀκολουθίας καὶ παραδόσεως ἰθύνεσθαι, καὶ παρ᾽ αὐτῷ δικάζεσθαι.

(30) Zosimus in Decr. c. 1. & 2.

(31) Timoth. III.

(32) Conc. Nic. can. 2.

(33) De neophyt. illis vide Sirmondum in notis ad Goffrid. Vindoc. lib. 1. ep. 1.

perstitiosum vitandum, qui in Ecclesiis Gallicanis inoleverat, & quae ad ordinationes pertinent. Ex quibus omnibus vel morosissimo cuique liquido constare poterit, Apostolicam Sedem ante Valentiniani rescriptum decretorum suorum per provincias mittendorum auctoritatem tenuisse. Quod a Leone, Hilaro, Gelasio, & ceteris Pontificibus tanto robustius usurpatum fuit, quod existimarent, ea *convelli non posse, quae & sacerdotali ecclesiastica praeceptione fulcirentur & regia*, ut Hilarus Papa loquitur in epistola sua ad Galliarum Episcopos (34).

CAPUT IX.

De scopo primario Decretorum Pontificis Romani, & eorum auctoritate in Gallia.

SYNOPSIS.

I. His decretis fides & disciplina constitutae, & novitas exclusa. Forma antiqua Romanae Ecclesiae ceteris praescripta, ex Innocentio, Liberio & Leone.

II. Lex Valentiniani asserta adversus novatores: quae leges condendas a Romano Pontifice pro bono disciplinae statuit; ut docent Leo & Hilarus Papa.

III. Decreta discussa in Concilio Romano, e Leone. Sed solius Pontificis nomine edebantur.

IV. Sincera decreta collegit Dionysius Exiguus. Recepta fuere in Gallia, e Concilio Turonensi. E Codice Dionysii dono sibi ab Hadriano dato varia capita in Capitularium libros Carolus M. transcripsit: & decretis parendum sancivit.

V. Quique Pontifices decreta condere possunt, ut docet Concilium Pontigonense.

VI. Quod admissum a posteris in Gallia docent Decretalium volumina.

VII. Decretales editae de assensu Cardinalium. Eorum auctoritas e Damiano, Bernardo, Othone Frisingensi, Ostiensi, & Turrecremata.

VIII. Hodie eorum assensus non censetur necessarius.

I. Decreta quidem ista generalia non de nullius momenti rebus edebantur, sed ad constituendam canonum Nicaenorum exsecutionem, ad veteris disciplinae mores novis poenis sanciendos, & ut via praecluderetur novitati, quae fidei sinceritatem aut disciplinae tenorem corrumpere posset; in id praecipue incumbendo, ut Ecclesiae Romanae norma velut ab optimo institutionum capite per omnes provincias diffunderetur. Variis in locis Innocentius hanc sententiam testatur, sed maxime in epistola ad Victricium Rothomagensem his verbis: *Propter eos igitur, qui vel ignorantia, vel desidia non tenent ecclesiasticam disciplinam, & multa non praesumenda praesumunt, recte postulasti, ut in illis partibus istiusmodi, quam tenet Ecclesia Romana, forma servetur; non quo nova praecepta aliqua im-*

(34) Hilarus Ep. XI.

imperentur, *sed ea*, *quae per desidiam aliquorum neglecta sunt*, *ab omnibus observari cupiamus*, *quae tamen Apostolica & Patrum traditione sunt constituta*. Quae verba Innocentii transcripta videntur ex epistola Siricii ad Africanos. Recte itaque & ex ordine Liberius Constantio Imperatori, quia eius in tuendis Concilii Romani decretis pervicacia laedebatur, rescripsit in haec verba: *Nunquam mea statuta*, *sed Apostolica*, *ut essent semper firmata & custodita*, *perfeci*; *secutus ordinem moremque maiorum*, *nihil addi episcopatui urbis Romae*, *nihil minui passus sum*. Maximus ille Pontifex Leo, qui Valentiniani rescriptum impetravit, quis sui animi motus esset, quamque rationem in condendis decretis sequeretur, satis explicavit, quum *omnia decretalia constituta tam beatae recordationis Innocentii*, *quam omnium decessorum suorum*, *quae de ecclesiasticis ordinibus & de canonum promulgata sunt disciplinis* (1), custodiri mandat.

II. Quare frustra sunt huius seculi novatores, quum odio in Romanam sedem perciti, & Leonem ambitionis reum faciunt, & remissioris animi nimiaeque facilitatis Valentinianum damnant, quod perenni edicto Apostolicae sedis auctoritatem tam effuso sermone amplificaverit, ut, quidquid illa sanxerit, omnibus Episcopis pro lege habeatur; atque ideo illis ecclesiastica disciplina praedae cuidam exposita esse videatur unius hominis arbitrio, qui studio rei augendae aut privatis odiis abripi se in transversum patiatur. Etenim Leo Pontifex auctoritatem Apostolicae sedis non alio inflectendam putat, quam, ut disciplinae & fidei per eam prospiciatur: *Non nova instituentes*, *sed vetera renovantes*; *ut in statu consuetudine*, *quae a nostris patribus nobis est tradita*, *perduremus*, inquit ille in epistola ad Episcopos provinciae Viennensis. Immo vero nec ipse Valentinianus aliud cogitavit peremtoriis illis verbis, quibus iussit, ut pro lege sit omnibus Episcopis, quicquid sanxit vel sanxerit Apostolicae sedis auctoritas (2). Etenim quo illa tendere debeant, satis explicuit superioribus verbis: *Ne levis saltem inter Ecclesias turba nascatur*, *vel in aliquo minui religionis disciplina videatur*. Quid dicam amplius? Nempe Hilarum Papam in eam omnino sententiam disertissimis verbis edictum Valentiniani interpretatum fuisse in epistola ad Galliarum Episcopos. *Quia*, inquit, *Christianorum quoque Principum lege decretum est*, *ut*, *quidquid Ecclesiis earumque rectoribus pro quiete omnium Domini sacerdotum atque ipsius observantia disciplinae in auferendis confusionibus Apostolicae sedis antistes suo pronuntiasset examine*, *veneranter accipi tenaciterque servari cum suis plebibus caritas vestra cognosceret*, *nec unquam possent convelli*, *quae & sacerdotali ecclesiastica praeceptione fulcirentur & regia* (3).

III. Quae

(1) Leo in Decretis cap. 5.
(2) Novella Valentin.
(3) Hilarus ep. XI. ad Episcopos Galliar.

III. Quae decreta eo maturius perpensa erant, quod non impetu quodam caeco, & nulla habita cum Concilio collocutione, sed rebus diligenti & sollicito examine in Concilio Romanae Dioeceseos discussis ferrentur. Quod Leo docuit in epistola decretali: *Quoniam adiuvante gratia Dei facilius poterit provideri, ut in Ecclesiis Christi nulla scandala, nulli nascantur errores, quum coram beatissimo Petro Apostolo id semper in communione tractandum sit, ut omnia ipsius constituta canonumque decreta apud omnes Domini sacerdotes inviolata permaneant* (4). Etsi enim solius Romani Pontificis nomen praeferrent, non inde sequitur, nullos adhibitos fuisse in consilium Episcopos. Sed dignitati sedis id collatum fuit, quia apud eam erat τὸ κῦρος rerum agendarum, ut profitentur Iulius & synodus Romana sub Felice iis locis, qui a me relati sunt capite VI. §. 2. & 3.

IV. Sincera summorum Pontificum decreta in unum corpus redegit Dionysius Exiguus Abbas, qui ante annum quingentesimum floruit, eaque canonum collectioni adiunxit. Auspicatur collectionem a Siricio ad Anastasium, quae CLXXXVII. articulis continetur; quibus deinde addita fuerunt Hilarii Papae & aliorum constituta usque ad Gregorium iuniorem XXXIX. capitibus comprehensa. Hoc canonum & decretorum corpus apud omnes Occidentis provincias vim legis obtinuit statim atque a Dionysio editum fuit. De Africa abunde testabitur Cresconius Africanus, qui in suo canonum breviario per titulos digesto Romanorum Pontificum a Siricio ad Gelasium decreta laudat distincta iisdem numeris, qui habentur apud Dionysium. Quo autem cultu exciperentur ab Episcopis Gallicanis, docet Concilium Turonense II. anno DLXVII. habitum, quod de virginibus castitatem professis iuxta Paulum & sententiam Innocentii Papae decernit; qua relata, addit: *Quis sacerdotum contra decreta talia, quae a sede Apostolica processerunt, agere praesumat?* Infra: *quorum auctorum valere possit praedicatio, nisi quos sedes Apostolica semper aut intromisit aut apocryphos fecit, & patres nostri hoc semper custodierunt, quod eorum praecepit auctoritas* (5). Hunc codicem canonum (6), (qui Moguntiae excusus est anno MDXXV. deinde Parisiis anno MDCIX.) ut in Occidentalibus Ecclesiis disciplina canonica restitueretur, Hadrianus I. Carolo Magno Regi dono dedit circa annum DCCLXXXVII. Id enim declarant plurima, quae, teste V. Cl. R. P. Sirmondo (7), in bibliothecis Galliae visuntur collectionis huius exemplaria: quorum in fronte, velut oblati muneris dedicatio, praefixa est Hadriani ad Carolum epistola, quae primis singulorum versuum litteris hunc titulum reddit: *Domino Excell. filio Carolo Regi* Ha-

(4) Leo in Decret. cap. 13.
(5) Conc. Turon. II. can. 20.
(6) Codex Canonum Ecclesiae Romanae.
(7) V. Cl. Iacob. Sirmond. tom. II. Conc. Galliae ad ann. 787.

Hadrianus Papa. Vnde ſtatim occaſionem arripuit Carolus Epiſcopos admonendi edicto ſuo, ut canonum & decretorum exſecutioni invigilarent; atque adeo ipſa decretorum capita, quae pro temporis ratione neceſſaria videbantur, in Capitulare Aquiſgranenſe datum anno DCCLXXXIX. ex hoc codice tranſcripſit. Quinimmo, ut palam faceret, quo in loco haberentur illa decreta, capite LVII. docuit: *Si quis ſacerdotum contra conſtituta decretalia praeſumtioſe agat, & corrigi nolens, ab officio ſuo ſubmoveatur*. Quod in Capitularium libros ab Anſegiſo relatum eſt (8). Vt autem apertius ſententiam ſuam promeret, conſtitutorum Apoſtolicae ſedis reverentiam ſanciendam putavit lege quidem ſua, ſed iiſdem verbis, quae in capitulis ab Hadriano Pontifice Angilramno Epiſcopo Metenſi datis continebantur: *Conſtitutiones contra canones & decreta Praeſulum Romanorum vel bonos mores nullius ſunt momenti* (9).

Non eamdem vero apud Gallos vim obtinuerunt decretales illae epiſtolae, quae antiquorum Pontificum Clementis & ceterorum nomine uſque ad Siricium circumferuntur, quas Iſidori collectio eſt complexa: de quibus inter Nicolaum I. & Hincmarum non levis controverſia mota eſt; de qua dicetur uberius libro tertio.

V. Porro, quum Hincmarus de epiſtolarum illarum decretalium viribus diſputaret, non ea fuit Gallorum ſententia, quin Pontificibus Romanis liberum eſſet, quemadmodum & eorum deceſſoribus fuerat olim, decreta condere ad ſanciendam diſciplinam, quum bono publico id profuturum exiſtimarent. Quod illuſtriori teſtimonio comprobare non poſſum, quam eo canone, qui decretus fuit a plenario totius Galliae Concilio, id eſt, ab Epiſcopis & proceribus Regni a Carolo Calvo Rege Pontigone coactis, ubi inter ceteros aderat Hincmarus Remenſis anno DCCCLXXVI.: *Vt honor domino & ſpiritali patri noſtro Iohanni ſummo Pontifici & venerabili univerſali Papae ab omnibus conſervetur, & quae ſecundum ſacrum ſuum miniſterium auctoritate Apoſtolica decreverit, cum ſumma veneratione ab omnibus ſuſcipiantur, & debita illi obedientia in omnibus conſervetur* (10).

VI. Quam decretis generalibus ſedis Apoſtolicae Francorum Reges, quos ſecundae dynaſtiae Principes vocamus, reverentiam detulerunt, eamdem in poſteros Hugonis Regis, qui felicibus auſpiciis Regnum Francorum indeptus eſt, propagatam fuiſſe, nemini dubium eſſe poterit, qui immenſum illud decretalium corpus ab Alexandro III. & Innocentio ceteriſque Pontificibus editarum reſpiciet. Eae enim eccleſiaſticarum legum vires in iudiciis & magiſtratuum regiorum tribunalibus obtinent; ſi paucas quaſdam epiſtolas decretales demas, quae uſu receptae non ſunt ob eas rationes, quas alibi expendimus.

VII. Olim

(8) Capitul. lib. 1. c. 56.

(9) E Capitulis Hadr. c. 39. l. 7. Capitul. c. 346.

(10) Conc. Pontig. can. 1.

VII. Olim quidem una cum synodorum tractatu negotia universalis Ecclesiae procurabant summi Pontifices. Sed posterioribus temporibus in consilium adhibuerunt Cardinales, postquam iurassent tempore inaugurationis (iuxta veterem formulam, quae exstat in collectione canonum Cardinalis Deusdedit & in libro diurno (*) bibliothecae Vaticanae) se ministerium suum cum consilio Cardinalium gesturos. Vnde factum, ut quamplurimae constitutiones de consensu Cardinalium factae dicantur (11). Iam inde a Petri Damiani temporibus, id est anno MLXI. Episcopi Cardinales eum locum tenebant, ut de illis

(*) Liber diurnus Pontificum Romanorum, a Marca istic commemoratus diu latuit, quamvis olim multum cognitus & frequenti in usu fuerit. Illum vir recolendae memoriae Lucas Holstenius edere voluerat, & iam typis Romanis mandaverat, paullo ante quam ex vita decederet, non ex bibliotheca Vaticana, ubi compertum est illum non exstare, se ex veteri eoque optimo codice, quem ei subministraverat Hilario Rancatus monachus Cisterciensis. Ego testari possum, illam diurni editionem factam fuisse. Etenim quum Marca ad Holstenium scripsisset Kal. Ianuar. anni MDCLX., cogitare se de scribendo tractatu speciali de exemtionibus monachorum: ille, ad eum rescribens sequentibus Kalendis Martiis, simul misit duo priora folia itemque postremum libri diurni, quod in illis exstarent antiquae formulae privilegiorum monasteriis concessorum a Pontificibus Romanis. Haec tria folia seu potius octerniones, si novo vocabulo ubi licet, ego communicavi cum R. P. Philippo Labbeo, qui ea per satis longum temporis spatium retinuit. Interim excessit e vivis Holstenius initio anni sequentis. Et mox Caelius Piccolomineus, Apostolicae tum sedis Nuntius in Gallia, occultans haud dubio consilium suum, uti postea patuit, ea folia recuperavit e manibus illustrissimi Archiepiscopi, neque illa unquam ei restituit. Post mortem itaque Holstenii, quum recuperata essent folia illa, quum certum iam esset, nihil ex illa editione extra vagari vel alibi e stare quam Romae, libri diurni editio omnino suppressa est *prudenti consilio*, ut ait Franciscus Marchesius, iuxta cuius verba explicandus est vir clarissimus Ioannes Mabillonius, scribens in itinere suo Italico, diurni *impressionem prohibitam fuisse*. Impressio siquidem facta fuit & perfecta; sed non emissa, quia suppressa. Tandem anno MDCLXXX. R. P. Ioannes Garnerius librum diurnum heic Lutetiae edidit suis commentariis illustratum. Nos vero, si Deus nobis vitam otiumque concesserit, novam illius editionem daturi sumus & integriorem & meliorem, emendatam videlicet secundum fidem vetustissimorum exemplarium. Clausula porro de consilio Cardinalium adhibendo a Papa non habetur in formulis antiqui libri diurni a Garnerio editi, sed in alio recentiore, quem Cardinali Baronio suppeditavit Antonius Augustinus. Huius novae formulae usus diu retentus est in Ecclesia Romana, uti probatur etiam exemplo Bonifacii VIII. qui professionem suam, in qua haec clausula continetur, misit ad Philippum IV. cognomento Pulcrum, Regem Francorum, scire volentem, an ipse habuisset canonicum introitum in Papatu. Quo loco observandum est, Petrum de Alliaco, qui hanc historiam refert in tractatu de auctoritate Ecclesiae, scribere, professionem illam libri diurni per lapsum temporis ampliatam fuisse.

Vindiciae Honorii Papae pag. 278.

Baron. tom. X. pag. 434. Preuves des libertez. p. 19.

(11) Cap. *Apostolicae* de re iudic. cap. de schismat. 1. cap. *Licet*. cap. *Eccles.* de elect. cap. 1. de renunc. in 6. cap. *Quum inter.* de consuetud. Clem. *Ne Roma al.* Clement. *Plerisque.* de elect. & passim in Bullis.

lis Damianus dixerit: *Patriarcharum & Primatum iura transcendunt, & super ipsos quoque Pontifices authenticam praevalent proferre censuram*. Vnde coadiutores & collaterales Papae dicuntur a Bernardo (12); qui addit in eorum commendationem: *Annon eligendi de toto orbe orbem iudicaturi?* Eo tempore ius illud sibi vindicabant Cardinales, ut unum essent cum Papa corpus ad universalem Ecclesiam ordinandam. Commoti enim contra Episcopos Gallicanos & beatum Bernardum, quod aliqua de fidei negotio definivissent, aiunt Eugenio: *Per nos tamquam per cardines universalis Ecclesiae volvitur axis*; ut observavit Otho Frisingensis, qui alia eorum verba ad Eugenium subdit: *Ecce Galli isti etiam faciem nostram contemnentes, super capitulis, quae his diebus, nobis assidentibus, agitata sunt, tamquam finitivae sententiae ultimam manum imponendo, nobis inconsultis fidem suam scribere praesumserunt. Certe, si in Oriente, utpote Alexandriae vel Antiochiae, coram omnibus Patriarchis huiusmodi tractaretur negotium, nihil firma stabilitate solidum sine nostra definiri valeret auctoritate* (13). Quare mirandum non est, quod Ostiensis Cardinalis docet, *Cardinalem loco universalis Ecclesiae suum habere officium*. Ioannis de Turrecremata in eamdem sententiam haec sunt verba: *Dominorum Cardinalium consilio & assensu summus Pontifex regit, disponit atque gubernat universalem Ecclesiam* (14).

VIII. Hodie tamen eo iure utitur Romanus Pontifex, ut eos quidem in consilium adhibeat, sed eorum adsensu non indigeat, testibus illustrissimo Cardinale Bellarmino, Azorio & ceteris scriptoribus.

CAPVT X.

De ultima cognitione summi Pontificis, & in primis de relationibus ad Sedem Apostolicam.

SYNOPSIS.

I. Iudicia Romani Pontificis in caussis e provinciis delatis. Probatio difficilis, si iure appellationum nitatur, ante Concilium Sardicense.

II. Nova ratio aperta per relationes & consultationes. Quibus Principum Romanorum cognitio constabat.

III. Earum usus in Ecclesia in dubiis fidei & disciplinae. Ius relationis suscipiendae Metropolitis & Patriarchis debetur, ex Hieronymo. Sed praecipue Romano Pontifici ex Oriente & Occidente, ut probatur ex Hieronymo & Cyrillo Alexandrino.

IV. In Occidente relatio de dubiis fidei Romam missa a Conciliis Africanis, ut gesta firmarentur. Innocentius has relationes sedi suae vindicat ex consuetudine & ex canone.

V. De dubia disciplina referebatur ad sedem

(12) Bernard. de Consid. l. 4. cap. 4.

(13) Otho Frising. lib. 1. de gestis Frid. c. 57.

(14) Ioann. de Turrecrem. lib. 1. de Eccles. c. 80.

sedem Apostolicam, e Siricio & Innocentio. Responsiones eorum pro iure constituto habitae.

VI. Ante Concilium Nicaenum caussae dubiae relatae ad sedem Apostolicam ex consuetudine, quae confirmata est canone Concilii Nicaeni, ut probatur ex Innocentio, nova interpretatione adhibita. Maiores caussae, id est, ambiguae.

VII. Hincmari explicatio refellitur, qui alludi putat ad Sardicense Concilium.

VIII. Exemplum vetustissimum relationis e Cypriano. Marcianus Arelatensis Episcopus deponitur decreto Romani Pontificis ad relationem Episcoporum Gallicanorum, ex sententia Cypriani.

IX. Ante Concilium Sardicense Galli usi relationibus, & postea appellationibus ad sedem Apostolicam.

X. De relatione Conciliorum generalium ad summum Pontificem.

I. VT legis ferendae ius, ita & ultima iudicia penes Imperatores olim fuere, qui aut ipsi cognitionem suscipiebant, aut concessa iurisdictione Praefectis praetorio vel ceteris magistratibus vice sacra iudicandi potestatem praebebant, appellandi ab eorum sententiis facultate interdicta. Nunc inspiciendum est, an Romani Pontificis iudicia nulli essent appellationi obnoxia & in eo conferri possent cum cognitionibus Principis. Iudicia autem illa exercebantur, aut ratione habita eorum negotiorum, quae ad provinciam Romanae metropoleos pertinebant, aut eorum, quae in ceteris provinciis oriebantur. Vtroque casu ab ipsius Ecclesiae cunabulis Pontifices suprema & principali in iudiciis reddendis auctoritate viguerunt. Quod ad Romanam metropolim attinet, non est, quod diu in eo capite probando haeream, quum nemo unquam cogitarit, eam provinciam alius Patriarchae praeceptis paruisse; immo vero, qui sententiae nostrae refragantur, non alio nitantur argumento, quam rerum ecclesiasticarum ultima iudicia unicuique synodo commissa fuisse. Sed articulus secundus magna contentione vexatur hodie a novatoribus huius seculi, & a viris quibusdam antiquitatis ecclesiasticae peritissimis, qui Nicaeno Concilio adeo sancitam synodorum provincialium auctoritatem putant, ut neque ipsis etiam Episcopis gradu suo deiectis appellandi facultas superesset. Vnde conficiatur, nullam occasionem relictam, in qua se suprema illa in iudiciis reddendis Romani Pontificis potestas explicaret. Sane dubitandum non est, quin magnis difficultatibus impedita sit huius speciei probatio, si iure appellationum nitamur, quarum usus ante Concilium Sardicense est omnino controversus.

II. Sed alia via nobis aperienda est, quae certum ius certis argumentis constituat. Duo ergo tempora expendenda sunt, unum, quod anterius est Concilio Sardicensi; alterum, quod est posterius. Si primorum temporum ratio habeatur, suprema quidem auctoritas cognitionum, etiam per Gallias, Pontifici afferetur; sed eo more, qui in consistorio Principis servabatur, non illo ordine, qui apud tribunalia magistratuum invaluerat. Negotia ista non appellationibus, sed rela-

relationibus vel consultationibus ad sedem Apostolicam missis expediebantur. Relatio & consultatio promiscue accipiuntur in Digestis, Codice Theodosiano & Iustiniani (1); quas ad Principem mittebant Praesides provinciarum, & ipsi Praefecti praetorio, quando dubiae litis occasio id exigebat. Quem relationum morem a Plinio secundo, quum ad ordinandam Bithyniam & Pontum a Traiano Principe missus esset, frequenter usurpatum fuisse legimus (2).

III. In Ecclesia duorum generum caussis relationum vel consultationum usus erat accommodatus, aut in iis, quae fidei controversae, aut in iis, quae dubiae disciplinae capita respiciebant. Sane in universum hoc dicere liceat, relationum recipiendarum ius in Ecclesia summarum sedium antistitibus competivisse; ne quis, quum de Romana Ecclesia agitur, existimet, me novam quamdam auctoritatem in eo genere commentum fuisse. Id docebit egregie Hieronymus; ex quo disces, Episcopos aut Metropolitanis suis aut Patriarchis, si de fide ageretur, referre debuisse (3). Etenim cum Ioanne Hierosolymorum Episcopo, qui quidem de Origenis erroribus, quos plurimi velut redivivos amplectebantur in Palaestina, ad Theophilum Alexandriae Archiepiscopum scripserat, Hieronymus graviter expostulavit, eo solum nomine, quod ad Caesareae Metropolitanum vel Antiochiae, quae secundum Nicaenos canones Metropolis erat Orientis, ac proinde Palaestinae, referre debuisset. Itaque ex eo colligitur evidentissime, iura relationum deberi Patriarchis. Ceterum, quia prae aliis Romana sedes principatu quodam vigebat, hinc factum, ut Orientis & Occidentis synodicae consultationes ad Romanum Pontificem mitterentur, teste locupletissimo Hieronymo, qui se apud Damasum iis respondendis operam navasse profitetur in epistola ad Ageruchiam (4). Hinc est, quod Cyrillus Alexandrinus, quum Nestorium crebrioribus litteris ad saniorem mentem hortatus esset, perfidia haeretici illius in dies erumpente, rem omnem ad Caelestinum *ex more Ecclesiarum* retulerit; ut ipse tanto morbo, qui in Ecclesia grassabatur, coniunctis viribus pro dignitate loci sui mederetur. Hoc testatur ipse Cyrillus Caelestino: *Longa Ecclesiarum consuetudo suadet, ut eiusmodi res*

(1) De relat. & consult. Dig. C. Th. Iustin. & Novell.

(2) Plin. lib. X. ep.

(3) Hieron. ep. 61. *Tu, qui regulas quaeris ecclesiasticas, & Nicaeni Concilii canonibus uteris, responde mihi, ad Alexandrinum Episcopum Palaestina quid pertinet? Ni fallor, hoc ibi decernitur, ut Palaestinae metropolis Caesarea sit, & totius Orientis Antiochia. Aut igitur ad Caesariensem Episcopum referre debueras; aut si procul expetendum iudicium erat, Antiochiam potius dirigendae litterae. Maluisti occupatis auribus molestiam facere* (Alexandrini Episcopi), *quam debitum Metropolitano tuo honorem reddere.*

(4) Hieron. ep. XI. *Quum in chartis ecclesiasticis iuvarem Damasum Romanae urbis Episcopum, & Orientis atque Occidentis synodicis consultationibus responderem.*

res sanctitati tuae communicentur (5). Relatione facta, Caelestinus synodo Romae coacta non solum de fidei capitibus decernit, sed etiam ipsum Nestorium haereseos auctorem a communione sua & ab Ecclesia Constantinopolitana deiicit, nisi intra decem dies nefariam doctrinam conceptis verbis anathematizet; & Cyrillo dat in mandatis, ut Romanae sedis auctoritate adscita, & Caelestini *vice & loco cum potestate usus*, sententiam istam exsequatur, & illi Ecclesiae prospiciat (6). Hoc Caelestini iudicium probatum est a Concilio Ephesino; quod damnationis sententiam in Nestorium trinis litteris evocatum ad synodum & iudicio se sistere recusantem protulit quidem; sed ad eam sententiam ferendam coactos se fatentur Patres & a sacris canonibus (scilicet ob contumaciam Nestorii, quae canonibus plectitur) & ab epistola sanctissimi Episcopi Caelestini (7), qui Nestorium sacerdotio privarat ad relationem Cyrilli. Quare Iustinianus legitime & ex ordine loquitur, quum omnia, quae ad statum & unitatem Ecclesiarum pertinent, referri a se ad beatitudinem Papae veteris Romae scripsit, quod sit caput omnium Domini sacerdotum (8).

IV. Sed misso Oriente, Occidenti haerendum est, ne longius a destinatione mea aberrem. In Occidentis provinciis relationes ad sedem Apostolicam in caussis fidei mittebantur, ut de integro cognitione habita, quod a synodis iudicatum erat, illius sedis decreto firmaretur. Damnata Pelagii & Caelestii haeresi, Concilium Milevitanum & Carthaginense ad Innocentium retulerunt. Sed quo fine, ex eorum verbis addiscemus: *Hoc itaque gestum, Domine frater, summae caritati tuae intimandum duximus, ut statutis nostrae mediocritatis etiam Apostolicae sedis adhiberetur auctoritas*, inquiunt Milevitani Concilii patres (9). De relationibus utriusque Concilii, & Carthaginensis & Milevitani, cognitio habita est in synodo Romana ab Innocentio, qui Iulium Episcopum Aurelio Episcopo Carthaginensi restituit *cum Apostolicae sedis ad relationem duplicis synodi iudicatis*. Recte & ex ordine iudiciorum relationem vocat synodicam epistolam ad se missam. Qua dictione etiam utitur in epistola ad Aurelium & Augustinum: *Vestris relationibus respondentes rescripsimus* (10). Et

(5) Epist. Cyrilli ad Caelest. part. 1. Concil. Ephes. cap. 14. *και τα μακρα των εκκλησιων ἤδη πειθουσιν ἀνακοινουσθαι τῃ σῃ ὁσιοτητι.*

(6) Caelest. epist. ad Cyrill.

(7) Sententia Conc. Eph. adversus Nestorium: *ἀναγκαιως κατεπειχθεντες ἀπο τε των κανονων και ἐκ της ἐπιστολης τȣ ἁγιωτατȣ πατρος ἡμων.*

(8) L. 7. C. de sum. Trinit. *In omnibus servato statu unitatis sanctissimarum Ecclesiarum cum ipso sanctissimo Papa veteris Romae, ad quem similia hisce perscripsimus. Nec enim patimur, ut quidquam eorum, quae ad ecclesiasticum spectant statum, non etiam ad eiusdem referatur beatitudinem, quum ea sit caput omnium sanctissimorum Dei sacerdotum.*

(9) Epist. Conc. Milevitan. ad Innoc. I.

(10) Innoc. in ep. ad Aurelium.

in litteris ad Concilium Milevitanum datis : *Fiant enim necesse est cautiores , quum inventores malorum ad duplicis relationem synodi sententiae nostrae statutis viderint ab ecclesiastica communione seiunctos* (11). Ius istud relationum sedi Apostolicae & ex antiqua consuetudine & e canonibus sibi vindicavit Innocentius ea epistola , quam iis verbis conceptam observavit Augustinus (12), quae sedis Apostolicae sacerdotem decebant; cuius epistolae ad Concilium Milevitanum datae sententia eo tendit , ut doceat , antiquam esse regulam & canonem , ut de rebus dubiis , praesertim si de fide agatur , ex omnibus provinciis ad Romanam Ecclesiam referatur ; ut , quae sequenda sint , omnibus Ecclesiis promantur . *Diligenter* , inquit , *& congrue apostolici consulitis honoris arcana , honoris inquam illius , quem , praeter illa , quae sunt extrinsecus , sollicitudo manet omnium Ecclesiarum , super anxiis rebus quae sit tenenda sententia , antiquam scilicet regulam secuti, quam toto semper orbe mecum nostis esse servatam. Neque enim hoc vestram credo latere prudentiam , qui id etiam actione firmastis , scientes , quod per omnes provincias de apostolico fonte petentibus responsa semper emanent . Praesertim quoties fidei ratio ventilatur , arbitror omnes fratres & coëpiscopos nostros non nisi ad Petrum , id est , sui nominis & honoris auctorem , referre debere , velut nunc retulit dilectio vestra , quod per totum mundum prosit Ecclesiis omnibus* . Infra : *Gemino igitur bono caritas vestra fungetur . Nam & canonum potiemini gratia servatorum, & beneficio vestro totus orbis tutabitur* (13) . Quinam sint illi canones , a quibus relationum ordinem profectum scribit Innocentius , statim discutiemus ; si tamen mihi per lectorem liceat alterum Innocentii locum laudare ; quo ius istud relationum ab antiqua traditione , ab ecclesiastica disciplina , & a patrum institutis divina sententia decretis apertissime repetit , ea nempe epistola , qua ad Concilium Carthaginense rescripsit: *Antiquae traditionis exempla servantes , & ecclesiasticae memores disciplinae, vestrae religionis vigorem non minus nunc in consulendo , quam antea , quum pronuntiaretis , veneratione firmatis , qui ad nostrum referendum approbastis esse iudicium, scientes , quid Apostolicae sedi debeatur ; quum omnes hoc loco positi ipsum sequi desideremus Apostolum , a quo episcopatus & tota auctoritas nominis huius emersit : quem sequentes, tam mala iam damnare novimus , quam probare laudanda ; vel id vero , quod patrum instituta sacerdotali officio custodientes non censetis esse calcanda ; quod illi non humana, sed divina decrevere sententia , ut quidquid , quamvis de disiunctis remotisque provinciis ageretur, non prius ducerent finiendum , nisi ad sedis hu-*

(11) Epist. 91. & 96. inter Epistolas Augustini.

(12) August. ep. 106.

(13) Innoc. ep. ad Conc. Milev. *quae est 91. inter ep. August.*

huius notitiam perveniret, *ut tota huius auctoritate*, *iusta quae fuerit pronuntiatio*, *firmaretur* . Verba illa indefinita , *quidquid* , *quamvis de remotis provinciis ageretur* , *non prius ducerent finiendum* , *quam ad sedis huius notitiam perveniret* , ad materiam , de qua agitur , coërceri debent atque restringi iuxta vulgatam iuris definitionem, scilicet quum de rebus dubiis & anxiis quaeritur, ut idem Innocentius superiori epistola adnotavit.

V. Praeter controversias fidei , de rebus dubiae disciplinae ad sedem Apostolicam referebatur ; quia quum Ecclesiae Occidentis nondum aliquo canone scripto tenerentur, sed tota ratio disciplinae consuetudine & usu quodam constaret, qui sincerius in Ecclesia Romana servabatur , inde sacrae politiae forma velut a capite institutionum erat omnino repetenda. Quare quum Himerius Tarraconensis Episcopus de quibusdam disciplinae articulis, qui baptismum, poenitentiam, & clericorum monachorumque officia contingebant, Siricium Pontificem consuluisset , *ad Romanam Ecclesiam* , inquit ille, *utpote ad caput tui corporis retulisti* . Quibus verbis debitam ex officio relationem esse significat. Responsa vero non ante dedit consultationi Himerii , quam in conventu fratrum sollicitius relatio lecta fuisset , ut omnia diligentius tractarentur . Frequentissimus erat istarum consultationum usus sub Damaso , ut nos docuit Hieronymus , & tempore Innocentii , qui relationibus ab Episcopis Italiae , Hispaniarum & Illyrici missis respondit , & consultationibus Episcoporum Gallicanorum ; ut patet ex litteris datis ad Exsuperium Episcopum Tolosanum : *Dilectio tua* , inquit , *institutum sequuta prudentum ad sedem Apostolicam referre maluit* , *quid de rebus dubiis custodire deberet* , *quam usurpatione praesumta* , *quae sibi viderentur* , *de singulis obtinere* . Porro relationes istae ad eum finem mittebantur , ut synodis provinciarum pateret , quid in re illa dubia & controversa post responsum Apostolicae sedis sequendum esset, tum in negotio, de quo emerserat quaestio , tum in similibus speciebus . Vnde profectum est, ut decreta Pontificum , quae in collectione Dionysii continentur , ad relationes Episcoporum , nunc generaliter de re dubia , nunc de specie quadam proposita , constituta sint . Qui mos etiam sequentibus temporibus invaluit ; adeo , ut magna illa decretalium moles e rescriptis Pontificum ad varias Episcoporum consultationes fere tota constet.

VI. Sed ut orationem meam in eam quaestionem contraham, quam inspiciendam initio huius capitis proposui , eam invaluisse consuetudinem ante Nicaenum Concilium assero , ut , si in dirimendis clericorum contentionibus dubitaretur de aliquo ecclesiasticae regulae capite , vel ratione habita personarum vel rerum , synodus provinciae ante vel post iudicium redditum relationem ad sedem Apostolicam mit-

teret, ut iusta sententia illius sedis auctoritate firmaretur, vel exsecutio iniusta suspenderetur; quae consuetudo canone sexto Nicaeni Concilii confirmata est. Scio, quantum laborem in me recipiam, ut sententiam meam probem, quae apud multos quasi nova periclitabitur: sed quum summam in iudiciis reddendis Apostolicae sedis auctoritatem evincat sine ullo appellationum adiumento, viris eruditis acceptiorem fore, non vano prorsus augurio mihi persuasi. Non longe arcessenda est huius rei probatio. Prodit sese, si verba illa Innocentii sincere expendantur, quae viros eruditissimos moleste habuerunt. Edamus verba; deinde ad interpretationem nos accingemus. *Si quae autem caussae vel contentiones inter clericos tam superioris ordinis, quam etiam inferioris fuerint exortae, ut secundum synodum Nicaenam congregatis eiusdem provinciae Episcopis iurgium terminetur, nec alicui liceat, (sine praeiudicio tamen Romanae Ecclesiae, cui debet in omnibus caussis reverentia custodiri) relictis his sacerdotibus, qui in eadem provincia Dei Ecclesiam nutu divino gubernant, ad alias convolare provincias. Si autem maiores caussae in medio fuerint devolutae, ad sedem Apostolicam, sicut synodus statuit & vetus consuetudo exigit, post iudicium episcopale referantur* (14). Ex hac epistola, quis esset ante Concilium Nicaenum ecclesiasticae disciplinae status, licet alioqui quamplurimis difficultatibus involutus sit, aliquo pacto expediri potest. Canone sexto Concilii praecipitur, ut mores antiqui obtineant, tam ii, qui Alexandrinae Ecclesiae iura, quam illi, qui Romanae privilegia & ceterarum Ecclesiarum respiciunt. Consuetudo illa Romanae Ecclesiae fere nos latet, quia posterioribus decretis in multis capitibus est amplificata. Attamen ex hoc Innocentii loco discimus, eam fuisse mentem synodi, quum de iudiciis Episcoporum & reliquorum clericorum decerneret, ut nullum fieret praeiudicium Romanae Ecclesiae, & ei reverentiae, quae illi in omnibus caussis debetur; reverentiam porro illam in maiorum caussarum relatione versari. Si quis vero hunc Innocentii locum componat cum altero, qui ex epistola ad Concilium Milevitanum iam prolatus est, inveniet hos esse canones, & hanc antiquam regulam toto orbe servatam, ut de rebus anxiis, quae sit sequenda sententia, sedes Romana consulatur, id est, in maioribus caussis ex praescripto Nicaenae synodi & veteris consuetudinis ad eam referatur. Itaque ex Innocentio duorum canonum Nicaenae synodi sinceram sententiam constituere possumus, quinti scilicet & sexti. Quinti hanc esse mentem, Innocentius aeque ac synodus Africana testatur, ut clericorum caussae suis synodis finiendae committantur, clericorum scilicet tam superioris, quam inferioris ordinis. Quod ita intelligendum est, ut iuxta veterem consuetudinem, quae sexto canone sancita est, privilegium Romanae sedis in

(14) Innoc. I. in ep. ad Victric. Rotomag. c. 3.

in omnibus cauſſis tam Epiſcoporum , quam clericorum cuſtodiatur , & reverentia debita ſedi Apoſtolicae ſervetur ; nempe ut ad eam fiat relatio , ſi in earum contentionum examine de rebus maioribus quaeratur , id eſt , de iis , quae controverſa & dubia erunt , ſeu fidem reſpiciant , ſeu diſciplinam . Equidem e duobus Innocentii locis inter ſe comparatis confectum puto , ut maiores cauſſae pro anxiis & dubiis ſint accipiendae . Sed nihil vetat , quin ea interpretatio Pelagii Papae quodam loco adiuvetur , qui in epiſtola ad Ioannem Conſtantinopolitanum Epiſcopum maiores cauſſas eas eſſe apud Innocentium interpretatur , quae ſunt difficiles : *Maiores vero & difficiles quaeſtiones , ut ſancta ſynodus ſtatuit & beata conſuetudo exigit , ad ſedem Apoſtolicam ſemper referantur*. Itaque non ad omnes cauſſas ſe Romanae Eccleſiae cura demittebat . Synodis provinciarum liberum erat cauſſarum iudicandarum arbitrium , ſi apertae eſſent & liquidae . Sed ſi res quaedam dubia & dignus vindice nodus incideret , relatione a ſynodo facta, ſedes Apoſtolica conſulebatur. Quod vicem appellationis ſubibat ; ſed formulis legum & diſceptationum forenſium anguſtiis reos non atterebat.

VII. Non me latet Hincmaro Rhemenſi viſum de ſynodo Sardicenſi & de appellationibus Epiſcoporum gradu ſuo deiectorum agi apud Innocentium . *Beatus quoque Innocentius* , inquit (15), *ad Victricium Rotomagenſem Epiſcopum duo capitula magni Concilii Nicaeni & capitulum Sardicenſis Concilii de Epiſcoporum ad ſedem Apoſtolicam appellatione uno capitulo ſagaciter atque patenter explicat* . Sed multa me ab eius ſententia diſcedere cogunt . Primum eſt , iniecta Nicaenae ſynodi mentio prima parte capitis , quae vetat , ut aliam ſynodum ſtatim verbis generalibus lectori incauto & non monito intruſiſſe videatur . Secundum eſt , maiores cauſſas non coërceri ſolis Epiſcoporum appellationibus , ſed ad omnes cauſſas porrigi tam clericorum quam laicorum, in quibus reverentiam Romanae ſedis cuſtodiendam docet Innocentius , ſcilicet ſi eius generis ſint , ut inter dubias referri debeant . Quo ſolo caſu ipſas Epiſcoporum cognitiones ad ſedem Apoſtolicam referendas aliquando cenſuit idem Hincmarus (16). Poſſet addi , a Siricio (17) & Innocentio (18) ſolos canones Nicaenos in iudiciis reddendis prolatos: ut fruſtra videatur Innocentius hoc loco ad Concilium Sardicenſe reſpexiſſe .

VIII. Clariſſimum & vetuſtiſſimum exſtat huius relationis exemplum apud Cyprianum , cuius teſtimonium eo lubentius uſurpo, quod adverſus appellationes a quibuſdam in partes trahatur (19) . Per me licet

(15) Hincmarus ep. 9. c. 12. & alibi.
(16) Hincmar. in ep. ad Nicolaum apud Flodoardum.
(17) Siric. ep. 1. & 3.
(18) Innoc. ep. ad Alex. ad Maced. ad ſynod. Tolet. ad Clerum CPolit. ad Theophilum.
(19) Vide lib. 7. cap. 1.

licet dicant illi, Cyprianum eo nomine graviter commotum (20), quod Epiſcopi quidam in Africa damnati Romam ſe contuliſſent: (*) *Quum ſtatutum ſit omnibus Epiſcopis* , ut ipſe loquitur , *& aequum ſit pariter ac iuſtum , ut uniuſcuiuſque cauſſa illic audiatur , ubi eſt crimen admiſſum , & ſingulis paſtoribus portio gregis ſit adſcripta, quam regat unuſquiſque & gubernet, rationem ſui actus Domino redditurus ; nec oporteat Epiſcoporum concordiam cohaerentem ſubdola & fallaci temeritate collidere , ſed agere illic cauſſam ſuam , ubi & accuſatores habere & ſui criminis teſtes poſſint ; niſi ſi paucis deſperatis , & perditis minor eſſe videtur auctoritas Epiſcoporum in Africa conſtitutorum , qui iam de illis iudicaverunt* . Proferant eiuſdem Cypriani iudicium de Baſilide & Martiale Epiſcopis a ſynodo Baeticae provinciae in Hiſpania depoſitis , & a Stephano Pontifice nimis propere in communionem ſuam receptis (21). Qui appellationum uſum tuentur , facile ſe his difficultatibus expedient . Mihi vero planior & ſincerior videtur reſpondendi ratio, ſi Cyprianum cum Cypriano conciliemus , & concedamus , ingratas quidem illi fuiſſe iudiciorum in pro-

(20) Cyprian. ep. 55.

Queſnel. differt. 5. de S. Hilario Arelat. pag. 487. 489.

(*) Ioannes David , vir , ut Apuleii verbo utar , notiſſimae temeritatis , in libro de iudiciis canonicis Epiſcoporum pag. 7. & ſeq. verbis arrogantiae & contumeliae plenis , & homine , ut ait vir clariſſimus Paſquaſius Queſnellus, cauſſis forenſibus procurandis addicto quam in theologicis verſato dignioribus, intemperantius, ut idem Queſnellus ait , inſultat illuſtriſſimo Archiepiſcopo , contenditque, eum fruſtra hic uſum auctoritate Cypriani, quum in laudata illius epiſtola non agatur de iudicio Epiſcoporum, ſed de iudicio ſimplicium Presbyterorum , quos certum erat non potuiſſe appellare ſedem Apoſtolicam poſt iudicium epiſcopale. Scio Fortunatum , unum videlicet ex quinque Presbyteris profugis Eccleſiae Carthaginenſis nuper abſtentis Epiſcoporum ſententia, habuiſſe tantum, ut verbo Cypriani utar ex hac ipſa epiſtola , inane nomen & umbram quamdam ſacerdotis, & ſaepe vocatum pſeudo-epiſcopum a Cypriano, quia a paucis & inveteratis haereticis fuerat conſtitutus, adeoque verum Epiſcopum non fuiſſe ; quum Epiſcopi non de voluntate Dei fiant, qui extra Eccleſiam fiunt , ſed contra diſpoſitionem & traditionem Evangelii fiant . Sed nihilominus certum eſt, eum habuiſſe nomen Epiſcopi , & de eius aliorumque pſeudo epiſcoporum cauſſa egiſſe Cyprianum apud Cornelium , adeoque hinc nihil certi colligere potuiſſe Davidem adverſus ſententiam illuſtriſſimi Archiepiſcopi. Quin potius exiſtimare debemus , hic agi de cauſſa Epiſcoporum , falſorum ſane & haereticorum ac ſchiſmaticorum, ſed tamen Epiſcoporum , adeoque non ſimplicium Presbyterorum . Mera divinatio eſt Davidis, qui ultra omnem humani ingenii vim penetraſſe ſe putat ad ſenſum opinionemque Cypriani, aliamque ei fuiſſe mentem hariolatur , quam quae in illius verbis agnoſcitur. Poteſt autem quis, ut Cicero ait, quum divinationem habeat, errare aliquando . Ceterum illud quoque admonebo , falſum eſſe vehementer eumdem Davidem , quum dixit, Marcam ſibi repugnantia ſcripſiſſe. Verius adverſus hunc contentioſum & calliditatem fori exercentem intorqueri poſſet hoc telum : qui , quum iſtic dixiſſet, non licuiſſe olim Presbyteris Africanis a ſynodo provinciae damnatis appellare ſedem Apoſtolicam, poſtea tamen pag. 647. ait, appellationes Presbyterorum obtinuiſſe in Africa ante tempora Papae Zoſimi.

(21) Cyprian. ep. 68.

provinciis redditorum retractationes, quamvis summis Pontificibus non passim, sed aliquo casu, essent acceptae; summum tamen ius Romanae sedis in sententia de rebus ad se relatis ferenda disertissimis verbis Cyprianum agnovisse. Quod evidentissime patet in caussa Marciani Arelatensis Episcopi, qui se Novatiani a sacerdotibus Dei per totum orbem abstenti partibus adiunxerat, & a catholicae Ecclesiae unitate, atque a sacerdotii consensione discesserat. Faustinus Episcopus Lugdunensis & suae provinciae coëpiscopi (qui Marcianum sacerdotio deiicere non poterant, quod alterius provinciae, nempe Narbonensis, esset Episcopus) hac de re Stephanum Papam relatione sua monuerunt, eamque Cypriano litteris suis significarunt. De haeresi agebatur. Quo casu ex usu veteris disciplinae subvenire poterant ceteri Episcopi, nulla habita ratione discriminis provinciarum; quum idcirco copiosum corpus sacerdotum concordiae mutuae glutino atque unitatis vinculo copulatum esset, ut, si quis ex collegio Episcoporum haeresim facere & gregem Christi lacerare & vastare tentaret, impiis conatibus obsisterent ceteri. Vnde infert, deponendum esse Marcianum, qui iam ab omnibus Episcopis in damnatione Novatianorum fuerat praedamnatus (22). *Ex quibus*, inquit (23), *quum Marcianus esse coeperit, & se Novatiano coniungens, adversarius misericordiae & pietatis exstiterit, sententiam non dicat, sed accipiat; nec sic agat, quasi ipse iudicaverit de collegio sacerdotum, quum ipse sit ab universis sacerdotibus iudicatus*. Licet vero in consilium deponendi Marciani Cyprianus una cum collegio ceterorum Episcoporum consentiat; tamen quia Romanam Ecclesiam & Petri cathedram & principalem esse profitebatur, unde unitas sacerdotalis exorta sit, τὸ κῦρος rei iudicatae, & summam illam pronuntiandi auctoritatem in eam Ecclesiam confert, in re communi, quae unitatem respiciebat, & de qua relatio ad eam missa fuerat. *Quapropter*, inquit Cyprianus Stephanum Papam alloquens, *facere te oportet plenissimas litteras ad coëpiscopos nostros in Galliis constitutos, ne inimicum collegio nostro insultare patiantur*. Sed illustriora sunt verba, quae sequuntur; quibus decernendi & pronuntiandi de re proposita iuxta sententiam Gallicanorum & Africanorum Episcoporum potestas Romanae Ecclesiae asseritur, eique plenissima executionis cura demandatur: *Dirigantur in provinciam & ad plebem Arelate consistentem a te litterae; quibus abstento Marciano, alius in locum eius substituatur* (a). Nulla industria no-

(22) Vide lib. 7. c. 1. §. 5.

(23) Cyprian. lib. 3. ep. 13. 97. Pamelii.

(a) Luculentum hoc Cypriani testimonium de primatu Romani Pontificis molestissimum est Protestantibus, qui in varias se partes torquent, ut eius vim ac pondus eludant. Praecipue Salmasius *de Primat. Papae cap.* 19. & novissime Io. Fellus *not. in* Cypriani *epist.* 67. nebulas me-

novatores hoc teſtimonium Cypriani elevare poſſunt. Futilis eſt enim illa reſponſio, non deponi a Stephano Marcianum, ſed deponendum declarari. Quinimmo conceptis verbis Cyprianus exigit a Stephano, ut ſuis litteris Marcianum damnet, atque adeo alium ſubſtituendum decernat.

IX. Veteri conſuetudini a Concilio Nicaeno firmatae ſucceſſit Concilii Sardicenſis decretum, quo appellationibus ad Romanam Eccleſiam modus quidam eſt praeſcriptus. Galliarum Epiſcopi, ut relationibus ſuis debitum officium Apoſtolicae ſedi ante Nicaenum Concilium impenderunt, ita & appellationibus damnatorum poſt Concilium Sardicenſe non obſtiterunt. Id docet Leo I. in epiſtola ad Epiſcopos provinciae Viennenſis: *Nobiſcum itaque fraternitas veſtra recognoſcat, Apoſtolicam ſedem pro ſui reverentia a veſtrae etiam provinciae ſacerdotibus innumeris relationibus eſſe conſultam, & per diverſarum, quemadmodum vetus conſuetudo poſcebat, appellationem cauſſarum aut retractata, aut confirmata fuiſſe iudicia*. Quae apud Gallias a primis Eccleſiae temporibus viguit hac in parte Romanae Eccleſiae auctoritas, locum ſuum etiam hodie apud nos obtinet, redintegrato aliqua ex parte uſu Concilii Sardicenſis, ut alibi dicetur (*).

X. Alia eſt relationis ſpecies, qua ſynodi generales utebantur, ut rerum geſtarum ſeriem Apoſtolicae ſedi per litteras inſinuarent, quibus Romani Pontificis conſenſum & exſequendi curam petebant. Exſtant in eo genere officii ſynodi Arelatenſis ad Silveſtrum & Sardicenſis ad Iulium epiſtolae, item ſecundae ſynodi & ſequentium Conciliorum, unde patet, eo propoſito miſſas, ut debita ſedi Apoſtolicae reverentia ſervaretur. Quare Concilii Sardicenſis Patres relationem illam ex officio deberi ſatis ſignificant his verbis: *Hoc enim optimum & valde congruentiſſimum eſſe videbitur, ſi ad caput, id eſt, ad Petri Apoſtoli ſedem, de ſingulis quibuſque provinciis Domini referant ſacerdotes* (24). Orientalium quoque Epiſcoporum relationem ſynodicam de Apollinaris haereſi ad ſe miſſam ita Damaſus excepit, ac ſi debitum ſedi Apoſtolicae munus exſolviſſent. Quod teſtantur epiſtolae Damaſi ad Orientales

meridianae luci offundere ſatagerunt. At eorum nugas ſtrenue profligavit Auctor *Origin. & antiquit. Chriſtianar. lib. IV. pag. 79. not. 4.* Praeclare Baluzius *not. ad eam epiſt.* rem explicat in hunc modum: *Quamvis unus epiſcopatus, cuius pars a ſingulis in ſolidum tenetur, quamvis ceteri Epiſcopi ſubvenire debeant, ſi quis ex eorum collegio haereſim facere, & gregem Chriſti lacerare & vaſtare tentaverit, ut inquit Cyprianus epiſt. 67. inde tamen non ſequitur, Romanum Epiſcopum praecipuas partes eiuſmodi rerum pro ſuo primatu non ſuſtinuiſſe. Cur enim Stephanum rogat Cyprianus, ut Gallos Epiſcopos pleniſſimis litteris ad deponendum Marcianum, & alium ei ſubſtituendum excitet, niſi quia ſciebat, defenſionem canonum Romano Epiſcopo praecipue commiſſam eſſe?* FIMIAN.

(*) Nimirum toto libro ſeptimo huius operis.

(24) Synodica epiſt. Concilii Sardic.

tales prima verba apud Theodoretum : *Quod vestra caritas debitam sedi Apostolicae reverentiam tribuit, vobis ipsis quoque maximo honori est* (28). Sed de consensu Romani Pontificis, qui recte etiam apud veteres confirmatio dicitur, quatenus necessarius esse censeretur, alibi accurate dicendum est (29), & de more mittendorum fidei decretorum ab Occidente in Orientem, & vice versa, quem synodus Chalcedonensis commendat in prosphonetico sermone ad Marcianum Augustum.

CAPUT XI.

De summa Pontificis auctoritate, quod a nemine iudicetur.

SYNOPSIS.

I. Persona Pontificis a nemine iudicatur, ex synodo Romana sub Symmacho, & ex Ennodio. Quia Romanus Episcopus est caput omnium sacerdotum.

II. Eadem Ecclesiae Gallicanae sententia in caussa Symmachi; immo pietas maior quam Romanae synodi, ex Avito.

III. Antiqua regula, maiorem sedem a minore non iudicari, ex Cyrillo, Concilio Ephesino, & Chalcedonensi, & Pelagio.

IV. Inde fluxit vulgatum illud, Primam sedem a nemine iudicari, in actis dubiis Sinuessanae synodi, & in canonibus Silvestri reiectis ab Hincmaro.

V. Discussus locus epistolae Concilii Romani de Damaso apud Concilium aut consistorium Principis iudicando.

VI. Romanum Pontificem a nemine iudicandum professus est Carolus M. & ceteri Galli in synodo Romana. Purgatio Leonis Papae & Paschalis.

VII. Privilegium illud Romanae sedis confirmatum ab octava synodo. Ioannis XII. exauctoratio reprobata. In caussa haereseos & schismatis cessat privilegium.

VIII. Ecclesia Gallicana canones Basileensis Concilii suscepit; sed Eugenii Pontificis depositioni & electioni Felicis non adhaesit.

IX. Pontifex ab Episcopis moneri potest, & satisfacere tenetur; ex octava synodo, & Petro Damiani.

I. PRincipem legibus solutum esse, eo sensu, ut, etsi in leges impingat, poenis legum coërceri non possit, communis est Theologorum & Iurisconsultorum sententia; ita, ut subditi, qui de Principis statu aliquid decernere sibi liberum esse putaverint, lege Iulia maiestatis teneantur. In hunc quoque dignitatis gradum adscitum fuisse Romanum Pontificem, Galliarum Reges, & Episcopi una cum ceteris saepissime censuerunt. Symmacho a clericis Ecclesiae Romanae de criminibus atrocissimis accusato & ab episcopatu per vim depulso, Theodoricus Rex Italiae cogit plenariam synodum omnium regni sui sacerdotum, accedente ipsius Symmachi consensu. Liguriae, Aemiliae & Venetiarum Episcopi litteris Regis evocati quum se Romam con-

fer-

(28) Theod. l. 5. c. 10. ὅτι τῃ ἀποςολικῃ καθεδρᾳ την ὀφειλομενην αἰδω ἡ ἀγαπη ὑμων ἀπονεμει.

(29) Vide infra lib. 7. cap. 14.

ferrent, Theodoricum Ravennae commorantem invisunt, & Romanae sedis sacerdotem a minoribus Episcopis iudicari non posse significant: *Nec antedictae sedis antistitem minorum subiacuisse iudicio, in propositione simili, facile forma aliqua testaretur;* ut docet Romana synodus III. habita anno quingentesimo secundo. In eam sententiam concessit ipsa synodus, quae ita decretum suum temperavit, ut liberum & immunem a criminibus Symmachum pronuntiaret, *quantum ad homines respicit;* sed totius negotii examen *arbitrio divino dimisit*, quum legatione sua prius monuisset senatum Romanum, qui discussionem accusationis urgebat, auctoritatem sedis iniustis illis desideriis obstare. Etenim tunc ab omnibus publice asserebatur, *sedis Apostolicae praesulem minorum nunquam subiacuisse sententiae*, ut e libello accusatorum refert Ennodius Ticinensis in apologetico; qui robustissimis verbis eam assertionem firmavit, quae & a synodo quinta Romana probata est cum integro apologetici libello (1), & deinde a collectoribus in corpus canonum relata: *Aliorum*, inquit, *forte hominum caussas Deus voluit homines terminare, sed sedis istius praesules suo sine quaestione reservavit arbitrio. Voluit B. Petri Apostoli successores caelo tantum debere innocentiam & subtilissimi discussoris indagini inviolatam exhibere conscientiam*. Huius autem privilegii ratio inde petitur ab Ennodio, quod Romanus Episcopus sit caput omnium sacerdotum: *Sanctorum voce patet, Pontificum dignitatem sedis eius factam toto orbe venerabilem, dum illi, quidquid fidelium est, ubique submittitur, dum totius corporis caput esse designatur* (2).

II. Dum haec Romae geruntur, Gallicani Episcopi nutare statum suum in lacessito vertice sentientes, & se in criminatione Principis peti, formulam decreti receperunt, quam de Papa Symmacho apud urbem synodus Romana ediderat; ut testatur Avitus Viennensis, qui ex mandato Galliae Episcoporum ad Senatores urbis, ipse Senator Romanus & christianus Episcopus, quae mens esset omnium, unus perscripsit (3). Nolo in invidiam trahi Episcopos Italiae. Sed si verum amamus, non est dissimulanda pietas Ecclesiae Gallicanae, quae synodo Romanae velut vitio vertit, quod iudicium aliquod versus Symmachum suscepisset; quia *non facile datur intelligi, qua vel ratione, vel lege ab inferioribus eminentior iudicetur*, ut loquitur Avitus. Et licet Dei cognitioni synodus rem ipsam servaverit, Episcopi tamen Gallicani concoquere non possunt, qua ratione in illam caussam ne leviter quidem potuerit inquirere: *Quod synodus ipsa venerabilis*, inquit Avitus, *laudabili constitutione prospiciens, caussam quam, quod salva eius*

(1) Quinta synod. sub Sym. *Hic libellus integerrime synodaliter ab omnibus teneatur, & ita sicut harum synodorum decreta habeatur.*

(2) Ennodius in apolog. c. *Aliorum* 9. q. 3. apud Grat.

(3) Avitus Episc. Vien. epist. 31.

eius reverentia dictum sit, pene temere susceperat inquirendam, divino potius servavit examini; perstringens tamen, prout breviter potuit, nihil vel sibi vel gloriosissimo viro Theodorico Regi de his, quae Papae dicebantur obiecta, patuisse. Nolo epistolam integram transcribere, quae abunde mentem omnium Gallicanorum sacerdotum explicat; qui concedunt quidem in ceteris Episcopis, si quid nutaverit, posse reformari: *At si Papa urbis vocatur in dubium, episcopatus iam videbitur, non Episcopus, vacillare*.

III. Sane non omnino aliena videtur a veterum disciplina synodi Romanae, Ennodii Diaconi & Aviti Viennensis assertio, scilicet ex eo capite inscriptum adversus Romanum Episcopum crimen non subiacere synodorum iudicio, quod maior a minore iudicari non debeat. Hoc fundamento enim inter cetera nititur Cyrillus Patriarcha Alexandrinus, quum in Concilio Ephesino de temeraria & praecipiti adversum se & Memnonem Ephesinum ab Ioanne Patriarcha Antiocheno lata depositionis sententia conqueritur, nempe, quod adversus *maiorem thronum* pronuntiarit (4). Sedes enim Alexandrina superiorem locum prae Antiochena iuxta Nicaenam synodum obtinebat. Rationem istam non contemsit synodus Ephesina; quinimmo ut vitium huius sententiae Caelestino Pontifici probaret, hinc oritura discordiarum semina profitetur, si *maiores sedes* iniuria afficiendi facultas detur (5). Concilium Chalcedonense in eamdem conspirat sententiam, quum inter praecipuas damnati Dioscori caussas hanc recenset in relatione ad Leonem (*6*); quod excommunicationem adversus eum designasset, cui vineae custodia a Domino credita est, quique indefessam uniendae Ecclesiae curam gerit, id est, adversus Leonem. Non enim de iniusta excommunicatione conqueritur, sed de Dioscori audacia, qui contumaci animo superiorem Pontificem excommunicationis meditatae contumelia laesit, quam depositione Dioscori ulti sunt Patres; adeo, ut Anatolius Episcopus Constantinopolitanus dixerit: *Propter fidem non est damnatus Dioscorus; sed quia excommunicationem fecit Domino Archiepiscopo Leoni*, & ter vocatus non accessit. Ceterum excommunicatio illa in Leonem a Dioscoro destinata non decreta fuit in Concilio Ephesino secundo, ut multi suspicantur, sed in conventu furtivo & clandestino aliquot Episcoporum Nicaeae habito, ut docet libellus Theodori Diaconi Alexandrini actione III. Concilii Chalcedonensis (7). Ex eo Pelagius I. Childeberto Regi scripsit an. DLVII. ad-

(4) Libellus Cyrilli part. 2. Conc. Ephes. act. 4. *μαλιςα κατα μειζονος θρονου.*

(5) In ep. synodi Ephes. ad Caelest. act. 5. *ει γαρ δοθειη τοις εθελουσιν αδεια, και τους μειζονας υβριζειν θρονους.*

(6) Relatio Concilii ad Leonem: *και ἀκοινωνησιαν κατα του την ενωσιν της εκκλησιας σπουδασαντος, ἐμελετησεν.*

(7) Act. III. Concil. Chalc. *δια την πιστιν ο καθηρεθη Διοσκορος, ἀλλ᾽ ἐπειδη ἀκοινωνησιαν ἐποιησε τῳ Κυριῳ Λεοντι τῳ Ἀρχιεπισκοπῳ.*

adverſum eſſe eccleſiaſticae legi, quod ipſe iuſſerat, ut Sapaudus Arelatenſis Epiſcopus, *cuius Eccleſia in Gallicanis regionibus primatus privilegio & ſedis Apoſtolicæ vicibus decoratur*, ad petitionem Epiſcopi ab ipſo ordinati in iudicium ſequentis civitatis Epiſcopi iudicandus occurreret.

IV. Ex eo colligere poſſumus, ſecundum veteris diſciplinae ordinem Romanam ſedem, quae maior eſt & prima, a ceteris Epiſcopis iudicari non poſſe. Vnde fluxit decantatum illud verbum, quod exſtat in actis Sinueſſanæ ſynodi in cauſſa Marcellini Pontificis coactae anno CCCIII. *Prima ſedes non iudicabitur a quoquam*. Scio quidem, a viris eruditis haec acta revocari in dubium, quaſi a Donatiſtis conficta. Sed fatendum eſt, antiquitatem quamdam redolere, licet quamplurimis mendis ſcateant. Pronuntiatum iſtud, primam ſedem a nemine iudicari, repetitum eſt in ſynodo Romana ſub Silveſtro, canone ultimo, cum illa adiectione, *ut neque ab Auguſto, neque ab omni clero, neque a Regibus, neque a populo iudicetur*. Sed viri emunctioris iudicii hunc fetum ut adulterinum damnant, & inter ceteras Iſidori Mercatoris quiſquilias reponunt. Moverant bilem Hincmaro canones iſtius Romanae ſynodi ſub Sylveſtro, adeo, ut nullam illis fidem in iudiciis haberi velit (8); quia ſcilicet omnes fere iſtiuſmodi definitiones antiquis canonibus repugnent. Prætermitto diſcuſſionem ceterorum articulorum, dum mihi venia lectoris liceat canonem ultimum diſpungere. Scilicet hariolos eſſe oportuit Epiſcopos, qui non ſolum ab Auguſtorum conſiſtorio, qui Romae tempore Silveſtri imperabant, ſed a *Regum iudiciis* Romanum Pontificem immunem eſſe decreverunt, quum Reges Romam non tenuerint, niſi ducentis fere poſt haec annis elapſis; immo vero in contrarium Silveſter ipſe exemplo ſuo ſtatuerit.

V. Etenim, ut loquitur Romanum Concilium in epiſtola ad Gratianum, *Silveſter Papa a ſacrilegis accuſatus, apud parentem veſtrum Conſtantinum cauſſam propriam proſecutus eſt* (9). Occaſio huius epiſtolae ſcribendae inde orta eſt, quod Vrſinus toties a Principibus & a Damaſo Pontifice damnatus dolos compoſuiſſet, quibus ſancti Pontificis caput petebatur; adeo ut accuſatores ſubornaret, qui crimina Damaſo intenderent, *ea fraude videlicet, ut dum cauſſam dicit, qui in omnes iudex fuerat conſtitutus, nemo eſſet, qui de lapſis vel de factioſis poſſet epiſcopatus invaſoribus iudicare*. Iudicio Imperatoris probata quidem innocentia Damaſi; ſed poſt ſententiam a Principe flagitandum putavit Concilium, ut Damaſus, qui ceteris Epiſcopis quum eſſet aequalis munere, praerogativa tamen Apoſtolicae ſedis excellebat, non

(8) Hincmarus epiſt. 7. cap. 22. & ſeq. edit. Mog. *Quoniam quaſi in auctoritate profertur, ſanctum Silveſtrum Papam decreviſſe talia, quae catholica Eccleſia inter ſynodalia decreta non computat*.

(9) Epiſtola Romani Concilii ad Gratian. edita a R.P. Sirmond. in Appendice Cod. Theodoſ.

non esset iis inferior, qui iudiciis publicis beneficio legis a Gratiano latae non erant subiecti. Petunt ergo, ut caussa Damasi, si quae inciderit, in Concilio iudicetur, quemadmodum in ceterorum Episcoporum caussis fieri solebat, aut faltem in consistorio Principis caussam suam defendat, non apud magistratus. Ad quaestionem, quam discutio, valde confert, ut severius examinentur verba huius epistolae; quae ita castigata sunt, ut nihil de dignitate Pontificis Romani remittant, licet ad rationes temporum sint accommodata. Cognitionem illam Principibus *a Damaso* arrogari, Damasum severioribus Episcoporum iudiciis *se ipsum dedere* pronuntiant, non autem cognitionem illam in arbitrio Principis aut Episcoporum esse positam; ita ut privilegium illud primae sedis in mente habuisse patres illos non absurdum mihi videatur. *Severioribus se dedit ipse iudiciis sacerdotum*, inquiunt illi. Subiungunt vero: *Accipite aliud quoque, quod vir sanctus vestrae magis conferre pietati, quam sibi praestare desiderat, nec derogare cuiquam, sed Principibus adrogare. Quoniam non novum aliquid petit, sed sequitur exempla maiorum, ut Episcopus Romanus, si Concilio eius caussa non creditur, apud Consilium se imperiale defendat.*

VI. In caussa Symmachi quanta fuerit Gallicanae Ecclesiae pietas, docuit Avitus, quum maiorem & eminentiorem Pontificem ab inferioribus iudicari non posse contenderet. Iisdem vestigiis haeserunt Episcopi & proceres Francorum una cum Romanis in caussa Leonis III. qui variorum criminum accusatione petebatur. Etenim, quum frequentes adessent in Concilio Romano, praesente ipso Carolo Francorum Rege, in has voces eruperunt, quas retulit Anastasius (10): *Nos sedem Apostolorum, quae est caput omnium Dei Ecclesiarum, iudicare non audemus. Nam & ab ipsa nos omnes & ab eius vicario iudicamur: ipsa autem a nemine iudicatur; quemadmodum antiquitus mos fuit. Sed sicut ipse summus Pontifex censuerit, canonice obediemus.* Leo tamen Pontifex, ne ulla suspicio penes Ecclesiam reliqua esset, etsi nemo accusationem illatam peragere vellet, adhibitis Evangeliis & aliquot testibus suae famae adstipulatoribus, ambonem ascendens obiecta crimina iureiurando levavit; ut testantur Anastasius & Eginhardus in Annalibus. Vnde profectum est, ut purgatio illa, qua suspecti presbyteri adhibito sacramento tam suo, quam quinque vel septem emendatae vitae hominum ex eadem aut vicina plebe petitorum se purgatos populo comprobabant, *exemplo Leonis Papae* facta diceretur, ut docent Capitularia (11). Hanc purgandi sese rationem secutus est Pascalis I. ut suspicionem caedis in Theodoro Primicerio & Leone Nomenclatore patratae dilueret (12). Etenim, praesentibus Ludovici Pii

(10) Anastasius in vita Leonis III. ann. 800.

(11) Capitular. lib. 5. cap. 36.

(12) *Vide Baluzii Notas ad Agobardum pag. 123.*

Pii legatis, *se ab huius facti communione cum magno Episcoporum numero iureiurando purgavit*, ut loquitur Eginhardus (13).

VII. Quod a Concilio Occidentali sancitum fuerat privilegium, octavae synodi oecumenicae canone firmatum est anno DCCCLXX. Quum enim scelestus ille Photius in synodo a se coacta Constantinopoli in Nicolaum Pontificem anathema iecisset, nefarius ille conatus damnatus est, & vetitum, ne in posterum ipsius etiam synodi oecumenicae iudicio sententia adversus Romanos Pontifices audacter aliqua feratur (14). Itaque non sine ratione inter dictata Gregorii Papae VII. hoc etiam caput circumfertur: *Quod a nemine ipse iudicari debeat*: adeo, ut omnino cum illustrissimo Baronio (15) consentiam, Ioannis XII. exauctorationem ab Othone Imperatore & synodo Romana tentatam anno DCCCCLXIII. (cuius acta exstant apud Luitprandum) nullius omnino fuisse momenti. Sane in caussa haereseos publice professae & schismatis, quin de Pontifice Romano iudicium fieri possit, nullus unquam scriptor dubitavit (16): quamvis sententiam malint declaratoriam dici quam condemnatoriam, & in schismatis explicatione variae sint sententiae (17).

VIII. Sed illustriori testimonio probari non potest, quae sit Ecclesiae Gallicanae in hac quaestione sententia, quam iudicio, quod in comitiis Bituricensibus a Carolo VII. rege Francorum latum est. Non repetam, quae sunt omnibus notissimae, inter Eugenium & Basileense Concilium contentiones: quae adeo exarserunt, ut non solum canones quidam ad disciplinam restaurandam ab illa synodo decreti sint, sed ipse quoque Eugenius Concilii iudicio discinctus fuerit & exauctoratus, & in eius locum Felix V. substitutus. Carolus Princeps gloriosissimus ex sententia Ecclesiae Gallicanae synodi Basileensis decreta pragmatica constitutione edita amplexus fuerat. Sed dum a Legatis, hinc Eugenii, illinc Concilii Basileensis & Felicis urgeretur, prudenter respondit, se quidem decretis, quae disciplinae restaurationem respicerent, adhaesisse; a communione tamen Eugenii nunquam recessisse, neque recedere velle. Et ne praefracta responsione patres Basileenses laedere videretur, eam lenitate verborum mitigavit: *Nempe apud viros graves dubitari, num illa depositio, & subsequens electio sint rite & iuste, canonice & legitime celebratae; & an congregatio Basileensis tunc sufficienter repraesentaverit Ecclesiam universalem ad tam arduos actus exsequendos. Ideo Rex, quia non est sufficienter informatus super praedictis, perseverat & manet in obedientia Domini Eugenii*

(13) Eginh. in Ann. ad an. 823.

(14) Nicetas in vita Ignatii. Syn. octava can. XIII. μη μεντοι θρασεως ἀποφαινεσθαι κατα των της πρεσβυτερας Ῥωμης ἱεραρχων.

(15) Baron. ad ann. 963.

(16) Vide infra l. 4. cap. 4. §. 8.

(17) Vide Odor. Raynald. ad an. 1328. §. 30. V. Iacobatium lib. 9. de Concilio, Bellarminum, & alios.

nii, in qua nunc stat. Ubi autem debite informatus fuerit de veritate caussae istius per oecumenicum Concilium aut aliud generale, seu etiam per congregationem Ecclesiae Gallicanae melius & extensius convocandae cum Ducibus, Baronibus, aut confoederatis suis, aut in conventione Principum Christianorum, tunc veritate comperta & discussa, stabit cum ea, & adhaerebit veritati catholicae (18). Eugenii communionem retinent Galli, etsi Concilium Basileense aliter statuisset: cuius decretum, quod ad depositionem attinet, discussione in aliud tempus dilata, prudenter eludunt. Exstant apud collectorem libertatum Ecclesiae Gallicanae rerum hac de re Biturigibus gestarum commentarii.

IX. Etiamsi iudicium in Pontificem ferri non debeat, tamen ab Episcopis moneri potest, & illis satisfacere tenetur, a se male conceptam suspicionem criminis amoliendo, aut si facti reus teneatur, in meliorem frugem se recipiendo. In utrumque casum exstant hinc Marcellini & Sixti, hinc Leonis & Paschalis exempla. Immo vero & canon ipse synodi octavae huic officio Pontifices Romanos adstringit (19); cuius verba profero ex versione Anastasii: *Si synodus universalis fuerit congregata, & facta fuerit etiam de sancta Romanorum Ecclesia quaevis ambiguitas & controversia, oportet venerabiliter & cum convenienti reverentia de proposita quaestione sciscitari, & solutionem accipere, aut proficere, aut profectum facere; non tamen audacter sententiam dicere contra summos senioris Romae Pontifices*. Quam in rem multa verba facit Petrus Damiani in eo tractatu, quem de correctione Episcopi & Papae inscripsit circa annum MLX. ubi Petri exemplo rem conficit: *Si igitur iste, quum a discipulis culpatur, auctoritatem, quam in sancta sortitus fuerat Ecclesia, voluisset obtendere, respondere potuerat, ut pastorem suum oves, quae sibi commissae fuerant, reprehendere non auderent* (20). *Sed si in querela fidelium potestatis suae titulum obiecisset, doctor profecto mansuetudinis non fuisset. Non ergo eos privilegii sui auctoritate repressit, sed humili potius satisfactione placavit, & tanquam solus ipse ad faciendam fidem non sufficeret, etiam testes adhibuit. Venerunt, inquit, mecum & sex fratres isti*. Plura vir ille infracti animi in eamdem sententiam congerit, ut probet *titulum praesulatus non esse opponendum, quo minus Ecclesiae filiis, qui se gravatos asserunt, aequo iudicio respondeatur*.

CA-

(18) Preuves des Libertez pag. 763.

(19) Can. XIII. Graecae edit. Εἰδὲ συγκροτηθείσης συνόδου οἰκουμενικῆς, γένηταί τις καὶ περὶ τῆς ἐκκλησίας τῶν Ῥωμαίων ἀμφιβολία, ἐξεῖον εὐλαβῶς καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης αἰδοῦς διαπυνθάνεσθαι περὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος καὶ δέχεσθαι τὴν λύσιν, καὶ ἢ ὠφελεῖσθαι ἢ ὠφελεῖν, μὴ μέντοι, &c.

(20) Vide S. Gregorium lib. 9. ep. 39. ad Theoctistam.

CAPUT XII.

De iure Protectionis sedis Romanae Regibus Francorum competente, & iure Patriciatus.

SYNOPSIS.

I. Romanae sedis auctoritatem tueri tenetur Rex Christianissimus iure protectionis, quod Francorum Regibus competit. Quid sit ius protectionis, ordinarium, extraordinarium, & reale pactis constitutum.

II. Protectio Romanae sedis est ius reale quaesitum Coronae Francicae. A Deo designata, ex Pelagio.

III. Initium huius protectionis a Carolo Duce Francorum, & Gregorio, ob motus Longobardorum. Novis conditionibus aucta a Pipino Rege, & Stephano. Exarchatus Ravennae donatus Ecclesiae Romanae a Pipino, huicque Patriciatus Romanus collatus. Conventio de protectione non personalis, sed perpetua cum Rege & Regno.

IV. Patriciatus datus filiis Pipini. Qui dicerentur Patricii. Primo nuda dignitas, Patriciatus; deinde ei adiunctum imperium. Tuitio Ecclesiarum & inopum Patriciis competit, ex Paulo Diacono. Patriciatus collatus Regibus Francorum imperium & tuitionem complectebatur.

V. Carolo Magno in Augustum electo, Patricii nomen cessavit. Sed ius protectionis Regibus Francorum quaesitum, exstinctum non est. Ius illud in solidum in filios Reges testamento suo partitus est Carolus Magnus.

VI. Et filiis suis ex aequo commisit Ludovicus Pius. Carolus Calvus hanc ad se una cum Regno Francorum transmissam agnovit; ita tamen, ut a Romana sede honor debitus sibi reddatur. Is honor explicatus de processione Patriciorum.

VII. Auxilia lata Ioanni VIII. Paschali II. Gelasio II. Innocentio II. Alexandro III. docent propagatum a secunda in tertiam Regum stirpem protectionis auxilium.

VIII. Gregorius IX. tuitionem ecclesiasticae libertatis Regno Francorum assignat. Vt Paulus I. hanc tuitionem implorarunt Innocentius IV. & Vrbanus IV.

IX. Ceteri Reges novis officiis ius patrocinii confirmarunt. Et prae ceteris invictissimus Ludovicus XIII. consilio & opera Eminentissimi Cardinalis Ducis Richelii.

I. Abunde satis probatum est, apud Gallos sedis Apostolicae principatum omnibus officiis per omnes aetates exultum fuisse, seu in ea communionis suae caput *iure divino* constitutum, seu supremam in Ecclesias auctoritatem venerarentur; ut merito a me dictum fuerit, primum Libertatis Ecclesiae Gallicanae fundamentum in Primatu Romani Pontificis esse positum. Addam vero hoc capite, pluribus nominibus ad eius Ecclesiae dignitatem tuendam & ornandam Reges Christianissimos obstringi, quam ceteros totius Europae Reges & Principes, scilicet eximio illo iure patrocinii seu protectionis Regiae erga Romanam sedem, quod Francorum Regno quaesitum est. Illud autem non sic accipi velim, quasi rhetorum more ambitiosis verbis a me dictum, sed ut ad normam legum & fori consulto propositum. Principes quidem Ecclesias in regnis suis constitutas ex officio tueri

tueri tenentur, quod ius protectionis ordinarium est, & a iurisdictione pendet. Sed aliud est ius quoddam protectionis extraordinarium, quod Ecclesiis sibi non subditis adversus potentiorum vim publicam aut privatam impertiri solent illi, qui alias ex munere suo ad id non obligantur. Haec tuitio vel protectio ex eo profecta est, quod summi Pontifices aut ipsi etiam Imperatores proceribus viris aliquando demandarint, ut ab iniuriis Ecclesias sibi creditas extra ordinem defenderent, vel etiam, quod Ecclesiarum Episcopi aut Abbates cum assensu Capitulorum & monasteriorum se in defensionem procerum certis legibus tradiderint, mercedis annuae & pensionis perpetuae, ut plurimum, stipulatione adhibita. Harum conventionum octingentis abhinc annis initarum exempla creberrima apud scriptores & vetera tabularia visuntur, & in diversis mediae aetatis canonibus, bellorum privatorum infando usu in id Episcopos, & monasteriorum praefectos saepissime compellente, ut sibi *Patronos*, *Defensores*, *Protectores* & *Advocatos*, quos vocabant, adsciscerent, qui protectionem & defensionem singularem Ecclesiis impenderent, praeter eam, quae a Regibus ex ordine disciplinae publicae exspectabatur. Iure isto protectionis, defensionis vel *advocatiae* hereditate ad se transmisso potiuntur etiamnum quamplurimi Principes in Germania; quod etiam quatuor abhinc seculis in Galliae confiniis obtinebat, multis nobilium familiis se *Advocatorum* & *Vicedominorum* (*) nomine iactantibus, donec iura illa protectionum ecclesiasticarum Rex Christianissimus ad se solum in regno revocavit. De hoc protectionis iure reali & hereditario amplissimos commentarios viri eruditi ex professo ediderunt (1).

II. Quod ad meum institutum attinet, necesse est, ut probem eius generis esse protectionem illam Ecclesiae Romanae, cui impertiendae quemadmodum hereditario iure Rex Christianissimus adstringitur, ita vice versa sedes Romana, in nulla parte suae auctoritatis dignitate imminuta, Reges Francorum, ut protectores suis officiis ornare tenetur. Quum autem protectionem istam aut mandatis Principum aut conventionibus quaeri monuerim, non est, quod aliquis exspectet, ut Regibus Francorum delegatam ab aliquo Principe defensionem probem; praesertim quum ius illud eis ex aequo vindicaturus sim, si conventionibus inter Pontifices & Reges initis constare ostendam. Enimvero si altius origo rerum repetenda sit, non frustra asseretur, tuitionem Romanae Ecclesiae Dei optimi maximi providentissimo consilio Francorum Regibus fuisse concreditam; quod vicem mandati & delegationis praestabit, si quis exigat, ut protectio nostra illo etiam iure fulciatur. Huius rei illustrior probatio aliunde peti non potest, quam a Pelagio II. qui anno DLXXXII. quum a Longobardis Arianis Ecclesia Romana & bello & haeresi vexaretur, auxiliaque Imperatorum Orien-

(*) *Advoüés*, *Vidames*.

(1) Commentarius de Advocatia armata

Orientis lenta essent & invalida, nullam Tiberio Principi fieri iniuriam censuit, si a Regibus Francorum in his angustiis constitutus subsidium peteret, & Aunacharii Episcopi Antisiodorensis gratiam, qua flagrabat apud Chilpericum Regem, ad impetrandum sollicitaret. *Nec enim*, inquit Pelagius, *sine magna divinae providentiae admiratione dispositum, quod vestri Reges Romano imperio in orthodoxae fidei confessione sunt similes, nisi, ut huic urbi, ex qua fuerat oriunda, vel universae Italiae finitimos adiutoresque praestaret. Cavete igitur, carissime frater, ne, dum Regibus vestris iuvandi nos virtus sit data divinitus, caritatis vestrae circa nos levitas arguatur, qui illis & in fide & in consiliis vestro sacerdotio sic devotis suadere talia aut negligitis aut differtis*. Idem consilium inierat Vigilius Papa anno DXLIX. quum Gothis Romam tenentibus, Aureliano Episcopo Arelatensi dat in mandatis, ut Childebertum Regem, qui Christianitatis studio venerationem integram sedi Apostolicae exhibebat, precibus suis exoraret, ut sollicitudine sua Gothorum Regem ab iniuria Romanae Ecclesiae inferenda revocaret.

III. Initium vero pactorum de protectione cum Ecclesia Romana conventorum in ea tempora conferendum est, quibus eam Regum Longobardorum impetus ad auxilia extraordinaria imploranda paene profligatam coëgit. Annus DCCXXXIX. huic consilio originem dedit. Etenim Luitprandus & Hilprandus Reges Longobardorum, quum in Ravennae exarchatus provinciis adversus Imperii Constantinopolitani copias bellum gererent, Ecclesiae Romanae patrimonia perinde ac ceteros provincialium agros depopulati sunt; deinde translato in ducatum & episcopatum Romanum exercitu, omnia caedibus & vastatione terruerunt; nulla habita ratione, quod pagus ille Romanus *Parochiam B. Petri* constitueret (*), ac proinde peculiaris cuiusdam immunitatis privilegium illi deberetur. Quare Gregorius III. Pontifex se suamque Ecclesiam tuitioni Caroli Francorum Ducis commisit litteris illis, quas lacrymis perfusas ad Carolum subregulum magno cum animi sensu dedit. *Ad te post Deum confugium facimus*, inquit, *Coniuro te per Deum vivum & verum, & per ipsas sacratissimas claves confessionis beati Petri, quas vobis ad regnum direximus, ut non praeponas amicitiam Regum Longobardorum amori Principis Apostolorum; sed velocius sub nimia festinatione sentiamus, post Deum, tuam consolationem ad nostram defensionem* (2). Protectio ista novis quibusdam legibus firmata fuit a Pipino Rege Francorum & Stephano II. Pontifice. Hic enim dum Aistulphi Longobardorum Regis armis undique premeretur, (qui quidem post exarchatus & provinciae Romanae civitates, depulsis inde Constantinopolitanorum praesidiis, valido exercitu occu-

(*) *Parochia B. Petri dicitur a Pontificibus*.

(2) Epistola Gregor. 5. 6.

occupatas, patrimonia Ecclesiae Romanae usurpaverat) ad Gallias magno procerum Romanorum comitatu stipatus accessit; ubi foedus cum Pipino Rege pepigit iis conditionibus, ut Rex eiusque filii Patricii Romanorum dicerentur, & Ravennae exarchatus a Longobardis armorum vi repetitus, donatione Pipini in Romanam Ecclesiam transferretur. Haec conventa liquidius ostendi non possunt, quam ipsiusmet Stephani verbis: qui, quum denuo ab Aistulfo foederibus infractis Romae obsidionem pateretur, pacta illa Pipino refricat: *Dum vestris mellifluis obtutibus praesentati sumus, omnes caussas Principis Apostolorum in vestris manibus commendavimus. Quoniam quidem inspirati a Deo aurem petitionibus nostris accommodare dignati estis, & vos beato Petro polliciti estis, eius iustitiam exigere & defensionem sanctae Dei Ecclesiae procurare* (3). Ne quis vero existimet, protectionem istam, de qua convenerat Stephanus, personalem esse & Pipino tantum concessam, sequentis epistolae ab eodem Stephano ad Pipinum datae verba velim diligenter expendat; unde manifestum fiet, contractam fuisse non solum cum Rege, sed etiam cum eius filiis, immo etiam cum ipso Regno Francorum: *Quoniam*, inquit, *nulli alio, nisi tantummodo tuae amantissimae Excellentiae, vel dulcissimis filiis & cunctae genti Francorum per Dei praeceptionem & B. Petri sanctam Dei Ecclesiam & nostrum Romanorum Reipublicae populum commisimus protegendum* (4).

IV. Patricii vero dignitatem, ut ante monebam, Stephanum & Romanos proceres Pipino Regi & eius filiis contulisse, fidem facit epistola Stephani tertia, cuius inscriptio haec est: *Dominis excellentissimis filiis Pipino Regi & nostro spiritali compatri, & Carolo & Carolomanno item Regibus, & utrisque Patriciis Romanorum, Stephanus Papa*. Retinuit hunc Patricii titulum Carolus Magnus, cuius frequentissima habetur mentio in epistolis Stephani tertii, Hadriani primi, & in edictis huius Principis. Immo etiam Leo III. Pontifex, quo beneficii recens a Carolo accepti monumentum aliquod poneret, in camera palatii Lateranensis Petrum Apostolum depingi curavit Carolo patriciatus insignia & Leoni pallium pontificium tradentem (5). Patricii nomen duo quaedam complectebatur; & iurisdictionem, qua Reges in Vrbe ex consensu Pontificis & populi Romani potiebantur; & protectionem seu defensionem, quam Romanae Ecclesiae polliciti erant. Patriciorum autem tanta erat dignitas, ut a Constantini tempore, qui eius auctor fuit, eminentissimos magistratus loco praecellerent; ita ut Theodoricus & Athalaricus Italiae Reges non alienam a regni maiestate patriciatus dignitatem, quae illis ab Anastasio collata fuerat, esse censuerint. Iurisdictio cum patriciatu coniuncta non erat; etsi fre-

(3) Steph. ep. 3. ad Pipinum.
(4) Steph. ep. 4. ad Pipinum.
(5) Nicolaus Alemannus in Parietinis Lateranensibus.

frequentissime, qui validissimis provinciis aut exercitibus erant praefecti, dignitate ista cohonestarentur. Inde profectum est, ut Italiae Exarchi, qui ab Imperatoribus Constantinopolitanis Ravennam cum summo imperio ad Italiae administrationem mittebantur, huius etiam honoris essent participes. Vnde Patricii Italiae a scriptoribus aliquando dicuntur. Hoc exemplo Reges Francorum in Gallia etiam Patricios suos instituerunt, qui ob provincias sibi concreditas Patricii & Duces audiebant; ut Dynamius Patricius Galliarum apud Gregorium Magnum, & Mummolus Dux & Patricius, aliique apud Gregorium Turonensem. Sed propositi mei non est, ea nunc exsequi, quae Patriciorum auctoritate ultimis illis seculis continebantur. Id unum satis erit observasse, patriciatu collato, Ecclesias & inopes tuendi adversus vim potentiorum praebitam fuisse facultatem. Hoc patet ex ea formula, qua Princeps Patricium renuntiabat, quae relata est a Paulo Diacono. Sistebat se coram Principe huius dignitatis candidatus, qui, quum prius Imperatoris pedes, deinde genu, atque os ipsum, & ceteros magistratus deosculatus esset, his verbis a Principe excipiebatur: *Nobis nimium laboriosum esse videtur concessum nobis a Deo ministerium solum procurare. Quocirca nobis adiutorem facimus, & hunc honorem tibi concedimus, ut Ecclesiis Dei & pauperibus legem facias, & inde apud altissimum iudicem rationem reddas. Tunc induat eum Imperator mantum, & ponat ei in dextero indice annulum, & det ei bombacinum propria manu scriptum: Esto Patricius misericors & iustus. Tunc ponat ei in caput aureum circulum, & dimittat* (6). Patriciatus itaque Romanorum, praeter imperium in urbem & ducatum Romanum, defensionem illam complectebatur, quae pactis cum Romanis Pontificibus initis erat constituta. Quare Carolus Magnus sibi nunc Patricii Romanorum titulum, nunc *devoti sanctae Ecclesiae defensoris* atque *adiutoris* in edictis suis adscribebat (7).

V. Hanc patriciatus dignitatem ab anno DCCXXXIX. Reges nostri magno studio conservarunt usque ad annum octingentesimum. Tunc enim, desinente octavo seculo, Carolus Magnus acclamatione populi Romani & consensu Leonis quum Imperium recepisset, *omisso Patricii nomine, Imperator & Augustus est appellatus*, ut testatur Eginhardus (8). Etsi vero novus imperii splendor patriciatus lucem exstinxisset, attamen protectio Ecclesiae Romanae, Coronae Francorum ante quaesita, per confusionem patriciatus cum imperio sublata non est. Imperio accessit tuitionis impendendae officium; sed de pristino protectionis iure, quod Regno Francorum competebat, nihil imminutum fuit. Potestas quidem illa, qua iure patriciatus in urbe Romana potiebantur Reges Francorum, (quae ab illis in solidum una cum Ponti-

(6) Paulus Diaconus Hist. Longob.

(7) Capit. Lib. 7. c. 123.

(8) Eginh. anno 801.

tificibus exercebatur, ut dicam alibi) confusa fuit & Imperio consolidata. Sed defensio Ecclesiae Romanae inter cetera domus regiae iura a Principibus recensita fuit, ut in Caroli Magni filios transmitteretur, nec praecipuo iure ab eo possideretur, qui Imperium retineret, sed ad omnes heredes pertineret ea lege, ut illis non liceret a communione huius protectionis familiae erciscundae iudicio discedere. Ita enim constituit Carolus Magnus tabulis testamenti sui, quibus inter filios Regna Franciae, Italiae & Aquitaniae distribuit; sed in solidum Ecclesiae Romanae defensionem reliquit, eadem conditione, qua a Patre suo Pipino & avo Carolo fuerat suscepta. *Super omnia autem iubemus*, inquit, *ut ipsi tres fratres curam & defensionem Ecclesiarum sancti Petri simul suscipiant, sicut quondam ab avo nostro Carolo & beatae memoriae genitore nostro Pipino Rege a nobis postea suscepta est; ut eam cum Dei adiutorio ab hostibus defendere nitantur, & iustitiam suam, quantum ad ipsos pertinet & ratio postulaverit, habere faciant*. Huius divisionis tabulae a proceribus Francorum iureiurando & a Leone Pontifice subscriptione firmatae sunt anno DCCCVI., ut docuit Eginhardus in Annalibus. Vnde primo colligimus, eam fuisse sententiam & Caroli, quum susciperet Imperium, & Pontificis, ac senatus populique Romani, quum illud ei detulerunt, ut a pactis pristinae protectionis non discederetur; praeterea ius istud inter ceteras res hereditarias recenseri, & ab antiquis illis pactionibus a Carolo repeti, huicque legato assensisse Leonem.

VI. Nolo mihi fidem haberi, nisi hoc sensu a Caroli Magni filiis & nepotibus legatum istud exceptum fuerit, ut sibi quisque portionem Regni Francorum cum hoc onere, vel potius iure relictam fuisse censuerit. Ludovicus Pius, Caroli filius, quum divisionem Regni in tres filios ex consilio procerum instituisset, iussit iisdem plane verbis e testamento Caroli transcriptis, ut tres fratres, quos in consortium Regni Francorum adsciverat, defensionem Ecclesiae sancti Petri *simul* susciperent (9). Hinc est, quod Ludovici filii Carolus Calvus Rex Francorum & Ludovicus Rex Germaniae conventionibus illis, quas in Metensi conventu ex sententia Hincmari Archiepiscopi Remensis & aliorum quorumdam procerum inierunt anno DCCCLXVIII. sibi quisque defensionem Ecclesiae Romanae servavit, ea lege tamen, ut sibi a Romano Pontifice debitus honor impendatur. *Mundeburdem autem & defensionem sanctae Romanae Ecclesiae pariter conservabimus in hoc, ut Romani Pontifices nobis debitum honorem conservent, sicut eorum antecessores nostris antecessoribus conservaverunt* (10). Duo hic observanda sunt. Vnum est, defensionem istam a Principibus *mundeburdem* vocari; qua voce significatur tutela, quae iure regio Ecclesiis a sacro palatio con-

(9) Divisio Ludovici Pii an. 837. c. XI. S. Arnulfum.
(10) In Capitulis Caroli Calvi apud

concedi solebat, cuius variae formulae exstant apud Marculfum. Alterum est, Principes istos originem huius defensionis ab antiquis conventionibus repetere, licet eas ipsi non renovassent, & imperio non potirentur, sed tantum Regno Francorum. Quod attinet ad eum honorem, quem sibi reges impendi cupiunt, is est, qui protectori debetur ab eo, qui in defensionem susceptus est, quem canones patrono in Ecclesiis tribuunt, & *processionis aditum* vocant. Nempe iisdem solemnibus eademque pompa excipi volunt, qua Carolum prosecuti sunt Romani, antequam imperio potiretur. Etenim quum Ticinum Carolus obsidione cingeret, Romam se contulit. Quid tum egerit Hadrianus Papa, malo verbis Anastasii, quam meis referre: *Direxit in eius occursum universos iudices ad fere triginta millia ab hac Romana urbe, ubi eum cum bandora susceperunt* (11). Subiungit idem Anastasius in vita Hadriani: *Obviam illi eius sanctitas dirigens venerandas cruces, id est, signa, sicut mos est ad Exarchum seu Patricium suscipiendum, eum cum ingenti honore suscipi fecit.*

VII. Temporis progressus nihil de hoc iure protectionis detrivit; immo vero magna accessio illi facta est frequentibus & validis auxiliis, quibus Reges Francorum, pristinarum conventionum memores, Romanam Ecclesiam iuverunt. Ioannes VIII. recessit in Gallias, ut suppetias adversus Lambertum Ducem Spoletanum impetraret a Rege Ludovico Balbo Caroli Calvi filio, cuius animum blandissimis litteris ante demulserat (12); ita ut ab illius consilio pendere velle profiteretur in omnibus negotiis, quae in synodo Trecensi, quam cogebat, discutienda occurrerent. Sed in ipso Concilio ea oratione erga Regem usus est, ut omnes intelligerent, hereditarium esse ius istud protectionis in Regno Francorum: *Vos, carissime fili Ludovice, precor in defensionem, liberationem atque exaltationem sanctae Romanae Ecclesiae, sicut praedecessores vestri fecerunt, & vobis sub attestatione facere mandaverunt, sine procrastinatione & ulla dilatione succurrite.* Paschalis II. ab Italia armis Henrici V. Imperatoris depulsus in Galliam se contulit, ut Regis auxilio se adversus hostes tueretur; quod auxilium ut impetraret, consuetudinem antiquam in sui patrocinium protulit, teste Sugerio (13): *Blande demulcens Regem, B. Petro sibique eius vicario supplicat opem ferre, Ecclesiam manutenere, & sicut suorum antecessorum Regum Francorum Caroli Magni & aliorum mos inolevit, tyrannis & Ecclesiae hostibus audacter resistere.* In eam sententiam Guibertus, huius temporis scriptor, Pontificibus in more positum fuisse adnotavit, ut in rebus afflictis opem a Regibus Fran-

(11) Anastas. in Hadr. I.

(12) Ioan. ep. 87. *In fonte tui cordis primum intingendus calamus; deinde manus nostra formabit characteris apices.*

(13) Sugerius in vita Ludovici Grossi ann. 1107.

Francorum implorarent (14). Gelasius II. sede & Vrbe ab eodem Henrico pulsus, (qui Burdinum Archiepiscopum Bracarensem, (*) natione Hispanum, Romanae Ecclesiae intruserat) *ad tutelam*, inquit Sugerius, *& protectionem serenissimi Regis Ludovici & Gallicanae Ecclesiae compassionem, sicut antiquitus consueverunt, confugit* (15): nempe, ut clypeo Gallici nominis & Germaniae vires & Hispaniae ambitum infringeret. Quid memorem Innocentium II. qui factione Petri Leonis a sede deturbatus, succedit in Gallias, *tutum*, Sugerio teste, *& approbatum Ecclesiae asylum; nuntiisque suis ad Regem Ludovicum destinatis, & personae & Ecclesiae opitulari efflagitat* (16). Quid Alexandrum III. qui suam dignitatem, in Gallias quum se recepisset, adversus Fridericum Imperatorem asseruit; quia, ut observavit Arnulfus, *quos devotio Gallicana suscepit, victoriam semper contulit & triumphum* (17). Quum itaque mos ille Pontificum auxilia petendi, & Regum Galliae suppetias ferendi, post pristinas illas conventiones perduraverit, quis non perspiciat, in tertiam stirpem propagatum ius protectionis, quod in secundae stirpis exordio initium sumserat?

VIII. Plane videtur Gregorius IX. eam induisse curam, ut foedera ista aliquo pacto renovaret bullatis litteris, quas ad sanctum Ludovicum Regem Gallorum dedit anno MCCXXXIX. ut Fridericum Romanae Ecclesiae imminentem repelleret. Etenim quum Regni Gallicani gloriam prae ceteris regnis, & in fide armis propaganda constantiam magnificis verbis praedicasset, eodemque gradu dignitatis praecellere dixisset, quo tribus Iuda reliquas tribus exsuperabat: *Ex quibus*, inquit, *evidenti ratione perpendimus, quod Regnum Franciae praedictum, benedictum a Domino, redemtor noster quasi specialem divinarum voluntatum exsecutorem eligens, & ipsum sibi sicut pharetram circa femur accingens, ex ipsa saepius sagittas electas extrahit, & eas in tuitionem ecclesiasticae libertatis & fidei, in contritionem impiorum, & defensionem iustitiae, in arcu brachii potentis emittit* (18). Iisdem laudibus Gallos ornaverat ante Paulus I. (19), quas novis beneficiis a Gregorio deinde sunt promeriti. Ex his testimoniis patet, con-

(14) Guibertus l. 2. hist. Hierosol. *Apostolicae sedis Pontificibus consuetudinarium fuit, si quam passi sunt a finitima gente molestiam, auxilia semper expetivisse a Francis.*

(*) Vide vitam eius editam in libro tertio Miscellaneorum Stephani Baluzii.

(15) Sugerius in vita Ludovici Grossi ann. 1118.

(16) Sugerius ann. 1130. Aimonii Contin. l. 5. c. 54.

(17) Arnulfus Lexov. in ep. ad Archiep. & Episc. Angliae.

(18) T. 2. Libert. Eccles. Gall. c. 1. N. 5. & in Notis ad N. 4.

(19) Paulus I. ep. ad Francos: *Vere enim elevatum est nomen gentis vestrae super multas generationum nationes, & Regnum Francorum vibrans emicat in conspectu Domini, quod talibus benignissimis catholicae & apostolicae sanctae Dei Ecclesiae liberatoribus praeornatur Regibus.* Infra: *Vos quidem, carissimi, gens sancta, regale sacerdotium, populus acquisitionis, cui benedixit Deus Israel.*

Pontifices Romanos non in Regis Galliarum unius vel alterius ſtudio peculiari, ſed in ipſius regiae dignitatis nomine praeſidium ſuum collocaſſe; ita volentibus divinae providentiae fatis, ut Regnum Francorum ſedis Apoſtolicae defenſioni devotum conſecratumque eſſet. Cui officio quum Reges cumulatiſſime ſatisfacerent, ius iſtud protectionis conſuetudinis antiquiſſimae praeſcriptione quaeſiviſſe non ſine ratione dici poteſt. Hunc morem obteſtabatur Innocentius IV. quum a conventu patrum Ciſtercienſis ordinis peteret, ut Ludovicum IX. ſuis precibus exorarent, ne a priſtina & receptiſſima Galliae conſuetudine diſcederet; ſed avorum veſtigia premendo, Romanum Pontificem ab iniuriis Friderici vindicaret (20). Hoc ius protectionis provocabat Vrbanus IV. quum ad eumdem Regem Ludovicum, tamquam *ad defenſionis* ſuae dexteram, teſte Nangio, ſe contulit, ut a Manfredi Siciliae Regis impetu ſe immunem praeſtaret.

IX. Neque vero huic officio defuere Reges, qui illos exceperunt. Non defecit in poſteris innata maioribus erga ſummos Pontifices ſingularis propenſio; ſed quaſi hereditario iure ad omnes ſucceſſores tranſmiſſa, ad noſtram uſque aetatem integra atque illibata pervenit; adeo, ut tot fere poſſit ſedes Apoſtolica laudare vindices, quot Reges Gallia. Quare non immorabor in recenſendis, per quos ſummorum Pontificum res ſtetere, quum ſatis ſuperque mihi ſit hoc unum dumtaxat monuiſſe, Galliam nullum Regem agnoſcere, qui Eccleſiae laboranti ſolemne patrocinium denegarit, cuique antiquius quidquam fuerit, quam protectoris inſigne, longa & iuſta poſſeſſione quaeſitum, novorum beneficiorum cumulo ſibi confirmare. Quamvis autem inter ſummos Pontifices Regeſque Galliae quandoque ſimultates interceſſerint, nihil tamen de protectionis iure eos deceſſiſſe certum eſt. Quos enim privatae res aliquamdiu abalienaverant, in commune totius Eccleſiae bonum conſpirantia ſtudia ita perfecte ſacroſanctae ſedi conciliarunt, ut felici diſſidio disiuncti videantur, quos arctiora deinceps amicitiae vincula conſtrinxerunt. Ceterum prae aliis retro Galliae Regibus auguſtiſſimo Principi noſtro potiſſimum aſſertoris titulum deberi, conſumtae in praeſidium ſedis Apoſtolicae Regni vires, exhauſtum aerarium abunde teſtantur. Elanguerat in pleriſque Regni provinciis Chriſtiana fides, religio proſtrata iacebat, vixque Eccleſiae Romanae inane nomen in ludibrium ſupererat. Lugubrem matris ſortem miſertus Ludovicus, ut afflictae pias vices exhiberet, in propria viſcera arma convertit; ſubiectoſque ſibi populos ultore ferro proſecutus eſt, ut parenti ſuus ſplendor conſtaret, priſtinaque dignitas reſtitueretur. Non-

(20) Matthaeus Paris an. 1244. *Secundum antiquam & conſuetam Franciae conſuetudinem & libertatem Romanum Pontificem contra inſultus Imperatoris defenderet; & ſi neceſſitas expoſtularet, eum in ſuo Regno receptaret, ſicut bonae memoriae Alexandro Papae exſulanti & a facie Imperatoris Friderici perſequentis ſugienti.*

Nondum Apoſtolicae Sedis coniurati hoſtes ſpiritus depoſuerant, quantumcunque amiſſis aliquot urbibus debilitati, adverſiſque praeliis imminuti, artibus ſcilicet & ſociorum auxiliis confiſi, atque arce feroces. Acceſſit invictiſſimi Principis virtuti ac fortunae grande incrementum Eminentiſſimi Cardinalis Ducis Richelii prudentia, fortitudo, fides; cuius miniſterio, cadente Romanae Eccleſiae aemula, eluſiſque factioſorum artibus, atque auxiliariis claſſibus diſſipatis, fracti rebellium animi tandem ceciderunt, & debita ſedi Apoſtolicae auctoritas rediit. Summi huius viri, rerum divinarum atque humanarum conſultiſſimi, ſolerti etiam prudentiae debemus, quod Eccleſiae & Regni iura aequis ponderibus librando, ut Eccleſiae Romanae Principem purpuratum & Ducis corona Regis beneficio inſignitum decebat, unicuique ſua praeſtet intacta atque inviolata. Nec alius eventus exſpectandus erat ſapientiſſimo Principi, quum religioſiſſimum ſacerdotem interioribus conſiliis admoveret, beato Remigio florentiſſimum imperium iam olim Regibus noſtris praenuntiante, quamdiu Epiſcoporum operam in adminiſtrando regno adhiberent (21). Elogium Cardinalis Richelii.

(21) Epiſtola Remigii ad Clodoveum: *Sacerdotibus tuis honorem deferre & ad eorum conſilia ſemper recurrere. Quod ſi tibi bene cum illis conveneris, provincia tua melius poteſt conſtare.*

IVSTI HENNINGII BOEHMERI
OBSERVATIONES SELECTAE
CVM ANIMADVERSIONIBVS CARMINI FIMIANI
AD LIBRI I. CAPVT I.
OBSERVATIO I. *ad* §. 1. *seqq.*

De occasione harum dissertationum.

ER insanum scriptorem, in quem tantopere Auctor invehit, intelligit personatum quemdam Auctorem OPTATVM GALLVM, qui anno 1640. ediderat librum sub titulo *de cavendo schismate*, *ad illustrissimos Ecclesiae Gallicanae Primates*, *Archiepiscopos*, *Episcopos liber paraeneticus*, in quo simulabat, se maxime sollicitum esse de praecavendo schismate, quod metuendum esset ex Patriarchatus novi in Gallia institutione, quam Galliam meditari, rumor erat. *Rumor est ubique*, inquit personatus ille Auctor, *apud nos sese diffundens*, *vires eundo adquirens*, *& nescio quid pessimi in Ecclesia Gallicana praesagiens*, *omnia in schismatis structuram prona esse*, *& antiquissimum ac devotissimum Gallorum in sedem Apostolicam studium*, *quam difficillimorum temporum turbinibus inconcussum*, *iamiam pessum iri*: *omnia Patriarcham*, *hoc est*, *Papalis dignitatis in Francorum Regno furem aut larvam personare*. Nimis tamen Auctor consilium suum prodidit, id quod haud esse videbatur, praecavere schisma, sed potius omnium animos ad illud disponere; quo factum, ut a Gallicano Clero Parisiensis provinciae eodem anno die 28. Martii libellus hic damnaretur, & proscriberetur. Suspicionem hanc Optatus Gallus se desumsisse simulabat ex editione duorum voluminum *de Libertatibus Ecclesiae Gallicanae* conscriptorum a Petro du Puy seu Puteano, Regi Christianissimo quondam a consiliis & bibliothecis, quo iurium Regis intelligentiorem Gallia vix vidit. Primo volumine Puteanus complexus erat novendecim tractatus de hac materia iam antea editos, sub titulo: *Traités des droits & libertés de l'Eglise Gallicane anno* 1639.: in altero autem titulus: *Preuves des libertés de l'Eglise Gallicane*, demonstrationes pleniores suggesserat, & quadraginta capitibus absolverat. Iam enim a multis retro saeculis inter Reges Galliae & Curiam Romanam variae intercesserant contentiones, postquam Nicolaus I. & eius successores libertates Ecclesiarum Gallicanarum, & in primis iura regia quovis modo conculcare, & tandem idem iugum Galliae imponere conabantur, quod Germania post tot certamina & turbas tandem subire coacta fuit; ut ut Germani nunquam ex hoc luctuoso statu emergendi animum deposuerint, & forsan in sua libertate pristina perstitissent, nisi Germania tot bellis intestinis lacerata, & ita Pontifici ausa data fuisset, in suam utilitatem convertendi illud politicorum assertum: *Divide & imperabis*. Testantur hoc ipsum propugnatores libertatum Germanicarum, quos tribus voluminibus edidit Goldastus sub tit. *de Monarchia Imperii*. Nec defuerunt inter Gallos, qui aulae Romanae mascule sese opponerent, quorum plures tribus voluminibus praedictis recensentur, ut Agobardus *de Monarch. Imperii Francici*; *& de comparatione utriusque regiminis ecclesiastici*, *& politici*. Vid. *tom.* I. *n.* 1. & *tom.* II. *n.* 5. Bernardus Abbas Claravallensis in epist. *de iuribus Imperii & Sacerdotii tom.* II. *n.* 8. Gui-

Guilielmus Occam in variis hac de re editis scriptis apud Goldastum *tom. I. num.*5. *&* 7. *tom.II. n.*16. 17. 20. Hincmarus Archiepiscopus Rhemensis *de potestate regia & pontificia*; *& de utriusque regiminis administratione tom.I. n.*2. &c. Sed inter recentiores plures deprehenduntur, qui hoc thema explicuerunt, ut fere hodie piaculum in Gallia esse credatur, ab hisce sententiis, quae libertatibus Galliae proficuae sunt, recedere; id quod clare testatur Carolus Cardinalis Lotharingicus apud Launoium *p. I. epist.* 1. *n.* 32. aiens: *Galli de vita potius, quam de hac sententia decederent*. Noti sunt Gallorum labores, Natalis Alexandri, Ludovici Thomassini, Edmundi Richerii, Ludovici Ellies du Pin, Io. Launoii, Stephani Baluzii, Leschasserii, Io: Filesaci, Christophori Iustelli, Paschasii Quesnelli, Petri Pithoei, Petri Puteani, Nicolai Rigaltii aliorumque, quorum scripta recensentur a Petro Zornio in *tract. de Libertatibus Ecclesiae Gallicanae antiquae & modernae*. Sed revertor ad Optatum Gallum, qui tot in Gallia turbas excitavit, forsan contra intentionem Cardinalis Richelii, qui a Patriarchatus institutione in Gallia haud alienus fuisse videtur. Stephanus Baluzius in vita Petri de Marca ait, hunc Auctorem satis cognitum esse; sed tamen eidem larvam detrahere subsistit. In Patinianis *pag.* 102. haec de eo reperio: *Celui de l'Optatus Gallus est M. Hersent, Prêtre Parisien & celebre Predicateur.* Hic itaque Auctor duo illa volumina Puteana satis suspecta reddidit; & quamvis alias ab eruditis satis probarentur, tamen invidiam aulae Romanae concitaverant; quod vel ex Nuntii Apostolici querelis, quibus aulam regiam implebat, apertum est. Vt itaque omnis schismatis imminentis suspicio penitus removeretur, sparta haec commissa est illustrissimo Auctori nostro; ut, quae forsan Petrus Puteanus nimis crude & aperte proposuisset, temperamento quodam leniret, & Galliae observantiam erga sedem Romanam ostenderet. Atque inde natae sunt praesentes *de Concordia Sacerdotii & Imperii* dissertationes, quas mox sequenti anno 1641. edidit; quae tamen ab aula Romana non adeo probabantur. Interim Puteani volumina semper magno in pretio apud Gallos fuerunt; adeo ut Auctor tractatus *de Libertat. Ecclesiae Gallicanae*, Leodii editi, *lib. X. in prooem.* non vereatur asserere, doctrinam eius in Gallia pro lege haberi, quemadmodum etiam Auctor illustrissimus saepe ad haec duo volumina provocat.

Quis Optatus Gallus?

OBSERVATIO II. ad §. 4. seqq.

§. 1. De *caussis schismatis* illius magni inter Ecclesias *Orientales* & *Occidentales* discrepans est eruditorum sententia. Illustrissimus Auctor eas petit a contentione, quae ob dioeceses malo more usurpatas exarsit, in quo etiam Auctorem contra Lucam Holstenium, Episcopum Marinoneum, defendit vir clarissimus Stephanus Baluzius, nostri saeculi decus. Eamdem cum Auctore nostro sententiam fovet Leo Allatius, bibliothecarius quondam Pontificis, natione Graecus, qui in *tr. de Ecclesiae Orient. et Occident. perpetua consensione lib. II. c.* 3. §. 7. illa, quae noster Auctor fusius explicuit, in compendium contraxit, non nominato tamen auctore, unde haec hauserat; forsan eo consilio, quia eo tempore, quo scribebat, Petri de Marca libri priores quatuor tunc editi, adhuc Romanae aulae invisi erant; praesertim quum nec Cardinali Francisco Barberino, e cuius domesticis Leo Allatius erat, satis probarentur. Res eo redit, schisma illud magnum inde exortum esse, quod Gregorius Leonem Isaurum ob denegatum cultum imaginibus praestandum excommunicasset (I); hic vero,

De caussis schismatis magni inter Ecclesiam Orientalem & Occidentalem eruditorum sententia. Leonis Allatii sententia.

N 2

(I) Obiter innuit Noster, Leonem Isaurum, inferentem bellum sacris imaginibus, earumque cultoribus, fuisse anathemate perculsum a Gregorio II. Idem adseverant Magdeburgenses *centur. VIII. cap.* 10. Baronius *ad A. C.* DCCXXX. §. 5. Bellarminus *de Rom. Pont. V.* 27. Sfrondatus *in Gallia vindic. diss. II.* §. 2. *n.* 2.

San-

vero, ut dolorem suum ulcisceretur, plurimas provincias ab Ecclesia Romana avulsas, sedi Constantinopolitanae adiudicasset, unde postmodum de finibus regundis & repetendis perpetuae concertationes ortae fuerunt.

Schisma hoc ditavit Ecclesiam Romanam. §. II. Merito tamen dubitandum, an per huiusmodi avulsionem sedes Romana tantam passa sit iacturam, uti quidem Pontifices conquesti sunt; quum potius, per hoc schisma ingentes accessiones patrimonio Petri obvenisse, fatendum sit. Audiamus Sigonium *lib. III.de Regno Italiae*: *Ita Roma*, ait, *Romanusque Ducatus a Graecis ad Romanum Pontificem propter nefandam eorum haeresin impietatemque pervenit*: ubi deinceps terras illas refert, quae hac occasione dominio Pontificis adscriptae sunt. Si quam itaque iacturam passa erat sedes Romana, habebat sane, unde compensare illam poterat. Verum si penitius caussas huius schismatis intuemur, in aprico est, non unam allegari debere. Sicuti enim schisma ordinarie in ruptura unionis Ecclesiasticae collocatur; ita multae possunt dari caussae, propter quas ab hac unione recedatur. Optime Chrysostomus *homil. 11. in epist. ad Ephes.* observat, *nihil Ecclesiam aeque posse dividere, ut ambitionem & amorem imperii ecclesiastici & gerendi magistratus*. Et Gregorius Nazianzenus *orat. 3. de pace*, ubi de caussis schismatum sollicitus est, in eumdem fere sensum edisserit: *Et quae huic rei caussa est? Dominandi amor fortasse, vel opum cupiditas, vel livor, vel odium, vel superbia, vel aliquid eorum, quibus ne eos quidem, qui Deum nullum putant, laborare conspicimus*.

§. III. Haec si ad praesentem quaestionem applicantur (II), fatendum est, altius repeten-

Sandinus *disput. XVII.*, aliique non pauci. Quod verum quidem est, modo per consequentiam quamdam Isaurum ecclesiastica communione eiectum intelligatur; non enim nominatim ac directe in Imperatorem, sed generatim in omnes, qui violarent imagines, synodicum anathema a Pontifice perlatum est, uti scite Petrus de Marca *lib. 1. cap. I. §. 4.* Dupin *de antiq. Eccles. discipl. diss. VIII. §. 3.* & Nat. Alexand. *in saec. VIII. diss. 1.* tradunt. Videsis *animadver. nostr.* in Boehmeri *observ. XIX. ad lib. 1. Concord. cap. 12. §. 2.*

(II) Mirari non subit, Romanos Pontifices, vel quum prisca iura sua tuentur, vel legitima, qua in universam Ecclesiam pollent, potestate utuntur, ambitionis ac superbiae coargui, eorumque φιλαρχία Orientale schisma obortum iactari; Byzantinorum vero Antistitum ausus & audaciam uti *libertatem* probari: nihil enim iis, qui Romani se nominis hostes profitentur, antiquius est, quàm in Sedem Apostolicam, quo iure quave iniuria, obloqui. Annon, Observator, ambitiosa & turbulenta potius CPolitanorum molimina? Qui conficta Episcoporum ab ipsa apostolica aetate ductorum serie, sedem suam ut *Apostolicam* iactare non dubitarunt; quum tamen ante Severi, aut etiam Antonini Bassiani imperium nullum Byzantio Episcopum fuisse datum, & Byzantinum episcopatum obscurum fuisse παροικίαν Heracleensi Metropolitae subiectam ante Constantinum satis pateat? Qui, aucupata Augustorum gratia, spretaque canonum sanctitate, Alexandrinum, Antiochenumque Patriarcham de gradu suo deiecere, ac Romano proximum, vel parem affectarunt, quin & superiorem sperare ausi: Heracleensem Metropolitam suum sibi subiecere, impetumque in Asiae & Ponti dioeceses fecerunt? Qui summo Ecclesiae Antistiti se exaequantes, Episcopi *oecumenici* nomen insolenter usurparunt, perinde ac si universa Ecclesia ipsorum legibus obtemperare deberet? Qui Dardaniam, Illyricum, Epirum, Macedoniam, Thessaliam, Achaiam, Euboeam, Cretam, Aegaei maris insulas, Siciliam, Calabriam, aliasque nobilissimas Romanae dioeceseos provincias Isauri opera surripuere? Qui tandem tanto furore & audacia aestuarunt, ut Ecclesiam erroribus, turbis & calamitatibus afflixerint? Quid Eudocium, Demophilum, Macedonium, Nestorium, mortalium pessimos memorem? Quid Acacium, Timotheum, Anthimum praefractae impietatis monstra? Quid Sergium, Pyrrhum, Photium, Cerularium, aliosque Byzantinos antistites elatos & factiosos persequar? Horum omnium errores, typhus ac impotens agendi ratio ab iis scilicet refracta est, quos tu ambitionis ac superbiae insimulas.

tendam esse primam schismatis huius famosi caussam. Scilicet a temporibus Gregorii M. perpetuae lites de primatu inter Episcopum Romanum & Constantinopolitanum fuerunt, qui posterior in Concilio Constantinopolitano oecumenico I. c. 5. (III) primatus

(III) Noster canonem III. CPolitanum, quo Byzantino Antistiti decernuntur *πρεσβεια της τιμης μετα τον της Ρ'ωμης επισκοπον*, *privilegia honoris post Romanum Episcopum*, tamquam certi roboris laudat; nec eum quidquam moratur, quod & subditirius, certe vero furtivus sit, & tamquam illegitimus, cumque receptis Patrum regulis pugnans, reiectus; & non nisi honorarium primatum indulgeat, & Romanae Ecclesiae *υπεροχην*, quam is tantopere allatrat, mire confirmet. Eius *νοθειαν* ipsi potissimum CPolitani Patres suadere videntur; namque in *synodica ad Damasum epistola*, & ratione ad *Theodos. Imp.* nulla eius privilegii Byzantino Episcopo decreti mentione habita, Nicaenam fidem confirmatam, Nicaenosque item canones de dioecesesn & provinciarum divisione, & Nectarium CPoli Episcopum inauguratum aiunt. Iidem Patres *can.* II. salva cuiusque provinciae iura esse iubent ex Nicaenae Synodi praescripto. Qui ergo ipsa Nicaena decreta violantes, primatum CPolitano Antistiti decrevere? Cur porro Chrysostomus Nectarii successor an. CCCXXVIII. a Theophilo Alexandrino in ius vocatus, numquam obiecit suum prae Alexandrino honorem, & secundum post Romanum Antistitem locum? Esto: genuinus sit is canon. Negari profecto nequit furtivum esse, & post absolutam Synodum urgentibus Byzantinis in gratiam Nectarii Episcopi sui facile extortum ab iis Episcopis, qui CPoli morati sunt. Illegitimum vero esse quis ambigat? Eo Alexandrinus Episcopus in tertium, Antiochenus in quartum dignitatis gradum detruditur. Numnam paucis Episcopis una congregatis integrum est, regulas ab Ecclesiae initiis receptas, sediumque iura in Nicaena synodo confirmata interturbare ac invertere, inconsulta Romana Sede omnium prima, insciis Occidentis Episcopis, inaudita Ecclesia Alexandrina? Hinc iure eum canonem Romana respuit Ecclesia cum toto Occidente. Damasus enim neque tertium, qui ad eum relatus non fuit, nec alios CPolitanos canones admisit, nisi quatenus Nicaenam fidem confirmant, & haereses damnant. Quare in Chalcedonensi Concilio, perlecto a C Politanis e suo Codice ill tertio canone pro adferenda Episcopi suio praerogativa, Lucentius Apostolicae Sedis legatus reposuit, canones Concilii CPolitani *in synodicis constitutionibus non haberi*, hoc est, deesse in codice canonum Ecclesiae Romanae. Nihil CPolitano can. III. (quo fretus Atticus CP. de caussa Perigenis iudicaturus, Synodum Episcoporum Achaiae indixit) sedium dignitati ac ordini, sanctioribus regulis iamdiu recepro & constituto, derogatum, inquit Bonifacius I. *ep. ad Rufum Thessalonic. & Illyric. Episcop.* Antistites Illyrici, ne dimisso Thessalonicensi Episcopo, sedis Apostolicae Legato, ulla in re Byzantino parerent; utque nihili decreta Concilii CPolitani, praeter fidei formulam, facerent, monet Xystus III. *ep. ad Episcopos Illyrici*. Eumdem canonem III. reiecere ceteri Pontifices ad Innocentium III. Quid vero de Alexandrina Ecclesia edisseram? Quis credat, Timotheum Alexandrinum, qui Synodo CPolitanae praefuit, eum canonem post suam a synodo discessionem furtim conditum probasse, quo Sedis suae dignitati, quam Nicaena synodus ratam habuerat, derogabatur? Eidem canoni Timothei successores obstitere. Dioscorus Alexandrinus Domno Antiocheno infensus fuit, quod in gratiam Procli CPolitani canoni illi, quo Byzantino Episcopo primus supra Alexandrinum & Antiochenum locus dabatur, obtemperarit, teste Theodoreto *ep. LXXXVI. ad Flavian.* Nec Cyrillum Alexandrinum ratam habuisse praerogativam illam Byzantinae sedi datam, liquet ex Io: Antiocheno in *contestat. 1. ad Theodos. Imp.* Quin ne symbolum quidem CPolitanum a Cyrillo & Alexandrinis admissum, colligitur ex Aegypti Episcopis in actis synodi Chalcedonensis *col.* 135. Aegyptios *respuere, & refutare Concilium sub Nectario* habitum, hoc est CPolitanum I., scribunt Episcopi Hellesponti ad Leonem Imp. Porro laudato canone III. tantum *πρεσβεια της τιμης*, *privilegia honoris*, non δικαιολο-

γιας.

Schismatis caussa a temporibus Gregorii M. repetitur.

tus honorem post Romanum Episcopum consecutus, quique in Concilio Chalcedonensi, fremente licet Leone I. (IV), eidem confirmatus fuerat. Hic primatus sicuti Pontificibus Romanis semper suspectus visus fuerat, ita nihil non tentarunt, ut illum supprimerent: contra Episcopi Constantinopolitani, potentia Imperatorum freti, libertatem suam quibusvis modis propugnarunt. In primis Ioannes IV. Episcopus Constantinopolitanus grave bellum Gregorio M. indixit, eo ipso, quod se Patriarcham *universalem* nominari ambiret, quod tamen admodum aegre ferebat Gregorius M. uti litterae ad eum perscriptae testantur; & proinde ad ambitionem eius profligandam & odiis omnium exponendam, se *servum servorum* appellare malebat, de quibus praedicatis plenius agit Ludovic. Thomassin. *de antiq. & nova eccles. discipl. p. 1. lib. I. c. 11.* Contentio haec tandem ad Mauritium delata fuit, qui prudentissime monuit, *ne frivoli vocabuli praetextu scandalum inter eos oriretur* (V); & sicuti hac ratione Gre-

γιας, *iurisdictionis* CPolitano praesuli indulgentur, hoc est honorificentior in Conciliis sedendi locus post Romanum Pontificem, salva Metropoli Heracleensi propria dignitate; non secus ac non ita pridem Hierosolymitano Episcopo *ἀκολυθίαν τῆς τιμῆς*, *consequentiam honoris* dederat Nicaena synodus can. VII., salvo Metropolitae Caesareensis in eum iure. Quorsum tandem eius canonis mentionem Noster iniicit, nisi ut suo se gladio confodiat? Eo enim Graeci supponunt Romani Pontificis primatum, Romanamque Ecclesiam omnium principem confitentur; adeoque reverentur, ut eius *προστασίαν* violari nolint, eiusmodi delato CPolitano Antistiti honore.

(IV) De can. XXXVIII. Chalcedonensi, ad quem digitum intendit Noster, opportuniore loco differemus infra in *animadv.* ad eius *observ. 3. in lib. III. Concord. cap. 3. §. 5.*

(V) Iam satis constat, Mauritium Imp. male in sanctissimum Pontificem Gregorium fuisse animatum: hinc, ut in ordinatione Maximi Salonitani, in pace cum Longobardis ineunda, aliisque ei obstitit; sic in controversia de *oecumenici* titulo Ioanni Ieiunatori favit, nihil gravissimi patriarchae Eulogii Alexandrini iudicium moratus, qui eum titulum uni Romano Antistiti convenire aiebat. Io. Diaconus in *vit. Gregor. lib. IV. cap. 17.* memoriae prodit, Mauritium conari in *apertam tyrannidem erumpere adversus Gregorium*; & *lib. III. cap. 50.* eum *rapacissimum & avarissimum* adpellat. Idem Gregorius *lib. XIII. ep. 31. ad Phocam*, mala & incommoda, quae fuerat a Mauritio perpessus, modeste queritur, eumque veluti tyrannum carpit iis verbis: *aliquando quum multorum peccata ferienda sunt, unus erigitur, per cuius duritiem tribulationis iugo subiectorum colla deprimantur, quod in nostra diutius afflictione probavimus*: tum miserrimam Reip. faciem, fraudibus rapinisque oppressae, persequitur. Et *lib. XIII. ep. 38.* gravissima necessitate factum, ait, quod Phocas Sedis Apostolicae diaconum in palatio de more non invenerit, quia scilicet ministri omnes Romanae Ecclesiae, dum *tam contrita asperaque tempora cum formidine declinarent atque refugerent, nulli eorum poterat imponi, ut ad urbem regiam in palatio permansurus accederet*. Quid itaque mirum, si Mauritius male in Romanam sedem affectus, auctore ac suggerente Cyriaco, qui in locum & audaciam Ieiunatoris demortui successerat, Gregorio scripserit, rem esse levem indignamque eius dissensione, & scandala gignere? Desperabant scilicet Byzantini, pessimam caussam ratione tueri. Quid? Levisne ac nugatoria caussa agebatur? *Prudentissime* Imperator *monuit, ne frivoli vocabuli praetextu scandalum inter eos oriretur?* At non nudo nomine res continebatur, sed eo penitus redibat, ut usurpato *oecumenici* titulo, iura Sedis Apostolicae temerarentur. Nimirum eo significabatur, Byzantinum Antistitem eadem, qua Romanus, dignitate, honore, iuribusque in universam Ecclesiam pollere. Hoc sensu Ieiunator, adsumto *oecumenici patriarchae* nomine, totius Orbis Episcopos CPolim ad generalem Synodum *tractoria* epistola arcessivit, quo de caussa Gregorii Patriarchae Antiocheni iudicaret. Nonne cum nomine ipso iura quoque universalis Episcopi usurpavit? Generalium enim synodorum sive indicendarum, sive habendarum ius ad Ecclesiae caput & praesidem spectat: Patriarcha autem sine consensu primae Sedis nec damnari debuit, nec

Gregorius, humilitatem affectans, sed imperii cupidus (VI), animadvertebat, brachio saeculari hanc litem dirimi pro praesenti rerum statu non posse; non potuit non scelus, in egregii Imperatoris vitam a Phoca parricida commissum, laetis ulnis excipere. Vt enim Phocae, impurissimi hominis, gratiam sibi conciliaret, non dubitavit turpissima adulatione eum litteris alloqui, & nefanda exclamatione, *Gloria in excelsis Deo*, eius imperium excipere. Vid. Greg. *lib. II. epist.* 36. Res ex voto cessit: licet enim Gregorius, morte praeventus, coeptum opus perficere non potuerit; tamen Bonifacius III. anno 605. a Phoca obtinuit, ut Romanus Episcopus summus & universalis omnium Ecclesiarum Episcopus diceretur (VII).

§. IV.

nec absolvi. Eadem illa significatione Byzantinos Patriarcham suum, ut universae Ecclesiae praesulem haberi voluisse, liquet ex Theophylacto Simocatta, ferme Ieiunatori coaevo, in *dialogo philosophiae & historiae*, praemisso suae rerum a Mauritio gestarum narrationi; ubi Sergium CPolitanum *τον μεγαν της ἁπανταχοθεν οικυμενης αρχιερεα και προεδρον*, *magnum totius orbis pontificem & praesulem* adpellat. Insecutis temporibus eumdem apud Graecos fuisse *τυ οἰκυμενικυ* sensum, colligitur ex Continuatore historiae Byzantinae, ubi de Ignatii patriarchae electione inquit: *προς τον πατριαρχικας θρονον αναβιβαζυσιν, και της οικυμενης τυς οιακας εμπιστευυσιν*, *in patriarchalem thronum illum provehunt, Orbisque gubernacula ei committunt*. Non ergo temere pro levi nomine, sed summo iure pro re gravissima Gregorius, aliique Romani praesules dimicarunt, suaque vindicarunt iura adversus effraenem Byzantinorum ambitum & audaciam.

(VI) Noli exspectare, Observator, ut Gregorii, quem procacibus indignisque modis exagitas, caussam defensionemque suscipiam. Patrocinio ille non indiget nostro; nec ea porro sunt incomparabilis viri sive scripta sive facta, sinceram ubique religionem, modestiam, demissumque animi sensum cum singulari sapientia redolentia, quae reformidare ingenii, aut stili tui aciem debeant. Sed quid tandem in eo perstringis? Quod *humilitatem adfectarit*, *sed imperii cupidus* fuerit. Quod necem Mauritio a Phoca illatam *laetis ulnis exceperit*, *turpissima adulatione Phocam litteris compellarit*, *nefandaque eius imperium exclamatione exceperit*. Quis innocens, si accusasse sat esset? At heus, bone, itane dicetur, qui ob ingenuam vitae sanctimoniam, ac egregie post hominum memoriam patrata facinora, summis ab universa antiquitate laudum praeconiis celebratus, *Magni* cognomen est nactus? Qui summae dignitatis fastigium omnium consensu sibi delatae declinare conatus, Mauritium Imp. obtestatus est, ne suae consentiret electioni; nec ferventis voti compos factus, in latebras secessit, divinisque indiciis est proditus (*Vid. Gregor. lib. I. ep. 5. ad Theoctist.*)? Qui ad Ieiunatoris superbiae ac ambitioni medendum (quod tu scilicet probro & crimini putas esse oportere) & hereditarium successoribus cunctisque Episcopis modestiae exemplum relinquendum, *servum servorum Dei* initio epistolarum suarum se inscripsit (Io. Diacon. *in vit. Gregor. lib. IV. cap.* 58.)? Qui summus catholicae Ecclesiae Antistes, quod rari in culmine tanto exempli est, numquam *iussionis* nomine uti se velle, dixit; numquam *patriarcham oecumenicum* adpellari, Eulogiumque Alexandrinum eum titulum ipsi tribuentem, aientemque *sicut iussistis*, leniter increpat (*Vid. Gregor. lib. VIII. ep.* 30.). Qui tandem ab omni fastu, ac vel iustae laudis suspicione alienissimus, egregia opera sua non in Ecclesia modo, sed ne ad mensam quidem Episcoporum lectitari passus est (*Vid. Gregor. lib. IV. ep.* 9.)? Tanti vero est apud te lex Remmia, ut modestissimum Pontificem de Mauritii caede gratulatum Phocae Imp. obstrepere non dubites; quum satis constet, eum litteris fidei & observantiae plenis novum Augustum compellasse, expositisque difficillimis Ecclesiae temporibus admonuisse, ut imperium christiane modesteque gereret. Conferatur Gregorii *ep.* 36. *lib. II.* Nimirum nihil est tam sanctum, quod aliquando livor & audacia non violet!

(VII) Qui Romanae Ecclesiae primatum detrahere nequeunt, de primatus origine cavillantur. Veteres sunt haereticorum nugae, eum a Phoca Imp. invectum, quas Lutherus lib. *de supputat. tempor.* & Rapsodi Magde-

Perpetuae post Gregorii M. tempora fuerunt aemulationes inter Romanum & CPolitanum Episcopum.

§. IV. Ab hoc tempore magis magisque Episcopi Romani imperium suum in sedem Constantinopolitanam stabilire laborarunt; sed huius Episcopi, quibus alta mente repostum manebat iudicium Imperatoris, semper quavis occasione in contrarias ire partes visi sunt; unde dissensionum fomes circa cultum imaginum, circa processionem Spiritus Sancti, & alia liturgica. Quamvis itaque non statim ignis hic sub cineribus latitans in apertam eruperit flammam, tamen primam caussam secuturi postea incendii, seu schismatis inde petendam esse; & quae ab aliis & ab ipso Auctore allegantur caussae, ad secundarias, vel potius effectus ex primo ortos, reiiciendas esse arbitror. Quod si quis adhuc altius adscendere, & in Victore Romano Episcopo primam tanti schismatis caussam quaerere velit, me non adeo repugnantem habebit (VIII).

OBSER-

Magdeburgenses *cent. VII. cap. VI.* concinuere. Eas ratas habet Noster Lutheranis sacris addictus, dum scribit, *Bonifacium III. an.* DCV. *a Phoca obtinuisse, ut Romanus Episcopus summus & universalis omnium Ecclesiarum Episcopus diceretur*: perinde ac si Phocas προστασίαν hanc primus Romano Pontifici dedisset, non divinitus illi collatam vindicasset contra Cyriaci CPolitani audaciam. At ii bis errant, & adversus veritatem, & historiae fidem. Primum enim abunde constat, non Imperatorem, sed Christum summum Petro eiusque successoribus Romanis Praesulibus auctoritatem dedisse in universam Ecclesiam; quod infra in *animadv. ad* Boehmeri *obs. in cap.* II. ostendetur. Deinde, ut omittam Leonem I. *Episcopi universalis* titulo in Comitiis Chalcedonensibus, & Symmachum P. ab Avito Viennensi salutatum; Romani Pontificis primatum, & amplitudinem iurisdictionis eo titulo expressam, ipsi iampridem fassi fuere Impp. Theodosius & Valentinianus, qui Phocam annis CXL. praeivere, in Constitutione anni CCCCXLV. edita ad calcem Cod. Th. tit. XXIV.: *quum igitur* SEDIS APOSTOLICAE PRIMATUM *S. Petri meritum, qui princeps est episcopalis coronae, &c.*: quod ipse Romanae sedi infensissimus Salmasius *de primatu Papae* cap. XVII. negare non est ausus; tantum obstrepuit, a Valentiniano, quem tamquam ineptissimum ac luxurie perditum homo castissimus ac frugi traducit, id Leonem M. elicuisse. Eamdem asseruit praerogativam Iustinianus, qui Phocam annis ferme LXXX. anteivit, in *ep. ad Ioannem II. Rom. Pont.* (*apud Labbeum Conc. t. IV. p.* 1743. *& in L.* 5. *C. de summa Trinit. & fide cathol.*) *Nec patimur quidquam, quod ad Ecclesiarum statum pertinet; quamvis manifestum & indubitatum sit, quod movetur, ut non etiam vestrae innotescat Sanctitati, quae* CAPUT EST OMNIUM SANCTARUM ECCLESIARUM. Et Nov. CXXXI. cap. 2. *Sancimus secundum earum* (synodorum Nicaenae, CPolitanae, Ephesinae, & Chalcedonensis) *definitiones, sanctissimum senioris Romae Papam* PRIMUM ESSE OMNIUM SACERDOTUM. Hoc idem privilegium in Romano Pontifice agnovit Mauritius ipse, ut ut patriarchae Byzantino studiosissimus, teste Gregorio M. *lib. VII. ep.* 63. *ad Io. Syracusan.* Tandem Phocas, instante Bonifacio III., edicto suo sanxit, *oecumenici* Patriarchae nomen uni Romano Pontifici convenire, non Patriarchae CPolitano; ut scilicet compesceretur Cyriaci CPolitani audacia, qui indebitum sibi titulum usurpare pergebat. Ita, quod a Mauritio assequi Gregorius nequivit, ut Imperatoria auctoritate turbulenta Byzantinorum Episcoporum temeritas retunderetur, id tandem a Phoca obtinuit Bonifacius. Paullus Diaconus *de gestis Langobard. IV.* 37. *Hic* (Phocas) *regnante Papa Bonifacio statuit, sedem Romanae & Apostolicae Ecclesiae caput esse omnium Ecclesiarum*, QUIA ECCLESIA CPOLITANA PRIMAM SE OMNIUM ECCLESIARUM SCRIBEBAT. Nihil ergo novi statuit Phocas, tantum freno Byzantinae cupiditati iniecto, divinam avitamque Romanae Ecclesiae praerogativam agnoscere, ac revereri coëgit. *Primatum non dedit Ecclesiae Romanae, sed illi tantum iure competere nomen oecumenici indicavit*, inquit Baronius *ad A. C.* DCVI. §. 2. *Phocas id sanxit declarando & asserendo, non instituendo aliquid novi*, ait Bellarminus *de Rom. Pont. II.* 17. Quem propterea Caesarem vos primatus Romani auctorem iactatis, eum nos CPolitanae vanitatis vindicem castigatoremque adpellamus.

(VIII) Post nonnullas ἐπιτάσεις veram tan-

OBSERVATIO III. ad §. *6.*

Contentiones de Bulgaria (IX) inter Pontificem Romanum & Episcopum CPolitanum fuere arduae. Res eo redit. Constantinopolitani hoc potissimum urgebant, quod tandem Graeci schismatis, quod sub Photio erupit, caussam e penu sua promit Noster. Eam coniicit in contentionem, quae de *patriarchae oecumenici* titulo exarsit; quin, ut in Victore I. quaeratur, liberalissime patitur. Nugae! Disputarunt quidem diversis temporibus Orientales cum Romanis Antistitibus, ac nonnumquam paullo commotius; sed nullam inter se simultatem aluere, incolumique caritate gesta res est. Sic de die paschae disputarunt Anicetus Romanus, & Polycarpus Smyrnensis: quumque inter se convenire non potuissent, dissidentibus quidem sententiis, at amicis animis a certamine discesserunt. Exinde de eadem re Victor I. & Asiani Praesules haud ita pacatis animis dissensere, sed modestissime tamen, & salva caritate indignati sunt; nec ob diversam consuetudinem a *mutua inter se communione fuerunt separati*, *της προς σφας κοινωνιας ὐκ ἐχωρισθησαν*. Sozomen. *Hist. Eccl. VII.* 19. Exerte Martianus Novatianorum episcopus, qui sub Valente Imp. circ. an. CCCLXX. vixit, apud Socrat. *Hist. Eccl. V.* 21. *και γαρ*, inquit, *τυς ἀρχαιυς, και τυς ἐγγυς των ἀποστολων, διαφωνυντας περι ταυτης της ἑορτης, κοινωνειν τε ἀλληλοις, και μηδαμως διαφερεσθαι*, *veteres enim & Apostolis vicinos, dissidentes circa hoc festum* (paschae), *communionem inter se coluisse*, NEC VLLA RATIONE SIMVLTATES INTER SE ALVISSE. Dissenserunt & Africani a Stephano I. de baptismo haereticorum; sed ii *quamvis commotius, fraterne tamen indignabantur; vicit pax Christi in cordibus eorum, ut nullum inter eos schismatis malum oriretur*, ait Augustinus *de baptism. contra Donatist. V.* 27. Altercati tandem fuere Romani cum Byzantinis Antistitibus, indebitum *universalis* nomen potestatemque sibi arrogantibus; sed salva Ecclesiae unitate peracta res est. Fuerint audaces Byzantini, turbas suae indulgentes ambitioni exciverint; ea profecto fuit Romanorum Pontificum cum iis agendi ratio, ut fine odio eorum mederentur levitati; Ecclesiarum, ac primae Sedis iura sarta tecta servarentur; fidei unitas & pax foveretur. Pelagius, qui Ieiunatorem in ordinem redigendum curavit, nihil antiquius sibi fuisse scribit, quam ut *fideles omnes communionem cum sedibus apostolicis retinerent*. Vid. eius *ep. ad Io. Caburtarium Patricium*. Eadem deinde cura Gregorium mitissimi ingenii Pontificem exercuit; is humilitate, consiliis, modestisque redargutionibus Ieiunatoris ac Cyriaci superbiam frangere fategit, odio numquam indulsit. Quod itaque tantum odium, quae tanta simultas, incendiique vis latens inde usque a secundo Ecclesiae saeculo a tot praestantissimis praesulibus, invito Evangelio, quod non pauci sanguine suo consignarunt, concipi umquam potuit; tam constanter per annos ferme septingentos foveri, ac hereditario veluti iure transferri; ex Asia Byzantium pervadere; sensimque eo usque increbescere, ut in furentem illam *flammam*, hoc est, schisma saeculo nono eruperit? Nonne Photius *radix quaedam* (verbis utar Ioannis CP.) *totiusque mali principium* exstitit? Conf. *nostr. adnot. ad Concord. lib. I. cap. I.* §. 4.

Lites de Bulgaria.

(IX.) In hoc loco Noster quaedam consulto reticet, quae certe ad veritatem aperiendam praeteriri non debebant; alia oscitantet implicat; nonnulla falso exhibet. Falsum est, Bogotim CPoli baptizatum cum proceribus Regni: falsum item, Nicolaum P. tamquam ad imperii limites extendendos, in Bulgariam episcopos & presbyteros misisse, idque uno eodemque tempore: falsum denique, eum Pontificem Photii doctrinam suspectam sibi esse simulasse. Rem, quemadmodum ab initio gesta est, paucis complectar, quo veritas nullis infuscata nebulis innotescat. Bulgarorum ad christianam fidem conversio contigit sub Bogoride Rege, qui christianam fidem excepit an. DCCCLXV. declinante, aut DCCCLXVI. ineunte, ut optime Assemanus *in Kalendar. Eccles. univers. tom. III. pag.* 42. Bogorim vero non CPoli, sed in Bulgaria baptismo initiatum fuisse, ipsi Graeci ingenue confitentur, Porphyrogenitus *in Michaele Imp. IV.* 13., Curopalates p. 25., Cedrenus p. 540., Zonaras

quod Princeps Bulgarorum Bogoris cum proceribus regni esset Constantinopoli baptizatus, & a Michaële Imperatore ex baptismate susceptus, unde etiam nomen Michaëlis assumserat. Postea quidem subditi Principem suum secuti sunt; sed quia Nicolaus

ras p. 155. Iam vero Bogoris an. DCCCLXVI. missis legatis a Nicolao I. petiit, ut gentem suam instrueret, pastoresque in Bulgariam mitteret, qui reliquum Bulgariensem populum adhuc baptismo carentem in christianam fidem adducerent. Postulata perfecit Pontifex, quum gravi *ad consulta Bulgarorum responsione*, tum missis illuc Paulo Populoniensi & Fotmoso Portuensi episcopis, quorum opera, dimissis alienigenis praedicatoribus, Rex usus est. Nova deinde legatione Archiepiscopum postulante Bulgariae Rege, ad eum Pontifex cum episcopis Dominico Tarvisiensi, & Grimoaldo Polimartiensi, delectum presbyterorum numerum misit, ut ex his Archiepiscopum cooptaret, & Romam consecrandum mitteret. Anastas. Bibl. *in vit. Nicolai I.* Haec omnia gesta sunt, quo tempore Photius iam diris a Nicolao I. devotus, in Romanam Ecclesiam furebat. Is gratia fretus Michaelis Imp., odio & invidia ductus, litem de Bulgaria primus movit. Encyclicam scripsit epistolam *ad Archiepiscopales thronos per Orientem obtinentes*, qua Romanae Ecclesiae doctrinam insectatus est, corruptamque a Pontifice orthodoxam fidem Bulgarorum garriit; presbyterosque in Bulgariam misit, qui Latinos variis criminibus insimularent, Bulgariamque ad patriarcham Byzantinum pertinere dictitarent. Exemplar illius encyclicae a Michaele Bulgarorum Rege ad Nicolaum transmissum est, cuius hortatione Gallorum doctissimi, nominatim Hincmarus Archiepiscopus Remensis, Odo Bellovacensis, & Aeneas Parisiensis Episcopi, ac Ratramnus monachus Corbeiensis Photianas calumnias dispulere, Bulgariamque ad Romanam *διοίκησιν* spectare demonstrarunt. Qua nunc confidentia Noster perhibet, Nicolaum Photii doctrinam sibi suspectam esse *simulasse*, quam erroribus, calumniisque refertam toties exsecrarus est, atque retudit? Michaele autem Augusto interfecto, Photioque CPolitana sede eiecto, ac legitimo patriarcha Ignatio in eam restituto, Basilius Imp., politicis impulsus rationibus, maiores intendit conatus, ut Bulgaria Byzantinae Ecclesiae addiceretur. Quumque crebris hortationibus, magnificisque largitionibus atque muneribus Regem Bulgarorum in Byzantina sacra pertrahere non potuisset, ad machinationes tandem animum adiecit. Bulgaro Regi suasit, ut res synodico iudicio definiretur. Iraque Legatos anno DCCCLXIX. ad Synodum oecumenicam VIII. misit Bogoris, qui tertia post absolutam Synodum die, collectis simul Romanae, & Orientalium sedium vicariis, decerni postularunt, ad quam tandem Ecclesiam Bulgaria pertineret. Statim Romani Legati reposuere, nil dubii esse, quin Bulgari ad Romanam spectent, cui se subdiderant, & a qua sacerdotes, instructionesque acceperant; se tamen caussam hanc definire in praesenti non posse, utpote mandato destitutos. Tum inter Graecos & Romanos Legatos disputari de hac re coepit. Praesumtum in Bulgariam ius eo praecipue argumento Byzantini adstruxerunt, quod provinciae, quas Bulgari armis devicerant, Graeco Imperatori semper paruissent, in quibus proinde Graecos sacerdotes invenissent. Responderunt Apostolici Legati, ut ut verum esset, Bulgariam ex imperio Graiorum fuisse; iura tamen Ecclesiarum metienda non esse ex iuribus Regni, quum *aliud praescribant iura Sedium, aliud patiantur divisiones Regnorum*, ac in praesentia non de Regnorum, sed Ecclesiarum divisione agi; nec quidquam officere argumentum a Graecis sacerdotibus arcessitum, quum Apostolica Sedes, etsi Latina, in compluribus locis pro ratione patriae Graecos sacerdotes constituere consueverit. Deinde tribus argumentis Romanae sedis in Bulgariam iura demonstrarunt. I. Quod Sedes Apostolica, ut ex decretalibus Romanorum Pontificum patebat, utramque Epirum, novam & veterem, totamque Thessaliam & Dardaniam, quae Bulgaria subinde appellata, antiquitus canonice ordinavit & obtinuit. II. Quod Sedes Apostolica per aliquos ipsorum, qui praesentes aderant, multas illic Ecclesias dedicaverat, sacerdotes ordinarat; ac per Paulum, Dominicum, Leopardum, & Formosum episcopos, & Grimoaldum item Antistitem, quem

colaus I. de finibus imperii sacri admodum sollicitus, Photii doctrinam suspectam vel habebat, vel se habere simulabat, biennio post multos Episcopos & presbyteros in Bulgariam misit, instruendae plebis caussa: atque hinc postea dissensiones inter utramque sedem, ad cuius dioecesim Bulgaria pertineret, ortae sunt, & variis scriptis hinc inde agitatae. Gallicanus tamen Clerus pro Romano Pontifice stetit, quin etiam ipse Hincmarus Pontificis caussam strenue egit.

quem cum multis sacerdotibus Latinis Bulgari Legati in conspectu suo se habere fassi sunt, gentem illam ad fidem multo sudore traduxerat, & ultra triennium tenuerat, ordinaverat, ac disposuerat. Legati Apostolici Graecos in hac caussa iudices recusarunt; quin palam professi sunt, non licere Orientalium Patriarcharum Legatis hanc Romanae Sedis caussam definire, quippe qui inferiores essent. Attamen Orientales vicarii Basilio Imp. obsecundantes, Bulgariam CPolitanae Sedi adiudicarunt. Iniquae sententiae magnis animis obstitere Romani Legati, Ignatiumque Patriarcham obtestati sunt, ut a Bulgariae procuratione abstineret, ac si quam forte querelam haberet, ad Romanam sedem *restituturicem* suam deferret; eique epistolam Hadriani II. obtulere, quam ille summa suscipiens observantia, coram dixit, se abhorrere ab iis Graecorum *praesumtionibus contra decorem sanctae Sedis Apostolicae*, patrandoque id, quod iu *aliis reprehendere debebat*. Verum, quum Ignatius Imperatori morem gerere cogeretur, cuius id maxime intererat, Bulgariae provinciam suscepit, eoque Graecos presbyteros misit, gentique Theophylactum Archiepiscopum ordinavit an. DCCCLXX., pulsis inde Latinis. Michael autem Bulgariae Rex fraudibus captus, qui effusis muneribus, ac blanditiis nunquam corrumpi potuerat, eos admisit; ad eum namque scriptum a Graecis, caussa cognita, Bulgariam CPolitane Ecclesiae concordi Apostolicorum legatorum & patriarchalium consensu adiudicatam, teste Anastasio scriptore *συγχρονου praef. ad VIII. Synod.* Tantum facinus aegerrimo animo Romani Pontifices semper pertulere. Hadrianus II. *ep. ad Basilium Imp.* graviter queritur, quod Apostolicos Legatos omni destitutos praesidio remisisset; quo factum erat, ut a Sclavis piratis capti, rebusque omnibus despoliati essent, praesertim actis Synodi, libellisque Orientalium Episcoporum subscriptionibus munitis, clam ipso Imperatore (ut afferebatur suspicio) iubente: monetque Augustum, ut Ignatium, qui *favore suo in Bulgarorum regione* consecrarat antistitem, ab eius regionis dispositione coerceret. Hadriani successor Ioannes VIII., missis CPolim Legatis, Bulgariam ab eodem Basilio repetiit; eisque in eumdem finem litteras ad Michaelem Bulgariae Regem deferendas dedit. Acres etiam litteras ad Ignatium scripsit (quae tamen ei iam denato, quum legati CPolim pervenere, redditae non sunt), quibus Bulgariam, anathemate ac exauctoratione minata, repetebat. Post obitum Ignatii, Photius a Basilio Imp. in Sedem CPolitanam restitutus est; quod, instante Imperatore, confirmavit Ioannes VIII. ea lege, ut Bulgaria Romanae Ecclesiae restitueretur; quam quidem restitutionem ingratus homo nihil beneficio percitus impedivit. Qui nunc, Observator, dicere possis, Nicolaum *sacri imperii admodum sollicitum* fuisse, qui sua per vim ademta optimo iure repetebat, aliena non attrectabat, nec novum quaerebat imperium: sed bene vetus, quod Apostolica Sedes in solidum Illyricum exercuerat, recenti illa Bulgarorum conversione vindicabat, plane non video.

CAPUT II.

OBSERVATIO IV. ad §. 4.

Quid communicare?

§. I. Agitur hoc loco *de communione Ecclesiarum inter se*, quae omnino penitiorem considerationem meretur. Scilicet sicuti *communio* & *communicare* nihil aliud denotat, quam commercio & consortio alicuius frui (I); ita quoque in primitiva Ecclesia semper eo allaboratum fuit, ut communio intima tum inter singulos, tum etiam inter Ecclesias mutua conservaretur. Vtramque requirebat Salvatoris praeceptum de mutuo amore, tamquam proprio criterio Christianorum exercendo, & utramque etiam primitivae Ecclesiae membra sedulo observarunt.

Vnitas inter Ecclesias omnibus modis in primitiva Ecclesia conservata est.

§. II. Quemadmodum autem Christiani locorum distantia inter se seiuncti erant, & plures particulares coetus constituebant; ita nihilominus hanc communionem quoque inter tot Ecclesias particulares conservandam esse optime iudicarunt, ex ea ratione, quod una quasi Ecclesia esse deberet vinculo pacis unita, licet forsan plures essent operarii in una vinea. Audiamus Cyprianum, ad quem Auctor hic quoque pro sua sententia provocat, qui passim hanc unionem omnium Ecclesiarum urget. Sic enim *libr. II. epist.* 10. scribit: *Hoc enim vel maxime, frater, & laboramus, & laborare debemus, ut unitatem, a Domino & per Apostolos nobis successoribus traditam, quantum possumus, obtinere curemus*. Et *lib. IV. epist.* 2. ad hoc vinculum denotandum ita ait: *Vna est Ecclesia per totum mundum in multa membra divisa*. Et porro in *tract. de simpl. prael. seu de unitate praelat. Episcopatus*, inquit, *unus est, cuius a singulis in solidum pars tenetur*. Idem porro contra Stephanum Episcopum *lib. III. epist.* 13. hoc urget, asserens: *Nam etsi pastores multi sumus, unum tamen gregem pascimus, & oves universas, quas Christus sanguine suo & passione quaesivit, colligere & fovere debemus*.

Communis cura ab omnibus Epi-

§. III. Ex hac communione sacerdotali vel ecclesiastica deducebatur *Communis cura* pro omnibus ecclesiis, ut laborantibus subvenirent, & noxia quaevis averterent (II). Huc respicit idem Cyprianus *lib. III. epist.* 13. docens, quod, *dum aliqui Epi-*

(I) Communionem ecclesiasticam oscitanter hoc loco definit Noster; in re enim, de qua agere instituit, communicare est consentire in una fide, traditione, atque doctrina cum Ecclesiis, earumque communioni adhaerere. Ita in ipsa definitione, hoc est, in ipso quaestionis cardine & summa ille caespitat. Varias eius vocis significationes explicat Albaspinaeus *Observ. eccles. II.* 1. *seqq.*

(II) Non proprium Romani Pontificis munus est, sed episcoporum omnium commune, ut excubent ad totius Ecclesiae singulorumque eius membrorum salutem. Ea est Episcopatus natura & constitutio, ut unus sit, concordi multorum universitate diffusus; non secus ac una Ecclesia est, per totum orbem in multa membra diffusa sub Capite uno: nec divina institutione ullis locorum finibus septus est. Dioeceseon enim partitio antiquissimo iure, atque etiam Apostolico facta est, certisque locorum finibus Episcoporum potestas coercita, ne oborirетur confusio. Quamvis autem singulis Episcopis portio gregis adscripta sit, etsi pastores multi sint, unum tamen gregem pascere, & universas Christi oves colligere & fovere debent. Hinc si haeresis erumpat, quisque Episcopus subvenire debet, ac pro aliena dioecesi non secus ac sua laborare. Dioeceses ad bonum ordinem pacis tempore servandum spectant: Fides autem communis omnium caussa est, quae cum oppugnatur, universus orbis una dioecesis, tota Ecclesia unus grex habetur. Hoc sensu Cyprianum non solum Carthaginiensis, & Africae totius, sed et aliarum per Orientis Ecclesiarum curam gessisse, ait Nazianzenus *Orat. XVIII.* At communis

Episcopi suo munere desunt & male regunt, immo & sectas faciunt, debeant subveni- scopis
re ceteri. Vnde etiam de hoc ipso Cypriano Nazianzenus *orat.* 19. *in Cypr.* com- suscipie-
memorat, quod *non tantum Carthaginiensium Ecclesiae soli praesederit seu Africae,* batur.
quae ex illo & per illum celebris in praesentem usque diem est facta; sed Hesperiae uni-

munis Episcoporum sollicitudo pro Ecclesiae salute tuenda, copiosus episcoporum numerus in pascendis ovibus conspirans, tantum abest, ut quidquam officiat primatui & amplitudini iurisdictionis uni Petro eiusque successoribus peculiaris, quin potius ducem & auctorem necessario postulet. Debent equidem in uno corpore pro invicem sollicita esse membra; debent pro suo unitatis studio in maioribus rebus opem sibi vicissim praestare, inque proscribendis haeresibus auctoritatem & consilia consociare; sed Capitis tamen est, ut omnia & singula ad vitam salutemque totius corporis regat, a quo *incipientem unitatis originem auctoritate sua Christus disposuit*. Hinc Episcopi suas quique dioeceses curabant: tum, si quid uspiam extra earum fines animadverterent, quod corrigi, caverique oporteret; de eo, quoniam ipsis in aliena dioecesi nullum ius esset, vel ad paroeciae illius episcopum, cuius intererat, vel provinciae metropolitam, vel dioeceseos patriarcham, vel ad ipsum, si eius opem res posceret, Pontificem Maximum referebant. Cyprianus ex Africa de Marciano Arelatensi, Novariani sectatore, ad Stephanum P. retulit: *dirigantur* (inquit *ep.* LXVI.) *in provinciam, & ad plebem Arelate consistentem a te litterae, quibus abstento Marciano, alius in eius locum substituatur, & grex Christi, qui in hodiernum ab illo dissipatus & vulneratus contemnitur, colligatur*. Non ergo Cyprianus litteras in provinciam direxit, sed Stephanum, ut illas dirigeret, enixe rogavit; curamque plebis Arelatensis aliter ad se pertinere, aliter ad Stephanum credebat, Stephanumque iurisdictionem decernendi & mandandi, Episcopos deponendi & substituendi habere. Pari modo Cyrillus ab Aegypto de Nestorio CPoli haeresim faciente ad Caelestinum P. retulit. Augustinus autem *contr. epist. Pelagii ad Bonifac. in praef. communis*, inquit, *est nobis omnibus, qui fungimur Episcopatus officio, (quamvis ipse* IN EO CELSIORE FASTIGIO PRAEEMINEAS) *specula pastoralis*. Ad rem Chrysostomus *hom. I. de poenit.* inquit de Petro: *την ἐπιστασιαν της οἰκουμενικης ἐκκλησιας ἐνεχειρισεν, Ecclesiae praefecturam toto orbe diffusam* (Christus) *commisit*. Theophylactus in Io. XXI. *ὁ Χριστος*, inquit, *ἐνεχειρισε τω Πετρω την παντων των πιστων προστασιαν, Christus Petro omnium fidelium praesidentiam commisit:* deinde subdit, Petrum *λαβειν της οἰκουμενης ἁπασης θρονον, accepisse totius orbis sedem*. Et in Lucae XII., *ὁ την ἐκκλησιαν πιστευθεις, cui Ecclesia in fide erudienda credita est*. Ipse Barlaam *de primat. Papae cap.* 2. Petrum *καθολικον ποιμενα, και διδασκαλον ἁπασης της του Θεου ἐκκλησιας, pastorem universalem & doctorem totius Ecclesiae Dei* adpellat. Theodorus Studita *lib. II. ep.* 129. *ad Leonem III.* Rom. Pont. Ecclesiam *πεντακορυφον*, quasi *quinque capitum*, quod quinque erant patriarchae, quorum regimine tota contineretur, & suae quisque dioeceseos caput erat; Romanum vero Pontificem Patriarcharum omnium caput & praesulem *των ὁλων κεφαλων κεφαλην, omnium capitum caput*, & *ἀρχιποιμενα της ὑπο οὐρανον ἐκκλησιας, universae, quae sub caelo est, Ecclesiae principem pastorem* nuncupat. Hincmarus Remensis *ep.* 6. *cap.* 4. inquit, Romanae Ecclesiae *sollicitudinem & praelationem* omnium Ecclesiarum in *primatu S. Petri commissam*. Ob hanc universalis dioeceseos procurationem Romanam Ecclesiam *caput totius orbis Romani* dixit Ambrosius in epistola Synodi Aquileiensis nomine ad Impp. scripta. Ob hanc eamdem Romanum Pontificem *universitatis*, h. e. universarum Ecclesiarum *rectorem* adpellavit Valentinianus II. *Nov. de Episcoporum ordinatione: tunc demum*, ait, *Ecclesiae pax ubique servabitur, si rectorem suum agnoscat universitas*. Desinat igitur Observator cum Pontifice Maximo aliorum Episcoporum curam administrationemque componere; aut ostendat, alium esse totius ecclesiasticae unitatis centrum ac fundamentum; alium totius Ecclesiae primatem ac praesulem; alii Ecclesiarum omnium sollicitudinem fuisse praecipue commissam; alium totius orbis caput & universitatis rectorem fuisse habitum; ad alium Episcopum universae Ecclesiae caussas fuisse delatas.

universae, immo Orienti fere ipsi ad finem usque meridiei & septemtrionis.

Communio conservata per litterarum commercium. §. IV. Conservabatur autem haec communio & harmonia Ecclesiarum in primis per *commercium litterarum* (III), in quo Apostoli Episcopos omnes suo exemplo praeiverant. Hinc tot Patrum epistolae exstant, quae huius communionis argumentum evidentissimum praebent. Facit harum litterarum mentionem Optatus Milevitanus Episcopus *lib. II. contra Parmen.* ubi primo variam successionem Pontificum Romanorum recenset, & deinde de Siricio dicit: *cum quo nobis totus orbis commercio formatarum in una communionis societate concordat.* Dicebantur autem tales *litterae formatae*, quod certa forma & characteribus, notisque scriberentur, ut omnes fraudes evitari possent, de quibus eleganter edisserit clariss. Samuel Basnage *tom. II. Annal. ad ann.* 341. §. 11. *seqq.* conf. Cabassut. *in Notit. Eccles. ad saecul. II. diss.* 7. Sic quoque Alexander Alexandrinus apud Socratem *lib. I. hist. eccles. c.* 3. ad universos Episcopos ita scribit: *Carissimis honoratissimisque fratribus, qui ubique gentium sunt nobiscum in Ecclesiae ministerio coniuncti, salutem. Quum in sacris litteris sit unum corpus Ecclesiae catholicae nobis traditum, & praeceptum, ut concordiae & pacis vinculum firmum teneamus; consentaneum est, ut per litteras colloquamur inter nos &c.* Augustinus *epist.* 162. Caecilianum defendens ait, *illum fuisse per communicatorias litteras & Romanae Ecclesiae & ceteris terris, unde Evangelium ad ipsam Africam venit, coniunctum.* Praesertim vero sub initium electionis statim solebant per litteras suas communionem illam agnoscere, quod discimus ex litteris Orientalium ad Dionysium Episcopum Romanum apud Eusebium *lib. VII. cap.* 24. scriptis: *At vos*, aiunt, *de illius electione per epistolam certiores fecimus, ut illi scribatis, & ab eo litteras accipiatis communionis.* Solebant itaque per huiusmodi *litteras communicatorias*, quae

(III) De litteris formatis, per quas mutua inter absentes communio fovebatur, egregie prae ceteris disserunt Ferrarius *de antiq. ecclesiastic. epistolar. genere*, Priorius *diss. de litteris canonicis cum appendice de tractoriis & synodicis*, Bencinus *in dissertationibus quinque de litteris encyclicis*, Gerardus Rodolphus *de libris canonicis, videlicet formatis, pacificis, commendatitiis ac dimissoriis*, & Rudolphus Kieslingius *diss. de stabili primitivae Ecclesiae ope litterarum communicatoriarum connubio*. Alios exscribere in re nota animus non est. Nonnulla tantum hic admoneo, quae Romanae sedis praestantiam etiam in hoc formatarum commercio produnt. I. Illud litterarum commercium poterat frequentari inter ceteros Episcopos; nam Carthaginiensis Episcopus poterat formatam dirigere & scribere ad Caesareae Episcopum; sed praetermisso Episcopo Romano non poterat, hoc est, ab Episcopo Romano debuerat discere antequam scriberet, quis esset legitimus Caesareae Episcopus, & tum demum ad eum scribere: deinde non erat necesse, ut Episcopi mutuas sibi litteras scriberent, ut communio inter eos celebraretur; nam quum omnes cum summo Pontifice communicarent, per illam communionem omnes etiam inter se communicabant. Albaspinaeus *not. ad Optat. lib. II. n.* 3. *p.* 28. II. Quicumque Romam proficiscebantur, formatas ad Pontificem epistolas deferre debebant, ut recipi mererentur: contra hisce litteris non indigebant, qui a Pontifice mittebantur. Hinc Photium carpit Nicolaus I. *ep.* IX. *ad Hincmarum*; *quod a legatis suis contra omnem regulam, & praeter omnem consuetudinem* litteras commendatitias, si recipi vellent, postulasset; quum Pontificis esset, litteras accipere, non dare. III. Non modo per litteras commercium cum Romana Ecclesia colebatur; sed & Episcopi totius orbis aut per se, aut Legatos ad eam confugiebant *ob potentiorem* ipsius *principalitatem*, ut in fidei & doctrinae negotio instituerentur. Hinc Polycarpus Smyrnensis Romam Aniceto Pontifice concessit ob controversiam de tempore celebrandi paschatis, teste Irenaeo apud Eusebium *H. E.* V. 24. & Hieronymo *de scriptorib. eccl. in Polycarpo*. Frequentia fuisse exterorum Episcoporum in Urbem itinera, ut Romanum Pontificem consulerent, liquet ex Cypriano *ep.* XLI., & LII. Illustrior quoque est legatio Irenaei, a martyribus Lugdunensibus ad Eleutherum P. missi *ob quasdam Ecclesiae quaestiones*, de qua confer Eusebium *H. E.* V. 4.

quae ad salutem ecclesiasticam pertinere arbitrarentur, sibi invicem communicare; sic enim Cyprianus *lib. V. epist.* 5. ad Clerum Romanum scribens, notanter ait: *Et dilectio communis & ratio exposcit, fratres carissimi, nihil conscientiae vestrae subtrahere de his, quae apud nos geruntur, ut sit nobis circa utilitatem ecclesiasticae administrationis commune consilium*: & hac ratione, quae in conciliis hinc inde peracta erant, statim primariis ecclesiis solebant communicare, ut ita perpetua ecclesiarum harmonia & concentus conservaretur.

§. V. Sicut igitur huius unionis & communionis fundamentum unice in vinculo amoris, omnis imperii nescio, in primitiva Ecclesia quaerebatur; ita etiam in hac ipsa communione Episcopi aequalitatem inter se agnoscebant (IV), utut *ordinis praeroga-* Finis litterarum communicatoriarum.

(IV) Quoniam Noster aequalitem episcoporum hic iactat, dispiciendi ansam nobis praebet, num pari auctoritate potestateque instructi fuerint Apostoli omnes, sintque adeo Episcopi eorum successores, an unus Petrus in eo collegio caput fuerit a Christo constitutum, proindeque Romanus Antistes primas inter episcopos agat? Et sane, ut negari iure nequit, Petrum ratione Apostolatus collegis aequalem fuisse; ita confiteatur necesse est, eum dignitate capitis, & centri unitatis praerogativa ceteris omnibus praestitisse: quod verenda sacrarum litterarum, ac Patrum omnium retro aetatum auctoritate constat. Clemens I. *ep.* 1. *ad Corinth. n.* 5. *seqq.* Papias Hierapolitanus episcopus apud Euseb. H. E. III. 39. & Ignatius martyr *ep. ad Roman. n.* 4. sacros Scriptores imitati, Petrum primo loco semper nominant, ut potiorem eius auctoritatem, dignitatemque ostenderent. Iustinus *dialogo cum Tryphone n.* 106. Dionysius Corinthiorum episcopus apud Euseb. *H. E.* II. 25., & IV., 23. Hegesippus apud eumdem *H. E.* IV. 22., & Martyres Lugdunenses in ipsius Hist. Eccles. IV. 3. sic de Petro loquuntur, ut eum Apostolorum principem, totiusque Ecclesiae caput institutum fuisse, indicent. Luculentissima vero sunt ceterorum Patrum de hac re testimonia. Origenes in *exposit.* 1. *Psalmi* apud Euseb. *H. E.* VI. 25.: Πετρος, ait, ἐφ᾽ ᾧ οικοδομειται ἡ Χριςυ εκκλησια, *Petrus, in quo aedificata est Ecclesia Christi*. In Hom. 5. in Exod.: *vide, magno illi Ecclesiae fundamento, & petrae solidissimae, super quam Christus fundavit Ecclesiam, quid dicatur a Domino*. In *epist. ad Roman. lib. V.* scribit: Petro *summam rerum de pascendis ovibus traditam, & super ipsum, velut super petram, fundatam Ecclesiam* fuisse. Et *in Matth.* XVIII. *ceteris discipulis Petrum antelatum fuisse*, ait. Idem Origenes, Zephyrino Pontifice, Romam perrexit, teste Eusebio H. E. VI. 15., visurus ἀρχαιοτατην Romanorum ecclesiam, hoc est omnium *principem*. Occinit Tertullianus *de praescript. adv. haeres. cap.* XXII. *Latuit aliquid*, ait, *Petrum aedificandae Ecclesiae petram dictum*. Et *de pudicit. cap.* XXI. *Si quia dixerit Petro Dominus, super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, tibi dabo claves regni caelestis*. Et *de monogamia cap.* VIII. *Ecclesiam super illum* (Petrum) *aedificatam*, ait. Idem cit. lib. *de pudicit. cap.* I. de Romano Antistite loquens: *audio etiam*, inquit, *edictum esse propositum, & quidem peremtorium*; PONTIFEX SCILICET MAXIMVS, QVOD EST EPISCOPVS EPISCOPORVM, *edicit &c.*: quo loco Tertullianus iam in Montani haeresim illapsus, carpit catholicos, eumque in primis, quem illi *Pontificem Maximum*, & *Episcopum Episcoporum* adpellare solebant; persuasi scilicet Romanum Pontificem primatu episcopos antecellere. Athanasius in Psal. XV. v. 8. Petrum vocat των Ἀποςολων κορυφαιον, *Apostolorum principem*: Chrysostomus *hom.* CVIII. κορυφαιον τυ χορυ των μαθητων; & *in Psal.* LI. κεφαλην τυ χορυ των Ἀποςολων: Eusebius H. E. II., 14. μεγας των Ἀποςολων, *maximum Apostolorum*, & παντων των μαθητων προκεκριμενον Ἀποςολον, *omnibus discipulis praepositum Apostolum*: Cyrillus Alexandrinus *lib.* XII. *in Ioan.* κορυφαιον και των αλλων προτεταγμενον. Basilius *adv. Eunom. lib.* II. Petrum ἐφ᾽ ἑαυτον την οικοδομην της εκκλησιας δεξαμενον, *Ecclesiae aedificationem in se ipsum recepisse*, ait. Et in *prooemio de iudicio Dei n.* 7. illum *ceteris discipulis praelatum, cui uni maiora data, quam aliis* fuisse, scribit. Quid plura in re certa & explorata? Id ipsum Irenaeus, Cypria-

rogativam quibusdam primariis Episcopis ex specialibus rationibus concederent. Audiamus hic rursus Cyprianum, praesertim quum illustrissimus Auctor arbitretur, hunc testem minus suspectum in hac caussa esse. Sic enim *de unitate eccl.* ait (V): *Quamvis Apo-*

prianus, Optatus, Hieronymus, & Augustinus tradunt, uti passim in subiectis animadversionibus patefaciemus. Nec vero quidquam Petri primatui officit aequalis Apostolorum potestas; ii enim Petro aequales ratione Apostolatus fuere, non autem primatus, quem constat uni Petro divinitus collatum. Ipsi Patres, qui obiici solent, unum id probant, Apostolos pares solvendi ligandique potestate, fidei praedicatione, Ecclesiarum fundatione inter se fuisse; eorum vero neminem offendes, qui illos Petro aequales in primatu fuisse scribat; quin, quibus locis episcoporum aequalitatem admittunt, iisdem Petri primatum, eximiamque potestatem efferunt. At non ea hic versanda suscepimus, quibus sapientissimi quique viri Romanae Ecclesiae πρεσβεια uberrime demonstrarunt, ac vindicarunt; sed tantum Nostri σφαλματα, in quae tam crebro impingit, quam brevissime depellere.

(V) Ad Episcoporum aequalitatem adstruendam Noster locum urget Cypriani ex lib. *de unitate*, sed mutilum. Sollemne id virium est omnibus, qui Apostolicam sedem lacessunt; nec aliis certe, quam truncaris, corruptis, inque deteriorem sensum detortis testimoniis temerari veritas potest. Hominis confidentiam & αβλεψιαν plane demiror, qui non senserit hoc Cypriani testimonio, quod adversus Romanam Ecclesiam comparatat, nullum ad supremam eius auctoritatem confirmandam, necessitatemque cum ea communicandi adferri luculentius potuisse. Illud sic sistunt ipsi Protestantes Io: Fellus Oxoniensis, & Io: Pearsonius Cestriensis Episcopi Operum Cypriani editores, Oxonii an. MDCLXXXII. *Loquitur Dominus ad Petrum*: „ego tibi dico, *inquit*, quia tu „ es Petrus, & super hanc petram aedificabo „ Ecclesiam meam, & portae inferorum non „ vincent eam, & tibi dabo claves Regni „ caelorum: & quae ligaveris super terram, „ erunt ligata & in caelis; & quaecumque „ solveris super terram, erunt soluta & in „ caelis. „ *Et iterum eidem post resurrectionem suam dicit*: „ pasce oves meas „; *super illum unum aedificat Ecclesiam suam, & illi pascendas mandat oves suas. Quamvis Apostolis post resurrectionem suam parem potestatem tribuat & dicat*: „ sicut misit me Pater, & ego „ mitto vos: accipite Spiritum Sanctum, si „ cuius remiseritis peccata, remittentur illi; „ si cuius tenueritis, tenebuntur „; *tamen ut unitatem manifestaret, unitatis eiusdem originem ab uno incipientem sua auctoritate disposuit. Hoc erant utique & ceteri Apostoli, quod fuit Petrus, pari consortio praediti & honoris & potestatis; sed exordium ab unitate proficiscitur, ut Ecclesia Christi una monstretur*. Ita etiam Cypriani verba exhibet Baluzius in editione operum Cypriani Vener. MDCCXXVIII. Aliter vero leguntur in editionibus Manutii, & Pamelii, in quibus post haec verba, *ut unitatem manifestaret*, additur, *unam Cathedram constituit*: & post verba, *exordium ab unitate proficiscitur*, legitur, *& Primatus Petro datur, ut una Christi Ecclesia, & Cathedra una monstretur. Et pastores sunt omnes, & grex unus ostenditur, qui ab Apostolis omnibus unanimi consensione pascatur, & Ecclesia Christi una monstretur; & qui Cathedram, Petri, super quem fundata est Ecclesia, deserit, in Ecclesia se esse confidit?* Verba haec ut addititia expungunt editor Oxoniensis, & Baluzius: an iure, eruditorum virorum iudicium esto. At si, quae isti expungunt, retineantur, Cypriani doctrinae optime congruunt omnia; sin recidantur, reliquae huiusce testimonii partes ad primatum Romanae Ecclesiae adserendum sunt satis. Tria namque ex iis liquido colliguntur. I. In uno Petro Christum constituisse unitatis centrum, suamque fundasse Ecclesiam, ut ab uno hoc capite Ecclesiae unitas monstraretur: quod probat Cyprianus ex verbis, quibus Dominus ante, & post resurrectionem suam Petrum est allocutus. Principium porro unitatis sine primatu stare nequit; quis enim ei primarum deneget, a quo incipit unitas, & per quem Ecclesia una monstratur? II. Quemadmodum post Petrum non desiit unitas, ita nec primatus, & principium unitatis, quod Christus auctoritate sua disposuit, eoque consilio instituit, ut Ecclesia una monstraretur. Necesse est igitur, ut unitatem, ita principium, & vin-

Apostolis omnibus post resurrectionem suam parem potestatem tribuat, & dicat, sicut me misit pater & ego mitto vos, accipite Spiritum S.&c. tamen ut unitatem manifestaret, unitatis eiusdem originem ab uno incipientem sua auctoritate disposuit. Hoc erant utique ceteri Apostoli, quod fuit Petrus, pari consortio praediti honoris & potestatis. Idem in Concil.Carthag. sic loquitur: (VI) *Neque quisquam nostrum, Episcopum se esse Epi-*

In tali communione aequalitas inter Episcopos erat.

vinculum unitatis in Ecclesia perseverare. III. Vnitatem tanti visam Christo, ut quamvis Apostolis parem dederit potestatem, unum tamen ceteris omnibus praefecerit: itaque hoc erant Apostoli, quod fuit Petrus, sed excepto primatu. Iacobus & Ioannes parem potestatem acceperant, ac Petrus; sed Christum unitatem nec a Iacobo, nec a Ioanne incipere voluit, soli Petro hunc honorem detulit. Nec uno hoc loco Cyprianus, acerrimus iurium episcopalium adsertor, sed ubique Romanae Sedis primatum agnovit & commendavit. Vide infra *animadv. X.* Porro *epist. LV. ad Antonian.* Cornelium in Romanam Sedem successisse, ait, *quum Fabiani locus, id est, locus Petri, & gradus cathedrae sacerdotalis vacaret*: quo loco apertissime in Petri primatum Romanum Pontificem successisse scribit. Haec omnia tam alte praestantissimi Martyris animo insedere, ut in controversia cum Stephano instituta, licet saepe questus sit, Stephanum primatu suo nimis, uti putabat, fidere; numquam tamen de summa eius auctoritate litem exciverit; numquam suam de eius primatu sententiam abiecerit. In *epist. LXXI.* tacito nomine Stephanum perstringit in hunc modum: *sed nec Petrus, quem primum Dominus elegit, & super quem fundavit Ecclesiam suam, quum secum Paullus de circumcisione postmodum disceptaret, vindicavit sibi aliquid insolenter, aut arroganter assumsit; ut diceret se primatum tenere, & obtemperari a novellis & posteris sibi potius oportere.* Cyprianus ergo celsiorem dignitatis gradum in Stephano admittit, inque Petri primatum eum successisse fatetur; tantum primatus excessum, ut ipse putabat, aestu diffidii obiicit: contendit enim, Stephanum, qui *de Petri successione gloriabatur*, etsi primatum habeat, exemplo ipsius Petri, *quem primum Dominus elegit, & super quem aedificavit Ecclesiam*, non vindicare aliquid insolenter, & arroganter adsumere debere; quum Petrus Paullo de circumcisione expostulanti numquam regesserit, *se primatum obtinere, & obtemperari a novellis & posteris sibi potius oportere.* Firmilianus Caesariensis, alter Stephani adversarius, dum Stephano in contrariam sententiam abeunti non adstipulatur, eius primatum non impetit, sed plane confitetur; ait enim, *quod qui sic de episcopatus sui loco gloriatur, & se successionem Petri tenere contendit; super quem fundamenta Ecclesiae collocata sunt, multas alias petras inducat, & Ecclesiarum multarum nova aedificia constituat, dum esse illic baptisma sua auctoritate defendit.* Vides iam, quanta firmitate Romanae Ecclesiae privilegia consistant, iisdem testimoniis, quibus ab adversariis urgeri solent.

(VI) Noster Romanae Sedis προμαχος alio aggreditur Cypriani testimonio, qui in Synodo Carthaginiensi memoriae prodidit, *neminem nostrum Episcopum se Episcoporum constituere, aut tyrannico terrore ad obsequendi necessitatem collegas suos adigere*: deinde ait Episcopos *uni Deo* debere iudiciorum suorum rationem reddere, ac decernere de re quacumque posse, ut ipsis libitum esset, quin cuique mortalium rationem reddere teneantur. Primum itaque Cyprianus aestu disputationis abreptus Stephanum sugillat, quod auctoritatem in omnes Ecclesias exerceret tamquam Episcopum Episcoporum, & minis censurisque Ecclesiae Antistites ad morem decretis suis gerendum cogeret. Quo quid ad summam potestatem, qua tertio saeculo in universam Ecclesiam Romanus Pontifex utebatur, confirmandam adcommodatius? At enim Cyprianus supremam hanc potestatem tantum abest, ut adgnoscat, quin reprehendit potius. Ita vero: sed ex ipsa hac obiurgatione colligitur, talem tum potestatem Romanos Pontifices exercuisse, ac titulo illo summam potestatem indigitante usos. Iure autem tantam potestatem a Stephano fuisse exercitam, & iniuria a Cypriano reprehensam, quum illius modestia & christiana caritas ostendit, ob quam martyrium subiit; ut omnino suspicari sit nefas, iniustam potestatem

Episcoporum, constituit, aut tyrannico terrore ad obsequendi necessitatem collegas suos adegit; quando habet omnis Episcopus pro licentia libertatis & potestatis suae arbitrium proprium, tamquam iudicari ab alio non possit, quum nec ipse possit alium iudicare: sed exspe-

tem & φιλαρχίαν ab eo usurpatam, invito Evangelio ac sanctioribus Ecclesiae regulis, pro quibus pugnabat; tum huius nimius zelus, ac paene dixerim pervicacia, in anabaptismi errore tuendo adversus Stephani decretum. Numquam sane ostendetur, Cyprianum iure potestatem a Stephano adhibitam increpasse, nisi & eum iusta de caussa subiectionem renuisse probabitur. At satis constat, Cyprianum errorem tueri, quo tempore Romano Pontifici parere detrectabat; adeoque iniuria eius adquiescere auctoritati nolebat. Quod vero pertinet ad alteram Cyprianei loci περιοχὴν, ubi tantam cuique Episcopo auctoritatem tribuere videtur, ut ei licere dicat, pro libitu statuere in sua paroecia, quin ulli hominum reddere rationem teneatur; id aeque Romanae Sedis primatui favet; nihil enim aliud probat, quam a summis viris, aestu nonnunquam abreptis, obsistendi Romanae Cathedrae auctoritati non alias potuisse caussas obtendi, quam leves falsasque. Et vero ab ore Cypriani in Stephanum eius de anabaptismo errorem proscribentem indignantis, illud quoque excidit, unumquemque Episcopum uni subesse Deo in suis sententiis decretisque, eumque iudicari a nemine posse. Ecquis tantam libertatis licentiam, quis tam effusum proiectumque arbitrium in unoquoque ferat Episcopo, ut voluntas atque libido rationis & necessitatis loco stet? Quid si Episcopus male iudicet? Quid si in fidei, aut disciplinae negotio alucinetur, ut ipsi Cypriano, aliisque Auristitibus contigisse comperimus? Quid si odio, vel cupiditate actus in transversum, commissum sibi gregem exagitet atque discerpat? Nullusne in terris iudex falsum iudicium proscribere, errorem damnare, sontem redigere in ordinem, insolescentem in officio continere, Ecclesiamque sartam tectam tueri poterit? Quo quid absurdius? Demus quidem, singularium Episcoporum iudicium Romani iudicio non subesse. Tantane episcopalium sententiarum ἐλευθερία admittetur, ut uni Deo subiaceant? Ne eam quidem ipsi admittunt Novatores, qui suffraganeorum Episcoporum, Metropolitarum, & Patriarcharum τάξιν prioribus saeculis statuunt; ita ut Episcopi iudicium Metropolitae, huius vero Patriarchae iudicio subsit. Quin ipsi in Anglia Puritani, omnis hierarchici ordinis hostes, Cyprianeam reiiciunt sententiam; apud eos namque iudicium Pastoris, si sectae suae doctrinae refragaretur, adhuc iudicio plebis & multitudinis subesset. Porro, ut singulorum Episcoporum tam liberum, tamque profusum arbitrium admittatur, ut eius rationem uni reddere Deo teneantur, concedatur necesse est, singulos Episcopos ἀσφάλους esse: quod falsissimum esse, innumera conficiunt exempla, nominatim eiusdem Cypriani, cuius de repetendo haereticorum baptismo sententiam universa improbavit Ecclesia. Concedi quoque necesse est, singulos Episcopos ἀκεφάλους esse; at Ecclesiae regimen monarchicum esse aristocratico temperatum ex divino iure, compertum est. Merito scribit Augustinus *de baptismo contr. Donatist. V. 3.* aequius esse silentio praeterire, quae ex Cypriani in Stephanum subirati calamo excidere, quam funestam recentare memoriam. Ceterum Cyprianus ipse disputationis aestu non abreptus Episcopis iudiciorum suorum rationem reddendam eminentioribus Ecclesiae praesulibus, aut ipsi Romano Pontifici, sive de fide agatur, sive de communi disciplina, & scriptis saepe docuit, & re ipsa praestitit. Anne si Cyprianus tam late Episcoporum quorumque auctoritatem patere putasset, ut unum Deum actorum suorum iudicem habeant, hominum vero neminem, Stephanum exorasset, ut Marcianum Arelatensem Episcopum, qui ad Novatianos defecerat, decreto suo deponeret (vid. Cyprian. *ep.* LXVII.)? Aut perhibuisset, Basilidem & Martialem, Hispanos Episcopos, iure a provinciae Synodo depositos, inque pristinum gradum restitui a Stephano I. potuisse, nisi tam manifestis flagitiis foedati essent (vid. *ep.* III.)? Aut cum Episcopis in Synodo congregatis obiurgasset Therapium Africae Episcopum, quod Victori presbytero, antequam plenam egisset poenitentiam, praepropera festina-

tion

exspectemus universi iudicium Domini nostri Iesu Christi, qui unus & solus habet potestatem & praeponendi nos in Ecclesiae suae gubernatione, & de actu nostro iudicandi. Non dubium est, quin his & aliis verbis, quae hic brevitatis caussa omittenda sunt, Stephani Episcopi Romani audaciam notaverit, quippe qui ob dissensum circa baptisma lapsorum Africanas Ecclesias extra communionem constituere, & iudicium sibi de eorum sententiis sumere satagebat. Et tamen Cyprianus, licet eius sententia *de baptismo Haereticorum* a plerisque post reprobata fuerit, fere semper prae Stephano auctoritatem ad usque nostra tempora obtinuit, quod optime demonstravit Ioannes Launoius Parisiensis Theologus *lib.VIII.epist.*15.(VII) Quo ipso dogma

 Cy-

tione pacem dederat? Aut reiecisset Fidi sententiam, qui quamvis infantes intra secundum tertiumve a nativitate diem baptizari posse concederet, baptizari tamen non oportere putabat (vid. Cyprian. *ep.* LXIV.)? Aut ipse tandem Cyprianus ad Clerum Romanum, qui, mortuo Fabiano, vacantem Sedem administrabat, *necessarium duxisset litteras dare, quibus actus sui, & disciplinae, & diligentiae ratio redderetur* (vid. *ep.* XX. *ad presbyteros & diaconos Romae consistent.* & *ep.* XXVI. *ad eosdem*)? Audebitne quispiam nugari Cyprianum pugnantia inter se scripsisse? Ea potius, quae pacato animo, quam quae dissidio distractus, praestantissimus Carthaginiensium Antistes memoriae prodidit, sunt attendenda.

(VII) Festivus plane homo es, Observator, dum, finium regundorum magister, Summos Ecclesiae Praesules, primatum sibi divinitus collatum, sive, ut verbis utar Irenaei, *potentiorem principalitatem* exercentes, audaciae de more insimulas; arrogataque dictatoria potestate edicis, Cyprianum fere semper maiorem prae Stephano auctoritatem obtinuisse; dum tamen non diffiteris, Cypriani auctoritatem sententiamque de baptismo haereticorum *a plerisque* (quid ni ab omnibus?) explosam reiectamque fuisse: quae duo vicissim pugnantia quo pacto inter se cohaereant, videant iusti rerum aestimatores. At nugacissimum ipsa te prodit antiquitas. Ecquorum enim auctoritati universa conquievit Ecclesia, Cyprianine aliorumque Africanorum, quin & Orientalium complurium antistitum, baptismum haereticorum improbantium, an Stephani unius illum ratum iubentis? Audi Facundum lib. *contr. Mocian.*: *Stephani potius*, ait, *quam Cypriani sententiam tenet Ecclesia, non solum de non rebaptizandis haereticis, verum etiam de rebaptizantibus non ferendis*. Et Augustinus *in plenario concilio*, sive Arelatensi an. CCCXIV., sive Nicaeensi I. oecumenico, (vide amoebaea Launoii & Nicolai scripta) ex Stephani sententia de ea re pronunciarum scribit. Nae tu, Observator, riduculus esses censor, si in ea tempora incidisses, quibus Cyprianus ipse maximam in Stephano auctoritatem cum tota, qua latissime patebat, Ecclesia, reverebatur. Stephanumne rogasset Cyprianus, acerrimus episcopalis auctoritatis vindex, ut litteris Arelatem missis Marcianum damnaret, eique alium sufficiendum decerneret, si parem, maioremve cum Stephano auctoritatem sibi esse credidisset? At quo tandem praesidio ludicra innititur censura? Vnius quippe Launoii, cuius in sedem Romanam odium, factiosumque ingenium norunt omnes. Is *ep. ad Iac. Bevilaquam* Stephanum falso criminatur, tamquam si haereticorum baptismum admiserit quemcumque, etiam Priscillianistarum non expresso Trinitatis nomine abluentium, quum ipsi Stephani adversarii Cyprianus & Firmilianus tale quidquam ei numquam obiecerint; & dilucide fateantur, eumdem ad veram baptismi rationem exquiri voluisse, non quis baptismum, sed cuius nomine, auctoritate, & quibus verbis administrasset: quo ipso constat, Launoium, qui puppis & prora tua est, audaciorem esse Petiliano Donatista, qui Stephanum *episcopatum illibatum* gessisse fassus est, teste Augustino *de unico baptismo cap.* XIV. §. 23. Ecce tandem tibi doctissimi Baluzii (*not. in Cypriani epist.* LXVIII.) iudicium de ea Launoii epistola: *quaecumque*, inquit, *affert* (in ea) *argumenta, & testimonia adversus Stephanum, nullius sunt momenti in hac caussa, & quamdam habent insulsitatem. Quid enim ad caussam baptismi facit, Cypriani famam esse celebriorem, quam famam Stephani; Cyprianum non cedere Stephano*, Cy-

Cypriani de aequalitate Episcoporum intuitu *iurisdictionis & potestatis* liquido confirmatur.

Ecclesiae omnes inter se communicabant.

§. VI. Atque hac ratione omnes Ecclesiae inter se communicabant, neque praecise ad unam alteramque, tamquam caput ceterarum, *de necessitate* in hac communione adstringebantur, quod vel testimonio Optati Milevitani *lib. II. contr. Parmen.* constat: *Tibi*, ait, *veritas displicet; hoc si crimen putas, argue nos Thessalonicensibus, Corinthiis, Galatis, septem Ecclesiis, quae sunt in Asia, communicasse. Si nefas tibi videtur, aut si reatum putas memoriis Apostolorum aut Sanctorum omnium communicasse, hoc nos fecisse non solum non negamus, sed etiam gloriamur.* Quae verba ostendunt, communionem quidem etiam fuisse cum Romana; sed non tantum, quasi ad hanc, tamquam ad centrum, omnes ceterae Ecclesiae respicere debuerint (VIII).

§. VII.

Cyprianum congregasse Concilium in caussa baptismi, Stephanum non congregasse; Ecclesias Orientis & Occidentis non suscepisse propugnandam sententiam Stephani: & multa alia huiusmodi, quae ad caussam non pertinent, quorum etiam plurima falsa sunt? Vtinam aliquando destertas!

(VIII) Hospitem se in vetustis monumentis fateatur necesse est, qui ingenio velificans suo neget, Romanam Ecclesiam unitatis catholicae basim ac fundamentum semper fuisse habitam, eique tamquam centro Ecclesias ubique diffusas adhaesisse. Hem, Observator, idcircone cum Romana Ecclesia tamquam cum unitatis centro non communicabatur, quia cum aliis quoque Ecclesiis communicari consuevit; quo redit tota argutatio tua? At communicabatur cum aliis etiam Ecclesiis, praesertim Apostolicis, quod eae cum Romana omnium prima societate doctrinae & communionis essent coniunctae, idemque sacrae doctrinae depositum integrius custodirent, quarum auctoritate adversus haereticos vera Christi doctrina vindicabatur. Miram huic rei lucem affert Tertullianus *de praescript. adv. haeres. cap.* XX. & XXXII. quem vide. Sed agamus aliquando bona fide. Quae sit de hac re Patrum sententia, dispiciamus. Primum in Irenaeo consistamus, in quem a Marca nostro cum aliis allatum ad Romanae communionis societatem adstruendam, nescio, cur Noster etiam non incurrerit. Eius verba ex *lib.* III. *adv. haeres. cap.* 3. *n.* 2. *p.* 175. *edit. Paris. an.* MDCCX. haec sunt: *Sed quoniam valde longum est, in hoc tali volumine omnium Ecclesiarum enumerare successiones;* MAXIMAE ET ANTIQVISSIMAE, ET OMNIBVS COGNITAE *a gloriosissimis duobus Apostolis Petro & Paullo Romae fundatae & constitutae Ecclesiae, eam quam habet ab Apostolis traditionem, & annuntiatam hominibus fidem, per successiones Episcoporum pervenientem usque ad nos indicantes,* CONFVNDIMVS OMNES EOS, *qui quoquo modo, vel per sibi placentia, vel vanam gloriam, vel per caecitatem & malam sententiam, praeterquam oportet, colligunt. Ad hanc enim Ecclesiam, propter* POTIOREM (vel POTENTIOREM) PRINCIPALITATEM NECESSE EST OMNEM CONVENIRE ECCLESIAM, *hoc est, eos, qui* SVNT VNDIQVE FIDELES, *in qua semper ab his, qui sunt undique, conservata est ea, quae est ab Apostolis traditio.* Quam praeclara hic habet praestantissimus Martyr pro summa Romanae Ecclesiae dignitate! I. Eam *maximam* esse, ait, non quidem ob numerum Christianorum, de quo tunc aliae quaedam Ecclesiae contendere cum ea potuissent; sed ob potestatis amplitudinem, quippe quae omnem sacrorum potestatem, ceterasque sibi inferiores habet, quas auctoritate sua regat. II. Eamdem *antiquissimam* vocat, non ob fundationis tempus; dudum enim ante Apostoli Hierosolymitanam, Samaritanam, Caesariensem, Antiochenam, aliasque fundarunt; sed propter dignitatem: ut ideo omnium antiquissima dicatur, quia omnium princeps sit, eamque, uti matrem, omnes suspiciant. Quare ne ambigas, Graece ab Irenaeo scriptum ἀρχαιοτάτης, quod male vertit interpres, *antiquissimae*; quum vertendum hic fuisset, *praecipuae* ac *principis*. III. Illam *omnibus cognitam fuisse*, asserit; Romanam enim Ecclesiam ceteris excellentiorem reliquae omnes Ecclesiae ut caput & primam suspiciebant, atque colebant. IV. *A gloriosissimis duobus Apostolis Petro & Paullo* Romanam Ecclesiam constitutam, ait. V. *Ad hanc Ecclesiam necesse esse* (quia nimirum ita a Christo constitutum) *omnem*

con-

§. VII. Ceterum quum quaedam Ecclesiae ob rationes peculiares infra explicandas summam obtinerent auctoritatem, ut proinde harum Episcopi praerogativam ordinis haberent, ceterae inferiores Ecclesiae in hac communione potissimum ad has respicere solebant, ut cum illis unionem & communionem conservarent. Et quum praeterea commercia cum Ecclesiis hisce eminentioribus essent frequentia, saepe ad illas recursus patebat, si forsan aliis Ecclesiis minoribus quid indicandum esset, quo respicit epistola synodalis, quam Patres concilii Arelatensis tempore Constantini ad Pontificem Sil-

Potissimum tamen in hac communione ratio primariarum ecclesiarum habebatur.

convenire Ecclesiam, hoc est, omnes omnino fideles per totum orbem dispersos, non quod Romam proficisci compellerentur ii, qui erant undique fideles, quod vel cogitare absurdissimum fuisset; sed quod necesse esset, omnes Ecclesias convenire & concordare in rebus fidei cum Romana, ut membra cum capite, ut inferiores cum superiore. Rationes autem, cur cum Romana Ecclesia necesse sit omnem consentire Ecclesiam, duae ab Irenaeo afferuntur: altera, *propter potiorem principalitatem* illius, nempe, quia licet ceterae in suis quaeque finibus principatum in fideles sibi commissos exerceant; longo tamen potior est is, quem obtinet Romana, utpote quae primatus iure omnibus praesit: altera, quia in ea Ecclesia semper conservata est ea, quae est ab Apostolis traditio verae fidei ac sincerae pietatis. Ex Irenaeo itaque, qui Ecclesiae membrum & pars esse velit, eum in una cum Romana Ecclesia fide, traditione, & doctrina consentire, eiusque communioni adhaerere, necessum est: quod suo ille docuit exemplo, qui ad mortem usque individuam cum ea Ecclesia communionem coluit. Quod autem generatim Irenaeus inquit, *necesse esse omnem Ecclesiam, hoc est, omnes, qui sunt undique fideles, ad Romanam convenire*, id per enumerationem Ecclesiarum omnium breviter ac dilucide evidentissimum facit Fevardentius *not. in cit. Irenaei loc.* Ceterum apertas haereticorum nugas, quibus importunissimi huius loci pondus declinare, & schismatis atque haereseos labem a se arcere frustra conantur, nihil moror; eas enim nebulas apertissima Irenaei verba penitus dispergunt. Vid. Massuetum *dissert.* III. *in Irenaeum art.* 4. *n.* 31. Quamquam autem unus hic aries ad effringendam haereticorum perfidiam sit satis; alia tamen Patrum, qui Irenaeo consonant, testimonia seligam, quo pareat, unam eamdemque esse in hac re Ecclesiae sententiam. De Cypriano, Optato, Augustino, & Hieronymo, dispiciemus passim in subiectis animadversionibus. In agmen nunc prodeat Pacianus *ep.* 3.; *Ad Petrum*, inquit, *locutus est Dominus, ad unum ideo, ut unitatem fundaret ex uno, mox idipsum in commune praecipiens*. Ambrosius *serm.* XI. scribit, *Petrum, tamquam saxum immobile, totius operis christiani compagem molemque continere*. Et lib. *de Virgin.* 16. *Petrus, in quo esset Ecclesiae firmamentum, & magisterium disciplinae*. Idem in synodica Aquileiensis Concilii epistola scribit: *unde* (a Romana sede) *in omnes venerandae communionis iura dimanant*. Chrysostomus *hom.* XXIV. Petrum Romanae Sedis institutorem κρηπιν της Ἐκκλησιας, *basin Ecclesiae* vocat: & θεμελιον της Ἐκκλησιας, *fundamentum Ecclesiae*, *hom.* 3. *in Matt.* II.: & στερεωμα *firmamentum*, *hom.* XXXV. De eodem Petro Ecclesiae fundamento sic alii Patres. Gregorius Nazianzenus *orat.* XXVII. ὁ μεν, inquit, πετρα καλειται, και τους θεμελιους της Ἐκκλησιας πιστευεται, *hic* (Petrus) *quidem petra vocatur, & Ecclesiae fundamenta ipsi committuntur*. Cyrillus Alexandrinus *lib.* II. *in Ioan. cap.* I. φερωνυμως δε ἀπο της πετρας μετονομαζει Πετρον ἐπ' ἀυτω γαρ ἐμελλε την ἀυτο θεμελιουν Ἐκκλησιαν, *convenienter enim a petra eum denominavit Petrum, super ipsum enim fundaturus erat Ecclesiam suam*. Epiphanius *haeres.* LIX. scribit, *Petrum exstitisse nobis solidam petram fundantem fidem Domini, super quam aedificata fuerat Ecclesia*. Philippus presbyter in actis Concilii Ephesini p. 195. Petrum esse, ait, θεμελιον της καθολικης Ἐκκλησιας, *fundamentum catholicae Ecclesiae*. Photius *ep.* CCXLIII. Πετρος, inquit, ἐφ' ὡ τα της πιστεως κειται θεμελια *Petrus, in quo reposita sunt fidei fundamenta*. Piget in ceteris recensendis diutius immorari. Quae quum ita se res habeat, frustra in Christi Ecclesia se esse confidit, qui extra Petri cathedram, communionis centrum & originem, Ecclesiae fulcrum ac fundamentum, Fideique columen oberrat.

Silvestrum dederunt, ut *quia maiores dioeceses teneret, per eum potissimum insinuatio fieret*. Deinde quoque ad Ecclesias principaliores respiciebatur, si forsan instaret haeresis, quum ita ut plurimum ceterae Ecclesiae inde iudicabant, cui communionem denegare, & quemnam sequi deberent. Sic Romana Ecclesia magnam & puritatis olim habuit existimationem (IX), cui etiam praeterea locus dignitatem conciliaverat, atque inde haec Ecclesia etiam in communione ecclesiastica quamdam obtinuit praerogativam. Quem in sensum capio locum ex Cypriano ab illustrissimo Auctore adductum, non vero eo sensu, quasi ad hanc Ecclesiam tamquam ad centrum unice necessario respiciendum fuerit, id quod tot alia loca ex Cypriano antea adducta non admittunt (X). Quin veteres Ecclesiam Carthaginiensem, cui praefuit Cyprianus, cum

(IX) Romanam Ecclesiam magnam *olim* puritatis existimationem habuisse, velit nolit fateri coactus est Noster. Tanta scilicet veritatis vis est, ut vel ex invito pectore erumpat! At quamdiu in fidei & disciplinae integritate perstitit, quo primum tempore, qua potissimum de caussa, quo demum pacto a pristina puritate descivit? Dic tu, quaeso, Observator, certoque statue; nam in designandis puritatis limitibus foeda est discrepantia, & mira inter tuos inconstantia, a quibus sollemne conceptumque carmen converristi. Adam Scherzerus in *Anti-Bellarm. disp.* 4. incorruptam Romanam Ecclesiam agnoscit ad Nazianzeni aetatem. Heideggerus *de Sacrament. III.* 1. ad Ambrosii tempora, hoc est, saeculum *v.* Romanam Ecclesiam fuisse typum Ecclesiae christianae fatetur. Bullingerus *adv. Brentium lib. VII. part.* 1. adfirmat sanctam & orthodoxam Christi Ecclesiam fuisse *per integra saecula sex, & multo plura*. Tu certe his antesignanis immirior intra angustiores limites Romanae Ecclesiae integritatem confers, dum *olim* nobis subdole ingeris. At Romana Ecclesia in solida illa petra a Christo fundata, eadem est, quae initio fuit, sive fidem spectes, sive ὑπεροχὴν. Vere ac sapienter Nicolaus I. *ep. ad Michaelem Imp.* ait, *privilegia istius Sedis vel Ecclesiae perpetua esse, divinitus radicata, atque plantata esse, eaque transferri posse, trahi posse, evelli non posse*. Neminem vero tam dedecet, Romanam Ecclesiam desertae puritatis compellare, quam Novatores, qui Ecclesiae Christi integritatem, sanamque doctrinam pro nutu & cupiditate sua corrumpere nituntur, & apud quos nihil ratum fixumque est, nihil constans, atque cohaerens, *sed utcumque est ventus, exin velum vortitur*.

(X) Fateri veterator cogitur, Romanam Ecclesiam in communione ecclesiastica *quamdam* (quidni maximam?) praerogativam obtinuisse, quod inter Ecclesias *principaliores* (cur non omnium principem & caput?) esset, & *magnam* puritatis existimationem *olim* (cur non semper?) habuerit; & cui praeterea locus dignitatem conciliarat (quasi primatus sui honorem a Roma Petrus accepisset, non divinitus collatum ille Romam intulisset: qua de re infra cap. III.) atque hoc sensu accipiendum esse Cyprianum iactat, dum Romanam Ecclesiam esse docet *Petri cathedram & Ecclesiam principalem, unde unitas sacerdotalis exorta est*. At o popo! Cyprianus ubique in suis operibus Romanam Ecclesiam esse Petri cathedram, Ecclesiae Catholicae fundamentum, unitatis originem, radicem, & centrum praedicat atque confirmat. In lib. *de unit.* sub init. disserens de unitatis ecclesiasticae natura & origine, posquam dixerit, a veritatis via in errorem interitumque abduci, *dum ad veritatis* (forte *unitatis*) *originem non reditur, nec caput quaeritur, nec magistri caelestis doctrina servatur*; ad id probandum affert Christi verba ad Petrum, quibus *super istam petram aedificavit Ecclesiam suam*, eique *oves suas pascendas commisit*; deinde concludit: SUPER UNUM AEDIFICAT ECCLESIAM SUAM. Tum ne quid hinc ceteris Apostolis ademisse videatur, sic explicat Petri privilegium, ut quamvis parem Apostolis omnibus potestatem a Domino collatam afferat, TAMEN UT UNITATEM MANIFESTARET, UNITATIS EIUSDEM ORIGINEM AB UNO INCANTEM SUA AUCTORITATE DISPOSUISSE, dicit. Tandem de necessitate huius unitatis haec scribit: *hanc Ecclesiae unitatem qui non tenet, tenere se fidem credit?* .... *Ecclesia quoque una est, quae in multitudinem latius incremento fecunditatis extenditur. Quomodo solis multi radii, sed lumen unum, & ra-*

cum Romana quoad hanc communionem aequiparare non dubitarunt. Nam Augustinus *de unico baptism. contra Petil. c.14.* huc respexisse videtur*: Erant duo eminentissimarum*, ait, *Ecclesiarum*, *Romanae scilicet & Carthaginiensis Episcopi*, *Stephanus & rami arboris multi*, *sed robur unum tenaci radice fundatum*, *& quum de fonte uno rivi plurimi defluunt*, *numerositas licet diffusa videatur exundantis copiae largitate*, *unitas tamen servatur in origine*. *Avelle radium solis a corpore*, *divisionem lucis unitas non capit*, *ab arbore frange ramum*, *fructus germinare non poterit*, *a fonte praecide rivum*, *praecisus arescet*. *Sic Ecclesia Domini luce perfusa per orbem totum radios suos porrigit*, *unum tamen lumen est*, *quod ubique diffunditur*, *nec unitas corporis separatur*: *radios suos in universam terram copia ubertatis extendit*, *profluentes largitur*, *rivos latius expandit*, VNVM TAMEN CAPVT EST, ET VIRGO VNA, ET MATER VNA FECVNDITATIS *successibus copiosa*. Quid clarius, distinctiusque? Inquit Cyprianus, *unam* a Domino Ecclesiam institutam, eique *unum* praefectum, hoc est Petrum, quocum Episcopi & fideles omnes communione fidei & doctrinae continerentur. Quod si Petrus est unitatis fundamentum & origo, nemo sanus ambiget, ad centrum illud unitatis, seu Petri cathedram spectare, quae Cyprianus de radio a sole non avellendo, de rivo a fonte non praecidendo, deque ramo ab arbore non frangendo scribit; nemo se esse in Ecclesia Christi potest adblandiri, qui a Petri cathedra seiunctus ab unitatis origine discessit? Haec eadem ubique tradit praestantissimus Carthaginiensium Antistes. In *ep.* XLIII. *edit. Brem.* divinam dispositionem ab eo violari scribit, qui praeter cathedram unam super Petrum a Christo exstructam, alteram erigere audeat; idque scelus tam atrox censet, ut adulterio, impietati, ac sacrilegio exaequet. *Deus*, inquit, *unus est*, *& una Ecclesia*, *&* CATHEDRA VNA SVPER PETRVM DOMINI VOCE FVNDATA. *Aliud altare constitui*, *aut sacerdotium novum fieri*, *praeter unum altare*, *& unum sacerdotium non potest*. Hinc infert: QVISQVIS ALIBI COLLEGERIT, SPARGIT*: adulterum est*, *impium est*, *sacrilegum est*, *quodcumque humano furore instituitur*, *ut dispositio divina violetur*. Idem habet *ep.* LIX. *ad Cornel. Petrus*, *super quem aedificata ab eodem Domino fuerat Ecclesia*: deinde succenset Felicissimo, & Fortunato schismaticis, quod a se, aliisque Africae praesulibus damnati ad Cornelium adpellaverant: *navigare audent ad Petri cathedram*, *atque* AD ECCLESIAM PRINCIPALEM, *unde unitas sacerdotalis exorta est*; *a schismaticis & profanis litteras ferre*. Eamdem inculcat veritatem *ep.* XL. ubi de iis agens, qui schismati Novatiani adhaeserant contra Cornelium legitime electum Pontificem: *quum vos*, inquit, *illic comperissem contra ecclesiasticam dispositionem*, *contra evangelicam legem*, *contra institutionis catholicae unitatem alium episcopum fieri consensisse*. In *ep.* LV. *ad Antonian.* idem esse docet communicare cum Cornelio Romano antistite, ac catholicae Ecclesiae communionem societatemque habere: *Scripsisti etiam*, *ut exemplum earumdem litterarum ad Cornelium collegam nostrum transmitterem*, *ut deposita omni sollicitudine iam sciret*, TE SECVM, HOC EST, CVM CATHOLICA ECCLESIA COMMVNICARE. Hoc idem luculentius fatetur *ep.* XLVIII.*: Scimus vos hortatos eos* (hoc est, ex Africa Romam navigantes) *esse* VT ECCLESIAE CATHOLICAE RADICEM, ET MATRICEM *agnoscerent*, *ac tenerent*.... *Placuit*, *ut per omnes istic positos litterae fierent* (*sicut fiunt*) *ut te universi collegae nostri* (hoc est, Numidiae & utriusque Mauritaniae Episcopi) *& communicationem tuam*, ID EST CATHOLICAE ECCLESIAE *unitatem pariter*, *& caritatem probarent firmiter*, *& tenerent*. Idem Cyprianus *ep.* XLII. ex Concilio plurimorum episcoporum Marciano Arelatensi, & Legatis, quos ille in Africam miserat, communionem suam, quam petebant, denegat; quia Cornelio Pont. in catholica Ecclesia iudicio Dei & cleri plebisque suffragiis ordinato, profanum altare erigere, & adulteram cathedram collocare, & contra verum Episcopum sacrilega sacrificia offerre tentasset. Hoc Petri privilegium tam alte praestantissimi martyris animo adolevit, ut quoties Petri meminit, toties Ecclesiam super ipsum aedificatam asserat. In cit. *ep.* LIX. *ad Cornelium* ait: *Petrus*, *super quem aedificata ab eodem Domino fuerat Ecclesia*, *unus pro omnibus loquens*, *& Ec-*

nus & Cyprianus, *ambo in unitate* Catholica *constituti; quorum Stephanus baptismum haereticorum in nullo iterandum esse censebat, & hoc graviter facientibus succensebat: Cyprianus autem haeresi vel schismate baptizatos, tamquam non habentes baptismum Christi, baptizandos in Ecclesia Catholica existimabat. Multi cum illo, quidam cum isto etiam sentiebant, utrique cum eis in unitate consistentes* (XI). Similiter idem Augustinus *epist.* 162. ex eo defendit Caecilianum, quod *Romanae Ecclesiae, in qua semper Apostolicae cathedrae viguit principatus, & ceteris terris, unde Evangelium ad ipsam Africam venit, coniunctus fuerit;* quo ipso rursus praerogativam Romanae Ecclesiae in hac communione extollit, sed ceteras Ecclesias non excludit. Hac ratione postea quoque Theodosius M. communionem catholicam ab Episcopis, Romano & Alexandrino, designat, in *l.* 2. C. *Theod.de fid. cathol.* quod hi in puritate fidei perstitissent: deinceps in l. 3. *eod. tit.* plures enumerat, ex quorum communione & consortio con-

& Ecclesiae voce respondens. Idem repetit *ep.* LXIX. *ad Florent.*: *Loquitur illic Petrus, super quem aedificata fuerat Ecclesia.* In *ep.* LXX. quam una cum Concilio ad Numidas scripsit, unitatem Ecclesiae, eiusque originem sic declarat: *quando & baptisma unum sit, & Spiritus Sanctus unus, & una Ecclesia super Petrum origine unitatis & ratione fundata.* In *ep.* LXXIII. *ad Iubaiam.*: *Petro primum Dominus, super quem aedificavit Ecclesiam, & unde unitatis originem instituit & ostendit, potestatem istam dedit, ut id solveretur in caelis, quod ille solvisset in terris.* In *ep.* LXXI. *ad Quintum* confitetur, *Petrum primum a Domino electum, super quem aedificavit Ecclesiam suam.* Habes itaque Cypriani de Romanae sedis praestantia sententiam tam perspicue dilucideque propositam, ut iure mireris, in eo Nostrum fidere, quo neminem sibi infestiorem metuere potest.

(XI) Veteres Ecclesiam Carthaginiensem Romanae aequiparare quoad communionem, Noster adfirmat. Quinam hi veteres? Unum affert Augustinum. Huic vis magna inferenda est, ut ad Observatoris sensum flecti possit. Quivis adscriptum locum perlustrans facile deprehendit, Augustinum ibi ne verbum quidem unum de communicandi necessitate habere; sed tantum adfirmare, in dissensione, quae de baptismo haereticorum inter Cyprianum aliosque Africanos ac Orientales Episcopos cum Stephano Papa exarsit, abruptam Ecclesiae unitatem non fuisse, ac dissentientes mutuam pacem communionemque inter se fovisse. Cur vero Augustinus in scripturae ordine Romanam Carthaginiensi Ecclesiae, Stephanum Cypriano praeponit; nisi ut in legentium oculos maior Romani Antistitis praeeminentia & praerogativa statim incurrat? Contendatur porro, Augustinum eo loco Romanum Antistitem Carthaginiensi aequare. Quid tum? Pares consortio honoris & potestatis inter se sunt Episcopi, Apostolorum successores; impares vero ratione primatus Romano Pontifici, qui Petri successor est. Vide supra *animadv. IV.* & *V.* Idem Augustinus loco, quem subdit Noster, Caecilianum Carthaginiensem adversus Donatistas tuetur, quod *Romanae Ecclesiae, in* QUA SEMPER APOSTOLICAE CATHEDRAE VIGUIT PRINCIPATUS, coniunctus fuerit. Qui ergo cum Romana Ecclesia, in qua est radix ac fundamentum unitatis, communicat; is, Augustini sententia, in unitate Ecclesiae est, is ab iis secernitur, qui ab Ecclesiae catholicae gremio egressi sunt. In Romana Ecclesia semper viguit *Apostolicae cathedrae principatus*, a qua principe Cathedra qui recedit, is extra Ecclesiam Christi, quae in unitate est, constituitur. Vehementer autem obstupesco, quod Augustino duce dimicare voluerit Observator, quo Pontificiae auctoritatis detractores laetari nullo modo possunt. Is enim ad ravim usque Romanae Sedis principatum ac privilegia inculcat, commendat, extollit. In *Psalm. CVIII. n.* 1. scribit, Petrum *Ecclesiae in figura gestasse personam* PROPTER PRIMATUM, *quem* IN DISCIPULIS HABUIT. Tract. CXXIV. *in Ioan. n.* 5. *Ecclesiae Petrus Apostolus* PROPTER APOSTOLATUS SUI PRINCIPATUM *gerebat figurata generalitate personam.* Serm. LXXVI. *Petrus a petra cognominatus . . . . . Ecclesiae figuram portans, Apostolatus principatum tenens, &c.* Mitto cetera eiusdem Augustini luculentissima de Romana *προστασία* testimonia; ne longior, quam par est, progrediatur oratio.

constare possit, quinam ad obtinendas Ecclesias Catholicas admitti debeant. Haec omnia eo consilio constituta fuisse videntur, ut, quia hi sacerdotes *probabiles*, ut in *cit. l.* dicitur, seu probati, *δοκιμοι* videbantur, ex horum communione regula posset capi, quaenam partes, scissa in tot sectas Ecclesia, essent sequendae.

§. VIII. Quae omnia indicant, in primitiva Ecclesia in hac communione non unice respiciendum fuisse ad Romanam Ecclesiam, uti illustrissimus Auctor opinatur; quin quod prostent exempla, repugnatum fuisse Episcopo Romano, si quasi ex dictatoria quadam potestate ius praecipuum sibi arrogare ausus est. Quum Victor Asiaticas Ecclesias ob controversiam de Paschate a communione excludere tentaret, graviter Irenaeus, qui Gallicis Ecclesiis praeerat, & alias cum ipso Victore in hac quaestione faciebat, eidem restitit, eumque propterea redarguit, uti Rufinus testatur (XII). Id ipsum quoque Cyprianus in baptismate haereticorum obiurgavit Ste-

Non unice in primitiva Ecclesia respiciebatur ad Romanam Ecclesiam.

(XII) Rursus argumento a controversia inter Victorem I. & Asianos ducto, Romanum primatum Noster lacessit. Repugnatum quandoque Romano Antistiti: audio. Repugnavit quidem Polycrates Ephesinus cum Asiae minoris praesulibus Victori P. Quid tum? Cuius iudicio diremta res est? Cuius Ecclesiae vera traditio est habita? Cuius summa in ea quaestione auctoritas eluxit? Quae autem comparatio institui potest inter res, quae ad fidem, & eas, quae ad disciplinam spectant? Tota illa de paschate celebrando controversia ad disciplinam tantum pertinuit, & inter disputantes, illaesa manente fide, agitari potuit. Catholici quidem docent, in rebus fidei oportere omnem Ecclesiam cum Romana communicare ac consentire, eique obsistere in eiusmodi negotio nefas ducunt; eamdem vero omnium Ecclesiarum cum Romana disciplinam esse debere, propriarumque Ecclesiarum consuetudinem a Romana diversam tueri non posse, nequaquam contendunt. Sed quam infeliciter sollemne argumentum a contentione illa ductum Romano primatui obiicit Noster, tam feliciter idem adversus ipsum retorquetur. Nimirum Asiae minoris Ecclesiae pascha celebrabant luna XIV. Martii, in quemcumque hebdomadae diem incidisset; Romana vero, ne Iudaicos ritus imitari videretur, celebrabat dominica die, quae lunam XIV. proxime sequitur: cumque ea, praeter Occidentales omnes, Alexandrina, Phoeniciae, Ponti, Achaiae, & Osrhoenae Ecclesiae. Suam quaeque traditionem servabat: Asiana, quam ab Evangelista Ioanne; Romana, quam ab Apostolo Petro accepisse fatebatur. Hanc rituum diversitatem aegre ferens Victor, cupiensque omnes Ecclesias ad unum eumdemque revocare, scripsit ad praecipuos totius Ecclesiae Episcopos, ut coactis provinciae suae Synodis quaestionem excuterent, ac pro Romanae disciplina dirimerent; Asiaticis, nisi consentirent, excommunicationem minatus. Habita Romae, Lugduni, in Palaestina, Ponto, Osrhoena, Achaia, aliisque locis concilia uno consensu decrevere, pascha peragendum die dominico post lunam XIV. Martii, ut ab Apostolis traditum fuerat. Vnus Polycrates Ephesiorum Episcopus, coacto ex praesulibus Asiae minoris coetu, reiectum a Romana, aliisque Ecclesiis Iudaicum habendi paschatis morem, mordicus retinere perrexit. Tum Victor de anathematizandis Asianis decreto suo parere detrectantibus, traditionemque a Ioanne acceptam praefracte obtendentibus, consilium iniit. Pontificis severitas non omnibus placuit Episcopis. Quamvis enim Asianorum sententiam & disciplinam non probarent; non putabant tamen, tot Ecclesias Maiorum consuetudines observantes communione interdicendas esse ob quaestionem, quae nihil ad fidem spectaret. Quare missis epistolis eum monuere, ut pacis & concordiae studiosus, temperaret ab immodica severitate, ex qua emolumenti parum, detrimenti plurimum in totam Ecclesiam redundaret. Prae ceteris Irenaeus Lugdunensis epistolam ad Victorem dedit, cuius fragmentum est apud Euseb. H. E. V. 24. qua eum *decenter* hortatur, ut, more decessorum suorum, pacem cum Asianis tueatur, nec moleste ferat, eos antiquis consuetudinibus firmiter adhaerere. Quam praeclara ex hac concertatione argu-

Stephano Episcopo Romano (XIII), quod variae eius litterae docent, ut alia exempla

gumenta ducuntur ad Romanae Sedis ὑπεροχην confirmandam! Anne Victor praestantissimus Christi Martyr, veterumque institutorum vindex acerrimus, commisisset umquam adversus Christi praecepta, Apostolorumque, pro qua pugnabat, doctrinam, ut Orientalibus Ecclesiis imperaret, easque morem Ecclesiae suae sequi iuberet? Cur Romanus Episcopus Ephesinum, non autem hic Romanum sibi subditum ac obsequentem habere vult? Cur Romanus Ephesinum, & non Ephesinus Romanum a communione abscindere praesumit? Cur illi, si nulla huic auctoritas erat, insanam hominis arrogantiam superbiamque non deridet? Negat quidem Ephesinus Episcopus, negant ceteri Asiani, eo usque patere Romani Pontificis auctoritatem, ut ceteros ad privatam Ecclesiae suae disciplinam obstringere possit; at ipsam non denegant auctoritatem; quin iubenti, ut per totum Orientem Synodos habeant Episcopi, hi statim morem gerunt, Pontificemque eorum, quae in suis Synodis decreverant, qua par erat reverentia, certiorem faciunt. Ipse Irenaeus, cui fervidior Victoris zelus non probabatur, eum non redarguit, quod aliquam sibi in Orientales auctoritatem usurparet; sed tantum monet, idque *decenter* & reverenter, ne ea auctoritate in praesenti occasione abusus, integras Ecclesias nihil tale merentes a communione abscinderet. Ecce tibi Eusebii locum *cit. loc.* p. 213. t. 1. *τῳ γε μεν Βικτορι προσηκοντως, ὡς μη ἀποκοπτοι ὁλας Ἐκκλησιας θεου, ἀρχαιου ἐθους παραδοσιν ἐπιτηρουσας, πλειστα ἑτερα παραινει*, *Victorem tamen* DECENTER *admonet* (Irenaeus), *ne integras Dei Ecclesias, morem sibi a Maioribus traditum custodientes, a communione abscindat*. Vides, Pontificem ab Irenaeo *προσηκοντως*, hoc est, rationibus precibusque admonitum, ne anathematis mucrone uteretur; proindeque falsum esse Rufinum, quo duce Boehmerus graditur, aientem, Victorem fuisse reprehensum. Ita scilicet loquebatur audax homo, qui *contra Sacerdotes Ecclesiae disputabat, a quibus indignus communione eorum fuerat indicatus*, ut inquit Hieronymus *Apol. contr. Rufin.* Deinde, Irenaeum apertissime supponere in Victore potestatem excommunicandi Asianos. Non Romanae modo Sedis primatum, sed & iudiciorum eius maturitatem adstruit paschalis illa contentio. Vera enim traditio non erat, qua Asiani, sed ea, qua Romanus Pontifex nitebatur. Eusebius H. E. V. 23. Asianorum morem *παραδοσιν ἀρχαιοτεραν*, *traditionem antiquiorem* vocat, qua voce designari potest vetus quaelibet Ecclesiae consuetudo, quamvis ab Apostolis non accepta: Romanae vero aliarumque totius Orbis Ecclesiarum disciplinam, *ἀποστολικην παραδοσιν*, *Apostolicam traditionem* appellat. Nec ullus superest ambigendi locus de ea re, quum Nicaena Synodus I. utraque consuetudine diligenter excussa, damnatis Quartadecimanis, decreverit, pascha celebrandum die dominico, lunam XIV. proxime sequente. Vid. Constantinum M. Ep. ad Episcopos absentes de decretis in Concilio, apud Euseb. *de vit. Constantin.* III. 16. 17. & 18. Sentiat itaque Noster, se argutatiunculis suis convictum atque reiectum.

(XIII) Mirum sane est, Nostrum adversus Romanum primatum suppetias a Cypriano quaerere, qui eum tantopere commendat. Secus a Stephano sensit Cyprianus in caussa de baptismi ab haereticis collati vi. Quid ergo? Res non ad fidem, sed disciplinam spectare visa est: in rebus autem disciplinae nemo negat, iusta de caussa propriam sententiam tueri posse. Cui vero triumphi laurea in ea contentione parta? Cuius iudicium universa Ecclesia secuta est? Cuius summa in ea caussa effulsit auctoritas? Cur Stephanus anathema Cypriano aliisque rebaptizantibus indixit; Africani vero nec id umquam ausi sunt, nec Romanum Pontificem eo nomine coarguerunt; quin in ipso concertationis aestu summam illius auctoritatem primatumque non denegarunt in universam Ecclesiam? Augustinus *ep. XCIII.* 10. §. 38. ait, non *incongruenter* putandum esse, Cyprianum *sententiam suam correxisse, & fortasse suppressum esse ab eis, qui hoc errore nimium delectati sunt, & tanto veluti patrocinio carere noluerunt. Quamquam non deesse*, subdit, *qui hoc Cyprianum prorsus non sensisse contendant, sed sub eius nomine a praesumtoribus atque mendacibus fuisse confictum*. Ad Cyprianum quoque excusandum Raymundus Missorius *disp. in duas epist. Firmiliani. & Cypriani advers.* decre-

pla praeteream. Vnde nec locus Optati (XIV), quem Auctor illustrissimus adducit, pro arguenda praecise necessitate communicandi cum Ecclesia Romana aliquid facit, quemadmodum ipse non satis eidem fidere videtur. Nam cathedra Episcopalis hic,

 uti

decretum Stephani I. contendit, ambas fuisse a Donatistis confictas. Nat. Alexander *in saec. III. diss.* 12. *art.* 4. tradit, haud excusari Cyprianum aliosque Episcopos, si quaestio erat de fide: *denique*, inquit, *si res fidei visa esset, non fuisset necessarium universae Ecclesiae concilium, ut inexcusabiles essent Africani & Orientales, qui haereticos rebaptizabant. Siquidem non excusantur, qui errorem contra fidem a Sede Apostolica damnatum pertinaciter propugnant, etiam ante Concilii oecumenici celebrationem, ut in caussa Pelagianorum videre est, quibus spem Concilii generalis adimit S. Augustinus.* Valesius *in Euseb. H. E. VII.* 5. scribit, Africanos *rem tanti ponderis ac momenti, non consulto prius Romanae Vrbis Episcopo, decernere ausos esse.* Iam sentis, Observator, culpae & vitio a praestantissimis viris dari, Sedi Apostolicae obsistere; quod tu scilicet contra communem sensum, contraque ipsam rerum naturam differens, laudi vertis.

(XIV) Optati locus tam luculenter primatum Cathedrae Petri, cumque ea communicandi necessitatem ostendit, ut apertum veritati bellum indicat Noster, dum argui ex eo necessitatem *praecise* communicandi cum Romana Ecclesia negat. Cur ita Observator? Quia apud Optatum Cathedra episcopalis designat episcopalem auctoritatem potestatemque, quam Petrus Romae exercuisse *dicitur*, & quae una in omnibus successoribus Apostolorum fuit, ut Optatus & Cyprianus testantur. At *cathedrae, potestatis, missionis* nomine Optatus designat primam cathedram, primamque potestatem, sive summam universae Ecclesiae praefecturam, quam Petro Apostolorum capiti Christum commisisse scribit. Petrum vero Romanum Episcopum fuisse & Optatus tradit, & adeo certum exploratumque est, ut cum ratione insanire necesse sit, qui vix ambigat de ea re: quare videas, num τo *dicitur*, incertarum historiolarum indice, uti in re exploratissima liceat. Conf. inferius *animadv. XV.* Cyprianus vero dum parem Apostolis eorumque successoribus auctoritatem attribuit, Petro eiusque successoribus Romanis Pontificibus primatum, ac unitatis ecclesiasticae principium ubique adscribit; uti supra probavimus *animadv.* IX. Sed praestat ipsa Optati verba nullis nebulis infuscanda sistere ex *lib.* II. *adv. Parmenian. num.* 2. *p.* 28. *edit. Paris. an.* MDCC. quo libro totus in eo est, ut declaret, quae sit una & vera Ecclesia catholica, ubi & apud quos maneat, & quinque Ecclesiae dotes in Catholica esse, non vero apud Donatistas. De prima dote, hoc est, cathedra haec habet: *Igitur negare non potes, scire te in urbe Roma* PETRO PRIMO *Cathedram episcopalem esse collatam, in qua sederit omnium* APOSTOLORVM CAPVT PETRVS; *unde & Cephas appellatus est: in qua* VNA CATHEDRA *unitas ab omnibus servaretur, ne ceteri Apostoli singulas singuli defenderent: ut iam* SCHISMATICVS ET PECCATOR ESSET, *qui contra singularem Cathedram, alteram collocaret.* Hinc statim infert: *ergo in cathedra unica, quae est prima de dotibus, sedit prior Petrus, cui successit Linus . . . . . . Liberio Damasus, Damaso Siricius hodie qui noster est socius: cum quo nobis* TOTVS ORBIS *commercio formatarum, in una communionis societate concordat.* Plura apertissimo hoc testimonio Optatus prodit. I. Christum Petro primam cathedram, principemque potestatem contulisse, hoc est, Ecclesiae & sacerdotiis omnibus praefecisse. II. Petrum Apostolorum omnium caput & Principem fuisse constitutum, ideoque Cepham appellatum; quae Syriaca vox *petram* sonat, quamvis Optatus *caput* vertere videatur. III. Hanc primam cathedram ideo institutam, ut unitas servaretur, omnesque in una communione ei adhaererent; ad eam tamquam unitatis centrum Christiani omnes spectarent. IV. Ceterorum Apostolorum cathedras nec primas fuisse, neque *singulas*, hoc est, ab una illa Petri cathedra non divisas seiunctasque, sed ei arctissime copulatas. V. Schismaticos & peccatores esse, qui communionem cum singulari cathedra illa non foverent: hinc videant haeretici, quonam pacto rebellionis notam a se amoliri queant. VI. Vnam illam cathedram a Petro Romae defi-

uti contextus ostendit, episcopalem denotavit auctoritatem & potestatem, quam Petrus Romae exercuisse dicitur (XV), & quae una in omnibus successoribus Apostolorum fuit, uti loquitur Optatus, & Cyprianus multis locis antea adductis ostendit. Sic

desixam, & non interrupta Pontificum Romanorum serie ad Damasum & Siricium usque pervenisse. VII. Tandem se in Christi Ecclesia esse probat ex eo, quod Siricio Petri cathedram moderanti & ipse & totus Orbis communicet commercio formatarum; Donatistas vero ab ea cathedra divulsos, extra Ecclesiam vagari. Vides, Maiores nostros argumentum a coniunctione cathedrae Petri ducere consuevisse, ut internosceretur, qui in Ecclesiae unitate esset, quive in ea non contineretur: quo & Optatus hic utitur adversus Donatistas, & iam pridem adversus Gnosticos & Valentinianos Irenaeus usus fuerat. Iam vero hasce Romanae Petri Cathedrae praerogativas Milevitanus Antistes ubique praedicat. In eodem lib. II. n. 5. p. 30. Donatistis indignatur, quod se in Christi Ecclesia contineri adblandirentur, quum a Petri Cathedra exsortes essent: *Unde est ergo*, ait, *quod claves Regni Caelorum vobis usurpare contenditis, qui* CONTRA CATHEDRAM PETRI *vestris praesumtionibus & audaciis, sacrilegio militatis*? Et infra n. IX. p. 33. ut quis catholicae Ecclesiae membrum sit, non fidei modo professionem exigit, sed ut Cathedrae Petri societur: *Probatum est, nos esse in Ecclesia Sancta Catholica, apud quos & symbolum unitatis est, &* PER CATHEDRAM PETRI, *quae nostra est, per ipsam & ceteras dotes apud nos esse*. Et *lib.* VII. *n.* 5. *p.* 107. ex eo, quod cum Romano Pontifice communicat, colligit, & Donatistas extra Ecclesiam esse, & se errare non posse, nec falsum symbolum docere: *Si ita est*, inquit, *quae apud vos veritas inveniri potest, cui catholica Ecclesia videtur obsistere; aut quod apud nos esse mendacium poteris approbare? In una communione esse cum toto orbe terrarum, numquid poteris approbare mendacium? Symbolum verum & unicum retinere & defendere, numquid poteris approbare mendacium?* CATHEDRAM PETRI, *& claves Regni Caelorum a Christo concessas, ubi est nostra societas, numquid poteris approbare mendacium?* Eodem *lib.* VII. *n.* 3. *p.* 104. Petrum unitatis centrum & Apostolorum caput a Christo constitutum asserit: Christus *omnes discipulos suos voluit in uno esse . . . Bono* VNITATIS PETRVS *eligitur . . .* ET PRAEFERRI APOSTOLIS OMNIBVS MERVIT, *& claves Regni Caelorum communicandas ceteris solus accepit . . . . . Potuit utique* CAPVT APOSTOLORVM *ita se gubernare &c.* Optato in hac veritate tradenda ὁμόψηφοι sunt omnium retro saeculorum Patres, quorum complurium testimonia congessimus supra *animadv. IV. V. VIII. & X.*

(XV) Nihil e putidis suorum mercibus non recoquit Noster. Adhuc in quanta maxima veritatis luce subdubitat de Romano Petri itinere ac episcopatu, dum arguatur, Petrum episcopalem potestatem Romae exercuisse *dici*, perinde ac si de incerta narratiuncula in ardelionum officinis procusa, non de re ab universa antiquitate penitus explorata ageretur. At Petrum Romam advenisse, Romanum episcopatum vere gessisse, ibique martyrem occubuisse, testantur antiquissimi Graeci Latinique Patres. Clemens I. *ep.* 1. *ad Corinth. n.* 5. Papias & Clemens Alexandrinus apud Euseb. *H. E. II.* 15. Dionysius Corinthiorum Episcopus, & Caius Romanae Ecclesiae presbyter apud eumdem *lib. II. cap.* 25. Ignatius *ep. ad Roman. n.* 4. Irenaeus *lib. III. cap.* 1. *&* 3. Origenes apud Euseb. *H. E. VI.* 25. Tertullianus *de praescript. cap.* 20. Cyprianus *ep. LV.* Lactantius *de vera sapientia cap.* 21. Athanasius *Apolog. de fuga sua*, Eusebius *H. E. III.* 21. Epiphanius *haeres.* 27. Hieronymus *de vir. illustrib.* Optatus *contr. Parmenian. lib.* 2. ceterique, quos nominatim recensere in re sat explorata, prope importunum ac putidum videatur. Eos congessere Agricola *in attestat. SS. Patrum, quod S. Petrus Romae fuerit*, Georgius Cortesius *adversus negantes B. Petrum Romae fuisse*, Io. Cochleus *de Petro & Roma adversus Vlricum Velenum*, Calmet *de Romano D. Petri itinere*, ante commentarium in epistolas Catholicas tom. 8., Fogginius *de Romano D. Petri itinere & Episcopatu*, Blanchinus *not. ad Anastas. Biblioth. t.* 2. aliique. Quin pro eadem veritate

Sic itaque ex hactenus dictis in aprico est, unionem, & communionem inter Ecclesias omnino necessariam, sed non unice illam olim ex commercio cum Romana petitam fuisse.

OBSERVATIO V. ad §. 5.

§. I. Eamdem necessitatem communicandi cum Ecclesia Romana rursus Auctor illustrissimus probat ex Hieronymi locis, quorum prior desumtus est ex *lib.* I. *cont. Jovin.* ubi asserit, *a Summi Sacerdotis dignitate salutem Ecclesiae pendere*; *& si non detur in Ecclesia eminens potestas, tot fore schismata, quot essent sacerdotes*. Quae verba quidem ab Auctore nostro ad Pontificem Romanum trahuntur, sed absque omni ratione (XVI); quum id unice intendat, propter schismata tollenda in singulis Ecclesiae *De prima ecclesiastici regiminis natura.*

tate pugnant Protestantium doctiores, Scaliger *in Chronic. Euseb. p.* 197. Basnagius *ad A. C.* LXLV. *n.* 9. Caveus *in vita S. Petri cap.* 10. & *appendice adv. Frideric. Spanhemium*, Hammondus *diss.* 5. *de Episcopis cap.* I. Pearsonius *Oper. posthum. p.* 27. 32. 43. Usserius *ad A. C.* LXVII. Grotius *in I. Petri cap.* 5. *p.*13. Clericus *Hist. Eccles. duor. prior. saecul. ad an.* LXVIII. Fabricius *Biblioth. Graec. lib. IV. cap.* 5. Christian. Richardus *de adventu Petri Romam ex antiquitate ecclesiastica adv. Frideric. Spanhemium defenso*. Haereticos igitur ipsos habemus in Romanam Ecclesiam indulgentiores, quam sit in hac re Observator noster.

(XVI) Post haec tamquam re bene feliciterque gesta exultat gloriosus miles, & arma iactans hostem petit, quem debellet. Doctissimum Marcam rursus adgreditur. Non novum, sed bene vetus est eorum facinus, qui summorum virorum obtrectatione famam sibi quaerant. Ingrati homines, qui quum sine vitio nihil ipsi prodant, si quam in iis, quorum lucubrationibus proficiunt, labeculam olfacere sibi videntur, statim censorium supercilium exferunt; stulti, qui eiusmodi artibus fucum nobis facere posse arbitrantur. Sed quaenam est haec Marcae alucinatio? Quod ex allato Hieronymi loco necessitatem communicandi cum Romana Ecclesia adseruerit; namque *eminentis potestatis* nomine Hieronymum intellexisse vult *episcopalem*; idque unice sibi velle, ad schismata perimenda necesse esse, unum singulis Ecclesiis Episcopum praeponi. Sed frustra sim, nisi argutatorem ipso, quod in Marcam intendit, telo confodiam. Et vero admittit is necessitatem *eminentis potestatis*, hoc est *episcopalis* in singulis Ecclesiis, quae sit unitatis fundamentum ad schismata tollenda, deque ea tantum loqui Hieronymum vult. At cur statim non animadvertit, eamdem hanc rationem, quae praesidere unicuique singulari Ecclesiae Episcopum, qui unitatis centrum sit, debere suadet, potiore iure conficere talem quoque universae Ecclesiae τάξιν esse debere, ut unus ei praesit, unus Ecclesiarum omnium fundamentum sit, unum unitatis Episcopalis centrum? Si enim quisque Episcopus esset caput αὐτοτελὲς καὶ αὐτοκέφαλον sine ulla ad aliud caput subiectione; profecto inter tot Capita dignitate graduque paria, in tanta Ecclesiae ἀταξία, faciliora futura essent schismata, facilioresque turbae in universam Ecclesiam irrupturae, quam ex unius multitudine, coetuque presbyterorum. Obortis autem inter capita istaec schismatis, atque turbis, quonam pacto dignoscetur, qui in Ecclesiae unitate manet, quive extra eam est constituendus; quum nemo sit totius ecclesiastici corporis summum caput, ac totius ecclesiasticae unitatis columen praesidiumque? Quid quod generatim Hieronymus loquitur de necessitate *eminentis potestatis* in Ecclesia, quo schismata, & dissensionum fomites tollantur; ut haec omnino sit eius sententia, & Ecclesiis singularibus praeesse Episcopum necesse esse, qui unitatis earum fundamentum sit, & Ecclesiae universae unum esse caput debere, unum fundamentum, unam unitatis illius originem. Id idem Hieronymus habet eodem loco: *super Petrum fundatur Ecclesia: licet id ipsum alio in loco super omnes Apostolos fiat, & cuncti claves Regni Caelorum accipiant, & ex aequo super eos Ecclesiae fortitudo solidetur; tamen propterea inter duodecim unus eligitur, ut Capite constituto schismatis tollatur occasio*. Ea est Ecclesiae dispositio ac forma divinitus constituta, ex senten-

clesiis necessum fuisse, ut unus ceteris praeponeretur, ut idem alibi satis clare loquitur. Vid. *c.* 24. *d.* 93. & *cap.* 5. *d.* 95. Vt autem mens Hieronymi, quippe qui nos egregie ad *originem Episcoporum* ducit, eo clarior fiat, ex intima antiquitate hic quaedam adducenda sunt, ex quibus *de prima regiminis Ecclesiastici natura* constare possit, quibus perpensis, facilior ad reliqua, quae Auctor noster in sequentibus habet, dabitur progressus (XVII).

Totus coetus olim in negotiis ecclesiasticis consulebatur.

§. II. Duo autem potissimum hic sunt observanda. (I) Constat ex historia sacra, etiam in negotiis maioris momenti, ordinem Ecclesiasticum respicientibus, Apostolos in consilium adhibuisse ipsam multitudinem, uti apparet ex institutione Diaconorum, de qua dicitur Act. VI. 2. quod Apostoli convocaverint multitudinem discipulorum & auctores iis fuerint, ut constituerent, qui ministerium externum in Ecclesia praeberent: quod consilium quum ab omnibus approbaretur, constituerunt septem Diaconos communi consilio; & hunc morem etiam adhuc ipse Cyprianus sancte observavit, uti de se ipso testatur *epist.* 5. *Solus*, inquit, *rescribere nihil potui, quum a primordio Episcopatus mei statuerim, nihil sine consilio vestro & sine consensu plebis, mea privatim sententia gerere* (XVIII). (II) Quemadmodum omne collegium, licet sit

tentia Hieronymi, ut unus universae fundamentum & Caput sit; singularum vero capita ac βάσεις Episcopi quique. Hoc idem suo docuit exemplo Hieronymus, qui exagitata trium Patriarcharum schismate Antiochia, *Cathedrae Petri communioni consociatus est, super illam petram Ecclesiam fundatam sciens, profanumque esse*, dixit, *qui extra hanc domum agnum comederet.* Hoc idem constanter docuit praestantissimus Doctor; nam lib. *adv. Pelagianos*, inquit: *quid Platoni & Petro? Vt ille enim princeps Philosophorum, ita hic Apostolorum fuit, super quem Ecclesia Domini stabili mole fundata est.* Et *comment. in Matth. cap. XVI. lib. III.* scribit, *super Petram aedificatam a Domino Ecclesiam.*

(XVII) Non puto chimaeram ipsam poetarum magis commentitiam videri posse, quam absurda & aliena sunt, quae e toties profligatis disiectisque Puritanorum copiis converrit Νεοχαδρος noster, ut Hieronymum in suam sententiam obtorto collo rapiat. Liceat ei molestiam nobis creare, & crambis ad fastidium usque recoctis importune nos obtundere. Ecquem enim latet, novos Aerianos Blondellum *apolog. pro sententia Hieronymi de Episcop. & Presbyter.*, Salmasium sub Walonis Messalini larva delitescentem *lib. de Episcop. & Presbyter*; & *Apparatu de Primatu Papae*, Dallaeum *de scriptis Dionysii, & Ignatii II. 26.*, Buddeum *exercit. de origine & potestat. Episcopor.*, Grotium *de Imper. Summar. potestat. circ. sacra*, contendentes, divino iure & apostolica observatione Episcopos & Presbyteros eiusdem auctoritatis & dignitatis esse; strenue a summis viris fuisse retusos, praesertim Petavio *de Eccles. hierarch. libris* v. & *in dissertationib. de Episcopis & Presbyteris*, Morino *de sacr. ordinat. part. III. exerc.* 3. Nat. Alexandro *in saec. IV. diss.* 4. Dartisio *de ordinibus, & dignit. Eccles. part.* 1. Haberto *ad Graecor.* Ἀρχιερατικ. *p.* 163., Cotelerio *ad ep. Ignatian.* Nourrio *Apparat. diss.* 7. Duguęto *diss. Eccles.* 7., ac ipsis Protestantibus episcopalium partium vindicibus Beveregio *Codic. canon. illustr. II.* 11. Dodwello in variis scriptis, Pearsonio *vindic. II.* 13. Vsserio *ad Ignat. Epist.*, Hammondo *in dissertationib. de Episcopis & Presbyteris, Opp. t.* IV., & in *vindiciis earumdem*, Bilsonio *de perpetua Ecclesiae Christi gubernatione*, Brokesbio *in hist. Hierarchiae Ecclesiae primitivae per tria saecula, & initium quarti*, aliisque. Sed iam errorum struem dispergere, & male consuta munimenta mendacii, quae tota hac observatione Noster infarcit, non aliis paene, quam suis ipsius machinis evertere instituo.

(XVIII) Magna quidem fuit presbyterorum, tribus potissimum prioribus saeculis, auctoritas in Ecclesiae regimine; iis enim coalescebat πρεσβυτέριον, in quo sacro venerandoque consessu ecclesiastica negotia, praeside Episcopo, expediebantur. Mira tum concordia inter Episcopum & presbyteros fuit: ille nihil ferme peragere consuevit, quin exquireret presbyterorum sententiam; unde presbyteri σύμβουλοι καὶ συνεδρευταὶ ἐπισκόπου, *consiliarii & adsessores Episcopi* dicuntur Ignatio *ep. ad Trallian.*

liam. & Auctori Constit. Apostolic. II. 28.: hi autem consilio & opera Episcopos levabant, & caput suum peramanter observabant. Videsis Claudii Fonteii sive Iac. Boileau libellum *de antiq. iure presbyteror. in regimin. ecclesiastic.* & Bingham. *Origin. Eccles. II. 19. n.* 4 *seqq.* Quin & plebis iudicium quandoque exquirebatur, ut in Ecclesiae ministris deligendis, lapsis reconciliandis, criminosis coercendis. Multitudine adprobante Matthias Apostolus fuit inauguratus, Act. I. septemque diaconi cooptati, Act. xv. Cyprianus non modo cum presbyteris & diaconis suis, sed nonnumquam cum *plebe ipsa universa* consilium capere consuevit, ut ipse testatur *ep.* XXXIV. Iam vero, quid ab hac prudenti veterum Episcoporum oeconomia gravium rerum exquisita presbyterii sententia definiendarum, sibi sperant Puritani? Non ob iurisdictionis defectum Episcopi presbyterorum ope utebantur, nec quod ulla divina lege ad id obstringerentur; sed ira suadente prudenti rerum gerendarum ratione & Ecclesiae utilitate, ut scilicet res plurium consilio & conventu rite graviterque expedirentur, nulla discordiarum seges exsurgeret, credentium animi facilius devincirentur, cunctaque ad iustitiae amussim exigerentur. Numnam presbyteri pares Episcopis statuentur, quod in synodo dioecesana Antistitibus consilio & opera praesto sunt? Num de summa Regum in remp. potestate conclamabitur, quod ii exquisita eorum sententia, qui sibi a consiliis adsunt, ac quandoque etiam, si res postulat, populi, maiora negotia expediunt? Audentne Puritani aut diaconos, aut laicos ipsos Episcopis aequare, quod interdum diaconorum & laicorum consilio & opera usi sunt. Porro communi quidem consilio regebantur Ecclesiae, sed non pari auctoritate; presbyteri enim, ceterique clerici nihil sine voluntate Episcopi peragebant, ei dicto audientes esse debebant: contra Episcopus, quod sibi opportunum videbatur, faciebat, aut imperabat, quin alicui obnoxius esset. Paucis rem conficiam. Ignatius martyr *ep. ad Smyrnens. n.* 8. *μηδεις χωρις τυ ἐπισκοπυ τι πρασσετω των ἀνηκοντων εις την Ἐκκλησιαν. Sine Episcopo nemo quidquam faciat eorum, quae ad Ecclesiam spectant.* In *ep. ad Ephes. n.* 4. *unde & decet vos concurrere in sententiam Episcopi* (*ὑμιν πρεπει συντρεχειν τη τυ ἐπισκοπυ γνωμη*) *qui secundum Deum vos pascit, quod & ipsi facitis, edocti a Spiritu. Nam memorabile Presbiterium, dignum Deo, ita est coaptatum Episcopo, ut chordae citharae.* In *ep. ad Polycarp. n.* 4. eum admonet, ut prospiciat, ne quidquam *sine eius sententia fiat.* Auctor Canon. Apost. *can.* XXXVIII. cavit, ut presbyteri & diaconi *ἀνευ γνωμης τυ ἐπισκοπυ μηδεν ἐπιτελειτωσαν, sine sententia Episcopi nihil perficiant; ipse enim est, cuius fidei populus est creditus, & a quo pro animabus ratio exigetur.* Synodus Laodicaena *can.* LVII. presbyteros iubet, *μηδεν πραττειν ἀνευ της γνωμης τυ ἐπισκοπυ, nihil agere sine sententia Episcopi:* & Ancyrana *can.* XIV. vetat, urbicos presbyteros quidquam imperare *sine Episcopi praecepto.* Quin presbyteri sine voluntate Episcopi nec baptizare poterant, nec eucharistiam conficere aut distribuere, nec absolvere, nec praedicare, nec quidquam exsequi, quod vi ordinationis poterant. Ignatius cit. *ep. ad Smyrnens. ὐκ ἐξον ἐστιν χωρις τυ ἐπισκοπυ, ὐτε βαπτιζειν, ὐτε ἀγαπην ποιειν. Non licet sine Episcopo baptizare, aut agapen facere.* Eadem habent Tertullianus *de baptism. cap.* XVII. & Hieronymus *dialog. adv. Lucifer.* Presbyteris suis se concessisse, ut morituris veniam petentibus darent, memoriae prodit Dionysius Alexandrinus *ep. ad Fabium Antiochen.* apud Euseb. H. E. VI. 44. Ad haec, presbyteri clericique omnes reddere Episcopo suo rationem debebant, ab eoque diiudicabantur, inque ordinem redigebantur; presbyteris autem Episcopi non item obnoxii erant. Omnes cuiuscumque ordinis ac dignitatis auctoritati Episcopi sui suberant. Ignatius cit. *ep. ad Smyrnens. n.* 9. *ὁ λατρα ἐπισκοπυ τι πρασσων τω διαβολω λατρευει. Qui clam Episcopo aliquid agit, diabolo servit.* Sed praestat Cypriano duce nunc congredi, a quo suppetias Noster arcessit. Is *ep.* XIV. *al.* VI. *p.* 33. ait, *se a primordio episcopatus sui statuisse, nihil sine consilio presbyterorum & diaconorum, & sine consensu plebis, sua privatim sententia gerere.* Quid hinc? Idcircone presbyteri Episcopis aequandi sunt. At Cyprianus non solum cum presbyteris, sed & cum diaconis, ac plebe deliberare solebat. Eodem igitur argumento Puritani pares quoque statuant necesse est Episcopis diaconos

ac

Directores negotiorum ecclesiasticorum quinam olim fuerint.

sit societas aequalis (XIX), directionem quamdam requirit externam, ut omnia ordine & decenter fiant; ita quoque Ecclesiae primitivae seu coetus fidelium habuerunt suos *προϊςαμενυς*, qui dirigebant negotia Ecclesiae, &, quae ad ordinem & decorum faciebant, adornabant, qui etiam *Seniores*, & *Presbyteri* vocabantur. Communis alias persuasio est, quod Presbyteri idem denotent, quod *Pastores* & *Doctores*, quoniam rem omnem metiuntur ex hodierna Ecclesiarum facie, in quo perniciose erratur; quae confusio tamen nisi evitetur, non recte Hierarchiae sacrae prima initia ostendi possunt. Ostendendum itaque est, quod Presbyterorum primarium officium constiterit in *externa directione Ecclesiarum*, nec semper adiunctum habuerit docendi munus. Paullus id ipsum clare testatur 1. *ad Tim.* v. 17. (XX) ubi dicit, quod Pre-

ac vero etiam laicos: quod monstri instar est. Porro Cyprianus ipse statuit initio episcopatus sui, nihil sine presbyterorum consilio, plebisque consensu decernere: nulla ergo divini iuris necessitate ad id adigebatur; sed prudenti tantum oeconomia sic postulante: poterat ergo sine presbyterorum opera, quidquid sibi opportunum videretur, exsequi. Quid? Cyprianus ne tam graviter fuisset questus, quod, se nescio & absente, presbyteri quidam pacem lapsis concedendam putarint, eosque auctoritate sua ab incoepto desistere coegisset, si parem cum presbyteris auctoritatem in regenda Ecclesia se habere credidisset (vid *ep.* xv.)? Qua vero spe fiduciaque Νεοκαθαρος noster auctoritate Cypriani dimicare voluerit, cuius luculentissima sunt testimonia de Episcoporum supra presbyteros, clericos, & laicos omnes eminentia, potestate, ac iurisdictione divinitus constituta: ipse viderit. Profecto in eas se sciens volensque coniecit angustias, ut in maiores ab adversariis redigi non potuisset. Cyprianus enim *ep.* LXV. *ad Rogatian.*: *meminisse autem*, ait, *diaconi debent, quoniam Apostolos, idest Episcopos & Praepositos Dominus elegit*. In *ep.* LV. *ad Cornel.* scribit, *si nequissimorum hominum extimescenda audacia esset, actum esse de Episcopatus vigore, & de Ecclesiae gubernandae sublimi ac divina potestate*. In *ep.* XXVII. *ad Lapsos* ex Matth. XVI. probat, *Episcopi honorem, & Ecclesiae suae rationem Dominum disposuisse*. In *ep.* LXVI. *ad Florent.* ait, *Episcopos vicaria ordinatione Apostolis successisse*. Et *ep.* XXVII. docet, *Ecclesiam super Episcopos constitutam fuisse*. In Synodo Carthaginiensi, cui idem praefuit Cyprianus, Clarus a Mascula dixit: *Apostolis nos successimus, eadem potestate Ecclesiam Domini gubernantes*.

(XIX) Primitivas Ecclesias, sive coetus fidelium fuisse aequalia collegia Noster iactat. Nugae! Regimen Ecclesiae ex divina institutione monarchicum esse aristocratico temperatum, sanus quisque fatebitur. Ab ipso enim Christo Apostoli duodecim Ecclesiae constituendae atque administrandae praepositi sunt, eorumque caput ac princeps Petrus est renuntiatus; non ergo universa simul Ecclesia aequalis coetus umquam fuit, aut esse potest. Conf. supra *animadv.* IV. V. & IX. Singularibus Ecclesiis Episcopi divinitus praesunt, quibus presbyteri, diaconi, & fideles omnes eadem divinae institutionis vi subsunt; non ergo peculiares Ecclesiae aequales coetus umquam fuere. Vide infra *animadv.* XXXII. Nullam sane gratiam Noster iniisse ab ipso presbyterio, cuius caussam agit; namque Clemens Alexandrinus, Origenes Tertullianus, Hieronymus, ceterique presbyteri sapientissimi constanter adfirmarunt, se divino iure Episcopis subesse, divinamque Episcoporum in universum coetum suum iurisdictionem & principatum propugnarunt. Quin tam navus presbyterii patronus exsibilatus a presbyterorum Neocaesariensium coetu fuisset; hic enim se imbecillem agnoscens sine Episcopo, eiusque in Ecclesia necessitatem perspectam habens, mortuo Gregorio Antistite suo, principem ac praesidem expostulavit: *και το ιερον συνεδριον τον κορυφαιον επιποθει*, *sacer consensus principem desiderat*. Basilius *ep.* LXII.

(XX) Presbyterorum primarium munus fuisse externa Ecclesiae negotia curare, nec omnes functos officio docendi & praedicandi Evangelium, Noster colligit ex loco Paulli I. *ad Timoth.* v. 17. ubi ait: *οι καλως προεστωτες πρεσβυτεροι διπλης τιμης αξιουσθωσαν· μαλιστα οι κοπιωντες εν λογῳ και διδασκαλιᾳ*, *qui bene praesunt presbyteri, duplici honore digni habeantur: ma-*

xime

Presbyteri καλως πρoεστωτες, hoc est, *qui optime Ecclesiae praesunt, eamque dirigunt*, duplici honore digni sint habendi, & deinde subiicit, μαλιστα οἱ κοπιωντες ἐν λογῳ και διδασκαλιᾳ, hoc est, *potissimum illi, qui operam suam in docendo Ecclesiae praestant*, quae verba evidentissimum indicium praebent, Presbyterorum officium haud primario constitisse in docendo, licet simul quoque docere potuerint, sed tamen non qua *Presbyteri*, sed qua *Doctores*; non enim inconveniens est, unum duplicem posse gerere personam. Vnde non possum probare illorum opinionem, qui arbitrantur, duplex olim fuisse genus Presbyterorum, hoc sensu, ut quidam tantum docerent, quidam autem tantum dirigerent Ecclesiam, quum utrumque quidem concurrere potuerit in una persona, sed diverso tamen respectu. Equidem clariss. Samuel Basnage *tom.* 1. *annal. ad* ann. 50. §. 24. aliter locum adductum explicat, & unum genus Presbyterorum fuisse, evincere conatur. Interim tamen concedit, fuisse in Ecclesiis primitivis *seniores*, per quos simul administratio Ecclesiarum perageretur; quo ipso non potest non quoque concedere, non omnes Presbyteros fuisse doctores & pastores simul, quum necessario seniores voce hac Presbyterorum venire debuerint: an autem per vocem Presbyterorum primario doctores & pastores, & secundario tantum seniores, hoc est, assessores pastorum intelligi debeant, postea declarabitur. Similiter quoque Grotius *de imp. summ. potest. circa sacra cap.* 11. §. 16. hunc locum itidem plane in alium sensum trahere vult, ita ut sensus sit: *Omnibus quidem Presbyteris stipendia deberi, ut qui praesint Ecclesiae, hoc est, gregem dominicum pascant; sed illis praecipue, qui omni cura rei familiaris neglecta uni studio Evangelii propagandi incumbunt nullique labori parcunt*, quod ulterius in seqq. declarat ostendens, verbum κοπιαν intelligendum esse de illis, qui singularem, & praeclaram operam verbo divino impendunt. Sed constat, Grotium id unice agere, ut plebem & qui hanc repraesentant, ab omnibus consiliis vel deliberationibus Ecclesiasticis excludat, utque non alios in regimine Ecclesiastico admittat, quam qui docendi munere fungebantur. Aperte Paullus Praepositos ita distinguit a Doctoribus, vultque, ut illorum necessitatibus in primis succurratur, qui & docerent & Ecclesiae simul praeessent quoad externum directorium. Similiter aliis quoque locis huius duplicis officii facit mentionem, uti in primis 1. *Thess. V.* 12. (XXI): ibi enim fit men-

Presbyteri olim non semper docebant.

Sententia Samuelis Basnagii examinatur.

Vt & Grotii.

Declaratur nostra assertio ex aliis locis.

xime, qui laborant in verbo, & doctrina. At των πρεσβυτερων προεστωτων nomine ab Apostolo designantur hoc loco Episcopi, quorum iure divino est Ecclesiis *praesidere*, unde προεστωτες in scriptis apostolicis, apud Iustinum, aliosque Patres dicuntur (vid. infra *animadv.* XXVI.); & quibus commissum praecipue est verbum Dei, seu praedicatio Evangelii, qua de re loquitur Paullus ibidem, unde διδασκαλοι in vetustis monumentis appellantur, & τȣ λογȣ προεστωτες apud Euseb. H. E. VII. 13. Nec quidquam moretur, quod presbyteri dicantur; in apostolicis namque scriptis per presbyteros interdum intelligendos esse Episcopos, notius est, quam ut reflato agi sit opus. (*vid. animadv.* XXXI.) Paullus itaque Timotheum Ephesinum Episcopum a se constitutum admonet, ut καλως προεστωτες πρεσβυτεροι, hoc est, Episcopi, qui recte munere suo defunguntur, & reverentius habeantur, & διπλης τιμης ἀξιȣσθωσαν, duplo plus praemium accipiant, quam alii: praesertim, κοπιωντες ἐν λογῳ και διδασκαλιᾳ, hoc est, qui Evangelium iis locis annuntiant, in quibus nondum auditum est (id quod vocari solet λογος, *verbum*, uti munus ipsum εὐαγγελιζειν, *evangelizare* & κηρυσσειν, *praedicare* dicitur) & qui in Ecclesiis iam constitutis fideles edocere pergunt, quod munus διδασκαλια nuncupatur. Opem igitur a Paullo quaerere Noster potest ad ὑποθεσιν suam fulciendam, adsequi profecto non potest.

(XXI) Noster, ut obtrudat suam illam presbyterorum distinctionem in *docentes*, & *regentes*, quorum illos honoratiores istis pronuntiat, rursus ad Paullum adpellat. Primo urget locum ex *ep.* 1. *ad Thessalonic. cap.* V. *v.* 12. Ἐρωτωμεν, inquit, δε ὑμας, ἀδελφοι, εἰδεναι τȣς κοπιωντας ἐν ὑμιν, και προϊσταμενȣς ὑμων ἐν Κυριῳ, και νȣθετȣντας ὑμας. *Rogamus autem vos, fratres, ut noveritis eos, qui laborant inter vos,*

& prae-

tio (1) *των κοπιωντων*, quales erant doctores ex loco praeallegato *ad Timoth.* (2) *των προϊσταμενων*, quales erant Praepositi, seu Presbyteri ex senioribus in populo lecti, plebem repraesentantes. Praeterea *ad Ephes. IV.* 11. (XXII) dicit Paullus, quod Salvator no-

& praesunt vobis in Domino, & monent vos. Ecquis tam leviter in apostolicis scriptis versatus non animadvertit, Apostolum hic loqui de Episcopis, quos, ut fideles, qua par est, observantia prosequantur, admonet. Id enim praeclare conficiunt verba *προϊσταμενους*, *κοπιωντας*, & *νουθετουντας*, quibus Apostolus utitur. Profecto *προϊσταμενοι*, *praefecti* hoc loco sunt variarum Ecclesiarum Episcopi, qui & *προεστωτες*, *praesides* dicebantur antiquis, quod eorum sit Ecclesiis administrandis praeesse. Eorum quoque munus est laborare in opus ministerii, in aedificationem Ecclesiae, nempe evangelizare, docere, admonere; hinc Episcopis optime congruunt verba illa *κοπιωντες εν ὑμιν*, *laborantes inter vos*, nempe *εν λογῳ και διδασκαλιᾳ*, *in verbo & doctrina*, ut explicatius idem loquitur Paullus cit. *ep.* 1. *ad Timoth. cap.* V. *v.* 17., *& νουθετουντας*, *praecipientes*. At enim, qui de Episcopis accipi Paullus potest, si is plurali numero *προϊσταμενων*, *κοπιωντων*, & *νουθετουντων* utitur? Admittantur ergo necesse est in Thessalonicensi Ecclesia plures uno eodemque tempore Episcopi: quod absurdum est. Audio: sed quum in Macedonia praeter duas Ecclesias, in civilibus metropolibus constitutas, Thessalonicensem & Philippensem, multae aliae essent, pluresque adeo Episcopi; epistolae Paulli ad Thessalonicenses & Philippenses, non minus ad has, quam ad ceteras Macedoniae Ecclesias fuerunt scriptae. Quum ergo plures essent Episcopi in toto illo urbium tractu, omnes a Paullo designantur pluralibus verbis *κοπιωντες*. Quod si *προϊσταμενους* accipere mavis tam de primi, quam de secundi ordinis sacerdotibus, qui communi *προϊσταμενων* nomine significari possunt: non quod eadem utrorumque auctoritas sit; sed quod non magnum sit inter utrosque discrimen, quod spectat Evangelii praedicationem, & administrationem Sacramentorum; atque opinari, utrosque Thessalonicensem Ecclesiam administrasse, sed non eadem auctoritate, non equidem intercedam.

(XXII) Nihil aeque praesidii Noster offendit in *ep. ad Ephes.* IV. 11. ubi Apostolus ait, nihil a Spiritu Sancto non suppeditarum, quod ad condendam regendamque Ecclesiam conducere posset. Itaque ipse dedit *quosdam quidem Apostolos*, *τους μεν Ἀποστολους*; *quosdam autem Prophetas*, *τους δε Προφητας*; *alios Evangelistas*, *τους δε Εὐαγγελιστας*; *alios autem pastores & Doctores*, *τους δε ποιμενας και διδασκαλους*. Habes hic ministros omnes nascentis Ecclesiae. Apostoli erant Christi legati eadem potestate instructi, quam ipse a Patre acceperat (Io. XX. 21.) ad condendas Ecclesias, & iam constitutas vel praesentes, vel absentes regendas curandasque. Prophetae autem, qui variis spiritualibus donis praediti, docebant eos, quos ad fidem adduxerant Apostoli, confirmabant credentes, & manus iis imponebant. Evangelistae, qui Apostolos sequebantur, & mittebantur praedicatum Evangelium in loca, in quae Apostoli proficisci non poterant. Qui vero *ποιμενες και διδασκαλοι*, nisi Episcopi, quos Spiritus Sanctus posuit *ποιμαινειν* pascere, Act. XX. 28., & *διδασκειν*, docere Ecclesias? Et sane Episcoporum est regere, sive pascere Ecclesiam Dei, & credentes christiana fide & doctrina instituere. Hinc in Apostolicis scriptis, vetustisque monumentis Episcopi *ποιμενες*, *pastores*, & *διδασκαλοι*, *Doctores*, adpellantur. Petrus *ep.* 1. *cap.* V. *v.* 2. *seqq.* Praepositos Ecclesiarum monet: *pascite* (*ποιμανατε*), *qui in vobis est gregem Dei*. Tertullianus *de coron. milit. cap.* 1. de catholicis Episcopis loquens: *novi*, inquit, *& pastores eorum*. Cyprianus *ep.* VIII. *Nolumus* (de Episcopis loquitur) *vos mercenarios inveniri, sed bonos pastores*. Idem Cyprianus Carthaginiensis antistes *ποιμην pastor* dicitur Eusebio *H. E.* VII. 3. Pastorum nomen Episcoporum esse docet Chrysostomus in hunc Paulli locum. In Apostolicis scriptis *ποιμην pastor*, & *ποιμαινειν pascere* adhibentur, ubi sermo est de regimine, hoc est, de Episcopis Ecclesiarum rectoribus. Sic Matth. XXVI. describitur Ἡγουμενος *Dux ὅστις ποιμανει τον λαον*: quod dicitur primum de Christo, Matth. *cit. loc. v.* 31. deinde de Petro, Io. XXI. 16. tandem de Episcopis Asiae, Act. XX. 28. *Pastor* coniun-

noster constituerit quoque *ποιμενας και διδασκαλους*. Iam autem, uti infra ostendam, *το pascere* optime regimini externo ecclesiastico congruit, sicuti *το docere* non semper *το pascere* in se comprehendit, quod quoque liquidum est ex 1. *Cor. XV.* 28. (XXII)

iungitur cum *Episcopo* in *I. Petri II.* 25. In hoc autem loco coniungitur *ποιμην* cum *διδασκαλος*, non quod hisce vocibus duae dignitates significentur, sed unius dignitatis duo nomina ab eiusdem muneribus petita, nempe pastores Ecclesiarum etiam Doctores esse; ait enim Paullus *τους δε ποιμενας και διδασκαλους*, *nonnullos pastores & Doctores*: nec eos distinguit particulis *τους δε*, quemadmodum Apostolos, Prophetas, & Evangelistas, sed tantum coniungit *τῳ και ἐξηγετικῳ*. Vbinam in explicato Apostoli textu est distinctio illa in presbyteros *regentes*, atque *docentes*, quam nobis ingestam voluit Puritanus noster?

(XXIII) Quis Nostrum concoquat aeque aburentem Paulli loco 1. *ad Corinth.* XII. 28. ut presbyteros Rectores ac Doctores inculcet? En Apostoli verba: *Και ὁυς μεν ἐθετο ὁ Θεος ἐν τῃ Ἐκκλησιᾳ πρωτον Ἀποστολους, δευτερον Προφητας, τριτον διδασκαλους, ἐπειτα δυναμεις, ἐιτα χαρισματα ἰαματων, ἀντιληψεις, κυβερνησεις, γενη γλωσσων. Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia primum Apostolos, secundo Prophetas, tertio* DOCTORES; *deinde virtutes, exinde gratias curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum, interpretationes sermonum*. Quinam, obsecro, fuere *διδασκαλοι*, *Doctores*, quos tertio loco Paullus enumerat, nisi Ecclesiarum Antistites? His Christus potissimum commisit *διδασκειν*, *docere*, hoc est, fidem iam amplexos instituere, hortari, confirmare. Vnde *ἀντονομαστικως* ab Apostolo adpellantur hoc loco *διδασκαλοι*, *Doctores*. Idem I. *ad Timoth. III.* 2. Episcopum *διδακτικον*, *ad docendum* aptum requirit. Et cit. *ep. ad Ephes.* IV. 11. coniungit *ποιμενας και διδασκαλους*, *pastores & Doctores*, ut Episcopos Ecclesiarum etiam Doctores fuisse intelligamus. Sic etiam Beda *lib.* II. *Hist. Eccles. cap.* 2. *Episcopos & Doctores* coniungit, designans alteram partem muneris eorumdem hominum. Vide supra *animadv.* XXI. Chrysostomus *lib.* IV. *ep.* 11. *p. tom.* 7. *p.* 57. loquens de Corinthio incestuoso: *πολλοι φασιν*, inquit, *ὁτι και διδασκαλου ταξιν ἐπειχε*, *multi dicunt, eum Doctoris ordinem habuisse*, quod postea interpretatur *τα πρωτεια ἐχειν της Ἐκκλησιας*, *primum locum habere in Ecclesia*. Eidem Chrysostomo episcopatus *θρονος διδασκαλικος*, *sedes ad docendum instituta* dicitur, *hom.* 2. *in cap.* 1. *ad Tit.* & *διδασκαλικον ἀξιωμα*, *dignitas ad docendum* comparata Balsamoni in *can. Apostolic.* LIX. Hoc munus docendi & confirmandi adeo Episcoporum erat, ut ab alio exerceri non posset, nisi ab Episcopo, aut ab eo, quem Episcopus constituisset. Sic apud Iustin. *Apolog.* II. anagnostes tacere dicitur, quum legit sectionem Scripturae ex Prophetis, aut Apostolicis scriptis; tum *προεστως praeses*, hoc est, Episcopus *την νουθεσιαν ποιειται*, *admonitionem profert*. In Occidente prioribus quatuor saeculis non aliis creditam sermonis administrationem, quam unis Episcopis, constat ex Cypriano *ep.* LVI. Optato *contr. Parmen. lib.* VII. *p.* 109. Possidio *in vit. Augustin.* aliisque. Post recensitas tres primas dignitates in Ecclesia, nempe Apostolorum, Prophetarum, & Episcoporum, Apostolus subdit tria illarum dona, quae sunt *δυναμεις*, *virtutes*, sive potestas infligendi morbos, immo & mortem immorigeris; *χαρισματα ἰαματων*, hoc est, dona curandi eorum morbos, qui fidem amplectuntur; & *γενη γλωσσων*, sive cognitio linguarum, quae ad Evangelium gentibus praedicandum necessaria esset. Exhibet quoque duo eorum munera, quos initio commatis recensuerat, quae sunt I. *Ἀντιληψεις*, sive pauperibus succurrere, ex publicis Ecclesiae pecuniis. Et pauperum quidem sublevatio semper ad Apostolos & Episcopos pertinuit; & quamvis Diaconi minora in hac re administrarent, ut *inservire mensis*, Act. VI., quotidianas eleemosynas distribuere pauperibus, viduis, orphanis, aliisque egenis; summa tamen eius administrationis penes Apostolos & Episcopos erat. Hinc Polycarpus inter munera Seniorum, vel Episcoporum recenset, *visitare omnes infirmos; non negligere viduam, orphanum aut pauperem*. Iustinus *Apol.* II. *quod colligitur*, inquit, *apud Praesidem deponatur* (*παρα τῳ προεστωτι ἀποτιθεται*), *ille vero sublevat orphanos & viduas; & omnium omnino, qui sunt in egestate, curator est*. Ca-

ubi dicit Apoſtolus, quod Deus poſuerit in Eccleſia τυς διδασκαλυς, & deinceps ἀντιλήψεις κυβερνήσεις, ubi per ἀντιλήψεις commode cum domino Buddeo *de orig. & poteſt. Epiſc.* §. 11. intelligi poſſunt, qui aegrotis, & pauperibus opitulabantur, quales olim erant Diaconi, iam eo tempore conſtituti; per κυβερνήσεις autem externa gubernatio aut directio totius Eccleſiae, qualis Presbyteris competiiſſe videtur, & hoc modo rurſus diſtinguuntur a Doctoribus.

Probatur ulterius Presbyteros, qua tales, non docuiſſe.

§. III. Sed quum hoc a communi ſententia ſatis abeat, ulterius id nunc erit declarandum ex hiſtoria Eccleſiaſtica. Sic Auctor, qui ſub nomine Ambroſii vel Hilarii Diaconi circumferri ſolet, *in comment.* ad 1. Tim. V. evidentiſſime huc reſpexiſſe videtur, aiens: (XXIV) *Apud omnes gentes utique eſt honorabilis ſenectus. Unde & Syna-*

non Apoſtolic. xxi. iubet, *Epiſcopum rerum Eccleſiae poteſtatem habere*, eique *committendas eſſe pecunias, ut in eius ſit facultate omnia adminiſtrare, & iis, qui egent, per presbyteros & Diaconos praebere*. II. Κυβερνήσεις, *gubernationes*, hoc eſt, poteſtas ac munus regendarum Eccleſiarum, quas Apoſtoli condiderant, commiſerantque curae Epiſcoporum, qui hic διδασκαλοι dicuntur. Hi & adcuratius docebant fidem chriſtianam coetus, qui iam eam admiſerant, & eos regebant. Et quemadmodum *Epheſ.* IV. 11. coniungitur ποιμην, *paſtor* cum διδασκαλος, *Doctor*, ut Paſtores variarum Eccleſiarum etiam Doctores fuiſſe noſcamus; ita hoc loco, poſtquam διδασκαλοι memorati ſunt in priore verſus parte, additur κυβερνήσεις in poſteriore, ut intelligamus gubernandi poteſtatem fuiſſe Doctorum. Haec de Paulli ſententia nullis Puritani nebulis obruenda ſatis.

(XXIV) Fruſtra diſtinctionem presbyterorum *regentium & docentium* exrundere ab Ambroſiaſtro contendit Noſter. Ait ille, ut in Synagoga, ſic in Eccleſia fuiſſe *Seniores*, hoc eſt, presbyteros, *ſine quorum conſilio nihil agebatur*; deinde aegre fert, hanc diſciplinam rerum, exquiſita presbyterorum ſententia, gerendarum deſueviſſe, cauſſamque coniectando confert in *Doctorum diſſidium, aut magis ſuperbiam, dum ſibi aliquid videri volunt*. Ecquis umquam inficiatur, magnam prioribus tribus ſaeculis fuiſſe presbyterorum in Eccleſiarum regimine auctoritatem; ut pote qui tamquam conſiliarii & adiutores Epiſcopis praeſto erant? Hac vero auctoritate excidere ſenſim coeperunt presbyteri inde uſque a ſaeculo quarto, ut obſervat Pearſonius *vindic. Ignat. part.* II. *cap.* 16. ac aevo Ambroſiaſtri, qui poſt ſaeculum quartum ſcripſit, penitus excidiſſe videntur, ſaltem in quibuſdam Eccleſiis, aut ob ſententiarum diſſidia, quae caritate frigeſcente inter presbyteros & Epiſcopum oboriebantur in eccleſiaſticis negotiis gerendis, aut ob Epiſcoporum, iudicio ſuo nimis velificantium, ſuperbiam. Et ſane *Doctorum*, quorum ſuperbia factum ait Ambroſiaſter, ut non amplius *conſilio Seniorum* Eccleſiae regerentur, non ſunt presbyteri illi *Doctores* a presbyteris *regentibus* diſtincti; ſed Epiſcopi presbyteris divino iure ſuperiores. Sane εὐαγγελιζεσθαι, *praedicare*, ſeu *nuntiare Evangelium*, & διδασκειν, *docere*, tam propria Epiſcoporum munia ſunt, ut illi καθ' ἐξοχην in Apoſtolicis libris, & vetuſtis monumentis διδασκαλοι, *Doctores* dicantur. Conſ. ſupra *animadv.* XXIII. Dolendum vero eſt, Noſtrum Presbyteranorum cauſſam magis evertere, quam fulcire Ambroſiaſtri teſtimonio. Hic exemplo Synagogae Eccleſiam habuiſſe presbyteros ait, *ſine quorum conſilio nihil agebatur*. Quem praeterit, in Hebraica Eccleſia tres exſtitiſſe ordines, Pontificis Maximi, inferiorum Sacerdotum, & Levitarum, ab ipſo Deo conſtitutos, ac invicem inter ſe diſtinctos? Num ſummus Sacerdos auctoritate & iuriſdictione Sacerdotibus & Levitis non praeerat ex divina inſtitutione? Fuerint ergo neceſſe eſt, ex Ambroſiaſtri ſententia, etiam presbyteri Eccleſiae chriſtianae inferiores gradu & auctoritate Doctoribus ſive Epiſcopis, ex Chriſti inſtitutione. Deinde ait Pſeudo-Ambroſius, *nihil* actum in Eccleſia *ſine Seniorum* CONSILIO. Fuerunt igitur presbyteri puri putique Epiſcoporum συμβουλοι, *conſiliarii*, non autem proprii iuris & arbitrii Eccleſiarum *regentes*; nec eam habuere κυβερνησιν, *gubernationem*, quam Noſter comminiſcitur. Porro verum non eſt, *nihil* omnino ab Epiſcopis peragi olim conſueviſſe ſine presbyterorum conſilio; ſed maiora tantum negotia, exquiſita presbyterii

Synagoga & postea Ecclesia seniores habuit, quorum sine consilio nihil agebatur in Ecclesia. Quod qua negligentia obsoleverit, nescio, nisi forte doctorum dissidio aut magis superbia, dum soli volunt aliquid videri. Ex hoc loco sequentia concludo: (α) habuisse Ecclesias primitivas Seniores, hoc est Presbyteros, distinctos a Doctorum munere. (β) Illos receptos fuisse ad exemplum Presbyterorum Iudaicorum in synagogis, qui non docebant, sed praeerant. (γ) Sine eorum consilio nihil actum fuisse in Ecclesia, id quod *κυβερνησιν* indicat. (δ) A Doctoribus hoc munus illis ereptum esse. Fuit ergo utique presbyterium directioni Ecclesiarum praepositum. Idem confirmat Hieronymus (XXV), relatus a Gratiano in c. *olim* 5. d. 95. aiens: *idem est Presbyter, qui & Episcopus, & antequam diaboli instinctu studia in religione fierent, & diceretur in populis: ego sum Paulli, ego Apollo, ego autem Cephae, communi Presbyterorum consilio Ecclesiae gubernabantur.* Ecce novum documentum *κυβερνησεως* Presbyterorum. Audiamus etiam Tertullianum, qui in *Apolog.* c. 39. (XXVI) hoc ipsum testatur his

Doctores Presbyteros plebis suppresserunt.

rii sententia, prudenti sane ratione, decernebantur; integrumque Episcopis erat, aut presbyterorum sententiam non exquirere, aut ei, si ita sibi videretur, non insistere. Vide supra *animadv.* XVIII. Nihil vero erat, cur Noster ab Ambrosiastro caussae praesidium quaereret; ei enim fidem detrahit quum posterior, in quam incidit, aetas; tum non pauca commenta, quibus ipsius commentarii in epistolas Paulli passim adsperguntur. Sane Auctor ille non Ambrosius est, nec Hilarius Romanae Ecclesiae Diaconus, Ambrosio coaevus, nec alius Hilarius, qui sub Damaso claruit; sed quidam incertae aetatis consarcinator, certe vero recentioris, qui conrasis e vetustis scriptoribus non adcurato delectu rebus, multisque e penore suo haustis, commentatios illos compegit, uti scite Benedictini *Opp. S. Ambrosii tom II. edit. Paris. an.* MDCXC. *in adpendic.* Ipse Salmasius non diffitetur, Ambrosiastrum Luciferiano schismati adhaesisse; eumdemque Pelagiana haeresi foedatum, asserit Bellarminus. En quibus praesidiis veri scrutator innititur!

(XXV) Importuno loco producitur hic *το χλασμα* ex Hieronymo haustum. Sed integra praestantissimi Doctoris loca de Episcoporum & presbyterorum dignitate excutiemus infra *animadv.* XXXIX.

(XXVI) Quod autem Noster extorquere ex Tertulliano conatur, plane mirandum est. Is *Apologetici cap.* XXXIX. adpellat *Seniores*, hoc est, *presbyteros* viros illos, qui coetibus Christianorum praesidebant. At Christianis praesedisse Episcopos, satis liquet. Iidem ergo fuerunt Episcopi, atque presbyteri; ac proinde unus idemque Episcoporum & presbyterorum ordo exstitit initio saeculi tertii. Itaque Episcoporum supra presbyteros eminentia non ad divinam, sed humanam institutionem referenda est. At vero *Seniorum praesidentium* nomine apud Tertullianum significantur Episcopi & presbyteri, qui una cum iis Ecclesias administrabant; sed non eadem auctoritate. Et sane *seniorum*, seu *presbyterorum* gradus duos a veteribus distinctos fuisse, pervulgatum est; alterum presbyterorum *primi ordinis*, hoc est, Episcoporum; alterum *secundi ordinis*, nempe simplicium presbyterorum. Vid. infra *animadv.* XXXI. Hinc nil mirum, si communi *Seniorum* nomine quum primi, tum inferioris ordinis Sacerdotes a Tertulliano significentur. Nec est, cur vix ambigas de hac re, quum idem Tertullianus summos Sacerdotes, hoc est, Episcopos aperte distinguat ab inferioribus sacerdotibus; illosque divino iure his antistare statuat, uti mox ostendemus. De Episcopis autem in primis agit eo loco Tertullianus; *praesidere* enim, qua voce is utitur, proprie Episcoporum est, semperque fuit: hinc *Praesidentes*, *Praesides* in vetustis monumentis Episcopi dicuntur. Idem Tertullianus *de praescript. cap.* XLII. *nec Praesidibus suis* (Episcopos intelligit) *reverentiam noverunt*. Ad Episcopos quoque designandos voce *Praesidentis*, *Praepositi*, *praesidere* utitur Cyprianus, scriptor Tertulliani prope aequalis. In lib. *de unitat.* scribit: *quam unitatem tenere firmiter, & vindicare debemus, maxime Episcopi*, QUI IN ECCLESIA PRAESIDEMUS. In *ep. ad Stephan.*: *item* in

his verbis: *Iudicatur magno cum pondere, ut apud certos de Dei conspectu, summumque futuri iudicii praeiudicium est, si quis ita deliquerit, ut a communione orationis & conventus & omnis sancti commercii relegetur; praesident probati quique seniores, honorem istum non pretio, sed testimonio adepti; neque enim pretio ulla res Dei constat.*

§. IV. Et haec sententia eo probabilior redditur, si in memoriam revocamus, primitus Iudaeos Hierosolymis ad fidem Christianam fuisse conversos, immo ipsos Apo-

in litteris, quas collegae nostri AD EPISCOPOS IN NUMIDIA PRAESIDENTES *ante fecerunt*. Et *ep. ad Rogatian*: *meminisse autem diaconi debent, quoniam Apostolos, id est* EPISCOPOS ET PRAEPOSITOS *Dominus elegit*. Pari modo Episcopi in sacris litteris, & apud Iustinum, Eusebium, Chrysostomum, aliosque *προεστωτες praefecti*, *προεδροι praepositi*, *προϊσταμενοι praesides* dicuntur. Vid. supra *animadv.* XXI. Presbyteri quoque praesidere dicuntur, non quod summam habeant auctoritatem in administrandis Ecclesiis; sed quod una cum Episcopo capite suo praesiderent, hoc est, Ecclesiae negotia expedirent, eumque consilio & opera iuvarent. Sic & apud Iustinum *Apolog.* II. *προεστωτος* nomine Episcopi, ac Presbyteri veniunt; agens enim de ecclesiasticis negotiis, & eucharistiae administrandae ratione, meminit tantum *προεστωτος praepositi*, & *διακονων diaconorum*; nisi sub voce *διακονων ministrorum* latius accepta presbyteros contineri mavis. Hinc quoque factum puto, ut Cyprianus *ep. ad Pompon.* duos tantum memoret ecclesiasticos gradus *Praepositorum*, *& Diaconorum*: *& quum*, inquit, *omnes omnino disciplinam tenere oporteat, multo magis Praepositos, & Diaconos curare hoc fas est*. Quin idem Cyprianus *καταχρηστικως Praepositorum* nomine designare diaconos videtur, ratione scilicet plebis, cui superiores sunt; subdit enim: *primo igitur in loco, frater carissime, & Praepositis, & plebi nihil aliud elaborandum est*. Et apud Eusebium H. E. VIII. 6. *προεστωτες των Εκκλησιων* non solum Episcopi, presbyteri, & diaconi; sed & latissima significatione lectores & exorcistae appellantur. Iam vero Tertullianus non abs re *praesidentium* nomen presbyteris quoque adscribit; agit enim in laudato *Apologetici* loco de congregationibus Christianorum, in quibus peragebantur res divinae, orationes, exhortationes, scelesti censuris coercebantur, fidelesque magno cum pondere iudicabantur. His quidem coetibus & Episcopi summa potestate praesidebant, & presbyteri quoque cum capite suo, quatenus consilio atque opera illos iuvabant. Sed quorsum Nostro contendere, Tertulliano duce, volupe fuit, nisi ut Puritanorum caussam everteret? Profecto ipse Buddeus *diss. de origin. & potest. Episcopor.* §. VIII. adgnoscit, Tertullianum cum Catholicis sentire; quippe qui pluribus locis fatetur, Episcopos divino iure constitutos fuisse, & presbyteros antecellere. In lib. *de praescript. adv. haeres. cap.* XXXII. haereticos suorum temporum increpat, quod humanae eorum ordinationes essent, & paterentur, ut, qui hodie Episcopus esset, idem cras Episcopus esse desineret: *Edant ergo*, inquit, *origines Ecclesiarum suarum. Evolvant ordinem Episcoporum suorum ita per successiones ab initio decurrentem, ut primus ille Episcopus aliquem ex Apostolis, vel Apostolicis viris, qui tamen cum Apostolis perseverarent, habuerit auctorem, & antecessorem. Hoc enim modo Ecclesiae Apostolicae census suos deferunt, sicut Smyrnaeorum Ecclesia Polycarpum a Ioanne collocatum refert; sicut Romanorum a Petro ordinatum ibidem. Perinde utique & ceterae exhibent, quos ab Apostolis in episcopatum constitutos Apostolici seminis traduces habeant*. Episcopos itaque Apostolis successisse Tertullianus ait, hosque Episcoporum antecessores fuisse. Eos igitur fuisse Apostolos putavit. Numnam Apostolis humano iure Episcoporum potestas, Tertulliano auctore, collata fuit? At constat, eos a Christo ad Ecclesias constituendas regendasque potestate instructos fuisse. Quate, si ex Tertulliano Apostoli fuerunt Episcopi a Christo constituti, ab eodem Servatore institutum fuisse episcopatum necesse est. Eamdem hanc veritatem tradit *contr. Marcion.* IV. 5. Idem Tertullianus Episcopos gradu presbyteros antecellere, & auctoritate praestare; eorumque proprium munus esse, leges de Ecclesiis rite administrandis perferre, passim scribit. Conf. lib. *de monogam. cap.* XII. *de fuga in persecut. cap.* XI. *de baptism. cap.* XVII. *de ieiuniis cap.* XIII. *& de pudicit. cap.* XVIII.

Apostolos hactenus secundum legem ceremonialem Mosaicam vixisse, donec communi placito, Ethnicis quoque receptis, concluderent, legem ceremonialem non praecise in omnibus esse servandam. Interim tamen more Iudaeorum in plurimis utebantur; neque diffiteri possumus, plurima ex Iudaismo in Ecclesiis, quae Synagogas Iudaeorum imitabantur, quoque esse recepta (XXVII). Erant apud Iudaeos notissimi Presbyteri, qui simul membra Synedrii erant, & sic regimini Iudaico praeerant, atque adeo saepe quoque eorum mentio occurrit hoc sensu in N. T. Petrus in *Act. Apost. IV.* 8. Synedrium ita alloquebatur: *ἀρχοντες του λαου ϗ πρεσβυτεροι τȣ Ισραηλ*. Similiter *Luc. XXII. 26.* occurrit *πρεσβυτεριον τȣ λαȣ*: & *Matth. XXVI.* 59. coniunguntur *ὁι ἀρχιερεις ϗ ὁι πρεσβυτεροι ϗ τo συνεδριον ὁλον*: & *cap. XXVII.* 1. rursus occurrit mentio *των πρεσβυτερων τ.υ λαου*. Vid. plenius Seldenum *de Synedriis veter. Hebr. lib. 1. cap.* 14. Est itaque haec denominatio Presbyterorum in Christianismum recepta, uti optime animadvertit praelaudatus Seldenum *cit. l.* ubi ait: *Sed vero nulla comparet institutio Presbyterorum in Christianismi illis cunabulis nova sive singularis; iuxta morem Iudaicum, qui etiam tunc Christianus & erat & sic dicebatur, creati sunt.* In seqq. adducit locum Grotii aientis: *Totum regimen Ecclesiarum Christi conformatum fuit ad Synagogarum exemplar*. Retinebant etiam Christiani ritum illum apud Iudaeos usitatum, quo Presbyteri rite in Synedrium cooptabantur, scilicet *per manuum impositionem*, de qua itidem agit Seldenus *cit. l.* Quamvis autem Presbyteri in Synedrium cooptati

Presbyteri apud Iudaeos praeerant, non docebant, quos Christiani imitabantur.

Presbyteri Iudaici quinam.

(XXVII) Regimen Ecclesiarum christianarum conformatum fuisse ad exemplar Synagogarum, certum fixumque Nostro est. Si is Synagogarum nomine intelligeret Hebraicum Sacerdotium, quod in vetusto Foedere Deus instituerat, ultro ei darem, Christianae Ecclesiae hierarchiam in Episcopos, Presbyteros, & Diaconos tributam, a Christo institutam fuisse ad exemplar veteris Sacerdotii: quod Clemens I. *ep.* 1. *ad Corinth.* Hieronymus *ep.* LXXXV. aliique veteres tradidere. At haec doctrina e re Puritanorum non est; quippe quae presbyteranam *ἰσοτιμιαν* labefactat. Quem enim latet, in veteri Foedere Pontificem Maximum ex divina institutione Sacerdotibus inferioribus & Levitis gradu auctoritateque praefuisse? Noster itaque Grotium sequutus, Synagogarum nomine eas intelligit, quas ipsi Hebraei post Babylonicam dispersionem variis locis instituere. Ad harum exemplar Ecclesiarum Christi regimen conformatum vult. At qui sunt Apostoli Iudaeorum Synagogas imitati, earumque exemplo *plurima* constituerunt, si eae pertinacia quanta maxima Apostolis obstitere, eosque mire exagitarunt? Primum quidem Synagogis Evagelium annunciarunt Apostoli; sed eae tam praefracte restiterunt, ut Apostoli operam se ludere perspicientes, ad Gentiles convertendos animum adiecerint, Act. XIII. Prima in Apostolos persecutio Hierosolymis excitata fuit opera summi Sacerdotis, & Principum Synagogae. Horum conatu Paullus & Barnabas Antiochia pulsi, Act. XII. 50.: Iconii a Synagoga exagitati, inde effugerunt, Act. XIV. 6: Paullus pessime a Iudaeis habitus fuit Lystris, Act. XIV. 18. Idem Paullus postquam Corinthi plurimos in Christi fidem adduxisset, inter quos Crispum Archisynagogum, tamquam seductor a Synagoga accusatus, raptusque fuit ad Gallionem Procoss., Act. XVIII. 12. seqq. In eumdem Thessalonicae magno cum profectu praedicantem tantus a Synagoga tumultus excitatus est, ut vix illinc elabi potuerit, Act. XVII. 13. Apostolica Acta vel emissitiis oculis percurrantur, & statim intelligetur, Synagogas Evangelicae praedicationi magnis animis semper obstitisse. Quis nunc credat, Apostolos Synagogarum *πολιτειαν* imitatos in constituendis regendisque Ecclesiis, ab eisque plurima hausisse? Quis iure presbyteros a Christo institutos cum presbyteris Synagogae ita componat, & ab illis argumenta docat ad horum potestatem auctoritamque adstruendam? Profecto Christus hierarchiam Ecclesiae suae constituit in Episcopos, Presbyteros, & Diaconos distributam: illosque antistare istis voluit: ipse certam formam rationemque Ecclesiae suae administrandae statuit: ipse Apostolos modum rationemque Ecclesiae plantandae atque regendae docuit, quam Apostoli spectarunt.

ti iudiciariae potestatis fiebant participes, non tamen qua tales hanc potestatem habebant, sed hoc nomen magis erat dignitatis, introductum ad praestantiores & eminentiores innuendos, qui potissimum in rebus ambiguis in consilium & ad gravissima munia adhibebantur, Seld. *cit. l.* & caussis decidendis quandoque praeerant, ut apparet ex *l.* 15. *C. de Iudaeis*. Hoc certe ex hactenus dictis apparet, Presbyterorum munus primario haud constitisse in docendo, atque adeo, quum apud Christianos secundum morem Iudaeorum reciperentur Presbyteri, Ecclesiarum magis externae directioni, quam doctrinae praefuerunt, quod & indicat locus *Act. XI.* 30. (XXVIII) ubi dicitur, quod ad illos subsidia quaedam transmissa fuerint, quorum procuratio muneri eorum congruebat, & *Act. XIV.* 23. (XXIX) dicitur, quod Apostoli in Ecclesiis Presbyteros ordinaverint, quemadmodum etiam Paullus Titum Cretae reliquit, ut constitueret per urbes Presbyteros, ut ea, quae deessent, corrigeret. Tit. I. 5. (XXX)

§. V.

(XXVIII) Quam infeliciter Noster locum versat Act. xi. 30. ut presbyteranam aequalitatem educat, tam feliciter eodem viri docti ad illam labefactandam utuntur. Refert ibi Lucas, quum quidam Prophetae ab Ierosolymis Antiochiam se contulissent, eorumque unus, nomine Agabo portendisset, brevi dira fame totam Iudaeam afflictum iri (quae postea imperante Claudio contigit) omnes Christianos ubique sparsos decrevisse subsidia mittere, pro facultatibus, *fratribus*, sive fidelibus tempore huius penuriae in Iudaea degentibus: atque haec subsidia a Paullo & Barnaba adlata esse, & in manibus *των πρεσβυτερων* deposita. Quinam hic *πρεσβυτεροι* dicuntur? Nimirum Episcopi variarum urbium, vel *fratrum degentium in Iudaea*, v. 29. quibus conferebatur haec eleemosyna. Nam quum fames esset non modo Ierosolymae, sed & per totam Iudaeam, per quam erant *fratres*, seu Christiani, hac illac sparsi; nulla erat ratio, ob quam huius collectionis beneficium ad solam Ierosolymam rediret; ac proinde non est, cur credamus *Seniores* eos, quibus tradita fuit, ad hanc dumtaxat urbem pertinuisse. Notum etiam est in primaeva Ecclesia collectiones, quas *χαριτας* & *λογιας* appellabant, sive in eadem Ecclesia a fidelibus oblatae fuissent, sive ab alius Ecclesiae ministris missae, Episcopo publice fuisse commissas, ut oeconomo domus Dei: quemadmodum sub Lege oblationes ad Pontificem Maximum deferebantur, & sub Evangelio dona fidelium ad Apostolorum pedes deposita, Act. iv. 34. Vide supra *animadv.* xxiii. Apte autem ab Apostolis & Novi Testamenti Scriptoribus adhiberi *τυ πρεσβυτερυ* nomen ad Episcopos Ecclesiarum designandos, nemo unus ignorat: qua de re *animadv.* xxxi. dicemus.

(XXIX) Lucas Act. xiv. 23. memoriae prodit, Paullum & Barnabam per Lystram, Iconium, Antiochiam, & Derben evangelizasse, & *quum constituissent illis per singulas Ecclesias Presbyteros*, *χειροτονησαντες δε αυτοις πρεσβυτερυς κατ' Εκκλησιας*, commendasse eos Domino, in quem crediderunt. Quid hic occurrit, quod Puritanis quoquo modo velificetur? Numnam *Seniores* illi oppidatim constituti fuere presbyteri *regentes* distincti a presbyteris *docentibus*? At satis liquet, Lucam *πρεσβυτερων* nomine hoc loco, uti saepe alibi, Rectores Ecclesiarum sive Episcopos designasse, quos interdum *πρεσβυτερυς* in sacris libris ac vetustissimis Scriptoribus dici, pervulgatum est. Vid. infra *animadv.* xxxi. *Κατ' Εκκλησιας Seniores* constitutos ait Evangelista; quid autem Ecclesia est ex Patrum sententia, *nisi coetus fidelium & plebs* PASTORI *suo*, id est, Episcopo, *adhaerens*, sine quo Ecclesia dici non potest? Vnaquaeque igitur urbs habuit Episcopum, ad quem fideles circumquaque in vicinia habitantes pertinebant, ac suberant; isque Episcopus pro iure suo inferiores Sacerdotes, quot necessarios duceret, ordinare potuit.

(XXX) Paulli locus *ep. ad Tit. cap.* I. *v.* 5. Presbyteranis obstat: *τυτυ χαριν*, inquit, *κατελιπον σε εν Κρητη, ινα τα λειποντα επιδιορθωση, και καταστησης κατα πολιν πρεσβυτερυς, ως εγω σοι διεταξαμην*, *huius rei gratia reliqui te Cretae, ut ea, quae desunt, corrigas, & constituas per civitates* PRESBYTEROS, *sicut & ego disposui tibi.* Duo hic habet Apostolus Puritanorum ingratiis; alterum, se, quum per Cretam tran-

§. V. Dicebantur etiam Presbyteri Episcopi ἀπὸ τοῦ ἐπισκοπεῖν (XXXI), quod quasi *inspectores* & *visitatores* essent constituti, uti etiam Isidorus relatus a Gratiano *in c.* I. *d.* 21. hanc vocem ita interpretatur, aiens: *Episcopatus vocabulum inde ductum, quod*

Presbyteri etiam dicebantur Episcopi.

transiret, Titum illic Episcopum constituisse. Hinc Eusebius H. E. III. 4. ait, eum τῆς ἐπὶ Κρήτης Ἐκκλησιῶν ἐπισκοπὴν εἰληχέναι, *Cretensium Ecclesiarum episcopatum accepisse*. Apostolico igitur aevo, nempe A. C. LIV. quo Paullus Cretam adpulit; auctore Baronio, Episcopi fuerunt a presbyteris distincti. Alterum, munus Tito demandatum fuisse, ut Episcopos constitueret per singulas urbes Insulae. Et vero πρεσβύτεροι, *Seniores*, quos κατὰ πόλιν Apostolus constitui mandat, non simplices fuere presbyteri, sed *Episcopi*, qui interdum in Apostolicis scriptis *presbyteri* vocantur. Atque ita diserte adpellantur paullo post *vers.* 7. δεῖ γὰρ τὸν Ἐπίσκοπον ἀνέγκλητον εἶναι, *oportet enim Episcopum sine crimine esse*; atque eadem monita Tito dantur ad Episcoporum & Presbyterorum ordinationem, quae acceperat Timotheus ad Episcoporum & Diaconorum constitutionem, I. *Timoth. III.* Hinc Graecus Scholiastes in hunc Titi locum ait, πρεσβυτέρους τοὺς Ἐπισκόπους καλεῖ, *vocat Seniores Episcopos*. Item: Ἀπόστολος Τίτον ἐπὶ τὸ καταστῆσαι Ἐπισκόπους κατέλιπεν Ἐπίσκοπον πρότερον ποιήσας, *Apostolus Titum ad ordinandos Episcopos, prius ipsum factum Episcopum, reliquit*. Theodoretus in *argum. ep. ad Titum*: ἐπετετράφει, ait, τοὺς ὑπ' αὐτὸν Ἐπισκόπους χειροτονῆσαι, *in mandatis acceperat, ordinare sub se Episcopos*. Theophylactus: τοσούτων Ἐπισκόπων κρίσιν καὶ χειροτονίαν ἐπετράπη, *tot Episcoporum* (centum nempe, qui in insula Cretae erant) *iudicium & constitutio ei commissa sunt*.

(XXXI) Sollemne Puritanorum argumentum a communione nominum Presbyteri ac Episcopi repetitum refricat Νεωκόθουρος noster. In libris novi Foederis, clamitant illi, Presbyteri dicuntur Episcopi (vox Ἐπίσκοπος & σκοπὸς *speculatorem*, *superinspectorem* sonat ab ἐπὶ *super*, & σκοπέω *speculor*, ut Homeri, Plutarchi, Callimachi, Tullii, aliorumque testimoniis probant Spanhemius *ad Callimach. p.* 158. Beveregius *in can. Apostolic.* & Otto *de Aedilib. Coloniar. p.* 257. *seq.*). In primaeva igitur Ecclesia Presbyteri iidem omnino fuere, ac Episcopi; quamque ii, qui nunc *Episcopi* dicuntur, habent iurisdictionem, & gradus praerogativam supra Presbyteros, eam lapsu temporis adepti sunt ex institutione humana. Papae! Quam solidum argumentum! Profecto eruditis nonnullis sedet, primis Ecclesiae saeculis non solum gradu & auctoritate, verum etiam nomine Episcopos a Presbyteris fuisse distinctos, congestis Clementis Alexandrini, Origenis, Tertulliani, aliorumque testimoniis. Vid. Pearson. *vindic. Ignat. cap.* XIII. Nec enim abs re adfirmari potest, in prima Ecclesiarum fundatione Apostolos iis Ecclesiis, in quibus adhuc ipsi morabantur, inque minoribus aliis alicui nobiliori subiectis, tantum Presbyteros & Diaconos ordinasse, munusque Episcopi aut ipsos exercuisse, aut Episcopos amplioribus Ecclesiis praepositos: in praestantioribus autem Ecclesiis constituisse Episcopos & Diaconos, atque ex istis, aucto deinde credentium numero, ab Episcopis fuisse Presbyteros ordinatos. Hinc pro re nata in Actis & Epistolis Apostolicis modo Episcopos & Diaconos, modo Presbyteros & Diaconos memorari; necesse namque non erat Episcopos, Presbyteros, & Diaconos simul in eadem Ecclesia initio constitui. Hoc argumentum adversus Aerium Puritanorum signiferum versat Epiphanius *haeres.* LXXV. *Sed nimirum veritatis iste* (Aerius) *seriem ignorans, nec in reconditiore historia versatus, non intelligit Apostolum, quum recens adhuc esset christiani dogmatis propagatio, pro re nata scripsisse. Nam ubi iam Episcopi constituti fuerant, ad Episcopos & Diaconos scribebat: neque enim subinde omnia ab Apostolis ordinari poterant; & quidem Presbyteris in primis & Diaconis opus erat, a quibus videlicet ambobus ecclesiastica negotia administrari possunt. Quare ubi nondum episcopatu dignus aliquis occurrerat, nullus ei loco praepositus est Episcopus. At ubi & necessitas postulabat, nec eorum, qui episcopatu digni erant, copia deerat, ibi Episcopi constituti: sed quum haud magna multitudo foret, reperiri nulli potuerunt, qui Episcopi crearentur; unde solo Episcopo*

quod ille, qui efficitur Episcopus, superintendat, scilicet curam gerens subditorum: ἐπισκοπεῖν enim Graece intendere dicitur. Episcopi autem Graece, Latine speculatores interpretantur: nam speculator est praepositus in Ecclesia dictus, eo quod speculetur & perspiciat populorum infra se positorum mores & vitam. Simili ratione fere Episcoporum offi-

scopo contenti fuerunt. Sine Diacono autem Episcopus esse non potest. Ego vero lubens concedo, initio Ecclesiae Presbyteri & Episcopi nomina communia fuisse: haec enim Graecorum Latinorumque Patrum plerisque insidet opinio, nominatim Chrysostomo in *ep. ad Philip.* Theodoreto in *ep. ad Tit. I.* 7. Theophylacto *ad Tit. I.* 5. Oecumenio in *Act.* XX. Pseudo-Dionysio *de caelest. hierarch. cap.* 1. itemque Hieronymo aliisque Latinis. Equidem apud Graecos Πρεσβυτεροι dicebantur non modo *Senes*, sed & *Optimates*. Dionysius Halycarnassaeus lib. II. Πρεσβυτερους, inquit, και τους αριστους και τους γεροντας ειωθασιν οι παλαιοι λεγειν, *Seniores solebant a veteribus dici & Optimates & Senes.* Apud Hebraeos vox זקנים *Senes* idem valet ac Πρεσβυτεροι, qua voce verti solet Hebraica. Ea in veteri Foedere dignitatem ac praefecturam significat. Ita oeconomus Abrahami Eliehezer, qui omnibus eius servis & facultatibus praefectus erat Genes. XXIV. 2. vocatur Πρεσβυτερος της οικιας αυτου, *Senior domus eius*, & αρχων παντων των αυτου, *praefectus omnibus eius facultatibus.* Quum Moses constituerit Iudices minorum caussarum, Exod. XVIII. 22. qui auctoritatem habituri essent in millenos, centenos, quinquagenos & denos, hoc est, initio quidem in totidem familias, deinde in maiores & minores urbes, nam *mille* significat urbem Iud. VI. 15. illi Mosis Praefecti ab Hebraeis vocabantur Πρεσβυτεροι *Seniores* & Ἀρχωντες *Principes*. Ex his omnibus colligi potest quam apte ab Apostolis & Novi Testamenti Scriptoribus adhibeatur του Πρεσβυτερου vox ad significandos Christianae Ecclesiae Rectores, seu cuiusque civitatis Episcopos; quorum munus respondet muneri των Ἐγεμωνων *Praefectorum millenorum*, seu Patriarcharum, qui quum inter Iudaeos appellati fuissent Πρεσβυτεροι, ea vox in Ecclesia Christiana propterea fuit Episcoporum vocabulum. Quamvis postea ad secundum Sacerdotum ordinem extensum fuerit, qui nunc simplices *Presbyteri* appellantur; eo tamen tempore, quo novi Testamenti libri scripti sunt, praecipue ad Episcopos, si non ad eos solos pertinebat. Quemadmodum autem vox *presbyter* Apostolico aevo cum nomine *Episcopus* miscebatur; ita etiam voce *Episcopus* uterque ordo primus & secundus designabatur. Communio erat nominis primi & secundi ordinis Sacerdotibus, ita ut primi ordinis Sacerdotes *Presbyteri*, secundi vero *Episcopi* dicerentur; non quod auctoritas ac dignitas esset eadem (nemo enim sanus negat unum fuisse Episcopum in unaquaque Ecclesia, sic κατ' ἐξοχην dictum), sed quod non pauca utrisque communia essent. Sane vox Ἐπισκοπος *inspectorem* sonat, eoque sensu Presbyteri fuerunt etiam Episcopi, hoc est, *inspectores*, quippe qui cum Episcopo capite suo in doctrinam & mores fidelium adcurate observabant, & ecclesiastica munia obibant; ut Episcopi, a quo Ecclesiae regebantur, Presbyteri, seu *Seniores* erant. Hinc factum est, ut veteres sacerdotium partiti sint in duos *ordines*; in unum, quo potestas offerendae Eucharistiae, in alterum praestantiorem, quo praeterea auctoritas sacros ministros consecrandi confertur. Sic Optatus *lib.* I. *contr. Parmen. n.* 13. Episcopos in *primo*, presbyteros in *secundo sacerdotio* constitutos, ait. Sidonius Apollinaris *lib.* IV. *ep.* 11. Claudianum Presbyterum *Antistitem in secundo ordine* fuisse scribit. Iam vero quid inde sibi sperant Puritani quod nomina Presbyteri & Episcopi promiscua fuerint? Num inde sequitur eamdem utrorumque dignitatem & auctoritatem esse? Nugae! Christus nuncupatur *Episcopus* I. Petr. II. 25, & *Apostolus*, ad Hebr. III. 1. Idcircone nullam habuit supra Episcopos, & Apostolos auctoritatem? Petrus se συμπρεσβυτερον *compresbyterum* vocat I. *epist.* v. 1. Ideone Presbyteri Apostolorum principi pares erunt? Episcopis διακονια tribuitur; nam in *ep. ad Coloss. sub fin.* memoratur Archippi διακονια, quem Episcopum fuisse scribunt Hieronymus, Ambrosiaster, aliique. Hem, audent Puritani Episcopis Diaconos aequare? In Veteri quoque Testamento tres a Deo ordines instituti fuere, Summus Sacerdos, Sacerdotes inferiores, & Levitae, quorum

officium a vocis propria significatione deducit Augustinus relatus, *in c. 11. c. 8. q. 1.* asserens, inde ductum esse vocabulum, *quod ille, qui praeficitur eis, quibus praeficitur, superintendat, curam eorum scilicet gerens*. Sic itaque Presbyteri seu οἱ προϊςάμενοι vocabantur Episcopi, quod curiose & attente observare, & cum sollicitudine perspicere deberent, ne quid inordinate in Ecclesia fieret, sed ut omnia ad finem Ecclesiis praestitutum peragerentur, quae omnia fieri potuerunt, ut interim munus docendi ab aliis absque tali praefectura exerceretur. Et ostendit Zieglerus *tr. de Episcop. c. 1. §. 1. seqq.* apud Ethnicos Episcopum denotasse quandoque eum, qui certo negotio erat praepositus. Huc itaque referri commode potest adhortatio Paulli ad Presbyteros (XXXII), qui erant Ephesi, aientis: *Attendite vobis & universo gregi, in quo*

 vos

rum ille reliquis omnibus praeerat. In prima tamen illorum institutione vox הכהן *Sacerdos* & Summum Sacerdotem & inferiores significavit. In Pentateucho Mosis ipse Aaron Pontifex Maximus semper *Sacerdos* ἁπλῶς appellatur. Levitici I. 7. 8. Aaron הכהן *Sacerdos*; eiusque filii simplices Sacerdotes uno eodemque nomine הכהנים *Sacerdotes* nominantur. Nec in toto Pentateucho, exceptis duobus tribusve locis, ubi de Ecclesia ut postea administranda agitur, nomen כהן הגדול Ἀρχιερεὺς usurpatur, etiamsi Pontificis, sive eius, qui ceteris Sacerdotibus praeerat, frequentissima occurrat mentio. Procedente demum tempore in libris saltem ἁγιογράφοις & propheticis usu venit, ut Summus Sacerdos כהן הגדול Ἀρχιερεὺς, seu *Maximus Sacerdotum*; inferiores autem Sacerdotes הכהנים ἱερεῖς, *Sacerdotes* appellarentur. Ecquis adeo caecutiat, ut ex hac nominum communione omnes Sacerdotes ipsi Pontifici Maximo pares iactet? Et tamen hoc praecipuo argumento Noster presbyteranam aequalitatem obtrudere se posse confidit.

(XXXII) Argumentum ex Act. *cap.* xx. *v.* 17. & 28. petitum catholicis non officit. Scriptum est ibi *v.* 17. Paullum, quum Mileti ageret, litteris Ephesum missis presbyteros ad se vocasse: *a Mileto autem mittens Ephesum, vocavit* πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας, *maiores natu Ecclesiae*. Paullo post v. 28. dicitur, Paullum eos, quum Miletum venissent, sic hortatos fuisse: *attendite vobis, & universo gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos* (ἔθετο Ἐπισκόπους) *pascere* (ποιμαίνειν) *Ecclesiam Dei*. Iam vero, quos Lucas *v.* 17. πρεσβυτέρους, eosdem *v.* 28. Ἐπισκόπους adpellat; iidem igitur presbyteri fuerunt, ac Episcopi aevo Apostolico, utrisque idem Ecclesiae pascendae munus adscribit Apostolus; fuerunt ergo Episcopi & presbyteri duo nomina, sed unus ordo, unaque dignitas. Haec Puritanorum argutatio facile exsufflatur. Apostolica enim aetate nomina Episcoporum & Presbyterorum promiscua fuere; sed hinc unam eamdemque fuisse utrorumque dignitatem auctoritatemque non consequitur, uti superius dictum est. Ex locupletissimo autem Irenaei testimonio *lib.* III. *adv. haeres. cap.* 14. *n.* 2. constat, eos, quos Miletum Apostolus arcessivit, Episcopos fuisse; nec tantum accitum fuisse eum, qui Ephesinae, sed & ceteros Episcopos, qui Ecclesiis finitimarum urbium praeerant; tametsi non diffiteatur Apostolicus vir, etiam cum Episcopis ad Paullum se contulisse presbyteros: *in Mileto*, inquit, *convocatis Episcopis & Presbyteris, qui erant ab Epheso, & a reliquis proximis civitatibus, &c.* Vides, Irenaeum, qui a Polycarpo Ioannis Evangelistae auditore institutus fuit, aperte distinguere Episcopos, qui aevo Apostolico florebant, a presbyteris; ac ad Episcopos referre verba Actorum, quibus eos a Spiritu Sancto constitutos ad regendam Ecclesiam dicitur. Plures porro Episcopos exstitisse in Asia Lydiensi, seu proconsulari aevo Apostolorum, compertissimum est ex Irenaeo *cit. loc.* Hieronymo *de script. Eccles. cap.* IX. Polycrate *ep. ad Victorem P.* apud Euseb. *H. E. V.* 24. & maxime Ioanne *Apocalyps. cap. II. v.* 1. *seqq.* Vid. Usserium *diss. de Asia proconsulari*. Quin ex ipsis Actis colligi potest, ab Epheso, & finitimis urbibus Episcopos Miletum arcessitos fuisse. Paullus enim *Senioribus*, quos ad se vocaverat, ait, se *per triennium nocte & die non cessasse cum lacrimis monere unumquemque eorum*, Act. xx. 31. Quis credat Apostolum triennio Ephesi constitisse? Immo Asiam eo temporis intervallo illum peragrasse, colligitur ex Act. XIX. 26. ubi scriptum est, Demetrium Argentarium apud vulgus Ephesiorum

vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos, *regere* (ποιμαινειν) *Ecclesiam Dei*, *quam sanguine suo acquisivit*, *Act. XX. 26.* Pascere Ecclesiam Dei, & eidem praeesse, sunt utique paria; neque hoc proprie docendo fit, quam potius *adhortando* & *redarguendo*, ut Paul. Tit. I. 9. (XXXIII) inculcat, id quod tali praefecturae conveniens erat, quae in imperio civili non consistebat, prout rem clarius Petrus 1. *epist. V. 1. seqq.* explicat, aiens: *Pascite gregem Christi*, *qui vobis demandatus est*, *attendentes* (ἐπισκοπουντες) *non coacte*, *sed sponte*, *non lucri turpis caussa*, *sed promto animo*, *non tamquam dominium seu imperium exercentes in populum*, *sed fiatis exemplar gregis*. Dum itaque Presbyterorum regimen circumscribit, quod non debeat speciem imperii civilis habere, satis clare ostendit, Presbyterorum seu Episcoporum officium constitisse in quadam praefectura, cui respondet obedientia, quam inculcat in *vers.* 5. Hoc intuitu quoque ab Episcoporum munere arcet illos, *qui propriae domui praeesse nequeunt*: quomodo enim tales Ecclesiae praeesse poterunt? 1. Tim. III. 5. Equidem eodem loco *vers.* 2. in Episcopo requirit, *ut sit* διδακτικον, *lehrhafft*, ut vertit Lutherus: sed aliud est διδασκαλος, qui actu docet, & aliud διδακτικος, qui aptus est ad docendum, qualem aptitudinem utique etiam Episcopus habere debebat, non ut ipse semper doceret, sed ut quoque iis superintenderet, qui docerent in Ecclesia.

§. VI.

rum questum fuisse, quod Paullus *non solum Ephesi*, *sed paene totius Asiae*, *suadens avertit multam turbam* ad christiana sacra, spreta superstione Dianae. Idem Paullus Episcopis Mileti congregatis aperit, quanta apud eos continentia, temperantiaque fuerit versatus, quantisque defunctus laboribus inde usque ab eo tempore, quo Asiam ingressus fuit: tum subdit, *& nunc ecce scio*, *quia amplius non videbitis faciem meam vos omnes*, *per quos transivi praedicans regnum Dei*: quae posteriora verba ostendunt, Apostolum triennio non Ephesi tantum moratum fuisse, sed Asiam lustrasse, Evangelium annuntiando. Quare his verbis praecipuas saltem urbes Asiae Paullus indicavit, in quibus Ecclesiae constitutae essent, quarum Episcopos Miletum advocavit.

(XXXIII) Quaedam sacrarum litterarum loca oggerit Noster, quibus Puritanorum caussam it perditum. Paullus *ad Tit. I. 9.* scribit, se per Cretam transeuntem, Titum illic constituisse Episcopum, ut corrigeret & constitueret κατα πολιν Πρεσβυτερους, hoc est, Episcopos: deinde subdit, oportere Ἐπισκοπον esse sine crimine, uti decet eum, cui familiae Dei regimen creditum est; & *ut sit potens exhortari in doctrina sana*, *& eos*, *qui contradicunt*, *arguere*. Num Titus fuit Presbyter? At satis constat, eum fuisse Episcopum gradu, auctoritateque Presbyteris praestantem, ab eisque distinctum. Quid vero a Petro ad presbyteranam ἰσοτιμιαν extunditur? Is *ep. 1. cap. 5.* hortatur Πρεσβυτερους, hoc est, Episcopos, ut Ecclesias administrent, non ut solent mundi Principes, vi; sed ut pastores regunt oves suas, dum eas vocant, iisque praeeunt, ita ut sponte sua sequantur: ποιμανατε το ἐν ὑμιν ποιμνιον τȣ Θεȣ, ἐπισκοπȣντες μη ἀναγκαστως, ἀλλ' ἑκȣσιως. μηδε αἰσχροκερδως, ἀλλα προθυμως. Μηδ' ὡς κατακυριευοντες των κληρων, ἀλλα τυποι γινομενοι τȣ ποιμνιȣ. Inhibetur quidem Episcopis dominatus more saeculi, non autem potestas coactiva in aedificationem Ecclesiae, qua ipsi Apostoli usi sunt in contumaces. Quid hic non occurrit, quod divinam Episcoporum supra presbyteros ac fideles omnes praestantiam, potestatem, ac iurisdictionem statim non arguat? Tandem Apostolus I. *ad Timoth. III. 5.* de episcopatu & Episcopis aperte agit, Timotheumque Ephesinum Antistitem a se constitutum edocet difficillima episcopatus munera; ait enim bonum optari opus ab eo, qui ἐπισκοπης *episcopatum* desiderat, ac ἐπισκοπον non modo irreprehensibilem requirit, sed & διδασκαλον *Doctorem*, ac τȣ ἰδιȣ οἰκȣ καλως προϊσταμενον, *domui suae bene praepositum* (εἰ δε τις τȣ ἰδιȣ οἰκȣ προστηναι ȣκ οἰδε, πως Ἐκκλησιας Θεȣ ἐπιμελησεται; *Si quis autem domui suae praeesse nescit*, *quomodo Ecclesiae Dei diligentiam habebit*)? Iam vero quae vola aut vestigium in tribus hisce locis occurrit, ut inde distinctio presbyterorum in regentes & docentes possit obtendi? *Gerrae germanae*, *atque aedepol lirae*, *lirae*.

§. VI. Hactenus itaque evictum est, (XXXIV) Presbyteros seu Episcopos fuisse ad hoc constitutos, ut coetui fidelium praeessent, & omnia in Ecclesiis, quae ad finem earum faciebant, perficerent, & communi consilio peragerent, & in rebus maioris momenti etiam plebem, quam alias repraesentabant, in consilium adhiberent, quae directio est prima origo & fundamentum *iurisdictionis Ecclesiasticae*, postquam ambitiosi Episcopi hac optima & haud imperiosa potestate nolebant amplius esse contenti, sed *σχῆμα πολιτικὸν* in Ecclesias introducere sensim nitebantur. Et sane magna apud Christianos primitivae Ecclesiae horum fuit auctoritas, ut sine eorum consilio nihil fere perageretur. Quin hi ipsi videntur quoque caussas controversas Christianorum diiudicasse, aut amicabili & fraterna adhortatione composuisse, postquam *Paul.* 1. *ad Corinth. VI.* 1. *seqq.* id Christianis exprobraverat, quod coram infideli magistratu lites peregissent. Sic enim Origenes in *Exod.* 21. *homil.* 12. *Principes populi & presbyteri plebis debent omni hora populum iudicare, semper & sine intermissione sedere in iudicio, dirimere litem, reconciliare dissidentes, in gratiam recordari discordes* &c. Quae quidem non de proprie dicto iudicio forensi, sed potius de arbitratorum potestate & munere intelligenda esse, credo; neque enim probari potest, Presbyteros hosce fuisse proprie dictos magistratus: ex quo more postea sine dubio remansit *audientia Episcopalis*, quae tandem in proprie dictam iurisdictionem degeneravit. Non sine ratione itaque Ignatius (XXXV) passim in suis Epistolis auctoritatem

Ex hac regiminis ratione fundamenta iurisdictionis ecclesiasticae petenda.

Auctoritas Episcoporum in litibus componendis magna.

(XXXIV) Nunc tamquam re bene gesta, *ἐπινίκιον* sibi canit Observator; prosilitque, cuncta interturbans, ad Episcoporum in civilibus christianorum caussis iudicium. Norunt omnes, qui Ecclesiae monumenta lustrarunt, Christianos primaevos, Paulli consilium secutos, caussas suas Episcopis tamquam adlectis arbitris componendas detulisse: hancque consuetudinem paci inter cives fovendae aptissimam Christianos Principes peculiaris legibus confirmasse, sensimque in veram iurisdictionem abiisse. Sed cui in hoc argumento non dictus Hylas? Conf. interpretes *ad* 1. *Cor.* VI. Claud. le Gendre *diss. de episcopali iudicio*, Alteserram *vindic. eccles. iurisdict.* Selden. *de Synedr. II.* 7. Christoph. Wollium *de tribunalib. profanarum gentium Christo eiusque legatis merito odiosis*, ceterosque.

(XXXV) Quorsum, Observator, ad Ignatium provocas, nisi ut tuo te gladio temere iugules? Nemo quidem est ingenii tam hebetis, qui statim non animadvertat, Ignatium in iisdem abs te descriptis locis exprimere Episcoporum supra presbyteros *ὑπεροχὴν*, auctoritatem, iurisdictionem, eorumque in Ecclesia necessitatem; deque tota hac reloqui, tamquam de re in omnibus Ecclesiis iamdin inveterata, vulgoque recepta, non in una tantum vigente Ecclesia, aut recens instituta. Quod autem necessarium in Ecclesia est, *quod universa tenet Ecclesia, nec a Conciliis institutum, sed semper retentum est, non nisi auctoritate Apostolica traditum rectissime creditur*, inquit Augustinus *de baptism. contr. Donatist. VI.* 24., cui Lirinensis in *Commonitorio*, & praestantissimi quique viri adstipulantur. A quonam, amabo, instituta illa Episcoporum in singulis Ecclesiis vel magno intervallo disiunctis, ac nomine tenus inter se cognitis, ἐξοχή; quo primum tempore prodiit, quam Ignatius in epistolis suis ubique praefert? Sed vide, quam facilem nactus es monitorem. Ecce enim tibi Ignatium ipsum ordinis episcopalis institutionem semper Deo & Christo tamquam auctori disertissime tribuentem. In *ep. ad Magnesios*, Damam eorum Episcopum se vidisse scribit, ac Sotionem eius Diaconum laudat, quod Episcopo suo, ut oportuit, subiectus esset, *ὡς χάριτι Θεοῦ tamquam gratiae Dei*. In *ep. ad Ephesios n.* 3. *οἱ ἐπίσκοποι οἱ κατὰ τὰ πέρατα ὁρισθέντες ἐν Ἰησοῦ Χριστοῦ γνώμῃ εἰσίν, Episcopi per terrae fines definiti sunt ex Iesu Christi sententia*: tum describit Episcopum, *ὃν πέμπει ὁ οἰκοδεσπότης εἰς ἰδίαν οἰκονομίαν, quem mittit Dominus domus in proprium dispensationem*, qui est Christus. In eadem epistola; *σπουδάσατε*, ait, *ἀγαπητοί, ὑποτάσσεσθαι τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις, καὶ τοῖς διακόνοις· ὁ γὰρ τούτοις ὑποτασσόμενος, ὑπακούει Χριστῷ τῷ προχειρισαμένῳ αὐτούς, ὁ δὲ ἀπειθῶν, ἀπειθεῖ Χριστῷ Ἰησοῦ. Studete, dilecti, obedite Episcopo & Presbyteris & Diaconis. Qui enim his obedit, obedit Christo, qui hos constituit*:

Qui

Auctoritas Episcoporum ab Ignatio afferta.

tatem Episcoporum & Presbyterorum tam strenue asseruit, & commendavit, quae loca alias pluribus suspecta videntur, sed ab aliis satis vindicantur. Vid. tr. Pearsonii *in vindic. Ignat.* Sic enim ille in *ep. ad Smyrnens.* scribit: *Omnes Episcopum sequimini ut Iesus Christus patrem, & Presbyterum ut Apostolos. Diaconos autem revereamini, ut Dei mandatum. Nullus sine Episcopo aliquid operetur eorum, quae conveniunt in Ecclesiam. Illa firma gratiarum actio reputetur, quae sub ipso est, vel quam utique ipse concesserit. Vbi utique apparet Episcopus, illic multitudo sit. Quemadmodum utique ubi est Christus Iesus, illic Catholica.* Et porro: *Honorans Episcopum a Deo honoratus est, qui occultans ab Episcopo aliquid operatur, diabolo praestat obsequium.* In *epist. ad Polycarpum* ita scribit: *Nihil sine sententia tua fiat, neque tu sine Deo quid operere, quod autem operaris, sit bene stabile.* In *epist. ad Magnes.* idem inculcat, *quemadmodum*, asserens, *igitur Dominus sine patre nihil fecit, unitus exsistens, neque per se ipsum, neque per Apostolos; sic neque vos sine Episcopo, & Presbytero aliquid operemini: nec quidquam vobis videatur consentaneum, quod sit praeter illius*

Qui autem his non obedit, inobediens est Christo Iesu. In ep. ad Trallens. n. 13. ἐρρωσθε ἐν Ιησȣ Χριςȣ, ὑποτασσομενοι τῳ ἐπισκοπῳ, ὡς τῃ ἐντολῃ, *valete in Iesu Christo, subiecti Episcopo, ut* (Dei) *mandato.* Itaque Ignatius Episcopos a Christo institutos ait; Episcopatum vero nunc χαριν Θεȣ, nunc γνωμην Χριςȣ, nunc των ἐντολην appellat; adeoque ex gratia Dei, sententia Christi, Dei mandato institutum docet. Nec vero unus Ignatius divinam asseruit Episcoporum institutionem, sed priorum quatuor saeculorum Patres uno omnes ore. Clemens I. *ep. 1. ad Corinth. cap.* 40. PP. Apost. t. 1. τοις γαρ νομιμοις τȣ δεσποτȣ ἀκολȣθȣντες, ȣ διαμαρτανȣσιν. τῳ γαρ ἀρχιερει ἰδιαι λειτȣργιαι δεδομεναι εἰσι, και τοις ἱερευσιν ἰδιος ὁ τοπος προστεταχται, και λευιταις ἰδιαι διακονιαι ἐπικεινται, *qui leges Domini sequuntur, non errant; nam Summo Sacerdoti sua munera tributa sunt; Sacerdotibus locus proprius adsignatus est, & Levitis sua ministeria incumbunt.* Vides iam a Clemente expressam Episcoporum ἐξοχην in Presbyteros & Diaconos, eamque a νομιμοις τȣ Δεσποτȣ repetere. Clemens Alexandrinus *Paedagogi* III. 12. μυριαι δε, inquit, ὁσαι ὑποθηκαι εἰς προσωπα ἐκλεκτα διατεινȣσαι ἐγγεγραφαται ταις βιβλοις ταις ἁγιαις, αἱ μεν ἐπισκοποις, αἱ δε πρεσβυτεροις, αἱ δε διακονοις, *quamplurima autem praecepta, quae ad electas personas pertinent, in sanctis libris scripta sunt: haec quidem Episcopis, alia vero Presbyteris, alia Diaconis.* Tres ergo gradus agnoscit Clemens Episcoporum, Presbyterorum, & Diaconorum, & quidem divinitus institutos; namque adfirmat tres illos ordines in Sacra Scriptura electos, seiungitque praecepta Episcopis data ab iis, quae Presbyteris, ac Diaconis iunguntur. Irenaeus *adv. haeres.* III. 3. Valentinianos evincit, quod oppositam illis doctrinam foveant Ecclesiae, *in quibus ab Apostolis constituti sunt Episcopi, quorum ordinatione, & successione* veritas conservata & ad nos delata: tum successiones Episcoporum Romanae Ecclesiae a Petro ad Eleutherium Pontificem Maximum affert. Origenes *lib.* III. *contr. Cels.* Episcopi χαρακτηριςικον tradit, illudque non ex humana institutione, aut Ecclesiae consuetudine; sed ex Apostolicis praeceptis describit, atque argumento a Scriptura ducto opponit. Diserte vero *hom.* XX. *in Luc.*: *Si Iesus filius Dei subiicitur Ioseph & Mariae, ego non subiicior Episcopo, qui mihi a Deo ordinatus est pater?* In hac sententia sunt etiam Tertullianus, & Cyprianus, uti supra diximus. Athanasius *ep. ad Dracontium* inquit, *Servatorem instituisse episcopalem functionem.* Chrysostomus *hom.* XXXIV. *in ep. ad Hebraeos* de Episcopis accipit ea verba cap. 13. 17. *obedite praepositis vestris*, docens, in Ecclesia esse *magistratum ac principatum*, ipsos Episcopos esse, quos Paullus ἡγȣμενȣς *praepositos* appellat: & Apostolorum aevo fuisse ἀρχοντας *principes*, & Episcopatum recte nominari ὀγκον ἀρχης, *imperii molem*. Isidorus Pelusiota *lib.* II. *ep.* 125. & Episcopatus nomen, & ipsam rem divinam agnoscit, ut a presbyteratu distinguitur: τε της, inquit, ἐπισκοπης και ὀνομα και πραγμα θειον, ὀν και κρειττον πασης πολιτειας τε και ἀξιας. Operam sane abuterer, si immensum ceterorum Patrum agmen producerem, qui summo consensu divinam Episcoporum institutionem, potestatemque supra Presbyteros asserunt: sed haec in re certa satis.

illius iudicium &c. In ead. ep. *Hortor ut studeatis in Dei concordia omnia agere, Episcopo praesidente Dei loco, Presbyteris loco Senatus Apostolorum* (εις τοπον συνεδριου των αποσολων, quo ipso alluditur ad Synedrium Iudaeorum) *Diaconis mihi suavissimis, quibus commissum est mysterium Iesu Christi*. Porro in *epist. ad Trallian. Quum enim Episcopo subiecti estis, ut Iesu Christo, videmini mihi non secundum homines viventes, sed secundum Iesum Christum, propter vos mortuum, ut credentes in mortem eius, mori effugiatis. Necessarium igitur est, quemadmodum facitis, sine Episcopo nihil operari vos, sed subiici & presbyterio ut Apostolis Iesu Christi spei nostrae, in quo conversantes inveniamur*: & deinceps. *Qui sine Episcopo & Presbytero & Diacono operatur, non mundus est in conscientia*.

§. VII. Haec loca, si genuina sunt (XXXVI), satis ostendunt, non tantum eo tempore discrimen inter Episcopos & Presbyteros fuisse, sed etiam Episcoporum & Presbyterorum officia potissimum in regimine quodam, quatenus collegio aequali conveniens est, constitisse, atque ita omnia potissimum horum consilio peracta fuisse. Caussa autem (XXXVII), quod Episcopi prae Presbyteris ἐξοχὴν quamdam tandem acceperint, facile

Loca Ignatiana nihil ulterius, quam regimen quoddam Episcopis tribuunt

(XXXVI) Adhuc in tanta veritatis luce subdubitat Noster de Ignatianarum epistolarum γνησιότητι & integritate. Nimirum sentiunt *Presbyterani*, quam grave contra argumentum ducatur ex septem Ignatii epistolis. Apostolicus hic vir Evodii, ab Apostolo Petro inaugurati, successor in sedem Antiochenam, quum post damnationem Antiochia Romam duceretur, septem in itinere scripsit epistolas, ad *Ephesios, Magnesios, Trallenses, Romanos, Philadelphios, Smyrnenses, & Polycarpum*, quarum meminere Eusebius *H. E. III.* 15., Hieronymus *Catalogo de scriptorib. Ecclesiastic.*, Athanasius *ep. ad Synodum Ariminensem, & Seleuciensem*, aliique. In epistolis hisce tam luculenta praebet testimonia de praecellenti Episcoporum gradu, auctoritate, potestate in Presbyteros, Diaconos, ac fideles omnes, & quidem ex iure divino, & apostolico more, ut mirum videri debeat, in quantas se torqueant partes Puritani, quo eorum vim ac pondus eludant. Suppotititias impudenti ausu eas pronuntiant Blondellus *Apologia de Episcopis, & Presbyteris*, & in *epistolis ad Isaac. Vossium*, Salmasius *Apparatu de primatu Papae pag.* 56. *seq.*, & lib. *de Episcopis, & Presbyteris sub nomine Walonis Messalini*, Dallaeus *de Dionysii, & Ignatii epistolis lib.* 2., aliique. At tanta argumentorum undique conquisitorum vi & copia Ignatianarum epistolarum αὐθεντίαν vindicarunt, ac abunde adversariis fecere viri summi Petavius *de Ecclesiastica Hierarchia V.* 8., Usserius *de epistolis Ignatii*, Vossius *in ep. ad Rivetum*, Cotelerius *praef. & notis in sinceras Ignatii epistolas*, Pearsonius *in vindiciis epistolarum Ignatii*, Clericus *diss. de epistolis Ignatii*, Hammondus *de iuribus Episcopatus diss.* 2., & *lib. adversus novas Ioannis Oweni obiectiones*, aliique quamplurimi, ut omnium nunc eruditorum stomachum, effusosque cieret cachinnos, qui de illarum αὐθεντίᾳ vix ambigere auderet. Eatenusne formidolosum te esse oportet, Observator, ut vel tuta omnia tibi pertimescenda putes?

(XXXVII) Conceptum est Puritanorum carmen, ad amoliendа schismata & turbas in collegiis presbyterorum obortas, successu temporis unum ex presbyteris, nomine *Episcopi* donatum, ceteris presbyteris antelatum fuisse. Naenias hasce recinit hoc loco Noster. Ait enim presbyterorum *docentium*, quibus maiorem prae *regentibus* presbyteris auctoritatem adscribit, ambitione excitata fuisse schismata & dissensiones in aequalibus presbyterorum collegiis, qui *quasi Seniores plebis* Ecclesiam repraesentabant; ad easque turbas arcendas uni presbytero supra reliquos ὑπεροχὴν fuisse datam, & nomine *Episcopi* insignitum. Quot paucis in verbis errorum latebrae! Ubinam presbyteri illi regentes aut docentes exstitere, nisi in Puritani nostri cerebro? Parem vero dignitatem auctoritatemque presbyteri habuere numquam, utpote qui Episcopis suis divinitus institutis paruere. Presbyterorum nomen non solius aetatis esse, sed dignitatis ac potestatis a Christo institutae inter sanctos quosque convenit. Ecclesiam non repraesentari a Presbyteris, quasi senioribus plebis,

facile ex circumstantiis illius temporis conjici potest. Presbyteri plures in una Ecclesia erant, quasi seniores plebis, seu qui repraesentabant, ut ego arbitror, totam Ecclesiam, & sic itidem inter se constituebant quoddam collegium. Iam supra annotabis, sed singulas ab Episcopis earum capitibus ac centris, universam a Pontifice Maximo ecclesiasticae unitatis fundamento, sine quibus Ecclesia nec dici, neque consistere potest; Ecclesiaeque administrandae rationem divinitus constitutam, non δημοκρατικὴν ac popularem esse, sed monarchicam aristocratico temperatam, satis constat. Age, conjecta tu quoque, Observator, in cujus succum & sanguinem tota, quanta quanta est, irrepsit penitior antiquitas, quodnam schisma episcopalem parturiit ἐξοχὴν, cujus naturae atque constitutionis illud fuerit; qua potissimum in re constiterit; quinam presbyter docens illud exciverit; quo primum tempore eruperit; in quo presbyterorum collegio exarserit; quo pacto omnes Ecclesias longo intervallo inter se disterminatas, ac nomine tenus notas tam brevi pervaserit, ut uno prope tempore in omnibus Ecclesiis ubique diffusis Episcopos praeferri opus fuerit? At vero Spiritus sanctus constituit Episcopos pascere Ecclesiam Dei. Ab ipso Christo missi sunt Apostoli, quos Episcopos fuisse constat, ad fundandas regendasque Ecclesias. Apostolis autem successerunt Episcopi. Ipsum Episcopi nomen Ecclesiae nascenti coaevum fuisse, Apostolica scripta dubitare non sinunt. Ab ipsis Apostolis consecratos fuisse Episcopos ad Ecclesias administrandas, regendasque, quis ignorat? Nulla quidem exstitit Ecclesia ab Apostolo aliquo fundata, quae non a singulari aliquo viro administrata fuerit, qui inter omnes alios in eadem Ecclesia ordinatos usque adeo eminuit, ut solus in ecclesiasticis historiis nominatim celebrari meruerit: tamquam qui solus omnem ab Apostolo, Ecclesiae istius fundatore, eminentiam, & auctoritatem Apostolicam in se transfusam habuit. Vt Timotheus Ephesi, Titus Cretae, Iacobus Hierosolymis, Epaphroditum, Philippis, Archippus Colossis, Dionysius Areopagita Athenis, Polycarpus Smyrnae, Antipas Pergami, Caius, Thessalonicae, aliique aliis Ecclesiis administrandis soli praepositi sunt, & suam quisque Ecclesiam solus administravit; nulla fere aliorum, qui ecclesiasticis ibidem fungebantur officiis, mentione usquam instituta. Eos etiam singulos singulares habuisse successores, ex Hegesippo, Irenaeo, Clemente Alexandrino, Eusebio, Hieronymo, aliisque antiquissimis scriptoribus constat. Id luculentissimo argumento est, divina institutione & apostolico more viris singularibus, non nescio quanto hominum coetui datam fuisse auctoritatem regendae Ecclesiae. Ab anno CXL. hoc est, a quadragesimo circiter ab ultimo Apostolorum anno, singulares ubique terrarum viri sub *Episcoporum* nomine ceteris presbyteris praesedisse, summamque supra eos in sua quemque Ecclesia auctoritatem exercuisse, adeo ex antiquis monumentis compertum est, ut ipsi Puritani fateri saepe coacti sint. Id unum, si cetera deessent argumenta, summam Episcoporum supra Presbyteros, totamque cujusque Ecclesiae ὑπεροχὴν & auctoritatem divinitus constitutam, ostendit. Profecto primi Apostolorum discipuli & successores ecclesiasticae institutionis formam a Christo institutam & ab Apostolis traditam nec voluerunt, nec potuerunt immutare. Nil dubii est, quin fuerint illi effusa fide, pietate, studio in Christum, cujus Evangelium sanguine suo consignare parati erant; & quomodo Christus Ecclesiam perpetuo administrandam fore decreverat, probe calluerint. Eam vero formam immutare, scelus est tam egregium, ut uno illo ambitio, superbia, avaritia, tyrannis, vitiorumque omnium colluvies contineatur. Quid enim in Christum tam impium est, quam sacram ejus institutionem sacrilege violare? In fratres quid iniquius, quam eos suis privilegiis spoliare, totamque auctoritatem, quam iis omnibus in commune Christus commiserat, sibi soli usurpare? Num tantum facinus patrarunt sanctissimi illi Evangelii praecones, a quo, si potuissent, omnino abhorruissent? Et tamen hanc in eos dicam cudere non erubescunt Puritani, dum statim post Apostolorum obitum ipsos supra fratres suos insolentia dominatus se extulisse nugantur. Quis vero credat, Apostolicos illos viros, si voluissent, potuisse aliam, quam divinam & apostolicam ecclesiasti-

notatum est, Presbyteros quandoque etiam in Ecclesiis docuisse *I. Timoth. V.* 17. ex quo satis probabile est, illos Presbyteros in plebe maiorem auctoritatem obtinuisse, qui simul docerent, quam qui tantum nudo consilio praeessent, & cetera negotia simul dirigerent. Solet autem auctoritas, quam quis in coetu quodam gerit, facile homines ad ambitionem irritare, ut ἐξοχὴν quamdam sibi tribuant, quo ipso tamen non raro collisiones inter reliquos, qui eamdem potestatem sibi vindicant, oriuntur. Exinde quoque schismata seu collisiones in collegiis Presbyterorum exstitisse, sat probabile est; ad quae mala avertenda tandem uni, qui *Episcopus κατ' ἐξοχὴν* dictus fuit, at simul doceret, praeferentia inter Presbyteros concessa est. Sic itaque aequalitas, quae olim inter Presbyteros erat, desiit, quod aegre tulit Aerius (XXXVIII), non admittens discrimen inter Presbyteros & Episcopos; & eo nomine haereticis adscriptus

Cur ex post facto Episcopi distincti fuerint a Presbyteris.

 ab

siasticae administrationis formam ubique saltem terrarum introducere ac stabilire? Si una, aut altera Ecclesia a singulari Episcopo administrata fuisset, suspicari forsitan liceret, aliquam divinae institutioni vim ibi illatam fuisse? At omnes Ecclesiae ab Apostolis constitutae, etiamsi magno locorum intervallo disiunctae, ac nomine tenus inter se cognitae, in unam eamdemque regiminis formam conspirarunt: adeo ut secundo nondum adulto saeculo, ac proinde statim post Apostolorum obitum, nullam invenire sit Ecclesiam, quae a singulari Episcopo administrata non fuerit. Quod fieri non potuit, nisi omnes Ecclesiae eamdem disciplinae & administrationis formam, una cum fide ab Apostolis traditam, accepissent. Ad haec si singulares ubique Episcopi summam in Ecclesia quisque sua, supraque Presbyteros in eadem constitutos auctoritatem contra Christi praeceptum, & Apostolorum observationem sibi vindicarint, & exercuerint; qui factum est, ut nulli usquam Presbyteri iis obluctati fuerint, nec improbam Dominicae constitutionis violationem illis obiecerint? Si Apostoli aequalem omnibus in unaquaque Ecclesia Presbyteris auctoritatem delegarint, qui tandem factum est, ut omnes ubique Presbyteri eam a se tam facile extorqueri, inque Episcopos solos contra Apostolicam institutionem transferri passi sint? Cur ii se Episcopis suis pares esse non iactarunt? Cur tam impatientes subiectionis & obedientiae Episcopis suis praestandae non fuerint? At contra constat, Episcopos ubique Presbyteris imperasse, nemine Presbyterorum per octodecim saecula contradicente, praeter unum Aerium, cuius de presbyterana aequalitate sententia quarto exeunte saeculo exorta pariter ac extincta est, eiusque recentes asseclas. Cur ita? Quia ratum fixumque semper in Ecclesia fuit, Episcopos divino iure & Apostolica observatione Presbyteris, ceterisque fidelibus praeesse.

(XXXVIII) Qui desiit aequalitas inter Episcopos & Presbyteros, quae numquam exstitit? Splendide porro mentitur Noster, dum Aerium, quod aegre ferret presbyteranae ἰσοτιμίας interitum, adseruisse, ait, nullum inter Episcopos & Presbyteros discrimen esse; non enim haec caussa, sed cupiditas & audacia Aerium quarto Ecclesiae saeculo egit transversum. Audiatur Augustinus *haeres.* LIII. *Aerius*, inquit, *quum Presbyter esset*, QVOD NON EPISCOPVS POSSET ORDINARI, *doluisse fertur*; *& in Arianorum haeresim lapsus*, PROPRIA QVOQVE DOGMATA ADDIDISSE NONNVLLA. . . . . . *dicebat enim*, *Presbyterum ab Episcopo nulla debere differentia discerni*. Vides, hominis cupidissimi, ac episcopatus spe eiecti dicteria illa propria fuisse, & antehac in Ecclesia inaudita, τὸ λέγειν αὐτὸν Ἐπίσκοπον καὶ πρεσβύτερον ἴσον εἶναι: &, τί ἐστιν Ἐπίσκοπος πρὸς πρεσβύτερον, οὐδὲν διαλλάττει οὗτος τούτου. Scilicet haec effutiit monachus ille cum Ario sentiens, & amicus Eusthatii Sebasteni, a quo presbyter in minore Armenia constitutus, episcopatum ei invidere coepit, & concupiscere. At in ipso exortu chimaera in Aerii cerebro nata interiit; eam enim inter haereses reiecit profligavitque Epiphanius *haeres.* LXXV. Reiecit exinde Augustinus *haeres.* LIII. Eamdem ut aperte falsam & absurdam universa vetus sprevit Ecclesia, quae divinam Episcoporum supra Presbyteros eminentiam & potestatem constanter adseruit.

ab Epiphanio *haeres.* 75. *n.* 3. Sed audiamus Hieronymum (XXXIX) relatum in *c. legimus* 24. *d.* 93. aientem: *Quod autem unus postea electus est, qui ceteris praeponeretur, in schismatis remedium factum est, ne unusquisque trahens ad se Christi Ecclesiam rumperet.* Idem

(XXXIX) In erroris patrocinium Puritani advocare Hieronymum assolent, eoque sic fidere, ut de parta iam victoria sibi adblandiantur. Sed quid praesidii in Hieronymo ii habeant, paucis videamus. Is *ep.* CI. *ad Evangel.* al. LXXXV. *ad Evagr.* audaciam repressurus Falcidii Diaconi, qui se Presbyteris aequabat, haud ita pacato animo argumenta undique arcessit, quae suae utcumque caussae deservire videbantur, & oratorio more exaggerat quam maxime. Quare & Diaconorum ordinem adeo deprimit, ut ad profanum paene ministerium amandet, & Presbyterorum gradum eatenus effert, ut ad episcopalem propemodum extollat. Ad Diaconos autem deprimendos, infimum ipsorum munus obiicit; initio enim epistolae eos appellat *mensarum & viduarum ministros*; Oratorum scilicet more, qui iis tantum utuntur adiunctis, quae caussae suae magis deservire videntur: secus quis ferat Doctorem sapientissimum, ad profanum ministerium ablegantem ordinem Diaconorum, quos ab Apostolis delectos fuisse, non modo ut mensis & viduis, sed etiam ut in Ecclesia Dei ministrarent, testantur Ignatius *ep. ad Trallian.* Cyprianus *ep.* LXVIII. Eusebius *H. E. II.* I.? Quin hoc idem tradit Hieronymus in fine eiusdem epistolae, ubi Diaconis sacrum adscribit ministerium, ac eosdem in Ecclesia esse, ait, qui fuerunt Levitae in vetusto Foedere, quos ad ministerium in tabernaculo Foederis obeundum consecratos fuisse, liquet ex Numer. cap. VIII. Ad evehendos porro Presbyteros duo affert argumenta. Alterum, quod in Actis & Epistolis Apostolicis, e quibus loca quaedam producit, Presbyteri vocantur Episcopi: quid tum ad presbyteranam *ἰσοτιμίαν*? ultro damus, Presbyteri & Episcopi nomina in sacris libris promiscue sumi; inde vero consequi, utriusque dignitatem auctoritatemque unam eamdemque esse, negat universa ecclesiastica antiquitas, negat Hieronymus ipse quum aliis locis, quae mox afferemus, quibus divinam episcopatus institutionem asserit, tum maxime hoc ipso loco, ubi, dum inter Scripturarum testimonia agit de Act. cap. XX. negat, *in una Ecclesia plures Episcopos fuisse*; ac transiens ad *epist. ad Tit.* scribit, hunc in Creta relictum, ut *Presbyteros* constitueret: inter eos igitur, qui communione nominum nunc *Episcopi*, nunc *Presbyteri* dicebantur, unum agnoscit in Ecclesia Ephesina, alterum in Cretensi, qui non Eucharistiam modo conficere, sed & eos, qui conficerent, constituere ac ordinare poterat. Alterum vero argumentum Hieronymus repetit a Presbyterorum in regenda Ecclesia partibus; ait enim: *quod autem postea unus electus est, qui ceteris praeponeretur, in schismatis remedium factum est, ne unusquisque ad se trahens Christi Ecclesiam rumperet.* Non hic opinatur Hieronymus, initio nullum ab Apostolis consecratum Episcopum fuisse, praepositumque administrandis Ecclesiis, quas ipsi fundarunt, easque Presbyterorum regimini reliquisse; id enim vetant Epistolae & Acta Apostolica, quibus Ecclesiis singulares Episcopos praefuisse constat; vetat omnis ecclesiastica antiquitas; vetat & Hieronymus ipse quum aliis locis, quae infra producentur, quibus divinam Episcoporum institutionem agnoscit, Apostolicamque successionem iis attribuit; tum maxime in *Matth.* XXVI. ubi scribit: *quod fecerunt & Apostoli per singulas provincias ordinantes Presbyteros & Episcopos.* Id ergo sibi vult, in Ecclesiae cunabulis, quibus exiguus ille credentium numerus tam arcto inter se pietatis foedere continebatur, ut una omnium sententia & voluntas videretur, Ecclesias communi quidem consilio, sed non auctoritate pari ab Episcopis & Presbyteris fuisse administratas: tum aucto fidelium numero, schismatis metum extorsisse, ut ab uno Ecclesia regeretur. Et potuit quidem ab Apostolis externa regendi coetus cura omnibus Presbyteris una cum Episcopo demandari; deinde adimi, ac uni Episcopo dari potius ecclesiastica, quam divina institutione, ne dissensione Presbyterorum fideles in varia studia scinderentur. Quod autem Hieronymus inquit, unum postea electum e coetu Presbyterorum, ceterisque antelatum, non est eiusmodi, ut efficiat, solo gradu Episcopum a Presbyteris

Idem in *c. olim* 5. *d.* 95. hoc urget, inquiens: *Olim idem erat Presbyter, qui & Episcopus, & antequam diaboli instinctu studia in religione fierent, & diceretur in populis: Ego sum Paulli, ego Apollo, ego autem Cephae, communi Presbyterorum consi-*

T 2 lie

teris differre: nam ordinationem in caussa esse subdit paullo post, cur ille Presbyteris antecelleret; adeoque omnia Presbyterum posse ait, quae Episcopus, *excepta ordinatione.* Deinde antiquissimam, & Apostolis ipsis coaevam Episcopi constitutionem ostendit exemplo Ecclesiae Alexandrinae: *nam & Alexandriae*, ait, *a Marco Evangelista usque ad Heraclam, & Dionysium Episcopos, Presbyteri semper unum ex se electum, in excelsiori gradu collocatum, Episcopum nominabant, quomodo si exercitus Imperatorem faciat, aut Diaconi eligant de se, quem industrium noverint, & Archidiaconum vocent.* Episcopo igitur Presbyterorum suffragiis electo tribuit celsiorem gradum, primumque regendae Ecclesiae ius, ut habet inter milites Imperator, inter Diaconos Archidiaconus. Nec iurisdictionis tantum amplitudinem, & honoris praerogativam, sed & potestatem *ordinis* Episcopis tribuit, quo eos Presbyteris maiores supponit; continuo enim subdit: *quid enim facit, excepta ordinatione, Episcopus, quod Presbyter non faciat?* Haec scilicet *ordinandi* potestas Episcoporum propria est; haec Episcopos a Presbyteris discernit, hisque superiores reddit ex divina institutione. *In sola potestate ordinandi* (Episcopi) *sunt gradu excellentiores, & in hac sola Presbyteris superiores*, inquit Chrysostomus *hom. II. in I. ad Timoth.* Hac Epiphanius *haeres.* LXXV. Aerium Episcopos aequantem Presbyteris refellit, divinamque Episcoporum eminentiam statuit; haec enim potestas ordinandi & per χειροτονίαν conferendi Presbyteris sacerdotalem characterem, non aliunde, quam ex divina institutione manare potest. Pergit Hieronymus, atque Episcopos omnes, ubicumque *fuerint, sive Romae, sive Eugubii, sive Constantinopoli, sive Rhegii, sive Alexandriae, sive Tanis, eiusdem meriti esse, eiusdem & sacerdotii . . . . Ceterum omnes Apostolorum successores sunt.* Vides, Hieronymo auctore, Episcopos esse eiusdem *meriti & sacerdotii*, non *iurisdictionis*, ac *Apostolorum successores*. Apostoli ergo fuerunt Episcopi, & ab Apostolis Episcopi constituti, & Presbyteris superiores, ut ipsi Apostoli fuere; ac proinde falsum, aevo Apostolico Presbyteros nondum fuisse ab Episcopis distinctos; sed Presbyterorum tandem *docentium φιλαρχίᾳ* id factum. Finem epistolae imponit Hieronymus, ab Apostolica traditione repetens Episcoporum, quos Presbyteris amplitudine iurisdictionis, & potestate ordinis maiores praestantioresque demonstravit, originem, eosdemque exaequans summo Hebraeorum Sacerdoti, Presbyteros inferioribus Sacerdotibus, & Diaconos Levitis, cuius verba inferius afferemus. Ecquis ingenio tam impotenti neget, Pontificem Maximum in veteri Lege ex constitutione divina Sacerdotibus ac Levitis antecelluisse dignitate atque auctoritate? Nullum itaque praesidium Puritanis est in explicata Hieronymi epistola. Dispiciamus, num quidquam opis expromere ii possint ex eiusdem *comment. in ep. ad Tit.* In hac totus est summus Ecclesiae Doctor, ut Episcopos modestiam humilitatemque ex Apostoli praeceptis edoceat: qua in re iisdem prope argumentis insistit, quae *in ep. ad Evangel.* attulit. Inter cetera scribit: *Idem est ergo Presbyter, qui & Episcopus, & antequam Diaboli instinctu studia in religione fierent, & diceretur in populis:* EGO SVM PAVLLI, EGO APOLLO, EGO AVTEM CEPHAE, *communi Presbyterorum consilio Ecclesiae gubernabantur. Postquam autem unusquisque eos, quos baptizaverat, suos putabat esse, non Christi, in toto orbe decretum est, ut unus de Presbyteris electus superponeretur ceteris, ad quem omnis Ecclesiae cura pertineret, & schismatum semina tollerentur.* Haec Hieronymi verba, si ut exterius sonant, accipienda essent, ceu a Puritanis accipiuntur, profecto praestantissimus Doctor & Patrum quatuor priorum saeculorum sententiae, & sibi ipsi refragaretur; eorum enim constans fuit doctrina, Episcopos divinitus Ecclesiis regendis praepositos fuisse, dignitate potestateque Presbyteros antecellere. Vide supra *animadv.* XXXV. Ipse Hieronymus divinam Episcoporum institutionem, eorumque auctoritatem supra Presbyteros agnoscit pluribus locis, quae inferius producemus. Audentne Presbyterani,

Hie-

lio Ecclesiae gubernabantur. Postquam vero unusquisque eos, quos baptizaverat, suos putabat esse, non Christi, in toto orbe decretum est, ut unus de presbyteris electus superponeretur ceteris, ad quem omnis Ecclesiae cura pertineret, & schismatum semina tollerentur.

§. VIII.

Hieronymum, cuius caussam agere videri volunt, inconstantiae labe, tantoque facinore notare? Cur vero, si Hieronymus adversam Ecclesiae doctrinam in hac re docuisset, nullam apud Damasum P. offensionem incurrit? Cur Epiphanius, Augustinus, aliique veteres, qui libros de haeresibus scripsere, Aerium, quod Presbyteros Episcopis aequaret, haereticis accensuere; Hieronymo vero, cuius sententiam probe noverunt, non modo nullam haereseos notam inussere, sed summis laudibus extulere? Fuerit ergo illius sententia ab Aerii errore aliena, necesse est. Et sane tria citato loco Hieronymus habet I. Presbyteros eosdem esse atque Episcopos. Utrosque exaequat non in omnibus, sed in quibusdam rebus, quibus Episcopi & Presbyteri conveniunt. Putavit enim Hieronymus, plures Presbyteros in aliquot Ecclesiis fuisse ab Apostolis creatos, qui Episcopo carerent, regerentque pari auctoritate Christianorum coetus: corpus & sanguinem Domini confecisse: ac nominum communionem habuisse. In his quidem rebus Presbyteros Episcopis aequat. Caruisse autem eos potestate ordinandi, ipse docet Hieronymus, quum *ep. ad Evangel.* ubi ait, omnia Presbyteros posse, quae Episcopus, *excepta ordinatione*; tum initio eiusdem *comment. ad Tit.* ubi potestatem *ordinis* uni Episcopo tribuit: *audiant Episcopi, qui habent constituendi Presbyteros per urbes singulas potestatem*. Non ergo potuit Hieronymus in ordinandi potestate Presbyteros Episcopis aequare; secus pugnantia scripsisset. II. Ait, Ecclesias administratas fuisse *communi Presbyterorum consilio*, (non ait pari auctoritate) antequam schismata oborirentur. Cuiusmodi autem fuerit haec consiliorum in regenda Ecclesia communio, initio servata, idem explicat Hieronymus verbis, quibus commentarium absolvit, & Episcopos hortatur, ut in commune regant Ecclesiam, non sibi soli fidant: *imitantes Moysen, qui quum haberet in potestate* SOLVS PRAEESSE POPVLO *Israel, septuaginta elegit, cum quibus populum iudicaret*. III. Ait, quum schismata & iurgia inter fideles oboriri coepissent, *in toto orbe decretum fuisse, ut unus de Presbyteris electus superponeretur ceteris, ad quem omnis Ecclesiae cura pertineret, & schismatum remedia tollerentur*. Non id sibi vult Hieronymus, post Corinthiacum schisma Episcopos fuisse primum institutos, & antehac a solis Presbyteris Ecclesias administratas; nam ex Actis Apostolicis, & ecclesiastica vetustate constat, ante Corinthiacas dissensiones Evodium Antiochenae, Marcum Alexandrinae, Dionysium Areopagitam Atheniensi, Timotheum Ephesinae, aliosque plures singularibus Ecclesiis regendis Episcopos fuisse ab Apostolis constitutos. Quis vero credat, Doctorem in omni penitiori antiquitate plane contritum latuisse, quae quisque vel mediocriter in sacris hisce versatus ignorare non poterat? Praeterea, qui potuit *toto orbe* decerni, ut ad *unum omnis Ecclesiae cura pertineret*, nullo oecumenico Concilio ad id decernendum congregato; nisi ab ipsis Apostolis fidem toto orbe promulgantibus, & cum fide hanc regendarum Ecclesiarum formam constituentibus id factum esset? Certe si hoc posterioribus saeculis ab Ecclesia decretum fuisset, sequeretur, aut non vidisse Apostolos, qua in re Ecclesiae salus penderet; aut quum satis viderint, saluti tamen Ecclesiae, etiam quum apud Corinthios schismata exoriretur, non consuluisse. Horum neutrum aut Apostolis a Hieronymo, aut Hieronymo a nobis affingi potest. Tandem, qui potuit Hieronymus opinari, post Apostolos ortam fuisse Episcoporum a Presbyteris diversitatem, si Episcoporum institutionem, ut sunt Presbyteris superiores, ex divina auctoritate, & Apostolica observatione repetit, ut infra dicemus? Quae itaque Hieronymi mens est? Haec nimirum: in ipsis Ecclesiae Initiis, quibus exiguus erat credentium numerus, arctissimumque inter eos caritatis vinculum, & Presbyteros, & Episcopos Ecclesias administrasse; Presbyteros quidem eo modo, qui Presbyterorum simplicium proprius sit, nempe corpus & sanguinem Christi conficiendo, sacramenta

quae-

§. VIII. Illud nunc porro ex loco adducto Hieronymi notandum, quod semper aliquis ex Presbyteris in Episcopum electus fuerit, qui collegio Presbyterorum praeesset, sed sine dubio non alius, quam qui simul doceret. Vnde factum, ut Episcopus quaedam sine dissensu Episcoporum conferendo, exemplo fidelibus praeeundo, consilio & opera Episcopos levando; Episcopos autem, quatenus Episcopos oportet: quaedam enim munera, quae Episcopis peculiaria sunt, Presbyteros obire non posse, Hieronymo duce, supra vidimus. Deinde, aucto fidelium numero, ob iurgia & dissensiones Ecclesiarum consensu decretum fuisse, ut unus Episcopus omnem Ecclesiae sollicitudinem & regimen in se susciperet; ad unum Presbyterorum Episcopum electum *omnis Ecclesiae cura pertineret*, quum antea impari licet auctoritate gubernari a pluribus Presbyteris Ecclesia consuesset. Sane duae in Episcopis potestates distinguendae sunt, altera ordinis ac iurisdictionis; altera externi regiminis & administrationis Ecclesiarum: illa divinae institutionis est; haec humanae consuetudinis, hoc est, Apostolicae constitutionis. In potestate *ordinis* Presbyteros Episcopi antecellunt divino iure, in usu & exercitio regiminis ecclesiastici Apostolica consuetudine, ad amoliendas dissensiones instituta. Vtrumque Hieronymus admittit; in hoc enim ad Titum commentario non de Episcoporum ordine & dignitate, quam divini iuris esse agnoscit; sed de sollicitudine externa loquitur, quam ad Episcopum praecipue divino iure, ad solum autem Episcopum *omnem sollicitudinem* non tam divino, quam ecclesiastico iure pertinere docet. Quare Episcopos magis consuetudine, quam dispositione dominica Presbyteris esse maiores scribit, nempe in eo, quod attinet ad *omnem sollicitudinem ad unum Episcopum* delatam: *paullatim* (sic commentarium ad Titum concludit) *vero, ut dissensionum plantaria evellerentur*, AD VNVM OMNEM SOLLICITVDINEM ESSE DELATAM. *Sicut ergo Presbyteri sciunt, se ex Ecclesiae consuetudine ei, qui sibi praepositus fuerit, esse subiectos; ita Episcopi noverint, se* MAGIS *consuetudine*, QVAM DISPOSITIONIS DOMINICAE *veritate Presbyteris esse maiores*. Iam sentis, Observator, Hieronymum vel quum disputationis aestu abreptus disseruit, presbyteranae caussae obesse potius, quam prodesse. Eius nunc conceptam de hac re sententiam accipe, quum pacato animo, nulloque partium studio distractus scripsit. Episcopos ab ipsis Ecclesiae initiis exstitisse supponit *ep.* XXVII. *ad Eustoch. Aderant*, inquit, *Hierosolymitarum & aliarum urbium Episcopi, & Sacerdotum inferioris gradus, ac Levitarum innumerabilis multitudo*. In *catalogo Scriptor. eccles.*: *Polycarpus Ioannis Apostoli discipulus, & ab eo Smyrnae Episcopus ordinatus, totius Asiae princeps fuit*. In *comm. ad Tit. cap.* I. inquit: *non enim Apostolus Ecclesiae principem formans vetat esse pugilem, & pancratiasten*: quae postea sic explicat *lib.* I. *adv. Iovinian.*: *neque enim pugilem describit sermo Apostolicus, sed Pontificem instituit*. In *Matthaei cap.* XXVI. diserte scribit, *Apostolos per singulas provincias ordinasse Presbyteros, & Episcopos*. In *ep. ad Tit. cap.* I. verba, *& constituas per civitates Episcopos* interpretans, ait: *audiant Episcopi, qui habent constituendi Presbyteros per urbes singulas potestatem*. In *ep. ad Heliodor.* scribit, *Episcopos stare loco Paulli, tenere gradum Petri*. In *ep.* XXVI. *ad Marcell.* Montanistas carpens primum *Patriarchae* locum, secundum *Cenoni*, tertium ac paene infimum *Episcopis* dantes, inquit: *apud nos Apostolorum locum tenent Episcopi*. Disertissime vero Hieronymus divino iure Episcopos institutos adfirmat, quum in *ep.* XXXIV. *ad Nepotian.* ubi distinctionem Episcoporum, Presbyterorum, & Diaconorum ei aequat, quae inter Aaron, eiusque filios fuerat: *quod Aaron*, inquit, *& filios eius, hoc esse Episcopum & Presbyterum noverimus*; tum in explicata *ep.* CI. *ad Evangel. sub fin.*: *& ut sciamus*, inquit, *traditiones Apostolicas sumtas de veteri Testamento, quod Aaron, & filii, atque Levitae in templo fuerunt, hoc sibi Episcopi, & Presbyteri, & Diaconi vindicent in Ecclesia*. Molestissima sane verba Puritanis omnibus, quae tantum Blondello presbyteranae caussae patrono studiosissimo negotium crearunt, ut in *Apolog. pro sent. Hieronym. sect.* I. *cap.* I. pollicitus sit, se huic loco *sect.* VI. abunde facturum; sed fidem non praestitit.

Ex Presbyteris, qui simul docerent electus est Episcopus.

Presbyterorum distinctio mansit.

pus quidem semper simul doceret; inter Presbyteros vero quidam docerent, quidam non; omnes tamen in eo convenirent, quod directionem Ecclesiae externam haberent, & regimini Ecclesiastico praeessent, si quid nomine totius Ecclesiae peragendum esset. Neque enim legimus hactenus, Episcopos in hoc ipso aliquam obtinuisse praerogativam praeter votum primum. Ab eo itaque tempore factum est, ut Presbyteri postmodum *notabilius* distingui coeperint *inter Presbyteros clericos*, postquam hoc praedicatum soli docentes sibi applicuerunt, & *inter non-clericos* seu *seniores plebis* (XL), prout plenius probat David Blondellus *de iure plebis in regimine*

tit. Walo Messalinus, seu Salmasius *diss. de Episcop. & Presbyt.* quum in eumdem locum impegisset, se de hac re disputaturum spopondit in libro, quem parabat, *de ordine*; qui tamen nuspiam prodiit. Consultius Capellus, & Buddeus, ne hoc Hieronymi loco Catholicorum doctrinae consono angerentur, aliis exscriptis, praetereundum putarunt. Quem praeterit, in veteri Testamento tres fuisse ordines, Aaronis, seu *Summi Sacerdotis*, filiorum Aaronis, seu *secundariorum Sacerdotum*, & *Levitarum*, quorum diversa fuit dignitas, diversaque munia? Quisnam ignorat, tres illos gradus divinae institutionis fuisse, Pontificemque Maximum Sacerdoribus ac Levitis praestitisse? Et tamen Hieronymus Aaroni, hoc est, Summo Sacerdoti Episcopum; Sacerdotibus inferioribus Presbyteros; Levitis Diaconos in Ecclesia respondere scribit. Idem Hieronymus Episcopi necessitatem agnoscit: ait enim in *dialog. adv. Lucifer.*: *Ecclesiae salus in Summi Sacerdotis dignitate pendet; cui si non exsors quaedam, & ab hominibus eminens detur potestas, tot in Ecclesia efficientur schismata, quot Sacerdotes*. In *ep. ad Nepotian.* Episcopo Ecclesiam commissam docet, eique principatum asserit: *sciat Episcopus*, ait, *cui commissa est Ecclesia*: tum Episcopo tamquam in summo ordine locato maximum deferendum honorem, scribit: *ut Regi, sic Episcopo*; *immo minus Regi, quam Episcopo*. Quid plura? Agnoscit Hieronymus divinam Episcoporum institutionem, eorumque existentiam inde usque ab Ecclesiae cunabulis, & Apostolorum successionem: agnoscit in Episcopis constituendorum Presbyterorum potestatem, ordinis discrepantiam, eminentem dignitatem, Presbyterorum ὑποταγην, maiestatem Episcoporum omni observantia colendam? Quid? Audentne Puritani Hieronymum sibi ipsi inconstantem ac adversantem in hac re iactare? Quid ego ni occinam Pelusiotae illud *lib.* III. *ep.* CCCXLII. λανθανουσιν αἱρετικοι δι ὧν κατασκευαζουσι δια τουτων ἁλισκομενοι, και δι ὧν νικαν οιονθαι, δια τουτων λαμπρως ἡττομενοι, *non animadvertunt haeretici per ea ipsa, quae adstruunt, se irretiri, ac per ea ipsa, per quae se vincere arbitrantur, perspicue vinci*.

(XL) Quam ludricra & absurda sunt, quae hic sistit Noster! Ait, ex quo Presbyteri docentes regimini Ecclesiarum praepositi sunt, distingui Presbyteros coepisse in *Presbyteros clericos*, & *non clericos*. Nugae sunt Rigaltii, Salmasii, aliorumque, distinctionem inter clericos & laicos initio Ecclesiae inauditam fuisse, & tertio demum saeculo invectam. Nugae & aliorum nebulonum, praesertim Lutheranorum, presbyteratum esse nomen solius aetatis, non dignitatis a Christo institutae, & a laicis distinctae eas ratas habet hoc loco Noster e Lutheri satellitio. At priores vitiligatores reiecere Marca noster *diss. de discrimine clericorum & laicorum ex iure divino*, & Dodwellus *diss. Cyprianic.* I. Boehmerum vero *ad Plinium & Tertullian. diss.* VI. & IX. eam clericorum laicorumque distinctionem divini iuris esse negantem refellerunt Auctores Memoriarum Trevoltinar. A. MDCCXII. p. 1800. Posteriores autem profligarunt innumeri viri eruditissimi, qui de ordinis sacramento differuere. Quod autem spectat ad *Seniores plebis*, fuerunt ii viri grandaevi & probatae vitae, a clericis omnino distincti, qui res Ecclesiae curarunt. Mensurium Carthaginiensem Episcopum, quum, furente Diocletiani persecutione, suam relinquere Ecclesiam coactus esset, Ecclesiae ornamenta & vasa *fidelibus Senioribus* commendasse, scribit Optatus *lib. I. contr. Parmenian.* In *Actis purgationis Caeciliani*, editis ad calc. Opp. Optati p. 261. eorum crebra fit mentio. Ex epistola Fortis cuiusdam Episcopi: *omnes vos Episcopi, Presbyteri, Diacones*, SENIORES, *scitis*. Ex ep. Purpurii: *Adhibete*

gimine ecclef. ubi adducit epiftolam Purpurii Epifcopi Numidiae, inter alia ita fcribentis: *Adhibete Conclericos & Seniores plebis ecclefiafticos viros, & inquirant diligenter, quae fint iftae diffenfiones.* Et deinceps idem evincit ex Fortis Epifcopi epiftola, fcribentis: *Fratribus & filiis, Clero & Senioribus Fortis in Domino aeternam falutem.* Alia loca, lectu digniffima, non repetam ex Blondello, quae magno in numero ibi legi poffunt. Qui vero factum fuerit, ut tandem hi Presbyteri, qui non docerent, potiffimum tamen plebem repraefentarent, defierint, conftat ex loco fupra §. III. ab initio adducto, ubi Auctor Commentarii illius ingenue fatetur, Doctorum, hoc eft, illorum Presbyterorum, qui fimul docerent, ambitione factum fuiffe, ut omnis ceterorum Presbyterorum non docentium auctoritas, non tantum evilefceret, fed tandem plane defineret, cur? *Quoniam foli aliquid videri volebant*, ut praelaudatus Auctor ait, quo ipfo omnes coniecturae hactenus a me adductae fatis confirmantur. Poftquam itaque Clerus hanc poteftatem circa regimen ecclefiafticum fibi foli femel vindicaffet, duplex poteftas adfcribi Clero coepit, *ordinis* & *iurifdictionis*, de quibus duabus fpeciebus plura in iure canonico traduntur.

§. IX. Vt itaque nunc in viam revertar, & in quem finem haec omnia a me allata fuerint, oftendam, omnino ex hactenus dictis liquet, regimini Ecclefiaftico Presbyteros feu *feniores ex plebe*, Ecclefiam repraefentantes, praefuiffe, & per hos directionem externam exercitam fuiffe, five docerent, five non docerent; ex quo neceffario fluit, illorum quoque difpofitioni & poteftati fubiectam fuiffe difciplinam ecclefiafticam & ordinis in Ecclefia fervandi tum inftitutionem, tum adminiftrationem, atque adeo a tota Ecclefia, vel faltem a paucis nomine totius Ecclefiae fuiffe adornatam. Quidquid enim hi, qui coetum repraefentant, faciunt, pro eo habendum, ac fi ab univerfo coetu factum fuerit. Neque tamen exiftimo, in omnibus ac univerfis plebem fuiffe exclufam, id enim iam §. 2. *n.* 1. affertum eft, & plenius oftendit David Blondellus *de iure plebis in reg. ecclef.* Sed hoc videtur temperamentum adhibitum, ut quidem negotia maioris momenti & magni praeiudicii ab univerfa Ecclefia, non a folis Presbyteris, eam repraefentantibus, fierent; cetera vero, quae magis ad regimen & ordinem fervandum facerent, a folis Presbyteris feu fenioribus plebis, *denen Aelteften der Gemeimde*, nomine & quafi delegatione totius collegii ecclefiaftici expe-

Ex hactenus dictis colligitur, plebem quoque ad regimen ecclefiafticum concurriffe.

te Conclericos ET SENIORES PLEBIS *ecclefiafticos viros, & inquirant diligenter, quae fint iftae diffenfiones.* Ibid. *Clericis &* SENIORIBVS *Cirthenfium in Domino aeternam falutem.* Auguftinus epiftolam CXXVII. infcripfit: *Fratribus, Clero,* SENIORIBVS, *& univerfae plebi Ecclefiae Hipponenfis.* In aliis quoque Ecclefiis eiufmodi *Seniores* extitere. Auguftinus *contr. Crefcon.* III. 29. *Silvanus a Cirtha*, inquit, *traditor eft & fur rerum pauperum, quod omnes vos Epifcopi, Presbyteri, & Diaconi, &* SENIORES *fcitis.* Ibidem cap. LVI. *Peregrinus Presbyter, &* SENIORES *Ecclefiae Mufticanae.* Horum Ecclefiae Seniorum alii erant optimates, feu magiftratus loci, qui aptiffime *Seniores* dicebantur (quae vox non modo apud Graecos & Hebraeos, fed & pofteriores gentes, & virum *grandaevum*, & *praefectum* defignavit), quorum confilio & opera in maioribus rebus gerendis ufi quoque fuerunt Epifcopi. Ii *Seniores nobiliffimi* in Synodo Cabarfiffitana Donatiftarum apud Auguftin. in Pf. XXXVI. & *fingulatum civitatum vel locorum magiftratus vel Seniores*, quos Epifcopi fibi adiungere debebant, quum Donatiftas convenirent, appellantur in Synodo Carthaginienfi an. CCCCIII. *codic. canon. Ecclef. Afric. cap.* XCI. Fuerint itaque in quibufdam Ecclefiis eiufmodi *Seniores* ex plebe, qui res ecclefiafticas curarunt; quid hominibus hifce laicis commune eft cum Presbyteris facerdotali charactere infignitis diftinctifque ex divina conftitutione? Sed quae, prout lubet, Nofter toto hoc capite confidentiffime fabricatur, ac immani arbitrio mifcet & infarcit, nihil hercle moror; putida funt luxuriantis ingenii commenta, omni praefidio deftituta, quae tam facile negantur, quam gratis proponuntur.

expedirentur, quemadmodum in nonnullis locis in Ecclesiis Protestantium certa quoque eiusmodi collegia ecclesiastica deprehenduntur, quae totam Ecclesiam repraesentant, uti Halae aliisque locis. Sic negotium magni momenti erat exclusio a coetu fidelium, seu excommunicatio, quae in toto conventu Christianorum, praesidentibus Senioribus, fiebat, ut §. 3. *in fin.* Tertulliani testimonio vidimus. Sed postquam ius plebi competens sensim, & paullatim exstingui coepit, Clerus quoque sibi soli postea hoc ius excommunicandi vindicavit: multo magis ergo totam reliquam disciplinam ecclesiasticam, quasi haec tantummodo ex iudicio, & dispositione Cleri dependere deberet, & hac ratione Seniores ex plebe sensim esse desierunt. Vlterius haec illustrantur infra *lib.IV. observ.*1. & *lib.VI. observat.* 2.

CAPVT III.

OBSERVATIO VI. ad §. 6. seqq.

Eruditorum lites circa explicationem can. VI. Concilii Nicaeni.

§. I. AGgreditur hic Auctor illustrissimus interpretationem *can.6.Conc.Nicaeni*, quae, ut ipse loquitur, doctissimorum virorum ingenia exercenit. Scripserat Salmasius sub nomine ficto *de Ecclesiis Suburbicariis*, ubi partim in praedicto canone non agi de Patriarchico Iure, partim limites Ecclesiae Romanae ad *suburbicarias provincias* restringere contendebat. Statim huic se opposuit eruditissimus Iacobus Sirmondus in tractatu, cui titulus: *Censura coniecturae anonymi Scriptoris de suburbicariis regionibus & Ecclesiis*, quos duos auctores Marca heic praecipue laudat. Praeter Auctorem nostrum postea alii lucem huic canoni afferre conati sunt, inter quos in primis nominandus est Ioannes Launoius Parisiensis Theologus in *dissert.de recta Nicaeni Canonis VI. intelligentia*. Sed hanc refutare conatus est Valesius in alia dissertatione, quam ad calcem Socratis & Sozomeni habet. Ille quidem in eo totus fuit, ut ostenderet, in dicto canone unice agi *de iure Metropolitico*; hic vero contra *iura Patriarchica* exinde eruere voluit. Vtriusque sententiam postea sub examen revocavit Ludovicus Ellies du Pin *in tr. de antiq. Eccl. discipl. diss.* 1. §. *ult.* & ab utraque quodammodo recessit. Desudarunt praeterea adhuc plures alii in huius canonis explicatione, ut Leo Allatius *de Eccles. Occid. & Orient. perpetua consensione lib.* 1. *c.*9. *seqq.* Edmundus Richerius Theologus Paris. *in historia conciliorum generalium lib.* 1. *c.*2. §.11. *seqq.* Ioannes Cabassutius in *notit. Eccles.ad saecul.* IV. *p. m.* 111. Antonius Pagi *in Critica in annal. Baron. ad ann.* 325. §. 34. & *ad ann.*37. §. 9. Schelstratius *antiq. illust. p.* 1. *diss.* 2. Christophorus Iustellus *in bibliotheca iur. canon. antiq. ad cit. can. p.* 71. Inter nostrates vero in primis nominandi sunt clariss. Samuel Basnage *tom. II. annal. ad annum* 325. §. 42. *seqq.* Guilielmus Beveregius *ad canon.* 6. *concil. Nicaeni*. Caspar Zieglerus *de Episcopis lib.*1. *cap.*5. Io: Schilter *de libert. Eccles. Germ. lib.*1. *c.*9. Certe, quod tot eruditorum fluctus circa hunc canonem reperiantur, non aliunde petendum est, quam quod plerique studiis partium abrepti, non ex vero iudicare, sed potius in gratiam sectae suae, pronuntiare maluerint. Quum enim apud omnes in confesso sit, Nicaeni Concilii auctoritatem omnino recipiendam esse, canonem hunc, qui quodammodo Hierarchiae favere videbatur, in varium detorserunt sensum.

Status controversiae formatur.

§. II. Ego, posthabito omni auctoritatis praeiudicio & partium studio, rem brevibus expendam. Canon VI. ita se habet: *Antiqui mores obtineant, qui sunt in Aegypto, Lybia, & Pentapoli, ut Alexandrinus Episcopus horum habeant potestatem, quoniam illa etiam est Episcopo Romano consuetudo. Similiter autem, ut in Antiochia & in aliis provinciis privilegia serventur Ecclesiis. Illud autem omnino manifestum est, quod, si quis praeter sententiam Metropolitani factus Episcopus, hunc magna Synodus:*

statuit

statuit non oportere esse Episcopum &c. Potissima capita controversiarum ex hoc canone sunt sequentia. De quo iure trium illorum Episcoporum, Romani, Alexandrini & Antiocheni agatur, *an de Patriarchico*, ut Auctor noster cum Valesio aliisque existimat, *an de Metropolitico*, ut Launoius & Iustellus & nostratium plerique, an vero *de iure Exarchico* seu *Primatus?* quo inclinat du Pin. Deinceps, quo intuitu hi tres Episcopi inter se aequiparentur?

§. III. Quoad primam quaestionem certum est, (1) novum ius tribus hisce Episcopis non tribui, sed mores tantum antiquos confirmari, qui tunc quidem satis cogniti erant, licet nobis admodum obscuri videantur. Necessum itaque erit, ad canonis huius sensum eruendum mores antiquos harum trium sedium ante Concilium Nicaenum eruere. Constat autem, in Imperio Romano urbes quasdam primarias fuisse, aliisque praeeminuisse tum fama, tum confluxu hominum & Praesidum praesentia aliisque de caussis. Quum itaque hae civitates primariae in magna existimatione apud omnes essent constitutae, facile contingebat, ut etiam Episcopi illarum, prae aliis, quamdam praerogativam & auctoritatem, in rebus Ecclesiasticis peragendis, consequerentur: ut sicuti negotiorum civilium caussa ad illas perpetuus esset ceterarum civitatum recursus & confluxus; ita etiam paullatim usu obtineret, ut ad Episcopos harum eminentissimarum civitatum in negotiis Ecclesiasticis dubiis recurreretur. Nihil enim facilius contingere potest, quam ut ad schemata politica paullatim adsuescant mores Ecclesiarum. Atque inde etiam ex hac ipsa ratione in variis constitutum Conciliis, ut Episcopi primariarum civitatum potiori iure fruerentur. Sic enim in *Conc. Chalced. c.* 28. expresse Romanae sedi Primatus quidam adscribitur(I), *διὰ τὸ βασι-*

Antiqui mores trium sedium principalium quales fuerint ante Concilium Nicaenum. Episcopi primariarum civitatum praerogativam ex decore civili obtinuerunt.

(I) Quum haeretici Romanae sedis primatum in tanta veritatis luce, velint nolint, fateri cogantur; de eius origine cavillantur. Salmasius *Apparat. de Primat. Papae* negar, hunc Petri merito & successioni deberi; ex urbis dignitate & praerogativa repetit. Olim, ait, Episcopos honoris sui gradum in Ecclesia iuxta civitatum, quibus praesidebant, dignitatem esse sortitos. Ita Romano Antistiti, quod Romae Imperii metropoli praeesset, primas fuisse tributas: CPolitano, ubi CPolis nova Roma facta est, secundas obtigisse. Salmasio immitior Noster, easdem nugas refricans, scribit, primatum nescio quem Romanae sedi adscribi. Episcopos honoris primatum ex urbium dignitate, in quibus constituti erant, plerumque, non autem semper accepisse, nemo negat. Etiamne, Observator, Petrus Romanae urbis dignitati primatus praerogativam debuit? At inter sanos quosque convenit, Petrum ab ipso Christo Ecclesiae universae caput, & unitatis centrum fuisse constitutum (vide *cap.* II. *animadv.* IV. & V.) primatusque honorem Romam intulisse, non ab ea accepisse. Num Petrus Antiochiae, antequam Romam veniret, Ecclesiae caput non fuit? At constat, eum tali praerogativa a Domino fuisse ornatum & ante & post resurrectionem. Duae quidem fuerunt caussae, cur Romana sedes primatum in omnem Ecclesiam assequuta sit, nempe Petri meritum & successio, ac urbis splendor: ille Romam primatum invexit; haec primatum reddidit splendidiorem, magisque reverendum. Vtrumque coniunxere Theodosius & Valentinianus *Nov.* XXIV. quam Noster, assuetus quandoque ingratiis suis servire veritati, laudat; in ea Apostolicae sedis primatus praecipue adscribitur *merito S. Petri, qui episcopalis coronae princeps est, & Romanae dignitati civitatis*. Augustinus *ep.* CLXII. de Romana Ecclesia scribit: *in qua Apostolicae cathedrae viguit principatus*. Respicir ergo ad cathedrae, non urbis dignitatem. Petrus in urbe mundi domina, inquit Leo M., sedem figendam sibi duxit, ut *lux veritatis, quae in omnium gentium revelabatur salutem, efficacius se ab ipso capite per totum mundi corpus effunderet*. Athanasius *ep. ad Solitar.* καὶ οὐχ ὅτι, ait, ἀποστολικός ἐστι θρόνος, ᾐδέσθησαν οὐδ᾽ ὅτι μητρόπολις ἡ Ρώμη τῆς Ρωμανίας ἐστὶν εὐλαβήθησαν, *nulla reverentia ducti, quod sedes illa Apostolica esset, vel quod Roma metropolis esset Romanae ditionis*. Episcopi Orientales *in epist.* apud Sozomen. H. E. III.

7. con-

Illustrantur afferta ex Conciliis.

βασιλιδα, την πολιν ἐκεινην, *quod scilicet illa urbs imperio summo gauderet*, quo etiam respexere Impp. Theodos. & Valent. *in Novell.* 24., aientes: *quum Sedis Apostolicae primatum S. Petri meritum, qui Princeps est, Episcopalis corona & ROMANAE DIGNITAS CIVITATIS, sacrae etiam Synodi firmarit auctoritas, ne quid praeter auctoritatem sedis istius illicitum praesumtio attentare nitatur*. Similiter in Concilio Tauriensi de controversia inter Viennensem & Arelatensem Episcopos statutum esse legitur, *ibi totius provinciae primatum deberi, qui suam civitatem demonstrasset esse metropolim*, quia, ut addit doctissimus du Pin. *cit. tr.* §. 7. *non aliunde Metropolitanae Ecclesiae dignitas reperitur, quam ex ipsius urbis dignitate*, quod deinceps aliis testimoniis confirmat. Ex hac eadem ratione *in Conc. Chalced. c.* 17. cavebatur: *Si quaelibet civitas per auctoritatem imperialem renovata, aut si renovabitur in posterum, civilibus & publicis ordinationibus Ecclesiarum parochianorum ordinationes conformentur.*

Trium urbium Romae, Alexandriae & Antiochiae singularis dignitas.

§. IV. Hisce praesuppositis (2) sciendum est, licet ab initio inter omnes Episcopos aequalitas summa constiterit (II), tamen postea ex hisce rationibus quibusdam singularem auctoritatem accessisse, quo pertinent (α) tres in canone nominati, *Alexandrinus, Romanus, & Antiochenus*. Audiamus de his tribus locis praecipuis Hegesippum iuniorem *de excid. urb. Hierof. lib.* 3. *c.* 5. *Urbs*, ait, (Antiochiam intelligit) *tertio loco ante ex omnibus, quae in orbe Romano sunt, civitatibus aestimata, nunc quarto, postquam Constantinopolis excrevit, civitas Byzantiorum, Persarum quondam caput, nunc repulsorum: prima enim Roma, secunda Alexandria, tertia Antiochia, quarta Constantinopolis*. De Romae praerogativa res clara est. Sed etiam de Alexandriae fama & praestantia plura exstant testimonia. Sic enim Iosephus *de bell. lib.* 5. *cap.* 14. ait: *Quum autem Vespasianus Alexandriam venisset, nuntia illi venerunt Roma, & legati ex toto orbe gratulantes affuerunt, quumque maxima post Romam civitas esset, angustior ob multitudinem videbatur*. Similia fere praedicata amplissima Antiochia habet, quam Chrysostomus *homil.* 3. *ad popul. Antioch.* vocat: *Civitatum sub Oriente positarum caput & matrem*; & Zosimus *lib.* 1. *Orientis universi metropolim*, & Innocentius I. *epist.* 18. *c.* 12. *magnificentiam* urbi tribuit. Taceo alia dignitatum documenta, quae illis a scriptoribus tribuuntur. Hisce sub circumstantiis non adeo mirandum, quod hi tres Episcopi secundum antiquos mores ex dignitate locorum dignitatem quamdam praecipuam habuerint. Licet enim hoc Ludovico Thomassino p. 1.

7. confitentur: φερειν μεν πασι φιλοτιμιαν την Ρωμαιων Ἐκκλησιαν ὡς Ἀποστολων φροντιστηριον, και ἐυσεβειας μητροπολιν ἐξ ἀρχης γεγενημενην, *Ecclesiam Romanam primas apud omnes ferre, utpote quae Apostolorum schola, & metropolis iam ab initio fuisset*. Galla Placidia in *ep. ad Theodos. Imp.* ἐν τῃ συνεδρῳ τυ ἀποστολικυ θρονυ ἡ δικη πρεπεμφθειν, ἐν ᾧ πρωτος ἐκεινος, ὁ τας ὀυρανυ ἀξιωθεις ὑποδεξασθαι, την ἐπισκοπης ἐκοσμησε δηλαδη. ὁποτε πρεπει ἡμας ταυτῃ τῃ μεγιςῃ πολει, ἡ τις δεσποινα πασων ὑπεροχει των γεων, ἐν πασι το βεβας παραφυλαξαι. *Ad Concilium Apostolicae sedis iudicium transmittatur, in qua nimirum primus ille, qui caelestes claves dignus fuit accipere, principatum episcopatus ordinavit. Quamobrem decet nos huic maximae civitati, quae domina omnium est terrarum, in omnibus reverentiam conservare*. Nec quidquam obturbat canon XXVIII. Chalcedonensis, quo significatur, Romano Antistiti primatum fuisse datum, quod Roma Imperii & orbis caput esset; hoc enim fuit merum Byzantinorum clericorum commentum, qui consultum volebant Episcopo CPolitano, secundum ei locum tribuere cupientes; nec alia nisi ratione poterant, quam quod urbs illa veteri Romae ab Augustis aequata esset, tentabantque ecclesiastica civilibus accommodare. Potiora sunt Patrum, etiam Graecorum, testimonia, qui Romanae cathedrae primatum ab ipso Petro Apostolorum principe arcessunt. Sed de canone illo Chalcedonensi fuse dicetur alibi.

(II) Rursus hic Episcoporum aequalitatem ingerit. Sed de hac re actum a nobis est supra *cap. II. animadv.* IV. & V. Actum agere importuno loco, nec vacat, nec lubet.

p. 1. *de nov. & vet. Eccles. discipl. lib.* 1. *c.* 8. §. 9. *seq.* incredibile videatur, qui heic potius Apostolicam institutionem agnoscit, tamen nullo idoneo argumento id quidem evincit; & Patres Nicaeni hic non ad quamdam institutionem expressam, sed potius *antiquam consuetudinem* provocant, quae usu longaevo sensim introducitur. Deinde (β) huc pertinent aliae provinciae, in canone non nominatae, quibus tamen ex mente Patrum Concilii Nicaeni eadem dignitatis praerogativa competere debet. Nam adhuc aliae eminentissimae civitates fuere, quo nunc quidem refero Carthaginem, cui praefuit Cyprianus, qui proinde *ex dignitate civitatis* totam auctoritatem accepit, ut Stephano Romae Episcopo haud cederet, & hac ratione Augustin. *de unic. baptism. contr. Petil. c.* 14. hos duos Episcopos plane inter se exaequat, aiens: *erant duo eminentissimarum Ecclesiarum, Romanae scilicet & Carthaginiensis Episcopi, Stephanus & Cyprianus &c.* Herodianus *lib.*7. de hac ipsa civitate ita loquitur: *Siquidem urbs illa, vel opibus vel populi frequentia vel magnitudine tantum Romae concedens, cum Alexandria secunda palma contendit.* Inde non mirandum, quod Episcopi Carthaginiensis maxima fuerit dignitas, & amplissima dioecesis, ut etiam Cyprianus *ep.*45. de suo tempore scribat ita: *sed quoniam late fusa est nostra provincia, habet etiam Numidiam & Mauritanias duas sibi cohaerentes.* Eadem ratione etiam Ephesinus & Caesariensis Episcopi aliquam praeeminentiam habuere, uti satis docte demonstrat Ludov. Ell. du Pin *de antiqu. Eccl. discipl. diss.* 1. §. 11. conf. Iac. Gothofred. *ad l.* 2. *C.Theod. de fide cathol.in f. & Auctor noster* §.10. Ceterum quod Pontifices non ex *civitatum magnificentia* hunc primatum arcessere voluerint, uti aperte suam mentem prodit Innocentius I. *in ep.* 18. *c.* 12. tantum in hunc finem est factum, ut huius primam originem instituto Apostolico acceptam ferre possent. (III) Praerogativam etiam alii civitatum eminentissimarum Episcopi habebant. Carthaginis dignitas.

§. V. In confesso itaque est, praedictum *can. VI.* de singulari praeeminentia quorumdam Episcoporum loqui. Sed in quonam illa eo tempore constiterit, nunc (α) videndum. Qui ius Patriarchicum ex hoc canone eruere volunt, maxime hisce duobus se implicant, (α) quod ita non tres Patriarchatus eo canone, sed plures necessario confirmentur, quum tamen trium tantum, vel si Hierosolymitanum addere cupis, quatuor Patriarcharum existentiam agnoscere velint. (β) Difficultatem illam maximam incurrunt, quae etiam Auctorem nostrum illustrissimum ursit, ut ostendere necessum habeant, quinam Metropolitae eo tempore sub his Patriarchis extiterint? Et an etiam hos ordinaverint? Iura enim Patriarchica potissimum in eo conspicua sunt, quod quis plures provincias, quae coniunctim sub dioecesis nomine veniunt, dirigat, quod Metropolitas singularum provinciarum ordinet &c. E contrario Metropolitae Episcopis praesunt, eosque ordinant, & confirmant, & caussas eorum iudicant. Iam quidem certum est hos tres saepe nominatos Episcopos non uni provinciae praefuisse, sed illud hactenus nondum evictum, quod eidem praefuerint iure Patriarchico, pro ut ex postfacto talem potestatem demum acceperint. Licet enim Patriarchae pluribus provinciis praeesse dicantur, tamen haud e contrario argumentari licet: Ergo, qui pluribus provinciis praeest, est Patriarcha; nam, uti antea au- In quonam praerogativa Episcoporum magnarum civitatum quaerenda sit. Dubia circa sententiam de iure Patriarchico.

(III) Romani primatus originem Graeci Latinique Patres a Petri merito & successione deducunt, licet negandum non sit, Vrbis dignitatem illum fulgidiorem reddidisse, ceu probavimus *cap. II. animadv.* IV. V. VII. IX. X. & XIV. & paullo ante *animadv. I.* Abstinuimus ab urgendis in eam rem Romanorum Pontificum testimoniis, ne Nostro stomachum facerent. Quis nunc eius consilium non miretur, aientis, Innocentium I. idcirco ab urbium dignitate originem praerogativae Episcopalium sedium non arcessere, ut Apostolico instituto sedis suae primatum ferret acceptum; quum liquido constet, Patres & ante & post Innocentium summo consensu Romanae sedis *προστασίαν* in Ecclesias omnes Petri Apostolorum capitis merito & successioni adscribere?

IuraMetropolitica tantum canone VI. firmantur. audivimus, Cyprianus Numidiam & Mauritaniam sub sua inspectione habebat; cui tamen communiter iura Patriarchica denegant. Scilicet fuerunt hi tres Episcopi *Metropolitae*, sed ut ceteros omnes Metropolitas dignitate & honore antecederent propter dignitatem civitatum, & provinciae suae ecclesiasticae amplitudinem, ut bene observat Christophorus Iustellus *ad cit. c. 6. in bibl. iur. can. antiq.* ubi *p. 71.* notanter ait: *πρεσβεῖα, quae Antiochenae Ecclesiae servari his canonibus praecipiuntur, eo pertinent, ut Episcopus Antiochenus praeferatur Metropolitanis omnibus in Orientali dioecesi. Nihil iuris illi attributum in ceteros Metropolitanos praeter honorem ordinis; non autem ut Metropolitani omnes dioeceseos Orientis ab eo iure singulari ordinarentur, ut Innocentii primi epistola ad Alexandrum Antiochenum asserere videtur contra mentem Synodi Nicaenae*. Neque obstat, quod potissimum urget doctissimus du Pin *cit. l. §. fin. p. 86.* quod vel ideo de iure metropolitico ibi agi non possit, quod in tota dioecesi, ex pluribus provinciis constante ius suum exercuerint; nam illud adhuc nondum evictum, an tempore Concilii Nicaeni ex pluribus provinciis *politicis* etiam plures provinciae *ecclesiasticae* constructae fuerint, hoc scilicet sensu, ut singulis provinciis politicis Metropolita peculiaris praefuerit, uti ex post facto contigit. Licet ergo provinciae suburbicariae in schemate politico fuerint diversae; licet praeterea Aegyptus, Lybia & Pentapolis provincias diversas in regimine politico constituerint; tamen unam provinciam *ecclesiasticam* constituisse videntur, quemadmodum ex Africa, Numidia, & Mauritania *una provincia ecclesiastica* componebatur, cui praeerat Cyprianus, *licet in regimine politico* diversae fuerint, uti accurate observat clariss. Samuel Basnage *tom. II. annal. ad ann.* 325. §. 50. Quin, quod ipse illustrissimus Auctor §. 11. non diffiteatur, plures saepe provincias inter se quoad regimen politicum distinctas in unum corpus quoad statum ecclesiasticum fuisse coactas. Quando ergo doctissimus du Pin *cit. l.* contra Launoium asserit, eos non Metropolitas, sed potius *Exarchos* seu *Primates* fuisse, ideo quod pluribus provinciis praefuerint, semper supponit, ac si tempore Concilii Nicaeni provinciae in regimine civili distinctae, etiam quoad administrationem ecclesiasticam distinctae fuerint. Et tandem dum Exarchos eos fuisse asserit, nihil certi definit, dum titulus *Exarchi*, uti ipse *cit. tr. diss.* 1. §. 4. fatetur, non peculiare *officium* denotasse videtur, sed praedicatum commune fuit, illis maxime tributum, qui primatum quemdam inter ceteros Episcopos habuerunt. Exarchus enim *principem* denotat, & hoc sensu hi tres Episcopi secundum antea explicatum modum recte possunt Exarchi Metropolitanorum, seu primarii inter Metropolitanos dici, quo ipso tantum *praerogativam honoris* & *ordinis* obtinent, in ceteris pari cum reliquis Metropolitis iure fruuntur. Et hac ratione plures fuerunt Metropolitani Primates seu Exarchi, uti iam antea evictum est, quod etiam optime declarat Petrus Iosephus Cantellius, e Societate Iesu *in Metropolit. urbium historia p.* 1. *diss.* 1. *c.* 3. *p.* 11. & Auctor noster illustrissimus §. 8. admittit. Quod vero Episcopus Romanus, Alexandrinus, & Antiochenus nova & peculiaria iura assecuti fuerint, id *ex post facto* contigit, ubi singulis provinciis peculiares Metropolitae praefici coeperunt, quod antea non erat. Atque adeo Hieronymus, Innocentius, & Theodoretus ab Auctore illustrissimo in §. 7. adducti, canonem VI. Concilii Nicaeni magis ex statu Ecclesiarum sui temporis explicuerunt, non attendentes, qualis fuerit tempore Concilii Nicaeni. Atque ex his nunc facile liquet, quo intuitu hi tres inter se comparentur, an intuitu ordinationis? Id, quod quidem plerique contendunt, supponentes, Meletium ansam huic canoni dedisse; an vero potius intuitu primatus? de quo tunc unice patres solliciti fuisse videntur, de quo paullo post agendum erit.

Respondetur dubiis doctissimo du Pin motis. Provinciae separatae saeculares non statim fuerunt separatae ecclesiasticae.

Exarchus quid?

CA-

OBSERVATIO VII.

VT auctor illustrissimus Patriarchatui Romano totum Occidentem adscribere possit, expendit divisionem Ecclesiarum in *Orientales*, *&* *Occidentales*, quae divisio satis conspicua est, & ex usu civili itidem assumta videtur: non quasi ex *condicto* Episcopi Orientales se ab Occidentalibus distinxerint; sed quod, dum Orientalium Ecclesiarum mores magis conspirarent, & praeterea arctius & frequentius inter se Episcopi Orientis communicarent, inde facile contingere tandem potuerit, ut Occidentales & Orientales Ecclesiae ita inter se distinguerentur, & propter hanc arctiorem inter se communicationem Orientales Ecclesiae & Occidentales diversas Synodos saepe instituerint. Repetit heic de novo omnia Auctoris nostri testimonia adducta Leo Allatius *de perpet. Orient. & Occident. Eccl. consens. l. 1. c.* 10. §. 2. nulla eius facta mentione; subinde tamen eiusdem determinationem limitum inter Orientales & Occidentales Ecclesias in dubium vocat, & perstringit, ut Romanae Ecclesiae eo ampliorem districtum attribuere possit. Nullibi Episcopi Orientales & Occidentales magis inter se distinguuntur, quam in Concilio Sardicensi, praesertim quum dissidium maximum inter eos obortum fuerit, nec Orientales possent concoquere, quod Occidentales acta eorumdem in Concilio Antiocheno refricare tentaverint. Ceterum quod Leo Allatius Auctoris nostri institutam determinationem limitum inter Orientem & Occidentem sugillaverit, in eo ratione omni destituitur. Quod enim divisionem illam Imperii sedium Patriarchalium institutione recentiorem esse existimet, in eo petit id, quod est in principio, atque adeo frustra a primis Ecclesiarum initiis hanc divisionem repetit; quod eo consilio fecisse videtur, ut Thracicam provinciam, quam olim Occidentis portionem fuisse ait, Pontifici Romano vindicaret, quasi Pontifex a primis Ecclesiae initiis iam Patriarchatum in totum Occidentem exercuisset, & Thracica Provincia eidem postmodum subtracta fuisset. Certe tempore Concilii Sardicensis inter Orientales connumerabantur Episcopi Thraciae, uti ex epistola, quam Orientales, post separationem suam ab Occidentalibus, miserunt ad Alexandriae aliarumque provinciarum Episcopos, apparet. Et tamen nullum vestigium apparet, quod eo tempore Thracicam dioecesin sibi vindicaverit Pontifex Romanus. Sane ex Notitia Imperii, quae ultra Honorii Arcadiique tempora conscripta est, apparet, Praefecto Praetorio Orientis Thracicam dioecesin fuisse subiectam. Ipsum schema ex Notitia Imperii repetit Antonius Pagi *in Critic. ad Baron. tom. 1. ad ann.* 37. §. 5.

Origo distinctionis inter Ecclesias Orientales & Occidentales.

Leo Allatius refellitur.

Thracia olim ante Concilium Sardicense Orientis provincia fuit.

OBSERVATIO VIII. ad §. ult.

De *tomo Occidentalium*, cuius mentio in *cap.* 5. *Concilii Constantinopolitani* inicitur, varie eruditi sentiunt. Beveregius *ad cit. c.* varias eruditorum sententias recenset, & deinceps suam addit, quae ab illustrissimi Auctoris sententia non videtur recedere. Valesius *in notis ad Theodoret.* explicat illum per *epistolam synodicam* Damasi & Occidentalium ad Synodum Antiochenam missam anno 378. quam sententiam etiam approbat Guillelmus Cave *in histor. litter. script. eccles. ad saec. VI. pag. m.* 233. Sed plura non addo, postquam illustrissimus Auctor peculiari dissertatione de hac materia satis erudite egerit.

Quid per tomum Occidentalium intelligatur?

CA-

OBSERVATIO IX.

An tempore Concilii Nicaeni Episcopus Romanus Patriarchatum per totum Occidentem exercuerit? Examinantur loca ab Auctore nostro adducta. Locus Augustini explicatur.

Probare aggreditur Illustrissimus Auctor sententiam aulae Romanae valde faventem, quod scilicet Patriarcha Romanus instituta decisione inter Orientales & Occidentales Ecclesias, totius Occidentis dioeceses sua auctoritate gubernaverit, ut ita totius Occidentis Patriarcha tempore Concilii Nicaeni iam fuisse videatur. Sed vereor, ne sedes Romana, sub bono licet hoc advocato, caussa cadat, praesertim si conferantur illa, quae hac de opinione egregie edisserit doctissimus du Pin *de antiqua Ecclesiae disciplina diss.* 1. §. 11. Scilicet loca (I), quae Auctor adducit vel non concludunt, vel saltem evincunt, Romanum Episcopum inter ceteros Occidentales summam habuisse auctoritatem & honoris praerogativam propter dignitatem urbis, & propterea Metropolitanus provinciarum *suburbicariarum* erat. Sic *primus locus* ex Basilio, qui Romanum Episcopum vocat *Occidentalium Coryphaeum*, nihil ulterius probat, quam quod magnae auctoritatis inter Occidentales fuerit, Patriarchatum autem per totum Occidentem minime ei tribuit. *Alter locus* est Augustini, qui Innocentium vocat *praesidentem Ecclesiae Occidentalis*; verum (α) adhuc dubium, an Augustinus loquatur de Innocentio, ut *Praesidente Romanae Ecclesiae*, an vero *totius Occidentis*, quum prius sit verosimilius ex contextu toto; (β) si vel ma-

(I) Quae hoc loco Noster ex Dupino *de antiq. Eccles. disciplin. diss. I. §. XI.* & Dugueto *diss.* LVIII. *tom. II.* exscribit, ut adversus Marcam Romanum patriarchatum quarto saeculo per solidum Occidentem paruisse neget, ita sunt comparata, ut si nonnulla e penore suo non interseruisset, iure dubitari posset, an composito caussam Romanae sedis agere voluerit, inducta adversarii persona; ea enim versat, & ἐνκείμενα ἐκκαιρως ingerit, ut supremam Romanae Ecclesiae dignitatem auctoritatemque plane demonstrent. Colligere ex Patribus cogitur, Romanum Pontificem inter ceteros Occidentales summam habuisse auctoritatem & honoris praerogativam; Ecclesiamque Romanam prae aliis Ecclesiis habere *praerogativam honoris* (cur non etiam *iurisdictionis*?) propter quam reliquae se ad eam conformare deberent. Quanam vero de caussa? *Propter dignitatem Urbis*, e penu sua adiicit, & *propterea Metropolitanus provinciarum suburbicariarum erat*. At Romanae sedis auctoritas, quam Occidentales praecipuo quodam studio colebant, Petri merito nititur. Vid. supra *cap. III. animadv. I.* Quis vero credat, aut metropoliticam dignitatem ab uno urbium splendore profectam, aut summam Romani Antistitis supra Occidentales auctoritatem inde exortam, quod regionum suburbicariarum metropolita esset? Cur eamdem non obtinuit honoris praerogativam Mediolanensis Primas, qui septem *Italicis* regionibus praeerat? Cur non Hispaniarum, Galliarum, & Africanorum Primates? Ego autem nullo ductus partium studio sic statuo, Romanum Pontificem inde usque a vetustissimis temporibus fuisse praecipuum Occidentalium Ecclesiarum inspectorem, & ob peculiarem sedulamque hanc sollicitudinem singulari quadam auctoritate supra Occidentales omnes eminuisse (ut enim Ecclesiae Primas & unitatis centrum, divino iure in universam Ecclesiam ei potestas est) idque plane conficere Patrum loca, de quibus quaestio est. Consueverunt etiam Occidentis Antistites Romanum consulere in maioribus negotiis expediendis. Patriarcham vero Occidentis, non nisi latiori sensu ea voce accepta dici posse; constat enim Metropolitarum per Gallias, Hispanias, Africam, aliasque Occidentis Ecclesias a suo quemque provinciae synodo fuisse ordinatum; a synodi provincialis sententia ad Romanum Antistitem uti Patriarcham provocatum non fuisse; nec ab eo synodos totius Occidentis indictas pro iure patriarchico stricte sumto: quibus omnibus patriarchica iura praecipue continentur. Quin in ipsa Italia Mediolanensis Primas septem regionibus *Italicis* praeerat, a quarum Episcopis una congregatis ille ordinari consuevit.

maxime Innocentium Praesidentem Occidentalis Ecclesiae dixisset, itidem dubitari posset, an per *Occidentalem Ecclesiam* intelligantur omnes Ecclesiae Occidentales, non vero primaria Ecclesia Occidentalis; saepe enim vox absolute posita sumitur in significatu famosiori, (γ) si vel maxime eum Praesidentem Ecclesiarum universarum totius Occidentis dixisset: tamen ut recte animadvertit du Pin *cit. l.* nihil aliud inde colligeretur, quam Innocentium inter Occidentales primum fuisse, quum Africani nullam iurisdictionem Patriarchicam Romani Episcopi in provinciam suam agnoverint. *Tertius locus* est Hieronymi, qui itidem nihil evincit, quum Hieronymus tantum his verbis indigitare voluerit, se quoad fidem communicare cum Ecclesiis Occidentali, & Aegyptiaca, & quum Ecclesiae Occidentales se cum Damaso, Aegypti dioecesis vero cum Petro Alexandrino conformarent, hi unice in hunc finem ab Hieronymo nominantur, ut constaret, quibuscum potissimum communicaret. Apertior haec explicatio redditur ex *l. 2. C. Theod. de Fide Cathol.* ubi Imperatores hos duos Episcopos Damasum & Petrum tamquam orthodoxissimos proponunt, & volunt, ut ex communione cum his ipsis indicetur, quinam pro orthodoxis habendi nec ne? Verba legis sunt haec: *Cunctos populos clementiae nostrae regit temperamentum, in tali volumus religione versari, quam divinum Petrum Apostolum tradidisse Romanis, religio usque nunc ab ipso insinuata declarat, quamque Pontificem Damasum sequi claret, & Petrum Alexandriae Episcopum virum Apostolicae sanctitatis &c.* Vnde etiam Iacobus Gothofred. Hieronymum eleganter ex hac lege explicat. *Quartus locus*, qui est eiusdem Hieronymi *adversus Vigilant.* plane non concludit, nam per Ecclesias sedis Apostolicae, an omnes Occidentales, an vero dioecesis particularis Romana intelligi debeat, nondum satis evictum est. *Quintus locus* est Innocentii, qui itidem nihil aliud demonstrat, quam *praerogativam honoris* Ecclesiam Romanam prae aliis Ecclesiis habere, propter quam reliquae se ad eam conformare deberent; neutiquam vero iurisdictionem Patriarchicam in reliquas concedit. Cetera loca *in* §. 4. adducta probant, Episcopos Romanos postea Patriarchicam dignitatem obtinuisse, sed limites non designat.

Explicatur locus Hieronymi. Illustratur l. 2. C. Th. de Fide cathol.

Hieronymi locus removetur. Locus Innocentii evolvitur.

OBSERVATIO X. ad §. 5.

Olim non solum Romana, sed aliae quoque, maxime quae ab Apostolis fundatae credebantur, *Apostolicae* dicebantur. Sic sedes Alexandrina in epistola synodali Patrum Nicaenorum apud Socratem *lib. 1. c. 6.* & Theodoretum *lib. 1. c. 9.* vocatur *Apostolica*, sicuti de aliis variis testimoniis id probat Edmundus Richerius in *histor. Concil. general. c. 2. §. 14.* conf. *c. 6. d. 19.* ubi locus ex Augustino adductus est, sed corrupte, uti subiecta textui censura ostendit. Quin nec olim sedes Apostolica absolute posita Romanam denotavit (II). Sic Theodoretus *lib. 3. c. 17.* Ioan-

Quaenam Ecclesiae olim dictae fuerint Apostolicae?

(II) Nemo unus ignorat, olim *Apostolicas sedes* fuisse dictas eas, quas ipsi Apostoli, aut qui ἀμέσως iis successere, fundarunt. Tertullian. *de praescript. adv. haeres. cap.* xx. Quin interdum *Apostolicae sedis* nomen datum iis etiam Ecclesiis, quas Apostoli non constituerunt, quod eae Apostolicam doctrinam sequerentur, & ab Episcopis regerentur, qui nonnumquam *Apostoli*, & *viri Apostolici* veteribus dicti. Vid. Sirmondum ad *Ennod. p. 18. seq.* Barthium *lib.* XLIII. *Adversf. cap.* 8. & Casaubon. in *Casaubonianis p.* 147. At vero ἀντονομαστικῶς *Sedis Apostolicae* nomine Romana a veteribus designari consuevit, utpote quae a Petro Apostolorum coryphaeo fundata, & Paullo item Apostolo amplificata supra ceteras primatum obtinuit. Sic eam κατ' ἐξοχὴν *Apostolicam sedem* adpellant an. CCCLXXXV. Siricius P. *ep. ad Himerium Tarraconens.*: *Statuta*; inquit, *sedis Apostolicae, & canonum venerabilium definita nulli Sacerdotum Domini ignorare sit liberum*. Et *ep. ad diversos Episco-*

Ioannes, ait, *qui longo tempore Presbyteris Antiochiae praefuit, & saepe ad Primatum Apostolicum suffragiis delectus, semper illum honoris gradum recusavit*, ubi per *Primatum Apostolicum* sedes Antiochena intelligitur, quae observatio in interpretandis patrum historicorumque ecclesiasticorum locis maxime utilis est. Conf. Ludovicus Thomassinus, Oratorii Gallicani Presbyter *de veter. & nova Ecclesiae disciplina part.* 1. *lib.* 1. *cap.* 4. §. 2.

CAPVT VII.

OBSERVATIO XI. ad §. 1. & 2.

Exempla pro confirmanda sententia, ius Patriarchicum c. VI. Conc. Nic. definiri, ab Auctore adducta, non probant.

PRo confirmando *iure Patriarchico*, ex Concilio Nicaeno, secundum mentem Auctoris nostri, dependente, adducuntur varia loca, quibus ostendere conatur Auctor, Patriarchis illis ius ordinandorum omnium Episcoporum competiisse, simplicium, & Metropolitanorum. Sed potissimum heic quaestio erat, an secundum antea explicatum *c. VI. Concil. Nicaeni* ius Patriarchicum eo modo, quo *ex post facto* introductum est, confirmatum sit? Id quod Auctor per eiusmodi exempla probat, quae longe post Concilii Nicaeni tempora contigerunt. Concilium Nicaenum habitum est anno 325. Sed Innocentius I. cuius testimonium primo loco producit, sedere incepit initio saeculi V. & Synesius brevi post anno 410. inclarescere incepit; ut adeoque nec eius testimonium aliquid facere queat ad probanda iura Antiocheni & Alexandrini Episcopi, quum per intervallum octoginta annorum potestas utriusque ad maiorem ἀκμὴν facile pervenire & ecclesiastica politia mutari potuerit; quod factum esse, vel inde apparet, quoniam frequentius de Metropolitis sub illis tribus Exarchatibus constitutis nunc quidem mentio fit, de quibus antea nullum exstat vestigium.

OBSERVATIO XII. ad §. 3.

Ex ordinationum iure paullatim potestas in ordinatos nata videtur.

Veteris disciplinae hoc praecipuum caput fuisse, Auctor dicit, ut Synodis se sisterent Epicopi apud eum, cuius arbitratu ordinati essent. Puto, inde primam *subordinationis* rationem & potestatem in ceteros Episcopos deducendam esse. Licet enim auctoritas quaedam accesserit Episcopis, dignitate civitatum, tamen haec ipsa per se sola haud potuit ius illis in reliquos Coepiscopos, ipsis in potestate aequales con-

cilia-

piscopos: *perlatum est ad conscientiam Apostolicae Sedis*. Innocentius I. an. CCCCIV. ep. ad Victricium: *Si maiores caussae fuerint devolutae, ad sedem Apostolicam . . . . . post iudicium episcopale referantur*. Patres Milevitani an. CCCCXVI. in ep. ad Innocent. P. *Quia te Dominus gratiae suae praecipuo munere in sede Apostolica collocavit*. Paullinus Diaconus *libello Zosimo P. adversus Caelestium oblato an.* CCCCXVII. *Cuius sententiam sequuta Beatitudo tua, Caelestio, quum a sede Apostolica audiretur*. Iam vero in tanta veritatis luce negat Noster, *sedem Apostolicam absolute positam, Romanam denotasse*. Cur ita? Quia, Theodoretus, cuius verba exscribit, per *primatum Apostolicum sedem Antiochenam intellexit*. At nulla in eo testimonio ἀντονομασία comparet; ex ipso enim contextu, & potissimum ex verbis *Presbyteris Antiochiae praefuit*, quae proxime praeeunt, & ex iis, quae continuo sequuntur, quispiam vel tardiusculi ingenii deprehendit, eum loqui de sede Antiochena, cuius honorem Ioannem, saepe suffragiis delectum, recusasse, scribit. Sed demus paullisper, *primatum Apostolicum* absolute pro Antiochena sede positum; num inde consequitur, quod Noster iactat, *sedem Apostolicam* absolute positam non designasse Romanam? Num quod rarissime contingit, & vix ab uno scriptore adhibetur, tanti est, ut communem usum ostendere possit? Certe hanc probandi & inferendi rationem nulla dialecticae regula patitur,

ciliare, sed aliis adhuc adminiculis opus fuit. Scilicet antiquitus moris fuit, ut Episcopi a proxime vicinis ordinarentur; sed ubi paullatim ex civitatum splendore Episcoporum dignitas incrementum acciperet, existimatum fuit, potissimum ab illis ordinationes esse faciendas, quod quum nonnulli ab initio *ex libera voluntate* fecerint, successores in imitationem traxere. Propter hanc ordinationem ordinati semper reverentiam erga ordinatorem habuere, ut sic nunquam vel rarius absque consilio aliquid egerint; immo tandem eo res deducta est, ut ordinandi fidem ordinatori promittere & illam saepe in scriptis edere obstringerentur. Sed de hoc Auctor infra uberius aget *lib. 6. c. 3. §. 13.*

OBSERVATIO XIII. ad §. 4. seqq.

§. I. De *finibus Romanae Ecclesiae* potissimum ex Rufino disquirit Auctor illustrissimus, cuius verba in margine *ad §. 6.* adducta sunt. In Concilio Nicaeno plane limites ei nulli constituuntur; sed Rufinus, explicans canonem Nicaenum, potestatem eius restringit ad *suburbicarias provincias;* quod si verum est, certe totius Occidentis administrationem gerere non potuit, licet forsan primum honorem inter Occidentales sustinuerit. Sed ut huic dubio satisfaciant, confugiunt eruditi ad varia subterfugia. Valesius *lib. 3. observ. eccl. in Socr.* & *Sozom.* aegre fert, quod eruditi hactenus magis solliciti fuerint de interpretatione Rufini, quam Canonis VI. & quod hunc ex illo explicare maluerint, quum tamen potius ille ex *Canone VI.* explicari debeat; hunc in finem primo ostendit, Romanum Pontificem Patriarchicum ius tempore Concilii Nicaeni per totum Occidentem sustinuisse, & inde concludit, per *suburbicarias provincias* totum Occidentem intelligi debere, quorsum etiam inclinat Antonius Pagi *in critica ad Baron. ad ann.* 325. §. 40. & Petrus Iosephus Cantelius *in metropol. urb. histor. p. 2. diss. 6. cap.* 5. §. 8. *seqq.* *De finibus Rom. Ecclesiae tempore Concilii Nicaeni, suburbicariis provinciis circumscriptis. Valesii sententia.*

§. II. Sed hanc explicationem nimis contortam, immo a mente Rufini alienam esse, fatentur eruditi, & inter eos doctissimus du Pin *de antiq. eccl. discipl. diss.* 1. §. *fin. circa fin.* Locutus est Rufinus secundum morem sui temporis, & non credendum est, quod voci tunc satis notae, & publice receptae diversam plane & novam impositurus sit significationem in re tam maximi momenti; neque enim ullus potest ostendi locus, unde probari possit, per provincias suburbicarias totum Occidentem esse intelligendum. Ceterum nec Occidentem totum, & sic nec Galliam sub *provinciis suburbicariis* intelligi potuisse, eleganter probat praelaudatus du Pin per Rescriptum Valentiniani, Valentis, & Gratiani apud Baron. *ad ann.* 371. *num.* 1. ubi conceditur Ursicino, qui prius in Galliam relegatus erat, ut possit inde discedere, *ne tamen ad urbem Romam, & Regiones suburbicarias valeat commanere*, qui locus evidentissime ostendit, regiones suburbicarias totum Occidentem non designasse. Conf. clariss. Basnage *tom. II. annal. ad annum* 325. §. 53. *Reiicitur sententia Valesii, aliorumque. Totus Occidens non venit nomine provinciarum suburbicariarum.*

§. III. Auctor noster ut Rufinum cum *canone VI.* componat, aliam ingreditur viam, & concedit quidem, quod Rufinus loquatur tantum de Ecclesiis suburbicariis, non de universo Occidente; negat tamen, quod Rufinus agat de *universo iure Patriarchico Romani Praesulis*, quum tantum comparationem instituat secundum quid inter Alexandrinum, & Romanum Episcopum *ratione ordinationis;* quod sicuti Alexandrinus in Aegyptiaca Dioecesi hac potestate uteretur, ita etiam Romanus in Ecclesiis suburbicariis, & hoc intuitu utrumque posse comparari, non ulterius: quum Romanus praeterea maiorem, & ampliorem potestatem per totum Occidentem habuerit, quam ulli alii Exarchi. Ab hac explicatione quoque non abhorret Edmund. Richerius *hist. Conc. general. c.* 1. §. 12. Sed iam praevidit acutissimus Anton. Pagi *in critic. ad Baron. tom. I. ann.* 325. §. 41. hanc explicationem a mente Rufini esse *Petri de Marca sententia.*

 alie-

Reiicitur & examinatur. alienam, quam generaliter dicat, *canone Nicaeno VI. statutum, ut apud Alexandriam, & in urbe Roma vetusta consuetudo servetur, ut ille Aegypti, & hic suburbicariarum Ecclesiarum curam gerat*, quae verba interpretationem Auctoris nostri non admittunt. Evictum itaque hactenus est, (1) per suburbicarias Ecclesias non intelligi totum Occidentem, (2) nec mentem Rufini esse, quasi praeter specialem potestatem, quam eo tempore in suburbicarias Ecclesias exercuit, adhuc aliam habuerit.

Suburbicariae Ecclesiae quid? §. IV. Superest ergo, ut inquiramus, quid per suburbicarias Ecclesias intelligatur. Auctor ex Sirmundo id satis bene explicuit, quo ipso error Salmasii, quem etiam Iacobus Gothofr. *in l. 9. C. de extraord. sive sord. muner.* sequitur, satis reiicitur, dum existimat, quod per suburbicarias tantum illae subintellectae sint provinciae, quae intra centesimum lapidem positae fuerint, quum potius illae heic intelligantur provinciae, quae urbis Vicario suberant, quales decem recenset Notitia imperii his verbis: *sub dispositione V. I. vicarii urbis Romae provinciae infra scriptae: Consulares I. Campaniae, II. Tusciae & Umbriae, III. Piceni Suburbicarii, IV. Siciliae. Correctores I. Apuliae & Calabriae, II. Bruttiorum & Lucaniae. Praesides I. Samniae, II. Sardiniae, III. Corsicae, IV. Valeriae.* Conf. Petrus Iosephus Cantelius *in metropol. urb. hist. p. 2. diss. 6. c. 1.* Fundamenta dissentientium & consentientium recenset plenius du Pin *cit. l.* Clariss. Basnage *cit. l. §. 52.* Cantelius *cit. l. c. 3.* Ex his in §. 4. Auctor illustris. per necessariam consequentiam concludit, quod Episcopus Romanus sub se Metropolitas habere debuerit, quum tot provincias sua potestate direxerit, & vero singulis provinciis ex Decreto Concilii Nicaeni Metropolita praeesse debuerit. Ast vero nec Synodus Nicaena id disertis verbis iubet, nec hactenus evictum est, quod singulae, & distinctae provinciae civiles etiam distinctae fuerint quoad disciplinam ecclesiasticam tempore Concilii Nicaeni. Quin concedit ipse Petrus Iosephus Cantelius *cit. l. c. 5. §. 2.* ecclesiasticas provincias civilibus saepe maiores extitisse. Neque statim civitates, quae dignitatem Metropoliticam civilem habuere, eo tempore etiam ecclesiasticam obtinuerunt, uti docte ostendit Antonius Pagi *in critic. ad Baron. ad ann. 332. §. 5.*

(An Episcopus Romanus Metropolitas sub se habuerit tempore Concilii Nicaeni?)

CAPUT VIII.

OBSERVATIO XIV. ad §. 2.

An Pontifici Romano olim competierit potestas legislatoria? IN hoc §. 2. Auctor illustrissimus Pontifici Romano asserit potestatem legislatoriam, eamque evincere conatur ex constitutione Theod. & Valentin. (quae in calce Cod. Theod. sub *tit.* 24. inter Novellas constitutiones reperitur). Ast plura circa hanc constitutionem sunt monenda. (1) Totus contextus ostendit, non loqui Imperatores de *potestate legislatoria*, sed *iudiciaria* (I), quum recenseant, in ipso textu

(I) Obstrepuere semper Romanae communionis hostes, *veteremque in limo ranae cecinere querelam* adversus Romanae sedis praerogativas. Theodosium & Valentinianum ius canonum condendorum, qui vim legis haberent in Ecclesia, Romano Pontifici indulsisse negantur. Noster autem, ne antesignanis suis minus ingeniosior videatur, negat quidem Imperatores illos legislatoriam potestatem Romanae sedi concessisse; usque adeo, ut si id velit admitti, continuo adfirmari oportere sublat, legislatoriam potestatem non iure suo, sed Imperatorum beneficio & delegatione Pontifices exercuisse: contendit autem Imperatores loqui tantum de iudiciaria potestate, idque tantum cavisse, Romani Pontificis sententias in caussis dubiis latas vim legis deinceps habere. At, o bone, quis umquam catholicorum adseveravit, ab Imperatoribus concessam Romanae sedi potestatem condendarum regularum, quae universam adli-

textu occasionem, qua moti, hanc constitutionem ediderint. Scilicet Pontifex Romanus tulerat sententiam, cui Hilarius Episcopus Arelatensis obedire nolebat, quasi Pontifex non esset iudex competens. Ideo Imperatores decernunt, ut pro lege

adligent Ecclesiam? Adeone hospes in catholicorum sententiis, & universa retro antiquitate videri vis, ut eos summa consensione statuere praerogativam hanc Romanae sedi competere ex iure primatus sui ignores? Et sane Petri primatus iure successionis ad Romanos Pontifices translatus in Ecclesiae unitate positus est. Ecclesiae autem unitas in integritate fidei & canonum observantia consistit. Ex hoc primatu quum aliae praerogativae Romano Antistiti competunt, tum illa in primis, ut canones condat, qui per universam Ecclesiam vim habeant, quique *decreta* & *decretales* dicuntur. Quis enim iure neget, eum, cui firmandae ac tuendae ecclesiasticae unitatis potestatem Christus fecit, posse regulas statuere, quae unitatem illam confirment, & promoveant? Ecquis porro in antiquitatibus ecclesiasticis vel mediocriter versatus ignorat, Romanos Pontifices inde usque a primis saeculis decreta & decretales emisisse, quibus fidem confirmarunt, eamque in dubiis explicarunt, & disciplinae observantiam promoverunt; novos ritus novamque disciplinam induxerunt? Consulantur Clementis I. *ep. I. ad Corinth.* Victoris *ep. ad Asian.* Soteris *ad Corinthios*, Dionysii *adversus Sabellianos*, Cornelii ad *Cyprianum*, & ad *Fabium Antiochen.* aliorumque Pontificum vetustissimorum, apud Coustant. in *collect. epist. Romanor. Pontific.* Quis tandem, nisi qui constitutionem Theodosii & Valentiniani ne a limine quidem salutavit, adfirmare potest, eam de sola iudiciaria potestate loqui? Sed vide, ut Boehmerianas nebulas ipsa constitutio penitus dispergit ac diluit! Aiunt Imperatores: *Quum igitur* SEDIS APOSTOLICAE PRIMATVM SANCTI PETRI MERITVM, QVI PRINCEPS EST EPISCOPALIS CORONAE, *& Romanae dignitas civitatis, sacrae etiam Synodi firmarit auctoritas*, NE QVID PRAETER AVCTORITATEM SEDIS ISTIVS PRAESVMTIO ADTEMPERARE NITATVR: *tunc enim demum pax ubique servabitur*, SI RECTOREM SVVM ADGNOSCAT VNIVERSITAS. Habes, Imperatores totam constitutionis suae rationem ac fundamentum a Petri primatu in Romanam sedem transfuso sapientissime repetere; confitentur enim Apostolicam sedem primatum habere supra ceteras Ecclesias, hasque proinde inferiores illi esse: hanc praerogativam Romanae sedis enasci ex *Petri merito, qui Princeps est episcopalis coronae*, hoc est, *dignitatis*: hancque ipsius praerogativam *sacram synodum* (intelligit Nicaenam I. vexato *can.* VI. quae κατ' ἐξοχὴν Theodorito τῆς Ἐκκλησίας νόμος *Ecclesiae lex*; Sozomeno νόμος ἱερατικὸς *lex sacerdotalis*, & Nicolao I. *lex ecclesiastica* dicitur, non CPolitanam I. uti male Salmasius) confirmasse. Animadvertis iam, ab Imperatoribus iura ex Pontificis primatu proficiscentia foventibus adseri, nihil sine eius auctoritate audendum, ipsumque esse *Vniversitatis*, hoc est, Ecclesiarum omnium ubique diffusarum supremum moderatorem. Pergunt Imperatores: *Haec quum hactenus inviolabiliter fuerint custodita, Hilarius Arelatensis. . . . contumaci ausu inlicita quaedam praesumenda temptavit. . . . Ecclesiae Romanae urbis inconsulto Pontifice, indebitas sibi ordinationes Episcoporum sola temeritate usurpans invasit.* Vides, vetustissimum ius adseri, & inviolabiliter ad ea tempora servatum, *ne quid sine auctoritate Romanae sedis fieret*; Pontificemque in summo dignitatis fastigio constitutum ab universo christiano orbe agnosci ac revereri. In haec Apostolicae sedis iura peccarat Hilarius, nam *alios incompetenter removit*, nempe Celidonium Vesontinum Metropolitam episcopali dignitate privavit, qui ad Leonem M. appellavit, a quo, caussa in Romana synodo cognita, in sedem suam restitutus est, & Hilarius, quod pertinax iudicium Pontificis effugerat, *a privilegio suae civitatis submotus fuit* (vid. Leonem *ep. 9. ad Episcopos Gallicanos provinciae Viennens.*), *indecenter alios invitis & repugnantibus civibus ordinavit*; successorem enim dederat Hilarius Proiecto, contradicente Episcopo Viennensi (vid. Leonem *ep. 11.*). Hinc turbae & seditiones obortae, quae Reipublicae pacem interturbarunt. *His talibus & contra Imperii maiestatem*, *& con-*

habendum sit, quidquid in posterum sanciturus sit, hoc est, in caussis dubiis pronuntiaverit, nam de sententiarum Papalium valore unice sermo erat, & hoc in sensu etiam Hilarus Papa Leonem accipit, cuius verba adduxit Auctor noster *l. 1. c. 9. §. 2. in fin.* (2) Aliud est *praeceptum speciale*, aliud *constitutio ecclesiastica universalis*. De hac potissimum quaeritur, an Imperatores Pontifici talem potestatem indulserint, quod negatur (3) si vel maxime in verbis finalibus simul quoque de *potestate legislatoria* Pontificis Romani disponeretur, certe eamdem ex *beneficio & delegatione Imperatorum* exercuisset, non iure proprio, quod an Pontificii sint admissuri, merito dubito. Ceterum quae argumenta in §. *seq.* ex decretis Liberii Episcopi Rom. deducit, parum roboris habent. Olim quidem decreta *in sensu civili* dicebantur sententiae & definitiones principum, & saeculis sequentibus Pontifices statuta sua *decreta* dixere, ubi ius condendi leges ad se traxerunt. Ast tempore Liberii *decreta* denotabant ipsas epistolas, in quibus solebant de dogmatibus, vel quae ad disciplinam ecclesiasticam pertinebant, decernere, seu consulentibus respondere & iudicium suum suggerere, non per modum *legis*, sed potius *consilii & persuasionis*, vel etiam nudae *sententiae & opinionis*. Audiamus ipsum Liberium Episcopum Rom. cuius decreta Marca noster leges esse voluit, qui tamen in epistola ad Constantinum Augustum ita notanter scribit: *Atque ad illud officium, testis est mihi Deus meus, invitus accessi, in quo cupio sine offensa Dei, quamdiu in saeculo fuero, permanere, & nunquam mea statuta, sed Apostolica ut essent firmata & custodita perfeci: secutus morem ordinemque maiorum, nihil addidi Episcopatui urbis Romae, nihil minui passus sum.* Ecquid clarius dici potest? Sane per haec ipsa verba legislatoriam potestatem, quam Auctor noster ei adiudicat, sibi abiudicat, & in eo se morem maiorum sequi testatur. Et si ipsae examinantur epistolae, quae vulgo *decreta* vocantur, vel *decretales*, non leges, sed ut plurimum nuda *consilia*, vel *praecepta dogmatica* ibi deprehenduntur, vel saltem *nudae repetitiones* eorum inculcantur, quae antiquis canonibus & moribus iam erant constituta, quorum se acerrimos

Quid decreta de notaverint tempore Liberii.

& contra reverentiam Apostolicae sedis admissis, sententiam adversus Hilarium tulit Leo M. *Et erat quidem ipsa sententia per Gallias etiam sine Imperiali sanctione valitura*. QVID ENIM TANTI PONTIFICIS AVCTORITATI IN ECCLESIAS NON LICERET? *Sed nostram quoque praeceptionem haec ratio provocavit, nec ulterius vel Hilario... nec cuiquam alteri, ecclesiasticis rebus arma miscere*, AVT PRAECEPTIS ROMANI ANTISTITIS LICEAT OBVIARE. Vides, ut Imperatores Romani Pontificis potestatem praecipiendi condendorumque canonum per universam Ecclesiam foveant atque confirment; nihilque illi in omnes Ecclesias non licere perhibeant. Tandem generatim decernunt, NE QVID *tam Episcopis Gallicanis, quam aliarum provinciarum*, CONTRA CONSVETVDINEM VETEREM (haec eadem sententia extat apud Socratem *H. E. II.* 8. & 15. Sozomen. *lib. III. cap.* 10. & Theodoret. *lib. II. cap.* 22.) *liceat sine viri venerabilis Papae urbis aeternae auctoritate tentare. Sed illis, omnibusque pro lege sit*, QVIDQVID SANXIT, VEL SANXERIT APOSTOLICAE SEDIS AVCTORITAS, *ita ut quisquis Episcoporum ad iudicium Romani Antistitis evocatus venire neglexerit, per moderatorem eiusdem provinciae adesse cogatur*. Cavent itaque Imperatores, *nihil* Episcopis licere sine Papae auctoritate, idque *ex veteri consuetudine*, quam perlata lege confirmant; ac pro lege Episcopis, omnibusque esse debere *quidquid sanxit, vel sanxerit* Apostolica sedes: tum generalem definitionem ad certam speciem, quae constitutioni caussam dedit, adcommodantes, per Rectorem provinciae compelli iubent, qui a Romano Pontifice in ius vocatus, venire detrectet. Quis nunc non miretur Nostri confidentiam, scribentis, Imperatores loqui de solo *sententiarum Papalium valore, ac pro lege habendum* esse decernere, quidquid *in posterum* sanciturus sit in caussis dubiis? Sed quae is immani arbitrio comminiscitur, tanti non sunt, ut cordatum hominem morari possint, aut debeant.

mos vindices & exsecutores praebebant Episcopi Romani, uti infinitis testimoniis probatum dedit Io. Launoius *p. 3. epist. 3.* Vnde alibi haec decreta *sententiae* vocantur, ut in epistola Cornelii ad Cyprianum ibi: *Sententias nostras placuit in notitiam vestri perferri*, & in Concil. Chalced. act. 16. Episcopi dixerunt: *Haec iusta sententia, haec omnes dicimus, hoc iustum decretum*. Sic etiam vox *decretum* alibi quoque pro *animi sententia* & *voluntate* desumi suevit, ut, quando de electionibus dicitur, *quod decreto populi factae fuerint*, qualem *decreti* formulam tempore Nicolai I. apud Baronium *Annal. tom. 10. ad ann. 866. n. 85. seq.* legimus. Verum postquam a Romano Episcopo tamquam ab Oraculo undique alii consilium petere, & eius animi sententiam libenter amplecti propter auctoritatem solebant, quam inter omnes habebat, mox etiam stilum in epistolis suis mutare coepit & sensim auctoritatem legislatoriam affectavit; & hinc non adeo mirandum, quod in epistolis Siricii, adhuc saeculo quarto, eiusmodi stilus reperiatur, qui aliquid legislatorii praeseferre, & ita a praedecessorum more recedere videatur, quorsum pertinent exempla in §. 4. ab illustrissimo Auctore adducta. Et sicuti post tempora Concilii Nicaeni Episcopi Romani per Occidentem sensim crevit auctoritas, ita tandem ius Patriarchicum per Occidentem plene acquisivit, ut tamen aliae dioeceses magis, aliae minus obedientiam erga sedem Romanam ostenderint.

C A P V T IX.

OBSERVATIO XV. ad §. 1.

EX hoc capite declarantur, quae antea de potestate legislatoria Episcopi Romani dicta sunt. Petebant ut plurimum a Pontifice Romano, tamquam qui optime omnium praxin ecclesiasticam nosset, reliqui Episcopi informationem, qua ratione in disciplina ecclesiastica seu regimine sacro procedendum esset: atque eo tempore quidem Episcopi non nova decernere poterant, & si forsan nova decernere vellent, tamen semper sub involucro antiquae traditionis Apostolicae, statutorum conciliorum, vel praecepti divini, quid statuebant; non vero pro suo spontaneo arbitrio nova introducebant, ut magis antiqua conservare, quam legislatores agere voluisse videantur. Ad testimonia ab illustrissimo Auctore §. 1. 2. & 3. adducta adhuc sequentia addenda censui. Iulius Pontifex, qui in caussa Athanasii gravissime ad Orientales scripsit, saepe huc provocat: *In rebus ecclesiasticis*, ait, *non specimen eloquentiae, sed canones Apostolici requiruntur*. Deinde in eadem epistola se purgat ab imputatione Orientalium, quod Auctor discordiarum dici non possit, aiens: *Nos scilicet discordiam induximus, qui omnia secundum canonem facimus?* Si ergo Pontifex omnia secundum canones ex praxi primitivae Ecclesiae facere debet, legislatoria illa potestas facile concidet. Pergit deinde, & pluribus aliis locis se unice secundum Canones agere testatur, & tandem inde concludit: *Quapropter quemadmodum est conscius Deus Pater Domini Nostri Iesu Christi, haec putavi necessaria esse, quae vobis scriberentur, tum ut parcerem vestrae existimationi, tum quia optarem, Ecclesias non in perturbatione esse, sed secundum canones Apostolorum regi*. Innocentius I. in *epistola ad Aurelium Carthag. Episcopum* ita scribit: *Sententiae meae exposui atque edixi tenorem. Iam prudentiae tuae erit, consors mihi frater, cum unanimis & consacerdotibus nostris hanc ipsam rem in Synodo religiosissima retractare, ut si nihil dispositioni nostrae resultat, nobis plenissime aperteque rescribas, qui deliberatam Paschalem diem iam litteris ante, ut moris est, servandam suo tempore praescribamus*. Caelestinus *in epist. ad Perigenem, Donatum, Basilium & alios Episcopos per Illyricum constitutos* notanter scribit: *Dominentur nobis regulae, non regulis dominemur*

Pontifices consulti nihil novi statuebant, sed quid iuris esset, suggerebant.

Novis exemplis & testimoniis id declaratur.

mi-

minemur, *simus subiecti canonibus quum canonum praecepta servamus*. Sixtus III. *ad eosdem Episcopos per Illyricum constitutos* ita rescribit: *A canonum praeceptis nemo discedat, nec ab his deviet, quae iuxta regularum ordinem frequens ad vos directa sedis Apostolicae decrevit auctoritas*. Agnovit itaque ipse Pontifex, se tantum illa ad Ecclesias extraneas decernere debere, quae regulis ecclesiasticis & canonibus conciliorum erant constituta, ut ita Pontifices in huiusmodi decretis non *Legislatores*, sed *Interpretes*, *Iudices* & *Exsecutores canonum* egerint. Leo I. *in epistola ad Episcopos per Campaniam, Picenum &c. constitutos c.* 5. Decretalia constituta Innocentii I. & aliorum Pontificum custodire mandat, *quae de ecclesiasticis ordinibus, & canonum promulgata sunt disciplinis*. Plura addere supersedeo, quum ex his satis abundeque appareat, Pontifices in Decretis suis tantum interpretes & exsecutores canonum fuisse, & ex iis iudicasse, non leges novas tulisse; quae Decreta postmodum eo maiorem obtinuere auctoritatem, quo maior Pontificis Romani per Occidentem auctoritas erat.

C A P V T X.

OBSERVATIO XVI. ad §. I.

De relationibus ad sedem Romanam. Relationes quid? — Agitur hic *de relationibus ad sedem Apostolicam*, quam materiam Auctor noster deinceps repetit *l. 7. c.* 12. 13. 14. Vt vero appareat, nihil *summi iuris* sub his latere, breviter de relationum natura & caussis videndum est. Sunt *relationes*, seu *consultationes* nihil aliud, *quam disquisitiones eorum, quae in caussis dubiis facienda sunt, directae ad eos, quos nobis peritiores credimus*. Non itaque arguunt relationes iurisdictionem in eo, qui consulitur; nam & hodie adhuc in caussis dubiis fiunt relationes ad collegia iuridica vel viros peritissimos, quorum auctoritas maxima inter homines esse solet. Sane responsa ad aliorum relationes vim ex auctoritate personae, quae consulitur, accipiunt. Scabinatus Magdeburgensis olim tanta erat auctoritas, ut etiam gentes Polonicae aliaeque ad illum provocarent, & referrent, quo ipso nullam iurisdictionem hic Scabinatus in tales gentes exercuit, neque enim ex *necessitate* tales relationes fiebant, sed *ex libera voluntate*. Eadem ratio est relationum ad Episcopum Romanum, cuius uti semper magna auctoritas fuit, ita non raro in caussis dubiis ab aliis consultus fuit; & quidem initio non ex necessitate, sed libera voluntate, quum tales consultationes ordinarie ex regulis prudentiae fluant, quae necessitatem iuris non habent (I).

Relationum auctoritas. Relationum ad Sedem Romanam finis.

(I) Negare non audet Noster, inde usque a peranriquis temporibus de rebus dubiis sive ad fidem, sive mores, referri ad Romanum Pontificem consuevisse, eiusque magnam semper fuisse auctoritatem. Tantum cavillatur, nihil summi iuris sub relationibus hisce latere, nec initio ad Romanum Pontificem ex necessitate relatum fuisse, nec ipsorum responsa iuris vim habuisse. At alia omnis retro antiquitatis mens, alia prorsus doctrina est; ea enim docet, ex omnibus Ecclesiis ad Romanum Pontificem de rebus dubiis sive fidem spectent, sive morum & disciplinae negotium, referri oportere, ut quid servari debeat, innotescat; inque omnibus hisce rebus illius iudicio & auctoritati adquiescendum; idque ob ius primatus, quo catholicae Ecclesiae praeest. Rem sane testatissimam paucis conficiam, ne tempore abutar. Clemens I. a Corinthiis consultus epistolam ad eos dedit, quae tantae fuit auctoritatis, ut in omnibus Ecclesiis legi consueverit, teste Epiphanio III. 15. Irenaeus *adv. haeres. III.* 3. ad Romanam Ecclesiam *maximam & antiquissimam propter potentiorem principalitatem oportere omnem Ecclesiam convenire*, scribit. Concilium Sardicense *ep. ad Iulium P.* inter fragmenta Opp. S. Hilarii, *optimum & congruen-*

§. II.

§. II. Ex hactenus dictis evidens est, consulentes nullam summam iurisdictionem in Episcopo Romano agnovisse, nec ipsum Episcopum tale quid in rescribendo intendisse. Siricius *in epist. ad Himerium Tarraconensem Episcopum* respondet ad relationem, quae ne quidem ad eum, sed Damasum antecessorem erat directa, hisce verbis: *Consultationi tuae responsum competens non negamus*: & *c.* 5. *De his vero non incongrue dilectio tua sedem Apostolicam credidit consulendam*. Fuerunt ergo illae relationes merae consultationes, quarum discussiones *obligationem internam*, non externam habent. Huc tendit introitus epistolae Innocentii I. *ad Victricium Episcopum Rotomagensem: Etsi tibi, frater carissime, pro merito, & honore sacerdotii, quo plurimum polles, vivendi & docendi secundum ecclesiasticas regulas nota sunt omnia, neque est aliquid, quod de sacris lectionibus tibi minus collectum esse videatur; tamen quia Romanae Ecclesiae normam atque auctoritatem magnopere postulasti, voluntati tuae*

In consulendo nulla alterius agnoscitur iurisdictio.

gruentissimum esse, ait, *si ad caput, id est, ad Petri Apostoli sedem, de singulis quibusque provinciis Domini referant sacerdotes*. Iulius ipse *ep. ad Orientales* apud Athanas. *in Apolog. sua contr. Arian.* esse vetustissimam consuetudinem a Petro derivatam testatur: *An ignoratis hunc fuisse morem, ut primum ad nos scriberetur, atque ea, quae iusta sunt, hinc decernerentur*. Damasus P. opera usus est Hieronymi in respondendo *Orientis & Occidentis synodicis consultationibus*, ut ipse testatur *ep.* CXXIII. *ad Ageruch.* Idem Hieronymus in controversia, num una, an tres ὑποστάσεις in Deo dicendae sint, se tres hypostases dicturum fatetur, si Damasus dici iubeat. Et *lib. III. contr. Rufin. cap.* 4. & 5. *Miror*, inquit, *quomodo probaverat Italia, quod Roma contemsit: Episcopi susceperint, quod sedes Apostolica condemnavit*. Siricius consultationi Himerii Tarraconensis Episcopi respondens, ait: *Ad Romanam Ecclesiam, utpote ad caput tui corporis, retulisti*. Cyrillus Alexandrinus de Nestorio ad Caelestinum P. retulit: *Longa*, inquit, *Ecclesiarum consuetudo suadet, ut eiusmodi res Sanctitati tuae communicentur*. Caelestinus autem Nestorium sacerdotio exuit, & Cyrillo mandat, ut Apostolicae sedis auctoritate sententiam hanc exsequatur, & CPolitanae Ecclesiae consulat. Synodus deinde Ephesina se ad Nestorium damnandum coactam adfirmat & *a sacris canonibus, & ab epistola Caelestini*. Iustinianus *L.* 7. *C. de summ. Trinit.* iubet, omnia, quae ad unitatem, & statum Ecclesiae pertinent, *referri ad beatitudinem Papae veteris Romae, eo quod sit caput omnium sanctissimorum Dei Sacerdotum*. Synodus Milevitana & Carthaginiensis postquam damnassent Pelagianam haeresim, ad Innocentium I. retulere, ut synodicae definitioni *Apostolicae sedis adhiberetur auctoritas*. Augustinus *serm. II. de verbis Apostoli*: *Iam de hac re duo Concilia ad Romanam sedem transmissa sunt; inde rescripta venerunt, lis finita est*. Alypius Tagastensis Episcopus tanti fecit Romanae sedis decreta, ut ea cuicumque consuetudini anteponenda censuerit, ceu observat Norisius *Histor. Pelag. I.* 17. Epiphanius *lib. II. adv. haeres.* scribit, *in Petro Apostolorum Principe fidem Domini fundatam, in ipso Ecclesiam Dei aedificatam, in ea omnes quaestiones ac subtilitates fidei inveniri*. Gennadius Patriarcha CP. ex thesauro Cyrilli Alexandrini: *Nos oportet tamquam membra, utpote capiti, Romano Pontifici & Apostolicae Petri sedi parere, a qua debemus petere quid credere, & quid sentire ac tenere debemus; quia ipsius est confutare, arguere, confirmare, ordinare, solvere & ligare. Quoniam B. Petrus, qui (ut in Chalcedonensi synodo scriptum legimus) in propria sede vivit, & praesidet, & praestat quaerentibus fidei veritatem*. Adde Fevardentium *not. ad Irenaeum cit. loc.* & Nat. Alexan. *in saec. I. diss.* IV. Consulebantur quoque Patriarchae a propriae dioeceseos Antistitibus. Sed in hoc distat Romana sedes ab aliis Patriarchis, quod his ius erat respondendi tantum consultationibus dioeceseos suae; illi autem respondendi omnium Ecclesiarum Antistitibus. Quin nonnunquam Episcopi eminentiorum sedium etiam ab extraneis consulebantur: quod non intuitu sedis factum, sed personae, quae sedi praesidebat, ob summam scilicet illius auctoritatem, praestanti doctrina, vitaeque sanctimonia partam. Quo nunc pacto Boehmeriana commenta consistere possint, videant iusti rerum aestimatores.

tuae admodum morem gerens digestas vitae morumque probabilium disciplinas annexas litteris meis misi. Sic etiam idem Exsuperio Episcopo Tholosano in haec verba respondet: *Consulenti tibi, frater carissime, quid de proposita specie unaquaque sentirem, pro captu intelligentiae meae, quae sunt visa, respondi*: & deinceps: *Equidem dilectio tua, instituta secuta prudentium, ad sedem Apostolicam referre maluit, quid deberet de rebus dubiis custodire potius, quam usurpatione praesumta, quae sibi viderentur, de singulis obtinere. Cur enim magis pudendum putemus, discere aliquid, quam omnino nescire? mihi quoque ipsi de collatione docilitas accedat, ut perscrutatis rationibus ad proposita respondere compellar, eoque fit, ut aliquid semper addiscat, qui postulatur, ut doceat*. Ex his verbis egregie, quae antea asserta sunt, demonstrantur. Scilicet constat (I) Innocentium agnoscere, relationes & consultationes non *ex necessitate iuris*, sed *institutis prudentium* dependere: (II) consistere illas consultationes in amica quadam collatione, seu *communicatione*, *non superioritate*: (III) responsa ad relationes data vim nudam *doctrinae*, non *decisionis* habere.

Conclusiones ex hactenus dictis eruuntur.

§. III. Ceterum cur potissimum ad Episcopum Romanum eiusmodi relationes directae fuerint, videtur Innocentius I. *in epistola ad Episcopum Nucerianum* his exprimere verbis: *Mirari non possumus, dilectionem tuam sequi instituta maiorum, omnia quaeque possunt aliquam recipere dubitationem, ad nos quasi ad caput atque ad apicem Episcopatus referre, ut consulta videlicet sedes Apostolica ex ipsis rebus dubiis certum aliquid faciendumque pronuntiet &c.* His verbis Innocentius caussam exprimit, cur antiquitus relationes ad sedem Apostolicam directae fuerint, quia scilicet praerogativam quamdam inter reliquos obtinuit & auctoritatem magnam habuit: & quamvis verbis ultimis Innocentius sibi videatur adscribere vim decisivam, non tamen illa captanda esse ratio dictitat; sed tale pronuntiatum intelligitur, quale congruit consultationi, ut scilicet dubiam caussam dirimat, sed necessitatem absolutam sequendi non inferat, aut rei iudicatae vires sustineat. Siculi enim communio inter omnes Episcopos conservabatur; ita, ut supra dictum est *obs. IV.* potissimum per litteras communicare cum Episcopo Romano antiquitus solebant propter auctoritatem sedis.

Cur relationes potissimum ad sedem Romanam directae fuerint?

Sed non tantum ad Episcopum Romanum relationes fiebant, sed etiam ad alias sedes eminentissimas, veluti ad Cyprianum Carthaginiensem Episcopum, quem, ut supra dictum, Augustinus cum Stephano exaequare non veritus est. Et certe tantam eo tempore obtinuit auctoritatem, ut Hispaniae Episcopi recursum ad eum haberent, ubi a Stephano Episcopo Romano se praegravari viderent. Scilicet in Hispania Basilides Asturiensis & Martialis Melidensis in Synodo provinciali depositi erant, quod idolis in persecutione sacrificaverant. Sed Basilides Romam ad Stephanum profectus, ab eo libellum communionis obtinuit, forsan hac intentione, ut, quem pro legitimo Episcopo Romanus haberet, ei Hispani communionem denegare non possent. Hoc libello munitus rediit in Hispaniam, & Episcopatum recuperare ambiebat. Tum Hispani, quid facto opus esset, consulunt Cyprianum, (ipsius hac in re definitioni & iudicio stare parati) utrum scilicet debeant Basilidem in suam sedem reponere? ad quorum consultationes decernebat, Basilidem omnino reiiciendum, & successorem quem iam ei substituerant, in officio esse confirmandum. Vid. Cyprian. *lib.* 1. *epist.* 4. Quod exemplum eo illustrius est, quia (1) controversia caussam gravissimam concernebat: (2) consultatio & relatio contra Stephanum Episcopum Romanum fiebat: & (3) de eius facto a Cypriano iudicabatur ad relationem Hispanorum. Hisce sub circumstantiis inepta merito est eorum sententia, qui ex hoc exemplo appellationem Basilidis ad Stephanum extorquere conantur, cuius rei absurditatem ostendit doctissimus du Pin *de antiq. eccl. discipl. diss.* 2. *c.* 2. *p.* 152., & clariss. Basnage *tom. II. annal. ad annum* 254. §. 4. Ad Ambrosium quoque non raro eiusmodi relationes directas fuisse, fides annalium docet.

Relationes etiam fiebant ad alias sedes maiores.

Exemplum in Cypriano.

docet. In Concilio Taurinensi c. 6. decernunt patres *iuxta litteras venerabilis memoriae Ambrosii & Romani Sacerdotis;* & infinitum foret, omnia eiusmodi relationum exempla adducere. Ex quibus concludo, ex consultationibus & relationibus ad sedem Apostolicam factis nullam iurisdictionem Episcopi R. in reliquas Ecclesias inferri & erui posse.

Relationes ad Ambrosium factae.

§. IV. Interim hoc ex adductis ab Auctore illustrissimo locis liquidum est, Pontifices Romanos tandem relationes in necessitatem traxisse, quae antea ex meris regulis prudentiae fieri solebant. Quod autem in §. 6. hanc necessitatem iam ante Concilium Nicaenum obtinuisse, ex *can. IV. Concil. Nicaen.* colligere velit, in eo quidem nullo iuvatur idoneo fundamento, nec Innocentius primus se praecise in Concilio Nicaeno fundat, multo minus quod in §. 8. adductum est, de Cypriano exemplum concludens esse videtur. Scilicet, ut bene observat doctissimus du Pin *de antiq. eccl. discipl. diss. 2. c. 2. p. 14.* Cyprianus non rogat Stephanum, ut iudicet Marcianum, sed potius certiorem eum reddit, Marcianum ad Novatianos, iam condemnatos, defecisse, quemadmodum Faustinus Episcopus iam ad eum scripserat, & hac ratione Stephanum rogat, ut ad plebem Arelatensem litteras dirigat, ut, rupta omni cum Marciano societate, alium eligat Episcopum. Itaque recte concludit du Pin cit. l. his verbis: *Cyprianus hortatur Cornelium* (vel potius Stephanum) *ad Marcianum expellendum, non ob singularem Ecclesiae Romanae praerogativam, sed ob eam, quae omnibus quidem Episcopis, praecipue tamen Romano ob primatum, incumbit sollicitudinem. Quia quum unus sit omnium Episcopatus, in plures concordi numerositate diffusus, unusquisque Ecclesiis sibi vicinis laborantibus debet succurrere, & si contingat, eorum Episcopos a fide desciscere, cunctos oportet curam gregis, qui ipsis commissus fuerat, suscipere.* Unde huius relationis exemplum, quod tantopere urget Auctor, nullam praerogativam Episcopo Romano conciliat, quin potius eamdem destruit, quum non ad Stephanum solum, sed etiam ad Cyprianum non semel, sed iterum relatio de Marciano directa a Faustino Lugdunensi Episcopo fuerat.

An iam tempore Concilii Nicaeni necessitas consulendi sedem Romanam obtinuerit.

CAPVT XI.

OBSERVATIO XVII.

§. I. IN hoc capite acerrimum auctoritatis sedis Apostolicae deffensorem agit Archiepiscopus Parisiensis, dum asserere conatur, *Pontificem a nemine indicari*. Ast hic commode applicari potest, quod Pontifex Pius II. *in Epist. 374. ad Carolum VII.* Galliae regem scribit: *Unum a te petimus, carissime fili, ut doctoribus sedis Apostolicae non semper credas, multa illorum passionibus tribuas.* Certe & hoc passionibus Auctoris nostri tribuendum erit, quamvis forsan prudenter huiusmodi doctrinas, sedi Papali admodum gratas, praemittere voluerit, quo postea Pontificem benigniorem & clementiorem haberet, in tollerandis doctrinis, quas postea *libris seqq.* pro libertate Ecclesiarum Gallicanarum adducit. An hanc sententiam, quam auctor fovet, Galliae Episcopi saepissime defenderint, satis quidem dubium est, quum plerique potius hodie in contrarium abire soleant, inter quos est Io. Launoius *in suis Epistolis* & Ludovicus Ellies du Pin *de Antiq. eccl. discipl. diss. 6.* ubi §. 7. ad totius cleri Gallicani consensum provocat, & praxin contrariam §. 2. 3. & 4. adducit, quam etiam Launoius P. I. *epist. 7. 9. 10. & 11.* P. II. *epist.* 1. 2. 3. 4. 7. P. III. *epist.* 3. P. IV. *epist.* 1. 2. 4. P. V. *epist.* 1. *&c.* plenius excussit, & contrariis respondet, ut hac in re otium mihi fecerit (I). Sic ad primum argu-

An Episcopus Romanus a nemine iudicari possit?

Iudicium Gallorum de hac sententia.

 men-

(I) Quae instituitur controversia, an Romanus Pontifex iudiciis ecclesiasticis subia-

Responsio ad dubia ab auctore mota.

mentum deductum ab exemplo Symmachi respondet plenius Launoius P. I. *epist.* 9. ubi ex actis synodi Romanae ostendit, verba adducta de iudicio minorum, non intelligenda esse de Concilio ipso, sed de visitatore, qui interim suspenso Symmacho iaceat, ea nullo partium studio componetur, si res inter se rite distinguantur. Petri iuris est, Pontifices a particularibus Synodis iudicari non posse. Quum enim iudicium sit actus iurisdictionis, qui a superiore exercetur in inferiorem; contra naturam est, particulares Episcopos una congregatos sententiam dicere in Romanum Pontificem, qui iure primatus omnibus Episcopis praeest. Praeterea vetustissima regula est, maiorem sedem a minori non iudicari: quam apertissimis Patrum locis adstruit Marca noster, ut a Boehmeri argutariunculis nullam patiantur molestiam. Hinc impudentem Dioscori & Photii ausum, quorum ille Leonem M., hic Nicolaum I. excommunicavit, universa Ecclesia exsecrata est. *Si quis*, inquit VIII. Synodus oecumenica *can.* XXI. *tanta effrenata audacia, quemadmodum Photius & Dioscorus, sive scripto, sive sine scripto insanias quasdam contra Cathedram Coryphaei Apostolorum Petri audeat iactare, eamdem atque illi damnationis sententiam subeat.* Num etiam Romanus Pontifex iudicio generalis synodi subiaceat, necne, in utramque partem disputatur. Saeculo sexto constans fuit Episcoporum Italiae & Galliarum sententia, etiam iudicio generalium Synodorum Pontificem non subesse. Accusato Symmacho P. apud Theodoricum Italiae Regem ab iis, qui Laurentio Nuceriae Episcopo studebant, & instauratis turbis, quae in Symmachi electione ad caedem usque exarserant; Rex Petrum Altini Episcopum *visitatorem* Romam misit, qui Laurentianis favens turbavit omnia. Quare Theodoricus ad tranquillandam Urbem tumultibus plenam, Symmachi permissu, Synodum CXXV. Episcoporum Romae cogit, quae *palmaris* dicta est. Episcopi Liguriae, Aemiliae, & Venetiarum una congregati suggesserunt Theodorico, debuisse Concilium ab ipso Pontifice convocari, & Romanum *Antistitem minorum iudicio non subiacere*. Respondit Rex, ipsius Symmachi sententia synodum fuisse coactam. Hac re cognita Patres caussam Symmachi ventilarunt, eumque obiectorum criminum expertem declararunt, testantes, eum *arbitrio divino dimissum fuisse, totamque caussam Dei iudicio* reservarunt. Ennodius Ticinensis Episcopus *in libello Apologetico pro synodo, in qua absolutus est Symmachus*, scribit: *iudicia ista* (Symmachus) *voluit, traxit, ingressus est, & quod posset fidelium corda doloris iusti aculeis excitare, venerando Concilio auctoritatem etiam contra se, si mereretur, indulsit . . . . . Aliorum forte hominum caussas Deus voluerit per homines terminare: sedis istius Praesulem suo sine quaestione reservavit arbitrio.* Avitus Viennensis Episcopus in gravi & prolixa epistola, quam suo & Gallicanorum omnium Antistitum nomine *ad Faustum & Symmachum* Senatores scripsit, Italicos Episcopos perstringit, quod iudicium quoddam inferiores de eminentiore receperint. In eamdem hanc sententiam concessere postea alii, praesertim Romana synodus coram Carolo Francorum Rege coacta contra Leonem III., Ivo Carnotensis *ep.* CCXXXV. & *ep.* CCLXXXIII. Petrus Damianus *adv. reg. & defens. Eccles.* & Philippus Galliarum Rex *ep. ad Innoc. III.* apud Raynald. *ad A.C.* MCCVI. *n.* 16. Nunc inter omnes convenit, per generalem synodum posse in Pontifices haereticos aut schismaticos sententiam ferri, quamvis in eo diffideant, num sententia haec tantum declaret, an etiam iudicet Pontificem extrusum. Iam vero praeclara Romanae Synodi, Ennodii, & Aviti testimonia de dignitate & auctoritate Summi Pontificis impetit Launoius *lib. I. ep.* 9. quem sequitur Noster. At frivolas Launoii rationes egregie refellit Natalis Alexander *in saec.* VI. *diss. I.* Contendit Constantiensis Presbyter, verba *Romanae sedis Antistes minorum non subiacet iudicio*, quae synodus Romana protulit, non intelligenda esse de Concilio ipso, sed de Romanis pluribus clericis, Senatu, & populo, qui se in Symmachi caussa ferventiori studio immiscuerant, (Noster ea perperam refert ad visitatorem a Theodorico missum) & revera Symmachum a synodo Romana fuisse iudicatum. At prius commentum ipsa Concilii verba disicit; aiunt enim Patres, *ipsum*

Sym-

cho datus erat; & quoniam suspicati fuissent patres, occulta potuisse esse crimina, ideo totum divino iudicio transcripsisse: interim tamen certum esse Symmachum a Concilio esse iudicatum. Ad verba Ennodii respondet idem *cit. l. num.* 10. quemadmodum etiam *num.* 14. *seqq.* adducta ab Auctore nostro in §. 2. verba Aviti examinat, qui nomine cleri Gallicani ad Symmachum scripserat. Argumenta a Synodo Ephesina desumta nihil adeo probant. Conqueritur Cyrillus, Ioannem Antiochenum *maioribus sedibus iniuriam intulisse, & in illos, in quos nihil iuris habebat, pronuntiasse*, ut sunt verba epistolae Synodalis ad Caelestinum missae *in fin.* apud Binium *Tom. IV. c.* 17. quam etiam repetit Edmund. Richerius *in hist. Concil. gener. c.* 7. §. 14. Ast Ioannes in conciliabulo Ephesi contracto non pronuntiaverat tantum contra Cyrillum, sed etiam Memnonem, Episcopum Ephesinum, qui sane inferiorem Antiocheno obtinebat auctoritatem, immo denique contra universos Episcopos in Concilio Ephesino congregatos; non itaque verba adducta de solo Cyrillo intelligi possunt, & ostendunt acta actionis I. Concil. Ephesin. utrumque & Alexandrinum & Ephesinum Episcopum non sedisse cum aliis patribus eo tempore, sed tamquam accusatos ius sibi reddi postulasse, & denique tamquam innocentes absolutos esse. Verba *Synodicae epistolae Concil. Chalcedon. ad Leonem* sunt haec: *insuper* (Dioscorus) *& contra ipsum, cui vineae custodia a salvatore commissa est, extendit insaniam, id est, contra tuam quoque Apostolicam sanctitatem, & excommunicationem meditatus est, contra te, qui corpus Ecclesiae unice sustines.* Insania ergo Dioscori in eo ponitur, quod Leonem immerentem, & qui Ecclesiae unionem quaesiverat, excommunicare intenderat, & ita rursus pro sententia auctoris nihil faciunt. Acta Synuessanae Synodi omnino falsa esse, iam ante eruditi observaverunt, Acta Synuessanae Synodi falsa.
sicuti tota Synodus supposititia est, atque adeo ex eo nihil evincitur, uti observarunt Natalis Alexander, Papebrochius &c. apud Anton. Pagi *in critica ad Baron. ad ann.* 302. *n.* 18. conf. clariss. Samuel Basnage *ad Annum* 296. §. 6. & 7. Recte quoque in §. 4. & 5. auctor noster reiicit synodum Romanam sub Silvestro, ex cuius *can. ult.* novum argumentum pro hac sententia formant Romanae Aulae Doctores, cuius suppositionis indicia evidentia ostendunt Schelstratius in P. II. *anti-*

Symmachum, *qui dicebatur imperitus, debuisse synodum convocare. Eius sedis primum Petri Apostoli meritum, deinde sequuta iussione Domini Conciliorum venerandorum auctoritas singularem in Ecclesiis tradidit potestatem, nec antedictae sedis Antistitem minorum subiacere iudicio.* Potestatem autem a Christo traditam Petro, & primatum ad successores Petri transfusum, & a venerandis Conciliis assertum, non modo in clericos & plebem, sed & in Episcopos extendi, soli haeretici diffitentur: Proinde & ipsi *minorum* nomine intelligendi sunt, *quorum iudicio* Romanae sedis *Antistes non subiaceat.* Secus nec Dominus *singularem* Petro prae ceteris Apostolis, nec *sedi Romanae meritum vel principatus singularem in Ecclesiis tradidisset potestatem*, sed communem cum ceteris Episcopis, eorumque potestati aequalem. Porro, ipsi Romanae Synodi Patres testantur, Symmachum fuisse *divino arbitrio dimissum, totamque caussam* non tam cognovisse, quam *Dei iudicio reservasse*, utpote quibus alta mente repostum erat, Pontificem Maximum iudicari a minoribus non posse. Ipse vero Pontifex sponte sua iudicio synodi se supposuit, quo impactorum criminum calumniam a se arceret; eiusque consensu Synodus per Theodoricum convocata fuit. Et ea quidem fuit Pontificum humilitas, ut criminibus accusati nonnumquam primatum suum sponte Synodo Romanae subiicerent; in hoc monitum Christi sequentes, quo voluit, ut maior inter discipulos suos fieret uti minor. Ita & Damasus falso crimine compellatus, Romanae synodo sponte se subiecit. Quin consuevere Pontifices apud Concilium imperiale se purgare, ut Silvester fecit apud Constantinum, & Damasus apud Gratianum & Valentinianum. Inanes argutatiunculas, quibus Launoius luculentissima Ennodii, & Aviti testimonia sollicitat, idem reiicit Alexander *cit. loc.* Pudet in apertis illius nugis, iam explosis, tempus terere.

quit. illustr. diss. 3. c. 8. Anton. Pagi in critica ad Baron. ad ann. 324. n. 17. seqq. Samuel Basnage tom. II. annal. ad ann. 324. §. 9. & 10. Ceterum quae §. 6. & 7. adducuntur exempla ex saeculo VIII. talia sunt, ut a pristina disciplina recesserint, atque adeo his non immorandum. Quo remotiora enim tempora sunt a primitivae Ecclesiae statu, eo magis inclinavit status ecclesiasticus, & Pontificis temeritas crevit. Nec semper verba adulationis in exemplum sunt trahenda, qualia fuisse videntur cleri Gallicani *in synodo Romana* in §. 6. adducta, sicuti nec verba Constantini Magni apud Rufinum *lib.* 1. *c.* 2. in Synodo Nicaena ad Patres se invicem accusantes prolata Imperatori adimunt facultatem iudicandi episcopos, licet id primo intuitu praeseferant. Nam praxis sequens contrarium probavit, quemadmodum etiam Leo coram Carolo M. se purgare iuramento coactus fuit.

CAPUT XII.

OBSERVATIO XVIII. ad §. 1.

De Advocatis Ecclesiarum.

§. I. PRaemittit Auctor illustrissimus perbrevem meditationem de *advocatis*, quae illustratione indiget; scilicet regum officium quidem in defensione Ecclesiarum consistit contra vim iniustam: tamen postquam res ecclesiasticae in dies auctae sunt, magis magisque quoque rapacitati aliorum expositae esse coeperunt; ut hinc *generalis* illa regum defensio non sufficiens visa fuerit, sed protectio & defensio *specialissima* quibusdam a Regibus demandari singulariter debuerit. Plerique initia horum advocatorum deducunt ex *codice canon. Afric. eccl. c.* 97. (nam c. 75. relatus a Gratiano in c. 10. c. 23. q. 4. ad quem quidam provocant, loquitur de *defensoribus pauperum*) ubi patres disponunt, rogandos esse Imperatores, ut *advocatos* vel defensores pro caussis Ecclesiarum defendendis constituant, & quum haec Africani Concilii postulatio ad Caesares devolveretur, mox Ecclesiis advocati dari coeperunt, uti apparet ex *l.* 38. *C. Theod. de episc. eccles. & cler.* quae constitutio post sex menses a Concilio Carthaginensi lata est.

Origo advocatorum.

An ex Conciliis Africanis petenda sit?

Ast non puto, tales advocatos, de quibus quaerimus, Ecclesiis tunc datos esse, qui scilicet eas ab invasione aliorum defenderent, *vi opposita*; sed tantum tales ibi intelliguntur, qui caussas & res ecclesiasticas defenderent in *iudiciis*, si quamdam controversiam ab aliis paterentur. Ceterum postquam amplissimae terrae in Ecclesias maxime Germanicas & Gallicas translatae sunt, regesque Francorum ipsimet plures cathedrales Ecclesias, abbatias & monasteria exstrui curaverint, praeficiendi his necessario erant, qui itidem *advocati* dicti. Sed postquam potentiores bonis hisce inhiare inciperent, adeoque magis ferro quam iure agerent; defensores quoque Ecclesiis dari coeperunt, qui eos contra vim iniustam defenderent, de quibus protectoribus & advocatis potissimum Auctor noster loquitur. Peccant in eo haud pauci, quod duplex hoc genus advocatorum distinguere ignorent, qui tamen diversa iura obtinuerint, uti optime animadvertit illustris Hertius *de institata vulgo ordinis Cistert. libertate ac exemtione a superior. & advocat. region. sect.* 3.

Duplex genus advocatorum non negligendum.

§. II. Scilicet uterque quidem *defensoris* nomine venit, sed advocati prioris generis etiam *iurisdictionem*, seu *vogteiam* inter homines Ecclesiae exercebant, & quidem iamtemporibus Caroli M. uti loca a Dn. Hertio *cit. l.* §. 6. & 7. adducta docent, & hoc innuitur ab Vrbano II. vocati sunt *iudices in c.* 8. *l.* 1. *q.* 3. ubi asserit *defensoris nomine intelligi advocatum sive castaldium & iudicem*: conf. formula apud Marculfum *lib.* 1. *c.* 24. *de Mundebarde*, cuius verba etiam recitat Gonzalez *ad c.* 23. *de iure patron.* Quemadmodum etiam multa hanc in rem facientia documenta collegit Carolus du *Fresne in glossar. voc. Advocatus.* Atque tales advocatos primitus reges ipsi Franco-

Advocati quidem cum Iurisdictione.

rum

rum constituebant, vel eorum missi, vid. *capit. Carol. M. anno* 803. *c.* 3. Deinceps hinc inde Episcopis concessum per privilegium ius eligendorum advocatorum, Dn. Hertius *cit. l.* §. 9., quin quod ipsi Episcopi postea monasteriis intra suam dioecesim exstructis idem ius concessisse videantur, uti apparet ex charta MSC. de anno 1090. in qua Ruthardus Archiepiscopus Moguntinensis monasterium Comberg. confirmavit, & inter alia ita disposuit: *De advocati quoque electione hoc statutum esse, notandum est, ut, quemcumque Abbas loci illius cum consilio fratrum suorum ad defendendam monasterii libertatem & iustitiam utilem invenire possit, qui non pro terreno commodo, sed pro aeterna mercede hoc patrocinium suscipere velit, hunc absque alicuius contradictione eligat, & bannum legitimum non iure hereditario eum a rege suscipere efficiat, cuius advocati libero concessum est arbitrio, ut semper, si velit, post sanctam hebdomadam Pentecostes II. feria placitum habeat in villa, quae dicitur S. & non in anno saepius, nisi ab Abbate invitatus: in praedicto autem placito ad servitium eius debet Abbas ei dare maltrum frumenti pro faciendo pane, & Frisgingum unum porcinum & duos ovinos & vinum ceteraque ad haec sufficientia*. Exinde duo noto, (1) electionem quidem pertinuisse quandoque ad monasteria, sed electo postmodum iurisdictionem ab Imperatoribus concessam fuisse, (2) admodum Ecclesias evitare voluisse *advocatias hereditarias*, quippe quae Ecclesiis magis graves, quam utiles esse videbantur, quamvis tamen ut plurimum hereditariae erant, a quarum potestate deinceps Ecclesiae se magno pretio redimere coactae sunt. Vid. chronicon Hildeshemense sub Episcopo Conrado *ordine XXVIII.* apud illustrem Leibnitium in *scr. pro rerum Brunsvic. p.* 751. & *passim*. Quin etiam regionum domini in monasteriis a se exstructis sibi tales advocatias reservare solebant. Dn. Hert. *cit. l.* §. 10. *seqq.*

Constituti a regibus. Et Episcopis. Et monasteriis.

§. III. Venio ad advocatos secundi generis, qui tam amplissimam potestatem cum iurisdictione coniunctam non habebant, sed tantum ius quoddam clientelare *die Schutz- und, Schirm, Gerechtigkeit*, in Ecclesias exercebant, de quo in primis ex formula concessionis & pactionis indicandum. Aliquando enim potentioribus huiusmodi protectio ab Imperatoribus demandata legitur, aliquando per pactum sibi eam Ecclesiae acquisierunt. De priori casu testatur charta MSC. *Ludovicus Dei gratia Rex semper Augustus, venerabili Petro Archiepiscopo Moguntinensi Principi &* SECRETARIO SVO CARISSIMO *gratiam suam & omne bonum. Disponentes ex affectu regio honorabilium & religiosorum virorum Abbatis & Conventus Monasterii in C. praecavere dispendiis & tranquillitati salubriter providere, ipsos Abbatem & Conventum cum universis hominibus & bonis suis tuae defensioni specialiter duximus committendos, sinceritatem tuam rogantes, ac volentes seriose, quatenus nullam eisdem ab aliis quacumque occasione permittas violentiam & molestiam irrogari, sed efficacis protectionis praesidia porrigas, quoties eisdem fuerit opportunum, harum testimonio litterarum nostri sigilli robore signatarum. Datum in Bingusia, VII. Kalend. Iul. anno* 1317. *regni vero nostri anno tertio*. Alio diplomate, quod illustris Hertius *in dict. diss. c. ult.* §. 15. adducit, idem declaratur egregie, quod ex eo repetere placet. Videlicet continet illud privilegium Friderici II. monasterio S. Crucis ord. Cister. in Archiducatu Austriae an. 1225. concessum his verbis: *Paci insuper, & immunitati vestrae vestrorumque successorum de imperiali clementia providentes, inhibemus omnino, ne quisquam monasterii, aut ullius praedii vestri advocatiam in feudo a quoquam habeat vel habere nullo nomine aut iure valeat, nec donationis alicuius praedii ratione seu commissae aut expeditae defensionis occasione vel quasi a primogenitoribus hereditaria successione nomen & ius advocati in vos aut vestra sibi quispiam vindicet & assumat. Sed quodcumque praedium vestris monasteriis & vobis est hactenus, vel a modo fuerit in eleemosynam datum, aut aliis iustis modis acquisitum, imperiali tuitione eo ipso subiacebit, quia vestrum esse coepit. Verum quia remoti a nobis, maiestatis*

Advocati sine iurisdictione, Ab Imperatoribus quandoque constituti.

flatis nostrae praesentiam adire, quotiens expedit, non valetis, ne quid iuri aut utilitatibus vestris exinde valeat deperire, defensorem eum vobis dumtaxat, quem vos ipsi ad hoc elegeritis, deputamus, & habere concedimus, cui in vestra defensione, in contractibus, in caussis civilibus & in aliis civilium negotiorum transactionibus, nostrae vocis executionem in feudo habendam, neque heredibus relinquendam, sed salva vestra libertate committimus; ita ut liberum vobis esse debeat, recusare eum, & alterius defensioni vos & vestra committere, si sub nomine defensoris se vobis exhibuerit offensorem, si immunitatis vestrae privilegium ullo vexationum aut exactionum genere infringere & evacuare voluerit.

OBSERVATIO XIX. ad §. 2.

De patriciis antiquis Romanis. Origo eorum. §. I. Vt constet, quid Iuris Carolus Magnus per *Patriciatum* acquisierit, illustrissimus Auctor pauca *de Patriciis antiquis* edisserit, quae illustrationem merentur. Plerique, ut Auctor noster cum Carolo du Fresne *in Gloss. voc. Patricius*, & Iacobo Gothofredo *ad l. un. C. Theod. de Consul. praefect. magist. milit. & patric.* hanc dignitatem a Constantino M. institutam esse, asserunt ex Zosimo; sed antiquiorem originem producit Petrus Iosephus Cantelius *in metrop. urb. histor. P. 1. diss. 2. c. 4.* §. 3. ostendens, iam a temporibus Augusti Patricios dictos fuisse summos Senatores, quos Caesares in Consilium sanctius adhibere soliti fuerint. Quidquid sit, ipse in §. 3. non diffitetur, hanc dignitatem tempore Constantini novis & maximis auctam esse honoribus, ut longe aliam acceperit faciem, diversam a priori. Eorum dignitas. Tanta vero dignitas Patriciorum fuit, *ut ceteris omnibus anteponerentur*, ut dicitur in *l. 3. C. de consul.* & proximum locum post Imperatores tenerent Walafridus Strabo *lib. de rebus eccles. c. 31.*, quos proinde Imperatores *patres* suos solebant appellare. Patriciatus iurisdictionem per se non complectebatur. An autem & quatenus consulatus huic praepositus fuerit, explicat Iacob. Gothofred. *cit. l.* Per se patriciatus iurisdictionem aut potestatem non complectebatur, sed apex dignitatis erat, fere ad modum eorum, qui hodie a regibus certo ordine veluti Periscelidos &c. decorantur, & sicuti hodie tales ordines suscipere ipsi reges & principes extranei non dubitant, ita olim ab Imperatoribus Constantinopolitanis plures reges extranei hac dignitate decorati leguntur. Reges Patricii. Praeter Theodoricum, & Athalaricum, ab Auctore nostro adductos, etiam alii reges hanc dignitatem assumserunt, ut Sigismundus Rex Burgundionum, Vitiges Gothorum Rex, Aretha Saracenorum Princeps, Adalgisus Desiderii Longobardorum Regis filius, aliique, quos refert Carol. du Fresne *cit. l.* Patriciis defensio Ecclesiarum & pauperum incumbebat. In eo quoque videntur convenire cum equitibus ordinum, maxime antiquitus institutorum, quod defensio Ecclesiarum & pauperum iis commendata esse debuerit. Formulam constituendi patricios integram refert du Fresne *cit. l.* Praefecti provinciarum Patricii. Potissimum vero praefecti, quibus data erat provinciae regendae potestas, Patriciatum obtinebant, ita ut absolute *Patricii* vocarentur, quales patricios etiam Italia habuit, qui scilicet Exarchatui praefecti erant. Vid. Cantelius *cit. l.* du Fresne *cit. l.* Atque hi patricii, quia simul praefecturam habebant, non nuda dignitate, sed & potestate maxima conspicui erant. Hisce praemissis, quae de Patriciatu Francorum adferuntur, facilius possunt intelligi.

Origo patriciatus Regibus Francorum delati. §. II. Prima occasio, quod reges Francorum ad Patriciatum Romanum vocati sint, ex dissidiis inter Orientales, & Occidentales circa cultum imaginum repetenda. Leo Isauricus Imperator Constantinopolitanus anno 722. edictum contra imagines renovaverat, quo facto irritatus Gregorius II. Pontifex Romanus duabus litteris, recitatis a Baronio *ad ann. 726. n. 28. seqq.* graviter illum obiurgat, limites verecundiae, imperiali maiestati debitae, transgressus; quin ulterius, quasi insidias Imperator ipsi struxisset, eo tandem rem deduxit, ut duces ab Imperatoribus constituti

ſtituti ex Italia deiicerentur, uti Auctor illuſtriſſimus *lib.* 3. *c.* 11. non diffitetur, & ſic Pontifex cum univerſo populo ſe obedientiae Imperatoris tandem ſubduxerit. (I) Quo

(I) Non heic opus habemus Gregorii II. cauſſam agere, cuius famam, ubique probatiſſimam, non niſi nebulones allatrare audent. Negamus, Pontificem hunc auctorem fuiſſe, ut Italia a Leone Iſauro deficeret. Sane quum Veneti, atque ii, qui Ravennatenſi Exarcho ſuberant, perciti & Leonis edictis, quibus imagines effringi ac deleri iubebat, & immani ſaevitia, qua earum defenſores exagitabat, ſeceſſionem molirentur, aliumque ſibi Imperatorem eligere vellent: Pontifex a propoſito eos deterruit. Teſtem do Paulum Diaconum Gregorio II. paene συγχρονον *lib.* VI. *de geſtis Longobardor. Omnes*, inquit, *Ravennae exercitus, vel Venetiarum* (conſtabant ii ducibus & militibus Graecis), *talibus iuſſis uno animo reſtiterunt*, ET NISI EOS PROHIBVISSET PONTIFEX (Gregorius II.) *Imperatorem ſupra ſe conſtituere fuiſſent aggreſſi*. Et liber Pontificalis, ſeu Auctor vitae Gregorii: *Cognita*, ait, *Imperatoris* (Iſauri) *nequitia, omnis Italia conſilium iniit, ut ſibi Imperatorem eligerent, & Conſtantinopolim ducerent*: SED COMPESCVIT TALE CONSILIVM PONTIFEX, *ſperans converſionem Principis*. Leoni magis furenti, aliumque Exarchum in Italiam deleganti, ut edictis ſuis mos gereretur, Pontifex non niſi adſiduas ad Deum preces, ieiunia, hortationeſque ad populum, ut in catholica fide conſtanter permanerent, oppoſuit: *Inſuper* NE DESISTERENT AB AMORE VEL FIDE ROMANI IMPERII ADMONEBAT: *ſic cunctorum corda mollibat, & dolores continuos mitigabat*. Teſtes quoque advoco litteras, quibus ſanctiſſimus Pontifex Leonem hortatur, ut factum mutaret; in quibus modeſtiam & manſuetudinem ubique praefert, ſeque erga Imperatorem ſic optime affectum praebet, ut ab allato vitae ſuae Auctore deſcribitur. Pari uſus modeſtia Gregorius III. eius ſucceſſor, effecit, ut Italicae provinciae nec ab Orientali Imperio, nec ab orthodoxa fide deficerent. Quin Pontifex hic an. DCCXLI. quo Iſaurus obiit, Carolo Martello Patriciatus dignitatem contulit, *ut ad partes Imperatoris Conſtantinopolitani recederet*, & contra Luitprandum & Helbrandum Longobardorum Reges arma converteret, teſte Continuatore Fredegarii. Idem Gregorius *ep.* VII. *ad Boniſac. Archiepiſcop.* ſe Leonis & Conſtantini Auguſtorum clientem ſignificat, hac nota in fine adpoſita: *Data* IV. *Kal. Novembr. Imperante Domino piiſſimo Leone, imperii huius anno* XXVII. *ſed & Conſtantino magno Imperatore eius filio anno* XX. *Indict.* VIII. Simili nota Zacharias eius ſucceſſor litteras ſuas obſignavit, praeſertim quas ad eumdem Bonifacium dedit. Vides, tantum Gregorium II. abfuiſſe ab Italia a Graeco Imperio divellenda, quantum Noſter abeſt a veritate. Potius Byzantinorum Auguſtorum incuria, ac Imperii aſperitas in cauſſa fuere, ut eorum in Italia dominatio perimeretur. Vid. Card. Orſi *de origin. & principat. Romani Pontific. in ſuos temporales ſtatus*, Morinum *de origine & progreſſu poteſtatis temporalis Roman. Pontific.* & Michaelem Le Quien ſub nomine Stephani de Altimura *Panopl. contr. ſchiſma Graecorum ſaec.* VIII. *cap.* 2. Ceterum Noſter aegre non fert Turcarum Principis tyrannidem, non Orientale Imperium Conſtantino Paleologo ereptum per ſummam iniuriam ab impio homine Mahumede II., non Byzantium, Graeciam, Macedoniam, Thraciam, Aſiam, Aegyptum, Africam, totque alias regiones ingenti Chriſtianorum caede ſubactas, Chriſtique fide ſpoliatas; non apud Hebraeos ſummos Pontifices quoque fuiſſe Reges inde uſque a Moſe, eiuſque filio Arva. Unum id Lutheri ſatellitem angit ac mordet, Romanum Pontificem chriſtianorum Principum munificentia, totius Europae conſenſu, ſine vi & ſanguine auctum temporali poteſtate fuiſſe, quam per undecim circiter ſaecula pacifice gerit. Abducat is ſummi ſacerdotii faſtigium, quo Romanum Pontificem Chriſtus locavit, tantumque uti Principem ſpectet. Tantamne audaciam homo ſub pigro Boote natus exſeret, ut contemta obſervantia ſummis omnibus Poteſtatibus debita, Principem uſurpati imperii compellat, & conviciis proſcindat? Non eſt Poteſtas, niſi a Deo; quae autem ſunt, a Deo ordinatae ſunt; quique Poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit (Ad

An Pontifex iure deferrit ab Imperatorum Orientalium obedientia.

Carolus Martellus primus Patricius.

Patriciatus Martelli potestatem coniunctam habebat.

Quo iure? nunc non inquiram. Equidem Sigonius *lib. 3. de Regno Italiae* ita hac de re disserit: *Ita Roma Romanorumque Ducatus a Graecis ad Romanum Pontificem propter nefandam eorum haeresim impietatemque pervenit*. Sed omnino dubito, an sola regis perversitas ad defectionem sufficiat, quae nulla alia in re, quam adiaphora, seu cultu imaginum cognoscebatur, & gravior sine dubio erat Pontificis pertinacia, quam Leonis perversitas. Sed novus metus instabat a Longobardis, & quia ita semel a Graecis defecerant, aliunde, scilicet a Francis, petendum erat auxilium. Quippe circiter annum 726. Gregorius II. per litteras Caroli Martelli auxilium implorat, cui implorationi utrum annuerit, determinari nequit. Certior res est de Gregorio III., qui quum Longobardorum Rex Romam obsidione cingeret, legationem de novo anno 740. ad Carolum Martellum direxit, eo consilio, ut tamquam Patricius Romam defenderet, quod liquido constat ex verbis Continuatoris Fredegarii c. 110. adductis ab Anton. Pagi *in critica Baron. ad an. 740. n. 4.* ex quibus, & aliis locis clarissime evincit, Carolum Martellum primum fuisse inter Reges Francorum, qui dignitatem hanc Patriciatus pacto obtinuisset, quae deinceps ad Pipinum & sequentes successores translata est, uti Auctor noster *lib. 3. c. 11.* plenius docet. Neque, ut Auctor docet, hic character nuda & mera dignitas in Carolo Martello aliisque fuit, uti quidem alias Patriciatus honor potestatem in se non complectebatur; sed coniunctam habebat potestatem, quia Pontifex & universus populus eiusmodi Patricium sibi elegisse videntur, qualis antea per Italiam fuerat, qui simul praefecturam habebat, uti antea dictum est. Atque huc pertinent verba Sigonii: *Universo procerum consentiente conventu decretum, ut Carolus Patricius Romanus esset*; quin, quod passim Pontifices Carolo Magno titulum *Patricii Romanorum* dederint, quo ipso ostenditur, Francorum Reges non in genere Patriciatus dignitatem obtinuisse, uti alii Reges, de quibus antea dictum: sed intuitu *certae provinciae*, quales patricii olim, ubi dictum, potestatem maximam cum ipsa praefectura habebant, qualem etiam regibus Francorum sine dubio tribuerunt, uti pluribus documentis ad oculum demonstravit Carol. du Fresne, *Gloſſar. voc. Patricius*. Quamvis autem postea acquisito imperio Patriciatus character eatenus desiit, ut non amplius tamquam *Patricius Romanorum* reipubl. praeesset; tamen defensio Ecclesiae Romanae, uti Auctor recte asserit, in solidum apud omnes posteros Carolingorum permansit, imperio licet diviso inter liberos: quo ipso factum, ut haec quidem defensio in nuda obligatione consisteret, non simul potestatem & imperium inferret, quod solus exercuit Imperator, reliquis ex Francorum stirpe descendentibus ad defensionem concurrentibus. Quod ideo monendum, ne ex hac obligatione ad defendendum Reges Galliae in Romam urbem aliquod ius sibi afferant, quippe quum defensio haec non amplius tamquam ex iure Patriciatus exerceatur. Equidem Imperatores nostri, se adhuc *Advocatos Ecclesiae Romanae* esse, afferunt, *Capitul. Caesar. art. 1.* Sed haec advocatia non est pactitia, sed ex *iure Imperii* fluens, & *ordinaria*, ut Auctor noster in §. 1. *huius cap.* loquitur.

(*Ad Romanos* xv.). Nimirum e re publica & christiana ratum fuit, Ecclesiae catholicae centrum & caput regia quoque maiestate augeri, ne contumaces ac praefracti homines Religionis & Reipublicae detrimento tantae Potestati impune illuderent.

LIBER SECVNDVS

CAPVT PRIMVM.

De secundo fundamento libertatis Gallicanae, supremo Regis imperio, & in specie de finibus potestatis spiritualis & saecularis.

SYNOPSIS.

I. Secundum fundamentum libertatis Ecclesiae Gallicanae est supremum Regis imperium. A tempore Clodovei in unam societatem coierunt in Galliis Christiana fides & Regum imperium.

II. Ecclesiasticus coetus e clericis & laicis conflatus religionem respicit. Civilis ex iisdem constitutus, statum politicum. Ex utroque componitur Respublica Christiana, sub duobus summis Praefectis; quorum unus spiritualibus, alter saecularibus praeest; ex Conciliis Parisiensi & ad Theodonisvillam, & Bernardo.

III. Duarum potestatum consortium Ecclesiae Gallicanae nomine apud nos continetur.

IV. Fines utriusque potestatis notissimi. Pontifices spiritualia curant, Reges saecularia. Quod probatur iis testimoniis veterum, ubi potestates invicem componuntur. Ex Osio apud Athanasium.

V. E Gregorio Nazianzeno, qui terrenam corpori, spiritualem animae comparat. Qui locus explicatur. Ex Isidoro Pelusiota, Synesio & Chrysostomo.

VI. E Gelasio, & Symmacho.

VII. E Gregorio II. & Nicolao I. Pontificatus & Regnum coniuncta in Hasamonaeorum familia.

VIII. Innocentius III. harum potestatum officia distinxit comparatione ducta a Sole & Luna. Explicata eius sententia. Et illustrata e Berengosio Abbate.

IX. Patriarchae comparati Soli & Lunae in octava synodo, & Imperator cuidam splendori, quo ipsi Patriarchae illustrentur.

X. Distinctio duarum potestatum probatur quoque testimoniis Principum Valentiniani, Iustiniani, Ludovici Pii.

Luribus fortasse, quam par sit, exsecuti sumus eam partem, quae primum libertatum Ecclesiae Gallicanae fundamentum in suprema Romanae Ecclesiae auctoritate constituit, cuius tuendae cura Christianissimis Regibus est concredita. Sed in eo argumento diutius haerendum erat, ut praefracti ingenii viris, immo & ipsis huius saeculi novatoribus comprobaretur, apud nos sinceram de principatu sedis Apostolicae sententiam eodem gradu stare, quo viguit apud antiquioris Ecclesiae Episcopos. Superest, ut alterum non minoris momenti fundamentum, quo libertas Ecclesiae Gallicanae constat, aggrediamur, quod in suprema Regis Christianissimi per Gallias auctoritate situm est. Iam ab ipso Clodoveo, regni istius florentissimi amplificandi auctore, in unam veluti societatem coierunt christiana fides & Regum imperium, nullo partium detrimento; adeo, ut de regni summo iure ni-

hil per christianam professionem decesserit, quamvis Ecclesiae magna & dignitatis & potentiae facta fuerit accessio. Coniunctae quidem fuerunt in hoc regno duae illae potestates, ecclesiastica & civilis, sed sine confusione personarum & munerum. Quod sincere explicandum est, ut a disputatione, quae hac de re instituenda est, absint cavillationum fraudes & sophismatum involucra.

II. Ecclesiastica potestas, seu Respublica christiana, quae sub nomine Ecclesiae saepissime explicatur, eam significat clericorum & laicorum collectionem, qui in unum corpus adunati, ecclesiasticis legibus se subiiciunt; non quidem quatenus homines civilem rempublicam componentes, sed quatenus in spiritualem coetum admissi. Eadem ratione civilis respublica dici potest, quae vel ex infidelibus Principibus & rebus publicis constat, vel, quae ex christianis hominibus quidem, sed nullo ad religionem respectu habito, componitur. Quin & propter caritatis sanctos nexus & fidei communionem dicimus rempublicam politicam accedentem ad Christum ita iungi spirituali & ecclesiasticae reipublicae, ut iam ex utraque dici possit unam rempublicam christianam componi, in qua sint duo praefecti praecipui; quorum ille omnibus spiritualibus, hic vero omnino temporalibus praesit. In hunc sensum Concilium Parisiense sub Ludovico Pio habitum anno DCCCXXIX. (1). *Principaliter itaque totius sanctae Dei Ecclesiae corpus in duas eximias personas, in sacerdotalem videlicet & regalem, sicut a sanctis patribus traditum accepimus, divisum esse novimus.* Et Concilium ad Theodonisvillam anno DCCCXLIV. (2). *Quia bene nostis, ab illo, qui solus merito & Rex & Sacerdos fieri potuit, ita Ecclesiam dispositam esse, ut Pontificali auctoritate & Regali potestate gubernetur.* Eleganter quoque Bernardus hoc argumento utitur, ut Conrado Regi Romanorum coniunctionem animorum cum Pontifice persuadeat (3): *Nec dulcius & amabilius, sed nec arctius omnino regnum sacerdotiumque coniungi seu complantari in invicem potuerunt, quam, ut in persona Domini ambo haec pariter convenirent, utpote qui factus est nobis ex utraque tribu secundum carnem summus & Sacerdos & Rex. Non solum autem; sed & commiscuit ea nihilominus ac confoederavit in suo corpore, quod est populus christianus, ipse caput illius, ita ut hoc genus hominum, Apostolica voce, genus electum, regale sacerdotium appelletur. Ergo, quae Deus coniunxit, homo non separet. Iungant se animis, qui iuncti sunt institutis; invicem se foveant, invicem se defendant, invicem onera sua portent.*

III. Istud duarum potestatum consortium Ecclesiae Gallicanae nomine apud nos continetur; ita, ut libertates Ecclesiae Gallicanae munera potestatis utriusque, tam ecclesiasticae, quam civilis, certis qui-

(1) Concilium Paris. lib. 1. c. 3.

(2) Concilium ad Theodonisvillam c. 2.

(3) S. Bernard. ep. 244.

quibusdam hinc inde finibus circumscripta complectantur. Quare longe a proposito aberrant, qui Ecclesiam Gallicanam clero coërcent. Latior est illius significatio, quae laicos ipsumque Regem comprehendit. Diserte in hanc sententiam Philippus IV. Francorum Rex Bonifacio VIII. ante dissidium suggessit (4): *Sancta Mater Ecclesia, sponsa Christi, non solum est ex clericis, sed etiam ex laicis.* Et post pauca addit. *Quia clerici in Ecclesia sunt auctoritate & munere potiores, non debent, nec possunt, nisi forsitan per abusum, sibi appropriare, quasi alios excludendo, ecclesiasticam libertatem, loquendo de libertate, qua Christus nos sua gratia liberavit.* Sed de libertate ista dicemus libro tertio (5). Sed interim monendus est lector, ne in eam sententiam se abripi patiatur, quam ex hac observatione nostra se colligere docuit vir eruditus in commentario de libertatibus Ecclesiae Gallicanae (*6*), nempe ad regiam potestatem pertinere ius statuendi de rebus ecclesiasticis; quum nos id unum asseruerimus, maiores nostros Ecclesiae Gallicanae nomine utramque potestatem complexos fuisse: quoniam (ut docuit Concilium Parisiense laudatum hoc capite §. II.) Ecclesiae corpus in duas praecipuas personas, sacerdotalem scilicet & regiam, divisum est, quod ex fidelium omnium compage constituitur. Atque adeo, sicut Christus Ecclesiam tum a peccato, tum a Mosaicae legis onere sua gratia liberavit, ita, si novis decretorum inutilium sarcinis non solum clerici, sed etiam laici, onerarentur, aut, si ius regiae maiestatis laederetur, de violata Ecclesiae Gallicanae libertate conqueri fas esset. Quare illud tantum adnotari volumus, licet Ecclesiae Gallicanae libertas specialiter sumta ad solos viros ecclesiasticos Ecclesiarumque iura pertineat, de quibus latae sunt pleraeque tum canonicae tum civiles constitutiones, libertatis istius significationem non ita ad clericos referri, quin etiam ad Regem & alios, si forte, laicos trahi possit ex mente Regis Philippi IV. ut uberius explicui lib. III. cap. I. §. VII. quemadmodum libro secundo integro docui de rebus ecclesiasticis decernendi potestatem penes solam Ecclesiam esse, iura vero constituta tuendi penes Principes.

IV. Quibus autem finibus regi debeant supremae illae potestates, satis antiqui patres nobis praeiverunt; ut difficile non sit, tritissima via eorum vestigia sectari, nisi quis malit consulto & data opera in errores impingere. Regium imperium quietem publicam, Episcoporum sollicitudo felicitatem aeternam hominibus procurat, testan-

 te

(4) In Actis inter Bonifacium & Philip. pag. 21.

(5) *Vid. epistolam Illustrissimi Episcopi Monspel. ad Baluzium, editam ante Prolegomena.*

(6) *P. Puteanus.*

te Apostolo(7). Reges saecularibus, Pontifices spiritualibus ordinandis se impendunt (8). Quamdiu neutra potestatum in alienos limites insiliet, mutua concordia res christiana amplificabitur. Equidem hodie satis perspecta esse reor isthaec, quae protuli axiomata, non solum iuris humani atque divini callentibus, sed etiam cuilibet e trivio. Verum ne temere arrepta esse videantur, veterum testimonia advocanda sunt, qui potestatis utriusque ex professo comparationem instituunt. Constantius Imperator adeo se ecclesiasticis disceptationibus immiscebat, ut Ammiano Marcellino ea de caussa vapulet. Sed gravioribus verbis officii sui ab Osio Cordubensi Episcopo admonetur, quae relata sunt ab Athanasio (9): *Tibi Deus*, inquit, *imperium commisit; nobis quae sunt Ecclesiae concredidit. Et quemadmodum, qui tuum imperium malignis oculis carpit, contradicit ordinationi divinae, ita & tu cave, ne, quae sunt Ecclesiae ad te trahens, magno crimini obnoxius fias. Date, scriptum est, quae sunt Caesaris, Caesari, &, quae Dei, Deo. Neque igitur fas est nobis in terris imperium tenere; neque tu thymiamatum & sacrorum potestatem habes, Imperator.* His verbis soli Principi potestas in haec terrena & temporalia imperandi asseritur; ut Ecclesiae, sacra & spiritualia procurandi.

V. Elegantissime versatur in hoc argumento Gregorius Nazianzenus (10): cuius oratio, licet sale christiano condita, venustate dictionum & sententiarum ornatur. Magistratibus denuntiat duo velut imperia constituta fuisse a Christo in Ecclesia; unum, quod sublimioribus potestatibus creditum est, quibus ut heris servi, maritis uxores, & Ecclesia Christo, parere debent omnes & tributa pendere, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam: alterum vero Episcopis commissum, quod priori dignitate praestat, ut anima corpori, & caelestia terrenis. Vnde patet, parem esse utramque potestatem in imperandi iure, sed imparem in mandatorum dignitate; duo esse & distincta imperia, sed nobilitate imparia; quia huic vitae tranquillitas, illi animarum salus commissa; neutrius vero libertatem ab altera infringendam.

Isidorus Pelusiota ad hunc Nazianzeni locum videtur respexisse; quum sacerdotii & regni discrimen animae & corporis differentia metitur. *Ex sacerdotio & regno*, inquit (11), *rerum administratio conflata*

(7) 1. Tim. 2. *Ut quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate.*

(8) Eph. 4. *Ad consummationem sanctorum.*

(9) Apud Athan. in ep. ad solit. vitam agentes: σοὶ βασιλείαν ὁ θεὸς ἐνεχείρισεν, ἡμῖν τὰ τῆς ἐκκλησίας ἐπίστευσεν. Infra: ἀπόδοτε, γέγραπται, τὰ Καίσαρος Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ· οὔτε τοίνυν ἡμῖν ἄρχειν ἐπὶ τῆς γῆς ἔξεστιν, οὔτε σὺ τοῦ θυμιᾶν ἐξουσίαν ἔχεις, βασιλεῦ.

(10) Gregor. Nazianz. orat. 17.

(11) Isidor. Pelusiota lib. 3. epist. 249. Ἐξ ἱερωσύνης καὶ βασιλείας τὰ πράγματα συνέστηκεν, εἰ γὰρ καὶ πολλῷ ἀλλήλων διαφέρουσιν (ἡ μὲν γὰρ ὡς ψυχή ἐστιν, ἡ δὲ ὡς σῶμα) ἀλλ' εἰς ἓν ὁρῶσι τέλος, τὴν τῶν ὑπηκόων σωτηρίαν.

stata est. Quamvis enim permagna utriusque differentia sit (illud enim velut anima est, hoc veluti corpus), ad unum tamen & eumdem finem tendunt, hoc est, ad hominum salutem. Olim quidem imperium cum sacrorum administratione apud Hebraeos & AEgyptios coniunctum fuisse scripsit Synesius, sed deinde a Deo distincta fuisse haec munera, ita, ut rebus sacris unum, alterum imperio tenendo addictum esset. *Illi in negotiis, nos in oratione collocati sumus*, ut ille loquitur (12).

Chrysostomus imperia Principum cum administratione rerum sacrarum ita confert, ut duo principatuum genera esse decernat: quorum unum commendat Apostolus, quum sublimioribus potestatibus omnes animas subdi praecipit, alterum vero, quum praepositis obediendum esse suadet. *Iste autem principatus*, inquit ille (13), *civili tanto melior est, quanto terra caelum, immo & multo magis; & non multa illi cura est de saeculari vita, omnia autem de caelestibus rebus pronuntiat.*

VI. Enimvero non superfluo labore me onerem in citandis ad testimonium auctoribus, consulendus est Gelasius Pontifex, & eius decreto constituendi sunt fines utriusque potestatis. Imperatorem praesidere humano generi dignitate, sed in perceptione Sacramentorum sacerdotibus subdi, legibus Principis, quantum attinet ad ordinem publicae disciplinae, parere religionis antistites, sed in erogandis mysteriis & in caelestibus Sacramentis Principem ordine religionis a sacerdotum iudicio pendere, epistola ad Anastasium Imperatorem definivit Gelasius (14). Hanc definitionem amplexi sunt Rex, Episcopi & Proceres Ecclesiae Gallicanae in Concilio Parisiensi & in libris Capitularium, eamque Gratianus in Collectione sua retulit (15). *Duo sunt*, inquit, *Imperator Auguste, quibus principaliter mundus hic regitur, auctoritas sacra Pontificum, & Regalis potestas. In quibus tanto gravius est pondus sacerdotum, quanto etiam pro ipsis Regibus hominum in divino reddituri sunt examine rationem. Nosti enim, fili clementissime, quod, licet praesideas humano generi dignitate, rerum tamen praesulibus divinarum devotus colla submittis, atque ab eis caussas tuae salutis expetis, inque sumendis caelestibus Sacramentis, eisque ut competit disponendis subdi te debere cognoscis religionis ordine potius, quam praeesse. Nosti itaque inter haec* (id est, inter haec sacramentalia & spiritualia; ne quis hoc loco adversus mentem auctoris abutatur) *ex illorum te pendere iudicio, non illos ad tuam velle*

(12) Synesius ep. 57. τετάχαται δὲ οἱ μὲν ἐν τοῖς πράγμασιν, ἡμεῖς δὲ ἐν ταῖς εὐχαῖς εἶναι.

(13) Chrysost. homil. 15. in ep. 2. ad Corinthios.

(14) Vide libellum Marcae pro defensione libri de Concordia Sacerd. & Imp.

(15) Concil. Paris. lib. 1. cap. 3. lib. 5. Capitular. c. 319. Cap. *Duo sunt.* dist. 96. Vide Notas ad Capitularia p. 1213.

velle redigi voluntatem. Symmacho certandum fuit cum eodem Anastasio Imperatore, quem communione excluserat ob Acacii caussam. Videamus, quo discrimine potestatem utramque distinguat in apologetico: *Conferamus autem honorem Imperatoris cum honore Pontificis: inter quos tantum distat, quantum ille rerum humanarum curam gerit, iste divinarum. Tu, Imperator, a Pontifice baptismum accipis, sacramenta sumis, orationem poscis, benedictionem speras, poenitentiam rogas. Postremo tu humana administras; ille tibi divina dispensat. Itaque, ut non dicam superior, certe aequalis honor est.*

VII. Succedat Gelasio & Symmacho Gregorius II. (16), qui, ut sedis Apostolicae, ita & doctrinae heres, ecclesiasticae & civilis potestatis limites apertissimis verbis defixit in epistola ad Leonem Isaurum Imperatorem. *Scis, Imperator, sanctae Ecclesiae dogmata non Imperatorum esse, sed Pontificum, quae tuto debent praedicari. Idcirco Ecclesiis praefecti sunt Pontifices, a Reipublicae negotiis abstinentes, ut Imperatores similiter ab Ecclesiasticis abstineant, & quae sibi commissa sunt capessant.* Hoc uberius exsequitur in epistola secunda ad eumdem Leonem, ubi profitetur, se Palatii & Ecclesiae, Principum & Pontificum discrimen descripturum. Tum Principi negotia palatina & ornamenta regia assignat, a quibus temperare debeat Pontifex, ut etiam vice versa Imperator abstinere a sollicitudine Ecclesiarum; adeo, ut neque ordinationibus clericorum se immisceat, nec Sacramenta conficiat, nec Eucharistiam sibi vel aliis ministret (17). Quod discrimen perseverat in genere poenarum, quae ab utraque potestate infliguntur. Etenim laesae maiestatis reus poenas capite luit, vel etiam deportatione aut relegatione. Divini vero Numinis iniuriam abstentione, ieiuniis & precibus Episcopi ulciscuntur, & purgatum poenitentia reum Deo conciliant. Non potuit liquidius ostendere potestatis utriusque limites. Leo IV. complexus est sententiam illam duobus verbis apud Gratianum (18): *Sicut Reges praesunt in caussis saeculi, ita Sacerdotes in caussis Dei.*

Nicolaus I. qui de Romanae Ecclesiae privilegio nihil demi passus est, vestigia decessorum premens, olim sacerdotium cum imperio coniunctum fuisse & apud Regem illum Salem Melchisedecum & apud Caesares docet; sed veri Regis & Pontificis adventu factam fuisse dignitatum & munerum divisionem, non vero subiectionem aut subordinationem (19): *Sed*

(16) Greg. II. epist. ad Leonem, ante septimae synodi acta: οἶδας, βασιλεῦ, ὅτι τὰ δόγματα τῆς ἁγίας ἐκκλησίας οὐχὶ βασιλέων εἰσὶν, ἀλλὰ τῶν ἀρχιερέων, καὶ ἀσφαλῶς δεῖ δογματίζεσθαι. διὰ τοῦτο οἱ ἀρχιερεῖς προετάχθησαν εἰς τὰς ἐκκλησίας, ἀπεχόντες τῶν δημοσίων πραγμάτων, καὶ οἱ βασιλεῖς ὁμοίως ἀπέχεσθαι τῶν ἐκκλησιαστικῶν, καὶ ἔχεσθαι τῶν ἐγκεχειρισμένων αὐτοῖς.

(17) Idem Greg. ep. LI.

(18) Cap. *Nos si incompetenter* 2. q. 7.

(19) Nicolai I. ep. ad Michaelem, quae refertur apud Gratianum dist. 96. Cap. *Cum ad verum.*

Sed quum ad verum ventum est eumdem Regem atque Pontificem, ultra sibi nec Imperator iura pontificatus arripuit, nec Pontifex nomen imperatorium usurpavit. Quoniam idem mediator Dei & hominum homo Christus Iesus sic actibus propriis & dignitatibus distinctis officia potestatis utriusque discrevit, ut & Christiani Imperatores pro aeterna vita Pontificibus indigerent, & Pontifices pro cursu temporalium tantummodo rerum imperialibus legibus uterentur; quatenus spiritualis actio carnalibus distaret incursibus. Antequam discedam a Nicolao, praetermittendum non est in familia Hasamonaeorum apud Iudaeos usque ad Herodis Regis tempora perpetuam regni & pontificatus coniunctionem fuisse. Sed frustra sunt plerique veterum, qui a reditu ex captivitate Babylonica ad saeculum, quo natus est Christus, toto illo intervallo genti Hebraeorum Pontifices praefuisse existimant. Vt enim de Iaddua summo Pontifice, cum quo Alexander Macedo foedus pepigit apud Iosephum (20), hoc affirmari possit, & de Iasone, quem Antiochus Epiphanes Rex Syriae Pontificem atque Ethnarcham Iudaeis praefecit; de ceteris Pontificibus in universum hoc dici non potest. Non moror Iustinum (21) & Diodorum (22), qui ab ipso Mose hunc morem Iudaeis fuisse putant, *ut eosdem Reges & Sacerdotes haberent, quorum iustitia religione permista, incredibile quantum coaluere*, ut Iustini verbis utar. Quorum error inde excusari potest, quod ad Hebraeorum politiam respicerent; quae sub Hasamonaeis viguit (23): apud quos *honor sacerdotii firmamentum potentiae assumebatur*, ut monuit Tacitus lib. V. historiarum.

VIII. Non descivit a ceterorum Pontificum doctrina Innocentius III. (24) qui Solis radiis, si liceat cum Tertulliano loqui, veritatem istam descripsit. Etenim comparatione ducta a Solis & Lunae officiis, quae duo illa sidera per diem & noctem mortalibus impendunt, ecclesiasticam potestatem Soli, regiam vero Lunae contulit; ut significaret, tanta dignitate res spirituales praestare temporalibus, quanta Sol Lunae, & dies nocti praecellit; immo etiam ad bene beateque vivendum Reges ab Episcopis, ut Lunam a Sole, velut radiis quibusdam illustrari (25). Quod tamen sic intelligendum est, ut, quemadmodum duo illa sidera invicem non commiscentur, nec in ipsa corporum substantia, nec in ordine, quem sortita sunt ab omnium conditore Deo, sed Sol diei, Luna vero nocti praelucet, sic utriusque potestatis impermixta discretio conservetur. Nec est, quod ali-

(20) Ioseph. lib. 11. Idem in lib. de rationis imperio c. 4.

(21) Iustinus lib. 36.

(22) Diodorus apud Photium.

(23) Ioan. Seldenus de success. in Pontif. Ebrae. cap. 13.

(24) Cap. *Solitae.* de maioritate & obedientia.

(25) Vide P. de Vineis lib. 1. epist. 31. & Erasmum lib. 19. ep. 20. & lib. 24. ep. 15. & Theod. a Niem initio libri de iurib. & privil. Imperii.

aliquis ingenio indulgens existimet, eo modo, quo Luna alieno lumine, id est, e Sole accepto, fulget, regiam potestatem auctoritatis suae lucem ab ecclesiastica mutuari. Etenim, quae tam serio probavimus testimoniis veterum adductis de societate illa & libertate utriusque potestatis, hac una ludificatione subverterentur. Quin etiam si hoc argumentandi genere uti liceret, dissidium Regibus prae concordia esset optatius: quia scilicet (*) Luna in coitu Solis caligat, & in

(*) Siste heic paullulum, quaeso, lector, interim dum illustrissimum Archiepiscopum vindicare conabor adversus acrem ac vehementem Francisci Pinssonii Advocati Parisiensis criminationem: qui pro sua adversus Marcam velitandi prurigine, ne quid acerbius dicam, virum gravem ac valde prudentem, cuiusmodi fuisse Marcam omnes norunt, imprudentiae inficetaeque scurrilitatis arguendum existimavit, ob eam videlicet caussam, quod post arrestum Parlamenti Parisiensis latum anno MDCXXVI. comparationem adhuc Solis ac Lunae usurpaverit, addideritque, ex hac comparatione colligi non debere, sic regiam potestatem auctoritatis suae lucem ab ecclesiastica mutuari, quemadmodum Luna alieno lumine, id est, e Sole accepto, fulget; quippe si hoc argumentandi genere uti liceret, dissidium Regibus prae concordia fore optatius; *quia scilicet Luna in coitu Solis caligat, & in maximo recessu fulget orbe pleno* (1). Insurgit Pinssonius adversus postremum illud membrum orationis illustrissimi Archiepiscopi, censoriaeque severitatis nota inurit; quod videlicet de re severissima iocatus sit, *iocos etiam*, ut ipsa Pinsonii verba ponamus (2), *quamquam in disputatione seria, interferens*, dum dissidium Regibus prae concordia fore dixit optatius, si illo quod proposuimus argumentandi genere uti liceret. Sed frigidae huic valdeque levi criminationi si respondere velim, vereor, ne in me concitem severiora sapientium virorum iudicia. Itaque supersedeo, & ad alterum caput accusationis transeo, ostensurus, quam vana ac futilis sit tota illa Pinssonii argumentatio. Ait ergo non licuisse post damnatas ab augustissimo senatu celebri decreto odiosas illas comparationes, non licuisse, inquam, iisdem uti. Adferam autem ipsa viri verba, quae adversus illustrissimum Archiepiscopum scripsit. *Verum enim post damnatas ab augustissimo senatu celebri decreto odiosas illas comparationes, iisdem uti non licuit, nec etiam qualicumque modificatione adhibita, vel devia expositione functionis separatae & distinctae utriusque luminaris. Quum enim alterum, cui regiam potestatem assimilat, nocti praelucere, alterum, cui spiritualem potestatem comparat, diei praefulgere contendat, non potuit ex damnata collatione, nisi aliquid infelicius in regni dedecus inferri, quod augustissimi senatus indictae censurae subiaceret.* Damnata fuerit, esto, comparatio illa Solis & Lunae, non tamen damnata fuerit ob comparationem ipsam, sed propter argumenta & consequentias, quae inde peti ac deduci possunt. Immo, si recte loqui volumus, comparatio illa damnata non fuit, sed Thesis in Aurelianensi academia publice proposita a Iohanne Iourdino, qui verbis Innocentii III. perperam detortis abusus erat adversus sacram Regum ac Principum auctoritatem, reos eximere conatus iurisdictioni magistratus civilis, etiam in casu privilegiato. Si Pinssonius ista diligenter attendisset, eruditamque illustrissimi Archiepiscopi interpretationem auctoritati Principum favere intellexisset, abstinuisset, opinor, ab importuna illa criminatione, gratesque pro conviciis egisset. Gregorium Heimburgium Iurisconsultum Germanum nemo dicet iniquum fuisse huic Principum caussae; & puto nec ipsum Pinssonium refragaturum. Et tamen hic Gregorius, ut auctoritatem Romani Pontificis in rebus temporalibus submoveret a capite Principum,

(1) *Vide Innoc. III. lib. 1. epist.* 401.

(2) Pinssonius in Praefat. ad Pragm. Sanct. S. Ludovici pag. 37.

& in maximo recessu fulget orbe pleno. Hanc comparationem Solis & Lunae depromsit Innocentius tertius, ut mihi videtur, e Berengosio Abbate; qui sexcentis ab hinc annis prudenter explicuit, quo pacto sit instituenda, ne ad perniciem saecularis potestatis trahi possit. *Sciendum*, inquit (26) *quod nec catholicae fidei, nec christianae contrarium est legi, si ad honorem regni & sacerdotii Rex Pontifici & Pontifex obediat Regi. Isti sunt enim, qui ex antiquo, divinitatis dispensatione bifaria, in firmamento Ecclesiae quasi duo magna convenere luminaria; quatenus in his, quae sunt saeculi, & in his, quae sunt Dei,*

pum, etiam ista comparatione usus est, sed ita modificata ac inflexa, ut plane constet, illum favere voluisse caussae Principum. Haec sunt eius verba ex Admonitione de usurpationibus Paparum Romanorum pag. cxi. *Ridicula est etiam probatio, quam adulatores Paparum ad id consueverunt adducere ex cap.* de maior. & obed. *de Luna & Sole. Nam quamvis Luna recipiat lumen a Sole, non tamen motum & influentiam. Ita quamvis Reges & temporales Domini per Lunam designati recipiant & recipere debeant lumen doctrinae a Papa & suo clero per Solem designatis, non tamen eis ex hoc dominari concessum est. Immo similitudo bene intellecta efficit contrarium. Nam illa duo luminaria, scilicet Sol & Luna, sic creata sunt, ut Sol praesit diei, Luna nocti. Sic Papa & clerus praesunt diei, id est, doctrinae spirituali & orationi ad impetrandam divinam misericordiam, ut notatur ad Hebr.* 11. *Illa autem, quae Dei sunt, lux & dies sunt, quibus praeesse debet Papa sub metaphora Solis. Quae autem mundi, tenebrae, & nox sunt, quibus praeesse debet Imperator, sub metaphora Lunae. Sicut igitur Sol, quamquam illuminat Lunam, nullum tamen dominium habet in eam, sic Papa & clerus, etsi luce doctrinae debeant Imperatorem & saeculares illuminare, nullum tamen datum est eis dominium a Christi institutione in eos, sicut nec magistro in Discipulos*. Hactenus Gregorius. Sed ne quis heic sit calumniandi ac cavillandi locus, admonendus est lector, ea, quae Gregorius scribit in gratiam Imperatoris, intelligi debere de quovis Principe saeculari, praesertim vero de Rege Francorum, qui non recognoscit superiorem in temporalibus, estque Imperator in regno. Longe enim absumus a sententia Bonifacii VIII. qui, ira inflammatus adversus Philippum IV. Francorum Regem, comparationem istam Solis ac Lunae usurpans in oratione, quam habuit anno MCCCIII. pro confirmando Rege Romanorum Alberto, primum contendit, terrenam potestatem accipere omnem suam auctoritatem ab ecclesiastica potestate, sicut Luna lumen suum accipit a Sole; deinde universos orbis Principes debere esse subiectos Imperatori Romanorum, qui est Imperator & Monarcha, ut ait Bonifacius, omnium Regum & Principum terrenorum; nominatim vero, ut publice iram ac indignationem suam testaretur, contendit, Gallos, dum aiunt, se non recognoscere superiorem, mentiri, *quia de iure sunt*, inquit, *& esse debent sub Rege Romano & Imperatore*. Longe, inquam, absumus a sententia Bonifacii, hostis tum Gallici nominis, & qui ruinam Regis & regni meditabatur. Docuit enim nos illustrissimus Archiepiscopus in libro secundo capite secundo istius operis, Reges nostros esse Imperatores in regno eisque competere imperialem potestatem; adeo, ut nemini dubium esse possit, quin, sicut Imperator iure supremo utitur in Germania & ceteris Imperii ditionibus; sic Rex Francorum iure supremo ac potiori auctoritate regat Galliam absque ulla prorsus interventione alterius cuiuspiam auctoritatis. Orationem porro illam Bonifacii, de qua mox dicebamus, edemus in Additione ad caput tertium huius libri.

(26) Berengosius Abbas sermone de mysterio ligni domini, in Bibliotheca Patrum.

Dei, luminare minus nocti, & luminare maius debeat praeesse diei. Et non immerito duobus illis luminaribus poterunt comparari, quae ceteris ſideribus videntur principari. Quia ſicut in firmamento caeli eiſdem luminaribus nulla ſtellarum creatura claritate videtur eximior, ſic in firmamento Eccleſiae duabus his perſonis ordine & dignitate nulla poteſt eſſe ſublimior. Eleganter Berengoſius vim comparationis in eo conſtituit, quod haec duo ſidera ceteris videantur *principari*. Hoc eſt enim, quod e placitis veterum Aſtrologorum docuerunt Ptolemaeus (27) & Sextus Empiricus (28) Solem & Lunam, ut principes ceterorum, imperium exercere. Quo tendit locutio Geneſeos, quae in principatum ſeu dominium diei & noctis haec ſidera creata oſtendit, εἰς ἀρχας ἡμερας και νυκτος.

IX. Aliam viam inſtituit Metrophanes Smyrnae Metropolita in octava ſynodo, quum Baſilium Imperatorem coram Concilio alloquens, Patriarcharum auctoritatem commendavit, ex duobus illis ſideribus comparatione ducta, abſque iniuria imperatoriae poteſtatis; quae etſi nullum in ea ſimilitudine locum obtineat, ipſo etiam Lunae fulgore Patriarchis tributo, tamen aliunde detrimentum illud cumulatiſſime compenſatur, quum novum iubar Princeps eſſe dicitur, cuius ſplendore cetera Patriarcharum ſidera illuſtrentur. Haec ſunt verba Metrophanis (29): *Sol iuſtitiae, & immenſae ſolus potentiae & dominus noſter, qui fecit duo luminaria magna, maius, ut praeeſſet diei, minus, ut praeeſſet nocti; iiſque in firmamento collocatis, poſuit & alia quaedam luminaria magna in firmamento Eccleſiae, rectos nempe vertices Patriarcharum ad univerſum terrarum orbem illuſtrandum, ut praeſint diei & nocti, & lucem dividant a tenebris, hoc eſt, dividant ac ſeparent facientes opera lucis & tenebrarum. Haec igitur magna luminaria, religioſiſſime Princeps, perinde ac in magna domo multas faces, ita in tua urbe congregaſti, teque ipſum clarius iubar, ac tuum imperium illuſtrius, & Chriſti Eccleſiam ſplendidiorem reddidiſti. Quinimmo tua praeſentia veluti luminare aliquod ingens ſanctae huic & oecumenicae ſynodo exortum, dicta haec viſaque lumina multo fulgentiora effeciſti.* Quare non eſt, quod haec comparatio a Luna & Sole ducta incautis lectoribus obtrudatur quaſi mutuatitia, vel saltem obnoxia luce Principum poteſtas fulgeret. Societate & mutuo obſequio, ut dixi, invicem connectuntur duae poteſtates, non exerto alterius in alteram imperio, & ad ſubſidium Eccleſiae praeſtandum aequali foedere obſtringuntur.

X. Sed

(27) Ptolem. Tetrab. l. 2. ὁ μεν ἡλιος και ἡ σεληνη διακριτικοι ὡσπερ ἡγεμονες εισι των ἀλλων.

(28) Sext. Empir. l. 5. adverſus Mathem. ἡγεισθαι μεν τον ἡλιον και την σεληνην οιονται.

(29) Concil. VIII. Act. 6. ἐθετο και τῳ στερεωματι τ̃ ἐκκλησιας, οἱον τινας μεγαλους φωστηρας τας θ̃ειας πατριαρχικας κεφαλας εἰς φαυσιν πασης τ̃ γης, ὡστε ἀρχειν τ̃ ἡμερας και τ̃ νυκτος, και διαχωριζειν ἀνα μεσον τ̃ φωτος τε σκοτους, τουτ' ἐστιν ἀνα μεσον των πραττοντων τα ἐργα τ̃ φωτος και τ̃ σκοτους. Infra: οἱον τις μεγιστος ἀνατειλας φωστηρ τους εἰρημενους φωστηρας τηλαυγεστερους ἀπεδειξας.

X. Sed ne videamur in re, quae Principibus communis est, cum Episcopis ecclesiasticorum scriptorum testimoniis tantum inniti, necesse est, ut doceamus, etiam ipsos Principes pro hac sententia stare. Valentinianus senior, quum Ambrosium, quem Liguriae praefecerat, suffragiis cleri & populi Ecclesiae Mediolanensis Episcopum delectum fuisse intellexisset, *Gratia sit tibi, Domine omnipotens & servator noster*, inquit ille apud Theodoretum (30), *quod, quum ipse corpora huic viro commisissem, tu etiam animas eidem commendasti*. Sed liquidius mentem omnium Principum expressit Iustinianus, cuius haec sunt verba initio Novellae VI. (31) *Maxima quidem in hominibus sunt dona Dei a superna collata clementia, sacerdotium & imperium; & illud quidem divinis ministrans, hoc autem humanis praesidens, ac diligentiam exhibens. Ex uno eodemque principio utraque procedentia, humanam exornant vitam*. Cui succedet Ludovicus Pius Imperator & Rex Francorum, qui Gelasii locum, quem superius protuli, in Capitularia transcripsit (32); adeo ut in Gallia haec distinctio duarum potestatum, actibus & officiis impermixtis, constantissime viguerit. Possem in hanc sententiam plurimos Ecclesiae Gallicanae auctores laudare, Hincmarum, Ivonem, Bernardum, Petrum Blesensem. Sed satius esse duxi, in re nota parcere diligentiae, quam nimia sedulitate fastidium movere lectori. Attamen a testimonio Lupi Abbatis Ferrariensis temperare non possum, cuius haec sunt verba (33): *Rex Regum, idemque sacerdos sacerdotum, qui solus potuit Ecclesiam regere, quam redemit, postquam humanitatem suam in caelum evexit, semper cum suis futurus divinitate, potestatem suam ad eamdem gubernandam Ecclesiam in Sacerdotes divisit & Reges; ut, quod sancti docerent Pontifices, & ipsi implerent & impleri facerent devotissimi Reges*.

(30) Theod. l. 4. c. 6. τῳ δε τῳ ἀνδρι ἐγω μεν ἐνεχειρισα σωματα, συ δε ψυχας.

(31) Iustin. Nov. VI. μεγιςα των ἐν ἀνθρωποις ἐςι δωρα Θεου, παρα τ' ἀνωθεν δεδομενα φιλανθρωπιας, ἱερωσυνη τε και βασιλεια. ἡ μεν τοις θειοις ὑπηρετουμενη, ἡ δε των ἀνθρωπινων ἐξαρχουσα τε και ἐπιμελουμενη.

(32) Capitul. l. 5. cap. 310.

(33) Lupus Ferrar. ep. 81. *Vid. Innoc. III. l. 7. ep. 179. apud Odor. Raynaldum ad ann. 1204. §. 65.*

CAPVT II.

De maiestate immediate a Deo Regibus collata, & ab ecclesiastica potestate independente, ut & de regno Francorum.

SYNOPSIS.

I. Non solum auctoritas regia manat a Deo, sed etiam specialiter singulis Regibus a Deo confertur immediate.

II. Populus Augusto ius suum contulit; sed Deus imperium Augusto dedit, ex Augustino & Tertulliano. In eoque Reges & Episcopi conveniunt.

III. Singuli Galliae Reges non a parentibus, sed a Deo, regnum obtinent, ex Concilio Parisiensi.

IV. Regnum Francorum semper fuit liberum ab alieno imperio. Clodovei dignitas & potestas aequalis imperatoriae, ex Avito. Clodoveus Augusti nomen assumsit.

V. Ius cudendae aureae monetae Regibus Francorum, aeque ac Imperatoribus Romanis, competebat. Vetita coniugia Principum CP. cum peregrinis, praeter Francos. Regnum Francorum ceteris regnis illustrius, ex Gregorio Magno. Galliae Reges solius Dei arbitrio obnoxii, ex Gregorio Turonensi, & Remigio.

VI. In regni administratione ab ecclesiastica potestate non pendent. Quae temporalia non attingit. Hoc iure nitebantur Carolus Calvus & proceres regni adversus Hadrianum II.

VII. Rex Francorum Imperator in regno vulgo dictus. Vnde manaverit hoc loquendi genus, inquiritur. Quidam hoc tribuunt divisioni regni a filiis Ludovici Pii institutae.

VIII. Haec opinio expenditur. Quas provincias complecteretur regnum Francorum ante delatum Carolo imperium. Novi nominis dignitas Carolo accessit, & auctoritas in Romanos; sed nulla in Francos. Imperii & regni Franciae distinctio.

IX. Divisio Francorum decreta a Carolo. Dein a Ludovico, & a tribus eius filiis.

X. Tres regni Francorum Reges aequo iure. Pares dicti. Explicata epistola Ludovici II. ad Basilium. Imperatoris titulus non est divisus. Quare petenda non est imperatoria potestas ex hoc capite.

I. E Collatione duarum potestatum egregie conficitur, regiam aeque a Deo institutam fuisse ac spiritualem, & solidam humanarum rerum administrationem illi demandatam. Neque est, quod aliquis ea opinione se implicet, quae animos quamplurimorum invasit, nempe principatum politicum seu auctoritatem regiam a Deo per insitam naturae legem manasse quidem, sed ita ut populo & universitati concederetur primum, & eorum deinde suffragiis in Reges conferretur, qui plenum imperii sui beneficium non Deo tantum, sed populis acceptó ferre debeant. Quae sententia libertatem Regum aliquo pacto imminuit, dignitatem violat, factionibus vires subministrat; immo & in ipsas Scripturas sacras peccare videtur, quae Deo imperium uniuscuiusque Principis adscribunt (1). Sane dubitandum non est, quin Re-

(1) Rom. 13. Sap. 6. *Data est a Domino potestas vobis, & virtus ab altissimo*

Regum persona vel suffragiis populorum specialiter eligatur, vel generaliter translato regnandi iure hereditario in aliquam generosam stirpem, natalium sorte, in regium culmen assurgat. Sed praeterquam quod & motum animis eligentium Deus inspirat, quo in illa suffragiorum sortitione unum alteri praeferant, certum & constantissimum esse debet apud pios & devotos Regum cultores, unicuique Regum potestatem regiam *immediate* a divino Numine conferri.

II. Non me latet vulgatum illud ex Vlpiano & Iustiniano petitum (2), scilicet populum Romanum in seipsum omne ius & imperium Augusto lege regia dedisse. Quod ita accipiendum est, ut summam imperii, quae penes populum erat, populus Augusto cederet: quia pacis intererat, fessa bellis civilibus republica, imperium uni deferri, ut unum corpus unius spiritu regeretur. Cessit ergo populus iuri suo, quod in Augustum transcripsit. Sed si verum amamus, & Paulli Apostoli potius, quam Iureconsultorum aut Philosophorum verbis sinceras opiniones explicare malimus, pactionem illam Deus ratam habuit, ius vitae & necis & liberam reipublicae administrationem Augusto commisit. *Qui Augusto imperium dedit*, inquit Augustinus (3), *ipse & Neroni: qui Vespasianis vel patri vel filio suavissimis Imperatoribus, ipse & Domitiano crudelissimo*. Eleganter itaque Tertullianus (4): *Inde est Imperator, unde & homo antequam Imperator; inde potestas illi, unde & spiritus*. Nolo ire per omnia veterum scripta (5), ut rem apud illos certissimam probationibus inde haustis evincam adversus eas opiniones, quae in Aristotelis (6) officina conflatae, magno studio etiam a Christianis arreptae sunt, ut maximum discrimen ex eo capite constitueretur inter potestatem ecclesiasticam & regiam; quum illa ab ipso Christo per munus ordinationis conferatur Episcopis, qui antea suffragiis cleri & populi sunt electi, haec autem a populis per suffragia in Principem electum transcribi dicatur. Par enim utrique ex hoc capite reverentia debetur; etsi spiritualis in se dignitate praecellat, & eius origo conceptis verbis in Evangelio a Christo sancita sit: quia perinde in Reges singulos ac in Episcopos haec auctoritas a Deo immediate derivatur.

III. Ab hac sententia discedere Galli nostri, grande nefas & piaculum esse putabant, si venerationem debitam ex eius professione apud populos Principibus conciliari perpendant, eamque apud maiores nostros ex Scripturis sacris haustam constantissime retentam fuisse.

(2) L. 1. ff. de Constit. Princ. Vide Polybium §. 6.

(3) August. lib. 5. de civit. Dei c. 21.

(4) Tertullian. Apol. c. 30.

(5) Vide Irenaeum lib. 5. advers. haer. c. 20. Epiph. haer. 40. Isidor. Pelus. l. 2. epist. 206. Chrys. homil. 23. in epist. ad Rom.

(6) Aristot. lib. 1. Politic.

ſe (7). Vnde patres Concilii Pariſienſis (8) Ludovicum Imperatorem officii ſui graviter admonent, & iuris ſui cuique reddendi perpetuam voluntatem ab eo exigunt, quod imperium ſuum Deo, ipſi non autem deceſſoribus deberet: *Nemo Regum a progenitoribus regnum ſibi adminiſtrari, ſed a Deo veraciter atque humiliter credere debet dari, qui dicit: Meum eſt conſilium & aequitas, mea eſt prudentia, mea eſt fortitudo; per me Reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt: per me Principes imperant, & potentes iuſtitiam decernunt. Quod autem non ab hominibus, ſed a Deo regnum terrenum tribuatur, Daniel propheta teſtatur.* Tum adductis Danielis & Ieremiae teſtimoniis addunt: *Hi vero, qui a progenitoribus ſibi ſuccedere regnum terrenum, & non potius a Deo dari putant, illis aptantur, quos Dominus per prophetam improbat, dicens: Ipſi regnaverunt, & non ex me: Principes exſtiterunt, & non cognovi. Ignorare quippe Dei procul dubio reprobare eſt. Quapropter, quiſquis ceteris mortalibus temporaliter imperat, non ab hominibus, ſed a Deo ſibi commiſſum regnum credat. Multi namque munere divino, multi etiam Dei permiſſu regnant.*

IV. Regni autem Galliarum ampliſſimi & florentiſſimi libertatem quiſquis prolatis iuris interpretum teſtimoniis hodie probare contendit, (quo in genere ſe cuiuſdam e noſtris olim exercuit induſtria (9)) non abeſt a ridendo conatu illius Sophiſtae, qui lucere Solem magno laterum anhelitu demonſtrare laborabat. Attamen quia delicatis quibuſdam ſatisfaciendum eſt, quorum palato praeſentia non ſapiunt, niſi rerum antiquarum veluti guſtu quodam recreentur, quique perſuaſum apud ſe habent, veteribus Francorum Principibus ſummi imperii rationem non conſtitiſſe, proferamus Avitum Viennenſem Epiſcopum Senatorem Romanum & in Burgundionum regno conſtitutum, atque adeo a cauſſis adulandi Regibus Francorum alienum. Ille non dubitat Clodoveum, Chriſtianiſſimi regni fundatorem, recens ad fidem chriſtianam converſum cum Romanorum Imperatore Anaſtaſio componere, eius litteras *principale oraculum*, & Burgundionum Regem Clodovei *Militem* nuncupare. *Reſpondetis proavis*, inquit (10), *quod regnatis in ſaeculo; inſtituitis poſteros, quod regnatis in caelo. Gaudeat ergo quidem Graecia habere ſe Principem legis noſtrae; ſed non iam, quae tanti muneris dono ſola mereatur illuſtrari, quod non deſit & reliquo orbi claritas ſua. Si quidem & occiduis partibus in Rege non novo novi iubaris lumen effulgurat.* Infra:

In

(7) Victorin. in Relect. de poteſt. civili n. 8. *Dico Reges etiam a iure divino & naturali habere poteſtatem, & non ab ipſa republica, aut prorſus ab hominibus.* Duvallius de ſuprem. Rom. Pont. p. 1. q. 1.

(8) Concil. Pariſ. an. 829. lib. 2. c. 5.

(9) Ioannes Ferrant. de Privileg. Regni Franciae, Privileg. 1.

(10) Avitus epiſt. 41.

In apice rerum omnium gubernacula continente non minus eminet sanctitas, quam potestas. Ex qua utique factum est, ut dirigi ad vos servi vestri viri illustris Laurentii filium principali oraculo iuberetis. Quod apud Dominum meum, suae quidem gentis Regem, sed Militem vestrum, obtinuisse me suggero. Quare mirum non est, si & Anastasius veluti participem Imperii Clodoveum salutaverit, missis Consulatus codicillis, chlamyde & diademate, ut solemne erat Principibus Romanis, quum Reges socios cohonestare vellent, & muneribus susceptis Clodoveus Augusti nomen sumserit, non contumeliae Anastasio inferendae caussa, a quo foedere & amicitia ornatus erat, sed, ut beneficio & communione sacratissimi nominis uteretur (11).

V. Inde profectum, ut Reges Francorum aureum nummum, non Imperatoris Romani, sed sua imagine percussum conflaverint; quum nec Regi Persarum, etsi ceteris barbarorum Principibus praecelleret & esset χρυσοῦ κύριος, liceret praeter argenteos cudere, ut diserte scripsit Procopius (12). Quare Constantinopolitanis Imperatoribus in usu positum fuisse, ut connubia non miscerent cum ceteris peregrinis praeter Francos, idque vetitum Constantini magni sanctissima lege in altari sanctae Sophiae descripta testatur Constantinus Porphyrogenneta (13). Sed maxime eorum dignitatem commendat Gregorius Magnus his verbis in epistola ad Childebertum Francorum Regem data (14): *Quanto ceteros homines regia dignitas antecedit, tanto ceterarum gentium regna regni vestri culmen excellit.* Ex superioribus patet, quo fastigio auctoritatis, aeque ac dignitatis potirentur Reges Francorum in ipsis regni incunabulis. Cuius rei praeterea fidem fecerit Gregorius Turonensis, qui solius Dei arbitrio obnoxios esse docet, quum ipsemet Regem Chilpericum alloquens, sic infit (15): *Si quis de nobis, o Rex, iustitiae tramites transcendere voluerit, a te corripi potest. Si vero tu excesseris, quis te corripiet? Loquimur enim tibi. Sed si volueris, audis. Si autem nolueris, quis te damnabit, nisi is, qui se pronuntiavit esse iustitiam?* Et eadem sententia Remigius Remensis Episcopus solius Dei auspiciis regnum a Clodoveo Rege procurari scripsit litteris ad eum Regem datis: *Manet vobis regnum administrandum & Deo auspice procurandum. Populorum caput estis, & regimen sustinetis.*

VI. De utroquoque Rege Francorum iactari posset, quod Aurelianus ad Theodebertum scripsit, illi generis *stemma sidereum* esse, eoque maiestatem illius niti, quod sit *unicus sceptris, multiplex populis, gente varius, solidus regno, diffusus imperio.* Quare quum tanto digni-

(11) Greg. Turon. l. 2. c. 39. *Ab ea die tamquam Consul & Augustus est appellatus.*

(12) Procopius l. 3. de bello Goth. ὁ τῶν ῥωμαίων αὐτοκράτορος, ἧπερ εἴθισται, ἀλλὰ τὴν σφετέραν αὐτῶν εἰκόνα.

(13) Constantin. Porphyrogen. de adm. imp.

(14) Gregor. M. l. 4. ep. 6.

(15) Greg. Turon. l. 5. c. 19.

gnitatis splendore & auctoritatis robore Francorum Reges in ipsa prima dynastia commendentur, superfluum videretur, in eam quaestionem inquirere, quam posterorum immodesta curiositas excitavit, an iuribus imperii hodie Reges nostri in regno potiantur, praecipue quum regii nominis ratio aliter constare non possit, quam si summum imperium illi tribuatur; adeo, ut ad vitandam invidiam Principes Romani nomen Imperatoris potius, quam Regis olim usurpare maluerint, donec submissa tandem adulatione Reges salutati sunt (16). Attamen quum a Carolo VII. invictissimo Rege iactatum videam, se in regno suo Imperatorem esse (17), idemque Iuvenalis Vrsinus ad commendandam Regum nostrorum auctoritatem temporibus Caroli VII. scriptum reliquerit, non alienum erit a proposito nostro huius locutionis originem indagare. Eam autem a temporibus Philippi IV. Regis recte mihi repetere videor, quum disputatione gravi de clericorum privilegiis accensa, eo processit contentionis aestus, ut clerici famosa illa Martini & Bulgari disputatione imbuti de supremo Imperatoris in orbem imperio exciperent, privilegia ordini suo ab Imperatoribus concessa, atque adeo a Principibus nulla ratione laedi posse, quum magnum discrimen intercederet inter Francorum Reges & Imperatores. Quare tunc discutienda fuit quaestio, an aequalis esset imperatoriae Regis Francorum auctoritas. In eam incubuit auctor disputationis Clerici & Militis (18), cuius verba recitabo emendata iuxta fidem codicis MS. qui exstat in bibliotheca S. Victoris Parisiensis, ut pateat, quaenam esset maiorum nostrorum sententia. *Imperatores ista sanxerunt, non Reges. Et ideo per vos etiam, o Miles, Imperator debet legum gubernacula moderari.* Miles. *Sacrilege est responsum hoc & blasphheme. Et quoniam, ut videtur, aut originem ignoratis regni, aut, quod videtur verius, illius altitudini invidetis, si Caroli M. registrum inspiciatis, & historias probatissimas revolvatis, invenietis, quod regnum Francorum dignissima imperii portio est, pari divisione discreta, & aequali dignitate & auctoritate a quingentis annis circiter insignita. Quidquid igitur privilegii & dignitatis retinet imperium, imperii nomine, in parte una, hoc regnum Franciae in alia. Quum enim fraterna divisione Francorum regnum a reliqua parte imperii decessit, quidquid in parte decedente & penitus ab imperio existente imperium ipsum quondam obtinuit, aut ibidem iura altitudinis aut potestatis exercuit, hoc Principi seu Francorum Regi in eadem plenitudine cessit. Et ideo sicut omnia, quae infra terminos imperii sunt, subiecta esse noscuntur imperio; sic, quae infra terminos regni, regno. Et sicut Imperator supra totum imperium suum habet leges condere, addere eis, vel demere; sic Rex Fran-*

(16) Vide Synesium de Regno.
(17) Constitutio Caroli VII.
(18) Disputatio Clerici & Militis.

Francorum, aut leges Imperatoris repellere, aut quamlibet, quum placuerit, permutare, aut illis a toto regno suo proscriptis & abolitis, novas, si placet, promulgare. Alioqui si aliquid novi, ut saepe accidit, visum fuerit statuendum, si Rex non possit hoc, qui est summus, tunc nullus poterit, quia ultra eum nullus est superior. Eodem fundamento nisus e Germanis Lupoldus Babenbergensis Imperialem potestatem Regibus Francorum vindicabat anno MCCCCXL. in capite septimo libri de iure regni & imperii. *Historia Francorum refert regnum & imperium Francorum fuisse divisum, & non regnum tantum. Ex quibus videtur, quod quilibet ex Regibus, scilicet Rex Germaniae, & Galliae Belgicae, Italiae, &c. & Rex Galliae Occidentalis, sive Franciae in eadem Gallia & in aliis provinciis suo regno subiectis, possit ratione translationis ac etiam divisionis regni & imperii huiusmodi potestatem imperialem licite in omnibus exercere, nec alter ipsorum alteri subesse aliquatenus teneatur.*

VII. Ceterum haec sententia in eo periclitari videtur, quod Francorum regnum imperii portionem fuisse contendat, & eam auctoritatem, quae Imperatoribus competebat, ad Reges nostros pervenisse, quum inter se filii Ludovici Pii hereditatem patris, id est, imperium & regnum dividerent. Quare liquido & ex fide veterum annalium difficultas ista explicanda est. Quod assequi non poterimus, nisi prius nobis constet, quas provincias regnum Francorum complecteretur, quum Romanorum imperium Carolo M. delatum est, quidve novae auctoritatis tunc Regibus Francorum accesserit. Quo patefacto, inspicienda erunt divisionis verba & conventionum a fratribus initarum; e quibus de hac quaestione statuendum erit. Regnum Francorum a Carolo Magno valde amplificatum est, adiectis quamplurimis provinciis ad eas, quas hereditario iure a Pipino patre susceperat, scilicet eas omnes, quae intra Rhenum, Ligerim, Oceanum, & mare Balearicum continebantur, & in Germaniae parte, quae a Danubio ad Salam & Rhenum porrigitur. Huic amplo & vasto corpori regni Francorum nomen indidit Eginhardus (19), eique victoris Caroli accessisse tradit Aquitaniam, Vasconiam, totumque Pyrenaei montis iugum usque ad Iberum amnem apud Hispanos, deinde Italiam, Saxoniam, & feras omnes nationes usque ad Vistulam fluvium & Oceanum. Quare, si Eginhardum sequamur, Italia etiam ipsa regno Francorum accessisse dicenda erit. Licet autem cum Hadriano Romano Pontifice & variis diplomatibus regiis Caroli regium titulum duplicem agnoscamus, scilicet Regis Francorum & Longobardorum; idem tamen Hadrianus in unum regnum Francorum illas nationes coaluisse

(19) Eginhardus in vita Caroli: *Regnum Francorum, quod post patrem Pipinum magnum quidem & forte susceperat, ita nobiliter ampliavit, ut duplum illi adiecerit.*

se docet, antequam Carolus imperatoriam dignitatem susciperet (20). Ea quippe ornatus fuit a Leone III. Pontifice & a populo Romano anno DCCCI. Vnde effectum, ut, *omisso Patritii Romanorum nomine*, *Imperator & Augustus appellatus sit*, quemadmodum observavit Eginhardus in annalibus. Quae verba, si recte mentem auctoris assequor, eo tendunt, ut doceant, Romanorum patritiatum exstinctum, & Imperatoris Romanorum nomen Carolo additum. Quare summum ius in Romanos illi delatum est, quod suis auspiciis exercere posset, quum antea Patritii Romanorum iurisdictione tantum frueretur. Vno verbo, e magistratus tribunali evectus est Romae ad solium Principis. Nova ergo auctoritas coercita fuit intra fines Romani Ducatus; & ad summum, Carolo ius aliquod tribuit ad recipiendas Italiae inferioris maritimas provincias, quarum possessio penes Graecos Principes remanserat: qui graviter excanduerunt ob susceptum a Carolo Imperatoris nomen, veriti, ne illo praetextu eis *imperium praeripere vellet*, ut testatur Eginhardus (21), donec missis legatis societatem cum illo pepigerunt. Quod autem attinet ad regnum Francorum, quum in eo Carolus supremo iure potiretur, nihil novi iuris adeptus est ex illo Imperatoris titulo praeter solam opinionem novae cuiusdam dignitatis, qua ob assumtum Augusti nomen religiosior illi, ut ita dicam, reverentia conciliari videbatur. Ceterum discrimen, quod observavi inter imperium & regnum, ex iis diplomatibus egregie probatur, quae annos regni Francorum & Italiae ab annis imperii distinguunt. Exstant tabulae Caroli apud Eginhardum (22), quibus pecuniam suam distribuit anno Domini DCCCXI. anno vero regni *in Francia* XLIII. & *in Italia* XXXVI. *imperii autem* XI. Attamen ratione habita dignitatis, quae ex nova illa appellatione manat, solo Imperatoris titulo compellabatur a Conciliis Arelatensi, Cabilonensi, Moguntino, Remensi & Turonensi. Ipse vero Imperatoris & Regis Francorum nomen coniunctim usurpabat (23).

VIII. Sed ad quaestionem, quam discutiendam proposui, accurate perpendenda sunt divisionis imperii a Carolo inter filios decretae verba: quae, licet effectu caruerit ob ereptum e vivis Carolum & Pipinum, animum eius satis indicavit. Totum imperii seu regni corpus (ita enim loquitur) in tres aequas partes divisit anno DCCCVI. ex sententia & consensu procerum ipsiusque Papae Leonis; attribuitque

(20) Hadrianus in ep. ad Const. Imp. act. 2. Nic. syn. *Filius & spiritualis compater noster Dominus Carolus Rex Francorum & Longobardorum & Patritius Romanorum, omnis Hesperiae occiduaeque partis barbaras nationes sub suis prosternens conculcavit pedibus, omnipotentatum illarum domans, & suo subiiciens regno adunavit.*

(21) Eginhardus in vita Caroli: *Cum quibus propter susceptum a se Imperatoris nomen, & ob hoc ei quasi, qui imperium eis praeripere vellet, valde suspectum, foedus firmissimum statuit.*

(22) Eginh. in vita Caroli M.

(23) *Imperator Caesar Carolus Rex Francorum.*

que Ludovico Aquitaniam cum adiunctis quibusdam provinciis, Italiam, *quae & Longobardia dicitur*, & Baioariam Pipino, Franciam autem Burgundiae partem & Germaniam Carolo. Haec tria regna optimo iure ab unoquoque filiorum suorum Regum administrari voluit post obitum suum. Tuitionem Ecclesiae Romanae illis concessit in solidum. De imperatoria vero dignitate nihil omnino testamento suo cavit, quamvis imperii nomine regnum Francorum cohonestarit. Sed anno DCCCXIII. exstinctis Carolo & Pipino filiis, habito Aquisgrani generali conventu, Ludovicum Aquitaniae Regem ad se evocatum imperatorii nominis consortem fecit, & Bernardo nepoti ex filio Pipino Italiae regnum detulit, ea lege, ut Ludovici maiestatem coleret; qua laesa postea, oculis orbatus est (24). Ludovici filii Lotharius, Pipinus, & Ludovicus, & e secundis nuptiis editus Carolus, post attritum funestissimis bellis regnum, divisionem illam regnorum constituerunt, quae ad nostram usque aetatem, licet in varias discerpta dynastias, constanter perduravit, Gallia, Italia, & Germania ab invicem discretis. Ac primo quidem Ludovicus anno DCCCXVII. Lotharium maiorem natu nominis atque *imperii sui socium sibi constituit*, permissa illi interim Italiae administratione; Pipinum Aquitaniae, Ludovicum Baioariae praefecit, regio nomine concesso (25). Sed edito e Iudith Carolo prospiciendum fuit: cui concessa Alemannia & Rhetia, deinde vero Aquitania & Francia, infanda bella civilia pepererunt, superstite Ludovico, quae post illius obitum recruduerunt, Lothario universum imperium Francorum, quod olim illi delatum fuerat, ad se trahere volente, ut testatur Nithardus (26). Tandem post multas clades divisio regni ita instituta est anno DCCCXLIII. ut cuique fratrum pars regni obtigerit. Nempe Ludovico Germania omnis Transrhenana cum paucis aliquot cis Rhenum urbibus & pagis propter vini copiam; Carolo ad Occidentem quidquid Galliae ab Oceano hinc ad Mosam & Scaldim, inde ad Rhodanum & Ararim porrigitur. Lotharius Imperator reliquas Galliae provincias, quae inter Mosam & Rhenum, quaeque inter Rhodanum, Ararim & Alpes sitae sunt, cum Italiae regno sortitus est (27). Ita ex uno triplex Francorum regnum factum est. Omnes enim Francorum Reges appellabantur (28).

 IX. Heic

(24) Eginh. in Annal. ad annum 813. Vide etiam Annales Fuldenses.

(25) Nithardus l. 1. *Ludovicus universum Imperium inter filios ita divisit, ut Pipinus quidem Aquitaniam, Ludovicus autem Baioariam, Lotharius vero post discessum eius universum imperium haberet; cui & una secum Imperatoris nomen habere concessit*. Eginh. in Annal.

(26) Nithardus l. 1. *Audiens Lotharius, patrem suum obiisse, confestim nuntios ubique, praesertim per totam Franciam mittit, qui se venturum in imperium, quod olim fuerat illi datum, affirment*.

(27) Hincmarus epist. 1. cap. 4. edit. Mogunt.

(28) *P. Sirmond. in Notis ad Capit. Carol. Cal.* p. 2. 3. *Vide Notas Baluzii ad ep.* 100. *Lupi Ferrar.*

IX. Heic duo observanda sunt. Vnum est, Lotharium ab eo sibi depulsum, quod in ceterorum fratrum regnis ex prima divisione suo quaesitum putabat. Itaque unusquisque Regum partem suam opti ii- iure obtinuit; adeo, ut in conventu apud Marsnam habito aequaus tatem significare voluerint (29), se *Pares* appellando, totumque corp trium dynastiarum unius regni nuncupatione comprehenderint in adnuntiationibus suis. Huc alludebat Ludovicus II. Imperator, Lotharii filius, in epistola ad Basilium CP. anno DCCCLXXXI. *Porro de eo, quod dicis, nos in tota Francia non imperare, accipe, frater, breve responsum. In tota nempe imperamus Francia; quia nos procul dubio retinemus, quod illi retinent, cum quibus una caro & sanguis sumus & unus per Dominum spiritus.* Audiebat quidem ille & nuncupabatur Rex Francorum, etsi solius Italici regni & adiectarum provinciarum possessionem retineret. Sed universam Franciam non obtinebat. Vnde nata occasio Basilio abdicandi a Ludovico II. imperatorii nominis, quod in Francorum Reges translatum fuerat. Alterum, quod observandum monui, hoc est, in divisione regni Francici a fratribus instituta imperatoriam dignitatem Lothario soli cessisse, nulla nominis illius communione fratribus Regibus facta. Qui titulus propagatus est in Ludovicum II. Lotharii filium, superstitibus patruis suis Carolo Calvo Galliarum Rege, & Ludovico Rege Germaniae; qui hoc fine molestia tulerunt, ut profitetur Ludovicus in epistola superius laudata ad Basilium. Graviter enim & iniquo animo ferebat Basilius, Imperatoris Romanorum nomen a Ludovico retentum, atque ab eius usu per Legatos eum dimovere satagebat. Sed repressus est iis litteris a Ludovico datis, quae significationem eamdem verbis *Regis* & *βασιλεως* inesse ostendunt; id autem solum prae ceteris eximium habere Imperatorem, quod a Pontifice Romano unctus, nomen illud adipiscatur. Quare, si verum amamus, Reges illi, qui Ludovici Pii hereditatem partiti sunt, ita existimarunt, regnum Francicum, Germanicum & Italicum cum supremo regnandi iure se a parentibus traxisse, solam autem imperatorii nominis dignitatem & in Romanam provinciam auctoritatem ab unctione Romani Pontificis tunc pependisse. Quod apertissime confirmatur ex electione Caroli Calvi, quem statim ab obitu Ludovici II. Ioannes VIII. Imperatoris titulo insignivit. Sed necessaria fuit Episcoporum & optimatum Italici regni electio, ut illis provinciis praeesset, & Gallicanorum procerum consensus, ut in suo Franciae regno Imperatoris nomen assumeret, quemadmodum docent acta Concilii Pontigonensis (30). Imperii Romani

(29) Conventus apud Marsnam in Capit. Car. Calv. cap. 2. *Vt nemo suo pari suum regnum discupiat.* cap. 3. *Vnusquisque fideliter suum parem fideliter adiuvet.*

(30) Concilium Pontigon. ann. 876.

ni ſtatus deinde immutatus eſt, translata in Othones Germanos a Pontificibus ſucceſſoris deligendi poteſtate. Ex quo factum eſt, ut imperium Italici & Germanici regni provincias complexum fuerit. Itaque, ut initio monui, etſi Galliarum Reges eodem iure in regno utantur, quod per leges Imperatoribus competit; ratio tamen petenda non eſt, ut viſum auctori anonymo & Lupoldo Babenbergenſi ſupra laudatis, ex diviſione regni Francorum a filiis Ludovici Pii inſtituta, ſed ex ea auctoritate, quam glorioſiſſimus Rex Clodoveus in ſe coronamque Francicam felici armorum eventu tranſcripſit.

Vnde patet, plenam & integram imperii auctoritatem, qualis in Theodoſio ceteriſque eius aevi Romanis Principibus eminebat, in Reges Francorum, qui Gallias Codicis Theodoſiani legibus ordinatas occuparunt, ſemel translatam, ad poſteros cum eadem amplitudine propagatam fuiſſe. A quo iure longe receſſerunt Imperatores Germanici, qui certis quibuſdam conditionibus adſtricti, ſpecie imperii retenta, vim eius atque maieſtatem in rebus gerendis fere amiſerunt. Itaque vulgatum illud, quod iactatur a noſtris, *Reges in regno Imperatores eſſe*, de priſcis Imperatoribus intelligendum eſt, non autem de Germanicis. Fatendum quidem eſt, Principes iſtos etiamnum quadam praerogativa frui, ob eam praecipue cauſſam, quae ruentem olim Imperatorum Orientalium dignitatem in Occidente ſuſtentavit. Auguſtiorem enim ceteris Europae regnis Imperialem dignitatem haberi ob Petri Apoſtolorum principis ſedem, quae in provincia imperii ſita erat, teſtatur Concilium Romanum habitum ſub Agathone in epiſtola ſynodica ad Conſtantinum Pogonatum (31). Par nominis Romani cultus (quod in titulis imperatoriis hodie fulget, B. Petri memoria, & ſummi Pontificis unctione conſecratum (32) apud ceteros Chriſtianos Principes non invitos primum locum Imperatoribus Romano-Germanicis conciliavit. Ceterum ea ſemper fuit hominum noſtrorum perſuaſio, Reges Francorum etiam illis ipſis Imperatoribus praecellere, ſi Romani nominis dignitatem ob eam, quam dixi cauſſam, excipias. Quod aperte profeſſi ſunt Legati a B. Ludovico Rege ad Fridericum II. miſſi, ut teſtarentur, a Rege ex conſilio procerum repudiatum fuiſſe imperium, quod Gregorius Papa poſt Friderici abdicationem Roberto Comiti Regis fatri invadendum obtulerat. Sententiam eius orationis, quam ad Fridericum habuerunt, Matthaeus Paris retulit his:

(31) Epiſt. Synod. Conc. Romani relata act. IV. ſextae ſyn. anno 680. *Nos autem, licet humillimi, ſummis viribus enitimur, ut Chriſtiani veſtri imperii respublica, in qua beati Petri Apoſtolorum principis ſedes fundata eſt, cuius auctoritatem omnes Chriſtianae nobiſcum nationes venerantur & colunt, per ipſius B. Petri Apoſtoli reverentiam, omnium gentium ſublimior eſſe monſtretur.*

(32) De hac unctione videnda ep. Ludovici Imp. ad Baſilium.

his verbis: *Nec nos pulsat ambitio: Credimus enim, Dominum nostrum Regem Galliae, quem linea regii sanguinis provexit ad sceptra Francorum regendum, excellentiorem esse aliquo Imperatore, quem sola electio provehit voluntaria. Sufficit Domino Comiti Roberto, fratrem esse tanti Regis.* Quare, ut Reges nostri maiestate & dignitate illis non cedunt, ita sine dubio potiores sunt auctoritate.

X. Haec auctoritas ita accipienda est, ut Reges in rebus humanis administrandis nec ipsius ecclesiasticae potestatis consortium admittant, quae ita rebus spiritualibus est addicta, ut sine iniuria Regum res temporales attingere non possit. Quippe magister edixit regnum suum de hoc mundo non esse (33), se iudicem aut divisorem terrenae hereditatis non fuisse constitutum (34); docuitque Paullus, Dei militem se non implicare negotiis saecularibus (35), sed mysteriorum dispensationi, ut Christi ministrum (36). Quare eleganter Bernardus (37): *Non monstrabunt, puto, ubi aliquando quisquam Apostolorum iudex sederit hominum, aut divisor terminorum, aut distributor terrarum. Stetisse denique Apostolos iudicandos, sedisse iudicantes non lego.* Infra: *Ergo in criminibus, non in possessionibus, potestas vestra: quoniam propter illa, & non propter has accepistis claves regni caelorum* Mox: *Habent haec infirma & terrena iudices suos, Reges & Principes terrae. Quid fines alios invaditis? Quid falcem in alienam messem extenditis?* Huc referri possunt ea, quae ad discrimen utriusque potestatis explicandum superiore capite congessi. Quae quidem quum vera sint in genere, ita & speciali modo in Gallis observanda sunt, Regibus nostris ecclesiasticae potestatis praecepta in regni administratione non admittentibus. Cuius auctoritatis retinentissimum se praebuit Carolus Calvus, qui Reges Francorum *ex regio genere natos, non Episcoporum Vicedominos, sed terrarum dominos; non villicos & actores Episcoporum*, sed veros Reges esse, Hadriano II. graviter cum illo expostulans denuntiat (38). Et proceres regni ab antecessoribus Hadriani Ecclesiasticum ordinem, quod suum est, non rempublicam, quod Regum est, dispositam fuisse, pontificiis mandatis refragantes dicebant apud Hincmarum. Haec Gallorum sententia manavit in posteros, ut docet auctor disputationis Clerici & militis his verbis (39): Clericus. *Ius voco decreta & statuta Romanorum Pontificum.* Miles. *Quae illi statuunt, vobis iura esse possunt, nobis vero non sunt. Nullus enim potest de iis statuere, super quae constat ipsum dominium non habere. Sicut nec Rex Francorum potest statuere super imperium, nec Imperator super regnum Franciae*

(33) Ioann. 20.
(34) Luc. 12.
(35) 2. Tim. 2.
(36) 1. Cor. 6.
(37) Bernard. l. 1. de consid. c. 6.
(38) Carol. in ep. ad Had. apud Hinc. de qua lib. 4. c. 12. §. 5.
(39) Disputatio Clerici & Militis.

ciae. Et quemadmodum terreni Principes non possunt aliquid statuere de vestris spiritualibus, super quae non acceperunt potestatem; sic nec vos de temporalibus, super quae non habetis auctoritatem. Qua de re uberius dicemus libro quarto.

CAPVT III.

De suprema potestate Regum Francorum in temporalibus, ab Innocentio III. agnita.

SYNOPSIS.

I. Rex Francorum superiorem non agnoscit in temporalibus, nec ipsam sedem Apostolicam, ex Innocentio III. Species Decretalis Per venerabilem. *Spontanea Regis subiectio ius tribuit Innocentio, ut liberos Philippi Regis natalibus restitueret.*

II. Quid sit liberior iurisdictio *in dicta decretali. Explicatum ius saeculare, quod Regi & summo Pontifici in Magalonensem Ecclesiam competebat. Quae regum liberalitate ditata, & specialiter urbe Montispessuli. Hominium ratione illius urbis praestitum Regi ab Episcopo. Et ipsi Episcopo a Dominis Montispessuli.*

III. De Comitibus Melgorii, qui beneficiario iure a sede Apostolica comitatum possidere professi sunt. Vtile dominium comitatus pervenit ad Ecclesiam Romanam, damnato Raimundo Comite Tolosano. Quae ius suum in Ecclesiam Magalonensem transcripsit, servata pensione annua. B. Ludovicus supremum imperium illius comitatus ad se revocavit.

IV. Tectum loquendi genus Innocentii examinatur, quum agitur de feudo Montispessuli. Supremum ius in id sibi competere putabat. Regem tamen in possessione hominii esse sciebat.

V. In rebus ambiguis temporali iurisdictione uti Pontificem, ex Innocentio. Eius sententia expensa, & locus Deuteronomii explicatus. Detortus Innocentius in alium sensum ab interpretibus. Eorum interpretatio recepta non fuit in Gallia.

VI. Quaestio feudi non competit Ecclesiae, ex Innocentio. Qui tamen cognitionem peccati ad se pertinere ait. Haec sententia fora confundit, & in Gallia recepta non fuit.

VII. Ex opinione Theologorum, qui criminum saecularium coërcitionem per censuras ab Ecclesia removebant, sola criminum ecclesiasticorum cognitione Episcopis relicta. Haec sententia inducta in forum; porrecta deinde ad crimen mixtum adulterii; cuius animadversio in laicos vetita olim Episcopis a Curia Parisiensi. Ex veteri Ecclesiae disciplina, quatenus Episcopis criminum cognitio competeret. Quod pene notum anonymo auctori anno 1303.

VIII. Bonifacii constitutio de Pontificis in temporalia potestate a Clemente rescissa, quod attinet ad Gallos.

I. GAllici imperii libertatem Romani Pontifices ingenue & aperte professi sunt decretalibus epistolis, quas in corpus iuris canonici compingi voluerunt. Etenim Innocentius III. de regno Francorum loquens (1), superiorem in temporalibus minime recognoscere docuit; relatione habita non solum ad quemcumque alium Principem

(1) *Cap.* Per Venerabilem. *Qui filii sunt legit. ex lib.* 5. *Regest. Innoc. III. epist.* 128. *pag.* 674. 684.

cipem saecularem, sed etiam ad ipsam sedem Apostolicam. Enim vero quia frequentissime in huiusmodi disceptationibus laudari solet constitutio illa, operae pretium mihi visum fuit, eius speciem & explicationem aggredi. Vvillelmus Dominus Montispessulani, expulsa Mathilde uxore, Manuelis Imperatoris Constantinopolitani nepte, ex Agnete pellice liberos susceperat, quos natalibus restitui contendebat ab Innocentio: a quo huius beneficii arbitrium pendere ex eo probabat, quod sedi Apostolicae liberum esset, filiis naturalibus, etiam adulterinis, veniam natalium ad res spirituales & episcopatus adipiscendos indulgere; quae indulgentia potiori iure ad res temporales trahi debebat. Hanc rationem iuvabat exemplum Philippi Francorum Regis, cuius liberos natalibus restituerat Innocentius, etsi Apostolicae sedi Rex ille quoad spiritualia tantum subesset; Guillelmus vero non tantum quoad spiritualia, sed etiam quoad temporalia, Romanae Ecclesiae subiiceretur. Hoc membrum, quod suis difficultatibus implicitum est, sic probat. Suorum bonorum partem hominii nexu ab Ecclesia Magalonensi pendere, ait; eam vero Ecclesiam iure feudi a sede Apostolica bona a Guillelmo possessa obtinere; unde sequatur, Willelmum Ecclesiae Romanae secundo feudi gradu subiici, *vassum* esse Ecclesiae Magalonensis, & Romanae *vassallum*, si libeat Capitularium verba usurpare (2). Respondet Innocentius, multum distare caussam Philippi Regis a Willelmi negotio, & in personis maius esse discrimen. Philippum Augustum dimisisse quidem Ingeburgem Danorum Regis filiam, sed nuptias cum ea initas praetextu affinitatis ab Archiepiscopo Remensi sedis Apostolicae Legato dissolutas fuisse, statimque Regem publice duxisse Mariam Ducis Meraniae, seu mavis Moraviae, filiam, e qua liberos suscepit (3). Rescissam quidem fuisse a sede Apostolica Remensis Archiepiscopi sententiam, quia prolata fuerat ordine iudiciorum non servato, adactumque Regem, ut Ingeburgem ad se revocaret; sed tamen post restitutionem uxoris permissum illi fuisse, ut coram iudicibus datis priorum nuptiarum inutilitatem ex affinitate Ingeburgis petitam prosequeretur. Itaque dubium esse liberorum e Maria prognatorum statum & conditionem, quae ex eventu litis pendeat. Quae omnia a caussa Willelmi absunt, qui nullum nuptiarum cum priore uxore impedimentum praetendat, quique suo arbitratu eam domo expulerit, aliamque superduxerit. Haec pertinent ad caussarum differentiam. Quod personas respicit, ita se habet. Regis Francorum maiestatem expendit Innocentius; qui, quum a nemine in temporalibus pendeat, potuit se iurisdictioni Romani Pontificis sine ullius offensione subiicere; quemadmodum ad impetrandam resti-

(2) *En Fief de l'Eglise de Magalone, & en Rierefief de la Romaine.*

(3) Gesta Innoc. III. cap. 47. & seqq. Rigord. in Philippo August. pag. 37. 44. edit. Duchesn.

restitutionem natalium pro liberis se utique subiecit. Quamvis, ut fatetur Innocentius, ex plurimorum sententia potuisset Philippus veniam natalium liberis suis, non quidem iure patriae potestatis, sed iure regio tribuere. Willelmum vero ab aliis pendere; quibus iniuria fieret, si absque eorum consensu Innocentio se subiiceret, nec Willelmo competere ius natalium vitium remittendi. Quare non admittendam esse illius petitionem concludit, donec & *culpa levior & iurisdictio liberior ostendatur*. Vnde patet, nihil sibi in temporalibus regni vindicaturum Innocentium, si prorogatio iurisdictionis seu potius spontanea Philippi Regis subiectio abesset. *Insuper*, inquit, *quum Rex ipse superiorem in temporalibus minime recognoscat, sine iuris alterius laesione in eo se iurisdictioni nostrae subiicere potuit & subiecit*.

II. Quinimmo a venia natalium Guillelmo concedenda Innocentius cessat, donec liberiori iurisdictione fruatur, id est, donec Regis assensus hoc patiatur. Eum enim esse verborum illorum sensum, mox patebit, quum ius saeculare, quod Ecclesiae Romanae in Magalonensem competebat, explicuero (4). Narbonensi provincia in novem Episcopatus totidemque Comitatus a Gothis post deletum a Clodoveo regnum Tolosanum distributa; eadem dispositio sub Francorum Regibus viguit, qui Septimaniam a Sarracenis vi armorum receperant. Pietas vero Regum cladem & vastationem Ecclesiis a perfida gente illatam resarcire cupientium plurimis patrimonii publici iuribus, quos *fiscos* ea tempestate vocabant (5), episcopales reditus auxit, hinc comitatus Narbonensis partem Ecclesiae eiusdem civitatis, hinc Mimatensi solidum fere comitatum Gabalitanum, aliisque prout res ferebat tribuendo. Huius beneficii particeps fuit episcopatus Magalonensis, quem villis quamplurimis Reges nostri liberaliter ditaverunt; ea lege, quae his concessionibus innata erat, ut Episcopus hominio, sacramento & obsequio per Reges ea patrimonia obtineret. Reliquus comitatus Magalonensis, inclinante secunda Regum nostrorum dynastia, eodem fato, quo ceteri Galliarum comitatus, hereditario iure Comitibus cessit: qui, ne aliqua iniuria Ecclesiae Magalonensi fieret, Comitum Melgoriensium nomen, non autem Magalonensium, sumserunt. Inter cetera vero patrimonia, quae donatione Regum in Episcopos Magalonenses translata sunt, vicus Montispessuli recensetur in privilegio Ludovici VII. quo villarum a Regibus concessarum possessionem Ecclesiae illi confirmat; quod transcriptum est in altero privilegio a Philippo Augusto indulto anno MCCVIII. Haec sunt autem rescripti verba (6): *Montispessulum cum omnibus adiacentiis suis, feudum Domini Montispessuli, Montempessulum utique cum parochia sua, & castrum de*

(4) Vid. hist. Benearni lib. 8. cap. 1. & 2. ubi hanc divisionem explicui.

(5) Vide lib. 8. cap. 12. §. 13.

(6) In veteri Regesto Curiae Franciae MS. quod exstat Parisiis in Camera Computorum.

de Palude cum toto territorio suo. Quare in tabulis hominii, quod Petrus Episcopus Magalonensis iuxta morem decessorum suorum praestitit anno MCCLV. Petro de Antolio Militi Seneschallo Bellicadri & Nemausi & Guidoni Fulcodii (7) a Ludovico IX. Rege Francorum delegatis, disertis verbis expressum est Montispessuli feudum cum distinctione, quae rem totam explicat (8): *Partem villae, quae dicitur Monspessulanetus cum pertinentiis intra & extra muros, quam tenemus in dominio & ad manum nostram a Domino Rege, & residuum dictae villae, & castrum de Palude, quod vulgo dicitur Latas; quod tenet a nobis in feudum vir illustris Rex Arragonum dominus Montispessuli & antecessores eius a nostris antecessoribus*. Tunc scilicet Iacobus Rex Arragonum hereditate Mariae matris ad se transmissam proprietatem illius urbis obtinebat; cuius caussa fidem & hominium praestiterat Ioanni de Montelauro Episcopo Magalonensi anno MCCXXXVI.

III. Quod attinet ad Comites Melgorienses (9), observandum est, comitatum duplici nomine insignitum, tum comitatus Sustantionensis, tum Melgoriensis; hoc est a castro Melgorii, quae illius pagi arx erat validissima & Comitum sedes; illud a vico Sustantione, qui in edito loco situs, Antonini Itinerario & Hierosolymitano tabulaeque Peutingerianae notus, ab urbe Montispessuli mille passibus aberat. Eo translata fuerat Episcopi cathedra, Magalona urbe a Carolo Martello delata, ne iterum insulam illam Saraceni ex Hispania eo navigiis delati invaderent, oramque maritimam Septimaniae depraedarentur. Inde episcopatus promiscue Sustantionensis & Magalonensis dictus, quod nomen comitatui facile communicatum est. Anno MLXXXV. hunc comitatum Sustantionensem sive Melgorensem Petrus Comes Melgorii Gregorio VII. & sedi Apostolicae tradidit in *allodium* (10); id est, in eam sedem dominium & proprietatem transcripsit eius comitatus, quem statim beneficiario iure ab eadem sede Apostolica se possidere professus est sub conditione fidelitatis, & unciae auri titulo annui census persolvendae. Tandem, quum ad Beatricem Bernardi Peleti uxorem comitatus Melgoriensis pervenisset, Beatrix Ermisendae filiae Raimundi Comitis Tolosani uxori eum comitatum dotis nomine dedit anno MCLXXII. Ac sane Raimundus, cui solemne erat bona Ecclesiarum invadere, hominium Guillelmi domini Montispessuli, quasi Comiti Melgoriensi debitum, suscepit anno MCLXXXIV. & MCLXXXIX. (11). Quod in detrimentum Ecclesiae Magalonensis tentatum

(7) Guido Fulcodii, postea Clemens IV.

(8) In eodem Regesto Curiae.

(9) Hist. Benearni l. 8. c. 3.

(10) Prolata est donationis charta in Notis Ill. V. Fr. Bosqueti Episcopi Monspel. ad l. 15. Reg. Innoc. ep. 102.

(11) Catellus lib. 2. hist. Comit. Tolos. c. 6.

tatum fuisse non dubitabit, qui, quae superius adnotata sunt, expendet. Abdicata a Raimundo Albigensium fautore possessione comitatus Melgoriensis una cum ceteris bonis, iudicio Concilii Lateranensis, eius utile dominium cum directo consolidatum est, ita, ut proprietas & ususfructus ad sedem Apostolicam pervenerit, tum ratione damnationis in Raimundum latae, tum ob cessationem diuturnam in canone solvendo. Sed Innocentius Ecclesiae Magalonensi beneficii & feudi iure comitatum concessit sub censu annuo viginti marcarum argenti anno MCCXV. ut patet ex tabulis investiturae. Controversia mota tempore B. Ludovici de comitatus illius proprietate, Clemens IV. litteris ad Regem datis (12) docet, ad Ecclesiam Romanam pervenisse ea ratione, quam recensui. Sed iam tum caussa sua cecidisse videtur S. Ludovici decreto, quia suprema iura a Petro Melgorii Comite transcribi non potuerant in Romanum Pontificem sine consensu Regis.

IV. Certum quidem est, feudum Montispessuli beneficiario iure ad Ecclesiam Magalonensem pertinuisse, antequam comitatu Melgoriensi ab Innocentio III. aucta fuisset. Quare caute loquitur Innocentius in dicta decretali, quum *partem terrae ab Ecclesia Magalonensi* Willelmum *possidere* dicit, non tamen diserte feudum Montispessuli, a quo Willelmus agnomentum trahebat. Fieri enim poterat, ut reliqui patrimonii pars in comitatu Melgoriensi sita esset, unde hominium deberetur Ecclesiae Magalonensi. Deinde in altero loco Willelmum alloquens, his verbis utitur: *Tu autem aliis nosceris subiacere. Unde sine ipsorum forsan iniuria, nisi praestarent assensum, nobis in hoc te subdere non posses*. Pluralis illa locutio plures dominos significat, & alium praeter Ecclesiam Magalonensem: cuius, utpote sibi & temporaliter & spiritualiter subditae, tantam rationem non habuisset, quin superiori iure concessisset natalium restitutionem, nisi Regi Francorum, qui hoc loquendi genere insinuatur, iniuriam fieri perspexisset. Mirabitur aliquis, cur tectum & suspiciosum dicendi genus usurpat Innocentius; praecipue quum repulsae levius ferendae occasionem Willelmo praebuisset, si aperte excepisset de necessitate consensus Regis Francorum. Sed desinet mirari, si has ambages consultò ab eo quaesitas perpendat, ne videretur ius illud remisisse, quod Raimundus Comes Tolosanus comitatui Melgoriensi adiecerat, hominiis a Domino Montispessuli exactis, ut superius dixi: quae tunc, quum praestabantur, iura Ecclesiae Magalonensis intervertebant; sed post comitatus Melgoriensis investituram de iure Magalonensis Episcopi nihil deterebant, inter Regem & Pontificem recidente quaestione de superiori iure feudi Montispessulani. Ex eo autem suspicari licet, consulto ambiguis verbis usum & a iure Regis aperiendo abstinuisse, quod

(12) Exstant rescripta Innocentii & Clementis in Notis ad l. 15. Reg. Innoc. ep. 168. & 171.

quod aliunde constet, ratione comitatus Melgoriensis Innocentium ad se trahere conatum cognitionem controversiae, quae de civitate Montispessuli mota est a Guillelmo nato ex Agnete pellice adversus Mariam filiam Mathildis (13). Quare, ut antea monebam, natalium veniam indulgere aggressus non est Innocentius, *donec liberior iurisdictio ostenderetur*, id est, donec de Regis Francorum assensu constaret, aut de pleno & integro iure Romani Pontificis.

V. Ceterum omittenda non est Innocentii observatio: qui occasione ducta ex indulgentia, qua usus est erga liberos Regis Philippi ad eius postulationem, docet Romanum Pontificem non solum in Ecclesiae patrimonio, *super quo plenam in temporalibus gerit potestatem*, ut eius verbis utar, *sed etiam in aliis regionibus, certis caussis inspectis, temporalem iurisdictionem casualiter exercere*. Vnam autem e caussis illis explicat; scilicet, ut si quid difficile & ambiguum emerserit in negotiis ecclesiasticis aut civilibus vel criminalibus, ad sedis Apostolicae iudicium sit recurrendum. Quod probat adducto Deuteronomii loco, quo decernitur res ambiguas de sanguine, lepra & caussa, id est, de quaestione criminali, civili & de ritibus, solvendas in loco, quem Dominus elegerit a sacerdotibus Levitici generis, & a iudice, qui fuerit illo tempore; poena capitis adiecta adversus eum, qui sacerdotis imperio & decreto iudicis non paruerit. Locum delectum in lege gratiae esse Romam, sacerdotes Levitici generis Episcopos & Cardinales, iudicem vero Romanum Pontificem: *cuius sententiam, qui superbiens contemserit observare, mori praecipitur, & auferri malum de Israel, id est, per excommunicationis sententiam, velut mortuus, a communione fidelium separari*. Tria adnotanda sunt ad interpretationem huius loci. Primum est, sententiam Innocentii non esse, ut cuilibet e populo liberum sit de rebus ambiguis in negotiis temporalibus Romanum Pontificem consulere, qui deinde ius dicat & litigatorum controversias dirimat. Hic enim agendi modus supremam Regum in iudiciis reddendis auctoritatem everteret; quod a sua mente alienum esse testatur ibidem Innocentius: *Non, quod alieno iuri praeiudicare velimus*, inquit, *vel potestatem nobis indebitam usurpare; quum non ignoremus, Christum in Evangelio respondisse: Reddite, quae sunt Caesaris, Caesari, &, quae sunt Dei, Deo. Propter quod postulatus, ut hereditatem divideret inter duos. Quis*, inquit, *constituit me super vos iudicem?* Sed ius illud sedi Apostolicae vindicavit, si a Principibus ipsis de re ambigua & difficili consuleretur, aut eius auctoritas imploraretur: quemadmodum acciderat in caussa Regis Philippi, qui natalium restitutionem pro liberis ab Innocentio expetiverat. *Rationibus his inducti, Regi gratiam fecimus requisiti, caussam tam ex veteri, quam ex novo Testa-*

(13) L. 15. Reg. Innoc. ep. 102.

flamento trahentes. Deinde Deuteronomii loco recitato, in eius interpretationem excurrit suo proposito congruentem, ut doceat, nec alienum esse ab auctoritate Regum, quod in his rerum articulis Romanum Pontificem adeant, nec a dignitate sedis Apostolicae, si ad haec saecularia tractanda se demittat, quum Paullus scripserit ad Corinthios: *Nescitis, quia angelos iudicabimus, quanto magis saecularia?* qui est locus alter, quem adducit Innocentius ad sententiae suae confirmationem. Alterum, quod adnotandum mihi videtur, hoc est, Deuteronomii locum intelligi de magistratibus inferioribus & collegiis iudicum, qui ad portas urbis lites populi Iudaici disceptabant; eo tamen iudiciorum ordine, ut, si reus omnium suffragiis praemeretur, appellandi locus non esset; sin iudicum vota in varias sententias scinderentur, non propter facti probationem, sed propter iuris & legum interpretationem; atque adeo si constaret, rem controversam censeri ambiguam & difficilem, ad magni synedrii iudicium referebatur, ut docet Maimonides; quod quidem synedrium conflatum erat e sacerdotibus & laicis, adiuncto reipublicae iudice, quem deinde Reges exceperunt, ut abunde dicam capite quarto & quinto. An vero hinc possit duci argumentum ad consultationem, quae in rebus temporalibus, quum negotia difficultate laborant, a Principibus, si res ita ferat, ad sedem Apostolicam deferri potest, lectoris prudentiae relinquo. Tertium est, iuris canonici interpretes in hoc Innocentii loco interpretando dupliciter peccasse; tum, quod omnibus litigatoribus liberum reliquerunt res ambiguas a iudicio saeculari ad ecclesiasticum transferre; id quod uno casu, id est, Principibus id agentibus, ab Innocentio scriptum erat ad omnes personas contra sinceram auctoris sententiam porrigentes; tum, quod sibi persuaserint, si quid difficile & ambiguum in controversiis & litibus rerum humanarum accideret, id a iudicibus ecclesiasticis, non autem a sola sede Apostolica dirimi debere. Quod tamen a magistratibus in Gallia nunquam receptum fuit, ut conquerebatur Durandus Mimatensis Episcopus (14) ante trecentos & triginta annos: *Item impediunt, si quid ambiguum inter iudices saeculares oriatur, ne ad ecclesiasticos iudices recurratur, contra illud, qui filii sint legit. Per Venerabilem, §. Licet.*

VI. Constituta sententia decretalis *Per venerabilem*, quae supremum Regis in Gallias imperium agnoscit, & ab eius communione sedem Apostolicam removet, observanda est eadem mens Innocentii in altera eius epistola ad Regem Philippum (15), qua docet, ad Regem pertinere feudi iudicium, non autem ad sedem Apostolicam, seque nolle iurisdictionem aut potestatem Regis minuere vel perturbare, quod etiam superiore decretali protestatus est. Agebatur de induciis vel pace

(14) Durand. de modo Conc. gener. celebr. tit. 70.

(15) Cap. *Novit*, de iudiciis.

ce inter Francorum & Angliae Reges componenda; quod sui arbitrii esse Pontifex existimabat. Rex enim Angliae copiis Francorum oppressus a sede Apostolica subsidium ecclesiasticum petivit, probare paratus, iniuste secum agi a Rege Francorum, quem iuxta regulam Evangelii monuerit,& renitentem suis postulationibus ad Ecclesiam detulerit. Vnde concludit Innocentius, se, qui regimini universalis Ecclesiae praesit, interpellatum ab Anglo, divino praecepto urgeri, ut iuxta *formam ipsius procedat*, id est, ethnicum & publicanum denuntiet Francorum Regem, nisi ius suum apud ipsum Pontificem vel illius Legatum comprobaverit. Etsi enim de feudo, quod Rex Angliae a Rege Francorum obtinebat, iudicium ferre nolit, de peccato tamen decernere, illudque in cuiuscumque gradus persona censuris ulcisci, ad sedem Apostolicam pertinere contendit. Prima fronte Regum iura hac decretali foveri videntur; sed, ut integrum beneficium illi non debeamus, facit exceptio adhibita. Quae profecto eius generis est, ut admissa semel in iudiciis, omnia fora confundat, quemadmodum monuit Navarrus in commentariis ad hunc locum (16). Quare a Gallis nostris nunquam suscepta fuit, non solum in specie, de qua tunc agebatur, ut dicetur libro quarto, sed nec in ceteris caussis, teste locupletissimo Durando Mimatensi his verbis (17). *Item impediunt*, (scilicet iudices saeculares) *quando Ecclesia vult cogere aliquem ad satisfaciendum de peccato, in quo est, licet cognitio pertineat ad Ecclesiam. De iudic. Novit. primo responso.*

VII. Theologorum illa aetate celeberrimorum Ioannis de Parisiis & Guillelmi Ockam (18), quibus postea accessit Gerson (19), opinionem sequebantur, qui crimina distinguebant in ecclesiastica & saecularia. Illa in admissis directe contra fidem & Sacramenta constituebant, haec in iis, quae iure gentium aut civili sunt vetita. Criminum ecclesiasticorum coërcitionem per censuras Episcopis competere, sed in saecularibus distinguendum esse dicebant. Aut enim de iure agitur & de peccato *opinionis* vel *erroris*, ut ipsi loquuntur; id est, si quis sibi persuadeat id, quod committitur circa saecularia, non esse peccatum, verbi gratia, furtum vel homicidium: vel agitur de facto, id est, de peccato, quod ipsi vocant *vendicationis*, id est, quum quis de facto res alienas sibi vindicat, vel aliud crimen saeculare perpetrat. Itaque fatentur, penes Ecclesiam ex Christi institutione potestatem esse cognoscendi de peccato *erroris*, & definiendi an hoc vel illud factum crimini deputari debeat, eosque, qui huic definitioni refragentur, poenis ecclesiasticis castigandi: ceterum de peccatis saecularibus, quae vocant *vendicationis*,

(16) Navarrus in d. capit. *Novit*. Vid. Hostiensem in d. c.

(17) Durandus d. tit. 70.

(18) Guill. Ockam l. 6. c. 8. & in fine Dialogi 1. part.

(19) Ioann. Gerson. lect. 4. in vita spirit.

nis, iudicia vel censuras ferre, non spectare ad iurisdictionem ecclesiasticam. *Et ita*, inquit Ioannes Parisiensis (20), *de peccato in temporalibus non iudicat, vel cognoscit iudex ecclesiasticus, sed saecularis tantum; nisi forte aliunde, quam a Christo concessum ei fuerit vel permissum*. In his ergo criminibus potestas ecclesiastica monita tantum & consilia adhibere potest, non autem laicos peccantes coërcere poenis (21), innuere quid sequendum sit & vitandum, non castigare, vel, ut ipsi loquuntur, iudicare de peccato *innuitive*, non *coërcitive* (22). Itaque sententiam Innocentii locum habere, quum domini saeculares a scelerum vindicta per summam negligentiam cessant, aut in crimine occulto, in quod iudex saecularis animadvertere non potest. Haec Theologorum Parisiensium sententia iam a trecentis & quadraginta annis in forum invecta, etiam hodie apud tribunalia magistratuum viget. Quin & ad crimina mixta porrecta fuit, scilicet ad adulterium, quod legem naturae & matrimonii Sacramentum violat; adeo, ut in laicos adulterii reos animadvertere Episcopis vetitum fuerit, ni desisterent, poena indicta *captionis temporalitatis*, ut patet ex Curiae Parisiensis Arrestis latis anno MCCCXXXVI. & MCCCLXXX. (23) De hac quaestione, in qua plurimi laborarunt, ex professo disseram in exercitatione de iudiciis canonicis in laicos; ubi eorum originem, progressum & immutationem, quae hodie viget, & mutandi caussas expendam. Heic tantum dicam in antecessum, olim censuris, quum maxime vigerent, locum non fuisse, nisi in certis quibusdam criminibus manifestis, de quibus dubitari non posset, an inter crimina recenseri deberent, ea lege, ut emendatio ecclesiastica nihil de saeculari iurisdictione demeret. Itaque Christiani criminum omnium vindictam apud iudices publicos persequebantur. De contractibus, etiam iniustis, nullo praetextu lis instituebatur apud Episcopos in consequentiam iuris evangelici, quia color ille conventionis initae dubiam reddebat peccati accusationem. Quare si quando lites fidelium dirimerent Episcopi, a lege harum disceptationum arbitri dati, non censuris ecclesiasticis ad iudicatum exsequendum victos adigebant, sed officio & apparitione iudicum iuxta legem Constantini (24). Parum abest, quin solo rationis ductu ad veram solutionem pervenerit auctor anonymus (25); cui sola defuit cognitio antiquae disciplinae, ne rem ipsam omnino assequeretur. Haec sunt eius verba. Miles. *Ego ostendam vobis secundum Paullum, ubi vestra cognitio debet incipere. Principes suo iure de iusto & iniusto cognoscunt, & eis debetur obedientia, sicut praecipitur Deuter.*

17.

(20) Ioan. Paris. de potest. regia & papali c. 14.

(21) Vide secundam Praefationem Marcae §. 2.

(22) Vide Almainum de potest. eccl. & laica q. 1. c. 10. & q. 3. c. 2. qui utramque sententiam probabilem putat.

(23) Tom. 2. Libert. cap. 36. N. 7. 8.

(24) Vide responsionem Marcae ad Notas Holstenii.

(25) Auctor disputationis Clerici & Militis anno 1303.

17. *& eorum officium est iudicare & coërcere resistentes. Si quis autem tumens superbia non obedierit eorum imperio, nec Princeps, cuius fuit officium indicandi, habet potestatem resistendi vel coërcendi, tunc incipit vestra cognitio; quia tunc accedere debet vestra monitio, dicente Paullo ad Tit. cap. 3. Admone illos Principibus & potestatibus subiectos esse & subditos. Vbi autem maleficia & scelera manifesta sunt, veluti praedae, rapinae & similia, nec est Princeps, qui possit aut velit corrigere, tunc accedere debet monitio, & demum vestrae potestatis mucro; sed non de iusto & iniusto cognitio, quia de hoc non debetis cognoscere, aut manum ad hoc apponere. Sed quum manifestum fuerit, aut per sententiam iuris, aut evidentiam sceleris, quae nulla eget cognitione; tunc poterit ad vos ea, modo & forma, de quibus dictum est, pertinere ad vestrum finem, videlicet spiritualem, absque aliquo quaestu, debite monitis nolentibusque aut impotentibus saeculi Principibus. Alias, si propter peccati colligantiam vultis de casibus praenotatis cognoscere, non restat, nisi fores Principum claudere, silere leges & decreta Principum, & vestra sola resonare.*

VIII. Ceterum Bonifacius VIII. a sententia decessorum suorum deflexisse videtur. Odiis enim acerrimis inter eum & Philippum IV. accensis, eo provectus est Pontifex, ut Regem non solum anathemate feriret, sed etiam sibi subditum in rebus civilibus scripto denuntiaret; quam sententiam edita extravaganti constitutione firmavit anno ultimo pontificatus (26). Bonifacium animi moerore confectum excepit Benedictus XI., & post annuum interregnum Benedicto Clemens V. origine Vasco decimo quarto saeculo ineunte successit. Hic verbis in decessorem permodestis, & ad Regis dignitatem efficacibus contraria constitutione tum memoriae Bonifacii sedisque Apostolicae auctoritati, tum regni Gallici iuribus consuluit. *Hinc est*, inquit, (27) *quod nos Regi & regno per definitionem & declarationem bonae memoriae Bonifacii VIII. praedecessoris nostri, quae incipit* Vnam sanctam, *nullum volumus vel intendimus praeiudicium generari, nec quod per illam Rex, regnum, & regnicolae praelibati amplius Ecclesiae sint subiecti Romanae, quam antea exsistebant; sed omnia in eodem esse statu, quo erant ante definitionem praefatam.* Status autem ultimus, quem inspicere oportet, petendus est e Decretalibus Innocentii III. qui superiorem in temporalibus a regia corona Francorum amovit, etsi res ambiguas & cognitionem de peccato sedi Apostolicae vindicaverit; quod ultimum nostri statim a constitutionibus illis editis suscipere recusarunt. Plura de Bonifacii & Philippi dissidio dixissem, nisi hanc

(26) C. *Vnam sanctam.* de maiorit. in Sexto.

(27) C. *Meruit.* de Privileg.

hanc operam occupasset vir clarissimus Henricus Spondanus Episcopus Appamiarum, in elaborato illo opere, quo illustrissimi Cardinalis Baronii desinentes annales excipiens, tribus voluminibus quatuor saeculorum ecclesiasticam historiam ad nostram aetatem integra fide & sollicita diligentia suis auspiciis describit, quemadmodum superiorum temporum epitome Baronium expresserat.

ADDITIO STEPHANI BALUZII.

CRudelissimum illud Bonifacii VIII. & Philippi Pulchri dissidium, in ruinam & perniciem istius florentissimi regni exortum, tot scriptorum & annalium monumentis celebratum est, speciali etiam opere explicatum a clarissimo & amantissimo patriae viro Petro Puteano, ut necesse non sit, heic a nobis eam camarinam rursum moveri. Verum quia simul & illustranda est pro modulo nostro explicatio capitis *Per venerabilem*, quam in hoc capite attulit illustrissimus Archiepiscopus, tum etiam ex ea occasione confutandus Bonifacius, qui in oratione, quam anno MCCCIII. Romae in publico consistorio habuit pro confirmando Rege Romanorum Alberto (de qua supra meminimus in additione ad caput primum istius libri) ausus est pronuntiare Gallos, dum aiunt se non recognoscere superiorem, mentiri, & nescire se, ubi hoc invenerint; res postulare videtur, ut omissis ceteris argumentis, quae adduci possunt ad asserendum supremum Regum nostrorum in Gallias imperium, quo in argumento feliciter versatus est hic noster Archiepiscopus, etiam id ostendamus auctoritate eorum, qui vel aevo Bonifacii vixerunt, vel certe non admodum remoti ab eo fuere. Ac primum quidem responderi posset, Gallos istud invenisse in decretali Innocentii III. quam Bonifacius, canonici iuris peritissimus, ignorare non potuit, quum exstet in libris Decretalium. Quod vel unicum sufficere poterat Romano Pontifici pacato & non irato. Sed habemus praeterea disertum Guillelmi de Montelauduno Iurisconsulti per eas tempestates celeberrimi testimonium: qui in commentario ad Clementinam *Romani*, *de iureiurando*, Regem Francorum, scribit, non recognoscere Imperatorem superiorem; ad eamque rem probandam utitur etiam testimonio capitis *Per venerabilem*. Tum addit: *Ioannes tamen Theutonicus non concordat his. Sed erat Almanus vel Theutonicus. Unde favor & caro & sanguis revelavit sibi.* In actis autem veteribus anni MCCCXLI. quae exstant Parisiis in Camera Computorum, quum describuntur ea, quae gesta sunt apud Valentiam Prid. Non. Martii inter Petrum Regem Arragonum & Raimundum Rubei Nuntium Iacobi Regis Maioricarum, qui ex pactis olim initis inter eosdem Reges urgebat Arragonium, ut suppetias sibi ferret adversus Philippum Valesium Francorum Regem, qui Monspeliensem urbem & alia quaedam loca ad Iacobum pertinentia occupaverat, dum haec, inquam, describuntur, narratur inter cetera, quomodo Arragonius responderit, iniqua videri postulata Iacobi, ipsum quippe iniuria voluisse privare Regem Francorum supremo dominio, quod ipsi competebat in ea loca, & hunc iure optimo ob eam caussam illa occupasse; *quodque dictus Rex Franciae*, QUI IN SUO REGNO SUPERIOREM IN TEMPORALIBUS NON COGNOSCIT, *pro tuitione iuris & possessionis suae praedictae iuxta morem antiquum sui regni apposuit vel apponi fecit manum suam regiam in villa & vicecomitatibus supradictis, &c.* Adeo enim verum est, Regem Francorum non recognoscere superiorem in temporalibus, ut, si forte, seu ex successione, sive emtione, aut alio quovis modo, ad ipsum veniat proprietas alicuius feudi, propter quod hominium debeatur domino superiori, statim cesset ius illud dominii, quia Rex Francorum nulli facit ho-

homagium, neque fidelitatem. Habemus multa vetera testimonia huius moris. Anno MCLXXXV. quum comitatus Ambianensis, qui Ecclesiae Ambianensi debebat hominium, transiisset ad Philippum Augustum Regem Francorum, Ecclesia illa benigne concessit, ut Rex feudum suum absque faciendo hominio teneret, *quum utique nemini*, inquit Philippus Rex, *facere debeamus hominium vel possimus*. Anno MCCXIII. idem Rex Ecclesiae Noviomensi nonnulla dona dedit, *in recompensationem hominagii, quod Domini Viromandenses*, quibus ipse successerat, *debebant Episcopo & Ecclesiae Noviomensi, quum secundum consuetudinem regni Franciae hactenus approbatam praedecessores nostri Reges Franciae nulli consueverunt hominagium facere*: quod suis litteris eodem tempore datis confirmavit Stephanus Episcopus Noviomensis. Anno MCCXXVI. Ludovicus VIII. Augusti filius nonnulla etiam dedit Archiepiscopo Narbonensi in similem recompensationem, *quum nos nemini homagium facere debeamus*. Et in concordia postea sub sancto Ludovico edita inter Praelatos provinciae Narbonensis & Guidonem Fulcodii clericum Domini Regis scriptum est, quod si Rex quaedam feuda haberet moventia ab Ecclesia Biterrensi, in vicem fidelitatis, quam eum non decet alicui facere, recompensationem *Ecclesiae faciat competentem*. Anno MCCLXX. exstincto Alphonso Comite Tolosano, cui in vim veterum pactorum Rex Francorum successerat, Bertrandus Archiepiscopus Arelatensis contendebat, illum ratione successionis in comitatu Tolosano sibi & Ecclesiae suae Arelatensi debere praestare homagium. Demum res ita inter eos convenit, quod castrum Bellicadri cum Argentia Regi remaneret liberum ab omni fidelitate & homagio & recompensatione debita pro eisdem; si vero dictum castrum ad manum alicuius veniret, qui non esset Rex Franciae, ille teneretur Archiepiscopo Arelatensi fidelitatem iurare & homagium facere. Anno MCCLXXXIV. Philippus III. Rex Franciae, qui in villa Moyssiacensi successerat Comitibus Tolosanis, qui illam *a monasterio Moyssiacensi in feudum cum homagio tenuerunt*, statuit, ut Senescallus Cadurcensis in nova institutione sua fidelitatis sacramentum faceret Abbati & Conventui Moyssiacensi, *quia Reges Franciae non consueverunt alicui homagium facere*. Eodem anno, quum Philippus eiusdem Regis primogenitus Episcopo Lingonensi fecisset homagium de rebus, quas ab eo tenebat in feudum ratione uxoris suae Comitissae Campaniae, contestatus est, *quod si contingat nos ad successionem regni Francorum venire, evanescet homagium & nullius firmitatis existet*. Anno MCCCVIII. idem Philippus tum Rex Franciae quosdam reditus in praepositura Baiocensi concessit Episcopo Baiocensi in recompensationem homagii, quod ei debebatur pro villa de Thorigniaco, quam Rex acquisierat, *qui nulli homagium facimus*, inquit ille. Reliquum est, ut orationem Bonifacii, de qua superius locuti sumus, heic edamus ex codice 4467. bibliothecae Colbertinae, ex quo a nobis primum edita est anno MDCLXIX.

ALLEGATIO DOMINI PAPAE BONIFACII

Pro confirmando Rege Romanorum Alberto.

A*Ffuit tempus, quo sol refulsit, qui prius latebat in nubilo*. Machabaeorum II. Fecit Deus duo luminaria magna, luminare maius, ut praeesset diei, luminare minus, ut praeesset nocti. Haec duo luminaria fecit Deus ad litteram, sicut dicitur in Genesi. Et nihilominus spiritualiter intellecta fecit luminaria praedicta, scilicet Solem, id est, ecclesiasticam potestatem, & Lunam, hoc est, temporalem & imperialem, ut regeret universum. Et sicut Luna nullum lumen habet, nisi quod

quod recipit a Sole; sic nec aliqua terrena potestas aliquid habet, nisi quod recipit ab ecclesiastica potestate. Licet autem ita communiter consueverit intelligi, nos autem accipimus heic Imperatorem, Solem, qui est futurus, & hoc est Regem Romanorum, qui promovendus est in Imperatorem, qui est Sol, sicut Monarcha, qui habet omnes illuminare & spiritualem potestatem defendere, quia ipse est datus & missus in laudem bonorum & in vindictam malefactorum. Per dies autem intelligimus bonos, & per noctem intelligimus malos peccatores & tenebrosos, iuxta illud: *Dies dici eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam*. Per dies autem intelligitur potestas ecclesiastica seu terrena, iuxta illud: *Dies firmabuntur, & nemo in eis*. Quia non possunt dicere: Ego Paulli, ego sum Apollo. Sicut enim a Christo Christiani dicuntur; sic a Christo & Christi Vicario successore Petri formantur & defenduntur omnes dies, hoc est, omnes potestates; & nemo in eis, quia non possunt dicere, ego Paulli, ego sum Apollo. Sed omnes sunt a Christo & a nobis, tamquam a Vicario Iesu Christi. Vnde haec nota & scripta sunt, quod Vicarius Iesu Christi & successor Petri potestatem imperii a Graecis transtulit in Germanos, ut ipsi Germani, id est, septem Principes, quatuor laici, & tres clerici, possint eligere Regem Romanorum, qui est promovendus in Imperatorem & Monarcham omnium Regum & Principum terrenorum. Nec insurgat heic superbia Gallicana, quae dicit, quod non recognoscit superiorem. Mentiuntur: quia de iure sunt & esse debent sub Rege Romano & Imperatore. Et nescimus, unde hoc habuerint vel adinvenerint, quia constat, quod Christiani subditi fuerunt Monarchis Ecclesiae Romanae & esse debent. Nec habent hoc a lege veteri vel nova, nec aliquo Propheta, vel Evangelio, vel Apostolo. Vnde heic dicimus, quod dicit Apostolus: *Et si quis evangelizaverit vobis aliud quam evangelizamus, etiam angelus de caelo, anathema sit*. Et nos volumus, quod quicumque evangelizaverit aliud, anathema sit. Ille quidem, videlicet electus in Regem Romanorum, prius fuit in nubilo arrogantiae & ignorantiae. Etenim non fuit devotus ad nos & Ecclesiam istam, sicut debuit. Nunc autem exhibet se devotum & promtum ad faciendum omnia, quae volumus nos & fratres nostri & Ecclesia ista. Vnde nunc venit & affuit tempus miserendi eius, sicut alibi dicit Apostolus: *At ubi venit plenitudo temporis*. Venit quidem tempus, ut constituamus eum super gentes & regna, ut evellat & destruat, dissipet & dispergat, & aedificet & plantet. In nomine Domini constituimus sic eum a die, non in hodie aeternitatis, de quo dictum est filio, *Ego hodie genui te*; sed in hodie temporis. Sicut enim Pater dedit Filio potestatem non in tempore, sed in aeternitate; sic Christus homini & Christi Vicario dedit potestatem in tempore, ut ipse habeat ius constituendi Imperatorem & imperium transferendi. Et attendant heic Germani, quia sicut translatum est imperium ab aliis in ipsos; sic Christi Vicarius successor Petri habet potestatem transferendi imperium a Germanis in alios quoscumque, si vellet; & hoc sine iuris iniuria. Tamen dicit sapiens: *Quod iustum est, iuste exsequeris*. Vnde, si subveniret iusta & legitima caussa, iuste posset transferre; & iusta faceret, si eos privaret. Tamen haec fuit semper patientia istius Ecclesiae, quae magis voluit cum eis de benignitate agere, quam de rigore; ut non privaret eos, licet iuste privare potuisset. Et licet etiam multi essent defectus in electione illius; nos tamen volumus supplere omnem defectum, & magis de benignitate, quam de rigore supplemus de plenitudine potestatis. Vnde electionem de ipso factam approbamus & ratificamus. Et quia, sicut dicitur in iure, ratihabitio retrotrahitur & mandato comparatur, hodie vivificamus & roboramus omnes actus, quoscumque fecit a tempore ipsius electionis, dum tamen sint alias iusti & legitimi; quia iniusta, & illegitima non approbaremus, nec approbare deberemus. Et hoc facimus, quia de eo bona praesumimus in futurum; quia, sicut dicitur in

Tobia, boni patris filius est; unde & alibi: *Saepe solet filius similis esse patri*. Pater vero suus Radulphus, catholicus, fidelis & devotus isti Ecclesiae, homo verax & veridicus. Unde vulgariter dicebatur in tota terra illa, quando aliquis decipiebatur in promisso: Non habet veritatem dictum istius, sicut dictum Radulphi Comitis. Si autem ipse vellet contrarium facere, non posset: quia nos non habemus alas, nec manus ligatas, nec pedes compeditos, quin bene possimus eum reprimere & quemcumque alium Principem terrenum. Quidam enim Principes faciunt colligationes suas. Et audacter dicimus, quod si omnes Principes terreni essent hodie colligati contra nos & contra Ecclesiam istam, dum tamen nos haberemus veritatem & staremus pro veritate, appretiaremus eos unam festucam. Et sine dubio, si veritatem & iustitiam non haberemus, bene timeremus. Sed alias omnes confunderemus, & veritas confunderet eos. Unde hodie de isto, quem hodie praeficimus, dicimus, quod dicit Petrus in epistola huiusmodi temporis: *Servi, subditi estote Regi tamquam praecellenti*. Iste est Rex praecellens super omnes Reges, & nullus est ab eo exemtus. Et ibidem: *Deum timete; Regem honorificate:* quia simul est Rex, ab omnibus tamquam praecellens timendus & honorificandus. Et bene subiunxit: *Regem honorificate:* quia similiter hic est Rex ab omnibus tamquam praecellens timendus & honorificandus. Igitur faciat bene Rex. Quia si bene defendet & recuperet iura sua & iura regni & imperii, audacter dicimus, quod nos defendemus plus iura sua quam nostra, & hoc contra quemcumque de mundo, & per nos firmabitur sententia sua & non flectetur. Ipse vero misit huc procuratores suos, qui sunt hic praesentes, cum plenario mandato iurandi in animam suam, & faciendi & exhibendi nobis omnia, quae per ipsum sunt facienda vel exhibenda, & volumus, quod praedicta faciant, sicut est consuetum.

CAPUT IV.

De potestate Principis circa ecclesiastica, & speciatim de potestate spirituali, Principibus denegata, tam in novo quam veteri Testamento.

SYNOPSIS.

I. Instituitur controversia, an liceat Principi de rebus ecclesiasticis leges ferre, quae in partes aliquot dividitur.

II. Spiritualis potestas Apostolis & eorum successoribus collata in Reges non manavit: quorum iura Christus quidem non laesit, sed nec etiam auxit.

III. Quod non solum de infidelibus, sed etiam de Christianis Principibus intelligendum. Politia synagogae discutitur, ut sciatur, an iura Regum Iudaeae communicari possint Regibus Christianis. Iudaeorum respublica constituta a Mose, e Rege, Pontifice & Consiliis. Quod differt a Christianorum statu, ut toto capite explicatur.

IV. De rege in futurum constituendo diserte tantum in lege Mosis. Non ergo in poenam datus Princeps. Exprobata est ratio petendi Regem expulso Samuele, non ipsa petitio. Reges uncti sacrati unguento a Mose confecto, quo Pontifices & vasa sacra ungebantur. Discrimen unctionis regiae & pontificiae. Honor delatus Regi, ob unctionem a Pontifice & Prophetis.

V. Rex sedebat in sacratioribus atrii spatiis, stantibus sacerdotibus. Non solum res civiles, sed etiam religiosas tractabat; quod probatur exemplis. Idque ab eo tentatum ratione unctionis.

VI. Pontificis inauguratio & munus in sacrificiis peragendis quotidie, & in adeundis quotannis solemni die adytis templi. Ozias lepra percussus, quod sacerdotum munus usurparet.

I. An

I. AN Principi liceat de rebus ecclesiasticis decernere, magna contentione disputatur. In quo gravissime peccatur a quampluribus, qui praefracte & abscisse in alterutram partem hoc vel negant vel asserunt. Quum enim haec tractatio in varias species deducatur, distinctione adhibita est peragenda. Ac primo quidem res ecclesiasticae in duo summa genera dividuntur; nempe in ea, quae regulam fidei, & in ea, quae disciplinam respiciunt. Disciplina autem vel in sacrorum ministerium versatur, vel in cleri politia & censura, vel in Ecclesiarum divisione, aut bonorum ecclesiasticorum administratione. Quae dixi, materiam legum respiciunt. Leges autem ipsae de his rebus aut ex mero Principis imperio feruntur, aut in eum finem, ut Pontificum & synodorum decreta legibus illis foveantur: quae omnia singillatim perstringemus.

II. Sane nullam penes Principes spiritualem auctoritatem esse, in confesso est apud omnes, quum ligandi & solvendi potestatem & pascendarum ovium curam Petro & Apostolis Christus tribuerit, & iis, quos ipsi huius ministerii participes facturi essent. In quo nulla Regum mentio, quibus potestas asseri non potest, quae omnem naturae ordinem exsuperat, nisi disertissime illis a Deo collata sit. Christus quidem, quum Ecclesiam suam institueret, Regum dignitatem non laesit, sed eam non auxit. Reddite, inquit, quae sunt Caesaris Caesari, quae sunt Dei Deo. *Quum vero audis*, inquit Chrysostomus (1), *reddenda Caesari, quae sua sunt, illa solum dici non dubita, quae pietati ac religioni nihil officiunt. Nam, quod fidei ac virtuti obest, non Caesaris, sed diaboli tributum ac vectigal est.* Immo vero Apostolus gladio Principem accingit ad scelerum vindictam, non ad fidei canones sanciendos; ita, ut palatium & tribunal ad eum pertineat, non autem Ecclesia & cathedra Petri.

III. Enimvero quia referri contra potest, in ipsis Ecclesiae primordiis imperium penes infideles fuisse, qui hostes fidei quum essent, nil mirum, si nulla regendae Ecclesiae cura illis fuerit commissa: sed quum Reges nutritii facti sunt Ecclesiae Christianae, ut futurum praedixerat Isaias, insignem iniuriam fieri Principibus Christianis, si eam in Ecclesia potestatem illis denegemus, quam Reges Iudaeorum in synagoga obtinebant (2). Itaque, ut sincerius huius quaestionis disquisitio instituatur, pontificiam & regiam dignitatem in republica Iudaeorum expendemus, ut sciatur, quid iuris in Principes Christianos e synagoga derivari possit. Iudaeorum rempublicam suis constitutionibus in Arabum desertis fundaverat Moses (3); quae deinde in Iudaea devicta locum suum habuerunt. Totum corpus e Rege, Pontifice, Sacerdotibus, Levitis & Consiliis ita compactum est, ut regium sacerdotale

(1) Chrysost. hom. 71. in Matth.

(2) Vide Libellum Marcae editum Barcinone pro defensione libri de Concordia.

(3) Exodi 19.

tale diceretur. Distincta quidem erant munia Regum & Sacerdotum, sed non iis finibus, quos in Ecclesia Christiana observamus. Belli gerendi & imperii administrandi ratio ad solum Regem pertinebat, ut sacrificiorum rerumque sacrarum in templo administratio penes Pontifices erat. Quae vero de rebus sacris & profanis oriebantur contentiones, ad Regem, ad Pontifices & Consilia devolvebantur, ita, ut quaedam esset iurisdictionum commixtio. Quod paullo uberius explicandum est, ut respublica Iudaeorum cum Ecclesia Christiana in hac quidem parte accuratius conferri possit.

IV. Moses Maimonides Iudaeos tria mandata a Deo accepisse observavit (4). Vnum ut Regem constituerent; alterum, ut Amalekitas delerent; tertium, ut templum conderent. Quae quidem longo intervallo & diversis temporibus, sed eo ordine confecta sunt, quo iussa erant. Quippe Rex creatus fuit, antequam Amalekitae internecione delerentur. Tum vero, postquam infandae gentis istius obliterata memoria fuit, templum exstructum est. De Rege Israelitis dando cogitavit Deus, quod omnes in vicino gentes sub unius imperio viverent, ut diserte scriptum est Deuteronomii capite XVII. Suetum enim Regibus Orientem graviter monet Claudius Civilis apud Tacitum (5). Itaque non est, quod ex eo capite imminutum eant Regibus maiestatem, qui Reges in poenam Israelitis datos docent; quum pateat, res Iudaeorum ab initio ita constitutas a divino Numine fuisse, ut Regis imperium illis esset subeundum. Quod quum ita sit, futurumque Regem pro genio & indole illius populi Deus edixerit, quaerendum est, cur summam rei a Samuele ad Regem aliquem transferri indigne tulerit: Expedita est responsio, quam vir cordatus Moses AEgyptius protulit; non exprobrasse Samuelem Israelitis, quod regem expeterent; sed quod, Samuelis imperium exosi, querelis & seditiosis vocibus Regis constitutionem urgerent, factione extorquerent, quod petitum oportuit, ea mente, ut legis praecepto fieret satis. Regum autem conditionem unctionis ceremoniae sacraverunt. Quae unctio tantam maiestatem illis conciliavit, ut sacrosancti in terris haberentur. Etenim unguentum, quo ungebantur, confectum fuit semel a Mose e quatuor speciebus aromatum: quod vase corneo inclusum, ad ungendos Reges, Pontifices, arcam testimonii, mensam, candelabrum, utrumque altare, labrum amplissimum, ipsum tabernaculum, & vasa sanctuarii per novem saecula usque ad Iosiae Regis tempus suffecit. Quamquam Reges in capite ad coronae formam ungerentur, summis autem Pontificibus in capite oleo perfusis, etiam inter supercilia crucicula X. unguento effigiaretur, ut notat Maimonides. Samariae novitios Reges balsamo tantum inunxit Elias, non unguento illo sacro,

(4) Sigonius, Cunaeus de Republica Iudaeorum.

(5) Tacitus lib. 4. hist.

cro, quod diligenter asservabatur in Templo Hierosolymitano, cum quo nullum erat commercium Samaritis. Quantam vero dignitatem Regi contulerit unguenti sacri delibutio, e Thalmudicis retulit ille, quem laudavi, Moses; qui docet, decretum fuisse, ut Pontifex maximus Regem veneraretur, & staret adventante Rege, locumque illi suum cederet. E contra Regem non stetisse praesente Pontifice, nisi quum oraculum Vrim consuleret. Praeterea si quis e Prophetis ad Regem accederet, humiliter se in terram coram Rege submisisse, exemplo Nathan, qui coram Davide ore prono procubuit in terram.

V. Nec etiam illud omittendum est, Regem solum in sacratioribus atrii spatiis sedisse. Divisum quidem erat atrium in duas partes, ita, ut haec sacerdotibus, illa populo esset assignata; intra praescriptos tamen terminos sacerdotes stantes manebant, Senatoribus vero Sanhedrin sedendi ius fuit, sed in medio eius spatii loco, quem vulgus occupabat. Praeterea ex ista unctione profectum est, ut Reges non solum res civicas domi militiaeque procurarint; sed etiam ea tempestate religiones ceremoniasque constituerint aut restauraverint (6). David Rex octo sacerdotum stationes a Mose constitutas (e quibus quatuor ab Eleazaro, totidemque ab Ithamaro, gentem suam duxerant) sexdecim stationibus auxit, ita, ut viginti quatuor stationibus sacrificiorum ordo esset distributus (7). Harum seriem recitat Iosephus: quae ita vices suas servabant, ut singulae Hierosolymam venirent per hebdomadam integram, sacris operaturae. Has stationes ἐφημερίας B. Lucas appellat. Levitas in classes viginti quatuor idem Rex edicto suo divisit, ut facilius sacerdotibus ministeria sua impenderent (8). Totidem familias alias Levitarum instituit, qui voce & organis inter sacra canerent, totidemque stationes aedituorum. Eadem cura Salomonem incessit; ne ceteros Reges enumerem, qui rerum divinarum curam gessere. Quod ab iis iure regio tentatum est; non autem eo nomine, quod Vates essent, ut vulgo dici solet. Si enim Davidem excipias, & forte Saulem, ceterorum nemo inter Prophetas recensitus est (9). Sed Salomon, Iosaphat, Ezechias & Iosias ius & potestatem in Pontifices & in res divinas exercuerunt, quod sacro unguento essent delibuti.

VI. Proximus a regia dignitate honor in summis Pontificibus effulsit. E sacerdotalibus familiis una tantum pontificalis exstitit, ex instituto Mosis; unde delectus summus Pontifex, qui sacra unctione & pontificia veste inaugurabatur primum; sed post restaurationem templi, sacro oleo deperdito, solius vestis amictu initiatus est. Sacerdotum munus in universum hoc fuit, ut victimas in templo caederent,

(6) Vide secundam praefationem Martae §. 3.
(7) 1. Paral. cap. 23. & 28.
(8) 2. Paral. 8.
(9) 2. Paral. 19. 29. & 31. & 35.

rent, vota pro populo offerrent; Levitarum autem, ut sacrificantibus sacerdotibus ministrarent, arcam ferrent, & cetera id genus exsequerentur, quae libris sacris prodita sunt. Sed sacerdotum quidem ceterorum divisa functio erat per vices, ut dixi. Soli autem Pontifici, ut docet Maimonides, omnia sacra & omni tempore obire fas fuit, nullo stationum ordine servato. Praecipuum autem munus Pontificis in eo versabatur, ut templi adyta intraret, quae sancta sanctorum Hebraei appellant, solemni scilicet expiationum festo, quod die decimo mensis Tisri quotannis celebrabatur. Neque enim alio tempore, neque aliam ob caussam, visere potuit secretissimum locum. Altare incensi velo separatum fuit ab ipsis adytis, ubi erat arca testimonii: Quotidie in hoc altari adolebat thura Pontifex; sed intra velum non adibat, nisi quotannis solemni die. Tota isthaec sacrificiorum peragendorum ratio Pontifici, Sacerdotibus & Levitis adeo erat addicta, ut Regibus nihil in ea parte liceret. Quare Ozias lepra percussus est, quod sacerdotum ministerio iniuriam faciens, incensum in altari adolevisset (10). Tractare itaque sacra manibus suis Reges non poterant, sed iure suo munerum partitionem & exsecutionem familiis Leviticis indicere.

CAPVT V.

De Synedriis & aliis consiliis Hierosolymitanis, a regibus Iudaeorum non dependentibus.

SYNOPSIS.

I. Iudicia Regi permissa, sed maiora negotia ad synedrium pertinebant. Id constitutum a Mose. E viris LXXI. senatores lecti e splendidioribus familiis & Sacerdotibus ac Levitis. Potestas collata manuum impositione, deinde verborum formula. Ab hoc senatu non provocabatur.

II. Princeps consessus a ceteris delectus, Pater Consistorii. *Quotidianus conventus. Cognitio de religione & republica. Pontifex adlectus in hoc Consilium Regem castigabat poena ecclesiastica, Pontificem aliquando capite.*

III. Praeter synedrium, duo alia Consilia Hierosolymis, & in ceteris oppidis Iudaeae, quae reliqua negotia dirimebant. Synedrio Rex non intererat; sed in rebus arduis illud consulebat, ex Iosepho. Politia Iudaica permixta in iudiciis reddendis; sed divisa in ministeriis belli, & regendae reipublicae, quae Regi; & sacrificiorum, quae Sacerdotibus competebant. Levitae adiuncti ad rerum civilium curam.

IV. Synedrii potestas a Romanis paullatim imminuta; & post Archelai relegationem omnino exstincta, quoad res civiles. Solae controversiae legales illi relictae.

V. Vsurpatio Romanorum, quae Mosis politiam everterat, a Christo confirmata. De tributis, & de censu Iudaeorum aliqua nondum accurate explicata. Vnde sententia Christi potestas Caesaris in Iudaea quoad res civiles constituta, & a Synedrio ablata.

VI. Eamdem rationem sequitur Christus in republica Christiana instituenda. Res spi-

(10) 2. Paral. 26.

Spirituales solum Petro committit. Cetera relinquit Caesari. Iniuria fit Pontifici & Regi, quum e republica Iudaeorum argumenta petuntur. Quae in synagoga permixta erat rerum sacrarum & civilium iurisdictio, apud nos est distincta.

I. QVod attinet ad iudiciorum ordinem, Regibus quidem permissa erat iudicandi potestas, ut & belli gerendi (1); sed graviora quaeque synedrio communicabant: ut nullum apud me dubium sit, quin decreta Regum, quorum superius memini, de ordine Levitarum & de ceteris rebus sacris, de consensu magni Synedrii sint statuta. Hoc Consilium a Mose, Dei iussu, constitutum fuit e septuaginta viris Israël, in quos effusa est pars spiritus illius principalis, quo instructus Moses populum regebat. Adsessorum numerus unius erat supra septuaginta, Mose adiecto. Id Consilium usque ad extremam Iudaeae desolationem mansit in urbe, eiusque sedes in ipso sanctuario fuit. Septuaginta autem illi senatores non e plebe lecti, sed ex iis familiis, quae amplitudine maiorum & splendore commendabantur, Sacerdotibus & Levitis aeque ac ceteris in hunc coetum adlcitis. Haec vero dignitas nemini data est sine actu legitimo, id est, impositione manuum, ad exemplum Mosis, qui Iosue & LXX. senioribus manum imposuit. Haec autem manuum impositio tandem cessavit; eique formula quaedam certis verbis concepta successit, qua illi senatores initiati sunt. Ab hoc senatu non erat provocatio. Quinimmo, quidquid a ceteris magistratibus decidi non poterat, ad horum iurisdictionem pertinuit.

II. Qui auctoritate praecellerent, duo fuere: Princeps Consessus, quem *Nasi* vocabant, a ceteris delectus, qui Mosis locum tenebat. Inter ceteros, qui praestabat aetate, primum locum ad Principis dexteram obtinebat, quem *Patrem Consistorii* appellabant. Ceteri sexaginta novem sedebant ordine dignitatis & promotionis. Conveniebant quotidie, & considebant a matutinis horis usque ad vesperam; hac lege, ut cuique pro suorum negotiorum ratione abesse aut abire liceret, dummodo tertia pars Consilii, id est, viginti tres superessent. Senatus ille de rebus praecipuis cognoscebat religionem & rempublicam attinentibus, verbi gratia, de controversiis legalibus, anno intercalari, Pseudoprophetis, Apostatis, de Rege, Pontifice, bello, foederibus, legatis, vectigalibus, publicis aedificiis, magistratibus inferioribus & ceteris eiusmodi. Ex eo autem, quod senatus ille divino imperio a Mose institutus est, iudices a Mose & Davide *Dii* vocantur, & iudicia dicuntur *iudicia Dei:* qui non Principis vice, ut in ceteris imperiis, sed divina iudicabant. Pontifex saepissime in consessum illum adsciscebatur, si alias sapientia polleret. Alioqui, nisi a collegio admissus fuisset, iudicia rerum nec sacrarum, nec civilium

(1) 1. Reg. 8.

lium attingebat. Et ut nostris verbis res Iudaicas explicem; quae erant *ordinis* exsequebatur, non quae *iurisdictionis*. Quod autem dixi de Rege iudicium tulisse magnum synedrium, non ita intelligendum est, ac si de eius capite ac dignitate iudicaret, quum solius Dei iudicio ea in parte subiaceret, ut e Davide notant veteres; sed de violata lege, cuius poena erat fustium privata castigatio, eo tamen modo infligenda, quem ipse Rex damnatus ad illud ἐπιτίμιον ecclesiasticum praescripsisset (2). Quod poenitentiae genus illi respondet, quam hodie *Disciplinam* voce octingentis abhinc annis in eum sensum usurpata vocamus. Pontifex autem non solum eodem ritu caedi, sed etiam capitis damnari a synedrio poterat.

III. Duo Consilia, praeter illud magnum, Hierosolymae considebant, quemadmodum & in ceteris Iudaeae oppidis, e viginti-tribus Assessoribus composita, qui de capite & fortunis civium iudicabant; exceptis caussis illis, quae ad magni synedrii consessum referebantur, duorumque generum erant, ut dixi, tum sacrarum rerum, tum civilium disceptationi accommodatae. Rex in senatum quidem illum non cooptabatur, ne suffragiorum libertatem praesentia sua infringeret; sed eum in rebus arduis consulebat. Hoc est, quod inter Mosis instituta Iosephus posuit (3): *Nihil agat Rex, nisi de Pontificis & Senatorum sententia*. Itaque, ut initio monui, regnum Iudaeorum sacerdotale fuit; id est, eius cura tum in iis, quae religionem & ceremonias respiciunt, tum quae civilium rerum administrationem, viris lectissimis tam e Levitico genere, quam e ceteris tribubus fuit commissa; sola belli gerendi & regni constituendi ratione excepta, quae Regi, excepto quoque sacrificiorum ministerio, quod Pontifici, Sacerdotibus & Levitis praecipuo iure competebat. Sane in secundo Chronicorum libro Iosaphatus Rex, quum Zebadiam iis negotiis praeficit, quae ad Regem atque ad populum Iudaeae pertinebant, etiam Levitas ei adiungit, qui in partem curarum veniant (4). Et multo ante illum David Rex Hasabiae & Ieriae eorumque agnatis, qui Levitae erant, imperium & potestatem in tribus Beniamini, Simeonis, Iudae, Ruben, Gad & dimidiam tribum Manassis dedit, atque res tam divinas, quam regias gubernare iussit.

IV. Post urbis templique restaurationem imperium, quod penes Davidis posteros fuerat, gens Levitica primum Pontificis nomine, deinde Principis sub Machabaeis assumto, usurpavit. Aristobulus, posito Principis nomine, Regem se tulit. Ita tandem post Sedeciam exstinctum Reges iterum Iudaea accepit, sed Levitas, quorum ultimus Antigonus fuit. Herodes Idumaeus regnum a Romanis tenuit; & exstin-

cto

(2) Guillelmus Schikardus de regio Hebrae. cap. 2.

(3) Ioseph. πρασσέτω δὲ μηδὲν ὁ βασιλεὺς δίχα τῆς ἀρχιερέως, καὶ τῆς τῶν γερουσιαστῶν γνώμης.

(4) 2. Chron. 19. & 26.

cto Assamonaeorum sanguine, repressisque septuaginta senibus, patria Iudaeorum instituta imminuit. Itaque, quae de Consilii magni seu synedrii auctoritate dicta sunt, ad eam tempestatem referre oportet, quum Iudaea nondum Romanum victorem acceperat. Multa enim Gabinius Proconsul Syriae, cuius accessio erat Palaestina, retinendae dominationi refixit; synedriique viribus dissipatis, quinque synedria pari auctoritate in totidem oppidis constituit. Quin & Iudaea in provinciae formulam redacta, quod tentatum ab Herode fuerat, post relegationem Regis Archelai est peractum, scilicet, ut imperium totius Palaestinae optimo iure esset penes Caesarem. Quod relictum fuit synedrio Hierosolymitano, in quaestionibus legis discutiendis versabatur, non autem in negotiis publicis dirimendis; quae potestas fuit penes procuratores Caesaris & Proconsules.

V. Ex iis, quae dicta sunt iuxta Iosephi & Mosis Maimonidis fidem, egregie illustratur vis illius effati, quod Dominus noster morosis illis Iudaeis pronuntiavit, qui subdole agentes quaerebant, an censum liceret pendere Caesari. Aut enim, neglecto iure, quod reipublicae Iudaeorum a Mose erat comparatum, de pietate erga patrias leges apud imperitam plebem periclitabatur; aut reus maiestatis Caesareae fiebat, si de restituendo imperio a multis annis collapso cogitaret. Illud enim Pharisaeorum propositum fuisse existimo (ut paucis sententiam meam in re alioqui involuta aperiam) non solum quaerere, an tributa pendenda essent, sed an liceret censum solvere Caesari, hacque solutione profiteri summum in Iudaeam imperium esse penes Caesarem. Infrunita enim & intempestiva fuisset haec percontatio, an liberum esset Iudaeis tributorum pensitatione defungi, quum ab ipsis Alexandri temporibus nunc Syriae Regibus, nunc Romanis tributa pependissent (5). Sane cum Alexandro Magno Iaddus Pontifex foedus pepigit, ea lege, ut septimus quisque annus a tributorum exactione excusaretur, nullaque vis inferretur patriis legibus, teste Iosepho (*6*). Per Pompeium deinde vectigales facti sunt Romanis Iudaei; sed anni septimi indulgentiam eis concessit Iulius Caesar, ad exemplum Alexandri. Pulsis Assamonaeis, Herodem Iudaeis Regem imposuit Augustus; non omissa tributorum exactione, quae a tot annis sine querela tolerata erant, Iudaeorum legitimis Regibus horum munerum functioni non renitentibus. Immo vero, ut recte observavit Hieronymus, *Caesar Augustus Herodem filium Antipatri alienigenam & proselytum Regem Iudaeis constituerat, qui tributis praeesset, & Romano pareret imperio*. Quare non est, quod viri do-

(5) Mach. 10. 11. & Ioseph. lib. 12. cap. 3. lib. 3. cap. 5.

(6) Ioseph lib. 11. c. 8. *χρησασθαι τοις πατριοις νομοις, και το ἑβδομον ἐτος ἀνεισφορον εἰναι*. Ioseph lib. 14. cap. 17. *χ[illegible] τω ἑβδομω ἐτει*.

cti (7) lectionem Appiani sollicitent, quum scribit (8), ab Antonio ad bellum Parthicum se accingente constitutos fuisse Reges Ponti, Pisidiae & Ciliciae, & Herodem Idumaeorum, ἐπὶ φόροις τεταγμένοις, sub conditione pendendi certi tributi. Etsi enim Herodes optimo iure regnum Iudaeorum obtineret, ἀνυπεύθυνος esset, & ab eo nulla exigi posset administrationis ratio, eo quod, ut recte monet Antonius, concessa dignitate & auctoritate regia, illius etiam usus concessus videatur, hoc non impedit, quin antiqua vectigalia tempore Assamonaeorum Regum constituta exsolvenda essent Caesari a Iudaeis, urgente Herode per apparitores & milites suos. Vnde tributorum exactores *Herodiani* (9) dicti in Evangelio, etiam post obitum Herodis. Tandem Archelao Rege Herodis filio in exsilium pulso, bona eius fisco adiudicata sunt; Iudaeaque in provinciam redacta, Syriae accessio fuit, & Caesari attributa. Tunc Iudaei capite censi sunt, teste Hieronymo (10), integrumque Regis imperium in Caesarem translatum. Quirinus enim Syriae praeses novum censum egit in Iudaea, tributa agris imposita auxit, & capitatim didrachmum indixit. De utraque functione capiendus Appiani locus in Syriacis, qui duriorem in Iudaeos fuisse capitationem scribit prae tributis, quae e facultatibus exigebantur: ἐστιν Ἰουδαίοις ἁπάντων ὁ φόρος τῶν σωμάτων βαρύτερος τῆς ἄλλης περιουσίας. Census specialiter dicebatur nummus solvendae capitationi apud Hesychium; Κῆνσος εἶδος νομίσματος ἐπικεφάλαιον. Apud Iudaeos didrachmum seu semisiclus pro capitatione pendebatur Caesari; ut docet unice locus ille apud Matthaeum (11), ubi Christus pro se & Petro staterem seu quatuor drachmas solvit didrachmi exactoribus. Interrogatio enim Christi, a quibus Reges terrae accipiant tributum, satis evincit, didrachmum illud pertinuisse ad functiones publicas, non autem ad capitationem illam sacram semisicli seu didrachmi, quae quotannis templo inferenda erat ex lege Mosis. Ad huius exemplum constitutus est census Caesarianus, qui proprie dictus census, unde pecunia, qua capitatio praestabatur (12), *Numisma census* dicitur in Evangelio; non quasi aliquod peculiare monetae genus ad census solutionem cuderetur, sed quod pecunia Caesaris nomine percussa in eam rem impenderetur. In hoc negotio tria occurrunt, quae nova & acerbissima Iudaeis videbantur. Primum est, non tributi solutio, quae solemnis erat Iudaeis, ex quo vectigales exteris esse coeperunt; sed eius incrementum, & pensitatio census per capitationem, quae visa est immi-

nue-

(7) Samuel Petitus lib. 2. Var. cap. 1.

(8) Appianus lib. 5. bellor. civil.

(9) Hieron. *Herodianis, id est, militibus Herodis.*

(10) Hieron. in cap. 17. Matth. *Post Augustum Caesarem Iudaea facta est tributaria, & omnes capite censi ferebantur.*

(11) Matth. 17.

(12) Hilarius contra Const. *Censum capitum remittis, quem Christus, ne scandalo esset, exsolvit.*

nuere libertatem perſonarum, quam inviolatam hucuſque conſervaverant. Secundum, regni Iudaici exſtinctio, quod a Iudaeis translatum eſt ad Caeſarem, quum ex legis Moſaicae praeſcripto Rex e fratrum & Iſraelitarum coetu deligendus eſſet. Licet autem vis illata fuiſſet huic legi ab Auguſto, quum Herodem Iudaeis imponeret, at proſelytum ſaltem & religionis Iudaicae myſteriis initiatum Regem dederat. Tertium eſt, ſummum imperium, quod pleno iure in Iudaea Caeſar exercebat. Non enim Regem Iudaeorum formulis legis Moſaicae & iudicii ſynedrii adſtrictum, ſed Caeſarem Tiberius agebat, & eadem iurisdictione utebatur, qua in ceteris provinciis. Quare cenſus penſitatio, quae Caeſari fiebat, profeſſio erat apertiſſima & Iudaeae ad formulam provinciae redactae, & ſummi imperii, quo Caeſar potiebatur in Iudaeos. Inſpecto ergo numiſmate cenſus, *Reddite*, inquit Dominus, *quae ſunt Caeſaris Caeſari, & quae ſunt Dei Deo*. Quo oraculo non ſolum cenſus penſitatio confirmata eſt, ſed generalibus verbis ſancitum eſt imperium Caeſaris in Iudaeam, & ſecretio duarum poteſtatum conſtituta; ita ut nec Pontifici, nec magno ſynedrio ius aliquod reſiduum fuerit in civilium & criminalium cauſſarum maioris momenti diſcuſſione, nec Caeſari in cognitione rerum ſacrarum, ut patet ex variis locis novi Teſtamenti.

VI. Quare non eſt mirandum, ſi Chriſtus, quum rempublicam chriſtianam inſtitueret, eam rationem ſecutus fuerit in poteſtatum diviſione, quam verbis ſuis religioſe firmaverat. Petro namque & Eccleſiae non familiae erciſcundae arbitrium, quod a ſuo munere alienum eſſe ipſemet teſtatus fuerat, neque regiam dominationem, quae gentibus tantum competeret, quamque Caeſari diſertis verbis addixerat; ſed ligandi ſolvendique animas pontificium, claves regni caelorum, non vero terreni, & paſcendas oves commiſit. Itaque non bene merentur de Romano Pontifice, neque de Regibus Chriſtianis, qui auctoritatem harum dignitatum in Eccleſia Chriſtiana ex inſtitutis Iudaicis metiuntur. Neque enim Pontifex maximus rerum ſacrarum iuriſdictione vi Pontificatus potiebatur, ſed tantum, ut unus e collegio magni ſynedrii, ſi in id adlectus fuiſſet ſuffragiis ſenatorum. Neque penes Reges Iudaeorum adeo ſoluta & libera erat rerum adminiſtrandarum poteſtas, quin a magno ſynedrio ſaepiſſime in rebus controverſis penderent. Et ut rem uno verbo expediam, nulla poteſt, in hoc quidem capite, inſtitui comparatio inter Synagogam & Eccleſiam: quia, quae apud illam erant permixtae & confuſae iuriſdictiones, apud hanc ſunt diſcretae & omnino ſeparatae.

CA-

CAPVT VI.

De iure Principum circa ſacra in novo Teſtamento, & in primis circa controverſias fidei, concilia & ritus eccleſiaſticos.

SYNOPSIS.

I. Inquiritur, quid liceat Principibus circa res eccleſiaſticas. Controverſias fidei legibus ſuis dirimere non poſſunt. Probatur exemplis & reſcripto Theodoſii.

II. Item Valentiniani reſponſo & reſcripto.

III. Et ex Ambroſio & Concilio Aquileienſi.

IV. Iis Conciliis intereſſe poterant Principes, ubi agebatur de fide. Explicatum reſcriptum Theodoſii, quo decernit, ut Florentinus Patricius interſit ſynodo, quia agitur de fide. Cur laici poſſint intereſſe tractatibus fidei, ex Nicolao & octava ſynodo.

V. Reiecta a Maximo Abbate Graecorum opinio, qui Principi ius ſacerdotii & de dogmatibus ſtatuendi vindicabant. Imperator inter laicos recenſetur in precibus ſacrificii. Ius docendi & titulus Epiſtimonarchae tributa Imperatori a poſterioribus Graecis. Quod alienum a mente veterum docetur ex Theodoreto.

VI. De ritibus & ceremoniis decernere non poteſt Princeps. Notatus Iuſtinianus.

I. Videamus ergo abſque ullo veteris legis praeiudicio, quid Principibus Chriſtianis liceat circa res ſacras & eccleſiaſticas. Quod expendere oportet iuxta diviſionem initio capitis ſuperioris propoſitam; non tantum ratione habita eius iuris, quod libris Decretalium continetur, ſed etiam inſpectis veterum Conciliorum & antiquorum patrum hac de re ſententiis.

Principes Chriſtiani de rebus fidei controverſis leges ferre non poſſunt, quum haec ſit Eccleſiae Chriſti poteſtas; cui, ut columnae, fidei Chriſtianae praedicatio ſecundum Scripturarum & veteris traditionis tenorem innititur. Vnde perfidiam Arii non Conſtantinus, ſed ſynodus Nicaena diſcuſſit. Macedonium & Apollinariſtas Occidentalium libellus & ſynodus Conſtantinopoli coacta, non vero Theodoſius Imperator, haereſeos damnarunt. Neſtorii amentiam ſynodus Epheſina, & Eutychetis delirium Chalcedonenſe Concilium, non Theodoſius, aut Marcianus anathemate perculerunt. Hoc apertiſſime profeſſi ſunt ipſi Principes; ut in re certiſſima argumentis congerendis non ſit opus. Sed quia minus ſincere, qui diſcuſſioni quaeſtionis noſtrae infudant, quae de una ſpecie dicta ſunt, ad omnes rerum eccleſiaſticarum ſpecies extendunt, ideo aliquot locos promam, qui ſuis limitibus coërceri debent, non autem ad alienam a mente auctorum ſententiam torqueri. Huius rei ſpecimen praebebit Theodoſii epiſtola ad

ad synodum Ephesinam (1): *Nefas est enim, qui sanctissimorum Episcoporum catalogo adscriptus non est, illum ecclesiasticis negotiis & consultationibus sese immiscere*. Sed dissimulantur superiora verba, quae rem omnem ad fidei quaestiones restringunt: *Candidianum ad sacram vestram synodum abire iussimus, sed ea lege & conditione, ut cum quaestionibus & controversiis, quae circa fidei dogmata incidunt, nihil quidquam commune habeat. Nefas est enim, &c.*

II. Quum Valentinianus Imperator ad synodum indicendam sollicitatus esset ab Episcopis Orientis anno CCCLXIV. pro restauranda Consubstantialitatis fide, quae a Constantio pessumdata erat, praeclarum hoc responsum dedisse testatur Sozomenus (2): *Sibi, qui unus e laicorum numero erat, non licere, se eiusmodi negotiis interponere. Et iaco Sacerdotes & Episcopi, inquit, quibus haec curae sunt, seorsum per se, ubicunque ipsis libitum fuerit, in unum conveniant*. Quo responso ad legationem Hypatiani dato, Episcopi Orientales Lampsaci Concilium cogunt. Ex ista Valentiniani professione interdictas quidem esse Principibus fidei quaestiones aperte patet. Non inde tamen sequitur, Imperatorem a se duxisse alienum, ut synodum indiceret; quum e contra, disertis verbis, eius cogendae Episcopis gratiam faciat. Hic locus sincere acceptus id tantum conficit, quod dixi; non autem, quod inde plurimi colligunt. Ceterum quod verbo testatus fuerat, rescripto constituit, nempe fidei caussas a sacerdotibus esse iudicandas. Exceptione huius legis usus est sanctus Ambrosius (3), quum recusabat de fide cum Auxentio disputare in Consistorio Principis: *Nec quisquam*, inquit, *contumacem me iudicare debet, hoc quum asseram, quod augustae memoriae pater tuus non solum sermone respondit, sed etiam legibus suis sanxit: In caussa fidei vel ecclesiastici alicuius ordinis eum iudicare debere, qui nec munere impar sit, nec iure dissimilis. Haec enim verba rescripti sunt. Hoc est, sacerdotes de sacerdotibus voluit iudicare*.

III. Et quia in hunc locum incidimus, ne res aperta testium nube obscuretur, satis erit unus Ambrosius, qui vehementi oratione sacrilegium istud a mente Principum dispellit. *Quando audisti, Clementissime Imperator, in caussa fidei laicos de Episcopis iudicasse? Ita ergo quadam adulatione curvamur, ut sacerdotalis iuris simus immemores, & quod Deus donavit mihi, hoc ipse aliis putem esse credendum? Si docendus est Episcopus a laico, quid sequetur? Laicus ergo disputet, & Episcopus audiat; Episcopus discat a laico. At certe,*

(1) Synod. Ephes. part. 1. cap. 35. ἀθεμιτον γαρ τον μη τω καταλογω των ἁγιωτατων ἐπισκοπων τυγχανοντα, τοις ἐκκλησιαστικοις σκεμμασιν ἐπιμιγνυσθαι. Και μηδεν μεν ταις περι των δογματων γινομεναις ζητησεσιν κοινωνησαι. ἀθεμιτον γαρ, &c.

(2) Sozom. lib. 6. cap. 7. ἐμοι μεν, ἐφη, μετα λαου τεταγμενῳ ὁ θεμις τοιαυτα πολυπραγμονειν.

(3) Ambros. lib. 5. epist. 35.

te, si vel Scripturarum seriem divinarum vel vetera tempora retractemus, quis est, qui abnuat in caussa fidei, in caussa, inquam, fidei, Episcopos solere de Imperatoribus Christianis, non Imperatores de Episcopis iudicare. Infra: *Si conferendum de fide, sacerdotum debet esse ista collatio, sicut factum est sub Constantino augustae memoriae Principe, qui nullas leges ante praemisit, sed liberum dedit iudicium sacerdotibus.*

Huc trahi debent, quae in Palladium Episcopum Arianae haereseos professorem in Concilio Aquileiensi probra coniecit idem Ambrosius, quod, Episcopus quum esset, ad sententiam laicorum provocaret; quod de caussa fidei intelligendum est. *Etsi in multis impietatibus deprehensus sit, erubescimus tamen, ut videatur, qui sacerdotium sibi vindicat, a laicis esse damnandus. Ac per hoc, quoniam & in hoc ipso damnandus est, qui laicorum exspectat sententiam, quum magis de laicis sacerdotes debeant iudicare, eum pronuntio sacerdotio indignum.* Quare prudentissime rescripsit Agapetus Pontifex Iustiniano Principi (4), qui edictum aliquod de fide orthodoxa promulgarat, se illud laudare & amplecti, *non, quia laicis auctoritatem praedicationis admittimus, sed, quia studium fidei vestrae patrum nostrorum regulis conveniens confirmamus atque roboramus.*

IV. Quamvis autem de fide nihil decernerent Principes, tamen exemplo Constantini Magni Conciliis adesse poterant, ubi de fide tractabatur (5), quae communis est aeque laicis ac clericis. Hoc prae se tulit Marcianus Imperator in oratione sua ad synodum Chalcedonensem (6): *Nos enim ad fidem confirmandam, non ad potentiam aliquam exercendam, exemplo religiosi Principis Constantini synodo interesse voluimus, ne vel ulterius populi pravis suasionibus separentur.* Quare Patricius Florentius mandato Imperatoris Theodosii synodo Constantinopoli habitae sub Flaviano contra Eutychem interfuit, quia tractabatur de fide, ut ait diserte Imperator in rescripto (7): ἐπειδὴ λόγος περὶ πίστεως ἐστιν. Quae non sunt accipienda eo sensu, quasi de fide tractare Florentio fuerit liberum, sed ut ostendatur, cur adversum regulas, quae laicos a Conciliis arcent, licuerit Florentio interesse tractationibus illius synodi; nempe quia de fide agebatur. Sane, quum legerentur acta istius synodi, & interlocutio Florentii recitaretur his verbis (8): *Qui non dicit ex duabus naturis & duas naturas, non credit recte*, retulit ille, se nihil tale interlocutum; nefas enim sibi esse de dogmatibus decernere: οὐ δὲ γὰρ ἐγὼ οἷός τε ἤμην δογματίζειν.

Ni-

(4) Agap. epist. 6.

(5) Vide libellum Marcae editum Barcinone.

(6) Concil. Chalced. Act. 6.

(7) Act. 1. Conc. Chalced. pag. 219. in edit. Labb.

(8) Ibid. pag. 237.

Nicolaus I. rationem aperuit (9), cur tractatibus de fide interesse possint laici: *Dicite, quaesumus, ubinam legistis, Imperatores antecessores vestros in synodalibus conventibus interfuisse? Nisi forsitan, in quibus de fide tractatum est, quae universalis est, quae omnium communis est, quae non solum ad clericos, verum etiam ad laicos & ad omnes omnino pertinet Christianos. Vos autem non solum synodo in caussa sacerdotis* (id est, Ignatii) *collectae interfuistis, verum etiam numerosa saecularium millia ad videndum eius opprobrium aggregastis.* Vnde synodus octava haerens vestigiis Nicolai fatetur (10), Principibus liberum synodis oecumenicis interesse, quum de fide agitur; quamvis illos a ceteris Conciliis arceat, & ab ipsa fidei definitione, quam a Principibus omnino alienam esse diximus.

V. Neque enim illam impietatem fovemus, qua magistratus Constantinopolitani ferebantur, quum editam legem seu typum a Constante Imperatore de unius voluntatis in Christo professione Maximo Abbati, ut ei consensum suum praeberet, obtrudebant (11). Etenim respondente Maximo, non esse Principis partes, ut de dogmatibus decerneret, *quoniam sacerdotum est, quaerere ac definire de salutaribus Ecclesiae catholicae dogmatibus*: replicant illi: *Ergo non est omnis Christianus Imperator etiam sacerdos?* Tum retulit Maximus: *Non est. Neque enim adstat altari, neque post sanctificationem panis exaltat eum, dicens* Sancta sanctis, *neque baptizat, neque chrismatis confectionem patrat, neque facit Episcopos vel Presbyteros aut Diaconos, neque linit Ecclesias, neque indicia sacerdotii fert, super humerale scilicet & Evangelium, quemadmodum imperii coronam & purpuram.* Deinde refellit argumentum adversariorum, qui ducebant exemplum a Melchisedeco Rege atque Sacerdote; quem ille typum immortalis Regis & Sacerdotis gessisse, nequaquam vero ceteris Regibus ad eamdem dignitatem praeivisse, ostendit: atque tandem ita sermonem istum claudit, ut doceat, in diptychis Ecclesiae nomina Principum descripta cum plebe, non autem cum clero, & eodem discrimine eorum memoriam in sacrificiis celebratam: *Verumtamen quid volumus per multa discurrere? Inter sacras oblationes supra sanctam mensam, post Pontifices & Sacerdotes & Diaconos omnemque sacratum ordinem, cum laicis Imperatores memorantur, dicente Diacono: Et eorum, qui in fide dormierunt, laicorum Constantini, Constantis, & ceterorum. Sic autem & vivorum memoriam facit Imperatorum post sacratos omnes.* Attamen tam serio monenti non cessit adulatio auli-

(9) Nicolaus I. ep. 8. ad Michaelem apud Gratian. dist. 96. c. 4. *Vbinam.*

(10) Oct. syn. cap. 12. Οὐδὲν οἶδε πλὴν τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων τὴν παρουσίαν αὐτῶν γεγενημένην εὑρίσκομεν.

(11) Collatio Maximi cum Principibus in Secretario ann. 655. edita a V. Cl. R. P. Sirmondo inter Collectanea Anastasii.

corum. Nam *haec eo dicente*, *clamat Mennas*: *Haec dicens*, *scidisti Ecclesiam*. Manavit haec opinio, quamvis aliqua sui parte imminuta, in sequioris saeculi Graeculos: qui sacerdotii muneribus Imperatores adeo implicant, ut ipsum docendi officium, quod Episcopis tam severe vindicat Ambrosius, Principibus suis foeda & demissa humilitate communicent. Balsamonis haec sunt verba (12): *Audiant hi*; *tam ad amplitudinem imperatoriam quam patriarchalem officia docendi pertinere propter unctionis sacrae vim atque potestatem*. *Hinc enim usu venit*, *ut fideles Principes & Imperatores catechetico more cum Christiano populo colloquantur*, *aut suffitum faciant more sacerdotum*, *& cum cera duplici obsignent*. Mox: *Imperatorum auxilium ad illuminationem & stabilimentum sese tam animi quam corporis porrigit*, *amplitudine Patriarcharum ad animi dumtaxat utilitatem constricta*. Vnde a Demetrio Chomateno Archiepiscopo Bulgariae Princeps dicitur esse Κοινος των Ἐκκλησιων Ἐπιστημοναρχης, quasi diceres doctrinae Principem. Meminisse debuerant Eulogii Presbyteri; qui, quum a Valentis praefecto urgeretur, ut cum Imperatore communicaret, facete respondit apud Theodoretum (13): *Numquid cum imperio est etiam sacerdotii dignitatem consecutus?* Qua de re graviter Facundus Hermianensis (14), *Christi solius esse regnum cum sacerdotio simul habere*: *quoniam*, *etsi quidam Reges in eius venturi figuram sacerdotio functi sunt*, *tamen*, *quum manifesta lux veniret in mundum*, *umbras removens futurorum*, *nulli alteri dedit*, *quod sibi singulare servavit*: *sed in diversos sua dona distribuens*, *sic*, *quae propria sunt sacerdotii*, *Regibus interdixit*. *Quocirca*, *quemadmodum vir sapiens non profanum iudicaret hoc velle videri*, *quod solus est Christus*.

VI. Quod attinet ad disciplinam, quae versatur in ceremoniis & in sacrorum ministerio, de illa decretis suis statuere posse viderentur Principes Christiani ad exemplum Regum Iudaicorum, qui sacerdotibus vices sacrificiorum & Levitis munia sua distribuerunt (15); nisi, quod ab iis regii sacerdotii privilegio factum est, ad Reges Christianos trahi non posse docuissemus capite superiori. Gelasius in iis, quae Sacramentorum perceptionem & mysteriorum erogationem respiciunt, Principes religionis ordine a sacerdotum iudicio pendere docuit (16). Et Gregorius II. in Leonem invectus est, quod imagines, quae

(12) Theod. Balsamo in Meditat. de Patriarch. *οἱ βασιλεις και οἱ πατριαρχαι μεγαλυνονται μεν και διδασκαλικοις ἀξιωμασι, δια την του ἁγιου χρισματος δυναμιν, ἐντευθεν γαρ οἱ πιστοι δεσποται και αὐτοκρατορες κατηχητικως ὁμιλουσι τῳ χριστωνυμῳ λαῳ, ἠ θυμιωσιν ὡς ἱερεις, και μετα δικηρου σφραγιζουσιν*. Infra: *των μεν αὐτοκρατορων ἡ ἀρωγη προς φωτισμον και συστασιν ἐπεκτεινεται ψυχης τε και σωματος, το δε μεγαλειον των πατριαρχων εἰς μονην ψυχικην ἐναποχωρηται λυσιτελειαν*.

(13) Theod. lib. 4. cap. 16. *μη γαρ και μετα της βασιλειας, και της ἱερωσυνης μετελαχεν*.

(14) Facund. l. 12. c. 13.

(15) Vide supra hoc libro c. 4. §. 5.

(16) Gelasius in ep. ad Anastas.

quae ad ceremoniarum censum referri possunt, ab Ecclesiis edicto suo proscripsisset (17). Quare vereor, ne Iustinianum damnare cogamur, quod de sacrae liturgiae ritibus constitutionem ediderit, qua mystica verba consecrationis Eucharistiae elata voce, non autem demissa, ut solemne erat, proferri iubet, ut, qui locum tenet idiotae, Amen succinere possit (18). Praeterquam, quod enim de ritu sacrificiorum decernere tentat, quae pars disciplinae solis sacerdotibus competit, antiquos Ecclesiae mores sollicitat; qui, ut reverentia mysteriis conciliaretur, preces mysticas demissa voce proferri induxerant, ut testatur Basilius in Oriente (19), & licet aliquot saeculis posterior, Alcuinus in Occidente (20), si tamen is liber est Alcuini.

C A P V T VII.

De exemtione clericorum, qua talium, a legibus Principum.

S Y N O P S I S.

I. An censura clericorum legibus Principum subiaceat. De clericis agi, qua sunt clerici, vel qua sunt cives. Clericorum conditio, qua clerici sunt, a legibus Principum immunis, & a foro civili.

II. Probatur edicto Constantini, & ex caussa Caeciliani cum Donatistis.

III. Ex Athanasio, Liberio & Osio.

IV. Ex Valentiniani rescripto ab Ambrosio relato, quod explicatur. Iudicium in caussa ecclesiastici ordinis. Decreta edita de sacris ordinibus. Honorii rescriptum in caussa Chrysostomi de canonicis quaestionibus intelligendum, quae ibi religionis caussa dicuntur.

V. Idem probatur e Basilio Imperatore in octava synodo; cuius locus explicatur.

VI. Canonicis quaestionibus interesse non debent laici, e Synodo Chalcedonensi, & Iustiniano.

VII. Marcianus a Concilio Chalcedonensi edi tres canones de clericorum & monachorum disciplina postulat.

VIII. Canones de ecclesiasticis ordinibus eduntur. De Clericis, qua cives sunt, & de bonis ecclesiasticis alibi dicetur.

I. AN censura clericorum legibus & iudiciis Principum subiaceat, non potest sine offensionis periculo tractari. AEquo tamen animo laturos esse Principes existimo, si aliquo dato & retento, de lite ista implicatissima transigatur. Proferamus, quae sit veterum sententia, & negotium confectum erit absque ulla partium iniuria. Duas species constituisse mihi videntur antiqui scriptores. Aut enim de Titio movetur quaestio sub ea ratione, qua clericus est, aut sub ea,

 qua

(17) Gregor. II. in ep. ad Leonem.

(18) Nov. 137. Μη κατα το σεσιωπημενον, ἀλλα μετα φωνης.

(19) Basil. lib. de Spiritu sancto c. 17. οἱ τα περι τας ἐκκλησιας ἐξ ἀρχης διαθεσμοθετησαντες ἀποστολοι και πατερες, ἐν τῳ κεκρυμμενῳ και ἀφθεγκτῳ το σεμνον τοις μυστηριοις ἐφυλαασον.

(20) Alcuin. c. 40. lib. de divin. offic.

qua inter cives recensetur. Si de clericorum gradibus, ordinibus, muneribus & conditionibus, quae ordinandos decent, & de vitio ordinationum agatur, aut de iudiciis, quae ob violatos canones instituuntur, quae criminis ecclesiastici nomine comprehendi solent, eo casu, quum ipsum clericorum ministerium iure divino sit institutum, quae necessario sunt ad illud explicandum aut vindicandum, ei potestati commissa censentur, quae ius imponendarum manuum a Christo Domino nostro accepit. Criminis ecclesiastici meminere canon primus Concilii Constantinopolitani oecumenici sub Theodosio, & Iustiniani constitutiones. Res, quae crimini ecclesiastico materiam praebent, canone perstringi debent, non autem lege publica, nisi in subsidium; quemadmodum nec iudicium publicum de iis exerceri debet, sed tantum ecclesiasticum. Quare, quum a foro ad ius ferendae legis argumentum trahi soleat, ad probandam speciem, quam tracto, nempe legibus Regum non subiici eas disceptationes, adducam aliquot testimonia veterum, quae cleri censuram ante leges Theodosii a magistratuum tribunalibus in crimine ecclesiastico submovent.

II. Huc referri debent, quae de Constantino tradit Rufinus (1), qui iudicium adversus Episcopos se mutuis contentionibus proscindentes in Concilio Nicaeno suscipere recusavit: *Deus vos constituit sacerdotes, & nobis a Deo dati estis Dii; & conveniens non est, ut homo iudicet Deos, sed ille solus, de quo scriptum est: Deus stetit in synagoga Deorum, in medio autem Deos discernit*. Donatistarum funesta dissidia originem traxere a Caeciliani ordinatione, quam vitio factam contendebant principes factionis. Vitium autem in eo positum, quod Caeciliano manus imposita esset a traditoribus librorum sacrorum, eorum communione infectum Caecilianum, atque ideo Ecclesia pellendum. Hoc erat purum putum crimen ecclesiasticum, in quo de communione repellenda vel suscipienda, de traditionibus scripturarum, de vitio ordinationis quaerebatur. Ea de caussa interpellatus Constantinus iudices dedit ecclesiasticos cum Melchiade Papa Gallicanos, Italosque Episcopos. Sed quum Donatistae sententia iudicum victi quererentur apud Imperatorem, ille primo quidem cognitionem repulit. *Neque enim*, ut inquit Augustinus (2), *ausus est Christianus Imperator sic eorum tumultuosas & fallaces querelas suscipere, ut de iudicio Episcoporum, qui Romae sederant, ipse iudicaret*. Tandem importunis Donatistarum clamoribus vexatus, de appellatione cognovit: sed, ut observavit Augustinus, *eis ipse cessit, ut de illa caussa post Episcopos iudicaret, a sanctis antistitibus postea veniam petiturus; dum tamen illi, quod ulterius dicerent, non haberent*.

III. Quid dicam de Athanasio, in quo illustria exstant in utramque partem exempla? Caedis accusatur apud Constantium Principem. Ille

(1) Rufinus lib. 1. hist. c. 2.

(2) S. Aug. epist. 162.

Ille statim Dalmatio Censori iudicium delegavit; sed calumnia comperta, Dalmatium a caussae cognitione desistere iussit, ut testatur Athanasius. Ariani Episcopi pari odio in fidem Nicaenam & in Athanasium eius vindicem inflammati, poculum mysticum confractum, altare eversum ab Athanasio laesae religionis reo queruntur apud Principem, & Concilium Tyrium impetrant, ut de crimine ecclesiastico & simul de ceteris cognitio suscipiatur. Aderat Dionysius Comes satellitio militum cinctus, ut idem animadversor esset & custos observandae aequabilitatis & ordinis. Inde arripuit occasionem Athanasius hoc Concilium insectandi, ex eo capite scilicet, quod universae Ecclesiae erat notissimum, in iudicia ecclesiastica nihil Imperatori licere. *Si istud iudicium Episcoporum*, inquit (3), *quid commune cum eo habet Imperator?* Sed, quum post aliquot annos a Concilio Antiocheno decreta fuisset exsecutio sententiae latae in Concilio Tyrio adversus Athanasium, ille quidem Romam tamquam ad tutissimum communionis suae portum confugit; deinde e Sardicensi Concilio, quum Iulii decretum de suscipiendo in communionem Athanasio probatum fuisset, suam Ecclesiam recepit. At vero, quum post obitum Constantis fratris id unum Constantius Imperator ab Arianis sollicitatus urgeret, ut Liberius Romanus Episcopus, Osius Cordubensis, & ceteri Occidentis Episcopi damnationi Athanasii in Concilio Tyrio iam a sexdecim annis redditae, & novae in Concilio Orientali post caedem Magnentii decretae subscriberent, viri illi gravissimi, disciplinae ecclesiasticae tunc assertores, quamvis postea desertores, excanduerunt ad impium conatum Principis, illa exceptione se tuentes, quod a iudiciis ecclesiasticis abstinere debeat Imperator. Exstat apud Theodoretum (4) dialogus Constantii cum Liberio Mediolani habitus, qui ab ecclesiastici ordinis formula recedendi nullum esse locum constantissime urget: quemadmodum Osius serio eumdem Principem monet, ne se ecclesiasticis rebus misceat (5). Quae ad hanc speciem referenda esse epistolae integrae contextus docet.

Eadem mens est Hilarii hortantis Constantium Augustum, ne permittat iudicibus suis, ut clericos vi, minis, & variis afflictationibus fractos iis Episcopis addicant & subiiciant, qui adulterinam doctrinam spargunt (6): *Provideat & decernat clementia tua, ut omnes ubique iudices, quibus provinciarum administrationes creditae sunt, ad quos sola cura & sollicitudo publicorum negotiorum pertinere debet, a religiosa se observantia abstineant, neque posthac praesumant atque usurpent & putent, se caussas cognoscere clericorum.*

IV. Valentinianus senior rescripto suo apud Ambrosium relato hanc sententiam sancivit, quum *in caussa fidei vel ecclesiastici alicuius ordinis*

(3) Athan. apol. 2.
(4) Theodor. lib. 2. cap. 26.
(5) Osii epistola apud Athan.
(6) Hilarius ad Constan.

nis eum iudicare debere statuit, qui nec munere impar sit, nec iure dissimilis, id est, cognitionem synodis deberi, si de clericis, qua clerici sunt, quaestio instituatur. Iuvat hanc interpretationem Hincmarus Archiepiscopus Remensis, quum Leonis locum explicat, ubi decreta Pontificum de sacris ordinibus edita servanda esse docet (7). *De sacris autem ordinibus promulgare est, qui & quot sint, & quales ac qualiter, & a quibus vel quando sint ordinandi, & quomodo ac quantum in singulis gradibus debeant ministrare, qualiter etiam ab ostiario usque ad summum sacerdotium quique valeant provehi. Et quae sint ex eis a sedis Romanae Pontificibus promulgata, omnibus in ecclesiasticis dogmatibus exercitatis constat esse notissimum.* Quo referenda sunt Honorii ad Arcadium epistolae (8) verba in caussa Chrysostomi a Theophilo Alexandrino, & a synodo ad Quercum, ordine iudiciorum non servato, ob canonicas accusationes, non autem ob fidei quaestiones, damnati, & in exsilium ab Arcadio pulsi; *quum, si quid de caussa religionis ageretur, episcopale oportuerit esse iudicium. Ad illos enim divinarum rerum interpretatio, ad nos religionis spectat obsequium. Sed esto, sibi de mysticis & catholicis quaestionibus amplius aliquid principalis cura praesumserit. Itane usque ad exsilia sacerdotum, usque ad hominum caedes, debuit indignatio concitata procedere?*

V. Ea, quae protuli testimonia, satis evincunt, illud axioma verum esse, quod probare contendo, nempe cleri censuram imperatoriis legibus non subiacere. Hoc sensu intelligendus est Basilius Imperator, qui in octava synodo iis verbis usus est, quae suis finibus coërceri debent, ut illis sua ratio constet. De vitio ordinationis Photii, quae contra canones celebrata erat, in illo Concilio agebatur, & de restitutione Ignatii Patriarchae Constantinopolitani; quae duae questiones iudicio illius synodi diremtae sunt, & imaginum usus confirmatus. His ita peractis, Basilius ad synodum accessit, ut res decretae etiam subscriptione sua robur acciperent, & addidit (9), *Laico cuicumque nulla ratione de ecclesiasticis caussis disputandi, aut universam Ecclesiam oecumenicamque synodum oppugnandi fas esse dico. Haec enim excutiendi & in utramque partem agitandi Patriarcharum, Sacerdotum & Doctorum est officium, quibus a Deo ligandi & solvendi potestas est concessa. Nam laicus, etsi omni pietatis & sapientiae laude praestet, tamen laicus est, & ovis, non pastor.*

VI. At-

(7) Hincmarus in Opusc. 55. Capit. cap. 10.

(8) Epistola Honorii Imp. ad Arcad.

(9) Allocutio Basilii ad VIII. Synod. Act. X. Λαϊκῳ δε ουδ᾽ ὁπωσουν κατ᾽ ουδενα τροπον ἐξεστι λεγειν περι ἐκκλησιαστικων ὑποθεσεων λογους ἀνακινειν, ἢ ἀντιστασθαι ὁλοκληρῳ ἐκκλησιᾳ, ἢ οἰκουμενικῃ συνοδῳ. ταυτα γαρ ἀνιχνευειν τε και ζητειν, πατριαρχων ἐργον ἐστι, και ἱερεων, και διδασκαλων, οἷς το λυειν τε και δεσμειν δεδοται ἐκ Θεου. ὁ γαρ λαϊκος, καν πασης ἐστιν εὐλαβειας και σοφιας μεστος, ἀλλα λαϊκος, και προβατον, οὐ ποιμην.

VI. Attamen abstinere non debeo a duobus locis e Concilio Chalcedonensi petitis, quibus haec sententia paene conceptis verbis est expressa. Dioscorus Patriarcha Alexandrinus litteris Concilii evocatus, ut libello Eusebii Dorylaeorum Episcopi responderet, quum iudicio synodi stare nollet, nisi adessent cognitioni accusationis adversum se delatae gloriosissimi iudices & sacer senatus, qui pridie locum Principis in Concilio obtinebant, Cecropius Episcopus Sebastopolis, unus e tribus Episcopis, qui missi erant ad vocandum Dioscorum, inanem hominis spem his verbis repulit (10): *Quando canonicae quaestiones examinantur, neque iudices, neque alios laicos interesse oportet; nisi tantummodo tuam Sanctitatem, quae in propria accusatur persona.* Idem fatetur ingenue Iustinianus, iurisque illius rationem reddit (11): *Si vero ecclesiasticum sit delictum, egens castigatione ecclesiastica & mulcta, Deo amabilis Episcopus hoc discernat, nihil communicantibus clarissimis provinciae iudicibus. Neque enim volumus talia negotia omnino scire civiles iudices; quum oporteat talia ecclesiastice examinari, & emendari animas delinquentium per ecclesiasticam mulctam secundum sacras & divinas regulas, quas etiam nostrae sequi non dedignantur leges.* Εἰ μὲν τι ἐκκλησιαστικὸν εἴη τὸ ἁμάρτημα, δεόμενον σωφρονισμοῦ καὶ ἐπιτιμίων ἐκκλησιαστικῶν, ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος τοῦτο κρινέτω, μηδὲν ἐπικοινωνούντων τῶν λαμπροτάτων ἀρχόντων τῶν ἐπαρχιῶν· οὐδὲ γὰρ βουλόμεθα τοιαύτας ὑποθέσεις ὅλως οὐδὲ γινώσκεσθαι τοῖς πολιτικοῖς ἄρχουσι, δέοντα τοιαῦτα ἐκκλησιαστικῶς ἐξετάζεσθαι, καὶ ἐπικαρποῦσθαι ψυχὰς τῶν ἁμαρτανόντων διὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτιμίων, κατὰ τοὺς ἱεροὺς καὶ θείους κανόνας, οἷς καὶ οἱ ἡμέτεροι κατακολουθεῖν οὐκ ἀπαξιοῦσι νόμοι.

VII. Sed, quoniam delicatioribus ingeniis est satisfaciendum, quibus omnia argumenta fastidium movent, nisi arte quadam & industria parata sint, docendum est, non tantum a iudiciis canonicis abstinuisse magistratus, sed etiam a legibus ea de re ferendis Imperatores temperasse. Marcianus exemplo suo docuit, quid sequi debeant in posterum Principes, quum clericorum & monachorum disciplina constituenda est. Etenim, quum monachorum erga Episcopos cultum & obedientiam, monasteriorum cum consensu Episcopi aedificationem, clericorum a saecularibus negotiis secessionem, & in sibi assignatis Ecclesiis assiduam & sedulam administrationem, Marcianus constitui vellet, quia plane haec capita ecclesiasticos ordines attingunt, a quibus publicam auctoritatem Valentinianus senior summoverat, de his noluit legem ferre; sed satius esse putavit, ut synodi decreto statuerentur. Protulit haec capita Marcianus, quae relecta publice a Beroniciano, sacri Consistorii a secretis, in canones illius Concilii αὐτολεξεὶ relata sunt (12). *Divinissimus & piissimus Dominus no-*

(10) Concil. Chalcedon. Act. 3. Κανονικῶν γὰρ ἐξεταζομένων, οὔτε ἄρχοντας οὔτε ἑτέρους τινὰς λαϊκοὺς παρεῖναι χρή, εἰ μὴ μόνον τὴν σὴν ὁσιότητα, τὴν εἰς πρόσωπον κατηγορουμένην οἰκεῖον. (11) Novel. 83.

(12) Concil. Calcedon. Act. 6. τινά ἐστι κεφάλαια, ἅτινα πρὸς τιμὴν τῆς ὑμετέρας εὐλαβείας ὑμῖν ἐφυλάξαμεν, πρέπον ἡγησάμενοι παρ' ὑμῶν ταῦτα κανονικῶς κατὰ σύνοδον τυπωθῆναι, ἢ νόμῳ θεσπισθῆναι ἡμετέρῳ.

noster ad sanctam synodum dixit : Quaedam capitula sunt , quae ad honorem vestrae reverentiae vobis servavimus , decorum esse iudicantes, a vobis haec regulariter potius formari per synodum , quam nostra lege sanciri. Prudenter loquitur Marcianus , nec sibi potestatem istam decernendi arrogat , nec derogat maiestati suae ; sed tamen rem totam non solum iudicio & consensui synodi, sed etiam decreto committit.

VIII. Vnde est , quod de ritibus , ceremoniis, Sacramentis, cleri censura , functione , conditionibus & disciplina , canones a Conciliis & decreta a Pontificibus Romanis , tanquam de materia sibi subiecta , frequentissime edantur; & vix ulla proferri possit constitutio Principum, quae hac de re lata fuerit ex mero potestatis saecularis imperio. Sequutas quidem hac in parte leges publicas videmus, sed non antecessisse. Enimvero , quia clerici , non tantum qua clerici, sed etiam qua cives sunt, spectantur in republica, legibus Principum tenentur, nisi earum gratiam aut libertate generali toti clero indulta, aut alicui ordini ex beneficio Regum consequuti sint. De qua immunitate, quatenus in Gallia locum habet, dicendum est alibi copiose, & de bonis ecclesiasticis, quatenus iurisdictioni regiae subiacent. Vbi etiam expendemus, qua ratione apud nos vim obtineat dictum illud Innocentii III. quod exstat in Decretalibus (13), scilicet de personis & rebus ecclesiasticis nullam laicis attributam esse facultatem. Sed haec disceptatio ad praesentem quaestionem non pertinet, in qua potestatem regiam a clericis , qua sunt clerici , & a rebus omnino spiritualibus & mere ecclesiasticis arcemus , praeterquam si ad tuendos canones exerceatur.

C A P V T VIII.

De iure Principum circa divisionem provinciarum ecclesiasticarum, eisque annexarum dignitatum.

S Y N O P S I S.

I. An Princeps dividere possit provincias ecclesiasticas & episcopalem sedem in metropolitanam sedem evehere. Quod factum a Valente Imp. in Cappadocia secunda. Hoc illicitum docuit Innocentius primus. De Beryto in metropolim evecta a Theodosio quaesitum in synodo Chalcedonensi. Rescriptum probatum fuerat a synodo Constantinopolitana. Sed rescindi iussit Princeps , si canonibus esset adversum. Pragmaticae legibus contrariae inutiles.

II. Divisio Phoeniciae contraria Nicaenis canonibus. Lex Principis illis adversa rescissa a Principe ; idque synodus amplexa est.

III. Iudices una cum synodo de possessione restituenda Ecclesiae Tyri pronuntiant. Sed de ordinationibus ab Episcopo celebratis

(13) Cap. *Tua* de Decimis. Vide Innoc. III. lib. 1. epist. 341.

tis iudicium integrum synodo relinquunt; quamvis iudicium ab ea latum deinde confirment.

IV. Rescissionem rescriptorum, quae canonibus contraria sunt, a Principe & a iudicibus petit synodus Chalcedonensis, quod decretum est a iudicibus in synodo.

V. Canon XII. synodi secutus est, ne quis Episcopus rescripta ad provinciarum divisionem impetret, poena lata in Episcopum. Discussus canon XVII. qui superiori contrarius videtur. Explicatio Zonarae, civitates de novo conditas in metropoles a Principibus evehi posse. Balsamo de quibuscumque civitatibus intelligit. Alexius Comnenus canones conciliat, non recte.

VI. Ex sententia auctoris conciliantur duo canones, ita, ut nec provincias dividere, nec civitatem episcopatu ornare Principi liceat.

VII. Patriarchatui Hierosolymorum adiectae provinciae Principum rescriptis, quae ab Ecclesia Antiochena eas distraxerant. Contentio sopita translatione Episcoporum. Quae decreto iudicum & synodi confirmata, quia mixta caussa.

I. NVnc inquirendum restat, an saltem Ecclesiarum dignitas a Principe pendeat; adeo, ut honor metropoliticus, quem civitatibus contulerit, ad earum civitatum Episcopos manare possit. Id quidem olim obtinuisse quamplurimis testimoniis probari posset; sed uno tantum utar. Cappadocia in duas provincias secta est a Valente Imp. in odium Basilii, constituta Cappadociae secundae metropoli in urbe Tyanorum: cuius Episcopus Anthimus synodum provinciae in duas partes distraxit, invito licet Basilio, ut testatur Gregorius Nazianzenus (1). Sed quum Principes faciliores se praeberent his innovationibus, Innocentius I. iam olim respondit Alexandro Antiocheno Episcopo, Ecclesiarum statum divisionibus Provinciarum a Principe factis non immutari. *Nam quod sciscitaris*, inquit, *utrum divisis imperiali iudicio provinciis, ut duae metropoles fiant, sic duo Metropolitani Episcopi debeant nominari, non ergo visum est ad mobilitatem necessitatum mundanarum Dei Ecclesiam commutari, honoresque aut divisiones perpeti, quas pro suis caussis faciendas duxerit Imperator. Ergo secundum pristinum provinciarum morem Metropolitanos Episcopos convenit numerari.* Sed nihil proferri potest illustrius ea cognitione, quae hac de re peracta est in Concilio Chalcedonensi. Phoenicia subdita erat Tyro civitati, quae erat provinciae metropolis. Eustathius Episcopus Beryti in eadem provincia, ut dignitatem Ecclesiae suae & urbi conciliaret, divisionem Phoeniciae primae a Theodosio Principe impetravit (2); atque hoc pacto quorumdam Episcoporum ordinationem & administrationem Ecclesiarum a Tyri Ecclesia ad suam transtulit. Tamen Principis rescriptum vim non habuit, quod attinet ad ecclesiasticam divisionem, donec ab Anatolio Constantinopolitano Episcopo, a Maximo Antiocheno (ad quem Phoenicia iure patriarchico pertinebat), & a ceteris Episcopis Constantinopoli con-

(1) Gregor. Naz. Orat. 20. τὸ γὰρ πατρίδος ἡμῶν εἰς δύο διαιρεθείσης ἡγεμονίας, καὶ μητροπόλεις, καὶ πολλὰ τῶν ἐκ τοῦ προτέρας τῇ νέᾳ προσχωρούσης. Infra ἡ ὑπεστάντο σύνοδοι παρὰ τῷ νέῳ Μητροπολίτῃ.

(2) L. un. C. de Metrop. Beryt.

gregatis haec episcopatuum sectio confirmata est (3). Synodico decreto Photius Episcopus Tyri subscripsit, sed invitus, & excommunicatione a synodo Constantinopolitana ad consensum adactus. Itaque libello supplici rogat Marcianum, ut pragmatica forma ad Praefectos praetorio & ad Concilium Chalcedonense missa, antiqua iura Tyri Ecclesiae restituat. Princeps magistratibus, qui Concilio aderant, dat in mandatis, ut sancto coetui denuntient, sibi non esse in animo, ut Episcoporum negotia secundum leges suas, sed iuxta canones regantur (4). Quae non sunt intelligenda in universum de omnibus Episcoporum negotiis, sed de Episcopatuum divisione & Episcoporum ordinationibus huic vel illi Metropolitano addicendis. Itaque rescripto iam ipsa Principis interlocutione rescisso, sub ea conditione, si canonibus adversaretur, iudices interlocuti sunt, ut canones de provinciarum institutione legerentur. Sed ante lectionem patres ipsos rogaverunt, an vellent caussam istam e rescriptis datis discuti, an vero e canonibus. Et ut haberent, quod sequerentur, sacram synodum monuerunt, se iam praedixisse quid Principi videretur. Tunc synodus in liberam illam vocem constanter erupit. *Contra regulas pragmaticum nihil valebit. Regulae patrum teneant* (5). Et a iudicibus iterum interpellata, an liceret rescripto Principis *aliena Ecclesiae iura ab aliis Episcopis averti*: respondit, *hoc non licere secundum canones*.

II. Relecto itaque Nicaenae synodi canone, qui singulis provinciis unum tantum Metropolitanum praeesse decrevit, a quo Episcoporum ordinationes penderent, de Concilii totius sententia iudices pronunciant, Photium Tyriorum metropoleos Episcopum omnem potestatem ordinationum in civitatibus Phoeniciae primae habiturum, Eustathium vero Berytensem nihil novi iuris e pragmatica forma sibi vindicaturum. Quod iudicium acclamationibus suis synodus Chalcedonensis prosequuta est. Vnde si quis penitius cognitionis huius ordinem inspiciat, nullo negotio colliget, leges canonibus adversas nullius esse momenti, quum in eam sententiam Marcianus Princeps & synodus consentiant. Quae regula locum habet in specie proposita, scilicet in iis, quae Ecclesiarum ordinationes respiciunt; vel si quis velit eam ad alios casus porrigere, ad eos tantum extendere oportet, quibus canonum disciplina mere ecclesiastica continetur. Deinde advertet,

(3) Conc. Chalced. Act. 4. Συνοδος ἀλαξειανων ἐπισκοπων γεγονεν ἐν Κωνσταντινουπολει, και ὀρθῶς ἐδοξεν ὡς ταυτ και Μαξιμος ὁ ἀλαξειανος ἐπισκοπος Ἀντιοχειας ὑπεγραψεν.

(4) Τῳ θειοτατῳ δεσποτῃ ἡ εὐχομενῃ ἠρεσε μη κατα θεια γραμματα ἡ πραγματικας τυπους τα των ὁσιωτατων ἐπισκοπων προβαινειν ἀλλα κατα τους κανονας τους παρα των ἁγιων πατερων νομοθετηθεντας.

(5) Κατα των κανονων πραγματικον μηδεν ἰσχυσει. οἱ κανονες των πατερων κρατητωσαν. Infra: Εἰ ἐξεστι κατα θειον πραγματικον ἀλλοτριας ἐκκλησιας δικαια ἑτερους ἐπισκοπους παρρασθαι. ἡ ἁγια συνοδος εἰπεν, οὐκ ἐξεστι τουτο. παρα τους κανονας ἐστι.

tet, synodum non usurpare potestatem legem latam a Principe antiquandi. Etenim prius a Marciano abrogata erat; & a iudicibus de mandato Principis edictum fuerat Imperatori placere, ut episcopalia negotia canonibus, non legibus, regantur; quam sententiam synodus non promsit, sed amplexa est. Itaque arbitrium revocatae legis penes Principem integrum mansit.

III. Quinimmo, quum de rescripto Theodosii in irritum mittendo, & de restituenda Photio iuris antiqui possessione actum est, iudices ex sententia synodi, attamen iudices, iudicium reddiderunt. Quod tamen facere non tentarunt, quum in eadem caussa suborta est quaestio mere spiritualis, scilicet de ordinationibus Episcoporum a Photio Tyrensi peractis in iis civitatibus, quae a Tyriorum Ecclesia avulsae, Ecclesiae Beryti erant tributae. Etenim ab hac cognitione, quia disceptatio canonica erat, & de ordinibus ecclesiasticis agebatur, iudices omnino abstinuerunt. Interlocuti quidem sunt de Episcopis ordinatis a Photio, amotis vero ab Eustathio, & ad presbyteratum deiectis, quid videretur sanctae synodo: quae respondit, illos in Episcoporum numero esse habendos, quum manus impositionem a Metropolita suscepissent. Sed magistratus hac de re pronuntiare noluerunt: *De his*, inquiunt (6), *finaliter decernere ac definire sanctae est synodi*. Et statim Legati Romanae sedis, Anatolius Constantinopolis, Maximus Antiochiae, Iuvenalis Hierosolymorum, Thalassius Caesareae Cappadociae, Eusebius Ancyrae Galatiae Episcopi, sententiis ex ordine dictis, censuerunt sacrilegium esse, si Episcopus ad gradum presbyteri demittatur; atque adeo Episcopos a Photio ordinatos episcopali dignitati restituendos esse, nisi ab ea ob crimen admissum exciderint. Consensu totius synodi iudicium patrum & Archiepiscoporum, ut ipsi vocant, probatum est (7). Iudices, qui a pronuntiatione abstinuerant, suas partes post iudicium interponunt, scilicet imperialis auctoritatis confirmationem. *Magnificentissimi & gloriosissimi iudices dixerunt: Quae placita sunt sanctae synodo, in omne tempus firma custodiantur* (8). Si quis discrimen perpendat primae & secundae cognitionis, primae quidem se iudices immiscuisse reperiet, quia de rescindendo rescripto Principis & de restituenda possessione iuris ab Ecclesia Tyriorum distracti agebatur; a secunda abstinuisse, quia de ordinationibus erat quaestio.

IV. Sane, quum Cecropius Episcopus exigeret, ut generali definitione rescripta omnia revocarentur, quae provinciarum statum & ordinationum iura contra canones immutaverant, iis verbis utitur, quae aucto-

 rita-

(6) Τα περι τουτω τελειως ψηφιζεσθαι και σπτων τ͂ ἁγιας συνοδου.

(7) Οἱ πατερες δικαιων ἐψηφισαν. ἡ ψηφος των Ἀρχιεπισκοπων κρατειτω.

(8) Οἱ μεγαλοπρεπεστατοι και ἐνδοξοτατοι ἀρχοντες εἰπον· τα ἀρεσαντα τῃ ἁγιᾳ συνοδῳ, εἰς τον ἁπαντα χρονον βεβαια φυλαττεσθω.

ritatem illam a Principe pendere docent. Etenim hoc decerni ab ipsis iudicibus petit, & rationem addit, ne in singulis caussis onerosum illis sit querentium petitionibus hac de re propositis satisfacere (9): *Ne potestas vestra accusationem & querimonias a quacunque persona accipiat & fatigetur, neve nos conteramur, petimus, ut sine contradictione cessent ea pragmatica, quae in detrimentum canonum a quibusdam facta sunt in omni provincia. Canones autem per omnia teneant. Sic enim & fides custoditur, & unaquaeque Ecclesia tutum statum habebit. Ac ne liceat aliquos praeter canones ordinare*. Sed praestat audire ipsa verba synodi: quae interpellata a iudicibus, an iis adhaereret, quae a Cecropio suggesta erant, acclamavit, omnes eadem dicere, rescripta in irritum mittenda, canones retinendos, illud tamen a iudicibus decernendum. *Sancta synodus acclamavit* (10) *: Omnes eadem dicimus: universa pragmatica cessabunt: regulae teneant: & hoc a vobis fiat*. Quod quum a iudicibus decretum fuisset, in votorum acclamationes pro salute Imperatoris & Augustae, immo & ipsorum iudicum, synodus erupit: *Multos annos Imperatoris, multos Augustae, multos annos iudicum. Hoc iustum iudicium. Iusti iuste iudicarunt*.

V. Principis decretum & iudicum sententiam canon Concilii secutus est, qui vetat in futurum Episcopos, ne divisiones illas tentare Principum rescriptis moliantur; sed prudentissime poenam suam ita temperat, ut, nullo vitio rescriptis imputato, solos Episcopos gradus periculo mulctet (11). *Statuit ergo sancta synodus, nihil ab Episcopis tale tentari. Alioqui, qui hoc adnisus fuerit, amissioni gradus proprii subiacebit*. In praeteritum vero honorem praecipuum iis Episcopis indulget, qui civitates illas tenent, quae metropoleos decus imperatorio rescripto sunt affecutae, salvis Ecclesiae metropolitanae iuribus suis. Videntur tamen huius Concilii patres canonis illius decretum infregisse canone XVII. quo cavetur, ut civiles dispositiones & publicas ecclesiasticarum quoque paroeciarum ordines subsequantur (12). Vnde Zonaras commentariis ad canonem XXXVIII. sextae synodi in Trullo, quo XVII. Concilii Chalcedonensis canon confirmatur, eam Principibus auctoritatem vindicavit, ut, si quam civitatem de novo excitarent, eique decus episcopatus aut metropoleos adderent, eodem gradu in negotiis ecclesiasticis civitas illa habere-

(9) Ὑπὲρ τοῦ μηδὲ τὴν ὑμετέραν ἐξουσίαν αἰτίασιν παρ' ἑκάστου προσώπου δέχεσθαι, καὶ κάμνειν, μήτε ἡμᾶς συντρίβεσθαι, δεόμεθα ὥστε ἀργῆσαι ἀναντιρρήτως τὰ ἐπὶ βλάβῃ τῶν κανόνων πραγματικὰ πραχθέντα τισὶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ, κρατῆσαι δὲ τοὺς κανόνας διὰ πάντων. οὕτω γὰρ καὶ ἡ πίστις φυλάττεται, καὶ ἑκάστη ἐκκλησία ἕξει τὸ ἀσφαλές, καὶ μὴ ἐξεῖναι παρὰ κανόνας χειροτονεῖν τινας.

(10) Πάντες τὰ αὐτὰ λέγομεν· ὅλα τὰ πραγματικὰ ἀργήσει. οἱ κανόνες κρατείτωσαν· δὲ τοῦτο παρ' ὑμῶν γένηται.

(11) Canon. 12. syn. Chalced.

(12) Canon. 17. eiusd. synodi: τοῖς πολιτικοῖς καὶ δημοσίοις τύποις καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν παροικιῶν ἡ τάξις ἀκολουθείτω.

beretur (13). In qua explicatione modeſtius ſe geſſit, quam Theodorus Balſamo; qui ſecundum ſententiam, quae iam apud Graecos invaluerat, abſciſſe & in univerſum Principibus aſſerit ius metropoleon & epiſcopatuum inſtituendorum, non tantum in novis, ſed etiam in quibuſcumque civitatibus (14). Et in eam rem utitur aurea bulla Alexii Comneni: qui, quum ſibi perſuaſiſſet, hoc privilegium a canone Imperatoribus eſſe conceſſum, hanc maieſtati ſuae iniuriam fieri non eſt paſſus, ut ſibi ius illud querelis duorum Metropolitarum auferretur. Itaque, quum Heracleae Metropolitanus vacante ſede Eccleſiae Madytanae, quae in metropoleos dignitatem reſcripto Principis evecta fuerat, & Ancyrae Metropolitanus vacante itidem Eccleſia Baſilaei, cui metropolis decus collatum fuerat, ordinationes earum Eccleſiarum ſibi quiſque vindicarent iuxta canones (a quibus repelli non poſſe dicerent eo nomine, quod metropoliticum honorem quum eſſent litteris Principis conſecutae, earum ordinatio, ut & ceterarum omnium metropolitanarum Eccleſiarum, Patriarchae Conſtantinopolitano competebat, Alexius iudicium huius controverſiae praeſente ſynodo ſuſcepit, atque ex Concilii ſententia inſtituendarum metropoleon & epiſcopatuum ius penes Principes eſſe decrevit ex canone XVII. Concilii Chalcedonenſis. Canonis autem XII. ſententiam hac diſtinctione eluſit, illicitam eſſe provinciarum diviſionem, ſi ambitu Epiſcopi procurentur; aliud eſſe, ſi nulla gratia intercedente Princeps ultro, vel urbis dignitate, vel Eccleſiae ſplendore, vel Epiſcopi egregia virtute inductus, hoc beneficium indulgeat; & in eam rem cauſſae iſtius cognitionem Patriarchae detulit, antequam conſenſum his reſcriptis gratioſis praebeat. Sed nemo non videt, his interpretationibus Imperatorem & Patriarcham vim apertam canonibus intuliſſe, ut Eccleſiam Conſtantinopolitanam amplificarent.

VI. Mihi vero ſincerior videtur eſſe canonis XVII. Chalcedonenſis explicatio, quae duodecimi ſententiam non laedat, ita ut fixum ſit & certum, provincias a Principibus in duas metropoles dividi non poſſe ex illo canone duodecimo. Quam ad rem non pertinet canon XVII. quum eo id tantum cautum fuiſſe mihi videatur, ut, ſi urbem aliquam de novo conderet Princeps, ad cuius conventum & iuriſdictionem pagos aliquot e vicina civitate diſtractos adiungeret, civili formae ſe eccleſiaſticus ordo accommodaret, adeoque remota triginta annorum vel longioris temporis praeſcriptione, pagi a vicino Epiſcopo avulſi, Epiſcopo illi tribuerentur, in cuius paroecia urbs nova ſita eſt. Vnde ſequitur, ab Epiſcopo illius paroeciae, in qua urbs condita eſt, pagos

(13) Zonaras in can. 38. in Synod. Trullo: Καινίζωσι πολεις οἱ βασιλεις, ἀντι τας νεας ἀνεγειρωσι, και τιμωσιν αὐτας εἰς ἐπισκοπας ἢ και μητροπολεις τυχειν, δια προσταγματων ἐγγραφων.

(14) Balſamo in c. 17. Conc. Chalc. & 38. ſextae Synodi in Trullo & in can. 16. Conc. Carth.

pagos novae urbis territorio contributos & ab episcopatu vicino distractos vindicari, nulla possessionis antiquae ratione habita. Attamen non conceditur Principi, ut novum episcopatum rescripto suo instituat. Multo minus ad omnes urbes, quae civitatis honore decoratae fuerint a Principe, vel ad provinciarum divisiones & metropoleon dignitates ab eo decretas, trahenda essent; etiamsi de episcopatu a synodo instituendo in urbe de novo condita haec dici possent iuxta Zonarae mentem.

VII. Partes suas iudices & Concilium Chalcedonense interposuerunt in dirimenda contentione, quae orta erat a multis retro annis ob rescripta elicita ad instaurandum patriarchatum Hierosolymorum. Quartus honoris gradus post trium primarum sedium Episcopos firmatus fuerat Aeliae, seu mavis Hierosolymitano Episcopo canone septimo Concilii Nicaeni. Sed nulla, ne in provinciis quidem Palaestinae, quae Caesareae Episcopo parebant, auctoritate potitus est, donec rescriptis Principum Phoenicias, Arabiam & tres Palaestinas a Patriarchatu Antiocheno avulsas obtinuit. Ea res magnos motus in illis provinciis excitavit, qui transactione sopiti sunt, quam Maximus Antiochenus & Iuvenalis Hierosolymitanus in Concilio Chalcedonensi iniverunt ea conditione, ut Phoeniciae & Arabia Antiochenae Eccesiae redderentur, sed Palaestinae Hierosolymitano Episcopo cederent (15). De rescriptis ex utraque parte impetratis, de constituendis novis Dioecesеon finibus, & de ordinationibus Episcoporum addicendis agebatur. Itaque in re mixta decretum Principis (16) & Concilii transactioni firmandae interponendum erat. Magistratus imperatorii referunt Concilio, sibi mandatum a Principe, ut de lite mota cognoscerent, sed Episcopos pacta quaedam inivisse, quae videantur aequitate niti, ideoque sibi visum ut communi decreto firmentur. Recitatis a Maximo & Iuvenale transactis conditionibus, Legati Romani ceterique Episcopi sua interlocutione, & postremo iudices suo decreto eas confirmaverunt. *Firma etiam*, inquiunt (17), *per nostrum decretum & sententiam Sancti Concilii in omni tempore permanebit* Episcoporum consensio, *vacantibus scilicet secundum iussionem divinissimi & piissimi Principis omnibus pragmaticis & quocumque modo sacris ab utraque parte litteris impetratis, insuper & mulctatione, quae in eis huius rei caussa noscitur contineri.*

CA-

(15) Act. 7. Conc. Chalced.

(16) *Marcianus*: παρεκαλέσαμεν ὑμᾶς διαλαβεῖν μεταξὺ αὐτῶν περὶ τῶν κινουμένων κεφαλαίων.

(17) Βεβαία καὶ ἐξ ἡμετέρας ἀποφάσεως καὶ ἀπὸ τῆς ψήφου τῆς ἁγίας συνόδου εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον διαμενεῖ.

CAPUT IX.

An Principes potestate polleant, novos Archiepiscopatus aut Episcopatus instituendi.

SYNOPSIS.

I. Iustinianus in urbe Iustiniana archiepiscopatum constituit, adscriptis illi septem provinciis. Non constituit ius novum, sed antiquum partim restauravit. Vigilius Papa confirmat, quae Princeps decreverat. Episcopus Iustinianae Patriarcha dictus.

II. Iustinianopolis aucta quoque dignitate patriarchali. Sed differt a Iustiniana. Est eadem urbs cum Constantia metropoli Cypri. Ea dignitas personalis collata Ioanni Episcopo a synodo Trullana, consensu Imperatoris.

III. Utroque Ponto in unam provinciam redacto, nihil immutavit Iustinianus quoad sacerdotia. Nec etiam in Paphlagonia. Solidae illius provinciae metropolis erat urbs Gangrarum, regia Deiotari. Ea imminuta, nova Honoriadis provincia constituta est, cum sua metropoli Claudiopoleos. Rediit in unum corpus Paphlagonia, utraque metropoli salva. Videtur aliquando Paphlagonia adiuncta fuisse Galatiae.

IV. Ecclesia Gallicana non passa est a Regibus novos episcopatus institui; quod tentaverat Childebertus Meleduni, ad petitionem plebis.

V. Et Sigebertus id fieri obtinuerat Castroduni in dioecesi Carnotena; quod rescissum a synodo Parisiensi.

VI. Rogerius in Sicilia Episcopatum Troinensem instituit, Messanensi a se restaurato adiunxit, sed summi Pontificis auctoritate. Ut Otho Gnesnensem in Polonia.

VII. Damnata opinio eorum, qui hoc ius Principibus vindicant. Eorum tamen consensus necessarius.

I. IUstinianus Imperator videtur canones Concilii Chalcedonensis infregisse, quum Iustinianae patriae suae episcopatum in summum sacerdotii fastigium evexit, Archiepiscopi dignitate & auctoritate in septem provincias illi concessa, nempe in Daciam mediterraneam, Daciam Ripensem, Moesiam superiorem, Dardaniam, Privalim, secundam Macedoniam, & partem secundae Pannoniae; ita, ut Archiepiscopus earum provinciarum Metropolitanis det iura & ordines, ipseque a Concilio suo ordinetur. Fateor, has provincias Illyricianae Dioeceseos distractas ab Ecclesia Thessalonicensi. Sed huic novitati eum colorem quaesivit Iustinianus, ornandae patriae suae avidus Princeps, quod veterem consuetudinem, quae bellorum tempestatibus deleta erat, restitueret in integrum. *Quum enim*, inquit ille, *in antiquis temporibus Sirmii praefectura fuerit constituta, ibique omne fuerit Illyrici fastigium, tam in civilibus, quam in episcopalibus caussis; postea autem Atilianis temporibus eisdem locis devastatis, Apennius Praefectus praetorio de Sirmitana civitate in Thessalonicam profugus venerat, tum ipsam praefecturam & sacerdotalis honor secutus, & Thessalonicensis Episcopus, non sua auctoritate, sed sub umbra*

bra praefecturae, meruit aliquam praerogativam. Quare, quum plurimas Illyrici Occidentalis provincias armis recepisset, aequum esse putavit, ut his imperii partibus pristina dignitas sacerdotii restauraretur. Quod Vigilius Pontifex ratum habuit (1), & Archiepiscopo Iustinianae vices suas delegavit per illas provincias, quae in patriarchatu Occidentis sitae erant. Vnde Patriarchae nomen huic Archiepiscopo datum est a Curopalata & Barlaamo, & subscriptio eius admissa in ordine Patriarcharum in Trullana synodo, iuxta mentem illustrissimi Cardinalis Perronii (2).

II. Quamvis, ut verum fatear, in synodi Trullanae subscriptionibus non agatur de Iustinianae primae Archiepiscopo, sed de Ioanne Archiepiscopo novae Iustinianopoleos. Porro urbs metropolitana insulae Cypri, quae Constantia dicebatur, a Iustiniano Imperatore, cui familiare fuit clarioribus urbibus nomen suum imponere, Iustinianopolis dicta est. Eius urbis episcopatum gerebat Ioannes; qui, Sarracenis Cyprum invadentibus, in Hellespontiorum provinciam una cum plerisque insulae illius incolis commigravit. Quare synodus Trullana de consensu Imperatoris duo quaedam in gratiam Ioannis decrevit. Primum est, ut nova Iustinianopolis, seu Constantia Cypri, privilegiis sibi a synodo Ephesina indultis potiatur; id est, ut sedi Antiochenae non subiiciatur, sed fruatur plena libertate & αὐτοκεφαλίᾳ. Quod Trullano canone sic concipitur, *ut illi ius Constantinopolitanae sedis competat*, τὸ δίκαιον ἔχειν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Alterum vero beneficium, quod Ioanni indulgetur, hoc est, ut provincia Hellesponti pleno iure illi subiiciatur, ita, ut ipsius quoque Cyziceni Episcopi provinciae Hellespontiacae Metropolitani ordinationem celebret. Ex his duobus privilegiis primum, quod synodi oecumenicae Ephesinae iudicio nitebatur, ad posteros manavit. Vnde in veteri Notitia (3) temporibus Leonis Philosophi concinnata recte observatum est, insulam Cypri non subesse Apostolico throno Antiochiae. Attamen in collectione Arabica ordinatio huius Metropolitani tribuitur Antiocheno Patriarchae. Quae innovatio accidit post Leonis Philosophi aetatem, id est, post annum nongentesimum. Vnde collectionis illius Arabicae tempus colligere licet (4). Secundum vero privilegium videtur personale fuisse in gratiam Ioannis Archiepiscopi. Vnde factum, ut cum ipsius persona ius quoque illud exstinctum fuerit. Quare non erat, quod Balsamo quaerendum scriberet, quomodo iure illo Archiepiscopus

(1) Novell. 131. τὸν τόπον ἐπέχειν αὐτὸν τοῦ Ἀποστολικοῦ Ῥώμης θρόνου, κατὰ τὰ ὁρισθέντα ἀπὸ τοῦ ἁγίου Πάππα Βιγιλίου.

(2) Cap. 32. Repl.

(3) Notitia antiqua, δεῖ εἰδέναι, ὅτι αὕτη αὐτοκέφαλός ἐστι μὴ τελοῦσα ὑπὸ Ἀποστολικοῦ θρόνου.

(4) Collectio Arabica can. XXXVII.

pus Cypri cecidiſſet (5). Ceterum, quod attinet ad inſtitutum meum, ex canone Trullano conſtat, novum quemdam & extraordinarium, immo vero perſonalem patriarchatum in provincia Helleſpontiaca conſtitutum, collatumque Ioanni Archiepiſcopo Cypri; id tamen factum auctoritate eccleſiaſtica, a plenaria ſynodo Orientali, cui Patriarchae quatuor intererant; quamvis huic innovationi Iuſtiniani Rhinotmeti Principis conſenſus acceſſerit. Idque eo facilius tentatum eſt, quod dignitas exarchica Metropolitano Cypri antea competebat.

III. Vt autem redeam ad Iuſtinianum noſtrum, in eo maximopere laudandus eſt, quod, etſi, ut erat novi iuris appetentiſſimus conditor, multa in provinciis innovarit; ſingularem tamen curam geſſit, ne in ſacerdotio aliquid mutaretur. Vtrumque Pontum in unam provinciam redegit, ea lege, ut Amaſeae & Neocaeſareae urbibus metropolis nomen non detraheretur (6). *Nihil enim*, inquit, *circa ſacerdotium illarum innovamus.*

Idem ius in Paphlagonia conſtituit, ita ut, etſi illius edicto gens Paphlagonum in unam provinciam coaluerit, nihil a veteri forma, quoad ſacerdotium & duorum Metropolitanorum dignitates, decederet. Paphlagonia teſtamento Philomenis Regis in Romanam rempublicam tranſcripta eſt & in provinciae formulam redacta (7). In oppido Gangrarum Rex illius gentis Deiotarus regiam conſtituerat, ut docuit Strabo (8). Inde Gangrenſi urbi conciliata eſt metropoleos totius gentis dignitas, quam in diſpoſitione eccleſiaſtica conſtanter etiam retinuit. Accidit tamen huic provinciae, ut temporibus Honorii Imperatoris aliquot urbibus minueretur; quae cum tribus oppidis a Bithynia reciſis in provinciae ſpecialis nomen conceſſerunt, cui Honoriadis nomen impoſitum. Huic novae provinciae ſua metropolis non defuit, nempe Claudiopolis, una ex urbibus Bithyniae; quae ſtatim eadem dignitate in Eccleſia aucta eſt. Vnde Claudiopolis recenſetur inter civitates metropolitanas in ſubſcriptionibus Concilii Chalcedonenſis aeque ac civitas Gangrarum. Ex Honoriade & reliqua Paphlagonia unum provinciae corpus Iuſtinianus conſtituit, ea lege, ut de dignitate eccleſiaſtica utriuſque metropoleos nihil deperiret (9). Ante coniunctionem iſtam videtur imminuta ſemel Paphlagonia, adiuncta fuiſſe Galatiae. Vnde vetus auctor ſcripſit: ἐν τῇ Γαλατίᾳ Παφλαγονία (10) Quod Gan-

(5) Balſamo ad can. 39. ſyn. in Trullo.

(6) Novell. 28. περὶ δὲ τὰς ἱερωσύνας οὐδὲν καινίζομεν.

(7) Sextus Rufus.

(8) Strabo lib. 12.

(9) Novell. 29. Τὸ τοίνυν Παφλαγόνων ἔθνος τῶν Ὀνωρίου τοῦ τῆς εὐσεβοῦς λήξεως χρόνων ἐλαττωθὲν, καὶ πόλεις ἀποβαλὸν τινάς. Ibid. ἄμφω γε ἡ μητρόπολις τῆς ἐπαρχίας φέρων δὲ τὴν Κλαυδιούπολιν. Ibid. μία τὸ λοιπὸν ἐπαρχία γίνεται πλείους ἔχουσα μητροπόλεις:

(10) Deſcriptio provinc. MS, adiuncta Ptolemaeo.

Gangrensibus clericis occasionem praebuit trium Episcoporum suorum ordinationem ab Episcopis Ancyrae metropolitanis Galatiae petere (11).

Quam religionem in provinciarum coniunctionibus adhibuit Iustinianus, ut nihil immutaret in sacerdotiis, eadem usus est in provinciarum sectionibus. Armenia tributa fuerat in primam & secundam; & suis Metropolitanis parebat. Sed Iustiniano, qui devictis barbaris imperii fines protulit, visum est integram Armeniam in quatuor provincias partiri, quae totidem magistratibus regenda committeretur (12). *Quae vero*, inquit, *ad sacerdotia spectant, ea, ut saepe diximus, volumus in pristina manere forma, negotio ipso neque circa ius metropoliticum, neque circa ordinationes vel mutationem vel novationem suscipiente*.

IV. Gallicana Ecclesia in eamdem sententiam cum synodo Chalcedonensi & Innocentii decreto conspiravit, putavitque nefas esse, Regum imperio episcopatus novos institui. Quum enim Childebertus Rex Francorum Meleduni, quae urbs erat in dioecesi Senonensi sita, Episcopum ordinandum ad petitionem plebis curaret, & in eam rem cuperet Leonem Senonensem Episcopum metropolitanum adesse, ille constantissime respondit epistola ad Regem data (13): *Custodite, quaeso, statuta patrum, & canonum severitate constricti, non patiamini, sicut scribitis, ad petitionem eius plebis, superstite proprio sacerdote, alterum Episcopum ordinari. Quia si hoc credunt, quod nefas est credi, desertores potius iudicandi sunt quam fideles. Et non eorum preces facile audiri debent a Principe, quorum petitionibus potius generantur scandala, quam pax Deo amata servatur*. Epistolam vero his verbis concludit: *Nam gloria vestra optime debet & credere & scire, quia, si contra statuta canonum, quicumque Episcoporum sine consensu nostro Mecledone Episcopum voluerit ordinare, usque ad Papae notitiam vel synodalem audientiam, tam hi, qui ordinaverint, quam qui ordinati fuerint, a nostra erunt communione disiuncti*.

V. Novi episcopatus institutionem tentaverat tantum Childebertus. Sed Sigeberti Regis consensu peracta fuerat in castro Dunensi paroeciae Carnotenae; ubi Promotus Presbyter, secta dioecesi, Episcopus fuerat institutus. Aegre tulit hanc sibi & Ecclesiae Carnotenae factam iniuriam Pappolus Episcopus Carnotensis, qui rem omnem ad Concilium Parisiense detulit. Et synodus quidem nefarium conatum damnans, Promotum ab episcopali dignitate deiecit, & integrae dioeceseos administrationem Pappolo restituit; sed praeterea Regem gravi ora-

(11) Conc. Chalc. Act. XV.

(12) Novell. 31. De descriptione quatuor Praesidum Armeniae cap. 2. οὐδὲν οὐδὲ περὶ τὸ μητροπολιτικὸν δίκαιον, οὐδὲ περὶ τὰς χειροτονίας τοῦ πράγματος ἀμειβομένου.

(13) Epistola Leonis ad Childeb. ante §38.

oratione officii sui admonuit, ne Promoti caussam conclamatam ultra tueretur (14). *Quantum ineffabili gaudio synodali Concilio nuntiatur, quandoquidem a catholico Principe res nova pro dilectione Christi concipitur, tantum lamentabile exsecrandumque censetur, quum in Ecclesia sancta contra Deum & contra canonum disciplinam dissensio generatur*. Tum recitata Promoti consecratione, addit: *Quam rem, licet vix credere possumus, cum consensu gloriae vestrae fieri potuisse, tamen, si cuiuscumque prava suggestione praeventi, in hanc tam obscoena & Ecclesiae universae contraria consensistis, ab huiusmodi scandali defensione sinceritatis vestrae conscientiam expietis*.

VI. Quum Rogerius Calabriae & Siciliae Comes felicibus armis Siciliam a Sarracenis extorsit, in id omne studium suum contulit, ut episcopatus in illa insula restitueret; quod perfecit immani sumtu & liberalitate, quae hominem gente Gallum deceret. Ac primo Troinensem episcopatum instituit: quem deinde cum Messanensi, cuius restaurationem aggressus est, diplomate suo coniunxit quidem, sed de summi Pontificis consilio & auctoritate, ut patet ex ipsarum litterarum Rogerii lectione, quas *Sigilli nomine* inscripsit (15). Eadem auctoritate Pontificis Gnesnensem archiepiscopatum in Polonia ab Othone III. constitutum fuisse anno DCCCCXCIX. ex Ditmaro recte censuit Illustrissimus Cardinalis Baronius (16).

VII. Quare non est, quod a communi universalis Ecclesiae sensu recedamus foeda in Principes adulatione; ut contigit Marco Antonio de Dominis (17), qui episcopatuum institutionem Regibus perperam & contra ipsos canones asseruit; cuius sententiam recentiores aliqui amplexi sunt. Tota rei istius disponendae ratio ad Ecclesiam pertinet, quemadmodum dixi; quam tamen sine consensu Principum peragere non debet, ut ostendam libro IV. c. XIII.

CAPUT X.

De officio Principum in tuenda Ecclesiae auctoritate.

SYNOPSIS.

I. Etsi Principes leges ecclesiasticas condere non possint, ad tuitionem canonum tenentur ex officio. De religione satagere debent etiam pagani Principes, ob civium tranquillitatem. Et legibus suis iniurias Deo factas ulcisci Christiani Reges, ad Dei cultum amplificandum adstricti ex eo, quod Christo nomen dederint.

Hh 2 *II. Gar-*

(14) Epistola Conc. Paris. IV. ad Sigebertum Regem ann. 573.

(15) Exstat diploma Rogerii apud Albertum Picolin. dissertation. de antiquo iure Ecclesiae Siculae parte 1. cap. 5.

(16) Ill. Card. Bar. ad ann. 999.

(17) M. Ant. de Dom. lib. 6. de Rep. Eccl. cap. 5. §. 136. & seq.

II. Garciae opinio, putantis, eundem esse finem legum civilium & ecclesiasticarum apud Christianos, scilicet felicitatem aeternam civium. Discrimen harum legum ex sententia auctoris. Canones singulis instrumenta felicitatis illius parant. Leges pacem publicam singulis civibus, & per consequentiam, aeternam felicitatem. Patris & Regis in hoc capite comparatio.

III. Societas religionis & regni. Virique prospicere tenetur Princeps, ex Theodosio & Concilio Ephesino.

IV. Tuitio Ecclesiae Regibus Christianis commissa a Christo. Probatur ex Paullo & Augustino.

V. Idem probatur e Psalmo secundo & variis locis Augustini, & e Sixto I.

VI. Discussus Eusebii locus de Episcopo τῶν ἐκτὸς, qui male vulgo explicatur. Constantinus dictus ab Eusebio Episcopus communis.

VII. Pacem Ecclesiae conservabant Principes indictis synodis & confirmatione decretorum synodalium, e Iustiniano & quinta synodo.

VIII. Discrimen inter decreta fidei & disciplinae, quod attinet ad confirmationem Principum.

IX. Synodus Nicaena a Constantino confirmata, Constantinopolitana a Theodosio, & Ephesina ab altero Theodosio.

X. Marcianus confirmat Chalcedonensem.

XI. Iustinianus depositioni Anthimi imperialem auctoritatem adiunxit.

XII. Constantinus Pogonatus confirmat decreta sextae synodi; quod gratum Leoni secundo. Synodus in Trullo petit confirmationem a Principe. Septima & octava synodus ab Imperatoribus confirmatae, postquam illis constitit libero consensu Episcoporum omnia decreta.

XIII. Principes non condunt novos canones, sed conditorum exsecutionem decernunt, ex Facundo Hermianensi.

I. Etsi leges ecclesiasticis & spiritualibus rebus indicere modo, quem capite septimo explicui, non contineatur intra fines regiae potestatis, attamen canonicas constitutiones suis etiam legibus tueri ex officio Principes tenentur. Quod ita velim intelligi, ut non solum interpellati & rogati Principes ministerium suum ad canonum observationem commodare possint; sed etiam ex officio in eam curam incumbere teneantur. Licet enim reipublicae administratio eo fine illis a divino Numine concredita sit, ut civium tranquillitatem procurent, atque ex illo capite de vera religione constituenda debeant esse solliciti, quia cives in officio suo erga se & erga Principem religionis cultu veluti vinculo quodam adstringuntur, ut de Romanis observavit Augustinus (1); in nobiliores tamen curas ipsa natura duce assurgunt. Etenim quum naturae auspiciis unicuique sit insita superni alicuius Numinis cognitio, a quo cetera omnia pendent, ipsi etiam Principes, quibus verae religionis lumen non effulsit, non solum privatis studiis Numen illud colere tenentur, sed etiam publicis legibus contumelias, quae illi aut idololatria aut monstris criminum a civibus inferuntur, ulcisci. Si paganos Principes huic officio addictos fatemur; quanto magis Principibus Christianis, qui vera fide imbuti, auxiliis gratiae, naturalis cognitionis fines excesserunt, religionis promovendae & tuendae curam impensius incumbere dicemus; ita, ut omne

(1) August. l. 4. de Civ. Dei c. 32.

omne studium suum & operam conferant ad cultum divini Numinis amplificandum, qui in fide & disciplina versatur. Ad quae officia Principes adigi putamus, non ex eo tantum capite, quod ea ad felicitatem imperii conducant, quae quidem ut plurimum cum illis est coniuncta; sed ex eo etiam, quod nomen suum Christo dederint, eique caput suum & ipsam regiam dignitatem devoverint.

II. Quod, ut accuratius intelligatur, observandum est, sententiam meam abesse a Fortunii Garciae opinione, qui eumdem esse legum civilium & canonicarum finem contendit (2); adeo, ut legi civili non solum propositus sit finis promovendae tranquillitatis publicae, sed etiam verae aeternaeque felicitatis civibus procurandae. Fateor enim, hoc esse praecipuum discrimen inter canonum decreta & leges publicas (ut ego quidem existimo, licet alii aliter interpretentur) quod illa *unicuique* Christiano felicitatem aeternam parent, & ad eum finem instrumenta accommodata subministrent: hae vero reipublicae pacem & singulorum civium, quatenus sunt partes reipublicae, promoveant, & cultum Christo debitum generaliter sanciant, poenis in contumaces latis, unde per consequentiam amotis impedimentis, felicitas aeterna singulorum civium procuretur. Par esse videtur hac in parte Regis & Patris officium. Vt enim parentibus incumbit praecipue quidem, ut liberos exhibeant, sed huic naturali curae accedit etiam altera ex professione religionis christianae profecta, ut eos in veram fidem & pietatem erudiendos magistris tradant: ita etiam Principes, quibus divinum Numen ad procurandam in republica pacem vices suas commisit, eo etiam studium suum porrigere debent, ut cives ad felicitatem aeternam prosequendam compellant; quod omnino assequentur, si per Episcopos, quae ad fidei sinceritatem & mores componendos pertinent, populis denuntiari curent, res in hoc genere ab Ecclesia decretas suis legibus sanciant, &, ne rebus constitutis vis aliqua fiat, sedulo invigilent. Ita enim fiet, ut imperii & Ecclesiae pacem ex aequo inviolatam praestent.

III. Huic officio Theodosius Imperator se adstringi fatetur iis litteris, quas ad synodum Ephesinam dedit: quarum testimonio eo lubentius utor, quod oecumenicae synodi iudicio approbatae & in acta relatae sunt (3). Ex iis patet, societatem & cognationem quamdam intercedere inter religionem & rempublicam; ad Principis studium pertinere ecclesiastici status aeque ac imperii pacem; regii muneris esse, ut eum firmum & inviolatum praestet ex omnium consensu, pietatis religionisque sinceritatem tueatur, curetque, ut eorum, qui clero adscripti sunt, emendata sit castigataque vita. Quare non alienum erit

(2) Fortunius Garcias de ultimo fine utriusque Iuris. Vide Suarem lib. 3. de regibus cap. 114.

(3) Relatio synodi ad Theod. προλαμπειν των πραττομενων ὑπομνηματων τυπωσαντες το θεοφιλες γραμμα τ' ὑμετερας ευσεβειας.

erit, integra verba Theodosii referre, quae praecipuas regulas complectuntur, quibus Ecclesiae Gallicanae libertas continetur (4). *Reipublicae nostrae constitutio ea, quae in Deum est, pietate praecipue nititur, multaque inter hanc & illam cognatio ac familiaritas intercedit. Nam & ex se invicem pendent, & utraque prosperis alterius successibus incrementa sumit: quandoquidem, ut vera religio iusta actione perficitur, ita respublica utriusque ope nixa florescit. Quum itaque Deus imperii habenas nobis tradiderit, iisque, qui imperio nostro parent, pietatis & securitatis quoddam quasi vinculum nos esse voluerit, harum inter se societatem, providentiae & hominibus medios nos praebentes, indivulsam perpetuo conservare contendimus...* Infra (5): *Ante omnia autem in id operam damus, ut ecclesiasticus status eiusmodi sit, qui & Deum deceat, & temporibus nostris quam maxime congruat, idemque ex omnium concordia & consensione suam tranquillitatem obtineat, tum per ecclesiasticarum controversiarum a turbis & seditionibus liber exsistat, tum demum, ut pia religio ab omni reprehensione immunis perseveret, eorumque vita, qui vel inter clericos censentur, vel magno quoque inter illos sacerdotio funguntur, omni prorsus naevo & culpa vacet.*

IV. Haec autem Ecclesiae tuendae provincia Christianis Principibus ab ipso Christo mandata est, ut veterum auctoritate e sacris Scripturis depromta docemur. In eam sententiam Paullus Apostolus monet, acceptum esse Deo, ut Reges christianae fidei adscribantur, regiamque maiestatem Christiani facti retineant, utque, perfidia eiurata, ceteris Christianis tranquillam vitam praestent cum omni pietate & sanctitate coniunctam. Hic est enim genuinus sensus horum verborum (6): *Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro Regibus, & omnibus, qui in sublimitate sunt, ut quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate. Hoc enim bonum est & acceptum coram Salvatore nostro Deo, qui omnes homines vult salvos fieri & ad agnitionem veritatis venire.* Officio autem illo Reges defungi non possunt, nisi merum imperium adhibeant, & ius gladii, quod Deus illis mandavit (7). Vnde Augustinus (8): *Nam & terrenae potestates, quando schismaticos persequuntur, ea regula se defendunt, quia dicit Apostolus: Qui potestati resistit Dei ordinationi resistit; non enim frustra gladium portat.* Mox Donatistas alloquens: *Cogno-*

(4) Conc. Ephes. parte 1. cap. 32. ἤρτηται ἡ εἰς Θεὸν εὐσεβείας ἡμετέρας πολιτεία ἡ κατάστασις, καὶ πολὺ ταύτης ἔνεστι τὸ συγγενὲς καὶ προσφυές..

(5) Σπουδὴν τιθέμεθα πρὸ τῶν ἄλλων, τὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν Θεῷ πρέπουσαν, καὶ τοῖς ἡμετέροις προσφορον διαμένειν χρόνοις, ἔχειν τε ἐκ τῆς πάντων ὁμονοίας τὸ ἀτάραχον.

(6) 1. Timoth. 2.

(7) *Vide additionem ad §. VIII. cap. XII. huius libri.*

(8) August. epist. 164.

gnoscentes vestri schismatis nefas, constituunt adversus vos pro sua sollicitudine ac potestate, quod volunt.

V. Ad Ecclesiae Christianae tuitionem a Principibus praestandam referendus est etiam Psalmus secundus; qui plenius ad Christum pertinet quam ad Davidem, ut ipsi Apostoli testantur (9). Is autem psalmus Principes omnes hortatur, ut Dei filium venerabundi suscipiant, hoc est, ut se illi ministros, qua Reges sunt, exhibeant, quemadmodum vere interpretatur Augustinus: *In hoc*, inquit (10), *Reges, sicut eis divinitus praecipitur, Deo serviunt, in quantum Reges sunt, si in regno suo bona iubeant, mala prohibeant; non solum, quae pertinent ad humanam societatem, verum etiam, quae pertinent ad divinam religionem*. Et in epistola ad Bonifacium (11). *Quomodo ergo Reges Domino serviunt in timore, nisi ea, quae contra iussum Domini fiunt, religiosa severitate prohibendo atque plectendo? Aliter enim servit, qua homo est, aliter, qua Rex est. In hoc ergo serviunt Domino Reges, in quantum sunt Reges, quum ea faciunt ad serviendum illi, quae non possunt facere nisi Reges*. Sixtus Romanus Pontifex in eamdem sententiam huius psalmi verba excepit, quum Imperatoribus gratulatur de proscripta Nestorii haeresi (12): *Sciunt*, (nempe Imperatores) *se illi foenerare sollicitudinem suam, qui eam cum grandi reddat usura. De qua re nos convenit gloriari, quia caelestem Regem videmus foederatos habere Reges terrarum. Intelligunt, sicut ait David, & eruditi sunt, qui iudicant terram; quando, sicut dicit alibi, ipsi & omnes populi laudant nomen Domini*. Hanc potestatem legum ferendarum pro fidei & disciplinae tuitione summo Christi munere Ecclesiae concessam fuisse, ex eodem psalmo probat Augustinus Donatistas increpans, qui de latis adversum se ab Imperatore legibus conquerebantur. *Vnde ergo praesumimus*, inquit (13), *si vultis nosse, illum cogitate, de quo Propheta pronuntiavit, dicens: Adorabunt eum omnes Reges terrae, & omnes gentes servient illi. Et ideo hac Ecclesiae potestate utimur, quam ei Dominus & promisit & dedit. Imperatores enim, si in errore essent, quod absit, pro errore suo contra veritatem leges darent, &c. Quando autem Imperatores veritatem tenent, pro ipsa veritate contra errorem iubent. Quod quisque contemserit, ipse sibi iudicium acquirit. Nam & inter homines poenas luit, & apud Deum frontem non habebit, qui hoc facere noluit, quod ei per cor Regis ipsa veritas iussit*. Et mox. *Si iussiones Regum non pertinent ad praedicandam religionem & sacrilegia prohibenda, quare ad edictum Regis talia iubentis etiam ipsi vos* (Donatistae) *signatis?*

VI.

(9) Act. 4. &c. & Hebr. 1. & 5.
(10) August. contra Crescon. lib. 3, cap. 51.
(11) Idem ep. 50. ad Bonifacium.
(12) Sixtus ep. ad Io: Antioch.
(13) August. ep. 166.

VI. Quare non dubitavit Leo Pontifex Leonem Imperatorem his verbis alloqui (14): *Debes incunctanter advertere, regiam poteſtatem tibi non ſolum ad mundi regimen, ſed etiam maxime ad Eccleſiae praeſidium eſſe collatam; ut auſus nefarios comprimendo, & quae bene ſunt ſtatuta defendas, & veram pacem iis, quae ſunt turbata, reſtituas*. Alibi idem Pontifex profitetur (15), *res aliter tutas eſſe non poſſe, niſi, quae ad divinam confeſſionem pertinent, & regia & ſacerdotalis defendat auctoritas*. Quare & Theodoſio non ſolum regium, ſed etiam *ſacerdotalem animum* ineſſe gaudet ob ſynodum Epheſinam indictam proſcriptoſque legibus ſuis haereticos (16). Et Marcianum *Cuſtodem fidei* vocat ob perculſum Eutychetem. (17)

VII. Solet ad aſſerendam Principibus tuendae Eccleſiae auctoritatem proferri celebris illa Conſtantini ad Epiſcopos oratio, qua illos intra Eccleſiam, ſe autem extra Eccleſiam Epiſcopum conſtitutum dixit apud Euſebium (18). Sed ſi haec probatio in tetricum lectorem incideret, reponere poſſet, verbis Graecis aliam ineſſe ſententiam, quae ad perſonas, non ad res ipſas, ſit referenda; ita, ut ſignificetur, Epiſcopos eorum curam gerere, qui Eccleſiae adſcripti fidem chriſtianam profiterentur, ſe vero gentilium, qui eſſent extra Eccleſiam, ſaluti conſulere, ſacrificiis paganorum vetitis, dominici diei cultu & feriatione praecepta etiam ipſis gentilibus, quemadmodum ſuperioribus & ſequentibus capitibus explicuit Euſebius (I). Quare ſatius eſt, ab eo argumento abſtinere, praeſertim quum manifeſtiora ſuppetant. Quod ſi cui illa Epiſcopi appellatio arrideat, poterit eam tueri Euſebii auctoritate; qui hunc ipſum Conſtantinum Epiſcoporum ſynodis a ſe indictis interfuiſſe, atque rerum in deliberationem voca-

(14) Leo epiſt. 81.
(15) Idem epiſt. 33.
(16) Idem epiſt. 9.
(17) Idem epiſt. 57.
(18) Euſeb. l. 4. de Vit. Conſt. c. 24. ὑμεῖς μὲν τῶν εἴσω τῆς ἐκκλησίας, ἐγὼ δὲ τῶν ἐκτὸς ὑπὸ θεοῦ καθεσταμένος ἐπίσκοπος ἂν εἴην.

(I) Noſter verba Conſtantini apud Euſebium aientis, ſe in externis rebus τῶν ἐκτὸς Epiſcopum eſſe, accipit de Gentilibus adhuc extra Eccleſiam conſtitutis. Allatius vero *de conſenſu utriuſque Eccleſ. p.* 230. verba τῶν ἐκτὸς intelligit de rebus civilibus. Vtraque interpretatio diſplicet Fabricio *Bibliograph. Antiquar. cap.* XIII. Certe verba τῶν εἴσω τῆς Ἐκκλησίας commodius accipientur de doctrina, diſciplina, & unitate; ut Conſtantini & Euſebii mens ſit, ad Epiſcopos pertinere de iis rebus decernere; verba vero τῶν ἐκτὸς de Religionis canonumque tutela & cuſtodia intelligentur, de qua re Principes Eccleſiae vindices iure ſuo ſtatuunt. Et ſane Euſebius eodem *lib.* IV. *cap.* 24. & *lib.* I. *cap.* 44. capitibus praecedentibus & proxime ſequentibus eccleſiaſticas Conſtantini conſtitutiones memorat. Eamdem poteſtatem Chriſtianos Imperantes conſtanter exercuiſſe, plane conficiunt conſtitutiones de rebus eccleſiaſticis, quae in Codicibus Theodoſiano & Iuſtinianeo, Nomocanonibus Graecorum, Latinorum collectionibus canonum, & Capitularibus Regum & Imperatorum Francorum proſtant. De cura Conſtantini circa Eccleſiam vide quae habent Morinus *Hiſt. Eccleſiae per Conſtantinum liberatae*, Vedelius *de epiſcopatu Conſtantini M.* & Iac. Triglandius *diſſ. de epiſcopatu contra Vedelium*. FIMIAN.

vocatarum se participem fecisse, communemque concordiam procurasse scripsit tamquam *communem Episcopum* a Deo constitutum (19). Ob eam curam Marciano Augusto acclamatum est a Concilio Chalcedonensi: *τῷ ἱερεῖ, τῷ βασιλεῖ*: *Sacerdoti*, *Imperatori* (20). Ecclesiasticorum enim negotiorum statui externo ab illo Principe, quemadmodum a ceteris Principibus Christianis, optime cautum erat: quorum in eo articulo tanta vigebat auctoritas, ut Socrates scripserit (21), ab Imperatorum arbitrio, ex quo christianam fidem amplexi sunt, res ecclesiasticas pependisse.

VIII. Possem alia quamplurima in eamdem sententiam testimonia congerere, quibus probatur, ex officio Principibus incumbere, ut pacem Ecclesiae tueantur. Sed abstineo a re notissima comprobanda, ut gradum faciam ad ea, quae sunt remotiora a cognitione vulgi, scilicet ad disquisitionem ordinis, quo in fide aut disciplina vindicanda utebantur Principes. Id eleganter explicuit Iustinianus in libello, quem quinta synodus sibi oblatum probavit; ita, ut testimonium hinc prolatum & Iustiniani & quintae synodi oecumenicae dici debeat. Ex eo discimus emergentes haereses a Principibus compressas, & pacem Ecclesiae constitutam per synodos Episcoporum, quas indixerunt Constantinus, Theodosii ambo, & Marcianus (22). Sed praeterea testatur, quae a synodis definita sunt, legibus suis Principes confirmasse: *His itaque omnibus per diversa tempora subsecutis, praedicti piae recordationis nostri patres ea, quae in unoquoque Concilio iudicata sunt, legibus suis corroboraverunt & confirmaverunt, & haereticos, qui definitionibus praedictorum sanctorum quatuor Conciliorum resistere & Ecclesias conturbare conati sunt, expulerunt.*

IX. Quum autem de confirmatione decretorum a Conciliis editorum agitur, distinguenda sunt ea, quae fidem respiciunt, ab iis, quae de disciplina referuntur. Vis enim eorum, quae fidei controversias ex Scripturis & antiqua traditione dirimunt, non a Principum, sed ab Episcoporum auctoritate pendet; quibus solis pascendas oves, non autem Caesari, Christus commisit. Quare solis Episcopis datum est, ut de iure cognoscant, scilicet, an opinio controversa inter haereses recensenda sit. Princeps vero res iam decisas auctoritate sua tuetur, & poenas excommunicationis aut degradationis ab Ecclesia irroga-

(19) Euseb. l. 1. de Vita Const. c. 37. *οἷα τις Κοινὸς Ἐπίσκοπος ἐκ θεοῦ καθιστάμενος συνόδους, τῶν τοῦ θεοῦ λειτουργῶν συνεκρότει.*

(20) Conc. Chalc. act. 6.

(21) Socrates lib. 5. hist. in prooemio: *ἀφ' οὗ χριστιανίζειν ἤρξαντο, τὰ τῆς ἐκκλησίας πράγματα ἠρτᾶτο ἐξ αὐτῶν, καὶ αἱ μέγισται σύνοδοι τῇ αὐτῶν γνώμῃ γεγόνασι καὶ γίνονται.*

(22) Con. V. collat. 1. *Semper studium fuit orthodoxis & piis Imperatoribus patribus nostris pro tempore exortas haereses per congregationem religiosissimorum Episcoporum amputare, & recta fide sincere praedicata, in pace sanctam Dei Ecclesiam custodire.*

togatas saecularibus poenis intendit, scilicet mulctis pecuniariis, aut exsilio, & relegatione, vel etiam ultimo supplicio. Quod attinet ad canones, qui non quidem de fide aut Sacramentorum ritibus, sed de reliqua disciplina feruntur, quia legum perpetuarum vires obtinere debent, & clericorum, immo etiam saepissime laicorum personas respiciunt, ex quibus reipublicae corpus componitur, novamque aliquando disciplinae formam constituunt, quamplurimi Principum interest, ut ea decreta mature discutiant, antequam eorum exsecutionem publicam & forensem lege sua indulgeant, ne fortassis aut publicae utilitati aut tranquillitati adversentur. Confirmati autem a Principe canones vim legis publicae adipiscuntur: quae necessaria est, ut per omnes imperii provincias exsecutioni tradi possint, & si qui contradicant, auctoritate publica coërceantur. Confirmatis de fide decretis, contumacia quidem refragantium legibus plectitur, ac si in leges imperatorias peccatum fuisset. Sed non indigent ea decreta imperio Principis, ut Christianos adstringant, quum iure divino nitantur, quod ceteris omnibus praecellit (23). Quare, quum illa decreta Principes confirmabant, non res iudicatas iterum tractabant; sed de consensu Episcoporum & suffragiorum libertate, ad summum cognitione extraordinaria inquirebant; ut Theodosii, Marciani & Basilii exemplis demonstrari potest.

X. Obvia sunt confirmationum exempla, si quis etiam ista requirat. Constantinus anathema prolatum a Nicaena synodo adversus Arium & eius consortes infamiae poena auxit; Porphyrianosque vocari, id est, Christiani nominis osores & hostes, Arianos iussit, eorumque libros publice concremari (24). Sed illustrius testimonium proferri non potest, quam epistola synodica Concilii secundi oecumenici ad Theodosium (25), qua patres profitentur, se ex officio teneri ad relationem eorum, quae in synodo gesta sunt, Principi mittendam; statimque referunt, haereses a se damnatas fuisse, ac praeterea quasdam regulas pro disciplina Ecclesiae constituenda decretas, quas epistolae adiungunt, firmarique a Principe obnixe petunt (26): *Rogamus itaque tuam clementiam, ut per litteras quoque tuae pietatis confirmetur Concilii decretum; ut, sicuti litteris, quibus nos convocasti, Ecclesiam honore prosecutus es, ita etiam finem eorum, quae decreta sunt, obsignes.*

Con-

(23) Vide secundam praefationem Martae §. 4.

(24) Socrates lib. 1. cap. 6. Exstat Constantini constitutio.

(25) Epistola syn. Conc. Const. ad Theodos. ἀναγκαίως καὶ τὰ γεγενημένα κατὰ τὴν ἁγίαν σύνοδον πρὸς τὴν σὴν εὐσέβειαν ἀναφέρομεν.

(26) Infra: πρὸς δὲ τούτοις καὶ ὑπὲρ τῆς εὐταξίας τῶν ἐκκλησιῶν ῥητοὺς κανόνας ὡρίσαμεν· δεόμεθα τοίνυν τῆς σῆς ἡμερότητος γράμματι τῆς σῆς εὐσεβείας ἐπικυρωθῆναι τῆς συνόδου τὴν ψῆφον. ἵνα ὥσπερ τοῖς τῆς κλήσεως γράμμασι τὴν ἐκκλησίαν τετίμηκας, οὕτω καὶ τῶν δοξάντων ἐπισφραγίσῃς τὸ τέλος.

Concilium Ephesinum Theodosium obsecrat, ne pro synodo habeat Ioannis Antiocheni Episcopi conventiculum; qui a sacro Concilio secedens, sententiam adversus Cyrillum. & Memnonem tulerat (27). In eam rem Constantini exemplum proferunt, qui synodi loco non habuit eorum coetum, qui a Nicaena synodo discesserant, sed eos meritis poenis excepit. Quin ex eo capite Theodosium invitant ad confirmandum Concilii oecumenici decretum, & refellendum Ioannis Antiocheni conciliabulum, quod ducenti & decem Episcopi una cum Occidentis Episcopis in eamdem conspirarent sententiam, Ioanni autem triginta tantum Episcopi suffragarentur. *Iubeatis*, inquiunt, *ut ea quae constituta sunt ab oecumenica & sancta synodo ad pietatis confirmationem contra Nestorium & eius impium dogma, suum robur obtineant, assensu vestrae pietatis stabilita*.

XI. Marcianus Imperator Concilii Chalcedonensis decreta tribus edictis confirmavit, poenis in clericos & laicos adiectis. Ac primum quidem edictum (28), quum ad synodum accessisset, viva voce decrevit; testatus patribus, se synodo interesse, non, ut vim inferret, sed, ut res iudicatas & gestas auctoritate sua confirmaret. Quare etiam edicto secundo testatur, se primo edicto venerandam synodum confirmasse (29). Quod loquendi genus synodo nequaquam displicuit; quin potius ipsa eumdem dicendi modum usurpavit in epistola synodica ad Leonem Pontificem; cui significat eius sententiam adversus Eutychetem, veluti legem quamdam, ab Imperatoribus confirmatam (30). Tertio Marciani edicto (31), quae definita fuerant a Concilio Chalcedonensi, iterum confirmantur, exsilii & confiscationis poena irrogata; ita, ut haereticis ab urbe regia & civitatibus metropolitanis sit omnino interdictum. Eos autem haereticos esse definit, qui ab Ecclesiae canonibus & Principum constitutionibus damnati sunt: non quasi damnandae haereseos auctoritatem Principibus asserere velit; sed, ut omnem tergiversandi locum haereticis adimeret, qui scirent, eos canones ratos apud omnes haberi debere, qui Principum legibus essent recepti.

XII. Quod Iustinianus a decessoribus suis factum observaverat, ipse legibus suis secutus est, quas contra Anthimum edidit. Hic ex episcopatu Trapezuntis a Theodora Augusta evocatus, Ecclesiae Constantinopolitanae constitutus fuerat Patriarcha: qua sede primum deiectus Agapeti Pontificis sententia, deinde iudicio synodi habitae

 Con-

(27) Concil. Ephes. Act. 5. *τὴν ἰδίαν ἰσχὺν ἔχειν κρατυνθέντα τῇ ἐπινεύσει καὶ καταθέσει τῆς ὑμετέρας εὐσεβείας.*

(28) Allocutio Marciani Conc. Chalced. act. 6. *βεβαιώσοντα τοῖς πραττομένοις προσθήσοντες.*

(29) Edictum secundum Marciani: *ἱερῷ τῷ ἡμετέρας ἡμερότητος διατάγματι τὴν ἁγίαν βεβαιώσαντες σύνοδον.*

(30) Epist. syn. Chalced. *οἱ τὴν τῆς σῆς ὁσιότητος, ὡς νόμον βεβαιώσαντες κρίσιν.*

(31) Edictum III. Marciani: *οἱ τῆς ἐκκλησίας κανόνες καὶ αἱ θεῖαι διατάξεις τῶν πάλαι βασιλέων καταδικάζουσιν.*

Constantinopoli, ipsa Episcopi dignitate privatus est. Vtramque sententiam Agapeti & synodi lege sua firmavit Iustinianus: cuius verba proferre necesse est, ut constet, regiae & sacerdotalis auctoritatis consensionem maximam semper fuisse; ita, ut non tantum nudum ministerium, velut apparitores, exsequendae Conciliorum sententiae Principes praestiterint; sed iure etiam regio ad eamdem damnationem post synodorum iudicium suffragium suum adiunxerint ratione habita exsecutionis publicae, quae proscriptionem illam sequebatur (32). *Rem non insolitam imperio & nos facientes, ad praesentem venimus legem. Quoties enim sacerdotum sententia quosdam indignos sacerdotio de sacris sedibus deposuit, quemadmodum Nestorium, Eutychem, Arium, Macedonium & Eunomium, & quosdam non minores aliis, toties* (33) *imperium eiusdem sententiae & ordinationis cum sacerdotum auctoritate fuit. Sicque divina pariter & humana concurrentia unam consonantiam rectis sententiis fecere.* Quare & ipse sententiam adversus Anthimum latam κυρίαν fecit, ut ipse loquitur, id est, quemadmodum explicat capite tertio (34), *hoc firmius ponit, & imperialibus legibus corroborat, ac si ab imperio ipso provenisset.* Deinde Menae Patriarchae dat in mandatis, ut ad Metropolitas suae Dioeceseos mittat, *quae sacerdotio visa sunt & ab imperio confirmata*, ταῦτα τῇ ἀρχιερωσύνῃ δόξαντα, ταῦτα ὑπὸ τῆς βασιλείας κεκυρωμένα.

XIII. More veterum Principum Constantinus Pogonatus definitionem sextae synodi adversus Monothelitas suo edicto se confirmasse ad Leonem II. Pontificem scripsit (35). Quod adeo gratum fuit Leoni, ut in haec verba Constantino gratulabundus rescripserit: *Synodali igitur sententia, & imperialis edicti censura, tamquam ancipiti spiritus gladio, cum priscis haeresibus etiam novae pravitatis error expunctus est.*

Synodus Orientalium Episcoporum, a Iustiniano Rhinotmeto coacta in Trullo palatii, sub nomine sextae synodi canones edidit: quorum confirmationem ut impetraret a Principe, eadem verba usurpavit, quibus usa fuerat synodus oecumenica secunda erga Theodosium. Constantinus & Irene relecta coram se fidei definitione a septima synodo edita, eam subscriptione sua muniverunt, postquam illis constitit, de consensu omnium decretam fuisse. Eodem pacto (postquam praesente Basilio Imperatore, relectis canonibus ab octava synodo editis, fidei symbolo, & Photii depositione, consensum suum Episco-

(32) Novell. 42. πρᾶγμα οὐκ ἀηθὲς τῇ βασιλείᾳ.

(33) 1 Τοσαυτάκις καὶ ἡ βασιλεία σύμψηφος γέγονε τῇ τῶν ἱερέων αὐθεντίᾳ· ὥστε τὰ θειότερά τε καὶ ἀνθρώπινα συνδραμόντα μίαν συμφωνίαν τοῖς ὀρθῶς ποιήσασθαι ψήφοις.

(34) 2 Κυρίαν δὴ καὶ ταύτῃ τίθεμεν, καὶ τοῖς βασιλικοῖς ἡμῶν αὐτὴν νόμοις ἐπικυροῦμεν, ὡς ἂν εἰ παρὰ τῆς βασιλείας αὐτῆς προελθοι ἐπιτυγχάνειν.

(35) Epist. Const. Pog. ad Leon. διαδεσμὸν ἡμῶν ὑδίκτων ἐπικυρώσαμεν.

ſcopi teſtati ſunt) *Allocutione* ſua Baſilius edixit (36), ut, ſi quis clericus aut laicus contra ſynodi canones aliquid haberet dicendum, prodiret in medium & aperiret, quid illi videretur. Nam ſoluta ſynodo, nullam illum veniam ab Imperatore conſecuturum, qui res conſtitutas oppugnaverit, ſed iure damnandum, & urbe expellendum (37).

XIV. Sed quo propoſito leges illae de confirmandis Conciliorum decretis ab Imperatoribus ferrentur, Facundus Hermianenſis in Africa Epiſcopus accurate expreſſit. (38) Florebat ſub Iuſtiniano, a quo trium capitulorum cauſſam diſcuti aegerrime ferebat; ideoque multis verbis Principum audaciam exagitat, qui canonicas quaeſtiones ad ſuum iudicium revocare tentant, eoſque ad exemplum Marciani Principis provocat, de quo haec ſunt eius verba: *Sciens igitur ille modeſtiſſimus Princeps Oziae Regi non impune ceſſiſſe, quia ſacrificare praeſumſit, quod licitum eſt ſingulo cuique etiam ſecundi ordinis ſacerdoti, multo magis ſibi impune cedere non poſſe cognovit; vel, quae iam de fide chriſtiana rite fuerant conſtituta, diſcutere, quod nullatenus licet, vel novos conſtituere canones, quod nonniſi multis & in unum congregatis primi ordinis ſacerdotibus licet. Ob hoc itaque vir temperans & ſuo contentus officio eccleſiaſticorum canonum exſecutor eſſe voluit, non conditor, non exactor.* Hic eſt certus limes, quem regiae auctoritati in his negotiis praefigere oportet; ne inconſulto trahamur ad eam adulationem, qua Principibus ſuis totius diſciplinae eccleſiaſticae ſummam Graeci deferebant. Haec ſunt verba Demetrii Chomatiani Bulgariae Archiepiſcopi in reſponſione prima ad Cabaſilam (39). *Imperator, ut communis Epiſtimonarcha exſiſtens & dictus, ſynodalibus praeeſt ſententiis & robur tribuit, eccleſiaſticos ordines componit, & legem dat vitae politiaeque eorum, qui altari ſerviunt: hoc amplius & iudiciis Epiſcoporum & clericorum, & vacantium Eccleſiarum electionibus.* Ὁ βασιλεὺς γὰρ ὡς κοινὸς τῶν ἐκκλησιῶν Ἐπιστημονάρχης καὶ ὢν καὶ ὀνομαζόμενος, καὶ συνοδικαῖς γνώμαις ἐπιστατεῖ, καὶ τὸ κῦρος ταύταις χαρίζεται. ἐκκλησιαστικὰς τάξεις ῥυθμίζει, καὶ νομοθετεῖ βίῳ καὶ πολιτείᾳ τῶν βήματος, καὶ μὴν καὶ δίκαις ἐπισκόπων, καὶ κληρικῶν, καὶ προσέτι χηρευουσῶν ψήφοις ἐκκλησιῶν. Quae magnifica verba omnino aliena ſunt a mente veterum, niſi intra fines patrocinii eccleſiaſtici contineantur. Alia eſt electionum ratio; de quibus agere non eſt praeſentis inſtituti. (*Vide librum octavum.*)

CA-

(36) Act. 10. Conc. συγγνώμην παρὰ τῆς βασιλείας ἡμῶν οὐχ εὑρήσει, ἀλλ' ἐνδίκως καταχρισθήσεται, καὶ τῆς πόλεως ἡμῶν ἀπελαθήσεται.

(37) Vide libellum Marcae editum Barcinone.

(38) Facund. Hermian. l. 12. c. 3.

(39) Lib. 5. Iuris Graeco Rom.

CAPUT XI.

De legibus Principum circa negotia ecclesiastica, earumque auctoritate.

SYNOPSIS.

I. Non solum in universum decreta Conciliorum Principes confirmant, sed etiam canones aliquos specialibus legibus. Probatur exemplo Theodosii, qui vetuit clericis consortia extranearum mulierum ex sententia Concilii Nicaeni, quam lege explicuit, E Leone de monachis & simoniacis decernente iuxta canones synodi Chalcedonensis.

II. Iustiniani constitutiones de caussis ecclesiasticis a quibusdam damnatae, ab aliis male acceptae. Iure tuitionis latae sunt ad canonum exsecutionem.

III. Discussae Iustiniani constitutiones, quae personas aut res ipsas respiciunt. Illae desumtae e canonibus, qui supplentur, agendi modo praescripto. Quae de rebus, de nuptiis, & de foro latae, tunc a iurisdictione mera Principis pendebant.

IV. Ioannes Scholasticus collationem Novellarum Iustiniani cum canonibus a Theodoreto collectis composuit. Ex sensu Ioannis, Novellae canonibus contulerunt auctoritatem, interpretationem & supplementum.

V. Novellarum istarum usus commendatus ab Ecclesia Romana ex Gregorio M. Ioanne VIII. Hincmaro & Ivone.

VI. Quaeritur, an leges canonibus contrariae in caussis ecclesiasticis vim habeant. Nullae sunt ex rescripto Valentiniani, & ex sententia synodi Chalcedonensis; de qua dictum cap. VIII. huius libri. Quod intelligendum de canonibus receptis, ex Balsamone.

VII. Eo sensu explicatur constitutio Friderici II. & decretalis Honorii, verbaque Nicolai I. nempe de canonibus & decretis receptis.

VIII. Si leges canonibus contrariae essent irritae, rescindebantur a Principe, non a synodo, e Concilio Chalcedonensi. Discutitur locus Gregorii M. de lege Mauritii: quam Pontifex promulgavit, etsi adversaretur libertati Christianae. Primum caput clericorum conditiones respicit, sed verbis in laicos conceptis, antequam adsciti essent in clerum. Quod a Principibus fieri posse docent Theodosius, Honorius & Innocentius I.

IX. Secundum caput legis Mauritii de militibus, qui monachismum expeterent; quod Gregorius non approbat. Sed legem promulgat iuxta ordinem praescriptum, missis exemplis ad Metropolitas. Suspendit exsecutionem illius capitis, ea auctoritate, quae Praefectis praetorio & aliis delegatis ad promulgandas leges ex Novella Iustiniani competit. Quare non est recurrendum ad summam potestatem Romanae sedis.

X. De altero Mauritii & Phocae rescripto canonibus contrario agit Gregorius cum summa modestia. Eius rescissionem Principi servat.

I. NON solum autem edictis generalibus, quae a Conciliis constituta erant, Imperatores confirmabant; sed etiam legibus & rescriptis specialibus nunc haereticos reprimebant, nunc interversae disciplinae consulebant, definitiones canonum amplexi. Honorius & Theodosius extranearum mulierum consortia clericis interdicunt; hac tantum facultate concessa, ut matres, filias atque germanas intra domorum suarum septa contineant, in quibus nihil scaevi criminis suspi-

fufpicari foedus naturale permittit (1). Sed quis non videt expreffam verbis legis canonis tertii Nicaeni fententiam? Id unum ad canonis interpretationem omnino neceffarium addunt, ne domo expellantur uxores, quae ante facerdotium maritorum legitimo foedere illis coniunctae funt. Quae exceptio, & e canone feptimo Apoftolico tranfcripta (2), & e quotidiana praxi haufta legi Principum adiungi potuit; eamque deinde Leo I. decreto fuo approbavit (3). *Vnde, ut de carnali fiat fpiritale coniugium, oportet eos nec dimittere uxores, & quafi non habeant, fic habere; quo & falva fit caritas connubiorum, & ceffet operatio nuptiarum.* Monachis exeundi e monafteriis facultatem interdicit Leo Imperator, exceptis apocrifiariis feu monafterii procuratoribus (4); fed prohibitionem illam ex antiqua regula monachis praefcripta & a Concilio Chalcedonenfi approbata defumfit (5). Ex eiufdem Concilii canonibus fanctiffimae legis ferendae occafionem haufit adverfus ambitum eorum, qui facerdotia mercantur, quos a gradu facerdotii per pecunias turpiter redemti retrahi iubet: quae eft poena canonica deiectionis, hac lege confirmata (6). Praeterea ad inftar criminis laefae maieftatis accufationem inftitui, reofque infamiae perpetuae damnari, fuo iure decernit.

II. Plura in hoc genere unus Iuftinianus praeftitit, quam ceteri Imperatores. Quod nemo fane mirabitur, cui hominis ftudium in reftituendo & interpretando iure compertum erit. Neque enim apud nos infcitiae infamia laborabit, quam illi e corrupto Suidae loco omnes fcriptores affinxerunt, Iuftini patrui vitio, qui ἀναλφάβητος erat, in Iuftinianum tranfcripto. Hanc enim labem ab eo Principe Procopii Anecdota depulerunt, quamvis aliunde eius truculentiam, aut potius Theodorae coniugis atrocitatem, pudenda fcriptione dehoneftarint. De conftitutionibus autem ecclefiafticis Iuftiniani folet in utramque partem difputari. Qua in re a plerifque graviffime peccatum eft. Quidam enim, parum perpenfo huius Principis confilio, eum facra divinaque profanis mifcuiffe exiftimant, eiufque leges, de cauffis ecclefiafticis latas, nullas & irritas fuiffe, donec ab Ecclefia in ufum & auctoritatem receptae fuerint. Contra vero quamplurimi, qui tantum res forenfes attigerunt, praeiudicio harum conftitutionum poteftatem liberam de difciplina ecclefiaftica decernendi Principibus vindicant (7). Mihi autem videtur, iure fuo ufum fuiffe Iuftinianum, qui legibus latis non canones condidit, fed conditos fovit & amplificavit; quia ius illud

(1) L. *Eum qui* C. de Ep. & Cler.

(2) Can. Apoft. VIII. *Epifcopus aut Presbyter uxorem propriam nequaquam fub obtentu religionis abiiciat. προφάσει εὐλαβείας.*

(3) Leo ad Ruftic. in decretis c. 3. & apud Gratian.

(4) L. *Qui in monafteriis*. C. de Ep. & Cleric.

(5) Conc. Chalced. can. 4. *τὰ ἴδια μοναστήρια μὴ καταλιμπάνοντες.*

(6) L. *Si quemquam* C. eod. Synod. Chalc. c. 2.

(7) Carolus Molinaeus.

illud tuitionis ecclesiasticae, Principibus Christianis a Deo commissae, exigit, ut leges pro religione divina ferant, quemadmodum docuit Augustinus capite superiori.

Hanc sibi mentem fuisse, docet quoque Iustinianus, ut vetustatis & canonum se vindicem praestaret, non novas regulas in Ecclesiam invehendo, sed veteres augendo in melius. In eam rem expendenda sunt verba rescripti, quod dedit ad Dacianum Metropolitam Concilii Byzaceni in Africa (8): *Semper nostrae serenitati cura fuit servandae vetustatis, maxime disciplinae, quam nunquam contemsimus, nisi ut in melius augeremus, praesertim quotiens de ecclesiasticis negotiis contigit quaestio, quae patrum constat regulis definita, immo adventu superni Numinis inspirata: quia constat, esse caelitus constitutum, quidquid Apostolica decernit auctoritas.* Infra: *Nos tutores sumus vetustatis & vindices.*

III. Ceterum constitutiones illae Iustiniani, quae numero suo terrent, in duo capita dividi possunt. Aut enim personas, aut res ecclesiasticas respiciunt (9). Quae de clericis latae sunt, aut circa Patriarcharum, Metropolitarum & ceterorum Episcoporum iura, privilegia & officia versantur, quae tam ordinationibus, quam administrationibus, id est, iudiciis reddendis, & ecclesiasticis negotiis exercendis sunt addicta; aut totius cleri functionem, assiduum in Ecclesiis obsequium respiciunt, & eorum, qui clero adscribi debent, mores & statum, monachorum & sanctimonialium ἀσκητῶν. Quae omnia hausta sunt e canonibus, aut e receptis moribus; quemadmodum Iustinianus ipse profitetur, qui, se illa omnia secundum canones decernere, diserte pluribus in locis scribit (10). Sane de ordinandorum electionibus multa interpretatione supplevit, quae canonibus non continentur. Nam tres personas a clero & populo propositis sacris Evangeliis eligendas, & decretum electionis ad Metropolitanum mittendum, qui uni e tribus electis suffragium suum conferat, primus ille statuit (11). Deinde ordinem iudicii praescribit, quem sequi oporteat, si quae incidant contentiones de persona electi, de vitio electionis, de simoniae crimine, & ceteris huiusmodi, quod etiam illi solemne est in multis aliis articulis, ut modum rei gerendae vel ordinem iudiciorum constituat. Quod autem attinet ad res ecclesiasticas, de earum conservatione sollicitum se ubique praestat. OEconomum iuxta canones Chalcedonenses constitui iubet; administrationisque modum, redituum augendorum, & rationum reddendarum illi praescribit; numerum clericorum

(8) Iussio Iustin. pro privilegio Concilii Byzac.

(9) De ordinationibus & administrationibus vide lib. VI.

(10) Novell. 6. cap. 1. θεσπίζομεν τοίνυν, τοῖς θείοις διὰ πάντων ἑπόμενοι κανόσιν. Novell. 123. cap. 36. κελεύομεν κατὰ τοὺς μοναχικοὺς κανόνας, & passim similia verba occurrunt.

(11) Novell. 123. c. 1.

rum Ecclesiae Constantinopolitanae coërcet, ne reditus exhauriantur: multaque de emphyteusibus & impedienda bonorum alienatione constituit. Haec omnia, quae res ipsas respiciunt, non in consequentiam canonum, sed iure suo se decernere profitetur. Plurima etiam Princeps ille constituit, quae dirimant Christianorum matrimonia. Sed pars illa iuris tunc erat penes Principes sine ulla controversia, ut docet Bellarminus. Quae vero de clericis conveniendis apud iudices publicos vel ecclesiasticos decernit, tunc a iurisdictione Principis pendebant, qui fines suae potestatis legibus suis regere debet.

Quae quum ita sint, mirandum non est, si constitutiones illae summo applausu a Patriarchis exceptae fuerint, ad quos mittebantur, ut eas in Ecclesiis publice proponerent, & earum usum a Metropolitis exigerent. Immo & post obitum Iustiniani earum usus in iudiciis ecclesiasticis obtinuit: quia nempe, quae generaliter a canonibus erant decreta, modo rei gerendae & iudiciorum ordine praescripto, his constitutionibus erant singillatim comprehensa; ut magnum inde emolumentum perciperet ecclesiastica iurisdictio, quo facilius in caussis dirimendis se expediret.

Quare in epistola synodica Papae Agathonis & synodi Romanae summis laudibus celebratur Iustinianus, quod, quemadmodum virtute sua, ita quoque & pietate in meliorem ordinem cuncta restituerit (12). Vnde inter faustas acclamationes, quibus sexta synodus Constantinum Pogonatum ob vindicatam religionem prosequebatur, nempe, *Novo Magno Constantino multos annos, novo Theodosio, novo Marciano*, haec quoque additur, *Novo Iustiniano Imperatori multos annos* Νεῳ Ἰουστινιανῳ βασιλεως πολλα τα ἐτη.

IV. Ioannes Scholasticus Patriarcha Constantinopolitanus, qui sub Iustiniano quidem floruit, sed ei superstes fuit, harum constitutionum usum valde commendat. Etenim collectioni canonum, quam Theodoretus Episcopus Cyri in quinquaginta titulos digestam adornarat, collationem legum & praecipue Novellarum constitutionum Iustiniani adiunxit, praefatione sua testatus, quid leges canonibus conferant (13): *Ad gloriam magni Dei*, inquit, *& Servatoris nostri Iesu Christi, quae nunc collata sunt cum sacris canonibus sanctorum & beatorum Apostolorum, & qui eorum vestigia secuti sunt per unamquamque synodum sanctorum patrum, transcripsi e Novellis constitutionibus*

(12) Act. 4. VI. syn. in ep. syn. Agath. ὡς ἡ ἀρετη, ὁυτω και ἡ ἐυσεβεια εἰς κρειττονα ταξιν ἀνεκαινισε παντα.

(13) E Cod. MS. bibliothecae regiae: Εἰς δοξαν μεγαλου Θεου, και σωτηρος ἡμων Ἰησου Χριστου, και τα νυν συντεθειμενα τοις ἱεροις κανοσι των τε ἁγιων και μακαριων ἀποστολων, και τοις ἰχνεσιν ἀυτων καθ' ἑκαστην συνοδον ἀκολουθησαντων ἁγιων πατερων, μετεγραψα ἐκ των σποραδην κειμενων ἐκφωνηθεισων ὑπο της θειας ληξεως Ἰουστινιανου, μετα τον κωδικα των θειων νεαρων διαταξεων. αἱ τινες ὀυ μονον τοις των ὀρθοδοξων ἡμων πατερων κανοσιν ἀκολουθουσιν, ἀλλα και την ἐκ βασιλικης ἰσχυος ἀυθεντιαν χαριζονται μετα προθηκης ἐννομου τε και θεαρεστου το συμφερον παση τη ἀνθρωπινη κατα θεομιμητως περισκεπουσης.

stitutionibus a Iustiniano felicis memoriae post Codicem sparsim editis. Quae quidem non solum sequuntur orthodoxorum nostrorum patrum canones, sed etiam ex Principis imperio auctoritatem illis largiuntur; una cum adiectionibus quibusdam legitimis & Deo gratis, quae commodis hominum ad exemplum Dei consulunt. Haec ille: qui non solum eos articulos Novellarum amplectitur, qui canonum verba κατὰ πόδας sequuntur; sed etiam eos, qui canonum mentem iuridictione suppleverunt, id est, *adiectionibus quibusdam legitimis & Deo gratis*, ut loquitur ille, canonum sententiam interpretando, quae videbantur omissa, addiderunt. Quin etiam eas leges, quae canonibus per interpretationem aliquid adiiciunt, quaeque modum rei gerendae & ordinem iudiciorum praescribunt, inter ea recenset, quae vocant συνάδοντα νόμιμα τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς κανόσιν. Quamvis alios quosdam articulos, qui canonibus non continentur, inter ea reponat, quae vocat ἕτερα κεφάλαια ἐκκλησιαστικά. Quale est de Abbatum electione, ne clerici sint litterarum expertes aut curiae addicti, & de bonorum ecclesiasticorum alienatione, & aliquot eiusmodi. Exemplo Ioannis Scholastici Photius Nomocanonem suum edidit; ubi leges cum canonibus componit, quamvis alia methodo.

V. Novellarum ecclesiasticarum usus obtinuit etiam in Occidente; ut videre est apud Gregorium Magnum, qui Ioannem Defensorem abeuntem in Hispaniam monet, quid sequi debeat in iudicio, quod illi delegarat. Et initio commonitorii profert Novellam constitutionem CXXIII. quae paene totius antiqui iuris canonici synopsin complectitur ipsumque interpretatur. *De persona Presbyteri*, inquit (14), *hoc attendendum est, quia, si quam caussam habuit, non ab alio teneri, sed Episcopus ipsius adiri debuit, sicut Novella constitutio manifestat, quae loquitur de sanctissimis & Deo amabilibus ac reverendissimis Episcopis, clericis, & monachis. Imperator Iustinianus Augustus Petro gloriosissimo Praefecto praetorio; Si quis contra aliquem clericum &c.* Plurium legum testimonia deinde profert, ex quarum praescripto iudex delegatus iudicium ferat. Ioannes etiam VIII. Novella constitutione nititur adversus quosdam Episcopos, qui Bicbertinum laicum sine caussae cognitione a communione removere tentabant. *Insuper*, inquit (15), *nostro Apostolatui intimavit* (Bicbertinus) *ut eum sine ratione discussa excommunicare vultis. Quapropter Apostolica auctoritate iubemus, ut nemo vestrum eum excommunicet, antequam ad legis examen proveniat. Scitote, quemadmodum in centesimo capitulo Africani Concilii legitur, similiter in secundo Novellarum Iustiniani libro, ut nemo Episcopus aut Presbyter aliquem excommunicet, antequam caussa probetur &c.* Quare non immerito Hincmarus

(14) Greg. lib. 11. epist. 54. apud Gratian. 11. q. 1. *De persona*.

(15) Ioannes epist. 163.

marus & Ivo Novellas constitutiones Iustiniani a Romana Ecclesia servari scripserunt, ille in opusculis (16), hic in epistolis (17).

VI. Constitutiones Iustiniani in iudiciis ecclesiasticis viguisse dixi, quia secundum canones erant decretae. Vnde quaeri solet de legibus, quae de caussis ecclesiasticis latae canonibus adversantur, quem locum obtinere debeant. In eam rem exstat Valentiniani III. & Marciani constitutio edita anno CDLIV. a qua discedere non licet: *Omnes sane pragmaticas sanctiones, quae contra canones ecclesiasticos interventu gratiae & ambitionis elicitae sunt, robore suo & firmitate vacuatas cessare praecipimus* (18). Hoc suum propositum Marcianus per Iudices cognitores synodo Chalcedonensi expresserat; quae solitis acclamationibus iustam sententiam excepit, & in eas voces erupit, quae Actione quarta Concilii continentur, ut nullae pragmaticae leges adversum canones vim habeant, quemadmodum uberius dixi superiori capite octavo. Id tantum monebo, Principum eam fuisse mentem, ut nihil sibi licere putarent in eos canones, qui editi fuissent a synodis oecumenicis & edicto publice recepti. Quare Theodorus Balsamo graviter refellit Graeculorum illorum adulationem, qui canones non esse servandos dicerent, quum legibus adversantur: quia, inquit ille (19), *canones ab Imperatoribus & a sanctis patribus editi & confirmati, tamquam divinae Scripturae suscipiuntur: leges autem a solis Imperatoribus aut editae, aut receptae sunt, & propterea vim non obtinebunt adversus divinas Scripturas aut canones.*

VII. Eadem est omnino sententia Friderici II. Imperatoris, cuius constitutio exstat inter Honorii III. epistolas (20); quam Romae ipso die inaugurationis suae edidit anno MCCXX. quaeque relata est in Codice post Marciani legem. Etenim Fridericus irrita esse iubet omnia statuta & consuetudines, quae contra libertatem Ecclesiae edita sunt adversus canones, qui ex Principum edicto aut consensu promulgati fuerint. Eodem tempore Honorius decretali epistola (21) excommunicatione percellendos statuit, qui ea statuta & consuetudines introductas contra Ecclesiae libertatem retinere & iuxta earum praescriptum iudicare praesumserint. Quae verba lucem accipere debent e consti-

(16) Hincmarus Opusc. cap. 17. *Sed & leges Romanae ab Imperatore Iustiniano promulgatae, quas probat Ecclesia, decernunt: de Episcoporum sine Metropolitani sui auctoritate profectione.*

(17) Ivo epist. 280. *Dicunt instituta legum Novellarum, quas commendat & servat Romana Ecclesia.*

(18) *L. Privilegia.* 22. C. de sacros. Eccles.

(19) Balsamo ad T. 1. c. 2. Nomoc. Photii: *οἱ κανονες παρα βασιλεων και ἁγιων πατερων ἐκτεθεντες, και στηριχθεντες ὡς αἱ θειαι γραφαι δεχονται, οἱ δε νομοι παρα βασιλεων μονον ἐδεχθησαν ἢ συνετεθησαν. ἡ δια τουτο ὁ κατισχυσι των θειων γραφων, οὐδε των κανονων.*

(20) *Exstat etiam in quinta compilatione Decretal. cap. 3. de constitutionib.* Authent. *Cassa*. Cod. de sacros. Eccles. lib. 5. epist. Honor. 483.

(21) C. *Noverit.* de sentent. excomm.

constitutione Friderici; scilicet quatenus Ecclesiae libertas contra canonicas & imperiales sanctiones oppugnabitur. Eodem pacto intelligendus est Nicolaus primus in epistola, quam ad Concilium Silvanectense scripsit, quum ait (22), *Imperatorum leges non esse penitus renuendas, sed Evangelicis, Apostolicis, atque canonicis decretis, quibus postponendae sunt, nullum posse inferre praeiudicium*. De illis enim decretis canonicis loqui censendus est, quae recepta fuerunt.

VIII. Ceterum non pigebit heic refricare, quod supra dicto capite octavo monui, nempe leges, quae canones infringunt, esse quidem nullas ipso iure; sed nec Pontifices, nec synodum oecumenicam hoc sibi arrogasse, ut eas decretorum suorum auctoritate rescinderent, verum id a Principibus exorasse. Id docuit Photius Tyri Episcopus suo exemplo, ipsaque synodus Chalcedonensis, quae rescriptum de metropoli Beryti datum adversus canones a iudicibus rescindendum esse professa est. Sed praecipue hanc reverentiam Principibus detulit Gregorius Magnus: qui legem a Mauritio latam, qua decernebatur, ne militibus liceret monachismum amplecti, per omnes provincias, ut illi mandatum erat a Principe, publicavit, etsi Christianae libertati contrariam existimaret. *Ego quidem*, inquit (23), *iussioni subiectus eamdem legem per diversas partes transmitti feci: Et quia lex ipsa omnipotenti Deo minime concordat, ecce per suggestionis meae paginam serenissimis Dominis nuntiavi. Vtrobique ergo, quae debui, exsolvi: quia & Imperatori obedientiam praebui, & pro Deo, quod sensi, minime tacui*.

Vexatus est iste locus variis eruditorum interpretationibus; quibus, ne sit apud me locus, verborum simplicitas facit. Duo capita lex ista Mauritii continebat. Primum, ut ei, qui publicis actionibus se immiscuisset, & reddendis rationibus esset obnoxius, liberum non esset clero adscribi. Quod Gregorius amplectitur, nec excipit, a non competente iudice rem fuisse decretam. *Dominorum pietas sanxit*, inquit, *ut, quisquis publicis administrationibus fuerit implicatus, ei ad officium ecclesiasticum venire non liceat. Quod valde laudavi, evidentissime sciens, quia, qui habitum saecularem deferens, ad ecclesiastica officia venire festinat, mutare vult saeculum, non relinquere*. Quod alienum esse videtur a regula superius proposita, ut hoc etiam obiter adnotetur; qua contendi, non licere Principibus de ordinibus ecclesiasticis leges ferre suis auspiciis, sed tantum in consequentiam canonum, aut etiam regularum monastiorum, si de monachis agatur. Heic autem Mauritius de clericorum conditionibus decernit, non reluctante Pontifice. Sed observandum est, leges in hoc genere admitti, quum in personam laicorum conceptae sunt, & eo proposito feruntur, ut rei-pu-

(22) Nicolaus epist. 32. relatus a Graziano.

(23) Gregor. lib. 2. Indict. 11. ep. 62.

publicae commodis consulatur, quemadmodum confirmari potest antiquiori exemplo. Vetuerat Imperator Constantius anno CCCLXI. ne officiales rationalium ad clerum proveherentur; idemque de curialibus praeceperat Honorius anno CCCCXVIII. alioquin auctoritate Principis a clero revocati, ad priorem conditionem retraherentur (24). Eam ob caussam Innocentius I. hanc curialium ordinationem vetuit post annum quadringentesimum. *Praeterea*, inquit (25), *frequenter quidem ex fratribus nostris curiales vel quoslibet publicis functionibus occupatos, clericos facere contendunt: quibus postea maior tristitia, quum de revocandis eis aliquid ab Imperatore praecipitur, quam gratia nascitur de adscitis*. Infra: *Sit certe in exemplum sollicitudo & tristitia fratrum, quam saepe pertulimus Imperatore praesente; quum pro his saepius rogaremus, quam ipse nobiscum positus cognovisti; quibus non solum inferiores clerici ex curialibus, verum etiam iam in sacerdotio constituti, ingens molestia, ut redderentur, imminebat*. Eo iure utebantur Imperatores temporibus Gelasii Papae, ut patet ex fragmento epistolae huius Pontificis relato apud Gratianum (26). Quod ad Reges nostros manavit, saecularibus ad clericatum non admissis, nisi cum iussione Regis, exceptis clericorum liberis, ut docet Concilium Aurelianense primum. Eum morem Carolus Magnus lege capitulari edita confirmavit (27). Qua de re dicetur alibi.

IX. Secundum caput legis Mauritianae vetat, ne illi, qui publicas actiones egisset, aut *manu signatus* inter milites fuisset, in monasterio *converti* liceret. Quod Gregorius alienum omnino a Christiano Principe putat in eo capite, quod monachos respicit; quia via salutis plurimis occluditur, *qui, nisi omnia reliquerint*, inquit ille, *salvari apud Deum nullatenus possunt*. Quare impense rogat Imperatorem, ut legem illam inflectat. Interim vero ab ea promulganda non destitit. Eum autem ordinem observavit, quem Iustinianus praescribit in iis constitutionibus, quas ad Patriarchas dirigit, ut ipsi deinde ad Metropolitanos Episcopos promulgandas mittant, quemadmodum dicemus capite decimo quinto. Etenim ad undecim Metropolitanos Italiae, Illyrici, & Graeciae, qui in Romano patriarchatu constituti, Orientis imperio parebant, legem Mauritii transmisit, nempe ad Thessalonicensem Episcopum Macedoniae Metropolitam, ad Nicopolitanum Epiri, ad Corinthium Achaiae, ad Larissaeum Hellados secundae, ad Iustinianaeum Illyrici Occidentalis, ad Gortynensem Cretae, ad Dyrrachitanum alterius Epiri, ad Calaritanum Sardiniae, ad Episcopos Siciliae, ad

(24) L. *Officiales*. 4. l. *Si quis* 12. C. de Episc. & Cleric.

(25) Innoc. in decretis cap. 18. apud Grat. dist. 91, cap. *Praeterea*.

(26) Cap. *Ex antiquis*. dist. 54.

(27) *Vide Seldenum in Notis ad Eadmer. pag.* 195.

ad Mediolanensem & Ravennatem in Italia. Sed adeo prudenter ea in parte se gessit, ut Imperatoris iussioni paruerit, &, quae decerent Episcopum, peregerit. Etenim delegata auctoritate usus (28), dum legem Metropolitanis mittit, eos hortatur, ne in clerum adsciscant, aut in monasteriis suscipiant eos, qui actionibus publicis sunt implicati, donec rationes reddiderint. Quod vero ad milites attinet, qui *converti* cupiunt, docet non esse temere suscipiendos, sed cum delectu. His verbis legem temperat, vel potius, quoad illam partem, eius exsecutionem suspendit: eadem scilicet auctoritate usus, qua legem proponebat, nempe delegatione Principis (29): quae delegatio secundum morem receptum & legis inscriptione & *epilogo* continebatur, ut videre est in Novella sexta Iustiniani & alibi. Fas enim erat Praefectis praetorio, ad quorum exemplum edicta de rebus ecclesiasticis mittebantur ad Patriarchas, leges novas ad se missas in aliquo capite temperare, aut ab exsecutione abstinere, donec, quae videbantur pro utilitate publica, relationibus suis suggessissent. Hoc statuit Iustinianus Novella constitutione (30); qua cavet, ne iussiones Principis, quae de rebus publicis eduntur, antea ratae sint, quam Praefectis praetorio insinuatae sint. *Omnino insinuentur*, inquit (31) *& iudicio excellentiae tuae mittantur in provinciam: ut quae quidem sacrae formae ad detrimentum reipublicae factae non sunt, hae & suscipiantur coniicianturque in praeceptiones, & ab excellentia tua mittantur in provincias, quatenus certo fini tradantur. Quae vero ad detrimentum reipublicae per obreptionem fiunt, has quidem sacras formas tua suscipiat excellentia; non tamen prius, quae inibi sunt reposita, faciat, quam ad nos relationem ea de re pertulerit; quo magis, si quid, ut potest fieri, ad detrimentum factum est reipublicae, id corrigamus.* Verba Novellae integra protuli, ut unicuique constaret, quam Gregorius Magnus in lege Mauritii temperanda auctoritatem adhibuit, iam ab ipso Iustiniano Praefectis praetorio fuisse collatam: ne quis plenitudine Apostolicae potestatis ad Principum leges expungendas usum fuisse Gregorium cum viris eruditissimis sibi persuadeat. Immo vero ita modeste se gerit, ut partem legis servandam praescribat (32); partem vero ad mores, qui antea recepti erant, revocet, idque gratum esse Principi rescribat. Quod ille non asseruit, ac si iam certior factus esset de novo Mauritii consilio, (ut quibusdam (33) visum est ob per-

(28) Vide secundam praefationem Marcae §. 5.

(29) Greg. lib. 7. epist. 12.

(30) Novell. 152. *Ne sacrae formae, &c.*

(31) O'σαι δε προς βλαβην τε δημοσιε κατα συναρπαγην γινονται, δεχεσθαι μεν την σην ὑπεροχην τες θειες τετες τυπες, μη πραττειν δε τα ἐν ἀυτοις ἐγκειμενα, πριν ἢ προτερον εἰς ἡμας ἀνενεγκοι, ἱνα ἐιτι, ὡς ἐικος, προς βλαβην τε δημοσιε γεγονε, τετο ἐπανορθωθῃ.

(32) Vide Baronium T. 8. ann. 583. §. 21.

(33) M. A. de Dominis lib. 6. de Rep. cap. 4.

perturbatum epistolarum ordinem in regesto Gregorii, quum epistola ad Mauritium exstet libro secundo, & epistola ad Metropolitanos libro septimo) sed, quod eodem tempore relatione sua significabat Imperatori, quid agendum esset, eique temperamentum illud gratum omnino futurum existimabat. *Qua de re*, inquit (34), *etiam serenissimus & christianissimus Imperator, mihi credite, omni modo placatur, & libenter eorum conversionem suscipit, quos in rationibus publicis implicatos non esse cognoscit*. Observanda vero est cautio, quam adhibuit in tradenda epistola; quam non a responsali (35) Romanae Ecclesiae publice reddi, sed a Theodoro medico & familiari Principis amico secrete offerri voluerit.

X. Modestiae & prudentiae, qua uti oportet in componendis cum Principe, quae super ecclesiastica iurisdictione emergunt, controversiis, aliud illustre exemplum suppeditat Gregorius. Occupata ab hostibus Isauriae civitate in provincia Epiri, Episcopus cum clero in Corcyram insulam concesserat, delatis Donati martyris reliquiis; & rescriptum a Mauritio Principe impetrarat, quo castrum Cassiopi, & in eo posita Ecclesia sancti Ioannis, a Corcyritanae Ecclesiae dioecesi recisa, Episcopo Isauriae tribuebatur. Sed, ut monet Gregorius (36), iussio Mauritii, *quia contra leges & sacros canones data fuerat, non habuit effectum*: quia nempe Alcysonus Episcopus Corcyrae intercessit executioni rescripti, quo sine caussae cognitione ab antiqua possessione castri Cassiopi deiiciebatur. Lis commissa est Nicopoleos Episcopo, qui iure metropolitico provinciam regebat, *innitente sibi quoque principali iussione, in qua ei huius caussae fuerat iniuncta cognitio*, ut loquitur Gregorius. Metropolita litem addicit Corcyritano Episcopo. Sententiam confirmat Gregorius, ea tamen benignitate in peregrinum Episcopum Isauriae usus, ut, donec pax redintegrata esset in civitate Isauriae, praecario castrum Cassiopi retinere posset. Tamen inter ipsa Phocae Imperatoris exordia per subreptionem ab eo elicitum rescriptum fuit, quo Cassiopi possessio Episcopo Isauriae confirmatur. Quid faceret Gregorius, qui canones infractos, iudicium redditum a Metropolita & a sede Apostolica rescripto Principis eversum videret? Bonifacio Diacono responsali suo in urbe regia degenti dat in mandatis, ut Phocae rei gestae ordinem suggerat, *atque id agere studeat, ut cum eius iussione nostra illic sententia transmittatur*, inquit ille, *quatenus & serenitati ipsius, sicut dignum est, reservasse & rationabiliter correxisse, quae male praesumta sunt, videamur. Qua in re omnino danda opera est, ut, si fieri potest, etiam iussionem suam ipse tribuat, in qua ea, quae a nobis definita sunt, ser-*

(34) Greg. lib. 2. epist. 62. *cap. XVI.*
(35) *De Responsalibus vide lib. V.* (36) Greg. lib. 12. Reg. ep. 2. & 3.

servari praecipiat . Nam hoc facto omnis de cetero surreptionis locus obstruitur . Egregie utrumque exsequitur . Iniuriam illatam ab Episcopo Isauriae vult coërcere , & , quae ab eo male praesumta sunt, corrigere . Sed rescripti abolitionem Principi servavit , ut par erat & dignum ; suamque sententiam altero rescripto Principis muniri curavit . Spes non destituit Gregorium ; qui statim post datas priores litteras dissidium partium composuit.

Eadem modestia se gesserat Pelagius erga Childebertum Regem , qui iusserat Sapaudo Arelatensi , ut inferioris Episcopi examen subiret. Hoc alienum ab ecclesiastica lege & a ratione quum dixisset Pontifex , subiungit : *Pro quibus , Christianitatis vestrae confidentia freti , paterno studio postulamus , ut , si quid tale factum est , congrua satisfactione celeriter amputetur , nec ullum sui exemplum in perturbatione Ecclesiarum , quas vobis Deus credidit , relinquere concedatur . Et in huiusmodi caussis sollicitam vos in reliquo decet adhibere cautelam , ne quid contra ecclesiasticas regulas petentibus concedatis* . In eamdem sententiam exstant epistolae Gallicanorum Episcoporum ad suos Reges in alia specie , quae relatae sunt capite nono §. IV. & V. huius libri.

CAPUT XII.

De tuitione Ecclesiae Regum Francorum , & variis inde fluentibus effectibus.

SYNOPSIS.

I. Tuitio Ecclesiae eiusque decretorum Regibus Francorum in regno competit . Initium illius iuris repetendum a Clodoveo , qui Defensor fidei *dictus a Remigio. Eius in rebus canonicis potestas.*

II. Defensores Ecclesiae dicti Reges secundae dynastiae a Concilio Parisiensi & Aquisgranensi. A Christo tuendam susceperunt Ecclesiam eiusque disciplinam , ut docent ea Concilia , ex Isidoro & Fulgentio.

III. Effectus tuitionis erat confirmatio canonum . Cur eam ab Imperatoribus synodi oecumenicae postulaverint , non autem a Regibus Francorum . A Regum nostrorum sollicitudine pendet Ecclesiasticorum ordinum integritas , e Pelagio . Praesidium Childeberti implorat Gregorius M. ad statutorum suorum exsecutionem.

IV. Non solum manu regia , sed etiam legibus latis canonum exsecutioni prospiciebant ; ut Clotarius Rex , Pipinus & Carlomannus Duces Francorum . Et prae ceteris , Carolus Magnus . Capitulari Aquisgranensi Episcopos officii monet , transcriptis verbis canonum , quibus legis robur addit . Ita se monitorem praestat , ut emendet , exemplo Iosiae Regis.

V. Hoc capitulare transcriptum est a Lothario Imperat. in edictum suum , quo mulctam irrogat iis , qui leges illas infringunt . Leo IV. spondet , se capitula illa observaturum . Leo I. legibus a Marciano latis in praesidium legum ecclesiasticarum se subiecit . Capitularia Regum nostrorum accepta Ecclesiae Gallicanae . Explicata synodus Meldensis.

VI. Non

VI. Non solum antiquos canones, sed etiam nova decreta Romanae sedis, legibus suis tuebantur Reges. Quod probatur duobus exemplis. Vnum respicit Presbyteros suspectos, sed canonice non convictos. Consulitur Leo III. a Carolo M. Eius responsio in conventu regni expensa, & de consensu Episcoporum & procerum edicto regio confirmata. In quo versaretur haec difficultas explicatur. Presbyteri suspecti, purgati iureiurando.

VII. Alterum exemplum respicit Chorepiscopos. Dubitatum de ordinationibus Presbyterorum, Diaconorum & Subdiaconorum, quas illi peregerant, & de ceteris quibusdam capitibus. Consultus Leo III. a Carolo M. respondet, omnia esse irrita, damnandos Chorepiscopos, & trudendos in exsilium. Responsum Leonis in synodo probatum, & regio edicto confirmatum; exceptis poenis, quas Episcopi mollverunt. Explicata haec clausula, Permittente Apostolico.

VIII. Reges tertiae dynastiae ad tuitionem libertatis ecclesiasticae a Deo designati dicuntur a Gregorio nono. Legibus munierunt ecclesiasticam disciplinam. B. Ludovicus edicto canonum exsecutioni consulit. Eumque secuti Reges a Carolo V. usque ad hanc aetatem.

IX. De altero huius tuitionis effectu dicetur libro quarto. Necessitas concordiae sacerdotii cum imperio probatur e Gregorio secundo, septima synodo, Ecloga Leonis, Damiano, Arnulfo, Bernardo, & auctore anonymo.

I. QVam Principibus ex iure divino & ex universalis Ecclesiae praxi asseruimus Ecclesiae eiusque decretorum tuitionem, Regibus Francorum a Gallicanae Ecclesiae Episcopis vindicata est. Huic patrocinio regiam Francorum dignitatem devovit Clodoveus, quum sacro baptismo tinctus solemnem fidei professionem emisit; ita tamen, ut manumissus a servitute peccati & gratiae vindicta in libertatem Christi assertus, a regni libertate non exciderit, sed eam ad Ecclesiae libertatem fovendam aeterno foedere coniunxerit. Pagani & Ariani Occidentem misere lacerabant, & variae per Orientem haereses late grassabantur, quum divini Numinis benignitas laboranti Ecclesiae prospexit, procurato libertatis Christianae acerrimo vindice Clodoveo: qui repudiato idolorum cultu, & Ariana haeresi calcata, quae Aquitaniam, Hispanias & Italiam imperio tenebat, se catholicae Ecclesiae partibus addixit, eique arbitrio suo & delectu verae fidei victoriam peperit. Vnde non dubitavit Avitus de hoc religionis triumpho invictissimo Clodoveo litteris suis gratulari (1). *Invenit quippe tempori nostro*, inquit, *arbitrum quemdam divina provisio. Dum vobis eligitis, omnibus iudicatis. Vestra fides, nostra victoria est.* Itaque statim assecutus est *Defensoris fidei* nomen, quod regno suo felicibus auspiciis adscriptum in posteros transmisit, meliori fato ab iis retinendum, quam Pontificis Maximi quondam titulus ab Imperatoribus Romanis conservatus fuerit, quem una cum imperio adipiscebantur, donec Gratiani pietas superstitionem profanae vocis exosa pontificium amictum & Pontificis appellationem constanter repulit (2). Existimabit forte aliquis hoc a me datum summae Clodovei pietati & gloriosissimis triumphis, quos de haeresi devicta re-

 por-

(1) Avitus epist. 41.

(2) Zosimus.

portavit, ut Defensorem fidei scholastico more nuncupaverim. Sed velim intelligat, id arbitratu meo a me factum non esse; quin potius id e verbis Remigii Episcopi Remensis, qui salutaribus aquis Regem lustraverat, a me petitum. Claudium, alienae paroeciae hominem, in Presbyterum ordinaverat Remigius, *praecellentissimi Regis testimonio, qui erat non solum praedicator fidei catholicae, sed defensor*, inquit ille in epistola ad Episcopos (3). Conquerebantur illi de vitiosa ordinatione contra canones a Remigio tentata. Sed excipit iste de Regis iussu; cuius arbitrium in disciplinae ecclesiasticae dispositione magni momenti esse debeat. *Scribitis canonicum non esse, quod iussit. Summo fungamini sacerdotio. Regionum praesul, custos patriae, gentium triumphator iniunxit*. Sane videtur his verbis ad Constantinum respexisse, qui Κοινὸς Ἐπίσκοπος ab Eusebio dicitur (4); ut *Regionum praesul* vocatur Clodoveus a Remigio.

II. In secundam Regum dynastiam Defensoris Ecclesiae titulus transfusus est, ut docet Concilium Parisiense (5) anno DCCCXXIX. quod regalis ministerii praecipuam partem in eo constituit, ut Rex sit *Defensor Ecclesiarum*; laudatque locum Isidori Hispalensis, qui exstat apud Gratianum, his verbis (6): *Principes saeculi nonnumquam intra Ecclesiam potestatis adeptae culmina tenent, ut per eamdem potestatem disciplinam ecclesiasticam muniant. Ceterum intra Ecclesiam potestates necessariae non essent, nisi, ut, quod non praevalet sacerdos efficere per doctrinae sermonem, potestas hoc imperet per disciplinae terrorem. Saepe per regnum terrenum caeleste regnum proficit; ut, qui intra Ecclesiam positi contra fidem & disciplinam Ecclesiae agunt, rigore Principum conterantur; ipsamque disciplinam, quam Ecclesiae utilitas exercere non praevalet, cervicibus superborum potestas principalis imponat; & ut venerationem mereatur, potestas impertiat. Cognoscant Principes saeculi Deo debere se reddere rationem propter Ecclesiam, quam a Christo tuendam suscipiunt. Nam sive augeatur pax & disciplina Ecclesiae per fideles Principes, sive solvatur, ille ab eis rationem exiget, qui eorum potestati suam Ecclesiam credidit*. Eumdem locum profert Concilium Aquisgranense habitum anno octingentesimo sexto, ut doceat Principem tuendae Ecclesiae caussa constitutum (7). Quod etiam probat e Fulgentio, qui Principem officii sui commonefaciendo ait: *Prae omnibus ita se sanctae matris Ecclesiae catholicae meminerit filium, ut eius paci atque tranquillitati per universum mundum suum prodesse faciat principatum. Magis enim Christianum regitur ac propagatur imperium, dum ecclesiastico statui per omnem terram consulitur,*

(3) Remig. epist. ad Heraclium, Leonem, & Theod. Episc.

(4) *Vide supra hoc lib. cap.* 10. §. 7.

(5) Concil. Paris. lib. 2. cap. 2. Additio 2. cap. 22.

(6) Isidorus de summo bono cap. 53. apud Gratianum 23. q. 5. c. *Principes*.

(7) Conc. Aquisgr. cap. 3. can. 2.

litur, quam quum in parte quacumque terrarum pro temporali securitate pugnatur.

III. Tuitionis effectus in Gallia idem erat plane cum eo, quem in Romano imperio viguisse diximus, scilicet, ut canones & decreta a Regibus confirmarentur. In eo tamen discrimen intercedebat, quod synodi oecumenicae, quum a Principibus Romanis cogerentur, eorum opem ad exsequendas definitiones suas implorabant, Regum potestate non interpellata. Quod mirandum non est, quum, etsi regnum Francorum in Galliis ineunte saeculo quinto emerserit, Reges tamen nonnisi desinente saeculo Christianae fidei nomen dederint. Iis vero temporibus omnes canones decretaque Pontificum, quorum usus in iudiciis ecclesiasticis receptus est, per Gallias promulgata & synodorum Gallicanae Dioeceseos consensione admissa erant. Quod autem veteribus canonibus ad accuratum disciplinae eccesiasticae usum deesse videbatur, Concilia Gallicanorum Episcoporum auctoritate sua supplebant. Ea vero Concilia a Regibus nostris indicebantur; qui res definitas postquam iudicio suo probassent, edictis confirmabant, ut facilius exsecutioni traderentur; (8) ita, ut in provinciis regni eodem iure omnino Reges nostri potirentur, quo Principes Romani olim in universo imperio fruebantur. Qua de re copiose tomo secundo, ubi dissertationem de Conciliis Gallicanae Dioeceseos edemus (9).

Ceterum Romani Pontifices Ecclesiae tranquillitatem a Regum nostrorum sollicitudine pendere, illis Ecclesias a Deo creditas, eorumque studio commissam esse ecclesiasticorum ordinum integritatem, non inficiati sunt. Pelagius Childebertum Regem ex eo capite debita laude prosequitur. *Quum celsitudini vestrae*, inquit (10), *multa dona misericordia divina contulerit, pro amore tamen, quem Ecclesiae eius sinceriter exhibetis, fecit vos multis regnantibus clariores; quoniam inter alias regni vestri curas pro tranquillitate sanctae Ecclesiae praecipuam sollicitudinem vos certum est exhibere*. Infra: *Non aliter Deo nostro recte potest regalis devotio famulari, nisi providentia eius ecclesiasticorum ordinum servetur integritas*. Gregorius Magnus praesidium Childeberti Regis advocat, ut, quae ad restaurationem ecclesiasticae disciplinae Virgilio Episcopo Arelatensi exsequenda commiserat, amotis impedimentis effectum sortiantur. *Salutantes*, inquit (11), *excellentiam vestram paternae caritatis affectu, petimus, ut cuncta, quae suprascripto fratri & Coëpiscopo nostro fieri servarique mandavimus, favoris vestri praesidio compleantur, nec cuiusquam ea aliquo modo elatione aut superbia convelli permittatis*. Mox: *Oportet ergo, ut*

(8) *Vide Baluzii Notas ad librum Agobardi de Iud. superstit. cap. 6.*

(9) Vide ergo librum VI.

(10) Pelag. epist. ad Childebert. ann. 557. *In perturbatione Ecclesiarum, quas vobis Deus credidit.*

(11) Greg. lib. 4. ep. 53. anno 595.

ut hoc nobis vicarie rependatur, & sicut nos vestram implere non distulimus voluntatem, & vos propter Deum & Beatum Petrum Apostolorum principem nostra faciatis in omnibus servari statuta; quatenus excellentiae vestrae laudabilis & Deo placita se circumquaque tendat opinio.

IV. Non solum vero facti exsecutione, sed legum suarum auctoritate, legum ecclesiasticarum exsecutioni imminebant; ut patet ex edicto Clotarii Regis & decreto Pipini Ducis Francorum, qui canones antiquos toto regno promulgari iussit (12). Quin etiam ad exemplum Iustiniani easdem regulas suis verbis Reges praescribebant, quae a canonibus antiquis erant praestitutae, conceptis verbis hoc se a canonibus trahere testati. *Decrevimus iuxta sanctorum canones*, inquit Carolomannus Dux & Princeps in synodo Liptinensi, habita anno septingentesimo quadragesimo tertio. Prae ceteris vero in restitutione collapsae disciplinae laboravit Carolus M. Rex Francorum, non solum synodorum ope, quas in ea rem frequentes collegit, sed etiam edictis suis de consilii sui sententia promulgatis (13). Insigne est capitulare ab eo Principe anno DCCLXXXIX. in palatio Aquensi constitutum, quod inde *Aquisgranense* dicitur (14); quo Episcopos, Presbyteros & laicos officii sui admonet, verbis ipsis canonum & decretorum transcriptis. Quo in opere id studium adhibuit, ut lemmate sententiam canonis comprehenderet, simulque significaret, ad quos regula dirigeretur, his verbis solemnibus: *Episcopis*, *Sacerdotibus*, *Monachis*, *Omnibus*. Hoc edictum latum est, non ex synodi alicuius, sed ex consilii seu placiti sententia; quod conflatum erat ex Episcopis & proceribus, ut docet Hincmarus (15). Propositum suum illud esse docet Princeps, ut *devoti sanctae Dei Ecclesiae Defensoris humilisque Adiutoris*, qualem se inscribit, partes studiose praestet, suamque diligentiam Episcoporum studio adiungat, quo paternae & canonicae sanctiones non convellantur. Duo ergo in eam rem praestat. Capita quaedam e Canonibus excerpit, quorum exsecutionem urget; & legatos suos mittit, qui regia auctoritate, quae fuerint corrigenda, una cum Episcopis corrigant. De hoc articulo dicemus libro quarto. Quod attinet ad primum; ea modestia se gerit, ut Episcopos roget, monitoris officium sibi vindicando (16); ita tamen, ut se Regem esse meminerit, & monitioni adiunctam correctionem doceat, exemplo Iosiae Regis. *Sed & aliqua capitula ex canonicis institutionibus*

(12) Edictum Clotarii I. ann. 615. *Definitionis nostrae est, ut canonum statuta in omnibus conserventur; &, quod per tempora ex hoc praetermissum, vel dehinc perpetualiter observetur.*

(13) Canone 1. Concil. Suession. ann. 744.

(14) Capit. Aquisgran. in praefat. *Considerans una cum sacerdotibus & consiliariis nostris.*

(15) Hincmar. ep. 3. c. 31. 32. 33.

(16) *Quapropter placuit nobis vestram rogare solertiam, o pastores Ecclesiarum Christi.*

nibus, quae magis vobis necessaria videbantur, subiunximus. Ne aliquis, quaeso, huius pietatis admonitionem esse praesumtuosam iudicet, qua nos errata corrigere, superflua abscindere, recta coarctare studuimus, sed magis benevolo caritatis animo suscipiat. Nam legimus in regnorum libris, quomodo sanctus Iosias regnum sibi a Deo datum circumeundo, corrigendo, admonendo, ad cultum veri Dei studuit revocare. Non, ut me eius sanctitati aequiparabilem faciam; sed, quod nobis sint ubique sanctorum semper exempla sequenda. Sub finem capitularis, *iniungendi* voce utitur, quum Episcopos monet, ut praedicationibus suis fideles populos a patrandis sceleribus revocent. Hoc capitulare per LXXXII. capita expansum, ea praecipue complectitur, quae ordinationes, excommunicationes, munera Episcoporum & clericorum, ordinem iudiciorum, & reliquam ecclesiasticam disciplinam respiciunt, ita, ut breviarium aliquod iuris canonici dici possit (17).

V. Hoc edictum transcriptum est libro primo Capitularium; idque deinde Lotharius Imperator, filius Ludovici Pii in constitutionem suam retulit, quae *Capitulare Lotharii* dicitur (18), quo plurima alia capita ad constituendam regni Italiae politiam & Ecclesiae disciplinam pertinent, e capitulis Caroli & Lodovici excerpta. Huic capitulari Lotharius sanctionem suam addidit his verbis (19): *Placuit nobis, ut haec capitula, quae excerpsimus de Capitulis sanctae memoriae avi nostri Caroli ac domini nostri Ludovici Imperatoris, ab omnibus sanctae Dei Ecclesiae seu nostris fidelibus, in regno Italiae consistentibus, pro lege teneantur & conserventur; & quicunque huius capitularis contemtor exstiterit, sexaginta solidos componat, sicut in Capitulis praedicti avi domini nostri Caroli continetur.* Ceterum, si quis dubitet, an hae Principum constitutiones gratae fuerint Pontificibus Romanis, consulat fragmentum epistolae Leonis IV. Papae ad Lotharium, qua spondet, se *capitula illa & praecepta Lotharii eiusque praedecessorum in omnibus observaturum* (20). Neque est, quod aliquis sibi persuadeat, insolitam esse sponsionem Leonis IV. de servandis legibus a Principe latis ad praesidium legum ecclesiasticarum, praesertim quum Leonis I. professio successoribus suis praeiverit. Is enim ad Leonem Augustum his verbis utitur (21): *Si quae destruxi, haec aedifico, praevaricatorem me constituo, & eis me ultionum conditionibus subdo, quas non solum auctoritas beatae memoriae Principis Marciani, sed etiam ego mea consensione firmavi.* Dubitandum etiam non est, quin gratissimae fuerint Ecclesiae Gallicanae constitutio-

(17) Capitularis Aquisgran. utilitas.

(18) Capitulare Lotharii editum a Goldasto.

(19) Tom. 2. Capitular. pag. 325. c. 26. & p. 331. c. 12.

(20) C. *De Capitulis*. Dist. 10. apud Gratianum.

(21) Leo epist. 78.

tiones ecclesiasticae a Carolo & a Ludovico conditae, quum ex Episcoporum & optimatum regni consilio latae fuerint, & in unum postea corpus redactae ab Ansegiso Abbate & Benedicto Levita, qui libros Capitularium collegerunt, quos in synodis posterioribus laudatos videmus. Sed illustrius testimonium proferri non potest, quam synodi Meldensis habitae anno DCCCXLV. quae a Carolo Calvo Rege Francorum postulat, ut Capitula illa per Gallias observari praecipiat (22). Huius synodi verba ad Capitulare Lotharii pertinere putavit illustrissimus annalium conditor, ac si promulgatum fuisset Episcoporum illorum praecepto. Sed synodus Meldensis ad Gallias pertinet, precibusque tantum a Carolo contendit, ut leges a Principibus latas de rebus ecclesiasticis ipse novo edicto custodiri praecipiat. At vero Capitulare Lotharii in Italia promulgatum est, ubi Lotharius imperabat; ad quem synodi Meldensis preces non pertinebant.

VI. Non solum autem antiquis canonibus & decretis Apostolicae sedis tuitionem suam Reges praestabant, sed etiam novis Romanorum Pontificum constitutis; cuius moris expressa supersunt vestigia in Capitularium libris. Vnum Praesbyteros suspectos respicit, alterum Chorepiscopos. De Presbyteris reis, vehementi criminum suspicione laborantibus, sed plena probatione non convictis, a temporibus Pipini Regis per plures annos vexatissima in synodis Gallicanis quaestio volvebatur, quae necdum iudicio aliquo definita erat; adeo, ut in synodo plenaria Francofordiensi accusatio huius generis adversus Presbyterum instituta, non Episcopo aut Concilio provinciali, sed universali Galliarum synodo committatur. Tandem Carolo Magno visum, ius istud controversum componere, eapropter consuetudinem secutus maiorum, qui maiores caussas ad sedem Apostolicam referebant, ut rebus dubiis certa forma praestitueretur, aliquot Episcopis legationem iniunxit, qui Romam hac de re Leonem III. consulturi adirent. Interim Episcopos & regni proceres huius legationis certiores reddit, monetque ut invicem de hoc negotio conferant, quo maturius his difficultatibus una cum illis & sancti Patris institutionibus ad amovendas populi offensiones prospicere possit (20). Summus Pontifex, consultatione in synodo Romana discussa, respondit, quae sibi aequiora videbantur. Eius decretum in conventu generali Episcoporum & procerum expenditur; ex eorumque sententia & consensu constitutio sub Regis nomine fertur, quae modum harum litium finiendarum praescribit. Vnde patet summi Pontificis decretum in

(22) Syn. Meldensis cap. 78. *Vt capitula ecclesiastica a Domino Carolo Magno Imperatore, necnon & a Domino Ludovico Pio Augusto promulgata obnixe observari praecipiantur., sicut & legalia esse noscuntur.*

(23) Capit. lib. 5. tit. 35. *Vos interdum vicissim tractate attentius, quid de his vobiscum constituamus una cum praedictis sancti Patris institutionibus, ut murmur cesset populi.*

in negotio canonico a Rege, praesidio legis regiae de consensu Ecclesiae Gallicanae latae, munitum fuisse, ut res a Romano Pontifice constitutae traderentur exsecutioni sub nomine Principis iuxta praescripta illa decernentis (24). Si quis autem & illud scire cupiat, quid in hac controversia definitum fuerit, ex edicti lectione constabit. Decretum ergo fuit, Presbyterum canonicae poenae subdendum, si ab accusatore & testibus, quos leges & canones ad accusationem & testimonium admittant, reus peractus fuerit; sin probationem accusator implere non possit, iuxta canones negotium finiendum: attamen, si vehementi suspicione reus urgeretur apud plebem, criminis infamiam amoliendam sacramento, ad Evangelia praestando, & adhibitis tribus, quinque, vel septem Presbyteris, eius integritatis adstipulatoribus, ad exemplum Papae Leonis; vel etiam aliquot aliis probatae & laudabilis famae viris, qui accusati innocentiam testentur, si ad tumultum populi sedandum id Episcopo visum fuerit. Huius iudicii ordinem Hincmarus copiose edisserit (25), docetque, ut plurimum perplexas istas accusationes ex familiaritate probrosarum mulierum, vel etiam ex consortio extranearum intra domum admissarum, profectas esse; quae canonibus vetita, poenam deiectionis presbyteris, qui regulas violassent, irrogabant, etsi nullius alterius probri insimulati essent. Videbitur statim alicui criminis probatio esse in promtu, quum accusator non adstringatur ad ea docenda, quae in tenebris patrari solent. Attamen multis difficultatibus implicata erat huius accusationis series, quae instruenda erat ab accusatore & a septem testibus, quos leges & canones admitterent: qui, si aut numero aut conditionibus a lege praescriptis destituerentur, arbitrio Episcoporum mulctabantur, & pudoris periculum subibant. Hoc tamen suspicionem a populo semel conceptam non levabat; quae iureiurando Presbyteri accusati, & sex aliorum sacerdotum purgabatur. Sed de his alias in dissertatione de canonicis iudiciis clericorum.

VII. Alterum exemplum fovendorum per edicta regia Romanae sedis decretorum petitur a Chorepiscoporum negotio. Saepe in conventibus & synodis regni controversum fuerat, an ordinationes Presbyterorum, Diaconorum & Subdiaconorum a Chorepiscopis celebratae, confirmationes baptizatis tributae, Ecclesiarum & virginum benedictiones ab iis tentatae, vitiosae essent, an canonicae. Carolus M. in re tam seria & ambigua sedem Apostolicam consulendam esse decrevit, & inter cetera Arnonis Archiepiscopi ad Leonem III. delega-

(24) Cap. lib. 5. c. 36. *Consultu Domini & Patris nostri Leonis Apostolici ceterorumque Romanae Ecclesiae Episcoporum, & reliquorum sacerdotum, sive Orientalium & Graecorum Patriarcharum & multorum Sanctorum Episcoporum & Sacerdotum, necnon & nostrorum Episcoporum omnium, ceterorumque sacerdotum & Levitarum auctoritate & consensu, atque reliquorum fidelium, & cunctorum Consiliariorum nostrorum. consultu definitum est.*

(25) Hincm. ep. 7. *editionis Moguntinae.*

legati mandata hoc etiam caput adiunxit. Respondit Pontifex, per canones liberum non esse, Chorepiscopis ullam muneris episcopalis partem attingere, atque adeo, quidquid ab iis praesumtum fuerat in ordinationibus & benedictionibus, vitiosum esse & penitus irritum; decrevitque damnandos, id est, deponendos Chorepiscopos & plectendos exsilio, huncque gradum esse delendum. Post reditum Arnonis conventum generalem regni Ratisbonae Imperator cogit, ut rebus a Romano Pontifice secundum canones iudicatis consensus adhiberetur. Responsum Leonis in synodo probatum fuit & regio edicto confirmatum. Sed temperata fuit iurisdictio in poenis a Leone adversus Chorepiscopos decretis, atque ab eorum deiectione & exsilio cessatum (26); quamvis in Presbyterorum gradum redacti sint, iuxta canones. Quae omnia grata futura summo Pontifici sibi persuaserunt. *Praedictos autem Chorepiscopos omnes praecepit Leo damnare & in exsilio detrudi. Ista vero omnes, maxime Regni nobis a Deo commissi Episcopi, cum eodem Arnone, permittente praefato Apostolico, mitius tractantes, iam dictos villanos Episcopos inter Presbyteros statuerunt.* Verba illa, *Permittente Apostolico*, formulam redolent, qua magistratus utebantur, quum rescriptorum principalium tristitiam molliebant, quaque usus est Gregorius Magnus, quum legem Mauritii de militibus ad monachismum properantibus temperavit. *Nam his placatur Imperator*, inquit ille in epistola ad Metropolitas. Quod nos hodie *cum bona venia aut sub beneplacito Pontificis* fieri dicimus. In hoc negotio observandum est, quod supra monui, decretum Papae & definitionem synodi edicto regio Caroli nomine concepto promulgata fuisse; quamvis de re omnino spirituali, id est, de ordinationibus & benedictionibus ageretur. Sed de Chorepiscopis dicemus capite sequenti.

VIII. Tertiam Regum nostrorum dynastiam laus illa tuendae Ecclesiae non deseruit; quin potius novis praesidiis collatis id promeruit (27), ut a Gregorio IX. regnum Francorum (*) ad tuitionem fidei & libertatis ecclesiasticae a divino Numine designatum esse dicit, visum est, eam observationem firmare auctoritate Ludovici VII. Regis Franciae, cuius praeclara in eam rem verba exstant in litteris eius, datis Parisiis anno MCLXXI. quibus auctoritatem suam adhibet ad vindicandum in libertatem Episcopum Aniciensem, qui potentia Vicecomitis Podomniacensis opprimebatur. *Ludovicus Dei gratia Francorum Rex omnibus in perpetuum. Digna vox est maiestate regnantis, Dei servum & Ecclesiae Defensorem se Principem profiteri, Adeo de divinae*

(26) Capit. lib. 7. c. 423. *Placuit, sicut Leonis Papae & omnium Episcoporum nostrorum atque reliquorum fidelium generali & synodali consultu decrevimus, ut nullus Chorepiscopus &c.* Capit. lib. 7. c. 260.

(27) Vide lib. 1. c. 12. §. 8.

(*) Quum illustrissimus Archiepiscopus supra cap. X. §. IV. huius libri adnotaverit, ius gladii Regibus a Deo mandatum esse ad tuendam Ecclesiam, Defensorisque Ecclesiae titulum ob hoc promeritos esse Reges nostros §. 2. & 3. huius capitis observaverit, quorum regnum Gregorius IX. ad tuitionem fidei & li-

& libertatis ecclesiasticae a divino Numine designatum esse dicatur. Non solum autem armis, sed etiam legibus disciplinam muniebant, quum ea tempora incidissent, quae regiam manum exspectabant. Quo in genere eximia est sancti Ludovici Christianissimi Regis constitutio: qui vix officio suo erga Ecclesiam satisfactum putavit, tot bellis labore maximo immanique dispendio adversus Muhammedanam perfidiam in Oriente gestis, nisi hoc etiam edicto suam pietatem cumulasset. Ea lege decernit, ut Episcopis & patronis sua iura plenissime serventur, &, ut beneficia atque officia ecclesiastica regni secundum praescripta iuris communis & Conciliorum, atque instituta veterum patrum conferantur, nullusque curiae Romanae superfit locus exigendae pecuniae ab Ecclesia Gallicana, libertatesque & privilegia a Regibus Francorum Ecclesiis collata intemerata maneant. Tum magistratibus regni dat in mandatis, ut huius edicti exsecutioni & custodiae invigilent, poenis a contumacibus exactis. Ceterum praefatio edicti heic inferenda mihi videtur, quod maiestatem quamdam pietatemque Christianam simul prae se ferat, iisque verbis concepta sit, quibus antiqui Romani Imperatores in simili negotio utebantur: *Ludovicus Dei gratia Francorum Rex ad perpetuam rei memoriam. Pro salubri ac tranquillo statu Ecclesiae regni nostri, nec non pro divini cultus augmento, & Christi fidelium animarum salute, utque gratiam & auxilium omnipotentis Dei, cuius soli ditioni atque protectioni regnum nostrum semper subiectum exstitit, & nunc esse volumus, consequi valeamus, quae sequuntur hoc edicto consultissimo in perpetuum valituro statuimus & ordinamus.*

Exemplum B. Ludovici secuti eius nepotes Philippi, Carolus V. VI. VII. disciplinam, iam tum fere collapsam, regiis constitutionibus non solum muniverunt, sed etiam in plurimis articulis restaurarunt. In eo etiam genere exstant quamplurimae Francisci I. Henrici II. Caroli IX. Henrici III. & IV. & Ludovici XIII. Augustissimi Principis constitutiones; quae iuxta canones Conciliorum & decreta Romanorum Pontificum, consuetudinesque in regno receptas, iure patrocinii, disciplinae ecclesiasticae prospiciunt.

Enimvero non solum constitutionibus generalibus editis disciplinam

vinae promissionis & clementiae culmine nostra pendet auctoritas, ut ad honorem, laudem & gloriam ipsius & opera nostra & ipsorum intentionem operum referamus. Inde est, quod commissum a Deo nobis gladium & in defensionem Ecclesiarum & in oppressionem debemus ac volumus exercere tyrannorum. Litterae illae exstant integrae in archivo Episcopi Aniciensis, unde illas describi curaverat Marca; eoque loco uti decreverat in secunda editione huius operis. Eius itaque consilium sequi placuit. Sed & illud admonendum est, praefationem harum litterarum Regis Ludovici imitationem esse rescripti Impp. Theodosii & Valentiniani dati ad Volusianum Praefectum praetorio, *l. 4. C. de legib. & constit. Princip.*

Reges nostri semper foverunt, sed etiam rescriptis specialibus nova Romanae curiae rescripta muniverunt: quemadmodum de Carolo Magno superius adnotatum est. Hic usus manavit in posteros, locumque habuit in ipsis tertiae Regum dynastiae primordiis. Quod docemur testimonio Eadmeri (28), qui consuetudines quasdam describens, quas Willelmus Dux Normanniae in Angliam a se subactam e Normannia transtulit (29), hanc quoque inter ceteras recenset, scilicet Principem illum inhibuisse, ne Romanae curiae rescripta susciperentur, ante quam sibi porrecta fuissent; *Non ergo pati volebat, quemquam in omni dominatione sua constitutum Romanae urbis Pontificem pro Apostolico, nisi se iubente, recipere;* (id est, antequam ipse certior factus esset de novi Pontificis electione) *aut eius litteras, si primitus sibi ostensae non fuissent ullo pacto suscipere.* Per aliquot saecula intermissum huiusmodi usum constitutionibus, a ducentis abhinc annis promulgatis Principes nostri restaurarunt; ita, ut bullarum exsecutio impediretur, nisi prius a iudicibus delegatis, vel a supremis regni curiis ex Regis mandato inquisitum esset, an per illas aliquid libertatibus Ecclesiae Gallicanae contrarium induceretur (30). Quod in Germania quoque observari notum est. Eumdem morem in Benearni provincia, antequam regiae coronae Gallorum accederet, retentum fuisse, docent veteres chartae. Qui usus inter cetera significatur iis verbis, quae in novae consuetudinis codice habentur, nempe, rescripta ab extera provincia in Benearnum delata exsecutioni non esse mandanda, antequam aut ipsi supremo Domino, aut eius Consilio porrecta fuerint. In Gallia autem, ut dixi, auctoritate Principis bullae ad curias regni discutiendae referebantur. Quod tamen illae suo deinde arbitrio assumserunt, non exspectato diplomate Principis. Id vero fieri in dignitatis suae & plerumque in iurisdictionis iniuriam interpretati sunt Episcopi Gallicani, eo, quod Brevia saepe per subreptionem elicita clanculum in curiis insinuarentur, Episcopis non vocatis. Decreto itaque regii consistorii constitutum fuit (31) iuxta veteres regni constitutiones, ne ulla Brevia Apostolica (exceptis indultis, quae in foro secreto poenitentiariae expediuntur) curiis supremis regni insinuentur, ut deinde more solito exsecutioni tradantur, nisi diplomate regio munita sint. Ne autem in posterum Brevibus per subreptionem elicitis laedatur iurisdictio Episcoporum, praecipitur, ut partes Brevia sua offerant Episcopis, in quorum dioecesi exsecutio fieri debet; qui quidem intra triduum scripto, quid ea de re sibi videatur, expo-

(28) *Vide Eadmerum lib. 5. pag. 113. & Notas 30. Io. Seldeni pag. 163.*

(29) Eadmerus Historiae Novorum lib. 1. *Usus ergo atque leges, quas patres sui & ipse in Normannia habere solebant, in Anglia servare volens.*

(30) Tom. 11. Lib. Eccl. Gall. c. X.

(31) *Huius decreti verba referuntur in calce huius primi tomi.*

exponent; ut porrectis Brevibus una cum Episcoporum relatione, Princeps, quod utilius erit, constituat. Tunc enim aut rescripto exsecutionem permittet; vel, si caussae maioris fuerint momenti, quae futuris negotiis formam dare possent, curiis supremis insinuationem delegabit. Hac ratione Brevia Apostolica praesidio & auctoritate Principis munita erunt; cognitio vero caussae, non quidem de rescripti aequitate, sed de libertatibus Ecclesiae Gallicanae curiis relinquetur.

IX. Ex isto tuitionis iure sequitur, ut, si quid tentaretur contra decreta canonum, Principes violatae legis vindices se praestarent, & omnia in integrum aliquando restituerent. Quod ab Imperatoribus Romanis & a Francorum Regibus factum fuisse, ostendam libro quarto. Ceterum monendus est lector, ex hoc tuitionis & patrocinii iure, quod Reges exercent, illud commodi in Ecclesiam totamque rempublicam Christianam redundare, ut ecclesiastica & civilis potestas amico & perpetuo foedere invicem coniunctae mutuis auxiliis ad comprimendos improborum conatus & iuvanda bonorum studia inter se conspirent. Id olim docuerat Iustinianus, quemadmodum in huius operis praefatione dixi. Sed Pontifices quoque necessitatem huius concordiae conceptis verbis professi sunt. *Consensus Christi amantium Imperatorum & piorum Pontificum*, inquit Gregorius II. ad Leonem Isaurum (32), *est vis una, quando cum pace & caritate res administrantur*. Eodem saeculo Orientis Patriarchae in synodica epistola ad Tarasium missa (33), quae inserta est actis septimae synodi, recitata Iustiniani sententia, suffragium illi quoque suum conferunt, in sacerdotio imperii sanctificationem & instaurationem, in imperio autem sacerdotii robur & firmamentum constituta esse profitentes. Sed praestat e Leonis Augusti ecloga anno DCCCXXXVIII. apud Graecos edita (34), hanc concordiae necessitatem breviter quidem, sed eleganter expressam addiscere, Tit. III. *Quum respublica ex partibus suis & membris proportione quadam ad hominem constituta sit, maximae eius & in primis necessariae partes sunt Princeps & Patriarcha. Quapropter & subditorum quies & felicitas, tam animae quam corporis, consistit in consensione & concordia imperii cum summo sacerdotio.* Της πολιτειας ἐκ μερων και μελων ἀναλογως τῳ ἀνθρωπῳ συνισαμενης, τα μεγιςα και ἀναγκαιοτατα μερη, Βασιλευς ἐςι και Πατριαρχης· διο και ἡ κατα ψυχην και σωμα των ὑπηκοων εἰρηνη και εὐδαιμονια, βασιλειας ἐςι και ἀρχιερωσυνης ἐν πασιν ὁμοφροσυνη και συμφωνεια.

Non pigebit ad eamdem concordiam commendandam aliqua transcri-

(32) Gregor. II. in epist. ad Leonem: Συμβελια δε των φιλοχριςων βασιλεων, και των εὐσεβων ἀρχιερεων μια δυναμις ἐςιν, ὁταν μετ' εἰρηνης και ἀγαπης τα πραγματα διοικωνται.

(33) 1. Epist. ad Tarasium Act. 3. Septimae Syn. ἱερωσυνη γαρ βασιλειας ἁγιασμος ἐςι και ἀνασοιχειωσις, και βασιλεια ἱερωσυνης ἰσχυς, και κραταιωμα.

(34) Ecloga Leonis & constit. tit. III. §. 8.

scribere e Damiano, auctore Disputationis Advocati regii & Defensoris Ecclesiae Romanae (35), quae felicibus auspiciis habita est praesente Henrico IV. Rege Germaniae anno MLXII. ubi, damnato Cadaloo Pseudopontifice, Alexandri II. electio est confirmata: *Amodo igitur, dilectissimi, illinc regalis aulae Consiliarii, hinc sedis Apostolicae comministri, utraque pars in hoc uno studio conspiremus laborantes, ut summum sacerdotium & Romanum* (seu Gallicum) *simul confoederetur imperium; quatenus humanum genus, quod per hos duos apices in utraque substantia regitur, nullis, quod absit, partibus, quod per Cadaloum nuper factum est, rescindatur, sicque mundi vertices in perpetuae caritatis unione occurrant, ut inferiora membra per eorum discordiam non resiliant; & quatenus ab uno mediatore Dei & hominum haec duo, regnum scilicet & sacerdotium, divino sunt conflata mysterio, ita sublimes istae duae personae tanta sibimet unanimitate iungantur, ut Rex in Romano Pontifice & Romanus Pontifex inveniatur in Rege; salvo scilicet pro suo privilegio Papae, quod nemo praeter eum usurpare permittitur.* Hanc consensionem necessariam docuit aliquot annis postea Gregorius VII. (36) qui duobus oculis ambarum potestatum consortium eleganter comparavit. Nec defuerunt Galli nostri huic officio promovendae concordiae & impedimentis amoliendis, quae ex mutua suspicione aliquando suboriebantur. Hinc exstant praeclara Arnulfi Lexoviensis Episcopi verba (37): *Dignitas ecclesiastica regiam provehit potius, quam adimit dignitatem, & regalis dignitas ecclesiasticam conservare potius consuevit, quam tollere libertatem. Etenim quasi quibusdam sibi invicem complexibus dignitas ecclesiastica & regalis occurrunt; quum nec Reges salutem sine Ecclesia, nec Ecclesia pacem sine protectione regia consequatur.* Bernardus quoque in eamdem sententiam (38). *Non veniat anima mea in consilium eorum, qui dicunt, vel imperio pacem & libertatem Ecclesiarum, vel Ecclesiis prosperitatem & exaltationem imperii nocituram. Non enim utriusque institutor Deus in destructionem ea connexuit, sed in aedificationem.* Non omittenda est adnotatio auctoris anonymi (36), qui scripsit anno MCCCCVI. se a Gallo quodam summae dignitatis viro accepisse, concordiam regni cum Romana Ecclesia diligentissime foveri apud Gallos, & ad illa officia filios a patribus erudiri hoc rythmico proverbio:

Ma-

(35) Disputatio Advoc. reg. & Defensoris Eccles. Rom. in Concilio Osboriensi.

(36) Gregor. VII. laudatus in praefatione.

(37) Arnulfus Lexov. ep. 52.

(38) Bernardus ep. 243.

(39) E MS. cod. dialogorum de Hierarchia subcoelesti lib. 4. cap. 11. *Quidam stipes egregius dictae domus Franciae semel mihi post eius confessionem aperuit, inter dictos Dominos Francos esse unum secretum proverbium, quod patres docent filios vulgari Gallico, sic.*

Mariage est de bon devis
De l' Eglise & des Fleurs de lis.
Quand l' un de l' autre partira,
Chacun d' eux si s' en sentira.

C A P V T XIII.

De Chorepiscopis & eorum officio.

S Y N O P S I S.

I. Agitur de Chorepiscopis, ut sciatur status quaestionis propositae Leoni III. a Carolo M. & Ecclesia Gallicana, Chorepiscopis validas esse ordinationes a se peractas contendentibus, Episcopis autem eas esse vitiosas. Chorepiscopatus in clero recensitus, & presbytero praelatus a Conciliis.

II. Chorepiscopi non obtinebant episcopatus apicem e Conciliis Neocaesariensi, Antiocheno, Regensi, & e Leonis I. Papae epistola, quae est genuina, & synodo Hispalensi.

III. Huic sententiae opponuntur prima verba canonis Antiocheni. Vt solvatur difficultas, distinguitur chorepiscopatus a Chorepiscopo. Chorepiscopatus est ministerium, quod conferri potest Presbytero vel Episcopo, ut administret Ecclesias vicanas paroeciae episcopalis. Sub Episcopo erant Presbyteri civitatis, qui Sacramenta erogabant in civitate. Idem munus exercebant in pagis Presbyteri vicani.

IV. Praeter Presbyteros Episcopus habebat aliquot ministros, Chorepiscopum, Archipresbyterum & Archidiaconum. Chorepiscopus vices gerit Episcopi in disponendis Ecclesiis vicanis. Concilium Antiochenum tribuit administrationem Ecclesiarum Chorepiscopis. Origo huius nominis. Vicarii Episcoporum dicti ratione muneris, non ratione nominis, apud Ferrandum, & in Capitularibus, & in Canonibus Arabicis.

V. Chorepiscopatus conferebatur cum presbyteratu. Aliquando conceditur Episcopo vacanti. Vt in canone Nicaeno conceditur Episcopo Novatiano redeunti ad communionem Ecclesiae. Poterat etiam conferri ceteris Episcopis vacantibus. Tunc Chorepiscopus, ob priorem ordinationem, erat Episcopus. Germana sententia priorum verborum canonis Antiocheni; quae sunt exceptio regulae. Non omnis Episcopus vacans est Chorepiscopus, sed is, cui delatum est illud ministerium.

VI. Describuntur munia Chorepiscopi. De administratione dictum superius. Subdiaconos & inferioris gradus clericos ordinabant. Id faciendum consulto Episcopo docet Basilius, iuxta canones. Quod intelligendum est de synodo Laodicena, quae περιοδευτῶν *mentionem facit. Iidem erant cum Chorepiscopis. Explicatus Zonaras. Periodeutae in Concilio Chalcedonensi.*

I. NOn alienum erit ab instituto de Chorepiscopis breviter agere, & dubitandi caussas, quae synodos Galliae adeo suspensas tenuerunt, decretique a Leone lati rationes discutere, praesertim, quum antiqui canones, qui maiores nostros adeo moleste habuerunt, variis eruditorum interpretationibus etiam hodie torqueantur. Integrum sibi esse Chorepiscopi existimabant episcopali munere in omnibus fungi, quod in canone decimo synodi Antiochenae *manus impositio-*

sitionem Episcoporum percepisse, *& ut Episcopi consecrati fuisse dicantur*, eisque disertis verbis Subdiaconorum & gradus inferioris clericorum ordinatio permissa sit, & subiectarum sibi Ecclesiarum gubernatio & cura commissa. Etsi autem eodem canone & Ancyrano vetita fuerit Chorepiscopis Presbyterorum & Diaconorum ordinatio, attamen non videtur omnino prohiberi, sed tantum, si tentata fuerit sine Episcopo, ut loquitur Concilium Antiochenum, id est, absque eius mandato, ut illi interpretabantur. Deinde illa ordinatio non rescinditur, ut vitiosa, sed poena deiectionis indicitur Chorepiscopo; quae poena desuetudine aboleverat tempore Caroli Magni. Contra vero reponebant Episcopi, eodem canone Antiocheno Chorepiscopi ordinationem civitatis Episcopo tributam, ideoque Chorepiscopum inter Episcopos recensendum non esse, qui a tribus Episcopis ordinari debent ex praescripto Nicaenae synodi. Addebant ex Concilio Sardicensi & Laodiceno, Episcopos in civitatibus tantum instituendos esse, non autem in vicis & pagis, ut Chorepiscopos, quos inde *villanos* Episcopos Capitularia vocant; ut ex adverso veros & legitimos Episcopos *regularium*, *cathedralium & canonice ordinatorum* Episcoporum nomine significant. Haec sunt verba Capitularis (1): *Nam Episcopi non erant; quia nec ad quamdam civitatis episcopalem sedem titulati erant, nec canonice a tribus Episcopis ordinati*. Expendenda est canonum synodi Ancyranae, Neocaesariensis & Antiochenae sententia, ut Chorepiscoporum munus intelligatur. Sane frequentes in Oriente fuisse Chorepiscopos, e subscriptionibus Concilii Nicaeni colligitur; ubi inter Episcopos duo Chorepiscopi provinciae Coelesyriae, unus provinciae Ciliciae, quinque provinciae Isauriae, & duo provinciae Bithiniae subscribunt vices suorum Episcoporum agentes, ut mihi quidem videtur. Subscripsit etiam Ephesino Concilio Caesarius Chorepiscopus Cappadociae. Eorum gradus a veteribus probatus est, quum octavo canone Nicaenae synodi chorepiscopatus aeque ac presbyterium in clero recenseatur (2), & in synodo Neocaesariensi Chorepiscopi inter Ecclesiae comministros numerentur (3), eorumque munia synodis Ancyrana & Antiochena praescripta sint. Superiorem dignitatis gradum prae ceteris Presbyteris, non solum ruris, sed etiam civitatis, obtinuisse, unice docet laudatus canon Nicaenae synodi & secundus Concilii Chalcedonensis (4), si ordinem scripturae sequi velimus.

II. Ceterum episcopatus apicem non obtinebant, ut docet apertissime Concilium Neocaesariense (5); quod ad similitudinem septuaginta

(1) Capitul. lib. 7. c. 260.

(2) Can. VIII. Nic. syn. *Providebit ei chorepiscopatus aut presbyterii locum*.

(3) Syn. Neocaes. c. 13.

(4) Can. 2. synod. Chalced. *Καὶ χειροτονήσειεν ἐπὶ χρήμασιν Ἐπίσκοπον, ἢ χωρεπίσκοπον, ἢ πρεσβυτέρους, ἢ διακόνους*.

(5) Synod. Neocaes. d. c.

ginta discipulorum institutos fuisse Chorepiscopos adnotavit, ut hoc discrimine eos ab Episcopis separaret, qui Apostolis successerunt. Cui addenda sunt verba ultima canonis Antiocheni (6), quae Chorepiscopum ab Episcopo civitatis ordinandum praecipiunt. *Chorepiscopum vero civitatis Episcopus ordinet, cui ille subiectus est*. Quare quum canone quarto Nicaenae synodi ceterisque canonibus antiquis (7) constet, ordinationem Episcopi ab omnibus vel saltem a tribus provinciae Episcopis celebrari debere, planum est, ordinationem Chorepiscopi a civitatis Episcopo peractam, non tribuere consecrato dignitatem episcopatus. Vnde recte Leo I. (8) Galliarum & Germaniarum Episcopis rescripsit, Chorepiscopos eosdem esse secundum canones cum Presbyteris, & pontificatus apicem non habere. Cuius epistolae verba a synodo Hispalensi post ducentos annos transcripta sunt (9); quamvis emunctae naris hominibus Leonis epistola e verbis Hispalensis synodi consarcinata videatur. Quam sententiam sequi non possum, quia ultima clausula (*) canonis *ex auctoritate Apostolica se illa definivisse* synodus testatur, Leonis rescriptum significando. Deinde synodus Regensis (10), postquam irritam ordinationis speciem a duobus temere convenientibus Episcopis circa Armentarium esse declarasset, in una Ecclesia Chorepiscopum institui permittit. Vbi chorepiscopatus conceditur ei, qui nunquam fuit Episcopus.

III. Sed eiusdem canonis Antiocheni prima verba opponuntur, quae secundum Dionysii Exigui interpretationem Chorepiscopis ordinationem episcopalem tribuunt. Graeca enim illa, *ει και χειροθεσιαν ειεν Επισκοπων ειληφοτες*, his verbis sincere reddit: *Quamvis manus impositionem Episcoporum acceperint*; & vice glossematis addit, *& ut Episcopi consecrati sint*. Haec sunt verba, quae synodos Gallicanas olim in varias sententias di-

(6) Conc. Antioch. cap. 10. *χωρεπισκοπον δε γινεσθαι υπο του της πολεως ῃ υποκειται επισκοπου*.

(7) Nic. syn. cap. 4. Arelat. 1. can. 2. Carthag. 2. c. 3.

(8) Leo I. in epist. ad Episc. Gall. & Germ.

(9) Conc. Hispal. 2. can. 7. *Chorepiscopos vel Presbyteros destinasse, qui tamen iuxta canones unum sunt*.

(*) Imposuit illustrissimo Archiepiscopo auctoritas collectionis, quae vulgo tribuitur Isidoro, ubi in fine canonis VII. Concilii secundi Hispalensis haec verba leguntur: *quae omnia eis a sede Apostolica probibita esse noscuntur*. Verum illud pro certo tenendum est, hoc additamentum nuspiam exstare, quam in collectione illa Pseudo-Isidori, abesse a ceteris editionibus. Immo vetustissima collectio canonum Hispanica MS. in bibliotheca Colbertina, quae post Concilium Toletanum XII. composita esse videtur, sic canonem istum Hispalensem refert, ut nulla in eo mentio habeatur Chorepiscoporum, sed Presbyterorum, ut in editione Loaisae. Quo etiam modo eum refert vetustissimus codex Conciliorum Ecclesiae Vrgellensis. Praeterea neque eadem collectio Hispanica, neque codex Vrgellensis habent additamentum illud. Vide, quae nos de ea re diximus in Notis ad Gratianum dist. 68. capit. 4. *Quamvis*.

(10) Synodus Regensis ann. 439.

distraxerunt, quaeque viris eruditissimis hodie persuaserunt, chorepiscopatui adiunctam olim fuisse episcopalem ordinationem. Attamen haec controversia facili negotio componi posse videtur, si chorepiscopatum distinguamus ab eo, cui collatum est illud ministerium. Itaque haec erit certissima regula, chorepiscopatum esse ministerium, cui presbyteri, & aliquando etiam Episcopi admoventur. Chorepiscopatus enim est ministerium ad levandam Episcopi sollicitudinem in pagis & vicis paroeciae sive dioeceseos episcopalis. Presbyterium vero est ordo, qui manuum impositione confertur ad conficienda & dispensanda Sacramenta; quemadmodum episcopatus ordinis potestate censetur, adiuncta administratione paroeciae. Porro, quum civitatis nomen, cui praeest Episcopus, agrum omnem seu regionem complectatur, quae in laterculo imperii illi civitati contribui solet, quae per castella, oppida, vicos & possessiones sparsa, in antiquis canonibus παροικία dicitur, Episcopus quidem curam universae paroeciae gerit, sed ita, ut sollicitudinem suam inter plures dividat. Quare praeter Presbyteros civitatis, qui matrici Ecclesiae operam suam navant in sacrificiis peragendis, Sacramentis erogandis, fundendis precibus, homiliis recitandis, ceterisque huiusmodi sacris ministeriis, per vicos ordinat Presbyteros ad eadem munia in vicanis Ecclesiis exercenda; quo se conferunt possessores ex rusticanis paroeciis, ut verbis synodi Chalcedonensis utar (11). Paroeciae enim vocabulum nunc universam Episcopi dioecesim significat, nunc villas seu rusticas vicorum appendices, ubi possessores & rustici agros exercent. Olim autem in oppidis tantum aut vicis Presbyteri instituti erant, qui inde πρεσβύτεροι ἐπιχώριοι dicuntur, id est, ἐν ταῖς χώραις (12), seu vicis ordinati; quos recte Gentianus Hervetus *vicanos* reddidit, Dionysius *Presbyteros ruris*, & alibi *Presbyteros, qui sunt in agris*, Martinus Bracarensis *forasticos* Presbyteros reddidit (13). Ea enim tempestate Ecclesiae in vicis constructae erant; in villis autem & possessionibus oratoria tantum privata de consensu Episcoporum excitabantur, orationis caussa, non autem ad celebrandam liturgiam; quod a canonibus & a Iustiniano vetitum erat, ut pluribus alibi dicetur.

IV. Sed praeter Presbyteros, aliquot etiam administros muneris sui habebat Episcopus, in iis scilicet, quae administrationem respiciebant. Praecipui erant Chorepiscopus, Archidiaconus & Archipresbyter; quibus addi possunt Oeconomus & Defensor. Non est huius instituti, officia Ecclesiarum Orientalium & Occidentalium expendere. Satis erit, id unum observasse, chorepiscopatum inter officia recenseri, ut archidiaconatum & archipresbyteratum, quemadmo-

(11) Synod. Chalced. can. 17. ἀγροικικαῖς παροικίαις.

(12) Can. 13. syn. Neocaes. Can. 8. synod. Ant. πρεσβύτεροι οἱ ἐν ταῖς χώραις.

(13) Martin. Bracar. cap. 56.

admodum recte adnotavit Concilium Aquisgranense (14) anno octingentesimo trigesimo sexto. Presbyteri & Diaconi gradus sunt in Ecclesia, & ad Sacramentum ordinis pertinent. Sed archidiaconatus complectitur ministerium adiunctum gradui, ut archipresbyteratus ministerium adiunctum presbyteratui; quemadmodum explicat Isidorus Hispalensis. Eodem pacto chorepiscopatus est officium & ministerium ab Episcopo civitatis delatum ad vicanas Ecclesias, quae Presbyteris erant commissae, administratione sua disponendas. Administrationem enim & διοίκησιν, non autem solam Sacramentorum erogationem & verbi praedicationem, Chorepiscopis tribuit Concilium Antiochenum (15). *Sanctae synodo placuit, ut modum proprium recognoscant; ut gubernent subiectas sibi Ecclesias, earumque moderamine curaque contenti sint.* Inde profectum Chorepiscopi nomen, quod ἐν τῇ χώρᾳ id est, in pago civitati contributo, administratione episcopali uteretur, & vicariam Episcopis operam praestaret. Vnde eleganter Ferrandus Diaconus in Breviario canonum Chorepiscopos *vicarios Episcoporum* interpretatur, ratione habita muneris, quod gerunt erga vicanas Ecclesias & paroecias rusticanas. Non enim ad nominis originem respexit, sed ad sollicitudinem, quam subiectis sibi Ecclesiis Chorepiscopi impendebant. Interpretationi canonum, quam secutus est Ferrandus, apprime convenit illa, qua usus est Carolus Magnus in Capitulari Aquisgranensi, & Isidorus in collectione sua, ubi Chorepiscopi *vicarii Episcoporum* esse dicuntur. Quae dixi, probari etiam possunt e collectione canonum Arabicorum (16), quorum usus in Oriente: *Chorepiscopus est loco Episcopi super villas & monasteria & sacerdotes villarum, quae sub potestate eius sunt.* cap. 58. *Chorepiscopus & Archidiaconus sunt tamquam duae manus & duae alae, quibus Episcopus volat.* cap. 64. *Diaconus memoriam faciat nominatim primum Patriarchae, deinde Archiepiscopi, Episcopi, Chorepiscopi, Archipresbyteri, Archidiaconi; quia isti sunt gubernatores Ecclesiae; idcirco nominandi sunt ad altare, quandoquidem per eos omnia ecclesiastica administrantur, & ipsi sunt in Ecclesia superiores.*

V. Quare ut supra monui, chorepiscopatus ministerium est & officium, quod Presbytero alicui sedulo ab Episcopo civitatis imponebatur, collato ut plurimum chorepiscopatu cum ordinatione ad presbyteratum. Ceterum accidebat aliquando, ut chorepiscopatus conferretur alicui Episcopo vacanti, qui iam episcopalem consecrationem aliunde

(14) Conc. Aquisgran. II. capitulo II. De vita & doctr. infer. ord. can. 4. *Comperimus quorumdam Episcoporum ministros, id est, Chorepiscopos, Archipresbyteros & Archidiaconos, non solum in Presbyteris, sed etiam in plebibus parochiae suae avaritiam potius exercere, quam utilitati ecclesiasticae dignitatis inservire populique saluti consulere.*

(15) Concil. Ant. διοικεῖν τὰς ὑποκειμένας αὐτοῖς ἐκκλησίας, καὶ τῇ τούτων ἀρκεῖσθαι φροντίδι καὶ κηδεμονίᾳ.

(16) Canones Arabici e versione Alfonsi Pisani.

de accepisset. Tunc chorepiscopatus delatus solum ministerium & Ecclesiarum, quae in agris essent, administrationem concedebat; sed is, cui deferebatur, verus Episcopus erat ob susceptam ante chorepiscopatum manus impositionem. Ne quis autem speciem, quam propono, a me confictam putet de chorepiscopatu concesso ei, qui iam Episcopus esset, canonem octavum Nicaenae synodi perpendat velim, qui Novatianis Episcopis a schismate potius, quam ab haeresi (17), redeuntibus gratiam facit retinendae dignitatis episcopalis, vel saltem chorepiscopatus locum obtinendi. Sane nemo diffiteri potest, quin iste a Novatianis transfuga χειροθεσιαν των επισκοπων susceperit, ut loquitur Concilium Antiochenum; sed eam consecrationem aliunde sumsit, quam e ministerio chorepiscopatus (18). Deinde in eodem Concilio Antiocheno videmus Episcopos vacantes sive σχολαζοντας, qui ordinati ad paroeciam suam non accedunt ob contumaciam populi vel aliam ob caussam, sine vitio tamen suo: quibus permittitur honoris & ministerii communio, ea conditione, ut negotiis Ecclesiae, in qua morantur, se non permisceant. Si Episcopi huius repulsam aegre ferens vicinus Episcopus chorepiscopatus ministerium ei contulerit, plane huic Chorepiscopo tribuendum erit, quod observavit synodus Antiochena, eum ut Episcopum consecratum fuisse. Itaque prima illa verba, quae nostrae sententiae obiiciebantur, regulam non labefactant, quae Chorepiscoporum ordinationem Episcopo tribuit, eosque in Presbyterorum numero recenset, sed exceptionem adhibent; quia fieri potest ex variis negotiorum figuris, ut Episcopus adsciscí possit in chorepiscopatum. Eam autem exceptionem iis verbis explicant, ut proclive sit ex ea regulam firmare: *Qui in vicis vel possessionibus Chorepiscopi nominantur, quamvis manus impositionem Episcoporum perceperint, & ut Episcopi consecrati sint, tamen sanctae synodo placuit, ut modum suum recognoscant.* Quasi diceret: Etiamsi accidere possit, ut praeter regulam chorepiscopatus ab Episcopo aliquo exerceatur, tamen modum ministerii sui excedere non potest. Ex eo autem, quod vacantibus Episcopis chorepiscopatus conferri potest, non existimandum est, omnes Episcopos vacantes, aut in presbyterii gradum iudicio canonico deiectos, Chorepiscopos dici posse. Soli enim illi eo nomine fruentur, quibus Episcopus civitatis ministerium illud imposuerit, quum canones Episcopi arbitrio illud reliquerint.

VI. Deiectis Chorepiscopis a dignitate episcopali, reliqua est administratio & cura, qua Presbyteris rusticanarum Ecclesiarum & vicorum imminebant, plebes in officio pietatis continebant, promovendos in clerum discutiebant, Subdiaconos, Lectores, Exorcistas, & ceteros inferioris gradus clericos auctoritate sua ex Episcopi sententia constitue-

(17) Synod. Regensis can. 3. *schismaticis magis, quam haereticis*.

(18) Syn. Antioch. can. 18.

tuebant, de Presbyteris & Diaconis ad Episcopum referebant, praecipuam & singularem pauperum curam gerebant. Ecclesias aliquot Chorepiscoporum administrationi subiectas fuisse, docui supra e Concilio Antiocheno (19); quod etiam Subdiaconorum & inferioris gradus clericorum ordinationes illis permittit. Quo in negotio sic versabantur, ut Presbyteri & Diaconi, qui cum promovendis familiarius egerant, de illis ad Chorepiscopos referrent: qui deinde testimoniis discussis, & Episcopo consulto, ministros cooptabant in clerum. A consuetudine, quam e patrum canonibus profectam ait Basilius (20), Chorepiscopos discessisse conqueritur, plurimosque in unoquoque pago a solis Presbyteris & diaconis in clerum adlectos φόβῳ τῆς στρατολογίας, id est, metu tirocinii seu delectus militum. Itaque adscriptos clero a Presbyteris in laicos redigit, & praecipit, ne deinceps Chorepiscopi aliquem etiam inferioris gradus clericum constituant, antequam ad Episcopum retulerint, qui promovendorum meritis suffragetur. Quum autem canonicae disciplinae peritissimus Basilius repetat a canonibus patrum (21), quos ipse renovat, Chorepiscopis iniunctam necessitatem, ne Subdiaconos & ceteros ministros in clerum adscribant sine sententia Episcopi, non incogitanti effluxisse verba illa existimandum est. Hoc autem a canone Antiocheno manare non potest, Quin potius inde colligitur, liberas tunc fuisse Chorepiscopis promotiones illas absque Episcoporum mandato vel consilio. Quare aliunde trahenda est haec restrictio, quae ordinationem quidem Chorepiscopis relinquit, sed de meritis aut numero promovendorum sententiam Episcopi exspectari debere praecipit. Quod a synodo Laodicena ducendum est (22); qua cavetur, ne in villulis, aut in agris Episcopi constituantur, sed περιοδευταί, id est, *Visitatores*, ut reddit Dionysius Exiguus: quod idem est cum Chorepiscopis, ut mox dicam. Aliquot annis ante hanc synodum decretum fuerat a Concilio Sardicensi (23), ne Episcopi ordinarentur per vicos & modicas civitates: *Licentia danda non est ordinandi Episcopum aut in vico aliquo aut in modica civitate, cui sufficit unus Presbyter: quia non est necesse, ibi Episcopum fieri, ne vilescat nomen Episcopi & auctoritas*. Amovet ergo synodus Laodicena Episcopos a vicis, eisque, qui iam constituti erant, eam legem praescribit, ut *nihil faciant praeter conscientiam Episcopi civitatis* (24); id est, ut nihil eorum tentent, quae muneris

(19) Can. 10. Conc. Antioch. *Ordinent etiam Lectores & Subdiaconos atque Exorcistas; quibus promotiones istae sufficiant.*

(20) Basilius epist. canonica ad Chorepiscopos.

(21) Basilius epist. ad Chorepiscopos ἀνανεώσασθαι τοὺς πατέρων κανόνας.

(22) Synod. Laodic. ὅτι οὐ δεῖ ἐν ταῖς χώραις καθίστασθαι ἐπισκόπους, ἀλλὰ περιοδευτάς.

(23) Concil. Sardic. can. 6.

(24) Synod. Laodic. μηδὲν πράττειν ἄνευ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου τοῦ ἐν τῇ πόλει. ὡσαύτως δὲ καὶ τοὺς πρεσβυτέρους μηδὲν πράττειν ἄνευ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου.

ris episcopalis partes attingunt, quin prius ad civitatis Episcopum retulerint. Tum subdit canon: *Similiter & Presbyteri praeter consilium Episcopi nihil agant*. Quod pertinet ad Presbyteros περιοδευτὰς seu Visitatores, de quibus locutus est, qui nihil agere debeat absque consilio & sententia Episcopi in iis, quae munus Visitatoris respiciunt, id est, chorepiscopatus ministerium. Huc plane respexit Basilius. Quod non solum colligitur ex eo, quod nullus canon proferri potest, praeter istum, qui illius sententiae suffragetur, sed etiam e verbis, quae mutuatur e canone Laodiceno(25): *Ne quem adscribatis in clerum, antequam ad nos retuleritis; aut sciatis, quod laicus censebitur, qui praeter sententiam nostram in ministerium receptus fuerit*, ἄνευ ἡμετέρας γνώμης. Haec verba depromta sunt e canone Laodiceno, ἄνευ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου. Unde constanter asserere audeo, eumdem esse Chorepiscopum & περιοδευτήν. Uterque in agris instituitur, ut rusticanas paroecias visitet, unde περιοδευτοῦ nomen; ne quis scilicet existimaret vico alicui sic addictum, ut in alias curas assurgere non posset. Quo sensu accipiendus est Zonaras, quum adnotat, circuitores istos & lustratores hac & illac circumcursare ad fidelium salutem, καθέδραν οἰκείαν μὴ ἔχοντας, id est, nulli sedi adscriptos: quia scilicet ex se Chorepiscopi munus nulli vico specialiter addicit, quum in generali aliquo ministerio versetur, nisi aliter visum fuerit Episcopo, qui Periodeutam alicui Ecclesiae vicanae adscribere potest, collato & adjuncto munere ceteras visitandi. Quae videtur mens fuisse synodi Laodicenae, quum ante Chorepiscopi ministerium clero civitatis adscriptum potius videretur, quam vicanae alicui Ecclesiae affixum. Nova appellatio Periodeutarum a synodo Laodicena profecta, quae Chorepiscopi nomen ad comprimendos ministros illos aversata videtur, in Oriente obtinuit. Unde actione quarta Concilii Chalcedonensis fit mentio Alexandri Presbyteri & Periodeutae, & actione decima Valentini, qui Presbyter erat & Periodeuta. Modum, quem in visitandis Ecclesiis & monasteriis sibi subjectis observabant Chorepiscopi in Oriente, docet collectio canonum Arabicorum canone quinquagesimo quinto.

CA-

(25) Basil. d. epist.

CAPVT XIV.

De aliis variis Chorepiscoporum officiis, & eorum pro diversitate temporum varietate.

SYNOPSIS.

I. Presbyterorum & Diaconorum ordinationes vetitae Chorepiscopis a Concilio Antiocheno, sine Episcopo. Ea verba explicata ex mente Balsamonis adversus Zonaram. Eadem interdictio in canone Ancyrano. Duae interpretationes, quae eliciuntur e textu Graeco, absurdae.

II. Mendosum esse textum, probatur e versionibus Latinis, tum Dionysii Exigui, quae mutila est, & restituitur, tum eius, qua usus est Carolus Magnus, tum Ferrandi Diaconi. E collatione trium interpretationum emendatur textus Graecus canonis, quo vetatur Chorepiscopis Presbyterorum & Diaconorum ordinatio, & Presbyteris, ne aliquid agant sine iussu Episcopi. De Presbyteris promovendis Chorepiscopi referebant ad Episcopum.

III. Curam pauperum gerebant, e synodo Neocaesariensi, cuius canon explicatur. Chorepiscopi ad formam septuaginta discipulorum constituti; qui erant secundi ordinis praeceptores ex Hieronymo. Etsi autem secundi ordinis essent, id est, Presbyteri, offerebant cum sollemni pompa.

IV. Aliquando chorepiscopatus concedebatur, recisis plurimis facultatibus, quae huic ministerio competebant; ut patet e synodo Regensi in caussa Armentarii, cui tamen confirmatio neophytorum relinquitur.

V. Explicatur Sidonii locus famosus de Claudiano, qui erat antistes ordine in secundo, *id est, Chorepiscopus. Savaro interpretatur de archidiaconatu. Sed Presbyteri erant ordinis secundi, & Diaconi tertii.*

VI. Leo I. Chorepiscoporum potestatem restrinxit, vetita confirmatione, altarium & virginum benedictione; Subdiaconorum ordinatione illis relicta. De Chorepiscopis referunt Galli ad Zachariam. Et iterum ad Leonem III. qui irritas esse decrevit etiam ordinationes Subdiaconorum. Ratio huius novi responsi inquiritur. Explicatur canon septimae synodi de Lectorum ordinatione.

VII. Licet vetitum a Leone & a Synodis Gallicanis, ne Chorepiscopi deinceps fierent; retenti sunt tamen ab Episcopis, quia eorum curas levabant, ut colligitur e Capitularibus & synodo Meldensi.

VIII. In quo versaretur eorum ministerium anno 840. Cuius occasione electio Episcoporum differebatur a Regibus, qui reditus Ecclesiae vacantis relegebant. Synodus Meldensis explicata e Flodoardo.

IX. Dubitatum iterum in Gallia de ordinibus presbyterii collatis a Chorepiscopis. Consultus Nicolaus I. respondit esse validos, sed abstinendum ab illis in posterum. Contrarium senserunt post aliquot annos provinciae Belgicae Episcopi. Cessatum deinceps a Chorepiscoporum institutione. Pars sollicitudinis translata in Archidiaconos. Unde lapsus Sigeberti, qui Archidiaconos cum Chorepiscopis confundit. In patriarchatu Alexandrino hodie nulli Episcopi, sed Chorepiscopi.

I. CEterum, quod attinet ad Presbyterorum & Diaconorum ordinationes, Chorepiscopis omnino eas adimit canon Antiochenus (1): *Nec Presbyterum vero, nec Diaconum audeant ordinare praeter civi-*

(1) Can. Antioch. μητε δε πρεσβυτερον μητε διακονον χειροτονειν τολμαν, διχα του εν τη πολει επισκοπου, ἡ ὑποκειται αυτος τε και ἡ χωρα.

civitatis Episcopum, cui ipse cum possessione subiectus est. Quod non ita est intelligendum, ac si ex mandato Episcopi permitti illis posset ea ordinatio. Accedere quidem potest ordinationi ab Episcopo celebrandae; sed solus eam peragere non potest. Eleganter Balsamo (2): *Illud autem, sine Episcopo, qui est in urbe, non accipitur pro eo, quod est sine eius mandato, sed pro eo, quod est sine illius consecratione. Etsi enim fuerit Chorepiscopo mandatum, ut Presbyterum ordinet, & hoc fecerit, irrita erit ordinatio, quod non sit ei a canonibus data Presbyterum ordinandi potestas.* Quae contra sententiam Zonarae, etsi tacito eius nomine, Balsamo disputat. Hoc decretum hauserat synodus Antiochena e Concilio Ancyrano (3); cuius canonem Graecum recitabo, ut restituam veram lectionem & eadem opera sinceram eius explicationem aperiam, quae ob illud vitium viros eruditissimos latuit: χωρεπισκόποις μὴ ἐξεῖναι πρεσβυτέροις ἢ διακόνοις χειροτονεῖν, ἀλλὰ μηδὲ πρεσβυτέροις πόλεως, χωρὶς τοῦ ἐπιτραπῆναι ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου μετὰ γραμμάτων, ἐν ἑτέρᾳ παροικίᾳ. Ex hac lectione, quam collectio Canonum Zonarae & Balsamonis exhibet, duplex sensus elici potest iuxta varias interpretationes, quas ambigua phrasis Graeca ferre potest. Ita enim verti potest: *Chorepiscopis non licere Presbyteros aut Diaconos ordinare, sed neque Presbyteris civitatis, nisi eis permittatur ab Episcopo per litteras in aliena paroecia.* Vel ita, *sed neque Presbyteros civitatis*, accusandi casu, non dandi; ut in superiori interpretatione. Iuxta priorem explicationem potestatem adimit Presbyteris urbicis, ne Presbyteros aut Diaconos ordinent, nisi eis licentia per litteras facta fuerit ab Episcopo, in aliena paroecia. Quod ineptum est & alienum a regula, quae Presbyterorum ordinationes solis Episcopis tribuit, idque in sua cuiusque parochia, quum ἑτεροεθνῆ χειροτονίαι omnino sint vetitae. Si accusandi casu legas, prohibebitur Chorepiscopis Presbyteros & Diaconos ordinare, immo etiam Presbyteros urbicos, sine litteris Episcopi, in aliena paroecia. Quo quid absurdius dici possit, non video. Anne, cui vetita est Presbyteri vicani ordinatio, non etiam potiori iure vetita est urbici, ut de hac iterum urgenda non sit interdictio, quasi de re minoris momenti ageretur, quaeque superiori prohibitione non esset comprehensa? Deinde, quid est illud, *in aliena paroecia?* ac si Chorepiscopis libera esset ordinatio Presbyteri in sua paroecia sine litteris, vel ab iis tentari posset ordinatio Presbyterorum cum Episcopi consensione ac litteris in aliena paroecia. A Zonara vel Balsamone, qui hanc ultimam interpretationem sequuntur, nullum subsidium sperari potest: quia, ut fatetur Balsamo, saeculo illo Chorepiscoporum gradus omnino exsoleverat. Ideo commentandi labore

(2) Balsamo: οὐκ ἐκλαμβάνεται εἰς τὸ ἄνευ ἐντολῆς αὐτοῦ, ἀλλὰ εἰς τὸ ἄνευ τελεσιουργίας ἐκείνου.

(3) Syn. Ancyr. can. 13.

bore superfedit. Vel forte, quod desperaret sinceram sententiam canonis se assecuturum.

II. Mendosus omnino canon Graecus, e quo tot ineptiae sequantur. Eius vero lectio constituenda est ex antiquis versionibus. Dionysius Exiguus, qui veterem satis confusam castigavit, sic habet: *Chorepiscopis non licere Presbyteros aut Diaconos ordinare, sed nec Presbyteris civitatis sine praecepto Episcopi vel litteris in unaquaque parochia*. Sed editio vulgata Dionysii mutila est; ubi restituenda sunt haec verba, *aliquid agere*, quae inserere oportet post ista, *Presbyteris civitatis*. Etenim epitome canonum, ab Hadriano I. concinnata e versione Dionysii Exigui, integra verba illa retinuit, quae desunt in editione Codicis canonum: *Vt Chorepiscopi Presbyterum vel Diaconum non ordinent, nec Presbyter aliquid agat in parochia sine praecepto Episcopi*. In Capitulari Aquisgranensi Caroli M. canon his verbis profertur (4), quae concinunt cum interpretatione, quae exstat in collectione Isidori: *Vicariis Episcoporum, quos Graeci Chorepiscopos dicunt, non licere Presbyteros vel Diaconos ordinare, sed nec Presbyteris civitatis sine Episcopi praecepto amplius aliquid iubere, vel sine auctoritate litterarum eius in unaquaque parochia aliquid agere*. Ferrandus Diaconus Carthaginiensis, qui eodem tempore floruit, quo Dionysius, videtur haesisse interpretationi a superiore non dissimili. Ait enim in Breviatione canonum titulo LXXIX. *Vt Chorepiscopi, id est, vicarii Episcoporum, nec Presbyteros, nec Diaconos ordinent, nisi tantum Subdiaconos. Concil. Anquiritan. tit. 13. Conc. Antioch. tit. 10.* Superest alterum membrum canonis Ancyrani, quod agit de Presbyteris civitatis. Eius sententiam refert Ferrandus titulo XCII. *Vt Presbyteri civitatis sine iussu Episcopi nihil iubeant, nec in unaquaque parochia aliquid agant. Concil. Sardic. tit. 13.* Legendum (*) *Concil. Anquir.* Nulla enim fit mentio Presbyterorum civitatis in Concilio Sardicensi, sed in solo Ancyrano, dicto canone. Tres istae interpretationes constanter legunt, *Presbyteris civitatis*, dandi casu, & *in unaquaque parochia*. Vnde sine dubio emendari debet textus Graecus, legique, ἐν ἑκάςῃ παροικίᾳ, non autem ἐν ἑτέρᾳ, ut praefert lectio Zonarae. Mutilum etiam alia ex parte Graecum contextum esse, constat ex iisdem interpretationibus. Hiatum enim huius sententiae, *sed nec Pre-*

(4) Capitulare Aquisgr. c. 9.

(*) Quamvis emendatio illustrissimi Archiepiscopi certa sit, hinc tamen emendandus non erat Ferrandus, quum omnia breviationis illius exemplaria habeant *Concilio Sardicensi*. Quod ideo moneo, quia in ea breviationis editione, quae exstat inter opera Ferrandi Diaconi & in Bibliotheca iuris canonici tom. 1. pag. 451. editum est contra fidem veterum librorum & editionum *Concilio Anquiritano tit.* 13. Fatetur autem Chiffletius, se ita emendasse contra fidem veterum librorum, quia illi constabat, istic Concilium Sardicense perperam pro Ancyrano subnotatum esse per oscitantiam librarii.

Presbyteris civitatis sine litteris Episcopi & iussu in unaquaque parochia, his verbis supplent *aliquid agere*. Itaque in Graeco contextu deest π. πράττειν, aut quid simile. Quo loquendi modo utitur synodus Laodicena in simili specie (5): *Presbyteri praeter consilium Episcopi nihil agant*, μηδὲν πράττειν. Scilicet coërcita est Presbyterorum urbicorum functio ad arbitrium Episcopi, de quo litteris constare oportuit: Quod esset Chorepiscopi munus erga promovendos ad presbyteratum in agris & vicis, colligere licet ex administratione rusticarum paroeciarum, quae illi credita erat. Scilicet morum inquisitio, immo & delectus eorum, qui adscribendi erant, ad eum pertinebat. Quod in Oriente locum habuit, ut docet collectio canonum Arabicorum can. LX. *Non enim licet, ut ullus ministret in sacello sive capella dioecesis sine licentia Chorepiscopi, quandoquidem ipse est caput illorum.* Istud omnibus Presbyteris arrogat epistola Nicaenae synodi (6) ut designent eos, qui mererentur adscisci in clerum προχειρίζεσθαι, καὶ ὄνομα ἐπιλέγεσθαι τῶν ἀξίων τοῦ κλήρου, quae curam Chorepiscopi non excludunt.

III. Eximiam pauperum curam Chorepiscopos gessisse dixi, secundum mentem synodi Neocaesariensis, cuius haec est sententia (7). Presbyteris agrorum liberum non esse, ut orationem faciant in Ecclesia civitatis coram Episcopo vel urbis Presbyteris. Vnde sequi videbatur, idem statuendum de Chorepiscopis, qui rusticanis paroeciis praeerant; maxime, quum essent secundi ordinis sacerdotes. Hoc enim significant verba illa, *ad similitudinem septuaginta* constitutos esse. Presbyteros enim, sive minoris gradus praeceptores, cum septuaginta discipulis componebant veteres (8); ut patet ex Hieronymo, qui duodecim fontes explicans allegorice in epistola ad Fabiolam de LII. mansionibus, *Nec dubium*, inquit, *quin de duodecim Apostolis sermo sit, de quorum fontibus aquae derivatae totius mundi siccitatem rigant. Iuxta has aquas septuaginta creverunt palmae, quas & ipsos secundi ordinis intelligimus praeceptores, Luca Evangelista testante duodecim fuisse Apostolos & septuaginta discipulos minoris gradus, quos & binos ante se Dominus praemittebat.* Attamen, etsi inter Presbyteros recenseantur Chorepiscopi, canon decernit eum honorem illis deferri, ut offerant *honorati*, praesente Episcopo & Presbyteris civitatis. Cuius moris eam rationem reddit, quia comministri sunt, & impensum studium pauperibus exhibent. Quorum verborum hic est sensus; Chorepiscopos non esse adscribendos, quia Episcopum sollicitudine episcopali in pagis visitandis levant, eiusque vices gerunt, ideoque συλλειτουργοὶ dici possunt. Vnde

(5) Synod. Laodic. can. 57.

(6) Epist. Nic. Syn. apud Theod. l. 1. cap. 11.

(7) Syn. Neocaes. can. 14. οἱ δὲ χωρεπίσκοποι εἰσὶ μὲν εἰς τύπον τῶν ἑβδομήκοντα. ὡς δὲ συλλειτουργοὶ διὰ τὴν σπουδὴν εἰς τοὺς πτωχοὺς, προσφέρουσι τιμώμενοι.

(8) Vide admonitionem synodalem antiquam editam in appendice Reginonis.

Vnde fit, & ex ſtudio, quod erga pauperes exhibent, ut *offerant honorati* προσφέρωσι τιμώμενοι. Quae ſynodi verba, ne ſint otioſa, ita intelligi debent, ut Chorepiſcopi ſolemniori & celebriori pompa in ſacris miniſteriis obeundis procederent, quam Presbyteri civitatis, eo ſatellitio clericorum ſtipati, quod epiſcopalem quemdam honorem referret, licet revera eorum gradus ad typum ſeptuaginta diſcipulorum eſſet expreſſus. Curam vero pauperum praecipuam gerebant, quos arbitrio Epiſcopi & ſuo miniſterio procurabant, ita, ut miſeris ſpecies quaedam frumentationis praeberetur. Quare inter cetera Chorepiſcopi munia in opuſculo Ebbonis refertur peregrinorum & pauperum exhibendorum ſtudium, maxime quum morbo vexantur (9): *Hoſpitalitatem ſectari, infirmos viſitando, obſequia benignitatis & benedictionis & ſanctae unctionis inferre*. Ex eo profectum, ut in canonibus Arabicis Chorepiſcopis cura immineat praeficiendi aliquem, qui iuſta vires uniuſcuiuſque vici eos reditus colligat, qui ab Epiſcopo ad alendos pauperes & recreandos peregrinos impendi debent.

IV. Aliquando tamen chorepiſcopatus conferebatur anguſtioribus finibus exercendus; ut contigit in cauſſa Armentarii, cuius ordinatio ad epiſcopatum Ebrodunenſem a duobus tantum Epiſcopis peracta, reſciſſa eſt a ſynodo Regenſi anno quadringenteſimo nono (10). Conceſſum tamen eſt Armentario, ut Chorepiſcopi nomine Eccleſiam unam obtinere poſſet, ſi quis Epiſcopus eam illi conferri voluerit, ſed iis legibus, quae chorepiſcopatum illum in anguſtias redigunt. Vetatur enim, ne duarum Eccleſiarum gubernationem obtinere poſſit, ne quis ei locus decernatur, quem curiae & civitatis ſpecies aut ordo nobilitat, ne vel ultimum clericum ordinet in ſua Eccleſia, ne unquam in civitatibus offerre praeſumat, etiam ſub Epiſcoporum abſentia. Attamen hoc unum chorepiſcopatus veſtigium illi relinquunt, ut *in ſua Eccleſia neophytos confirmare & ante Presbyteros offerre poſſit*. Sed reciſae illae facultates ſatis evincunt, ordinario iure Chorepiſcopis eas competiviſſe, etſi aliis probationibus deſtitueremur.

V. Ex iis, quae hucuſque diſſeruimus, manifeſte conſtat, cur Ferrandus Diaconus, Iſidorus Hiſpalenſis, & antiqua canonum interpretatio Chorepiſcopos vicarios Epiſcoporum, & Concilium Pariſienſe miniſtros eſſe dixerint. Hinc explicandus eſt locus Sidonii eruditorum diſputationibus famoſus, qui de Claudiano Mamerti Viennenſis Epiſcopi fratre loquens, quem eius *conſiliarium in iudiciis*, *vicarium in Eccleſiis*, *& procuratorem in negotiis* fuiſſe obſervat, antiſtitem ordine in ſecundo eſſe ſcripſit (11).

Antiſtes fuit ordine in ſecundo,
Fratrem faſce levans epiſcopali.

(9) Opuſc. Ebbonis Archiep. Rem. in appendice Flodoardi.

(10) Synod. Regen. c. 3.

(11) Sidon. l. 4. ep. 11.

Nam de Pontificis tenore fummi
Ille infignia fumfit, hic laborem.

Vel me tacente nemo eft, qui non videat, merum Chorepifcopum defcribi, qui vices Epifcopi gerit, etfi nomine & dignitate epifcopali non fruatur. Secundus ordo presbyteratum fignificat; in quo ita conftitutus erat Claudianus, ut antiftes effet, id eft, primas partes presbyterii obtineret in follicitudine epifcopali. Quare emendandus eft Gennadii locus (12); qui Claudianum iftum Epifcopum Viennenfem appellat. Ait enim de Salviano loquens: *Scripfit expofitiones extremae partis Ecclefiaftis ad Claudianum Epifcopum Viennenfem*. Refcribendum eft, *Chorepifcopum* (13). Nunquam enim epifcopatum Viennenfem obtinuit, quum illi Mamertus fuperftes fuerit. Vir eruditus Ioannes Savaro in Notis ad Sidonium putabat, Claudianum Archidiaconi munus exercuiffe in Ecclefia Viennenfi, unde adeptus effet antiftitis nomen ordine in fecundo. Quae explicatio aliena eft a modo loquendi veterum, qui 1 (14) Presbyteros in fecundo facerdotio, Diaconos in tertio conftitutos dicebant, 2 (15) quartum ordinem a capite fubdiaconatum, 3 (16) Presbyteros fecundi ordinis praeceptores, 4 (17) fecundi in Ecclefia ordinis; quemadmodum apud Graecos Gregorius Nazianzenus (18) a patre in presbyterium adfcriptus, fe in fecundas fedes promotum fcripfit, εἰς θρόνον τοὺς δευτέρους. Itaque Archidiaconus erat Primicerius tertii ordinis Diaconorum. Sed Chorepifcopus erat antiftes ordine in fecundo.

VI. Tandem Leo primus Galliarum & Germaniarum Epifcopis refpondens aliquot annis poft fynodum Regenfem, Chorepifcoporum minifterio fines quofdam praefcripfit arctiores, quam effent antiquitus (19). Nam praeter Diaconorum & Presbyterorum ordinationes, quae antiquis canonibus erant vetitae, baptizatorum confignatione, quae etiam ipfi Armentario relicta fuerat a fynodo Regenfi, altarium & virginum benedictione illis interdixit, licet Presbyteris committi folerent. Sed ordinationem Subdiaconorum liberam illis reliquit, quae etiam a Concilio Hifpalenfi habito anno DCXIX. vetita non eft (20); licet eo tempore huic gradui lex coelibatus adiuncta fuiffet, non folum ex Gregorii Magni decreto, fed etiam ex con- fue-

(12) *Gennadius de viris illuftr. in Salviano.*

(13) Vide praef. Baluzii ad librum Rhabani de Chorepifcopis.

(14) 1. Optatus Mil. l. 5. contra Parmen. Facund. Hermian. l. 12. cap. 3. Sidon. l. 4. epift. 25. Lex 20. in Appendice C. Theod.

(15) 2. Leo I. epift. ad Anaft. Theffal. cap. 4.

(16) 3. Hier. epift. ad Fabiol. fupra laudatus.

(17) 4. Syn. Rom. fub Symm. c. 6.

(18) Greg. Naz. in carm. de vita fua.

(19) Leo epift. 86. ad Ep. Germ. & Gall.

(20) Vide Notam Baluzii ad §. 2. c. 13. huius libri.

ſuetudine antiquiori, quae canone Concilii Agathenſis confirmata eſt anno quingenteſimo ſexto.

Dubitarunt Galli de Chorepiſcoporum miniſterio anno DCCLVII. Qua de re Pipinus Maiordomus Francorum retulit ad Zachariam ſummum Pontificem; qui canonem decimum Concilii Antiocheni ſervandum eſſe decrevit, quo Subdiaconorum ordinatio diſerte illis permittitur (21). Eo reſponſo plene ſatisfactum non eſt iis dubitationibus, quae ancipitem tenebant Eccleſiam Gallicanam. Cuique enim comperta erat definitio ſynodi Antiochenae. Sed de verborum genuino ſenſu erat quaeſtio. Quare neceſſaria fuit altera relatio, quae temporibus Caroli Magni miſſa eſt ad Leonem III. qui controverſiam iuxta definitiones deceſſorum ſuorum, id eſt, Leonis I. & Zachariae, & iuxta praeſcripta canonum, id eſt, ſynodi Ancyranae, Antiochenae & Neocaeſarienſis; decrevitque, irritas eſſe Presbyterorum, Diaconorum & Subdiaconorum ordinationes, infantium conſignationes, Eccleſiarum & virginum benedictiones; quae omnia ab Epiſcopis iterum erant rite peragenda. Recte quidem & canonice Presbyterorum & Diaconorum ordinationes a Chorepiſcopis tentatas reſcidit. Sed haereo in ordinationibus Subdiaconorum; quae illis diſerte permiſſae quum eſſent a Concilio Antiocheno, necdum erant vetitae ullo decreto. Non moror enim ſtramentitiam epiſtolam ſub Damaſi nomine in collectione Iſidori publicatam. Occaſionem tamen ſumſiſſe videntur Leo III. & Epiſcopi Gallicani e verbis ambiguis epitomes canonum ab Hadriano I. concinnatae; cuius uſus frequens erat in Gallia, ut patet e variis locis Capitularium, ubi verba ipſa huius epitomes referuntur. Etenim breviarium decimi canonis Antiocheni ita conceptum eſt: *Quod Chorepiſcopi ordines inferiores uſque ad ſubdiaconatum dare poſſint*. Vnde Leo & ſynodus Gallicana in re dubia interpretationem adverſus Chorepiſcopos facientes, ſubdiaconatum ab eorum ordinatione ſubduxerunt. Quare ſynodus Meldenſis anno DCCCXLV. eiſdem verbis uſa eſt, dum vetat, ne ordines eccleſiaſticos tribuant, *niſi uſque ad ſubdiaconatum*. Suſpicabitur aliquis hac tempeſtate in Oriente reſtrictam fuiſſe Chorepiſcoporum auctoritatem ad Lectorum ſolas ordinationes, ex canone XIV. ſeptimae ſynodi, quae iuxta veterem conſuetudinem a Chorepiſcopis promovendos eſſe Lectores decernit (22). Sed obſervandum eſt, eo canone non agi de iure Chorepiſcoporum in clericis cooptandis, ſed de lectione publica ſacrarum ſcripturarum e ſuggeſtu & ambone Eccleſiae; quae a pueris pronuntiabatur ad clerum deſignatis, ſed nondum ab Epiſcopo adſcriptis. Canon vetat a quoquam in ſynaxi eas praelegi, niſi manus

(21) Zacharias ep. ad Pipinum cap. 1.

(22) Sept. ſyn. can. 14. ὥσπερ καὶ κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔθος τοὺς χωρεπισκόπους κατ' ἐπιτροπὴν τοῦ ἐπισκόπου δεῖ προχειρίζεσθαι ἀναγνώστας.

manus impositionem acceperint ab Episcopo, aut a monasterii Abbate, aut a Chorepiscopo de sententia Episcopi, iuxta veterem consuetudinem.

VII. Licet autem Chorepiscoporum ministerium damnatum fuerit a Leone Papa & a synodo totius regni, vetitumque, ne Chorepiscopi a quibuscumque Episcopis deinceps fierent (23); attamen eruperunt iterum, egeruntque altas radices in Galliis. Sed repressa est eorum audacia a Concilio Parisiensi anno DCCCXXIX. (24), quod praecipue in id invehitur, in quo ab iis tunc peccabatur, nempe in baptizatorum confirmatione: qua illis a patribus interdicitur, ea ratione, quod in Concilio Neocaesariensi ad formam septuaginta discipulorum constituti fuisse dicantur, ut Episcopi Apostolorum locum obtinent; quibus donum sancti Spiritus per manuum impositionem tradendi facultas, non autem discipulis, concessa fuisse legitur in Actis. Mirabitur forte aliquis, nec immerito, quis redivivos excitaverit Chorepiscopos, & unde tanta illorum pervicacia proficisceretur, ut rebus tam gravi auctoritate definitis stare nollent. Sed omnem admirationem deponet, si is consideraverit, imperfectam esse legem, quae vetat, sed, si quid contra factum sit, non irritum decernit: cuius generis erat haec interdictio, ne Chorepiscopi ordinentur. Quare, quum ab arbitratu Episcoporum haec institutio penderet, eadem ratione, qua fovebantur olim a quamplurimis Episcopis, ab iisdem vel retenti, vel restituti sunt. Caussa vero, quae gratiosos Episcopis reddebat Chorepiscopos, ea est, quod in se susciperent omnem curam & laborem episcopalis ministerii, & desidiae Episcoporum patrocinarentur: qui sollicitudine pascendi gregis levati, saecularium more, genio suo indulgebant, ut elicitur e Capitularibus & e synodo Meldensi. In Capitularibus diserte scriptum est, Chorepiscopos factos ab Episcopis *suis quietibus ac delectationibus inhaerentibus* (25). Synodus Meldensis (26) animadverti statuit in Episcopum, qui *propter desidiam, aut saecularem pervagationem, vel propter infirmitatem modum suum Chorepiscopis transcendere consenserit*. (*)

VIII. Quae-

(23) Lib. 6. Capitul. c. 121. *Placuit, ne Chorepiscopi a quibusquam deinceps fiant.*

(24) Concilium Parisiense supra laudatum.

(25) Capit. lib. 6. c. 121.

(26) Synod. Meld. c. 44.

(*) Istud ipsum paullo asperioribus verbis urget Hincmarus in epistola XLV. cuius meminit Flodoardus lib. III. hist. Remensis cap. XXIX. quae ante hos quadraginta annos ex codice Virdunensi edita est ab eruditissimo viro Iacobo Sirmondo. Hincmarus ergo respondens cuiusdam Episcopi consultationibus, haec adversus Episcoporum desidiam scribit in capite XVI. illius epistolae: *Sed & scandalum in Ecclesia misit, sicut & quidam Episcopi etiam a longe praecedentibus temporibus scandalum pro sua quiete &* ve-

VIII. Quaenam autem esset hac tempestate Chorepiscopi potestas, accurate docet Ebbo Remensis Episcopus in eo opusculo, quod de ministris Ecclesiae Remensis scripsit, id est, Praeposito, Archidiacono & Chorepiscopo (27): *Chorepiscopi vero ministerium est, omnem sacerdotalem totius regionis sibi commissae conversationem corrigere atque dirigere*, & quae sequuntur. Ius autem dandae consecrationis ex praecepto Episcopi Ebbo metitur. Synodus Meldensis (28) Chorepiscopis modum praefixit iuxta canones, praecipueque prospexit, ne post obitum Episcopi aliquid *ex episcopali ministerio, specialiter Episcopis debito, attentarent*: *quia*, inquiunt, *ex hoc magnum scandalum & divisionem rerum ecclesiasticarum atque dilationem in canonice ordinandis Episcopis Dei Ecclesiis accidisse conspeximus*. Quae verba lucem accipient e Flodoardo; qui Leonem IV. interpellatum ab Hincmaro scripsit de ordinationibus a Chorepiscopis peractis, praecipue post obitum alicuius Episcopi. Occasione enim ministerii Chorepiscoporum, quo satis consultum videbatur ecclesiasticae administrationi, Reges differebant electiones Episcoporum, & interim ecclesiasticae facultates saecularium usibus cedebant. *In hac vero epistola*, inquit Flodoardus (29), *de his, quos temeritas chorepiscopalis ordinare, vel, quod spiritum sanctum consignando tradere praesumebat, requisivit. Et, quod terrena potestas hac materia saepe offenderet, ut videlicet Episcopo quolibet defuncto, per Chorepiscopum solis Pontificibus debitum ministerium perageret, & res ac facultates Ecclesiae saecularium usibus expenderentur, sicut & in nostra Ecclesia iam secundo actum fuisset*.

IX. Si exstarent Hincmari epistola & Leonis IV. rescriptum, profecto magnum adiumentum afferrent ad huius materiae discussionem: quae licet a synodo Meldensi sincere decisa esset, si ambiguitatem circa Subdiaconos demas; attamen variis desidum Episcoporum contentionibus iterum revocata est in dubium, adeo, ut Nicolaus I. tractus fuerit in partes pro Chorepiscopis. Etenim anno octingentesimo sexagesimo quarto consultus a Rodulfo Archiepiscopo Bituricensi de Presbyterorum & Diaconorum ordinationibus collatis a Chorepiscopis in Gallia, respondit, validas quidem esse ordinationes illas; sed vetuit similia a Chorepiscopis praeter regulas tentari in posterum, ne ad eos dignitas Episcoporum transferretur (30). Hoc autem argumentum ad sententiam suam fulciendam adducit: *Ad for-*

voluptatibus in Ecclesiam intromiserunt, ordinantes Chorepiscopos, & eis, quae summis Pontificibus conveniunt, agere permittentes; quos Apostolica sedes saepius reprobavit & Apostolico mucrone recidit, sicut in decretalibus eorum, qui voluerit recensere, inveniet.

(27) Opusculum Ebbonis de min. Eccl. Rem. editum a R.P. Sirmond. in Append. Flodoardi.

(28) Synod. Meld. c. 34.

(29) Flodoard. l. 3. hist. Rem. c. 10.

(30) Nicolaus I. in epist. ad Rodulf. Bituric. tom. 3. Conc. Gall. pag. 235.

formam enim septuaginta Chorepiscopi facti sunt ; quos quis dubitet Episcoporum habuisse officia ? Quae responsio, quamvis a canonibus omnino aliena, excusatos tamen reddit Gallicanos Episcopos, si varias in partes distraherentur, quum ipsi Romani Pontifices in hac quaestione contraria rescripta ediderint. Hoc solum pro defensione Nicolai proferri potest, quod *diversis occupatus negotiis*, *cursim* respondere coactus fuerit, ut ipse praefatur in dicta epistola. Non obtinuit tamen apud Belgicos Episcopos haec responsio; ut colligere licet e synodo Metensi (31), quae anno DCCCLXXXVIII. coacta haec statuit: *Ut basilicae a Chorepiscopis consecratae ab Episcopis consecrentur, roboratum est: quia iuxta decreta Damasi Papae, Innocentii & Leonis vacuum est & inane, quidquid in summi sacerdotii Chorepiscopi egerunt ministerio, & quod ipsi iidem sint, qui & Presbyteri, sufficienter invenitur.* Plus detrimenti Chorepiscopis attulit invidiosa haec Nicolai sententia, quam tot synodorum definitiones; quum nihil sibi reliqui esse viderent Episcopi, si Presbyterorum ordinationes a Chorepiscopis tentatae, irritae non essent, etsi a canonibus vetitae. Accedebat incommodum, quo vacantes Ecclesiae laborabant, quum praetextu ministerii, quod a Chorepiscopis impendebatur, Principes ab electionibus concedendis cessarent, ecclesiasticis proventibus ad suorum utilitatem revocatis. Tacita ergo definitione potius, quam expressa, ad exsecutionem Capitularis rerum experimento consultiores facti, Episcopi conspirarunt, a constituendis Chorepiscopis abstinentes; tuncque sollicitudinem animadvertendi in Presbyteros & pagorum visitandorum, quae praeter cetera Chorepiscopis competebat, Archidiaconis concesserunt. Desierant Chorepiscopi sub finem saeculi undecimi, ut colligere licet ex Sigeberti historici hallucinatione, qui ex hac muneris accessione, quae sua tempestate penes Archidiaconos erat, eos cum Chorepiscopis, confudit (32). *Damasus*, inquit, *Papa decrevit, ne quid contra Episcopos praesumant Archidiaconi, qui dicuntur Chorepiscopi, id est, villarum & regionum Episcopi.* Desuetudo huius ministerii in patriarchatu Constantinopolitano id quoque induxit, ut Chorepiscopi munus idem esset cum eo, quod delegatis a Patriarcha vel Metropolitano impositum erat, qui monasteria visitabant ad coërcendos immorigeros, controversias Abbatum & monachorum dirimendas, & restaurandam disciplinam monasticam mittebantur. Delegati eiusmodi Ἔξαρχοι seu Praefecti dicuntur; quorum potestas iis mandatis comprehenditur, quae relata sunt in collectione Iuris Graeco-Romani (33). Scholiastes Harmenopuli (34) Exar-

(31) Conc. Met. can. 8.
(32) Sigebertus in Chron.
(33) Lib. VI. Iuris Graeco Roman.
(34) Scholion ad tit. IX. epitomes canonum Harmen. Χωρεπίσκοποι, οἱ νῦν λεγόμενοι Ἔξαρχοι, εἴτε Πατριάρχου εἰσίν, εἴτε Μητροπολίτου.

Exarchos istos cum antiquis Chorepiscopis temere confudit, in eam opinionem ductus, quod reliquo Chorepiscoporum ministerio haec quoque pars visitandorum monasteriorum in Oriente adiuncta sit, ut patet ex collectione Arabica. Perseverant namque adhuc in Oriente Chorepiscopi. Sed in patriarchatu Alexandrino, deletis Episcopis, soli Chorepiscopi curam Patriarchae in administratione Ecclesiarum levant; quod ducentis abhinc annis inductum fuisse, testatur Cyrillus Alexandriae Patriarcha iis litteris, quas in Valachia scripsit anno millesimo sexcentesimo duodecimo. Hic est Cyrillus, qui post aliquot annos in sedem Constantinopolitanam provectus, meritas poenas dedit, quod a veteri Ecclesiae illius traditione descicens, & ab Hieremiae Patriarchae censura, qua Confessionem Augustanam olim notaverat, aliquot articulis professionis Hollandicae subscripsisset (35).

CAPVT XV.

De Principum tuitione legum ecclesiasticarum, & speciatim de legitima legum ecclesiasticarum promulgatione.

SYNOPSIS.

I. Principes tuentur constitutiones ecclesiasticas, quae sunt promulgatae & usu receptae. Promulgatio legum necessaria, ut sint notae, e Novella Iustiniani. Ordo promulgationis in Imperio; Et in Gallia.

II. An constitutionum ecclesiasticarum promulgatio Romae facta sufficiat. Communior & verior opinio, non sufficere. Quod congruit cum lege naturali & civili. Et exemplo Iustiniani, qui leges ecclesiasticas per provincias edebat, directis litteris ad Patriarchas, ut eas Metropolitis, hi autem Episcopis insinuarent. Haec necessitas probatur ex discrimine legum pontificiarum & regiarum.

III. Probatur etiam e Conciliis Lateranensi & Tridentino.

IV. Et praxi universalis Ecclesiae in definitionibus Conciliorum generalium per provincias publicandis; ut constat e Concilio Arelatensi primo, & Nicaeno.

V. E synodo quoque Sardicensi. Explicatus Athanasius de numero Episcoporum, qui eius restitutioni subscripserunt. Et ex Hilario.

VI. E Concilio quoque Ephesino.

VII. Idem mos usurpatus ab antiquis Romanis Pontificibus in decretis suis edendis per provincias. Siricius eam curam imponit Himerio Tarraconensi Episcopo. Necessaria erat decretorum novorum Siricii editio, ex Innocentio. Qui decreta quoque sua publicari iubet.

VIII. Eo iure usus Zosimus, & Leo I. in capitibus fidei & disciplinae. Gallicani Episcopi decreta Romanae sedis in synodis edebant & canonibus inserebant.

IX. Explicatur, quod obiici solet e Nicolao, qui decretis Pontificum non editis in Graecia obstringi Photium scripsit. E cuius verbis necessitas promulgationis colligitur.

X. Respondetur obiectioni de vitandis excommunicatis ante promulgationem. Id novo & singulari iure receptum. Immo vero Innocentius in explicatione huius novi iuris stat pro priore sententia. De tempore, quo leges teneant post editionem, fuse Menochius.

I. Tuitio, quam Principes canonibus & decretis Pontificum praestant, ad eas constitutiones ecclesiasticas refertur, quae vim le-

(35) Vide lib. 5. cap. 14. §. 9. & Morin. de sacr. ordinat. par. 3. c. 6. §. 4.

legum obtinent. Duae autem conditiones omnino requiruntur, ut leges omnes, tam ecclesiasticae, quam civiles, effectum suum sortiantur. Vna est, ut legitime insinuatae sint & promulgatae; altera, ut sint usu receptae.

Promulgatio legum ideo necessaria est, quoniam, qui legum sententiam ignorant, nulla religione ad observationem teneri possunt. Vnde praecipua cura post leges conditas haec fuit apud Graecos & Romanos, ut publice proponerentur, & tabulis, columnis, vel axonibus affigerentur. Nolo antiquos mores repetere, quum satius sit iis discutiendis immorari, quorum usu quotidiano calent omnia iudiciorum tribunalia. Exstat apud Iustinianum Novella constitutio (1), quae modum publicandarum legum praescribit, & earum vim cohibet, donec redditae fuerint καταφανεῖς ἐν κοινῷ, *in commune manifestae*, ut vertit vetus interpres, & elapsi fuerint duo menses a die insinuationis. Haec autem promulgatio eo ordine procedit, ut constitutio a Principe ad Praefectos praetorio dirigatur: qui edictis publice propositis eam in civitate, ubi sedes praefectoriana instituta est, omnibus notam reddant, deinde eam mittant ad omnes Praesides provinciarum, qui legem in metropolitana civitate & in ceteris civitatibus provinciae publicari curabunt. Civitatis nomine non singulae urbes & oppida alicuius provinciae intelligebantur, sed illae tantum, quae in laterculo imperii descriptae, civitatum nomine & dignitate erant insignitae; quae fere omnes, sub Christianis Imperatoribus, episcopatibus decoratae sunt. Idem ordo per Gallias etiam hodie obtinet quoad Principum nostrorum constitutiones. Nam, etsi Galliae regnum iuris Romani auctoritate non teneatur, eius rationes amplectitur. Edicta autem Principum nostrorum ad curias Parlamenti (a quibus vice sacra iudicatur, aeque ac olim a Praefectis praetorio) eo consilio mittuntur, ut in earum auditoriis publicentur, in acta redigantur, & praecepto curiarum deinde ad Senescallos exempla constitutionum deferantur, qui promulgationi curandae in civitate, cui praesunt, incumbant. Administrationis publicae forma, quae hodie apud nos viget, paullulum a Romani imperii ordine discedit. Sed discrimen illud in provinciarum finibus, qui angustiores apud nos, potius quam in re ipsa versatur. Etenim illi provincias solidas, id est, metropolitanam civitatem cum ceteris civitatibus, quae ab illa pendebant, Praesidibus provinciarum credebant: quum apud nos Senescallis aut Baiulis, qui vices praesidum obtinent, civitas una vel altera cum pago illius civitatis committi soleat. In prima Regum dynastia constitutiones generales mittebantur ad Episcopos omnes & iudices (2), quos Comites frequentius nun-

(1) Novell. 66. *Vt factae novae Const.* c. 3. §. 1. & 3.

(2) Vide Praeceptionem Guntramni Regis ann. 585. tom. 1. Conc. Gall.

nuncupabant, quorum ministerium per unamquamque civitatem & pagum illi contributum diffundebatur. Qui ordo propagatus est in secundae dynastiae tempora, antequam regia curia magistratibus ordinariis commissa esset. Capitula enim seu edicta Principum a summo Cancellario Episcopis & Comitibus praebebantur, ut ea in suis dioecesibus & comitatibus quisque recitari procuraret; ut docet Capitulare secundum Ludovici Pii (3). Summus Cancellarius edicta regia condebat, teste Adalardo apud Hincmarum (4); quemadmodum Comes palatii iudiciis palatinis praeerat, & Archicapellanus controversiis canonicis, quae a Rege dirimebantur. Quae iudicandi munera deinde in tertia dynastia in unam Cancellarii dignitatem coierunt.

II. Sed in controversiam deducitur, an leges ecclesiasticae promulgari debeant per provincias, an vero sufficiat, eas in Romana curia publicatas fuisse. Hinc stat Ioannes Andreae & plerique ex Italia auctores (5), qui solam in curia Romana promulgationem requirunt. Panormitanus vero & omnes fere Galli, Germani, & Hispani (6), qui quaestionem istam attigerunt, immo & Caietanus unus e purpuratis patribus, necessariam esse per singulas provincias legis ecclesiasticae publicationem contendunt validissimis argumentis. Quum enim ex naturalis rationis praescripto, imperatoria lege Iustiniani, quae vim in rebus ipsis obtinet, cautum fuerit, ut nemo teneri debeat nova constitutione, donec in provinciis auctoritate publica fuerit promulgata, etsi in urbe regia publicis edictis proposita fuerit, indeque cognitio novae legis manare & per provincias ob frequentem provincialium commeatum diffundi possit (7), cur alio iure utemur, quum de lege ecclesiastica Romae promulgata agetur, quo non adeo frequenter se conferunt hodie provinciales, quam olim, quum esset orbis gentiumque domina? Praesertim, quum fama legis editae non sufficiat: sed necessaria sit legis evulgatio, quae fiat auctoritate publica, ne quis eam in dubium revocare possit. Huic rationi addenda est illa, quae apud omnes obtinet, nempe leges Imperatorum etiam ab Ecclesia observari, nisi in contrarium ecclesiastica lege fuerit statutum (8). Itaque constitutiones ecclesiasticae

 eodem

(3) Capit. Ludov. Pii ann. 823. l. 2. cap. 24. *In suis comitatibus coram omnibus relegant, ut cunctis nostra ordinatio & voluntas nota fieri possit.*

(4) Hincmar. ep. 3. cap. 16.

(5) Ioann. Andr. super ultima verba 6. Decretal. *Datum Romae*. Silvester verbo *Lex*. q. 6. Asor. l. 5. Instit. c. 3. q. 3.

(6) Panorm. in cap. *Cognoscentes*, de constit. Molina disp. 395. Caietanus t. 2. qu. 90. art. 4. Dom. Soto lib. 1. de Iu. qu. 2. art. 4. Nicol. Serarius disp. de legib. n. 56. 57. 58. 59. 60. 61. *Quam enim ioculare*, Inquit, *quae lex Romae sit, eamdem eodem temporis momento in Gallia, Hispania, India, extremisque Christianarum gentium partibus fixam & promulgatam censeri.*

(7) L. un. Cod. de novi oper. nuntiat.

(8) Dist. 10. cap. *Si in adiutorium.*

eodem iuris ordine & publicationis solemnibus adstringentur ex vi Novellae Iustiniani; praesertim quum Novellarum corpus aut saltem Iuliani epitome olim a Romanis Pontificibus recepta fuerit, ut ante monui.

Haec ratio inde multum iuvari posse mihi videtur, quod Iustinianus hunc morem non solum in civilibus negotiis, sed etiam in legibus ecclesiasticis observaverit: quas ad Patriarchas cuiusque Dioeceseos direxit, ut eas in Ecclesiis suarum sedium publice proponerent, deinde ad Metropolitas mitterent, qui promulgatione in Ecclesiis facta, earumdem legum insinuationem Episcopis sub se constitutis demandarent. Elegans est locus in Iustiniani Novella sexta, quae de Episcoporum & clericorum ordinationibus quamplurima statuit (9). *Sanctissimi siquidem Patriarchae uniuscuiusque Dioecesis haec proponant in Ecclesiis sub se constitutis, & manifesta faciant Deo amabilibus Metropolitis, quae a nobis constituta sunt. Illi quoque rursus proponant ea in metropolitana sanctissima Ecclesia, & constitutis sub se Episcopis manifesta faciant. Illorum vero singuli in propria Ecclesia haec proponant; ut nullus nostrae reipublicae ignoret, quae a nobis ad honorem & ad augmentum magni Dei & salvatoris nostri Iesu Christi disposita sunt.* Eumdem ergo ordinem sequi decet summos Pontifices, seu legem novam ex fratrum consilio ferant, seu de Concilii generalis sententia, quum Ecclesiae iurisdictio sedatior & temperatior sit, quam civilis & regia. Non parum momenti confert etiam ad ordinis huius necessitatem magnum, quod ex alio capite discrimen intercedit inter pontificiam & regiam auctoritatem. Etenim a synodis provinciarum canones condi solent, quibus Ecclesiarum status componi potest, ut necessaria omnino non sit in singulis articulis sollicitudo summi Pontificis; ac proinde mirum esse non debet, si Christiani non adeo se curiosos exhibeant earum legum, quae Romae feruntur ac promulgantur. Alia est regnorum ratio, in quibus nihil constituitur praeterquam edictis regiis. Et tamen Principum benignitas tantopere hac in parte subditis suis consulit, ut eos cura & labore solvat inquirendarum promulgationum, quae fieri possent in comitatu, neque velit suis legibus teneri, donec publice propositae sint in provinciis.

III. Neque est, quod in hac quaestione torqueamur, quum ipsa etiam Concilia generalia his solemnibus sua constituta obstringi satis aperte significaverint. Etenim Concilium Lateranense sub Innocentio III. habitum, quum praecepisset medicis, ut aegros inducerent ad consulendum suarum animarum saluti, antequam morbo remedia paren-

(9) Novell. VI. In epilogo §. 1. Πατριάρχαι διοικήσεως ἑκάστης ταῦτα προθήσουσιν ἐν ταῖς ὑφ' ἑαυτοὺς ἁγιωτάταις ἐκκλησίαις, δῆλα δὲ ποιήσουσι τοῖς θεοφιλεστάτοις μητροπολίταις. Infra: ὥστε μηδένα τῶν τῆς ἡμετέρας πολιτείας ἀγνοεῖν τὰ παρ' ἡμῶν διατετυπωμένα.

rentur, addit tamen, poenae canoni adiectae non esse locum, antequam promulgatio canonis istius facta fuerit ab Episcopo (10): *Si quis autem medicorum huius nostrae constitutionis, postquam per Praelatos locorum fuerit publicata, transgressor exstiterit, tamdiu ab Ecclesiae ingressu arceatur, donec pro transgressione huiusmodi satisfecerit competenter*. Quin etiam Concilium Tridentinum, quum matrimonia clandestina rescidisset, ea tamen huic poenae obnoxia esse noluit, nisi post lapsum triginta dierum a die publicationis per singulas parochias factae (11). Adeo necessaria visa est illius Concilii patribus novorum decretorum promulgatio.

IV. Ceterum, si veteris Ecclesiae consuetudinem inspiciamus, eam fuisse sapientissimorum illorum Episcoporum sententiam, inveniemus, ut canonum etiam in Conciliis plenariis editorum promulgatio per provincias semper necessaria visa fuerit. Arelatense Concilium primum, quod ex omnibus fere Occidentis provinciis Constantini voluntate convenit, post damnatos Donatistas, viginti duos canones constituit. Sed aequum esse non putavit, iis clerum aut plebem teneri, donec per provincias editi fuissent. Huius editionis curam Silvestro summo Pontifici, quem reverentia commerita salutaverat, epistola ad illum scripta commisit. *Placuit etiam*, inquiunt patres, *a te, qui maiores dioeceses tenes, per te potissimum omnibus insinuari*. Nicaena synodus suis litteris ad Aegyptios & ceteros Episcopos, qui coetui non interfuerant perscriptis, quae decreta fuerant, significavit (12); *eaque litteris ad vos perscribere necessarium visum est*, inquit, *ut intelligere possitis, quum, quae ibi in quaestionem & disquisitionem vocata, tum, quae decreta sancitaque sunt*. Immo vero Alexandrum Episcopum Alexandrinum iis canonibus instructum redire monet, qui de rebus controversis editi essent; quod ultimum ad Aegyptios Episcopos referendum est. Ceteris enim provinciis decreta per eos Episcopos transmissa sunt, qui Concilio intererant: quorum catalogum edidit Gelasius Cyzicenus in actis Concilii Nicaeni (13), cuius inscriptio haec est: *Catalogus sanctorum Episcoporum, per quos sancta, magna & universalis synodus Nicaeae coacta misit omnibus in toto orbe terrarum Dei Ecclesiis ea, quae ab ipsis per Spiritum sanctum in ea constituta sunt*. Inter quos principem locum obtinet Osius, qui cum Bitone & Vincentio Romanis Presbyteris ea decreta in Occidentem

 detu-

(10) Conc. Later. c. 22. C. *cum infirmitas*. De poenit. & remiss.

(11) Conc. Trid. cap. 1. de Reform. sess. 24.

(12) Epist. Synod. Conc. Nicaen. *ἐπεὶ ἀναγκαῖον ἡμῖν ἐφάνη ἀπεσταλκέναι παρ' ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς διὰ γραμμάτων, ἵνα εἰδέναι ἔχοιτε τίνα μὲν ἐκινήθη καὶ ἐξητάσθη, τίνα δὲ ἔδοξε καὶ ἐκρατύνθη· εἰ δέ τι ἄλλο ἢ ἐκανονίσθη, ἢ ἐδογματίσθη ἀνοίσει αὐτὰ πρὸς ἡμᾶς.*

(13) Gelasius Cyzicenus lib. 3. *δι' ὧν ἡ σὺν αὐτοῖς ἐν Νικαίᾳ σύνοδος ταῖς ἀνὰ τὴν οἰκουμένην ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ διεπέμψατο τὰ ἐν αὐτῇ δι' αὐτῶν κεκυρωμένα ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος.*

detulit, ut Romae, Italiae, Hispaniae, & ceteris usque ad Oceanum Ecclesiis publice proponerentur. Par cura quamplurimis Episcopis per Orientem imposita est.

V. Sardicensis synodus definitiones suas ad Iulium Romanum Episcopum perscripsit, consiliumque suum his verbis explicuit (14): *Tua autem excellens prudentia disponere debet, ut per tua scripta, qui in Sicilia, in Sardinia & in Italia sunt fratres nostri, quae acta sunt & quae definita, cognoscant, & ne ignorantes eorum accipiant litteras communicatorias, quos extra episcopatum iusta sententia declaravit.* Quin etiam encyclicam epistolam ad omnes Episcopos dedit, ut subscriptione sua rebus definitis suffragarentur. Vnde profectum est, ut in numero Episcoporum, qui Sardicae convenerunt, ineundo gravissime peccetur (15). Etenim, ut hoc etiam obiter adnotemus, quum octoginta tantum Episcopi ex Occidente & totidem ex Oriente litteris Constantis Constantiique evocati Sardicam convenire deberent ad constituendam synodum oecumenicam, quemadmodum loquitur Socrates (16), Orientalium secessio locum sane dedit Concilio Occidentalium de rebus propositis pleno iure decernendi & Athanasium restituendi, sed eorum numerum non auxit, qui iudicium ferre debebant, si paucos Episcopos excipias, qui e Concilio Orientalium discedentes Occidentalibus se adiunxerunt. In Synodo Sardicensi LIX. Episcopos iudicium tulisse, testatur Hilarius in Fragmentis, quamvis sententiae synodicae a paucis latae subscripserint per varias provincias Episcopi plusquam trecenti numero. Hoc est, quod significat Athanasius in apologia de fuga (17), si recte & ut decet verborum interpunctio, & quae inde pendet sententia, constituatur. Quum enim caussam suam discussam & innocentiam probatam in Concilio Sardicensi dixisset, addit: *Atque iis, quae pro nobis definita sunt, consenserunt Episcopi plures, quam trecenti.* Quod referendum non est ad suffragium in Concilio latum, ut a plerisque fieri solet, quum tantus non adesset Episcoporum iudicum numerus, sed ad subscriptiones Episcoporum, qui Sardicae quum essent, sententiae synodicae adhaeserunt, tum alii invitati ab Athanasio, quum provincias illas ab Italiae finibus Ecclesiam Alexandrinam repetendo peragraret. Quod disertis verbis scriptum est ad calcem epistolae synodicae illius Concilii (18): *Haec ita scriptis mandata sacrum Sardicense Concilium ad eos, qui interesse non poterant, misit; qui ipsi quoque suis suffragiis decreta synodi approbarunt. Eorum autem, qui in synodo subcripserunt, ceterorumque aliorum, ista sunt nomina.*

Duo-

(14) Epist. Conc. Sardic. ad Iulium.

(15) *Vide lib. 7. c. 3. §. 4. 5.*

(16) Socr. lib. 2. cap. 20. οἰκουμενικὴ σύνοδος.

(17) Athanasius in apol. de fuga: τοῖς κριθεῖσιν ὑπὲρ ἡμῶν συνεψηφίσαντο μὲν ἐπίσκοποι πλείους τριακοσίων.

(18) Epist. synod. Concil. Sard. ἀπέστειλε καὶ πρὸς τοὺς μὴ δυνηθέντας ἀπαντῆσαι, καὶ αὐτοὶ συμψηφοῦσι τοῖς κριθεῖσι, &c.

Duobus annis post synodum Sardicensem Photinus Episcopus Sirmii, quae Illyrici Occidentalis metropolis erat, ob renovatam Paulli Samosateni haeresim Mediolani in Concilio Occidentalium damnatur; atque iterum in Romana synodo de pellendo ab episcopatu Photino tractatur. Damnationis istius decretum pro more a Romanis ad Orientales mittitur. *Decretum*, inquit Hilarius (19), *ab Occidentalibus, sicut mos poscebat, ad Orientales mittitur, non iniuria extorquendi, ut nunc agitur, adsensum, sed instruendae universorum conscientiae consuetudine.*

VI. Sed, ut ego quidem existimo, nihil ad presentem disputationem accommodatius proferri potest epistola Concilii Ephesini ad singularum provinciarum & civitatum Episcopos, Presbyteros, Diaconos, & universum populum data, qua synodus omnes certiores reddit de iis, quae adversus Caelestii Pelagiique haeresim, Ioannem Antiochenum & consortes eius factionis decreta erant, his verbis peremtoriis (20). *Quoniam autem oportebat & absentes a Sancta Synodo morantesque in urbibus & provinciis ob aliquod impedimentum, sive ecclesiasticum, sive corporeum, non ignorare, quae de ipsis sunt constituta.* Qua epistola describuntur nomina Episcoporum, quos a communione Concilium excluserat; ne scilicet formatas & communicatorias ab illis acciperent, vel ad illos darent, ut Concilii Sardicensis epistola iam olim hunc ritum explicuerat; a quo comprobando nunc abstineo, quia res est omnibus notissima.

VII. Eamdem rationem sequuti sunt Romani Pontifices in decretis suis per provincias promulgandis. Quod patet ex verbis Siricii: qui ad Himerii Tarraconensis Episcopi consultationes quum graviter respondisset, illi dat in mandatis, ut quinque provinciarum Hispaniae Episcopis, id est, Tarraconensis, Carthaginiensis, quae deinde Toletana vocata est, Baeticae, Lusitaniae & Galliciae, vicinis hinc & inde provinciis, id est, Narbonensi & Elusanae, decreta sua insinuet, ne scilicet in posterum se ignorantia iuris tueri possint. *Quamquam nulli Episcoporum statuta sedis Apostolicae vel canonum definita ignorare sit liberum*, ut ait ille, scilicet ea, quae semel edita sunt, qualia erant pleraque, quae tantum Siricius decretis suis renovabat (21), *& haec ad tua consulta rescripsimus*, inquit, *ut in omnium Coepiscoporum nostrorum perferri facias notionem, & non solum eorum, qui in tua sunt dioecesi* (id est provincia) *constituti, sed etiam ad universos Carthaginienses, Baeticos, Lusitanos atque Callaicos, vel eos, qui vicinis collimitant hinc inde provinciis, haec, quae a nobis sunt salubri*

(19) Hilarius in Fragmentis.

(20) Can. 1. Conc. Eph. ἐπειδὴ ἔχρην καὶ τοὺς ἀπολειφθέντας τῆς ἁγίας συνόδου, καὶ μείναντας κατὰ χώραν ἢ πόλιν διά τινα αἰτίαν ἢ ἐκκλησιαστικὴν, ἢ σωματικὴν μὴ ἀγνοεῖν τὰ ἐν αὐτῇ τετυπωμένα.

(21) Siricius in decretis cap. 15.

bri ordinatione disposita, sub litterarum tuarum prosecutione mittantur. Et quamquam statuta sedis Apostolicae vel canonum venerabilia definita nulli sacerdotum Domini ignorare sit liberum, utilius tamen & pro antiquitate sacerdotii tui dilectioni tuae admodum poterit esse gloriosum, si ea, quae ad te speciali nomine generaliter scripta sunt, per unanimitatis tuae sollicitudinem in universorum fratrum nostrorum notitiam perferantur; quatenus & quae a nobis non inconsulte, sed provide, & sub nimia cautela & deliberatione sunt salubriter constituta, intemerata permaneant, & omnibus in posterum excusationibus aditus, qui apud nos nulli patere poterit, obstruatur.

Sane adeo erat necessaria decretorum Siricii per provincias promulgatio, in eo saltem iure, quod novum condebat, nempe de sacerdotum deiectione, qui ab uxoribus non abstinebant, ut Innocentius de hoc capite ab Exsuperio Episcopo Tolosano consultus rescripserit, disparem esse conditionem illorum, ad quos non pervenit forma ecclesiasticae disciplinae, quae ab Episcopo Siricio per provincias commeavit, & eorum, qui formam vivendi a Siricio missam scivisse deteguntur (22). Illis enim *ignorationis venia remittetur, ita, ut de cetero penitus incipiant abstinere; hi autem sunt omnibus modis submovendi.* Idem Innocentius, quum relationi Antiocheni Episcopi respondisset, *Gravitas itaque tua*, inquit (23), *haec ad notitiam Coepiscoporum vel per synodum, si potest, vel per harum recitationem faciat pervenire; ut, quae ipse tam necessario percunctatus es, & nos elimate respondimus, communi omnium consensu studioque serventur.*

VIII. Quum Zosimus Episcopum Arelatensem nova dignitate ornare vellet, nempe, ut sine illius Episcopi formata epistola nullus clericorum e Galliarum provinciis Romam veniens in communionem Romani Pontificis susciperetur, decretum suum publice per provincias proposuit (24). *Quam auctoritatem*, inquit, *ubique nos misisse manifestum est, ut cunctis regionibus innotescat id, quod statuimus omnimodis esse servandum.*

Hanc regulam amplexus est summus ille Pontifex Leo (25), qui datam ad Nicetam Aquileiensem Metropolitanum epistolam hoc mandato claudit: *Hanc autem epistolam nostram, quam ad consultationem fraternitatis tuae emisimus, ad omnes fratres & comprovinciales tuos Episcopos facias pervenire, ut omnium observantiae data prosit auctoritas.* Ab hac consuetudine manat, quod idem Leo Galliarum Episcopos certiores reddit de damnata Eutychetis haeresi in synodo Chalcedonensi & deiecto Dioscoro: *Nam fratres mei, qui vice mea Orientali synodo praesederunt, quae acta retulerint, significo.* Non solum autem in iis, quae fidem respiciunt; sed etiam in iis, quae ad discipli-

(22) Innoc. in Decret. c. 21.
(23) *Ibid.* c. 47.
(24) Zosim. ep. ad Ep. Arel.
(25) Leo in Decr. cap. 48.

plinam pertinent, hunc ordinem secutus est Leo in Galliarum provinciis. Etenim quum Theodorum Foroiuliensem, qua ratione poenitentiae beneficium aegris concedendum esset, litteris suis monuisset, addidit (26): *Haec autem, quae ad interrogationem tuam respondi, ne aliquid contrarium sub ignorantiae excusatione generetur, in Metropolitani tui notitiam facias pervenire; ut, si qui forte sunt fratrum, qui de his ante putaverint ambigendum, per ipsum de omnibus, quae ad te scripta sunt, instruantur*. Ecclesiae Gallicanae Episcopi decreta Romanorum Pontificum in synodis suis edebant & canonibus inserebant, ut clerum iis servandis obligarent. Elegans est Concilii Agathensis canon nonus: *Placuit etiam, ut, si Diacones aut Presbyteri coniugati ad thorum uxorum suarum redire voluerint, Papae Innocentii ordinatio & Siricii Episcopi auctoritas, quae est his canonibus inserta, conservetur*. Qua in re Africanorum exemplum sequebantur, qui iuxta Siricii Papae epistolam decreverunt in Concilio Zellensi, ne viduae maritus admittatur ad clerum, neve abiectum clericum alia Ecclesia suscipiat, ne unus Episcopus Episcopum ordinet, excepta Ecclesia Romana (27). Eodem sensu accipienda sunt haec verba Concilii Africani (28). *Recitatae sunt litterae Papae Innocentii, ut Episcopi ad transmarina pergere facile non debeant. Quod hoc ipsum Episcoporum sententiis confirmatur*.

IX. Qui contrariam sententiam tuentur, scilicet necessariam non esse legum promulgationem, existimant, se iuvari posse verbis quibusdam Nicolai I. quae referuntur a Gratiano (29); in quibus excusationem Constantinopolitanorum repellit, qui dicebant, se canonibus Sardicensibus non teneri, quod Graecis canones illi omnino ignoti essent. Sed, ni fallor, pro nobis stabit Nicolaus, si non haereamus nudis verbis, quae a Gratiano adducuntur, sed eiusdem Nicolai epistolae ad Photium verba, quae uberius rem istam exsequuntur, sincere explicemus. Disputat Nicolaus adversus Photium, qui e laicorum grege & e palatinis administrationibus ad patriarchalem sedem provectus fuerat, praetermissis clericis Ecclesiae Constantinopolitanae, qui omnem in dominicis castris aetatem exegerant. Protulerat Nicolaus decreta Caelestini & Leonis, qui vetant neophytorum laicorum ordinationes, & iuxta tantorum patrum sententiam, Photii recens ordinati communionem repulerat (30). Respondit Photius, has leges Orienti non fuisse datas: *Sed dicis: Haec non in lege suscepimus, & praevaricatores, qui significantius Graece παράνομοι dicuntur, non sunt, nisi, qui praeter legem acceptam aliquid pravitatis committunt*,

(26) Leo epist. 91. ad Theodor. Foroiul.

(27) Ferrandus in Brev. tit. 6. c. 130. 38. *Concil. Zell. ex epistola Papae Siricii*.

(28) Concil. Afric. cap. 61.

(29) C. *Quod dicitis*. Dist. 16.

(30) Nicolai I. ep. XI. ad Photium.

tunt, *sicut Apostolus ait* : *Ubi non est lex*, *ibi non est praevaricatio*. Replicat Nicolaus de lege naturali, cuius praescripto omnes tenentur; quae vetat ullum laedi & alteri fieri, quae quis sibi facta nollet: hac iuris naturalis aequitate niti decreta Pontificum, quae clericis provectioribus iniuriam fieri vetant per laicorum praecipites ordinationes. Sed quia nimis longe petita videbatur ratio desumta e lege naturali, canone Sardicensis Concilii constituta Pontificum adversus laicos edita confirmat: *Noli*, *quia decreta ipsorum non susceperis*, *amplius asseverare*, *quum ipsi nihil*, *nisi*, *quod naturalis*, *quod Mosaica*, *necnon & gratiae lex iussit*, *instituunt*, *& quidquid in Sardicensi sancti patres Concilio statuerunt*, *custodiendum prorsus diffiniant*. Ex quo sequitur, Nicolao nullam patuisse viam, qua Photium servandis decretis in Graecia nondum promulgatis obstringeret, nisi quod specialiter illa, de quibus erat quaestio, lege naturali & Concilio niti existimaret. Quare aliud pronuntiandum erit, ex ipsius Nicolai mente, si quae decreta proferantur, quae lege naturali vel canonibus iam editis non fulciantur. Sed quia replicabat Photius, ignotos esse Orienti Concilii Sardicensis canones, ideoque se illorum auctoritate non laedi, quid retulit Nicolaus? An fortasse, quod nos impugnamus, necessariam non esse canonum per provincias editionem? Minime vero. Quin potius contrariae sententiae principiis acquiescens, non de iure cum Photio disputat, sed de facto, nempe receptos esse apud Graecos Concilii Sardicensis canones. Quod ille liquidissime demonstrat, docetque, illo codice canonum contineri, quo Graeci uterentur quotidie, immo, & altera quadam collectione quinquaginta titulis distincta: *Aut quomodo non sunt penes vos canones Sardicenses*, *quando inter quinquaginta titulos*, *quibus concordia canonum apud vos texitur*, *ipsi quoque reperiuntur*. De hac collectione agetur libro III. cap. III. §. VIII.

X. Opponitur nostrae sententiae, quod traditur in Decretalibus de vitandis excommunicatis per omnes provincias, etsi excommunicationis sententia in una tantum dioecesi promulgata fuerit. Fateor, hac in parte recessum fuisse ab antiquo iure, quod Episcopis consortium excommunicati prohibebat, si admoniti essent per litteras, ut patet ex Concilio Arausicano & Turonensi secundo (31) & aliis quamplurimis, immo etiam ex canone primo Concilii Ephesini, quem superius laudavi. Quin etiam tempore Ivonis excommunicatus ab uno Episcopo, a ceteris Episcopis erat excommunicandus, ut omnibus nota esset sententia lata in reum (32): *Sic enim antiquitus est institutum*, *& nuper in Arvernensi Concilio omnium Episcoporum*, *qui aderant*, *consensu confirmatum*, *ut ab uno Episcopo quemlibet pro* *iniu-*

(31) Conc. Arausf. cap. XI. anno 441. Turon. II. c. 8. ann. 567.

(32) Ivo ep. 76.

iniuriis ecclesiasticis excommunicatum vicini quoque Episcopi excommunicent. Hinc tamen recentior usus receptus, quoad excommunicationes & interdicta nihil officit nostrae opinioni. Etenim, etsi sententia reddita in excommunicatum eum effectum habeat, ut abstentus vitari debeat; attamen, ut in aliis etiam dioecesibus servetur, in quibus non est promulgata, hoc a recentiori lege ecclesiastica proficiscitur, quae specialiter id statuit. Quare trahenda non est ad consequentiam. Immo vero, si recte capio verba Innocentii III. qui ad probationem huius consuetudinis adduci solet (33), quum de legum editione agit, omnino nostras partes tuetur. Ait enim, quum lex solemniter promulgata fuerit, non esse necesse, ut speciali mandato auribus singulorum insinuetur. De singulis hominibus loquitur, non autem de provinciis, in quibus solemniter editam fuisse legem supponit.

An vero duorum mensium vel angustioris temporis lapsus a die legis editae exspectari debeat, recte tradidit prae ceteris Menochius (34).

CAPUT XVI.

De legitima legum ecclesiasticarum per receptionem approbatione.

SYNOPSIS.

I. Ius ferendae legis penes Principem solum. Sed aliter non tenet, nisi tacito populi iudicio recepta sit. Inde lex dicta communis reipublicae sponsio, *non solum a Demosthene, sed etiam a Papiniano.*

II. Summa cura adhibita olim a Principibus in legibus ferendis, ut civium utilitati consulere possent. Quare communis utilitas est legum propositum. Ab earum usu recedi potest, si sint incommodae.

III. Inde fit, ut, si statim a promulgatione lex officere videatur utilitati publicae, Principes censeantur ea nolle cives obstringi. Quare usus publicus necessarius est, ut recepta esse dicatur. Ex eo non sequi, Principum arbitria populis subiici, probatur exemplo tutorum.

IV. Tacitus populi consensus necessarius est in legibus, quae de iure privato feruntur. Ius autem publicum a mero Principis arbitrio pendet; etsi ad utilitatem reipublicae referri debeat. Ideo belli, pacis & vectigalium rationes ad solum Principem pertinent.

V. Eadem conditio inest legibus ecclesiasticis, ut obligare non censeantur, donec sint usu receptae. Quae est frequentior sententia Theologorum & Iurisconsultorum.

VI. Huic conditioni magis obnoxia videtur lex ecclesiastica quam civilis, tum, quia data in aedificationem, tum, quia Episcopis dominatus concessus non est, ut Regibus gentium, apud Matthaeum; qui explicatur. Dominatus abdicatur illis verbis

(33) C. 1. de postulat. Praelat.
(34) Menochius l. 2. de Arbitr. Iud. caus. Cent. 2. c. 185.

bis a Sacerdotibus, ex Bernardo, Origene, Nazianzeno, Hieronymo & Chrysostomo.

VII. Discrimen ecclesiasticae & civilis potestatis in hac specie expenditur. Imperium regium totius reipublicae salutem curat, aliquando etiam cum pernicie privata. Sacerdotium nullum premere potest, ut ceteros servet. Deinde iuris dubii exsecutionem summo iure urgere possunt Reges, non autem Episcopi. Poenas lex civilis exigit a reo, ut eum perdat; lex ecclesiastica, ut servet.

VIII. Innocentius & Gelasius requirunt consensum Episcoporum ad exsecutionem decretorum. Galli, quadringentis abhinc annis, iis tantum legibus & canonibus se obstringi putabant, qui usu recepti essent. Olim omnia decreta communi sententia ferebantur. Ideo saltem tacitus consensus hodie necessarius est, ex Cusano.

IX. Vis constituendi penes solam Ecclesiam, sed exsecutio pendet a consensu eorum, quorum interest, in iis nempe, quae disciplinam respiciunt. Quae res, quum satis sint, prudentes saepe fallunt. Explicatur Concilium Triburiense, quo non praecipitur, decreta omnino incommoda recipienda esse.

I. Condendarum legum auctoritatem penes Principes esse, nullus hodie dubitat. Olim quidem iura a populo, deinde a senatu constituebantur; quorum interpretatio responsis prudentum & Praetorum edictis constitit, donec rebus ipsis dictantibus per partes evenit, ut necesse esset, reipublicae per unum consuli. Igitur constituto Principe datum est ei ius, ut quod costituisset, ratum esset; adeoque, quod Principi placuisset, legis haberet vigorem, quemadmodum docent Pomponius (1) & Vlpianus (2). Immo vero, ut observavit Iustinianus, *in praesenti leges condere soli Imperatori concessum est* (3). Enimvero, etsi vis imperii sit penes Principem: tamen, quum ad salutem omnium, civitatis incolumitatem, vitamque hominum & quietem conditae sint leges (4); earum exsecutione cives teneri Principibus placuit, ea conditione, si commodas & utiles suis rebus futuras populus ipse iudicaverit. *Ipsae leges nulla alia ex caussa nos tenent, quam, quod iudicio populi receptae sunt*, inquit Iulianus Iurisconsultus (5). Vnde a Papiniano eleganter lex dicitur esse *communis reipublicae sponsio*; quia scilicet reipublicae cives, quasi collatis tacite suffragiis, ad eius praescriptum vitam instituere spondent. Quod a Iuliano primum, & a Papiniano, qui praefecturam praetorii sub Caracalla gessit, usurpatum non esset, nec in Digestorum corpus a Iustiniano coniectum, si tacito illo populi iudicio Principis auctoritas in aliquo infringeretur. Hauserat quidem e Demosthene Papinianus, legem esse veluti communem reipublicae sponsionem, seu mavis ὡς πόλεως κοινὴν συνθήκην, ut se habent verba Oratoris a Marciano Iurisconsulto relata (6). Sed, quod apud Demosthenem ad rempublicam Atheniensium accommodatum erat, in qua penes populum legum ferendarum ius fuit, hoc ad Romani imperii maiestatem retulit Papinianus; cuius dignitatem

(1) L. 2. §. novissime ff. de orig. iur.
(2) L. 1. ff. de Constit. Princ.
(3) L. ult. C. de Legib.
(4) Cicero II. de Legib.
(5) L. De quibus, §. 2. ff. de legibus.
(6) L. 2. ff. eodem. Demost. orat. 1. adversus Aristogit.

tem laesam non esse existimavit, si tacito suffragio populi aliquem locum daret.

. II. Magna sane in constitutionibus imperatoriis vigebat sapientia & aequitas. Non enim, nisi de consilio iurisperitorum & prudentium ferebantur, ut de Augusto dicitur a Iustiniano. De Alexandro Severo refert Lampridius (7), nullam legem sacravisse sine viginti iurisperitis & quinquaginta sapientissimis disertissimisque viris. Memorabilis est etiam illa cura & diligentia, quam novis legibus promulgandis Theodosius & Valentinianus sibi praescripserunt (8), & Iustinianus amplexus est (9), nempe, ut, quod sanciendum esset, ab omnibus antea tractaretur, tam proceribus sacri palatii, qui consilio Principis intersunt, quam ipso senatu, atque *denuo collectis omnibus recenseretur: & quum omnes consensissent, tunc demum in sacro consistorio recitaretur; ut universorum consensus Principis auctoritate firmaretur*. Vnde non ineleganter scripsit Themistius (10), Anaxarchum secutus, Regibus assidere Themidem & Dicem, (quod Hesiodus de Iove dixerat) & fabulis poetarum decantatum illud, prognatam e Iovis cerebro Palladem, ad Reges traxit (11): quia matura consilia de rebus propositis ineunt, & eorum exsecutioni summa sedulitate imminent, ut civium utilitati prospicere possint. *Finis enim iusti imperii*, inquit Ammianus (12), *ut sapientes docent, utilitas obedientium aestimatur & salus*: quod ille hausit e Platone (13): eoque respiciebat Pythagoricus ille apud Stobaeum, qui Regem ad regnum pertinere acute & graviter scripsit.

Itaque, quum leges perferunt, id unum spectant Principes, quod communiter conducit reipublicae, ut alicubi dictum est ab Aristotele (14). Vnde apud Romanos olim ferendis legibus solemnis illa clausula adhibebatur: *Vt, si quid ius non esset rogari, rogatum ne esset* (15); id est, si quid utilitati publicae officeret, id pro non constituto haberetur. Huius formulae sententiam a suis constitutionibus abesse noluerunt Principes, qui, ut cum Iustiniano loquar, *suum esse proprium subiectorum commodum imperialiter existimant* (16). Neque ideo placita dicuntur Principum constitutiones, quasi eorum arbitria sint pro lege, quod de antiquis Regibus scripsit Iustinus, ut nempe, quidquid libuisset, liceret; sed placita iuris: quo sensu verbum

 quo-

(7) Lampridius in Alexand. Sev.
(8) Initit. de Codic. init. tit.
(9) L. 8. humanum. C. de Legib.
(10) Plutarchus in Alex. vita. Them. Orat. XI.
(11) Idem. Orat. X.
(12) Ammianus lib. 29.
(13) Plato l. 5. Polit.
(14) Arist. l. 8. Ethic. ad Nicomac. τὸ γὰρ καὶ οἱ νομοθέται στοχάζονται, καὶ δίκαιον εἶναι φασιν, τὸ κοινῇ συμφέρον.
(15) Barnabas Brisson. lib. 2. de Formul.
(16) L. un. §. 14. C. de caduc. tolliend. V. Cl. Guillelm. Maranus Antecessor Tol. in com. altero de Aequit.

quoque *Placet* usurpatur frequenter in senatusconsultis, prudentum responsis, & iudicum sententiis (17). Quare, si rerum experientia doceat, eas leges utilitati publicae officere, quin ab earum usu absque iniuria Principis recedi possit, nemo unquam dubitavit.

III. Ex eodem fonte manat, ut legibus servandis cives suos adstringere Principes non censeantur, si statim atque publice propositae sunt, viris sapientibus & cordatis, vel etiam ipsi universitati, earum usus parum commodus esse videatur: quia utilitas est *iusti prope mater & aequi*, ut dicebat Horatius. Quare non immerito apud omnes recepta est illa Iuliani sententia, quam initio protuli, ut, quod a prudentissimis viris in consistorio Principis tractatum est, etiam ipso usu & tacito populi consensu confirmetur. Hoc est, quod dicebat Leo Imperator (18): *Novum ius inveterato usu stabiliendum est*. Quod e veterum philosophorum doctrina haustum est, qui leges ad parendi necessitatem adigere non posse, nisi ex more & consuetudine observant, ut retulit Aristoteles (19). Sane, si contrario usu & tacito consensu omnium leges per desuetudinem abrogantur, & non solum suffragio legislatoris, ut dicebat Iulianus: ita etiam, etsi non suffragium, consensus saltem tacitus populi, qui rebus ipsis & factis constat, necessarius erit, ut leges receptae dici possint. Hoc axioma adeo verum est, nempe legibus neminem teneri, nisi usu receptae sint, ut Menochius celeberrimus Iurisconsultus scribere non dubitarit cum Socino (20), etsi lex promulgata fuerit, non praesumi usu hominum receptam & comprobatam: quia scilicet usus ille est quid facti, factum autem secundum regulas iuris non praesumitur (21); ideoque ait, eum, qui lege nititur, adstringi ad probationem usus publici & constantis illius legis.

Ceterum non est, quod aliquis e trivio philosophorum colligat, ex eo, quod regni iura eorum, qui reguntur, caussa sunt parata; sequi eos, qui reguntur, superiores esse Principe, qui eos regit. Si enim de Principibus agatur, qui potiuntur summo imperio, huius argumenti vim metiri oportebit a iure tutorum. Nam tutela moribus inducta est pupillorum caussa, nec eo minus tutela est ius ac potestas in pupillos ipsos (22). Sane tutor, si male rem pupilli administret, amoveri potest, quia magistratibus subiicitur. At in summis imperiis soli Deo Regum peccantium iudicia relicta sunt; quia, ut recte inquit Marcus Aurelius, magistratus de privatis, Principes de magistratibus, Deus

(17) Brisson. de Verb. signif. in verbo *Placet*.

(18) L. *Cum de novo*. C. de legib.

(19) Arist. l. 2. Polit. cap. 6.

(20) Menoch. l. 2. praesumt. cap. 2. num. 2. & 3.

(21) L. *In bello* §. *facti*. ff. de captivis & postlim. revers.

(22) Vide V. Cl. Hugonis Grotii l. 1. de iure belli & pacis c. 3. n. 8.

Deus de Principibus iudicat: quod ius ἀνυπεύθυνον Regibus Francorum vindicavit Gregorius Turonensis (23).

IV. Quae autem de legibus dixi, ut necessarius sit usus & tacitus populi consensus, ad eas pertinet, quae de iure privato feruntur. Ceterum, quae de summa republica decernuntur & de iure publico, non adstringuntur his conditionibus. Discrimen enim intercedere inter ius privatum & publicum, praeter Iurisconsultos, docet etiam Aristoteles, qui summam potestatem partitur in ἀρχιτεκτονικὴν, quae in iure ferendarum & tollendarum legum versatur, & in πολιτικὴν seu βουλευτικὴν, quae aut publicas actiones respicit, ut pacis, foederum, & belli; aut res ipsas, ut tributa & vectigalia; in quibus comprehenditur dominium eminens, quod habet civitas in cives & res civium ad usum publicum. Addit & δικαστικὴν, quae res controversas inter singulos dirimit, atque per magistratus exercetur. Leges, quae ad δικαστικὴν pertinent, & ad singulorum controversias dirimendas, egent tacito populi suffragio, ut dixi. Sed belli, pacis, foederum, vectigalium & dominii illius eminentis arbitrium integrum ad summos Principes transcriptum est, sola populis obsequii gloria relicta. Hoc significatum voluit Samuel, ut quibusdam visum est, quum iura Regis recenset; quorum usus ab arbitrio quidem Regis pendebat, sed ita tamen, ut cum utilitáte publica coniunctus esset. Heic enim locum habet prudentissimum illud Platonis monitum, quod Ciceronis verbis referre malo (23), quam meis: *Omnino, qui Reipublicae praefuturi sunt, duo Platonis praecepta teneant, ut, quidquid agunt, ad eam referant, obliti commodorum suorum: alterum, ut totum corpus reipublicae curent; ne, dum partem aliquam tuentur, reliquas deserant*. Quare, quum ea tempora saepissime incidant, in quibus aut propulsandus sit hostis, aut socii iuvandi, vel aliud quid simile tentandum, & in eam rem pecuniae parandae sint, quas belli nervos esse dicebat Demosthenes, tum consilia rerum agendarum cum paucis communicanda sunt, ne in plures sparsa, hostibus pateant; tum pecuniarum exigendarum modus a solo Principe praescribendus est; ne, dum populi consensus exspectatur, aut occasiones rei bene gerendae praeterlabantur, aut in necessitatem adigatur Princeps publicandi consilii. Inde merito profectum est, ut Principes belli, pacis, foederum & tributorum rationem solis sibi reddi velint. Quod saepe civium querelas immodestas provocat, qui sibi iniuriam factam putant, quum dominio illo eminenti, quod vocat Aristoteles, facultatibus singulorum ad tuendum reipublicae corpus Principes utuntur: quum potius nunquam satis memorata Periclis sententia apud Thucydidem in uniuscuiusque animo observari deberet: *Sic existimo, etiam singulis hominibus plus*

eam

(23) Gregor. Turon. laudatus cap. 2. huius libri.

(24) Cicero offic. lib. 1.

eam prodesse civitatem, quae tota recte se habeat, quam si qua privatis floreat utilitatibus, ipsa autem universim laboret. Qui enim domesticas fortunas bene collocatas habet, patria tamen eversa pereat & ipse necesse est. Contra vero, etiamsi quis in beata republica parum felix est, multo tamen facilius per illam incolumis servatur. Quare quum civitas quidem singulorum possit sustentare calamitates, singuli autem publicas non item, quid est, cur non universim ipsi consulere ipsamque tueri oporteat, nec id facere, quod vos facitis, dum quasi attoniti iactura rei familiaris, salutem proditis reipublicae. Quem sensum ita expressit Livius: *Respublica incolumis & privatas res salvas facile praestat. Publica perdendo, tua nequidquam serves.*

V. Leges ecclesiasticae eadem tacita conditione, qua civiles adstringuntur, scilicet, ut parendi necessitate Christianos non teneant, donec usu sint receptae. Haec est non solum Gallorum omnium, sed etiam celeberrimorum quorumque Doctorum sententia: quam trahunt e Gratiano, qui prolato Iuliani responso subdit (25): *Leges instituuntur, quum promulgantur; firmantur, quum moribus utentium approbantur.* Quo videtur inclinare Augustinus (26), quum scribit, de legibus temporalibus homines iudicare, quum eas instituunt; sed quum fuerint institutae & firmatae, non licere iudici de ipsis iudicare, sed secundum ipsas. Hanc sententiam tuentur celeberrimi auctores Covarruvias & Navarrus (27). Illius haec sunt verba: *Certum est, legem nullam vim obtinere, si ab initio recepta non fuerit a subditis, quod Aristoteles docet II. Polit. cap. VI. & probatur l. De quibus. ff. de legibus. cap. In istis. §. leges. 4. dist. ubi scribit Domi. leges a Principe dari ea conditione & intentione, ut non aliter obligent, quam si fuerint a republica receptae. Ad idem Glossa in cap. I. de tregua & pace. gl. in l. Rem non novam. §. Patroni. C. De iudiciis. Et est communis opinio. Nam & maxime praesumendum est, eam legem, quae a republica non recipitur, minime ei convenire.* Contra nituntur plerique (28), qui canonicas leges & pontificias eximium aliquid prae se ferre volunt. Illi ipsi tamen auctores hoc asserere non audent, nisi eo casu, quo facilis sit & innoxia legis ecclesiasticae exsecutio. Nam, si aliquo pacto utilitatem publicam laedat, ab ea recipienda fideles abstinere posse non invitus fatetur Suares (29). Quod fere in priorem sententiam incidit.

VI. Sane, si quis diligenter utrasque leges expendat, huic conditioni magis videtur obnoxia lex ecclesiastica quam civilis, duplici ra-

(25) Dist. 4.

(26) Aug. de vera relig. c. 31.

(27) Gerson. Tract. de vita spirit. Lect. 4. Covarruvias l. 2. Var. Resolut. c. 16. n. 6. Navarr. in summa c. 23. n. 41.

(28) Ioannes Maior Doctor Paris. in 4. dist. 15. q. 4. Driedo l. 1. de libert. Christian. c. 9. docum. 2. Armilla verbo *Lex.* n. XI. Angelus. Silvester.

(29) Suares l. 4. de legib. cap. 16.

ratione. Prima est, quia potestas ecclesiastica conceptis verbis data est *in aedificationem, non autem in destructionem*, ut testatur Apostolus (30). Unde sequitur, nihil obtrudendum esse fidelibus, quod eos offendere aliquo pacto possit, atque adeo legem ecclesiasticam minus commodam pro non scripta esse habendam. Quia, ut inquit Chrysostomus (31), *haec est Christianismi regula, haec illius exacta definitio, hic est vertex supra omnia eminens, publicae utilitati consulere*. Secunda vero ratio haec est, quia Christus ipse discrimen utriusque potestatis in praeceptis dandis auctoritate sua constituit. *Reges gentium dominantur eorum, & qui potestatem habent super eos, benefici vocantur: vos autem non sic*, inquit ille apud Matthaeum & Lucam (32). His verbis de legitima Regum auctoritate Christus agit, non vero de tyrannica, quum de iis Regibus loquatur, qui benefici & εὐεργέται a populis dicerentur. Et si quis abuti velit voce Graeca κατακυριεύειν, quae exstat apud Matthaeum, reponetur illi, Lucam simplici verbo κυριεύειν usum. In eo autem discrimen versatur, quod Regibus summo imperio multa peragere liberum sit, quam effusam licentiam suis Apostolis Christus adimit; ita, ut verus dominatus sit penes Reges, non autem penes sacerdotes (33); quorum potestas non est despotica, sed temperata, & ad populorum usum accommodata; ita, ut monarchia ecclesiastica ex aristocratico regimine sit commixta; contra quam accidit in plerisque regnis, quae iure optimo a Principibus possidentur. Vehemens est Bernardus (34), & fere totus in eo, ut hanc sententiam Eugenio Pontifici persuadeat: *Nec enim tibi ille* (Petrus sc.) *dare, quod non habuit, potuit; quod habuit, hoc dedit, sollicitudinem, ut dixi, super Ecclesias. Numquid dominationem? Audi ipsum: Non dominantes in clero, sed forma facti gregis. Et ne dictum sola humilitate putes, non etiam veritate, vox Domini est in Evangelio: Reges gentium dominantur eorum, & qui potestatem habent super eos, benefici vocantur. Et infert: Vos autem non sic. Planum est, Apostolis interdicitur dominatus. I ergo tu, & tibi usurpare aude, aut dominans Apostolatum, aut Apostolicus dominatum. Plane ab alterutro prohiberis. Si utrumque similiter habere velis, perdes utrumque*. Nec aliena est Bernardi explicatio a veterum sensu. Etenim Origenes hunc locum Evangelii sic edisserit (35). *Principes gentium non contenti tantum regere subiectos suos, violenter eis dominari nituntur. Inter vos autem, qui estis mei, non erunt haec. Ne forte,*

(30) 2. Corinth. cap. 13.

(31) Chrys. hom. 25. in priore ad Cor. τοῦτο κανὼν χριστιανισμοῦ, τοῦτο ὅρος ἠκριβωμένος, αὕτη ἡ κορυφὴ ἡ ἀνωτάτω, τὸ τὰ κοινῇ συμφέροντα ζητεῖν.

(32) Matth. 20. Luc. 22.

(33) Vide secundam praefationem Marcae §. 6.

(34) Bernard. de Consid. l. 2. c. 6.

(35) Origen. tract. 12. in Matth.

te, qui videntur habere aliquem in Ecclesia principatum, dominentur fratribus propriis, vel potestatem in eos exerceant. Quoniam, sicut omnia carnalia in necessitate sunt posita, non in voluntate, spiritualia autem in voluntate, non necessitate, sic & Principes spirituales. Principatus eorum in dilectione debet esse positus, non in timore corporali. Ex quo sequitur, leges ecclesiasticas, quae de rebus iure naturali vel divino non vetitis ad εὐταξίαν & ordinem Ecclesiae externum tantummodo componendum feruntur, non necessitate, sed voluntate, non timore corporali, sed dilectione subiectorum niti debere. Quod Gregorius Nazianzenus conceptis verbis testatur (36): *Vel maxime id lex nostra & legislator noster sanxit, ut grex non coacte, sed sponte ac libenti animo pascatur*. Possem, si pluribus testimoniis opus esset, Hieronymum quoque laudare (37), qui Regem nolentibus, Episcopum volentibus praeesse scribit: & Chrysostomum (38), cuius haec sunt verba, dum potestatem utramque composuit: *Legibus ac mandatis omnia peraguntur*, scilicet apud Principes, *hic vero nihil tale. Neque enim licet ex auctoritate praecipere.*

VII. Occurret aliquis, nos iam asseruisse, Regibus ipsis non esse liberum, invitos cives ad legem amplectendam cogere, ideoque non esse tam anxie haerendum huic discrimini inter utramque potestatem, quod hoc loco urgemus. Praeterea aeque licere sacerdotibus contumaciam impiorum excommunicatione plectere, ac Regibus in facinorosos animadvertere gladio. Hanc difficultatem solvere oportet tam ex iis, quae iam observavimus, quam ex iis, quae in hanc partem distulimus, commodioris doctrinae caussa. Regium imperium a sacerdotali in eo maxime distat, quod illi non solae singulorum civium rationes commissae sint, sed totius reipublicae salus: unde fit, ut in cives, etiam invitos, ad fovendum totius reipublicae corpus, ius illi competat, quemadmodum antea dixi. Quod aliter se habet in episcopali ministerio; cui Ecclesiae sollicitudo ita est commissa, ut singulorum saluti praecipue invigilare debeat, nec curare possit universum corpus aliquorum membrorum pernicie; sed ad exemplum magistri nonaginta novem oves deserendae illi sunt, ut centesimam ad caulas reportet. Deinde in ipsa ratione legum ferendarum, quae singulorum civium controversias respiciunt, Principes quidem eorum utilitatibus consulere debent, adeo, ut eos tacita conditione suis legibus obstringi nolint, nisi usu ipso constiterit, eas leges reipublicae commodas & utiles esse. Attamen si non iure ordinario, sed summo iure agere velint, earum constitutionem exsecutionem urgere, quae de iure dubio feruntur, & ab invitis civibus obsequium extorquere pos-

(36) Greg. Naz. in Apolog.
(37) Hieron. in epitaph. Nep.
(38) Chrysost. in Acta Apost. hom. 3.

possunt sine ulla tyrannici imperii exprobatione (39). Etsi enim dura sint aliquando Regum imperia, ordo ille imperandi & parendi id exigit, ut subditi dominorum mandatis cedant, quemadmodum Apostoli disertissime docuerunt (40). Sed in legibus ecclesiasticis, quae ius naturale aut divinum non exsequuntur, summum illud imperium locum non habet: quo sensu accipienda sunt, quae adduxi testimonia e Gregorio Nazianzeno, Hieronymo, Chrysostomo & Bernardo, ad loci Evangelici explicationem. Quin etiam magnum discrimen intercedit inter supplicia, quae leges publicae contumacibus irrogant, & excommunicationes aut ceteras censuras, quibus utitur Ecclesia adversus sceleratos. Princeps enim adulterum aut caedis reum gladio plectit, id est, maleficum commerita poena afficit, in eoque vim imperii sui ostendit. Ecclesia vero non exigit poenam, sed morborum curationem. Itaque non infligit excommunicationem, ut mactet, sed ut poenitenti salutem conciliet; quemadmodum diserte interpretatur alicubi Chrysostomus (41). Vnde Theodoretus in synagoge canonum adnotavit (42), aliam esse rationem legum regiarum & canonum; quod illae severas poenas a reis exigant, hi autem errantes in viam reducere & aegris remedia parare conentur, quando peccatum est in leges evangelicas aut mores receptos.

VIII. Si quis autem de quaestione proposita, quae fuerit sententia veterum, requirat, definiri posse videtur ex Innocentio I. & Gelasio. Etenim ille non solum editionem decretorum, quae complexus erat epistola, quam dederat ad Alexandrum Antiochenum, sed etiam consensum Episcoporum provincialium requirit: *Vt, quae ipse tam necessario percunctatus es*, inquit, *& nos elimate respondimus, communi omnium consensu studioque serventur*. In eamdem sententiam Gelasius dixit, primam sedem exsequi *uniuscuiusque synodi constitutum, quod universalis Ecclesiae probavit assensus* (43). Immo & Hilarius a me supra laudatus decreta ab Occidente in Orientem mitti consuevisse scripsit, non extorquendi assensus iniuria, sed instruendae omnium conscientiae cognitione.

Ad hanc disputationem illustrandam non omitti debet insigne Anastasii Bibliothecarii testimonium, qui ad marginem sexti canonis septimae synodi, ubi mentio habetur cuiusdam canonis Trullani Concilii, haec adnotavit: *Nec te moveat, si hanc definitionem nos minime habeamus, quum & earum nonnullas, quas inter canones habemus, in auctoritatem non recipiamus, sicut quasdam ex Conciliis.*

(39) Vide secundam praefationem Marcae §. *6*.

(40) Paullus Rom. 13. & Petrus 1. epist. c. 2.

(41) Chrys. hom. 15. in 2. Cor.

(42) Theodoretus in praefat. ad synagogen canonum: ὐκ ἀυτο δειν ὥσπερ οἱ πολιτικοι νομοι, τους πλημμελουντας κολαζεσθαι.

(43) *Huc referri possunt pleraque ex iis, quae diximus capite superiori, & praecipue* §. 8.

Aliae namque apud Graecos tantum, aliae vero apud certas solum provincias in observantia ecclesiastica assumuntur, sicut sunt Laodicensis Concilii 16. & 17. regulae, quae apud Graecos tantum servantur, necnon & Africanorum Conciliorum 6. & 8. capitula, quae nulla provincia servare, nisi Africana, dignoscitur. Hanc ob caussam ipsi etiam Romani Pontifices in formula professionis, quae habetur in Diurno Ecclesiae Romanae (44), spondent, se observaturos & confirmaturos *omnia decreta canonica praedecessorum Apostolicorum nostrorum Pontificum, quaecumque ipsi synodaliter statuerunt & probata sunt.* Non inutiliter haec ultima verba addiderunt. Sciebant etenim, praeter constitutionem factam synodi assensu necessarium fuisse, ut tacito provinciarum consensu probaretur.

Communem omnium saeculorum sententiam etiam hac in parte secuti sunt Galli nostri; qui se solis illis canonibus teneri putaverunt, qui aut contrario usu aboliti non essent, aut qui ab initio usu recepti fuissent (45). Id testatur Philippus Rex Francorum in Pragmatica, qua privilegia quaedam Academiae Aurelianensi indulsit anno MCCCXII. *Non putet igitur aliquis, nos recipere, vel progenitores nostros recepisse consuetudines quaslibet sive leges ex eo, quod eas in diversis locis & studiis regni nostri per scholasticos legi sinantur. Multa namque eruditioni & doctrinae proficiunt, licet recepta non fuerint. Sicut nec Ecclesia recipit quamplures canones, qui per desuetudinem abierunt, vel ab initio non fuere recepti, licet in scholis a studiosis propter eruditionem legantur. Scire namque sensus, ritus & mores hominum diversorum, locorum & temporum, valde proficit ad cuiuscumque doctrinam.*

Consensus necessitatem hac etiam ratione probavit Nicolaus Cusanus (46), quod olim omnia disciplinae capita decernerentur in Conciliis ex communi Episcoporum suffragio & consensu secundum formam ab Apostolis praescriptam, qui ex sua & seniorum sententia decreta de suffocato & de sanguine ediderunt. Vnde sequi ait, constitutiones pontificias aut e canonibus receptis petendas, aut, si potestatem statuendi, quam summus Pontifex a Deo habet, in rebus nondum canone decisis explicare velit, *ad hoc, quod statutum eius liget, non sufficit, quod sit publice promulgatum; sed oportet, quod acceptetur & per usum approbetur secundum superiora, & ea, quae notantur de Constitutionibus super rubrica; ubi dicitur per Doctores, quod ad validitatem statuti tria sunt necessaria, potestas in statuente, publicatio statuti, & eiusdem approbatio per usum. Vnde videmus innu-*

(44) De libro diurno vide supra lib. 1. cap. 9.

(45) Franc. Florens Antecessor meritissimus protulit haec verba in dissert. de orig. iur. can. sub finem.

(46) Cusanus Cardinalis de concord. cath. l. 2. c. 9. 10. & 11.

numera Apostolica statuta etiam a principio, postquam edita fuere, non fuisse acceptata.

IX. Quae in contrarium afferuntur, eiusmodi sunt, ut a recepta sententia discedere non cogant. Neque enim subditis idcirco legis ferendae potestatem asserimus, quod consensum eorum expressum vel tacitum exigamus. Quamquam enim liberam, & a nemine pendentem solvendi & ligandi auctoritatem fateamur, attamen, quum in externo regimine versatur, & se ad ea porrigit, quae neque fidem, nec Sacramenta scelerumve censuram respiciunt, tunc maxime subditorum assensum exigit, in quorum aedificationem est a Christo instituta. Vis ergo & imperium legis a sola Ecclesia pendet; sed executio vim sortitur a consensu eorum, quorum maxime interest; qui sola repulsa legis satis docent, eam sibi non esse commodam. Neque est, quod aliquis aut Pontificis aut Conciliorum privilegium illis a Christo collatum proferat: quia exceptis canonibus, qui de fide aut de morum doctrina feruntur, ceteri, qui πρᾶξιν respiciunt, & in facto versantur, (quod prudentissimos saepe fallit) non debent summo illo non errandi privilegio censeri; maxime, quum id proprium sit legibus ecclesiasticis de disciplina latis, ut eas pro ratione temporum aut locorum mutari necesse sit, quemadmodum docet Augustinus (47): *Ipsa plenaria Concilia saepe priora posterioribus emendari, cum aliquo experimento aperitur, quod clausum erat, & cognoscitur, quod latebat, sine ullo typho sacrilegae superbiae, sine ulla inflatae cervice arrogantiae, sine ulla contentione lividae invidiae, sancta humilitate, cum pace catholica, cum caritate Christiana.* Quod autem e Gratiano profertur Concilii Triburiensis decretum, non vetat, quin Pontificum Romanorum decreta provinciarum usibus obfutura repudiari possint; sed modum quemdam examini praescribit, scilicet, ut, quantum fieri potest, *etsi iugum vix ferendum sit, suscipiatur tamen ob memoriam B. Petri.* Sed, si omnino ferendum non sit, quia scilicet utilitati publicae graviter obest, ex illo decreto sequitur, situm esse in populi potestate, ut a se iugum illud amoveat. Haec sunt verba canonis (48). *In memoriam B. Petri Apostoli honoremus Romanam & Apostolicam sedem; ut, quae nobis sacerdotalis mater est dignitatis, esse debeat magistra ecclesiasticae rationis. Quare servanda est cum mansuetudine humilitas; ut, licet vix ferendum ab illa sancta sede imponatur iugum, conferamus, & pia devotione toleremus.*

Rr 2 AD-

(47) Augustinus L. 1. conf. cap. 7. & epist. ad Marcellinum, & lib. 2. de bapt. cap. 3.

(48) Concil. Tribur. c. XXX. an. 895. habetur apud Grat. dist. 19.

ADDITIO STEPHANI BALUZII.

Caput istud Concilii Triburiensis apud Ivonem parte V. cap. L. & Gratianum dist. XIX. refertur ex Capitulis Caroli Magni Imperatoris. Nauclerus autem adnotat, hoc esse unum ex XXIII. legum capitulis, quae idem Imperator, ut Sigebertus scribit, anno primo imperii sui instituit, quum per omne imperium suum legatos ad faciendum iudicium & iustitiam cunctis direxit. Itaque, quum decretum istud exstet etiam in capite XXX. Concilii Triburiensis, quod anno DCCCXCV. habitum fuit sub Rege Arnulfo, & ex eodem Concilio laudetur a Burchardo, par est existimare, patres synodi Triburiensis illud mutuatos esse ex legibus Caroli, atque ita suam fecisse legem, quam approbaverunt. Sed utcumque se res habeat, magni momenti sunt verba istius capitis. Nam, quum auctor vellet gratificari Romano Pontifici in caussis ecclesiasticae disciplinae, videretque hoc pacto nonnulla tentari contra consuetudines receptas, usus est eadem dexteritate, qua usus olim erat in Concilio Sardicensi Osius Cordubensis Episcopus, ut Episcoporum deiectorum appellationes ad Romanam sedem approbari procuraret ab ea synodo, nimirum adducta reverentia, quae beato Petro sedique eius debetur. Sed, ut res ista clarius elucescat, adferenda sunt ipsamet Osii verba ex canone tertio Concilii Sardicensis: *Quod si aliquis Episcopus*, inquit, *iudicatus fuerit in aliqua caussa, & putat, se bonam caussam habere, ut iterum Concilium renovetur, si vobis placet, sancti Petri Apostoli memoriam honoremus, ut scribatur ab his, qui caussam examinarunt Iulio Romano Pontifici*. Huius iuris novam esse institutionem, Marca probat ex his verbis in lib. VII. cap. III. & VIII. ubi observat, Osium non dicere, confirmandam esse antiquam traditionem, quemadmodum fieri consuevit in negotiis, quae renovatione tantum aut observatione indigent. Sic in capite illo, quod explicandum suscepimus, auctor ait, servandam esse cum mansuetudine humilitatem; ut, licet vix ferendum ab illa sancta sede imponatur iugum, feratur tamen ob memoriam beati Petri Apostoli, ob quam honoranda est Romana & Apostolica sedes. Sic in Concilio Remensi adversus Arnulphum cap. XXVIII. Arnulphus Aurelianensis Episcopus dixit: *Nos vero, reverendissimi patres, Romanam Ecclesiam propter beati Petri memoriam semper honorandam decernimus, nec decretis Romanorum Pontificum obviare contendimus; salva tamen auctoritate Nicaeni Concilii, quod eadem Romana Ecclesia semper venerata est.* Eadem prudentia usus est Bonifacius sedis Apostolicae per Germaniam Legatus, quum Episcopos in legatione sua consistentes iureiurando adegit polliceri subiectionem Romano Pontifici, aliaque nonnulla tentavit contra priscum morem. Quod adeo gratum fuit Romanis auribus, ut nuntiis a Bonifacio missis, qui de rebus istis certiorem facerent Romanam Ecclesiam, maxima gratulatio facta fuerit. Testatur id ipsemet Bonifacius in epistola centesima quinta, quae data est ad Cudberthum Cantuariensem Archiepiscopum, in qua haec leguntur: *Decrevimus autem in nostro synodali conventu, & confessi sumus, fidem catholicam & unitatem & subiectionem Romanae Ecclesiae fine tenus vitae nostrae velle servare, sancto Petro & Vicario eius velle subiici, synodum per omnes annos congregare, Metropolitanos Pallia ab illa sede quaerere, & per omnia, praecepta Petri canonice sequi desiderare, ut inter oves sibi commendatas numeremur. Et isti confessioni universi consensimus & subscripsimus, & ad corpus sancti Petri Principis Apostolorum direximus. Quod gratulando clerus & Pontifex Romanus suscepit.* Hanc formulam sequens aetas servavit in professionibus Episcoporum, ut patet ex formula XIII. in appendice tomi secundi Conciliorum Galliae, quae sic habet: *Beato vero Petro & Vicario eius debitam subiectionem & obedientiam, suffraganeis vero nostris adiutorium me exhibiturum profiteor.* Quin etiam in formula iuramenti,

menti, quod Episcopi praestare tenentur Pontifici Romano, Gregorius VII. eius inventor retinendum putavit beati Petri nomen ob reverentiam nominis Apostolici. Exstat in regesto Gregorii VII.& in libris Decretalium. Vide Notas ad Capitularia Caroli M. pag. 1055.

CAPUT XVII.

De iure Gallicanae Ecclesiae, canones examinandi, an utiles sint Ecclesiae, & recipiendi.

SYNOPSIS.

I. Ad quorum curam pertineat novae legis examen. Docetur hoc competere, in Gallia, Ecclesiae Gallicanae. E Concilio Turonico, quo Siricii & Innocentii decreta de caelibatu recipiuntur, cum exceptione, quod attinet ad privationem communionis. Et canones Apostolici non admissi olim ab Ecclesia Gallicana.

II. Septima synodus explosa est a Concilio Francofordiensi, ob quaestionem de imaginibus. Verborum sono, non autem re ipsa discrepabant. E perversa interpretatione Latina verborum Constantini Episcopi natum praecipue *dissidium. Gallicana Ecclesia de recipienda synodo oecumenica deliberat. Quod locum habet maxime, quando per legatos non adsuit Concilio; quod observat Anastasius.*

III. Multi canones octavae synodi non sunt statim recepti ab Ecclesia Gallicana, quod adversi essent antiquis moribus regni.

IV. Hoc iure expendendorum canonum usa est Ecclesia Gallicana in conventu Bituricensi.

V. Non solum Ecclesiae Gallicanae, sed etiam Regis consensus necessarius est ad exsecutionem publicam *novorum canonum. Episcopi de legis aequitate disceptant: Princeps de reipublicae tranquillitate. Consilium Burgundiae Ducis, ne quid novi constituatur in regno absque consensu Regis. Qua ratione receptus non est in Gallia liber sextus Decretalium.*

VI. Concilii Basileensis decreta legis publicae vim non habuerunt, donec regia lege firmata sunt. Concilii Tridentini definitiones fidei admissae edicto regio. Sed decreta disciplinae non servantur, nisi quatenus eorum sententia in constitutiones regias transscripta est. Inquiritur breviter in caussas non admissorum Concilii Tridentini decretorum; idque totum a prudentia Regum pendere ostenditur.

VII. Antiqua illa Gallorum opinio de necessitate publicationis & acceptationis tam Ecclesiae Gallicanae, quam Regis, confirmata est Concordatis.

I. NVnc discutiendum restat, ad quorum curam pertineat examen illud, an nova lex ecclesiastica sit utilis vel noxia. Quod uno verbo explicari potest; nempe, ad eos pertinere, quorum interest legem ferri aut non ferri, ideoque ad Ecclesiam Gallicanam in Gallia, id est, ad Episcopos & ceteros e clero, qui conventibus publicis interesse solent.

Rem satis apertam uno aut altero exemplo confirmabimus. Siricii & Innocentii I. decretales epistolas, quae Sacerdotibus & Diaconis uxorum usum ita interdixerunt, ut contumaces a communione abstinerent, Ecclesia Gallicana non statim admisit in eo capite, quo a com-

communione pelluntur; sed rem totam initio ita temperavit, ut officio suspensis, communione concessa, ad altiores gradus adscendendi spes adimeretur. Quod probatur canone secundo Concilii Turonici primi, habiti anno CDLXI. *Et licet a patribus nostris emissa auctoritate id fuerit constitutum, ut, quicumque Sacerdos vel Levita filiorum procreationi operam dare fuisset convictus, a communione dominica abstineretur: nos tamen huic districtioni moderationem adhibentes, & iustam constitutionem mollientes, id decrevimus, ut Sacerdos vel Levita coniugali concupiscentiae inhaerens, vel a filiorum procreatione non desinens, ad altiorem gradum non ascendat, neque sacrificium Deo offerre vel plebi ministrare praesumat. Sufficiat his tantum, ut a communione non efficiantur alieni.* Integram tamen Siricii & Innocentii constitutionem absque ulla exceptione vel indulgentia suscepit synodus Agathensis anno quingentesimo sexto (1). Eadem libertate usa est Ecclesia Gallicana in non admittendis canonibus Apostolicis, etiam post editam a Dionysio Exiguo collectionem suam, ut demonstratur libro III. cap. 4. §. 3.

II. Secunda Nicaena synodus, (quae sub Hadriano Pontifice Nicaeae primum coacta litteris Constantini Imperatoris & Irenes eius matris, deinde Constantinopolim translata, utriusque urbis nomine a scriptoribus Constantinopolitana vel Nicaena dicitur) ab Ecclesia Gallicana in Concilio Francofordiensi repudiata est. Cuius dissensionis occasio inspicienda est; & quid inde ad theorematis nostri probationem trahi possit, sincere colligendum. Convenerunt anno DCCXCIV. regni Francorum & Italiae Episcopi in urbe Francofordiensi, Apostolica Hadriani I. auctoritate & iussione Caroli Regis congregati. Proposita est sacro conventui synodus Nicaeae habita; quam illi oecumenicam dici posse negarunt, quod Occidentis provinciae per epistolas more ecclesiastico sententiam rogatae non fuissent. Immo synodum omnino exploserunt, quod imaginibus divinum cultum ab ea decretum existimarent, non quidem aperta definitione, sed conniventia. Ita enim indignationem suam canone secundo expresserunt: *Allata in medium quaestio de nova Graecorum Synodo, quam de adorandis imaginibus Constantinopoli fecerunt; in qua scriptum habebatur, ut, qui, imaginibus sanctorum, ut Deificae Trinitati, servitium aut adorationem non impenderent, anathema iudicarentur, Qui supra sanctissimi patres nostri omnimodis adorationem & servitutem renuentes contemserunt, atque consentientes condemnaverunt.* Hanc damnationem secutus est liber a Carolo Rege ad Hadrianum Pontificem missus, cuius meminit Hincmarus (2): quo libro synodi Nicaenae acta discutiuntur, & docetur, eam esse Gallorum sententiam, ut imaginum usus

(1) Syn. Agath. can. 9.

(2) Hincmarus opusc. cap. 19. *cuius temporibus nondum erat admissa a Gallis septima synodus.*

usus in Ecclesiis retineatur quidem, sed nemo eas cogatur adorare. De hoc dissidio egerunt viri eruditi: quod mihi semper visum fuit ita componendum, ut dicamus, verborum sono tantum Graecos a nostris, non re ipsa, dissensisse; quum illi venerationem tantum, τιμητικὴν sive *honorariam* imaginibus tribuerent (3). Quod verbum e foro in Ecclesiam transtulit Tarasius Patriarcha Constantinopolitanus, origine ducta a magistratibus, qui non erant in actu rerum, sed *honorarii* tantum. Quod ceteri Graecorum Theologi, qui dialecticae locutione utebantur, ita expresserunt, ut ὁμωνύμως, seu mavis *aequivoce*, imagines coli dicerent generali illo προσκυνήσεως aut adorationis vocabulo, quod omnia venerationum genera complectitur, & a materia, seu mavis obiecto, modum recipit. Quare scholion illud, quod adiectum erat ad textum Exodi in eo codice veteris Testamenti, qui servabatur in patriarchio Constantinopolitano, summo applausu exceptum est a patribus in actione quinta septimae synodi; cuius scholii haec sunt verba (4): *At vero, si facimus similitudines Christi, non ut similitudinem adoremus, sed ut mens videndo ad superiora volet.* Quod omnino concinit cum iis, quae Gregorius Magnus docuit in epistolis ad Serenum Massiliensem Episcopum (5); quem sequi velle & Gallicani Episcopi, & Hadrianus in apologetico ad Carolum profitebantur. Non est autem, quod aliquis miretur a Concilio Francofordiensi tam alienam sententiam Nicaenae synodo affingi, ut par imaginibus honor cum eo, qui defertur sanctae Trinitati, ab ea decretus fuisse dicatur. Neque enim abscisse hoc a synodo decretum fuisse affirmari poterat, quum in fidei definitione a patribus edita ex maiorum traditione usus imaginum confirmetur tamquam utilissimus ad renovandam πρωτοτύπων μνήμην seu recordationem, & earum imaginum sola honoraria veneratio, ei similis, quae codici Evangeliorum & vasis sacris defertur, diserte sanciatur, *non autem vera latria, quae divino Numini competit*, ut conceptis verbis synodus profitetur (6). Ea definitio praesente synodo (quae Nicaea Constantinopolim iussu Principum translata erat, unde synodi Constantinopolitanae nomen accepit) coram Constantino Augusto & Irene eius matre relecta est, & totius synodi acclamationibus & Principum subscriptionibus confirmata (7). Quare Concilium Francofordiense non repudiavit definitionem septimae synodi (quod observatione dignum mihi videtur), sed, quod *scriptum habebatur*, ut loquitur Concilium, nempe in actis septimae synodi, scilicet honorem Deo debitum imaginibus esse tribuendum. Non

(3) In definitione fidei Act. VII. Niceen. synod. τιμητικὴν προσκύνησιν ἀπονέμειν.

(4) Conc. Nic. Act. V. Cosmas legit scholion: εἰ δὲ ποιοῦμεν ὁμοίωμα τοῦ Χριστοῦ, οὐχ ἵνα τῷ ὁμοιώματι προσκυνῶμεν, ἀλλ' ἵνα ὁ νοῦς διὰ τοῦ ὁρᾶν ἀναπτερωθῇ.

(5) Greg. l. 7. ep. 109. l. 9. ep. 9.

(6) Definitio fidei act. VII. καὶ ταύταις ἀσπασμὸν, καὶ τιμητικὴν προσκύνησιν ἀπονέμειν, οὐ μὴν τὴν κατὰ πίστιν ἡμῶν ἀληθινὴν λατρείαν, ἣ πρέπει μόνῃ τῇ θείᾳ φύσει.

(7) Act. VIII.

Non est autem, quod dubitemus quin Synodus Francofordiensis sibi persuaserit, illam blasphemiam actis insertam fuisse. Hoc autem profectum est, ut docet liber Caroli, quod verba Constantini Constantiae Cypri Episcopi, quasi in eo sensu prolata essent praesente & non refragante Nicaena Synodo, Galli nostri interpretati sint. *Infauste*, inquit Carolus (8), *& praecipitanter sive insipienter Constantinus Constantiae Cypri Episcopus dixit: Suscipio & amplector honorabiliter sanctas & venerandas imagines, & quae secundum servitium adorationis, quae substantiali & vivificatrici Trinitati emitto*. Huic reprehensioni respondet quidem Hadrianus (9), sed Constantini lapsum non excusat; quamvis aliam fuisse mentem synodi Nicaenae, ex definitione fidei doceat, quae divinum cultum soli Deo asserit. Mihi autem ipsa Constantini verba perpendenti, & Latina, prout a Carolo prolata sunt, cum Graecis comparanti, constat vitio interpunctionis & barbarae interpretationis accidisse, ut contraria sententia a Concilio Francofordiensi Constantino affingatur. Verba enim illa, *suscipio & amplector honorabiliter sanctas imagines*, participiis expressa sunt in Graeco contextu, & a prioribus pendent (10). Deinde sequitur altera pars pericopae, quae divinum cultum soli Trinitati vindicat. Integer autem locus e Graeco ita efferendus est (11): *Quum in nulla sententiae parte alienas esse videam, quae nunc lectae sunt, litteras ab Oriente missas ad Tarasium sanctissimum Archiepiscopum & Patriarcham oecumenicum ab ea definitione fidei, quam ipse antea professus fuerat, ego etiam indignus his consentio & eiusdem sum sententiae, suscipiens & honorarie amplectens sanctas & venerabiles imagines. Et adorationem secundum latriam soli supersubstantiali & vivificae Trinitati impendo*. Itaque, praeter ceteras caussas, vitium unius interpunctionis & ineptae interpretationis Occidentis Episcopos ad explodendam Nicaenam synodum praecipue adegit. Quod imputari non debet Gallicanis Episcopis, nec dolo Iconoclastarum; quos, ut Gallis imponerent, falsa Nicaenae synodi exemplaria supposuisse vir illustr. Bellarminus & plerique omnes existimarunt. Sed vitium illud tribuendum est interpreti, qui Graecam illam synodum Latine verterat iussu Hadriani I. de cuius interpretis imperitia conqueritur Anastasius Bibliothecarius (12), qui secundam interpretationem aggressus est tempore Ioannis VIII. *Interpres*, inquit (13), *pene per singula, relicto utriusque lin-*

(8) *Carolus M. in Capitulari de non ador. imagin. l. 3. c. 17.*

(9) Hadrian. in apolog. ad Carolum.

(10) Synod. Nic. act. III. δεχόμενος καὶ ἀσπαζόμενος τιμητικῶς τὰς ἁγίας καὶ σεπτὰς εἰκόνας.

(11) Κἀγὼ ὁ ἀνάξιος αὐτοῖς συντίθημι, καὶ ὁμόφρων γίνομαι, δεχόμενος καὶ ἀσπαζόμενος τιμητικῶς τὰς ἁγίας καὶ σεπτὰς εἰκόνας. καὶ τὴν κατὰ λατρείαν προσκύνησιν μόνῃ τῇ ὑπερουσίῳ καὶ ζωαρχικῇ τριάδι ἀναπέμπω.

(12) Anastasius in vita Hadriani.

(13) Idem Anastasius Praefatione in septimam synodum.

linguae idiomate, adeo eſt verbum e verbo ſecutus, ut, quid in eadem editione intelligatur, aut vix, aut numquam poſſit adverti, in faſtidiumque verſa legentium paene ab omnibus hac pro cauſſa contemnatur. Diſcuſſa occaſione, quae Gallicanos Epiſcopos & Carolum Regem ad repudiandam ſynodum Nicaenam per errorem facti movit, id tantum ex eo colligi velim, (*) Reges Francorum cum Gallicana Eccleſia eam facultatem ſibi arrogaſſe, ut de ſynodis recipiendis vel reiiciendis diſceptatio ſibi libera eſſet, praeſertim, ſi per legatos ſuos rebus gerendis non interfuiſſent. Qua ratione uſus eſt Anaſtaſius (14), quum de ſynodi Trullanae Conſtantinopoli habitae canonibus loquitur, quos a ceteris patriarchalibus ſedibus repudiatos fuiſſe, docet; *nimirum, quia nulla earum, quum ederentur, aut promulgans, aut conſentiens, aut ſaltem praeſens inventa eſt*.

III. Octava ſynodus, quae ſub Hadriano ſecundo coacta eſt Conſtantinopoli, canones aliquot edidit, qui a Gallicanis Epiſcopis non videntur ſtatim recepti (15). Etenim Hincmarus Epiſcopus numquam eorum meminit in epiſtolis ſuis, & Ademarus monachus Engoliſmenſis laudatus a Pithoeo (16) quaedam contra veteres canones illic decreta fuiſſe obſervat. Plane (**) mores in Gallia receptos & iura regia variis canonibus videtur ſynodus illa petiviſſe. Etenim Principum ſuffragia ab electionibus Epiſcoporum arcet canone XII. quum tamen abſque Regis conſenſu, etiam poſt octavam ſynodum, electiones in Gallia non fierent. Epiſcopos omnes ſiſtere ſe Concilio Patriarchae iubet canon XVII. neque Principum iuſſu impediri; quum tamen a regno diſcedere & ſynodo intereſſe abſque conſenſu Principis vetitum eſſe Gallicanis Epiſcopis docet Hincmarus, & plerique aucto-

(*) Vide, quae imperite & invidioſe adverſus iſta ſcripſit Chriſt. Lupus tom. 2. pag. 1258. quem refutavit P. Hallix in diſſertatione de ſeptima ſynodo p. 43.

(14) Idem Anaſt. in Praefat.

(15) Vide lib. 6. cap. 15. §. 2.

(16) Pithoeus in Praefat. ad Hiſtor. miſcell.

(**) Vir his virtutibus lenioribus, quas in homine probo commendat Tullius, modeſtia nimirum, temperantia & iuſtitia ornatus Chriſtianus Lupus, ut eius ſcripta ſatis oſtendunt, acriter & infenſo atque inimico animo iſtic inſurgit in Marcam *, quod auſus ſit ſcribere, octavam ſynodum mores in Gallia receptos & iura regia variis canonibus petiviſſe; verba iſta inquiens indigna eſſe homine Archiepiſcopo. Et quia Marca ſtatim annotavit ex Hincmaro, non licere Epiſcopis a regno diſcedere abſque permiſſu Regis, quod eſt certiſſimum & uſu receptum, non ſolum in Gallia, ſed apud omnes ubique nationes, Hincmarum, quem alibi malo animo comparat cum Marca & Photio, propterea vocat ſecundum Dioſcorum & novum Pharaonem, ſicut alibi ** Carolum cognomento Calvum vocat ſecundum Sennacherib ac novum Pharaonem. Si iſto argumentandi genere uti liceret, ſatis vaſtum & amplum campum inſurgendi adverſus Lupum nobis aperirent eius lucubrationes. Sed iſta nobis, qui litterarias controverſias civilius tractamus, non conveniunt. Illud tantum dicemus pauciſſimis omnino verbis, nihil eſſe facilius, quam oſtendere, ea omnia eſſe veriſſima, quae iſtic Lupus ait eſſe falſiſſima.

* *Tom. 2. pag. 1334.*

** *Ibid. pag. 1341.*

res poſt octavam ſynodum (17). Eodem canone vetatur, ne ſynodus fiat praeſente Principe: quod moribus Gallorum adverſabatur, qui Synodos in palatio ut plurimum celebrabant, etiam ſub Carolo Calvo poſt octavam ſynodum. Electiones Epiſcoporum ſoli clero, expulſis laicis, aſſerit canon vigeſimus ſecundus. Sed populum habuiſſe ſuas partes in electionibus uſque ad ſaeculum undecimum, omnibus notum eſt.

IV. Hoc iure expendendorum canonum uſa eſt Eccleſia Gallicana in Conventu Bituricenſi a Carolo VII. Rege Francorum indicto. Etenim quum a Legatis Concilii Baſileenſis, quod apud Gallos tunc Concilii generalis nomine cenſebatur (18), Eccleſiae Gallicanae congregatio rogaretur, *ut decreta & ſtatuta eiuſdem ſacri Concilii recipere, acceptare & obſervare, obſervarique facere vellet; decrevit praefata ſancta congregatio decreta ipſa viſitare ad ſciendum, ſi, quae eſſent ſimpliciter recipienda, & quae cum certis modificationibus ſeu interpretationibus acceptanda, congruere viderentur utilitati & moribus Regni & Delphinatus praedictorum. Quibus decretis diligenter matureque inſpectis ac viſitatis, cenſuit eadem ſacra congregatio, plurima ex ipſis decretis & ſtatutis recipienda, cum certis tamen, licet paucis, modificationibus.*

V. Non ſolum autem Gallicanae Eccleſiae conſenſus exſpectandus eſt, ut novi canones vigeant, ſed Regi quoque ea ſollicitudo maxime incumbit. Quum enim pars nobiliſſima regii muneris in tuendis canonibus & receptis moribus verſetur, & antiqui patres eum ordinem ſequuti fuerint, ut a Principibus confirmationem rerum definitarum poſtularent, praeiudicio ſuo id Principibus arrogaſſe videntur, ut novae leges exſecutioni publicae mandari non poſſint, ſi eorum conſenſu expreſſo vel tacito deſtituantur, etſi fortaſſe quampluribus Eccleſiae Gallicanae proceribus acceptae fuerint. Neque obſtat, quod obiici poſſet, quemadmodum in abroganda lege per novae conſuetudinis uſum ſufficit, ut maior pars populi in eam conſuetudinem conſenſerit, ita etiam ſufficere, ut novae leges receptae videantur, ſi numero vincant, qui earum utilitatem commendant. Etenim diverſa eſt ratio Principis & Epiſcoporum. Illis enim de novae legis aequitate diſceptare liberum erit. Sed de iuribus regni, & de civium tranquillitate, quae novitate illa fortaſſe concuteretur, ſolus Princeps decernit vi illius iuris divini, quod ei tuitionem canonum & conſuetudinum antiquarum aſſeruit; praeſertim, ſi legibus ſuis aut deceſſorum moribuſque receptis canones illos adverſos eſſe videat. Hoc eſt ſatis antiquum imperii Gallici arcanum; de quo retinendo monuit graviter Philippum IV. Regem Odo Dux Burgundiae: *Con-*

(17) Vide lib VI. cap. 28. §. 15. pag. 534.
(18) Probat. Libert. Eccleſ. Gallic.

Consulimus etiam vobis, inquit, *quod nullo modo patiamini, quod aliquis in regno vestro aliquid novum instituat, quod temporibus praedecessorum vestrorum institutum non fuerit, vel ordinatum, vel usitatum*. De novis Bonifacii VIII. & ceterorum Pontificum constitutionibus loquitur. Quibus in Gallia locus non fuit ob dissidium Regis cum Pontifice, ut observat glossator Ioannes Andreas, in cap. *Generali. De electione. in Sexto*. Vbi relato divortio Bonifacii & Philippi ob iura Regalium, haec addit: *Ideo secundum aliquos constitutiones istius compilationis non fuerunt receptae in hoc regno propter istam controversiam*. (*) Quae verba recisa sunt ab editione Romana. Ceterum plurimae decretales hoc sexto libro comprehensae hodie vigent in iudiciis, & frequenter apud summa curiarun tribunalia a caussidicis laudantur.

VI. Duobus exemplis recentioribus regiae auctoritatis consensus necessarius esse probatur: quorum alterum e Concilio Basileensi, alterum e Tridentino petitum est. Ecclesiae Gallicanae precibus & monitis sollicitatus Carolus VII. quae de recipiendis Concilii Basileensis decretis tractata fuerant, consilio cum proceribus habito, postquam omnia aequitati congruere vidisset, celebri illa Pragmatica sanctione confirmavit, vimque & robur legis publicae Concilii Basileensis capitibus addidit. Quod eo sensu accipiendum est, ut eorum decretorum vigor non ab eo tempore, quo Basileae edita fuerant, sed a die promulgatae Pragmaticae sanctionis obtineret, quemadmodum edicto suo Princeps invictissimus constituit anno millesimo quadringentesimo quadragesimo. Concilii Tridentini definitiones fidei admissae sunt edicto publico, quod ea de re latum est anno 1579. Sed decreta, quae disciplinam respiciunt, non servantur in Gallia, quia lege Principis destituuntur: quamvis praecipua capita, quae Gallicanae Ecclesiae receptos mores & iura antiqua non infringunt, comprehensa sint constitutionibus regiis, quae hac de re variis temporibus editae sunt. Quod gratum & acceptum fuisse summo Pontifici Clementi VIII. testatur Henricus Magnus felicis memoriae Princeps in rescripto anni MDCVI.

Ceterum nemo est in Gallia hodie, cui non perspectae sint regiae auctoritatis partes in canonum a Conciliis decretorum editione, quum

(*) QVAE VERBA RECISA SVNT) Non ideo tamen culpam commiserunt Correctores Romani, neque Carolus Molinaeus, qui primus hanc clausulam exemit ex glossa libri sexti Decretalium. Recte sane. Non est enim Ioannis Andreae, quum non reperiatur in antiquis illius exemplaribus manuscriptis. Primus illam addidit Helias Regnier, Sed tamen Correctores non omnino extra culpam sunt. Qui enim casum Domini Heliae, ut ipsi annotant in margine, non omiserunt, videntur eadem ratione non debuisse omittere additionem eiusdem Heliae, quae antecedit. Melius Molinaeus, qui & additionem & casum Heliae resecavit in sua editione.

quum frequentissime totius cleri Gallicani conventus Concilii Tridentini promulgationem a Regibus nostris supplicibus libellis postulaverit, ea lege, ut imperio suo ea capita exciperent, quae moribus regni, id est, libertatibus Ecclesiae Gallicanae adversarentur. Quorum desideriis Principes, toto hoc negotio saepe in consilium prudentissimorum virorum relato, se accommodare non potuerunt. Quod non ita interpretari oportet, ac si contumaci animo eius Concilii communionem respuerent, quam in negotio fidei sanctissime colunt. Quin potius eam sententiam amplexi sunt studio tuendae libertatis Ecclesiae Gallicanae, quae in quamplurimis capitibus huius Concilii decretis pessumdatur. Eam perniciem non admissis synodi constitutis amoliri tutius esse duxerunt, quam receptae semel auctoritati, quae pondere suo delicata ingenia premere posset, exceptionibus quibusdam iura Gallici imperii subducere. Sane legatorum ab Henrico II. & Carolo IX. ad synodum missorum de regia dignitate imminuta conquerentium secessio non admittendae synodi consilium iuvit; existimantibus nostris hoc non alienum esse a vetere disciplina, de qua dictum §. II. Qua in re exemplum Ioannis VII. sequendum putarunt, qui anno DCCV. canones sub sextae synodi nomine in Trullo a Graecis editos, quibus Romanae Ecclesiae consuetudines quaedam convelluntur, suscipere renuit, etsi per legatos Iustinianus Rhinotmetus Imperator id a Pontifice suppliciter contenderet, arbitrio permisso, ut, quos vellet, canones expungeret. Non compono invicem Trullanam synodum, quae a Beda erratica dicitur, & inconsulto Romano Pontifice habita est, cum Tridentino Concilio, quod Apostolicae sedis auctoritate legitime est indictum & habitum; sed prudentiam Ioannis VII. cum Regum nostrorum providentia: qui tanto cautius iuribus suis consulere debent, quanto minus illis in canones licet, quam Romano Pontifici, cuius est rebus definitis τὸ κῦρος & auctoritatem interponere. Ex eo est, quod Anastasius Bibliothecarius (19) factum Ioannis hac in parte non probet, quem a canonum emendatione *humana fragilitate timidum* cessasse scribit: quamvis a recentioribus haec repulsa inter praeclara Ioannis facinora adscribatur. Itaque Concilii Tridentini publicatio dilata est ad concordiam alendam;

(19) Anastasius in vita Ioann. VII. de Iustiniano: *Qui illico, ut palatium ingressus est, propriumque adeptus est imperium, tomos, quos antea sub Domino Sergio Apostolicae memoriae Pontifice Romam direxerat, in quibus diversa capitula Romanae Ecclesiae contraria scripta inerant, per duos Metropolitanos Episcopos demandavit, dirigens per eos & sacram, per quam denominatum Pontificem coniuravit ac adhortatus est, ut Apostolicae Ecclesiae Concilium aggregaret, & quaeque ei visa essent, stabiliret, & quae adversa, renuendo excluderet. Sed hic humana fragilitate timidus, hos nequaquam tomos emendans, per suprafatos Metropolitas direxit ad Principem.*

dam: quae, si alia aetate alios mores postulet, integrum erit Regibus nostris ea de re, quae usui futura erunt, decernere.

VII. Aliquis fortasse existimare posset, tria illa capita, quae hucusque variis probationibus & testimoniis vera esse ostendimus, de necessitate promulgandarum & usu recipiendarum legum ecclesiasticarum, deque regii consensus adstipulatione, apud nos quidem haberi indubitata; sed hanc sententiam a Romanis Pontificibus nunquam fuisse approbatam, & in earum opinionum censum redigi debere, quae inter ambas potestates sunt controversae. Sed praeterquam, quod excipere possum de gravium auctorum numero, tam Theologiae, quam iuris peritorum, qui constanter horum axiomatum veritatem profitentur, saltem, quod attinet ad necessitatem edendae & recipiendae legis, qui nulla censura hac in parte perstricti sunt, id unum observasse sufficiet ad Ecclesiae Gallicanae rationes constituendas, hanc sententiam, quam asseruimus, Concordatis esse confirmatam. Invaluerat, ante pacta illa publica, haec opinio in regno, decreta Conciliorum vel Pontificum legis vim per Gallias non obtinere, donec discussa & recepta fuissent ab Ecclesia Gallicana, & regii consensus auctoritate munita, quemadmodum docent conventus Bituricensis & Pragmaticae sanctionis verba, pluribusque probant Guillelmus Benedictus (20) & Aufrerius (21), qui commentarios suos ante Concordatorum pactionem ediderunt. Huic sententiae Gallorum Leo X. ultro se accommodavit, ipsaque Concordata post publicationem & acceptationem tantum vim suam habitura consensit, specialiter regiae *acceptationis* mentione habita (22), mandataque Francorum Regibus Concordatorum exsecutione. Quare, quum ea pactio per modum contractus inita sit, omniaque & singula contractuum verba adamussim observanda sint ex utraque parte, nullum superest dubium, quin opinio de publicationis & acceptationis, regiique consensus necessitate inter cetera Concordatorum capita referri debeat; praesertim, quum *particula quaeque* huius pactionis bona fide custodiri debeat, ut ibi cautum est (23).

IVSTI

(20) Guillelm. Bened. in cap. Raynutius. in verbo *& uxorem*. §. 233. & seqq.

(21) Aufrer. in 1. epist. Clem. *Notab.* X. de offic. ord.

(22) Tit. de Collat. §. *praefatique ordinarii*. in verbo, *acceptationem*. In prima Constit. Leonis.

(23) §. de firma & irrevoc. Concord. stabil.

IVSTI HENNINGII BOEHMERI OBSERVATIONES SELECTAE

CVM ANIMADVERSIONIBVS CARMINI FIMIANI AD LIBRI II. CAPVT I.

OBSERVATIO I. ad §. 2.

Incommoda ex opinione, quod Respublica sit in Ecclesia.

Aximos in statu civili motus ab omni tempore excitavit opinio *de statu Ecclesiae civili*, seu quod quaedam respublica sit in Ecclesia, distincta a corpore civili. Ita enim duae inter se distinctae in una coetae sunt respublicae; & quum non potuerint non quotidie inter se collidere, hinc sensim illa mala nata sunt, quae postmodum integras respublicas everterunt, & imperium civile conculcarunt. Videlicet huc redire videtur tota Hierarchicorum sententia, (1) dari imperium & regimen in Ecclesia solis sacerdotibus competens & a civili distinctum, (2) hoc ipsum longe praeferendum esse civili, (3) immo hoc illi subordinatum esse, quum & reges potestate spirituali dirigendi sint. Hisce fundamentis semel iactis nihil facilius fuit, quam Ecclesiam in formam reipublicae conicere, & huic etiam ipsam rempublicam subiicere. Sed laborat utique prima propositio maxima ambiguitate. Dari aliquod regimen in Ecclesia, concedi potest, sed non *civile;* verum huiusmodi, quod doctoribus, quales sunt sacerdotes, competere potest, quod in docendo, non imperando, in admonendo, non mandando & iubendo consistit(I). Ecclesia, pro ut externam societatem constituit, est utique in republica ad exemplum aliorum collegiorum aequalium. At uti haec separatam non constituunt rempublicam, ita nec Ecclesiae, quae nonnisi collegium aliquod constituunt. Quo respexisse videtur Iustinus Martyr *in dial. contra Triph. Sicut in corpore*, ait, *videre est*, *cum multis numeratis membris cuncta simul unum vocantur. Sic & permulti numero mortales, perinde atque una res forent*, *una voce vocantur Ecclesia*. Ceterum huic coetui quidem praesunt sacerdotes, sed non alio sensu, quam quem optime explicuit Origenes *homil. 6. in Esai.*

Hierarchiae fundamenta tria.

Quale regimen in Ecclesia obtineat?

Quomodo Sacerdotes praesint Ecclesiis

(I) Noster Ecclesiae potestatem strictioribus limitibus coercens, eam consistere dictitat tantum in docendo & admonendo, non autem in mandando & iubendo: uno verbo tantum docere & monere Ecclesiae relinquit; ab ea vero aufert *praecipere*, seu regularum ad Ecclesiam administrandam regendamque condendarum ius, & *punire* spiritualibus poenis eos, qui male agerent. Veteres hae sunt hominum ingenio suo metientium Christi doctrinam gerrae. Iampridem Marsilius Patavinus & Io. Laudunus iurisdictionem, quam *coactivam* vocant, Ecclesiae denegarunt: quos Ioannes XXII. damnavit. Porro Salmasius *diss. de Episcop. & Presbyter.* contendit, Episcopatum merum esse munus & curationem solam; adeoque Ecclesiae potestatem contineri in solo docendi prospiciendique munere. At tam copiose atque ornate ostensum est a viris doctis, praesertim Petavio *de Eccles. hierarch. lib. III. cap.* 8. 9. 10. 11. & 12. & Hallierio in opere *de Eccles. hierarch.* penes Episcopos cum curatione atque munere dignitatem ac potestatem iubendi, & coercendi residere; ac denique magistratum hunc ecclesiasticum a Christo institutum esse, & per Apostolos Ecclesiae traditum, ac per successionum seriem ad nos usque perductum, ut supervacaneum sit in re exploratissima probanda tempus terere, praesertim quum Noster nullam adferti sui rationem attulerit, praeter sentiendi libidinem. Frustra vero abutitur Noster loco Origenis, ut episcopalem potestatem imminuat; is enim aperte iurisdictionem, sive ἀρχὴν *principatum*, cui cura & sollicitudo adnexa est, in Episcopo admittit; nec ἁπλῶς, *simpliciter*, sed συγκριτικῶς, *comparato* loquitur: quo sensu & Hieronymus ait, *episcopatus onus est, non honos*.

Esai. aiens : *Qui vocatur ergo ad episcopatum , non ad principatum vocatur , sed ad servitutem totius Ecclesiae . Si quis credere de scripturis , quia in Ecclesia servus sit omnium , qui praeest , suadeat tibi ipse Salvator & Dominus , qui talis tantusque factus est in medio discipulorum , non quasi discumbens , sed quasi ministrans.*

§. II. Ceterum qui paullo lenius incedere , & Hierarchicum regimen temperare voluere , admisere utrumque regimen in Ecclesia , *sacerdotale & regium* , quo etiam Auctor noster in §. 3. vergit , dum ait , *Ecclesiae corpus in duas praecipuas personas , sacerdotalem & regiam divisum esse , quod ex fidelium omnium compage constituitur* , ut itaque secundum hanc sententiam Ecclesia collecta sit ex triplici ordine (1) *statu civili*, (2) *sacerdotali*, (3) *plebeio* seu oeconomico . Atque haec quoque nostratium cum illustrissimo Marca est sententia , quam vel ideo receperunt, ut nec Principi omne ius circa sacra adimerent , nec tamen sacerdotes a regimine sacro excluderent, sed mediam tenerent viam . Nam inter Romanae Ecclesiae addictos tres classes deprehendi . Quidam impudenter unice Pontifici , & ordini clericali omnia deferunt , quorum in numero quoque est Auctor, vulgo Cardinalis d'Aguirre creditus , *in tr. Leodii anno 1689. edito , de libertatib. eccl. Gallic.* Quidam omnia Principi tribuunt, sed hi admodum pauci sunt, quia boni . Quidam medium tenuere & consortium sacerdotii & imperii quaesiere; quam hypothesin ut plurimum sequuntur Theologi Parisienses, & cum illis etiam Auctor noster. Illi grati sunt in Aula Romana, sed merito invisi Principibus: Isti invisi sunt aulae Romanae , sed grati Principibus , utut (in gratiam cleri hoc profiteri non audeant), quin ut hisce satisfaciant , huiusmodi doctores exterminandi sunt. Nunquam certe crediderim, Puteanum aulae regiae tam invisum fuisse, uti apparenter credebatur , utut , quo Nuntio Apostolico satisfieret , displicentia simulanda erat . Hi denique nec clerum, nec Principem laedere intendunt , quum utrumque in regimine coniungant . Non itaque sententia de triplici statu ecclesiastico in nostris demum nata est Ecclesiis , sed, uti apparet , iamdudum obtinuit , & excogitata fuit ad harmoniam conciliandam inter sacerdotium , & imperium . Non permittit iam ratio instituti , ut illam penitius examinem , sed illud unicum tantum circa illam moneo , Principem in Ecclesia non considerari *ut talem* , sed ut *Christianum* ; extra Ecclesiam autem intuitu reipublicae Principem ut talem se gerere & exercere imperium in totam rempublicam , & sic etiam Ecclesiam, tamquam collegium aliquod externum in republ. existens , providendo , ne quid in collegio ecclesiastico inordinate & contra quietem reipubl. agatur . Ex aliis collegiis non tantum periculum in rempublicam metuendum , uti quidem ab Ecclesiis , si a fine suo deflectunt . Plebs incauta plus vatibus , quam ducibus adhaerere solet : quo magis itaque illi ad imperium grassantur , eo magis decrescit hotum auctoritas, imperium vilescit , & ad seditionem sub praetextu religionis omnia conspirant . Nimia & saepe servilis Imperatorum erga clerum reverentia , huic quidem animum addidit , sed obedientiam a clero praestandam prorsus sustulit. Conniventiam Caesarum primarium Hierarchiae Romanae fundamentum si quis dixerit , meo iudicio haud erraverit , quia ita sua iura neglexerunt , & cleri dominatum suum promoverunt . Latenter hic ab initio serpere solet , uti historiae ecclesiasticae docent : atque adeo , qui gubernacula reipublicae tenent, lynceos debent adhibere oculos , ne respublica detrimentum capiat . Atque hoc ipsum est fundamentum iuris regni circa sacra, de quo suo loco plenius.

An in Ecclesia detur regium, & sacerdotale imperium.

Triplex status fingitur in Ecclesiis.

Dissensiones inter Pontificios de statu Ecclesiae.

Triplex status in Ecclesia reiicitur.

Cur maiorem curam princeps circa Ecclesiam , quam alia collegia gerere debeat.

§. III. Postquam autem semel consortium imperii & sacerdotii constitutum fuit, nihilominus solliciti esse coeperunt doctores de finibus regundis , quorsum etiam Auctor illustrissimus collimat . Animadverto tamen , eo ipso in effectu Principibus ius suum circa sacra negari , & sacerdotibus privative illud adscribi . Facile limites constituerentur , si cogitaremus , sacerdotum esse , docere & viam salutis inculcare, non

Quinam fines imperii, & sacerdotii.

non autem imperare & iurisdictionem exercere, quod est Principis. Hic cogit, adhibito imperio externo; sacerdos permovet, rogat, admonet, docetque. Statim itaque ac clerici doctrinae suae vim externam addunt, & schema politicum in legibus praescribendis, iurisdictione exercenda, aliisque actibus civilibus suscipiendis inducere conantur, limites sui officii transcendunt.

OBSERVATIO II. ad §. 5.

Locus Nazianzeni regimen animarum illustratur.

Provocat etiam ad locum Nazianzeni Agobardus Lugdunensis Archiepiscopus, ubi ad Ludovicum Imperatorem scribit hoc tenore: *Neque ignorare debueratis, maius esse regimen animarum, quod est pontificale, quam imperiale, quod est temporale. Beatus Gregorius Nazianzenus hoc non timuit coram Imperatoribus in Ecclesia praedicare, sic enim ipsis Imperatoribus loquitur, dicens* &c. Ast regimen animarum plane non debebat componi cum regimine civili. Ipse Nazianzenus in *orat. apol.* nervose exprimit, in quo regimen animarum consistat, aiens: *nobis circa occultum, & internum hominem curatio omnis & studium versatur*. At vero haec cura nullum admittit imperium proprie dictum, quale tantum civile est, quod recipit obligationem externam, sicut illud internam tantum.

CAPUT II.

OBSERVATIO III.

Origo dogmatis, quod maiestas immediate a Deo sit.

DOgma hoc, quod maiestas immediate a Deo sit, vulgatum est, sed dubiis non caret (I). Haec quidem nunc non tangam, sed tantum natales eius referam. Postquam Pontifex Romanus semel dominatum sacrum universalem introduxerat, & impe-

(I) Maiestatis originem a Deo *ἀμέσως* esse, non modo Marca noster, Dupin *de antiq. Eccles. discipl. diss.* VIII. *cap.* 2. §. 1. aliique catholici adserunt, sed & Protestantium cordatiores, nominatim Hornius *de civit. II.* 1. & Osiander *observ. ad Grot. lib. I. cap.* 3. §. 7. Nimirum id unum restabat, ut qua contradicendi prurigine incensus est Noster, eadem in doctissimum Archiepiscopum eo nomine dicam impingeret. At probe novimus, spiritum illum, qui schisma parturiit ac fovit, disiungi nullo modo posse a contemtu legitimae illius ac immediatae potestatis summorum Imperantium Quam autem Marca exornat doctrinam, eadem ab ipsis cunabulis in Ecclesia tradita est. Paulus *ad Rom.* XIII. 1. *seq. omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit; non est enim potestas nisi a Deo, ὀ γὰρ ἐστιν ἐξουσία εἰ μὴ ἀπὸ Θεοῦ: quae autem sunt, a Deo ordinatae sunt, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τεταγμέναι εἰσιν. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit*. I. Petri cap. 2. v. 13. *subiecti estote πάσῃ ἀνθρωπίνῃ κτίσει omni humanae creaturae* (vertunt alii *ordinationi*) *propter Deum: sive Regi, tamquam praecellenti; sive ducibus, tamquam ab eo missis*. Irenaeus *adv. haeres. V.* 24. *Quae sunt potestates, a Deo ordinatae sunt .... cuius iussu homines nascuntur, huius iussu & Reges constituuntur*. Tertullianus *Apologetic. cap.* XXX.: *inde Imperator unde & homo, antequam Imperator. Inde potestas illi, unde & spiritus*. Dionysius Alexandrinus apud Euseb. H. E. VII. 11. *ἡμεῖς τοίνυν τὸν ἕνα Θεὸν καὶ δημιουργὸν τῶν ἁπάντων, τὸν καὶ τὴν βασιλείαν ἐγχειρήσαντα τοῖς θεοφιλεστάτοις Οὐαλεριανῷ, καὶ Γαλλιηνῷ, σεβαστοῖς; τοῦτον καὶ σέβομεν καὶ προσκυνοῦμεν, nos quidem unum Deum omnium rerum opificem, qui Valeriano & Gallieno sacratissimis Augustis imperium tradidit, & colimus, & adoramus*. Theophylus *ad Autolicum*: *magis honorato Regem sive Caesarem .... sciens Caesarem ab ipso* (Deo) *esse ordinatum*. Optatus *adv. Donatist. lib. III. p.* 52. *& quum super Imperatorem non sit, nisi solus Deus, qui fecit Imperatorem*.

Osius

imperium omne civile illi subiicere praeterea destinaverat, hoc potissimum argumento ducebatur, potestatem sacerdotum *immediate* a Christo esse, maiestatem autem civilem ab hominibus conferri; sicuti itaque omnes homines Christo subdi debent, ita quoque omnia humana instituta, quale imperium civile esse docebant, sacerdotum potestati & iuri subiectae esse debere. Atque haec potissimum philosophia erat eorum, qui pro Pontifice contra Ludovicum Bavarum scripserunt. Ceterum, qui a partibus Imperatorum stabant, ut hanc consequentiam everterent, varia excogitarunt argumenta, quibus demonstrarent, maiestatem civilem itidem immediate a Deo esse, quo demonstrato, credebant, maiestati civili contra attentata Pontificis satis prospectum iri. Atque hoc in argumento tunc potissimum desudabant, qui pro Ludovico Bavaro contra Pontificem scribebant, quos Goldastus tribus volum. *de Monarchia imperii* collegit. Atque ut haec sententia, de maiestate civili immediate a Deo conferenda, eo gravius pondus haberet, non tantum patres Concilii Parisiensis eamdem inter articulos fidei retulere, sed ipse Ludovicus constitutione imperiali confirmavit, in qua haec leguntur: *Ideo ad tantum malum evitandum de consilio, & consensu electorum & aliorum Principum imperii declaramus, quod imperialis dignitas & potestas est immediate a solo Deo*. Refert hanc constitutionem Albericus de Rosate *in l. 3. C. de quadr. praescr.* Vnde etiam postea, qui contra Pontificis dominatum crassissimum scripserunt, hanc ipsam pro aris & focis defenderunt, inter quos familiam ducit Marcus Antonius de Dominis de *republ. eccles. l. 6. c. 2.* Quin etiam nostrates, quum Pontifici obloquendum merito censuerunt, nullum validius isto habuerunt argumentum, ex quo etiam factum, ut a Theologis plerisque Protestantibus haec sententia foveatur. Sed si vel maxime maiestatem a Deo *mediate* esse dixeris, & immediatum fundamentum a pactis hominum dedu-

Lege imperii hoc dogma confirmatum.

Osius Cordubensis Constantium alloquens apud Athanas. *ad Solitar: Tibi Deus imperium commisit; nobis quae sunt Ecclesiae credidit*. Liberius P. ad eumdem Imp. apud Theodoritum: *ne pugnes contra eum, qui tibi hoc imperium dedit*. Chrysostomus *hom.* XXIII. *in ep. ad Rom.* explicans verba, *non est potestas, nisi a Deo*, sic scribit: *Quid dicis? Omnis ergo Princeps a Deo constitutus est? Istud non dico. Nec enim de quovis principe sermo mihi nunc est, sed de ipsa re. Quod enim principatus sunt, quodque hi quidem imperant, illi vero subiecti sunt, quodque non simpliciter ac temere cuncta feruntur, nec, fluctuum instar, populi huc atque illuc circumaguntur, divinae sapientiae opus esse dico. Propterea non dicit: non enim princeps est, nisi a Deo; sed de re ipsa disserit, dicens, non est enim potestas, nisi a Deo*. Isidorus Pelusiotes *lib. II. ep.* CCXVI. *Potestatem, hoc est, imperium a Deo & Regnum formatum atque institutum esse profitendum est, ut ne ornatus in statum inornatum degeneret*. Epiphanius *haeres.* XL. *Videsne, ut haec mundi potestas a Deo stabilita sit, gladiique ius obtineat? Neque vero id aliunde, quam a Deo ad vindicandum accipit*. Augustinus *de Civ. Dei V. 21. Qui Augusto, ipse & Neroni: qui Vespasianis vel patri vel filio, suavissimis Imperatoribus, ipse & Domitiano crudelissimo*, Imperium dedit. Gelasius *ep. ad Anastas. Imp.* ait, *superna dispositione imperium ei collatum*. Iustinianus ipse *Nov. I. ex uno eodemque principio Sacerdotium & Imperium, maxima dona Dei, a superna collata clementia*, profluxisse scribit. Gregorius M. *lib. II. ep.* LXI. *Ad haec potestas supra omnes homines Dominorum meorum pietati caelitus data est*. Nicolaus I. *ep. ad Michael. August.* inquit, *eumdem Christum actibus propriis & dignitatibus distinctis, officia utriusque potestatis discrevisse*. Patres Concilii Parisiensis an. DCCCXXIX. cap. 5. statuerunt, *neminem Regum a progenitoribus Regnum sibi administrari, sed a Deo dari veraciter atque humiliter credere debere; nec ab hominibus, sed a Deo Regnum terrenum tribui*. Fervente inter Ludovicum Bavarum & Ioannem XXIV. dissidio, primum in varia studia de ea re disputatum. At Maiorum nostrorum doctrinae aut obsistere, aut vim detortis interpretamentis inferre, temerarium absurdumque est.

deduxeris, nihilominus satis adhuc maiestati civili prospectum erit, ut alibi pluribus docetur. Sufficit, heic tantum ostendisse caussam, ob quam Auctori illustrissimo haec sententia arriserit.

CAPVT III.

OBSERVATIO IV.

Innocentii III verba de potestate suprema Regis Galliae sophistice a Baronio explicantur.

HAEC verba Innocentii III., relata in c. 13. X. *qui filii sint legitimi* de potestate suprema Regis Franciae non potuerunt non Cardinali Baronio esse lapis offendiculi. Vt itaque in *tr. de potestate summi Pontif. in temporal.* ab hoc laqueo se extricaret, sophistam agere necessum habuit; nam verba Innocentii ita explicat, aiens, Regem Francorum neminem in temporalibus agnoscere superiorem, scilicet alium temporalem Principem; agnoscere tamen superiorem Principem spiritualem, Papam scilicet. At enim hanc interpretationem a mente Innocentii alienam esse, inde patet, quod disertis verbis asserat Regem Francorum se iurisdictioni Pontificis sine iuris alterius laesione subiicere potuisse, & etiam revera subiecisse. Quod si itaque Innocentius se Rege Francorum superiorem in temporalibus agnovisset, sane minime asseruisset, Regem se eidem sponte subiecisse, & iurisdictionem eius agnovisse. Et huc tendunt argumenta ab Innocentio in sequentibus adducta, utut, si locum Deuteron. XVII. ab Innocentio adductum secundum eius mentem paullo accuratius examinemus, quodamm do *iure proprio* cognitionem sibi vindicare voluisse videatur, & non ex spontanea submissione Regis Francorum Philippi I. quod tamen ipse prius agnoverat. Ita Pontifices semper stilo ambiguo usi sunt, ut pro re nata ex arcanis prudentiae Hierarchicae in hunc vel illum sensum trahere possent, prout etiam interpretes hunc textum ex studio partium aliter atque aliter interpretati sunt. Qui monarchiam Pontificis universalem adorant, inde deducunt, quod caussae maiores & arduae etiam in temporalibus cognitioni Pontificis subiaceant. Qui vero iura illimitata Principum defendunt, inde concludunt, Pontificem non aliter de controversiis Principum cognoscere posse, quam ex spontanea submissione, quo etiam illustrissimus Marca inclinat. Ceterum si dicendum, quod res est, satis insulse locus Deut. XVII. ad rationem decidendi ab Innocentio III. adductus est, quod nec Auctor in §. 5. circa finem diffiteri videtur, utut iudicium suum suspendere voluerit. Moyses ibidem schema futurae reipublicae Iudaicae adumbrare voluit, nec unquam figuram reipublicae Pontifici subiiciendae sibi animo concepit. Ita mystica interpretatio in abusum trahitur, quippe quae per se apta est, ad quascumque conclusiones inde eliciendas contra mentem scriptoris. Obiter & illud quoque ex hac Innocentii decretali animadverto, Pontificem vetus Testamentum pro sua potestate fundanda in passibus utilibus, uti ICti loquuntur, accipere; sed, quae argumenta ad iura Principum circa sacra illustranda inde deducuntur, respuere, quasi hoc sensu veteris Testamenti dispositio ad praesentem statum reipublicae applicari nequeat.

Pontificis astutia circa vetus Testamentum.

CAPVT IV.

OBSERVATIO V.

An clero competat ius de-

ITA quidem est, imperantes, qua tales, non docere, nec dogmata definire, sicuti nec sacerdotes, qua tales, imperare debent. Et hoc sensu definitiones in caussis fidei doctoribus competunt, sed absque facultate *decisiva*, & tantum per mo-

dum

dum interpretationis doctrinalis. Ast quae ab illustrissimo auctore adducuntur loca, ex illis sunt desumta temporibus, ubi Imperatores clero iudicium *decisivum* in caussis fidei imprudenter indulgebant, decepti sine dubio persuasionibus cleri, cuius iudicii se deinceps exsecutores profitebantur; quamvis, hoc more semel introducto, miseri Imperatores saepe in controversiis fidei ambigui fuerunt, a cuius partibus starent. Habuerunt orthodoxi suas cohortes, habuerunt & Ariani. Vtrimque Conciliis res fidei diversimode definitae sunt: & sic dum Imperatores iudicium suum in caussis fidei suspendere debuerunt, forte huc illucve saepe trahebantur, & prout haec vel illa secta dominabatur, ita iudicium decisivum sibi privative adscribebat, & alteri denegabat, tamquam erranti, & haeretica pravitate infectae, ut iam non tangam alia incommoda, quae ex hoc iudicio decisivo cleri promanarunt. Ceterum licet Imperatores agnoverint, potissimum ius cognoscendi esse penes sacerdotes, duo tamen merito sibi reservarunt, (I) ius dirigendi modum cognoscendi, (II) confirmationem decretorum. Prius apparet ex litteris Theodosii & Valentiniani, invectivis ad Cyrillum scriptis, apud Severinum Binium *tom. priore Ephes. Synodi cap.* 7., ubi graviter invehitur in Cyrillum, quod tam praecipitanter, & turbulenter in condemnando Nestorio versatus fuerit; quum tamen, ut addit, nulli dubium esse possit, *religionem prudentia, & consilio magis, quam cuiuspiam imperio firmari, & incorruptae pietatis doctrinam sedulo investigandi studio facilius, quam pertinaci animorum contentione, inveniri*. Res per se nota est, & ex actis Conciliorum oecumenicorum apparet. Posterius patet ex epistola Synodali in secunda Synodo generali, Constantinopolitana scilicet, ad Theodosium scripta, apud Sever. Binium circa finem Concilii praedicti, ubi patres referunt, quae in Concilio definita fuerint, & deinde subiiciunt: *Rogamus igitur tuam clementiam, ut per litteras tuae pietatis ratum esse iubeas confirmesque Concilii decretum, & sicuti litteris, quibus nos convocasti, Ecclesiam honore prosecutus es, ita etiam summam eorum, quae decreta sunt, conclusionem sententia atque sigillo tuo corrobores*. Agnovere itaque patres dicti Concilii, decreta Conciliorum tum circa fidem, tum circa disciplinam ecclesiasticam non aliter vim, & robur habere, quam ex confirmatione Imperatoris, quo ipso non omne examen & cognitionem eidem abiudicare potuerunt. De quibus confirmationibus auctor noster *c.* 10. §. 9. *seqq.* plenius agit, & infra quoque *lib.* 4. *c.* 3. *obs. V. ad* §. 5., uberius haec materia illustrabitur. Loquor iam *de veritate historica*, non quid hac in re fieri debuerit; notum enim est, quid alias opponi illis soleat, qui docent, res fidei etiam per modum legis proprie dictae imperari subditis posse. De disciplina ecclesiastica res planior est, quae maxime agenda & ordinem ecclesiasticum respicit.

cidendi controversias fidei?

Imperatores sibi reservarunt ius dirigendi modum cognoscendi in caussis fidei controversis.

Item confirmationem decretorum.

CAPVT V.

OBSERVATIO VI.

Sententia illustrissimi Auctoris in hoc capite huc redit, clericos, qua tales, seu in rebus mere ecclesiasticis, non esse subiectos iurisdictioni saeculari. Sententia Constantini M. *in* §. 2. adducta hac de re notissima est, quam etiam Pontifices postea semper contra Imperatores urserunt. Duae vero potissimum videntur esse caussae, cur iudicium de clericorum caussis a se declinaret. (1) Vt ea ratione tumultuantes Episcopos, qui se invicem graviter accusabant, compesceret, & ita ex *regulis prudentiae* praecaveret, ne in graviores lites accenderentur animi Episcoporum exacerbati, atque propterea libellos accusatorios comburi iussit. Ipsi interim Episcopi agnovere, se Constantino esse subiectos, qua clericos, quum sub hac qua-

An clerici in rebus ecclesiasticis subiecti sint iurisdictioni saeculari.

Tt 2 litate

catum fuisse, quia quod in utroque codice & Theodosiano & Iustiniani plura leges noviter constituta deprehendantur, de quibus canone hactenus nihil cautum fuerat.

citer tantum canonum statuta fuerint?

CAPVT VIII.

OBSERVATIO VII.

An principibus olim integrum fuerit, Episcopis novam dignitatem ecclesiasticam tribuere?

IN caussa Eustathii Episcopi Beryti, quae in Concilio Chalcedonensi tractata est, quaedam circumstantiae occurrunt, quae nisi sollicite examinentur, facile credulum lectorem inducere possunt, ut credat, Principibus integrum non fuisse, Ecclesiis novam tribuere dignitatem. Scilicet Berytensis Episcopus per sub-& obreptionem dignitatem metropolitani a Theodosio impetraverat, ambitione ad hoc inductus; ast in eodem rescripto haec clausula continebatur: *Tyro de iure suo nihil derogetur*. Nihilominus tamen Berytensis Episcopus Tyriensis metropolitani iura involabat & sic dupliciter peccasse videtur, tum quod per ambitionem hanc dignitatem sibi quaesiverat, tum quod rescripti limites excesserat. Inde Tyriensis querelae ad Concilium Chalcedonense devolutae & excussae sunt, ubi (I) patres, ex regulis patrum, non rescripto regio, hanc litem decidendam esse, constituunt. Sed praesupponebant, rescriptum hoc per ambitum per sub-& obreptionem fuisse impetratum atque adeo praecise carere debere effectu rescripti, quod subsistere haud posset. Non itaque rursus rationem decidendi desumunt patres ex *defectu facultatis, vel iuris*, sed ex iniquitate modi, quo haec divisio provinciae obtenta erat. Allegabant enim, hoc rescriptum contra canones Concilii Nicaeni esse impetratum, & hoc intuitu quoque Marcianus admisit examen exceptionis sub-& obreptionis, quippe de qua etiam iudices inferiores iudicare possunt & debent, maxime si contra ius, quo etiam canones referendi erant, essent elicita, *l. 7. C. de precib. imp. offerend. l. 6. C. si contra ius vel util. publ. l. 12. C. de SS. Eccles.* (II.) Ipsam autem sub-& obreptionem vel inde colligebant, quod in *c. 4. Concil. Nicaeni* cautum esset, ut uniuscuiuscumque provinciae unus tantum sit metropolitanus Episcopus. Miror, patres Concilii Chalcedonensis in hunc canonem prolapsos esse, quum ex ipso rescripto, ut ab initio monitum, ratio melior decidendi sese insinuet. Revera enim canon in praesenti casu sua destituitur applicatione. Divisa erat Phoenicia a Principe, & sic ex una provincia duae erant factae; potuisset itaque, salvo canone Nicaeno, Berytensis Episcopus Metropolitanus esse, nisi Tyro sua iura essent reservata. Et sane falsissime supponunt, quasi ita duo Metropolitani in una provincia futuri essent, quae post divisionem amplius pro una haberi non poterat. Non itaque in praesenti Concilio Principi ius denegatum est, novas metropolitanas Ecclesias constituendi; sed tantum praecautio stabilita, ne ambitiosi Episcopi facile per rescripta eiusmodi statum ecclesiasticum turbarent, quod merito ex eiusmodi promiscuis divisionibus metuendum erat, quum ita aliis Metropolitanis sui subtraherentur suffraganei Episcopi.

CAPVT XI.

OBSERVATIO VIII. ad §. 6.

An leges olim valuerint contra canones?

ASsertum Auctoris nostri est, leges olim non valuisse contra canones. Res suo modo expedita est, dummodo de vera ratione videamus. Marcianus Imperator in *l. 12. C. de SS. Eccles.* loquitur de illis sanctionibus pragmaticis, quae contra canones ecclesiasticos *interventu gratiae & ambitionis* erant elicitae, qualis erat sanctio,

ctio, quam Berytensis Episcopus Eustathius impetraverat, uti *praecedente* §. dictum, & forsan hac occasione lex haec postea lata est. Erant itaque tales sanctiones nullae, quia *interventu gratiae* & *ambitionis* erant elicitae, & sic sub- & obreptitie impetratae, quod quoque iuris erat, si contra leges civiles hoc modo impetratae erant, non vero ideo, quia contra canones erant; nam sicuti lex posterior pragmatica priorem tollere poterat, si de cetero omnis subreptio cessabat; ita quin etiam leges contra canones ecclesiasticos valere potuerint, ratio iuris suadet, quum etiam canones ecclesiastici demum vim legis proprie dictae acciperent, si ab Imperatoribus essent confirmati, qualis erat ratio confirmandorum decretorum Conciliorum. Quod ideo monendum, ne existimemus, Imperatores olim sibi facultatem in rebus ecclesiasticis aliquid disponendi abiudicasse. Nam quod contra canones ecclesiasticos nihil temere constituere voluerint, id ex eadem ratione erat, qua contra leges civiles nihil se dispositures, in se receperant, utut ad utrumque facultatem haberent.

C A P V T XIII.

O B S E R V A T I O IX.

Variae de Chorepiscopis sententiae. §. I. FAtentur unanimiter eruditi, multam difficultatem deprehendi in explicatione *Chorepiscoporum* muneris. Quidam a Presbyteris eos non distinguunt, quorsum etiam videtur Auctor noster inclinare in §. 2. *&* *cap. seq.* §. 3. & M. Antonius de Dominis *de republ. eccles. lib.* 2. *cap.* 9. *in fin.* utut vicarii Episcoporum simul constituti fuerint per pagos & vicos, Schelstrate *de Concil. Antiochen.* *c.* 10. *cap.* 16. *art.* 1. §. 3. *seqq.* Quidam tamen eos in diversum a Presbyteris gradum collocant, quamvis proprie dictos Episcopos fuisse, negent Caspar Ziegler *de Episcop. lib.* 1. *c.* 13. §. 19. Ludovicus Thomassinus *de nov. & vet. eccles. discipl. p.* 1. *lib.* 2. *c.* 1. Quidam denique eos in classem proprie dictorum Episcoporum ponunt, inter quos nominandi sunt Guillelmus Beveregius in *annot. ad c.* 13. *Concil. Ancyr.* & Samuel Basnage *in annal. eccles. ad ann.* 341. §. 14. *seqq.* Sane quod eruditi circa hanc antiquitatem tam mirifice varient, inde videtur pullulasse, quod rem omnem ex Conciliis, post tria saecula celebratis, definire voluerint: quum tamen de prima origine eorum laborandum erat, quae non ex illis demum temporibus repetenda, ubi in Conciliis Chorepiscoporum mentio inicitur; quippe quae horum ita mentionem faciunt, ut inde colligi queat, munus hoc iam fuisse institutum antiquissimum.

Origo Chorepiscoporum. §. II. Ad *lib.* 1. *obs.* 5. §. 7. demonstratum est, ab initio nullum fuisse discrimen inter Presbyteros & Episcopos (I), ipso Hieronymo teste; sed omnes Presbyteros seu

(I) Rursus heic presbyteranam *ἰσοτιμίαν* ingerit Noster. Sed eius argumentis iam abunde fecimus *in animadv. ad eius observ. in lib. I. cap.* 2. *p.* 126. *seqq.* Frustra vero is cum Puritanis abutitur Clementis loco *ep. I. ad Corinth. n.* 42. ubi de Apostolis refert: *κατα χωρας ὐν και πολεις κηρυσσοντες, καθιςανον τας ἀπαρχας ἀυτων δοκιμασαντες τῳ πνευματι εἰς Ἐπισκοπους και Διακονους των μελλοντων πιςευειν. Per regiones itaque & urbes praedicantes, constituerunt primitias suas, quos spiritu probaverant, ut essent Episcopi & Diaconi eorum, qui erant credituri.* Nulla heic Presbyterorum mentio: nondum ergo Presbyteri ab Episcopis distincti. Quin Episcopi seu Presbyteri in pagis & villis ab Apostolis constituti fuere: Chorepiscopi igitur ratione originis suae veri fuerunt Episcopi. At vero unum id memoriae prodit Clemens, Apostolos quum Evangelium per *regiones* & urbes annuntiarent, in Episcopos elegisse eos, quos probatae vitae norant: non autem Episcopos vicis pagisque praefecisse: Sane

ſeu Epiſcopos fuiſſe inter ſe aequales, & collegium aliquod conſtituiſſe. Vtut vero primario verbum divinum civitatibus annuntiaretur, uti Acta Apoſtolorum oſtendunt, quoniam ibidem maior meſſis erat ſperanda, quam in pagis; tamen ad villas & pagos quoque paulliſper virtus verbi divini prorupit, uti Clementis epiſtola docet, ſcribentis: *Per villas itaque* (κατα χωρας) *& urbes verbum praedicantes Apoſtoli, Epiſcopos & Diaconos conſtituerunt.* Nulla Presbyterorum fit mentio, quippe qui eo tempore ab Epiſcopis haud diſtinguebantur. Iam ineunte ſaeculo ſecundo anno 110. Plinius, cui Bithyniae legatio ininncta erat, Traiano *lib.* 10. *ep.* 97. ſtatum Chriſtianorum refert & tantos progreſſus Chriſti religionem feciſſe, ait, ut *vicos, urbes & agros* pervagaretur, & templa idololatrica quaſi deſolata fuerint. Sicuti itaque vici ſuas Eccleſias ſeu coetus Chriſtianorum habebant, ita quoque facile conſtat, Presbyteros ſeu Epiſcopos illis praefuiſſe, ſicuti in civitatibus: & quemadmodum paulliſper in civitatibus ex Presbyteris unus electus legitur, qui toti collegio Presbyterorum praeficeretur & κατ' ἐξοχην *Epiſcopus* diceretur; ita etiam hic mos facile ad villas & vicos tranſiit, in quibus etiam plures Presbyteros fuiſſe, ſatis probabile eſt, quibus, ad imitationem Epiſcoporum urbium, aliquis ſub nomine Epiſcopi praepoſitus eſt. Vnde non mirandum, quod in antiquis monumentis *ruralium Epiſcoporum* occurrat mentio, uti oſtendit clariſſ. Baſnage *cit. l.* §. 14. quemadmodum etiam in *l.* 7. *Capitular. c.* 187. tempore Caroli M. adhuc dicti fuere *villani Epiſcopi.* Fuerunt itaque Chorepiſcopi ratione ſuae originis, veri Epiſcopi (II), in villis & agris conſtituti, & hoc intuitu ad differentiam Epiſcoporum civitatenſium dicti Chorepiſcopi, quum χωρα villam vel agrum denotet. Et certe vel nominis ratio

id

In villis quoque verbum divinum annuntiatum eſt.

Eccleſiis paganis Presbyteri ſeu Epiſcopi olim praefuerunt.

Rurales Epiſcopi Presbyteris tandem praepoſiti.

Sane vocem χωρα non ſolum *pagum vicumque*, ſed & quemcumque locum, ac *regionem* ſignificare, notius eſt, quam ut teſtato agi ſit opus. Atque poſteriori hoc ſenſu a Clemente accipitur; regula enim eſt ab Apoſtolicis uſque temporibus ducta, vicis & pagis Epiſcopum praeponi non debere, ne eius nomen & auctoritas vileſcat. Quod ſi nomen χωρα de pagis accipere mavis, nec ullum inde Puritanis praeſidium erit; haec enim vox initio poſita referenda eſt ad proximum participium κηρυσσοντες, *praedicantes*, non ad Ἐπισκοπους; ita ut Pontificis ſententia ſit, Apoſtolos praedicaſſe per regiones & urbes, non autem Epiſcopos conſtituiſſe in villis. Sed & operam ludent Puritani, ſive reponatur, Apoſtolos initio praedicationis, paucis converſis in unaquaque urbe, ordinaſſe unum Epiſcopum, unumque & alterum Diaconum, qui ei adeſſet, potius propter credituros, quam propter iam credentes; deinde Presbyteros ab iis ordinatos eo numero, quem auctus fidelium numerus expoſceret: atque hinc factum, ut tantum Epiſcopos & Diaconos commemorarit Clemens, nulla ſecundi inter eos ordinis ſacerdotum mentione iniecta: ſive adſeratur, initio nomina *Epiſcopi & Presbyteri* communia fuiſſe. Confer, quae ſcripſimus *in animadv. ad obſerv. in lib. I. cap.* 2. *p.* 137. *ſeq.* Ceterum Clemens in eadem epiſtola Epiſcopos a Presbyteris luculenter ſeiungit; namque *n.* I. hortatur, reverentiam exhiberi τοις Ηγȣμενοις, *Praeſulibus* Eccleſiarum, και τιμην Πρεσβυτεροις, *& honorem Presbyteris.* Idem repetit *n.* XXI. τȣς προηγȣμενȣς ἡμων αἰδεσθωμεν, τȣς Πρεσβυτερȣς ἡμων τιμησωμεν, *Praepoſitos noſtros revereamur, & Presbyteros noſtros honoremus.* Et *n.* XL. apertiſſime diſtinguit τον Ἀρχιερεα, *ſummum Sacerdotem*, hoc eſt, Epiſcopum, και ἱερεις, *& Sacerdotes*, και λευιτας, *& Diaconos*, και λαικȣς ανθρωπȣς, *& laicos homines.*

(II) Num Chorepiſcopi fuerint ſimplices Presbyteri, an veri Epiſcopi, mira eruditorum diſcrepantia. Meros fuiſſe Presbyteros, contendunt Turrianus *in can.* LIV. *Nicaeno Arabic.* Ant. Auguſtin. *epitom. iur. canonic.* VI. I. Salmaſius *de Epiſcop. & Presbyt. cap.* 5. aliique. Veros contra Epiſcopos faciunt Lupus *ſchol. ad Conc. Epheſ. p.* 189. Tournely *de ordin. p.* 216. & e Proteſtantibus non modo Beveregius & Baſnagius, ſed & Hammondus *contr. Blondell. diſſ.* 3. *c.* 8. Caveus *primit. Chriſt. part.* 1. *c.* 8. Blondellus edita diſſ. adverſus Marcam noſtrum, & Binghamus *origin. Eccleſ.*

II.

Cur Chorepiscopi dicti? id evincit, ut adeoque non necesse sit, cum Auctore nostro in §. 3. & aliis dissentientibus Concilii Antiocheni canonem 10. adeo torquere & prorsus alienam mentem eidem affingere, quum textus tamen sit admodum planus. Verba canonis haec sunt: *Si qui sunt in vicis, vel pagis, qui dicantur Chorepiscopi, quamvis manus impositionem Episcoporum perceperint, & ut Episcopi consecrati sint, tamen sanctae Synodo placuit, ut modum proprium recognoscant, ut gubernent sibi subiectas Ecclesias, eorumque moderamine curaque contenti sint*. Loquuntur haec verba generaliter de quibuscumque Chorepiscopis, & deinde in sequentibus potestas eorum restringitur, & Presbyterorum ordinatio eis interdicitur; ubi pro ratione dubitandi affertur, *quamvis ut Episcopi consecrati*, quod ex hactenus dictis ad omnes omnino Chorepiscopos, non quosdam tantum, referri potest & debet. Quin ne quidem Presbyterorum ordinatio eis absolute interdicitur, sed demum ita, ne absque consensu Episcopi, cui ipsi subiecti erant, id facere audeant.

Qua occasione Chorepiscoporum §. III. Verum ubi paullatim, maxime saeculo III. status ecclesiasticus schema politicum induere, & ad statum civilem se conformare coepit, Chorepiscoporum conditio deterior facta est. Olim omnes Episcopi inter se aequales erant, & ita ne qui-

II. 14. Tandem Chorepiscopos meros fuisse Presbyteros, licet nonnumquam, qui antea Episcopi erant inaugurati, ad id munus fuerint promoti, scite statuunt Marca noster, Bellarminus *de cleric. l. 17.* Cabassutius *notit. Concil. cap.* 8. Thomassinus *disciplin. eccles. part. I. lib. 2. cap. I.* Morinus *de sacr. ordinat. part. III. exerc.* 4. *cap.* 2. Hallier *de sacr. ordin. sect.* 5. *cap.* 2. Alexander *Appendic. diss.* XLIV. *saec.* IV. Cangius v. *Chorepiscopi*, aliique docti viri. Et vero Chorepiscopis suapte natura sua puros putosque Presbyteros fuisse, plura conficiunt. I. Ii a solo civitatis Episcopo, cui suberant, constituebantur. Conc. Antioch. *can.* x. Episcopi autem secundum antiquissimas regulas a tribus Episcopis ordinari debebant. II. Duos in una Parochia Episcopos esse non posse, pervetustum ius est. III. Exemplo LXX. discipulorum constituti dicuntur Synodo Neocaesariensi *can.* VIII. qui ex veterum sententia a Presbyteris, ut Apostoli ab Episcopis repraesentantur. Hieronym. *ep. ad Fabiol.* IV. *Chorepiscopos & Presbyteros iuxta canones unum esse*, definiunt Synodi Hispalensis II... & Metensis *can.* 8. V. quae Chorepiscopis munia a vetustis canonibus definita fuere, eadem & Presbyteri obierunt. Nonnumquam Chorepiscopi & veri Episcopi fuere. Synodus Antiochena *cit. can.* 10. permittit Chorepiscopis ordinare Presbyteros & Diaconos, *si impositionem manuum Episcoporum perceperint, & ut Episcopi consecrati sint*. Iacobum Chorepiscopum quartodecimanorum Philadelphiensium Episcopum revera fuisse, observat Lupus *cit. loc.* Cur vero Chorepiscopi aliquando veri fuerint Episcopi, in promtu caussa est. Quum nonnulli contra Ecclesiae regulas Episcopos in ruribus pagisque constituerint, praesertim Novatiani, Ariani, Eusebiani & Donatistae, itemque quidem Arabes & Cyprii (vid. Conc. Nicaen. *can.* 8. Athanas. *Apolog.* Sozomen. H. E. VII. 19. & Georgium *diss. de Ecclesia Setin.*) factum inde est, ut eiusmodi Chorepiscopi episcopalem consequerentur ordinationem. Bono etiam pacis factum, ut Episcopi haeretici ad Ecclesiam redeuntes, constituerentur Chorepiscopi: quod de Novatianis statuit Synodus Nicaena *can.* 8. Ipsi catholici Antistites, si ad suam administrandam Ecclesiam concedere non possent, aut inde cogerentur abire, ne inutiles viderentur, Chorepiscopatu aliquo donabantur. Iam vero reggerit cum prioris sententiae patronis Boehmerus, laudatum *can.* x. Antiochenum, quo vetantur Chorepiscopi Presbyteros & Diaconos ordinare, *praeter civitatis Episcopum, quamvis manus impositionem Episcoporum perceperint, & ut Episcopi consecrati sint*. At ex eo tantum educitur, aliquos Chorepiscopos veros fuisse Episcopos, quod ultro admittimus. Hinc canon ὑποθετικῶς, *conditionate* loquitur, non ἀπλῶς, *absolute*. Habes ergo, cur putes, Chorepiscopos suapte natura sua simplices fuisse Presbyteros: ac si quando veri Episcopi ad id munus adsumerentur, interquievisse sacerdotii plenitudinem, & chorepiscopalem tantum auctoritatem viguisse.

quidem Chorepiscopi Episcopis ab initio subiecti fuisse videntur. Vbi vero ex conditione provinciarum & civitatum civili inter ipsos Episcopos civitatenses quaedam subordinatio & inaequalitas nasci, & ex ordinatione quaedam praerogativa duci coepit, ita quoque ex eadem ratione Chorepiscopi Episcopis civitatensibus subiici coeperunt. Et hoc ipsum iterum ex ratione civili, quum urbes singulae suum habebant territorium & villas adiacentes, quae urbis regimine complectebantur, ita quoque Episcopi, qui in urbe sedes suas habebant, totum territorium, seu districtum urbis suae Ecclesiae paullatim vindicabant, sicuti metropolitani Ecclesias urbium, metropoli subiectarum; praesertim quum Chorepiscopi ex more civili, qui facile in Ecclesias prorupit, se accommodarent ad statum civitatis, & ab huius Episcopo ordinationes peterent. Et hoc ipsum quoque indigitat canon Antiochenus decimus, ubi circa finem haec sequuntur: *Chorepiscopum vero civitatis Episcopus, cui ille subiectus est, ordinet*, non quasi ab hoc uno tantum ordinatus sit, ut auctor noster §. 2. autumat, & exinde dignitatem episcopalem ei abiudicat; sed eodem sensu, quo saepe in canonibus dicitur, Episcopum a Metropolitano esse ordinandum, ut scilicet designetur principalis persona, cui ordinatio incumbat, non exclusis assistentibus Episcopis aliis. vid. *c. 6. Concil. Nicaen.* Et hoc intuitu quoque in Concilio Neocaesariensi *c.* 13. Chorepiscopis permissum est, ut tamquam collegae & *συλλειτουργοὶ* in Dominico civitatis praesente Episcopo possint offerre, tamquam qui honorandi sint, qui honor denegabatur Presbyteris ruralibus. Qui canon simul ostendit, Chorepiscopos ruralibus Presbyteris ita praefuisse, uti Episcopi civitatum Presbyteris urbanis. Sed vel invidia vel ambitione Episcoporum factum est, ut rurales Episcopi plane auctoritatem suam amitterent, ut Presbyteros non possent ordinare, nec diaconos, absque Episcoporum, quibus subiecti erant, consensu, secundum Concil. Antioch. *c.* 10. quamvis hoc forsan eodem sensu possit intelligi, quo in *c.* 4. *Concil. Nic.* confirmatio eorum, quae in unaquaque provincia geruntur, tribuitur Metropolitano. Et hunc in sensum quoque accipio *c.* 13. *Concil. Ancyrani*, quamvis auctor illustrissimus *c. seq.* §. 1. varie textum corrigi & explicari doceat. Conf. etiam clariss. Basnagium *cit. l.* §. 15.

conditio deterior facta fuerit.

Chorepiscopi ordinati ab Episcopo civitatis.

OBSERVATIO X. ad §. 6.

Visitatores seu *περιοδευτὰς* (I) a Chorepiscopis haud distinctos fuisse, hic auctor noster docet; de quo tamen non immerito dubitat Scheelstrate *ad Concil. Antiochen. c.* 10. *cap.* 16. *art.* 1. §. 6. praesertim quum Iustinianus in *l. omnem* 42. §. 9. *C. de Episc. & Cler.* eos clare distinguat, aiens: *Praeterea sancimus, ne quis Episcopus, aut Chorepiscopus aut visitator sive circuitor, aut Presbyter, aut alius cuiuscumque dignitatis clericus per largitionem ordinetur.* Immo clarius id ipsum ex Concil. Laodic. *c.* 57. conspicuum redditur, in quo consilium patres coeperunt de abolendis Episcopis ruralibus, & in eorum locum visitatoribus seu *περιοδευταῖς* constituendis, id quod forsan factum ex ea ratione, quia vel Chorepiscopi conatibus Episcoporum, eos deprimentium, resistebant, vel quia credebant, ita vilescere nomen & auctoritatem Episcoporum, si etiam in pagis Episcopi constituerentur. Sed res eventu caruit, quia Chorepiscopi in posterum adhuc durasse leguntur. Erant potius *περιοδευτὰς* quasi procuratores & Episcoporum vicarii, qui tamen nullam propriam sedem habebant, sed regiones Episcoporum circumibant & visitabant. Vide Christophorus Iustellus *in bibliotheca iur. canon. antiq. pag.* 90. & Aegidius Menagius *in amoenit. iur. civil.*

Visitatores distinguendi sunt a Chorepiscopis.

Visitatorum officium.

(I) De Periodeutis plura qui cupit, is adeat Bevereg. *ad can.* LVII. *Laodicaen.* *Iustell. ad Codic. Eccles. univers. p.* 217. *seqq.* Combefisium *ad Maximum tom. I. p.* 688. & Assemannum *Biblioth. Orient. tom. III. part.* 2.

civil. c. 35. Optimo itaque consilio patres Laodicaeni, loco Chorepiscoporum hos visitatores constituendos esse maluerunt, qui toti a nutu Episcoporum tanquam eorum vicarii dependebant, id quod tamen a Chorepiscopis impetrare haud potuere, qui, uti videtur, Presbyterorum ordinationes haud intermisere, uti ex litibus tempore Caroli M. motis, in *c. antecel.* §. 7. ab auctore nostro tactis, conspicuum est. Conf. Schelstrate *cit. l. art.* 7. §. 4. *seqq.* Neque ita Chorepiscopi nudi Presbyteri, neque Episcoporum vicarii proprie dicti erant, sed potius comministri συλλειτουργοι, uti dicuntur in *Synodo Neocaesar. c.* 10. Verum postquam fere omnis auctoritas iis ademta est, ut *proprio iure* nihil amplius in regimine Ecclesiastico agere possent, sed quasi ex *delegatione Episcopi* pleraque peragebant; hinc factum est, ut postea *vicarii Episcoporum* dicti fuerint.

CAPVT XVI.

OBSERVATIO XI.

Status controversiae, an leges requirant acceptationem populi. §. I. Sententia illustrissimi auctoris, *leges robur non habere, donec a populo acceptatae fuerint*, quam hypothesin postea etiam ad leges ecclesiasticas applicat. Graviter tamen eam ipsam impugnavit auctor in *tract. de libertatib. Eccles. Gallicanae* anno 1689. Leodii edito, qui *lib.* 2. *c.* 6. *seqq.* non tantum contrarium adstruit, sed etiam ad singula auctoris nostri argumenta respondet. Vt in hac lite legitime versemur, necessum erit, de legibus civilibus primum quaestionem hanc formare.

Decisio. §. II. Quaestio, prout ab Auctore nostro formatur, huc redit. An ad legis vigorem consensus populi requiratur, ut cives iis non aliter teneantur, quam si commodas & utiles suis rebus iudicaverint? Quae quaestio sine dubio neganda, si ita accipi debeat, ut a consensu subditorum legis vigor dependeat. Ita enim Imperans summus leges non daret, sed ad instar senatus in republica democratica Romana princeps *censeret*, populus vero *iuberet*: quum tamen in statu monarchico populus voluntatem suam in Principem transtulerit, & ita, quae ad dirigenda negotia spectant, non suum interponere possit arbitrium, sed sequi voluntatem eius, cui se per subiectionem obligavit ad meram obedientiam. Leges feruntur invitis & iniustis, immo eiusmodi hominibus, qui variis ducuntur voluntatum concupiscentiis, quibus respublicae semper abundant. Nitimur semper in vetitum. Si itaque consensus subditorum esset exspectandus, leges revera omni destituerentur efficacia, quum rarissime subditi ad illas accipiendas duci possent. Quin quum imperantis sit, in publicum consulere, ipse quoque aestimabit, quid reipublicae utile vel consultum esse possit, non populus. Optime Plato *in Politico f. de regno p. m.* 552. vim legum exprimit hoc dialogo: *H. Legem cernimus ad hoc ipsum niti, quasi hominem quemdam pertinacem & imperitum, qui nihil, quam quod ipse constituisset, fieri permittat; sed nec rogari etiam*, SI QVID NOVI PRAETER ILLIVS ORDINEM POTIVS MELIVSQVE ALIQVI VIDEATVR. *S. Vera loqueris: ita enim, ut dicebas, lex homines cogit*. Aeque pulcre Seneca *epist.* 94. sententiam nostram confirmat his verbis: *Legem brevem esse oportet, quo facilius ab imperitis teneatur, velut emissa divinitus vox sit:* IVBEAT, NON DISPVTET. *Nihil videtur mihi frigidius, nihil ineptius, quam lex cum prologo. Mone, dic, quid me velis fecisse. Non disco, sed pareo.* Longe consultius est, leges non ferre, & cives moribus suis ut vivant permittere, quam leges latas arbitrio subditorum committere, quo ipso non possunt non inanes evadere.

Illustratur decisio sententia Platonis & Senecae. (marginal note)

§. III. Neque leges vel argumenta ab auctore producta aliquid evincunt. Nam *l.* 32.

l. 32. §. 2. *ff. de LL.* de statu democratico, vel ubi administratio externa democratice peragitur, loquitur, quod verba immediate subsequentia evincunt. At vero a iure populi in statu democratico non valet argumentum ad ius populi in statu vere monarchico. Eodem sensu lex dicitur *sponsio reipubl. communis a modo*, quo leges olim apud Romanos vel Graecos in statu democratico in Comitiis condebantur. Sed in statu monarchico sunt *Principis placitum*, non *sponsio populi*. Porro quod Imperatores in legibus condendis plures iurisperitos in consilium vocabant; id quidem ex regulis prudentiae, non ex necessitate iuris factum est, & leges vigorem habebant non ex sententia iurisperitorum, sed voluntate & praecepto Imperatoris. Denique quod Imperatores leges ex utilitate reipublicae ferre debeant, id ipsum ad officium legislatoris pertinet, non subditis facultatem tribuit, leges examinandi, utrum ex utilitate reipublicae latae fuerint. Respondetur ad contraria.

§. IV. Aliquid veri tamen latitat in sententia auctoris illustrissimi, si modo recte explicetur. Hoc certum est, legem directo non dependere ex voluntate & electione subditorum; negari tamen nequit, legem vim suam amittere, si a subditis lex hactenus observata non fuit. Saepe mores subditorum ita depravati sunt, ut per legem scriptam tolli & eradicari nequeant; quo ipso non potest non lex effectu destitui inutilis, de quo casu optime disserit Tiberius apud Tacitum *lib.* 3. *annal. c.* 52. *seq.* aiens: *Tot a maioribus repertae leges, tot, quas divus Augustus tulit, illae oblivione, hae (quod flagitiosius est) contemtu abolitae securiorem luxum fecere*. Saepe mores supervenientes legum neglectum inducunt, & quatenus ita mores populi contrarii legis alicuius praxim respuunt, eatenus ad vigorem legis aliquid usus subditorum conferre videtur, non quidem directo, sed *per indirectum*, quod alias per mores contrarios lex abrogetur, quod egregie illustrat Dn. Thomasius *diss. de contentione morum cum iure scripto* §. 49. *seqq.* ubi §. 53. *seq.* duo exempla hunc in finem adducit ex Plinio secundo. Alterum ex eo repetam, quod desumtum est ex *lib.* 10. *epist.* 115. ubi a Traiano consilium petit, quid statuendum, si contra legem scriptam hactenus mores contrarii observati fuerint? Respondet Traianus *epist.* 116. *Merito haesisti, Secunde carissime, quid a te rescribi oporteret Censoribus consulentibus, an legerent in senatum aliarum civitatum, eiusdem tamen provinciae, cives? Nam & legis* (prohibitivae scriptae) *auctoritas & longa consuetudo usurpata contra legem* (prohibitivam) *in diversum movere te potuit. Mihi hoc temperamentum eius placuit, ut ex praeterito nihil novaremus, sed manerent, quamvis contra legem adsciti, quarumcumque civitatum cives, in futurum autem lex Pompeia observaretur, cuius vim si retro quoque velimus custodire, multa necesse est perturbari*. Mores itaque contrarii legem Pompeiam sustulerant, quam rursus Traianus reducebat, sed absque voluntate populi, quod facere poterat, uti antea observatum est. Qua ratione lex vigorque suo damno pendeat a subditorum voluntate.

§. V. Atque haec doctrina legibus ecclesiasticis proprie dictis, eodem modo recte applicatur, quatenus a summo Imperante vel feruntur, vel illa confirmantur, quae hactenus pro lege observata sunt. Olim quae in Ecclesiis pro lege observabantur, vel ex observantia ecclesiastica dependebant, vel consensu mutuo constituta erant. Primario quidem Episcopi censebant, quid fieri oporteret, sed consensus plebis non excludebatur, uti apparet ex Cypriani *epist.* 5. scribentis: *Solus rescribere nihil potui, quum a primordio episcopatus mei constituerim, nihil sine consilio vestro, & sine consensu plebis mea privatim sententia gerere*. Quod plenius summa cum eruditione demonstrat Blondellus *de iure plebis in regimine eccles.* Et ad haec statuta ecclesiastica tota doctrina auctoris illustrissimi omnino applicari potest, quod scilicet ex consensu plebis eiusque acceptatione vim acceperint. Immo existimo, auctorem nostrum ideo generalem doctrinam de obligatione legum proprie dictarum in hunc, quem tradidit, sensum explicuisse; quia praevidit, ecclesiastica statuta in primitiva Applicatio ad leges ecclesiasticas.

Eccle-

Ecclesia non aliter, quam ex acceptatione plebis vigorem habuisse, utut cogitare debebat, statum ecclesiasticum haud fuisse monarchicum vel ita comparatum, ut ex unius beneplacito leges valere potuerint.

Quomodo canones Conciliorum apud alios valuerint? §. VI. Similiter canones Conciliorum particularium per *sponsionem* communem Episcoporum recipiebantur, & inter eos valebant, inter quos ita erant mutuo consensu conditi. Ast alios, qui Conciliis hisce non interfuerant, nec ad illud pertinebant, non aliter obligabant, quam ex consensu spontaneo, & acceptatione. Et hinc moris erat, ut statuta conciliorum particularium ad extraneas Ecclesias transmitterentur, ut ita in notitiam earum venirent, & ab illis quoque recipi possent, si suae Ecclesiae conducibiles viderentur, uti auctor §. 8. declarat. Ita Occidentales Orientalibus & viceversa sua decreta transmittebant. Ast quod Ecclesiae ad Episcopi Romani placita absque spontanea subiectione sese semper accommodaverint, id ex antiquitate ecclesiastica non constat; quin potius contrarium ipse Innocentius I. *in epist. ad Decentium Episcopum Eugubinum* ostendit, utut vel maxime id anxie ex principiis Hierarchiae sollicitaverit, & hac ratione de contraria observantia tamquam de abusu quodam graviter, sed sine ratione, conquestus fuerit. Postquam itaque multis rationibus docuit, statuta Ecclesiae Romanae maxime circa liturgica per omnem Italiam, Galliam, Africam atque Siciliam insulasque interiacentes esse servanda, iniungit Decentio, ut eos indicet, qui Romanae Ecclesiae institutiones recipere detrectent; *Vt scire valeamus*, ait, *qui sint, qui aut novitates inducunt, aut alterius Ecclesiae, quam Romanae, existimant consuetudinem esse servandam*. Eo ipso itaque, dum Innocentius statuta Ecclesiae Romanae in aliis provinciis quoque valere debere contendit, excludit electionem plebis vel Episcoporum, eorumque consensum, quod omnino iuri conveniens fuisset, si modo ipse aliis Ecclesiis imperare potuisset.

§. VII. Ast quae in Conciliis oecumenicis constituebantur, legis proprie dictae vigorem ex confirmatione Caesarum accipiebant, & ita ex post facto singulos obligabant, non accedente consensu subditorum; nisi forsan moribus contrariis aliquid postea obliteratum esset, vel aliae rationes vel mores Ecclesiarum validi restiterint, quo minus statuta Conciliorum in praxin potuerint deduci, uti suo loco auctor illustrissimus de canonibus Concilii Sardicensis demonstrat.

FINIS TOMI PRIMI.